DIVINVS
PYMANDER
HERMETIS MERCVRII TRISMEGISTI

Cum Commentarijs,

R. P. F. HANNIBALIS ROSSELI
Calabri, Ord. FF. Minorum Regularis Obseruantiæ Theologiæ & Philosophiæ ad S. Bernardinum Cracouiæ olim Professoris.

TOMVS TERTIVS,

In quo agitur de ente, materia, forma, & rebus metaphysicis.

OPVS VERE AVREVM RECONDITAQVE SAPIENTIA refertissimum, ac proindè cuiuis arcana Dei scire cupienti vtilissimum.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Ex Officina Choliniana, Sumptibus PETRI Cholini.
Anno M. DC. XXX.
SVPERIORVM PERMISSV.

SERENISSIMO

FRANCISCO MEDICES

MAGNO TVSCORVM DVCI,

Domino Domino clementissimo

FRATER HANNIBAL ROSSELI CALABER,

Ordinis Minorum de Obseruantia, Cracouiae ad S. Bernardinum Philosophiae & Theologiae Professor:

OMNE FELICITATIS GENVS A DOMINO IESV.

NON est apud me dubium clementissimè Francisce, Tuscorum magne Dux, semperq; Catholicę fidei acerrime defensor, Serenitatem tuam optimè nosse ea, quæ ab antiquis sapientiæ cultoribus, de iustitia dicta sunt: nec tantùm nosse, sed etiam in subditorum regimine, in serie quoq; Christianæ vitæ regendæ, apertissimis atq; efficacissimis operibus comprobare. Illi planè intellexerunt iustitiam, vitijs hominum offensam, à rebus humanis abesse, in cœlumq; migrasse: voluerunt enim per quasdam ambages docere, quid sit iustè viuere. Postquam enim Saturnus à filio pulsus est, arma Iouis fugiens, deseruit properè terras iustissima virgo. Ex hoc ille malum virus serpentibus addidit atris, prædariq; lupos iussit. Tum belli rabies, & amor successit habendi. Verùm quia Deus diues est in misericordia, & parens indulgentissimus, filium suum vnigenitum, misit nobis de cœlo, qui fugatam iustitiam reduceret, redietq; species illius aurei têporis, nempè vnici Dei pia, & religiosa cultura. Hæc autem cultura clementissimè Francisce, quamuis omnes virtutes simul complectatur; duæ tamen sunt omnium principales, pietas, & æquitas: quæ tanquam venæ sunt huius pię sanctæq; Christianæ religionis. Porrò, pietas est Dei cultus, cuius summa est, vt eum colas. Proinde ignorare iustitiam conuincitur, qui religionem Dei non tenet. Quomodo enim ipsam potest tenere, qui vnde oriatur, ignorat? Altera pars iustitiæ vocatur æquitas, nempe æqualitas. Deus enim omnes homines pares esse voluit: eandem conditionem viuendi omnibus imposuit: omnes ad sapiêtiam genuit: omnibus immortalitatem spopondit. Qui ergo dispares multis gradibus homines habuerunt, iustitiam nequaquam tenere potuerunt. Rectè ergo dictum est à Philos. 1. Met. Iustitiam esse virtutem, qua singuli sua, secundùm leges possident. Et lib. 6. Ethic. vocat iustitiam præclarissimam virtutum. siquidem iustitia est splendor magnus, ex quo viri boni nominantur. Sanè ex iustitia, innocentia oritur, amicitia, concordia, pietas, religio, humanitas, quæ bonum hominem reddunt. Reuera, iustitia nihil alienum vendicat, propriam negligit vtilitatem, vt seruet communem vtilitatem. Narrat Val. Max. li. 6. titulo de iustitia illud insigne iustitiæ exemplum: Zeleucus, vrbe Locrensium à se salutaribus, atq; vtilissimis legibus munita, cùm filius adulterij crimine damnatus, secundùm ius ab ipso constitutum, vtroq; oculo carere deberet: ac tota ciuitas in honorem patris, necessitatem pœnæ adolescentulo remitteret: aliquamdiu repugnauit. Ad vltimum precibus populi euictus: suo priùs, deinde filij oculo eruto, vsum vtriq; videndi reliquit. Atque ita admirabili temperamento, se inter misericordem patrem, & iustum legislatorem exhibuit. Cambises præterea inusitatæ seueritatis exemplum ostendit, nequissimi cuiusdam iudicis, ex corpore pellem detractâ, sellæ intendit, in eaq; filium eius iudicaturum consedere iussit. Profectò Rex ille Barbarus, atroci, ac noua pœna iudicis, ne quis postea corrumpi iudex possit, prouidit. Scriptura diuina apertissimum, omniumq; efficacissimum iustitię exemplum ob oculos posuit: Misericordia & veritas obuiauerunt sibi, inquit, iustitia & pax osculatæ sunt, vtiq; in domino nostro Iesu, qui pro iustitia tuenda, opprobrium pertulit crucis, & ignominiosissimæ mortis supplicium, quod nostris debebatur excessibus: In quacunque (inquit) hora comederis, morte morieris. lata erat sententia mortis, quam agnus innocens suscipiens, aditum nobis vitæ inuenit. Quamobrem & iustissimus Rex meritò appellatur, & regnum, cuius non est finis, est consecutus. Diligite ergo iustitiam, qui iudicatis terram; nam in alto quodam secessu iustitia locata, videt, exploratq; omnia, non tam suas vtilitates, quàm publica emolumenta timatur. Ea quippè non est factura alteri, quod sibi fieri nolit: nec quod sibi fieri velit, alteri negatura: in quibus certè plenus, atq; integer consistit iustitiæ status. Et reuera, vt dicit sapiens Sap. 1. Iustitia perpetua est & immortalis: iniustitia autem mortis acquisitio. Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitias, & iniurias, & cõtumelias, ac diuersos dolos: sicut legimus Regnum Chaldęorum translatum esse in Persicum, & Persicum in Græcorum, Græcorum verò in regnum Romanorum. Et quid putas clementissime Francisce esse iustitiam Christianorum? Profectò nihil aliud, quàm non peccare: non peccare enim est, præcepta legis seruare. Præceptorum legis obseruatio duplici genere obseruationis custoditur: vt nihil eorum quę prohibentur, facias: & cuncta quæ iubentur impleas. Sanè, sapienti & iusto homini, totus mundus diuitiarum est: quippè qui communia pro suis habet, & sua pro communibus, sibiq; nec parcit nec alteri, & occulta sua latere non patitur. Etenim vbi prudentia, ibi sæpè & malitia: vbi fortitudo, ibi iracundia: vbi temperantia, ibi impatientia, pleruinque autem alia vitia: vbi autem iustitia est, ibi concordia est cæterarum virtutum. Summum ergo bonum in rebus est, iustitiam colere, ac vnicuique sua iura seruare: obtemperare enim iustitiæ, summa libertas. Iustitia principis, pax est populorum, patriæ defensio, immunitas plebis, munimentum gentis, cura languentium, gaudium hominum, temperies aëris, serenitas maris, terræ fœcunditas, solatium pauperum, spes futuræ beatitudinis. Iustitia est animi libertas, quæ hominem efficit admirandum, suspiciendum omnibus: denique optimum animalium, dum iustitia vtitur: pessimum verò animalium, à iustitia separatum. Benè ergo dixit philos. 2. Topic. Iustitiam regentis subditis vtiliorem, quàm temporis fertilitatem esse; quod enim iustè fit, sapienter fit: quod verò iniuste, nequiter atq; improbè. Melior est ergo iustitia quàm fortitudo:

nam

nam si omnes essent iusti, non esset vtilis fortitudo. Narrat Plutarchus, Agesilaum, cùm de fortitudine & iustitia rogaretur, vtra esset melior, respondisse: Nihil fortitudine indigemus (inquit) si iusti sumus. Melior est iustitia, quàm opes multæ, quia iustitia a morte liberat, quod opes efficere nequeunt. Recitat Cicero in officijs præclarum illud Platonis: scientiam, quæ est remota à iustitia, calliditatem potiùs quàm scientiam appellandam. Melior ergo iustitia quàm scientia, & melior quàm prudentia; quia iustitia sine prudentia multùm potest: sine iustitia verò nihil valebit prudentia. Quapropter non ineptè ab eodem Authore iustitia appellatur perpetuæ commendationis, & famæ fundamentum: sine qua nihil potest esse laudabile, nihil honestum, nihil præstabilius, denique nihil potentius atque validius. Hęc enim in Noë mergi non potuit, nec in Abraham comburi, in Isaac non est oppressa, nec fracta in Iacob, in Ioseph verò alligari, sed vinci non potuit, in Moyse mare pertransijt sicco vestigio, in Iosue solem firmauit, in Dauid persecutiones euicit, in Elia infideles necauit, in Prophetis labores terminauit, in Christo fortem armatum spoliauit, in Apostolis de Tyrannis triumphauit, in Martyribus mundum superauit, in Confessoribus stolam iucunditatis accepit, in virginibus seipsam vicit. O admirabilis Iustitia, virgo ex Ioue nata, castaq; venerandaq; omnibus cœlicolis, qui Olympum inhabitant: per te reges regnant, per te principes imperant, & potentes recta iudicant. Quid enim absque te sunt regna, nisi aperta latrocinia? Diligite ergo iustitiam, qui iudicatis terram: si verè vtiq; iustitiam loquimini, rectè iudicate filij hominum. Hæc in Daniele obturauit ora leonum, in tribus illis pueris extinxit impetum ignis, in bello castra euertit exterorum. Denique, vt semel concludam, iustitia à morte vinci non potest, nec à dæmone superari; quinimò & dæmones compescit & frenat, mortem verò premit & fugat. Suscipite ergo iustitiam, qui iudicatis terram, eamq; in domicilio cordis vestri collocate. Estote æqui atq; boni, & sequetur vos sua spontè iustitia, quam quæritis. Cùm ergo hæc ita se habeant, clementissime Domine, & apud me cogitarem & relegerem auos, proauos, abauos, atauos, Celsitudinis tuæ, summosq; Pontifices, ex nobilissima atque antiquissima familia Medices exortos; in mentem venit, eam perpetuò iustitiam coluisse, iustorumque familiam appellari posse. Et vt de pluribus taceam, illud vnum tacendum non puto, insignia opera Serenissimi patris tui, qui abolitam fugatamque iustitiam reduxit, ita vt suis temporibus species aliqua illius aurei seculi refulserit. Quis enim ea tempestate, atque ætate iustissimi principis, aliquid agere contra fas, contra iustitiam, contra leges, contra bonos mores, audebat impunè? Et quia indefessè iustitiam coluit, à iustitia seruatus est, ex innumeris periculis ereptus, immortalitate apud homines donatus, deniq; cœlo redditus. Et reuera, vt dicit Xenophon ex Cyri Regis sententia: Nemo decenter imperare potest, qui subditis melior non est: nullique dandus est Magistratus, cuius vita non sit sanctior magistratu. Hæc autem cùm in Celsitudine tua, vti, vt non degenere filio tam iusti, & magni Ducis, amplissimè, atque cumulatissimè inueniantur, ingentes Deo gratias agimus, qui nostris temporibus, tàm magnum, tamque iustum, atq; Catholicum Ducem nobis dederit, in laudem bonorum, vindictam verò malefactorum. Cuius profectò pręclaras tum animi, tùm corporis dotes, prudentiam, iustitiam, pietatem, comitatem, mansuetudinem, constantiam, patientiam, rectumque iudicium, temperantiam, & quæ sunt generis eiusdem, quibus nihil sanius, nihil candidius inueniri potest, attollerem quidem encomijs, nisi Dux nobilissime, atq; clementissime, non ignorarem, quàm celsitudo tua abhorreat ab huiusmodi genere dicendi. Quamobrem à tuarum laudum, ac clarissimarum actionum præconio, abstinere, consultius esse duxi. Cùm illæ eiusmodi sint perspectæ, exploratæ, atque illustres, vt nihil addi posse videatur. Proinde illa missa faciens, tuam Celsitudinem obsecro, & ex animo, quoad fieri potest, oro, vt hoc tenue Mercurij munus, haud grauatur animo (vt assolet eiusmodi omnia) grato & benigno suscipere, boniq; consulere, non tam ipsum donum, quod indignum esse fateor, tàm magno, & humano Duce, vt illius nominis auspicio in lucem prodierit; quàm animam donantis: qui propensus est ad gratificandum eidem, si facultas mihi pareisset. Id etenim si facere non recusauerit Celsitudo tua, rem cùm primis gratam faciet, ac me sibi eo nomine deuinciet, arctissimeq; impellet, vt perpetuis, dum spiritus hos reget artus, meis precationibus, salutem illius Deo Opt. Max. commendem. DEVS autem noster Dominus IESVS CHRISTVS, Rex pacis, & Rex Iustitiæ, à quo omnis felicitas Christiana proficiscitur, sit semper cum Serenissimo & Maximo Tuscorum Duce, Amen.

Cracouiæ ex Monasterio Ord. Minorum Regularis Obseruantiæ S. Bernardini
5. Kalend. Ianuar. 1586.

Catalogus Tractatuum, qui in hoc Tertio Tomo continentur.

PYMAN.

PYMANDER MERCVRII TRISMEGISTI.

Cum Commento

F. HANNIBALIS ROSSELI CALABRI,

Ordinis Minorum Regularis Obseruantiæ.

DE HOMINIS CREATIONE.

Textvs Mercvrii Trismegisti.

AT pater omnium intellectus, vita & fulgor existens, hominem sibi similem procreauit, atque ei tanquam filio suo congratulatus est; pulcher enim erat, patrisque sui ferebat imaginem. Deus enim reuera propria forma nimium delectatus, opera eius omnia vsui concessit humano. homo autem cum considerasset in patre suo rerum omnium procreationem, ipse quoque fabricare voluit: vnde à contemplatione patris, ad sphæram generationis delapsus est. Cumque omnium in se haberet potestatem, opificia septem gubernatorum animaduertit.

Commentum primum.

HOMO omnium animalium sapientissimus est creatus, qui posset res considerare, & scientiam, ac prudentiam capere ex omnibus: & recte quidem, quoniam omnium Dominus est institutus. Quãobrem præclare dictum est à Pythagora, teste Iamblicho, quod ad cognoscendum, & intelligendum omnis homo factus est à Deo. Propterea Plato, *hominem dicit esse possessionem deorum, quippe, qui ad illius cognitionem habendam conditus sit*. Et alibi *Vile mancipium esse non potest, quod sibi in peculium suam ascripsit dominus.* Vnde apud antiquos legimus, sub fabulæ quidem figmento, quod Prometheus rationalis gubernator, ex officina Vulcani, & Mineruæ artificiosam sapientiam surripiens homini dederit, atque ex hac diuini muneris largitione, homo cum superis cognationem contraxit, ob quam veneratus est Deum, antequam loqueretur, vel artes aliquas exerceret. Proinde *Plato in Protbagora* ait: *solus ex omnibus animantibus, homo diuina sortis particeps effectus est principio: solus ob hanc cognationem deos esse putauit.* Idcirco Iamblichus de mysteriis ait, quod ante omnem rationis vsum nobis insita est deorum notio; imo tactus quidam diuinitatis melior, quam notitia, ex quo incitatur naturalis appetitus boni, & ratiocinatio, atque iudicium. Intellectus siquidem diuinus dat esse animæ, per intelligere suum essentiale: ergo esse animæ est quoddam intelligere, scilicet Deum, vnde dependet. *Abdala* Barbarus, & Saracenus, cum à suis interrogaretur, quid in hac quasi mundana scena maxime putaret admirabile. hominem, non barbare, sed scienter respondit, omnem plane admirationis captum excedere. hic profecto tam eximius, tam augustis, tamque felicibus pernoscitur productus auspiciis, vt Proteus, aut Chamæleon desultoria quadam potestate se se in quiduis subinde transformet; potest enim effici quod optat, & esse, quod vult. Cum enim inter diuina, & bruta sit medius, ad quam voluerit istorum naturam vertitur: hoc certe brutis non contingit: nec tales sunt angelici spiritus, qui post illorum confirmationem seu obstinationem id fuerunt, quod perpetuo futuri sunt. homines autem nascentes, omnia & omnifaria semina, & omnigenæ vitæ semina à Deo patre acceperunt; quo fit, vt quæ quisque excoluerit, illorum fructus recipiat. Quis non admirabitur hunc Chamæleonta nostrum; quem non immerito *Asclepius Athenensis* versipellis huius & seipsam transformantis naturæ argumento per Proteum in mysteriis signari asseruit. idcirco *Euantes Persa* ait, non esse homini suam nullam figuram, & natiuam imaginem; sed esse illi extrarias multas, atque aduentitias. Cum igitur hæc ita se habeant, recte à sapientissimo Mercurio, & creatio, & natura hominis ob oculos ponitur: & vide quam congruo, & optimo ordine: nam sicut hominis creatio omnium plane vltima extitit; ita profecto post diui Pymandri, eiusque lucidissimi verbi, ac sancti spiritus sanctissima mysteria, post angelorum ordinatissimam politiam, denique post situm, ordinemque distributum elementorum, ad hominis creationem enucleandam rite, ordinateque descendit: *Pater*, inquit, *omnium intellectus*, scilicet, diuinus, *Vita, & fulgor*, de quibus locuti sumus lib. 1. quomodo scilicet Deus sit vita, & lux. *hominem sibi similem procreauit*: quæ profecto similitudo in naturæ spiritualis, non autem corporalis conformitate consistit: Deus enim spiritus est, & omnis prorsus corporeæ molis conditione vacuus. De qua quidem similitudine postea nobis erit disserendum. *atque ei, tanquam filio congratulatus est.* Quare? *quia pulcher erat*: Et vnde pulcher? *quia patris sui gerebat imaginem.* Vera igitur hominis pulchritudo, qua suo gratificatur opifici, ex illius dependet imagine: hac Deus delectatur hanc diligit: huius gratia nos vult, tuetur, & sibi coniungit. Bonus pater, est noster Pymander, qui non modo sua, sed etiam seipsum homini communicauit. *Deus enim reuera propria forma nimium delectatus, opera eius omnia vsui concessit humano.* Profecto hæc est vera filii conditio, quando & paternæ efficitur consors naturæ, & bonorum illius omnium hæres est institutus. Congruum esse iudico alias Mercurii sententias adducere, quæ sparsim suis in dialogis habentur, quæque huic proposito maxime deseruiunt. In hymno ergo primi dialogi, Deum, patrem appellat. *Ipse*, inquit, *pater es venerandus.* Et alibi duobus nominibus Deum vocat, bonum, & patrẽ: *Vna*, inquit, *Dei natura, ipsum scilicet bonum: altera Dei appellatio, pater est: ob eam causam, quod omnia gignit: patris enim officium est generare. Quapropter præstant id in vita censetur studium, atque plurimum apud sapientes, procreatio liberorum.* Et 5. *congruo Deum nomi*ne, ait,

Plato, in phadro, & 10. de leg. — *Homo maximum admirabile.* — *Homo potest esse omnia.* — *Textus exponitur.* — *Pater Deus* — *Filius.* — *Vera hominis pulchritudo.* — *Homo dicitur filius Dei.* — *Deus est pater noster venerandus.* — *Dial. 2.*

Da homine.

ne, ait, patrem vocato, patremque esse proprium eius opus existimato. Quod si me quiddam audacius proferre coegeris, huius essentiam esse dicam, concipere, ac facere singula. Ipse namque est omne quodcunque genitum: ipse omne quod nunquam genitum. Mens quidem intelligens, pater fabricans, Deus efficiens bonum, bona faciens omnia. Et 8.

Patis officium.

Pater autem ille, inquit, sui ipsius sempiternus. At vero mundus a patre semper viuens: homo vero ad imaginem mundi genitus secundum patris voluntatem sese habens, praeter caetera terrena viuentia, non modo cum secundo Deo, id est mundo, *cognationem habet, verumetiam intelligentiam primi. Secundum plane Deum, vtpote corporalem, sensu comprehendit. Ad primum vero Deum, vt incorporeum, bonumque, mentem, mente consurgit.* Itaque homo duplicem gestat imaginem, Dei scilicet, & mundi, quia nimirum ex duplici constat natura: corporea scelicet, atque incorporea. proinde corpore quidem mundo, mente vero, patri deseruit opifici.

Homo gestat duplicem imaginem.

Deus non est sensu & mente captus.

Et 9. *Deus omnium author est, efficiens autem omnia sibiipsi consimilia reddit. Ipse profecto, non vt quibusdam videtur, sensu menteque captus est, illi enim miseria pressi perperam obloquuntur: quaecunque sunt o Aesculapi, in Deo simul atque à Deo dependentia, partim per corpus agentia, partim mouentia per essentiam animae, alia per spiritum viuificantia, alia vero receptacula defunctorum; intellectio enim Dei cuncta semper mouet.* Et 10. Tribus nominibus Deum nominat: *Deus,* inquit, *& pater, & bonum, ô Tati, naturam eandem, imo eundem actum habent: huius actus voluntas est huius essentia velle cuncta subsistere. Quid est Deus, & pater, & bonum, nisi ipsum esse horum omnium nondum existentium? Quin etiam existentia ipsa horum sunt, id Deus, id pater, id bonum, cui nihil aliud ex omnibus applicatur. Mundus ac Sol eorum quae sunt, secundum participationem pater; non tamen viuentibus vitae bonitatisque causa. Deus igitur, & pater, & bonum est, eo ipso, quod omnia est. Tria igitur sunt haec, Deus pater, bonum & mundus, & homo: mundum Deus habet: mundus hominem. Mundus Dei filius, homo genitura mundi; neque enim ignorat Deus hominem, sed curam eius habet, ab eoque cognosci se vult. haec vnica salus hominis, cognitio Dei. haec ad olympum ascensio.* Quam ob causam homo est animal diuinum, cum diis caelestibus, non cum brutis comparandus. *Quinimo si audendum est verum fateri, homo verus, vel caelicolis est praestantior, vel saltem pari sorte potitus. Etenim quicunque caelitum descendit ad terram, caeli limitem deserit: homo autem ascendit in caelum, illud metitur: tam ampla est humanae naturae potestas. Quamobrem audendum est dicere, hominem quidem terrenum, Deum esse mortalem: Deum vero caelestem, immortalem hominem.*

Sol dicitur pater.

Deus curat hominem. Dignitas hominis.

Homo est Deus mortalis.

Et 12. *Totus hic mundus, magnus Deus est, imago maioris, vnitus illi, patris ordinem voluntatemque seruans.* Quamobrem gratias agit Deo, tanquam patri amantissimo: *Gratias habeo,* inquit, *tibi pater, actum omnium potestatum: gratias habeo tibi Deus, omnium potestas actuum. ô vita, totum quod est in me salua: ô lux totum illumina spiritus Deus. verbum tuum me agit, spiritifer opifex: tu solus es Deus.* Et 14. vocat Deum patrem legitimum: *Dignum est intelligere,* inquit, *intelligendo mirari, admirando se beatum vocare. patrem legitimum recognoscentem. Quid enim dulcius patre legitimo? Deum cognominato propter potentiam, factorem propter actum, patrem denique propter bonum.* Itaque Deus vita, & lux, pater est mundi legitimus & creando, & conseruando. hominis vero, & sui participem efficiendo, atque illi omnia subijciendo; interdum enim, pater, naturae fecunditate nominatur, quae quidem nominis appellatio proprie suo conuenit verbo, sicuti in primo dictum est, vbi de imagine Dei disputaui, nobis autem per quandam naturae cognationem, vtpote qui effecti sumus diuinae naturae consortes: haec autem caeteris appellatio, non est attribuenda animantibus. Aliquando pater nominatur, fidei propagatione, morumque imitatione, & is quidem modus est eorum peculiaris, qui pie, & fideliter Deum colunt. Nonnunquam pater dicitur officio, & authoritate. atque ita omnium est Deus pater legitimus, cuius interest omnia tueri, pascere ac corrigere. Deus ergo est pater mundi, hominis vero praecipue, naturae affinitate, dominandi similitudine, pietatis affectu.

hymno 13. dial.

Pater legitimus est Deus. Pater quot modis aliquis dicitur.

MERCVRIVS.

Homo autem cum considerasset in patre rerum omnium procreationem, ipse quoque fabricare voluit. vnde à contemplatione patris, ad sphaeram generationis delapsus est. cumque omnium in se haberet potestatem, opificia septem gubernatorum animaduertit. hi autem humanae mentis meditatione gaudentes, singuli eorum proprii ordinis hominem participem reddidere. Qui postquam didicit horum essentiam, propriamque naturam conspexit, penetrare, atque rescindere iam exoptabat ambitum circulorum, vimque gubernatoris praesidentis igni comprehendere.

De homine.

Commentum II.

HOMo rationis particeps effectus, patris sui opera suspiciens, admiransque patris sapientiam, potentiamque, quae in rerum procreatione ostendebatur, gestiens & ipse patris aemulus esse, fabricare quoque voluit, magni opificij, quod ob oculos habebat, exemplo incitatus. Reuera, vt ipse ait homo factus est diuini operis contemplator. *Homo,* inquit, *effectus est diuini operis contemplator, quod profecto dum admiratur, authorem eius agnouit.* contingit homini haec facultas contemplandi, quod omnigenae sit naturae, habeatque propemodum cum omnibus conueniendi commercium: *Multiformis enim,* ait Merc. *variaque est humani generis species, & ipsa a praedictis desuper adueniens consortio, omnium aliarum specierum multas, & prope omnium per necessitatem coniunctiones facit: propter quod & prope Deos accedit, qui se mente, qua dijs iunctus est, diuina religione dijs iunxerit: Propter hoc ô Asclepi magnum miraculum est homo, animal adorandum, & honorandum, hoc enim in naturam Dei transit, quasi ipse sit Deus: hoc genus daemonum nouit, vtpote qui cum ijsdem ortum se esse cognoscat: hoc humanae naturae partem in seipso despicit, alterius partis diuinitate confisus. ô hominum quanto est natura, temperata felicius, ac dijs, cognata diuinitate coniunctius! partem sui, qua terrenus est, intra se despicit: caetera omnia, quibus se necessarium esse caelesti dispositione cognoscit, nexu secum charitatis astringit, sicque suspicit caelum. sic ergo feliciori loco medietatis est positus, vt quae infra se sunt, diligat, ipse a superioribus diligatur.* Verum cum haec ita se habeant, quae à Mercurio dicuntur, quare non omnes hanc contemplandi gratiam assequuntur? Quia nimirum non omnes intelligentiae diuinum percepere sensum, loquitur Mercurius in eodem contextu. Sane, non omnes intelligentiam veram adepti sunt, sed imaginem temerario impetu, nulla vera ratione inspecta, sequentes decipiuntur, quae in mentibus malitiam parit, & transformat optimum animal in naturam ferae, moresque bestiarum. sed clarius hoc prosequitur in Pymandro dial. 4. *Non omnibus,* inquit, *hominibus Deus mentem impartitus, non quod inuiderit, liuor quippe ab eo non prouenit; in medio autem tanquam certamen praemiumque, animarum mentem,* id est gratiam, donumque intelligendi, quod bonis paratur operibus, *preponere voluit: cum Craterem,* inquit, *patulum hac impleßet, praeconem misit, iubens talia quaedam animis hominum nunciare. Merga te seipsam in hanc pateram quaecunque potest, quae videlicet credit craterem animam ad eum qui demiserat reuersurum, quaeue finem noscit, cuius gratia nata fuerit.* Vides, quod absque fide nemo mentis illius, hoc est doni intelligendi, particeps esse potuit? Sane, *Nisi credideritis non intelligetis,* fides enim impetrat spiritum: spiritus infundit mentem. *Quicunque igitur,* ait, *praeconium exaudierunt, seque merserunt in mentem,* fortaßis gratiam Christi, apostolorum praeconio annunciatam praedixit, quae crateri, seu paterae comparat, quia nimirum omnibus pateat, qui illius participes esse cupiunt. *ij,* inquit, *cognitionis participes effecti sunt, mentemque suscipientes in homines perfectos euasere: At qui praeconium neglexerunt, ij sermonis quidem participes, mentis autem expertes relicti sunt ignorantes, & cuius gratia, & a quo geniti fuerint. scientia igitur mentis est, diuinorum scilicet contemplatio, & intelligentia Dei, diuino existente cratere,* fortaßis, sacro baptismo. propterea aiebat Tatius. *Equidem ô pater huius crateris latice ablui cupio. Ad quem pater: Nisi prius ô fili, tuum corpus oderis, teipsum amare non poteris; impossibile est enim vtrumque simul intendere, mortalibus videlicet, atque diuina.* Quam ob causam, mirabili exhortatione amentes compellit homines, vt ad mentem redire velint, vt fontem vitae non deserant. *Quo ruitis mortales ebrij,* inquit, *qui merum ignorantiae combibistis? cum id ferre nequeatis, euomite: viuite sobrij: oculis mentis inspicite ignorantiae pestis omnem terram subuertit:* puto eum loqui de ignorantia fidei Christi: *animamque corrumpit corporis vinculis inclusam, neque sinit eam salutis iter asciscere. Ne permittite vos in lacum corruptionis mortisque submergi: respirate iam, resipiscite, ad fontem vitae recurrite, illumque, qui vos introducet, in adytum veritatis capeßite.* Conueniunt haec baptismo, qui est fons vitae, & veritatis aditus. Itaque etsi omnes homines ad Dei imaginem creati sint; quia tamen multi ignorantiam Dei habent, ac temerario impetu illam labefactare non verentur diuinae naturae cognationem; hac de causa ad fontem vitae non accedunt abluendi, & in craterem mergendi, ac proinde à diuinorum operum contemplatione quam longißime absunt. Sequitur textus: *Vnde,* inquit, *à contemplatione patris, ad sphaeram generationis delapsus est,* nempe à diuini patris simplici essentia, ad creatorarum considerationem. *Cumque omnium in se haberet potestatem, propter omnigena naturae ornamenta, quae*

Homo diuini operis contemplator.

dial. 14.

In Asclep. Homo multiformis naturae.

Homo magnum est miraculum.

Quare non omnes contemplantur.

Liuor non est in Deo. Non omnibus mens inest.

Sine fide nihil recte intelligunt. Isa. 7.

Baptismus.

Dial. 7. Exhortatio valida.

Ignorantia malum.

Fons vitae baptismus.

Textus exponitur.

De homine. Homines gradum angelorum sortientur. Matt. 22.

is, qua à patre acceperat, opificia septem gubernatorum animaduertit: cœlum siquidem suspiciens, stellarum, ac planetarum ordine, numero, ac pulchritudine delectatus, ad illos accedendi ingenti desiderio tenebatur. hi autem, nempe beatissimi angeli, *humana mōtis meditatione gaudentes*, quod nimirum ipsorum naturę consortem, ac officij collegam haberent, *singuli eorum proprij ordinis hominem participem reddidere.* Reuera, sic dicitur de iustis, *quod erunt sicut angeli Dei in cœlo.* Et Lucę 20. *filij resurrectionis erunt æquales angelis Dei*: quę quidem æqualitas, non ad angelorum naturam, sed gratiam attinet. Itaque qui cum maiori præditus fuerit gratia, maiorem sortietur glorię, vitęque pulchritudinem. recte ergo dictum est à Mercurio, quod angeli beati, homines singulis ordinibus pro meritorum qualitate, inserere satagebant.

Deus igne cognoscetur.

Qui, inquit, homo postquam didicit horum essentiam, propriamque naturam cōspexit: hoc est, cognouit, quod angeli, creaturæ essent à Deo conditi, vel scripturarum authoritate, vel naturali intelligentia, vel diuina potius Pymandri illustratione. *Penetrare, atque rescindere peroptabat ambitum circulorum,* id est, supra angelorum naturam, ac cœlorum motus ascendere, Deique naturam cognoscere: vnde subiungit: *vimq́; gubernatoris præsidentis igni comprehendere: neque enim Dei notitia, absque igne,* id est amore, *haberi potest*: intelligentia siquidem foris stat. amor vero penetralia ingreditur, pergitque vsque ad conspectum summi pręsidentis.

MERCVRIVS.

Qui e arbitrium & potestatem omnium habuerat in animantia mundi mortalia, & ratione carentia, per harmoniam emersit, atque exiliit, penetrans ac resoluens potentiam circulorum, ostenditque naturam, quæ deorsum labitur, velut pulchram Dei formam. Qui cum naturam contueretur mira pulchritudine præditam esse, actionesque omnes septem gubernatorum, atque insuper Dei ipsius effigiē possidere, illi amore ingenti subrisit, vtpote qui humanæ pulchritudinis speciem in aqua speculaeretur, einsdemque adumbrationem quandam in terra conspiceret. Ille præterea conspicatus similē sibi formam in seipso existentem, velut in aqua, amauit eam, secumque congredi concupiuit. Effectus è vestigio secotus est voluntatem, formamque carentē ratione progenuit. Natura vero illud in quod tota ferebatur amore complexa, illi penitus sese implicuit, atque commiscuit.

Commentum III.

Harmonia rerum.

HOmini cupienti vim gubernatoris præsidentis igne comprehendere, harmonia occurrit, quæ in rerum dispositarum ordine cernebatur, fuitque illi nō paruo adiumento, quo voti compos efficeretur. hęc autēm harmonia, creaturarum est optima distributio, ex qua veluti ex pulchro speculo primi gubernatoris maiestas agnoscitur. Quamobrem Tatio scientiam Dei habere cupienti, clarissime, elegantissimeque à Mercurio huiusmodi harmonia proponitur: *Itaque*, inquit, *si mentis oculis inspexeris ò Tati, ille tibi patebit. Deus sane totius expers inuidiæ per singulas mundi particulas vbique splendet, atque adeo se notum præstat, vt non intelligere modo; sed manibus etiam ipsis vt ita dixerim liceat attrectare: nam vndique nostris oculis eius obuersatur, seque obijcit, & inculcat imago. Itaq; cū Deū videre volueris, suspice Solē ò fili mi Tati: suspice lunæ cursum: suspice syderum ordinem reliquorū; quis ago perpetuū horum seruat ordinem; ordo quidem omnis numeri locíq; limitibus terminatur. Vtinam daretur ò fili facultas, vt alarum adminiculo in sublimem aeris plagam volares, mediamque inter cælum, & terram regionem sortitus, conspiceres terræ quidem soliditatem, maris diffusionem, fluxum fluminum, aeris amplitudinem, ignis arctam celeritatem, astrorum cursus, cæli rapidam velocitatem: siquidem vno luminum motu, seriem mundi totius comprehenderes, immobilemque factorem. quod si per ea etiam quæ terra sustinentur fragilia, & aquæ profunditate conduntur, Deum artificem inuestigare volueris, circumspice humani corporis opificium.* itaque homo *arbitrium, & potestatem cum haberet, in animantia. per harmoniam*, id est, conuenientissimum naturarum ordinem, *emersit* quasi ex profundo inquisitionum suarum, *atque exiliit*, hoc est, ex ignorantiæ tenebris foras prodijt. ex visibilibus, inuisibilia intelligens, sempiternam quoque Dei virtutem, atque sapientiam: *penetrauit atque resoluit potentiam circulorum*, hoc est, supra cœlorum sublimia conscendit mentis suæ mobilitate, ac celeri velocitate, *agnouitque naturam, quæ deorsum labitur*, mundum videlicet hunc inferiorem, qui natura deorsum deprimitur, *velutis pulchram Dei formā.* vocat enim Mercurius mundum Dei imaginem, cum ex illius pulchritudine, sapientiam, pulchritudinemque intellexit authoris. vnde ait. *Quis mare suis finibus circumscribit? Quis terra pondus sistit, ac librat in medio; Quem timet is? Quem veretur? Diuersorum syderum diuersi sunt motus. Quis mensuram singulis motionis assignat? Arcturus circa idem se perpetuo vertens, totamque trahens mundi machinam. Est certe aliquis ò Tati, horum author & dominus: etenim locum, vel numerum, vel mensuram seruare absque authoris virtute impossibile est. Ordo fieri à deformitate nequit: eget autem deformitas domino, qui ordinem præbeat.* Ex mundi ergo ordine, maiestas intelligitur Dei ordinantis. Non temere ergo mundus à Trismegisto in octauo dialogo vocatur secundus Deus, id est, imago Dei. theologi dicerent vestigium Dei: *Primus* inquit, *omniū vere sempiternus, immortalis, ingenitus Deus, author omnium: secundus deinde ad illius imaginem mundus ab eo genitus, & ab eodem seruatus, nutritus, & immortalitate donatus velut à proprio patre.* Et dialogo 9. dicit mundum diuinæ voluntatis organum esse, hac potissimum ratione constructum à Deo, vt ab illo semina suscipiens vniuersa, eaque tuto sinu recondens, omnia quidem componendo reducat, omnia rursus auferat diuidendo. *Deus igitur cosmi, id est, mundi pater: cosmus autem eorum quæ in cosmo: & cosmus quidem Dei filius. Quæ vero in cosmo, sub cosmi ditione consistunt, ac iure cosmus appellatus est, omnia siquidem varietate generationis κόσμει, id est exornat.* Et, Mundum quidem pulchrum, non tamen bonum appellat: *Mundus*, inquit, *pulcher est, non tamen bonus: etenim ex materia constat, passionibusque subiicitur. primusque est eorum quæ patiuntur: secundus autem eorum quæ sunt. Indigus præterea suapte natura: factus aliquando: semper existens in generatione, atque genitus, qualitatumq; & quantitatum omnium genitura; mobilis enim.* Mundus ergo est pulchra Dei forma. nam quemadmodum vnus est mundi princeps; ita plane & vnus est mundus, cuius administratio ab vno gubernatore depēdet, vt ipse clare describit: *Mundi*, inquit, *totius administratio, ex vnius natura dependens, perque vnam mentem recte discurrens, qua nihil validius, nihil diuinius, nihil denique magis vnitum.* Non temere igitur, mundus, pulchra Dei appellatur imago; eius enim vnitate, ordine, pulchritudine, diuinæ vnitatis ordinisque atque pulchritudinis effigiem præseferre videtur. Et 11. *Diligenter*, inquit, *circumspice mundum, inuiolabile corpus, quo nihil antiquius, per omne quidem adultum ac virens. Inspice præterea mundos septem suppositos, ornatu mirifico fabricatos, ordine sempiterno, cursu suo differenter complentes æuum: plena lumine singula. hæc autem in vnum congredi absque congregantis virtute, impossibile est: oportet ergo aliquem esse talem, ac penitus vnum. nam cum multi variique sint motus, & dissimilia corpora, vnus autem ordo velocitatis in omnibus; impossibile est duos, aut plures esse factores: neque enim ordo vnus seruaretur in multis. Præterea, qui inter illos imbecillior esset, potentiori nimirum inuideret, ex quo seditio quædam exoriretur. Vnus igitur Deus, mundum vnum esse confessus est, & solē vnum, vnicam lunam, vnam quoque diuinitatem. Vnus ergo singula facit in multis. Ipse suapte natura efficax, vi propria operans versatur in opere semper. Si quando influxum suum ipse subtraxerit, deficiente vita, in mortem corruent vniuersa. cum autem viuant omnia, vnaque sit vita cunctorum,* effectiue scilicet, *vnus est Deus, à quo fiunt omnia. Imago igitur Dei est æuum: æui mundus: mundi Sol: Solis homo.* Et supra eodem dialogo, *quid æuum: origo materia pendet ex æuo, quemadmodum ex Deo æuum. Generatio quidem ac tempus, natura gemina, & in cœlo sunt, & in terra: in cœlo sane immutabilia sunt hæc duo, atque immortalia: in terra mutabilia corruptionique obnoxia. Æternitatis anima, Deus est: anima mundi, æternitas: terræ anima, cœlum: Deus in mente, mens in anima, anima autem in materia: omnia vero ista per æuum: totum hoc corpus, in quo corpora omnia.* Quare ergo mundus appellatus sit pulchra Dei forma, ipsemet Mercurius declarauit abunde.

Dial. 5. — *Inuidia non est in Deo.* — *Deus omnibus patet.* — *Homo ex visibilibus Deum cognoscit.* — *Mundus Dei imago.* — *Dial. 5.* — *Arcturus quid sit.* — *Ordo mundi.* — *Mundus secundus Deus.* — *Mundus diuinæ voluntatis organum.* — *Dial. 10.* — *Quid sit mundus.* — *Gubernatio mundi ab vno.* — *Dial. 10.* — *Mundi septem.* — *Vnitas Dei ostenditur.* — *Influxus Dei perpetuus.* — *Æuū imago Dei.* — *Æternitas. Cœlum.*

Sequitur textus: *Qui cum naturam*, inquit, *contueretur mira pulchritudine præditam esse*; ideo enim Cosmus dictus est mundus, propter mirabilem vtique illius venustatis pulchritudinem, *Actionesque omnes septem gubernatorum. ac insuper Dei ipsius effigiem possidere*, hoc est, non modo mundi inferioris pulchritudinem, angelorum actiones, atque naturas, stellarumque reuolutiones, sed etiam suipsius homo agnouit naturam, animaduertitque se effigiem Dei esse: *enti ingenti amore subrisit*, id est, maxime gauisus se imaginem Dei

Homo gaudet se esse imaginem Dei.

De homine. Quando homo seipsum cognoscit.

gestare, *vtpote, inquit, quæ humanæ pulchritudinis speciem in aqua specularetur*: hoc est, quemadmodum in aqua cernitur forma aspicientis; ita plane in apice mentis, veluti in speculo, imago cognoscitur creatoris: cum ergo homo ad mentis puritatem redierit, illico conspicit se effigiem Dei posidere, *eiusdemque adumbrationem quandam in terra conspiceret*, id est, non ita clare, sed adumbrate potius, in his quæ extra ipsum versabantur, suæ valuit pulchritudinis speciem agnoscere. *Ille præterea conspicatus similem sibi formam in seipso existentem, velut in aqua*, quæ est cæteris illustrior animæ partibus, sicuti pupilla oculi, in qua se intueri potest, non autem in aliis corporis partibus, *amauit eam, secumque congredi concupiuit*, vnum vtique fieri: *Natura vero, illud, in quod tota ferebatur*, nempe in Dei imaginem, cuius congressum peroptabat, *illi penitus sese implicauit, atque commiscuit.*

MERCVRIVS.

Textus Mercurij.

Quandoquidem solus homo ex vniuersis terrenis animantibus duplicis naturæ censetur: mortalis quidem propter corpus: immortalis autem propter hominem ipsum substantialem; immortalis enim est, cunctorumque arbitrium obtinet. Cætera vero viuentia, quæ mortalia sunt, fato subiecta patiuntur. Homo igitur harmonia superior existit: in harmoniam vero lapsus, periclitatus, seruus effectus est. hic vtriusque sexus fœcunditate munitus ab eo, qui ambotum sexuum fons est, vigilque factus ab eo, qui est vigilans, continetur, atque eius dominationi subiicitur.

Commentum IV.

Animæ corporisque commixtio.

Animæ ad corpus dilapsum subobscure describit, quatenus naturalem illius ad corporis commotionem habendam, fouendamque ostenderet. *Erat*, inquit, *homo harmonia superior* id est, naturæ ordine, nobilitateque præstantior corpore: ob naturalem tamen inclinationem, diuique Pymandri manductum, *ad harmoniam inferiorem*, id est, ad corporis commertium descendit. Vtriusque ostendit naturæ discrimen: anima enim cælitus mittitur, id est, immediate à Deo formatur: corpus vero ex elementis cumpaginatur: ex vtroque autem homo constat; hac de causa mortalis dicitur, pariter & immortalis: *Solus*, inquit, *homo ex vniuersis terrenis animantibus duplicis naturæ censetur: mortalis quidem propter corpus: immortalis autem propter hominem ipsum substantialem*, id est animam, quæ est corporis forma substantialis.

Homo est mortalis, & immortalis.

In octauo dialogo Pymandri hanc ipsam doctrinam profiteri videtur. *Homo, inquit, secundum Deum*, id est, mundum, *vtpote corporalem, sensu comprehendit*, quatenus ad mundi imaginem genitus est. *ad Deum vero, vt incorpoream substantiam, mente consurgit.* Cum autem à filio interrogaretur, vtrum tale animal esset destruendum omnino: *Melius melius*, inquit, *ominare ô fili.* In Asclepio clarissime de hac eadem materia differit: *Solum enim animal homo, ait, & eius vna pars simplex est, quæ est diuinæ similitudinis forma; alia vero est humanum tegumentum. Deus enim hominem fecit, visusque est ei pulcher vtpote qui sit omnium bonitate plenissimus: amauit eum, vt diuinitatis suæ partem. Quum igitur animaduerteret Deus illam sui partem non posse omnium rerum esse diligentem, nisi eam mundano integumento contegeret; texit eam corporea domo, talesque omnes esse præcepit, ex vtraque natura in vnum confundens, miscensque, quantum satis esse debuisset. Itaque hominem conformauit ex animi & corporis*, id est, *ex æterna*, id est, immortali, *& mortali natura; vt animal ita conformatum, vtrique origini suæ satisfacere posset, & mirari, atque orare cælestia, & æterna, & incolere, atque gubernare terrena. Animal ergo homo, non quidem eo est minor, quod ex parte mortalis sit; sed eo forte aptius, efficaciusque compositum, ad certam rationem mortalitate auctum esse videatur: scilicet, quoniam vtrumque vbi ex vtraque materia sustinere non potuisset, ex vtraque formatum est, vt & terrenorum cultum, & diuinitatis posset habere delectum. Effector enim mundi Deus, & eorum quæ intus sunt omnium simul cuncta gubernando, cum ipso homine gubernatore composuit. Itaque homo nouit se, nouit & mundum, gratias agit* [illegible] *imaginem* [illegible] *secundam esse imaginem Dei, cuius sunt imagines duæ, mundus scilicet, & homo: vnde efficitur, vt quoniam est ipsius vna compago, parte, quæ ex anima, & sensu, & spiritu, atque ratione, diuinum est* [illegible] *elementis superioribus, ascendere posse videatur in cælum; parte vero mundana, quæ constat ex igne, & aqua, & aere, mortalis existat in terra; ne cura sua omnia mundana, vidua desertaque dimittat. Sic enim humanitas ex parte diuina, & ex parte mortali effecta est in corpore consistens. Etenim, vt homo ex vtraque parte possit esse plenissimus, quaterna enim vtriusque partis elementis animaduerte esse formatum, manibus & pedibus vtrisque binis, aliisque corporis membris, quibus inferiori, id est terreno mundo deseruiat: iisdem vero partibus quatuor, sensu animi, memoriæ, atque prouidentiæ, quarum ratione cuncta diuina norit, atque suspiciat.* Porro hæc quatuor cælestia elementa in x. Pymandri lucidius explicat: *Anima hominis, inquit, in hunc vehitur modum: mens in ratione, ratio in anima, anima in spiritu, spiritus in corpore. Homo itaque sic effectus conformatusque, & tali ministerio, obsequioque præpositus, Deum pie colendo, & digne & competenter in vtroque Dei voluntati parenti, exutus mundana custodia, nexibusque mortalibus absolutus, superiori*, id est, diuinæ *parti, puræ, sanctæque restituetur. hæc est merces pie sub Deo, diligenterque cum mundo viuentibus. Secus autem erit anima obtortum collum habenti; sui enim parti, quæ mortalis est, inhæret, quæ non sinit partem diuinitatis agnoscere inuidens immortalitati, malignitas. Ego enim tibi quasi prædiuinans dixero, nullum post nos habiturum delectum simplicem, qui est Philosophiæ, quæ sola est in cognoscenda diuinitate frequens obtutus, & sancta religio. Multi enim eam multifaria ratione confundunt in varias disciplinas, nec comprehensibiles, tam callida commentatione miscentes.* Hoc Mercurij vaticinium iam clare patet, cum nostris, & retroactis temporibus, pura illa, diuinaque Philosophia mundum deseruerit, tantumque nobis relicta sit opinionum ingens confusio; vt ex hoc ipso exosum sit Philosophiæ studium, quandoquidem cui credere debeas, ignores. *Erunt, inquit, post nos homines, sophistarum calliditate decepti, à vera, pura, sanctaque philosophia auertentur. Itaque Deus hominem composuit ex vtraque natura, diuina, atque mortali: & sic compositum per voluntatem Dei, constitutum est esse meliorem dijs, qui sunt ex sola immortali natura formati, & omnium mortalium: propter quod homo dijs cognatione est coniunctus, ipsos pio affectu, & sancta mente veneratur: dijque pio affectu humana omnia respiciunt, atque custodiunt.* Et iterum. *Non immerito miraculo dignum est, qui maximum est omnium Deorum.* Porro animæ immortalitatem lucidissime depingit: *Cum inquit, fuerit anima à corpore facta discessio, tunc arbitrium examenque meriti eius transibit in summi dæmonis potestatem*: quod profecto fieri non posset, si simul cum corpore anima interiret. Reuera, vt ipse subiungit, *Pater omnium & dominus, qui solus est omnia, hominem illuminat, qui veritatis claritate percepta, toto se sensu intelligentiæ diuinæ commiscet: cum amore à parte animæ, quæ mortalis est, liberatus, immortalitatis futuræ concipit fiduciam.* Et ad Asclepium loquens, ait: *Auus tuus ô Asclepi medicinæ primus inuentor, cui templum consecratum est in monte Lybiæ, circa littus crocodilorum, in quo eius iacet mundanus homo, id est, corpus; reliquum enim vel potius totus, si est homo totus in sensu, vitæ melior, remeauit in cælum.* quid clarius dici potest, quid solidius ad animæ immortalitatem astruendam? Patet ergo ex verissima Mercurij theologia, animam humanam immortalem esse: hominemque, non sine magno opificis consilio, ex duplici constare natura.

Homo est pars Dei.

Quare anima vnita est corpori.

Homo non est minor, quia mortalis.

Homo mundi est gubernator

Deo Cæsare Homo.

Homo ex vtraque parte plenissimus.

Vita æterna est merces bonorum.

Anima est collum obtortum.

Philosophia sincera.

Homo nobilior angelis.

Dij curant humana omnia.

Anima immortalitas.

Deus illuminat.

Medicinæ inuentor.

Sequitur textus. *immortalis enim est, sicut dictum est, cunctorumque arbitrium obtinet.* tum quia suæ subdita sunt ditioni, tum etiam, quia omnium potest scientiam habere. *Cætera vero viuentia, quæ mortalia sunt, fato subiecta patiuntur*, quia cursui astrorum deseruiunt, nullamque habent liberi arbitrij facultatem: nam sapiens dominatur astris. latius de fato in 4. Pymandri dixi. *Homo igitur harmonia superior*: id est, anima, quæ diuinioris est ordinis, *in harmoniam lapsus*, nempe inferiorem, hoc est, in corpus, *periclitatus, seruus effectus est*: omne enim periculum ex materiæ connexu, omnisque iniquæ seruitutis molestia, ex commertio corporis manauit. *hic vtriusque sexus fœcunditate munitus*, id est, procreandæ prolis fœcunditate, atque abundantia donatus, *ab eo, qui ambotum sexuum fons est*, id est, à Deo, vt paulo ante dixerat Deum esse vtriusque sexus fœcunditate plenissimum: quod certe apertissime dilucidat in Asclepio: *Deus inquit, est solus vt omnia: vtriusque sexus fœcunditate plenissimus, semper voluntatis suæ prægnans: parit semper quicquid voluerit procreare: voluntas eius est bonitas omnis: hæc eadem bonitas omnium rerum est ex diuinitate eius natura nata, vt sint omnia sicut sunt, & fuerunt, & futuris omnibus dehinc natura ex se nascendi sufficiat: hæc est ratio,* [illegible] *fiant omnia vtriusque sexus.* [illegible] *fœcundum esse.* Cum igitur Deus sit vtriusque sexus fœcunditate plenissimus, partim quidem, quia & intellectus

Sapiens dominatur astris.

Seruitus vnde.

Vtrumque sexum Deo quid significet.

Fœcunditas boni.

illius,

De homine.

illius, atqua voluntas sunt fœcundi, vt dixi in principio lib. 2. partius etiam quia cæteris præstat fœcunditatem pariendi, procreandique: decet vnumquemque nostrum, non tam fœtibus, quam virtutibus esse fœcundum. *hac siquidem fœcunditate vtrimque sexus* quilibet debet esse *munitus*, nempe, & voluntatis charitate, & intellectus veritate: partus enim voluntatis, est amor. intellectus vero, veritas: *vigilque factus est ab eo, qui est vigilans, continetur, atq; eius dominationi subycitur.* Sane, non solum fœcunditatis munere donatus est homo à suo opifice; verumetiam vigilandi gratia ab eo, qui perpetuo inuigilat suis operibus: Non enim dormit, neque dormitat, qui custodit Israël: interest enim hominis peruigilem esse, ne ignorantię, aut ignauię somno grauatus, amittat se, & sua, quæ cœlitus sunt illi concessa. Intelligere plane debet, quemadmodum à Deo conditus sit, atque ab illo multa acceperit, cuius dominationi subiactus est, & naturæ, & gratiæ muneribus; ideoque multum est illi inuigilandum, vt gratus charusque sit illi sub cuius dominatione continetur.

Partus vtriusq; potentiæ.

Textus exponitur.

Homo debet vigilare.

MERCVRIVS.

Textus Mercurij.

Pymander. Id est, *inquit*, mysterium, quod in hanc vsque diem genus humanum latuit. Natura quippe homini sese immiscens, miraculum attulit, quod omnium miraculorum vincit admirationem. Nam cum septem illorum harmonia ipse iam fuisset imbutus, ab eo, quē tibi paulo ante narraui, patre videlicet, atque spiritu, natura ipsa non restitit. Quinimo septem protinus homines peperit secundum septem gubernatorum naturas, masculini pariter, & fœminini generis compotes, atque sublimes. Fœmina est aer & aqua coeundi compos: ex igne maturitatem, ex æthere sumpsit spiritum: conglutinauitque natura corpora ad hominis speciem effingendam. Homo autem ex vita & luce in animam, mentemque processit. Vita quippe animam largita est, lux denique mentem. Talia profecto vsque ad finem circuitus principiorum, simul ac generum, cuncta mundi sensibus membra manabant.

Commentum V.

Mysterium absconditum.

Mysterium absconditum Pymander, suo satagit Mercurio intimare; vt illius notitia percepta, beatæ illius visionis, in qua se Deum vidisse asserit, intelligentior fiat. sic enim ait ad Asclepium: *Sed tibi Deus*, inquit, *summe gratias ago, qui me videnda diuinitatis tuæ illuminasti lumine. Et vos, ô Tati, & Asclepi, & Ammon, intra secreta pectoris, diuina mysteria silentio tegite, & taciturnitate seruate.* Quale autem sit illud mysterium, quod in illum vsque diem, genus humanum latuit, satis obscure describit, quod postmodum in Asclepio clare manifestat; prædicit enim idolorum ruinā futuram, quam suis temporibus propalare non audabat, ne tanquam calumniator videretur, legique Ægyptiorum aduersarius omnino. Itaqua ait: *Natura quippe homini sese immiscens, miraculum attulit, quod omnium miraculorum vincit admirationem.* Quod autem sit illud miraculum, subiungit: *Cum*, inquit, *septem illorum, harmonia*, id est, cum didicisset planetarum ordinem atque naturam, à patre videlicet, & spiritu. Cœlitus ergo illorum cognitio, homini conceditur, spiritus afflatu, patris benignitate, verbi quoque lucidi lumina. *Natura*, id est, anima, *quæ sese homini mundano*, id est, corpori *immiscuerat, non restitit*, id est, non est contenta illorum cognitione, *nisi & ipsa instar primi opificis, septem*, id est multos, septenario enim vniuersitas ostenditur, *fabricaretur huiusmodi homines*, vtpote Dianam, Venerem, Mercurium, aliosque Planetas, quos antiquitas inani religione colebat: *secundum septem*, inquit, *gubernatorum naturas, masculini pariter & fœminini generis compotes atque sublimes*, id est deos, deasque. hæc autem ita se habere, ex ipsomet intelligimus Merc. *Potestatem hominum ô Asclepi, vimque cognosce. Dominus & pater, vel, quod est summum, Deus, vt effector est Deorum cœlestium; ita homo effector est Deorum, qui in templis sunt, humana proximitate contenti. vnde homo non solum ad Deum proficit; verumetiā confirmat deos humanitas siquidem semper vicina natura, & origini suæ in illa diuinitatis imitatione perseuerat: vt sicut Deus, ac dominus, vt sui similes essent, deos fecit æternos.* id est, Angelos, qui plane æterni dicendi non essent, si facti sint: proinde idem sonat æterni, ac si dixisset, natura immortales, atque incorruptibiles; *ita humanitas deos suos, ex sui vultus similitudine figurauit*: quos in Pymandro homines, in Asclepio, deos appellat. *Statuas dico, ô Asclepi, animatas, sensu, & spiritu plenas, tanta, & talia facientes, statuas futurorum præscias, easque sorte vates omnes somniis, multisque aliis rebus prædicentes, imbecillitatesque hominibus facientes, easque curantes. Sed futurum tempus est, vt appareat Ægyptios in cassum pia mente, diuinitatem sedula religione seruasse: & omnis eorum sancta veneratio in irritum casura, frustrabitur.* Hoc est miraculum, quod omnium vincit admirationem: hoc est, mysterium multo tempore absconditum: hoc in illa visione Pymander Mercurio intimandum curauit.

Septem harmonia.

Septem homines.

Homo effector est Deorum.

De homine.

Statuæ animatæ, & præscie futurorum.

Sequitur textus: *Hæc septem, vt dixi, generatio hūc in modum effecta est: fœmina enim aer, & aqua, coeundi compos, ex igne maturitatem, ex æthere sumpsit spiritum, conglutinauitque natura corpora, ad hominis speciem effingendam* hæc vltima verba, manifeste ostendunt de statuis operibusque hominum manibus fabricatis, Pymandrum fuisse locutum: *Ad hominis speciem*, inquit, *non naturam effingendam*, ad fabricanda vtique idola, atque imagines hominum. Modum autem fabricandi, sub elementorum similitudinibus depinxit, quo deorum atque dearum proprietates describeret: *Fœmina*, inquit, *est aer, & aqua*, hoc est, inter statuas illas mirificas, vtriusque sexus inuenientur idola; aqua enim Lunæ, seu Dianæ congruit aer vero Iunoni, atque Veneri: ignis vero Soli, ac Marti: æther autem Ioui, Saturnus Lunæ cognatos est, Mercurius autem Soli. Porro, quemadmodum ea elementorum coniunctione, mixta omnia consistunt; ita plane ex illorum deorum, dearumque numero, ordineque deorum, atque dearum omnium emanauit confusa religio. Inerat autem illis spiritus mendax; vnde ab antiquis tanquam dij, vana religione colebantur; ex illis siquidē fiebant responsa, & similia multa. Itaque aperuit Pymander secretum pectoris sui, quod modo partim videmus completum, perfectius autem in fine mundi tenemus esse complendum.

Mysterium ob coeundi qualitatem.

Idola antiquorum ex [illegible] exemplo.

Sequitur textus. *Homo autem ex vita & luce, in animam mentemque processit*: quasi diceret, hoc interest inter hominem verum, & fictum, quod ipse sit animal rationale, ille vero opus manuum artificis. Homo siquidem constat ex vita & luce, id est, ex duplici vita, animali vna, spirituali autem altera; illa enim spiritualis, est donum intellectus, siue mens, qua anima intelligit diuina; porro intelligere, est vita intelligentis; non minus enim intelligens viuit ex obiecto, actuque intelligendi, quam corpus ex anima: *vita quippe, vt animam largitur, lux denique mentem* id est, anima sine vita esse non potest, nec mens sine luce, à qua mens ipsa procedit. Ille autem homo fictitius hac duplici vita caret; huius autem rei causa paulo post à Mercurio assignabitur: *Homo*, inquit, *ex vita, & luce constat, quia illum legitimum pater, nempe Deus, est vita & lux.* & formaliter, & effectiue, vt communis theologorum est, ac philosophorum sententia: non est tamen ipsemet actus viuendi, intelligendique, sed causa, atque ratio, vt illi sint: vt docet Merc. *Deus*, inquit, *mens non est*, scilicet nostra: *at vero vt sit mens, causa est: nec spiritus*, eodem modo intellige; *sed causa, qua spiritus extat: neque lumen, verum causa, qua lumen existit.* Et 11. *Nihil*, inquit, *in rerum natura consistit, cui non insit naturalis quidam agendi vigor, simulque certi operis executio; quanto magis asseuerandum est, Deo non deesse potestatem omnium, & effectum. Nam quidquid otiosum, imperfectum est: imperfectum dicere Deum, nefas est: facit igitur omnia Deus, vt sint ea, quæ sunt, quæ fiebant, quæque in posterum fient. ipse quippe vita est, à quo omnia viuentia sunt, & quæ in cœlo videntur, & quæ latent in terra: vna autem vita cunctorum manat ex Deo, ipsa etiam est ipse Deus.* Intellige, in se quidem formaliter, in aliis vero causaliter. *Vita autem, scilicet illa spiritualis, est ymo mentis, & anima*, quando scilicet intellectus, quem Pymander largitur timentibus se, animæ vnitur humanę: *Mors vero, quando hæc ab inuicem separantur.* Etenim sicuti corpus viuit ex anima; ita profecto anima viuit ex Deo, à quo animæ conceditur donum intellectus, quam animę mentem appellat. Vnde in 12. dialogo, pulchre admodum describitur huius mentis officium: *Mens, inquit, huiusmodi ab essentia Dei nequaquam est diuisa, sed potius illi eo modo connexa est, quo solis corpori lumen.* Ac si diceret, dona Dei, quæ hominibus communicantur, instar sese habent radiorum ad solem: vnde quemadmodum radij, ex continuo solis aspectu decidunt, atque fluunt, non tamen sunt ipse Sol; ita plura diuina charismata, à diuina manant incessanter essentia, tametsi ipsa essentia sint minime. *Deus igitur in hominib. est mēs, in irrationabilibus, est natura.*

Homo constat ex vita, & luce.

Deus est vita [illegible] Deus.

Vita [illegible] spiritualis.

Mens est donum intelligendi.

De homine.

Mens quippe adiutrix est hominum animarum, eas in bonum proprium reuocans. Quam ob causam recte dictum est à Mercurio: *quod homo ex vita & luce consurrexit in mentem: nam quibuscunque animis*, vt in 12. dicitur, *mens præsidet, suo illas fulgore illustrat, earumque morbis maluque resistit. Consurrexit*, inquit, *in mentem*, quandoquidem talis sit hominis finis, mente scilicet Deum complecti, mente illum colere, venerari, atque pie inseruire. Hoc ipsum Merc. prudenter annotauit: *Omnis anima*, inquit, *velata carnis vmbraculo, nata est ad cœlestium deorum discursum suscipiendum, ad opera Dei, & naturæ progressus, ad bonorum signa, ad potestatis diuinæ cognitionem.* Itaque Deus est vita, & lux. Quatenus autem est vita, animam, id est, vitam animalem; quatenus vero lux, mentem, id est, intelligentiam, vt diximus, hominibus largitur. Deum autem esse vitam in primo Pymandri ostensum est, & ex Mercurio patuit, & amplius patere potest: sic enim loquitur dial. 11. *Quemadmodum*, inquit, *homo nequit sine vita viuere; ita nec Deus viuere potest, nisi bona producat. hæc enim Dei vita, hic eius actus, agitare singula, vitamque omnibus inspirare.* Et 12 dial. *Materia*, ait, *vita, spiritus est, mens anima. ex mente viuens omne profluit. animal igitur viuens per mentem permanet immortale. Maxime vero omnium immortalis est homo, qui Deum capit, qui diuinæ conformatur essentiæ. huic enim soli ex omnium viuentium genere Deus ipse congreditur: nocte quidem per somnia, die crebrius per portenta, perque omnia sibi futura prænunciat, per aues, per intestina, per spiritum, perque Sibyllam. Quapropter vere dicitur homo scire, quæ sunt, quæ fuerant, & quæ ventura sunt.* In hymno 13. dial. Deū sic alloquitur: *O vita, o lux, à vobis in nos benedictio cæret: o vita, totum quod est in me, salua: ô lux, totum illumina, spiritus Deus verbum tuum me agit, spiritus fer opifex.* Et in Ascl. *Deus enim fit vitæ æternitatisque plenissimus, sic eum semper viuere necesse est. Etenim, sicut vitalium est gubernator, ac totius vitalitatis eorum frequentator, & dispensator; ita plane Deus est viuentium, vel vitalium, quæ sunt in mundo, sempiternus gubernator, ipsiusque vitæ dispensator æternus. semel autem dispensauit æterna lege, cunctis vitalibus vitam præstans. Mundus siquidem extrinsecus ab æternitate viuificatur, ipse vero viuificat ea, quæ intra se sunt. Deus autem est omnia. & ab eo omnia, & eius voluntatis omnia. quod totum est bonum, decens, immutabile, & prudens, & ipsi soli sensibile atque intelligibile: & sine eo nec fuit aliquid, nec est, nec erit: omnia ab ipso, & in ipso & per ipsum.* Itaque, patet ex Mercurio, Deum vitam esse, ac vitę distributorem, à quo homo conditus est, vita, & lux, ob duplicis plane vitæ beneficium, sicuti dixi, ac aliis patere arbitror. *Talia profecto vsque ad finem circuitus præscriptorum simul, ac generum cunctæ mundi sensibus, membra manabant*, id est, & veri, & falsi, seu fictitij homines, nempe idola, vsque ad finem mundi, quando principiorum circuitus soluetur, perdurabunt. hæc autem sunt membra mundi sensibus illius plena.

Finis hominis. — *dial. 3.* — *Deus est vita.* — *Deus varie homini loquitur.* — *Sibylla.* — *Deus vitæ dispensator.* — *Deus est omnia.* — *Textus expositur.*

DE MVNDI SENECTVTE.

MERCVRIVS.

Verum audi iam reliquum, quem summopere cupiebas sermonem. Expleto demum circuitu omnium, volente Deo, solutus est nodus. Nam cuncta vtriusque generis animantia, vna cum homine dissoluuntur. Et Masculina quidem ex parte, Fœmininaque similiter conficiebantur. Extemplo Deus verbo sancto clamauit: pullulate, adolescite, propagate vniuersa germina, atque opera mea. vos insuper, quibus mentis portio concessa est, genus recognoscite vestrum, vestramque naturam immortalem considerate: amorem corporis, mortis causam esse scite: rerum omnium naturam discite. his dictis prouidentia per fatum harmoniamque conflauit mixtiones, generationesque commiscuit; vnde cuncta sunt secundum genus proprium propagata. Demum qui seipsum recognouit, bonum, quod est super essentiam, consecutus est: qui vero corpus, amoris errore cōplectebatur, is oberrabat in tenebris mortis, mala sensu percipiens. Digni autem sunt morte ii, qui in morte iacent; quia præcessit proprio corpori tristis vmbra, ex hac quidem natura humida, ex hac vero corpus sensibile in mundo constitit, ex hoc denique, mors ipsa scaturiit. Qui se ergo recognoscit, transit in Deum, vt Dei verbum tradidit, quoniam ex vita, & luce, constat omnium pater, ex quo natus est homo.

Iudicium futurum — *Mundi senectus.*

Commentum VI.

Mysterii absconditi cognitione percepta, ad aliud nobis transeundum est, quod quidem non parua contegitur caligine, nec minus profundiori intelligētia obuoluitur. De futuro namque iudicio sermonem contexuit, idolorum vanitate ostensa, atque ruina. *Audi*, inquit, *reliquum, quem summopere cupiebas sermonem. Expleto demum circuitu omnium*, id est, cum omnium finis aduenerit, omnisque cœlorum motus officii voluendi, agitandique expleuerit *cursum numerosa natura*, vt in 3. dial. Tempus istius circuitus à Mercurio tacetur, quippe, qui illius authorem, voluntatem dicit esse diuinam. *Volente Deo*, inquit: ac si diceret, non est vestrum istius circuitus tempora vel momenta nosse, quæ sanctus Pymander in sua posuit potestate. Ex quo patet ex Mercurij theologia, annum magnum, triginta sex annorum millibus complendum, statui non posse, quo mundi anima per firmamenti motum, suum peragit ambitum, aut animæ nostræ circuitum, quæ per 12. annorum millia compleri voluni, vt pote, quam oporteat per omnes discurrere sphęras, chorosque dęmonum, atque deorum. hæc plane fictitia sunt, rationi atque scripturæ contraria, à Mercurij vero theologia alienissima, atque remotissima. Numerus ergo illius circuitus, soli Deo patet, cuius voluntate agitur, & conseruatur, ac tandem finem currendi, voluendique accipiet. *Expleto igitur omnium circuitu, soluetur nodus.* Nescio si similis dictio à Mercurio aliis in locis posita fuerit, puto hic tantum meminisse, ideo non sine caligine intelligi potest: dicam tamen quid sentio. *Soluetur nodus*, id est, vita omnium, quę sub cœlo sunt animantium, quorum quidem vita non temere nodo comparetur. nam sicuti nodus ex multis tibus ac circuitibus, agglomeratur; ita plane animantium vita, ex multorum dierum, mensium, annorumque curriculis ligatur, & compingitur, ex variisque etiam elementorum qualitatibus, quæ omnia soluenda sunt, atque ad propria loca remeabunt; cum numerosa naturę, à qua animantium vita dependet finem currendi, meandi per circulos, acceperit. Suffragatur huic expositioni, ipsius Mercurij contextus, qui mox sequitur: *Nam cuncta*, inquit, *vtriusque generis animantia vna cum homine dissoluentur. & masculina quidem ex parte, fœminina que conficiebantur: omnes propemodum ad interitum properabant.* Vltimum plane iudicium, vi quadam diuina afflatus, vaticinatur, sicuti etiam hoc idem alibi comprobare videtur. Nam & in 3. luce clarius, extremam tremendamque vltimi iudicij diem depingit, omnium oculis conspiciendam. *Resoluentur*, inquit, *mid, in quo ampla extabunt monumenta admonitiona artificiorum, labe generationum, carnis animata: labefactis siquidem sementibus fructuum, opificiisque natura, & artis, eiusmunescans denique vetera: In innouatione*, inquit, *temporum*. Cum nouus mundus aduenerit, consumptis prioribus animantibus, *operibusque natura, & artis*, idque *ob labem carnis animata*: ob scelera vtique impiorum, quibus mundus iste inferior totus fere labefactatus est, atque infectus: tunc plane reiuuenescent omnia. In Asclepio, vitiorum labem, mundi vocat senectutem *Tunc*, inquit, *terra non constabit: nec mare nauigabitur: nec cœlum astrorum cursibus, nec syderum cursus constabit in cœlo: omnis vox diuina necessaria taciturnitate mutescet, fructus terræ corrumpentur; nec fœcunda erit tellus, & aer ipse mœsto torpore languescet. hæc, & talis senectus veniet mundi, irreligio, & inordinatio, & irrationabilitas bonorum hominum.* Plane nihil ita senium adducit, ac peccati moles, & rubigo vitiorum, qua vita consumitur mundi magni paruique. quamobrem subiungit: *Cum hæc cūcta contigerint ô Asclepi, tunc ille dominus, & pater, Deus primipotens, & vnus gubernator mundi, intuens in mores, factaque voluntaria, voluntate sua, quæ est Dei benignitas vitiis resistens, & corruptela omnium, errorem reuocans, malignitatem omnem, vel alluuio ac diluens, vel igne consumens, vel morbis pestilentibus.* Clara profecto est Mercurij theologia, quæ vltimæ diei excidium, spiritu quodam prophetico ante multos annos prædixit. Legerat fortasse hæc in Cantico *Moysa*, cuius temporibus, pariter & doctrinæ vicinus fuit, in quo scriptum est. Ignis accensus est in furore meo, & vsque ad fundamenta terræ comburet. Heraclitus apud Plutarchum, hanc Mercurij theologiam imitari videtur.

Finis mundi innouationis. — *Annus magnus.* — *Nodus mundi quid sit.* — *Iudicium omnium vltimum.* — *Mundi senectus.* — *Peccatum est causa senectutis.* — *Iudicium per ignem.*

& Hip-

Mundi senectus. & Hippasus Metapontinus, ex igne enim omnia nasci, & igne omnia desinere, asseuerant. Hesiodus etiam apud Gellium, mundum, & omnia corpora in vniuersi olim conflagratione solutum iri, asseruit. Panetius etiam apud secundum de nat. deor. Cicer. item comprobat. Vnde Cicero ibidem: Ex quo euenturum nostri putant id, de quo Panetium addubitare dicebant, vt ad extremum omnis mundus ignesceret. Didicerunt hoc ex Sibylla, vt scripsit Naso.

Ouidi. met. fab. 7. Ouidius.

Esse quoque in fatis reminiscitur affore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaque regia cœli
Ardeat, & mundi moles operosa laboret.

Lucanus hanc eandem sequitur viam, vel vt Stoicus, vel vt rem antiquissimam secutus.

Lucanus.

Inuida fatorum series, summisque negatum
Stare diu, nimioque graues sub pondere lapsus,
Nec se Roma ferens. Sic cum compage soluta,
Secula tot mundi suprema coegerit hora,
Antiquum repetens iterum chaos: omnia mistis
Sydera syderibus concurrent. ignea pontum
Astra petent: tellus extendere littora nolet,
Excutietque fretum fratri contraria Phœbe
Ibit, & obliquum bigas agitare per orbem,
Indignata, diem poscet sibi. totaque discors
Machina, diuulsi turbabit fœdera mundi.

Lucretius.

Vna dies dabit exitio, multosque per annos
Sustentata ruet moles, & machina mundi.
Nec me animi fallit. quam res noua, miraque menti
Accidat, exitium cæli, terræque futurum.

Sibylla Erithræa carmina. Aug. lib. de ciuit. Dei ca. 23.

Iudicij signum, tellus sudore madescet.
E cœlo Rex adueniet per secla futurus:
Scilicet in carnem, præsens vt iudicet orbem.
Vnde Deum cernent incredulus, atque fidelis.
Celsum cum sanctis, æui iam termino in ipso.
Sic animæ cum carne aderunt, quas iudicet ipse.
Cum iacet densis in vepribus orbis,
Reijcient simulachra viri, cunctam quoque gazam.
Exuret terras ignis, pontumque, polumque,
Inquirens, tetri portas effringet Auerni.
Sanctorum sed enim, cuncta lux libera carni
Traditur, sontes æterna flamma cremabit.
Occultos actus retegens, tunc quisque loquetur
Secreta, atque Deus reserabit pectora luci.
Tunc erit & luctus, stridebunt dentibus omnes.
Eripitur Solis iubar, & chorus interit astris.
Soluetur cœlum, lunaris splendor obibit.
Deijciet colles, valles extollet ab imo.
Non erit in rebus hominum sublime, vel altum.
Iam æquantur campis, montes & cærula ponti
Omnia cessabunt, tellus confracta peribit.
Sic pariter fontes torrentur, fluminaque igni,
Et tuba tunc sonitum tristem demittet ab alto
Orbe, gemens per facinus miserum, variosque labores,
Tartareumque chaos monstrabit terra dehiscens.
Et coram hic Domino reges sistentur ad vnum.
Decidet è cœlis, ignisque & sulphuris amnis.

Oraculum Apollinis.

Est supra cælestis ignis, incorruptibilis, & ardens flamma, quæ & producit omnia, & producens omnia absumit. Illinc circa Olympum diffunditur in orbem: hinc rursus parum promicat ætherius splendor: flamma Dei immensa est profunditas. heu, heu tripodes plangite, obijt Apollo, obiit, quoniam flammam cœlestis lux vim adhibet. Hæc quidem dicta sunt à sapientiæ cultoribus, diuinitus illustrati; omne enim verum à Deo est, etiam à quocunque dicatur. Quam ob causam, si quippiam tale apud illos inuentum fuerit, ab illis auferre non veremur, nostroque scribendæ dilucidandæque instituto inserere veritatis. Adsunt & quamplurima scripturarum oracula, quæ huic rei fidem faciunt certissimam. Daniel 7. *vidit thronum igneum, fluuium igneum.* Isaias: *Ecce Dominus in igne veniet; & quasi turbo quadrigæ eius.* Dauid: *Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida.* & Psal. 96. *Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius.* Paulus. *In reuelatione Domini IESV de cœlo cum angelis virtutis eius in flamma ignis dantis vindictam his, qui non nouerunt Deum, & qui non obediunt Euangelio Domini Iesu.* Petrus: *Cæli qui nunc sunt, & terra eodem verbo igni repositi sunt in diem iudicij, & perditionis impiorum hominum.* Adueniet autem dies Domini, vt fur, in quo cœli magno impetu transient: elementa vero calore soluentur, terra autem, & quæ in ipsa sunt opera, exurentur. Itaque mundum aliquando tamen immensis ignibus esse conflagrandum, ex his quæ dicta sunt, patet satis.

Omnis veritas à Deo. — Daniel. 7. — Isaias. 66. — Ps. 49. — 2. Thes. 1. — 2. Pet. 3.

DE RESVRRECTIONE MORTVORVM.

Resurrectio mortuorum.

MERCVRIVS.

Extemplo Deus verbo sancto clamauit: pullulate, adolescite, propagate vniuersa germina, opera mea.

Commentum. VII.

Congruum erat, vt vltimæ diei iudicio intimato, quod non parui mœroris, timorisque audientium mentibus intulerat studium, futuræ resurrectionis gaudio, speque non dubia erigeret. Futuram igitur omnium resurrectionem vaticinatur, ac mirifica grauitate, eloquentia, studioque describit: *Extemplo*, inquit, cum videret Deus omnia pessum ire, ad primamque confusionis materiam reuerti, illico *clamauit verbo suo*, per quod omnia condiderat, per illud idem omnia restaurare cupiens. Et reuera, iuxta Paulum. *In momento, in ictu oculi, in nouissima tuba, canet enim tuba: & mortui resurgent* incorrupti. Cuius autem sit illa tuba futura, *ad Thessal. 1. cap. 4.* clarissime dilucidat, in voce Archangeli, id est, Christi, verbi Dei, mortui qui in Christo sunt, resurgent primum. Itaque, iussu, atque voce Christi, fiet mortuorum resurrectio. Non temere ergo dictum à Mercurio, Deum per verbum suum clamasse, mortuosque compellasse, vt ad vitam remearent. *Pullulate &c.* id est, surgite, qui in terræ puluere fuistis, resuscitati, ad vitæ officia exercenda properate, *germina mea, atque opera mea. vos insuper homines, quibus mentis portio concessa est, genus recognoscite vestrum*, nempe, vos penitus non esse mortales. *vestram* igitur, *naturam immortalem considerate, amorem corporis, mortis causam esse scite.* Redite igitur ad vitam, corporis amore contempto. *Rerum omnium naturam perdiscite*: ad hoc enim conditi estis, vt rerum omnium habeatis scientiam. Reuiuiscite igitur vos, qui mei pars charissima estis: ne si vos pessum omnino ieritis, pulcherrimi quidem mei opificij opus labefactetur, imperfectaque sint opera omnia, eo deficiente, cuius gratia condita sunt. *Hic dictis, prouidentia per fatum, harmoniamque constituit mixtiones, generationesque commiscuit, vnde cuncta sunt secundum genus proprium propagata*, id est, Dei prouidentissima voluntas *per fatum harmoniamque*, id est, ordinatissimum naturæ ordinem, partes humani corporis, hinc inde dispersas, atque distractas, in vnum naturæ concentum copulauit. denique secundum Ezechielem prophetam, *accesserunt ossa ad ossa, & neruis extensi sunt, & cutis. & spiritus denuo assumpsit corpus*, quod multo iam tempore in terra reliquerat. Hanc eandem de futura humanæ naturæ resurrectione salutiferam doctrinam comprobat, in 3. dial. *Omnia*, inquit, *iuuenescent vetera, necessitate, & renouatione Deorum, cursuque circuli numerosa natura.* Quasi diceret *Ecce noua facio omnia*, vetera iam transierunt. *Diuinum enim*, inquit, ipsa scilicet omnia conspiratio mundi, *natura denuo florescente*, id est, dum natura repullulat, atque restorescit, prioris vetustatis exuuiis depositis, magnum panditur diuinæ potentiæ miraculum: vnde subiungit. *Etenim in ipsa diuinitate, natura etiam consistit*, hoc est, totius humanæ naturæ fabrica, ex diuina potentia dependet. Et ad Asclepium, clarissime mundi renouationem decernit: *Ad antiquam, inquit, faciem, Deus mundum reuocabit, & vt mundus ipse adorandus videatur, & tanti operis effector, & restitutor Deus, ab omnibus, qui tunc erunt, frequentibus laudum præconijs, benedictionibusque celebretur.* Antiqua mundi facies est prima puritas, quam tum irrationabilibus, cum etiam creaturis rationabilibus olim Deum tribuisse legimus: hæc quidem, cum in vtrisque omnino fuerit infecta, ne veteri vitiorum labe propemodum obsoleta, & fere obliterata, ad primam innocentiæ puritatem ab ipso mundi patre & opifice, reuocabitur. ex quo à magno laudabitur, & pusillo; idque & præconiis laudum, & benedictionibus celeberrimis: *Hæc enim est*, inquit, *mundi genitura*, id est, secunda mundi generatio, *cunctarum scilicet reformatio rerum bonarum, & naturæ ipsius sanctissima, & religiosissima restitutio, peracto temporis cursu.* Itaque rerum bonarum reformatio, quæ post resurrectionem proculdubio euentura est, secunda est mundi genitura: tunc ad primam faciem suam reuocabitur mundus: tunc reuestietur natura priori innocentiæ, puritatisque vestimento, idque volente Deo. Nullus ergo ambigendi locus nobis relictus est, quin à diuina voluntate facienda, perficiendaque sint hæc omnia. Quare sicuti

Resurrectio futura. — 1. cor. 15. — Homo est immortalis. — Prouidentia. — Ezech. 37. 7. — Omnia sunt noua. — Antiqua mundi facies. — Secunda mundi generatio.

Resurrectio mortuorum.

tenemus illam creaturarum esse nutricem; ita proculdubio tenendum nobis firmiter est, earundem, reformationem fore. Sed quando hæc erunt? *Peracto temporis cursu* inquit Merc. id est, cum omnium finis aduenerit, secundum æternam Dei voluntatem. Resurrectio itaque futura, clarissime, doctissimeque ostenditur. Hanc Mercurij sapientissimam theologiam Plato imitatur: *Cum omnium, inquit, illorum tempus fuerit, mutationemque circuitum fore oporteret, terreno genere omni consumpto, quippe cum quælibet anima generationes omnes impleßet; tunc vniuersi gubernator Deus, quasi gubernaculorum dimissis habenis, in suiipsius redit speculum: mundum vero deinceps fatum reuoluit, & cupiditas innata est: omnes etiam Dij, summi dæmonum collega, singulis præpositi regionibus, quod contigerat aduertentes, mundi partes destituerunt: mundus deinde contraria principij finisq́, sese agitatione reflectens, terræ motu ingenti interiora concutiens animalia, rursus cuiuscunq́, generis, vt plurimum perdidit. At vero certis temporis exactis curriculis, concussio, perturbatioq́, cessauit: & mundus à turbulento fragore desistens, solita suiipsius progressione concurrit, & in ordine debito constitutus, administrationem sui suscepit.* hæc illa. Futuram resurrectionem prædicit, idque imperanta Deo, vt quemadmodum fato quodam, animæ corpora humana in terram reliquerant; ita prouidentiæ diuinæ imperio, illa denuo resumant, atque reuiuiscant. Zoroastes Mercurio antiquior, ait: *Materiale corpus in præcipitio non derelinquit*: præcipitium, totam hanc sublunarem mundi partem Orphici appellant. Æneas, expauit, & ait: *O pater, anne aliquas ad cœlum hinc ire putandum est sublimes animas, iterumque ad tarda reuerti corpora?* Sentiendumne est, inquit, quod eant ad cœlum, & iterum redeant? quæ lucis miseris tam dira cupido? Plato dicit, quem imitatur Maro. *Animas ad lethaum proficisci, stirpibus omnino vacuum, & ex Amelita flumio pronas bibere. quæ largius hauriunt, ac sic oblinisci penitus omnium. hoc facto dormire omnes, & media nocte tonitruo ingenti excitari, venireque ad vitam.* Vnde Anchises sic loquitur de animabus defunctorum:

Plato comprobat resurrectionem. in lib. de regno.

Æneid. 6.

Plato 10. de rep.

Vergilius.

> *Has omnes, vbi mille rotam voluere per annos,*
> *Lethæum ad fluuium Deus euocat agmine magno:*
> *Scilicet immemores supera vt conuexa reuisant,*
> *Rursus & incipiant in corpora velle reuerti.*

Animarum reuocatio ad corpora secundum varias opiniones

Plot. Enn. 4. lib. 8. c. 1.

CÆterum animarum euocatio ad corpora, varias peperit Philosophorum sententias. Nam *Heraclitus* apud Plotinum necessarias quasdam animarum vicissitudines à contrariis, ad contraria posuit, & iter ab alto tractauit ad infima: in qua quidem commutatione inter duos illos status, multam quietem esse dixit, quasi intolerabilis defatigationis sit, in eisdem perpetuo laborare, atque seruire. vtrum autem necessitate, vel voluntate ad corpora veniant, non aperuit. *Empedocles* præterea cum dixerit legem extare constituentem, animas quæ peccauerunt, ad hæc nostra corruere, atque ipsa sic à Deo profugus, furiosæ discordiæ crediturus, atque seruiturus, tantum (vt arbitror) pertractauit, quantum *Pythagoras*, sectatoresque illius, tum de hoc, tum de plerisque aliis per inuolucra quædam significauerunt. Sed hic quoque propter poesim euasit obscurior. Verum hæc Empedoclis sententia, non tantum est obscura, verumetiam indecens, ac veritati, rationique minime consentanea: aut anim animę, quæ ante corpora peccauerunt, vt ipsa dicit, dum sic agerent, corporum commercium appetebant, aut non: quod si inerat illis viuendi appetitus, facultas tamen non aderat, afflictio illis deesse non poterat, quippe cum spes, quę differtur, affligat animam: sin vero vlla inerat viuendi, coniungendique cupido; profecto non naturaliter corporibus vniuntur, quod est falsum, ac veræ philosophiæ, theologiæque contrarium; esset enim animæ ad corpus, ea accidentis ad subiectum coniunctio. *Plato* non idem vbique videtur dicere, vt facile aliquem sensum eius percipere valeas. Nam primo, commercium animæ cum corpore damnat, asserens in Phædone hic eam includi vinculis, dolore nimirum, ac voluptate, & in corpore esse sepulcram. *Orphici* sectatores aiebant, animas in hoc corpore, velut in carcere pœnas dare, in eoque seruari, ac circumsepto, valloque claudi. In *Gorgia* autem Euripidem inducit dicentem: *Quis nouit, inquit, vtrum viuere mori sit, mori autem viuere? Audiui enim à quodam sapiente nos nunc mortuos esse; corpusque nostrum, sepulchrum esse nobis.* In *Cratylo* veneratur oraculum illud arcanum, quo traditur animam hic in custodia quadam, & carcere vitam esse. Rursus, sicut antrum apud Empedoclem, vniuersum hoc significat. vbi etiam solutionem ex vinculis,

Reprehenditur Empedocles.

Plato dubius de anima ad corpus vnione.

7. de rep.

& ascensum è spelunca in animam, esse ipsam intelligibilem progressionem asserit. In *Phædone, Timæo, & Phædro*, scribit animam corpore grauari, impediri, vacillare, ægrotare, decipi ebriari, atque errare. In Phædro alarum iacturam, causam esse descensionis ad hæc, arbitratur, vbi, vt dicit Plotinus, circuitus quidam, animam in cœlum profectam, iterum ad corpus retorquet. alias item animas iudicia huc diuina dimittunt, & sortes, & fortunæ, & necessitates, vt 10. *de repub.* Denique in his omnibus aduentum animæ ad corpus criminari videtur. Verum in *Timæo* de hoc vniuerso disputans, & mundum laudat, & Deum appellat beatum, animamque ab opifice bono huic ideo traditam esse ait, vt mundus intellectualis possit euadere, quando intellectualem quidem hūc oportebat esse. Ex quo patet ex Platonis sententiis, certum sensum haberi non posse. *Plotinus* arbitratur animas ad corpora, tum necessitate, tum etiam voluntate descendere: necessitate quidem, quoniam diuina lege sancitum est, animas sic affectas, ad corpora reuerti oportere: sponte vero, quia ad corpus, velut ad bonum descendere cupiunt. hęc quidam illi.

Locus inferni.

Anima corpore grauatur.

Veritas autem rei ita se habet, non esse diram animæ cupidinem appellandam, qua iterum cupit ad corpora redire; sed naturalem potius, atque diuinam naturalem inquam, nam sicut naturale est animali viuere; ita etiam naturale est animæ, corpori esse vnitam; ita, vt sine corpore, eius gaudium perfectum esse non possit: diuinam siquidē, quoniam in dedecus retorqueretur opificis, si creaturarum pulcherrima, imperfectionis iacturam incurreret, quod vtiq; contingeret, si denuo anima corpus repetere nollet. Cæterum, Plato recitat resurrectionem Eri Armenij, *genere Pamphylij, qui cum occubuisset in prælio, sublatis decimo die cadaueribus, cæteris iam corruptis, integer quidem incorrupto corpore inuentus est, domumque delatus, vt sepeliretur, duodecima iam ab obitu die, dum pyræ impositus esset, reuixit, & quæ interim viderat, retulit.* hæc quidem Plato. Porro, diuinarum oracula scripturarum palam de nostra resurrectione loquuntur. Isaias. *Viuent mortui tui, inquit, interfecti mei resurgent. expergiscimini, & laudate, qui habitatis in puluere* Ezechiel. *Et ingressus in eos spiritus, & reuixerunt, & steterunt super pedes suos exercitus grandis, nimis valde.* Daniel: *Et multi de his, qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt: alij in vitam æternam: alij in opprobrium, vt videant semper.* Paulus: *Si resurrectio mortuorum non erit, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit; inanis est prædicatio, inanis est & fides vestra.* Ioannes. *Et vidi mortuos magnos, & pusillos stantes in conspectu throni: & libri aperti sunt. & alius liber apertus est, qui est vitæ, & iudicati sunt secundum opera ipsorum. Et dedit mare mortuos suos, qui in eo erant, & mors, & infernus dederunt mortuos suos: & iudicatum est de singulis secundum opera ipsorum.* Apud Matth. legimus: *In resurrectione neque nubent, neque traduntur ad nuptias, sed erunt sicut angeli Dei.* Hæc, & similia facile est in diuinis reperire scripturis. Itaque sanctissima est Mercurij Theologia, quæ ita clare prudenterq; de omnium resurrectione futura loquitur.

Quare anima redeunt ad corpora.

10. de leg. Resurrectio Eri Armenij.

Scriptura de resurrectione.

Isai. 26.

Ezech. 37.

Daniel. 12.

1. Cor. 15.

Apocal. 21.

Matt. 22, 30.

DE INFERNO.

Mercvrivs.

Demum qui seipsum recognouit, bonum quod est super essentiam, consecutus est. Qui vero corpus amoris errore complectebatur, is oberrabat in tenebris mortis, mala sensu percipiens.

Commentum. VIII.

Operum mercis post iudicium.

VBI sanctissimus Pymander ingenti futurę resurrectionis gaudio Mercurij mentem erexit, & iam attonitum, iamq; pauentem ad quietiorem statum adduxit; illico illi magna pandit, nempe futuram bonorum, malorumque operum retributionem, iustamque mercedem. *Demum* inquit, *qui seipsum recognouit*, hoc est, sui generis nobilitatem, naturæque immortalitatem: quasi diceret, illi, qui dum viuerent, sese naturæ diuinæ intellexerunt esse consortes, atque comparticipes, sicque illi suam vitam contemperarunt, ij profecto post iudicij diem, *bonū consequētur*, nempe diuinæ beatitudinis præmiū, quod sane præstantius est, vel *quod est super essentiam*, id est, quod ex illorū essētia seu natura haberi nō possit. *At illi, qui cæco amore atq; errore capti sunt, atq; corpus cōplexi sunt; ij certe oberrabūt in tenebris, mala sēsu percipiētes,* hoc est,

Locus inferni. hoc est, sensibili experimento compellebantur mala, & audire, & videre, & etiam pati. Reuera, quod hic obscure breuiterque dixit, in Asclepio clarissime latissimeque describit: *Cum fuerit animæ à corpore facta discessio, tunc arbitrium, examenque meriti eius transibit in summi dæmonis potestatem, isque eam cum piam iustamque prouiderit, in suis competentibus locis manere permittet.* Ecce bonorum operum merces. *Pœna impiorum.* *Si autem delictorum illitam maculis, vitijsque oblitam viderit, desuper ad ima deturbans procellis, turbinibusque aeris, ignis, & aquæ, sæpe discordantibus tradet.* Dubium est, an peccatorum animæ, post, & ante obitum insideant maculæ: *Macula peccatorum in anima.* puto maculas peccatorum non esse in anima aliquod positiuum, vt dicitur; sed ordinis, iustitiæ, debitæque pulchritudinis priuationem, deoique peccatorum reatum, cui subiacet anima secundum Pymandri sanctum, rectumque iudicium. Pœnæ impiorum mirifice describuntur, quod Propheta cecinit: *Pluet super peccatores laqueos, ignis, & sulphur, & spiritus procellarum.* *Psal. 10.* Et recte quidem, vt sicut ex illis multa hebuit anima peccatrix oblectamenta, ita multa ex illis sentire cogatur tormenta. Adde, quod pro cuiusque elementi qualitate, quatuor sunt animæ passiones, nempe cupiditas, timor, lætitia, atque tristitia. his sæpe discordantibus animæ iniustæ continue quatitur, ac misere discerpitur. hinc Maro: *Quatuor animæ passiones. Vergilius 6*

Hinc metuunt, cupiuntque dolent, gaudentque.
Nec auras suspiciunt, clausæ tenebris, & carcere cæco.

Isti sunt quatuor *principes animi affectus*, vt Cicero in Tusculanis dicit, *duo secundi, totidem tristes.* Propterea ait Plato, *propriam prauitatem animam corrumpere, ac pœnis atrocissimis afficere.* *10. de leg.* Quam ob causam Mercurius 12. dial. animæ tormenta describit ab illius passionibus proficisci: *Anima, inquit, infusa corpori, à voluptate, atque dolore continuo depravatur. Morbus autem animæ grauissimus, impietas est,* quam dialogo 10. dicit esse ignis ardentiorem flammam, feramque mordacissimam. sic enim impius animus vociferatur: vror: eb sumor: quid dicam, quid agam, nescio: deuorant me mala vndique. Vnde bene subiungit in Asclepio. *Et mundanis fluctibus in diuersa semper æternis pœnis agitata ropraditur. vt ea hoc absit anima æternitas, quod sit immortalis sententia, æterno iudicio subiugata.* *Æterna pœna.* Æternum Dei iudicium, æternam pœnam, æternam quoque animam, scilicet à parte post, esse describit. Incredibilia enim post delicta cogentur sentire tormenta, non verbis, sed exemplis, nec minis, sed ipsa passione pœnarum. Et tanto *Anima nō transit in bruuum.* post mortem furoribus subijciuntur, quanto multa forsitan fuerant celata dum viuerent: eruntque pro delictorum qualitatibus, pœnæ. In 10. autem reprehendit errorem, qui asserit animam post obitum in bruta migrare: *Velle inquit dicere animam nostram, post exutam humanam figuram, in corpora degenerare brutorum, impium est error: nam castigationis alius modus dicet: Mens, inquit, cum dæmon efficitur,* vt dixi in secundo libro Pymandri, cum de dæmonibus agerē, nō natura, sed pœna, *Corpus igneum.* atque impietate, *ad obsequium Dei, subiectur igneum capessere corpus inde in acrimam transfesa nefariam, eam flagellis verberat peccatorem.* *Animi cruciatus duriores.* Profecto *multa flagella peccatoris*, illudque omnium crudelissimum, cum à proprio, ac continuo roditur animus conscientiæ verme Reuera, animi cruciatus duriores, quam corporis habentur; bonum enim quod ab eo prouenit, est maius, proinde illius iactura, maiorem causæ doloris materiam. Nonne magna est animæ iactura, hebetatio mentis, & obliuio sui; Tunc enim anima obliuionis potum bibere dicitur, & apud flumen lethæum habitare, cum peccato ex- *Psal. 37.* cæcatur. proinde ait: *Qui, inquit, amor terrore corpus complectitur, vt in tenebris ambulat.* Post tenebrosæ mentis cogitationem, Acheron, fluuius concitatius fluens, id est peruersitas sequitur operationis: vnde. *Rugiebam à gemitu cordis mei, quia non est pax ossibus meis.* Quoniam autem anima ex peccādi deliberatione, transit in vitium; ideo poetæ aiunt in hoc flumine esse nauiculam, atque nautam. Denique nascitur con- *Styx.* scientiæ remorsus: palus styx, quæ mœrorem significant. vrgent enim prauum assiduæ curæ, quæ veluti vltrices furiæ, pœnas flagitiorum seuerissime exercent: *Frequenter* *Sap. 7. Ier. 2.* *præoccupant*, ait Salomon. *pessima redarguente conscientia.* Et *Cocytus.* Ieremias; *Arguet te malitia tua, & auersio tua increpabit te.* Ex hac autem Cocytus oritur, eo quod in luctū, lachrymasque cōpellit. At Phlegeton, flāmifluuius, odium est vitiorū, ira- *Phlegeton.* rū, cupiditatumque ardor: Quapropter *rapidis flammis ambit torrentibus amnis, Tartareus Phlegeton*; nulla enim fornax, nulla fabrorum officina magis exæstuat, quam impiorum mens. vnde saxa à flumine contorta, insinuant quam grauis impiorum motus. Mulctatur præterea à furijs infernalibus *Ctesiphon. Megera. Alecto.* scelerarus animus: & primo à *Ctesiphone*, quæ est passio ex malis præsentibus corporis proueniens; secundo à *Megera*, quæ est timor mali futuri imaginati: tertio ab *Alecto*, quæ est spes imaginarij boni. His autem furijs anima torquetur peccatoris, non tantum in corpore, sed etiam post discessum à corpore. Vnde Psal. *Deus meus pone illos vt rotam, & sicut stipulam ante faciem venti.* Varietas, atque æterna pœnarum intelligitur nam volubilis est rota, & motus eius caret fine. *Locus inferni. Psal. 82.* Vnde in lib. regum. *Anima inimicorum tuorum rotabitur, sicut impetu, & circulo fundæ.* *1. Reg. 25. 2. Thes. 1.* Paulus vero. *Dabunt pœnas in interitu æternas.* Matt. 25 *Ite in ignem æternum*, & similia multa, quæ pœnarum æternitatem protestantur. hoc idem & Pythagoras voluit. *quod si abiecto corpore bonis vsque permanserit orbatus, incipiet vere esse miser*; sed eam miseriam in duo genera diuidit. nam post mortem miserius, aut bona prope habent, quæ sunt beatitudinis dona. aut mala nullum vnquā habitura finem, sortiuntur. Duo igitur habitacula his describuntur: Elysius *Elysius Campus.* Campus, id est, transiturus, illorum, quibus bona prope sunt, superc, vt conuexa reuisant: & tartarus ab horribili so- *Tartarus.* no tarter, quasi toreor, teter, terror, vocatus illorū scilicet, quibus dāna sunt infinita sua. Vnde Plato: *Si qui propter magnitudinē peccatorū insanabiles esse inueniuntur, qui sacrilegia multa, ac magna, qui cædes nefarias contra leges, qui alia istorum affinia perpetrati fuerint, hos quidem omnes conueniens sors abijcit in tartarum, vnde nunquam egrediuntur.* *Pœna æternitas ex Platone.* Quid clarius? quidue iustius hac Platonis doctrina? quid denique fidei nostræ conformius? *Locus inferni.* verum cum hæc ita se habeant, non temere quispiam quæret, vbinam sit iste tartarus, suppliciorum locus. Nonnulli inferos esse corpora ipse arbitrati sunt, quibus animæ includuntur: de qua quidem materia *Macrobius* plura scribit super somnium Scipionis, Sed vana est huiusmodi opinio; non enim satis est stimulus conscientiæ ad punienda facinora. Nam sicuti iniqua conscientia ad extrinseca perpetranda egressa est, intrinseca malitiæ non contenta; ita plane, extrinsecis pœnis erit subijcienda: atque ita culpæ inordinationi, pulcherrimus iustitiæ ordo respondebit. Alij autem dixerunt inferos esse elementorum loca, quæ mutationi subiecta sunt: cuius sententiæ fuisse videtur Mercurius in Asclepio: *inter cœlum, inquit, & terram, mundanis fluctibus in diuerso semper æternis pœnis anima iniqua agitata raptabitur.* Posset hoc quidem intelligi inclusiue, vt ipsa etiam terra intelligatur, intra cuius viscera æternus latet pœnarum locus, Alij vero sub terram inferorum loca, suppliciorum regna esse demonstrant: vtpote *Orpheus* cum descēsu ad inferos. *Socrates* in Phædone dicit, esse inanitatem per eiusmodi naturam. vnum aliquem ex telluris hiatibus, magnum profecto Chasma, & per vniuersam terram porrectum, vnde *Homerus, Longe enim baratrum sub tellure profundum* quod ipse, multique Poetæ tartarum appellant. *Marcus Varro* tria templa distinxit, *natura in cælo, auspicijs in terra, similitudine sub terra.* Vnde ait Poeta: *Acherusia templa alta orci, saluete infera.* Templa cœlestium, terrestrium, & infernorum. *Tria templa.* Nonnulli etiam Epicurei, vt *Isaac* Israelite, *Hesiodus, Attalus*, orbē terrestrem, atque vmbrosum commemorasse reperiuntur, ad quem post mortem obscœnis perturbationibus infecti animi deprimerentur. *Cicero* in Tusculanis Socratē probat, qui cum moriturus, duplices esse cursus animorum disseruit è corpore excedentium. *Plato: Credamus semper antiquis, sacrisque sermonibus, qui animum immortalem esse asserunt. vt si se inquinat labe inexpiabili, grauissimas pœnas det animus à corpore fuerit separatum.* *Plato.* *Zeno Stoicus* esse inferos docuit; & sedes piorum ab impijs esse discretas, & illos quietas ac delectabiles incolere regiones, hos vero pendere pœnas in tenebrosis locis. Itaque ex his, atque similibus philosophorum sententijs pœnarum locus æternarum, vbi, & qualis sit, aperte intelligi potest. Adsunt & non pauca sanctarum scripturarum testimonia, quæ de pœnarum huiusmodi loco aperte, dilucideque loquuntur. Moyses. *Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima.* *Deut. 32.* Iob. 24. *Ad nimium calorem transeat ab aquis niuium, & vsque ad inferos peccatum illius.* *Iob. 24.* Isaias 30. *Præparata est ab heri Tophet, à rege præparata, profunda, & dilatata: Nutrimenta eius, ignis, & ligna multa. flatus domini sicut torrens sulphuris succendens eam.* *Isai. 30.* Et vltimo. *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur: & erunt vsque ad satietatem visionis omni carni.* Psal. 48. *Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos.* *Psal. 48.* Luc. 16. *Diues sepultus est in inferno, vbi fletus, & stridor dentium.* *Luc. 16.* Et illud, *Ite maledicti in ignem æternum*, cuius flamma ignis in montibus prope Siciliam clare aspicitur, sicut ego ipse frequēter aspexi. In Apocalypsi 20. *Et descendit ignis de cœlo, & deuorauit eos, & diabolus, qui seducebat eos. missus est in stagnum ignis, & sulphuris, vbi & bestia, & Pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum.* *Apocal. 20* Plotinus *Sacra mysteria, inquit, recte quidē, quamuis perobscure vaticinātur, animā nō purgatā apud inferos in cœno iacere: impurū nāque, ob prauitatē, cœno est amicē: quēadmodū sues corpore sordido, sordibus delectātur.* *Enn. 1. 4. 6.* Cicero: vitijs, & sceleribus cōtaminatos *lib. de cons.*

depelli

De morte. Lib. 4. moral.

deprimi in tenebras, atq; in cœno iacere, veteres docuisse, asserit. Maro, *veterumq; malorum supplicia expendunt, sub gurgite vasto, infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.* Isaias. *Infernus subtus conturbatus est.* Reuera infernus dicitur, quia infra iacet. Grego. *Locum siquidem, & locatum debent proportionari; modo sublimia corpora, loca sublimia, eaq; suprema possident, par est etiam, vt infima, & cœnosa, atq; deformia peccatorum corpora, obscuras, & putentes custodiant regiones.* Cæterum, quamuis August. obscure de hac materia loqui videatur, libro tamen retract. corrigit se, ac aperte loquitur. In 12. inquit: *De inferis magis mihi videor docere debuisse, quod sub terris sint, quam rationem reddere, cur sub terris esse credantur, siue dicantur, quasi non ita sint.* Paulus clamat: *In nomine Iesu, omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum.* In Apocalypsi Ioannes flet, neminem dignum inueniri, *qui possit aperire librum, & soluere signacula eius, neque in cœlo, neque in terra, neq; subtus terram.* Baruc. *Deputatus est cum descendentibus in infernum.* Psal. 54. Descendant in infernum viuentes. Et Psal. 48. *In inferno positi sunt.* Iob. 14. *Vt in inferno protegas me.* Et 17. *Et in profundum inferni descenderunt omnia.* Et 21. loquens de peccatoribus, qui hic felicitate fruuntur terrena: *Et in puncto*, inquit, *descendunt in infernum.* Sapienter ergo dictum est à Mercurio, *eos, qui corporis amoris errore complexi sunt, in tenebris oberrare, malaq; plurima sentire.*

Aug. 12. de gen. ad lit. 33. Lib. 2. c. 24. Philip. 2. Apocal. 5. Baruc. 3. Iob. 14. Mercurius

DE MORTE.

Mercvrivs.

Quid tantum delinquunt ignorantes, *inquit Mercurius ad Pymandrum*, vt ob eam causam immortalitate priuentur? *Ad quem Pymander*: videris ô Mercuri haud satis, quæ audiuis intellexisse. *Trismegistus*: Etsi nondum intelligere sim professus; intelligo tamen, ac memini. *Pymander*, gratulor si quæ dicta sunt, tenes. *Trismeg.* Responde mihi quæso Pymander, cur digni morte sint ij, qui in morte iacent? *Pymander*, quia præcessit proprio corpori vmbra tristis, ex hac quidem natura humida, ex hoc vero corpus in mundo sensibili constitit, ex hoc deniq; mors ipsa scaturiit

Commentum IX.

Causa mortis vnde.

Cupiebat sapiêtissimus Mercurius edoceri, quo aditu, quaue via, causaque, mors ingressa fuerit in orbem terrarum: deniq; quamobrem ignorantes pœnis vapulent æternis. Reprehenditur à Pymandro: *ô Mercuri inquit, videris non satis intellexisse, quæ audiueris*, alioqui non ita sciscitareris. Ad quem prudens Mercurius: *Etsi non plene intelligam, neque id omnino profitear; intelligo tamen, ac memini ea, quæ audiui*, sed vellem fieri certior. *Dic quæso, cur digni sint morte, qui in morte iacent?* Quanquam hæc intelligi possint de prima morte, quæ est solutio animę à corpore; de secunda tamen, quę ast mors gehennę, sunt intelligenda. Nam de prima, quemadmodum in asclepio profitatur, interrogatio necessaria non erat, sic enim inibi loquitur: *Multos*, inquit, *spes, timorq;, mortis, excruciat, quia sunt veræ rationis ignari. Mors igitur efficitur per dissolutionem corporis labore defessi, & numeri completi, quo corporis membra in vnam machinam ad vsum vitales aptantur; moritur enim corpus, quando hominis vitalia ferre posse destiterit: hæc ergo est mors, corporis dissolutio, & corporalis sensus interitus, de qua sollicitudo superuacua est; sed alia necessaria*, sed it et mors animæ, *quam aut ignorantia, aut incredulitas contemnit humana.* Duo sunt ergo hominum genera, ignorantium vnum, non credentium alterū: ab vtroque autem mors animæ, quæ pœnis subijcitur æternis, parui fit, imo potius contemnitur, & despicitur. Qui ergo æternarum non formidant, atque verentur locum pœnarum, ij plane aut ignorantes censendi sunt, aut infideles. Itaq; Mercurij sciscitatio, ad mortem secundam magis spectare videtur. Instruit, edocetq; sanctus Pymander, Mercurium talia scire cupientem, idq; perobscure satis, ac non sine multa caligine. *Quia*, inquit, *vir desideriorum es, cupidusque sciendi ea, quæ tua interfunt, generisque humani: audi paulisper, quare digni sint morte*, id est, pœnis æternis, *qui iacent in morte*, id est, qui in eorum iniquitatibus mortui sunt: *Quia præcessit proprio corpori tristis vmbra.* Huius voculæ meminit in principio Pymandri *Paulo post, inquit, vmbra quadam horrenda obliquis anfractibus subterlatebatur.* Quod quidem bi-

Mors corporis. Mors animæ. Duo hominum genera ignorantium, & non credentium. Vmbra quid.

fariam intelligi posse in primo Pym[illegible] [illegible] fumus vno quidem modo sic *Vmbra quædam*: id est, *Tenebrarum profundissima obscuritas super fædissimam abyssum.* vel, vt dixi Philonem sequuti, *vmbra Dei, est filius Dei, quo nō tanquam organo vsus pater est, quando creabat mundum, imo à quo creatus est mundus.* hęc autem vmbra, & quasi assimilatio, aliorum est exemplar, sicuti Deus exemplar est imaginis. Itaque ex vmbra infinita, id est, ex filio Dei manauit illius indigestę confusęque molis, digestio, discretio, atque ordinis coaptatio. Dial. 3. Pymandri, vocat vmbram infinitam, fortassis infinitam noctem, ex qua *Orpheus* mundum generat. hæc autem tristis vmbra à Mercurio appellatur. Porro, si vmbra illa infinita, atque terribilis, ex qua digesta est creaturarum antiqua confusio, filius Dei dicitur apud Philonem; non temere vmbram tristem, & mœroris plenam dixerim, luciferum, peccati patrem, omnisque tristitię inuentorem, auctoremque mœroris cuiuscunque hęc quidem pręcessit proprio corpori, quia nimirum naturę nobilitate, confusam illam pręcessit materiam. *Ex hac autem vmbra, natura humida* id est, post huius vmbræ distinctionem, diuisionemque à luce, vt dixi supra. Naturæ humidæ sequuta est distinctio, atque ornatus: non creandi authoritatem, sed creaturarum ordinem describit. *Ex hac autem natura humida, corpus in mundo sensibili constitit*: id est, ex quatuor elementorum materia, hominis primi, ac cæterorum conflatum corpus est: *ex hoc denique mors ipsa scaturijt*: nam amor corporis, causa est mortis. Porro, primus homo plus corpus, quā Deum dilexit; ideoque mortem inuexit in mundum. Sane *per vnum hominem* (ait Paulus) *peccatum intrauit in mundum, & per peccatum, mors, & sic mors in omnes pertransijt, in quo omnes peccauerunt.* Mira Pymandri theologia, qua sic clam mortis origo nobis intimatur: *Ex tristi* inquit, *vmbra*. hoc est, ex Cacodæmonis malitia, atque inuidia, mors intrauit in orbem terrarum: ipse quippe inuentor est mortis: ipse, inquā, per corpus, id est, Adam, qui fuit corpus peccati, id est, principium peccandi, mortem scaturire fecit. Cæterum, in sanctis literis duas inueniri vmbras, vnam bonam, alteram vero malam, patet latissime. Ieremias. *In vmbra tua viuemus inter gentes.* Psal. 16. *Sub vmbra alarum tuarum*: & similia plurima, quæ profecto diuinam in suos protectionem ostendunt: de mala vero vmbra, Isai. 9. *Habitantibus in regione vmbra mortis.* In cantico Zachariæ *Et in vmbra mortis sedent. Hoc autem interest inter mortem, & vmbram mortis*, authore Hier. *quod mors eorum est, qui cum operibus mortis ad inferos perrexerunt: Anima enim quæ peccauerit, ipsa morietur: vmbra autem mortis eorum est, qui cum peccent, nec dum de vita ista egressi sunt.* Et alibi. *Paulus scribit ad Hebræos 8. Quod offerentes munera, deseruiebant exemplari, & vmbræ cælestium.* Et 10. *Vmbram habuit lex*: *Nos*, inquit, *non sumus sub vmbra legis, sed sub vmbra meliore, nempe Christi, a qua protegimur ab æstu carnis, à pluuia malignorum, à turbine, & tempestate irruentium vitiorum.* Bonum est ergo de vmbra legis proficisci ad vmbram Christi; vt saltem sub vmbra, id est, ænigmatice, & ex parte, quæ Christi sunt, intelligamus; illa enim, quæ sub vmbra cognoscimus, sub obscure intelligimus: Vnde Iob, omnem hominum vitam dicit esse vmbram super terram, quia scilicet anima in hac vita velamēto huius crassi corporis obumbratur. Omnes igitur, qui hanc vitam enauigant; vel sub vmbra Christi, vel sub vmbra tristi, ex qua peccatum manauit, degunt. Non abs re ergo dictum est à Mercurio, causam mortis à tristi vmbra profectam fuisse: hac de causa ô Mercuri, qui iacent in morte digni sunt morte. Profecto, si actus humani, diuinæ subsunt prouidentiæ, peccata absque dubio punit contra hominis voluntatem, vt ad æqualitatem cuncta reducat; excedit enim homo propriam quantitatem, dum suam voluntatem diuinæ vult voluntati pręferre, contra diuinam ordinationem viuendo. 1. Vt hanc igitur inęqualitatem, diuina iustitia tollat; necesse est, vt peccata contra hominis velle, puniat: & virtute præditi, remunerationem, supra hominis facultatem recipiant: pœna namque culpæ æquanda est: in culpa autem non solum est auersio à fine; sed etiam conuersio ad alia, quasi ad fines. hac de causa homines puniendi, non solum cum peccant, per hoc quod à proprio excluduntur fine, verumetiam per experientiam alicuius nociui, id est. pœna sensus. Deinde, peccatum, iustitiæ merito aduersatur. 2. sed merito æterna datur felicitas: peccatorum ergo demeritis locus debetur pœnarum, & quidem æternarum, à commutata proportione, siue per consequentiam: nam sicut meritum ad præmium se habet; ita demeritum ad supplicium. 3. Ad hæc, peccans mortaliter, proponit bonum commutabile, bono æterno, atque infinito, bonumque infinitum offendit. Atqui tanta est offensæ grauitas, quanta est offensæ personæ maiestas:

De morte. Lib. 2. Gen. Filius est vmbra. Tristis vmbra dæmon. Lib. 2. com. 10. Mors est corpore. Rom. 5. Adam corpus peccati. Vmbra bona. Vmbra mala. Thren. 4. Vmbra mortis quid. Hier in cap. 9. Isa. Hom. 5. in cant. Vmbra legis. Vmbra Christi. Omnes sumus sub vmbra. Quare sint pœna æterna.

pœna

Deus est lux & vita.

pœna autem non potest intendi infinitæ virtutis: duratione igitur atque tempore erit æterna. ergo quod prius. Præterea, congruũ est, vt vniuersi pulchritudo, quibusdam antidotis decoretur: vt quemadmodum bonis, æterna bona;
4. ita improbis, supplicia æterna deputentur; peccator enim infinitum bonum lædit, ideo pœnas dabit in interitu æternas. Non temere ergo ô Mercuri, iniusti æternis pœnis plectendi sunt, atque puniendi.

Sequitur textus. *Num hæc tenes Mercuri? Tenes etiam qua de causa, qui seipsum cognoscit, transit in Deum, vt Dei verbum tradidit?* Magna est ergo cognitio sui, quæ hominem in Deum commutat: de qua quidem alibi latius nobis erit disputandum. Ad quem Mercurius: *Quoniam ex vita & luce, constat omnium pater, ex quo natus est homo* Deus enim, vt paulo ante diximus in primo Pymandri abunde, est vita, quia est sui esse, viuere enim in viuentibus, est esse, est etiã causa, vnde omnia viuant; est etiam lux æterna, nullã habens partẽ tenebrarum, illuminans omnia. Pymander resp. *Recte loqueris, lux & vita Deus, & pater ex quo natus est homo. Si igitur comprehenderis te ipsum ex vita & luce compositum, ad vitam ipsum lucemq; transcendes. hæc ait Pymander*, inquit Mercurius. *At ego, adhuc mihi ô mẽs dicas oro, quonam pacto ad vitam ascendere queam? Ad quẽ Pymander: Deus ipse mens iussit, vt homo mentis particeps, seipsum animaduerteret.*

DE LVCE ET VITA.

MERCVRIVS.

Non omnes homines mentem possident, inquit Mercurius? Ad quem Pymander: Recte dicis Mercuri: adsũ enim ego mens ijs, qui boni, qui pij, puri, religiosi, sanctique sunt, præsentiaque mea fert illis opẽ, adeo vt statim cuncta dignoscant, patremque pacatũ, & propitium habeant. Itaque gratias agunt benedicentes pie, & hymnis solennibus collaudantes. Concedunt sane corpus morti suæ, sensuumque illecebras fastidiunt, vtpote qui plane diiudicent, quam lætifera sint sensuum lenocinia. Quin etiã ipsa mens, ianitoris munere fungens, incidentes in insidias corporis, haudquaquam permitto finem consequi suum: aditus enim per quos turpes blandiciæ manare solent, iugiter intercludo, libidinumque fomites omnes extinguo. Contra ab ignauis, ignaris, impijs, inuidis, iniquis homicidis, procul admodum habito: permittens eos Dæmonis vltoris arbitrio, qui ignis acumen incutiens, sensus affligit, magisque ad patranda scelera armat hominem; vt turpioris culpæ reus, acriori supplicio sit obnoxius, eumque sine vlla intermissione ad insatiabiles concupiscentias inflammat: cum eo pugnat in tenebris: peccantem examinat: & ignis impetum in eius cruciatum mirũ in modum concitat, atque adauget. Ad quem Mercurius: Diligenter mihi omnia ô mens quemadmodum postulabam, exposuisti: vlterius autem id responde.

Commentum X.

Naturale desiderium animæ ad Deum.

OMnia entia ipso vno sunt entia, à quo & esse, & cognitionem acceperunt. Et reuera quidnam forent, nisi vnum forent, vnu ũ siquidẽ priuata, non amplius sunt, quod esse ante dicũtur. Inest ergo entibus naturalis appetitus ascendendi, pertingendique ad vnum: ad quod cum venerint, atque attigerint; tum se ipsa, tum etiam alia cognoscunt, præsertim entia rationalia, vtpote homo, cui inest diuinus vigor, ac cælestis origo. Is plane, cum sit ex vita, & luce compositus, ad veram vitam, lucemq; naturali impetu, atque continuo pergit desiderio. Profecto, oculus corporeus, naturaliter lumen solis appetit, sine cuius beneficio, videndi munere fungi non potest. animus etiam intrinseca, innataque vi, lumen appetit intelligibile, persuasum habens, se in tenebris, sine illius adminiculo, iacere, versari, & mori potius, quam viuere. Nam, authore Platone: *Sicut se habet Sol iste visibilis, ad omnia visibilia; ita plane Sol Deus, lumen intelligibile, ad animas rationales intellectusq; angelicos.* Oculi porro quoties non ad ea vertũtur, quorum colores diurnus fulgor illuminat, ostenditq; sed ad illa, quæ nocturnis radijs attinguntur, cœcutiunt, ac si purus in illis visus non esset. quoties vero ad ea, quæ Sol illustrat, perspicue cernunt, in oculis visus apparet: sic & de animo cogita: quando enim illi inhæret, in quo veritas, & ipsum ens emicat, intelligit illud, cognoscitque, & intellectum habere videtur; sed cum ad id fertur, quod tenebris est permixtum, quod videlicet generat, atq; corrumpit, eius obtunditur acies, opinionesque versat varias, ac mentis expers videtur. Non temere ergo dictum est ab Aug. *Animam nostram admodum aeris respectu luminis, ita se habere ad lumen intelligibile.* vnde sicut per contactum luminis, aer clarescit; ita per diuinæ lucis contactum, anima scientias acquirit. Quare, sicut aër iste tenebrescit sine luce; ita plane anima, sine luce Deo. Ex quo fit, vt sicut se habet visus ad visibile, sic pene ad intelligibile, intellectus. Sed visus omnia visibilia, non nisi in solis fulgore discernit, ita intellectus non nisi lumine supernaturali illustratus, res diuinas, atque humanas, rite intelligere potest. Verum eo magis intellectus, supernaturali indiget lumine; quo magis distat à primo intelligibili, quam visus a visibili; sic enim loquitur. *Aliud est ipsum lumen, quo illustratur anima, vt omnia vel in se, vel in illo veraciter intellecta conspiciat: nam illud ipse Deus est, hoc autem creatura quamuis rationalis, & intellectualis, ad eius imaginẽ facta, quæ cum conatur lumen illud intueri, palpitat infirmitate, & minus valet, inde est tamen quidquid intelligit sicut valet. Cum ergo illuc rapitur, & à carnalibus subtracta sensibus, illi visioni expressius præsentatur, nõ spatio localium, sed modo quodam suo supra se videt illud, quo adiuta videt quidquid etiam in se intelligendo videt.*

Plato. 6. de rep.

Sine Deo sumus cæci.

Aug. lib. 15. cont. Faust. c. 8. 11. de ciuit. c. 10.

Anima est sicut aer ad solem.

11. Trin. 7. Genes. 31. lib. 12.

Deum videndo alia videt.

Recte ergo dictum est à Pymandro, *Deum esse lucem, & vitam, & quibus adest, multa præstare beneficia*: *Adsum*, inquit, *ego Pymander, mens*, id est, lux & vita, *ijs, qui boni, pij, puri, religiosique sunt* quibus præsentia mea non paruam opem affert; siquidem meo lumine illustrati, statim cuncta dignoscunt, quæ illos scire decet, atque illorũ saluti conducunt, patremque pacatum, atque propitium habent; neminem enim diligit Deus, nisi qui cum sapientia habitat. *Itaq; gratias agunt*, vtpote beneficiorum memores, *pie hymnis solennibus collaudantes*. beneficiorum vtique multitudinem. Nam hæc diuina, & intelligibilis lux principio esse tribuit: deinde ab his, qui tantum esse habent, vitam dando, discreuit: tertio ab arboribus, fructibus, & herbis, sensum præstando, seiunxit: adhuc à bestiis, rationem tribuendo, separauit: postremo omnia nobis ad vsum concessit. Hæc siquidem diuina lux causa est, qua viuimus, intelligimus, sumus, & mouemur: hæc tenebras fugauit errorũ, nempe ignorantiam, & inscitiam, de quibus *Ps. Nescierunt, neq; intellexerunt, in tenebris ambulant* hæc est lucerna pedibus nostris, iuxta prophetæ vaticinium. *Lucerna pedibus meis, verbum tuum*. duobus enim pedibus ambulamus, intellectu scilicet, atque affectu: qui si diuina non fuerint luce directi, lapsui patent, facillimeque in immane prorumpũt præcipitium. Lux etenim diuina duobus modis sese, iuxta Orig. declarat, per scripturam, & per naturam, siue creaturam; his enim modis in nobis diuina cognitio renouatur: hæc est lux, & vita hominum. Sed tenebræ, id est, animæ infidelium, perfidia, & ignorantia cœcatæ, lucem verbi Dei in carne fulgentis non comprehenderunt: lux humana, suis propriis viribus lucere non potest; non enim naturaliter lux est, sed particeps lucis; capax siquidem sapientiæ, non ipsa est sapientia, cuius participatione sapiens fieri potest: lux autem in tenebris lucet, quia non desinit sese obtutibus inserere hominum; sed tenebræ eam non possunt comprehẽdere; superat enim omnem sensum. Egemus ergo lumine, vt lumen videamus Nam *in lumine tuo* (ait Dauid) *videbimus lumen*, quæ est gratia præueniens, iuxta Greg. *Quæ si in nostro corde nequaquam gratuita consurgeret, profecto mens nostra in peccatorum suorum tenebris obscura remaneret. Accedite ergo ad Deum per fidem, & illuminamini per cognitionem; nã lumen Dei cognitio est, quod tenebras cordis euacuat, mentis oculos purgat, animas erigit, corda accendit, & edocet semitas iustitiæ, desiderium virtutis adauget: Magnum lumen, per quod vitamus offendicula, præcipitia præcauemus, euadimus pericula, pertransimus laqueos, non timemus prospera, sustinemus aduersa, respuimus errorem, sequimur veritatem.* Bene ergo dixit Pymander, quod ij, qui hac lucis prouidentia custodiuntur, hymnis solennibus Deum collaudent.

Bona ex luce diuina.

Psal. 81.

Lucerna pedibus nostris.

Psal. 118.

Lux humana.

Ps. 35. 17. mor. 8.

Lumen Dei

Quid per quod videmus lumen

Sequitur textus: *Concedunt sane corpus morti suæ*, cum sciunt se morti obnoxios esse, *carnalia desideria, ac blandimenta fugiunt. In causa autem est, quia ipse Pymander, in huiusmodi hominibus, ianitoris munere fungor.* Reuera, liberum

hominis

Deus est lux & vita.

hominis arbitrium post labem primi parentis, absque particulari Dei gratia, nec à peccato surgere, nec peccato resistere, nec in bono opere perseuerare potest. Recte ergo dictum à Pymandro, se in suis ianitoris officium exercere: *Incidentes, inquit, in insidias corporis haudquaquam permitto finem consequi suum*: tentari quidem, non autem vinci, oppugnari, sed non expugnari permitto: *aditus enim, per quos turpes blanditiæ manare solent, iugiter intercludo, libidinumque fomites omnes extinguo.*

Iniqui vexantur à dæmone.

Hoc sane est signum inhabitantis Dei, omnium membrorum pacata, ac tranquilla possessio: *Nam factum est in pace regnum eius: & habitatio eius in Sion. Contra, ab ignaris, improbis, & similibus, procul admodum habitat*: nam sicut dictum est pio, & religioso viro: *Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus*; ita plane peccatori: *Longe à peccatoribus salus*: Et illud *Non habitabit iuxta te malignum*. Duplex est autem Pymandri habitatio, altera quidem, qua omnia tuetur, sustentat, atque viuificat, quæ profecto absque delectu, omnibus impenditur, atque exhibetur: altera vero, iustorum est tantum, qui sunt templa spiritus sancti, per inhabitantis gratiæ commertium: *Et habitabo in eis, & ambulabo inter illos dicit Dominum. Vos enim templum Dei estis.*

Ioan. 14. *Psal. 5.* *Duplex habitatio Dei in nobis.* *2. Cor. 6.*

Rom. 8.

Sequitur textus: *Permittens eos dæmonis vltoris arbitrio.* Sane *qui non habet spiritum Christi*, ait Paulus, *hic non est eius.* Qui ergo non est Christi, alterius sit necesse est, id est, cacodæmonis, à quo captiuus ducitur ad ipsius voluntatem, vt dicitur. *Iussi illum* iniquum Corinthium *tradi Sathanæ in interitum carnis.* Iusto ergo Dei iudicio anima iniqua, improba, diuino destituta præsidio, dæmonis vltoris traditur arbitrio, diuersimode affligenda, atque punienda; est enim ille iniquus vltor, diuinæ iustitiæ executor, non tamen amator: *Qui, inquit, ignis acumen*, hoc est, ignitis iaculis improbam animam petens, atque exulcerans, *sensus affligit*, longo tædio, inconsueto certamine, illudit exagitat, *tandem instiŀit ad perpetranda scelera, suis armis armat hominem, vt quo fuerit turpior culpa, acrior sit pœna.* Quid denique? *huiusmodi miseram animam sine vlla intermissione ad insatiabiles concupiscentias inflammat*, cupitque explere ventrem suum de siliquis porcorum, & nemo illi dabat. tales sunt enim insatiabiles impiorum concupiscentiæ, quas cum putauerit se expleuisse, tunc incipiet; siquidem falsam habent iucunditatem, veram autem tristitiam, inquietum amorem, verum autem mœrorem. *Cum eo pugnat in tenebris.* Misera omnino pugna, pugnare cum inuisibili, & in tenebris, quod est grauius certamen. Non sic pugnabat Paulus, quando dicebat: *Non ignoro cogitationes Sathanæ.* Pugnauit Christus cum dæmone vltore, sed non in tenebris, quomodo enim inibi esse poterant, vbi aderat verus dies? At peccator pugnat in tenebris cum tenebrarum principe, quia nescit vnde venit, & quo vadat astutia Sathanæ; nescit enim immane præcipitium, ad quod Sathanas manu iniecta, continue impellit; sic enim Mercurius in Asclepio loquitur: *Angeli, inquit, nocentes ad omnia audaciæ mala miseros, manu iniecta compellunt*, ad bella, ad rapinas in fraudes, & in omnia, quæ animarum naturæ sunt contraria. Sequitur textus: *peccantem examinat*, multis vtique flagellis, *& ignis impetum, in eius cruciatum, miserum in modum concitat, atque adauget.* Ignis magnus impetus, est ambitio, inuidia, loquacitas, contentio, carnis turpitudo, quibus omnibus anima iniusta quatitur, agitatur, concutitur, flagellatur, inficitur, denique obruitur, & necatur.

Studium mali dæmonis. *2. Tim. 2.* *1. Cor. 5.* *Pugno in tenebris.* *2. Cor. 2.*

DE ANIMÆ PVRGATIONE.

MERCVRIVS.

Quid post ascensionem futurum erit. Primum quidem Pymander ait: in corporis materialis resolutione, corpus in alterationem labitur. Species, quam ante habuerat insensibilis delitescet in posterum. Morum ociosus habitus, dæmoni conceditur, atque dimittitur. Sensus corporei, partes animæ facti, suos in fontes refluunt, aliquãdo in suos actus, iterum surrecturi. Irascendi, & appetendi vires in naturam abeunt ratione carentem. Itaque residuum a-
Prima zona. nimi per harmoniam recurrit ad supera. Pri-
mæ dehine zonæ crescendi pariter, & decre-
2. scendi officium reddit. Secundæ, machinatio-
3. nem malorum, otiosumque dolum. Tertiæ, o-
tiosam concupiscentiæ deceptionem. Quar- *Animæ purgatio.*
tæ, imperiosam, atque inexplebilem ambitio-
nem. Quintæ, prophanam arrogantiam, & au- 4.
daciæ temeritatem. Sextæ, occasiones diuitia- 5.
rum prauas, itemque otiosas. Septimæ zonæ 6.
mendacium insitum. Tunc sane animus har- 7.
moniæ motione exutus, ad optatam naturam reuertitur, vim propriam habens, vnaque cum iis, qui illic sunt, patrem laudat. Ipsi quoque in potestatum se numerum conferunt, effectique potestates, Deo fruuntur. Atque id est summum bonum eorum, quibus cognoscendi sors competit, Deum scilicet fieri. Quid præter hæc ad te pertinet? nisi vt cuncta complexus, dux fore velis eorum, qui cura sint tua digni; vt humanum genus, tuo munere, diuinam salutem consequatur.

Commentum XI.

D*Iligenter, inquit Mercurius, ô mens, quemadmodum postulabam, exposuisti omnia: vlterius autem id respondi*, quod ipse maxime scire cupio, quidque maxime conducit & pietati, & generis saluti humani. Dic quæso, quomodo animus purus, scelerisque innocens fiet, atque euadet, vt Deus quoquomodo fiat, siue vt rectius dicam, Deo frui possit? *In primis, inquit, scire te oportet, animum purum, & ab omni peccati labe purgatum ad Deum accedere posse, infectum vero, atque impurum, ab eo quam remotissimum esse.* Itaque purgatione opus habet, & quidem non parua, vt eo frui possit, quo summopere frui desiderat. *Ideoque in resolutione corporis materialis*, cum ex hac vita ad patrem erit homini migrandum, animus mole corporea exutus, ac vitiorum exuuiis depositis, innocens, impollutus, & ab omni peccato segregatus, ad suum reuertitur opificem; sic enim decet eum, qui circa vnum est philosophaturus, non se ad omnia extrema præcipitem dare, sed ad seipsum redire, sicque ad excelsa conscendere: Ab omni namque (ait Plotinus) malignitate purgatum esse oportet, qui ad verum bonum affectat accedere, & in principium sibi insitum se in primis attollere, si illud vnum principium sit inspecturus. Oportet igitur animum tunc fieri intellectum, atque totam animam, menti committere, & in ea penitus collocare, vt quæ intellectus ipse videt, animus experrectus accipiat, ipsoque intellectu contempletur & vnum; sic tamen, vt sensum adhibeat nullum, nec etiam aliquid à sensu proueniens; sed pura duntaxat mente, ipsoque mentis primo purissimum contempletur; intellectus enim perspicere potest vel quæ sunt super ipsum, vel sua, vel quæ aguntur ab eo: pura quidem sunt etiam quæ in eo sunt, puriora vero atque simpliciora, quæ super ipsũ, vtpote intellectu priora, atque nobiliora. Illa, vel rectius, illud non est intellectus, non anima, non mouetur, non quiescit, non est in loco, nõ est in tempore; sed ipsum secundum se vniforme, imo vero informe super omnem existens formam, super motum, super statum. Quamobrem *summum Deum*, Plato docet, *neque scribi vnquam neque dici posse*: vnde quodammodo abesse videtur ab omnibus & præsens vbique sit, iterumque non præsens; nam iis duntaxat præsens est, qui ita parati sunt, cum illo congruere, ac veluti ipsum attingere valeant per similitudinem videlicet quandam, insitamque potentiam muneri inde tributo cognatam, quando scilicet animus omnino sic est affectus, sicut erat cum inde processit. *Ideo in resolutione corporis*, inquit Pymander, *corpus in alterationem labitur*, hoc est, in corruptionem, quæ alteratio, ab ipso vocatur, tum propter mutationem, tum etiam, quia partes corporis non penitus annihilantur. Aristoteles diceret, corruptionem. *Species insensibilis*, id est, forma corporea, siue membrorum effigies, & coaptatio, quam ante habuerat, *delitescet in posterum*, nempe in corporis materia. *Morum ociosus habitus, dæmoni conceditur, atque dimittitur*. actiones peccatorum, habitibus tribuuntur, quippe quæ cum delectatione fiant; signum autem habitus generati est delectatio in opere. Sensus ergo est: qui ex habitu vitioso, & ocioso peccauerunt, dæmoni conceduntur, vt sui; & permittuntur, vt varia expendant pœnarum genera, flagellaque non pauca sustineant. *Sensus corporei*, nempe exteriores, & interiores, de quibus in quæstionibus erit nobis disputandum, *in antiquam materiam refluent, iterum suo tempore resurrecturi. Similiter vires irascendi, & concupiscendi in naturam abibunt sensualem, quæ ratione caret*, id est, vna

Animi purgatio necessario. *Lib 9 enn. 6. c. 3.* *Actio intellectus.* *Summus Deus scribi non potest.* *Corporis resolutio.*

Animæ purgatio

Septem zonæ vitæ humana.

eum sensuali natura peribunt, siue dissoluentur. Et hæc quidem contingent corporeæ dissolutioni. *At residuum animi per harmoniam recurrit ad supera* id est, per ordinatissimam illius purgationem, cum scilicet ab omnibus fuerit inquinamentis expeditus, & liber, quæ per varias illius ætates, tanquam per varias zonas, siue circulos, quibus circumligatur hæc nostra vita mortalis, secum cõtraxit, atque adduxit. Et quidem in *Prima* ætate siue *zona*, aut vitæ curriculo, *crescendi pariter & decrescendi officium exercendum*, accepit: qua plane transacta zonæ primæ reddidit, quod suum erat. Et hæc est hominis infantia, quæ primæ mundi ætati comparatur, in qua lux facta est, quia vnusquisque homo primam lucem accipit nascendo: sic etiam in bonis operibus, primo die, lucem fidei, quando prius inuisibilibus credit. Et hæc tenditur ab Adam vsque ad Noe generationibus decem. *Secunda zona*, est pueritia, in qua natura incipit *mala moliri, dolosque ociosos machinari.* hac autem ad finem deducta, cessant doli ociosi, & inanes, pereuntque machinationes malorum: firmamento adueniente inter aquam, & aquam, hoc est, firmamento disciplinæ, quo discernit inter carnalia, & spiritualia hæc autem zona tenditur à Noe vsque ad Abraham. *Tertia zona, ociosam parit concupiscentiæ deceptionem*: ex ociosa enim deceptione, concupiscentia nascitur, idque præsertim in infantia, quæ parum rationis habet, ociosæ vero deceptionis multum. hæc autem transit, aquis recedentibus à superficie terræ, id est ocio, concupiscentia, ac deceptione recedentibus ab anima humana, tunc apparet facies terræ, quod tertia die gestum esse legimus, id est, homo seipsum intelligit fuisse hactenus deceptum, & quasi obrutum aquis illis vehementibus, vnde incipit ferre bonorum operum fructus. hæc autem zona protenditur ab Abraham vsque ad Moysen; in hac quidem mundi ętate, fuit ociosa idolatriæ deceptio, ac regnandi, bellandique concupiscentia. *Quarta zona, imperiosam, atque inexplebilem* aduexit *ambitionem*: & reuera post infantiam, sequitur iuuentus, in qua homo incipit ambire, ac super alios eminere concupiscit. In hac autem quarta mundi die facta sunt luminaria magna, hoc est in firmamento disciplinæ spirituales intelligentiæ. quãobrem multa tum temporis homo intelligit, hac de causa superexcellere appetit: & hæc quidem mundi ætas, à Moyse, vsque ad Dauid decurrit, in qua in desertum multum laboratum est, ob ambitionem Dathan, & Abiron, Mariæ sororis Moysis, ac aliorum, quorum cadauera prostrata sunt in deserto. *Quinta zona*, id est, declinatio à iuuentute ad senectutem, nondum senectus, sed iam non iuuentus, quæ senioris ætas à Græcis πρεσβύτης vocatur: senex vero γέρων, *prophanam arrogãtiam, & audaciæ* protulit *temeritatem*: Ex ambitione namque fit frons meretricis, & in superbiam, sine aliqua verecundia itur. In quinta autem mundi die facta sunt animalia in aquis, cete grandia, & volatilia: denique populus propter illius prophanam arrogantiam, & audaciæ temeritatem, migrauit in Babylonem; superbia enim hominem è suo pepulit regno, & ad alienos transmisit spiritus, à quibus sub carcere Babylonico custoditur infelix, miser, & superbus, propriis donis exutus. hęc autem mundi zona à Dauid, vsque ad Babylonicam captiuitatem protenditur, in qua magna temerariorum bella gesta sunt. *Sexta autem Zona*, id est, senectus, *occasiones diuitiarum prauas, itemque ociosas* affert: senum enim proprium est, diuitiarum copias appetere, cum suis eas viribus parare nequeant. hęc sane zona sextæ mundi diei, atque ætati congruit, in qua sunt animantia terræ, atque homo terrigena, terrena summopere appetens, & diuitias quærens inanes hæc autem ætas ad Christum vsque protenditur, in qua pontificum cupiditas apparuit, & Alexandri Magni dira diuitiarum, opum, atque copiarum cupido. *Septima Zona mendacium insitam* attulit: nam eo tempore, cum ad decrepitam accesserit ætatem, repuerascit, falsa pro veris intelligens, & mendacium pro veritate amplectens. hęc autem ętas à Christo exordiens, finem non habet, vtpote, quæ luce veritatis accedente, mendacij caligo, ac ignorantiæ tenebræ prorsus abscesserint omnes. Itaque zonis huiusmodi sic peractis, ac animus vndequaque purgatus, *tunc sane*, inquit Mercurius, *harmoniæ motione exutus*, id est, ab omni mundi, ac suarum zonarum errore, labe, deceptione, concupiscentia, ambitione, dolo, mendacioque liber & purus. *ad optatam reuertitur naturam*, hoc est, ad primam innocentiæ puritatem: *Vim propriam habens*, quam per suarum varietatem zonarum disperserat. *Vnaquæ cum iis, qui illic sunt* hoc est, qui illam innocentiæ vestem retinent, *Patrem laudat. Ipsi quoque in potestatum se numerum conferunt, effectique potestates, Deo fruuntur* quasi diceret, qui in illa beata vita agunt, potestatem acceperunt filios Dei fieri, imo potius Deum quodammodo fieri. Propterea subiungit: *Atque id est summum bonum eorum, quibus cognoscendi sors contigerit, Deum scilicet fieri.* Reuera, qui in illo cœlesti choro versatur, inspicit vitæ fontem, fontem mentis, entis ipsius principium, boni causam, radicem animæ. Nos inde afflamur, quatenus ad illum vergimus: hinc profecto bonum consistit nostrum, ibi vere intelligit animus, nec vllis est obnoxius passionibus, ibi solum viuere reuera contingit. Quisquis autem id nouit, cognouit certe quod loquor. Quemadmodum scilicet anima tunc aliam agit vitam, quodq; adsit ipse veræ vitæ largitor. Iam tunc videre licebit, ait Plotinus enn. 6. lib. 9. cap. 9. Deum, quatenus fas est eum videre, seque illuminatum, imo vero lumen ipsum purum, Deum tunc effectum: *Nam*, teste Mercurio, *ex mente, atque Deo, vnus spiritus coalescit.* Vnde Paulus: *Qui adhæret Deo*, inquit, *vnus spiritus fit cum eo*: quanto enim forma est purior, & simplicior, atq; efficacior; tanto ex ea, & subiecto vna congredientibus, arctior prouenit copula, quam ex quibusuis corporalibus. sed Deus, non modo est simplicissima forma, si fas sit ita loqui, sed ipsa etiam vnitas atque bonitas: igitur ex Deo, & mente humana, fit maxime vnum; vnitas enim copulat, attrahit vero bonitas. Sane, ex intellectu, & intelligibili, magis fit vnum, authore Auerroe, quam ex materia & forma; nulla siquidem ibi dimensio intercidit. Pythagoras in aureis carminibus ita ait: *Auriga iudicium statuens superne optimum, cum relinquens corpus, in ætherem liberum venies, eris immortalis Deus, incorruptibilis, nec vltra mortalis.* Plato vero ait: Theologum idoneis demonstrationum fundamentis & gradibus ascendere vsque ad principium vniuersi, tangere ipsum, atque tenere, & denique adhærere semper his, quæ Deo adhærent. Plotinus. *Sicut sensus omnes, inquit, tactu quodam rem percipiunt sentiendam; ita intelligentia, imo multo magis, cognoscendo tangit, cum res penetret, earum intima discernendo, quod non efficit sensus.* Plato in epinomide, dicit animum contemplatione perfectum penes diuinam vnitatem, vnum prorsus euadere: & hoc, vt dicit Plotinus, cum cætera amputantur. Dionysius Areop. *Ineffabilites*, inquit, *Deo copulamur per vnionem quandam, potentiæ, & actioni nostræ, tum rationali, tum intellectuali præstantiorem: hanc autem vnitatem, ipsum vnam impressit animæ, tanquam sui characterem, cui simul tanquam bonum, naturalem primi boni infudit amorem.* Vnde Plotinus. *Tunc animus tanquam factus iam alius, neq; ipse vlterius, neq; sui duntaxat, illuc se confert, eiq; se dedit, factusq; totus illius, euadit protinus, tanquam centrum cum centro coniungens; animus siquidem ita raptus, & Deo penitus occupatus in tuto quodam secessu, habitaque tranquille, agit.* Si quis igitur seipsum quandoque viderit id effectum, habebit vtique seipsum, velut quandam illius imaginem, ac si à seipso pertranseat, tanquam imago ad exemplar vsque traducta, erit iam finem ipsum itineris consecutus. Hæc igitur est Deorũ, & hominum diuinorum feliciumq; vita.

Prima. *Secunda.* *Tertia.* *Quarta.* *Quinta.* *Sexta.* *Septima.*

Deificatio.

Animæ purgatio

Vita sine Deo esse nõ potest.

1. Cor. 6.

Quomodo fit anima vnum cum Deo.

3. de anima

7. de rep.

Enn. 3. lib. 7. c. 6.

De diuin. nom. cap. 1.

Enn. 6. lib. 9. cap. 10.

Sequitur textus: *Quid præter hæc ad te pertinet?* hoc est, dixi, quæ erant dicenda, iam instruxi, ac eorum, quæ ad te pertinent peritiam, cognitionemque dedi. Nihil ergo restat, *nisi vt cuncta complexus, dux fore velis eorum, qui cura sint tua digni; vt humanum genus tuo munere, diuinam salutem consequatur.* Itaque, finis istius reuelationis, est humani generis salus. Et recte quidem, nam his cognitis sacris, sanctisq; mysteriis, via salutis, aditus vitæ patet hominibus. Reuera, & mundi creationem in principio reserauit: elementorum naturam, ordinemque non tacuit: trium personarum sacrosanctum mysterium aperuit: angelorum creationem, hominis formationem, resurrectionem, iudicium vltimum, pœnas impiorum, bonorum coronas, animi purgationem, animæ fruitionem diligenter descripsit.

Mercvrivs.

Talia quædam effatus Pymander, in potestatum diuinarum numerum se reduxit. Ego autem benedicens, & gratias agens vniuersorum parenti, surrexi iam corroboratus ab illo, totiusque edoctus naturæ ordinem, spectaculum etiam clarissimum contemplatus, hunc iam cœpi hominibus pietatis, & scientiæ decorem enũciare. O populi viri terrigenæ, qui vosmetipsos ebrietati, somno, & ignorantiæ dedistis; sobrii viuite, abstinere à ventris luxu vos, qui irrationali somno demulcti estis. Illi autem exaudientes mecum, vnanimes conuenere. Tũc rursus adieci: Cur ô viri terrigenæ præcipites in mortem ruitis, cum vobis haudquaquã desit

Castitu-
... immortalitatis consequendæ facultas: Reuocate iam vos met, qui laboratis inopia, ignorantiæ tenebris inuoluti: discedite ab obscuro lumine: asciscite immortalitatem: corruptionem fugite. Eorum vero partim deridentes abscedebant in mortis iter præcipitati, partim autem ad pedes meos prostrati, vt eos instituerem precabantur. Subleuans igitur eos, dux humani factus sum generis. Ostendebam quippe illis, quæ ratio esset consequendæ salutis, sapientiæque sermones illorum auribus infundebam. Quo factum est, vt illi ex imbrium procellis emerserint. Tandem aduentante vespere, solisq; radijs occidentibus, vt Deo gratias agerent, præcipiebam. Postquam vero gratias egerant, quisq; in proprium se cubile condebat. Ego autem Pymandri beneficium inscripsi penetralibus animi, atq; adeptus quæ petieram omnia, in gaudio requieui. Corporis enim somnus, animi sobrietas extiterat. Oculorum compressio, verus contuitus: silentium meum, bonitatis fœcunda prægnatio: sermonis prolatio, bonorum omnium genitura. hæc mihi contigerunt ex mente haurienti, id est, ex Pymandro diuinæ potentiæ verbo; vnde ipse diuino afflatus spiritu, veritatis compos effectus sum. Quamobrem omnibus animi viribus patri Deo gratias ago.

Commentum. XII.

FINITO diuinæ visionis spectaculo, sanctus Pymander ad superos sese recepit, hoc est, euanuit ex mentis Mercurij obtutibus. Mercurius vero diuinorum memor beneficiorum, gratias egit vniuersorum parenti, quod eum ... quod ipse naturæ ordinem docuisset atq; clarissimum contemplatus fuisset spectaculum. Inde assurgens, tanti thesauri diuitias alijs impartire studuit, cœpitq; hominibus pietatis & scientiæ decorem enunciare. Recte quidem pietatis, quia iuxta Paulum id est notitia, qua Deus à suis colitur, & cognoscitur, est agnitio veritatis, quæ secun-
1. Tim. 3. dum pietatem est. Et ad Timoth. cum 1. cap. 3. *magnum* vocat *pietatis sacramentum.* *O populi viri terre ...*, & habitatione, & affectu: qui ebrietatis malitia, ac somno ignauiæ, & inertiæ obruti denique qui non vultis intelligere, vt bene agatis. Expergiscimini ebrij. iam tempus est de somno surgere, iam certe conuenit, vt stulti aliquando sapiant: *Illi, inquit, exau-*
Qui negãt anima immortalitatem. *dientes, meum vnanimes* ad laudes Pymandri *conuenerũt.* Tunc Mercurius secum concionari cœpit, atq; ad immortalitatem animæ habendam, colendamq; magnopere exhortatus est. Verum præsagio quodam futurorum, eos, qui animæ immortalitatem ... negabant, ... depingit. *Contra enim, inquit, qui ... in mortis iter præcipitati,* is nimirum qui in obscuro lumine ... est, doctrina, obscura, & hæretica conuersantur: quiq; sunt proprio iudicio condemnati, vtpote qui voluntarie ac scienter resistunt veritati. *Alij vero,* dicitur Deo, quos pater traxit ad filium, *ad pedes* Mercurij *prostrati,* iacebant veluti boni discipuli, qui ad pedes magistri libenter discunt discenda, vbi & humilitas illorum patuit, & solicitudo clare ostenditur. *Subleuans igitur eos, dux humani factus sum generis.* hoc profecto nomẽ a san-
Dux populi Christus. Mich 5. ctis Christo tribuitur scripturis. *Ex te egredietur dux, qui regat populum meum.* huius autem typum gesserant pastores, & reges Iudæorum: quod si fas est dicere, Mercurius quoq; gessisse videtur. *Ostendebam autem illis, quonam modo salutem consequi possent æternam, adeoq; sapientiæ,* nempe veræ pietatis *sermones, eorum auribus infundebam.* *Quo factum est, vt illi,* qui ad vitã erant præparati æternam, auditis veræ sapientiæ verbis, *ex imbrium procellis,* id est, ex multarum hæresũ, sectarum contentionibus, & erroribus, ad puram cognitionis, atq; pietatis viam *emerserint.* *Tandem aduentante vespere, solisq; radijs occidenti-*
Gratitudo. *bus,* longo iam tempore visione perdurãte, *vt Deo gratias agerent,* de impensa illis cœlitus diuinæ gratiæ nomina, *præcipiebam. Postquam vero gratias egerant, quisq; in proprium cubile se condebat,* auditis diuinæ sapientiæ sermonibus, actisq; debitis gratiarum actionibus. *Ego autem,* vtpote bonorum memor, ac beneficio Pymandro gratus, *Pymandri beneficium inscripsi pe-* Laudes diuinæ.
netralibus animi: in corde enim condenda sunt, quæ ad pietatem, vitęq; salutem spectant: *atq; adeptus,* inquit, *quæ petieram omnia,* rerũ naturam scire, ac Deum cognoscere, vt in principio visionis petieram, atq; ita *in gaudio quieui,* potitus eo, quod summopere concupieram. vnde *corporis somnus,* in quo tantarum decorem rerum edoctus sum, *animi mei sobrietas extitit: oculorum compressio, verus intuitus: silentium tunc meum, bonitatis fœcunda prægnatio.* fuit enim mihi illud beatum spectaculum non paruæ bonitatis fœcunditas: *sermonis prolatio, bonorum genitura,* quia non mea, sed quæ Pymander me docuerat, loquutus sum. *hæc mihi contigerunt ex Pymandri beneficio: vnde ipse diuino afflatus spiritu, veritatis compos effectus sum.* Magna Dei benignitas, quæ etiam per ethnicos, & gentiles, sua patefieri voluit diuina mysteria. *Quam ob rem omnibus animi viribus gratias illi ago.*

HYMNVS MERCVRII.

Sanctus Deus pater omnium. Sanctus Deus, cuius voluntas à proprijs potestatibus adimpletur. Sanctus Deus, qui suis familiaribus innotescit. Sanctus es, qui verbo cuncta constituisti. Sanctus es, cuius imago est omnis natura. Sanctus es, quem nunquam natura formauit. Sanctus es, omni potestate validior. Sanctus es omni excellentia maior. Sanctus es, omni laude melior. Excipe verborum sacrificia sancta ab animo & corde debito tibi manantia. Ineffabilis solo silentio prædicandus ab eo, qui fallacias veræ cognitioni contrarias deuitauit. Annue, corrobora me, atque huius gratiæ participes effice eos, qui in ignorantia versantur: cognatione quidem mihi fratres, tibi autem filij. Etenim fidem tibi præsto: testimonium de te perhibeo: in vitam, ac lucem asurgo. Ipse pater es venerandus. homo autem tuus sanctitate vna tecum potiri desiderat, cum potestatem illi omnium, arbitriumque concesseris.

Commentum XIII.

TRes esse iustitiæ partes, clarissime constat, pietatem scilicet, sanctitatem, ac religionem. Sanctitas autem, *authore Platone in Euthyphron, & in Gorgia,* est iustitiæ pars, quæ suum Deo tribuit. Suum vero Deo tribuit, qui illa, quæ sine medio accepit a Deo, Deo reddit. Corpus quidẽ, vt *Plato in Timæo* disputat, ab elementis quattuor, naturalem speciei complexionem à cœlestibus sphæris; partes animæ, quæ trahuntur affectibus, à dæmonibus, & animis syderum, sphęrarumq; suscepimus: rationem vero, ac mentem nostri parentis imaginem, ab ipso mundi totius opifice, sine vllo cœlicolarum, aut dæmonum ministerio. hæc itaque Dei sunt: hæc Deo reddenda, atq; hęc retributio, sanctitas nuncupatur, quam præcedit pietas, id est, Dei parentis agnitio. Sequitur autem religio, id est eius quod Deo redditũ est, assidua meditatione, iustisq; operibus cum ipso Deo indissolubilis religatio. Pietas sanctitatem excitat: sanctitas pietatem confirmat, & sancit: sanctitas quoq; religionem mouet: religio religat sanctitatem. Plato *sanctũ* nominat, *quod est dijs dilectũ, quod vero non dilectum, prophanum*: Deo namq; dilectum opus sanctum, ac vir Deo dilectus sanctus: opus autem inimicum Deo, prophanum; vt vir Deo inimicus, prophanus dicitur. Item, sanctum est, quod dij omnes amant; prophanum contra, quod omnes oderint. Deinde, sanctum, & pium esse reor, qui scilicet circa Deorum curam versatur. Sanctitas igitur, ac pietas, cura est Deorum. Cura autem omnis idem intendit, vt hoc huiusmodi bono, & vtilitati sit ei, quod curatur. vnde iterum sic diffiniunt sanctum esse, dijs sacrificare, & vouere. Itaq; sanctitas est scientia vouendi, & sacrificandi Deo: hoc maxime ad religionem pertinet, quæ sanctitatem comitatur, vouendo petit, sacrificando, dat. A Deo autem petit seipsum, cui se totum debet. Sanctum à diuinis literis appellatur, quod est mundum, lotum ac ad aliquod opus sacrum segregatum. Quam ob causam ecclesia sancta appellatur, vtpote, quæ lota sit, atq; tincta sanguine agni immaculati. *Lauit nos sanguine suo.* Ad Ephes. 5. *Mundauit eam ab operibus mortuis per suum sanguinem.* Similiter 9. ad Hebr. Hac

ratione

Tres partes iustitiæ.
Quid sanctitas.
Pietas.
li. de sanct.
1.
2.
3.
4.
Sanctitas in scriptura quid.
Apoc. 1.

Laudes diuinæ. Psal 85. Sanctum, id est firmum.

ratione à Diuo Aug. fideles sancti vocantur. Sanctum præterea idem est quod firmum, munitum, perpetuoque stabile, vt à quopiam violari nõ possit, aut certe debeat. Quãobrem & muros vrbis, & leges vocamus sancta, tribunos quoque, ærarium, & quę sunt generis eiusdem. Quare, cum ecclesia, fortius, firmiusque nihil inueniri possit, quandoquidem ipsa sit columna, & firmamentum veritatis, non temere sancta vocatur; extra eam siquidem vera sanctitas haberi non potest. Apud Hebræos sanctitas: *Kodesch*, nominatur, la, sanctimonia, munditia, res sacra, diuinis vsibus dedicata, atque consecrata. Sic enim scribitur Genes. 2. benedixisse, ac sanctificasse Dominum, diem septimũ. *Sanctificamini omne primogenitum.* Porro à Græcis, duplici nomine sanctitas nominatur *Osios*, & *Agios*: vtraque autem dictio, sanctum significat sed Osios proprie dicitur, qui pietatem, & religionem colit, quæ ad Deum pertinet. Agios vero ille appellatus, qui per semitam virtutũ incedens, diuinitatis efficitur particeps. Cum igitur hæc ita se habeant, cui proprie hoc nomen magis conuenire potest, quam summo opifici ipse quidem innocens est, impollutus, excelsior cœlis, stabilis, firmus, immotusque manens ipse est omnis sanctitatis causa, largitor, origo, fundamentum, & finis. Quam ob causam clamat: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.

Hebraice sanctitas. Exod. 13. Græce sanctitas.

1. Cap. 1.

Vnde Apostolorum princeps ait. *Et si patrem inuocatis eum, qui sine acceptione personarum iudicat secundum vniuscuiusque opus in timore incolatus vestri tempore conuersamini.* Non sine causa igitur à sapientissimo Mercurio in hoc hymno sic cœptum est: *Sanctus Deus, pater omnium*, quasi diceret, tu es pater omnis sanctitatis, à quo est omnis paternitas in cœlo & in terra, omnisque creaturarum sanctitas. *Sanctus Deus & pater.* Sanctus quidem, innocentiam largiendo, Deus regendo, pater fouendo. *Sanctus is, cuius voluntas à proprijs potestatibus adimpletur:* Sic etiã legimus in Psal. *Benedicite domino omnes virtutes eius, ministri eius, qui facitis voluntatẽ eius.* De Dei voluntate in fine primi Pymandri multa dicta sunt. *Sanctus is, qui tuis familiaribus innotescis*, sicuti innotuisti Moysi, Abrahę, Noe, alijsq; tuis domesticis: propriũ siquidẽ amicorũ est, mutua familiaritate se inuicem insinuare, ac omnia cõmunia habere. Vnde in Ioan legimus *Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis. Sanctus es, qui verbo cuncta constituisti.* In Psal. 32. scribitur: *Verbo domini cæli firmati sunt.* in primo

Psal 102.

Amicitiæ proprietas.

Ioan. 15.

Pymandri, cum de verbo Dei loquerer, de hac re multa dixisse me, memini. *Sanctus es, cuius imago est omnis natura.* Sane, Dei similitudinem omnis creatura præseferre videtur. De hac autem similitudine in primo Pymandri dissetui, vbi de Dei similitudine locutus sum: & postmodum in digressionibus nobis loquendum erit. *Sanctus es, quem nunquam natura formauit.* Dei diuinitatẽ insinuat, à quo omnia depẽdẽt, & cœlũ, & natura ipsa vero diuinitas, à seipsa tãtũ. *Sanctus es, omni potestate validior.* Imo à quo omnis dependet potestas: *Omnis*, inquit Paulus, *potestas à Domino Deo est. Sanctus es, omni laude maior.* Nã *laudate eũ quãtũ potestis*, ait Sapiens, *quia maior est omni laude. Excipe verborũ sacrificia sancta ab animo, & corde debito tibi manantia*: quasi diceret: *Sacrificium Deo, spiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum Deus non despicies.* In Osęa legitur. *Reddemus tibi vitulos labiorum nostrorum*, hoc est, loco vitulorum offerimus verba ex corde manantia. Io *Psal.* 49. dicitur: *Nunquid accipiam de domo tua vitulos; sacrificium laudis honorificabit me.* Optimum ergo modum sacrificandi nobis enunciat sapientissimus Mercurius. *Ineffabilis es, solo silentio prædicandus:* Et reuera balbutiendo diuina loquimur: minimum nihilominus illorum, cęteris quæ dici possunt, maius est, atque præstantius. Qui ergo falsas doctrinas, veræ cognitioni contrarias deuitauit; is profecto, cum multa videat suum captum excedere, suam agnoscens tenuitatem, paruitatemque, silendum sibi potius, quam loquendum putat. *Itaque* silentio honorat, quod corde intelligere, & verbo exprimere nequit. *Annue, corrobora me, atque huius gratia participes effice eos, qui in ignorantia versantur*: Optima oratio, in qua bonum proximi postulatur, in qua petitur, vt omnes, errorum depulsis tenebris, lumen veritatis videant: *cognatione quidem*, hoc est, natura & religione *mihi fratres, tibi autem filij: itenim tibi*, vt primæ veritati *credo, & in vitam*, quam mihi ostendisti, & dedisti lucemque veritatis, quam manifestasti. *Assurgo.* Quippe cum *ipse pater* sis legitimus, *& omni veneratione dignus: homo autem*, imago, & pars tui charissima, cum potestatem illi omnium, arbitriumque concesseris, vt in primo istius libri commento dictum est, *sanctitate vnà tecum potiri desiderat.* Quam quidem noster Pymander, pro sua benignitate, nobis concedere dignetur.

De essentia. Creatio. Diuinitas. Potentia. Rom 13. Laus. Sacrificium. Ps 50. Osee. vlt. Ineffabilis.

Finis primi Dialogi Pymandri.

SECVNDVS DIALOGVS PYMANDRI.

DE ESSENTIA DEI.

TEXTVS MERCVRII.

DEVS, atque ipsa diuinitas: dico nunc non quod genitum, sed quod ingenitum. Si ergo diuinũ sit, essentia est: si Deus, etiam super essentiam. Intelligibile autem id hoc pacto. Intelligibilis enim Deus primus non sibi, sed nobis existit. Intelligibile quippe intelligenti per sensum subincidit. Deus itaque minime sibi intelligibilis, non n. aliud quiddam existens præter id, quod intelligit, intelligitur à seipso. Est tamen differens quiddam à nobis, idcirco à nobis intelligitur. Quodsi intelligibilis logos, non tamen Deus: sin, vt Deus, haud sane vt logos, Verum tanquam discretiius actus.

Commentum I. Dialogi secundi.

DEVM ab humano posse intellectu cognosci, sine intelligi, breuiter, subtiliterque disputando ostendit: modus autem cognoscendi, intelligendique, tum ex motu, tum etiam ex boni natura, illi patet satis: quemadmodum paulo post visuri sumus. Verum inprimis animaduersione dignæ sunt nonnullæ ab eo positæ dictiones, quæ sine caligine intelligi nequeunt. Dicit enim, Deum esse supra essentiam: proin animaduertendum nobis est, quid apud Mercurium essentia Dei, quidue diuinitas, quid genitum, & ingenitum, quid denique intelligibile, idque ex Mercurij sententijs significet. Nam aliunde velle hoc statuere, non esset legitima verborum Mercurij interpretatio. Cæterum, non ignorare oportet, Mercurium nequaquam negare essentiam diuinam, aut Deum seipsum non intelligere, cum hoc idipsum passim, atque aperte fateatur, sed quia hæc in rebus genitis nonnullum discrimen ostendunt, quod plane à Deo quam remotissime habitat; hac de causa, his quasi vocibus offensus, ait, Deum esse quid augustius, sublimius, atque supereminentius. Vnde dialogo 11. *Dei, inquit, quasi essentia:* quasi diceret. si fas sit vocari Dei essentiam. illa profecto est *bonum, pulchritudo, beatitudo, sapientia, æternitas, essentia, ipsum idẽ:* hoc est essentia Dei, si licet sic loqui, aliud nihil est, quam bonitas, sapientia, beatitudo, pulchritudo, æternitas. Profecto secundum theologorum sententiam, hæc à diuina essentia realiter non discrepant. Dialogo 12. Filij à patre ortum describit, dicitque filium ex patris essentia esse genitum. *Mens quidem, ex ipsa Dei essentia, si qua tamen est eius essentia, nascitur hæc*, nempe essentia. *qualiscunque sit*, quippe cum ignorem; quis honestiori vocabulo illam vocem, *sola seipsam syn-*

Essentia Dei, & diuinitas quid sint apud Mercurium.

Filius ex patris essentia.

[illegible] De-us intel-ligitur.

cere comprehendit. mens autem, id est, filius Dei, *ab essentia patris nequaquam diuisa est*, scilicet realiter; *sed illi potius eo modo connexa est, quo solis corpori lumen.* quam ob causam a diuinis vocatur splendor patris: & figura substantiæ illius. Quoniam autem filius quidem genitus est, non de nihilo, sed de patris essentia: est igitur de essentia patris, quemadmodum etiam docet dialogo 10. *Dei*, inquit, *actus est eius voluntas, cuius essentia est velle cuncta subsistere.* Et paulo post de Dei cognitione loquens. *Cognitio Dei*, inquit, *diuinum silentium est, & intenta sensuum omnium cogitatio, siue applicatio. Qui id intelligit, nihil potest aliud cogitare: qui id intuetur, nihil præter ipsum aliud aspicere: qui id audit, nihil audire post ipsum, nec corporis etiam sui membra mouere. Is profecto abstrahit totam à corpore animam, & in totam denique Dei essentiam transfigurat.* Hæc profecto à Mercurio dicenda non essent, si nihil esset illius essentia, aut super eius esset essentiam; esset enim seipso maior, antiquior, atque potentior, quod est absurdissimum, ne dicam impijssimum.

Deum esse supra essentiam.

Quando ergo dicit Deum esse supra essentiam, non quidem intelligit Deum, sua essentia esse maiorem; sed supra omne, quod intelligi & cogitari potest. Sed operæpretium fuerit perspicere quid diuinitas apud Mercurium significet: quidue intersit inter diuinitatem, & Deum secundum illius doctrinam. In 3. dial absque vllo omnino loquitur eorum nominum delectu. *Deus*, inquit, *est gloria omnium, est diuina natura, denique est diuinitas actus, necessitas, finis, renouatio.* In 9. autem aliquod esse discrimen ostendit:

Diuinitas quid apud Mercurium.

Ab intelligentia, ait, *intellectus differt, quemadmodum à diuinitate Deus. diuinitas enim à Deo, intelligentia vero ab homine prouenit.* Videtur communem hominum opinionem respexisse, quæ hoc quidem nomen creaturis communicat. Nam sicut diximus, Deus à sua natura discrepare non potest: hac de causa sic accurate de his nominibus loquitur: Vnde in 6. dial disputans cum Æsculapio sic ait: *Audiendum sane id asserere ô Æsculapi, essentiam, (si tamen vllam Deus habet essentiam) ipsum bonum esse.* Itaque nec Dei essentiam, nec diuinitatem à Deo differre asserit, sed vocabulorum ostendit differentiam, cum aliter Deo, aliter vero nobis congruant, etenim esse, & essentia in nobis idem non sunt in Deo autem prorsus idem, sicut in primo Pymandri disputaui. Diuinitas præterea in nobis est accidens, in Deo vero, est illius substantia. hac de causa dixit, diuinitatem à Deo, sicuti intelligentiam ab homine, prouenire; quasi diceret, quidquid diuinitatis in creaturis reperitur, seu nominatur, à Deo manare, dubium non est.

Ingenitum quid significet.

Pater est ingenitus.

Dicamus iam quid significet ingenitum, & postea quid genitum. Porro, de hac materia abunde in primo libro locuti sumus: nunc Mercurij ponam sententiam. Pater, legitimus, & venerandus Deus, ingenitum principium, à Mercurio vocatur. Sic enim loquitur 5. dialog. *Vnum* inquit, *& ingenitum principium, incomprehensibile est phantasia.* Et in fine illius dial. *Ipse est*, inquit, *quod nunquam genitum.* Et in 8. clarissime. *Primum omnium*, ait, *vere sempiternus, immortalis, ingenitus Deus, omnium author.* Et dialog. 14. *Genita non à seipsis, sed ab altero fiunt*, inquit, *Quæcunque igitur gignuntur, procedunt ab altero. Est ergo quis factor istorum. atque is ingenitus; vt genitis antiquior sit, genita enim dicimus ab illo fluere. Nihil autem præter ingenitum. genitis potest esse antiquius: ipse quippe est solus ingenitus, solus sapiens vniuersa.* Clara est ergo, atque vera Mercurij theologia, quæ patrem vocat ingenitum. Hæc quidem de ingenito. Nunc autem de genito disseramus.

Genitus filius.

Genitum autem apud Mercurium, aliquando mundum, & hominem, nunnunquam vero, filium, & verbum Dei lucidum significat; diuersimode tamen: nam mundus, & homo, creatione geniti dicuntur; filius vero natura. Porro, quo clarius filij Dei generationem ostenderet, non modo genitum, sed primogenitum appellat, idque

Primogenitus filius Dei.

dial. 12. in quo ex professo de filij dei generatione loquitur: *Ego fili*, inquit, *bonum semper dæmonem audiui dictantem, qui si literis quoque monumenta mandasset, miris quadam in dies humano generi emolumenta contulisset. Solus ille, mi fili, tanquam ipse primogenitus Deus, vniuersa conspiciens, diuina in nos effudit oracula.* Et in

Primogenitus Deus.

4. dicit, quod Monas sit principium, omnemque numerum contineat, atque gignat, à nullo contenta, & nullo modo genita. Filius ergo in diuinis proprie genitus appellatur. ingenitus vero pater, vt dictum est in primo. Mundus quoque à Mercurio dicitur genitus, id est, productus, dial. 8. *Ingenitus Deus, omnium author, secundus deinde ad illius imaginem, mundus ab eo genitus.* hoc est, per creationem productus: qui profecto ideo genitus dicitur, quia ex mente processit artificis: vnde nonnullam cum naturali genitura cognationem habere videtur. De homine in primo dialogo dixi.

Deum se intelligere.

Cæterum, Deum seipsum intelligere, disputatum est *lib.* 1. Mercurius autem dicit Deum se non intelligere, nempe eo modo, quo nosmetipsos intelligimus, quippe cum intellectus, & intelligibile idem penitus sint in Deo, nec opus habeat aliquo sensu, seu phantasmate, vt sibi intelligibilis fiat.

Fide Deus intelligitur.

Deum autem se intelligere, idque perfectissime, multis in locis Mercurius apertissime docet, in fine istius secundi dialogi *Mens*, inquit, *sese complectens*, id est, Deus sese intelligit comprehensiue: nam essentia diuina, à solo intellectu diuino comprehenditur. Et dial. 5. vocat Deum mentem intelligentem. *Deus*, inquit, *est mens intelligens*: absurdum autem est velle fateri Deum, alia quidem intelligere, se autem minime. Reuera, vt ipse dicit in fine noni dialogi, *Deus, non vt quibusdam videtur, sensu menteque captus est: siquidem intellectio illius cuncta semper mouet; cuncta enim amplectitur ideoque extra ipsam nihil, extra nihil ipse.* Docet postmodum, quonam modo ipsum intelligere valeamus *o Æsculapi*, inquit, *intelligere Deum, credere: at non credere, proculdubio ignorare est.* Quasi diceret illud propheticum, *Nisi credideritis, non intelligetis*: *Quæ igitur de diuinis dicantur, intellecta creduntur quidem, non intellecta, negantur; mens enim credentis in ipsa fide decora requiescit.*

Fide Deus intelligitur. Is. 8.

In causa autem est, vt ipse fatetur dialog. 10. *quod cognitio Dei ad nos se habet, non quemadmodum sol ad oculorum intuitum, cuius radius fulgore nimio corrumpit oculos, caligantesque reddit*: sed modo contrario potius: siquidem *illius conspectus illustrat, atque oculis lucem eo magis exauget, quo quis capere magis potest intelligibilis splendoris influxum; velocior enim est diuina lux, & acutior ad penetrandum.*

Itaque his ita excussis, libratisque, iam ad textus expositionem accedamus. *Deus, atque ipsa diuinitas* hæc in Deo idem sunt omnino. *Dico nunc non quod genitum*, hoc est, loquor non de filio, seu de mundo, aut homine, *sed quod ingenitum*, id est, de patre ingenito. *Si ergo diuinum sit*, quatenus creaturis tribuitur, *essentia est*, quippe cum lumen creaturis communicatum, dat quodammodo essentiam, vt creaturæ non solum sint, verumetiam, vt vere sint.

Quomodo Deus est nobis intelligibilis.

Si Deus etiam super essentiam: non quidem suam, sed sicut iam dictum est. *Deus autem & ingenitus, & primum intelligibile est non sibi* adde, sicut est nobis, *sed nobis existit*, supple intelligibilis. Declarat autem quonam modo non sit intelligibilis sibi: *Intelligibile quippe intelligenti, per sensum*, nempe, per phantasmata à sensibus mendicata, atque acquisita.

Quomodo Deus se intelligit.

Deus itaque minime sibi intelligibilis, hoc modo scilicet, probat, *non enim aliud quiddam existens præter id, quod intelligit, intelligitur à seipso* quasi diceret, intellectus diuus intelligens, & diuina essentia sunt idem prorsus realiter, atque essentialiter. in nobis autem distinctione reali separantur: vnde subiecit: *Est tamen differens quiddam à nobis*, nempe Deus, non autem à seipso, *idcirco à nobis intelligitur*, à seipso autem minime; ideoque magis sibi patere, quam intelligibilem esse dixerim.

λόγος.

Quod si intelligibilis est, logos, non Deus, hoc est, inter Deum ingenitum, & genitum est realis personarum distinctio, cuius gratia, logos, id est, verbum, intelligibile est *non tamen Deus*, hoc est, quatenus diuinam habet naturam: nam inter essentiam & personam non est essentialis discretio. vnde subdit: *sin vt Deus, haud sane vt logos*; quasi diceret, illa intelligibilia sibi esse dixerim, in quibus realis inuenitur distinctio: at inter essentiam diuinam, & personam realis, siue essentialis non habetur discretio: filius, quatenus Deus, id est, naturam habet diuinam, non esset hoc modo intelligibilis; sed potius tanquam actus discretiuus, id est, quatenus est logos, verbum, filius, personaliter à patre distinctus.

Quomodo filius sit intelligibilis.

Hæc est Mercurij antiquissima theologia: quæ si recte intelligatur, à vera, piaque theologia minime discrepare videbitur. Et mirum certe in gentili, & antiquissimo philosopho hæc tam clara inueniri theologiæ monimenta, quæ passim hodie circa theologorum ora versantur.

Enn. 6. lib. 8. c. 17.

Hanc clarissimam Mercurij theologiam imitatur *Plotinus*. *Ille*, inquit, *Deus est sibi adistans, seipso id quod est existit, ad seipsum, & penitus in seipsum; vt neque etiam hac conditione extra, vel ad aliud vsque, sed totus potius ad seipsum.* Nihil ergo extra Deum quærito: sed intra Deum omnia, quæ sunt post Deum. Quod enim extra est, ipse Deus existit, sic dicebat Mercurius, *extra Deum nihil, & extra nihil, Deus.* Intellectus noster, eatenus est intellectus, atque euadit, quatenus Deum attingit, velut linea circuli ipsum centrum, à quo dependet. Ipse autem Deus est super mentem, ex suaque potentia generat intellectum: ipse est causa causæ, cuius voluntas est ratio, non sorte, aut casu operans. Hinc *Plato* ipsum appellauit decens, atque opportunum, est enim decens, non velut subiectum, sed tanquam actio prima seipsam in lucem edens, quod & decuit. cap. 19. dilucidat Mercurij sententiam, quomodo Deus sit super essentiam:

Quomodo Deus sit super essentiam.

Opera pretium, inquit, *fuerit priscorum illud mysterium verbis obscurioribus inuolutum, Deum scilicet esse super essentiam*,

Motu Deum cognoscimus. Epilogus.

essentiam interpretari : Deus, inquit, est super essentiam, quia eius principium non est essentia sua: ipse plane est ac tus liber à seipso, alioqui primus ex seipso prorsus non existeret. Deus igitur à seipso: alia quidem omnia à Deo penitus subsistunt; nam quadam participatione Dei sunt, ad ipsumque omnia reducuntur. Itaque quid Deus, quid diuinitas apud Mercurium significet, quid genitum, & ingenitum, quonam pacto à nobis intelligi possit, & à seipso, deniq; quomodo logos illius sit intelligibilis, vt logos, non autem, vt Deus, dixisse me arbitror.

MERCVRIVS.

Omne, quod mouetur, non in moto, sed in quodam stabili mouetur. Ipsum quoque quod mouet, etiam permanet: impossibile est enim cum eo simul agitari.

Commentum II.

INter varios, multosque modos, quibus Deus nobis innotescit, vnus est, & quasi præcipuus, quem modo nobis proposuit sapientissimus Mercurius, nempe Deum esse, à quo omnia moueantur, ipsum vero è nullo moueri; sed firmus, stabilisque manens, det cuncta moueri. Omnia siquidem entia aut producta sunt, aut improducta, auctore

Lib. 1. c. 3.

Damasceno. Prima quidem mutui subdita sunt. quod vero increatum, & improductum, à motu est quam remotissimum. Nam quæ à non esse, ad esse prodierunt, mutationi sunt subiecta: aut quidem secundum substantiam, aut secundum qualitates. Quod igitur est immutabile, & ab omni motu liberrimum, Deus est. Recte ergo dictum à Mer-

Textus exponitur.

curio: *Omne quod mouetur, non in moto, sed in quodam stabili mouetur*; in motibus siquidem non est procedere in infinitum: vnde subiungit, *ipsum quoque quod mouet, etiam permanet*, quasi diceret, necesse est esse aliquod mouens immobile: addit rationem: *impossibile est enim cum eo simul agitari*: alioqui non daretur primum, atque principium in mouentibus, quod profecto omnimodę, diuinæque dispositioni aduersatur. Itaque Deus nobis intelligibilis est, idque per viam motus, veluti per fortissimam, atque inuincibilem machinam. vn-

Deus nobis innotescit per viam motus.

de in fine illius disputationis subiungit: *Quidquid igitur mouetur in aliquo, & ab aliquo stante mouetur.* In dial. Ex motus ordine, conseruationeque Deum præclare ostendit:

Sol.

Sol, inquit, tantus, terra simul amplior atque mari, minores tamen supra se

Arcturus.

stellas innumeras conuerti patitur. Diuersorum quoque syderum, diuersi sunt motus. Quis mensuram singulis motionis assignat, circa idem se perpetuo vertens, totamque trahens mundi machinam? Quo hoc vtitur instrumento? Ac si diceret, ex perpetuo stellarum ordine, motuque constantissimo, intelligi potest maiestas opificis. Etenim locum, vel numerum, vel mensuram seruare, absque virtute est impossibile. Et circa finem dialogi 6. ait, quod Deus comparationem, mutationemq; nullam admittit: ex quo patet illud; quod est omnino immutabile, Deum esse appellandum. Et dial. 8. *Cælestium, inquit, corpora, vnum, atq; eundem seruant ordinem, quem scilicet primum à patre suo sortita sunt.* Porro, ordo fieri à deformitate nequit, vt ipsemet dicit dial. 5. *Igitur principium, complexioq; omnium, & constitutio Deus.* Et 11. dial. *Inspice, inquit, septem mundos cursu differenter complentes suum. lunam vero cæteras præcurrentem, natura organum, inferiorem materiam transmutantē.* Et paulo post ex mundi mutatione, creatoris immutabilitatem studiose perquirit:

Luna.

Mundi mutatio.

Mundum quidem mutari, hac te doceo ratione, quod quædam illius particula in occultum iugiter abeunt, hæ profecto sunt mundi passiones, reuolutio scilicet, atq; occultatio. Et in Asclepio omnia dicit esse mutabilia, solum vero Deum stabilem.

Solus Deus stabilis.

Nihil, inquit, in mundo stabile, fixum, immobile, nec nascentium, nec cælestium, nec terrenorum. Solus enim Deus, & merito solus, ipse in se, & à se, & circum se totus est plenus, atq; perfectus, isq; sua firma stabilitas est, nec alicuius impulsu nec loco moueri. cum in eo sint omnia, & in omnibus ipse solus. Immobilis siquidem est ipsa æternitas, in quam omnium temporum agitatio remeat, & ex qua omnium temporum agitatio sumit exordium. Ex his igitur, atque similibus Mercurij testimonijs intelligimus, vnum esse Deum motorem omnium, immobilem, stabilemq; manentem. Reuere, vt dicit Plotinus

Enn. 3. l. 9. c. 3.

Primum omnium principium, potestas est motionis & status, ideoque super hæc existit. Etenim circa aliud ipsum non versatur, sed cætera circa ipsum conquiescentia permanent, & mouentur; motus enim appetitio est: primum autem principium nihil appetit: quid enim appetat, quod est summum? Et alibi:

Motus quid sit. Enn. 5. l. 5. c. 10.

A Deo inquit, omnia perfluunt, motus primus exoritur, neque tamen est in eo: ab eo quoque status, quoniam ipse nihilo indiget; neque enim mouetur, neque quiescit,

cum nihil habeat in quo requiescat, aut in quo reuoluatur: nam circa quid aut ad quid potissimum, aut in quo præcipue vel mouebitur, vel requiescet? est ipse primus. sed neque potest definitum esse, alioqui à quonam poterit definiri? neque rursus sic est infinitus, vt immensa moles solet excogitari. neque deficiet vnquam, quandoquidem quæcunque non deficiunt, hoc ipsum propter ab eo receperunt. Nonne videtur

Motu Deum cognoscimus. Deus non mouetur, neq; quiescit. Ps. 101.

Plotinus quasi illud Dauidicum legisse: *Omnia sicut vestimentum veterascent: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient? Spe-*

remus, inquit Aug. *immutatorem nostram ab illo, qui erat, & ante nos, & manet post nos. à quo sumus, quod sumus, & ad quē veniemus, cum fuerimus mutati, mutantē, non mutationem facientem, non factū, mouentem sed manentem.* Et alibi.

Lib. 7. ciuit. 30. Deus vbiq; totus.

Deus, inquit, est vbique totus, nullis inclusus locis, nullis vinculis alligatus, in nullas partes sectilis, ex nulla parte mutabilis: implens cælum & terram præsente potentia, non absente natura. Sic itaque administrat omnia, quo creauit, vt etiam ipsa proprios exercere, & agere motus sinat: quamuis enim nihil esse possit sine ipso, non tamen sunt illa, quod ipse. vnde philosophus in proœmio met. Deum vocat causam, atque principium omnium. Et alibi.

12. Met 39.

Animal optimum sempiternum, cuius vita, & duratio existit Deo continua, & æterna. hoc enim Deus. Plato in Timæo. *Deus est animal sempiternum, ait, & vniuersum hoc pro viribus tale facere studuit: illius animalis æterna natura, quod genito operi congruere omnino non potest.* erat, erit. quæ nati temporis

Deo competit esse.

species sunt, non recte æternæ substantiæ assignemus. illi reuera solum esse competit: fuisse, & fore deinceps ad generationem tempore procedentem, referre debemus; motus enim duo ille sunt. æterna substantia, cum eadem semper, & immobilis perseueret, neque senior seipsa fit vnquam, neque iunior, neque fuit hactenus, neque erit in posterum, neque recipit eorum quicquam, quibus res corporeæ, mobilesque, ex ipsa generationis conditione subijciuntur. Ex quo patet, secundum clarissimam Platonis doctrinā, Deum tantummodo, stabilem, immobilemque esse, atque verum esse possidere. vnde in Exodo legimus:

Exod 3. Ego sum, qui sum.

Ego sum, qui sū: qui est, misit me ad vos. Dicunt siquidem Platonici, Dei nomen esse, qui est, eo quod is sit omnis essentiæ, omnisque vitæ plenitudo, & ab eo omnia viuant, vt & quod essent post ortum, & quod nutrirentur, ille fuerit causa. De quo apud Ægyptios in templis erat scriptum:

Mos Ægyptiorum.

Ego sum, quod fuit, quod est, quodque futurum est: totum siquidem in se, ipsum esse complectitur, quod neque cœpit vnquam, neque desinet, quasi quoddam essentiæ pelagus infinitum, & immensum, omnem, & naturæ, & temporis rationem transcendens. Thales ait. *Dium antiquissimum esse, quod neque principium habet, neque finem.* Proclus: *Omnibus, inquit, quæ quoquo modo bonum participant, excellit ac præstat. quod primo bonum est, & quod non est aliud, quam ipsum bonum.* Hoc idem dicit Iemblichus. *Est igitur, inquit, bonum, id quod supra essentiam est, & quod secundum essentiam, illam dico essentiam, quæ primaria est, & præclarissima, & per se existit.* Philo Iudæus. *Ego sum ille qui est, vt intelligant quantum inter eum, qui est, & qui non est, intersit. doceantur insuper nullum mihi propriè nomen conuenire, qui solus habeo, ipsum esse.* Probe ergo dictum à Mercurio, omne quod mouetur à quodam, vel in quodam stabili moueri. Hanc autem Mercurij sententiam imitari videtur philos.

7. phys. com. 3.

Cum autem, inquit, omne quod mouetur, ob alio moueatur, necesse est, vt id omne, quod in loco mouetur, ab alio moueatur; & id igitur, quod mouet ab altero; nam ipsum etiam tum mouetur, & rursus hoc ab alio, at non ad infinitum proficiscitur, sed stabitur alicubi, atque erit aliquid, quod primo causa erit, vt omnia moueantur. Deus igitur hoc modo homini est intelligibilis. quod quidem vt latius pateat, audi, quæ à Mercurio subscribantur.

MERCVRIVS.

Quonam igitur pacto ô Trismegiste (inquit Æsculapius) ea quæ in mundo sunt, mutantur vna cum his quæ mouentur? Nam sphæras erraticas ab Aplane sphæra moueri dicebas. Ad quem Trismegistus respondit.

Commentum III.

QVONIAM quidem hic locus, de motu materiam loquendi nobis præstet, de eo loqui decreui; partim quidem, vt lucidior, clariorque Mercurij doctrina fiat; partim vero, vt hæc res scitu vtilis, ac omni studioso, & cupido sciendi admodum necessarie, sub vno contextu, ordineque disposita, plures ad sui indagationem, lectionemque alliciat. Reuera, cum omnia, primo duntaxat rerum principe excepto, in

Motus quid sit.

pto. In motu consistant, & viuant, illorumque actiones motu regantur omnes; dubium non est eum, qui motus naturam, diuersitatem, modum, ordinemque ignorauerit, illa quoque ignorare oportere. Itaque, quoniam sapientissimus Mercurius de motu cœli, stellarumque, ac animalium, elementorum mixtorum, cæterarumque disputat rerum, quæ sine motus diffinitione, diuisione, natura, proprietateque haberi non possunt, quemadmodum legitur 3. Phys. comment. 1. *Si ignoretur*, inquit, *motus, naturam quoque ignorare oportet.* Ideo de motu deinceps verba faciamus, idque cum fauore nostri Pymandri. Quoniam autem, teste Cicerone, *omnis, quæ à ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet a diffinitione proficisci, vt intelligatur quid sit id, de quo disputetur*: à motus diffinitione mihi exordiendum esse putaui. Motus à Mercurio 12. dialogo, passio vocatur: *Omne*, inquit, *mouens incorporeum; omne autem motum corporeum, incorporea quoque mouentur à mente, motus autem passio est; vtraque enim tum, quod mouetur, tum etiam quod mouet, patiuntur; hoc quidem dominans, illud vero subiectum.* Porro, hæc motus diffinitio à Mercurio tradita, clarius, cumulatiusque à philosopho in 3. Phys. dilucidatur, enucleaturque, cui posthac inhærendum esse arbitror, cum vnus omnium, hanc dicendi materiam ordinate perstrinxerit. Cæterum tres motus diffinitiones, teste Comment. 3. Phys. tex. com. 23. à philosopho traditas esse legimus: prima quidem habetur in eodem libro, *tex. comm.* 6. *Motus est actus entis in potentia, secundum quod in potentia* id est, est actus imperfectus, ad perfectioris possessionem habendam semper intentus. Reuera, id, quo aliquid actu fit, absque dubio, est actus quemadmodum, quo aliquid fit actu album, est eius vtique actus. sed id, quod erat in potentia, motu fit actu, vt calefactibile fit actu calidum. motus ergo est actus. Profecto non est pura potentia, nihil enim tale mouetur, neque purus actus, cum nullo indigeat, vt ad extra moueatur, sicuti est Deus benedictus; sed est actus existentis in potentia, nempe ad perfectiorem actum acquirendum, quo siquidem acquisito, cessat motus. perfectissima certe caloris forma acquisita, cessat calefactio, quæ profecto inuenitur in calorem imperfectum, incompletumque habente. Est autem motus actus existentis in potentia, secundum quod huiusmodi, id est, quatenus in potentia, & non quatenus in actu; subiectum siquidem mouetur, vt acquirat id, quod non habet. In potentia est ergo ad illud, & non in actu. quod enim actu habemus, nõ quærimus, sed illius possessione gaudemus. Motus ergo ex sui natura, est actus existentis in potentia. Reuera, subiectum alicuius formæ receptiuum, multis modis se ad illam recipiendam habere potest. aut certe in mera potentia se habet ad illam, veluti aqua simpliciter frigida ad aliquem caloris gradum habendũ: aut certe est in actu perfecto, vt aqua perfecte calida. vel denique in actu imperfecto, potentiæ mixtu, atque hoc modo se habet subiectũ motus, quod plane sub actu imperfecto quiescere nequit, sed ad perfectiorem tendit semper, sub quo quietem sui habere desiderat. Suffragatur nobis Themistius, aliique philosophi fideles interpretes. *Omne*, inquit, *ens, aut est actus, aut potentia, aut medium, quod est actus permixtus potentia.* Motus autem est actus permixtus potentiæ. Etenim res ędificabilis, tum quidem mouetur, cum actu quidem ædificatur, aliquid autem adhuc potestatis habet; absoluta enim, completaque ædificatione, cessat omnis potestas. Addit Themistius & aliam diffinitionem. *Motus*, inquit, *est primus actus rei, quæ potestate aliquid est* primus, inquam, respectu vltimi, quæ quidem est forma: *Quoniam* inquit, *formam ipsam maxime & simpliciter actũ vocamus.* Quamobrem profecto ad formam, actus rei est imperfectus, siquidem cum sit actus rei potentia, non actu est talis. Motus ergo est actus rei in potentia. Auerroes sic argumentatur: *Si motus esset actus rerum, quatenus est in actu, tunc plane rerum quidditates essent motus* intelligit autem actum vltimum, ad quem itur per motum; motus autem non est actus vltimus; vltimus siquidem actus est forma, quidditas, & definitio rei secundum ipsius doctrinam. Dicunt nonnulli additum esse, secundum quod in potentia, vt se à Platone dissentire fateretur, qui aiebat, motum esse actum entis, quatenus est in actu. Secunda diffinitio motus ponitur à philosopho. *Motus*, inquit, *est actus mobilis, in quantum mobile.* Porro, hæc definitio est materialis, nobisque magis nota quam prima, quæ ad substantiam motus spectat, mobile enim est nobis notius motu. 4. *Phys. com.* 104. quia est hoc aliquid, & demonstratum in actu & est permanens. Et Comment. ait: *Motum esse notius motu*, quoad nos. Quoniam ergo ratio potentię, ad motus quidditatem constituendam spectat; hac de causa sic à philosopho, assignata est, motus quidditatem quærente. Proinde motum constituit in actu medio, quẽ antiquos latuisse, Comment. Phys. constanter affirmat. Deinde via quasi naturali motus diffinitionem descripsit, vtpote per materiam nobis magis notam, atque communem. verum huiusmodi videtur aliquo modo diminuta definitio; non enim motus est actus à motore omnino abscissus, & discretus; imo, vt dicit Comm. In tota sua substantia ab ipso motore dependat; tametsi formaliter sit in moto. proinde ibidem ait: In substantiis aliquid possibile, ab alio perpetuari non posse, in accidentibus autẽ, sicuti est motus rem secus se habere, quippe cum motus sit res ex se possibilis, necessitatem vero ex motore accipiat essendi. Cœlum sane in quantum corpus potest quiescere, vt ipse fatetur. Ex quo clare patet, mobile ad motus quidditatem non attinere, sed cadere in diffinitionem motus, sicuti substantiam in diffinitionem accidentis. *7. met. tex.* 17. Itaque, quoniã motus non est actus separatus à motore, vt illius completa esse possit definitio, motorem quoque illam ingredi necesse est, ac ita motus definitionem describere, quem ipsemet Com. 23. 3. *Phy.* assignat. Motus est perfectio motoris, & mobilis, & hæc notior vtraque, quemadmodum etiam secunda notior est nobis, natura vero ignotior quam prima. Nam si notius est motũ esse actum mobilis, in quantum mobile, quam actũ entis in potentia; ita plane, notius est reputandum, motum esse actum motoris, & mobilis, quam ipsius mobilis tantum. Commentator *com.* 9. aliam assignat motus diffinitionem, nempe motum esse exitum de potentia ad actum. adde & aliam, quę in eandem recidit: motus est actus imperfectus. Verum hę duę vltimę, sub prima comprehenduntur, atque continentur, si res bene intelligatur. Plotinus sic motum descripsit: *Motus est exitus ex potentia in illud, quod posse dicitur.* Cum enim aliquid sit in potentia, per quam in speciẽ aliquam prodeat, velut in potentia statua, rursusque aliquid in potentia, qua euadat in actum, sicut progressiuum, quando illud quidem procedit in statuã ipse processus est motus: & quando progressiuum progrediendi actum exequitur, progressio ipsa est motus. at cum perducit ad statuam, species efficitur alia, cessatque ipse motus. Quamobrem, motus est species vigil, cæteris quasi torpentibus speciebus opposita: est etiam vita corporum, animarumque. Motus insuper fluendo iugiter, tempus procreat; idcirco tempus semper est alterum, quia vna cum motu currit, quasi ab ipso currente vehatur. Itaque motibus omnibus commune est, esse processum quendam ex potentia, & ex eo quod possibile est ad actũ. Quidquid enim mouetur, quocunque motu feratur; propterea prodit in motum, quod potentia quædam in eo præcedit ad faciendum aliquid, vel patiendum. vnde *cap.* 23. vocat motum stimulum, atque impetum vrgentem: *Est*, inquit, *motus, qui circa sensibilia versatur, stimulus quidam, vel impetus ab alio, in aliud vergens, & excitãs, & impellens participem motionis ne torpeat, ne maneat in eodem*; vt tali quadam inquietudine, ac velut distracta circa multa solicitudine, quandam vitæ imaginem consequatur. Porro, motum à mouente disiungi non oportet, neque in seipso esse, sed ex ipso quidẽ, & in aliud emanare neque in alio quouis esse à motore disiunctum, imo vero ab hoc in illud veluti spiritum afflatumque in aliud influentem. Quamobrem sequi videtur, motum non solum esse perpendendum penes illa, in quibus fit; verum etiã penes ea, ex quibus oritur. Eandem profecto cum Com. doctrinam profiteri videtur. Reuera, mobile antequam moueatur, sub duplici potentia esse videtur, nempe ad actum, qui est motus, & ad formam per motum introducendam. Ille autem actus, siue motus, si sub materiali, fundamentalique ratione intelligatur; proculdubio est forma fluens, de imperfecto, ad perfectum esse progrediens, quousque gradum perfectum acquirat. Idem sane est actus, seu motus, & forma introducenda, quæ est illius motus finis. Motus tamen dicitur, dum fluit; terminus vero motus, dum in eo, ad quod mouebatur, tota in actu subsistit: subsistentibus siquidem in materia habitibus, cessat motus. At si sub formali accipiatur ratione, passio est successiua de genere transmutationis. Ab hac autem forma respectiua, mobile moueri formaliter dicitur. aqua namque actu frigida, calefactione, id est, motu, à quo calefieri formaliter denominatur, ad gradum caloris attingit, ad quem, cum peruenerit, desinit calefactio, nec aqua iam calefieri, sed calefacta vocatur, à forma vtique acquisita. Est igitur calefactio forma fluens, quæ postquam perfectissimum caloris gradum attigerit, fit terminus motus. Motus ergo est actus mouentis, vt principij actiui à quo est motus, & est actus mobilis, vt subiecti receptiui, sicuti calefactio est actus ignis, vt à quo, & aquæ, vt in quo. Motus ergo non est per se in mouente, vt in subiecto, sed vt in principio à quo. De quo latius lib. 2. Motus præterea à Pythagoreis

per non

Margin notes, left column: *3. phys. t.* — *Quid sit motus.* — *Prima diffinitio motus.* — *3. phys. t. 23* — *Subiectum tribus modis se habet ad formam* — *Diffinitio Themistij.* — *Auerr. c. 9. 3 phys.* — *3. phys. 16. Secunda defin.* — *4. phys. t. 38.* — *32. & 4. t. 3*

Margin notes, right column: *Motus quid sit.* — *Motus dependet à motore.* — *12. met. 48.* — *7 phys. com. 2.* — *3. Defin. Motus est perfectio mobilis & motoris* — *Motus est exitus de potentia ad actum.* — *4. Defin. Enn. 6. 3. 22.* — *Motus est species vigil.* — *Motus est stimulus.* — *Forma fluens.* — *Passio successiua.* — *Quomodo motus sit in mouente.*

Cœli resi stentia. per non ens descriptus, siue descriptus est; accidit enim motui non esse ens; quippe, cum potius accidens quoddam, quam naturam, motus significare videtur. Vnde 3. *Phys. comm.* 4. motus nihil aliud esse dicitur quam generatio partis post partem, ad quam intendit motus, donec, perficiatur, & sit in actu completo. Hoc autem modo intellexit *3. phys. 4.* Commentator, vbi ait, motum vno modo accipi pro forma diminuta, tendente ad terminum, ad quem, atque ita nihil aliud esse, quam generationem partis, post partem; alio autem modo pro via, qua forma ipsa recipitur in subiecto, atque ita motum in passionis prædicamento constitui, quippe cum nihil aliud sit, quam quædam in subiecto formæ receptio. *Obiectio.* Sed *dubitabit aliquis*, quonam modo in generationa, motus est forma fluens, si generationis forma, in instanti acquiratur? *Dici* potest, Auerroem pro fluxu, subiecti naturam intellexisse, successiue formam recipientem, eamque viam appellasse pro forma vero fluente, formam, quę *Solutio.* successiue recipitur. Itaque fluxus est passio, vicemque subit subiecti, fluens vero est ipsa forma, quæ erit terminus ad quem. Ex quo patet, formam substantialem subito acquiri, idque per fluxum, qui locum materiæ possidet, cuius dispositionibus iam partus, illico forma introducitur. & hæc de motu.

MERCVRIVS.

Iste non motus, ô Æsculapi, sed resistentia est; non enim eodem, sed modo contrario gradiuntur: oppositio vero reuerberationem motionis stabilem continet; repercussio enim stationis, agitatio est. Ideoque erraticæ sphæræ è contrario, ac plane subalternæ inuicem discurrendo, obuiatione contraria circa oppositionem huiusmodi ab ea, qua perstat, agitantur. *Vrsa.* Quod quidem aliter habere se nequit: nam arctos ipsas, quas nosti, nec exoriri vnquam, nec mergi, circa idem perpetuo recurrentes, num moueri censes, an consistere potius; Ad quem Æsculapius; Moueri ô Trismegiste. *Trismeg.* Quonam motu ô AEsculapi; Ad quem AEsculapius: Motione circa idem sempiterne currente.

Commentum IIII.

REspondet sapientissimus Mercurius Æsculapio sciscitanti interroganti qua: *Quonam pacto, ea quam mundo sunt, mutantur vna cum his, quæ mouentur? Nam sphæras erraticas ab Aplane*, hoc est, à sphæra non vaga, seu erratica: *Aplanes.* Vnde *Macrobi. lib. 1. de som.* Hic enim cœlum, quod Aplanes sphęræ vocitetur, partem vnam, septem vero sphæras, vagæ nominantur, moueri dicebat. *Erratica.* Ad quem Mercurius. Non ignorara te velim Æsculapi, huiusmodi vagantium sphærarum reuolutionem, *non proprie motum, sed resistentiam potius*, appellari. *Resistentia.* Addit rationem. *Non enim*, inquit, *eodem, sed modo contrario gradiuntur*. Quasi diceret: Eum proprie motum appello, quem videmus suum circulum, eodem modo sempiterne peragere, nempe motum primi mobilis, seu sphæræ Aplaneæ, seu non vagantis. Nec tamen negat Mercurius sphæras erraticas, non moueri, aut illarum circulationes, motum dici non posse; sed non ita congrue, recteque motum appellari; *Motus verus quis.* etenim is proprio, ac peculiari nomine motus dicitur, qui ad modum naturæ se habet, quæ sua sponte ad ordinem fertur eundem, perpetuumque ex se seruat currendi, agendique tenorem: quemadmodum elementorum motus, palam omnibus quodammodo loquuntur. Atqui, motus Aplanes sphæræ est talis, vtpote, qui motu diurno suum peragit cursum: motus igitur verus est appellandus. Erraticarum vero sphærarum motum, quoniam incertis, diuersisque curriculis vagantur, indignum reputat, qui motus sit dicendus. *Resistentiam*, inquit, *potius, quam motum vocitato*; opponit siquidem sese motui ordinatissimo. *Resistentia.* *oppositio vero reuerberationem motionis stabilem continet*, hoc est, vagantium resistentia sphærarum, non est ita sphæræ Aplanes impedimento, quominus suo currendi munere fungi non possit: vtpote, quæ *reuerberationem motionis habeat immobilem*, id resistit sua stabili motione: *Reuerberatio.* reuerberatio namque est quædam reflexio, siue repercussio, quæ contingit, quando is, qui hasta, vel quopiam simili petitur, reuarberat, verberara cupientem. Itaque cum sphæræ erraticæ, primo motui sese opponant, quasi illum verberare videntur. At sphæra Aplanes, sua quidem motione stabili reuerberat quodammodo, dum nullum inde currendi, suique cursus perficiendi patitur impedimentum. *Motus circularis.* Optime ergo dictum est à Trismegisto, oppositionem scilicet erraticarum, reuerberationem motionis stabilem habere: siquidem, inquit, *repercussio, agitatio est stationis.* *Agitatio.* reuerberatio prius, nunc autem repercussio vocatur, clariori vtique vocabulo. *illa*, inquit, *repercussio, est agitatio stationis*, id est, actio à re stabili procedens: nam ni stabilior esset, repercutere, siue resistere nequaquam posset. Metaphore vtitur Mercurius, ideo sobrie est legendus, atque prudenter audiendus. vnde subiungit: *Ideo erratica, sphæra*, inquit, *è contrario, ac plane subalternæ inuicem discurrendo, obuiatione contraria circa oppositionem huiusmodi, ab ea*, scilicet sphæra Aplane, quæ est stabilis, & nullo modo vagatur, *agitantur*. *Subalterna.* *Quod quidem aliter habere se nequit.* hoc est, erraticas omnes motu diurno reuolui, necesse est omnino, nac aliter contingere potest; siquidem suo motu, alia cætera secum ducit. Cæterum, resistentia (aothore philos.) aut contingere *Resistentia vnde fit. 4. phys. t. 72* potest ratione medii, vt si per aquam, aut terram, aut aerem fiat motus: aut ratione mobilis, quod fertur, ob ponderis, aut leuitatis excessum. sed neutrum istorum illius resistētiæ causa esse potest: non quidem medij impedimentum; nam aer, impediens, aut aqua, aut aliquid huiusmodi inibi esse nequeunt. neque mobilis, quippe cum corpora cœlestia, grauitatis, leuitatisqua expertia sint omnino. Vnde ergo erraticarum resistentia? A motore? Atqui cæteri motores, amore indefesso, primum imitari gestiunt. Quomodo ergo illi sese opponunt, atque resistunt? *Non est vera resistentia.* Resistentia igitur illa metaphorica potius, quam vera dicenda, quippe cum ex voluntate primi moueantur motoris, cuius imperio mouendo obediunt, atque parent. habet autem vagantium sphærarum motus quiddam resistentiæ simile, quia modo contrario graditur, tametsi proprie resistentia dici & appellari non possit. Itaque ex Mercurii philosophia intelligimus, duplicem motum corporibus inesse *Duplex motus ex Mercurio colligitur.* cœlestibus: alterum quidem verum, ac proprium, nempe motum primi mobilis: alterum vero, id est, erraticarum, quæ resistentia è Mercurio appellatur. Cæterum, quia pollicitus sum de motu copiose me disputare velle, conuenic post traditam motus diffinitionem, ac textus Mercurij expositionem, interpretationemque, ad motus diuisionem accedere, quæ quoniam varia est, & multiplex, vt postea patebit, à moto circulari, veluti à primo, & nobilissimo motu, mihi auspicandum esse putaui: præsertim cum sapientissimos Mercurius, ad id agendum, suo contextu, disputationeque nos maxime adhortari videatur. De motu ergo circulari deincepa loquamur.

QVÆSTIONIS PRIMÆ

CAP. I.

De motu circulari.

REs omnes nonnulli aiunt, quæ fiunt, quæ futura, quæque facta sunt, inquit Plato, vel fortuna, val *10. de leg.* arte fieri. *Fortuna* Pulcherrima, aiunt, naturc, fortunaque fieri; arte vero minora, eamque dicunt accepta à natura magnorum, primorumque operum generatione, fingere, fabricareque omnia: quæ artificiosa ab omnibus appellantur. Ignem, aquam, aerem, terram, omnia hæc non arte, sed natura, & fortuna esse dicunt: corpora etiam, quæ post hæc sunt, rerum terrenarum, Solis, Lunæ, stellarum *Arte.* omnium, ex istis anima prorsus carentibus facta fuisse aiunt, fortunaque, quo vnumquodque vis sua impulit, lata, singula, singulis, frigida calidis, sicca humidis, mollia duris, & omnino contraria contrariis, duca fortuna conuenisse, ac necassario contemperata fuisse. hoc pacto cœlum *Natura.* totum, & quæ in eo sunt omnia, animalia quoque, & plantas, & anni tempora fuisse producta; non per intellectum, neque per Deum aliquem, sed natura, atque fortuna. *Impietas.* Deos vero non naturc, sed arte, & legibus quibusdam constare volunt. Hæc sunt, quæ nonnulli antiquorum, iunioribus tradiderunt, vnde impietas innata est; vt credant non essa Deos, quales credere lex iubet: *Qui hæc dicit*, inquit Plato, *Deorum substantiam ignorauerũt*. Deniq; qualis anima sit, ignorasse videntur, tũ quoad alia, tũ quoad eius generationem, q corpora naturæ nobilitata præcedat, & trãsmutationis, decorisque corporis ipsa sit maxime omniũ princeps. In *Timæo*, Timæum Pythagoricũ secutus, ait, mundũ à Deo genitũ, eiusq; generationis causã triplicẽ esse asseruit, videlicet,

Motus circularis.

efficientem, finem, atque exemplar; vult enim mundum à potentia Dei, bonitatis suę gratia, ad diuinæ sapientię exemplar effectum fuisse. Et sicut in architecto, vniuersi

Idea mundi.

ædificij, eiusque partium exemplaria; sic in diuina intelligentia supra mundum sunt vniuersi mundi huius, eiusque partium exemplaria. Quare, exemplar primum, mundum

Mundus sensibilis.

intelligibilem vocat, & æternum; hunc vero temporalem, & sensibilem. at exemplaria vocat ideas in illo. Cum igitur mundus omnium genitorum pulcherrimus sit, & eius author causatum omnium optimus; dubium non est, quin sempiternum sit sequutus exemplum. Timæus Locrensis, Platonis magister: *Mundus*, inquit, *est eorum, quæ genita sunt, optimus, quoniam ab optimo authore est ille genitus.* Absurda ergo est illorum sententia, qui fortuna, & arte Deos, atque mundum fieri, siue conditos fuisse dixerunt. Proinde Plato, posteaquam clarissime ostenderat mundum esse vnum ea omnibus totis, & perfectis, perfectum, morbi, & senectutis expertem, figura etiam congrua, & decora ornatum: mo-

Motus circularis.

tum quoq; illi tribuit circularem: *Motum*, inquit, *Deus mundo tribuit ad mentem maxime, & intelligentiam pertinentem; ideoque cum illum per eadem, & in eodē, & in seipso circumduxisset, effecit, vt circulari conuersione moueretur: sex autem reliquos motus separauit ab eo, & ab eorum errore, & peruagatione penitus liberauit.* Ad hanc igitur conuersionem, quæ pedibus non egebat, crura

Motus animæ.

pedesque non dedit. *Motum*, inquit, *ad animam pertinentem.* nam motus, quo quid & se, & alia mouere potest, potentissimus, antiquissimusque est. secundus vero ille, quo quid ab alio mouetur. Præterea viuere ipsum dicendum, quod à

Anima seipsam mouet.

seipso mouetur: Anima autem authore Platone est numerus potens seipsum mouere. mobilitas namque per se inest animæ, & non per aliud, cui prius insit, vnde primo per se est mobilis, motuumque fons omnium, atque origo. Etenim sicut in mouentibus datur primum, quod ex se mouet; ita plane in mobilibus, quoad ex se est mobile. Rursus, sicut in ordine rerum est res omnino immobilis, & est mobilis; ita etiam est res mobilis quidem per se, cuius impulsu interno corpora mouentur. vnde præclare dictum est à Xenocrate, animam esse numerum seipsum mouentem, hoc est, naturam multiplicem, suapte naturam mutabilem. Ex quo patet secundum Platonicorum sententiam, aliorum formas

Formæ brutorum non sunt animæ.

animalium, animas dici non posse; tum quia propriæ essentiæ non sunt, cum à corporibus in esse dependeant; tum quia viuificationes potius quædam, quam verę vitę dicendæ sunt: vera enim vita libertate gaudet, libertatisque ratione non priuatur. Quare, qui aiunt, illam animæ definitionem, brutis etiam conuenire, Platonis sententiam perperam interpretari videntur. Anima itaque totius agitationis fons, & vera vita est, mobilisque intimo, & communi motu. Porro, sicut in igne, prius est intus calere, lucere, & ascendere, quam exteriores actiones, motusque, ita vires in anima prius suos edunt, quam foris appareant actus: proinde ex seipsa moueri dicitur, quippe, quę vitalem à potentia in actum progressionem in seipsa explicat. Non est ergo huiusmodi motus apud Platonem, vt quibusdam visum est, corporalis, sed spiritualis, quo anima prius in se viuit, quam corpori tribuit vitam. Modo, sicut intelligere est intellectus actus, ita & viuere est actus vitæ, qua anima se viuificare

Anima dupliciter mouetur.

dicitur à Platone. *Dicet aliquis*: Anima mouetur à Deo, non ergo tantum à seipsa. *Resp.* duplicem esse motionem: vnam quidem infusionem stabilem, atque ęternam, qua anima à Deo mouetur. aliam vero actum successiuum, & per temporis momenta discurrentem; quo profecto modo anima à se mouetur, dum paulatim formando se mouet. Non temere ergo dictum est à Platone animam esse fontem, & principium motionum. quoniam quidem libere agit. Cum itaque

Motus animæ circularis.

anima seipsam moueat, anima etiam cœli, sicut Plato dicit in Timæo, cœlum mouet; illi sane motum largita est suæ naturæ congruentem, nempe motum circularem, quo ipsa suapte natura mouetur: impetu siquidem naturali, à primo principio ad se, & inde vnde venerat. Quod si huiusmodi circulum soluerit, illico defluit, ad inferiora distracta, quærens requiem, & non inueniet: intellectus siquidem superior largitur intelligentiam animæ, eamque sistit, & retorquet in orbem, vt illuc reuertatur, vnde venerat. Quamobrem Deus à Mercurio vocatur circulus. & Plato *in Epi. 7.* asserit circa omnium regem cuncta esse, nempe circa centrum vnum quatuor circulos reuolui, mentem scilicet, animam, naturam & materiam. Mentes idearum decorat pulchritudine: animas, rationum formositatibus ornat; naturam seminibus pingit & materiam formis pulchre fa-

Enn. 2. lib. 2. cap. 1.

cit. Plotinus Cœlum moueri, ait, per orbem, quoniam intelligentiam cœlestis, insuper diuinæ mentis intelligentiam imitatur; circuitus enim in anima fit, virtute mentis, & in cœlo mentis imitatione peragitur. Reuera, quæ Deo proxima sunt, illius præseferre student effigiem, vnitatem, maie-

Motus circularis.

stalemque. Porro, corporalium omnium, cœlestia corpora, Deo proximiora sunt, vnde & locus Dei appellantur. Con-

Rationes motus circularis.

decens ergo erat, vt præ cæteris corporeis rebus, diuinius aliquid protenderent. Quamob causam, & formam sphæricam acceperunt, quæ fine caret, atque principio: motum quoque circularem, huiusmodi formæ aptissimum, qui plane principii veri, atque finis expers censetur omnino; in seipso enim consistens, foras non egreditur, quo suum currendi, voluendique cursum peragere queat: omni contrario caret, omnium motuum quam facillimus, vbique totus, variationis expers, nisi tantummodo ob situm partium: primus omnium corporum motus, à quo & cæteri motus aguntur, atque dependent. Hęc autē, atq; similia & primę intelligentiæ conformia sunt, atque affinia, & animæ, seu intelligentiæ, à qua, siue à quibus ipsa corpora cœlestia mouentur. Quamobrem Plotinus ibidem. *Itaque cum intelligentia*, inquit, *seu anima, sphæram circulo comprehendat; merito hac continens reflectitur in seipsam: hanc vero reflexio corpus viaq, cui est infusa, contorquet; in sphæra enim quantacunque pars moueatur, si modo permanens moueatur, sphæram in qua est, necessario concitat: vnde motum sphæræ procedit. nobis siquidem anima, bono proxima sensu sagacior, circa bonum mouetur, corpusq; pro natura sua secundum localem conatat motionem: vnde & motus sequitur circularis* Et *cap. 2. Si potestas animæ.* inquit, *circa medium viget; hac etiam ratione fit motus circularis.* Medium verę non eadem ratione in anima quā & in corpore ponendum est; sed in anima quidem medium, à quo alia dependet vita: in corpore vero medium est conditione locali. Itaque anima rursus reuoluitur circa Deum, affectatque complecti, & vtcunque potest circa ipsum sese habet; cuncta enim à Deo dependent. Cæterum, quod sphæricum est in nobis, in orbem facile retorqueri nequit, terrenum namque iam euasit. Nostris pręterea corporibus adiunctum est, quod recta motione progreditur, hac de causa circulari motu agitari, seu moueri nequeunt.

CAP II.

Aristoteles de motu circulari.

Triplex latio.

TRiplicem esse apud philosophum lationem ex primo cœli tex. com. 6. didicimus. aliā nempe è medio, aliam ad medium, & aliam circa medium. hoc est, duos rectos, & vnum circularem. Porro, omnes motus cœlorum, quia circa idem medium versantur, eiusdem apud comment. sunt speciei. Cum autem motus

2. cœl 49.
Motus circularis quis.

circularis sit simplex, vtpote, qui non est compositus è circulari, & recto, sed per lineam circularem, circa medium mundi fiat. simplici vtique corpori conuenit, quod quidem aptū est circulari motu suapte natura ferri. Quam ob causam, motus circularis ignis, aëris, & aquę, ęquiuoce sic dictus est. In causa autem est, ait commentator, quia non est simplex, neque circularis, est enim compositus ex recto, & cir-

3. cœl 10.

culari, *com.* 14. Proinde moueri circulariter secundum naturam nihil potest, nisi sphæra. Etenim motus circularis

Soli conuenit cœlo.

iuxta naturæ ordinem, non nisi sphærico corpori inesse potest: accidentaliter autem, nihil prohibet, corpori non sphęrico, vtpote igni, aërique competere. Porro accidentaliter intelligendum est, quatenus essentiali est oppositū. Motus sane vnus specie, vnius tantum est corporis secundum speciem. 1. cœl. comm. 18. at motus rectus, à motu circulari specie discrepat, ideo si motus circularis, contrarium haberet, rectus potius, quam circularis illi aduersaretur, teste Commen. Motus itaque circularis, ad corpus proprie cœleste at-

1. cœl. 24.
Motus circularis est perfectior.

tinet. Ex quo patet magno cum consilio corporibus cœlestibus motum circularem fuisse tributum. Deinde, motus circularis est prior, atque perfectior recto: priori ergo conuenit corpori, nempe cœlesti, ac lineæ perfectiori, id est, orbiculari. nulla autem linea recta perfecta est, quippe, quæ finem, ac terminum habeat, possitque ad libitum ad extra augeri. orbicularis autem minime. Motus igitur, qui fit per orbem, & perfectior habetur, & prior. primo cœli, com. 12. Circularis itaq; motus alicui corpori competat secundum naturam, necesse est, quod quidem cæteris corporibus nobilius sit atque præstantius: alioqui quomodo huiusmodi motus posset esse continuus? quæ n. præter naturam sunt, citissime abolentur. Proinde, *Si ignis est id*, inquit philos. *quod*

1. cœl. 17.
Motus circularis cæteris inest naturalior.

circumfertur, quemadmodum nonnulli autumant; non minus hic motus præter naturam inerit ipsi, quam n. qui deorsum est: siquidem motum, cum videamus, quo ipse è medio recta fertur via. Quapropter ex his omnibus aliquis ratiocināns corpus aliquod aliud esse credet præter ea corpora, quæ hic, & circa nos sunt; separa-

tum

Motus circularis.
Circularis motus non inest elementis naturaliter.

trm [illegible] habens naturam quanto plus ab his [illegible] Motus igitur circularis, si igni [illegible] er, quia per superioris corporis natu [illegible] naturaliter conuenit. vnde 3. *cœli.* 20. [illegible] ignis non esse violentum, neque natura [illegible] inquit, *primam motricem, aut vt sui secundum natur* [illegible] *infinitum enim erunt, si non erit aliquid primum mouens secundum naturam.* Nam si mouet vi, igitur non mouet, nisi motum extra: ab alio igitur mouebitur, & sic deinceps in infinitum quod est omnino absurdũ. Primum igitur mouet, & quidem naturaliter: motus ergo illius est naturalis, hoc est ab intrinseca illi forma. Motus ergo ignis in concauo lunæ non est dicendus violentus, alioqui non esset perpetuus, neque naturalis, quia non mouetur à principio in eo existente. In 8. *phys.* 27. Vult commentator motum cœli esse naturalem, tum animæ, tum etiam corporis ratione: anima siquidem circulari motione agitatur: cœlum vero huic motui non repugnat, ex suæ formæ, seu, vt ita dicam, materiæ conditione. hanc ob causam *comment.* 2. *de subst. orbis*, ait intelligentiam esse motus cœli causam effectricem, motus siquidem ex sui natura est corruptibilis, & continuo alius, atque alius. Motus ergo circularis, proprie, ac naturaliter corpori congruit cœlesti.

Motus ignis in concauo lunæ.
Commentator.

Motus circularis est continuus.
Simplex.
8. phys. 74.

Amplius, circularis motus perfectio ostenditur, quod vnus omnium est continuus, authore philos. *At motus* inquit, *qui per orbem fit, vnus atque continuus erit*, cum nullum impossibile accidat; simul enim contrarijs motibus non mouetur, neque oppositis. ex quo patet non bene sensisse antiquos, qui in continua alteratione, transmutationeque omnia versari arbitrati sunt. Discimus etiam in rebus animatis non vnum, eundemque perpetuo motum inueniri. Et *tex. com.* 75. Omnium lationum, circulatio est prima, simplex, atque magis perfecta: ea enim latio, quæ super finita recta linea fit, si reflectatur, composita erit, duoque motus; si non reflectatur, imperfecta est, ac corruptibilis. At imperfecto perfectum, corruptibili incorruptibile, & natura, & ratione, & tempore prius est: Siquidem solus circularis potest esse perpetuus, cæterorum vero nullus, nec alius vllus; stationem enim fieri oportet, quæ quidem cum est, desinit motus. Adde, quod lationi, quæ fit per lineam rectam, insit principium, medium, & finis. At motus circularis semper est in principio, medio, & fine: perpetuus ergo esse potest. Etenim semper eundẽ locum possidet. semper circa mediũ fertur: semper quodammodo vniuersum quiescit, moueturque continue; æquo siquidẽ interuallo semper differt à medio, siue à centro, quod quidem est principium, quatenus ab illo proficiscuntur omnia: & ita orbis moueri dicitur, & finis, in quem desinũt omnia, atque quiescunt. Zeno autem sic arguebat: *Orbis non mouetur, quia semper eundem obtinet locum.* Ad quẽ philos. *Orbis, quatenus semper est in suo fine, videtur semper quiescere. at quatenus est in suo principio, videtur semper moueri.* Et 2. *cœl.* 35. *Circularis lationis neque vnde, neque quo, neque medium est, quippe cum nec principium, nec finis, nec medius ipsius sit prorsus.* Et *cõ.* 32. *Si nihil in æternis fortuito, aut à casu esse potest, cœlum vero sempiternum est, atque eius conuersio; quam ob causam ad alteram, & non ad alterã fertur partem?* Vniuersum igitur quoddammodo quiescit, & mouetur.

Perfectus.
Primus.
Natura.
Ratione.
Tempore.
Perpetuus.
In æternis non est casus.

Mensura aliorum.
8. phys. 76.
Vniformis.

Amplius, motus circularis est mensura aliorum motuum, cum sit prior natura alijs. Ad hæc, circulatio est mensura motuũ, inquit: igitur est prima, ipso n. primo omnia mensurãtur, & rursus, quia prima est, mensura est cæterorum. Præterea, etiam sola circulatio est vniformis: nam quæ recto mouentur motu, à principio ad finem difformiter feruntur. omnia namque quo magis ab eo recedunt, in quo quieuerunt, velocius ferũtur. Sane, si violẽta exstiterit, in fine remissius, si vero naturalis, fortius mouebitur. At sola in circulatione neque principium, neque finis suapte natura in ipsa est, sed extra. hoc est, centrũ, quod est finis, principium, & medium ad extra.

Motus localis omnium primus.
Antiquorũ sententia.
1. cœl. 24.

Communis est autem omnium sapientum sententia, motum localem cæteris esse priorem: nam his, & concordia apud Empedoclem in loco fiunt. *Anaxagoras* quoque mentẽ, quæ prius mouit segregare contendit. Eadem dixerunt *Democritus, & Leucippus*, qui nullam causam dicunt, sed propter vacuũ moueri aiunt. *Epicurus* præterea, qui densitudine, ac raritudine generationem, corruptionemque confecit; congregatione enim, ac segregatione hæc disponuntur, quę profecto sine motu locali haberi, seu fieri non possunt. hanc antiquorũ opinionem sequutus est Epicurus. *Plato*, animam, motus causam facit. omne autem animans, motu in loco seipsum mouet. Denique, secundum communem hominum sententiam, id solum proprie moueri dicimus, quod motu in loco fertur: motus ergo localis est omnium primus. Motus præterea circularis non habet contrarium, rectus enim illi non aduersatur; fit enim per lineam rectam. circularis vero per circularem. non ergo per eandem lineam, quod plane motus contrarietas appetit nec circularis, omnes siquidem motus contrarij sunt ad loca contraria. sed motus circularis est ab eodem puncto, ad eundem in circulo designatum: circularis ergo circulari non potest esse contrarius. nã si vnus alteri aduersaretur, alter illorum esset frustra. Sed Deus & natura nihil agunt frustra. conseq. satis patet: nam mobile, quod motu agitaretur contrario, aut ęquali alteri obsisteret virtute, aut minori, vel maiori: nõ æquali, alioqui mouebitur contra neuter. non maiori, alter huiusmodi mobile, cœlum impediret omnino à motu: non minori, nam sic cœlum impediret huiusmodi mobile, ne moueri quidem posset. Cæterum motus circularis planetarũ, non est contrarius primo motui; non enim sufficit ad loca cõtraria terminari, sed per eandem lineam, & super eosdem polos fieri debet contrarius motus. at motus primi mobilis, per lineam fit æquinoctialem, diuidens primũ mobile in duas partes æquales, & super polos mundi, arcticum & antarcticum: motus vero proprius planetarum per zodiacum declinantem ab æquinoctiali, & super polos zodiaci. Qua de re, huiusmodi motus non esse cõtrarios, etiamsi ad contraria loca fiant, patet satis.

Motus circularis.
Non habet contrariũ.
Motus Planetarum non contrariatur.

Velocissimus.
2. cœl. 32.
Velocitas duplex.

Insuper, motus circularis est velocissimus. Præterea, Si cœli latio, inquit, motuum est mensura, propterea, quia sola continuus, & vniformis, & sempiternus motus est: in vnoquoque autem genere, mensura est id, quod est minimũ: minimus autẽ motus est, qui est velocissimus; perspicuum est cœli motum omnium motuum esse velocissimũ; nullum enim mobile in tam breui tempore, tantam pertransiret spatij latitudinem, nec etiã proportionabiliter. Magnitudo præterea sphærica, minorem occupat locum, quam triãgula, vt quadrãgula, aut aliquid huiusmodi. Ex quo fit, vt motus per huiusmodi lineam ductus, sit velocissimus: denique velocitas si penes circulationem consideretur, hoc est, tempus, sic luna citius, quam Saturnus mouetur. at, si penes spatium, è contrario res se habet. Motus etiã circularis est sine labore. quippe cum nulli subijciatur violentiæ, aut necessitati, quæ quidem cohibens detineat ipsum, aptum alio modo ferri: Omne siquidẽ tale, ait philosophus 2. cœli, com. 3. languidum est, tanto quidem magis, quanto fuerit magis sempiternus atque optimæ dispositionis expers. Quare, quę de Athlante dixere antiqui, fabulose dicta sunt; supposuere enim cœlo ipsi fabulosæ animæ necessitatem, ceu corporibus his terraceis, quæ sursum sunt, ac pondus habent. Quoniam igitur motus circularis est simplex, vnus, perfectus, prior natura, ratione, tempore, alijs motibus, sine fine, medio, atque principio, solus potens esse perpetuus, mensura aliorum motuum, vniformis, sine aliquo vere contrario, omnium velocissimus, absque aliquo labore; non temere à summo omnium opifice corpori accomodatus est, atque concessus nobilissimo, perfectissimoque.

MERCVRIVS.

Nam arctos ipsas, quas nosti, nec exoriri vnquã, nec mergi, circa idem perpetuo recurrentes, a nũ moueri censes, an consistere potius? Ad quẽ Æsculapius, moueri ô Trismegiste. Et Trismegistus. Quonam motu ô Æsculapi? Motione, inquit, circa idem sempiterne currente. Trismegistus. At vero circulatio illa idem, & circa idem motus statione contentus: ipsum namque circa idem prohibet quod super ipsum est. Impeditum autem id, quod super ipsum est, circa idem instat. Atque ita contraria agitatio firma est ab ipsa oppositione perpetuo stabilita. Exempla tibi ante oculos ponam in terris viuentium, veluti dũ homo quis natat, currente nimirum aqua, manuũ simul, & pedum repercussio stare hominem efficit, ne cum aqua pariter collabatur, aut mergatur in eam. Æsculapi. Perspicuum ô Trismegiste, ai[illegible]ulapius, exemplum in medium attulisti. Trisme. quodcunque ergo mouetur in statu, & à statu mouetur.

Commentum V.

PLanetarum resistentia pręposita, sicuti præcedenti cõmento ostensum est, de polorũ motu nascitur interrogatio, num & illi, alicui motui subiaceãt, quippe qui ppetuo circa idẽ moueri videan-

Arcticus. Vrsa.

videantur. *Arctos ipsas, inquit, ô Aesculapi, quas nosti nec exortas vnquam, nec mergi.* ἄρκτος siquidem, latine vrsa, quæ quia in modum plaustri vertitur, nostri eam septentrionem dixerunt. vnde & Arctous septentrionalis. Cicero lib. 2. de nat. deor. Hunc circum Arcti duæ feruntur, nunquam occidentes: Ex his altera quidem apud Graios Cynosura vocatur, altera Helice. Maior est vrsa, quæ & Callisto vocata fuit, vt fabula fert, Lycaonis filia, Iouis indignatione, cui fuerat pellex. Septentrionalis, à septentrione, id est, minore vrsa, quæ septem stellis circa hunc circulum existentibus figuratur: quæ & Triones, id est, boues appellantur, eo quod tarde, vt boues moueantur. Idem borealis, & arcticus polus. Oppositus vero Antarcticus, australis, & meridionalis. Poli autem sic dicti sunt. quod fint axium cycli, ex vsu plaustrorum, à poliendo scilicet nominati. Axis autem est septentrionalis linea recta, quæ per mediam pilam sphæræ tendit: dictaque Axis, quod in ea sphæra, vt rota voluitur. Cardines cœli, extremæ partes sunt axis. A philosopho vocantur, *vertices immobiles*. At longitudinem ipsius dico, quæ ad vertices est intercapedo, atque verticum alterum sursum, alterum deorsum; differentiam enim hemisphæriorum in solis his cernimus, argumento quod vertices ipsi non mouentur. Verticum vero qui nobis apparet, infera pars est, qui vero nos latet, est supera. Cæterum vertices, seu poli aut per se mouentur, aut per accidens. Si per se, moueri igitur possunt: cui enim inest vnum oppositorum, eidem inesse potest & alterum. Si per accidens, ad quietem igitur alicuius per se. sed in ipso cœlo, actu quiescit nihil: non ergo quiescunt. Ad hæc ita resp. comment. ad mentem Mathematicorum, vertices immobiles tenentium, philosophum fuisse loquutum. Vertices præterea per accidens quiescere, nempe ad quietem partium, quæ iuxta vertices ponuntur, quæ quidem secundum naturam, atque subiectum quiescunt, tametsi secundum formam moueantur. Itaque secundum formam mouentur; quiescunt autem per accidens, quiete scilicet partium, quæ secundum materiam quiescunt. *Dico*, polos nullo modo moueri, non quidem motu recto, quia neque sursum, neque deorsum, neque circulari, cum circulum non describat, alioqui illius circuli adhuc esset centrum, & vertices, & ita in infinitum. Daretur præterea medium inter quiescens, & mobile. Vertices ergo sunt immobiles; siquidem indiuisibiles cum sint, nec ad mouendum, nec etiam ad quiescendum aptitudinem habent. Dico vertices posse circulos describere per accidens, ob fundamenti, atque cœli motum, siquidem partes minimæ sunt, quæ mouentur motu totius per accidens suntque moueri aptæ, atque diuisibiles. Et 4 phys. t. 15 *Non omne*, inquit *quod immobile est, quiescit. sed quod caret motu. aptum tamen moueri.* hanc ob causam ait Æsculapius partes illas moueri motione sempiterne circa idem currente. vnde & à Mercurio circulatio vocatur. *At vero*, inquit, *circulatio illa idem. & circa idem motus à statione contentus*, hoc est idem motus, quia semper circa idem, qui plane sub ea cœli parte continetur, quæ stare videtur. *Ipsum namq; circa idem prohibet quod super ipsum est*, id est, motus perpetuo circa idem prohibet, quominus opposito motu voluatur: *Impeditam autem id*, inquit, *quod super ipsum est, circa idem stat, atque contrario modo non circumuoluitur. Nam contraria*, ait, *agitatio firma est ab ipsa oppositione perpetuo stabilita*, quasi diceret, vertices mundi, contrario motu non agitantur, quia perpetuo circa idem mouentur. hoc enim est, quod dicit, *contraria agitatio*, paulo ante, *resistentiam* vocauit, *est firma*, iam non pergit, sed sistit gradum currendi, *quia ipsa opposito est stabilis*: id est, pars cœli opposita, stat atque quiescit. Exempli gratia, si quis in aqua fluente positus, manuum, pedumq; repercussione sese opponat aquæ currenti, sistit se, ne cum fluente fluat, pariterque collabatur, atque mergatur in eam, ita, quamuis contraria agitatio, instar aquæ fluentis cœli vertices agitare vellet, oppositę tamen partis, manuum quoddammodo, ac pedum repercussione impedita, suum cursum peragere nequit. Hæc est illa resistentia, cuius proxime meminit: resistentia, inquam, ad terminum motus. Duplex siquidem est resistentia: altera quidem ad motum violentum, velut si graue vi sursum pellatur, & hæc quidem corpori non insidet cœlesti: altera est ad terminum motus, qua profecto ad terminum ad quem, mobile subito trahi non potest, quę sane ex debita motoris ad mobile nascitur proportione. Hanc autem in cœlo inueniri, ex eo maxime patet, quod non indifferenter quodlibet mobile, à quolibet mouetur motore. hæc quidem proportio si finita esset in illis, quilibet illorum moueret in non tempore. Itaque cœlum non resistit motori, alioqui cum labore fieret illius motus. sed bene ad terminum motus, quia nimirum non est aptum velocius ferri ad terminum, ad quem. Sed *dubitabit aliquis*, vnde cœlo innascitur huiusmodi resistentia? à materia, vel ab ipsa intelligentia? *Dico*, cœlum talem habere resistentiam, & à seipso quidem formaliter, ab anima vero, siue intelligentia effectiue; quatenus ab illa & esse habet, & speciem, & accidentia omnia; quorum vnum habet virtutem resistendi. Nec inde sequitur idem sibi resistere; nihil enim immediate sibi resistit: at mediante aliquo, quod ab ipso efficitur, potest bene contingere, vt ab illo sibi resistatur. *Dico*, eadem ferme ratione, elementum, absque omni medio extrinseco, suæ posset resistere formæ, quippe cum ab ea habere dicatur accidentia omnia, ex quibus vnum resistere potest: atque ita motus fieri posset in vacuo, quod plane commentatori aduersatur. Resp. inter formam, quæ est natura, & formam, quæ est anima, plurimum interesse, forma enim, quæ est natura, sui quidem aptitudine ad vnum tantum determinata est: hac de causa in elemento resistentia, à forma elementaria non producitur. forma vero, quæ est anima, quia ad diuersa potestatem habet, ideo resistentia ab illa proficiscitur effectiue. Non ergo est simile, quod de elemento adducitur. Sic etiam se habent Mercurii verba: *Exempla, inquit, o Æsculapi tibi ante oculos ponam in terris viuentium*, id est, ex his, quæ in terris viuunt, *veluti dum homo qui natat, currente nimirum aqua, manuum simul, & pedum repercussio stare hominem efficit, ne tam aquæ pariter collabatur, aut mergatur in eam. Ad quem Æsculapius perspicuum ô Trismegiste exemplum attulisti. Ad quem Mercurius, quodcunque ergo mouetur in statu, hoc est, vertices mundi, qui stare videntur, à statu mouentur*, id est, à partibus, quæ contraria agitatione non rapiantur, atque voluuntur. Itaque ex Mercurio habemus, & numerum motuum, & mobilium. Motuum quidem numerus est triplex, videlicet primi mobilis: resistentia erraticarum: & verticum circa axẽ. Mobilium vero numerus, septem mundos, siue septem mundi gubernatores, seu Planetas, & primum mobile primi motoris complectitur. Octo ergo mobilia apud sapientissimum Mercurium numerantur. Cæterum philosophus Cœlestium substantiarum pluralitate posita, plures quoque lationes inueniri profitetur: *Plures*, inquit, *sunt eorum quæ feruntur lationes; plures enim quam vna errantium astrorum vnum quodque fertur.* Orbis autem, qui à primo motore mouetur, multis modis cæteros præcedit, teste Comment. In primis, quia omnes alij orbes, in eius motum, veluti in finem intendunt. Deinde, situ cæteris orbibus superiorem, atque à nobis quam maxime distat. Tertio, magnitudine cæteris præstat, ab ipso enim cæteri continentur. Insuper, stellarum multitudine, copiosiorique numero cęteris est nobilior. Postremo velocitate motus, superat omnes. Nam viginti quatuor horis apud philosophum vna reuolutione integra fertur. Saturnus vero annis triginta. Iupiter annis viginti. Mars diebus solis. Sol diebus 365. atque horis 6. Mercurius & Venus fere similiter. Luna vero 27. diebus atque horis 8. Hæc quidem dicta sunt ad mentem philosophi, qui motum proprium stellarum fixarum in centum annis gradu vno, non intellexit. Ptolemæus namque *eo in libro, quem magnam constructionem appellauit*, asserit stellas non errantes moueri è contra ab occasu in ortum singulis centenis annis gradu vno: nam Abraches sic obseruauit, & cæteri vsque ad Ptolemæi tempora. vnde asserunt, certa experientia docente, octauam sphęram tribus motibus circumuolui: quorum primus est ab oriente, occidentem versus in spatio naturalis diei. Secundus huic contrarius, ad motum nonæ sphæræ in 100. annis gradu vno, & 18. minutis, & sic in 49000 annis totus perficitur. Tertius motus, quo octaua sphæra mouetur super duobus circulis paruis: quorum poli sunt capita librę, & arietis nonæ sphæræ, & semidiameter illorum circulorum est gra. 4. miu. 18. & secun. 43. & ter. 43. & ille motus accessus, & recessus nominatur in 7. millibus quoque annis completur: & solus octauæ sphęræ proprius est. Illius autem motus ratione stellæ fixæ non semper æque distant à polis immobilibus primæ sphæræ. Nec ecliptica firmamenti semper est sub ecliptica immobili, imo frequenter extra eam inuenitur. vnde stellę fixæ, non semper in temporibus æqualibus à capitibus arietis & libræ eiusdem primi mobilis, æque distant; imo nunc orientem versus, nunc autem occidentem, iam tardius, modo vero velocius moueri videntur. Ptolemæus huius rei studiosissimus in centum annis vno gradu mutas fuisse repererat: posteriores vero in 66. annorum spatio. Verum, vt dicit Comment. tribus modis motus ab Astronomis positi intelligi possunt. Primus quidẽ modus omnibus est vulgaris, qui scilicet ab oriente in occidentẽ tẽdit. Alius à sapiẽtibus tantũ, adq; lõga stellarũ, atq; temporum obseruatione eget, vtpote motus,

stellarum

Marginal notes (left column): *Septentrionalis.* — *Triones.* — *Arcticus polus.* — *Axis.* — *Cardines cœli.* — *2. cœl 14.* — *Vertices.* — *Si poli mouentur.* — *Mouentur per accidens.* — *Exemplum natantis.* — *Resistentia duplex.*

Marginal notes (right column): *Arcticus. Vnde nascitur resistentia.* — *Quare elementum non resistit formæ.* — *4 phys. 71.* — *Textus.* — *Motuum & mobilium numerus apud Mercurium.* — *12. met. 43.* — *Orbis primus.* — *Motus primi orbis. Saturni & aliorum motus. Motus stellarum.* — *Tres motus* — *12. met. 44.* — *Tribus modis motus considerantur.*

Epicyclus. stellarum fixarum, qui multa consideratione, diligentia, ac
longo temporis vsu indiget: nam qui ab occidente in occi-
dentem est erraticarum motus, non tanto opus habet labo-
re, quum omnibus propemodum pateat. Tertius vero nec
paruo, nec multo comprehenditur tempore, sed ratione
tantum; plures siquidem ipsorum motus visu simplices ap-
parent, sed ratio ostendit esse compositos: ex planetarum
namque numero quandoque nonnulli veloces, interdum
Eudoxus. Ptolemæus. tardi, nonnunquam directi, quandoque retrogradi esse vi-
dentur. Eudoxus octauam sphæram vnico tantum moto,
id est, diurno moueri putauit. At Ptolemæus motum con-
trarium inuenit: & Thebich motum titubationis circa po-
los addidit, de quo in Almagesto satis. Porro causa potissi-
Astronomorum rationes. ma, qua cœlo diuersi insident motus, est tuendæ genera-
tionis, corruptionisque gratia: ex varietate namque gene-
rationis, elementorum varietatem percipimus, atque ita
1. ex illorum varietate, motuum diuersitatem, varietatemque
intelligimus. Astronomi eccentricos statuunt, & epicy-
clos, quibus motuum diuersitatem tueri posse arbitrantur:
Cum, inquiunt, aliquis aliquando planetarum, nunc ma-
ior, iam vero minor nobis videatur, propinquior igitur a-
liquando nobis, nonnunquam vero remotior, vt dicitur
perspectiui, existit. eccentricos ergo, atque Epicyclos con-
cedere oportet. hæc autē apud Ptolemæum *in dictione quinta*
2. *magnæ constructionis cap. 14. & 16.* latissime patent. Amplius, si
Solis motus circa medium mundi est irregularis, inæqualis
enim conspicitur; circa proprium ergo centrum erit regu-
laris: igitur aliud habet centrū, circa quod regulariter mo-
uetur: & ita eccentricum. Placet hæc ratio Ptolemæo 3. *di-*
Eccentricus. *ctione, cap. 3.* Arguit præterea Ptolemæus ex lunæ eclipsium
diuersitate, epicyclos inueniri: diuersæ siquidem apparen-
3. *Epicycli.* tiæ, epicyclos complectuntur. at nonnunquam luna in ea-
dem eccentrici parte, quandoque eleuata, quandoque depressa
cernitur, quod sane per epicyclos fiat, necesse est: sunt ergo
epicycli. Retardatio præterea, & acceleratio in luna, & alijs
in planetis directio, & retrogradatio, & statio, hoc idē pro-
testantur. Hoc ergo modo Astronomi motuum diuersita-
Auerrois opinio contraria. tem contingere affirmabant. His autē aduersatur Auerroes
Si ad mentē philosophi, ex omnibus motibus, vnus saltem
1. met. 44. 2. cœl. 35. congregatione, efficitur; nulla ergo ratio eccentricos, aut
epicyclos admittere debet. Reuera, si Epicyclus esset, eius
profecto motus circa terræ centrū nequaquā inueniretur,
1. quod plane Aristoteli aduersatur asserenti, omnē cœli mo-
tum circa medium mundi versari, omnemque leuium è me-
2. dio, ad medium vero grauium. Amplius, vt scribit *com. 32.*
eiusdem secundi: Si darentur eccentrici; tunc sane non omnia
corpora cœlestia essent perfectissime rotunda; eccentricus
enim habet vnam partem tenuiorem, alteram vero craſ-
siorem, & ita non perfecte sphæricus, quando autem pars
tenuior, cum parte tenuiori inferioris eccentrici mouere-
tur, remaneret vacuum. Ne ergo detur vacuum, aliqua er-
go corpora inter cœlos essent ponenda, quod est absurdum:
3. ergo quod prius. Ad hæc, in corporibus simplicibus, totius,
& partis idem est locus. sed locus totius cœli est centrum
mundi: similiter etiam totius sphæræ vnius planetæ: omnia
igitur erunt concentrica. Nec valet, quod de elementis ad-
ducitur, nempe plura esse elementorum loca, vtpote alium
terræ, alium aquæ &c. quandoquidem elementa per extrin-
seca locentur, orbes vero per intrinsecum. hoc est, per cen-
4. trum intra omnes orbes contentum. Peccant præterea,
à propositione plures causas veritatis habente arguendo,
ad alteram illarum tantum nam etsi apparentiæ per hu-
iusmodi saluari possint eccentricos, & epicyclos; per alia
tamen nondum inuenta, idem consequi possent. Non ergo
est perfecta demonstratio, in qua causa cum effectu non
5. conuertitur. Adde, quod non est legitimus procedendi,
seu demonstrandi, modus, ab ignotis, ad nota proficisci:
at apparentiæ, notæ quidem, eccentrici vero, & epicycli no-
bis incogniti sunt. Non ergo est legitima demonstratio;
Omnis enim demonstratio, aut est ab effectu nobis noto,
ad causam, aut causæ tantum: aut causæ, & esse, siue simpli-
citer: quæ est per causam nobis notam, & naturæ. hæc, & si-
milia à Commentatore dicta sunt. Res autem est ardua, & à
sensibus remotissima. vnde mirum est, quod tanta antiqui
illi sapientes inuenire potuerint, quibus plurimum debito-
res sumus, à quibus tanta accepimus rerum documenta, at-
Causa motus à solo Deo cognoscitur. que doctrinas. In hac autem materia, velle determinatam
ferre sententiam, non cuiusuis est intellectus, sed illius tan-
tum arbitror, *qui dixit, & facta sunt, mandauit, & creata sunt*
omnia. Nos autem in medium adduximus, ex doctissimis
viris, quæ in hac materia de diuersitate motus, ad docenda
esse indicauimus: vnusquisque autem abundet in sensu suo.
Iam ad numerum mobilium accedamus, vtrum ne sint plu-
ra, quam octo, & quid de hoc negotio dictum sit à sanctis *Ordo [illegible]*
theologis, atque scripturis, palam facere tentabimus:

CAP II.

Numerus sphærarum cœlestium.

VNiuersum mundum ex tota sua materia constare, *1. cœl. 98.*
clarissime docet philosophus. *Nam materiæ, in-*
quit, erat naturale, atque sensibile corpus, quare fit vt nec
nunc plures sint cœli. nec fuere nec fieri possint: sed vnus [illegible]
duntaxat est hoc cœlum, atque perfectum. Platonem imitatur in
Timæo ita scribentem: *Ea ratione Deus fecit hunc mundum, ait,*
vt totum hoc animal quam maxime perfectum, ex perfectis partibus
esset. Deinde, vt esset vnū, cum nihil extra relictum fuerit, ex
quo alterum generetur. Mercurius lib. 9. vocat cosmū, *Deus,*
inquit, *cosmi, id est, mundi pater cosmus autem corum, qui in cosmo,*
[illegible] quidem Dei filius ac iure cosmus appellatus est, omnia
siquidem varietate generationis *[illegible]*, id est, exornat. Cæ-
lum autem apud philosophum tribus modis intelligitur
primo cœli com. 96. Nam vniuersus orbis, cœlum ab eo ap- *Cœlum [illegible] accipitur.*
pellatur, deinde octaua sphæra, postremo septem planeta- *Situs Planetarum.*
rum, orbes, quos ita dispositos esse affirmat, nempe supra
Lunam, Solem et [illegible], supra Solem autem, Venerem,
supra Venerem vero, Mercurium, supra Mercurium, Mar-
tem, supra Martem, Iouem, supra Iouem Saturnum, supra
Saturnum, stellas fixas. super has vero nihil esse, nisi entia,
optimam vitam habentia. Hæc autem clare habentur apud
philosophum libro de mundo cap. 2. Sydera non errantia
cum vniuerso cœlo voluuntur, ait. quorum multitudo in-
scrutabilis est hominibus; quamuis in eadem totius cœli
superficie moueantur. Erraticorum vero, siue planetarum,
in septem partes comprehensi sunt, sub sphæra non erranti-
um continuum situm habentes, orbis Saturni deinde [illegible]
tis, deinde Veneris postea Mercurij, consequenter circulus
Solis, vltimus circulus Lunæ. Reuera, luna cæteros eclipsat,
ipsa vero à solo terræ interuentu. Sol vero omnes condit,
ipse autem à luna tantum. At Ptolemæus de trium superio-
rum situ cum philosopho conuenit, sed de sole dissentit. in
nona enim magnæ compositionis sectione asserit, se non
potuisse discernere an duo inferiores sint sub sole, vel supra
solem: etenim ratio illa non valet. Non absconduntur solem:
ergo non sunt supra solem: potest enim fieri, vt illi inter no-
strorum oculorum obtutus, atque solem nunquam se dia-
metraliter opponant, quod quidem in luna conspicitur,
quæ licet sæpissime cum sole conueniat, ac simul quodam-
modo coeat quia tamē diametraliter non sese opponit, id-
eo raro à nostris aspectibus solis radios eripit, tollitque. *Situs Solis.*
Quod si diametrentur, vt idem author dicit in eadē sectione 3. & recto aspectu inter nos, & solem fuerint interpo-
siti, quia nimis lucidi sunt, atque [illegible], ideo formas
eripere nequeunt. Proinde Ptolemæus [illegible], Necepso,
Dorotheus, & Hipparchus, solem in medio planetarum sta-
tuunt. post quem versus terram Venerem statuerunt, dein-
de Mercurium collocarunt. hæc autem longa obseruatione,
summa diligentia, arte, labore, atque industria ab illis de-
prehensa sunt, nobisque fideliter tradita, quæ profecto obser-
uatio ab Albumasar coniecturis naturalibus in suarum e-
ruditionum libro satis confirmatur, commēdaturque. Plato
in Epinomide, octo in cælo collocat virtutes, id est, octo
sphæras: (*Scitote, inquit, octo in cælo esse virtutes sibi inuicem soro-* *Plato ponit octo virtutes in cælo.*
res, quas ego inspexi, non magni aliquid feci [illegible] enim hoc facile
est. harum tres hæ sunt, Solis vna, Lunæ vna, Stellarum omnium vna:
atque alia quinque. vniuersum mundum ratio omnium diuinissima
statuit: hunc vir felix primum summopere admiratur: deinde cupidi-
tate incitatur ea discendi quæcunque à natura mortali percipi possunt: sic
arbitratus optime, atque felicissime se victurum, & cum decesserit ad
congrua virtuti loca venturum. Equidem affirmare audeo, nunquam *Sol. Venus. Mercurius*
nos in hoc mendaces fore. Iterum octo esse dicimus: quarum tres di[illegible]
sunt, quinque restant. Quarta vero, & quinta lato, & australi æquali
ferme velocitate cum Sole feruntur. Atque harum trium semper suffi-
ciens ductor est intellectus, Solis dico, & Luciferi, seu Veneris. & tertij
illius quod cum ignoretur, nominari non potest. Stella vero quæ aqua-
liter fertur cū sole, & hoc scilicet Lucifero currit, Mercurij est. Restant *Octauum.*
adhuc tres lationes eorum, qui ad dextram cum sole lunaque mouen-
tur. Octauum præterea circa vnum oportet dicere: quem iure mundum
supernum quis nuncupabit, qui contra, quā cætera mouentur, cæterosque
secum trahit. Reliquæ sunt stellæ tres. quarum vna cæteris tardior, quæ
Saturni nomine à quibusdā cognominatur, quæ post hanc situ, & tar- *Saturnus.*
ditate ponitur, Iouis esse dicatur. Deinde Martes, qui cæterorū maxi-
me rubeus est. Nos Græci hæc tardius intelleximus. Verū quicquid Græ- *Laus Græcorum.*
ci à barbaris accepere, melius reddidere. Illud cuilibet Græco sciendū est,
nos regionē ad virtutē omniū pene optimā habitare, in hoc maxime lau-
bium

Orbium numerus. *Ægyptiorum. Laus Astronomiæ.*

buius regionis consistet, quod inter hyemalem æstiuamque naturam media est. Primus autem cælestium inspectator, barbarus fuit; antiqua enim regio illos aluit, qui propter æstiui temporis serenitatem, primi hæc inspexerunt. Talis Ægyptus, & Syria fuit, vbi stella semper omnes, (vt ita dixerim) clare cernuntur. quia cæli aspectum nubes, & pluuia non impediunt. Inde huc, & alio quocunque tempore, probata ista manarunt. Quapropter magna cum fiducia hæc legibus sanciantur. Nolite ergo ignorare Astronomiam sapientissimum quiddam esse, nempe necesse esse verum astronomum considerare, quomodo septem sub primo versentur, quoue ordine circulos suos singuli peragant; quod nulla natura nisi mirabilis sit, facile vnquam inspiciet. Itaque ex his Platonis verbis, & sphærarum numerum, & Astronomiæ principium, & laudem intelligimus.

Cælorum numerus secundum scripturas.

Cæterum apud diuinas scripturas, cœlum triplicem vsum habere videtur: interdum enim proprie, ac naturaliter accipitur, atque ita est aliquod corpus sublime, & luminosum, natura incorruptibile. Porro, sic in triplicem ordinem distinguitur, nempe in empyrium, crystallinum, & sydereum, quod octauam cum septem planetarum sphæris continet: aliquando spatium, quod ab aquis, ad lunam vsque protenditur, cœlum vocatur, hoc autem cœlum aereum *Damascenus* nuncupauit; atque ita secundum illius sententiam tres cœli inueniuntur, aereum scilicet, sydereum, & supremum, siue empyrium, ad quod Paulum raptum fuisse affirmat. Quoniam autem huiusmodi spatium, ignem, & aerem complectitur, atque in vtroque eorum, & superior regio est, & inferior; hac de causa in quatuor regiones à *Rabano* distinguitur. Proinde supremam ignis regionem, cœlum igneum appellauit; inferiorem vero cœlum olympum, ab olympo monte sic dicto, cuius vertex cœlum contingere videtur: supremam vero aeris regionem, propter crebras, quæ ibidem fiunt inflammationes, cœlum æthereum appellauit: inferiorem vero cœlum aereum. ex quo secundum Rabanum, quatuor, cum tribus superioribus, septenarium numerum conficiunt cœlorum.

Cœlum spirituale.

Interdum ipsa sancta Trinitas cœlum appellatur, ob illius quidem sublimitatem, & lucem, ad quod malignus ille ascendere concupiuit: *Ascendam*, inquit, *in cælum, & ero similis altissimo.* Augu. de gen. *Primum cælum*, inquit, *recte accipimus quicquid est super aquas, & terram. Secundum autem in similitudine corporali, quod spiritu cernitur, sicut illud: Vnde animalibus plenus in extasi Petro discus ille submissus est. Tertium vero, quod mente conspicitur ita secreta, & remota, & omnino abrepta à sensibus carnis, atque mundata; vt ea, quæ in cœlo sunt, & ipsam Dei substantiam, verbumque per quod facta sunt omnia, in charitate spiritus sancti ineffabiliter valeat videre, & audire.*

Lib. 12. cap. 34. *Tertium cælum Pauli.*

Triplex modus contemplandi.

Non incongrue igitur arbitramur, & illuc esse Apostolum raptum, & ibi fortassis esse paradisum, omnibus meliorem, & si dici oportet, paradisum paradisorum. Tribus siquidem modis meos ad diuinorum rapitur contemplationem habẽdam: aut certe per quasdam imaginarias similitudines, cuiusmodi fuit ille, qui supra Petrum cecidit mentis excessus: aut per intelligibiles effectus, diuinam contemplatur veritatem; sicuti extitit extasis Dauid, de qua in Psal. Ego dixi in excessu meo. &c. aut ea contemplatur in essentia, & talis fuit raptus Pauli, atque Moysis. In illam autem non vehitur quispiam visionem, nisi ab omni phantasmate fuerit purus, & liber; Deus enim videtur, & cognoscitur mente pura, ab omni phantasmate purgata, gloriæ lumine suffulta, de quo in Psal. In lumine tuo videbimus lumen, quod quidem in Paulo fuit non per modũ formæ immanentis, sed passionis potius transeuntis.

Amor est circulus.

Itaque illud lumen, & Paulum rapuit, & illuminauit, corporali lumine amisso: amor siquidem, siue furor ille diuinus, teste Platone in Phædro, patriæ cœlesti nos restituit, copulatque cum Deo; ex diuina enim pulchritudine excitatur, à qua anima rapitur, fitque vnus continuus attractus, à Deo incipiens, transiens in animam, & in Deum denique rediens. Proinde tractus huiusmodi, quasi circulo quodam, in idem, vnde manauit, remeat. Tribus autem nominibus appellatur: nam quatenus à Deo incipit, & allicit, pulchritudo; quatenus vero in animam transit, & eam rapit, amor; sed quatenus in authorem remeat, atque animam illi, & opus coniungit, voluptas nuncupatur. vnde apud *Dionysium* de diuinis nom. legitur, quod amor sit circulus a bono, in bonum perpetuo reuolutus. Hoc igitur modo Paulus raptus fuit in tertium cœlum.

Dionysius. *Hom. 3. de opificio.*

Basilius mag. *Nos credimus scripturæ asserenti, cælos cælorum, & tertium cælum Pauli. Septem dicimus esse orbes, in quibus stellæ septem fere consono omnium ore prædicantur suum peragere cursum; quos deinde cælos ita asserunt concinne inseri vnum alteri; quemadmodum si cadi, aut vascula in sese inserta sint: hos proinde sic insertos, motu contrario ex aduerso, vniuersi in orbem versantur.*

Lib. 2. hexam. c. 8.

Ambrosius. *Sunt nonnulli*, inquit, *qui vnum cælum esse dicant: nec alterum faciendi, cum esset vna hyle, potuisse suppetere substantiam: quoniam cum omnis superiori cælo esset expensa, nihil reliqui fuit, quod ad ædificationem secundi cæli tertijue proficeret. atqui Deo impossibile nihil est. potuit ergo, & condidit multos cælos. vnde Psa. Dominus autem cælos fecit. Tertium præterea cælum negare non possumus, cum Apostolus raptum se ad tertium cælum scripturum suorum testificatione confirmet. Dauid etiam cælos cælorum, in illo laudantium dominum constituit choro, quem imitantes philosophi, septem stellarum, solis & lunæ globorum consonum motum introduxerunt, quos sibi connexos, & veluti insertos versari retro, & contrario cæteris motu fecit arbitrantur.*

Orbium numerus.

Quid cælū significet. *Chrysostomus. hom. 4. in Genes.*

Cœlum [Greek] græce, latine, quia impressa stellarum lumina, velut signa habeat, tanquam cœlatum appellatur: vranos autem dicitur, quia lucidus est, tanquam visibilis terræ, quæ obscurior est. Ioannes Chrysostomus his omnibus aduersari videtur: *& vocauit Deus firmamentum cælum: Et quomodo dicunt aliqui, factos multos cælos? at: Non ex diuina scriptura hoc didicerunt, sed ex suis opinionibus, vt ita dicant, impelluntur: beatus autem Moyses nihil his amplius docuit. Quis igitur post tantam doctrinam ferret eos, qui ex suo capite loqui, & contra diuinam scripturam multos cælos dicere audent? quod autem cæli cælorum in Dauide legantur, hoc contingit ob linguæ hebraicæ proprietatem, in qua cæli nomen plurali numero ab hebræis vocatur, hascihamaym.*

Firmamentum.

Cæterum, firmamentum hebraice, Rachia, extensionem sonat, aut id quod extenditur, vt vela, vel cortinæ. Tota itaque cæli porrectio, ac quasi effusio, hebraice vocatur Rachia, græce [Greek], id est, firmamentum, quo illius soliditas ostenditur. vnde *Homerus*, æreum cœlum nuncupauit, hoc est, solidissimum. Quod sentit etiam *Theodoritus*, qui cœlum ex aquis conflatum esse voluit: *Quoniam*, inquit, *cælum ex fluxa aquarum natura constituit, & quæ prius liquabilis esset natura, solidissima est effecta; ea de causa, firmamentum est appellatum*: Gennandius, *firmamentum*, inquit, *ex ipsius rei opificio, ipsum appellauit, eo quod cum prius solubilis natura esset, solidam constipationem accepit.* Damascius *hoc est firmamentorum catena; empyrium enim est firmamentum, est æthereum, est materiale.* Psellus: *Septem*, inquit, *corporeos asserunt mundos, empyrium vnum, & primum, idem igneum, & tres post ipsum, æthereos: deinde tres alios materiales, quorum extremus terrestris, & semilucidus vocatus est, qui sublunaris locus est.* vnde sententia extat apud Chaldæos de summo & omnipotenti Deo, septem conglobauit firmamenta mundi: hac ergo ratione à septuaginta cœlum vocatum est firmamentum.

Decem cæli.

Ex his ergo patet satis, partim quidem ex philosophorum doctrina, partim vero ex sacrorum authoritate, decem cœlos inueniri, nempe septem planetarum orbes, cœlum stellatum, firmamentum, siue cœlum crystallinum, & cœlum empyrium. Aliqui vero vndecim esse affirmant: sed quilibet in hac re abundet in sensu suo, seruata fidei veritate.

MERCVRIVS.

Motus itaque animalis omnis (quod ex materia constat) nequaquam fit ab his, quæ sunt extra mundum: sed ab internis ad externa, seu ab anima, siue à spiritu, siue ab animo quodam incorporali. Corpus enim, corpus animarum minime mouet; sed neque totum simul corpus, etsi inanimarum existat. *AEsculapius*: Qua ratione id asseris Trismegiste? *Trism.* Ligna, & lapides, & cætera omnia quæcunq; animam habent, non mouentur à corporibus ô AEsculapi. Quod enim intra corpus, mouens ipsum animatum, non vtique corpus illud est, quo mouentur vtraque. Et corpus eius quod fert, eiusque quod fertur. Inde illud quoque quod dormit, animatum est, ob eam potissimũ rationem quod mouet. Nonne ergo perspicis animam tunc onerari maxime, quando sola duo corpora sustinet? Quin etiam manifestum est, quidquid mouetur in aliquo, & ab stante moueri.

Commentum VI.

QVÆSTIONIS PRIMÆ CAP. I.

Vnde motus cæli proficiscatur.

MObilium, atq; motuum diuersitate, numero, ordineque ostenso, motus illorum causam adducit, asseritq; ab anima intrinsecus commorante, motum proficisci: *Quemadmodum*, inquit, *corpora, & animata & inanimata* (quæ ex materia

Motus cœli.

materia constant) non à seipsis, *sed ab anima, siue à spiritu, siue ab animo quodam incorporali mouentur*; ita & machina illa cœlorum, à propriis animabus, siue spiritibus mouetur: est enim ipse mundus animal magnum. sic profecto à Mercurio describitur in calce 8 dialogi: *Meditare ô fili, quid animal immortale, quid animal dissolubile*: nam tria animalia descripserat, quorum primum Deum, secundum vero mundum, tertium autem animal, hominem appellauit. *Cœlestiam insuper an corpora, vnum, atque eandem seruant ordinem, quem scilicet primum a patre suo sortita sunt.* Et 9. *Mundus, ô Æsculapi, sensum, motumque possidet, non humano sensui, motuique consimilem, sed potentiorem sane, atq; ad modũ simpliciorem. Nã sensus & intelligentia mundi id vnũ est, cuncta scilicet facere, ac facta resoluere.* Et 10. *Mundus*, inquit, *pulcher quidem; non tamen bonus. Etenim ex materia constat, passionibusque subijcitur, primusque est eorum, quæ patiuntur, secundus autem eorum, quæ sunt. Indigus præterea suapte natura, factus aliquando, semper existens in generatione, atque genitus, qualitatumque, & quantitatum omnium genitura, mobilis enim. Mundus est animal primum, homo secundum post mundum animal, primum autem animalium reliquorum.* Ex quo patet Mercurium mundo sensum tribuisse. Non temere ergo dictum est à Mercurio, omnem animalis motum ab anima proficisci.

Motus animalis.

Cæterum animalia, quæ sub luna habentur, à seipsis moueri dicuntur, quia nimirum non mouentur à principio extrinseco, sed intrinseco, hoc est, ab anima, & ab appetibili, quatenus est in anima: sic enim scribitur 12. *met.* balneum mouere, quatenus est in anima. Non ergo ab appetibili externo, veluti ab agente, sed potius, vt à fine animal mouetur. Etenim anima ipsa mouet membra; & finis conceptus, animæ insidens, mouet etiam effectiue. quatenus vero extra animam consistit, vt legitur 12. met. 36. mouet vt finis.

Balneum mouet dupliciter.

Res siquidem, quæ extra animam habentur, tum in anima, tum etiam extra animam esse habent, hac de causa, & effectiue, & vt finis mouere dicuntur: nam & balneum intentionalem habet formam, qua à nobis percipitur, mouetque effectiue, & realem, qua ipsum est tale, atque ita mouet, vt finis. Anima autem non mouet membra, ni ipsimet sensus ab ipsis sensibilibus acti, motique fuerint:

3. de an. 48.

At vero inquit, *atq; appetitus huiusmodi motus princeps est*: nam (teste Auerroe) motui progressiuo sola ratio non dominatur: quippe, cum persæpe spretis, ruptisque rationis habenis, à desiderio moueamur. Nec appetitus tantum: aliquid sane interdum ab aliquibus appetitur, quod tandem non perficitur, dominante in ipsis rationis imperio. hæc igitur duo se habent ex parte motoris.

Duo ex parte motoris.

Ex parte autem mobilis, est pars sensitiua, siue concupiscibilis, quæ apta est à præconcepto fine moueri: & ipsum corpus mixtum in actu, huiusmodi motibus subditum, quibus de loco in locum moueri potest.

Motus animalis terrestris.

Hæc autem quatuor motui illorum conueniunt animalium, quæ sub lunæ orbe degunt: quia, teste Commentatore 2. de substantia orbis, mouens huiusmodi ex duobus mouentibus componitur, ex anima videlicet, & re desiderata extrinsecus mouente animam: & ideo motum inuenitur in eis compositum non simplex. Motus præterea talium est cum labore, quippe, quæ duobus subsint contrariis motibus, quorum alter ad superius, alter vero ad inferius pellit.

Labor unde.

Adde etiam motum localem progressiuum, motui declinationis essentialis aduersantem: *Ideo accidit ei fessitudo* (inquit Auerr.) *& cogitur ad quietem*; causa namque laboris remotissima, est materia, remota principiorum mouentium contrarietas, proxima vero, & præcipua, spirituum resolutio, his quia animalia cœlestia carent: propterea absque labore mouent,

Cœlum sine labore.

lassitudinis tædio non tanguntur: nam principium motus cœlestis corporis, est generis animæ tantum: motumq; , quẽ habet circularem, animæ, secundum quod est animæ, proprium esse dicimus, atque peculiarem.

Motus animalis est mixtus.

1. cœl. 3.

Motus ergo animalis cœlestis est simplex: terrestris autem mixtus, & compositus; compositio siquidem motus compositus, ex mouentium prouenit differentia principiorum: anima namque suapte natura, teste Platone, est numerus seipsum mouens, vt paulo ante declaraui, & *Empedocles* asserit, animam naturaliter in orbem moueri. sed elementorum qualitates contrariæ, illi impedimento sunt; vt animalis motus, nec circularis omnino, nec simpliciter rectus dici possit; sed mixtus potius ex vtroq;, qui in libro de causa motuum animalium à philosopho, vocatur progressiuus. *Dicis*, animam, corpori prædominari, ipsumque regere, & gubernare.

3. Polit.
1. de an. 53.
2. de an 7.
2. phys. 26.
1. cœl. 72.

Corpora præterea ob gratiam animarum instituta esse, philosophus apertissime docet. Entitas præterea, esse, & vnitas est à forma, & materia esse propter formas, & corpora propter animas. Ex quo videtur, corpus ad motum animæ moueri debere, atq; ita semper circulariter. Resp. Verum quidẽ est, corpora propter animas esse principaliter quidem, ipsæ nihilominus animæ sunt propter corpora, cum per illa in esse constituantur; ideoque motus animalis mixti, est mixtus, & à virtute regitur prædominantis.

Motus cœli.

Motus cœlestis simplex.

Porro, in motu processiuo, plus est de circulari; ab eodem enim, in idem est: in aliis autem motibus, anima ex parte elementaria affecta, atque grauata, mixto hinc inde motu rapitur, & afficitur. Atqui anima, corpori insidens cœlesti, non est talibus passionibus affecta, atq; subdita, tum quia corpori insidet simplici, tum quia non est in eo, vt in corpore graui, aut leui; ideo ad suæ naturæ motum, suum agere, atque mouere potest orbem: Et quia, inquit *comm. 2. de substantia orbis*, mouetur circulariter, scimus quod proprium illius animæ, secundũ quod est anima, est mouere circulariter. Natura igitur istius corporis, non est nisi natura animæ mouentis in loco. Porro, mens mouens cœlum; & anima, & forma nuncupatur: anima siquidem, quatenus est actus illius corporis, forma vero, vt est actus illius materiæ.

Motus æquiuoce.

Quam ob causam illa pars cœli, & materia, & corpus à Comment. nuncupatur. Itaque motus animæ intelligentiarum, si illi comparetur motui, qui inest animalibus sub luna degentibus, æquiuocus omnino reputabitur, vt scribitur 8. *Phys. comm.* 40. Motus siquidem cœli, vt dicitur 12. *meth.* 41. est compositus ex anima existente in eo, & potentia, quæ non est in materia. Illius præterea principium, non est sensus, neque phantasia, sed imaginatio per intellectum.

12. met. 36. 37.

At motus animalium sublunarium per sensum fit, & phantasiam. non ergo sunt idem.

8. met. 12.

Potentia vero est in materia, non sine materia: igitur, æquiuoce dicuntur.

ibid.

Motor vt agens, & vt finis.

Motor præterea vt finis, & motor vt agens, in nobis duplex habent esse. non sic autem in motore cœlesti: nam mouet, quia est agens, & quia est finis motus; quæcunque enim non sunt in materia; eadem profecto, vt finis, vt agentia mouentur. sed huiusmodi sunt orbium motores: nam secundum esse intentionale, agentes quidem, secundum vero esse reale, fines reputantur. Mouent autem propter se, quia illorum esse cõseruatur in motu, & propter res etiam materiales, quarum formæ habent esse potentiale in potentiis causarum, sicuti artificiales in mente artificis, & esse reale, quando effectu iam existunt. Motus autem illorum pro seipsis primo, deinde pro nobis disponitur (inquit Comment.) quod plane, quemadmodum intelligi debeat, diximus in 8. Pymandri, vbi de motu angelorum loquuti sumus, & post hac dicturi sumus.

His ita excussis ad textus dilucidationem accedamus: *Motus*, inquit, *animalis siquis nõ fit ab iis, quæ sunt extra mundum*, effectiue scilicet: nam sensibile extrinsecum, se habet vt finis, non autem vt agens: *sed ab internis*, inquit, *ad externa*: hoc est, corpora extrinseca, ab intrinseco motore agitantur, qui plane non est corpus, alioqui non esset principium mouendi alterius, *sed anima*, vt potest in animantibus, sub cœlo degentibus, *aut spiritus*, vt in animalibus cœlestibus, *aut quoddam aliud incorporale*, quouis nomine vocetur. *corpus enim, corpus animatum non mouet*: Siquidem omne quod mouetur, à stante mouetur, quod per se mouet; per se autem mouens non est corpus, sed anima, aut spiritus. *sed neque totum simul mouet*, quippe, cum pars à parte moueatur, *etiamsi inanimatum existat*: *Ligna*, inquit, *& lapides, & cætera omnia quæcunque animam habent non mouentur à corporibus*, nam corporis non est mouere.

Anima mouetur per accidens.

Quod enim intra corpus est, mouens ipsum animatum, non vtique corpus illud est, quo mouentur vtraque; anima enim inferiorum corporum, non autem superiorum mouetur per accidens ad motum corporum. *Et corpus enim, quod fert, & eius quod fertur. Inde illud quoq;, quod dormit animatum, ob eam potissimum rationem quod mouet*, dormit & mouet, quia principium mouendi non quiescit; quia nimirum anima viuit in motu. *Nonne perspicis animam tunc onerari maxime, quando sola duo corpora sustinet?* mobilia namque superant vires mouentis. at motor, & mobile in proportione conueniunt. Vnde si vna stella adderetur cœlo Saturni, ab illius intelligentia moueri non posset. *Quidquid ergo mouetur in aliquo, ab aliquo stante mouetur*: hoc est, mouetur ab eo, qui eodem modo non mouetur, alioqui in motibus fieret processus in infinitum. Et hæc est potissima apud sapientes ratio, qua primum motorem, rerumque principem, & gubernatorem intellexerunt.

Quoniam autem sapientissimus Mercurius, corpora cœlestia ab anima moueri, ait; post hac igitur de anima cœlestium corporum disseramus.

Anima mundi.

QVÆSTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Anima mundi.

AB *vna mundi anima*, ait Mercurius in 10. Pymandri, *vniuersa profluunt animæ, per omnem mundum, tanquam distributæ circumcurrentes.* In principio secundi Pymandri, ex multorum sententiis philosophorum, animam mundi, spiritum sanctum nuncupaui: iam lubet vberius, copiosiusque hanc rem prosequi. Mercurius ait omnes animas profluere, vtique effectiue, si spiritum sanctum intellexit, quas dicit per omnem mundum esse distributas. vnam autem esse animam mundi in Asclepio docet:

Anima mundi à Deo.

Mundus vnus inquit, *anima vna, Deus vnus.* Non quidem vna, vt quidam dicunt, quasi omnes animæ sint vna anima: sed vna effectrix, & conseruatrix omnium. hanc autem animam à Deo immediate produci asserit: *Cælum,* inquit, *quem ego Deum visibilem appello, administrator est omnium corporum, quorum augmenta detrimentaque sol & luna sortiti sunt. Cæli vero, & ipsius, & omnium, quæ in mundo insunt, ipse est gubernator, qui est omnium effector Deus.* Itaque anima mundi à Deo, ab anima vero mundi, cæteræ animæ distributæ, atque ordinatæ, insuper mundi totius administratio. Paulo post declarat, quid per animam mundi intelligi velit:

Spiritus

Spiritus, quo, inquit, *plena sunt omnia, permixtus cunctis, cuncta viuificat, sensu addito ad hominis intelligentiam, quæ quinta pars sola homini concessa est ex æthere.* Deinde ait simplici mente, & anima, diuinitatem esse colendam,

Spiritu omnia fiunt.

vnde subdit: *Fuit Deus & hyle, quem credimus mundum. & mundo comitabatur spiritus.* Deus autem æternus, nec nasci potest, nec potuit: spiritus, quamuis à Deo natus videatur à principio, tamen ex se procreandi vim possidet, atque naturam fœcunditatis. Amplius, huiusmodi spiritu, omnia administrari, atque vegetari voluit, quod profecto soli Deo conuenire potest. *Spiritu,* inquit, *ministrantur omnia, & vegetantur in mundo, & quasi organum, vel machina summi Dei voluntati subiecta est: spiritu agitatur, seu gubernatur omnis in mundo species, vnaquæque, secundum naturam suam à Deo distributam sibi: spiritus implet omnia, cuiuscunque natura qualitas est. Mundus nutrit corpora, spiritus animas, sensus autem, quo dono cælesti sola fælix sit humanitas alit mentem.* Hunc autem spiritum in hymno 13. dialogi Pymandri, Deum nuncupauit, omnium opificem, omnium scientiam habentem. *O vita, totum quod est in me salua: ò lux, totam illumina: spiritus Deus, spiritifer opifex.* hanc ob causam in 8 Pymandri dicit omnia viuere, quia animam, seu spiritum habent omnia viuificantem. *Mundus,* inquit, *à suo opifice immortalitate donatus est, velut à proprio patre. Exornare autem voluit id, quod post ipsum est, quasi immortalitate fulciens omne corpus, ne materia ab huius congressu discedere volens, in suam deformitatem iterum resoluatur.* In primo dial. clarissime huius spiritus productionem descripsit: *Qui,* inquit, *est spiritus numen,* de quo in 2. libro abunde, copioseque à nobis disputatum.

Vnitas animæ mundi.

Itaque animam mundi, spiritum à Mercurio appellari, satis probabiliter arbitrari possumus. *Themistius*, atque *Simplicius in 3. de anima*, vnitatem mundi, qua mundus est vnus, animam mundi appellauerunt, vniuersa recte gubernantem. Hanc ad elementa, aiunt, esse naturam, ad cœlos vero animam, ad homines intellectum. Huius etiam sententiæ in eo libro, quem de opinione Platonis, de anima mundi, ad Antobolum filium conscripsit, *Plutarchus Rhodius* extitit.

Quare anima vocetur

Re-vera non temere anima mundi, vnitas appellatur: nam quemadmodum, ab vnitate numerus; ita plane ab anima mundi, rerum multitudo, atque ipsemet mundus proficiscitur: opifex siquidem mundi, si realiter consideretur, per quandam (vt ita dixerim) æquiuocationem, anima vniuersi nominatur; constituit enim & constitutum conseruat mundum inessa, & ipsius quamlibet partem. at si intentionaliter; sic omnium forma est intellectuũ. à quo, teste philosopho

col. 100.

alius quidem clarius, alius vero obscurius communicatum est. Hac vnitate, *Parmenides* ait omnia esse vnum, ob vnitatem vtiqua illius primæ formæ, quæ nihilominus propriis, ac peculiaribus formis distinguuntur. veluti membra hominis, vnum sunt, communis vtique formæ vnitate, plura vero diuersitate officiorum. Itaque spiritus

Enn. 2. lib. 2. c. 1.

sanctus est vnitas, forma, & anima mundi: *Plotinus* Platonicorum sectatur sententiam, asserentium, vt quidam aiunt, cœlum esse animatum: *Si anima,* inquit, *circumuoluat cælum, nunquam defatigatur; neque enim ipsa trahit, vel corpus præter naturam agitur. id namque ipsum natura quod ab anima vniuersi est ordinatum.*

Anima vniuersi secundum Plotinum.

Præterea mundi anima vbique existens, non diuisa per partes, sed vbique tota, dat & cælo, vt ipsum, quoad potest, sit vbique. Quum autem anima ipsa, quam appetit cælum, totam se per totum fundat; ipsum quoque passim sequitur animam: ipsa vero cælum ad se semper agens, semper agendo, mouet; & semper ad seipsam, & in eodem, idque circulo ducens. Quod si quieuerit anima, quiescet & cælum. si autem vbique est anima; per omnia mouetur & cælum: quumque non feratur extra; merito retorquetur in orbem. Addit postea Plotinus, animam à Deo productam esse, eiusque virtute potissimum, cœlum immortalitate gaudere:

4. eiusd. lib.

Quum anima vniuersi, inquit, *sit mirabili potentia prædita, quanam via quicquam eorum, quæ in ea semel posita sunt, hanc ipsam versus interitum subterfugere poterit? Si quis autem animam ex Deo manantem non iudicauerit; is profecto, causam omnia continentem ignorare videbitur: nihil enim vi quadam illæsa constitutionem mundi dissoluere, ac veluti regnum, & principatum labefactare potest; quin etiam, si quandoque corpus disperderetur, nihil tamen ex hoc animæ acciderit alienum.*

Anima mundi post Deum prima.

Et *cap. 5.* ait, Proximam post mundi architectum, animam esse cœlestem, nostrasque similiter ab ipsa vero cœlesti imaginem quandam produci, ac veluti à superis defluentem, terrena animalia facere, quæ in vnum vix congrediuntur, & congressa in vita manent; idcirco non semper viuere possunt. Animalium præterea corporibus alia proxime anima dominatur: non sic autem accidit corporibus cœlestibus; ideo incorruptibilia sunt. Denique addit in fine illius capituli:

Duplex anima.

Nos, inquit, *formati ab anima, quæ à dijs cælestibus tradita est, ipso cælo secundum illam corporibus cohæremus: alia namque anima per quam ipsi sumus, non ipsius esse, sed bene esse causa est; accedit enim facto iam corpore, parum ratione simul ad esse conducens.* Platonem imitatur in Timæo disputantem, atque asserentem, cœlestia ab ipso mundi patre facta esse, quæ vero apud nos animalia, à dijs condita. Porro, de hac re disputaui lib. 1. & 2. in quibus ostendi ad mentem Platonis, omnia à Deo creata fuisse.

Anima cælestis.

In *cap. 3. 2 lib. eiusdem enneadis* aperte profitetur, huiusmodi animam sensu præditam esse: *Anima,* inquit, *cælestis, bono proxima, effectaque sensu sagacior mouetur circa bonum: corpusque pro natura sua secundum localem concitat motionem: sensualis virtus à superiori sursus concitata, ipsaque summum percipiens bonum, secum congratulans id prosequitur cumque id vbique sit; merito se per omnia confert.* Vnde hæc est causa apud Plotinum, quare anima mundi sit vbique tota, mundumque cælestem, ac terrenum immortalitate impleat. verba sunt authoris grauissimi, quæ solertem, ac prudentem exigunt, siue requirunt lectorem. Ego ipse arbitror animam mundi ab eo id nequaquam intelligi, quod à Mercurio intellectum fuisse probabiliter arbitrati sumus sed Platonem potius fuisse sequutum in Epinomide dicentem, astra, animam habere, & sensus.

Plato cœlis habere sensus.

Cælestia, inquit Plato, *putamus animalia, diuinum astrorum genus esse, corpore pulcherrimo, anima ut beatissima, & optima constitutam.* Deinde addit impossibile esse terram, cœlum, stellasque omnes, & quæ ex his constat moles, nisi anima singulis, aut adsit, aut insit, adeo exquisita ratione annis, mensibus, diebusque circumuolui nobisque omnibus, omnia bona facere:

Astra Deos esse.

hominem vero docet, quo vilior est, eo minus de ipsis nugari, sed conari potius certi aliquid dicere: si quis autem impetum corporum, aut naturas, aut huiusmodi quicquam ordinis huius agitationisque causam esse dicet, perspicuum nihil adducet. Quocirca si quis cœlestia ab alio quoquam facta fuisse, nec ex anima & corpore (vt diximus) constare contendat, stultus omnino imperitusque habendus est. Duorum alterum arbitrari oportet: aut Deos esse hæc, & rectissime quidem putabimus: aut Deorum imagines, & quasi statuas ab ipsis dijs prudentibus dignissimisque artificibus fabricatas credimus. Reprehenditur Plato ab Eusebio:

Reprehenditur Plato ab Euseb. lib. 13. cap. ... prepar.

Cælum, inquit, *sicut alios demones, atque Deos honorare oportet.* deinde post pauca: *Deos itaque visibiles, summopere honorandos, acutissime vndique cuncta videntes.* In Timæo post sublimem illam theologiam, qua patrem, & creatorem vniuersi, vnum Deum esse conscripsit, non veritus est, Socratem in Piræum ad soluenda deæ vota descendentem, laudare:

Si mundus habet sensus apud Merc. ...

Gallum Æsculapio sacrificari probe iussum à Socrate fateri videtur: & Delphicum dæmona, paternum Græciæ interpretem appellat, & diuinis libenter laudibus prosequitur. Inconstanter ergo de Deo Platonem fuisse locutum, Eusebius affirmat. Cæterum ex sapientissimo Mercurio discimus, quomodo cœlesti corpori, atque mundano sensus insit sic enim ab eo scribitur 9. dialogo: *Mundus, ô Æsculapi, sensum motumque possidet, non humano sensui, motuique similem, sed potentiorem sane, atque admodum simpliciorem. Nam sensus, & intelligentia mundi id vnum est, cuncta scilicet facere, ac facta resoluere.* Clare ergo docet, qualis sensus sit cœlo attribuendus quo plane intellecto, frustra insurgunt argumenta, quæ aiunt, mundo, seu cœlo organa à Deo non fuisse concessa, quia omnis sensus expers erat futurus. In Asclepio, vocat mundum sensibilem, quia

Anima mundi. Sensus quid sit.

quia videri, & sentiri posit, non ideo quod ipse sentiat; de hoc enim an ipse sentiat, an non, alio dicemus tempore. vnde suæ promissionis nequaquam oblitus, suam explicat mentem: *Mundum, inquit, nutrit corpora, spiritus animum, sensus autem, quo donat cælesti, sola solix sit humanitas, alit meatem.* Itaque Mercurius sensum vocat donum cœleste, quo alitur mens, soli humanitati concessum: mundo vero alendorum corporum curam, officiumque concessit. *Sensus autem, ait, cum semel fuerit anima commixtus humana, fit vna ex bene coalescente commixtione materia, ita vt nunquam eiusmodi mentes caligine impediantur erroribus. vnde tales sensus, deorum animas esse dixerant: nec eorum dico omnium, sed magnorum quorumcunque, at principalium. Sensus sunt animæ deorum:* id est, angelorum, qui sese communicant hominibus: de quorum angelorum natura, atque ordine, abunde postea prosequitur suum enucleare sermonem. Quare, si Plato, & Plotinus hoc modo intellexerunt, vt verisimile esse videtur, tunc cessat omnis difficultas. *Alexander Aphrodisius*, tactum solummodo cœlo cõcessit, vnde animarum, non autem animal appellauit. *Simplicius*, tactum, visum, & auditum attribuit: tactum quidem; alioqui infelix esset animal, si tactu careret: visum vero, & auditum, quia huiusmodi sensus ad perfectionem attinent. Reuera si cœli dominio inferiora subdita sunt; fas non esset illa ignorare, quorum regimen sibi esset concreditum. atqui intellectus singularia non apprehendit, nisi sensu mediante: sensus ergo visus est illi necessarius. Quam ob causam *Auicenna* tribuit illis vim sensitiuam interiorem, nempe imaginatiuam. Aduersus huiusmodi arguit *Auerroes*: *Si*
1. *cælum, inquit, haberet sensus exteriores, & organa quoque*; sensus
2. enim est virtus particularis, quæ est organica: hoc sane interest inter sensum, & intellectum. Amplius sensuum administratio, pro salute animalis paranda, conseruandaque confertur. sed cælum his opus non habet, cum sit corpus incorruptibile: non ergo eget pro sui salute tuenda sensu-
3. um ministerio. Adde Aristotelis rationem in lib. de plantis, sensum esse vitæ coæuum, cuius interest inter mortem, & vitam discernere. at cœli regimen nobiliori, sublimiorique
4. propagatur, conseruaturque modo: ergo quod prius. Cœlum præterea sensuum administratione nihilo melius redditur; ad subluoaria siquidem regenda, cognitio sufficit vniuersalis per intellectum, quæ nobilior est, atque perfe-
5. ctior. Denique omne corpus, sensibus copulatum, est mix-
3. de anim. tum, authore Philos. sed cœlum est corpus simplex, ergo,
6. &c. Tactus insuper in temperatura quatuor qualitatum consistit, quæ profecto cœlo tribui non potest: igitur cœlo sensus omnino tribui non possunt. Cæterum *Auerroes* putauit cœlos, intellectum, appetitum, & motum habere, atque ita animalia appellari; habent siquidem dextrum, & sinistrum, cæterasque positionis partes: insuper à seipsis mouentur, quod proprium est animalium: postremo, animas habent, & corpora: omne autem huiusmodi, animal esse probatur. *Ptolemæus*, cęterique Astronomi, non modo orbes, sed signa quoque orbium, vtpote stellarum, planetarumque globos, animalia vocauere. Cæterum, saluo tantorum virorum decore, cum sapientissimo Mercurio andeo profiteri, corpora cælestia vocari animalia, effectiue quidem non formaliter, quia ad modum animalis agunt, in hæc inferiora, lumine, & motu: sensus vero illis tributus est, ob gratiam intelligentiæ, à qua mouentur, cui profecto inest sensus, id est, cognitio nobilissima.

CAP. II.

Anima mundi secundum Platonem.

Plato de anima mundi.

De anima mundi Plato in Timæo sic loquitur: *Animam autem in eius medio collocauit, perque totam tetendit, atque ea corpus ipsum etiam extrinsecus circumtexit, mundumque hunc vnum, & solum solitariumque & circularem, volui in circulum statuit, qui propter virtutem secum ipse facile coercere posit, nullius alterius indigens, satisque sibi notus, & amicus.* Itaque priorem, antiquioremque animam corpore

Essentia. constituit, vtpote quæ obediendi corpori esset imperatura, ex his videlicet, atque hoc pacto, ex ea substantia, & semper

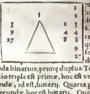
Idem. Alterum. eadem, similisque est: & ex ea rursus quæ circa corpora diuidua fit, tertiam substantiæ speciem commiscuit mediam. vult namque diuinus Plato animam cõstare ex essentia, eodem, & altero, hoc est, ex re indiuidua, nempe rationali sua differentia, & diuidua, id est, sensibili, quod alterum vocat: *Quoniam, inquit, ex tribus partibus, eodem scilicet, &*

Anima girondus. *altero, & essentia, conflata est anima, ratione proportionis distincta, atque compacta, nec non in seipsam orbe reflectitur, quoties aliquid attingit, quod essentiam diuiduam habet, & quod indiuiduam, hoc*

Pymandri Tomus Tertius.

Anima mundi. Sensibile.

est, rationale, & sensibile, ex seipsam omnino conuersa, quid sit vtrumque discernit tam in ijs, quæ gignuntur quam in illis, quæ semper sunt eadem. Ratio, porro, ad ipsum quod idem vergens, atque veridica, tam circa alterum, quam circa idem versata, & sine sono, strepituque omni in eo quod seipso mouetur reuoluta, quando ad sensibile aliquid se conuertit, si tunc etiam alterius diuersæque naturæ circulus, recte per omnem ipsius animam rem ipsam nuntiet; opiniones fideique assensiones firmas, verasque producit. Quando rursus circa rationale se versat, & ipsis quod idem *Rationale.* est circulus, se apte reuoluens rem denunciat; intellectus necessario scientiaque perficitur. Itaque essentia per idem habet, vt secum ipsa, alijsque congruat: per alterum vero, vt quodammodo in se distinguatur, & multo magis à cæteris. Porro idem, & alterum, ab essentia esse, siue, vt existant, recipiunt. Essentia quid sit vnumquodque definit, eodem quid simplex, & compositum sit, cognoscit: altero vero rerum, loci, temporisque diuersitatem intelligit. Adde, quod *Quid per hæc operetur.* anima per essentiam rebus esse conferat, per idem vero eas, sibi, alijsque coniungit. at per alterum seiungit, & discernit, mouet, efficitque, vt inuicem moueantur, & agant. Mirabili ergo compositione, optimoque harmoniæ numero, animam à Deo compactam, conflatamque esse, Plato elegantissime, subtilissimeque in hoc suo Timæo affirmat, ostenditque. Quamobrem faber mundi formans illius animam, harmonica ratione vsus est, & in mixtione generum, & in earum compositione, proportioneque rerum, quæ animæ condendæ necessariæ esse videbantur. Porro, hæc sub triãguli figura facilius intelligũtur. In apice triãguli posita sit vnitas, à qua rerum vtrinque numeri profluunt, hinc pares, inde similiter, impares. Post vnitatem duo, deinde quatuor, demũ 8. Ex altera vero parte sub vnitate, 3. deinde 9. postremo 27. Itaque prima portio, quæ instar fermenti se habet ad effingendam animam,

est vnitas. Secunda binarius, primę duplus. Tertia vero ternarius, cuius ratio tripla est primæ, hoc est vnitatis, sesquialtera vero secundæ, id est, binarij. Quarta portio quaternarius, duplus secundæ, hoc est binarij. Quinta nouenarius, cuius tripla ratio tertiæ, id est, ternarij. Sexta octonarius, cuius est octupla ad primam, id est, ad vnitatem proportio. Septima viginti septem: ratio quidem ad nouenarium tripla, vnitatem vero excedens partibus sex, atque viginti. Cæterum; in his numeris omnes propemodum *Ratio harmonica.* comprehendit harmonicas rationes. Nam in sesquioctaua inter nouem, & octo proportione, nouem tonum musis obtemperantem progenuit. In sesquialtera, inter tria & duo Diapente, gratiam vocis. quintæ veneream. In sesquitertia inter quatuor, atque tria: Diatesseron Mercurialem vocis *Diapente. Diatesseron.* quartæ naturam, sese consonantijs accommodantem. In dupla inter duo, & vnum, item inter quatuor, & duo, & inter octo, & quatuor Diapason, id est, vniuersam, & absolu- *Diapason.* tam octauæ vocis edidit melodiam Apollini dedicatam. In tripla inter tria, & vnum, nouem, & tria, viginti septem, atque nouem. Diapason, diapente, hoc est octauæ simul, & quintæ, Iouialem composuit symphoniam. In quadrupla inter quatuor & vnum, & octo atque duo, disdiapason *Disdiapason.* composuit, iterum per sonos quindecim Apollini concinentem: venustatem vero vocis tertiæ principijs inseruit diatesseron: vocis vero sextæ, finibus coniunxit diapente; vt delicatiori vocis vtriusque mollitie, hinc quidem secundæ vocis, inde vero septimę asperitas leniretur. Ita enim *Septenarius.* tertia vox, & sexta sunt mollitie similes, sicut secunda cadens à prima. Item septima degenerans ab octaua, sunt asperitate persimiles. Scite ergo Plato in animæ conditione, septenarium numerum adduxit: nam in Musica ad septimum vsque gradum, omnis vocum progreditur discrepantia: post quem fit eadem reuolutio. In naturalibus præterea per septem, multa comprehenduntur: Septenarius namque vnitatem habet, vt geminæ trinitatis copulam. Eiusmodi vero est vniuersi similitudo: nam in æterna, temporalia, horumque media distribuitur. Æterna essentia quidem simplicitatem, virtute vero stabilitatem, actione autem reflexionem posident. Temporalia vicissim habent compositionem essentiæ, virtutis mobilitatem, transitum actionis. Inter has vero temporalium, æternorumque tri- *Triplex vultus animæ.* nitates, anima medium obtinens; gradum efficit septimum; atque nonum, quoniam ipsa triplicem habet vultum, nempe ad seipsam, ad superiora, atque inferiora. In seipsa manens, ad inferiora egreditur, veluti ad effectus,

Anima mundi. *Vnitas.* *Dualitas.* *Trinitas* *Quaternitas.* *Septenarius.* *Octonarius.* *Nouenarius.*

quos ad superiora, vti ad suas causas reducit. Itaque vnitas in figura trianguli, animæ significat vnitatem, simplicitatemque, ac diuinæ vnitatis imaginem. Dualitas vero, animæ in proprietatem vnitate inferiorem, progressum. Trinitas autem, tum in propriam, tum in diuinam trinitatem regressum. Quaternitas, animæ à se in quatuor materiam elementorum, progressum. Septenarius animæ virtutem, elementa recturam, per septem planetarum sphæras. Octonarius, animæ vim, per octauam sphæram planetas gubernaturam. Nouenarius, animæ munus, octo sphæras, in vnam formam conciliaturum. Viginti septem, omnium plenitudinem; est enim prædictorum summa numerorum: paribus quoque atque imparibus numeris, diuisibilis, atque indiuisibilis animæ natura ostenditur. Aliam quoque huius rei figuram *Plato* posuit *in Timæo*, quæ patet intuenti: nos autem hæc sufficere arbitramur.

Anima in medio.

Postquam igitur secundum creatoria illius mentem, tota animæ constitutio absoluta fuit; mox omne corporeum intra ipsam effinxit, mediumque mediæ accommodans, apto modulamine copulauit. At illa a medio per omne vsque ad cœli extrema se porrigens, eique extrinsecus circumfusa, seque in seipsa conuertens, ita sempiternæ sapientisque vitæ in vniuersum tempus diuinum dedit exordium. Et corpus quidem cœli spectabile factum est: anima vero, oculorum effugit obtutum: rationis, & modulationis compos ab authore suo, omnium quæ semper sunt, & ad intelligentiam pertinent optimo, ipsa quoque optima omnium quæ genita sunt, effecta.

CAP. III.

An cœlum moueatur ab intelligentia, secundum esse separata.

IN secundo Pymandri abunde de hac quæstione locuti sumus: item an cœlum mouetur à forma sua naturali, ita, vt nobis opus non esset de hac re iterum scribere; quia tamen locus iste talia exigit. Iubetque etiam, quæ ab Auerroe dicta sunt perstringendo colligere, præteritis laboribus, nouos addere, inutile fore minime iudicaui; vt sic vtrinque collectis sapientum sententiis, rei veritas magis, magisque emineat.

lib. de subst. orbis.

Dicamus igitur, quid sit tenendum, ex substantia orbis exordio assumpto. *Corpus cœleste* (inquit) *ex duabus naturis compositum esse, iam dictum est.* mixtim autem *Auer.* de his loquitur: Ego autem operæpretium me facturum putaui, si prius de intelligentia, vtpote de digniori, deinde de illius materia, verba facerem; verba Auer. seligendo, diuidendoque. Inprimis autem non ignorare oportet duplicem formam inueniri: alteram quidem materiæ transmutabili coniunctam: alteram vero, intrāsmutabili, materiam, id est, cœlum constituentem in esse: illique speciem, atque esse actuale præbentem: quemadmodum primus phys. liber recitat com. 63. & octauus eiusdem com. 79.

Duplex forma.

Forma cœli.

Itaque forma cœli, quia à subiecto non accipit esse, sed vice versa subiectum ab ipsa; ideo intransmutabilis est, non potentialis, & receptiua, sed pure actiua.

Forma mutabilis.

Secus autem se habet forma transmutabilis, materiæ transmutabili coniuncta hæc siquidem, quia in subiecto recipitur ad vtrumque contingenti, potentialis vtique redditur, atque receptiua, ad eas nempe quas sibi materia largitur conditiones.

Est mouens non mota.

Quamobrem huiusmodi forma, mouens est, & mota non quidem vt quod, & per se seorsum; sed potius vt forma mouens, id est, vt principium motus, quo videlicet graue, vel leue sese mouet. Etenim quatenus est forma, actus quoque est, atque ita agentis officium exercet. Mota autem dicitur, quatenus illud sit, quo graue, atque leue mouetur, idque in materia à materia namque accipit, vt potentialis sit, atque motus capax, & receptiua. at forma intransmutabilis, mouens quidem, non autem mota esse dicitur, quia secus se habet ad subiectum. bene ergo dictum est à Comment. 4. *phys.* id esse materiam, quo graue mouendi potentiam habet, siue potentiam habet ad motum, formam vero, qua graue mouetur: forma ergo cœli, id est, intelligentia est mouens non mota. Sequitur comment. *Omne*, inquit, *quod mouetur, componitur ex duabus naturis. videlicet recipiente, & agente.* Quoniam autem corpora cælestia, corruptioni, atque generationi non sunt subdita; hac de causa eorum formę, diuidi ad diuisionem subiecti non possunt; non enim existunt in materia, dimensionibus mediantibus: neque materiam habent recipientem eas mediantibus dimensionibus. neque recipiunt magnum, & paruum. hæc quidem Auer.

Forma sine dimensionibus.

Cæterum non ignorare oportet, quandam inueniri formam, subiecti quidem constitutiuam, non autem à subiecto constitutam: quoties enim subiectum, à forma, veluti a causa formali dependentiam habet, forma vero à subiecto, vti à causa materiali non dependet, constituens quidem, non autem constituta forma appellatur.

Intelligentia mouens. *Forma constituens tum.*

Ex quo discimus, subiectum, relatione dependentiæ causæ formalis, ad formam referri: formam vero ad subiectum relatione dependentiæ causæ materialis, minime. Itaque forma, & non relationis subiectum, terminus est dependentiæ, quæ ideo relatiua dicitur, quia nimirum ad ipsam subiectum refertur: hoc autem modo, constituens, & non constituta forma apellatur. Ex quo patet, formam cœli non separatam, sed coniunctam dicendam esse, ob huiusmodi vtique dependentiam.

Intelligentia quomodo est forma.

Itaque intelligentia forma dicitur coniuncta; quia nimirum operationem largitur, & esse, non autem recipit: appropriata vero, quia aliud ab ipsa, non ipsa ab alio dependet separata autem, quia terminus, non subiectum est vnionis.

Quod non sit forma.

Sed *diceret aliquis*, si intelligentia est forma cœli; tunc plane esset actus, ac prima cœli perfectio: igitur materialia, vtpote educta de potentia materiæ. Nun est præterea actus primus, alioqui posset esse sine secundo, & ita absque motu, & intellectione. neque secundus; tunc enim esset operatio: denique forma corporis, & non materiæ diceretur, quod omnibus modis est falsum. *Dico*, intelligentiam esse actum, primamque cœli perfectionem, ideoque constituentem, non constitutam formam, quippe cum non sit educta de potentia materiæ. Est etiam actus cæli primus, quatenus illi esse largitur, atque secundus, quia scilicet per ipsam cœlum operatur. Primus autem sine secundo in animali cœlesti esse non potest. Est autem actus materiæ, vt subiecti perfectibilis, cœli vero, vt subiecti completi.

Quod intelligentia sit forma cœli. *1. cœl. 95.*

Cæterum Auer. Formam cœli asserit esse intelligentiam, materiam vero corpus recipiens illam, quæ profecto natura, seclusa intelligentia in actu esse non potest: nec sine intelligentia intelligibilis, sed Analogiam ad ipsam, sicuti materia communis ad formam habet. Nec inde sequitur, corpus cœleste esse in potentia tantum, & ita possibile non esse: nam etsi vtraque materia est potentia, diuersimode tamen: communis siquidem est potentia ad vtrumque, nempe ad esse, & non esse atque ideo materia illa in potentia est absolute: cœlestis vero ad esse tantum. Vnde respectu cœli materia est in actu methaphysica nihilominus, non autem physica ratione ambæ eiusdem sunt speciei. Inest tamen cœlo potentia ad vtrumque, respectu quidem motus, non autem formæ. Itaque intelligentia est forma cœli.

Intelligentia non mouetur ad motum orbis.

Octauo phys. com. 52. ait motores animalium, ad motum subiectorum mutare situm, quia scilicet & in esse, & in conseruatione ab ipsorum dependent subiectis. motores autem orbium secus se habent, vt dictum est: est ergo intelligentia forma cœli. Rauera, si cœlum diffiniretur; intelligentiæ essentiam tantummodo explicaret, cum sit illius ratio, & quod quid est. ergo illius forma. hoc enim modo arguit Arist.

2. ani 8.

Hoc autem est quod quid erat esse tali corpori: sicut si aliquod organorum physicum esset corpus, vt dolabra; erit enim vtique dolabræ esse substantia ipsius. & anima. hoc; diuisa enim hac, non vtique erit amplius dolabra, nisi æquiuoce, nunc autem dolabra. Amplius, omnis ratio, quæ propter aliqua duo, alicui attribuitur enti, alterum illorum formæ, alterum vero materiæ rationem habebit. sed cœlo attribuitur motus, & intelligere, idque respectu intelligentiæ potissimum: ergo quod prius. Sic etiam arguit Auer.

2. de an. comm. 24.

Quando, inquit, *duo attribuuntur alicui, oportet, vt alterum forma, & alterum materia, vel tanquam materia sit.* Itaque intelligentia est forma cœli abstracta in esse, sicut dicit Auer.

Vbi supra. *Forma abstracta in esse.*

Forma cœli, inquit, *non diuiditur per diuisionem sui subiecti, in causa autem est, quia non existit in subiecto, secundum quod est diuisibile, quia non constituitur per subiectum, imo est abstracta in esse, quoniam cum in toto existat, subiectum non diuiditur per eius diuisionem; in eo enim non existit, neque in toto, neque in parte: & vniuersaliter nec in diuisibili, nec in indiuisibili.*

Quomodo prima forma sit in cœlo. *1. cœl. 1.*

Sed *diceret aliquis*; nonne prima forma est in primo mobili, vt dicere videtur octauus physicorum? tam Græci, quam barbari ipsum supremum locum Deo attribuerunt. Prima igitur forma est in toto, & in parte. Denique ait, formas cœlestes esse totas in toto, postea negat esse in toto, & in parte. *Dico*, primam formam, atque cæteras huiusmodi æquiuoce inesse suis orbibus, hoc est, independenter, atque idcirco totas esse in totis, non partes in partibus, sed tot. ꝑ in singulis partibus. hoc autem Auer. innuere volebat, formam cœli non esse in toto, nec in parte, dependēter scilicet. Et cum ita sit, inquit, necesse est, vt forma qua mouetur, sit illa ad quā mouatur, hoc est, agens & finis. In formis autem

constitutis

Intelligentia mouans. constitutis per sua subiecta differunt; scilicet quia forma
qua mouentur, non est illa, ad quam mouentur, ad seipsam
perficiendam per formam aliam; necesse est, vt suum mo-
Forma cœli est agens & finis. uere sit finitum, cum non mouet, nisi quando mouetur, fi-
nis enim, quod est esse, differt ab illius formæ posse: in for-
mis autem separatis, idem est esse, & posse. Vnde eo ipso
Argumenta contraria. quod sunt, possunt, & habent finem; ita & ipsa forma est
agens, & suæ actionis finis. Sed *ambiget aliquis.* Si res ita se
1. habet: frustra ergo mouet. aut enim ob sui mouet conser-
uationem: aut alicuius rei acquirendæ gratia. non quidem
ob gratiam sui, siquidem cum sit perpetua, his opus non
habet: neque ob gratiam alterius, alioqui finem nondum
2. esset consequuta. Amplius, quodlibet genitum, eo ipso
quod est, formam habet. sed forma est finis: eo igitur ipso,
3. quod est, habet finem. Item: si quælibet intelligentia est
agens, & finis: quælibet ergo est sua beatitudo, quod est
falsum, hoc enim ad primam tantum spectat intelligenti-
Solutio. am. Tenet conseq. nam finis, est creaturæ beatitudo. Ad 1.
1. resp. Auer. intelligentiam mouere ob præseruationem
coexistitiuam, hoc est, vt coexistat. Vnde 2. *phy. com.* 88. ait, in
sempiternis quidquid est necessarium, esse simpliciter ne-
cessarium ex fine quidem, non autem ex materia: atque ita in
sempiternis est necessitas ex fine simpliciter. In naturalibus
autem, quia finis est possibilis, & non in actu; ideo necessi-
tas simpliciter non potest ex fine haberi. In sempiternis au-
tem omne possibile est in actu, & necessarium; idcirco ne-
2. cessitas pendet ex fine, qui impediri non potest. Ad aliud
dico, duplicem esse finem: generationis vnum, nempe i-
psam formam: & rei genitæ, id est, perfectissimam illius for-
mæ operationem, qua primo redditur motori simillima,
Duplex finis. quod fieri potest. Itaque quando res fiunt, eo ipso primum,
non autem secundum finem possident: nam illum quidem
per operationem, hunc autem per motum, ac mutati[illegible]m
acquirunt. at res perpetuæ ab æterno, & essendi, & operan-
di finem habent. Cæterum, fides catholica hoc primæ tan-
tum intelligentiæ dicit esse attribuendum. Ad vltimum di-
co secundum rei veritatem, intelligentias non mouere
propter finem, id est, beatitudinem habendam, cum illa po-
tiantur; sed in gratiam potius primi motoris, cuius impe-
rio, & iussibus parent: idque ad hominum salutem procu-
randam. Hæc quidem theologi: philosophorum vero non-
nulli aliter sentiunt. Cæterum, *Auicenna* arbitratus est finem
nobiliorem causam habere, quam agens: ideo corporum
cœlestium formas mouentes intrinsecas esse dixit, atque
materiales: formas vero, quæ mouent, vt finis, separatas, at-
que abstractas. hoc autem Auerroi non placuit: nam si ita
esset, inquit, tunc illæ formæ existerent in suis subiectis, atque
ad motum subiectorum mouerentur, sicque ad diuisionem
subiectorum mouerentur: motum enim si mouetur essen-
tialiter, erit diuisibile essentialiter, & si per accidens, per ac-
cidens. Quasi diceret Auer. Si ita res se haberet sicut dicit
Auicenna; tunc plane motores orbium suis in subiectis es-
sent, atque ad illorum motum per accidens mouerentur, &
sic per accidens saltem essent diuisibiles: eo enim modo, quo
vnumquodque mouetur, est diuisibile: vt si essentialiter, si-
ue per se mouetur; sic etiam sit diuisibile: si vero per acci-
dens, per accidens. Non ergo verum est, formas effectrices
Forma vt finis, & agens eadem. in subiecto esse. Nihil ergo est in corporibus, inquit Auer.
cœlestibus, quo forma, qua est motus, differat ab ea, ad quã
est motus; imo sunt eædem formæ, & non differunt, nisi in
dispositione, hoc est, distinctione rationis. Etenim forma,
seu intelligentia, quatenus per motum quid conseruabile
intelligitur, habet rationem finis optimi, & appetibilis. At
vero quatenus est intelligens, & appetens huiusmodi dis-
positionem, veluti eius esse; sic certe est agens, mouens, ac
motum efficiens. Sola ergo ratione, siue dispositione di-
stinguuntur. Amplius, intellectus, & intellectum idem sunt
in corporibus cœlestibus, vt dicit philosophus: quod qui-
dem verum esse in primo motore; in aliis vero per intelle-
ctum id intelligitur, quod per motum est conseruabile, fi-
nis scilicet: per intelligentem vero, finem illum appeten-
tem. Ex quo patet in idem recidere, quod proxime dictum
Theologi dissentiunt ab Aristotele. est. Sequitur etiam apud Arist. in corporibus cœlestibus i-
dem est finis & agens: igitur mouent motu æterno, quod
plane theologis non probatur, qui motus æternitatem non
Quomodo est æterna. admittunt: quam ob causam ait Auer. *Si ita esset*, inquit, *vt
dixit Auicenna; tunc suum mouere esset finitum: quod enim mouea-
tur, impossibile est, vt sit principium motus æterni; finis siquidem in
mouentibus esset quid extrinsecum, atque extraneum, & ideo non æ-
ternum.* Et quod dicunt incipientes philosophari, quod ani-
mæ istorum corporum cœlestium sint formæ in materiis,
quæ scilicet acquirunt æternitatem ex formis immateriali-
bus, nihil est, natura enim generabilis, & corruptibilis non
recipit æternitatem ab alio. Itaque forma cœli non accipit *De formis cœlestibus.*
esse à subiecto, sed subiectum ab ipsa, est mouens non mota,
dimensionibus vacans, constituens, non constituta, con-
iuncta, appropriata, separata, non mota ad motum orbis,
abstracta in esse, agens & finis, mouens motu æterno, secun-
dum Auerroem.

CAP. IV.

An formæ cœlestes moueantur per accidens.

ALiquid moueri per accidens, bifariam dicitur, teste *Subiectiue.*
Auer. subiectiue quidem, siue delatiue, qualia sunt *8. phys. 52.*
omnia, quæ cum suis deferuntur subiectis, de loco
ad locum, veluti albedo in corpore moto, & ani-
mæ cunctorum, quæ sub cœlo habentur animantium. Alio *Attributiue.*
modo attributiue, siue respectiue. quod plane fit non mu-
tando situm; sed potius ob motum extrinsecus aduenien-
tem subiecto, quod ab ipsis mouetur. hac ratione intelligẽ-
tias medias per accidens moueri dicimus, non quod mu-
tent situs, sed quod eorum mobilia, siue orbes, à primo mo- *Formæ cœlestes non*
ueantur motore, à quo vniuersum, motu diurno mouetur, *mouentur*
reliqui vero orbes, secundo, & tanquam partes. sic enim ait. *per accidẽs.*
Prima quidem latio, vna est; plura tamen diuina corpora fert. cætera *12. met. 44.*
autem multa quidem; vnum tamen vnaq. fert corpus. Ex quo patet, *2. cœl. 71.*
non modo primum motorem; verumetiam, nec cæteras
intelligentias subiectiua moueri: attributiua vero medias,
primum vero neutro istorum; cum nullum supra se orbem
seu mobile habeat. Deinde. *Omne, quod est per accidens tale pot-* *8. phys. 36.*
est non esse; omne siquidem accidens, est contingens, quod *37.*
potest non esse. omne præterea per accidens mobile, teste
Auer. sicut annotauimus paulo ante, est etiam per accidens
diuisibile atqui ita essent formæ materiales. Amplius, non
mouentur per accidens, sicut ambulans in naui: cum enim
non sint corpora, seorsum moueri nequeunt: neque per a-
liud alioqui essent formæ extensæ, & accidentales. Formæ
ergo cœlestes non mouentur per accidens subiectiue, nisi
attributiuo tantum, idque mediæ prima autem, ab omni
modo est libera. Sed *dicet aliquis*, quælibet intelligentiarum *Argumenta contraria.*
est proprii orbis perfectio: igitur ad illius motum mobilis,
saltem attributiue. Reuera, quemadmodum mediæ ob
motum primi mobilis per accidens moueri dicuntur; ita
plane & prima ob planetarum motum, cum subiectum pri-
mum sit quoddam ex omnibus aggregatum orbibus. Qua-
tenus igitur orbes, qui sunt partes vniuersi per accidens at-
tributiue mouentur: & ipse quoque primus motor. Insu-
per, si anima per accidens moueri dicitur, quia eius mobile
mouetur ab alio; quam ob causam, non idem illi contingit,
quando suum mouet orbem? *Dico* cum Auer. Formas cœle- *Solutio.*
stes non moueri subiectiua ad motum orbium, quia ab illis *7. met. 8.*
essentialiter, aut accidentaliter nequaquam dependent. A-
nima præterea est in qualibet parte orbis, omnemque occu-
pat situm non ergo per accidens moueri potest. Ad hæc, or- *6. phys.*
bis, secundum formam, non autem secundum situm, locũ
mutare dicitur. at intelligentia est orbis perfectio quoad
subiectum, non autem quoad formam, hac de causa per ac-
cidens moueri non potest. Ad confir. dico, primum moto- *Prima intelligentia*
rem nullo modo per accidens moueri, quia est prima ars, *nullo modo*
cuius virtute cæteræ mouentur intelligentiæ proinde illa- *per accidẽs*
rum motu per accidens moueri non potest. Primus præter- *mouetur.*
ea in mouendo, aliquem superiorem non imitatur; ideo
non mouetur ad motum alterius. Denique partes reducun-
tur ad totum, non autem è diuerso: quamobrem, quia cæ-
tera mobilia reducuntur ad vnum primũ; idcirco illorum
motores per accidens attributiue moueri dicuntur: non sic
autem primum mobile, ac illius motor; spectat enim hoc,
teste Auer. ad omnimodam primi motoris perfectionem, *8. phys. 58.*
vt nullo modo per accidens moueri queat. at cæteræ intel-
ligentiæ, quia ab huiusmodi perfectione deficiunt, propter-
ea nonnihil similitudinis cum cæteris habent animanti-
bus, vt per accidens saltim attributiue moueri dicantur. Ad *An aliquod*
aliud negatur similitudo: animæ namque animantium non *corruptibile possit esse*
per se absolutæ, sed ab extrinsecis impelluntur rebus, atque *æternum.*
incitantur. at animæ orbium, cum sint finis, & causa motus,
proprie, vereque per se mouent. Sed *quæret aliquis*, an omni-
no sit vera illa Auer. sententia, quod nullum corruptibile
possit ab alio fieri perpetuum: nam potentia materiæ, qua
potest recipere infinito quasi tempore aliam, atque aliam
formam, est quidem corruptibilis; & tamen æterna, ad
mentem philosophi. *Dico* aliquod ens esse suapte natura æ-
ternum: aliud vero per accidens, nempe potentiam mate-
riæ; infinitarum siquidem successione formarum, perseue-
rat in esse. Itaque corruptibile secundum proprias causas,

De formis cœlestibus.

necessario corrumpi necesse est · perpetuitatem autem accipere potest, ex aliquo extrinseco aduentente. Nonnulli aiunt illam Auer. sententiam in substamijs tantum æternis veritatem habere; siquidem omne æternum à parte ante, est etiam æternum à parte post, nihil enim in substantiis huiusmodi, simul est æternum, & corruptibile. at in accidentibus multa sunt corruptibilia, quæ nunquam corrumpentur: nam ab alio æternitatem mutuant, veluti motus cœli,

12. met. 41.

qui à suo motore, æternitatem recipit. Atqui motus & lumen continue generantur, & corrumpuntur, sic etiam elementum secundum totum manet, secundum partes vero corrumpitur: præstat ergo dicere illam sententiam vniuersaliter ex se veram esse.

CAP. V.

Forma largitur cœlo motum, & esse, ex secundo de substantia orbis.

Forma vna cœli.

Forma (inquit Auerr.) *qua mouetur cœlum non est generis formarum quatuor elementorum, alioqui esset graue, vel leue, moueretur per se, & per accidens.* Natura ergo cœli est natura animæ; nullam enim præter animam illam, formam habet, à qua cœlum habet, vt sit mobile corpus in actu. Porro illa intelligentia, & forma cœli dicitur, & substantia: forma quidem, quatenus est mouens in actu; substantia autem, quatenus illa, corpus cœleste reponitur in specie, & est actu corpus. hæc autem inprimis

Differentia formarum.

largitur cœlo esse animal, deinde esse corporis: non sicuti animal terrestre, cuius anima secundum rationem saltem prius largitur materiæ esse substantiæ, deinde esse corporis, tertio esse vegetatiuum, quarto sensitiuum, postremum rationale. Cœlum itaque prius est animal, quam corpus, atque substantia: nam ante animam nulla in cœlo forma præcessit sicuti in homine saltem secundum rationem, corporeitatem, atque substantialitatem, animæ aduentum præcessisse, dicimus: ex animæ siquidem vnione ad cœlum, corpus,

Argumenta. 1.

quantum, figuratum, & id genus, cœlum efficitur. Itaque prius est animal quam cœlum, sicuti prioritate naturæ, aut rationis, siue secundum intellectum, non autem secundum rem, prius est homo animal, quam homo. Sed *dicet aliquis*: omne quod mouetur, in partem motam in actu, & mouentem in actu diuidi, necesse est. sed cœlum mouetur: igitur est tale aliquid at pars mouens in actu, est anima: pars ergo muta in actu, est alia forma; alioqui anima cœli, esset mouens, & mota, quod supra negauimus. Amplius, cœlum est

2. Solutio.

corpus igitur habet formam corporeitatis. *Dico*, cœlum ab intelligentia, esse mobile in actu, sicuti homo ab anima rationali est mobilis in actu. Ex intelligentiæ autem vnione, sequitur cœli corporeitas, & quæ sunt generis eiusdem, quæ post animæ coniunctionem, consequuntur. Recte ergo dictum est à commentatore: cœli naturam, esse naturam ani-

Motus animæ circularis.

mæ. Sequitur Auer. *Sed quoniam, inquit, nos inspeximus animalia, quæ sunt hic, & inuenimus duo principia duorum motuum, quorum alterum est principium motus recti, & inuenimus motum istum esse contrarium motui inclinationis; necesse est, vt motus animæ sit circularis, à qua cœlum mouetur in orbem, & ita sequitur, quod illa natura, quæ facit ipsum esse corpus, neque leue, neque graue sit, & quod etiam mouetur circulariter.* Sane, hoc in cœlo veritatem habet,

Cœlum nõ est graue, aut leue.

cuius natura est ipsa intelligentia, nihilque aliud principaliter, seu dispositiue inuenitur: in aliis autem corporibus non est simile; anima enim hominis non est grauis, aut leuis, corpus vero illius graue esse cognoscitur. Cœlum præterea, si tale quid esset, cum labore moueretur, quod profecto primo, & optimo non conuenit corpori. Itaque natura corporis cœlestis non est, nisi natura animæ mouentis in loco; non enim est in eo de potentiis, nisi potentia in loco, & motus circularis, ac nobilissima figurarum, nempe sphærica. Illa autem forma, anima quodammodo dici-

Appetitum intellectiuum inest cœlo.

tur, propter appetitum existentem in ea, cuius mouere est quodammodo intelligere, siue intellectus, & est forma simplex, per quam animal cœleste componitur ex vno mouente, & vno moto. Reuera, animalia, quæ hic mouentur, cum ex pluribus in vna essentia specie sint composita, ad vnum primum mobile, quod mouetur à se primo, & essentialiter, quodque constat ex moto primo, primoque motore, necessario reducuntur. Quoniam autem primus motor, non est virtus simplex in corpore, per corpus constituta: alioqui superius mobile haberet, ad cuius motum per accidens moueretur, hac de causa, anima cœli nominatur intel-

Motus cœli intellectiuus vnde.

lectiua, & forma simplex. Vnde motus cœli intellectiuus dictus est tum quia est maxime regularis, qui profecto procedendi modus, intellectus similitudinem gerit: tum quia est sine organorum adminiculo, sicuti etiam fit intellectio, per nullam enim determinatam corporis partem perficitur, atque completur. denique à mobili proficiscitur immateriali, atque motore sic etiam intellectus, atque ipsa intellectio. Voca-

De formis cœlestibus.

2. de anim.

tur quoque anima, ob virtutem appetendi: nam teste Philos. animatorum gradum, appetitus constituit. intellectiua vero ob motum ordinatissimum: simplex autem, quia nimirum ex illa, veluti ab vno motore, & cœlo, animal cœleste efficitur, vtpote non per subiectum constitutum. Cœlum autem ex virtutibus animæ, appetitum, & intellectum habere dicitur, idque ob suæ animæ gratiam. Porro, prima intelligentia, seipsam, reliquæ vero primam appetunt: omnes vero propter pulcherrimum mouendi ordinem, suis certe orbibus, quasi motum intellectiuum largiuntur. Quomodo ergo insit appetitus cœlo, atque intellectus, patet. Sequi-

Motus animalium compositus.

tur Auerr. *è contrario de animalibus, quæ sunt hic; apparet enim, quod mouens componitur ex anima videlicet, & re desiderata extrinsecus mouente animam; & ideo motum inuenitur in eis compositum, non simplex.* Sed de hoc paulo ante disputauimus. Itaque corpus cœleste non indiget anima sensibili, aut imaginatiua; sed virtute, quæ non sit corpus, nec in corpore, quæ ipsi largitur permanentiam æternam, ac motum æternum secundum Auerroem: Reuera, non modo indiget virtute mouente semper in loco tantum, sed etiam largiente in se, & sua substantia permanentiam æternam; ex se enim est finitæ actionis, quia scilicet est finitarum dimensionum, ac terminatæ superficiei ipsum continentis. Profecto, in separa-

Finis efficiens.

Forma idẽ.

tis à materia, forma, finis, & efficiens sunt idem. Cum autem cœlum sit ab intelligentia, vti à forma, & fine, erit etiam, vt ab efficiente: sed hoc tantum primæ conuenit intelligentiæ, secundum scripturarum sanctam veramque sententiam; in ipso enim omnia viuunt, mouentur, & sunt. Sequitur Auerr. *Cœlum*, inquit, *habet virtutem, & mouentem motum, & agentem, & conseruantem, sicuti est dispositio in corpore hominis, & in corpore facto propter finem proprium*, finis enim signi-

Finis significat agens.

ficat agens significatione necessaria, sicut mouens significatur per motum; finis enim ad extra, effectus rationem habet, qui sine agente non est. Causæ insuper, sunt sibi inuicem causæ. finis autem non diceretur, nisi moueret agentem nec vicissim agens, nisi moueretur à fine. Denique finis est vltimũ

Finis quis.

in executione, quod absque agente fieri non potest. Quoniam igitur finis quo ipsius cœli, est motus, ac terum conseruatio; finis autem gratia cuius, est ipsamet intelligentia, quatenus per huiusmodi motum conseruatur; hanc ob causam putauit Auerroes intelligentiam cœli, causam esse effectricem. sed aliud docet Catholicæ fidei veritas. Ceterum, duplex est

Duplex agens.

agens, quorum alterum, effectum tempore præcedit, sicuti est in sphæra istius mundi inferioris; disponit enim materiã, formamque ex illius potentia educit: aliud vero, natura est prius, sicut est dispositio temporis cum orbe, & agentis cum orbe, scilicet facientis ipsum in dispositionibus necessariis, in inueniendo finem, ob quem fit: intelligentia namque natura, ac causalitate orbem præcedit: nec refert, quod cœlum, ad mentem Auer. existens æternum, agente non indigeat sibi coæuo, aut priori. nam etsi agente non indigeat de potentia ad actum educente; indiget nihilominus conseruante, id, quod actu talem obtinet dispositionem. Ex

Forma non educta de potentia.

quo patet intelligentiam esse formam cæli, non quidem ab agente eductam, nec de nouo illi esse largientem; sed ipsamet agentem, & conseruantem, denique perficientem: & finem, cuius gratia cœlum est, & mouetur, cœlo nobiliorem, altioremque. Sane, hæc quæ à philosopho, atque Commentatore dicuntur, optime congruunt primæ intelligentiæ. Itaque corpus cœleste cum non transmutetur secundum subiectum; ex substantia in actu, & dimensionibus in actu componitur. Patet ergo, quod illius forma, & esse largiatur, & motum circularem, appetitum, atque intellectum, quodque non sit educta de potentia materiæ, sed actu existens, prius cœlum, animal, quam cœlum, seu corpus constituerit, sicut dictum est. Et hæc quidẽ ex secundo de substantia orbis. Sed iam ad tertium transeamus. Omnis virtus in

Forma cœli si est infinita virtutis.

materia est finita: at motor cœli non est finitus, siue finitæ, determinatæque virtutis, alioqui non largiretur motum infinitum, ad mentem Auerr. igitur non est virtus in materia. Quare, si corpus cœleste recipit mouere infinitum; non est compositum ex materia & forma; omne enim tale est finitæ receptionis, sicut finitæ motionis in aliud. Circumscri-

Cœlum nõ est compositum ex materia, & forma. 1. ser. 5.

pto ergo motore, cœlũ non est compositum ex materia, & forma: sic enim docet nempe cœlum non esse compositum ex vera materia, & vera forma; sed æquiuocè tantũ, quippe cum intelligentia sit natura cœli non vniuoce, sed æquiuoce potius: nam etsi quatenus sunt animæ, cœlum constituãt in esse, ac propriis illi accidentibus, figura videlicet & motu, non tamen propterea sit illius natura, cum a subiecto non

dependeant;

Cœlum esse compositum. dependeant: natura namque ratione tantum metaphysica, quæ est potentiæ principiique ratio, non autem physica, quæ est ratio potentiæ transmutabilis, de cœlo, atque istis inferioribus prædicatur. Cum autem intelligentia sit forma abstracta in esse, alicuius non dicit propriè corporis naturam; natura enim est principium, per quod res mouetur, & quiescit per se; ideo de forma abstracta dici non potest, quia natura per se inest enti naturali. Reuera, generationis corruptionisque principium est materia; at cœlum est in-
1. phys. 9. corruptibile: non ergo inest illi materia, ad mentem Auerro. & philosophi: *Non enim eorum, inquit, est eadem materia, sed eorum, quorum est transmutatio ad inuicem.* Sed de hoc postea, cum
Quomodo cœlum dicatur compositum. sermo inciderit de materia cœli. Itaque in cœlo secundum Auerro. est compositio ex mouente, & moto, nõ autem propriè ex materia, & forma naturali. Cœlum siquidem circumscripta intelligentia, non est ens in actu, quod agere possit in hæc inferiora; motus enim tunc sibi non inesset, qui est tanquam vita omnium natura constantium. Itaque cœlũ, sine intelligentia, non est substantia cõposita ex materia, & forma, alioqui corruptioni esset obnoxiũ. nec etiam
9. met. 17. forma dici potest, formę quippe est mouere, nõ moueri. Nihil prohibet vt cœlũ sit materia, sed prohibet vt sit forma: materia, inquam, non ad vtrumlibet, sed ad vbi tantum. Quando autem cœlum, vt quoddam animal ex se motum, intelligitur; tunc plane ex duabus naturis, nempe mouente, & moto, compositum esse dicitur. & esse in actu, atque agere in hæc inferiora. Sed *dicet aliquis.* Cœlum, seclusa intelligentia, aut est actus, & sic est forma subsistens, quod est falsum: aut est nihil, & hoc quoque est absurdum: igitur est aliquid habens actum, atque ita, sine intelligentia, motu tantum & lumine, in his inferioribus virtutem haberet agendi. Peripathetici negarent cœlum sine intelligentia esse in actu. *Natura,* inquit Auerr. *huius, est natura anima,* & Themistius, Simplicius, Alexander 3. phy. aiunt. Corpus æthereum vi suæ naturæ, solo actu consistere, idque per intelligentiam sui orbis; de forma enim, ac specie sua nequit mutari: quia autem vbique totum esse non potest; potentiæ, quæ est ad locum,
Propria opinio. particeps esse dicitur. hæc quidem illi. At non salua tantorum authoritate virorum, non videmus aliquod impossibile, quominus cœlum, sicut alia corpora simplicia, ex propria sit materia, & forma compositum, moueaturque motu naturali, absque vlla corruptione, ob formę perfectionem, quæ omnem explet materiæ appetitum. Illam autem formam dicerem intrinsecam, naturalem, ab ipso cœlo minime abstractam. Cæterum ad mentem Auerr. cœlum est cõpositum ex materia & forma, hoc est, ex intelligentia, & materia, quæ est in actu per ipsam intelligentiam, quæ quidem materia est intelligibilis per hanc suam formam: sicuti materia communis per analogiam ad formam. habet autem tantum potentiam ad esse, & non ad non esse, sicut materia communis, ideoque vocatur materia in actu. Quoad vero ad motum, non autem, quo ad formam, habet potentiam
1. cœl. 95. ad vtrumque. Ex quo patet secundum Auerr. cœlum physica ratione non esse compositum ex materia, & forma, alioqui esset graue, vel leue, & ita corruptibile.

CAP. VI.

Cœlum (seclusa intelligentia) est compositum ex materia & forma.

1. QVidam contra Auerroem aliorumque sententiam sic arguere soliti sunt. Omne, inquiunt, sensibile, est indiuiduum demonstratum, 3. *de anima,* & ex consequenti compositum ex materia & forma. sed cœlum, etiam sine intelligentia, est aliquid tale: igitur est
3. an. 14. compositum ex materia & forma. Reuera, teste Auerroe. Omne ens, citra primum, aut ex materia & forma, aut ex potentia & actu componitur. sed corpus cœleste, citra Deum & absque sua intelligentia, est ens: igitur ex materia & forma compositum; est enim ens in actu. Sane, cœlum, sine intelligentia non est accidens: substantia ergo, non materia absolute, nec forma similiter: igitur compositum ex vtra-
2. que. Amplius, cœlum (circumscripta intelligentia) non est indiuisibile, alioqui esset intellectus, diuisibile ergo, & ita est corpus, compositum vtique ex materia & forma. Sane, si cœlum habet esse ab intelligentia; est ergo in potentia ad esse; ex se enim esse non habet, atque eadem ratione in po-
3. tentia ad non esse, & ita corruptibile. Ad hæc, orbis solis (seposita intelligentia) est eiusdem rationis cum aliis orbibus, aut diuersæ, si eiusdem, plures ergo formas recipere potest: si vero alterius; ad vnam ergo tantummodo formam habendam aptitudinem habet; idque vel per suam essentiam, vel per aliquem actum medium. non per suam essentiam, est enim respectu intelligentiæ, pura potentia: igitur per aliquem actum medium, atque ita compositum ex materia, & forma. Denique, si intelligentia formaliter inest cœlo, per accidens vtique moueretur, alicuius enim compositi forma essentialis, ad motum compositi per accidens
Solutio. mouetur. Ad 1. Auerr. resp. Cœlum, sine intelligentia, non
1. indiuiduum, nec sensibile esse; omnia enim illa sequuntur, non autem præcedunt intelligentiæ vnionem. Eodem modo soluitur confirmatio: cœlum namque solum est potentia ad vnum, vnde est materia ad vbi, & non ad vtrum-
2. que. Ad 2. Si in illo priori pars cœli consideretur, esset vtique indiuisibilis, de facto tamen diuisa, atque ideo non est intellectus, quippe cum intellectus, & re, & ratione sit indiuisibilis. Ad confir. dico, cœlum, esse, actumque ab intelligentia accipere, ad quam habet potentiam tantum, non
3. autem ad non esse, sicut materia communis. Ad 3. Partes in cœlis, quæ materiæ locum occupant, vt motus, & formæ, sunt alterius, & alterius rationis: quam ob causam illarum quælibet, per suam ipsius potentiam, quæ est eius essentia, ad suum quidem actum determinate fertur. Ad confir. patet solutio: intelligentia siquidem non est forma cœli substantialis, tametsi cœlo esse largiatur, hac de causa inter cœlum, & intelligentiam non est vniuoca compositio. Reuera, Non est compositio vniuoca. omnis forma vniuoca in materia vniuoca recepta, de potentia materiæ extrahitur à naturali agente. sed cœli forma Intelligentia est perfectio orbium. non est talis: igitur cœlum non componitur ex materia & forma. Amplius, cœlum, sine intelligentia non est compositum ex materia, & forma alterius rationis, alioqui otiosa esset intelligentiæ copulatio; siquidem illa forma, cum esset actua, ad cœli motum sufficeret. hanc profecto rationem mihi satis placere affirmo, eamque omnino amplecterer, ni aliud omnium propemodum sapientum doceret authoritas. Cæterum ad mentem Auerr. intelligentia est perfectio cœli, cui largitur non modo operandi virtutem; verumetiam potentiam essendi, siue ipsum esse: omne siquidem constituens corpus in esse, locat illud in specie, atque operatio-
nem largitur, & esse. Sed intelligentia ita se habet ad cœlum, 1. phys. 63.
quemadmodum docet Arist. Ergo. Ad hæc, in separatis à 8. phys. 51.
materia, finis, forma, & efficiens concidunt. *destru. destru. disp.* 2. de an.
3. *sol:* 1. *dub.* 19. *circa finem* ergo. Sane, in tribus causarum generibus, anima est sui causa subiecti. sed intelligentia esse cœli anima: igitur est illius efficiens causa, forma, & finis. Profecto, forma, à qua fluunt accidentia omnia alicuius subiecti, non tantum operationem; verumetiam esse illi
largitur. sed intelligentia, vt dicitur est propriorum omni- 1. cœl. 5.
um accidentium causa. Ex his ergo, atque similibus patet An cœlum
cœlum ab intelligentia, & esse, & operationem accipere. Ex sit animatum.
his autem sequitur quæstio, an scilicet cœlum sit animatum. in 2. Pymandri satis diximus, quocirca paucis me ex-
pediã, talibus adducũtur rationibus. Cœli, inquit, animatis 2. cœl. 61.
præstantiores sunt. igitur animati: nam id, quod non est a- 1.
nimatum, non est animato præstantius. Amplius, omne, 2.
quod est determinatæ figuræ, motus quoque determinati, in partem determinatam, est animatum. sed tale quid est cœlum igitur animatum. Denique, motor corporis cœlestis non est in materia. est ergo intellectua: atque ita cœlum in-
telligit, & est animatum. Sed nunquid animatum anima Cœlum for
assistente? Sic enim quidam arbitrantur, cœlum scilicet maliter
propriam habere actualitatem, motorem vero cœli, alte- intelligit.
ram, atque ex ambobus, veluti ex naui, & nauta, vnam operationem fieri. Sed hæc sententia Peripatheticæ aduersatur doctrinæ: omne enim compositum per se mobile, & intelli-
gens, per se etiam à sua forma habet esse formaliter. sed cœ- 3. an. 14.
lum est huiusmodi. Ergo. Nam ex assistente operatio non dicitur formalis: sicuti nauta non vocatur formaliter intel-
ligens, quia nauta intelligit. Amplius, cœlum est vnum es- 2. cœl. 3.
sentialiter, & verius quam homo. sed homo est vnum animal formaliter: cœlum ergo similiter. *Dico,* duplicem esse animam alteram quidem subiecto esse largientem, atque in esse per subiectum constitutam, cuiusmodi sunt multorum animalium animæ, quæ etsi speciem illis largiantur; in esse tamen & conseruari, à subiectis dependent: alteram vero, quæ licet præbeat esse; non tamen à subiecto, illius esse dependet, veluti est intellectus possibilis in homine, & intel-
ligentia in corpore cælesti. Intellectus siquidem possibilis, Vnum formaliter.
in esse specifico, & vltimo, hominem constituit: quoniam autem est immortalis, ab esse hominis non dependet. Eodem modo cœlum quidem ab intelligentia constituitur in esse, ipsa nihilominus à cœlo non dependente. Ex quo patet, quod quemadmodum ex intellectu, & corpore humano fit vnum formaliter; ita ex intelligentia, & corpore cœlesti. Suffragatur

Cœlum esse compositum.

huic sententiæ Auerr. *Fait*, inquit, *necesse, vt forma cum esset libera ab hoc subiecto.* id est, vt non dependeret à subiecto nec in esse, nec in conseruari quidem, & vt non haberet constitutionem per corpus; sed corpus cœleste constitueretur per illam. ex quo patet cœlum esse animatum animatione æquiuoca, quia anima cœli esse illi largitur; non tamen dependet ab ipso, atque ideo deest perfecta animati ratio. Sed iam eo redeat, vnde defluxit oratio, nempe, intelligentiam cœli motricem non esse virtutem in materia: *Omnis*, inquit Auer. *virtus in corpore est finita.* Reuera, si esset in corpore, esset finita, & infinita: infinita quidam, quia æterno vigore, quo resisteret corrumpenti: finita vero quia in materia: Forma siquidem per materiam finitur. Si enim esset in composito corpore, esset vtique corruptibilis, atque ita illi necesse esset, vt tempore æterno resisteret corrumpenti, quod absque vigore infinito fieri non posset. Esset ergo infinita vigore; & ita in non tempore, & tempore moueret. In non tempore, quia infiniti, in tempore quia finiti vigoris. Ex quo patet posse inueniri virtutem infinitam in tempore extra corpus finiti vigoris. Et nullam virtutem infinitam esse posse in tempore, quæ non sit etiam vigore infinito. Porro, Auer. arbitratur, quod si virtus æterna sit in corpore, vigore, & tempore infinitam fore. extra vero magnitudinem, nec finitam, nec infinitam esse. quod quidem sic intelligendum est, motorem cœli, à subiecto, seu materia, finitudinem, siue infinitudinem non accipere. Nulla itaque virtus infinita in extensione, & duratione, ab aliquo corpore constituitur in esse, alioqui esset infinito vigore, & ex consequenti moueret in non tempore: vel virtus finita in æquali tempore mouere posset; inter illas siquidem cadit comparatio. *Dicet aliquis*, quare virtus infinita in corpore moueret in nō tempore? *Dico*, cœli potentiam, tum ex parte actionis, tum etiam passionis, finitam, atque determinatam esse. Patet hoc ex philosophi authoritate. *Si cœlo*, inquit, *adderetur astrum; aut tardius, aut nunquam moueretur* at virtus infinita agens secundum vltimum suæ potentiæ, cum contrarium sibi æquari non posset in renitendo, obsistendoque, moueret vtique in non tempore. Sequitur Auer. *in 3. de substantia orbis*: *Si*, inquit, *concesserimus, quod in corpore cœlesti sit virtus finita, alia à virtute motiua, quæ non est in eo, ac constituitur per ipsam: & quod aggregatum ex illa virtute in materia, & ex materia ipsa, sit corpus cœleste, sicut dixit Auicenna, in corpore cœlesti est, sine ipsum esset corruptibile, quod nunquam tamen corrumpetur. Et hoc quidem reprobaui in vltimo tractatu de cœlo. & mundo*, ait Commentator. Putauit autem Auicenna cœlum esse quidem ex se finitum, & in agendo, & in patiendo; infinitudinem, seu æternitatem tamen accipere ab æternitate motoris. Sed instabiles sunt illius rationes; nam vt philos. loquitur, non tantum cœlum est qualitate, ac quantitate finitum, verumetiam virtutes cœlorum, sicut patet per exemplum de astro nouo addito. Infinitum autem duobus modis dicitur, quorum vnū est virtus infinitæ actionis, & passionis in tempore, & est finita in se, scilicet in velocitate, & vigore. secundum est virtus infinitæ actionis, & passionis in se, id est, infinitum duratione, extensiue agendo, siue patiendo: & infinitum actione, seu vigore. Cæterum infinitum vigore, non congruit nisi corpori infinito, quod plane, non inuenitur in rerum natura. Itaque infinitum vigore corporibus sublunaribus vt patet, minime conuenit. nec etiam cœlestibus, quippe cum statis ordinibus, motibusque ferantur. At infinitum duratione, corporibus competere potest cœlestibus, quia corpora sunt simplicia. at sublunaria, quoniam composita sunt, ac corruptioni obnoxia; ideo neutrius infiniti participia esse dicuntur. Virtus ergo infinita in actione sua, non est in corpore. An autē sit extra corpus, ex Auerroe hic non habemus.

8. phys. 83.
Intelligentia non est virtus in materia.
3. de subst. orbis.
Finita & infinita.
2. phys. 26.
8. phy. 79.
Quare virtus infinita in corpore moueret in non tempore.
2. cœl. 71.
1. cœl. 33. 76.
Cœlum esse finita actione.
Infinitum duplex.
3. phys.
Virtus infinita non est in corpore

Infinitum igitur in vigore. ait Commentator, cuius causa est corpus, secundum quod corpus, impossibile est in corporibus siue cœlestibus, siue alijs. Infinitum vero in tempore, necesse est esse in corporibus cœlestibus, ex diuersitate motoris, & moti in eis à corporibus generabilibus, & corruptibilibus; quia virtutes eorum motiuæ sunt materiales, & corpora sua, quæ mouentur ab eis, sunt composita ex materia, & forma. Conueniunt autem in hoc, quod actio, & passio in vtrisque corporibus sunt finitæ in se; dissentiunt autem, quia virtutes corporum cœlestium sunt immateriales, corpora vero simplicia: at virtutes terrestrium materiales, corporaque composita. *Dicet aliquis*, virtus cœli, est finita actione, passione, vigore: cœlum ergo est tempore finitum. Amplius, cœlum est actione, & passione finitum: igitur potest corrumpi. *Dico*, cœlum, tempore quidem infinitum, actione vero passione, atque vigore finitum esse. Infinitum autem tempore, quia ipsius forma non constituitur per subiectum, & eius materia, est simplex: actione vero, atque passione finitum, quia nulla illi inest virtus vigore infinita. Nec sequitur: est actione, atque passione finitum igitur corruptibile; possibilitas enim corruptionis ex eo maxime prouenit, quod sit virtus finita in tempore, & cœlum sit compositum ex materia, & forma. Sed *instabit aliquis*: in sempiternis essentia non est sine actione. sed cœlum est finita actione, atque passione. igitur finita essentia, & ita corruptibile. *Dico*, cœlum intensiue quidem finitum esse, infinitum vero extensiue, atque sempiternum, actione, atque essentia.

In quibus differunt, & conueniunt ambo.
Forma quid ...
9. met.

Qvaestionis Tertiæ

Cap. I.

De motu aliarum formarum.

Propositi nostri est de motu abunde copiose qua loqui; hanc ob causam, posteaquam de motu formæ cœli disputaui, libet modo de aliarum motu formarum loqui, priusquam ad aliarum rerum motum elucidandum, accedamus. Verum, quia huiusmodi negotium magnæ est & vtilitatis, & obscuritatis; prius ergo dicamus, quot modis accipitur forma apud philosophiæ duces. Auicenna quinque modos ponere videtur. primus quidem modus est talis: *Forma*, inquit, *est ipsa intelligentia, quæ effectui aptata est, vt agat; atque ita substantiæ separatæ, formæ subsistentes appellantur. Deinde forma est illud, à quo materia constituitur in esse*. hoc autem modo substantiæ intelligibiles, atque accidentia, formæ dici non possunt. Item, *forma idesse dicitur, à quo perficitur materia, tametsi ab illo, esse minime accipiat*. hoc modo, sanitas dici potest forma, & quidquid est, ad quod res naturaliter mouetur. Amplius, *forma est figura, & quidquid fit per manum artifici in materiam*. Præterea, *forma est species rei, & accipitur pro vniuersali, materia vero pro indiuiduo*; sic enim loquitur philosophus. *Qui dicit*, inquit, *cœlum, dicit formam tantum qui vero hoc cœlum, dicit materiam, id est, indiuiduum cœli*. Reuera forma id esse videtur, quod aliquid format, atque perficit. hac ratione Varro adductus est, vt Deum formam appellauerit, non quod sit mundi pars constitutiua, sed ob id potius, quod sua mente, mundum formet, perficiat, atque gubernet. Alio modo dicitur, quod vna cum materia compositum constituat in esse vnde forma ab informādo nuncupatur. Sic animæ animalium, formæ nuncupantur. Hoc pacto à Græcis dicitur εἶδος species, aut idea, vel μορφὴ latine forma, ab informando; separat enim informando, atque distinguit: species autem, quia per ipsam esse habetur & cognitio. Interdum appellatur logos, siue ratio, quia illius tantum per se est diffinitio. his igitur, atque similibus modis, forma depingitur, atque vocatur à sapientiæ cultoribus. Sed iam quid sit forma audiamus. Forma est compositioni contingens, simplici ac inuariabili essentia consistens, id est, adueniens composito, id est, indiuiduo substantiæ; aduenit enim forma substantialis composito, in fieri, accidentalis vero in facto esse. vniuersalis forma, vt humanitas. & animalitas. quoniam sunt formæ totius, & formam, & materiam complectuntur: non ita congrue sub hac diffinitione comprehenduntur. Forma ergo substantialis vnitur materiæ in compositione totius: simplex, vtpote quæ ex alijs non componitur, nec in alia resoluitur, nec addita subiecto, maius reddit. inuariabili essentia; habet enim forma suam latitudinem, cuius terminos non transgreditur: inuenitur in anima alteratio iustitiæ, & gaudij, non autem aliqua illius essentiæ varietas, quippe cum illius simplex essentia varietati, seu commutabilitati subiecta non sit. Cæterum, author istius diffinitionis, ab ea secludit animam rationalem, atque animam mundi; loquitur enim de anima à corpore separata: nam coniuncta non ipsa, sed coniunctum mutatur. *Nihil*, inquit, *aliud est dicere animam gaudere, & tristari, quam animam texere*. Porro, separata per diuinam potentiam, mutationi subditur: mundi vero animam, Deum esse opinatur, qui compositionem non ingreditur. Itaque forma est inuariabilis, quia nimirum non est subiectum, sed terminus variationis. Albedo enim clara si fiat obscura, vtræque sunt termini transmutationis. Amplius, forma est quoddam diuinum, optimum, & appetibile diuinum, inquam, quia est participata similitudo, siue imago Dei, dū composito esse largitur: optimum, quod semper appetit materia appetitu naturali. Item, forma est, quæ dat esse rei: esse quidem substantiale, si forma fuerit substantialis, vt anima hominis: accidentale vero, si fuerit accidentalis, vt albedo, albo. Ad hæc, forma (sicut legitur) est principium generationis per se, & priuatio per accidens.

Forma est multiplex.
7. met. c. 8.
1.
2.
3.
4.
5.
1. cœl. 92.
6.
Prima formæ diffinitio.
Forma est simplex & inuariabilis.
2. ani. 46.
2.
Forma est quid diuinum.
3.
Forma dat esse rei.
4.
Forma est principium generationis.
1. phys. 64.

Forma quid sit. ... ædens, terminus enim generationis sub ratione existentis est forma, quippe cum ipsa proprie vere fit. 2 *de anima*, compositumque per eam ponatur extra causas suas: ratione vero subsistentis est compositum: nam ipsũ proprie subsistit,
5. Est actio agentis. cum nec alterius accidens, nec per se alicuius sit: secundum autem rei veritatem, materia generatur: improprie autem forma, aut compositum generari dicuntur; illud enim proprie generari dicitur, quod generationem recipit. vt paries dicitur albescere, non albedo. at materia recipit formam. Ergo. Amplius, forma est actio agentis, & est illud quod exi-
2. de an. 14 stit in recipiente. Anima, inquit, qua viuimus, sentimus, & intelligimus primo, ipsa profecto ratio quædam erit, & forma, sed non vt materia atque subiectum. Reuera, omne illud quo primo insunt nobis actiones, est forma. sed anima
2 met. 18. est huiusmodi. est ergo forma, & ex consequenti forma est actio agentis. Item, forma est exemplar, quia definita, præscriptaque est omnium forma, quæ à natura proueniunt.
6. Nam vt dicitur 3. *phys.* forma est causa terminationis, & con-
Forma est causa terminationis tinenti *x. comm. 67.* Nam infinitum intus, quemadmodum materia continetur, forma vero continet; siquidem augeri est ire ad formam, quæ terminus est, & finis. at diminui, ire
7. Forma est causa vnitatis. ad materiam, quæ est potestate infinita. Amplius, forma est causa, quod omnis res fit vna, forma est indiuisibilis per se 3. *phys. comm. 66. & 2. de anima com. 7.* Vnde, inquit, non oportet quærere, si vnum sint anima & corpus, sicut neq; ceram, & figuram, si sint vnum. Nam cum vnum, & esse multifariam dicatur, actus est id, quod proprie vnum est, atque proprie
8. est. Causa ergo, qua animatum, est illius forma. Vnde non
Forma est subiectum vniuersalitatis. est quærendum cur ex anima, & corpore fiat vnum: in 3. de anima, anima enim est actus, corpus vero potentia, atque ita vtraque pars, causa est compositi: forma vero causa est præcipua, quia est vnum, & ens principaliter Forma igitur
3. cœl. 92. est causa, qua vnaquæque res sit vna. Amplius, forma est subiectum vniuersalitatis, est enim fundamentum similitudinis, & conuenientiæ, in quo præcipue consistit vniuersalitas. Est etiam fundamentum intelligibilitatis; vnum-
9. Forma est scopus naturæ. quodque enim per suam formam intelligitur. Denique hoc maxime spectat ad ipsam, quod sit apta nata prædicari de pluribus. Amplius, forma est species, & exemplar, ratio, &
10. Forma est causa esse omnibus. quod quid erat esse rei, id est, secundum Alexandrum forma est scopus & intentio naturæ. vnde 5. *met. comment. 22.* forma est finis materiæ, & compositi ex materia & forma. Am-
2. an. 37. plius, forma est causa ipsius esse omnibus. Omne enim esse,
11. Forma est à qua res est. est à forma: nam esse nihil aliud est, quam existentia formæ in materia; causa enim ipsius esse omnibus substantia est, viuere autem viuentibus est esse, causa autem, & principium horum est anima. Denique forma est à qua res est id,
2 phys. tt. quod est non à subiecto. Alio vero modo, inquit, forma & species, quæ est secundum rationem: nam vt ars dicitur ad id, quod per artem est, & artificiosum; ita natura dicitur ad id, quod per naturam est naturale. Itaque forma est, cuius præsentia naturalia sunt naturalia; sicuti præsentia artis, artificialia sunt artificialia. Etenim sicuti quidditas artificij est in arte; ita quidditas naturalis est in natura id est in for-
Epilogus. ma, quæ est magis natura quam ipsa materia. Reuera, forma, est rei causa quantum ad esse, materia vero quantum ad fieri. nam sicut à forma res habet vt sit; ita etiam vt sit vnum: forma siquidem est, à qua vnumquodque est id, quod est: & differentia rei est per formam, non per materiam. Est igitur forma simplex, & inuariabilis essentia compositioni contingens, diuinum, & appetibile bonum, dans esse rei, generationis principium, actio agentis, terminationis causa, vltimum rei, vnitatis ratio, subiectum vniuersitatis. scopus, & intentio naturæ, exemplar, & rei diffinitio, causa esse omnibus, à qua quodlibet est, & vnum est, & ab alia distin-
Forma est natura. guitur, agendi, patiendique ratio, atque principium. Quoniam autem forma quædam est naturalis, siue substantialis, quædam vero artificialis, seu accidentalis: substantia autem ordine, natura, & tempore præcedit accidens; rationi consentaneum est, de illa primum loqui, quæ cæteris est
2 phys. 12. præstantior atque antiquior. Porro, hæc à philosopho vocatur natura Quare alio modo, inquit, natura erit forma, & species eorum, quæ in seipsis motus principium habent, quæ nullatenus separabilis existit nisi secundum rationem:
5. met. 7. 8. atque natura magis hæc erit, quam materia. Commentator
2. phys. 4. ait, formam secundum illum modum, secundum quem est prior materia, eodem modo, priorem esse composito. *Simplicius. & Alexander* putauerunt compositum esse magis ens, quam formam; quamuis ipsa forma sit magis ens, quam materia. Cæterum, authore philosopho in met. vnũquodque est maxime tale, propter quod alijs inest vniuocatio. vnde 10. *met. comment. 7.* ait in omni genere esse vnum principium, quod est metrum, & mensura omnium in illo genere existentium. in genere substantiæ, est Deus benedictus, Formæ perfectio.
à quo communicatur esse, & viuere omnibus. Quoniam
autem forma substantialis, est primæ quidem formæ ima- Perfectio diuina quid
go quædam & participatio, ob suam vtique actualitatem:
Existente, inquit philosophus quodam diuino, & optimo
appetibili, & est hæc perfectio diuina, cui omnia appetunt 1. cœl. 100.
assimilari, hanc ob causam forma non solum magis ens, 1. phys. 81.
quam materia, verumetiam quam ipsum compositum dicitur. Sane, si forma est prior, id est, perfectior materia non enim est prior tempore, cum sint simul neque prior natura,
mutuo siquidem sibi causæ sunt. Materia autem est princi- 2. phys. 30.
pium compositi; igitur forma est prior, id est, perfectior composito, & ex consequenti magis ens; quidquid enim est prius
priore, est etiam prius posteriore. Amplius, perfectum, in 2. phys. 7.
tantum est, in quantum potest operari: sic etiam intelle- 4. meteo. 7.
ctus agens præstantior est intellectu possibili, quia illum 3. an. 4.
vincit operationis nobilitate, modoque operandi: quemadmodum docet *Auerr. comment. 19.* Itaque quoniam nobilitas subiecti, à formæ nobilitate proficiscitur, cuius participatione operatur: omne autem quod est tale per participationem, eo inferius reputatur, quod per se est aliquid tale; igitur forma est nobilior subiecto. forma igitur, perfectione materiam vincit, proinde est magis ens; quia perfectiorem habet operationem, modumque operandi; omne enim quod operatur, operatur vt in actu, qualis est forma. Deinde, licet forma à materia dependeat, & vicissim materia à forma; non tamen similiter: materia enim à forma simpliciter dependet. forma vero à materia, velut à causa, sine qua non. Amplius, licet vna eadem sit formæ & compositi operatio; non parum tamen inter vtrumque interest: siquidem forma per essentiam est operandi principium; compositum vero participatione formæ. Minus præterea forma à composito, quam compositum à forma dependet. Ex his ergo, atque similibus patet, formam, & materia, & composito perfectiorem esse, idque secundum Aristotelis, atque Commentatoris doctrinam.

CAP. II.

Formam non esse composito perfectiorem,

CVi insunt plures perfectiones, cæteris præstat nobi-
litate naturæ, ac modo operandi. sed huiusmodi 1.
est compositum, ad formam; sese enim habet, vt totum ad partes: plures autem toti inesse, quam parti perfectiones, constat satis; compositum igitur est perfectius ac magis ens quam forma. Amplius, totum & perfe-
ctum, idem est. igitur quod magis est totum, magis est per- 1. cœl. 3.
fectum. sed compositum magis est totum, quam forma: ergo magis perfectum. Sane, cui insunt plures imperfectiones; plus cæteris non similibus, imperfectionis habet sed formæ inest carentia materiæ, & totalitatis: magis ergo imperfe-
ctum ens dicitur. & est. Profecto, totum intenditur à natura 2.
per se, partes vero per accidens: igitur quod prius. Ad hæc, 3.
compositũ est per se, forma vero per accidens, vtpote pars compositi: igitur compositum magis per se ens. Reuera, compositum, quidquid forma habet perfectionis, complectitur, additque materiæ perfectionem, quæ formæ deficit:
ergo quod prius. Item, finis est nobilior his, quæ sunt ad fi- 4.
nem. sed materia & forma sunt propter compositum; ista e-
nim est intentio agentis. Proinde Commentator ait: ani- 2. ani. 37.
mam, & corpus esse propter corpus animatum. Et alibi pro- 12. met. 35.
fitetur, compositum maiorem, forma, atque materia nobilitatem habere. Denique forma à composito perficitur, quippe cum præter suum esse, compositi esse recipiat: igitur
compositum est forma perfectius. Item, ait Comment. Cum 2. ani. 56.
demonstrasset, inquit, nobis substantiarum numerum, incepit declarare nobis, quæ earum est magis digna: & dixit, quod corpora composita habent hoc nomen substantis, magis proprie. vnde in prædicamẽtis primam substãtiam esse proprie, principaliter, & maxime dicit. sed prima sub-
stãtia est compositũ: igitur est magis substantia. Respectus 5.
præterea totius ad partes, est respectus formæ, authore com- 7. met. 33.
mẽt. ad materiam: & respectus partiũ ad totũ, est respectus materiæ ad formã; sic enim partes dicuntur priores toto: & vicissim totũ prius respectu partiũ: ergo substantia composita, perfectione formã, atque materiã præcedit. Reuera, ratio, & diffinitio primæ substantiæ, perfectius tulã cõposito, quã partibus: conuenit: igitur est prius ipsa forma, & magis substantia. Item, forma non est magis ens, quam materia:
quod sic ostendi potest. Quod pluribus substat, est magis 6.
substantia, & magis est ens, vt in prædicamentis dicitur. sed materia est huiusmodi, nempe in potentia ad plura: forma vero est indiuisibilis, & plurium minime capax:

materia

Formæ perfectio materia ergo est magis substantia, quam forma. atq; prior;
posterius enim essentialiter, sine priori esse non potest. bene
tamen è conuerso ? Quare, si forma est prior materia, sine
forma, materia esse non posset; sed magis è conuerso, quod
7. est absurdum. Iterum, potentiam actum præcedere, nouis
met. testatur ergo materia est prior forma. Tenet conseq.
materia enim est potentia, forma vero illius actus. Reuera,
forma, determinata materiæ dispositione indiget, quippe
cum actus actiuorum fiat in patiente, bene disposito. sed
materia non potest disponi in instanti, sed in tempore quia
nimirum motus non fit in instanti: materia ergo, formam
8. tempore præcedit. Præterea, genus, ordine naturæ, speciem
præcedit; prius enim foetus, viuit vitam plantæ, quam animalis:
& animalis, quam rationalis. Sed genus sumitur à
materia, species vero à forma: materia ergo, formam præ-
9. cedit. Præterea, ad perfectam attinet substantiam, esse hoc
aliquid, atque separabilem: sed compositum est huiusmodi,
non autem forma: igitur, compositum est magis, & perfectius
ens substantiale, quam ipsa forma. Sane, substantiæ
rationi conuenit subsistere, quod proprium est compositi,
& non formæ, præsertim materialis. Compositum ergo est
magis ens, quam ipsa forma.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. AD 1. dico, formam continere omnem perfectionem
compositi, & materiæ etiam, si quam fortassis
habeat, est enim totum contentiuum, quia vero
est pars compositionis depēdenter, aliquo compo-
2. sito imperfectior reputatur Ad 2. Forma est totum contentiuum,
quod per se intenditur, compositum vero propter
formam. Ad confir. resp. formam non continere priuationem,
nisi actualis tantum compositionis, quæ illius imperfectio
dici non potest: sicuti irrationalitas dicenda non est
naturæ humanæ defectus, siue priuatio, si eam humana na-
3. tura non habeat. Ad 3. Quando dicis formam esse per accidens
respectu subiecti, quia fieri, & generari est per se via ad
esse. illud ergo quod per se fit, est per se, & quod per accidens,
est per accidens. forma autem, vt septimo phys. habetur,
est per accidens. Quidam sic respondendum esse arbitrantur,
nempe formam, duplex esse habere, proprium, id
est, esse essendi, & esse subsistendi, quod esse compositi, cuius
respectu dicitur esse per accidens, sicuti pars respectu to-
Vnum est esse forma & compositi. tius. Cum ergo dicitur, quod fit, est per accidens, sed forma
est talis: verū quidem esse dicunt de esse compositi, ad quod
per se generatio terminatur: negant autē de esse formę. Verum,
si res acute intelligatur, vnum est formæ, & compositi
esse; omne enim esse in rebus creatis, *authore Boetio in lib. de vno*,
& vnitate est à forma: esse quidem est existentia formæ
in materia, vt dictum est: à forma namque est esse, & vnum.
Esse igitur actu, quod in materia, atque composito inuenitur,
ab ipsa forma proficiscitur: vno ergo, eodemq; esse forma
existit, & compositum, sicut calor, & lignum calore calens.
hoc tantum interest, quod calor per se, lignum vero
per caloris participationem calet. Quamobrem rectius diceretur:
Calor est calor, quam calore calet. Sic etiam, forma
est subsistentia, quam subsistens. Falsa ergo est imaginatio,
quæ putat compositum, alio esse distincto à forma subsistere,
quamuis non sit eadem entitas, sicuti diuersa est entitas
materiæ ab entitate formæ, non tamen diuersum est esse actuale.
Ex his ergo patet, quid ad argumentū 3. & eius confirmationem
sit dicendum. Perfectio siquidem materiæ, à
forma ortum habet, quandoquidem perfectio insequatur
actum, qui est forma, & quidditas, non autem actum entitatiuum.
Quidquid ergo perfectionis est in materia, à forma
profluit, atq; descendit in materiam, vel virtualiter, ac
4. nobiliori modo continetur in forma. Ad 4. Dico, formam
& materiam esse propter substantiam compositam, tanquā
propter finem, non quidem cuius gratia, sed cui; anima enim
& corpus sunt propter corpus animatum, non quidē
vt perficiatur forma ab ipso, sed potius, vt à forma perficiatur,
& ipsum compositum. Ad auth. comment. dico ipsum
loqui secundum modum loquendi communiorem, famo-
7. *met.* 8. sioremq; qui composito esse tribuit. antiquorum refert sententiam,
negantium formam esse substantiam: soli siquidē
materiæ hoc substantiæ nomen, laudemq; tribuerunt. Ad
authoritatem de prædicamentis, respondeo, philosophum
5. non comparasse substantiam compositam formæ, sed substantijs
secundis ideo non est simile. Ad 5. dico, Philosophū
de toto integrali ex partibus eiusdem rationis, veluti sunt
partes quantitatiuæ, & non de toto essentiali, siue integrali
ex partibus diuersarum rationum integralibus resultante, *Formæ sicut numeri.*
fuisse locutum Cæterum, essentia, & quidditas, authore
philos. in conceptis cum materia distinguuntur. vnde sub- *8. met. 41*
stantia composita, quoad essentiam, plus denotet quā forma:
quia tamen perfectio, quidditatē primo sequitur, quæ
propriè ad formam spectat, hanc ob causam, forma, tum
materia, tum etiam cōposito est perfectior. Ad 6. dico, Sub- 6.
stantiæ perfectionem in hoc maxime consistere, quod scilicet
non dependeat, non autem quod substet alijs, substarē
namque materiæ conuenit: per se vero existere. atq; separabilem
esse, & ab alijs non dependere, formæ est proprietas.
Ad confir. dico, quod vbi est ordo naturæ, cum quadā causalitate,
posterius sine priori esse non posse; bene tamen si sine
causalitate extiterit. Quare, licet forma, materia prior
sit, quia tamen eius causa non est, ideo sine illa esse potest.
quod postmodum clarius declarabitur, quando agemus,
an materia possit esse sine aliqua forma. Ad 7. Quamuis in 7.
vno eodemq; quod interdum est in potentia, interdum ve- *Actus prior potentia.*
ro in actu, potentia, actum tempore præcedat; si tamen forma,
quatenus est in causa agente consideretur, natura, ac
tempore, id est, generatione, materiam præcedit. Reuera, si
spectes formam in materia receptam; ea quidem via generationis,
posterior, natura vero prior inuenietur. At si, vt
est in agente consideretur; tunc plane & tempore, & natura
censebitur prior; actus enim naturaliter est prior potentia,
& simpliciter loquendo prior tempore; siquidem potentia
ad actum, non nisi per ens in actu mouetur: sed forma est actus,
materia autem est potentia: igitur ad actum, per ens in
actu, id est, per formam deducitur, atq; ita formam, materiam
præcedere, patet satis. Certe, propter vnumquodq; tale,
& illud magis. sed materia est in actu per formā. forma er-
go est nobilior, perfectior, atq; prior. Ad 8. Duplex est naturę 8.
ordo, generationis alter, alter vero pfectionis: itaq; quāuis ordine
generationis genus prius censeatur; posterius tamē est
perfectionis ordine, nisi fortassis vt principiū consideretur.
Deniq; à materia non sumitur, alioqui de specie prædicare
non posset, sed à forma potius, quæ alij cōparata, materię, 9.
atq; determinabilis modum habet. Ad 9. patet ex dictis responsio.
Nam, compositum esse habet à forma formaliter.
Socrates n. est ens in actu per animam. forma autem dicitur
esse per compositum; subiectiue vtique, atq; fundamentaliter:
sicut in quo subsistit, non à quo effectiue. ac formaliter
dependeat: nec sicut ex quo habeat esse. Forma igitur est
prior composito.

CAP. IV.

Formæ sunt sicut numeri.

FOrmæ nobilitatem, perfectionemque qua cæteris
præstat, nempe materiæ, atque composito, præcedenti
disputatione demonstraui: deinceps inquirere
statui, an forma substantialis sit seipsa præstantior:
hoc est, an suscipiat magis, & minus. Platonicorum
nonnulli dixere, formas esse ideas, de quibus in fine lib. 1. *Quomodo*
abunde disputaui. Alij vero fassi sunt, formas numeros esse, *formæ sint*
de quibus philos. disputando asserit, quonam pacto formę, *numeri.*
numeri dici possunt. Palam, inquit. quoniam si sint quidem *8. met. 10.*
numeri substantiæ, per quandam certe similitudinem, &
non absolute numeri nuncupantur; diffinitio enim numerus
quidam est, quatenus scilicet diuisibilis est in genus, &
differentiam, & ad indiuisibilia reducibilis. sic etiam numerus
ad vnitatem. Deinde, quemadmodum à numero, *Vltima differentia est ratio formalis.*
ablato aliquo, aut addito, ex quibus numerus est, non adhuc
numerus est, sed alter, quamuis minimum auferatur,
aut addatur; sic nec definitio, nec quod quid erat esse, erit
adhuc, ablato aliquo, aut addito. Reuera, quemadmodum
quando alicui numero additur vnum, vel adimitur, numeri
naturam, speciemque commutat; ita profecto diffinitioni
contingit. Itaque, ratio diffinitionis formalis, est vltima
differentia; atque esse vniuscuiusque est vnum, intensionem,
seu remissionem minime suscipiens *Sex semel*, inquit
philosophus *est sex. non est bis, tria, neque ter duo.* Ex quo patet *5. met. 19.*
species rerum, sicuti etiam species numerorum in indiuisi- *Species rerum in indiuisibili consistunt.*
bili consistere; siquidem ab vnitate pares non defluunt numerorum
species, sed singulę à singulis propria, ac naturali
differētia distinguūtur; ita etiā & species rerū, quę à primo *t. com. 100.*
ente manās, his quidē clarius, his vero obscurius. Quare, sicut
numerorū species, æquales vnitates nō continent; sic etiā
species rerum, inæqualibus perfectionum gradibus adornantur.
Sane, fieri non potest, vt duæ species æque essentialiter
sint perfectæ. In causa autem est, quia genus in species
per contrarias diuiditur differentias. Talis autem contra-

rietatis

Formæ sicut numeri.

nieratis oppositin, ad eam, quæ secundum habitum priuationemque est, oppositionem, reducenda est, com. 15. quam ob causam differentia vnius speciei constitutiua, ad oppositam, sicuti habitus ad priuationem comparatur. Esse ergo æqualis perfectionis huiusmodi differentias, fieri nullo modo potest. Non temere ergo essentiæ, seu species rerum, numeris comparantur. Amplius, quemadmodum minor numerus, in maiori continetur; sic vtique vna species imperfecta, in maiori, perfectiorique virtualiter continetur, sic vegetatiuum in sensitiuo, sicut trigonum in tetragono. Itaque forma substantialis non recipit magis, & minus. Homo enim, inquit commentator non est maioris humanitatis, quam homo, & si fuerit, erit secundum quod est forma in materia: hoc est, ob materiales quasdam, & accidentales dispositiones. anima siquidem, eiusque potentiæ per se non recipiunt magis & minus, nisi ob causam instrumenti, quia huiusmodi potentiæ organis vtuntur corporeis, in quibus est complexio, compositio, & vnitas, quarum dispositionum causa, formæ expeditiores, impeditioresque redduntur. Intellectus quoque authore philos. à virtute dependet cogitatiua, quæ est organica, vt suo intelligendi munere fungi possit: secundum ergo cogitatiuæ organi perfectionem, nobilitatemque nobilitas attenditur intelligentis. Ex his ergo patet, formas substantiales in indiuisibili consistere, magis, ac minus non esse susceptiuas. Amplius, forma intendi, & remitti dicitur, quia diuersimode à diuersis participatur subiectis; quæcunque enim est huiusmodi, apta est diuersimode, atque diuisibiliter per minutum in subiecto recipi, atque ipsum magis, minusque actuare, denique actione agentis educi de imperfecto ad perfectum, vnitate non solum specifica; verum etiam numerali ipsius formæ perseuerante. Cæterum, forma, quæ non acquiritur per motum, nec est diuisibilis, aut diuersimode participatur à subiecto, augeri, aut minui non potest, quemadmodum est, vt diximus, forma substantialis. De causa autem intensionis, atque remissionis nonnulli sic loquuntur: Intensio, inquiunt, fit per gradus additionem ad gradum in essa formæ; non enim, aiunt, calori ad[illegible] calorem. cum in essentia caloris gradus non dentur; sed addi asse perfectius calidum, esse minus perfecte calido. hæc profecto esse diuersa, subiecto magis, minusque receptiuo à calore formaliter dantur. Intensio inquiunt, & remissio, aut fit secundum gradus in essentia formæ, aut in esse formæ: non quidem in essentia, quia forma simplici, & inuariabili essentia consistit, quippe, quæ numero comparatur, sitque determinatæ naturæ: indiuisibilis ergo secundum essentiam; id enim, à quo res habet certitudinem, authore philos. debet esse minimum, & indiuisibile, veluti est mensura respectu mensurati. Si præterea forma intensa, est maior, & perfectior secundum gradus in essentia, quam qualitas remissa. forma ergo remissa, virtute continetur in intensa, veluti sensitiuum in intellectiuo, aut præexistenti additur alius gradus. sed primis modus stare non potest; gradus namque essentiales, quorum vnus in alio continetur, specie distinguuntur: sicuti sensitiuum. & intellectiuum, at forma intensa, & remissa eiusdem sunt speciei: igitur graduum diuersitas in eas cadere non potest. His autem, atque similibus sic obuiare possumus: in omni transmutatione, terminus vel est à quo, vel ad quem. non à quo, hoc est, à forma, alioqui subiectum non fieret magis per illam, sed minus. Ad illam ergo, atque in termino intensionis, illam magis habet: perfectior ergo in subiecto facta est; siquidem effectus nobilitas formalis, ex causæ formalis nobilitate proficiscitur. Quare, si gradus intensionis dandi sunt, illi vtique essentiæ formæ attribuentur. Amplius, quemadmodum in similitudine inuenitur latitudo, quia nimirum in fundamento, hoc est, in qualitate inuenitur; ita plane res se habet in intimæ rei proprietate, quæ latitudinem in re consistentem, consequitur; esse enim est formæ intima proprietas, vtpote immediatus eius formalis effectus. Quare, si esse vni magis, quam alteri inest, ex maiori vtique formæ participatione, emanare dicere audemus. Sane, esse à forma naturaliter fluit: igitur qualis est forma, tale vtique est esse eius, cui inest. sed forma est indiuisibilis, nullam habens latitudinem: vnum ergo esse largitur, magis, ac minus nequaquam receptiuum. formæ ergo substantiales perfectæ, tum in se, tum etiam in suis indiuiduis non suscipiunt magis, & minus, alioqui in eis posset esse motus, quippe, cum secundum Comment. motus est generatio partis post partem, donec perficiatur, fitque in actu. *Auicenna* quoque *in 3 suæ sufficientiæ. cap.* 1. ait, in substantia non esse motum, quia non est magis, neque minus. Itaque, in formis substantialibus specialissimis, æqua est indiuiduorum, vel ab indiuiduis, participatio; omnes enim homines, participatione speciei sunt vnus homo, vt ait *Porphyrius*. Et 2. met. com. 11. In indiuiduis. inquit, non est hoc prius, & illud posterius. Itaque, formæ substantiales perfectæ, non suscipiunt magis, & minus; sed formæ per se contrariæ, nempe qualitates, aut relationes in formis contrarijs fundatæ, vel for[illegible] quas per se contraria consequuntur: vtpote formæ elementares, aut habitus, vt virtutes, lumen, & quæ sunt generis eiusdem. Ex his autem patet solutio ad rationes, illa enim diffinitio conuenit formæ secundum se, & in suo esse specifico, non autem vt diuersimode subiectum actuanti. Similiter resp. est ad alias duas rationes. Ad aliam, neg. assumptum, quippe cum veritatem non habeant, nisi ex parte formæ secundum se sumantur. at si ex parte formæ, quatenus materiam, quam actuat, respicit, falsum est. Quoniam autem forma non intenditur, nisi vt respicit subiectum; ideo magis, & minus non differunt specie. Cæterum, formam specificam non suscipere magis & minus, pro explorato habent cum philosophi propemodum omnes, tum etiam theologi: formam autem indiuidualem, aliquam habere latitudinem constat satis. videmus enim in niue, & in pariete, secundom aliam, atque aliam rationem, albedinem esse. Modus autem istius latitudinis non idem est apud omnes: quidam enim asserunt, per graduum additionem fieri, gradusque inter se realiter, ac signata esse distinctos, atque ex illis vnam per se formam constitui. nonnulli vero, intensionem fieri dicunt, per graduum successionem; hoc tamen modo, vt secundo adueniente, prior corrumpatur: alij, formam non intendi asserunt, per partis formæ, vel gradus ad præexistentem formam, additionem idque ad mentem philosophi, eiusque comment. constare aiunt. Calidum, inquiunt, fit magis calidum absque eo, quod aliquod in eo calidum efficiatur, quod ante calidum non extiterit. Materia, inquit commentator, ex hac caliditate demonstrata, veniet ad maiorem caliditatem, nullis partibus calidit in actu aduenientibus, sed ex intensione caliditatis, ad maiorem transfertur caliditatem. Similiter materia de minori quantitate, ad maiorem transfertur, nulla quantitate in actu adueniente. Intenditur ergo forma, nulla re noua adueniente subiecto, à præcedenti forma realiter distincta. neque forma intenditur, quia magis radicatur, alioqui perfectior esset in essentia. maior siquidem radicatio, signum est maioris virtutis in essentia existentis. Intenditur ergo, vt isti dicunt, quia scilicet de imperfecto, ad perfectum educitur: calor enim intenditur, quia, qui prius erat imperfectus actus, actione calidi, fit perfectior, quia magis in actu, magisque subiectum calidum reddit: agens namque intendit, de potentia ad suæ similitudinis actum, quoad potest, patiens reducere. vnde postquam calidum in potentia, ad imperfectum deduxit calorem; illius augendi satagit, non quidem calori, calorem addendo, sed de imperfecto, ad perfectum semper inducendo, de potentia ad actum. Etenim, quemadmodum per actionem calidi, de non calido, efficitur calidum; ita de imperfecto, perfectius calidum, atque ita vsque ad summum calidum. in quo profecto ordine, præcedens calor se habet ad sequentem, veluti potentia ad actum; quodlibet enim imperfectum, respectu perfectioris, vire potentiæ fungitur: Itaque formam intendi, est illam de potentia ad actum magis, magisque adduci, eamque magis, in subiecto radicari, ac à subiecto participari, cui de imperfecto, ad perfectum progrediendo, maius esse largitur non per nouos gradus realiter distinctos, sed per nouos modos habendi ipsam formam: nam per gradus realiter distinctos, forma intendi non potest. Si enim calor in aqua, per additionem gradus caloris fieret, realiter distinctos, duo igitur calores graduales inuenirentur in aqua, ex quibus plane formæ intensio fieri non posset, quia specie essent distincti: per suum autem simile fit intensio: quæ autem specie distinguuntur, similia dicenda non sunt. Quod si dixeris, non specie, sed numero distingui, tunc aliud sequetur absurdum. nempe duo accidentia eiusdem speciei, per motum acquiri posse, ac necessario subiecto distingui: idem namque subiectum, atque eadem subiecti pars secundum calorem intendi potest. Eidem ergo inesse duos quidem calores numero distinctos, est impossibile. Siquidem duo accidentia absoluta, de potentia materiæ per motum educta, solo numero differentia in eodem subiecto esse non possunt, quia nimirum termini motus se inuicem non compatiuntur: quod profecto necessario contingeret, si intensio per gradus realiter distinctos fieret. hæc quidem illi. Quomodo ergo forma sit, sicut numerus, & quæ suscipiat magis, & minus, modusque suscipiendi, secundum quorundam sententiam qualis sit, dixi.

CAP.

Marginal notes (left column, top to bottom): *Duæ species rerum non possunt æque perfectæ esse.* — 10 met. 24 — 2. ani. 31. 12. met. 10. — *Quare vnus expeditior altero.* — 3. an. 10. — *Intensio & remissio formarum, vnde oriatur.* — 10. met. — *Quod non dentur gradus* — 1. — 2. — 3. — 4 phys. 4.

Marginal notes (right column, top to bottom): *Formæ sicut numeri.* — *An fiat per additionem graduum.* — *Sine additione graduum* 4 phys. 84. — *Quomodo intenditur forma.* — *Contra distinctionem graduum.* — *Duo accidentia absoluta non sunt simul.*

Formæ gradus.

CAP. V.

Formam substantialem habere gradus intrinsecos.

QVoniam huiusmodi quæstio non paruæ est obscuritatis; ideo acuta sapientum ingenia ad suæ allexit speculationis indaginem, inquisitionemque grauem, minimeque contemnendam. Inter ergo alios, huius rei speculatores, quidam præclaro, & acuto ingenio de hoc quidem negotio, talia sensere, ac docuere, nempe formam substãtialem, gradus habere intrinsecos essentiales. quorum causa, suscipit magis, & minus, intrinsecamque diuisionem; arbitrantur enim generationem esse motum, & successiuam, quatenus est generatio, nec ex eo, quod ipsa sit instantanea, motus autem successiue fiat, à motu distingui; sed ex termino potius, quam ex subiecto; siquidem generatio proprie est ad substantiam, motus vero ad accidens. Subiectum præterea generationis, est ens in potentia, motus vero ens in actu. Dixerunt ergo, quod licet specifica forma, intensionem, remissionemque non recipiat, indiuidua tamen forma intenditur, & remittitur, continetque intrinsecos gradus plures indiuiduales, quibus diuersimode, ac successiue potest informare materiã. Hanc autem ipsorum sententiam plurimis rationibus muniere:

Rationes opinionis.

1\. Calidum, inquiunt, intenditur in igne: igitur & forma ignis. Anteced. patet in igne, qui ex densa, vel rara conficitur materia. conseq. autem manifesta est; effectus enim naturalis, causam sequitur naturalem: omnia quippe causa naturalis agit quantum potest. sed calor ignis, qui est effectus naturalis formæ ignis, recipit magis, & minus; maior certe est ignis in quercu, quam in palea; forma ergo ignis recipit magis & minus.

2\. Amplius, in alteratione, quæ æquæ præcedit corruptionem, calor in ignem introducitur: erat ergo forma ignis remissa. Anteced. patet. conseq sic prob. nullum proprium accidens, absque sui proprij forma subiecti consistit: ipsam siquidem consequitur. sed calor est proprium accidens ignis. ergo. Cæterum, impossibile est duas formas specificas repugnantes, secundum esse intensum, in eodem simul consistere. sed forma ignis, & forma aquæ, vt ex illarum contrarijs dispositionibus patet, sunt inuicem contrariæ in alteratione ergo præcedenta cum introducatur forma ignis, aquę forma in materia existente; vel vtramq; esse remissam, vel saltem, formam ignis remissam esse, nacesse erit omnino. Igitur suscipit magis & minus.

3\. *8. Phys.* Præterea, omne quod mutatur, partim quidem est in termino à quo, partim vero in termino ad quem: sicut sextus recitat physicorum liber. Quare, aut illud intelligendum est, pro formæ, secundum quam motus fit, diuisibilitate; aut certe pro subiecti, quod mouetur. non quidem pro diuisibilitata subiecti, contingit enim aliquod totum simul alterari: pro formæ ergo est intelligendum diuisibilitata, atque ita forma substantialis erit diuisibilis.

4\. Ad hæc, omnis perfectio, quæ in pluribus numerari potest, maiorem vtique in pluribus, quam in vno, perfectionem ostendit. sed forma ignis, in pluribus indiuiduis, vt patet, numerari potest. Si ergo duo simul ignes iungantur, fiatque vnus è duobus, quoniam duo perfecta simul iuncta, aliquid perfectius efficiunt, quam vnum tantum, cæteris paribus: ille ergo ignis forma intensiore, reliquis duobus, erit potentior, atque ita habetur propositum.

5\. Item, omnis forma, quæ non respicit materiam indiuisibiliter, habet partem extra partem, quia scilicet extenditur ad extensionem materiæ. sed quædam forma substantialis, vtpote anima bruti, est huiusmodi; diuiditur enim, ad diuisionem corporis. Patet hoc in animalibus anulosis, quæ diuisa in partes, & mouentur, & sentiunt. Illorum ergo anima est per partes diuisibilis: ex quo patet formæ substantialis generationem successiue fieri: cum enim habeat gradus, & sit extensa; in instanti induci non potest. Præterea, in omni motu requiritur tempus: ergo in omni mutatione, & ex consequenti, omnis mutatio erit successiua.

Formam habere gradus. Porro, formam habere gradus suos essentiales, sic statuere conãtur. Duplex inquiunt, est quidditas, quædam scilicet specifica, indiuidua altera: proinde in hac albedine indiuidua, tria veniunt consideranda, inprimis natura specifica; deinde gradus indiuidualis essentialis; alicuius enim formæ partes, aut graduales sunt, aut quãtitatiuæ: graduales quidem, quibus in eadẽ subiecti parte, maior, vel minor forma dicitur. ex quãtitatiuis vero, secundũ diuersas partes subiecti, nãpe ad subiecti extẽsionẽ: *Gradualis forma.* gradualis autem forma est, quæ gradibus conficitur, postremo, differentia indiuidualis, quam vocant hæcceitatem, qua indiuidui albedo, est hæc albedo gradus præterea aliquam denotant quantitatem, aut molis, aut perfectionis, quæ sei insequitur esse. *Formæ gradus.* Ex his autem apparet modo, quibusdam formis gradus inesse; omnis enim forma, quæ à diuersis subiectis, diuersimode participatur, pluralitatem graduum contineat, necesse est. sed ita se habet albedo in diuersis indiuiduis: ergo.

1\. Reuera, cum gradus illi non sint partes integrales, nec subiectiuæ; erunt igitur partes essentiales, atque ita forma illa essentialiter est susceptiua augmenti, & decrementi.

2\. Amplius, quidquid sese secundum magis, & minus alijs communicat; in se proculdubio, varios habet gradus distinctos, alioqui eodem modo ab illis participaretur: atque nulla inter illa esset gradus, naturæque distinctio. sed aliqua forma diuersimode diuersis se communicat: habet ergo sua in essentia, gradus diuersos atque distinctos.

3\. Ad hæc, alicui formæ ratio contrarietatis conuenit; aliqua enim forma habet contrarium: igitur habet gradus suos, quorum virtute, ac diuersitate, contra gradus contrariæ formæ pugnat. sed contrarietatis ratio, ad essentiam spectat: eadem ergo ratione, gradus ad essentiam spectabunt. Sana, forma gradualis per suam essentiam, alteri formæ aduersatur graduali. sed aduersator per partes graduales: igitur partes graduales sunt in essentia, quæ se habet vt totum, grados vero, vt ipsius partes Cęterum, gradus vocant portiones eiusdem formæ specificæ, proinde graduum diuersitas, speciem diuersam non efficit; forma enim specifica est indiuisibilis, idq; quantum ad gradum specificum; quoad vero ad gradum perfectionalem, diuisibilis: horum igitur pluralitas graduum, *Qui sunt gradus per fecti.* infra conceptum positiuum specificum positiue non continetur, sed potius infra positiuum indiuiduorum conceptum. Huiusmodi ergo gradus in indiuiduo ex forma specifica, & proprietate indiuidnali composito, continẽtur. Ideaque aiunt, gradus non esse partes formæ essentiales, sed perfectionales, quia nimirum non formæ, vt forma, sed potius, vt quædam perfectio. Quod si ita res se habeat; tunc plane gradus caliditatis, non esset caliditas formaliter; ad essentiam enim caliditatis non spectarent. Calefactio præterea, ad caliditatem formaliter minime terminaretur, sed *Verior opinio.* ad gradum, qui non esset caliditas formaliter. quæ omnia pro absurdis habentur. Dicendum ergo est, gradus esse partes essentiales, vnius rationis, à quibus essentia constituitur secundum vnam rationem, ideo partes sunt eiusdem rationis, quælibet namq; illarum est forma: nam omnis gradus caliditatis, est caliditas. Gradus ergo sunt partes essentiales eiusdem rationis, siue similares. perfectionales, actuales, quæ ita se habent ad formam intensibilem, sicuti partes quantitatiuæ, ad ipsum quantum.

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

1\. AD 1. Neg. conseq. & ad probat. resp. caloris intensionem, ex materiæ solidæ proprietate defluere, quæ igni fomentum præstat, atque vigorem. Ex quo patet, quod dissimilitudo caloris in diuersis indiuiduis, intensiorem, aut remissiorem formæ essentiam non indicet.

2\. Ad 2. Neg. prima conseq. & ad prob. resp. non pro quolibet gradu, sed pro tanto, sub quo stare potest forma ignis, esse proprij ignis accidens. Itaque, calor in alteratione productus, pro ignis generatione, & corruptione aquæ, est subiectiue in aqua, mediante forma aquæ, quæ profecto ipsi calori, nisi pro tali gradu, sub quo aquæ forma saluari non potest, minime repugnat; pro illo vero tunc in materia, aquæ tantummodo forma, non autem ignis habitat. Non ergo valet consequent. forma aquæ pro tanto gradu, ergo pro omni, repugnat calori.

3\. Ad 3. philosophi authoritas, mutationi conuenit locali, atque alterationi, quæ inter contraria mediata habetur, veluti quod mutatur de albo in nigrum, prius attingit fuscum. Mutationibus vero, quæ huiusmodi medium non habent, respectu principalis termini, nequaquam congruit, sed potius respecti alicuius adiuncti. hoc est, ratione dispositionum, quæ sunt pro alicuius formæ introductione: Toto namque tempora, aiunt, manere materiam sub forma aquæ; vsque ad vltimum instans. Ad argument. ergo dicitur: illam authoritatem formæ substantiali per se non congruere, sed ratione dispositionum tantum.

4\. Ad 4. dicitur non ostendi, formam substantialem intendi, & remitti; sed vnam esse altera perfectiorem, quamuis vnius sine speciei.

5\. Ad 5. & ad alia dico, aliquam formam habere gradus secundum essentiam, ac posse referri ad illa, de quibus essentialiter prædicatur, & ita nullum gradum admittere: etenim

mere

Formæ gradus. mere quidditatiue, ac indiuisibiliter illis comparatur. at si
ad illa referatur, quibus inest; sic forma insensibilis, gradus
Quod generatio non sit mutatio successiua. habere dicitur. Ad aliam dico, duplicem esse contrarieta-
tem, methaphysicam quæ ad formarum essentias pertinet,
graduumque diuersitate opus non habet: aliam vero phy-
sicam, quæ subiectum respicit, gradusque varios requirit.
ex his patet solutio. Quoniam autem nonnulla dicta sunt,
quæ adhuc clarioti indigent lumine; hanc ob causam hu-
iusmodi quæstionem inserere curaui, nempe, si generatio,
1. & corruptio sit mutatio successiua. Porro, nonnulli *contra-
riam* tenuere partem, idque non sine efficacia argumento-
rum: Si generatio, inquiunt, esset successiua: aut hoc con-
tingeret ex parte materiæ quæ subijcitur, quæ cum sit indi-
uisibilis, ex illa ergo nihil tale accidere potest: aut ex parte
formæ. sed forma est sicut numerus: ergo indiuisibilis. Suc-
4. phys. ca. de vacuo. cessiu præterea in motu, authore comment. 4. phys.
vel ex resistentia mobilis ad motorem, vel medij ad mobi-
le proficiscitur. sed in generatione non datur primum; mo-
bile enim est ipsa materia. quæ vnde resistat, ex se non ha-
ber; forma namque, materiæ summe & vltimate dispositæ
vnitur: non ergo ex resistentia mobilis ad motorem: ne-
que etiam ex resistentia medij, quippe cum nullum in
formæ generatione medium inueniatur, forma siquidem
immediate vnitur materiæ & agens passo immediate con-
nectitur. Item, generationis termini, vt dicitur 11. *met.* sunt
contradictorij, vtpote esse, & non esse. sed inter contradi-
ctoria non datur medium: in generatione ergo non erit
2. successio. Amplius, si ita res se haberet; tunc forma sub stan-
tialis susciperet magis, & minus. Reuera, si talis formæ ge-
neratio esset successiua, haberet vtique gradus, ac diuersi-
mode participari posset. at, substantia non suscipit magis &
3. minus, vt dicitur in prædicamentis: ergo. Ad hæc, tunc sub-
5. phys. to. 10. stantia haberet contrarium; vbi enim est motus proprie
dictus, ibi est contrarietas. sed in substantia non est contra-
rietas: igitur non est motus: & ex consequenti non est in-
troductio formæ successiua, denique intensio, atque re-
1. missio. Verum huiusmodi rationes *facile solui* possunt. & pri-
ma quidem hoc modo, successio ex vtriusque ratione pos-
set contingere, materia autem licet ex se sit indiuisibilis,
Materia, quomodo est diuisibilis. ratione tamen quantitatis, diuisionem suscipit. Similiter
etiam forma est indiuisibilis secundū esse specificum, qua-
tenus ab omni gradu abstrahit: gradus nihilominus habet
indiuiduales essentiales. Ad aliam prob. dico, successionē ex
parte vtriusque contingere posse: materiam quoque habe-
re vim resistendi, quatenus est sub forma, ac contraria for-
mæ inducendæ dispositione. Cum autem dicitur, formam
immediate materiæ vniri, verum quidem est, post primæ
corruptionem; priua enim ex natura rei, necesse est, prio-
rem corrumpi, quam secunda introducatur: vnde illud
prius medium est inter formam, & formam, agens & pas-
sum. Ad aliam prob. dico, generationis terminos esse priua-
2. tionem, & habitum. Ad 2. dico, illam authoritatem intelli-
gi debere de esse specifico, non autem de esse indiuiduali.
3. Ad 3. dico, substantiæ aliquo modo aliquid esse contrariū.
Cæterum, philosophus ait: In substantia nullum esse mo-
tum, cum nihil sit substantiæ vlli contrarium. *in 2. de gen.
Si substantia habeat contrarium. comm.* 48. dixit aerem & ignem terræ esse contraria. &c. *A-
lexander, & Themistius*, teste Auerroe, arbitrati sunt, simplici
substantiæ elementariæ, non quidem secundum subiectum,
sed secundum formam, substantiam esse contrariam; puta-
runt enim elementorum qualitates, esse illorum substan-
tiales formas. vnde in prædicamentis, & *in 5. phys.* de sub-
stantiis perfectis, quibus nihil est contrarium, in lib. de sub-
stantiis elementaris locutus est. *Alexander* arbitratus est ni-
hil esse contrarium substantiæ secundum subiectum, quia
scilicet in materia conueniunt, nihil autem referre secun-
dum formam, contrarium habere. Arguit *Auerroes*: Tunc,
Auerr. rationes. inquit, sermo Aristot. non esset vniuersalis; sed solia con-
1. grueret substantiis compositis, atque ita in substantia sim-
2. plici elementari esset motus, quia illi aliquid secundum
formam aduersatur. Item, inter elementa non esset vera
contrarietas per se, quippe, quia secundum qualitates tan-
tum. At contrarietas est oppositio inter aliqua per se, & non
per accidens. Denique non arbitratur qualitates elemen-
torum esse illorum substantias. Sed de hac quæstione dis-
Quod generatio sit non motus successiua. putaui in 1. lib. vbi de elementis locutus sum. Quod vero
ad Arist. sententiam dico, in substantia non esse motum,
quia non est distantia. quod si non sit motus; nec etiā con-
trarietas proprie dicta. Et hæc quidem ad argumenta. Cæ-
terū, quemadmodum adduximus sententiam aliquorum,
qui partem contrariam tutati sunt; ita & affirmatiuam par-
tem adducamus, non sine grauium virorum authoritate,
atque ratione: inprimis hoc modo arguendo. Si generatio

formæ substantialis introducenda, non esset successiua; *Formæ*
tunc plane accidens naturaliter sine subiectu inueniretur; *gradus.*
1. alteratio n. formam præcedens, absquo certe indiget fun-
damento, nempe forma substantiali. nam in aquæ materia,
non per medium formæ aquæ, quæ sibi contraria est, sed i-
gnis consistit: non quidem generandæ, quæ nondum est: ac-
cidens præterea, forma substantiali, qua fundatur in sub-
iecto, posterius est. Quare, si calor præcedit formam ignis;
2. erit accidens naturaliter sine subiecto. Item, in generatione
formæ, prius in parte propinqua, quam remota, dispositio-
nes corrumpi, necesse est. forma enim sine dispositionibus,
eam conseruantibus, stare non potest, nec materia sine for-
ma. Prius ergo in parte propinqua, quam remota, sequens
forma est inducenda. Quare, sicut successiue præcedens
corrumpitur; ita etiam successiue sequens introducitur.
Antecedens autē patet satis, quippe cum omne agens, prius
3. in partem propinquam agat, quam in remotam. Amplius,
materia, in qua præcedens forma conseruatur, si æqualis
sit dispositionis, agens corrumpens, proximiorem prius,
quam remotiorem partem corrumpit. si vero non æqua-
lem per totum dispositionem habeat; minus ergo ad vnum
punctum, quam ad alium erit disposita, atque ita agens pri-
us ad vnum, quam ad alterum punctum, formam corrum-
pere incipiet. & ex consequenti, prius vnum, quam alterum
punctum forma introducenda, attinget: successiua ergo erit
4. eius introductio. Præterea, si forma substantialis non in-
ducitur successiue; igitur dabitur minima in materia, in
quam forma æque primo inducitur, alioqui minorem
partem occupabit, & ita successiua erit ipsius introductio.
Sed consequens est falsum: materiæ namq; partes sine for-
ma consisterent, quod est impossibile. Tenet conseq. dare-
tur enim minimus ignis, cuius forma, minorem materiam
informare posset, quam aliorum formæ elementorum, atq;
ita forma ignis, tales partes seorsum informare non posset,
aliter daretur minimus minimo: absq; forma ergo illæ par-
tes remanebunt. Formæ ergo substantialis introductio, est
5. mutatio successiua. Amplius, si motus non esset vnus, &
continuus; tunc plane nullo toto motu, pars aliqua esset
prior, quod Aristoteli aduersatur 6. *phys.* disputāti, totū mo-
tu medietatem esse priorem. Tenet conseq. quod enim fit in
instanti, non habet prioritatis rationem. Deniq;, si motus
esset in instanti; in eodem esset nunc, motus, & quies. vt di-
citur 6. physic. Sane, ante omnem motum est motus, vt di-
citur 6. *phys.* igitur omnis motus est vnus, & continuus. Ge-
neratio præterea, & motus, non penes successiuum, sed pe- *Quare in substantia non sit motus.*
nes terminos distinguuntur, sic enim 5. *phys.* loquitur philo-
sophus, vbi distinguens generationem à motu, mutatio-
nem à non albo, in album sub generatione constituit; quæ
tamen mutatio, est alteratio, & absq; dubio successiua. vn-
de omnis motus est generatio, quatenus illius termini sunt
habitus, & priuatio, vt ex non albo fit album, & è conuerso.
Et omnis generatio est motus, quatenus ambo termini sūt
affirmatiui: vt ex nigro fit album, & ex aqua fit ignis. Cau-
sa autem, quare in substantia specialiter negatur motus, est
propter subiectum generationis substantialis; nempe ma-
teriam, quæ minus quam in aliis mutationibus ens esse di-
gnoscitur: vnde frequenter à philosopho materia vocatur
non ens. 11. *met.* 2. *de gen.* Propterea magis in substantia, quā
in aliis generibus mutatio fieri dicitur à non subiecto in
subiectum. Deniq;, motus, qui inter duos terminos positi-
uos coalescit, minus illi aptari potest. Itaque, distinguendo
motū à generatione penes terminos, in substantia est mo-
tus, & generatio illius est mutatio successiua.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta,

Communis opinionis rationes. HActenus nonnulla adducta sunt, ingeniose quidem
dicta, & peracute satis, quæ sane in generatione
simplicium, atque mixtorum inanimatorum de-
fendi possunt. Verū, quia propositi nostri est com-
muniores quasq; adducere sententias, & etiā imitari, pro-
pterea communiorem de hac re sententiam in medium ad-
duxi, eiusque rationes palam proposui, vt vnusquisq; acci-
piat, quod sibi libuerit. Sic ergo hæc prima communioris
sententiæ ratio. Quemadmodum in omni generatione est 1.
dare primum generatum; ita plane & in omni alteratione
primum alteratum quod quidem secundum se totum inci-
pit alterari (*teste Auerr.*) Constat ergo, quod sicut in substan- *8. phys. 13.*
tia datur minimum generatum, ita in qualitate minimum *3. phys. 60.*
alteratum. Datur ergo minimus ignis, qui secundum se to-
tum incipit alterari ab aqua. Nulla ergo forma substantia-

Formæ gradus. lis, per viam generationis prodocenda, qun ad omnes partes quantitatiuas subiecti, successiua producitur, alioqui nun daretur primum generatum: cuiuslibet ergo formæ substantialis producendæ datur primum instans in quo est.
2. Amplius, in qualibet specie rei naturalis, datur minimum, potens in illa seorsum existere. *Carnis*, inquit, *determinata est quantitas in magnitudine, & paruitate.* Et alibi: *Omnium natura constantium, terminus & ratio est magnitudinis & augmenti.* Arguit autem sic contra Anaxagoram: *Si contingit partem, quæ seorsum potest existere, quantumcunque esse in magnitudine, & paruitate; contingit & totum quantumcunque esse.* Ratio ergo philosophi non concluderet, si in qualibet specie non daretur minimum naturale, vtpote minimus ignis in minima terra, & huiusmodi. Igitur forma non inducitur successiue. his autem, & similibus hanc communem sententiã statuere possumus, sicut paulo ante probauimus. Ad rationes contrarias, & primum quidẽ ad primam, sic resp. accidens non essa sine subiecto, sed manere in forma aquæ remissa; formæ enim remissę se inuicem compatiuntur. Ad 2. Non prius corrumpuntur dispositiones in parte propinqua, quam remota, signato minimo in quod agit. Neque agens naturale, velocius agit in partem propinquam, quam remotã; agit enim in minimam materiam: non ergo prius in vnam, quam in aliam partem: neque ex consequenti velucius. Præterea, forma produci non potest per minus, quam per minimum extensiue, vel intensiue: nec agens potest agere vna actione in maius, quam in minimum. Quare agens naturale æque effectum, in propinquam, ac in remotam partem producit; infra enim minimam sphæram suæ actionis, æque bene applicatur cuilibet parti in tota sua sphæra. *Dices*, agens naturale melius propinquæ, quã remotæ parti applicari: ergo melius agit in propinquam partem, quam in remotam. *Resp.* agens naturale non melius applicari parti propinquæ, quam remotæ minimi; imo æqualiter ad illas potius applicatur, virtutis quidem, non corporis contactu. *Dices*, naturalis agentia actio, de extremo propinquo minimi, ad extremum ipsius remotum transiens, ad mediũ prius venit. ergo primum in illud agit. *Dico*, verũ esse in transitu successiuo, non autẽ in transitu subito, vbi simul tempore hæc omnia contingunt. *Dices*, si agens naturale in totũ minimum æque primo ageret; in eodem ergo instanti actio illius esset in principio, medio, & fine, quod est absurdum. *Nego* conseq. non enim est eadem actio: nã actio agentis primo causat aliam actionem in medio; & illa aliam in extremo, & hæc in instanti.
3. Ad 3. Dico materiam esse æqualiter dispositam, nec agens agere magis in propinquam, quam in remotam partem,
4. quia æque ad illas partes suas est applicatum. Ad 4. Non est necesse, vt partes sine forma maneant, quia resoluuntur in continens: huiusmodi namque materia, cum materia con-
5. iungetur continẽtis, à cuius forma informatur. Ad 5. Quãuis formæ substantialis introductio fiat in instanti; non ob id tamen seqoitur, nullo toto motu partẽ aliquam non essa priorem, cum circa dispositiones formæ introducendæ prioritatis ratio inueniri possit. Itaque communis, magisque philosophi rationi affinis, atque cognata est sententia, quæ asserit formę substantialis introductionem fieri in instanti, non autem essa mutationem successiuã, nisi respectu dispositionum præcedentium. *Arist. 5. phys. 3.* Cæterum, quod dicitur à philosopho quod in omni motu sit tempus ergo successio. sed generatio est motus cõmuniter dictus: ergo in generatione est tẽpus, & ex consequenti successio. Igitur forma substantialis, successiue acquiritur. A Commentatore 5. *phys. com. 3.* exponitur Omnem, inquit, motum esse in tempore, declarabitur perfecte, *lib. 6.* vbi philosophus dicit, omnẽ motum essa in tempore, tam motum propriedictum, quã mutationem in substantia: nõ quidem ratione instantaneæ introductionis formæ substantialis, sed præuiæ alterationis: ideo dicet, quod omne quod generatur, prius generabatur. *Omnis motus est in tempore.* *An in aduentu formæ, accidentia corrumpantur.* Sed *dicet aliquis* siue forma in instanti, siue successiue introducatur; vellẽ scire, an in aduentu formæ omnes dispositiones corrumpantur, an remaneant etiam post formę aduentum. si remanent. ergo dant esse ipsi materiæ, omnis enim forma dat esse ei in quo recipitur. sed non dant esse simpliciter; hoc enim formę substantiali congruit, cuius est dare esse simpliciter; est enim ens simpliciter, accidens vero secundũ quid. *Dispositiones corrumpuntur.* 7. *met.* accidens præterea præsupponit esse, vnde ista est vara: homo est albus, quia homo est. Igitur ens secundum quid, id est, accidens, quod largitur esse secundum quid, esse simpliciter præsupponit. Quare materia, mox formã substãtialem receptura, ab omnibus expolianda est accidentibus, vt fiat actu simpliciter per formæ substantialis aduentum. In aduentu ergo formę, aliquas præsupponi dispositiones, quę non corrumpantur, fieri non posse, aiunt Peripathetici. Sane, si naturalis materiæ appetitus est ad formas habendas: conuenit ergo illi, vt prius formam suscipiat, à qua esse accipit, quam dispositiones, è quibus esse secundũ quid illi communicatur. Vt autem res clarius pateat, sit nobis exemplo, ignis in ligno generatus, in cuius generatione, materia sub forma ligni consistens per agens calidũ, cum caliditatis siccitatisque introductione, ad formã ignis recipiendam disponitur. *De forma generanda, siue producenda.* Cum autem caliditas, atque siccitas, ita creuerint, vt cum eis forma ligni cohabitare nequeat, illico à materia extruditur, simulque caliditas, atque siccitas, quæ pro forma ligni excludẽda, fuerant introductæ, propulsãtur; atque eo in instanti, quo ligni forma abijcitur cũ dispositionibus omnibus, in materia nuda, forma ignis introducitur; sicque materia accipit à forma nouiter introducta, esse simpliciter. *Dispositionum necessitas.* Porro, si illæ dispositiones nõ adessent, quandiu res corrumpenda alteratur, & materia ad formæ iam præsentis expulsionem, absentis vero receptionem disponitur. Denique si formam introducendam consimiles non comitarentur, quales ante instans formæ introducendæ fuerant causatæ; proculdubio materia indisposita remaneret. verũ quia cum forma corrumpenda, priores abierũt; defecit enim illarum subiectum, quod in actu esse debet; vnde non remanet materia in actu, sed per formam nouam introducendam, fit in actu simpliciter, nouis etiam consimilibus concomitãtibus; remanet vtique sufficienter disposita ad formam recipiendam: talis autẽ est corruptionis generationisque ordo naturalis, consimiles quoque dispositiones concomitantes, formæ in materia conseruandæ deseruiunt. Itaque dispositiones præcedentes, noua adueniente forma, abeunt, atque recedunt: Sed *dicet aliquis* hoc aduersari *phil.* differenti atque disputanti inter elementa symbolica, faciliorem esse transmutationem: Quia facilius est, inquit, vnum, quam multa transmutare. *2 de gen. 25.* Remanet ergo in illis aliqua pręcedens dispositio. *Dico*, quod licet tot in symbolica, quot in non symbolica generatione corrumpantur; perinde tamen est, ac si vnum tantum corrumperetur: symbolica enim qualitas sine resistentia, corrumpitur: in non symbolicis autem, non absque resistentia corrumpuntur: propterea ait philosophus, quod facilior sit vnius cum resistentia, quam multorum cum resistentia transmutatio.

QVAESTIONIS QVARTAE

CAP. I.

An in materia sit forma, vel aliqua pars formæ producendæ.

De modo formæ introducendæ, & de dispositionibus quoque eius, iam dixi. quibus congruere id video, quod à multis in dubium vocatũ est, nempe, si forma producenda siue aliqua illius pars, sit in materia. Porro, nostra inquisitio non est de potentia mere passiua, hoc est, an omnes formæ, naturaliter receptibiles in materia, in ipsa præexistant in potentia mere passiua: *Formam non præexistere in materia.* quandoquidem in materia aptitudo existat, atque potentia essentialis ad formas recipiendas. nec quęstio est, quin in materia disposita, ratione dispositionum, non autem secundum essentiam, forma recipienda præexistat. neque etiam quęstio est, quin in semine, ex quo res animata gignitur, aliqua pręexistat virtus actiua, quę ad productionẽ rei animatæ operetur. Sed quæstio est, an in materia, in quam per substantialem generationẽ, forma substantialis introducenda sit, siue animatæ, siue inanimatæ rei, ipsa præexistat forma actu secundum esse imperfectum. *Prima ratio.* Ad quam quidem quæstionem, secundum communem sapientũ sententiam dicimus, neque formam secundum se totam, neque secundũ partem, quæ cooperetur agenti, in materia præexistere. Reuera, si forma præexistat actu, sed imperfecte secundum se totã: generatio ergo hominis, accidentalis potius, quam substantialis erit dicenda. hoc enim modo, à philosopho generatio simpliciter, à generatione secundum quid, discernitur, atque distinguitur. *5. phys. 9.* Sane, generationis substantialis terminus à quo, est non ens in actu, idque neque perfecte, neque imperfecte, alioqui si esset actu imperfecte; non recta dici posset non ens simpliciter: ex non ente autem simpliciter in substantiam, est generatio substantialis. nec potest dici, aliquam formæ partem præexistere; forma enim est indiuisibilis, atque sua natura simplex. Amplius, si aliqua pars præexistat, vt cooperetur agenti, ad eius productionem, aut vtique ad productionem partis præexistentis, & tunc

esset

De forma generanda, siue producenda. esset contradictio; præexisteret enim, & non præexisteret. aut alterius, & tunc in generatione, non tota forma producitur, quod est absurdum; siquidem non pars, sed tota ipsa forma producitur, alioqui, si ex imperfectu ad perfectum duceretur, substantia susciperet magis & minus. *Dices*, philosophum dicere, partem rei præexistere. igitur, aut tota, aut
7. met. 29. aliqua pars formæ præexistit in materia. *Resp.* illud esse intelligendū de aliqua virtute actiua materiæ intrinseca, non autem de ipsa forma, aut aliqua eius parte. Siquidē animata mouentur, seu generantur ab agente intrinseco materię, quia nimirum virtus formatiua, quæ est in semine, mouet materiam ad formam; sicuti virtus augmentatiua animæ, ipsi quanto intrinseca, ipsum ad maiorem mouet quantitatē. Et in alteratione est aliqua virtus in corde, quæ cæteras partes mouet, totumque animal ad sanitatem, quę quidem virtualiter pars sanitatis, non autem formaliter dici potest.
In semine non præexistere formam. Sermo ergo philosophi est de rebus animatis, in quibus dicit aliquam partem pręexistere, hoc est, aliquam virtutem actiuam materiæ intrinsecam, vt in semine, ad formā mouentem, quæ profecto virtualiter aliquo modo illius pars
1. est appellanda. Cęterum, semen non esse principium generationis actiuum, quod formalem generationis terminum, nempe ipsam formam attingere potest, constat satis: quod enim non est, principium substantiæ productiuum esse nequit, quippe cum esse, agere præcedat. at semen, non est in instanti generationis; illius enim corruptio, est generatio alterius: nec refert, quandiu est, esse principium; siquidem proxime est conuertibile, in id, quod est generādum. Quidquid autem est huiusmodi, passiui, non autem actiui rationem subire, necesse est. ergo. Amplius, nullū imperfectum,
2. est principium perfectioris producendi: omne nāque principium vniuocum est, vel ęquiuocum, ęque perfectum, vel perfectius termino producto, imperfectius autem minime. sed semen est imperfectius re producenda: siquidem (*autho-*
11. Trin. 17. *re Augustino*) *omne viuens est præstantius non viuente:* res autem generanda est viuens, non autem ipsum semen; ipsius ergo principium perfecte productiuum esse nequit. Nec habet quicquam virium, si quis dixerit semen agere, non propria, sed decidentis virtute: virtute namque non entis, nihil producitur. sed decidens, vtpote pater, casu non sit in viuis, aut si fuerit, non adsit corpori, ex semine gignendo: ideo
Semen non est sufficiēs principium actiuum generationis. velut non ens reputatur: Semē ergo non est sufficiens principium actiuum generationis; siquidem vniformis agentia virtus actiua, in passo vniformi, difformem nequit producere effectum. sed virtus seminis est vniformis, & materia quoque similiter. Vnde ergo tanta in animalium organis difformitas; vtique ab agente difformi; nempe cœlico calore, siue influentia: huic autem difformi semen actioni, vt
Vnde sit forma introducenda. concomitans causa deseruit, atque cooperatur. Ratio præterea seminalis, eisdem rationibus, ac ipsum semen, substantialis formæ esse nequit productiuum principium, neque sufficiens alterans, absque cœli influentia; verum tamen vtraque, etsi non ad formam substantialem, ad ipsam tamen pręuiam alterationem coactiua sunt. Cum ergo hæc ita se habeant vnde ergo forma introducenda? non à semine, neque à decidente, nec etiam ab angelo; non enim potest educere formam de potentia materiæ; siquidem agit cœli motu mediante. sed cœlum non potest, nec ergo angelus, mediante illius motu: à virtute ergo diuina animalium
Formæ animalium à Deo immediatè. formæ profluunt. Porro, generatis sine semine, vt ignis ex igne, huiusmodi rationes non congruunt. Hæc quidem de formæ in animatis productione dixere nōnulli, & quidem non temere, cum formarum productio, siue cum corporibus pereuntium, siue post corporum dissolutionem, permanentium, ad solum pertinere videatur opificē, ac mundi parentem. verum aliqui arbitrati sunt, quod sicut in ge-
In materia esse formas sub esse confuso. nere sunt differentiæ in habitu confuso, & esse indistincto: ita plane in materia sint formæ contrariæ secundum esse confusum, quæ quidem formæ sic consideratæ, transmutationis physicæ principia sunt. Quoniam autem huiusmodi formæ sub esse confuso consistentes, aptæ sunt esse perfectum consequi, quamuis eædem sint, sub vtroque esse; sub imperfecto tamen, priuationis modum obtinent. Is autem priuationis modus, nō indicat in materia formæ negationem cum aptitudine; sed formam potius cum negatione esse perfecti. Sed diximus vnicum esse, formam habere, nec suscipere magis, & minus, quod certe saluari non potest; si ab imperfecto, ad perfectum proficisceretur. Itaque quoniam ab imperfecto, perfectior effectus produci non potest: & omne quod est in producto, actu, seu virtute continetur in producente; ideo perfectius est producto, aut æque perfectum. Adde, quod omnis causa, est perfectior suo effectu, semen autem respectu animalis, non potest esse illo imperfectius: ergo. Etenim quando duæ caussæ, vniuoca scilicet, & æquiuoca, ad eundem effectum producendum concurrunt; æquiuoca effectu semper censetur nobilior multo ergo magis, si in vno effectu producendo sola extiterit. Insuper, quia nulla forma perfectius alteri, quam sibi esse largiri potest. sed esse seminis est imperfectius esse animalis: ergo. *De forma generanda, siue producenda.*
Denique, quia in momento generationis, teste Auerr. semen non est, id autem quod non est, non est causa alicuius, vt *1. phy. 62.*
fit. has ob causas igitur, atque consimiles, rationi videtur esse consentaneum, formam in semine non præexistere.
Cæterum, operæ pretium fuerit scire quid sit semen, & an 1.
ita se habeant, quæ dicta sunt. Inprimis non ignorare *Dispositio.*
oportet, semen intelligi posse id, cui adest virtus alicuius effectus productiua, siue ab agente particulari fuerit productum, siue aliquod aliud extiterit, veluti dispositio qualitatiua in ligno à sole, vel igne inducta, semen quodammodo dicitur ignis generandi. Amplius, quod est pro- 2.
portionale vero semini, semen vocatur; vnde corpuscu- *Proportionale.*
lum illud in carne vaccina, apis generandæ, semen dici potest; quod quidem à solis, cæterarumque stellarum in aë- *12. met. 8.*
re, vel in aqua diffuso calore gignitur, teste Auerr. De- 3.
nique, semen proprie vocatur corpus ex superfluo alimen- *Superfluū alimenti.*
ti decisum in loco generationis, in quo est virtus productiua eius, quod est simile generanti. Si primo modo semen intelligatur, est ratio seminalis, vt instrumentum principalis agentis ad ignis, vel alicuius generationem: secundo vero, & tertio modo, est pars totius corporis spiritualior atque subtilior. Porro, in semine est forma substan- *Tria in semine.*
tialis seminis, qua semen constat, subtilior quoque seminis pars, & quædam qualitas, quæ est calor seminalis: hic autem & animalis & cęlestis calor appellatur; animalis vtique quatenus est ab animali decisus, cœlestis vero, quatenus solis atque stellarum est instrumentum: hæc quidem in vero semine inueniuntur, in aliis autem non ita plene, atque complete; sed per quandam potius similitudinem. His ita elucidatis, quęrimus, quid philosophus de hac materia senserit, quid denique illius commentator, *lib. de animalibus 15.* asserit solum intellectum de foris accedere, cæteras vero animalium animas, ex semine ortum habere. *Auerr.* ait, se- *2. de gen. 1.*
men agere in virtute seminantis; retinet enim motū, quem à primo motore accepit, nec eget præsentia seminantis. *Soluuntur Argumenta.*
Quare, qui huiusmodi sunt sententię sectatores, ita ad supra posita argumenta respondere consueuere: & ad primum
quidem sic. Ab imperfectiori potest produci perfectius, 1.
quatenus instrumentum est principalis agentis. etenim forma seminis, vt particularis, & vniuersalis instrumentum agentis, simul cum calore animali, virtutem habet perfe-
ctioris producendi. Ad illud de producto dicunt, in semine 2.
contineri virtualiter instrumentaliter, atque hoc sufficere, nec oportere, ipso animali, semen actualiter esse perfectius.
Ad aliud, verum est causam æquiuocam principalem, non 3.
autem instrumentalem, suo effectu perfectiorem esse; satis enim est, si instrumentum sit superioris agentis. Ad aliud, 4.
forma, nobilius largiri potest esse, quam ipsa habeat, non quidem ex suæ nobilitate naturæ, sed quia instrumentum est nobilissimi agentis. Ad vltimum iam responsum est, nempe semen non egere præsentia seminantis; sed sufficere semel à seminante motum accepisse. Dicunt ergo formæ agens in fieri, semen esse, in esse vero conseruando, cœlum, ac primum motorem, qualitatiuis, ac quantitatiuis dispositionibus mediantibus. In primo ergo instanti forma est à nullo effectiue, conseruatiue vero à cœlo: nec est impossibile effectum esse sine agente, à quo dependet in fieri: sufficit illi si ab actione conseruantis defendatur.

CAP. II.

Quod forma sit in semine.

QVi peripatheticam viam sectari se putant, anima- 1.
lium formas in semine, siue in materia latitare, aiunt, sic arguendo: Si nihil, inquiunt, in materia præfuit, quod in formam naturalem non sit transmutandum. formæ vtique naturalis productio, creatio potius, quam generatio esset appellanda: creatio enim est de nihilo productio, forma insuper naturalis corrupta; in nihilum abiret. eodem namque vnde venit rem redire, atque resolui necesse est. Sed hoc est falsum: ergo & antecedēs, alioqui agens naturale annihilare posset, atque creare, quod plane dici non potest. Iterum, si nihil formæ generandæ in materia pręcessit: naturalis ergo formæ productio, generatio naturalis dicenda non esset. A natura, inquit philos.
7. met. fiunt, in quorumcunque materia, est aliqua pars formę,

De formę productione

quæ sic mouet materiam; sicut mouetur ab extrinseco. Reuera, cuilibet generationi naturali, principium inest naturale intrinsecum actiuum, quippe, cum natura sit principium motus & quietis eius, in quo est, *2. phys.* ac naturalia sic ab artificialibus distinguuntur. Porro, illud primum non est forma inducenda, quia nondum est, nec materia; ad ipsam enim non attinet agere: aliquid ergo est, quod in formam erit transmutandū. Sane, 6. met. naturalem scientiam, ab arte, & scientia practica hoc modo dixit esse discretam, quia naturalium principium in nobis, non est, sed in rebus scitis: artificialium vero, atque particularium in nobis, vel in scientia. hæc profecto nihil virium haberet, si in rebus naturalibus, suæ transmutationis actiuum non asset principium: propterea ibidem subdit principium naturalium esse in moto, quod plane de principio actiuo est intelligendum.

3. Amplius, si in materia non esset principium actiuum formæ generandæ: igitur omnis generatio esset violenta: violentum namque est, teste philosopho 3. eth. cuius principium est ab extra non conferente vim passo. Si ergo passum nullam vim habet in forma producenda: omnis ergo generatio est violenta, quod est absurdū. Ex opposito igitur naturale principium est actiuum, atque intrinsecum rei producendæ. Sane, *7. met.* aliqua dixit esse à natura, & aliqua ab arte: nonnulla vero à natura, & arte, quędā vero à casu. Porro, quæ à natura fiunt, illa esse asseruit, quorum materia principium in se motiuū habet: igitur in materia rei generandæ est principium intrinsecum motiuum,

4. atque actiuum rei, quæ erit producenda. Denique, formæ viuentium ab agentibus intenduntur, atque procurantur naturalibus, alioqui casu, præter illorum intentionem fierēt: igitur ab illis generantur, aliter frustra procuraretur, quod illorum potestatem effugeret. Reuera secundum Peripateticos, formæ animalium, rationali tantummodo exclusa, tum in esse, tum etiam in conseruatione à causis dependent naturalibus: illorum ergo generatio ab eisdem pariter dependeat, necesse est. Sane, si huiusmodi animæ, potentia in prima continentur materia, sicut decit Commentator, actu vero in primo motore, si à Deo producantur: ex materia ergo Deum illas extrahere diceremus, quod est falsum, & absurdum. Itaque formam, aut aliquid formæ in materia præfuisse, consonum est rationi.

CAP III.

Soluuntur Argumenta,

1. AD 1. dico creationem, productionem esse inter ans, & nihil simpliciter: generationem vero inter ens, & priuationem, quæ etsi nihil sit formaliter; aptitudinem nihilominus, atque inclinationem in subiecto præsupponit naturalem. Quam ob causam forma producenda, propter huiusmodi inclinationem naturalem subiecti, in quo est recipienda, qua profecto ipsa creatio caret, generationem habet naturalem.

2. Ad 2. neg. conseq. modus enim naturalis generationis, ex parte passi ad formam naturaliter tendentis, non autem ex parte principij actiui in mobili existentis, est obseruandus. Itaque, authoritas philosophi intelligenda est de potentia formæ virtuali, non autem formali: sicuti solemus dicere, calorem esse partem sanitatis. hoc etiam modo ratio seminalis, pars dicitur formæ generandæ. Quod autem adducitur, omnem generationem naturalem, habere principium actiuum: minime placet: & cum additur, quod natura sit principium motus, eius, in quo est, dico, passiuum, non autem actiuum esse principium, atque ita naturalia ab artificialibus esse discreta,

Naturalia. naturalibus enim principium passiuum, determinatam tribuit inclinationem ad formam habēdam: artificialibus autem minime; imo inductio formę cum illorum naturali inclinatione pugnat; sic grauia in sublimi loco interdum artis inuentione collocantur vel materia, ad formas artificiales, in neutra est potentia. *Artificialia.* Artificialia ergo, agens habent liberum, & potentiam neutram, naturalia vero, agens naturale, & naturæ potentiam determinatam. Ad confir. dico, non haberi, in 6. *met.* principium naturalium actiuum esse in moto, sed id tantum, quod sciens naturalia speculatiue, sicut nouit physicus, non sit actiuum ipsorum principium: sicuti sciens aliqua particularia, ipsorum quodam modo, propter suæ artis peritiam, principium dici potest actiuum.

3. Ad 3. philosophi authoritas ita est intelligenda, nēpe illud, quod patitur vim, non conferre potentiam naturalem, nec inclinationem quidem habere, ad illud, quod vi sustinet; imo opposito modo se habere. Ex quo patet, non posse inferri ex philosophi authoritate, passum habere oportere potentiam actiuam formæ producendæ, vt naturalis, & non violenta dici possit generatio. Ad auth. *7. met* dico id tantum haberi, quod naturaliter fit, principium esse naturale passiuum, quod ad actum, absque arte cooperante reducitur, atque reuocatur non autem quod necesse sit, esse principium intrinsecum actiuum formæ generandæ.

De formę productione

4. Ad 4. dico, formas intendi, procurarique ab agentibus naturalibus, dispositiue tantum, non autem effectiue; nec ideo casso labore fatigari; alioqui homo, qui hominem generare intendit, eodem modo frustra laboraret; ad animę enim productionem nequit attingere. Ad confirm. resp. formas esse in materia in potentia passiua, in primo autem motore in actu, quia actu illas producere potest, non quidem extrahendo, sed infundendo, mediantibus materiæ dispositionibus, atque inclinationibus ad formam nouam recipiendā. Ad materię ergo, siue subiecti transmutationem naturalem, non est necessarium principium actiuum rei motæ, siue transmutatæ, sed sufficit principium passiuum naturale, ad talem transmutationem, motum, siue terminum inclinatiuum. *Sufficit principium passiuum.* videtur etiam hoc philosophi doctrinæ conuenire; sic enim loquitur: *Alia*, inquit, *mouentur ab extrinseco*, puta violenter: *alia vero ab intrinseco* naturaliter. *quia sic sunt nata moueri*: vnumquodque enim tunc naturaliter agitur, atque mouetur, cum ita, sicut natum est agi, agitur atque mouetur. *t. 8. phys.* Denique addit aliqua moueri naturaliter; quæ habent principium patiendi tantum, non autē agendi.

2. Amplius, quod alicui se habet per accidens, eidē per se conuenire non potest, alioqui inter accidens, & substantiam, nullum esset discrimen: sed principium actiuum intrinsecum, per accidens congruit subiecto ad formam producendam, authore philosopho 2. phys. Per accidēs, inquit, medicus sanat seipsum; accidit enim illud sanari, quod in se habuit principium actiuum sanitatis: non ergo eidem per se conuenit subiecto. Igitur, in semine, siue in materia non est aliquod principiū actiuum, coagens extrinseco agenti ad generationē naturalem propagandam, alioqui omnis actio, in passo ab extrinseco immissa, violenta, aut artificialis diceretur, quod constat esse falsum: illuminatio namque aeris à corpore luminoso, est naturalis; ab extrinseco tamen.

CAP. IV.

Formam non fieri ex aliquo existenti in materia, & ab ipsa materia distincto.

QVoniam quamplurimis philosophis visum est impossibile, animalium formas ab extrinseco accidere, & creationē effugere posse; hac de causa nonnulli arbitrati sunt, creationem effugere cupiētes: aliquod positiuum reale, materię esse concreatum, & ab ipsa materia essentialiter distinctum, ex quo forma producitur: *Formam fieri ex aliquo in materia existente.*

1. Si in materia, inquiunt, non est aliquid ab ipsa materia distinctum, ex quo forma est producenda, tunc plane materia esset in pura potentia receptiua ad formam: sicuti corpus ad animam rationalem, & anima ad gratiam. sed hæc per creationem habentur: formæ igitur productio sola creatione acquireretur.

2. Amplius, quod fit per se primo, & non de aliquo sui, creari omnino, necesse est. sed forma per se fit, & non per accidens, sicut album: ergo. Item, forma primo fit, quia priusquā compositum; causa enim præcedit effectum. si ergo non fit de aliquo sui: aliquid certe non conuertitur in ipsam. atque ita sequitur, vt ipsa forma creetur, Adde, *8. met.* quod generans teste comment. perfectionem, non autem multitudinem largitur. Quare, si forma, vel aliquid illius non præcessit in materia: generans vtique multitudinem largiretur, nempe formam, quæ prius non habebatur. ergo quod prius. Rursus, aliqua à casu fieri asserit philoso. *7. met. 3.* cū per agens extrinsecum aliquid fit, quod est pars formæ in materia. In materia ergo aliquid aliud præcedit, ab ipsa distinctum, de quo forma fit, aut in ipsam conuertitur. Verum huiusmodi sententia, cum veritati, tum etiam rectæ philosophiæ minima consona esse videtur. *Reprobatur.* Etenim, si pars formæ præexistit in materia, aut eadem pars ad omnes propemodum formas respicit, atque ita idem numero in omnibus formis quantumlibet contrarijs, & incōpossibilibus clauderetur, quod est absurdum:

3. aut, cuilibet formę corresponderet sua propria pars, ab alia numero distincta. sed tunc aliud sequeretur absurdum, nempe infinita actu in materia extra intellectum, simul coalescere, quod sic patet: Quemadmodum diuersis formis specie, diuersæ etiam partes specie respondēt, ita plane diuersis numero, diuersæ etiam numero

De formę productione
mero. At materia cùm sit in potentia ad infinitas formas
numero, sub qualibet etiam forma specifica: infinita ergo
actu simul erunt in materia. Deinde, aut illæ partes diuersa-
2. tum rationum simul omnes simul sunt in materia, aut non.
Materiam non informari pluribus formis. Si autem simul: contrarius ergo atque incompossibilibus,
disparatis denique pluribus eiusdem rationis materia in-
formabitur; quęlibet enim illarum partium est aliqua for-
ma; à qualibet ergo materia informabitur. Quod si dixeris,
non omnes materię inesse. illæ ergo quæ non insunt, sepa-
ratę sunt, ac per se subsistentes, quod est falsum, à generante
3. sane attingi non possent. Dicis, fieri posse plures formas
secundum esse completum, & partiale, eidem materiæ
4. inesse. At hoc est impossibile; repugnat enim illarum rationi
formali, quæ ita in parte, ac in toto, eandem potestatem
obtinet. forma præterea substantialis, quia specifica est se-
cundum speciem specialissimam, necessario vnum natura-
le constituere debet suppositum. Quare, si tales formę, aut
illarum partes, eidem simul inessent materiæ; vna profecto
eademque materia, in pluribus simul suppositis naturaliter
subsisteret, alterius, & eiusdem rationis, quod est falsum.
Soluuntur rationes prima. Ad rationes autem sic resp. Ad 1. dicimus, materiam non esse
puram potentiam receptiuam ad formam naturalem, sed
1. esse in potentia trāsmutabili ad ipsam, quippe cū per trans-
2. mutationem materiæ haberi non possit. Ad 2. Licet forma
Creationis & mutationis differentia. sit prior ordine naturę; per mutationem tamen acquiritur:
non ergo creatur; differt enim mutatio à creatione, vt dixi-
mus lib 2. creatio siquidem non pręsupponit subiectum: at
mutatio, est actus subiecti in potentia. Ad auth. comment.
dico, quod generans, perfectionem, non autem multitudi-
nem composito largiatur; non enim duo, sed idem generat
compositum, quippe, quod erat in potentia, in actum de-
ducit. nec vult excludere formam, quæ prius non erat, de
3. nouo per generationem haberi. Ad 3. dico, illam partem
formę non debere intelligi aliquid formæ intrinsecum, sed
proximam ad ipsam formam dispositionem: sicut solemus
dicere, calorem præuiam esse dispositionem sanitatis, licet
formaliter non sit ipsa sanitas. Motus præterea, quem pro-
ducit operans à casu, est causa partialis sanitatis effectiua.
Excluditur sententia quod forma sit in materia in esse imperfecto. Quomodo ergo in materia non existat aliquid ab ipsa es-
sentialiter distinctum, ex quo forma sit producenda, satis
dixi. Cęterum, nonnulli dixere in materia totam præesse
essentiam formę; sub esse tamen incompleto, atque imper-
fecto, ipsamque per agens extrinsecum excitari, atque ita
excitatam, seipsam mouere: ab agente vero extrinseco, ad
maiorem perfectionem, actualitatemque deduci, quę pro-
fecto actualitas ab ipsis vocatur, esse actualis existentię. Ita-
que qui talis fuere opinionis sectatores, arbitrati sunt, for-
mam secundum esse existentiæ in materia pręesse. Verum
1. hęc opinio non videtur satis tuta, atque rationi conformis:
nam illud formæ augmentum, seu complementum, si ex
nihilo fiat; tunc necesse est, creationem concedere: si ex ma-
teria, aut ex ipsa formæ essentia manente, & idem necesse
est contingere: aut transeunte, & tunc de aliquo gradu: nec
propter hoc euadere poterimus quod quærimus, cum ni-
hil plus in ipsam formam conuertatur, ac si ex sola materia
2. fieret. Illud præterea, ex quo, tanquam ex subiecto aliquid
fit, alterius est rationis. at omnes partes gradus formę, eius-
dem sunt rationis: vnus ergo ex alio, veluti ex subiecto fieri
3. non potest. Ad hæc, aut fit ex illo gradu obiectiue pręceden-
te, sicuti homo in actu, fit ex homine in potentia, quod pla-
ne fieri non potest; alioqui vnum alicuius formæ indiuidu-
um, virtute naturæ in alterum eiusdem rationis totaliter
conuerteretur, quod certe soli conuenit virtuti diuinæ.
4. Præterea, illud complementum ab illo, quod præsupponi-
tur, essentialiter distinguitur; in re enim sine illo consistit:
sed essentia, vel forma, à suo esse, siue existere in actu, non
differt: igitur forma non habet in subiecto esse incomple-
tum. Sane, alterum illorum in effectu, sine altero ponere-
5. tur, quod est plane contradictio. Item, si forma sub esse in-
completo existens subseruit agenti ad perfectam sui pro-
ductionem. est ergo ratio in esse actuali, atque substantiali,
seipsam producendi: atqui nihil generat, aut producit sei-
psum: nec ergo in esse substantiali ratio esse potest sumpsiua
Formam fieri ex puro possibili. producendi. Formam ergo non præcessisse in materia se-
cundum esse incompletum, satis patere puto. Alij, idem ab-
surditatis periculum effugere cupientes, in materia quæ-
dā pura possibilia actualitatis propriæ vacua, collocarunt;
1. tametsi entia sint extra intellectum. Addiderunt insuper
quodlibet illorum minus ens esse, quam ipsa materia. Ma-
teria, inquiunt, semper manet: possibile vero illud, mini-
2. me. Denique illius possibilis, materiam subiectum esse. hæc
autem pura possibilia, ad formarum actus transmutari
aiunt, actione generantis, singula singulis. Postremo, ad

formam substantialem se habere in potentia obiectiua, vel *De formę productione*
terminatiua, non autem subiectiua sicuti etiam possibile
in subiecto ad formam accidentalem, est accidens in poten-
tia non in actu. Porro, hoc modo, tum creationem, tum 3.
etiam annihilationem formarum euitarę se putant. Ad- *Reprehenditur opinio.*
dunt insuper impossibilia illa secundum numerum specie-
rum, non autem indiuiduorum augeri, seu multiplicari;
ideoque idem numero corruptum, ad vitam reuocari non 1.
posse. Verum hęc quoque opinio multis patet argumentis:
etenim velle asserere, illa possibilia esse entia extra intelle- 2.
ctum positiua, & nullam habere actualitatem, aperta est
contradictio; ab actu enim, & potentia ens sufficienter di-
uiditur: omne siquidem ens extra intellectum, est actu ens.
at nihil positiuum actu esse potest, nisi sua propria actuali-
tate sic constitutum. non ergo est ens, suæ propriæ actuali-
tatis vacuum. Amplius, aut illud est materia, aut forma, aut 3.
denique compositum: materia autem esse non potest, cum
ab illa essentialiter distinguatur. Quod si forma, aut com-
positum extiterit; tunc plane maioris erit entitatis, quam
ipsa materia. Quid ergo erit illud possibile? Ad hæc, si illud
purum possibile, est forma extra intellectum: omnis forma
ergo priusquam generetur, est in materia, atque ita frustra
est generatio. Adde, quod eadem materia in pluribus sup-
positis, non solum alterius, sed etiam eiusdem rationis sup-
positaretur. Adde, quod illud possibile, aut est aliquod cor- 4.
pus coextensum materiæ, secundum eius dimensiones, at-
que ita omnia essent in materia secundum proprias quan-
titates, sicque omnia essent in quolibet: aut esset aliquod
spirituale. ac tunc ab agente corporali, sua actione attingi
non posset: ad quid ergo necesse est illud ponere? Nec valet,
si dixeris esse corporeum in potentia; agens enim naturale,
quantum actu exigit, in quod agere valeat. Iterum, illa 5.
transmutatio, qua forma propagatur, aut pręcise est in ma-
teria: & ita purum illud possibile non tangit, & ex conse-
quenti ex illo forma non producitur: aut est in illo puro
possibili, veluti in subiecto; tunc plane illud possibile, esset
in actu transmutatio namque cum sit accidens; & de gene-
re actionis, in actu sit, oportet. Eius ergo subiectum, hoc est, *Quomodo forma non fiat de aliquo, & tamen non creatur.*
purum possibile erit in actu, & sic non plus conuertetur in
formam, quam ipsa materia: vnde per hoc possibile, crea-
tionis negotium minime effugiemus. Ex his ergo, atque si-
milibus rationibus constat, illa pura possibilia non esse ad-
mittenda. Cæterum, quomodo forma non fiat de aliquo;
& tamen non creetur, loquor de formis corruptioni sub-
ditis; sic quoquo modo intelligere possumus. Fieri ex ali- *Fieri ex aliquo dupliciter dicitur.*
quo bifariam intelligi potest. vno quidem modo, veluti ex
aliquo sibi intrinseco: atque ita fieri, seu factum esse dici-
mus compositum ex materia, & forma, idque per materiæ
transmutationem. hoc modo forma nō fit de aliquo, quip-
pe, quæ non fiat de aliquo, tanquam ex partibus sibi intrin-
secis. alio modo, aliquid fieri dicimus ex aliquo, non qui- *Quomodo compositum fiat de aliquo.*
dem ex partibus sibi intrinsecis, quæ in ipsum conuertan-
tur, sed quia per alicuius transmutationem naturalem,
modo sibi cōuenienti fiat, illudque necessario præsupponit:
sicuti etiam ipsa transmutatio, ipsum cuius est terminus,
velut suum præsupponit subiectum. hoc autem modo for-
mam de aliquo fieri. non autem creari, dicimus. Itaq; tum
formam, tum etiam compositum de aliquo fieri dicimus:
compositum quidem de aliquo, nempe de materia & for-
ma, tanquam de partibus suis intrinsecis, per transmuta-
tionem materiæ: formam vero de aliquo non certe de ali-
quo intrinseco, quod in ipsam conuerteretur, sed per trans-
mutationem materiæ, quam ipsam necessario præsuppo-
nit: non sic autem creatio, quæ ista non requirit.

CAP. V.

Forma an producatur ab agente naturali, siue separato.

QVamuis hactenus de hac quæstione nonnulla di-
cta sint; quia tamen vndequaque magnos habet
fautores, libet pro elucidanda quæstionis verita-
te, nonnihil addere, quod ad huius rei negotium,
iure spectare videtur. Sane, quia nobis, disputando osten- *Quid semen.*
sum est, formam non fieri ex aliquo in materia existente,
tametsi, propter materiæ transmutationem fiat, modo sci-
scitando, scire cupimus, an ab intelligentia separata, forma,
siue compositum fiat: vel ab ipso semine per virtutem na-
turalis agentis. Etenim, cum semen sit corpus imperfe-
ctum, à generante productum, cuius forma propter se à na-
tura non intenditur, sed propter alterum potius, vt ex ipso

De formæ productione Ferrariensis, & omnium.

aliquid generetur simile gignenti. natura siquidem in processu generandi a semine incipit, & ad formam specificam inducendam tendit, in qua negotiantis naturæ intentio quiescit. semen ergo via est proficiscendi, perueniendique ad formam vltimo intentam, atque secundum speciem suam perfectam; sunt enim mediæ seminis formæ plurimæ, sanguinis scilicet, embrionis, denique equi, vel leonis, in qua est status virtutis seminalis. Porro, semen est dispositionum actiuum, quibus materiam disponit ad formæ geniti receptionem. vnde & membrorum animalium est figuratiuum, vt concausa quidem, non autem vt sufficiens actiuum: formæ vero ipsius geniti minime productiuum, ob causas paulo superius recitatas. Huic sententiæ aduersatur

7. met. 31.

comment. *In semine, inquit, est virtus communicata à generante, à quo deciditur, per quam, vt per instrumentum, generans producit sibi simile:* sicut formæ substantiales elementorum, per qualitates actiuas, vt per instrumenta agere dicuntur; sic calor naturalis tanquam animæ vegetatiuæ instrumentum, ex cibo carnem generat. hæc autem virtus ideo secundum diuersorum formationem organorum materiam disponit, formamque animati producit, quia nimirum est virtualiter ipsum generans, sese que habet vt ars in mente artificis. per quam artifex disponit materiam, & inducit formam artificialem: quoniã autem huiusmodi seminis virtus in membris, figurisque formandis, captum quodammodo intellectus superat, cum nullam in se partium difformitatem, varietatemque contineat, hac de causa à philosopho, & commentatore diuina appellatur; latenter enim, instar virtutis diuinæ, suas exerit vires, quæ nobis cognitu difficillimæ sunt. Sane, hoc interest inter disputantes, quod quidam dicunt, virtutem diuinam, seu cœlestem per semen illa operari: alij vero, agens naturale, per seminis instrumentum, cuius virtutem, diuinæ potentiæ præseferre similitudinem, aiunt. Itaque semen potentia non actu, ac membra omnia continet generantis. Quam ob causam pro formarum eductione conseruanda, ad ideas, vel ad Deum confugere non oportet, secundum istorum sententiam. Addunt, quod si agens naturale per virtutem seminis, non attingit animam, animæ vtique intellectiuæ productio ab anima bruti non differret; siquidem vtraq; à Deo immediate produceretur: sunt ergo formæ actiuæ seminum, secundum istorum dogma, rationes producendi actiuæ illa, quæ secundum rationes seminales producuntur; virtutem enim seminalem, ad genus causæ efficientis spectare dicunt. Vnde semen ad menstrua, secundum eos, ita se habet, ac artifex ad materiam. sed contra huiusmodi opinionem superius argutum est, & quidem rationabiliter satis. Dicam ergo quid sentiam de virtute, siue ratione seminali. Ratio seminalis est forma seminis, quæ ideo ratio dicitur, quia sicut forma est ratio habentis formam; ita ipsa sic ratio essendi. Semen autem, est corpus quoddam naturale imperfectum, à seminante productum, non propter se, sed propter ens perfectius, mediante semine producendum: semen ergo concurrit alterando, non autem generando, proinde rationes seminales sunt potentiæ proximæ in seminibus, vt illa haberi possint, quorum respectu, semina appellantur. Sunt etiam potentiæ ad actum virtute naturali reducibiles. Ex quo patet, rationem seminalem non esse potentiam remotam, quæ est potentia materiæ primæ, quippe cum ad diuersa organa, sint ipsæ rationes seminales, distinctæ, diuersæ, atque determinatæ. At, in fundamento naturæ nihil est distinctum; potentia siquidem materiæ primæ, respectu omnium eadem est, sicut eius essentia. Proinde, sicut diuersorum effectuum, & determinatorum, diuersæ sunt, & determinatæ proximæ, vel propinquæ potentiæ sic etiam diuersæ rationes seminales: quæ profecto proximæ sunt potentiæ naturales, atque in his rebus inueniuntur, quarum generatio sine semine fieri non potest. Ex quo patet inanimatorum, atque simplicium corporum generationi rationes seminales non esse attribuendas, neque illorum animalium, quæ per putrefactionem generantur. Illis ergo animalibus sunt concedendæ. quæ per propagationem, & mediante semine generantur; semen enim aliquid plus nobilitatis, quam huiusmodi corpora, habet; est enim corpus mixtum, & ex consequenti, non potest esse medium ordinatum ad corpus simplex, non enim in sui generatione semine indiget. Alijs autem rebus impropriе rationes seminales attribuuntur; nempe potentijs generabilium proximis, ex aliquo elementorum temperamento, vel quorumcunque corporum similiter se habentium. Sunt etiam rationes primordiales in mente primi artificis, quas ideas appellamus: obedientiales autem, materiæ insunt, ac Deo soli obtemperant: naturales, quæ in actum virtute agentis

Virtus seminis diuina.

Forma quid diuinum.

Ratio seminalis quæ sit.

Vera sententia de virtute seminali.

Diuersæ rationes seminales.

In quibus sint rationes seminales.

Rationes primordiales. Obedientiales.

naturalis egredi possunt: seminales, quia à principio indiuiduis inditæ sunt. Cæterum, Diuus Augustinus, ipsas naturas, seu formas, non seminalibus causis, sed Deo soli attribuit: Quælibet igitur, inquit, corporales, vel seminales causæ gignendis rebus adhibeantur; ipsas tamen naturas non facit, nisi summus Deus. Priori sane sententiæ fauere videtur, asserenti formas à Deo fieri: hæc quidem de ratione seminali. Sed iam ad propositam redeamus quæstionem, quæ plane ex dictis non parum lucis accepit. *Diuus Plato*, à forma simpliciter separata, veluti à vero, vnicoque agente, indiuiduum nouum proficisci posse, putauit. Hanc Platonis sententiam sectatur *Auicenna, Alexander, Themistius* quoque rationibus confirmat. *Videmus, inquit, mures fieri, & non ab aliquo agente particulari. non potest autem horum propagatio, accidenti attribui: omne siquidem quod fit, à similis in genere, vel specie fiat, necesse est.* sed accidens non est huiusmodi. igitur ab eo talium generatio esse non potest. Animalia præterea non fiunt ab agentibus particularibus, cum illis non existentibus, generari possint: nec à seminibus, quod enim generatur, ab vniuoco gignitur. sed semen non est vniuocum ipsi genito: igitur, vnum est agens, à quo hæc omnia fiunt. Sane, si hæc recte intelligatur, à veritate minime dissentiunt; siquidem secundum Augustini sententiam, iam adductam, naturas, seu formas solus Deus facit, licet rationes seminales plurimæ adhibeantur. Ipse igitur est verus genitor, & pater legitimus, secundum Mercurium. Id autem dixerim, non de generatione naturali, in qua gignens, & genitum eiusdem sunt naturæ, sed de generatione vniuersali, qua à Deo omnia procreantur. Neque ex hoc genita, naturalia dicenda non sunt, cum per præuias dispositiones naturales fiant; tametsi, illarum naturarum conditor sit Deus. hæc, inquam, si ita intelliguntur, Platonis doctrina consona est catholicæ scripturarum authoritati. *Qui finxit singillatim corda eorum.* id est, animas eorum, inquit *Hieronymus.* Et illud Isa: *Omnem flatum ego creo.* id est, omnem spiritum, formam siue animam. verum ergo est, secundum Platonis sententiam, indiuiduum, sicut dixi, à separata intelligentia fieri. Porro, *Auer.* multis argumentis, Platonis, aliorumque non contemnendam doctrinam, euertere conatur, fortassis, quia illorum mentem non percepit, aut percipere noluit: vnde sic arguere consueuit: *Si generatio, inquit, fieret à forma separata, tunc plane, sine materia, genitum fieret.* agens enim separatum, non præsupponit materiam, in agendo. sed consequens est falsum: ergo & antecedens; indiuiduum enim, de quo loquimur, ex materia, & forma constat. Sed conseq. ipse negarem: agens enim separatum, ob congruentem, quem rebus inseruit, naturæ ordinem, non quidem ob suæ potentiæ paruitatem, in rerum propagatione, atque generatione, materiam præsupponit: sic panem nobis præbet, ministrantibus elementis. Amplius, inquit, *genitum simile debet esse generanti.* sed agens est separatum, & genitum. ergo similiter, quod est absurdum, ne dicam impossibile; ex nihilo enim, nihil fit. Dico, geniti formam, quandam Dei similitudinem habere: forma namque tum ab ipso, tum à philosopho, quoddam diuinum appellatur. Iterum arguit: Vel idem agens separatum est disponens, & generans, vel aliud. Si idem: agens ergo huiusmodi, est corpus, quia disponens est corpus, atque ita non est forma separata. Si vero est aliud; tunc plane genitum non esset vnum in actu: generantis enim actio, ad ens in actu terminatur: & actio disponentis similiter. Resp. ad generationem naturalem illa pertinere, non ad illam, qua Deus cuncta disponit, atque producit; non enim, vt corpus illa facit, sed vt conditor omnipotens. Sane, ipse formas producit, & materiam mouet, vt congruis dispositionibus sese præparet ad formam recipiendam. Adde, quod omne agens, citra primum, materiam requirit, in quam agit deinde Deus creat materiam; non est tamen illi similis: non ergo omne agens per omnia simile est rei à se genitæ, siue productæ. Denique, quidquid potest causa secunda, idem potest & prima. sed secunda causa potest transmutare materiam: igitur & prima. Omne præterea transmutans est in actu: igitur, quod maxime est in actu, veluti forma separata, maxime habet virtutem transmutandi. Item, vnus, atque idem effectus numero, est ab omnibus causis essentialiter ordinatis; & tamen est idem numero. Non ergo quod fit à diuersis causis, est plura in actu.

Itaque ex forma separata posse fieri hoc aliquid, patet satis.

De formæ productione ... 12. cinit. 15

1. de an. 25.

Deus creat formas.

Psal. 32.

7. met. 31.

Rationes contra Auerro.

Margin numbers (right): 1. (beside "vnde sic arguere consueuit"), 2. (beside "Amplius, inquit"), 3. (beside "Si idem"), 1. (beside "cunda, idem potest"), 2. (beside "mutare materiam"), 3. (beside "mutans est in actu"), 4. (beside "Item, vnus").

CAP.

Compositum vnde fiat.

CAP. VI.

Ex materia, & forma fit vnum per se compositum.

AVdiuimus à substantia separata posse fieri hoc aliquid. iam quærimus, & non quidem temere, sià forma, & materia fiat vnum per se. Cum enim compositum ea materia, & forma constare sciamus, iure quærimus, si illud sit Vnum per se, deinde si primum à natura intendatur. Porro, vnum per se esse dicimus illud, quod ex sui natura est indiuisibile, sicuti punctus, & intelligentia, & in supremo gradu, prima causa: fieri vero vnum per se, quando ex pluribus simul iunctis, vna resultat natura, generis, ac speciei determinatę, alioqui non diceretur vnum per se fieri. Itaque, ea materia & forma vnum per se fieri, rectæ consonat rationi. Etenim, sicut substantia simplex, seipsa est vna per se, vtpote, quæ non habeat principia intrinseca, ex quibus vna consistat; ita plane per oppositum, substantia composita fit vna, quia nimirum ex principijs intrinsecis constituta est vna, nempe ex materia & forma, quæ sunt causæ intrinsecæ ipsius compositi. Ea his autem causis vnum fit compositum, quia scilicet, materia est potentia, & forma est actus, ad quorum naturas spectat, vt simul coalescentibus, vnum per se producant compositum. Non sic autem ex subiecto, & accidente vnum fieri dicimus; quia ambo sunt in actu: duo autem sic in actu, teste philos. nunquam sunt vnum: actus enim separat. Ex materea præterea & forma fit vnum per se, nullo medio interposito: nam secundum philosophum 8. met. tea. vlt. sicut forma adueniens materiæ, per seipsam dat esse, atque ens in actu constituit, materia disposita ab agente, ad illius receptionem; ita etiam seipsa facit vnum. Nam cum ens, & vnum sint idem, eodem plane res fit ens, & vna. At forma dat esse: igitur dat, vt compositum fit vnum. Cæterum, fieri vnum ex aliquibus, contingit dupliciter. vel quia illud vnum eiusdem est rationis, cum his, ex quibus fit, sicuti est totum homogeneum. aut alterius rationis, vt totum hetherogeneum, & hoc modo ex materia, & forma fit vnum: non quod illa fiant vnum, sicut ex duabus aquis, fit aqua vna, alioqui magis homogenea, magis sunt vnibilia; sed quia ad constituendum vnum tertium, duo, quæ maxime distant, quorum vnum est vt perfectibile, alterum vero, vt perfectiuum, maiorem habent aptitudinem, quam si ambo essent homogenea. Itaque fieri vnum per se, ex aliquibus, quorum vnum est, vt potentia, alterum vero, vt actus, his tantum conuenire dicimus, quę non sunt eiusdem, sed alterius rationis, alioqui ex duabus lineis cubitalibus, vna linea bicubitalis nequaquam fieret. Præterea, non est mirum si ea materia, & forma, sine aliquo medio, fiat vnum per se, quandoquidem diuersum esse seorsum non habeant, sicut duo corpora ab inuicem distincta, sed vnum actus est alterius; hanc ob causam alterius medij ope non indiget. Quomodo ergo ex materia, & forma fiat vnum, iam dixi. His ita intellectis, quærimus an compositum proprie, & per se primo generetur. Sane, illud proprie generari dicitur, secundum philos. quod est à natura, aut secundum naturam. sed compositum est huiusmodi. materia autem & forma sunt natura, vtpote naturalis generationis principia: compositum igitur proprie generatur. Amplius, generationes sunt suppositorum, teste philosopho in proœmio met. sed supposita, sunt composita ex materia & forma in his corruptibilibus: ergo quod prius. Ad hæc, fieri, ordinatur ad esse illis ergo proprie conuenit fieri, quibus competit esse. sed esse proprie conuenit subsistentibus, siue simplicia extiterint, vt substantiæ separatæ, siue composita, vt substantiæ materiales compositæ: compositum ergo proprie generatur, quia proprie subsistit. Cæterum, per se primo generari bifariam intelligi potest: aut sicut loquitur philos. vbi distinguit moueri per se primo, & moueri secundum partem, & per accidens, & alibi: Si inquit, *aliquid mouetur primo in aliquo tempore, in quolibet illius temporis parte mouetur*, aliter non mouetur primo in illo tempore: alio modo, præcisam, atque absolutam causalitatem significat. sic dicimus triangulum habere per se primo tres angulos: sic quoque loquitur philos. 1. *Post*: de vniuersali. Itaque, compositum ex materia & forma, non generatur per se primo, sicut triangulus per se primo habet tres angulos; generatio siquidem, ratione formæ inest composito: per partem ergo & nō per se primo. Sane, nihil cōpositi simpliciter, habet esse post non esse, nisi forma tantū. hoc ergo modo per se primo cōpositum non generatur. verum, quemadmodū risibile inest homini per suam propriam formam, sic generationē composito inesse dicimus, quia per formam, vtpote per aliquam sui partem. Ad hæc, compositum habet materiam, vt alteram sui partem: ergo primo generatur; id enim, quod per se fit, intrinseca quidem potentia, & esse, & non esse potest. sed tale est compositum, habens materiam, principium sui potentiale, formam vero, actuale ergo quod prius. Rursus, aliquid generari duobus modis dicitur, subiectiue scilicet, aut terminatiue. Reuera, cum generatio sit quædam mutatio, tum ad subiectum in quo est, & quod transmutatur; tum etiam ad terminum, ad quem est, & qui producitur, est comparanda. Si autem subiecto comparetur; tunc plane materiam primo generari, affirmabimus. Etenim omnis mutatio est actus entis in potentia, quatenus est subiecti ex 3. *physi.* sed generatio est mutatio, vt diximus: ergo actus entis in potentia, id est, ipsius materię, quatenus est generationis subiectum. Hoc ergo modo, materiam primo generari, atque corrumpi profitemur. Amplius, philos. sic arguit: *Generatio*, inquit, *non est motus, quia quod generatur, non est, quod autem mutatur, est.* hoc autem de termino intelligi non potest. nam sicut non adest terminus motus; ita etiam, nec generationis: subiectum ergo intellexit, quæ est materia. Sane, si generatio est de non esse ad esse, vt dicitur. 5. *phys.* & materia mutatur de non subiecto in subiectum, vtpote de non igne, ad ignem: materia ergo generatur; subiectiue quidem, non autem terminatiue; omne enim, quod generatur, & corrumpitur, vt terminus, habet vtiq; materiam partem sui, *materia enim, est ex qua fit res, cum insit.* Omne præterea quod generatur, & corrumpitur, vt terminus, vt recitat 2. lib. de geo. potentia intrinseca, potest esse & non esse: igitur, quod per se generatur, aut corrumpitur, habet per se principium, quo potest esse, & non esse, quæ est materia, alioqui in materijs esset processus infinitus. Adhuc, omne generabile, & corruptibile, vt terminus, est in alicuius subiecti potentia. sed materia cum sit primum potentiale, in alicuius potentia esse non potest, alioqui primum potentiale dici non posset: ergo quod prius. Reuera, quod in omni actione naturali præsupponitur, & ad quod fiat omnis generationis resolutio, illud plane corruptionis, generationisq; capax esse non potest. sed materia, vt dicitur primo phys. est in omni actione naturali, & ad illam tandem resoluitur generatio omnis pr. m. de gen. igitur, hoc modo materia, est inscia, atque ignara generationis, corruptionisq;. Iterum, terminus generationis potest esse vt quo, vel vt quod: exempli gratia: filius patris dependentiam terminat, vt quod, filiatio vero, vt quo. Sic igitur terminus generationis, vt quod, est ipsum compositum, vt quo vero, ipsa forma; illud enim, quo formaliter est, & existit terminus generationis per se primo, est terminus formalis quo generationis sed forma est huiusmodi. ergo &c. non autem est per se primo generationis terminus, quippe cum quidquid est tale materiam habet, vt partem sui. at forma, nō habet materiam vt partem sui, alioqui in formis, & in materijs esset processus in infinitum: hoc ergo modo forma, non est generationis terminus. Alio modo: omnis generatio est ad esse esse vero duplex, existentiæ videlicet, atque subsistentiæ: esse vero existentiæ est, quo res est actu ens extra nihil, atq; suas causas. subsistentiæ vero, quo res est extra nihil, & causas suas, denique non est pars alicuius, aut accidens. Itaque, si generatio consideretur, quatenus ad esse tendit existentiæ; tunc absque dubio, formam primo producere intendit. forma enim est actu ens, atque vere proprieque existens: si vero, ve ad esse cupit pertingere subsistentiæ; tunc proculdubio, est ipsum compositum at si, vt est in subiecto, materia est: alijs verbis in idem recidit. *Democritus*, & *Empedocles* breuiter sese ab hoc negotio absoluerunt, separatione enim, atque congregatione omnia fieri arbitrati sunt. Quare è medio compositorum, formarumque generationem abstulerunt. Sed iam pridem eorum sententia explosa est. *Themistius*, *Alexander*, atque *Auicenna*, formas proprie, ac per se fieri, composita vero participatione formarum, firmiter statuerunt. Generatio, dicebant, est ad esse, sed id, quod vere est, vtique est actus, forma autem est actus: igitur generatio est propter formam. Item, generatio, & corruptio fiunt circa idem. sed corruptio proprie ad formā attinet, teste Auerr. ergo quod prius. Amplius, compositum generatur propter formā: magis ergo ipsa forma. Deniq; illud proprie generari affirmabār, quod plane extrahitur de potētia ad actū. sed huiusmodi est forma, & cōpositū propter formā: sola ergo forma proprie, ac pręcipue genaratur. Porro, has rationes Auerroes 12. met. com. 18. funditus euertere, atque auferre conatur: *Si forma* inquit, *fieret, tunc plane crearetur*: creatio siquidem est productio, nulla eius parte præsupposita. verum abunde superius de hac materia disputauimus. Sed *aliquis argueret*, quod sola forma generetur hoc modo.

Vnum per se fieri. — *Quare ex materia & forma fit vnum.* — *Ex subiecto & accidente non fit vnum per se.* — *7. met. 49.* — *Forma facit vnum.* — *Vnum per se fit ex rebus diuersa ratione.* — *Compositum per se primo generatur.* — *7. met.* — *5. phys. t. 2. 6. phys. Moueri primo dupliciter.* — *Generatio inest composito per formam.* — *Generari dupliciter, subiectiue, & terminatiue.* — *Materia primo generatur subiectiue.* — 1. — 2. — *5. phys.* — 3. — *Materia non generatur terminatiue.* — *7 met.* — *1. phys.* — 3. — *Forma est terminus generationis.* — *Esse existentiæ, & subsistentiæ.* — *2. phys. 68.* — *Auer. rationes.* — *12. met. 18.*

Totum non est extra suas partes. Mutatio denominatur à termino per se, alioqui denomi-
naretur à re cuiuslibet generis. sed generatio naturalis de-
nominatur à natura, forma autem est natura ergo &c. Sa-
ne, generatio 2. phys. est via in naturam, hoc est, in formam.
Denique quod de nouo habet esse, post non esse, per se vt-
que generatur. sed sola forma ita se habet; materia enim to-
ta præsupponitur: in composito vero forma tantum est, &
materia. forma ergo tantum generatur. *Dic*, generationem
dici naturalem, quia est via in ens naturale, primo quidem
in compositum, deinde in formam: aut si esse existentiæ in-
tellexeris, tunc plane generatio primo est ad formam. Ad
confirm. dico, compositum habere esse post non esse formæ
vero esse, quatenus est forma, generatione non haberi. sed
quatenus est compositi tantum. Præterea, quamuis com-
positum non sit nisi materia & forma; tamen totum com-
positum realiter distat ab vtroque, sicut mox dicturi su-
mus. Itaque, quomodo compositum primo generetur, ma-
teria, ac forma, dixisse me arbitror.

Qvaestionis Qvintae
Cap. I.
Totum nihil aliud eße, quam suæ partes simul iunctæ.

Auditis his, quæ ad totius, atque partium genera-
tionem spectare videbantur; congruum est scisci-
tari, si totum, seu compositum idem sit omnino
cum suis partibus, aut aliquo modo ab illis dis-
sentiat; sic enim clarius præcedens quæstio intelligi potest.
Compositũ multiplex. 4. phys. 20. 3. cæli 8. 12. 4. phys. 43. Porro, compositum ex suis partibus essentialibus, nempe
ex materia, & forma, quæ ab Auerroe partes vocantur se-
cundum qualitatem, nihil esse videtur secundum Auer-
roem, quam congregatio partium; Totum, inquit, nihil
aliud est, quam congregatio partium; est enim sophisma
compositionis, & diuisionis: quoniam vnaquæque partium
dicitur esse aliud à toto, diuisiue vtique sed omnes in simul
non possunt dici esse aliud à toto, nempe collectiue; bene
autem diuisiue. nam si totum esset suæ partes diuisiue; tunc
plane homo esset materia, & homo esset forma, vt habet
Totum est idem cum parte. Diuisiue. primus elenchorum, paralogismo diuisionis, vbi docetur,
quod ex propositione de extremo plurali diuisiue tento,
liceat inferre duas categoricas, illi correspondentes. simili-
ter è contra, si partes essent suum totum diuisiue: Accipitur
autem terminus diuisiue, quando propositio, cuius est sub-
iectum, vel prædicatum, per vnam exponitur copulatiuam:
exẽpli gratia: Homines viuũt, sic exponi debet, homo viuit,
Collectiue. & homo viuit. Collectiue vero per vnã categoricã de extre-
mo copulato, vt isti ferunt lapidẽ, quia iste, & iste ferunt la-
pidem. quæ est vna categorica de subiecto copulato. Ita-
que, à propositione de subiecto, vel prædicato plurali di-
uisiue tento, licet inferre duas categoricas illi correspon-
dentes, per notas copulationis coniunctas. Porro, totum
est suæ partes collectiue, & è diuerso: materia siquidem &
7. met. 60. forma sunt totum. Itaque, vt dicit Auerroes, totum, cuius
partes sunt essentialiter ordinatæ, nihil aliud est, quam par-
tium collectio; addit tamen præter partes ordinem essen-
3. an. 39. 41 tialem, Animal nihil aliud esse dicit, quam animam, & cor-
1. pus. Reuera, nihil ab alio realiter distinguitur, ni aliquid
reale habet, supra quam illud. sed totum nihil præter partes
includit, nec aliquid habet, quod partibus non insit: nam si
aliquid esset, illud profecto esset vnio. at vnio est relatio, re-
latio vero, absoluti rationem non suscipit: igitur à suis par-
2. tibus realiter non distinguitur. Amplius, si totum differt à
partibus, vel seipso, vel aliquo alio. non seipso, alioqui à sei-
pso differt, cum nihil aliud sit, quam collectio partium: ne-
que aliquo alio; nam illud aliud, non est accidens, aliter per
accidens, & non per se differret. neque illud erit substantia,
quippe cum materia, forma, aut compositum esset. sed nul-
3. lum istorum esse potest: ergo quod prius. Amplius, si totum
diceret illam tertiam entitatem, supra quam partes; diffini-
tio vtique non diceret totam essentiam diffiniti; sed tan-
tum diceret materiam, & formam & non illud tertium. er-
4. go. Sane, si ita res se haberet; forma profecto mediante, illa
tertia entitate, materiæ vniretur. Item, non valet illud,
quod aliqui inducere consueuerunt formam totius, & for-
Forma totius idem cum forma partis. 7. met. 36. mam partis siquidem apud Auerroem *idem est totum, & for-
ma totius*. Nam, si ita res se haberet; tunc materia esset forma
quidquid enim est de essentia alicuius, ad illius conceptum
formalem pertinet. sed materia spectat ad formæ totius es-
sentiam: illius ergo forma dici potest, quod est absurdum.
Adde, substantiam vbiq; à philosopho diuidi in materiam,
& formam, & in compositum ex illis compositum ergo *Totum non est extra suas partes.*
non est forma, quippe cum nullum diuidens, sit ibum con-
diuidens. Insuper, materia non est pars essentiæ, neq; quid-
ditatis. sed forma totius est essentiæ, & quidditas: materia
ergo non est pars totius, atque ita forma totius non est a-
liud, quam forma partis. Sane, idem est rationalis anima,
& homo, sensibilis anima, & animal; sic forma totius, &
forma partis. hoc tantum interest, quod forma totius est
nomen de compositis singularibus prædicabile: forma ve-
ro partis de nullo composito. Verum, licet hæc videatur *Forma totius differt à forma partis.*
fuisse Commentatoris sententia; salua tamen illius autho-
ritate, vnam ab altera realiter videmus esse distinctam. Et-
enim, quando duo sic se habent, quorum vnum manet, al-
tero corrupto; realem vtique habent differentiam. sed ra-
tionalis anima, quæ est forma partis, manet post obitum
hominis, humanitate corrupta, quæ est forma totius. ab io-
uicem ergo realiter distinguuntur. Amplius, quando sunt
aliqua duo, quorum alterum includit aliquod reale, quod
alteri deest, realiter proculdubio inter se discrepant. sed
forma totius includit materiam, quam non includit forma
partis, id est, anima. realiter ergo distinguuntur. Itaque li-
cet vnius, & eiusdem non possint esse plures formæ totius,
à quibus totum esse rei fluat; bene tamen vnius rei, plures
esse possunt formę subordinatę: per modum siquidem par-
tis, & totius, à quibus idem esse fluit; diuerso tamen modo:
mediate quidem à forma partis; immediate vero à forma
totius; forma enim partis actuando materiam, non influit
primo sibi esse; illius enim esse susceptiuum est compositum
ex materia, & forma Hæc quidem dicta sunt, multaque
essent dicenda pro rei difficultate, atque grauissimorum
virorum authoritate, & controuersia.

Cæterum, ad præcipuas Comment. rationes sic resp. to-
tum ideo distingui à partibus coniunctim, atque diuisim
sumptis, quia scilicet ex natura sua est alia entitas ab enti-
tate partium, vtpote tertia ex partibus resultans entitas;
partes vero non resultant ex partibus. Et cum dicitur: ergo
totum differret à seipso, negatur: & quum probatur, quod
totum non est aliud, quam congregatio partium, negatur;
totum enim dicit tertiam entitatem. Et cum dicitur sicut 2. an. 12.
oculus est pupilla, & visus, & ibi anima, & corpus animal;
sic hæc est vera, animal est corpus, & anima, cum animal sit
totum, & illæ partes essentiales: totum ergo est suæ partes.
Dico, philosophũ sic intelligi debere, sicut oculus est com-
positus ex pupilla, & visu; sic animal, ex corpore & anima:
sic etiam exponit Comment. atque ita cessat argumentum. *Quod totũ non sit suæ partes.*
Totum ergo non est suæ partes nec diuisim, nec etiam con-
iunctim. alioqui non esset vnum simpliciter: quod enim est 1.
plura, non est vnum simpliciter, tametsi possit esse ex plur-
ibus; non tamen est plura. Sed si totum essentiale est suæ par- 2.
tes, quæ vnitæ, & non vnitæ sunt plura: ipsum igitur erit
plura, atque ita non simpliciter vnum. Iterum, si ita res se
haberet; tunc generationis, corruptionisque substantialis
non esset proprius terminus: materia enim per se non ge-
neratur, nec forma, nisi tantum per accidens, scilicet ad ge-
nerationem compositi. nec vnio partium; partium enim
respectum indicat. Tertiam ergo ex partibus vnitis enti- *7. met. 26.*
tatem surgentem dari, necesse est, quæ sit generationis,
corruptionisque terminus. Item, si huiusmodi totum esset 3.
suæ partes; tunc idem esset, quod totum vniuersale; est e-
nim suæ partes, & non ex suis partibus. siquidem genus ex
speciebus non componitur: habet enim partes subiectiuas,
non autem integrales, aut essentiales. at totum essentiale,
componitur ex suis partibus: multum ergo interest inter
vtrumq;. Amplius, entitates partium per seipsas subsistere 4.
possunt, sine totius entitata, sicut exemplificat Aristoteles,
7. met. de syllabis &c. partes ergo realiter à toto dissentiunt.
Reuera, materia, & forma aliquid causant, non vna alte-
ram, quia principia sunt, quæ non fiunt ex alterutris: ter-
tium ergo causant, quod à suis partibus realiter discrepat.
Illa autem tertia entitas est absoluta, tum quia generatio
per se non est ad relationem, tum quia absoluta principia
nõ causant relationẽ, nec sunt relationis partes. Adde, quod 5.
tũc omnia composita eiusdẽ essent generis, quippe, cum o-
mnis talis respectus sit eiusdem generis; respectus enim à
respectu intrinsecus aduenientе, qualis esset iste, genere
non distinguitur: Denique, tunc omnia entia essent for- 6.
maliter respectiua, quod tanquam absurdum reputat phi-
losophus 4. met. Præterea, si non distinguitur realiter à
partibus; tunc nullum compositum esset per se vnum, quod
est falsum Consequent. patet: nam etsi ille respectus sit
essentialis dependentiæ: quia tamen vni inest per accidens;
non sufficit ad vnitatem per se efficiendam. Sane, accidens
essentialiter dependet à subiecto, cum quo facit vnum per
accidens.

Totum quid.

accidens. Qui huiusmodi sunt sententiæ soluunt argumenta prius posita. Ad 1. dicunt, Comment. non distinguere in-
1. ter illud, quod est per se, & quod necessario concurrit: nam etsi partes necessario ad cōpositi vnionem concurrant; non
2. tamen necessario sunt idem cum composito. Ad 2. tota diffinitio, totam indicat substantiam diffiniti; tametsi diffinitum sit aliud à suis partibus; diffinitio enim est quoddam totum: vnde, sicut totum differt à suis partibus; similiter et-
3. iam & diffinitio. Ad 3. neg. conseq. forma enim non vnitur materiæ, mediante forma totius. illa namque entitas, causarum sequitur vnionem, sicuti effectus, causam; ipsa enim anima per se corpori vnitur. *Dices*, omne absolutum, sine illo, à quo realiter distinguitur, per Dei potentiam, potest consistere. Quare si compositum est absolutum; sine ergo materia, & forma potest consistere, quod nullo modo fieri potest. *Dico*, maiorem esse veram, si illud absolutum. ab alijs essentialiter non dependeat. sed compositum posterius essentialiter dependet: non ergo esse potest sine materia, &

Compositū non consistere sine suis partibus.

forma. *Dices*, ergo accidens non potest esse sine subiecto, quia posterius, ac essentialiter à subiecto dependet. Neg. similitudo: accidens enim pro sua causa intrinseca, subiecto non vtitur, sicuti compositum, materia, & forma. Sane, nullum effectum ad causam extrinsecam, præter quam ad primam, dependere dicimus, quippe, cum omnis causalitas causæ secundæ à Deo suppleri, seu præstari possit. at de causis intrinsecis non est simile iudicium; imperfectionem enim, id est, esse partam causati, includunt. Quando ergo posterius est essentialiter, & intrinsece ab aliquo priori absoluto, est constitutum; sine illo vtique consistere nequit: huiusmodi autem est totum essentiale, quod quidem essentialiter differt à suis partibus coniunctis, & diuisis, vt mea, & multorum est sententia, satis clare dictum est.

CAP II.

Soluuntur Argumenta

Rationes contra tertiam entitatem.

PORRO, qui Auerr. sententiam tenendam omnino esse arbitrati sunt; sic ad argumenta opposita respondere consueuerunt: Si totum, inquiunt, tertiam indicat entitatem, à partibus simul sumptis
1. distinctam; tunc plane illa tertia entitas, esset res, aliam habens existentiam à partibus, quod est absurdum, ac illius
2. sententiæ fautoribus minime gratum. Amplius quæcunque sunt eadem formaliter, apud eosdem sunt eadem realiter; identitas enim formalis, realem infert. sed totum, & partes sunt idem formaliter; partes enim, vt ipsi dicunt, ad totius spectant essentiam, atque rationem formalem:
3. partes ergo inter se sunt eædem realiter. Ad hæc, quæcunque realiter differunt apud Peripatheticos, re subiecti, atque diffinitionis separantur. sed partes simul sumptæ, re subiecti à composito, seu toto non distinguuntur; neque enim totum est sine partibus; neque re diffinitionis, quippe cum ad totius diffinitionem, atque essentiam spectent: totum ergo non
4. differt realiter à partibus simul sumptis. Reuera, si totum non posset esse sine partibus, nec partes simul sumptæ sine toto: partes ergo hoc modo sunt eadem ipsi toti; neque enim secundum rem essentiæ, & naturæ discrepant, alioqui ex natura rei tantum differrent, non realiter, vt ipsi volunt: neque secundum rem existentiæ, aliter partes simul sumptæ, sine toto consistere possent, quod plane falsum est, atque absur-

Ad rationes responsio.

dum: igitur quod prius. Ad rationes sic responsum est ab illis, & ad primam dixerunt: Partes totius, diuisiue quidem sumptas, non autem collectiue, sine toto consistere posse.
1. Ad 2. Materia, & forma, vt partes diuisiuæ, sunt causa i-
2. psius compositi, siue totius, quod quidem est collectiua
3. forma, atque materia. Ad 3. Generatio non est ad illud tertium additum, sed ad ipsum totum, quod est suæ partes
4. collectiue. Ad 4. Composita non differunt per illum ordinem, sed quia vnum est suæ partes vnius generis; aliud vero aliæ partes alterius generis: vnde partes diuisiuæ causant
5. totum, quod est suæ partes collectiue. Ad 5. Compositum est per se vnum absolutum, propter formam vnam absolutam: partes autem collectiuæ non sunt respectus, sed substantia. Itaque totum idem est, quod suæ partes collectiue, tertium quoddam habens, hoc est, ordinem essentialem, non autem tertiam entitatem ex partibus resultantem; diuisiua vero à suis partibus differt. Hæc dicunt Commentatoris beneuoli, atque scientiæ imitatores.

Auicennæ rationes. 3. met. c. 4.

Porro, addendæ sunt Auicennæ rationes, quas posuit, quibus totum à suis partibus, etiam simul sumptis distinctum esse putauit: Humanitas, inquit, quæ est totum, non

1. est materia, neque forma: igitur, non est materia, & forma. Tenet conseq. ad veritatem enim copulatiuæ necessaria est vtriusque partis veritas. Sane, generationis terminus, est totum. at, partes simul sumptæ non sunt generationis terminus; etenim non sunt ens absolutum, per se vnum, sicut decet esse generationis terminum. sed sunt plures, adduntque relationem: realiter ergo ab ipso toto distinguuntur.
2. Amplius, quod prius natura capit esse, ab eo, quod ab ipso accipit esse, realiter differt. sed compositum per se, partes vero per compositum accipiunt esse; materia enim, & forma non generantur, 7. *met.* nisi quatenus sunt partes compositi Realiter ergo ab inuicem distinguuntur. Profecto, constituens, realiter discrepat à re constituta. sed partes simul sumptæ, constituunt totum: igitur realiter distinguuntur à toto. Adde, quod in hominis corruptione, aliquid corrumpatur, non quidem materia, nec etiā forma; am-
3. bæ namque sunt æternæ: igitur tertia entitas. Iterum, causæ per se, & essentiales alicuius, à causato essentialiter atque causaliter distinguuntur. sed materia, & forma sunt per se essentiales causæ totius: igitur essentialiter à toto separantur. Reuera, totum est quædam relatio, cuius fundamentum non est materia, neque forma; neutra enim illarum est totū:
4. erit ergo aliquod tertium. Amplius, compositum differt à partibus, vtpote a materia seorsum, & similiter à forma: vel differt à materia ratione formæ, aut tertiæ veriusque additæ entitatis. si vero ratione formæ; tunc plane totum à materia, sola formæ differentia discreparet, quod est absurdum. Ratione ergo tertiæ entitatis ab illa distabit. Sane, si sint eadem ipsi toti, seu composito: erunt ergo realiter inter
5. se. Rursus, illa non sunt idem, quorum alteri, aliquid vere conceditur, quod ab altero remouetur. sed toti, seu composito, conuenit per se esse causatum, materiæ autem & formæ nequaquam: non sunt ergo idem realiter. si enim idem essent, tunc plane omnes partes vniuersi essent idem numero, substantia quoque, & accidens, & quatuor essent mille, & simplicia essent composita. Porro, hæc omnia argumenta à

Totum non dicit aliquod separatum, sed aliquam entitatem. 3. an. 5.

Peripatheticis vnica solent responsione absolui, nempe illa vera esse diuisiue, falsa autem collectiue. Cæterum, ad mentem Auerr. & philosophi, totum dicit aliquod tertium non quidem loco, & subiecto separatum, sed rei identitate diuisum; sic enim loqui videtur Auerr. in solutione secundæ quæstionis. *Est*, inquit, *manifestum quod materia & forma copulantur adinuicem*, ita quod congregatum ex eis sit vnicum, & maxime intellectus materialis, & intentio intellecta in actu; quod enim componitur ex eis, non est aliquod tertiū, aliud ab eis, sicut est de alijs compositis ex materia & forma. Clarissime docetur ab Auerroe, compositum ex mate-
ria & forma, dicere aliquod tertium. Amplius, philos. ait, Bis tria, non esse sex. Hoc autem verum non esset, si totum esset suæ partes. & 7. met. commen. 8. Quæ non sunt vnum sicut aceruus, oportet ponere aliam causam vnitatis: vbi aperte aliam indicat entitatem. Primo phys. ait philosophus, non valere illud Parmenidis, quod si infinitum sit immobile secundum totum, quod idem quoque sit secundum partes: nam (teste Comment. *ibidem comment.* 24.) stat totum quiescere, & singula parte moueri: totum ergo aliud est à partibus. Item 7. dicitur, quod syllaba, ba, distinguitur ab a, & ab b, quod sic Commentator intellexit *Quia ex illis*, inquit, *fit aliquid additum, aliud à componentibus*. sed hęc intelligenda sunt de aliquo ordine essentiali, non autem de aliquo tertio resultante, sicut supra annotauimus. Itaque, si totum addat aliquid supra suas partes ad vtrumque disputatum est, & ita vtrique bene ratiocinantur, vt cui ex illis mihi sit adhęrendum, plane ignorem; quamquam illam, quæ dicit addere tertiam entitatem ex partibus resultantem, probabiliorem esse putem.

5. met. 29. 35.

comm. 60.

CAP. III.

De formis partialibus.

Non esse plures formas partiales.

VISUM est mihi non incongrue, supradictis adiungere quæstionem illam famosam de pluralitate formarum partium animalis, vtrum in singulis animalis partibus, singulæ sint formæ distributæ. Nā posteaquam de compositi natura disputauimus, satis apte illi conuenire putaui, si singulæ compositi partes, singulas formas habeant; an vna tantū sit totius compositi forma. Auerr. *in lib. de substantia orbis*: *Vnum*, inquit, *subiectum, habere nisi vnam formam, est impossibile*. Sane, vnius rei est vnū esse, quod quidem est vnum, per vnicam formā, nēpe substantialem, per quam vtique res est hoc aliquid, & in actu. Vnde alibi. *Si materiam*, inquit, *haberet aliquam formam propriā substantialē, nullam*

1. de an. & 1 phys. 63. & 69.

Formæ partiales. 7 met. 59. 4. 76. 1. de an. 97. 58. 89. 91.

nullam suscipere posset. Aristotelem sequitur asserentem, partibus à toto diuisis, veluti oculo absciso, siue eruto, æquiuoce tantum partes vocari: quod plane non diceret, si singulis partibus, singulę inessent formę. Porro dicit, animam esse causam complexionis, & formam vnam in toto animali. & rursus corpus habere plures formas membrorum, reputat impossibile.

1. Reuera, si agens naturale puræ essentiam materiæ attingere nequit, nisi substantialem prius formam corruperit, quæ iam præcesserat: cum ergo vltimam formam induxerit, priores corrumpat omnes, necesse est; alioqui generatio vnius, non esset corruptio alterius. introducta ergo forma vltima, reliquæ consistere nequeūt.

2. Amplius, quod duæ simul formæ inducantur, in causa est, quod à duobus procurentur agentibus. at forma animalis vltima producitur agente: plures ergo eidē esse nequeunt.

3. Sane, diuersæ potentiæ, ad eandem formæ productionem non pertinent. sed vnius agentis, vna est potentia: igitur, plures formæ in eodem animali, se inuicem non compatiuntur; vnum enim agens non destruit actionem alterius. at materia, eadem potentia respectiua non intuetur vltimam, & alias formas partiales. igitur quod prius.

4. Iterum, corporis organizatio, atque hetherogenearum distinctio partiū, animæ productionem quoquo modo præuenire videntur; est enim anima actus corporis physici, organici: igitur, non sunt plures formæ in eodem animali; alioqui huiusmodi formæ, ipsam animam præuenirent. Tunc sic, aut illæ, anima adueniente corrumpuntur, & sic habetur propositum. aut similes inducuntur, & tunc illę frustra corrupęrentur: aut manet, & tunc vera erit alicuius substantialis generatio, sine cuiusque substantialis corruptione, quod philosophi euertit doctrinam.

5. 7. met. 22. 23. 17. 12. met. 18. 19.

Deinde, congenerat alia membra, vt dicitur in lib. de morte: igitur omnia membra vnius sunt speciei, & ita vnius formæ. Tenet conseq. quippe cum omnis generatio perfecta sit vniuoca. Reuera, si forma carnis differret specie à formis ossis; tunc plane pars animæ educta in carne, ab ea, quæ educta est in osse, specie distingueretur, quod est falsum. Ergo quod prius.

6. Iterum, perfectior forma, virtute continet imperfectam. sed anima est huiusmodi virtute: ergo continet alias formas partium: omnes enim formæ, quæ inuicem possunt in eodem subiecto transmutari, sunt eiusdem generis physici, quarum vna est perfectior alijs. Non ergo possunt æque primo materiam perficere, alioqui ambæ essent vltimæ, & sic mixtum duabus vltimis formis esset informatum. si vero vna, mediante altera; tunc materia non esset omnium immediatum substantialium formarum subiectum, quod est falsum.

7. Amplius, quemadmodum idem subiectum in vna, eademque sui parte, non est capax albi, ac nigri recipiendi; eiusdem enim generis ambæ illæ formæ esse creduntur; ita plane nec duas formas substantiales eiusdem generis. Sane, formæ contrariæ, vt colores, & sapores, quatenus sunt eiusdem generis, simul coalescere nequeunt; sic etiam & huiusmodi formæ. Adde, quod vnum subiectum, priuationem, & habitum simul suscipere nequit; hæc siquidem se inuicem non compatiuntur: sed forma perfecta est habitus, imperfecta vero priuatio: non ergo simul, & semel eidem possunt inesse subiecto. etenim forma cum sit actus, sua interest, perficere, ac terminare materiam, quę sic occupata, alterius non est formæ susceptiua, nisi priore extrusa, atque abiecta: ergo quod prius.

8. Iterum, pluralitas non est ponenda, nisi maxima cum ratione, atque necessitate. sed pluralitas formarum partium, nullam indicat necessitatem, cum ab vna eademque forma, totum compleatur subiectum: non ergo est necessaria huiusmodi formarum pluralitas. Certe, sicut diuersitas sensuum, non cogit diuersa inducere animas sensitiuas; Ita nec in mixto corporeo ponēdæ sunt diuersæ animæ partiales, propter diuersa organorum, membrorumque functionem. Sane, diuersa specie, simul continuari non possunt. sed animal est vnum vere continuum. nō habet ergo partes, specie differentes. nam ex diuersis numero, non fit vnum numero: nec igitur ex diuersis specie, potest fieri vnū animal specie.

9. Rursus, si vermis diuidatur, quælibet certe eius pars viuit. vel ergo est vna anima specie in vtraque eius parte, & tunc ante diuisionem, vna, eademque inerat illis partibus omnibus: vel altera, & tūc vermis diuisus erit plura alia specie. Profecto, si animal est verius ens, quam elementum, igitur est verius vnum. sed elementum est vnum, ab vna tantum forma & animal ergo similiter. Insuper, *ex pluribus existentibus in actu, non fit vnum per se.*

2. an. 7. 10. Philosophi rationes.

si ergo membra animalis specie differrent: vnum animal non consisteret. Præterea, aut illæ plures formæ substantiales ordinem habent, atque ita in substantia erit ordo, quod plane philosopho non probatur, 7. *met.* asserenti, in substantia rei, ordinem non esse, suo ordine carent. ex ipsis ergo aliquod vnum per se produci non potest. siquidem ex diuersis formis non subordinatis, non fit aliquid vnum per se, sicut abunde docent 5. & 7. *met. li.* Adde, quod 3. *met.* sic disputat contra Platonem: Si, inquit, alia esset idea animalis, & alia bipedis; non esset vtique vnum animal bipes. Sic etiam arguit primo de anima contra antiquos, formarum pluralitatem statuentes, vbi aperte formarum pluralitatem negare videtur, causam adducens, formarum pluralitatem impedimento esse, quominus compositum, vnum per se esse non possit. 16.

Formæ partiales.

Vltimo, quælibet forma substantialis cum sua materia, subiectum de genere substantiæ constituit animal ergo vnū esset plura supposita, tot plane, quot haberet formas substantiales, specifice distinctas. Hoc etiam modo philosophus arguit contra eos, qui aiebant elementa in mixto, secundum perfectas formas consistere. tunc sane mixtum, plura esset supposita. Quomodo ergo vna tantum sit forma vltima in animali, virtute continens reliquas formas, dixi.

CAP. IV.

Soluuntur Argumenta.

Quomodo animal sit vnum cum multis formis. 1. An. 54.

NON ignorare oportet, quemadmodum docet Auerr. nonnullos ex veteribus, animam esse harmoniam, credidisse, atque proinde in animali plures esse formas putauisse, sicuti plura sunt harmonica instrumenta, ex quibus suauis melodiæ concentus consurgit. Itaque, quamuis multæ sint in animali formæ partium; non ob id tamen putandum est, non esse vnum, cum huiusmodi formæ, sub actu primo vltimæ formæ contineantur, illique coniunctæ, distinctis suis actibus, ac membrorum ministerijs, subseruiant. Hoc autem modo si res intelligatur, non magnam certe patientur difficultatē, qui præposita argumenta soluere voluerint: vnde illud de substantia orbis, vnum subiectum habet, vnam formam, scilicet vltimam, & specificam, cui aliæ famulantur, atque obsequuntur. eodem modo intelligendum est illud, quod adducitur de forma materiæ.

Soluuntur Rationes Auerr.

Ad illud ex 7. *met.* innuit solutionem, partem separatam à toto, remanere æquiuoce talem, æquiuocatione vtique sumpta ab actu secundo, non autem ab actu primo: eandem enim, quam in toto habuit, per multum temporis retinet formam. Ad 1. ergo similiter est respond. omnia illa intelligenda esse de forma vltima: quæ si remaneret, altera forma specifica adueniente; tunc verum esset, quod generatio vnius, non esset corruptio alterius. Similī facilitate soluitur. 2. & 3. Ad 4. Quamuis omnes dispositiones specie differant; ex omnibus tamen vna propria communis resultat: quam ob causam non opus est, vt partes animæ differant, cum non recipiantur partes in partibus per se; sed totum in toto per se, & partes in partibus per accidens. Quamobrem illæ rationes bene ostendunt carnes, & ossa, diuersas quidem accidentales, non autem substantiales formas habere. 1.

2. 3. 4.

Ad 5. Si cor generet, hoc autem fit virtute primi agentis vniuoce; in lib. tamen de morte hoc tantum habetur, quod cor est primum, quod viuit, & vltimum, quod moritur: non autem scribitur, quod generet; sed potius virtutem generatiuam, eo mediante generare. 5.

Ad 6. Quamuis perfectum, virtute contineat imperfectum; non ob id tamen imperfectum est ociosum: ita quamuis tota anima, partiales cōtineat formas; illę tamen non superfluunt, neque sunt iudicandæ ociosæ; ab anima namque partiales operationes non profluerent, nisi præsto essent partiales formæ, actionem totalis animæ determinantes: vnde licet asserere, omnes illas formas eiusdem esse generis physici, quia nimirum in eodem subiecto recipiuntur, neque ob id impediri, quominus in eadē materia, ordine & ratione distinctę inueniantur; vna siquidē non est terminus, sed dispositio alterius: neque ęque primo in materia recipiūtur. nam materia, totalem formā mediantibus partialibus, recipit, vti immediatū receptionis, nō autē dispositionis subiectū. 6.

Quapropter similitudo adducta negatur: albū n. & nigrū nō sunt formę in inuicē subordinatę. & sic soluitur 7. argumentū. Ad confir. dico: Priuationē, vno modo esse purā carentiā: proinde quæ se ita habēt, in eodē, respectu eiusdē esse non posse. Alio autē modo imperfectionē quandā innuere, sicque posse quidē esse, cum vna ordinatur ad aliā. 7.

Ad 8. dico: Necessitate vitādę cōtradictionis, plures formas statui debere, alioqui pars separata ab animali, esset, & non esset, siquidē sine propria forma esse nō posset. Ad primā cōfirmationē negatur similitudo: nō n. ibi apparet necessitas cōtradictionis vitādę. Ad 2. dico, diuersa specie nō posse cōtinuari, quādo alterū, velut dispositio ad alterū nō esset prę- 8.

poneri-

Formæ partiales.

ponendum. Atqui formæ partium, vt dispositiones præponuntur ad vltimam formam, veluti ad omnium vnitatem, atque coniunctionem; ideirco illa ratio nihil roboris habere potest. Similiter soluitur tertia confirmatio: ex diuersis namque specie, vel numero, non fit vnum numero, quando vnum ad alterum non ordinatur: nec ambo ad tertium, quod non est in proposito simile; quandoquidem ad vltimam formam, omnes illæ dispositiones ordinem
9. habeant. Ad 9. Resp. non esse impossibile, formam per solam diuisionem fieri, si potentia proxima in materia contineatur: partes siquidem diuisæ animam habent eiusdem speciei. Ad primam confirmationem dico, animal esse verius ens, & verius vnum, quam elementum, eo quod illius vnitatem cæteræ formæ partiales impedire nequeunt: non enim esse principale largiuntur, sed dispositiones tantum ad vltimam formam, vnde vnitas compositi dependet: maior namque vnitas non est semper magis simplex. Ad aliam confirm. respondeo, quod ex pluribus existentibus in actu, quorum quodlibet in materia per se recipitur, & non vt dispositio ad alterum, non fit, at illæ formæ, vt vltimæ formæ dispositiones recipiuntur. propterea non est simile; cæteræ siquidem formæ non sunt in actibus vltimis, siue vltimatis, proinde perfectiori indigent actualitate. *Dicis*, aut caro est caro propter eius formã, aut propter animam vltimam. si propter formam carnis. illę ergo formę præcedentes, non tantum dispositiones, verumetiam ad vltimam formam esse largiuntur. sin minus tunc plane aliqua in materia forma latitaret, quæ constituendi indiuidui aptitudinem haberet, non tamen constitueret. *Dico*, illam formam, vt materiam disponentem ad vltimam formam, non autem vt
10. principale agens, esse illi largiri. Ad 10. patet responsio ex supradictis: siquidem omnes illę formę ordinantur ad vltimam formam, sicut dictum, nec philosophum loqui de hoc formarum ordine. similiter respondeo ad alias eiusdem
11. authoritates. Ad 11. dico argumentum procedere contra illam opinionem de mixtione: nam cum quælibet pars mixti, sit mixta: in qualibet ergo parte mixti, essent quatuor supposita, atque quatuor formę, quarum vna non ordinaretur ad aliam, vtpote ab illa perficienda. At in eodem plura esse supposita, veluti plures sunt partes in composito, secundum diuersas materiæ partes. nullum est inconueniens. Patet ergo, an plures sint formæ similares, necne.

CAP. V.

Quod plures sint formæ partiales, seu similares.

1. QVI alteram partem tueri videntur, his argumentis sese munire satagerunt: Si, inquiunt, pars aliqua, ab animali separata fuerit, remaneatque actu post huiusmodi separationem, nõ quidem totius, cum iam sit extra totum, nec per formam de nouo genitam, siquidem ab agente naturali, sine præcedente alteratione, noua introduci generatio non potest. at quomodo in instanti ita fiet? Remanet ergo per propriam formam, quam
2. antequam esset diuolsa, in toto possederat. Amplius, vna forma mixti, materiam contrariis, ac repugnantibus mixtionibus dispositam informare non potest. sed in corpore animalis sunt huiusmodi mixtiones contrariæ, vtpote ce-
3. rebrum frigidum, & cor calidum: ergo quod prius. Item, cor animalis prius tempore generatur, authore philosopho in lib. de animalibus, quam aliæ partes animalis. multæ ergo sunt mutationes completæ, quarum vna præcedit alteram in generatione animalis; quod quidem, sine pluralitate formarum contingere nequit. igitur in animali plures es-
4. se formas similares, rationi consonare videtur. Item, diuersæ temperationes, diuersas vtique formas ostendunt, (vt dicunt medici) sed in animali aperte apparent huiusmodi
1. complexiones: ergo. &c. Porro, ad has rationes, sic alii respondere cõsueuerunt, & ad primam quidem sic: Diuisionem scilicet non fieri sine alteratione, etiãsi paruo in tempore fiat, quæ vt præuia sufficit pro generatione nouæ formæ, ab agente naturali in parte diuisa introducendæ, cum illa forma sit cadaueris, quæ propter sui vilitatem, ad ipsius generationem, non multo tempore indiget, nec plurimis
2. dispositionibus, aut ordinata alteratione. Ad 2. Maior in ea forma veritatem habet, quæ ita est vna, vt virtute multiplex esse nequeat, veluti est forma elementi. at forma mixti animati est multiplex virtute: ideoq; sicut forma ignis est principium calefaciendi; sic forma mixti, in diuersis partibus mixti ad diuersas operationes exercendas. Eodem modo soluitur illa ratio, quæ sic arguit. Actiones specie distinctæ, sunt à formis specie distinctis: cum enim actio det esse, & agere, actio notificat formam: sed in partibus animalis sunt actiones specie distinctæ; cor enim calefacit & cerebrum infrigidat. ergo. Sic respondeo, actiones specie distinctæ, sunt à formis specie distinctis, vel à forma æquiualente. Ad 3. dico, per generationem cordis, illius figuratio- 3.
nem philosophum intellexisse. quippe cum illud essentialiter ante aduentum formæ animati, minime existat: forma siquidem illa, & totum, & singulas eius partes informat. Ad
4. Medice est respondendũ: medici namq; arbitrantur com- 4.
plexionem esse formam membri, ob cuius causam, operationem prouenire arbitrantur: philosophus autem complexionem sciens ex qualitatibus consurgere, qualitatem illam appellat potiusquam formam. Porro, quod alij dixerunt, manũ mortuam dupliciter considerari posse, vt manum, & vt organum officiosum, non videtur satis probabile esse; nam æquiuoca proprie dicuntur, quorum solum nomen est commune, & ratio substantiæ diuersa. philosophũ autem de vera æquiuocatione fuisse locutum, constat satis: Dicit enim. Quod si oculus esset animal, anima eius esset visus: quo deficiente, non esset adhuc oculus, nisi æquiuoce, vt lapideus. Itaq;, si oculus mortuus est sicut oculus lapideus: nullam ergo, quam habuit in corpore animato, formã retinere substantialem potest; sed figuram tantũ, vt ibidem disputat Commentator. hæc illi respondere consueuerunt ad huiusmodi argumenta. Res plane obscura est, & ex vtraque parte magnos ac graues habet fautores. Verũ, vt quæ dicta sunt, clarius intelligi possint, dignum est scire, si in composito plures sint formæ substantiales. ex huius enim quæstionis veritate, ad aliarum formarum difficultatẽ cognoscendam, patebit aditus intelligendi. *Auicenna primo suo sufficientiæ cap.* 2. putauit formam corporeitatis, quæ est substantia, materiæ inseparabiliter inesse: dimensiones vero permutari: materia siquidem sub corporeitate inseparabiliter perseuerans, alias, atq; alias, pro formarum congruitate specificarum, dimensiones extrudit, & recipit. Sic prioribus ceræ figuris obliteratis. dimensiones quoq; priores abeunt, atque nouæ subinde induuntur, corpore illius in sua corporeitate perdurante. Cum enim videret partes materiæ distingui, necesse esse, quo diuersas formas, secundũ partes diuersas, recipere posset: corporeitatem de genere quantitatis, materiæ inesse non posse putauit; nisi prius corporeitate de genere substantiæ ibidẽ habitante, seu inhærente. Etenim, accidens subiectum, in quo erit recipiendum, in actu esse præsupponit. Distinxit ergo Auicenna corporeitatem in genus substantiæ, & in genus quantitatis, quæ est trina dimensio: & alteram quidem dixit materiæ esse congenitam, alteram vero separabilem. Sic multi arbitrantur formam speciei, mediante forma generis, quæ est alia numero à forma speciei, in materia recipi: vnde alia forma, ignis est ignis: alia vero est corpus. Asserunt quoque corporeitatis formam coæternam esse materiæ, omnesque formas specificas in potentia esse in materia, per formam quidem generis: omne siquidem inferius in potentia est in suo superiori, non autem in actu, quippe cum ab agente naturali forma corporeitatis in actum completum deducatur, pro illorum formatione indiuiduorum, quę habuerat in potentia,
Cæterum aduersus huiusmodi sententiam, sic rationabiliter arguere valemus: Si post esse generis constitutum, for- 1.
ma adueniret specifica: illa ergo esset accidentalis. tenet consequentia: nam omnis forma quæ aduenit (vt dicunt ipsi) post aliquod esse substantiale, est accidentalis. Am- 2.
plius; si talis forma generis esset coæterna materiæ, recedente etiam forma specifica; indiuiduum sane de genere substantiæ remaneret, quod profecto legem corruptionis euertit, in qua, vt dicitur primo de gen. ad primam vsque materiam fit resolutio. Dicis, indiuiduum generis, non au-
tem alicuius speciei determinatæ remanere. Atqui philoso- 3.
phus in Topicis expresse docet, non inueniri indiuiduum generis, nisi sub aliqua contentum specie. si ergo est indiuiduum generis. erit vtique & alicuius indiuiduum speciei. Ad hæc, vnam eandemque rem, duo habere esse substantialia, implicat contradictionem: alioqui vna res
esset duæ res. Sed quælibet forma dat esse. Quare si 4.
prima materia, esse accipit à forma corporeitatis, quæ est illi congenita: aliam ergo formam recipere non poterit; vel forma vltima accedens, accidentalis esset computanda, quod est absurdum. Adde, quod tunc res significata per genus, pars esset speciei, per formam superadditam constitutæ; atque ita de specie prædicare non posset: Non ergo est ponenda forma corporeitatis, à qua res
dicitur corpus, & alia, à qua res est res. Item, aut illa 5.
corpo-

Formæ partiales. *De manu mortua. 2. Ani. 9.* *An in composito sint plures formæ substantiales.* *Rationes oppositæ.*

Formæ partiales. corporeitas est vniuersalis, quod est falsum; vniuersalia
enim non dant esse, nec habent esse nisi per singularia. aut
5. singularia, quod etiam est absurdum; aliter idem indiui-
duum sub duplici specie in genere substantiæ, esset repo-
situm; omnis enim forma substantialis, singularia, & indiui-
dua, materiæ coniuncta, compositum determinatæ con-
stituit speciei: Quare; si corporeitas inseparabilis existens
à materia, inest materiæ Platonis, adueniente vtique a-
nima, Plato est in alia determinata specie. *Dicis*, hoc con-
uenire formæ perfectæ, non autem imperfectæ, cuius est
corporeitas, quæ est velut fundamentum superuenientium
formarum. *Dico*, quamlibet formam substantialem, quan-
tumcunque imperfectam facere hoc aliquid, ac constitue-
re compositum in specie determinata. Quapropter, li-
cet forma imperfecta, perfectæ comparata, non ita per-
fecte suum indiuiduum constituat. proportionaliter ta-
men, ita perfecte in genere suo, ac perfecta in suo, hoc ali-
6. quid constituit. Ad hæc, si forma superueniens trahit ma-
teriam extra suam potentialitatem: materia ergo per cor-
poreitatem erat in actu: atque ita secundum illam non es-
set generatio substantialis: *subiectum enim mutationis substan-*
3. *phys. t. 8.* *tialis, est subiectum in potētia.* Velle ergo asserere, formam ad-
uenire materiæ per corporeitatem actuatæ; est funditus
euertere substantialis generationis fundamentum. At si
non extrahit: ita ergo materia est ens in potentia sub cor-
poreitate, sicut ante, quod plane Auicennæ non probatur.
7. 3. *coel.* 22. Iterum quælibet forma naturalis, qualitatiuis, ac quanti-
tatiuis, ab agente inductis dispositionibus opus habet. I-
8. gitur corporeitas, aut non erit forma, aut generabilis erit,
& ita non æterna. Sane, *omnis forma naturalis extrahitur de po-*
8. *met.* 13. *tentia materiæ ad actum*, At intransmutabile, non extrahitur
de potentia. quare corporeitas, aut non est forma natu-
ralis, aut non est pars rei transmutabilis. sed quodlibet
est absurdum, & falsum. ergo, &c. *æternum enim*, vt dicitur
1. *met.* 32. 35 *non est forma rei generabilis.* Corporeitas igitur non potest es-
3. *met.* 9. se materiæ coæterna. Præterea, si illa forma est ab agente
9. introducta: igitur ex potentia materiæ extracta: & ita est
genita, & non æterna. si vero sine agente, inest materiæ: est
ergo de substantia materiæ. nam si materiæ contingeret;
in potentia vtique contradictionis sese haberet ad illam,
atque ita posset aliquando illa spoliari. Certe, authore
12. *met.* 39. philos. *omne compositum est ruanum*: corporeitas ergo non est
materiæ æterna; ex ipsa enim, & materia fit vnum com-
10. positum. Item, Auerr. quatuor rebus factu impossibili-
s de subst. orb. c. 37. bus arguit contra Auicennam: *Illa*, inquit, *forma esset sim-*
pliciter indiuisibilis, æterna, nullam in eodem subiecto succedens
7. *met.* 8. *habens contrarium*: denique nullam aliam reciperet formam.
1 *phys.* 63. vnam ergo tantum, & non plures habet formas. consen-
64. tit autem his, illa quæ dicta sunt alibi. Adde, quod com-
positum istud esset generabile; esset enim in genere, ideo-
2. *coel.* 49. que generabile. Denique, omne compositum ex materia
& forma est corruptibile, 1. *coeli com.* 20. 95. forma ergo cor-
11. poreitatis non inest materiæ æternaliter. Ad hæc secun-
3. *coel.* 28. dum Auer. prius recipiuntur dimensiones interminatæ:
4. *coel.* 22. non ergo prius recipitur forma corporeitatis. Reuera, vt
4. *phys.* 71. dicit Auer. Tunc elementum diuideretur in partem mo-
tam, & mouentem in actu. etenim per formam corporis,
materia prima esset in actu, forma vero elementi esset mo-
uens, ex quo elementum diuideretur, in partem motam,
& mouentem in actu. Adde, quod tunc materia esset ens in
actu: nec via esset primæ materiæ inueniendæ; siquidem,
12. *met.* 6. *si haberet formam corporeitatis, alias formas recipere non posset.*
1. *phys.* 52.

CAP. VI.

Rationes, quibus ostenditur necessitas formæ corporeitatis.

Formam corporeitatis esse. FOrmæ corporeitatis necessitas, quibusdam ratio-
nibus non facile contemnendis, à nonnullis
prudentia, ac scientia præclarissimis viris, sic
probatur & ostenditur. Si, inquiunt, non datur
corporeitatis forma; tunc plane necesse est, creationem
confiteri: formæ enim specificæ nihil præsupponerent for-
mæ, atque ita illas creari diceremus. Non immerito ergo,
corporeitatis formam, inchoationem vocant generalem,
confusam quidem, ac potentialem; quæ omnes prope-
modum formas potentia continet specificas, ab agente
naturali ex huiusmodi habitu confuso extrahendae. Item,
huiusmodi forma, materiam disponit, ad formarum sus-
ceptionem ex sui enim natura à formis remota iacet. De-
nique dimensio est coæterna materiæ, vna numero: acci-
dens autem vnum numero, sine forma, æternum esse non *Forma corporeitatis.*
potest. Ab Auer. vocatur prima forma: *Principia*, inquit,
rerum sensibilium remota, non sunt sensibilia, vt prima forma, &
prima materia. Et, *forma duobus modis dicitur*, inquit, *de habitu,* 3. *coel.* 31.
& priuatione existente: corporeitas enim est quædam priua- 1. *phys.* 45.
tio generalis, de qua omnes formæ educūtur. Cæterum,
Auicenna in omni composito putauit formam corporeita-
tis, à forma specifica realiter esse distinctam; alioqui rati-
onem reddere non posset, quare non solum elementata, ve-
rum etiam elementa ipsa non corrumperentur. Nā si for-
ma est inseparabilis à materia, & non differt à forma speci-
fica realiter: simul igitur cum illa corrumperetur. Illa cer-
te corruptio substantialis vocanda est, in qua forma, quæ
esse præstat substantiale, à materia remouetur. Alii vero
rationabilius loquentes, in solo viuente, formam corpo-
reitatis, à forma specifica dicunt distingui realiter. Cum
enim viderent animam esse formam inextensam, atque
ideo non posse causare rem quantam, & extensam; sunt
enim corporeitatis opera; hac de causa inter vtrāque rea-
lem distinctionem statuerunt. Porro, formam corporei-
tatis vocarunt formam mixti, vt pote ex mixtione elemen- *Forma mixti.*
torum consurgentem: in elementis autē atque elementa-
tis inanimatis, formam mixti non collocarunt distinctam
à forma specifica; vtraque enim forma, cum sit materialis
largiri potest esse specificum, quantū scilicet, & extensum.
Sane, cui plura esse debentur, si illa ab vnica possunt forma *Formam corporeitatis non esse æternam.*
causari; frustra formarum pluralitas nō est admittenda. Se-
cus autem esset, quando ab vnica forma illa præstari non
possent; tunc certe in vno eodemque subiecto, formæ sunt
multiplicandæ. At in rebus inanimatis, æqua propemodū
est vtriusque formæ operatio; nulla ergo inter vtramque
ponenda est realis distinctio. Addunt præterea, formam
corporeitatis nō esse æternam, & à materia inseparabilem;
nam quando homo generatur, per naturalis agentis addi-
tionem, ante specificæ formæ ingressū, forma corporeita-
tis in materia introducitur, qua homo esse habet corpore-
um, quamque post obitum retinet, quousque paulatim in
elementa regreditur. Itaque hæ duæ formæ sic in quolibet *Quomodo ex duabus formis fiat vnum compositum.*
se habent animato; vt ex materia, & prima forma, quæ est
mixtionis, vna per se fiat substantia incōpleta, hoc est, cor-
pus pars animæ, ex quo, & ipsa anima fiat vnum indiuidu-
um completum. Porro, à tota quidditate, vel essentia ani-
mati, genus generalissimū substantiæ sumitur, quatenus
in se rationem habet formalem, vel conceptum substantiæ,
quæ est ratio formalis, & prima ratio simpliciter, qua pri-
mo continet aliquod genus per se. Ab hac autē tota & per-
fecta quidditate animati, ratio differentiæ accipitur, quæ
est corporeum, seu sibi conueniens ratio corporeitatis: vel
ratio formalis distincte in ipsa, ad quam rationem forma-
lem corporeitatis, ipsamet vt habens & includens ratio-
nē substantiæ est in potentia, sicuti genus ad differentiam.
Sic autem descendere licet secundum alias generum ratio- *Prædicatio generis, differentiæ.*
nes formales ad speciem specialissimā vsque, vnde & genus,
& differentia, & species à tota quidditate immediate sumi-
tur: atque quodlibet ex ipsis totam indicat quidditatem,
indifferenter tamē; genus enim, immediate determinateque
totum dicit secundum profecto gradum, rationemque for-
malem, qua est in potentia ad differentiam: differentia vero
secundum eam rationem, qua ipsa ad genus comparatur,
veluti actus ad potentiam. vtrumque autem in conceptu
speciei quidditatiuo, sicuti in diffinitione includitur. Itaque
sicut ex genere & differentia fit per se vnū genus subalternū,
quamuis genus à differentia distinguatur, vnum enim non
includitur in conceptu alterius, nec est formaliter idem illi:
& ex illo genere subalterno, & differentia diuisiua, aliud
constituitur genus subalternum, & sic deinceps, vsque ad
proximum speciei specialissimæ genus: ex quo cū differen-
tia specifica, vna per se species constituitur; ita plane ex pri-
ma materia, & prima forma fit per se vnum compositum in *Prima forma est actus incompletus.*
potentia substantiali ad animā: & ex ipso, & anima fit vnum
per se in effectu, atque in re substantialiter: tametsi vtraque
forma sit actus per se: prima tamen actus est incompletus,
vltimæ quidem formæ complendus aduentu. Cæterū, quā-
uis forma mixtionis in corpore humano, eniusuis forma
elementi præstantior sit; esse tamen specificum, atque com-
pletum minime largitur; hoc siquidem solius est specificæ
formæ; perfectius tamē, quam forma elementi dat esse sub-
stantiale. Illud ergo quod dicitur, perfectiorē formam per-
fectius esse largiri, ad specificas attinet formas tantū. Patet
ergo, quomodo ex duabus formis, vnum per se substantiale *In quolibet animato duæ formæ substantiales.*
compositū fiat. Ex hoc autem intelligimus, quodlibet ani-
matum ex duabus substantialibus formis constare: altera
quidem corporea, & imperfecta: altera vero specifica, atque
perfecta.

Forma corporeitatis. *Forma intellectiua continet alias formas.*

perfecta; plures enim bi[...]esse, cum corpori, tum etiam animæ minime congruit. [...]e, in homine anima intellectiua, & vegetatiuam, & sensitiuam, identitate essentiali continet. Etenim sicut penthagonum, teste philos. 2. *de anima*, Tetragonum continet, nec sunt formæ essentialiter distinctæ; sic vegetatiuum, ac sensitiuum, sub ipso intellectiuo continentur, à quo essentialiter non distinguuntur; alioqui plures animæ in homine inuenirentur, quarum quælibet esset actus corporis physici organici in potentia vitam habentis, quod est falsum. *Dices*, nihil referre, duas formas essentialiter distingui, cum instar vnius se habeat ad totius compositionem. *Dices*, eadem facilitate, formam corporeitatis negandam fore vni enim perfectæ totali æquipollent. Præterea, quemadmodum ex pluribus, quæ sub eodem genere continentur, vnum per se sub illo genere minime constituitur; ita ex duabus animabus essentialiter distinctis, non fit anima vna. Adde, quod tunc anima esset corruptioni obnoxia, sicut & ipsemet homo; pars enim, nempe sensitiua, corruptibilis est denique operatio vnius, alteram impedit: substantia ergo non separantur. Ex parte igitur animæ patet plures formas non esse necessarias; sed vnam tantum, id est, specificam sufficere. Corpori quoque vna tantummodo forma sufficit genus siquidem, & differentia, siue subalternum, siue generalissimum non à forma partiali, sed à tota quidditate sumitur; alioqui non prædicaretur de abo in primo modo dicendi per se: ponerenturque plures formæ in quolibet ente per se in genere, & specie. Neque etiam ibi sunt quatuor elementorum formæ, cum forma mixtionis: formæ enim elementorum, substantialiter non manent in mixto; sicuti lib. 1. disputauimus. Neque, vt quidam dicunt, forma carnis, & ossis alterius sunt speciei: alioqui ex pluribus diuersarum specierum specialissimarum entibus, fieret vnum ens per se. quod est falsum. Etenim, ex pluribus essentijs, siue specificæ extiterint, siue diuersarum, aut non diuersarum specierum, modo alterius sint rationis, aliquod vnum per se constitui non potest; nisi altera illarum se habeat vt actus, reliqua vero vt potentia [...] at neutra istarum, respectu alterius, aut coniuncti ex ambabus, est actus, vel potentia: vna ergo est forma corporis, & altera animæ.

Forma corporis est vna.

Soluuntur argumenta contra formam corporeitatis.

Hæc cum ita se habeant, facile est respondere ad argumenta, quæ corporeitatis formam auferre videntur omnino.
1. Ad 1. neg. conseq. forma enim corporeitatis, ad formam tendit specificam, in qua est sita eius perfectio propterea illa non aduenit, vt accidens, sed potius, vt vltima eius per-
2. fectio. Ad 2. iam dictum est, secundum veriorem sententiam, formam corporeitatis tandem resolui in elementa.
3. Ad 3. dicimus formam corporeitatis, esse completum mini-
4. me largiri, vtpote, quæ complementũ expectet ab esse specifico. Eadem facilitate quartum soluitur argumentum. Ad
5. 5. dico, formam corporeitatis esse particularem, imperfectam tamen. Et cum dicis, quamlibet formam, pro sua proportionis conditione, esse largiri completum dico, corporeitatis formam, à specifica hoc præstolari, siue sperare cõ-
6. plementum, cum ex seipsa habere non possit. Ad 6. dico, non ita materiam per formam esse actuatam, vt vlteriorem perfectionem non expectet: alioqui verum esset, quod in argumento assumitur. sed sic materiam actuare, vt vlti-
7. mam tandem perfectionem, à forma specifica accipiat. Ad maior, formis conuenit specificis, quæ certis qualitatibus, ac quantitatibus, suas limitant actiones. at genericæ, præcipue generalissimæ, vt corporeitas, nullas sibi limitat quantitates, qualitatesque. Ad 1. confir. resp. illud verum esse de forma specifica, non autem generica. Ad 2. confirm. Antecedens intelligendum est de æterno simpliciter, qualis non est corporeitas, cuius natura est dispositio ad formas generan-
8. das. Ad 8. resp. corporeitatem non inesse materiæ ab agente naturali; sed esse ab eo potius, qui materiã condidit. Quamobrem ad materiæ substantiam non attinet: nec materia est in potentia contradictionis ad illam; quippe cum eam, per dimensionem interminatam non recipiat. Ad confirm. dico, compositum esse nouum, quando ex materia constat, & forma specifica, vel quod ad generationem disponit. Ad
9. 9. Auerroes loquitur secundum Auicennæ sententiam, qui corporeitatem putauit propriam, ac specificam esse materiæ formam: hac de causa, corporeitatem indiuisibilem esse dixit; quippe, quę esset specifica, & ante dimẽsiones recepta. Modum ergo positionis confutauit. Simili quoque ratione dixit, vnum subiectum, vnam tantum formam habere, id est, specificam, vel vnum subiectum, vnam habere formam: alioqui si esset, vt Auerroes ait; vna forma duo haberet subiecta, nempe formam corporeitatis, per quam materiã recipit, & ipsã materiam. Auerroes vero putauit non recipere, sed disponere tantum. Vnde secundum Auicennã seque-
retur, quod omnis forma adueniẽs, esset accidens, quia scilicet post specificam adueniret. Ad confirm. dico, illud intelligi debere de composito ex materia, & forma specifica, cuiusmodi esset cœlum apud Auicennam. vel generabile esset saltem dispositiue. Ad 10. dico, Auerroem intelligen- 10.
dum esse de forma specifica, quæ ante dimensiones recepta, est indiuidua, vt dicit Auicenna. Auerroes autem vult illam esse genericam, diuidiq; per dimensionẽ sequentem. Propterea voluit, eorum, quæ de nouo in materia recipiuntur, dimensionem esse principium, saltẽ dispositiuum. Ad confir. resp. Auerroem per motũ in actu, illud, quod per se motori resistit, intelligere, quale profecto in mixtis inuenitur, At tale quid in elementis nequaquam inuenitur. siquidem forma corporis, cum sit generica, nullius sibi limitat locũ; sed velut materia, ita quoq; & ipsa est ad omne vbi. Ad vltimam confir. dico, illud verum esse ad mentem, seu sententiam Auicennæ, non autem Auerrois, dispositiuam enim non autem receptiuam esse profitetur corporis formam, hæc quidem dicta sunt pro corporeitatis forma tuenda. verum quia hęc etiam inquisitio sępe dimensionum meminit, Auerrois quoque sententia est in medium adducenda, vt clarius fiat, de quo disputamus.

Dimensiones. *4. phys. 72.*

QVAESTIONIS SEXTAE CAP. I.

Dimensio an præcedat formam substantialem in materia.

POstquam Auicennæ, aliorumq; sententias de forma corporeitatis, adduxi huic dicendi disputandique instituto, Auerrois sententiam contexendam esse putaui, quippe, qui de hac re admodum ingeniose copioseq; disseruerit, vt sic ex multorum grauissimorum virorum sententijs, obscurissima quæstio lucidius, clariusq; intelligi possit. Auerroes *lib. 1. de substantia orbis cap. 1.* quantitatem materiæ putauit esse coæuam, ita, vt quantitati in materia quantitas nunquam succederet: *Materia*, inquit, *prima nunquam denudatur a dimensionibus interminatis*: dimensiones namq; simplices, quæ appellantur corpus simplex, non denudantur a prima materia. Reuera, si in rei corruptione, ipsa quoq; quantitas corrumpitur, dimensio vtique ex non dimensione, & corpus generandum, ex non corpore fieret, quod patet esse falsum. Adde, à quo quantitas lapidis, seu alicuius esset corrumpenda. non certe à suo contrario quantitati enim nihil est contrarium. nec concomitanter, quia scilicet forma lapidis corrumpitur: quantitas ergo similiter; quantitas enim non solum obest, verumetiam prodest magis, vt in materia forma recipiatur. Quare non est necesse, vt si forma corrumpatur, quantitas quoq; corrumpi debeat. Manet ergo quantitas, materiæ coæua. Amplius, diuersæ formæ substantiales, in diuersis, atq; distinctis materiæ partibus recipiuntur. in materia autem huiusmodi partium distinctio, à quantitate proficiscitur: quantitas ergo in materia, formam substantialem præcedit; alioqui quælibet forma substantialis, totam informaret materiam, atque ita formæ contrariæ simul essent, vel tota materia vnicam tantum formam haberet: sed neutrum istorum est admittendum, vt iam patet ad sensum. Sane, sicut dictum est, si formam ignis, qui est substantia corporea, quantitas, seu dimensiones non præcederent; tũ plane ignis fieret ex materia non quanta. & forma non quãta, quod est absurdum dimensiones ergo, formam substantialem præcedunt. Porro, dimensio determinata, illa dicenda est, quæ certum habet terminum quantitatiuum, ad modum alicuius naturæ sic determinatæ: omnium enim natura constantium, determinatus est augmenti, atq; magnitudinis terminus. Dimensio ergo terminata, secundum certum magnitudinis gradum, ad certam formam respicit naturalem, à qua quodammodo determinari videtur: non quidem causaliter, sed correspondenter potius. Dimensio autem interminata, est quantitas, quæ certum non habet gradum, nec ad vllam formam determinate refertur, sed indifferens est ad quemlibet magnitudinis gradum: sicuti est materia ad formas recipiendas, ad quas profecto indeterminatam habet potentiam. Ex quo patet, quod quamuis in naturalibus, non inueniatur dimensio absque forma, cum materia, absq; forma, naturaliter existere nequeat; dimensio tamen ex sui natura est quid absolutum, nullumq; sibi certum gradum perscribit; hanc ob causam, interminata vocatur, atq; materiæ est coæua, siue coæterna, si materia esset æterna. Reuera, sicut materia est vna numero o-

Dimensio præcedit formam substantialem secundum Auerroem. 1. 2. 3. 4. *Dimensio determinata.* *Dimensio interminata.* *Est materiæ coæterna.*

Dimensiones. mnium formarum, quia nulla determinata perscribitur
forma; Ita trina dimensio nullo præscribitur termino:
Porrò, dimensio huiusmodi in potentia est ad esse in actu:
sicut enim *calidum, calorem in materiam extrinsecum non inducit,*
12. met. 18. sed calidum quidem in potentia, reddit calidum in actu; sic
profecto generans, non extrinsecā adducit dimensionem;
sed eam prorsus, quæ præfuit in potentia. Sic loquitur *4. phy.
com. 15. & 3. com. 17.* Si ergo dimensio non præesset, in materia
Dimensio præcedit formas. vna numero; dimensio fieret ex nihilo, vtpote, quæ nec a-
ctu, nec potentia præfuisset. Itaque dimensio vna numero;
quatenus est actu dimensio, & potentia ad terminos, for-
mas generabiles præcedit. Etenim quemadmodum mate-
ria est actu per se actualitate entis; ita dimensio est actu, a-
ctualitate quidem materiæ, & entis. Et quemadmodum
est in potentia ad esse in actu, actualitate formę ita dimen-
sio est in potentia ad terminos, quibus distincte actuatur.
Vnde materia per dimensionem est in loco, in numero for-
marum, & mensura, non autem ad certum aliquod ipso-
rum. Sic *4. cæli tex. 40 & 3. cæli com. 29.* Itaque dimensio-
3 phys. 63. nem materiæ esse coæuam Auerroes omnino sentire vide-
Quantitatem augeri in infinitum non posse tur. *Vnde est*, inquit, *quod augmentum quantitatis non possit e-
fieri in infinitum? quia scilicet mundus ex tota sua constat materia,
tota quoque quantitate.* hac de causa cum augmentum erit
vsque ad mundi molem, noua profecto quantitas minime
generabitur. Tanta ergo est quantitas, quanta ab initio
materiæ. Hoc idem *4. phy. tex. 84.* docet. vbi manifeste osten-
dit augmentum, propter nouum terminum, non autem nouæ
quantitatis acquisitionem, fieri, atque haberi, & *4. phy. com.
15.* docet philosophus dimensionem non separari à materia
in magnitudine, nedum in esse. Ex his ergo, quæ dicta sunt
Soluuntur rationes Auer. patet, dimensiones interminatas, omnem præcedere sub-
stantialem formam. Verum ad Auerrois rationes sic resp.
Et ad 1. quidem dicimus, corpus fieri ex non corpore actu;
1. ex corpore tamen in potentia. nam etsi materia per se non
sit corpus actu, est tamen in potentia, ad corporeitatis for-
2. mam. Ad 2. dico, nullam formam corrumpi per se primo,
nisi à sua forma contraria; per accidens tamen, ad corru-
ptionem subiecti. vnde dicimus, dimensiones, formam in-
troducendam præcedentes, adueniente huiusmodi forma,
corrumpi, quia illarum subiectum corrumpitur. *Dices*, for-
mas materiales indiuiduari, atque distingui per materiam:
materia ergo est diuisibilis, idque per quantitatem. In ma-
teria ergo dimensiones interminatæ præcedunt formam
substantialem introducendam. *Dico*, materiam, in qua est
forma introducenda, per quantitatem, quæ est in materia,
mediante forma abijcienda, esse diuisam. quare, dum forma
introducitur. prior quantitas per accidens corrumpitur, ac
3. noua adducitur. Ad 3. dico, quod cum in aliqua parte ma-
teriæ est forma substantialis introducenda, toto tempore
præcedenti introductionis instans, materia est quanta,
quantitate quæ est cum forma abijcienda: in vltimo vero
instanti illius temporis, quod est instans introductionis, est
quanta, quantitate, formam generandam concomitante.
in eodem enim instanti, forma corrumpenda, & sua quan-
titas habent primum sui non esse: forma vero generanda,
& sua quantitas, primum sui esse. siquidem in permanenti-
bus, ex parte corruptionis, non datur vltimum sui esse, sed
primum sui non esse: ex parte vero generationis, datur pri-
mum sui esse, non autem vltimum sui non esse. Cum igitur
inter tempus, & instans non detur tempus, nec instans me-
dium, & idem instans sit, in quo materia desinit esse quan-
ta, quantitate formæ corrumpendæ, & incipit esse quanta.
quantitate formæ generandæ; patet satis, pro distinctione
quantitatiua in materiæ partibus conseruanda, ponendam
1. non esse quantitatem à materia inseparabilem, nec eandem
ingenito, & corrupto remanere. Ad argumentum igitur
neg. conseq. & ad prob. dico, non dari instans, in quo mate-
ria non sit in partes quantitatiuas diuisa. *Dicet aliquis*: Sub-
stantia est prior natura accidente 7. met. tex. 4. forma ergo
substantialis generanda est prior natura in materia, sua
quantitate. In illo ergo priori naturæ, si materia non est
quanta, non remanet ergo diuisa; atque ita in hac parte, non
hanc, & in illa, illam recipit formam. Si vero est quanta, non
quidem quantitate formæ corruptæ, siquidem in illo in-
troductionis instanti, non est amplius: nec quantitate, quæ
sequitur formam generandam; prior enim natura est sua
quantitate. Necessario ergo ponenda est quantitas à mate-
ria inseparabilis, vt distinctio quantitatiua, in materiæ par-
tibus seruari possit. *Dico* in illo priori naturæ, materiam es-
se diuisam, non tamen quantam quantitate formæ corru-
ptæ, nec formæ generandæ; sed extrinseca quantitate ab hac
materia, quę scilicet, est in alia materia, hoc est, hæc materia
est diuisa in se, & ab alia materia, quia scilicet habet quan-
titatem, quam hæc materia non habet. Itaque talis diuisio in Dimensiones
illo priori erit per habere, & non habere, in instanti autem
introductionis erit diuisio per habere: quia n. hæc materia
in hoc instanti habet hanc quantitatem, hanc formam sub-
stantialem concomitantem, alia vero, aliam; idcirco sunt
quantæ, & diuisæ ab inuicem. *Dices iterum*: Si ita res se ha- 2.
beret, tunc certe duæ formæ disparatæ, & specificæ, & duæ
quantitates eiusdem speciei in eodem instanti. atque in ea-
dem materia simul essent. Etenim, si in eodem instanti for-
ma præcedens, & sua quantitas corrumpuntur, quod autē
corrumpitur est, corruptio namque est entis existentis: & in
eodem instanti forma sequens, & sua quantitas generan-
tur. sunt ergo in illo instanti, quippe cum in permanenti-
bus in primo instanti generationis dent primū sui esse. Sed
hæc sunt manifeste falsa, ergo &c. *Dico* conseq. non esse bo-
nam. & cum dicis, quod corrumpitur est, concedo in altera-
tione præuia ad non esse; non autem pro definitione rei in
vltimo instanti, alterationem terminante. Itaque, duas for- *Obiectio.*
mas disparatas, & duas quantitates esse simul pro eodem
instanti in materia, fieri non potest; siquidem rei perma- 1.
nentis corrumpendæ, non datur vltimum sui esse. Iterum
aliquis arguet: Potentia & actus diuidunt ens, & quodlibet
genus entis 5. *met.* Igitur in quolibet genere, præter subie-
ctum commune, est vnum proprium receptiuum; diuersæ
namque contrarietates diuersorum generum, diuersa vtique
propria appetunt receptiua, Sed proprium receptiuum
quantitatis, est dimēsio interminata: ergo, quod prius. Am- 2.
plius, genito, & corrupto, eandem inesse quantitatem ne-
cesse est, & quidem interminatam: dum enim ex aere fit i-
gnis; illico forma ignis introducitur. at in primo instanti
esse ipsius ignis, materia ipsius, est sub tota illius quantitate.
si ergo non præesset quantitas: extensio ergo quantitatiua 3.
fieret in instanti. cum autem talis extensio, sine motu locali
esse non possit: motus ergo localis fieret in instanti. Si præ-
terea dimensiones non adessent materię inseparabiliter;
nulla vtique in rebus fieret augmentatio, quod plane ad sen-
sum constat esse falsum. Tenet conseq. In augmentatione si-
quidem, sola aduenit materia, quæ cum secundum se sit in-
diuisibilis, indiuisibile autem si addatur indiuisibili, maius
illud minime reddit: augmentatio ergo fieri non potest, ni-
si aliquo corporeo adueniente. Dimensio ergo materiæ in-
separabiliter adhæret. Resp. in genere substantiæ inueniri *Solutio.*
potētiam susceptiuam a proprio actu generis eiusdem, rea-
liter distinctam. At in generibus accidentium, non esse ali- 1.
quod susceptiuum reale, à formis illorum generum realiter
distinctum; formæ enim accidentales, quia sunt simplices,
materiam non habent, ex qua fiant. sed ipsarum receptiuū
est subiectum substantiale: sic ergo intellige de dimensioni-
bus. Ad 2. Dico, extensionem quantitatiuam non fieri in in- 2.
stanti, sed successiue sub forma abijcienda. Sane, cum ex ae-
re fit ignis, materia aeris, à propria quantitate ac dispositio-
nibus materialibus, continue recedit, agens ad formæ ignis
dispositiones. Vnde quemadmodum non datur vltimum
instans esse formæ aeris, sed primum sui non esse, quod est
primum esse ignis; ita plane non datur vltimum instans, in
quo materia sit sub propria aeris quantitate, sed primum,
in quo actu est sub propria quantitate ignis. Ex quo patet,
huiusmodi extensionem per se in instanti nequaquam fieri,
tametsi noua quantitas, siue motu locali, ad nouæ formæ
ingressum, per accidens introducatur. Ad 3. resp. quod indi- 3.
uisibile actu, pariter & potentia, si indiuisibili additum fu- *Formam*
erit, non facit ipsum maius: secus autem, si fuerit actu qui- *substantia-*
dem indiuisibile, potentia vero diuisibile, cuiusmodi est *lem imme-*
materia, quæ addita alteri, virtutem habenti actiuam, talia *diate reci-*
potentiæ ad actum reducendæ. alterum maius reddit. Di- *pere mate-*
cunt ergo isti, in generatione substantiali, formam imme- *ria.*
diate recipi in materia, nullamque quantitatem, nec qualita-
tem rei generandæ, formam præcedere substantialem; sub-
iectum enim formæ substantialis est ens in pura potentia,
similiter & corruptionis. Ad corruptionem vero formæ, o-
mnia corrumpuntur accidentia: cuiuscunque enim acci-
dentis, subiectum est ens actu, forma substantiali expulsa;
non remanet ens actu. Separata ergo forma substantiali à
materia, omnia abeunt accidentia, denique ipsa quantitas,
quæ in illorum numero haberi potest. Ex quo aperte colli-
gitur, nullam quantitatem, materiæ esse coæuam, atque in-
discretam. sed cum res generatur, nouam quantitatem in
materia recipi, prioremque corrumpi. Hæc quidem di-
ximus secundum Auerrois sententiam,
quam nonnulli confutare, atque in-
utilem reddere studu-
erunt.

CAP.

Dimensiones.

CAP. II.

Dimensiones non præcedere formam substantialem.

QVi formam substantialem, materiæ immediate
vniri aiunt, dimensiones illam præcedere dicunt,
atq; pro huius rei veritate statuenda, sic argumen-
1. tantur. Ad id materia primum respicit, quod essen-
tiali potentia, atque per se primo respicit, & cuius commer-
cio, vnum per se facit, quam ad quoduis accidens: huius
enim actus, cum sit primus, esse largitur simpliciter, acci-
dens vero, esse secundum quid. sed ita se habet forma, ad
materiam, est enim illius actus primus: prius ergo inest
materiæ, quam dimensio, quæ est accidens. Reuera, si
dimensio præcederet formam substantialem; tunc plana
forma substantialis, mediante aliquo accidente, mate-
riæ inesset, nempe dimensione. At, quod inest alteri, me-
dianre aliquo accidente, non facit vnum per se, sed po-
2. tius per accidens. ergo. &c. Amplius, prius est ens per se,
quam ens per accidens. sed materia, & forma constituunt
vnum ens per se. materia vero & dimensio, vnum ens per
accidens: forma ergo substantialis, prior est dimensioni-
bus materiæ. qualis enim inter aliquas mutationes, ordo
habetur; talis profecto inter ipsarum terminos reperitur.
At, respectu eiusdem rei, generatio, augmentationem sem-
per præcedit; prius namque aliquid generatur, quam au-
geatur. forma ergo substantialis quantitatem, atq; dimensi-
3. onem præcedit. Ad hæc, in essentialiter ordinatis, à primo
per medium fit transitus, ad vltimum. sed materia est pri-
mum, forma vero substantialis, est secundum, dimensio au-
tem tertium: non potest ergo materia ad dimensionem
peruenire, nisi per formam substantialem. Sane, in funda-
mento naturæ hoc est, in materia, ante formæ substantialis
aduentum, nihil est distinctum: dimensio ergo formam
non præcedit; alioqui materia esset in actu, ante formæ sub-
4. stantialis aduentum. Iterum, omne accidens, fundamen-
tum habet in substantia: destructis enim primis substantiis,
accidentia nõ remanent. vnde 2. *de anima* 4. dicitur, acciden-
tia fundari in ente in actu. & 7. *met.* 4. palam docetur, sub-
stantiam esse priorem accidente, diffinitione, & tempore.
Prior ergo est forma substantialis, quam dimensio. Profe-
cto, prius est compositum per se, quam compositum per ac-
cidens, cuiusmodi est materia, & dimensio. ergo quod pri-
5. us. Præterea, si dimensiones, coæuæ essent materiæ; tunc sa-
ne forma substantialis primam materiam nequaquam im-
mediate perficeret, quod est falsum: forma enim substanti-
alis medium est inter materiam, & formam accidentalem.
proinde corrupta forma substantiali, dimensionem quoq;
corrumpi necesse est. Reuera, accidentis esse, est inhæsse.
Eadem ergo accidentis inhærentia non manente accidens
quoque idem non manebit. At corrupta forma substantia-
li, non manet eadem dimensionum inhærentia: nec ergo
6. eadem dimensio. Amplius, quando ex aere fit ignis, maior
est quantitas ignis generati, quam aeris corrupti. illa ergo
quantitas non præfuit incorrupto; alioqui aliquid respectu
sui ipsius maius dici posset: est ergo noua aliqua quantitas,
atq; ita dimensiones non sunt æternæ, quia scilicet genera-
biles, & corruptibiles. Nam quando aliqua sunt eiusdem ra-
tionis, vt dicitur 10. *met.* quidquid essentialiter competit
vni, competit omnibus: quare si aliqua pars generatur, quæ-
libet igitur generabitur. Sane, relatio noua fit ob gratiam
noui fundamenti. sed æquale & inæquale sunt nouæ rela-
tiones: propter nouum igitur contingunt fundamentum,
nempe nouam quantitatem; vt si aer trium graduum ei si-
milis fiat, qui quatuor gradus continet. Noua ergo quanti-
tas generatur, sicq; quantitas non est materiæ coæterna.
7. Iterum, aut quantitas terminata, & interminata, sunt vna
quantitas, aut duæ. si vna, igitur non semper maneret in-
terminata quantitas: si vero duæ, tunc in eodem subiecto
essent duæ quantitates, quod est falsum. Profecto, materia
prima non plus sibi dimensionem, quam illius priuationem
perscribit: etenim, cum sit potentia pure passiua ad omnes
formas: est ergo in potentia contradictionis. atq; ita dimen-
sio non est materiæ coæterna. Sane, omnis forma materia-
lis educitur de potẽtia materiæ. sed dimensio est huiusmo-
di: igitur de potentia materiæ educitur, & sic non est æter-
8. na. Ad hæc, corrupto immediato accidentis subiecto, cor-
rumpitur quoque & accidens. sed corrupto composito, cor-
rumpitur omnium accidentium immediatum subiectum,
sola enim materia prima remanet, quæ non est immedia-
tum accidentium subiectum, quia non immediate termi-
nat accidentis dependentiam, caret enim actualitate, ad
quam spectat horum determinatio: quantitas ergo, siue di-
mensio ad corruptionem subiecti, seu compositi corrum-
pitur. Denique, quod generatur, quatenus generatur non
est in loco, & sic non est quantum. sed materia prima gene-
ratur: igitur in eo quod generatur, quanta dici non potest.
Ex his ergo, atque similibus apparet, dimensiones, formam
substantialem non præcedere.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

AVetrois sententiæ æmulatores, ad præposita sic re- 1.
spondere consueuerunt argumenta, & ad 1. sic:
quod materia secundum naturæ intentionem,
formam substantialem, vtpote rem perfectiorem,
prius intueatur; origine vero ipsam quantitatem, veluti
dispositionem, ad formarum receptionem. Ad confir. au-
tem dicunt, quod quamuis dimensio interminata, formæ
substantialis ingressum in materiam præcedat; quia tamen
non medium inhærentiæ est, sed dispositionis tantum; hac
de causa non ita est impedimento, quominus ex materia, &
forma substantiali, vnum per se fieri non possit. etenim for-
ma substantialis, quantitati, siue dimensioni non inest, sed
ambæ potius simul materiæ insunt; dimensio quidem prius
origine, vt formæ substantialis dispositio; forma vero
substantialis, prius certe perfectione, posterius vero ori-
gine. Ad 2. Patet solutio, quamuis ens per se sit prius perfe- 2.
ctione ente per accidens; non tamen quodlibet ens per se,
est prius origine, quam ens per accidens. Ad confir: dico,
verum esse de quantitate terminata, sic enim est terminus
actionis naturalis. falsum tamen est de quantitate intermi-
nata, quæ hoc modo prior est forma substantiali. Ad 3. di- 3.
co: Ordinem essentialem, secundum originalem proces-
sum, prius habere materiam, deinde dimensionem, postre-
mo formam substantialem. secus autem se habet dimensio
terminata, quæ absque dubio, ipsa forma substantiali po-
sterior est reputanda. Ad confirm. dico, in materia, secun-
dum rationem suæ essentiæ, nihil esse specifice distinctum;
nullam enim formam substantialem sibi specialiter perscri-
bit, aut includit: habet nihilominus suas dimensiones, quæ
illam disponunt ad formarum receptionem. Ad 4. Omnia 4.
illa vera sunt de accidente perfecto, non autem imperfecto,
cuius subiectum potest esse ens in actu, sed ratione entis in
potentia, atque dispositiue, non autem essentialiter formã
præcedere substantialem. Eodem modo soluitur illud de
composito argumentum; accidens enim (sicuti dictum est)
dispositiue, siue origine, formam præcedit substantialem.
Ad 5. dico: Formam substantialem immediate materiam 5.
perficere, vt subiectum receptiuum; quantitatiuis vero, ac
qualitatiuis dispositionibus mediantibus, quatenus medij,
dispositiui munere funguntur. Ad cõfirmationem respon-
deo, dimensionum perpetuitatem, ex eo maxime constare,
quod modus formarum sibi inuicem succedentium sit per-
petuus; proinde eadem perpetuo per se remanet inhæren-
tia, vnde dimensio interminata materiæ semper inhæret.
Ad 6. dico: Quod illa dimensio interminata, quæ in materia 6.
præfuit, terminata, & in actu efficitur: atq; ita interminata
erit æterna; terminata vero corruptibilis. Neque ob id dif-
ferunt specie: quæ enim differunt specie, sunt in actu sic di-
stincta. sed quantitas interminata, & terminata ex sui natu-
ra, eiusdem sunt rationis, licet ob gratiam formæ, termina-
ta esse dicatur, ac limitibus conclusa. Illa præterea 10. met.
authoritas, substantiis, non autem accidentibus conuenit.
Ad confir. dico, quantitatem esse æternam secundum totius
perfectionem. Ad aliam confir. resp. quod illius fundamen-
tum sit quantitas in actu terminata, quæ respectu nouæ for-
mæ introductæ, noua vocatur: ex sui autem natura est in-
terminata, atque æterna. Ad 7. Dictum est vtramq; quanti- 7.
tatem vnius esse speciei, nec ex sui natura discrepare: qua-
propter simul coalescere possunt. Ad confir. dico, materiam
esse in potentia contradictionis, respectu formarum, quæ
vicissim illi succedunt, non autem dimensionum, quæ sibi
inseparabiliter inhærent. Ad aliam confir. neg. minor: di-
mensio enim est coæua materiæ, potentiæ nequaquam de-
terminatæ; ideoque ex potentia materiæ minime educta.
Ad 8. Dicunt, quod quamuis materia ex se non sit in actu, ac- 8.
cidentis nihilominus potest terminare dependentiam, im-
perfecte tamen. Ad confir. dico, materiam non esse in loco
terminato, sed interminato, atq; ita esse quantam, intermi-
nata, non autem terminata quantitate. Cæterum, hæc om-
nia sic breuiter intelligi possunt; vt dimensiones intermina-

Dimensiones.
Dimensiones realiter distingui à materia.

tæ,formam substantialem dispositiue,atque origine præcedant: forma vero substantialis, perfectione,atque naturæ intentione: atqua ita omnis cessat controuersia.
Cum ergo hæc ita se habeant: non parua est inter aliquoa contentio, an dimensio realiter discrepet ab ipsa materia.
1. Huic autem inquisitiuni sic breuiter resp. nempe realiter distingui. Illa enim non sunt essentialiter idem, quorum alterum est substantia, alterum vero accidens. sed substantia corporea,siue materia,ast substantia, dimensio autem, siue quantitas,est accidens essentialiter ergo ab inuicem distin-
2. guuntur. Amplius,illa nnn sunt dicenda essentialiter idem, quorum vnum manet, alterum vero vatiatur.sed sic se habent quantitas,& materia: quantitas enim, motu rarefa-ctionis augetur,non autem ipsa materia,similiter & in mo-
3. tu condensationis. Sane,si substantia corporea est idem essentialiter,quod sua quantitas: generatio ergo,& augmantatio coinciderent, atque ita quidquid augeretur, pariter
4. generaretur,quod est absurdum. Denique,si materia,siua substantia extensa, est idem essentialiter cum sua extensione,seu quantitate: similiter ergo se habebit quælibet forma extensa, sicque quælibet propriam habebit extensionem. & cum in eodem subiecto sint plures simul, sicuti color,sapor,& subiectum ipsum,& omnia in aodam loco:plu-
5. ra ergo corpora erunt simul naturaliter. Adde etiam Augu-
3. Trinit. stinum,sic differentem. *Magnitudo*, inquit, *& figura, & color noa sunt idem*: vno enim variato, seu non manente, manet alterum; quod profecto substantiæ corporeæ, atque quantitati optime congruit. Vnde ibidem subdit: *Quidquid in*
Rationes opposita. *creatura aoa dicitur secundum substantiam, secundum substantiam dicatur, necessarium est.* sed esse quantum in creaturis,accidens
1. dicit,non autem substantiam: quantitas ergo à substantia essentialiter distinguitur. Verum *aliquis contra prædicta sic posset arguere*: Quod habet partem, & partem coincidit cum quantitate; habera enim partes,ad quantitatem attinet.sed substantia corporea est huiusmodi, alioqui ex materia, & substantia spirituali fieret vnum compositum, indifferenter enim se haberet ad omnium receptionem formarum: substantia ergo corporea, & quantitas sunt essentialiter
2. idem. Item, quemadmodum res spiritualis non est subiectum rei corporalis; ita nec indiuisibile, rei diuisibilis. sed materia est subiactum rei diuisibilis, id est, quantitatis: igitur est diuisibilis, haberqua partem post partem: atque ita est idem essentialiter cum quantitate. Sane,dimensio, per quam materia est formaliter extensa, præsupponitur à forma in materia: est ergo idem essentialiter cum
3. ipsa materia. Amplius, quod inuenitur in materia corporea,non quidem vt aius, aut agentis naturalis effectus,proculdubio idem est essentialiter cum ipsa materia. sed dimẽsio est huiusmodi, præsupponitur enim actioni naturalis agentis: materia vero est tantum compositi causa, cuius est pars:ergo quod prius. Reuera,substantia corporea non subest tota cuilibet parti diuisibilis formæ, nec tota toti: ex seipsa ergo essentialiter, atque intrinsece habet pataes, hoc est,est quanta; quantitati enim conuenit habere partem,& partem: substantia ergo corporea est idem essentialiter quam sua dimensio. sed ad huiusmodi rationes, siue argumenta,
1. sic respond. Ad 1. quamuis substantia corporea ex sui natura habeat partem, & partem, non tamen habet partem axtra partem, quippe cum illi hoc conueniat per quãtitatem: non sunt ergo idem assentialitar. Ad 2. Quamuis subiectum dimensionis, habeat partes; non tamen est quantitas,quippe,quia non habet partem extra partem: non sunt ergo idẽ realiter. Ad confirmationem dico,quod licet dimensio præsupponatur à forma in materia; non tamen est idem cum
3. ipsa materia. Ad 3. dico: Materiam esse causam suæ dimensionis,non quidem effectiue,sed dispositiue. Ad confir. licet substantia corporea ex se non sit quanta; non opus est tamen, vt tota subsit quantitati, vel formę toti diuisibili,aut tota cuilibet parti;sed saterit,vt tota toti,& pars subsit par-
Dimensio eadem ex parte subiecti, & ex parte formæ. ti. Quomodo ergo dimensio,siue quãtitas à substantia corporea essentialiter discrepet, atque dissentiat; ex his,quæ iam raptim dixi,patet satis. Patet etiam substãtiam corpoream habere partem, & partem; non tamen partem extra partẽ, hoc est, non esse quantam, quippe cum eadam sit dimensio tum ex parte subiecti, tum etiam ex parte formæ: eadem enim est forma, & idem actus, qui materiam actuat, & quo materia actuatur; sicut vnica est huiusmodi formæ in materia priuatio. Habet autem ipsa substantia corporea partes alterius rationis,alioqui per quantitatem non possat ex-
Rationes quod sit vna dimensio. tendi. Proinde, sicut tota substantia prior est sua quantitate, ita partes substantiæ priores sunt partibus quantitatis. & sicut tota substantia,per quantitatem extenditur;ita plane partes substantiæ per partes quantitatis. In substantia ergo corporea non est alia dimensio, siue axtensio ab ipsa quantitate, quæ est accidens, à quo formaliter extenditur. Dimensiones.
Sane,duo corpora virtute agentis naturalis in vno loco si- 1.
mul esse non possunt; idque propter dimensionum circa eundem locum incompossibilitatem,atque resistentiam: agens siquidem naturale in vno loco corpus aliquod collocare,aut sistere nequit,nisi prius altero exeluso. At,si substãtia corporaa, sina forma extensa, aliã haberet à quantitate, propriam extensionẽ; tunc plane duo corpora essent simul: longum enim & latum,atque profundum vtrinque conuenirent,& substantiæ, & quantitati, atque ita corporeitates ba-
berent distinctas. Amplius, si substantia corporea, aliam à 2.
quantitate baberet extensionem;tunc illa extensio, sicut & substantia prior esset, quam quantitas, quod est falsum; alioqui prius natura esset substansia extensa, quam habens quantitatem; sicque ad substantiæ extensionem,non opus esset ponere quantitatem,quod est absurdum omnino. Ad-
de, quod si substantia corporea propriam, ac distinctam à 3.
quantitate haberet dimensionem; aut illa profecto esset accidens, aut substantia: non quidem accidans,aliter esset quantitaa, & ita ab illa non esset distincta: neque substantia,alioqui substantia diceretur esse albedo, sicut extensio.
Præterea, aut illa propria dimensio substantiæ, semper ea- 4.
dem manet, aut non. si manet, tunc plane ipsius substantiæ quantitati adęquate respondere non posset;quantitas enim secundum maius, minusque variatur, manente eadem substantia; sicque propria substantiæ dimensio seipsa esset maior,& minor, quod est falsum, si vero non manet, sed variationem suscipit: est ergo accidens, & ex consequenti, quanti-
tas, quod redit in idem. Substantia ergo corporea non ha- *Quod sit duplex extensio.*
bet propriam dimensionem à quantitate distinctam. Sed dicet aliquis, in substantia extensa par quantitatem, quæ est accidens, duplicem essa extẽsionem: vnam quidem ex parte substantiæ, alteram vero ex parte quantitatis; sicuti sunt modo panni quantitatem, vlnæ, seu mensuræ quantita-
tem correspondentem. vnde sic argumentantur. *Omne di-* 1.
uisibile (authore philosopho.) *secundum se, est magnum, vel* *3 phys.*
multum. sed materia ex natura sui, est diuisibilis: igitur est magna, atque ita propriam habet extensionem. Sane, corpus non est organicum per quantitatem essentialiter distinctam à materia, quia illa est actus; sicque corpus quantum per aliquod accidens cum anima faceret vnum per se, quod est falsum. est ergo organicum per extensionem sibi consubstantialem. sicque intelligenda est illa Arist. senten-
tia: *Anima est actus corporis physici, organici.* Amplius, substantia 2.
corporea ex se habet partem extra partem, alioqui quantitatem, babentem partem extra partam, nunquam reciperet: habet ergo propriam extensionem; aliter non haberet partem extra partem. Reuera, accidens diuisibile, subiecto congruit diuisibili. sed quantitas est huiusmodi: materia ergo per propriam extensionem est diuisibilis. vnde bena dictum est a comment. *de substantia orbis*, quod si forma aduaniret materiæ ante quantitatem; tunc indiuisibile adue-
niret indiuisibili; & ita fieret vnum incorruptibile. Item, 3.
si materia non haberet propriam extensionem; esset vtiqua instar puncti indiuisibilis, quod est falsum; substantia enim corporea, & actu, & potentia coniuncta, extensionem ha-
bet: materia ergo propriam habet extensionem: Ad hæc au- 1.
tem sic resp. ad 1. Quamuis omne diuisibile secũdum sa, sit quantum, nulla tamen natura proprie loquendo, diuisibilis est, nisi per quantitatem. vnde materia licet habeat partes, quantitate tamen est diuisibilis. Ad confir. anima est actus informans corporis substantiam, non autem eius quantitatem; tametsi quantitas, veluti dispositio, huiusmodi informationem præcedat, necesse sit: non ergo aliqua alia substantialis dispositio est inquirenda, cuius medio
corpus informetur ab anima. Ad 2. Quamuis materia sit 2.
receptiua, rei habentis partem extra partam; per quantitatem tamen est quanta, & est in actu formaliter. vnde non est necesse substantiam esse albam, quia est receptiua albedinis. Ad confir. substantia corporea ex seipsa diuisibilis est in potentia, non autem actu. & ex consequenti, quantitatis est receptiua, per quam sit actu diuisibilis; tametsi ex seipsa nullam habeat diuisionem. Ad comm. sententiam dico, formã recipi in materia mediante quantitate: proinde si ante quãtitatem reciperetur, indiuisibiliter quidem in actu; diuisibiliter tamẽ in potentia reciperetur; inesset enim hoc modo quantitas. Ad 3. Si materia non haberet partes illas sibi intrinseceas, instar puncti, & actu, & potentia esset indiuisibilis. sed cũ habeat illas partes, non sequitur consequentia. Ad cõfir. substantia incorporea, quia illis caret partibus intrinsecis, tum actu, tum etiã potentia est indiuisibilis, at quia substantiæ insunt corporeæ, ideo potentia est diuisibilis

Hæc

Formarum pluralitas.

Hæc quidem de dimensionibus diximus. Sed eo redeat, vnde defluxit oratio, nempe in corpore animato plures esse formas substantiales, sicut paulo ante exorsi sumus.

CAP. IV.

Formas substantiales in animato plures esse.

Formas plures substantiales simul esse in animato.

CVm ageretur negotium de formarum pluralitate, erat mihi animus hanc, quam modo proposui explicandam, absoluere quæstionem; verum ob incidentes passim grauissimorum virorum sententias, assequi non valui, quod volebam. Illis autem aliquo modo excussis, atque absolutis, ad præpositum reuersus sum certamen, in quo legitime pugnandum mihi esse censeo, vt gloriæ compos efficiar legitimæ, quod profecto tunc fieri puto, si veritatis amor cæteris omnibus præponatur. In primis igitur hæc sit huius quæstionis summa, siue veritas: cuilibet, scilicet animato, plures inesse for-
1. mas substantiales. Sane, si anima est actus corporis physici, organici, potentia vitam habentis: igitur in animato sunt duæ formæ substantiales, anima scilicet, & forma substantialis corporis; corpus enim non solam indicat cum quantitate materiam, alioqui esset vnum per accidens, ab anima vtique minime informandum. Dicit ergo materiam cum forma substantiali: duæ ergo in animato sunt formæ substantiales. Sed *diceret aliquis*, animam quoque sub hac diffinitione concludi: vnde philosophus ait, quod talis potentia non est abiciens animam: nam sicut calor est actus calidi, & lumen actus lucidi; non quidem quod seorsim sit lucidum sine luce; ita corpus organicum, non per aliam formam, quam per ipsam animam habet esse. & ita non sunt plures in corpore animato formæ substantiales. *Dico*, hoc expresse aduersari Arist. sententię, sic rem exemplificantia: *Sic*, inquit, *ex corpore, & anima fit vnum, sicuti ex cera & figura, & ex pupilla, & visu*, sed cera figuram, aut figura ceram non includit: nec ergo pupilla oculi visum, nec corpus ipsam animam. Anima præterea diffinitur, veres perficiens atque complens subiecti imperfectionem; subiectum autem intra se huiusmodi perfectionem non claudit; alioqui seipso intrinseca perfectione absolutum esset atq; perfectum, nec aliunde suam perfectionem expectaret: Arist. ergo quando diffinit formas naturales, non ita diffinit, vt
2. ille arguendo conatur ostendere: ergo. &c. Amplius, accidentia terminata sunt in materia per aliquam formam substantialem: nam licet quantitas interminata præcedat; terminata tamen sequitur formam substantialem: igitur sunt duæ formæ in animato substantiales. Tenet conseq. post recessum siquidem animæ, remanent huiusmodi acci-
3. dentia. ergo & forma substantialis. Item, in vltimo instanti, quo anima est introducenda, aut manet forma præcedens, eiusque accidentia dispositiua: aut non. si manent, plures ergo formæ substantiales vni insunt animato, prior scilicet, & sequens. si vero corrumpuntur, non ergo dispositiones extiterunt respectu formæ introducendę. denique in illo instanti materia nuda remanebit, quæ ex sui natura indifferens est ad cuiusque formæ receptionem: quæ ergo præcesserunt, inania existimanda sunt, quippe cum non habeatur finis naturæ, nempe aliquod animatum. Sed *dicet aliquis*, formam priorem dispositionem in fieri extitisse, ideoque non oportere ipsam cum suis accidentibus manere. Insuper, si res ita se haberet, hoc idem & aliis rebus conuenire posse. *Dico*, non solum in fieri; verumetiam in esse illas dispositiones appellari debere: siquidem Arist. diffinit animam secundum dispositionea necesserias in esse, aliter non esset actus informans corpus. Præterea huiusmodi dispositiones ad genus causæ reducitur materialis, quæ est in esse, non autem in fieri. Ad aliud dico, in solis rebus animatis, illud esse tenendum, in quibus anima est actus corporis physici: in rebus autem inanimatis, sat est, accidentia non esse interminata; nunquam enim carent aliqua forma. at in rebus animatis decet illa esse terminata priusquam veniat anima, sicuti necessaria est aliqua forma substantialis, qua sit corpus, ante animę aduentum, anima enim est actus cor-
4. poris physici organici. Præterea, omne animatū, est animatum, & corporeum. sed hoc ab vnica forma haberi non potest, alioqui anima identice formam contineret corpoream, quod est falsum: duæ ergo formæ substantiales cuilibet insunt animato. Reuera, quodlibet animatum duplicem habere videtur productionem: alteram quidem, qua secundum formam corporis producitur à generante naturali: alteram, qua secundum formam animæ producitur

In homine duæ formæ substantiales.

à Deo ex quo clarissime cōstat in animato duas esse substātiales formas. Cæterū, in homine duas esse formas substantiales, clarissime constat. Sane, in homine generante, aliqua
1. est forma substantialis, quam per se, atque directe attingit; nempe corpoream mixtionis formam, quæ est dispositio animæ introducendæ: alioqui producti ad producentem, nulla vera esset relatio; relatio siquidem in substantia fundatur, non autem in accidente. denique, omnis potentia generatiua, substantiam, vt suum terminum producibilem respicit: potentia vero alteratiua, accidens: igitur in homine duæ sunt formæ substantiales, quod profecto satis patet
2. ad sensum. Amplius, homo est corporeus. igitur duas habet formas substantiales. Tenet conseq. corpus enim non dicit solam materiam. habet ergo formam substantialem. neque enim est corporeus per animam intellectiuā; etenim oppositum sui proprij esse, nulla forma largitur. sed esse corporeum opponitur; esse animæ intellectiuæ: in homine ergo est anima intellectiua, & forma substantialis. Sed *dicet aliquis*, anima intellectiua, virtute continet illam formam corpoream. ergo potest illam producere. *Dico*, causam efficiētem largiri esse distinctum essentialiter, causam vero formalem, seipsam, vel suum esse: anima ergo intellectiuā cum sit simplex, spiritualis, & incorporea forma, esse corporeum præstare non potest. *Dices*, homo per animam intellectiuam est corpus, quod dicit genus, & totum. igitur per eandem est corpus à corpore parte eius. *Resp.* & nego similitudinem de corpore parte, quod reductiue est in generē substantiæ, & de corpore, quod dicit totum, & est genus substantiæ subalternum; corpus enim pars habet partem & partem, ac quælibet illius pars est extensa: corpus vero genus, secundum aliquod commune corporeum nominatur, non autem ad aliquod particulare relatum. Quare, quemadmodum homo per animam rationalem est substantia, animal, & corpus, quod est genus; ita per formam substantialem corporalem, est corporeus: ergo quod prius. Am-
3. plius, homo est quantus: ergo habet duas formas substantiales. Antecedens patet: consequentia probatur; materia enim non est in actu, nisi per aliquam formam substantialem; non quidem per animam intellectiuam, alioqui essee quanta, & extensa saltem per accidens ad extensionem totius, ita sicut materia, quod est falsum; alioqui diuidi posset in partes per accidens ad diuisionem totius, essetque tota in toto, & pars in parte, quod est absurdum, ne dicam
4. impium, & erroneum. Iterum, si ita res non se haberet; tunc virtute nutritiuæ de alimento, in humanæ virtutem naturæ conuerteretur nihil. Etenim nisi aliquid educatur necessario de forma alimenti, conuersio fieri non potest. sed materia hominis non educitur de potentia materiæ, nec etiam anima intellectiua secundum aliquid sui: ergo. &c. *Dicet aliquis*, nutritiuam disponere alimentum, vt hoc modo conuertatur, non quod aliquid de potentia aliti; sed quia forma alimenti corrumpitur, eiusque materia, aliti materiæ vnitur, illudque totum ab anima informatur. *Dico*, generationem naturalem per se, ac directe formam substantialem attingere. cum ergo alimentum simpliciter corrumpatur, nihilque de ipso remaneat, nisi materia: forma ergo, quæ non præerat substātialis, acquiritur, idque nutritiuæ operatione; nutritio enim quædam est generatio. sed hoc
5. non est anima, alioqui, si materiam alimenti, propria forma spoliare posset, nihil educendo, materiam quoque sine aliqua forma efficere posset, ex quo patet duas esse formas substantiales in homine: Item, homo est ens generatum, non quidem ob gratiam materiæ, cum illa sit ingenita, neque animæ rationalis, quippe, quæ ab extrinseco accedat: igitur propter aliam formam substantialem. Reuera, non solum in quantum est homo; verumetiam in quantum est corpus, est compositus ex materia & forma: nulla autem forma corporalis, spiritualis effici potest; corporale namque, ac spirituale plusquam genere dissentiunt: igitur, quatenus est corpus habet formam distinctam ab ea, qua homo
6. est, sicque duæ insunt illi formæ substantiales. Præterea, interest principalis agentis, non tantū materiam disponere; verumetiam vltimam inducere formam, in quo sua consistit perfectio; tunc enim vnumquodque perfectum dicitur, cum potest sibi simile gignere. igitur duæ sunt in homine formæ substantiales. Tenet consequentia: animam namque intellectiuā inducere nequit, cū ab extrinseco veniat: formam ergo aliā substantialē inducat, necessū est, alioqui
7. homo erit plāta deterior. Amplius, *Embrio*, authore philos. *prius viuit vitā animalis, quā hominis.* sed viuere in viuētibus est esse. esse antē est à forma: Embrio ergo prius est forma animalis, quæ aduenīēte forma hominis nō corrūpitur. quia nihil naturaliter disponit, sine ordinat aliquid ad corrupti-

Lib. de naturalibus. 2. ani. 37.

Formarum pluralitas.

onem sui: duæ ergo formæ substantiales sunt in homine. Sane, si intellectus, vt dicitur, 2. de anima, comment. 22. differt à sensu, sicut perpetuum à corruptibili; perpetuum autem, & corruptibile non dicunt eãdem naturam. in homine autem ambæ inueniuntur: igitur sunt in homine discretæ, atque distinctæ formæ substãtiales. Fauet huic sententiæ Comment. 1. *phys.* asserens inter materiam primam, & primam formam, omnia media esse materias ac formas com-
8. positas. Item, si materia, secundũ Comment. 2. *met.* formas magis vniuersales, deinde minus vniuersales, vsq; ad indiuiduales, prius recipit: plurimę ergo formę in vna, eademque existunt materia composita. Sane, vt ipsemet dicit de substantia orbis, & nos quoque paulo ante recitauimus, dimensiones interminatæ, formam substantialem in materia præcedunt. at, nullum accidens, formam præcedit introducendam, nisi aliam in materia præexistentem sequatur: duæ ergo omnino ponendæ sunt in homine formę substantiales. Quod si istæ naturales non sufficiant rationes; addam etiam theologicas. Amplius, si in homine non sint
9. duæ formæ substantales; tunc corpus Christi pars, ante, & post obitum non fuit idem numero: corpus enim substantia non manet idem numero, nisi eadem manente forma substantiali. sed anima illa beatissima, illo triduo, in corpore non mansit, alioqui non fuisset mors Christi vera: corpus igitur Christi non fuit idem numero. at hoc aduersatur sacris scriptoribus. Ambrosius. *Hæc*, inquit, *caro mea est pro mundi vita. non alia plane, quam quæ nata est de Maria virgine, & passa in cruce, & surrexit de sepulchro.* eadem ergo caro fuit & ante, & post obitum. Psal. 16. *Caro mea requiescet in spe.* sed caro non dicit solam materiam, sed etiam formam substantialem: ergo. &c. *Dicet aliquis*, corpus Christi fuisse idem suppositaliter, non autem essentialiter. suppositaliter, inquam, quia à verbo fuit assumptum in vnitatem suppositi. *Dico*, materiam, anima recedente, sine forma consistere non posse: quare, aut quæ prius inerat, mansit: aut noua forma ad Christi corpus accessit, vtpote forma cadaueris. si prior mansit, habetur intentum: si vero denuo accessit forma cadaueris, non manet eadem caro; materia siquidem cum forma cadaueris, siue quantitate, absque forma substantiali, non est eadem caro. nec etiam assumptio à verbo, pręstat materiæ esse corpus, siue carnem. Nec valet, si dixeris, quod mansit eadem caro partialiter, quantum ad materiam, alioqui in quolibet generato, eadem maneret natura corru-
10. pti in eadem materia. Ex his ergo apparet duas esse omnino formas substantiales in homine. Iterum, si iuxta Ambrosii sententiam, panem istum, quem sumimus in mysterio, illum vtique intelligimus panem, qui manu sancti spiritus formatus est in vtero virginis, & igne passionis decoctus in ara crucis igitur, si aliquis consecrasset in illo triduo, non fuisset ibi verum Christi corpus; anima enim aberat, nec vlla aderat forma substantialis: nec igitur verum corpus, & ex consequenti falsum extitisset sacramentum, quod impium est dicere, ne dicam asserere. Suffragatur nobis Symbolum Athanasii: *Christus*, inquit, est *verus homo ex anima rationali, & humana carne subsisteas*: partes intellexit essentiales, quarum neutra includit aliam. non dixit ex materia, & anima, sed ex anima, & carne: caro autem non est caro, nisi per aliquam formam substantialem manentem cum anima. Gennandius idipsum confirmat. *Ex duabus*, ait *substantiis consistit homo, scilicet anima, & carne.* August. retractat, quod dixerat in lib. de immortalitate animę: *Illud*, inquit, *temere dictum est, à summa essentia speciem corpori per animam tribui, qua est in quantumcunq; est: per animam ergo corpus subsistit & eo ipso est, quo animatur, siue vniuersaliter, vt mundus, siue particulariter, vt vnumquodq; animal intra mundum: hoc prorsus temere dictum est.* Expresse ergo docet aliam esse formam substantialem ab anima, per quam corpus est in rerum natura. Adde philosophi iterum authoritates, corpus, veluti partem hominis, ab anima discernentes 15. *de animalibus*, dicit intellectum venire de foris. Comment. 3. *de anima*, posuit sensitiuam formam, quam attingit generans, ex quibus omnibus patet duas inesse homini formas substantiales, vnam corruptibilem, alteram immortalem.

De con. di. 2.

Lib. 1. retract. c. 5.

4. Thop 2. 2. anima.

CAP. V.

Soluuntur Argumenta.

1. QVamuis rationes iam prædictæ, vt mihi videre videor, sint multum neruosæ; possumus tamen sic ad illas respondere: & ad primam quidem dicimus, animam esse actũ corporis physici, organici, quia nimirum est & corpus, & organicum, & in potentia vitam habens, talis sane potentia non excludit animam. Ad 2. Dico non remanere eadem accidentia, sed similia introduci cum forma cadaueris, licet sensus aliter iudicet. Et cum di-
2. cis, quod pro nullo instanti, materia est sine forma corporeitatis, quæ non potest esse nouiter introducta, quoniam nullus effectus vnus secundum speciem, à quouis agente vno, vel pluribus indifferenter producitur: nec etiam indifferenter per quamlibet præuiam mutationem, sed à determinato agente, atque per determinatam mutationem. Atqui animal à diuersis tum agentibus, tum etiam modis, potest mortem recipere, cadauere eiusdem rationis semper manente: nulla ergo de nouo forma corporeitatis producitur. Dico, quod cum talis effectus ad formam cadaueris ordinetur, quæ est forma vilissima, parui refert, si à diuersis agentibus, diuersis quoque mutationibus producatur, maxime cum in huc conueniunt, nempe in causanda alteratione, qua quidem materia ad animæ extrusionem, for-
3. mę vero cadaueris receptionem disponitur. Ad 3. resp. quod in vno eodem instanti sunt plures formę substantiales, virtualiter quidem, non autem realiter: in rebus enim inueniuntur formarum gradus sicuti genera & differentiæ. In homine siquidem esse animatum, & esse rationale est vnum, ac idem esse realiter, diuersum vero secundum diuersos gradus essendi eiusdem essentiæ in eodem subiecto. Itaque, ante ingressum animæ intellectiuæ, quæ præcesserant in vegetatiua, & sensitiua potentia, ad esse animæ intellectiuæ festinabant, cuius quidem commertio, non corruptionem, sed perfectionem accipiunt, dum sub vnius esse
4. perfecto continentur. Ad 4 concedo hominem esse corpus siue corporeum, seu animatum per aliquam formam; illam tamen dico esse animam intellectiuam, quæ secundum substantiam, formæ corporeitatis, sensitiuæ, atque vegetatiuæ æquipollet. vnde per ipsam homo habet esse corporeum, & est corpus: nec animam, hęc largiens em, corpoream esse, necesse est per se, aut per accidens; sat enim erit esse per se partem quanti, id est, hominis, qui propter materiam, quę est in homine ratio recipiendę quantitatis, quantus dicitur. secus autem esset, si anima intellectiua esset forma separata à corpore, tunc enim cum non esset pars quanti essentialis, illud vtique causare non posset. Ad confir. dico, formam partis, & totius in eodem composito posse consistere, quippe cum forma totius ex vnione formæ partis cum materia resultet, nec diuersas enuntiant essentias eiusdem compositi. secus autem res se haberet, si plures formæ totius, aut partium ad inuicem realiter essent distinctæ in eodem composito. Ad 1. de formarum pluralitate in homine dico. formam mixtionis; seu corporeitatis, non dicere formas substantiales distinctas, sed gradus potius diuersos, qui ad vnius veræ, perfectissimæque formę, nempe intellectiuæ, esse habendum pergunt. Ad 2. patet solutio ex responsione ad quartum argumentum: & eodem etiã modo soluitur tertium argumentum. Ad 4. resp. cum illam quæstionem tractauero: vtrum scilicet materia possit esse sine forma. Ad 5. principale, quamuis anima intellectiua non sit corporalis formaliter; est tamen virtualiter, quippe, quæ virtute sua contineat quidquid perfectionis sit in formà corporali. Ad confir. resp. non esse verum, animam, & corpus esse duas partes ita condistinctas, vt corpus animam excludat; imo audacter affirmo, corpus esse quoddam totum, ex materia, & anima intellectiua, secundum suam substantiam compositum. nec approbo omnino, hominem ex corpore, & anima velut ex duabus partibus componi, quarum vna non includatur in altera. Ad aliam confir. dico, illa dicere diuersitatem graduum perfectionis, non autem formarum; non enim maior est ratio, qua homo dicitur corpus, quam ea, qua dicitur animal, quippe cum hæc omnia prędicata, ratione tantum, non autem essentia discrepent. Ad 6. quamuis anima rationalis non sit à generante; vnio tamen eius, siue corporis ad eam est à generãte; ideoq; homo generari dicitur. Ad confir. resp. hominẽ generare sibi similẽ in specie, idq; virtute animę rationalis. non quidẽ quod ipsa sit immediatũ generationis principiũ, sed potius, quia omnia agunt, tanquã instrumenta ipsius animę intellectiuę; hęc tamen actio, ad animę intellectiuę creationẽ pertingere nequit: neq; ob id, homo est planta ignobilior, cum siquidem nobilius sit, ad animæ intellectiuæ receptionem, materiam disponere, quam formam plantæ inducere. Ad 7. licet embrio prius habeat animam sensitiuam, ea tamen abiecta, perfectiorem suscipit, nempe sensitiuam, & intellectiuam simul. Natura quoque non per se, bene tamen per accidens ad sui corruptionem disponit. Ad confirm. formæ non collocantur in

De formarum pluralitate.

genere,

De formarum pluralitate.

genere, vel in specie, sed composita; vnde differentia, quæ est secundum corruptibile, & incorruptibile, quæ est ex parte formarum, non facit hominem secundum genus à cæteris discretum esse animantibus. Quando ergo dicitur, corruptibila, & incorruptibile genere differre, de compositis, non autem de partibus est intelligendum. Ad authorit. comment. dico, quod si ille intellexerit diuersos perfectionis gradus, concedo; sin vero, diuersas formas substantiales, nego. Ad 8. dico, illas dimensiones interminatas, ingressu formæ introducendæ per accidens corrumpi, sicque easdem quidem specie, non autem numero remanere. Ad alia quoque argumenta dicimus, sicut dictum est, nempe corpus humanum dici corpus mixtum, non quidem per formas miscibilium, quæ formaliter, sed virtualiter tantum maneant in mixto. hominem præterea compositum esse ex anima, & corpore, non quidem per aliam formam substantialem, quam per animam intellectiuam. Ad argumenta, ex theologis assumpta, sic resp. corpus Christi in illo triduo, fuisse idem simpliciter numero, quia nimirum idem suppositaliter, atque materialiter, quoad esse actualis existentiæ, non autem idem formaliter, idque sufficere pro sanctorum veritate statuenda. Eodem modo eucharistiam illo triduo, si aliquis consecrasset, verum fuisse corpus Christi. Sed paulo ante hæc responsio explosa est. Tu igitur acute lector, satage, quempiam alium modum respondendi inuenire: ego vero tibi concedo hunc honorem ad sacros theologos respondendi. Sed tempus est addere rationes, quibus grauissimi, atque illustres viri innixi, audacter professi sunt, plures formas substantiales in rebus animatis non inueniri.

CAP. VI.

Formas substantiales in animatis plures vna non inueniri.

1. FOrmas substantiales non plures vna in animato
inueniri, sic nonnulli ostendere studuerunt: Quælibet forma substantialis cum sua materia suppositum alicuius speciei constituit. sed homo non
est duo indiuidua, aut duo supposita duarum specierum:
igitur non habet plures vna formas substantiales. Etenim
formæ sunt sicut numeri 8. *met.* sed ad pluralitatem numerorum, sequitur diuersitas specierum: ita ergo contingeret
ad formarum substantialium pluralitatem. sed homo non
est plurium specierum: igitur, non habet plures formas
substantiales. Amplius, si homini inessent plures formæ
2. substantiales; tunc subiectum generationis, esset compositum ex materia, & forma, non autem materia prima, vt dicit philosophus, primo de gener. Adde, quod tunc generatio vnius non esset corruptio alterius. adueniente namque
3. forma substantiali, prior non recederet. Ad hæc, vnius entis
per se substantialis, vnum est esse per se. hoc patet satis, siquidem vnitas rei, ab vnitate sui esse dependet. sed forma
substantialis dat esse substantiale: sufficit ergo cuilibet enti
vna tantum forma substantialis. Sane, ex duobus actibus
non fit vnum per se, sed ex potentia, & actu, 4. *met*: & 2. dicit, & ex materia & forma. sed duæ formę substantiales, sunt
duo actus: igitur non possunt constituere vnũ per se. Adde,
quod quidquid aduenit enti in actu, est accidens; subiectum
enim accidentis, est ens in actu. Quare, si in homine sint duæ
formæ substantiales, anima intellectiua, vtpote posterior
forma, esset accidens in homine, quod est absurdissimum.
3. phys. Suffragatur huic sententiæ Arist. contestans, subiectum
formæ substantialis esse ens in potentia, & non in actu. Ante ergo formæ substantialis aduentum, materia non erat in
actu: sine forma ergo. Si dixeris esse compositum ex forma
incompleta, in idem recidet; siquidem huiusmodi compositum non minus erit in actu quam compositum ex materia & forma lapidis. sed quidquid tali accidit composito, est
4. accidens: similiter ergo & illi. Amplius, illa, quæ alicui secundum diuersas forma attribuuntur, per accidens de illo prędicantur, sicuti album, & dulce de lacte. si ergo in eodem
homine essent plures formę substantiales, prædicata ab illis
sumpta, per accidens & non per se prædicarentur. Atque ita
hęc esset per accidens. homo est animal, quod est falsum. Sane, si eiusdem hominis plures essent formę substantiales,
huiusmodi formę sub vnica differentia comprehendi non
possent; diuersarum enim naturarum, diuersæ sunt differentię. Pręterea, pluralitas non est sine necessitate ponen-
5. da; frustra enim fiunt per plura, quę fieri possunt per pauciora. sed vna tantum sufficit homini forma substantialis,
nempe anima intellectiua, virtualiter enim, atque eminenter alias continet inferiores, sicut Trigonum tetragonum,
& tetragonum pẽtagonum continet: frustra ergo plures adderentur. Item, vnum atque idem corpus esse mortuum, &
viuum implicat contradictionem; differunt enim genere. 6.
Quare, si in homine plures essent formæ substantiales, forma siue anima intellectiua amota; idem corpus numero,
virtute alterius formæ, maneret, ac viueret per esse alterius
formę. viuere autem in viuentibus cum sit esse: esset ergo, &
non esset. Adde, quod tunc caro mortua, & viua essent vniuoce caro; recedente siquidem anima intellectiua, eadem
caro persisteret per aliam formam manentem. Atqui vnumquodque, teste philosopho 4. metheororum, propriam
habet operationem, in quam dum potest, est illud; dum autem non potest, non est illud, nisi æquiuoce. Caro autem
mortua, non potest in opus carnis, hoc est, in conuersionem
alimenti in carnem: ęquiuoce ergo est caro appellanda.
Amplius, non minus est perfecta anima intellectiua in suo
genere, quam forma accidentalis. sed per colorem est ali- 7.
quid in specie specialissima, nec est aliqua forma accidentalis, quæ non sit specifica in genere suo: igitur per eandem
formam simplicem, homo est animal, corpus, substantia,
denique homo. Iterum, in vna eademque materia, non est
nisi vnica potentia ad eandem & vnicam speciem, teste 8.
commentatore 12. met. habilitates enim materiæ, secundum specierum multiplicationem, multiplicantur. At si in
aliqua specie, plures formæ inuenirentur substantiales; ad
ipsam vtique diuersæ essent potentiæ: aliud namque est
posse sanari, & aliud posse ægrotare 5. phys. Sane vna materia, siue potentia materiæ non est in materia, mediante alia:
nec ergo vna forma, mediante alia. At si plures essent formæ in eodem; vna proculdubio esset in materia, mediante
alia. Bene ergo dictum est à commentatore in principio de
substantia orbis, quod si materia haberet formam substantialem; nullam aliam reciperet.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

QVoniam huiusmodi res non paruam in se intelligentiæ caliginem habere videtur; idcireo multorum excreuit ingenia virorum, peperitque varias eorundem diuersasque sententias, quarum vna, elementa formaliter in mixto, non quidem in esse libero, sed ligato, manere putant: vnde & formas elementorum substantiales, atque formam specificam mixti, simul coalescere voluit. Alia, vtpote Auicennæ ratio, in vnoquoque substantiali composito, tot substantiales formas, quot prædicata eiusdem substantialia esse dixit. Porro, Auicennæ extitit altera, qui formam corporeitatis, per materiæ primæ potentiam sub vtroque naturalis mutationis termino, nempe generationis, atque corruptionis manere sensit, ac præter illam, formam specificam, collocant. Quarta illorum fuit, qui vnicam tantum formam substantialem rebus animatis tribuerunt, quorum rationes in arguendo positæ sunt. Postremo nonnulli, ita arbitrati sunt, vt in quolibet dicerent viuente, plures esse formas partiales, vnam vero totalem, nempe carnis, ossis, nerui, & similium, vnam vero animam, quam formam totalem appellauere. & ij quidem
ad præposita argumenta ita respondent. Ad 1. dicunt, 1.
quamlibet substantialem formam specificam cum materia
constituere suppositum, non autem indifferenter quamlibet substantialem formam hoc præstare posse; non enim
est completa, atque perfecta eius substantia. Ad confir,
dico, philosophum non quascunque sed tantum specificas
formas, numeris comparare, siue conferre, quæ profecto
cum sint completæ, atque perfectæ, vnaquæque illarum
subiectum complere, atque perficere potest. Ad 2. dico, 2.
generationis elementorum, ac quorumcunque inanimatorum corporum, denique primæ generationis hominia
partialis, quæ terminatur ad compositum ex prima materia, ac prima hominis forma, subiectũ esse primã materiam,
vlterioris vero generationis cuiusennque animati, cuius
terminus est ens animatũ, subiectum esse cõpositũ ex prima
materia, primaq; forma. Ad cõfir. dico, illud intelligi debere
de totali ipsius rei generatione, per quã totũ illius esse acquiritur; tũc certe vnius generatio, est corruptio alterius. In generatione autẽ partiali. hæc necessaria nõ sũt, vtpote quãdo
acquiritur esse, cui necessario præsupponitur esse corporeũ;
tũc .n. nec generationi comes est aliqua corruptio nec ẽ cõuerso, corruptionẽ huiusmodi partialẽ, aliqua cõcomitatur generatio. Ad 3. vnius ẽtis p se, est vnũ esse p se pfectũ atq; 3.

Quando generatio vnius est corruptio alterius.

De formarum pluralitate.

completum, ideoque vnica tantum sufficit forma specifica. Ad confir. verum est, quod ex pluribus existentibus in actu completo, atque perfecto secundum speciem specialissimam, non possit fieri vnum per se: secus autem est ex pluribus actibus eiusdem generis substantiæ, quorum alter per se est in potentia, vel pars existentis in potentia ad alium. Cæterum, si illa ratio indifferenter se haberet ad omnia; tunc multa sequerentur absurda. Inprimis, si vnitas formæ, pluralitatem excludit formarum; ita plane vnitas differentiæ, differentiarum pluralitatem. vnde nihil per se vnum, plures includeret differentias, quod est falsum. Sane, sicut duæ formæ, tum in re, tum etiam in conceptu, sunt duo actus substantiales; ita etiam duæ in conceptu differentiæ, vnum per se constituere non possent. Adde, quod materia post sui creationem est ens in actu: igitur ex materia, & forma quæ est actu, non fieret aliquid vnum per se. Illa ratio ergo intelligenda est de esse perfecto, atque specifico: & tunc nihil est contra nos. Ad confir. quoque eadem sequerentur absurda; forma enim aduenit materiæ in actu substantiali: accidens est ergo. Differentia similiter adueniens, esset simpliciter accidentalis, sicque non faceret per se vnum in conceptu. Dico ergo, formam intellectiuam tunc accidentalem fore computandam, quando adueniret rei in esse completo, aut non adueniret vt totius complementum, atque perfectio. Dicis cum philosopho, subiectum generationis esse ens in potentia. Recte quidem dicis, nempe esse ens in potentia respectu illius formæ, ad quam est in potentia, scilicet ad formam specificam. Nec est simile de subiecto motus; non enim est in potentia ad aliquod esse substantiale, quod est simpliciter, sed ad esse actuale tantum, hac de causa non ens simpliciter dici non potest. Ad aliam confirm. de forma lapidis, negatur similitudo, quippe cum illa sit specifica, hæc autem minime. Vnde licet ista sit actualior, hoc est, nobilior; non tamen actualior, actualitate specifica. Ad

Quando est accidēs, quando adueniet alicui in actu.

4. 4. Maior est falsa: genus enim, & species, & differentia, & à toto accipiunt, & totum dicunt: quapropter licet in homine sint plures formæ substantiales; ab vna tamen non accipitur genus, & ab alia species. Vnde genus non dicit aliquid essentialiter à specie distinctum; vtrumque enim dicit totum; non eodem tamen modo. vltima quoque differentia totam rei substantiam dicit, non secundum omnem gradum, seu rationem formalem, aliter in diffinitione superflueret genus. *Dicis* cum arist. quod in substantia non sit or-

Quomodo in substantia sit ordo.

7. met. do. *Resp.* quod in substantia sit ordo; vna siquidem, alias includit. Porro, in substantia nisi differentiæ ponantur ordinatæ in illius diffinitione, vtpote, si magis specialis prius poneretur differentia, deinde magis communis; tunc in diffinitione non esset ordo, sed deordinatio. Patet ergo, quod licet plures sint formæ in eodem, nihil impedimenti

5. afferre possunt, quominus vna prædicaretur de altera. Ad 5. Quamuis anima intellectiua formas imperfectionaliter contineat, non tamen formaliter: neque enim formam corporeitatis continere potest, alioqui formaliter esset extensa: cum ergo ibi sit formalis repugnantia, nullo pacto fieri potest, vt formaliter illa contineat. Præterea, si ita res se haberet, tunc etiam vltima differentia specifica, alias superiores contineret, atque ita frustra in eodem per se vno ponere-

6. tur differentiarum pluralitas, quod est falsum. Ad 6. dico, corpus informatum anima intellectiua, & existens sine illa non differre genere: sicuti diceremus eandem materiam cum anima, & sine anima. Ad confir. dico, quod viuere sit esse completum animati viuentis, quod quidem non manet, anima à corpore recedente. Ad aliam confir. caro mortua, & viua est eadem caro. & ad philosophum dico, quod caro, quatenus est caro, non generat, nutrit, aut alimentum conuertit: sed quatenus est viua. vnde approbo non esse viuā, sicut prius, sed æquiuoce tantum. si vero habet aliquā propriam operationem, vnde caro est, illa vtique, & viuæ, &

7. mortuæ conuenit carni. Ad 7. falsæ nititur imaginationi, nempe pluralitatem formarū dari, ob gradus generis prædicamentalis. Nos autem dicimus, omnes huiusmodi gradus in substantia composita, ab eadem accipi quidditate, licet non ita simplici, sicut ab eadem albedine in genere qualitatis, quia certe necessarium non est, alioqui non daretur substantia composita per se in genere; siquidem nulla forma partialis per se est in genere substantiæ, sicut albedo per se est in genere qualitatis. Quamobrem à toto composito, siue ex materia, & vna, vel pluribus formis constet, non autem ab aliqua simplici forma, nec ab anima, gradus prædicamentales accipiuntur. Deinde, generis substantiæ,

8. & accidentis non est omnimoda similitudo necessaria, propterea ratio illa non cogit. Ad 8. dico, non esse diuersas potentias, ad diuersas formas specificas completas; bene vero ad incompletas, atque imperfectas. *Dicis* aliud est posse sanari, & ægrotare. Verum quidem est de potentia obiectiua, ad sanitatem, & ad ægritudinem: non autem de potentia subiectiua, quippe cum eadē sit contrariorum. Quod si contenderis intelligi debere potentiam subiectiuam; tunc authoritas non est ad propositum: sanitas namque, & ægritudo sunt diuersæ, atque completæ formæ accidentales: duæ vero substantiales in eodem animato, minime, ideo negatur similitudo. Preterea, in materia est potentia ad primam formam, vnde secundum se, non est potentia ad animam, sed potius est in composito ex materia & prima forma: vnde illæ habilitates nihil faciunt ad propositum. Ad confir. verum quidem est, quod potentia non fit in materia, mediante forma, nec vna forma, mediante alia; alioqui prima forma esset totale receptiuum secundæ. sed totum compositum ex materia & forma, est ipsum totale animę receptiuum. sed tunc nihil contra nos. Authoritas commentatoris intelligēda est de formis specificis, & completis, quas simul in eadem materia consistere est impossibil. Sed de pluralitate formarum hęc dixisse sufficiat.

Formā est actua.

Qvaestionis Septimae

CAP. I.

Forma est actus.

HActenus audiuimus formæ modos, ac diffinitiones, nobilitatem, augmentum, corruptionem, generationemque: Audiuimus, inquam, à quo forma producatur, quomodo ex ipsa, & materia fiat vnum compositum, denique quæ sint formæ partiales, & totales corporeitatis, siue mixti, intellectiua, postremo, si multæ sint in vno composito formæ substantiales. His igitur auditis, ad formæ encomia, seu dignitates inuestigandas, enucleandasque accedendum mihi fore putaui: quarum primam, hanc ratus sum esse, nempe, formam esse actum. Reuera, si forma est aliquod diuinum; nihil profecto tam clare diuam præsefert similitudinem, ac actus natura: vnde & Deus actus dicitur purus, de qua quidem materia in primo Pymandri disputaui: nunc autem illis supremis actibus, ac formis omissis, ad naturales, & corruptibiles trāseamus. Philos. *Quoniam, inquit, substantia, seu forma actus quidam est, palam est, quod actus substantia, prior potentia sit.* Sane, formæ interest separare vnum ab altero indiuiduum, ac proprium sibi constituere: & actus quoque similiter separat. Forma est prior nobilitate materia, atque composito; sic etiam actus est honorabilior potentia. Forma est ratio intelligendi materiam, & compositum; materia siquidem intelligitur per analogiam ad formam: & actus est ratio intelligendi. Ad formam spectat id, quod erat potestate ens, actu ens reddere. & actus, quod prius erat in potentia, facit actu existere, per aliquod ens in actu. Ad formam attinet, compositum actuare, & in motu constituere: & actus quoque est in motu, 1. *met. com.* 3. Itaque ob has, atque similes rationes non temere, forma, actus nominatur. Cæterum, actus & potentia sunt differentiæ valde oppositæ, quippe, quæ omnibus insint prædicamentis. *Vtrum, inquit philos. sit ens in potentia, aut est dignius, vt sit aliqua endelechia, quoniam hæc duo non paruū differūt.* Subiungit commentator: *Potentia enim, & actus sunt differentiæ, quæ contingunt omnibus prædicamentis, & sunt valde opposita.* hoc idem profitetur 12. *met. com.* 8. *ens duobus modis transmutatur, ex eo, quod est ens in potentia, ad illud, quod est ens in actu*, & 26. *Principia, inquit, omnium sunt actus & potentia, & hæc reducuntur ad formam, & materiam.* Et: *aliquid vnum, quod primo est in potentia, & postea transfertur de potentia in actum.* translatio enim eius, non largitur ei multitudinem, sed perfectionem in esse. Et in toto, hoc est vnum in actu. Vbique commentator, ac philosophus, actum formæ attribuunt. Et. *Quædam, inquit, entia sunt in potentia, & quædam in actu.* vnde subdit commentator: Similiter inuenitur actus, & potentia in substantia, & in forma: vt in lapide est forma Mercurij. & in potentia, & in actu. Simile quiddam habetur 5. *phys. com.* 9. Ex quo patet, potentiam, & actum in omni prædicamento inueniri; res enim cuiuscuiusque prædicamenti, quandoque est in actu, quandoque vero in potentia. Actus vero, & potentia, relatiue opponuntur, vbi actus diffinitionē posuit. *Actus, inquit, est, rem simpliciter existere.* Quoniam autem relatiue opponuntur, vnum per alterum diffinitur. Porro ea, quæ sunt in actu, non omnia similiter se habent; sed secundum quandam proportionem, nempe hoc in hoc, hoc, id est, primus actus, forma scilicet in materia: & secun-

Forma est actus. — 9 *met.* 17. — 7. *met.* 49. — 9 *met.* 19. 20. — *Quare forma dicitur actus.* — *Actus & potentia oppositio.* — 1. *de an.* 6. — 8. *met.* 15. — 5. *met.* 14. — *Potentia & actus in omni prædicamento inueniuntur.* — *Quid sit actus.* — 9. *met.* 10.

Forma est actus. secundus actus, hoc est, operatio, seu virtus formæ, in ipsa forma; *alius enim est actus primus, alius secundus.* Actus autem
2. de an. 2. primus, ab *Alexandro* vocatur habitus seu potestas, actus vero secundus, actus à potestate profectus. Assentiuntur ei *Simplicius. Ammonius.* A commentatore, actus primus, voca-
Actus primus. tur forma, operatione circumscripta; secundus vero forma operans. Cæterum, *actus primus est forma, quæ ex sui natura, est alicuius operationis principium, quæ quidem forma potest esse substantia, & accidens,* omnis enim habitus siue corporalis, siue intellectualis, siue moralis, est principium operandi, qualitates quoque naturales sunt proxima principia operandi in corporibus simplicibus, formæ vero naturales, remota. Itaque, formæ substantiales, qualitates naturales, habitus prædicti, & potentiæ animæ, actus primi vocantur. *Secun-*
Secundus actus. *dus autem actus est ipsa operatio, quæ ex primo egreditur actu.* vnde philos. 4. *tex.* ostendit primum actum, per scientiam, quatenus est considerationis principium, secundum vero, per considerare. forma autem est actus primus, à quo operatio proficiscitur. qua forma remota, cessat operatio: forma ergo est actus, & actus quidem primus. Potentia autem & actus interdum à philos. genera vocantur. *Genera* inquit, *in*
2. an. 50. *Genera.* *diffinitionibus accepta, aut sunt secundum vniuocationem, vt animal in diffinitione hominis, aut dicta multipliciter, vt ens & potentia. & actus.* Aliquando dicuntur accidentia. *Diuisio,* inquit *per mo-*
Accidentia. *dos causarum, est diuisio per accidentia,* numeratque inter illos, potentiam & actum. Itaque diuisio per prius, & posterius,
5. phy. 32. 34. per se, & per accidens, per vniuersale, & particulare, per potentiam, & actum accidentalis vocatur, quia scilicet causa per tales modos diuisa, accidentali tantummodo differen-
8. met. 15. tia, diuersa redditur: *Agens,* inquit comment. sicut dictum est superius, *extrahens aliquid de potentia ad actum, non largitur multitudinem, sed perfectionem.* Plato siquidē in actu, & in potentia, accidentali tantū alietate distinguitur. Ex quo perspicuum esse potest, quod si potentia & actus considerentur, vt diuersitatem aliquam innuant, sic sunt modi, & ac-
Differentia. cidentia: si vero tanquam ea, per quæ ens diuidatur, sic vocantur differentiæ: at si, vt conceptus communes, & transcendentes, sic genera nominantur, secundum prius, & po-
Ens diuiditur per potentiam & actum. sterius, multipliciter dicta. *In proœmio 7. met* à comment. tres entis diuisiones ponuntur: entis, inquam, extra animam existentis, quod quidem diuisit per substantiam & accidēs, per potentiam & actum, per vnum, & multa. Diuisio itaque entis per potentiam & actum, est prima inter diuisiones entis, quæ per relatiue opposita datur, atq; diuisio est entis realis, non modo, quæ per potentiam, & actum, sed etiam, quæ per alios modos conceditur; siquidem omne ens extra animam, aut est substantia, aut accidens, aut potentia, aut actus, aut vnum, aut multa: *Quoniam,* inquit philos. *dicitur*
9. met. *ens, hoc quidem quod quid, aut quantitas, aut qualitas. aliud secundū potentiam & actum.* Porro, potentia, & actus sunt analogæ
Analogæ. entis differentię; sunt enim diuersę in diuersis prędicamen-
12. met. 26. tis, potentia n. & actus, quæ sunt principia prædicamenti
1. phys. 80. substantiæ, sunt substantiæ, & quæ quātitatis, quantitates:
Res æternæ non sunt in prædicamento. & sic de singulis. Vnde apparet prędicamentorum omnium principia, eadem quidem analogia, non autem simpliciter, ac modis omnibus esse. Ex hoc etiam animaduertimus res
3. phys. 33. æternas non esse, aut sub prædicamento contineri, quippe
9. met. 17. cum illarum esse, à posse non dissentiat. at quæ sunt in prædicamento; nunc in potentia, modo vero in potentia esse videantur. Cæterum, potentia quæ est entis differētia, non est potentia logica, à qua aliquid denominatur possibile, ex terminorum habitudine; sed est potentia ex natura rei, quæ dicit ordinem ad actum ac huiusmodi possibile physicum, ad potentiam refertur actiuam, quæ est principium transmutandæ rei, vel ad passiuam, vnde ipsum transmutetur: itaque in potentiam, & actum essentialiter, ipsum ens di-
7. 9. met. uiditur: vt loquitur comment. Genus autem, & differentia
Genus & differentia bifariam. bifariam apud Peripateticos intelliguntur, nunc quidem vniuoce, interdum secundum prius, & posterius, seu analoge. vniuoce quidem, aut secundum vnam naturam communem, secundum illorum sententiam, qui tot formas posuerunt, quot quidditatiua prædicata, aut secundum vnum conceptum realem, obiectum commune, à suarum specierum conceptibus distinctum, ac de illis vniuoce di-
Vniuocum. ctum. huiusmodi autem prius intelligitur, per oppositas esse differentias diuisum, quam suis intelligatur speciebus inesse. secus autem res se habet in genere analogo, quod di-
Analogum citur secundum prius & posterius secundum cuius quidem naturam, ens sine medio, in substantiam, & accidens diui-
10. met. 7. ditur. vnde comment. essentias, & quidditates prædicamentorum esse diuersas ait, nec in eis ita aliquid esse commune, vt vnum & ens sint tanquam genus; alioqui vnum non immediate significaret, quod prima sua significatione, sine medio significat, sed admodum generis significaret,
quod species, mediante aliquo communi, significat. Itaque *Ens esse vniuocum.*
hoc modo ens immediate in potentiam, & actum diuiditur, quæ profecto oppositæ valde dicuntur differentiæ, quia nimirum potentia est extra actum, & actus vicissim extra potentiam. Non autem sunt valde oppositæ simpliciter, oppositio enim maxima, est contradictio, in qua non est medium. Quid ergo sit actus & potentia, & quomodo sint entis differentiæ, genera, accidentia, insuper qualiter omnibus insint prædicamentis, sintque differentiæ valde oppositæ, quid denique sit actus primus, & secundus, & quomodo forma sit actus primus, ecce breuiter dixi. Ad-
dam *Plotini* sententiam. *Si igitur,* inquit, *quod in potentia di-* *Enn. 2. lib. 5. c. 2.*
citur, est subiectum, quod autem in actu, est coniunctum, velut statuæ species quæ fit ex ære, quomodo nuncupabitur? forte non alienum est, actum cognominare, secundum quem in actu est subiectum. Vides
etiam à Plotino formam, actum vocari. Addit *cap. 3.* in en- *In entibus superioribus non est potentia.*
tibus superioribus non esse hoc modo potentiam, sed esse puros actus. *Itaque,* inquit, *omnia prima actus existunt; habent enim quicquid oportet habere, atque id quidem à seipsis, & semper.* nempe recte dictum est, intelligibilem naturam esse peruigilem & vitam, optimamque vitam. optimi proculdubio sunt actus. Ideoque & in actu, & actus ibi cuncta consistunt, & vitæ sunt omnis locusque ille locus est vitæ, principiumq; & fons animæ veræ atq; mentis.

CAP. II.

Ens esse vniuocum substantiæ, & accidenti.

QVoniam paulo ante, ad mentem Peripatheticorum dictum est, ens diuidi in potentiam, & actum, *Ens esse vniuocum.*
vnum, & multa, substantiam, & accidens, breuiterque tactum est, quomodo de his prædicetur ne hoc negotium maneat infectum, præsertim cum grauissimos habeat authores, non idem omnino sentientes; hac de causa vberius, latiusque de eo loqui constitui: in primisque illud posui, quod à multis sæpissime agitatum est præclarissimis doctrinæ philosophicæ, ac theologicæ obseruatoribus, nempe ens esse vniuocum substantiæ, atque accidenti. Sane, omnis intellectus de aliquo conceptu cer- 1.
tus, de diuersis vero incertus, & dubius, in quibus ille includitur quidditatiue, habet certe conceptum alium, & vniuocum illis: eundem enim conceptum, eidem intellectui, certum, & dubium simul esse, est impossibile. Quare, vel est alius, & sic habetur propositum: vel erit nullus, & sic de aliquo quopiam conceptu nulla erit certitudo, quod est absurdum: est ergo alius. etsi in illis quidditatiue includatur, non modo est alius, verumetiam vniuocus. Sed intellectus hominis potest esse certus de aliquo conceptu, quo intelligit aliquid esse ens, dubitans tamen an sit substantia, vel accidens: conceptus ergo entis certus, est alius à conceptibus eiusdem dubius, & vniuocus illis, atque in vtroque
illorum includitur. Ergo ens est vniuocum. Sed *dicet aliquis,* 2.
si hæc ratio esset vera omnino; tunc plane non tantum huic proposito, sed aliis etiam deseruire posset, vtpote rebus æquiuocis; siquidem possum esse certus, canem currere, incertus vero, vtrum ne sydus sit piscis, aut canis terrenus. similiter certus sum, sanitatem alicui inesse: cui vero insit, vrinæ, an animali, incertus. Item, multi philosophorum certi fuerunt, Deum esse. vtrum vero finitum, vel infinitum, incerti. similiter Deum esse primam causam, finitam vero, vel infinitam, incerti. Porro æternitas, finito & infinito, non est vniuoca. Adde multos theologorum firmiter asserere, animam habere potentias, dubitare vero, vtrum illæ substantiæ sint nec ne, illis tamen potentia non est commune vniuocum. *Dico,* non esse simile: nam de æquiuoco, vtpote de cane, sanitate, certitudo, ad vocem tantum attinet, non autem ad conceptum: conceptus autem ille communis idem est apud omnes, vox autem minime. Ille ergo conceptus, qui est certus, sic est certus aliis existentibus dubiis, vt impossibile sit ipsum esse dubium, aliis certis existentibus, & non è conuerso. Ex quo patet quid sit dicendum, nempe quod sic se habet necesse esse ad finitum, vel infinitum; potest enim de infinito haberi certitudo, & de necesse esse, vel possibile, dubitari, sicut patet de cœlo: similiter de æterno & dubitari de infinito. Ad aliud dico, quod sic potentia habet conceptum principii productiui, quod potest esse abstractum, à conceptu absoluti, & respectiui: constat ergo quod cum certitudo vnius conceptus entis

habeat

Ens est vniuocum. haberi possit, non autem de aliis, ens habere vnum conceptum de quo intellectus est certus. Amplius, prima dignitas, seu primum principium non est multiplex, nec ergo
2. ens: igitur vniuocum; primum enim principium cum sit notissimum, atque firmissimum, non est distinguendum, sed illud constituitur ex ente. Quare, si primum principium
3. non est multiplex, nec ergo ens. Iterum, si ens non est vniuocum ad substantiam, & accidens: quidditatiuum ergo de substantia conceptum, noster intellectus minime habere posset; substantia enim cum non intelligatur in statu istius vitæ, nisi per speciem accidentis sensibilis, ad sui intellectionem, immediate immutare non valet. At, nullus quidditatiuus substantiæ conceptus, per sensibilis immutationem accidentis haberi poterit, nisi à conceptu accidentis abstrahi possit: igitur ens est ad vtrumque vniuocum, siquidem ille conceptus sic abstractus, necessario est vniuocus, alioqui nequaquam abstrahibilis esset: talis autem conceptus est entis, aliter quidditatiuus non esset: ergo &c.
4. Ad hæc, signum distributiuum pro sui significatis, terminum æquiuocum distribuere nequit, non enim habet vnum conceptum, in plures diuisibilem. sed signum distributiuum additum enti, pro suis inferioribus distribuit; sequitur enim omne ens. ergo substantia: ergo accidens ens ergo non est æquiuocum. Præterea, vnius potentiæ, est
5. vnum primum obiectum. sed ens est obiectum vnius potentiæ intellectus: igitur est vnum, & vniuocum. Sane, potentia mouetur ab obiectu secundum formam obiecti. nisi ergo vnam formam habuerit, minime mouebit; profecto intellectus, qui non intelligit vnum, nihil intelligit. *Minor* patet. nam illud est primum obiectum intellectus, sub cuius ratione omnia intelliguntur, sicut patet de obiecto visus. sed sola ratio entis in omnibus reperitur intelligibilibus:
6. ens ergo est primum nostri intellectus obiectum. Item, si ens non est vniuocum: igitur Deus non est à nobis naturaliter cognoscibilis aliquo conceptu simplici, quod est falsum. *Conseq.* patet: nullus enim conceptus in nostro intellectu est producibilis. quin in obiecto, relucente in phantasmate non contineatur, id essentialiter, aut virtualiter saltem: sed si conceptus non fuerit vniuocus, sub illis contineri non poterit, nempe Deo, & obiecto relucente in phantasmate. nullus ergo conceptus est producibilis in intellectu nostro, nisi fuerit Deo, atque creaturæ communis, atque ita, omnis conceptus simplex, quem habemus de Deo, est vniuocus creaturæ, & ex consequenti, conceptus entis. *Maior* patet, minor probatur: obiectum enim creatum non continet essentialiter obiectũ increatum. nec etiam virtualiter, quippe cum prius in posteriori, virtualiter non includatur. sed è
7. conuerso potius. Adde, quod omnis inquisitio metaphysica, quæ de Deo loquitur, formalem habeat rationem, à creaturis imperfectionem auferendo, Deo autem omnium perfectionem attribuendo. Illa ergo inquisitio, palam facit, intellectum habere eundem conceptum vniuocum,
8. quem accipit à creaturis. Amplius, vnuquodque maxi-
2. met. 4. me ipsum aliorum dicitur, secundum quod aliis inest vniuocatio causa entitatis, & veritatis, maxima entia: ens ergo est vniuocum apud philosophum Deo, aliisque creaturis; alioqui processus Arist. nullius esset momenti: sic enim arguit: Causa vnitatis vniuoca, & veritatis, est maxime ens.
1. met. c. 2. *Auicenna* quoque dicit, substantiam & quantitatẽ non habere intentionem communem, nisi entis, cuius quædam sunt quasi species, & quædam quasi accidentia propria. Et *cap. 5. Omnes,* inquit, *imaginantur certitudinem entis, dubitant autem vtrum sit agens, vel patiens.* Suffragatur his Algazel: *Quidam,*
Tract. 1. metaph. ait, *homines putauerant, ens non prædicare aliam conceptum à suis inferioribus, asserentes, quod esse accidentis nihil aliud sit, quam esse*
9. *substantia.* Præterea, quod dicit aliquam vnam realitatem, seu primã intentionem, sub aliqua logica intentione conceptum. vniuocum absque dubio, est appellandum, vniuocatione saltem logica. sed ens communiter sumptum, est huiusmodi; sub vniuersalitatis enim intẽtione concipitur: ergo &c. Sane, quod ab aliquo communi vnius rationis dicitur tale, est vniuocũ. sed ens est huiusmodi; id siquidem esse videtur, quod ab esse vnius proficiscitur. Profecto, æquiuocum potest negari de æquiuoco; dicimus enim, quod canis non sit canis, vtpote sydus canis, non est piscis canis;
10. non tamen dicimus, eos non esse ens. Item, passiones communes, alicui vnius rationis communi conueniãt, necesse est. sed quædam passiones, ens, in quantum est ens, consequuntur, vt post parum dicemus, passiones autem communes, per vnam communem causam conueniunt: ens ergo, vnã communem causam significat, atque ita est vniuocũ. Reuera, ens, cum magis sit substantiale, atque intrinsecum, magis vtique erit prædicabile de multis vtique prædicamentis, quam sit accidens. sed accidens de omnibus accidentibus, sub vna ratione prædicatur, nempe posse adesse & abesse: *Ens est vniuocum.*
igitur ens de suis inferioribus sub vna ratione prædicatur, atque ita erit vniuocum. Sane, vnum, quatenus vnum, diuersis commune est prædicamentis. sed ita acceptum, est vnius rationis, vtpote indiuisibile; sic etiam, quæstio si est, est vna, quod profecto non fieret, si ens vnius rationis non esset. ens 11.
ergo est vniuocum. Iterum, si ens non diceret vnam rationem communem; tunc quæstio si est, & quia est, nihil discriminis inter se haberent, quod philosopho aduersatur. post. Certe si ens non vnam, sed plures res enunciat. par erit quærere si homo est, & si homo est substantia, vel accidens. sed hoc quærere, est quæstio, quia est, cum ibi sit tertium adiacens: ergo. Reuera, si idem est dicere, omnis homo est, substantia, & omnis homo est ens; tunc plane ita vere homo negaretur de aliquo, quia non est ens, ac, quia non est substantia, quod est falsum: homo namque negatur de albedine, quia albedo non est substantia; non quia albedo non sit ens, albedo enim est ens. Hæc quidem dicuntur ab his, qui ens vniuocum esse, modis omnibus ostendere contendunt. Porro, quidam eorum, qui hanc doctrinã sectantur, hæc intelligenda esse dicunt de vniuoco metaphysico, *Vniuocum methaphysicum.*
ac logico, non autem de physico, siue naturali. Est autem vniuocum metaphysicum, cui plane, præter ea, de quibus vniuoce prædicatur, aliquod correspondet in re conceptibile, quod quidem est vnum realiter. Ista ergo vnitas est pri- *Vniuocum logicum.*
mæ intentionis, abstrabibilis ab intellectu à pluribus ex natura rei, quacunque secunda intentione, vel logica seclusa: quæ quidem vniuocatio transcendentibus competere potest, vniuocatio autem logica, alicuius est realitatis, seu primæ intentionis, sub vna intentione logica conceptæ, nempe sub intentione generis, differentiæ, vel alicuius alterius secundæ intentionis. logici namque est, secundas intentiones, adiunctas primis, speculari. Ex quo patet, aliquod transcendens, vniuocum dici posse, vniuocatione quidem logica. quamuis enim genus, & differẽtia, illis attribui non possint, quippe, quæ sunt extra genus. intentio tamen vniuersalitatis, quæ est logica, ac secunda intentio, illis aptari potest. Porro, vniuocatio physica est vnitas naturæ, ex na- *Vniuocum metaphysicum.*
tura rei, omni opere intellectus circumscripto. veluti huic nomini homo, respondet humanitas, quæ est quædam natura præter Socratem, & Platonem, de quibus homo vniuoce prædicatur, atque hoc vocatur vniuocum physicum, quatenus naturæ illi correspondet vnitas. Suffragatur huic opinioni philos. asserens *in specie specialissima proprie compara-* *7. met.*
tionem fieri, non autem in genere; species enim vnam dicit naturam. non autem genus, in quo æquiuocationes latent; hac de causa, hoc vniuocationis modo, genus dicitur æquiuocum. non enim vna illi, sed plures respondent naturæ. Itaque, hæc vniuocatio in sola inuenitur specie specialissima hoc modo si argumenta præcedẽtia intelligantur, tunc quidem defendens, in illis defendendis non multum laborabit, nempe ens esse vniuocum, vniuocatione logica, ac metaphysica, non autem physica, sicut dictum est.

CAP III.

Soluuntur Argumenta.

PRO solutione arg. bene commodeque intelligenda, nonnulla de æquiuocorum ratione sunt præmittenda: ex quorum notitia, facilis erit, reliquorum cognitio. Inprimis aliquod esse æquiuocum *Æquiuocum reale.* 1.
reale, cuius conditiones, quatuor esse dicuntur: quarum prima, est cõceptus vnus, quoad ea, quæ sub ipso continentur, comparatur, atque de illis prædicatur; vniuocum enim, vniuocata respicit, ac de rebus sub se contentis principaliter prædicatur, quod profecto continget, quando participantibus, non tantum nomen, sed etiam natura est communis. Ex quo patet, quod si animal, vnum dicat conceptũ, ad sua inferiora non collatum, ob id tamen vniuocum nequaquam dicitur. similiter etiam, & ipsum ens: si absque vlla comparatione intelligatur. Sed *dicet aliquis,* quamuis hoc dictum, generibus, ac speciebus conueniat; enti tamen minime cõgruit: *Ens* sane, inquit Commentator, *significat prædicamenta, in quæ immediate diuiditur.* Reuera, ens dicere videtur vnũ *10. met. 8. 19.*
conceptum, antequam ad sua contenta comparetur: potest namque prius ens intelligi, quam eius comparatio, ad substantiam, siue accidens, aut aliquid eiusmodi conferatur. Adde, conceptum absolutum præcedere conceptum relatiuum. sed conceptus entis in se est absolutus, cum autem de inferioribus prædicatur, est relatiuus: potest ergo haberi vnus, sine altero. Sane, prius mihi constat aliquod esse ens, quam esse substantiam, siue accidens,

idque

Ens est vniuocum. idq; per conceptũ entis: ergo. &c. *Resp.* consideratione entis
in illo priori esse absolutam, ideoque vniuocum, siue ana-
logum vocari non posse; siquidem consideratio vniuoci,
seu analogi est respectiua; etenim inferiora perpenduntur,
quibus nomen accommodatur, ac superioris ratio com-
2. munis. Secũda realis æquiuoci conditio est, vt ita à suis par-
ticipetur inferioribus, quod eius ratio, & prius, & postea sẽ-
per maneat eadem. in quo quidem ab æquiuoco dissentit,
quod sua, secundum diuersas rationes, inferiora contuetur.
Tertia, q; illa ratio, absq; delectu, sine ordine, omnia sub se
3. cõtenta, ęqualiter repręsentet, hoc est, non repręsentet vnũ,
vt tale respiciat alterũ. sicut patet in animali, & in illius spe-
4. ciebus. Quarta conditio, ratio illa, æque omnibus conuenit
inferioribus, quatenus res sunt. hoc aũt dixerim, quia hæc
ratio, logico non est opus vniuoco. Ratio sane animalitatis,
& homini conuenit, & leoni, vt res sunt, quippe cum vterq;
vere habeat naturam sensitiuam. vnde si in altero periret, in
altero inueniretur, ideoque animal est illis vniuocum, alio-
qui, si vno destructo, in altero non inueniretur; analogum
Vniuocum logicum. potius, quam vniuocum diceretur. Itaq; vniuocum reale, id
dicendum est, quod suis comparatum vniuocatis, quate-
nus res sunt, secundum eandem ratio oẽ, æque vnumquod-
que eorum repræsentantẽ, absq; ordine vnius ad alterum,
vt suo cõparantur vniuoco, ab illis participatur. Cæterum,
tres primę conditiones tantum, vniuoco logico conueniũt:
semota siquidem omni reali conueniẽtia, ac seruato eodem
modo pręducandi, adhuc tamen vniuocatio logica perseue-
rat: logicus enim, res sub intentionibus secundis consisten-
res contemplatur, earumque modos, non realitates prædi-
candi. Patet hoc in differentia, quæ licet vniuoce de duabus
specificis differentiis prædicatur; in nullo tamen reali con-
ueniunt. similiter & qualitas, de prima, & tertia specie qua-
litatis vniuoce prædicatur, & in nullo reali conueniunt:
qualitates namque spirituales, & sensibiles in nullo commu-
nicant reali. Quarta ergo conditione non indiget vniuoca-
tio logica: sufficit autem ei, si dixerit vnum conceptũ, ęqua-
liter suis contentis conuenientem, non autem differentijs,
lib. prædic. quibus contenta ab inuicem separantur. De his autem, ac
similibus Boetius latius disputat: *Res*, inquit, *aut eodem no-*
Vniuoca. *mine, eademue ratione coniunguntur, vt homo, & animal, quia vtra-*
que animalia dici possunt. & vtraque vna diffinitione iunguntur: &
sic vniuoca appellantur. Alia vero nec nomine, nec ratione iunguntur,
Diuersiuoca. *vt lapis, & lignum, siue, ignis, & hæc diuersiuoca nominantur. Alia,*
diuersis nominibus nuncupantur: diffinitione tamen conueniunt, vt
Multiuoca. *gladius, & ensis, & hæc multiuoca appellantur. Alia, nomine quidem*
conueniunt, ratione vero dissentiunt, & hæc æquiuoca dicuntur: & ho-
rum quidem, alia sunt à casu, vt idem nomen, quod multis impositum
Æquiuocum à casu. *est hominibus. Alia à consilio, quæ humanũ voluntate posita sunt, idq;*
secundũ similitudinẽ, vt homo pictus, & homo verus. Alia secundũ pro-
portionem, vt principium: est namque principium in numero, vtpote
A consilio. *vnitas, & in lineis punctus videlicet. Alia ab vno descẽdunt, velati me-*
dicinale pigmentum, aut ferramentum, quæ profecto à quiuocatie, ab
Attributione. *vna medicina descendit. Alia attributione ad vnum, vt sana. nam &*
cibus dicitur sanus, & potio, & vrina, & animal. sed hæc omnia ad ani-
mal referuntur. quod est formaliter sanum. Verum nonnulli, hunc
æquiuocationis modum, analogum esse dixerunt, primam-
Primum analogum. que analogiam appellarunt. Prima, inquiunt, analogia est,
quando analogum plures dicit rationes, eiusque significa-
tũ præcipuum in primo reperitur analogato: vt sanum in
Secundum analogum. animali. Secunda analogia est, quando vnam quidem dicit
rationẽ, diuersum tamen esse, atq; difforme habet in analo-
gatis, sicut corpus q; de corruptibili & incorruptibili pręde-
catur corpore: quorũ ratio corporeitatis est vna; esse tamen
illorũ diuersum: ꝓpterea modus iste, contradictionẽ nõ au-
fert sed ponit: elementum enim esse corpus, semper est vera
propositio, cœlum vero non esse corpus, semper falsa; ratio
Tertium analogum. enim corporeitatis, vtrique conuenit. Tertium analogum
est, quod rationem dicit, in qua analogata æqualia non sũt;
in vno quippe illorũ ratio illa reperitur, atq; illius esse, quæ
ad alterum connexionem habet, sicuti accidens est ens, qua-
tenus connexionem habet ad substantiam. & non è conuer-
so. Et creatura similiter est ens, quia esse participat à Deo,
cui esse primo, & per se competit. hoc autem tertio analogię
modo, aiunt ens esse analogum; ponit enim contradictio-
nem, & est medium efficax in syllogismo. Hæc igitur, cum
ita se habeant, non est mirum, si de hac quæstione, magna
sit sapientum controuersia; qui enim, ens vniuocum esse ra-
ti sunt; ii profecto vniuocum metaphysicum, ac logicum
intellexerunt: at, illi, qui analogiam profitentur, in 3. modo
collocarunt, & ii quidem non multum dissentiunt à primis.
Alii vero, æquiuocum appellarunt, de quibus postea nobis
Ad argumenta. erit dicendum. Sed tempus est, vt ad priorum argumenta
resp. & ad 1. quidem. Ens, vnum conceptum habet, alium

à conceptibus suorum contentorum: ergo est vniuocum. *Ens est vniuocum.*
conseq. non est admittenda: siquidem vniuoco reali, non
tantum necessaria est conceptus vnitas; verumetiam illi o-
pus est, vt illud commune conceptum habeat inferiora
respicientem, à quibus sit quoque æquali participatus at-
que acceptus. at conceptus entis, accidenti non congruit,
nisi in ordine ad substantiam, neque enti creato, nisi in or-
dine ad increatum. non ergo est vniuocum, sed analogum,
tertio modo analogię. Ad 2. Sicut ens non est multiplex, 2.
multiplicitate æquiuocationis, sed analogia; ita plane pri-
mum principium, analogum enim, quod sufficiens est, ad
contradictionem saluandam; & ad medium syllogisti-
cum, semper est distinguendum. Ad 3. hoc tantum con- 3.
cludit, nempe ens habere vnum analogiæ conceptum quod
etiam nos ipsi fatemur. Ad 4. Quamuis signum distri- 4.
butiuum non distribuat terminũ æquiuocum; bene tamen
analogum, ex quo patet ens non esse mere æquiuocum,
sed analogum potius: analogum enim distribui potest si-
gno vniuersali distributiuo, maxime respectu prædicati,
quod per eandem analogiam reducitur cum partibus di-
stributi. Ad 5. Ad vnitatem potentiæ, siue habitus suf- 5.
ficit vnitas analogiæ obiecti: præsertim si illa scientia fu-
erit communis, æque ipsum obiectum, vnum primum,
simplicem, ac principalem habeat conceptum, sicuti est
in proposito. Ad. 6. Ens, vt est commune creato, & increa- 6.
to, vnum dicit conceptum, æqualiter participatum, quo
analogum tertij ordinis est constitutum; hanc ob cau-
sam, vnus est creati, & increati entis conceptus, ac in ra-
tione cognoscitiua, quoniam effectus ducit in cognitionem
causæ, ens creatum continet increatum. Ad 7. *Conseq.* non 7.
admittitur quantum ad conceptum vniuocum, quando-
quidem sufficiat conceptus analogus, vt res, de qua dicitur,
nempe sapientia sit tertii modi analoga. Ad 8. Analogum 8.
ab Aristotele appellatum est ibi vniuocum, secundum id,
quod habet de vnitate: pro veritate namque illius maxime
statuenda, necesse est, causam, & effectum non in sola voce
conuenire; verumetiam, in ratione formali, aliquo mo-
do eadem. & ita Aristoteles non militat contra nos. nec eti-
am Auicenna, & Algazel: alietatem enim, non vniuocatio-
nem conceptus entis insinuant, atque ostendunt. Ad 9. Di- 9.
co, quod licet logicam dicat intentionem; non tamen ęqua-
liter à substantia, & accidẽte participatur. Ad 1. confir. dico:
quod licet illud esse, à quo ens dicitur tale, vnius sit in sub-
stantia, & accidente analogicæ rationis; non tamen (vt di-
ctum est) vniuocationis. Ad *aliam confir. neg. maior*: non enim
est simpliciter concedendum, quod canis non sit canis, vel
quod ens non sit ens, absq; vlla prorsus distinctione. Ad 10. 10.
Dico, quod passio, quæ non est realiter distincta à subiecto,
non habet vnam rationem in subiecto vniuocam; quando-
quidem illi sufficere possit analogiæ vnitas. Ad 1. *confir. neg.*
minor: accidens enim de nouem prædicamentis analogice
dicitur. Ad *aliam confir.* quamuis vnum, & vnum, vnius sine
rationis; illa tamen vna ratio non æqualiter participatur:
quam ob causam, non opus est, vt de substantia, & acciden-
te, de Deo, & creaturis, vniuoce dicatur. Ad 11. Quæstio 11.
si est, simpliciter loquendo, quatenus est in hoc, vel in illo
particulari, est vna: at si referatur ad esse in cõmuni: tũc cer-
te erit vna, vtique analogiæ vnitate. Ad *confir.* dico: quod
quæstio si est, & quia est, licet secundum modum interro-
gandi, nonnihil discriminis habere videantur; non oportet
tamẽ differre, præsertim quando prædicatum non differt à
subiecto, nisi secundũ rationem interrogãdi vt si quispiam
quæsierit an homo sit animal. Sed *dicet aliquis*: omne, quod 1.
diffinitur, non est ęquiuocum: æquiuocum enim diffiniri
non potest. sed ens diffinitur: ergo. Adde, quod contradi-
ctio, vniuocis congruit tantum. sed in ente inuenitur con-
tradictio, vtpote ens, & non ens: ergo. Iterum, omnis prædi-
catio aut est vniuoca, aut æquiuoca. non æquiuoca: ergo 2.
vniuoca. Amplius, sicut se habet ordo causalitatis inter 3.
substantiam, & accidens; ita sane inter corpus cœleste, &
terrestre. sed respectu corporis cœlestis, & terrestris datur
vniuocatio: similiter ergo res se habebit inter substantiam,
& accidens. Postremo, quod est maxime vnum; effectum 4.
vtiq; producet similiter maxime vnum: sed primum inter
res conditas est esse, vt dicitur in libro de causis: ergo ens est
maxime vnum, & ex consequenti, vnius rationis. *Dice* 1.
ad 1. ęquiuocum à casu non posse diffiniri: ęquiuocum ve-
ro à consilio, quod alii vocant analogum, possunt hu-
iusmodi saltem describi. Similiter aio, contradictionem 2.
non esse inter æquiuoca à casu, sed inter æquiuoca à consi-
lio. Præterea, sub prædicatione æquiuoca, analogam com-
prehendi affirmo. Ad aliud dico, quod substantia, & acci- 3.
dens, connexionem habeant adinuicem; ideo inter ipsa est
analogia;

Ens quid sit. analogia: connexionem, inquam, quoad rationem significandi: quia vnum principaliter, aliud minus principaliter significat. 4. Ad 4. Quamuis Deus sit maxime vnus; non ob id tamen opus est, vt eius effectus sit vnus in diuersis. ab vno enim agente potest esse multitudo.

CAP. IV.

Ens quid significet secundum philosophum.

4. met. 2. ENs apud philosophum multis modis dicitur: *Sed ad vnum*, inquit 4. met. tex. 2. *& ad vnam aliquam naturam, & non æquiuoce*: sicut canis qui dicitur de latrabili, & marino: nec vniuoce vt animal de homine, & equo; sed spectat potius ad nomina, quæ vni attribuuntur, quæ media sunt inter æquiuoca, & vniuoca, vtpote analoga: vnde alibi: *1. phy. 21.* *Hoc nomen ens de pluribus dicitur, aut, secundum diffinitionem; quæ tamen sunt vnum secundum suppositum*, id est, subiectum, inquit Comment. Ens igitur est multiplex quoad significata: *Eorum* inquit, *in prædic. quæ secundum nullam complexionem dicuntur, singulum significat, aut quantitatem, 5. met. 14. aut substantiam, aut qualitatē.* &c. Et postq̃ diuisit ens in ens secundum accidens, & secundum se: *Secundum*, inquit, *dicuntur esse, quæ vnque significant figuras prædicationis; quoties enim dicitur, toties significat.* In primo phys. commen. 13. disputans contra Parmenidem, sic arguentem: *Quicquid est præter ens, est non ens: & quidquid non est, non est nihil: igitur tantum vnum est ens.* Dixit paralogizare per fallaciam æquiuocationis, quia nimirum simpliciter accepit quod non est simpliciter dictum: *Vtitur*, inquit Comment. *hoc nomine ens, sic quasi de vna intentione dicatur, cum de pluribus sit dictum.* Nomen ergo ens est multiplicitas intentionum, vtpote quod de decem prædicamentis dicitur. Cum igitur ens multiplex sit significatione, vniuocum dici non potest. & cum ad vnam naturam reducatur, æquiuocum appellandum non erit, est igitur medium, nempe analogum. Vniuocum sane, suas significat species mediante aliquo communi: nam, aut naturam vnam, aut vnum conceptum realem, obiectiuum, indifferentem ad omnes suas species dicit. vnde licet illa natura communis siue conceptus in suis speciebus per differentias diuisiuas, quibus ad suas species contrahitur, diuersificentur; quoad tamen ad *Differentia inter vniuocum & analogum.* suam rationem, non permutatur, nec quoad suas differentias constitutas, quæ illius rationem complent. secus autem se habent differentiæ diuisiuæ, quæ sunt extra conceptum diuisi. Ex quo patet, quod quamuis animal, quoad species, diuersitatem habeat; non tamen quoad substantiam animatam sensitiuam: sic enim remanet indiuisum. at analogum, tum in se, tum in suis analogatis, hoc est, sua communitas in illis est magis, minusque intensa: ens namque, quod substantiæ, accidentique est commune, non modo ex naturis, in quibus saluatur, differre dicimus; verumetiam ex communi ipsius ratione, qua in illis existit. Sane, ens prius ac proprius de substantia, quam de accidente dicitur. vnde patet in ratione aliqua communi, immutabile nequaquam remanere. In causa autem, quia illud tertium commune, ab vniuocatis distinctum, siue natura, siue realis conceptus extiterit, in vniuoco inuenitur, in analogo autem minime, quia scilicet aliam rationem non habet à qua constituatur, *Ens non significat æquiuoce, vel vniuoce. 10. prædicamenta* & secundum quam diuidatur. hæc quidem 10. *met. 8. & 2. de anima, 3.* Itaque, ens non significare decem prædicamenta, vniuoco, aut æquiuoco modo, constat ex multis Aristot. ac Comment. sententiis. *Oportet*, inquit, *vt entia non dicantur eodem modo æquiuocationis, sed sicut magis, & minus. Sicut medicina, quæ attribuitur alicui, ita quod sit idem, & c.* *7. met. 15.* Vt etiam herba medicinalis, & instrumentum medicinale, quæ attribuuntur medicinæ: sed non est eadē intentio medicinæ in herba, & in instrumento *Itaq; inibi*, ait Comm. *nomen ens non significat 5. met. 14. decē prædicamenta modo æquiuoco, aut vniuoco.* Item, *Ens*, inquit, *4. met. 2. dicitur multipliciter, & non æquiuoce: sed attribuitur vni rei, & vni naturæ: sicut omne sanans attribuitur sanitati.* vnde subiungit, *si hoc nomen ens esset æquiuocum; non consideraret de eo vna ars: ens igitur dicitur multis modis, non æquiuoce sicut canis de æquiuocatis, neque sicut animal de homine; sed est de rebus, quæ sunt media inter æquiuoca, & vniuoca.* Et alibi: *Ens*, dicit, *esse mediũ, inter æquiuocũ 2. an. 30. & vniuocum.* Cete, si vniuoca, & nomine, & diffinitione con*Vnde vniuocum dicatur.*uenium, æquiuoca autē, nomine gaudent tantũ, diffinitione vero distinguuntur: ens cũ de substantia, & accidente dicatur, fieri non potest, vt vna sit vtriusq; diffinitio, nec solo entis nomine gaudeant: medium igitur inter vtraque seruabit. Vnde ergo dictum sit vniuocum, patet non quidem ab vnitate conceptus, sed potius ab vna rei diffinitione, nec æquiuocum à multiplicitate illius. Præterea, si realitas à re, veluti bonitas à bono proficiscitur, siue deriuatur; quonam modo, aliquod nomen, realitatem, non autem ipsam rem significabit? similiter, quomodo aliquod nomen, formalitatem, non autem ipsam formam significare poterit; si formalitas à forma, sicut materialitas à materia descēdit? Ceterum, vt res clarius intelligatur, rationibus propalabo: ens, vllo modo vniuocum esse dicendum: Nullũ vniuocum, vt *Simplicii verbis vtar*, dicitur magis, vel prius, vel proprius, in *2. de an.* vno, quam in altero: veluti color non dicitur magis in albo, *Ens non esse vniuocum.* quam in nigro, nec prius, nec proprius, sed ens proprius, & prius dicitur de substantia, quam de accidente: igitur non 1. est vniuocum. Amplius, illud, *in quo vnum per se, & essentialiter, aliud antecedit*, teste Auerr. *ambobus vniuocum esse non potest*: 2. *Destr. disp. 7. sol. dubij vltimi.* essentialiter, inquam: quia si Socrates, tempore præcedat Platonem, hoc accidentaliter, non autem essentialiter dici debet. sed prima causa, per se in ente, omnia alia entia præcedit: ens ergo non erit vtrisque vniuocum. Item, per eun- 3. dem in eodem, id, quod per essentiam aliquid capit, cum eo conuenire non potest, quod per participationem illud recipit, sed Deus capit ens per essentiam, cætera vero per participationem, omnia enim citra Deum, per participationem sunt entia: in ente igitur vniuoce conuenire non possunt. Præterea, nullum vniuocum, in vno saluatur simpliciter, & 4. in alio secundum quid. sed ens in Deo saluatur simpliciter, in aliis vero secundum quid, siquidem omne ens, citra primum, est ens secundum quid: ens igitur, non est vniuocum. hæc ratio cum alia coincidit præcedenti. Adde, nihil 5. posse alteri vniuocari. per aliquid, quod non est in illo. sed accidens est ens, entitate vtique, quæ est in substantia: non ergo erit vniuocum substantiæ in entitate. Ad hæc, nullum 6. prædicatum vniuocum de modo essendi prædicatur, à quo eius vnitas sumitur: animal enim non prædicatur de ipso sentire; à quo vnitas conceptus animalis sumitur. sed ens prædicatur de modo essendi, à quo eius vnitas sumitur, vtpote de esse formaliter: ens igitur non est vniuocum, nec etiam æquiuocum, sed analogum. Sed *ad hæc dicunt* primæ sententiæ fautores se profiteri ens esse vniuocum, non quidem vniuocatione physica, sed logica, & metaphysica, aut (vt alii dicunt) analogia tertiæ speciei, proinde illa argumenta contra eos nequaquam militare. Cæterum, non*Ens solum significare substantiam.*nullis visum est, ens simpliciter, Deum, ac substantiam significare: alia vero secũdum quid, & in obliquo. vnde aiunt, hanc esse veram: substantia est ens: hanc vero falsam: accidens, seu albedo est ens: sed potius, paries est albus; entitas siquidem accidentis, est formaliter illa, quæ est substantiæ. Hoc forsasse dicere voluerunt *Parmenides, & Plato*: non enim verisimile est, eos dicere voluisse, omnia esse vnum, & immobile formaliter; sed ens esse vnum per se, vt Deum, qui per se est, & solus est, Plato, vnum analogum esse putauit, dicique principaliter de Deo, de aliis autem secundũ quid, & per quandam attributionem ad Deum: ens vero, esse vniuocum, quia vniuoce dicitur de causatis; vnum siquidem ante ens posuit, quia scilicet Deus est ante omne ens causatum, vnde esse tribuit causatis duntaxat, vnitatem vero causæ primæ, cæteris autem attributiue ad causam videlicet primam. Scribit Plato pulchrum librum de ente, in quo multa scitu digna legētibus proponit, de quibus nobis modo nõ est animus differendi. Plotinus: *Cum vnum ens dicimus, Enn. 6. lib. 6. c. 14. lib. 3. c. 6.* inquit, *tunc ens quidem, deinde vnum nunciamus: nam in eo quod ens est, existit & vnum, ideoque multa vicissim vero in eo quod vnum *Ens per participationem.* non similiter ens existit, nisi forte ipsius genitura atmuenisse sic effecerit ipsum.* Et *Ens, cui nihil adiungitur*, vocat *ens primum, siue primum, reliqua vero secundum participationem*, vtpote entia visibilia, quæ ab ipso ente vero, ac primo esse habent. Et alibi Peri*Enn. 5. lib. 1. c. 1.*patheticorum sententiam approbat. *Principis igitur*, inquit, *eorum sententia, qui res omnes partiti sunt in decem, nobis accipienda videtur, inuestigaturis nunquid decem genera esse velint, commune nomen entis habentia, siue prædicamenta decem: nam & ipsi fatentur *Vnum.* ens ipsum non esse in cunctis vniuocum, & recte fatentur.* Et *cap. 3. lib. 2. eiusdem enn.* ex proposito Platonis de vno, & ente loquitur: *Ens.* *Ex vno*, inquit, *dependent omnia entia, quod quidem extra nascentia genera causa existit, non tamen in eo quod quid est, de aliis prædicatur: desuper enim extat, nec cum generibus numeratur.* Vnum ergo, secundum Plotinum, est ante ens, & vnum, Deo proprie, aliis attributiue conceditur. Sed de vno postea nobis loquendum.

CAP. V.

Ens prædicare æquiuoce de suis inferioribus.

QVoniam hactenus disputando audiuimus, ens vniuocũ dici non posse, quærere lubet, sit æquiuocũ *Ens esse æquiuocum. 1.* necne. Et inprimis quædã occurrunt rationes, quę

hos

Ens quid sit. hoc ipsum fateri videntur. Sane, si ans, iuxta philos. & Com-
ment. doctrinam, multipliciter dicatur, veluti sa-
4 met. 2. num, de sanis dicitur; æquiuocum vtique est appellandum
saoum enim hoc modo, æquiuoce dicitur. Amplius, *sola sub-
stantia est ens formaliter.* cætera vero entia sunt, sicut
7. met. 16. solet dici, non scibile, esse scibile, & vas salubre; cnacerte il-
2. lis vniuoca sic conuenire non potest. Adde, quod si ens præ-
dicaretur vniuoce; tuoc esset genus, sed ens non est genus:
igitur nō prædicatur vniuoce. Ad hæc, æterno, & temporali
nomen tantummodo est commune. sad substantiæ spiritua-
3. les, sunt æternæ; accidentia vero, temporalia: noman igitur
tantum de illis prædicabitur, ratione diuarsa existente. Re-
uera, quando aliquid prædicatur da aliquo secundum no-
men, non autem secundum rationem; illud vtique æquiuo-
ce prædicabitur. sed sapientia prædicatur de Deo & creatu-
ris secundum nomen, non autem secundum rationē, quip-
pe, cum sapientia in Deo sit substantia, in creaturis vero, qua-
litas: æquiuoce ergo de vtrisq; prædicabitur. Profecto sub-
stantia, & accidens solo nomine simul gaudent, ratione vero
omnino dissentiunt: nam si aliquo modo ratione, aut aliquo
vno simili conuenirent; vnius ad alterum facilis esset trans-
itus, atque ita substantis in accidens, & accidens in substan-
tiam transmearet, quod constar omnibus modis esse fal-
sum. ergo quod prius. Iterum, vbi nulla substantiæ similitu-
do haberi potest; profecto inibi sola inesse videtur æquiuo-
4. ca prædicatio. sed inter substantiam, & accidens, nulla est
substantiæ similitudo: igitur æquiuoce adinuicem dicuntur.
Sane, plus affinitatis, canis latrabilis, & canis sydus habent,
quam substantia & accidens; illa enim in aliquo genere
conueniunt: hæc autem nequaquam. sed illa æquiuoce di-
cuntur: igitur hæc similiter purum habebunt æquiuocatio-
nis modum. Non ergo indocte dictum est à Porphyrio: *Si
quis, inquit, omnia entia vocet, æquiuoce nuncupabit.* Ens igitur
5. æquiuoce de suis prædicabitur inferioribus. Præterea, in-
ter vniuocum, & æquiuocum non datur medium. sed ans
Ens non esse pure æquiuocum. non prædicatur vniuoce: igitur dicitur æquiuoce. Reuera,
da infinitis nihil vnum prædicatur. sed entia sunt infinita:
igitur de ipsis nihil vniuoce, sed æquiuoce prædicatur. Ve-
rum, si ita res se haberet; tunc plane multa sequerentur ab-
1. surda. Inprimis, secundum Auerr. qood de entibus
4. met. 2. nō esset vna sciantia, quæ metaphysica appellatur; vna enim
scientia ab vnitate subiecti dependet: æquiuocum enim non
est vnum, sed multiplex; nam vnitas nominis sola, non est
rano perfecta, atque suffitiens subiecti scientiæ constitu-
2. endi. Adde aliud absurdum, quod tunc omne ens, vnum
dici non posset, quemadmodum nec dicimus, quod omnia
canis latret; de æquiuoco enim, secundum logicos, nihil v-
niuersaliter prædicatur: nec in prædicamentis aliquando
3. fassus est Arist. ens esse æquiuocum. Ad hæc, quando vnum
de plurib. æquiuoce prædicatur, quoniam rerum cognitio,
ex nominum ratione, non autem ex vocibus dependet; v-
num certe ad alterius cognitionem nequaquam adducit.
sed ex accidentibus. ad substantiæ cognitionem, notitiam-
que habendam pergimus: *accidentia enim, magnam conferunt*
4. *partem, ad cognoscendum quod quid est.* igitur, ens nul-
1. ani. 11. lo modo potest esse merum æquiuocum. Insuper, si sub-
stantiæ ad accidens esset tantummodo æquiuoca prædica-
tio; tunc plane inter vtrumque, nulla fieri posset legitima
argumentatio: nominis plane æquiuocatio, penitus de-
Soluuntur argumenta. struit processum, ordinemque argumentandi: sed passim à
philosophis ostanditur contrarium, atque defenditur. Ex
his ergo, atque similibus patet, ens non essa vere vniuocum.
nec pure æquiuocum, sed medio modo se habere.

1. His ita intellectis, ad 1. *dico*, hoc haberi ex textu philoso-
phi, atque commentatoris, quod ens principaliter de sub-
stantia, quam de accidente prædicetur: quod noc ad ter-
tiam Analogiæ speciem retulimus: non autem, quod ens
2. æquiuoce prædicetur. Ad 2. hoc idem Aristot. fatetur sub
metaphora illa: sanum enim principaliter, animali con-
gruit, aliis vero per attributionem, sicut dictum: non se-
quitur ergo, ens prædicare æquiuoca, sed analogica potius,
val vniuoce, vniuocatione conceptus, sicut alii dicunt. Ad
confirm. respon. postea, quando propria quæstio ventila-
3. bitur: verum ens sit genus necne. Ad 3. dico illa habere
logicam quandam communitatem, siue conuenientiam,
& hoc sufficere. Ad *confirm.* illa diuersitas, etsi vniuo-
cationem generis auferat; non tamen tollit tertiam ana-
logiæ speciem. Ad 2. Verum est de illis, qui in materia
corruptibili conueniunt, adinuicem enim habent facilem
transitum. at illa, quæ in vno genere logico conueniunt,
non est illis ita facilis hæc meandi via. vnde argumentum
4. non concludit, quod intendit. Ad 4. dico accidentia, & sub-
stantiam non habere propriam, ac veram similitudinem, sed
communem tantum; quatenus in aliqua communi ratione Ens quid sit.
conueniunt. Ad primam confirmationem, quamuis duæ
species substantiæ, nempe canis latrabilis, & piscis marinus,
maiorem inter se conuenientiam habere videantur, quam
substantia & accidens; quia tamen in aliqoo conueniunt a-
nalogo, quod illis commune esse non potest; hac de causa
non sequitur, quod ens de illis prædicetur æquiuoce. Ad
Porphyrii autem dico authorit. ens prædicare æquiuoce,
respectiue quidem, non autem absolute; respectu vtiq; præ-
dicationis vniuocæ propriæ, ac veræ. & sic intellexissa, qui
ens æquiuoce prædicare dixerunt. Ad 5. patet iam ex dicta 5.
solutio; [illegible] inter vniuocum, & æquiuocum, datur analo-
gum. & ex nubus est vnum commune analogum.

CAP. VI.

Ens dicere vnum conceptum, non tamen vnam realitatem substantiæ, & accidentis.

DElectat mentem studiosam, hæc diligenter perqui- 1.
rere, ex quorum cognitione, multarum pendet no-
titia rerum: hac de causa, postquam vnum est, ens
æquiuoce non dici de suis inferioribus, ad antiquū
regredimur certamen, vtpote magis acutum, quo peragrina
delectari solent ingenia: ac inprimis sic differendo, argui-
mus Quæ in aliquo conueniunt, & differunt inter se, aliquis
profecto insit illis conceptus communis, necesse est omni-
no: aliqua enim conuenire, & differre in eodem, impossibi-
le reputatur. sed substantia, & accidens conueniunt in ente,
& differunt inter se: igitur aliquis inest illis conceptus com-
munis. Amplius, vbi est vnus modus essendi communis; in- 2.
ibi plane erit vnus communis cōceptus: ab vno enim mo-
do, vna ratio dependet. sed substantiæ & accidenti inest hu-
iusmodi modus; habere siquidem esse formale congruit v-
trique, neque vicissim illud sibi præstare possunt, quia nimi-
rum, vt dicitur primo posteriorum, prædicamentorum es-
sentiæ sunt impermixtæ. Adde rationala esse ens. sed ens in
hoc, substantiæ non potest officium subire; cum enim sit
genus, de differentia prædicate nequit: ens autem de diffe-
rentiis prædicatur; entis namque rationem subterfugere
potest nihil. neque accidens dici poterit, alioqui hæc erit fal-
sa: Rationale est ens; erit ergo ratio entis, à substantiæ, atque
accidentis ratione discreta. Rursus, si ens non haberet con- 3.
ceptum, communiorem antiquioremque substantiæ con-
ceptu; tunc proculdubio, non esset primum intellectus ob-
iectum, quod est contra communem sapientum sententi-
am; prius enim cadit in intellectus apprehensionem, quam
substantia: nam primus gradus perfectionis alicuius formæ,
est esse: in illo ergo priori ens, & non substantiam conci-
pimus: Igitur entis conceptum, substantiæ conceptum præ-
cedere necesse est. Reuera, si passio entis, de substantia, velu-
ti de proprio subiecto diceretur, falsum contingeret, non
secus, ac si quis, habere tres, isoscheli, & non triangulo, primo
tribuere vellet: in causa autem est, quia subiectum, ac partes
subiectiuæ diuersis proprijsque rationibus distinguuntur, &
ex consequenti diuersis conceptibus: ergo quod prius. Ad 4.
hæc, ens prædicatur de substantia, & accidente: aut vno
vtique communi, eodemque, aut proprio conceptu. Si pri-
mus prædicandi modus ei attribueretur; tunc plane esset
prædicatio eiusdem de se ipso, quod est absurdum: secun-
dum alium ergo modum prædicatur, qui profecto vnus, ac
proprius est entis. Sane, si conceptus entis est idem omnino
cum conceptu substantiæ, atq; accidentis; tunc, aut est idem
alteri illorum, aut vtrique. si idem alteri; de altero prædica-
re non poterit. si vero vtrique; illi ergo erunt idem inter se.
Alius ergo est conceptus entis, à substantiæ conceptu, atque
accidentis. Adde, quod conceptus entis est simpliciter sim-
plex, & ex consequenti irresolubilis ad superiora: non sic
autem conceptus substantiæ, aut cuiusuis inferioris: idem
ergo esse non possunt. Iterum, quando vnum, sine altero,
suum esse obtinere valet; distinctum vtique conceptum ab 5.
alterius conceptu habebit: ratio enim à suo distinuo, separa-
ri non potest. sed ens in esse existentiæ, sicuti apparet in sacra-
mento altaris, absque substantia, conseruatur, & habetur:
distinctum ergo conceptum habet à conceptu substantiæ.
Sane, hæc est vera: ens diuiditur in 10. prædicaméta. & hæc si-
militer: substantia non diuiditur in 10. prædicamenta igitur
proprijs conceptibus distinguuntur; alioqui duo contradi-
ctoria de eodem essent vera. Similiter, ens de Deo verifica-
tur, qui sub aliquo prædicamentorum non continetur: 6.

Ens quid sit. *5. met.* distinctum ergo ab illis habet conceptum. Præterea *prius est, à quo non conuertitur subsistendi consequentia*, authore philos. sed ens ordine naturæ, substantiam præcedit: priorem ergo habet conceptum. Reuera inter conceptus quidditatiuos, ne fiat processus in infinitum, datur primus conceptus. sed ille est conceptus entis, in quem omnis creaturarum conceptus est resolubilis: ergo quod prius. Itaque entis conceptus videtur esse vniuocus ad omnia, quæ sub ipso continentur, & ex consequenti, ens non est analogum, aut æquiuocum ad sua inferiora. *Probatur quod ens non dicat aliquem conceptum præcisum.* Cæterum ad hæc, atque his similia ita respondere valemus, asserentes non esse aliquam formalitatis rationem, aut entis quidditatem, à ratione Dei, & creaturarum, aut substantiæ, & accidentis, seclusam. Sanè, causa, suum præcedit effectum. sed Deus est causa vniuersalis, & propria cujuslibet entis realis: quilibet autem conceptus ex parte rei conceptibilis, est ens reale: sit ergo vt eius conceptus

1\. sit Deo posterior: ente namque simpliciter primo, nihil est prius, sed Deus est hujusmodi: ergo &c. Reuera, si bonum, & ens conuertuntur: si Dei conceptus, aliquam entis quidditatem à se præcisam præsupponeret; eadem facilitate aliquod sibi bonum præsupponeret, atque ita non esset simpliciter bonum, & ex consequenti perfectum simpliciter; sed aliqua illi perfectio esset anteponenda, quod est falsum.

2\. Nec valet dicere, ens esse illum conceptum, alioqui ens non esset bonum, nec vicissim conuerterentur; aut illum conceptum non esse Deo priorem, aut posteriorem, sed ab vtroque præscindere: nam, si ens habeat conceptum ab alijs omnibus seclusum; in sua vtique communitate, Deo

3\. prius reputabitur: siquidem Deus est ens; non tamen omne ens. sed hæc omnia sunt falsa, & à vera philosophia alienissima.

Soluuntur argumenta. Cum ergo hæc ita se habeant, facilè erit præpositis respondere argumentis. Et ad 1. quidem sic dici potest. Substantiam, & accidens in ente conuenire; quatenus scilicet iste terminus ens, de quolibet illorum communiter prædicatur: proprijs vero conceptibus differre; quatenus proprius terminus de proprio sibi subjecto, & non communiter prædicatur.

1\.

2\. Ad 2. substantia, & accidens habent vnum modum essendi analogum communem, communitate vtique proportionis, quatenus accidens à substantia, etsi non formaliter; tamen effectiuè dependet: hoc enim modo substantiæ prædicamentorum sunt impermixtæ, aliter actio non esset causa passionis. Hæc igitur communitas proportionis, vni conuenit propriè, alteri secundario. Non inest autem illis communitas abstractionis, quasi ille modus à substantia abstractus, atque accidente in communi, sit enti quidditatiuus, & proprius. Ad *confir.* ens ibi pro vno accipitur concepto disjuncto: significat .n. substantiã, vel accidẽs: sensus ergo est, rationale est ens. i. e. substantia vel accidẽs. Non opus est ergo vnũ conceptũ præcisum ponere, sed vnum potius disjunctum, quod profecto substantiæ, atque accidenti congruit, secundum proportionem, quam habens ad inuicem.

3\. Ad 3. Quoniam ens significat decem conceptus, vel conceptum disiunctum; substantia autem, vnum conceptum tantum, & abstractiuè, hac de causa est primum intellectus objectum. Ad *confir.* si ens in tota sua communitate accipiatur; tunc quidem verissimè dicimus: Plato est ens, & non: Plato est substantia. At si quatenus in 10. prædicamenta est diuisum, hoc certè modo, non est prius, prioritate naturæ: Plato est ens, quam Plato est substantia. Ad aliam confirm. vt passio de proprio demonstretur subjecto, non est necessaria rationis significatæ diuersitas, sed diuersus modus concipiendi; concipimus enim entis conceptum, non modo substantiam, verumetiam, ex consequenti, accidens significantem, non sic autem, substantiæ conceptum; quippè, qui vnum tantum absolutè significat.

4\. Ad 4. Ens prædicatur secundum conceptum communem, per modum concipiendi disiunctum, non autem per communitatem rei conceptæ. Ad *confir.* ille conceptus est idem vtrique, si secundum proportionis identitatem intelligantur: vnde illa regula huic proposito non congruit, sed illis tantum, quæ sunt simpliciter eadem, eidem tertio. Ad aliam *confirm.* conceptus entis disiunctus est simpliciter simplex, distinctus vero est simplex: illius enim conceptus per terminum communissimum, istius vero per terminum minus communem significatur.

5\. Ad 5. Quamuis ens quoad secundum ipsius significatum, sine substantia, saluari, seu consistere possit; non tamen quoad principale illius significatum: nam ens, quod immediatè in 10. diuiditur prædicamenta, habitudinem habet ad substantiam; diffinitum enim non potest separari à suo diffinito: propterea diffinitionem, sine diffinito concipere non valemus, nec accidens sine subiecto: etenim illius esse, est inesse. Quare, ens tuo accidens licet quoad esse actuale, sine substantia *Ens quid sit.* saluari possit; sine verò aptitudine ad illam, minimè. Ad *confirm.* dico, pro contradictione defendenda, sufficere modum concipiendi, nec requiri distinctionem secundum rei rationem. Quanquam igitur ens, & substantia, secundum principale entis significatum, vnum, ac eundem enuntient conceptum; diuerso tamen modò significandi, ac concipiendi, illum significant: ex quo patet non sequi, quod in argumento assumitur. Ad aliam *confirm.* dico, ens, quod diuiditur in Deum, & creaturas, respectu entis, quod diuiditur in 10. prædicamenta, dicere conceptum priorem, prioritate naturæ, ac perfectionis. 6. Ad 6. licet ens, secundum vocem, communius sit quam ipsa substantia; non sic tamen se habet secundum proprium, primarium, ac quidditatiuum conceptum, cum illius proprius conceptus, sit conceptus substantiæ. Nec multum refert, quod plura significet quam substantia, quum id illi contingat secundum diuersum modum concipiendi, significandique. Illud ergo est dicendum prius secundum naturam, è quo non conuertitur consequentia subsistendi, quando tum conceptu, tum etiam voce prius reputatur; non autem quando sola tantum voce præcedit. Ad *confir.* omnis conceptus creaturarum in Dei conceptum resoluitur, quatenus nomine entis significatur; cum habitudine tamen ad creaturas, quia nimirum creaturæ ab ipso Deo dependent.

Sed *adhuc aliquis instabit*: Quod habet vnum modum essendi in substantia, & accidente, est vnius conceptus in vtroque; vna enim ratio conceptus, ab vno sumitur modo essendi. sed ens habet vnum modum essendi in illis, nempè formaliter: substantia certè est ens formaliter, similiter & accidens, vt quantitas: nam etsi subiectiuè sit per substantiam; est tamen seipso formaliter: non enim substantia est formale principium, quo accidens est tale: ens igitur formaliter inest vtrisque. 1. Adde, quod ens est obiectum potentiæ, quod naturaliter præcedit illam, insuper substantia & accidens, maiorem habent conuenientiam, quam ens, & nihil. & intellectus vera intellectione intelligit ens esse commune substantiæ, & accidenti: igitur communem habet 2. conceptum. denique vniuersalitas entis, figmento esset similis, si nihil in re conuenientiæ haberet. Dico ad 1. *minorem* esse falsam, vtpote quia esse formaliter in substantia, aliud est ab eo, quod dicitur esse in accidente; ideoque ab illis abstrahi non posse modum aliquem communem. Accidens præterea est ens formaliter, propter substantiam. Ad 3. alis dico, ens esse obiectum potentiæ: verum absque intellectus operatione, non esse vnum. vnde ante actum intellectus, obiectum est multiplex; post illum vero, commune, & vnum redditur. Similiter post actũ intellectũ, vniuersale fit actu cõmune, ante vero erat in singularibus non vnũ. simili quoq; modo substantia & accidẽs se habẽt: nec est figmẽto similis, cum illi res correspondeant, quæ aptitudinem habent, vt sub illa vnitate comprehendantur, atque concipiantur. *Quod prædicetur vniuocè.* Ens ergo non habet vnum conceptum vniuocum, & ex consequenti non prædicatur vniuocè, quod etiam præter alia, quæ dicta sunt, sic quoque constare potest. 1. Etenim, si de omnibus prædicatur vniuocè: igitur formaliter de modis, quibus diuiditur, nempè finito, & infinito prædicaretur, quod est falsum: 2. semper enim contrahens, non includit ipsum contrahibile, immo est extra rationem contrahentis. Amplius, quæcunque sunt in aliquo vniuoca, aliquam inter se vniuocationis similitudinem habent. sed inter infinitum, & finitum huiusmodi vniuocationis similitudo inueniri non potest, similiter inter primam causam, & causatum. Adde, quod si vniuocè de Deo, & de creaturis prædicatur, sicut Deum esse, est necessarium; ita etiam, & creaturas, alioqui non esset vniuoca prædicatio. sed hoc est falsum. ergo &c. Adde, quod tunc in Deo esset aliqua compositio, nempè ex entitate communi, & particulari; in omni enim re esset entitas communis, & hoc ens, de quo prædicatur. Sed *ad hæc patet responsio* ex supradictis: res namque ad vtrumlibet agitatur. *Propria opinio.* Quod si quispiam desideret audire, quid ipse de hac graui altercatione sentiam, hæc pauca percipiat. Entis conceptus bifariam accipi potest: vno quidem modo, vt est quædam res, & ita est vnus numero: alio vero modo, vt ad res conceptibiles refertur: & sic earum rerum, quæ mente concipiuntur, est repræsentatiuus, atque earundem ratio, & vnus conceptus, vnitate proportionis, quatenus scilicet accidens, proportionem habet ad substantiam. Suffragatur nobis phil. sententia; ita de hac re *4. met. 1. Ethic.* differentis: *Ens*, inquit, *multa significat, non quidem secundum vnum rem, sed secundum vnam rationem simplicem, ipsis communem.* sed multa significat ad vnum, scilicet secundum attributionem ad vnum; quæ nihilominus omnia, vna

impo-

Ens quid sit. impositione, & ex consequenti, vnico conceptu significat: hoc quidem dixerim. quod si tibi non arriserit, accipe quod alij dicunt, nempe ens significare conceptum disiunctum, qui est vnus, vnitate proportionis, seu analogiæ; ens enim secundum hunc modum, aut substantiam, aut accidens significat. vel vt alij sentiunt, scilicet ens significare immediate 10 conceptus, atque ex his fieri conceptum vnum, vnitate vtique proportionis, seu analogiæ: verum quilibet abundet in sensu suo, in his maxime, quæ sine fidei detrimento intelligi diuersimode possunt.

CAP. VII.

Ens non dici Analogice.

Ens non dici analogice. Excussis his, quæ ad vniuoci, atque æquiuoci rationem spectata videbantur; reliquum nobis est, aliam quoque disputantium partem, aliquibus argumentorum ictibus adoriri, atque inprimis asserere, ens de suis inferioribus analogice non dici, nec secundum conceptum disiunctum, aut identice de substantia, & accidente, sic arguendo: Quod prædicatur analogice, secundum idem nomen, eandemq; rationem diuersimode participatam, prædicatur; hæc enim est proprietas tertiæ speciei analogiæ, vt dixi. sed hoc nomen ens. non solum vnam, sed plures significat rationes, vtpote Deum, & creaturam, substantiam, & accidens: quorum rationes, seu diffinitiones sunt diuersæ. igitur analogice de suis inferioribus non dicitur. Sane, omnis prædicatio apud philosophum est vniuoca, aut æquiuoca, aut denominatiua. sed ens non prædicatur æquiuoce, neq; vniuoce, vt dictum est supra: deno-
2. minatiue ergo, & non analogice. Amplius, quod de aliquibus analogice prædicatur, in quidditatiuo illorum conceptu comprehenditur, atq; intelligitur; vt omnium propemodum est sententia. sed ens in quidditatiuo substantiæ conceptu non includitur; alioqui ipsam intelligere non possemus, nisi ipsam existere intelligeremus; ens enim idem est, *Quod non datur conceptus disiunctus.*
3. quod existens. sed hoc est falsum: ergo &c. Contra illud, quod dicitur de conceptu disiuncto, sic arguo: Esse, *teste Dionysio*, perfectius est quam viuere; quia nimirum simplicius: igitur ens habet conceptum simplicissimum. at conceptus disiunctus, non est conceptus simplicissimus: ens ergo non significat conceptum disiunctum. Reuere, omnis conceptus disiunctus, duos in se conceptus simplices virtualiter comprehendens, in priorem vtique resolubilis est conceptum. si ergo ens, cōceptum habet disiunctum: ergo aliquis erit conceptus prior conceptu entis, atq; ita ante ens, erit ens, quod est absurdum. Sane, simplici operationi, simplex conuenit obiectum. sed operatio intellectus est simplicissima: eius ergo obiectum, scilicet ens, erit simplicissimum, quod plane fieri non posset, si illius conceptus esset disiunctus. Præterea, quod disiunctum significat conceptum, non prius vnum, quam aliud significat: igitur, enti, disiunctus non conuenit conceptus; prius enim substantiam, quam accidens significat. Adde, vnumquodq; nomen, vnius gratia *Quod non prædicetur identice.* rei significandæ impositum esse, quippe, quod vnum determinate non significet, nihil plane significat: quod certe facere nequit, quod disiunctim plura significat: ergo quod
5. prius. Neq; etiam prædicatur identice: nam si analogice prædicatur; nō ergo identice; quod enim identice prædicatur, conuertibiliter vtiq; prædicatur: vt homo est homo. sed ita ens de substantia, aut accidente non prædicatur: ergo &c. Sane, quod ponit in numerum cōtra substantiam, identice prædicare non valet. sed ita se habet ens ad substantiam; addit enim in sua significatione accidens, quod in substantia non includitur: non ergo identice prædicatur. Profecto, si non poneret in numerum; tunc plane ista esset vera: substantia est: ergo ens, quod est falsum: rosa namque in hyeme est substantia; non tamen est ens, cum non existat in rerum natura, nisi in anima tantum.

Ex his ergo patet ens analogice non dici, neque disiunctum habere conceptum, deniq; neq; identice de substan-
1. tia, & accidente prædicare. Verum hæc ita solui possunt, & primum quidem sic: Deus & creatura, substantia & accidens, secundum dependentiam vnius ad alterum, vnum habent conceptum; vnitate vtiq; proportionis, seu analogiæ, & hoc sufficit, vt ens de illis analogice, seu proportionabiliter prædicetur. Ad *confirm.* sub prædicatione æquiuoca, analoga continetur; analogum enim est æquiuocum à consilio: Itaque ens, non mere æquiuoce, sed analogice de
2. suis inferioribus prædicatur. Ad 2. si ens ita intelligatur, vt idem sit, quod existens, in formali plane substantiæ conceptu non includitur: nec etiam hoc modo in 10. prædicamenta diuiditur. at si intelligatur ab actu essendi, & vt alij dicunt, nominaliter; sic vtique includitur in conceptu substantiæ, vnde nec substantiam, sine ente intelligere possu- Ens quid sit.
mus. Ad 3. Quamuis ens secundum primatum ipsius significatum sit simplicissimum; quatenus vero in 10. diuiditur prædicamenta est confusissimum, cum de diuersis prædicetur generibus. Ad *confirm.* dico, sufficere si in principaliorem resoluatur conceptum, qui minus principali conceptu est prior. Ad aliam *confirm.* operatio intellectus est simplex secundum essentiam; multiplex tamen secundum virtutem: similiter ens se habet, vt dixi. Ad 4. *Anteced.* esset ve- 4.
rum, quando ens sine aliquo ordine significaret: sed posteaquam substantiam principalius significat, deinde accidens, nullum sequitur inconueniens. Ad confirmationem, verum est de nomine vniuoco, quod principaliter imponitur ad vnum determinate significandum, secus autem est de ente, quod substantiam principaliter, deinde accidens significat. Ad 5. illud *conseq.* esset verum, quando illa duo, ordi- 5.
nem haberent ad vnum tertium, modo autem res non sic se habet, propterea non sequitur, quod infertur. Ad 1. *confirm.* ens, quoad principale suum significatum, nihil addit ad substantiam; bene tamen quoad modum concipiendi, atque intelligendi. Ad vltimam confir. dico, rosam non esse ens participaliter, sed nominaliter: hoc est, non quoad subsistentiam, sed quoad modum concipiendi.

QVÆSTIONIS OCTAVÆ
CAP. I.

Ens in quantum ens, est subiectum adæquatum in prima philosophia.

Qvomodo ens de suis dicatur inferioribus, hactenus disputando, quæsiuimus: alia sunt nobis posthac inquirenda, quæ nostro proposito conducere iudicauimus, sine quorum cognitione, quoniam modo ens diuidatur in actum, & potentiam, recte sciri non potest. Proposuimus autem nobis excutiendam, examinandamque famosam illam quæstionem, à nobilissimis, præclarissimisque ingeniis agitatam, ventilatam, atque excussam, nempe ens, in quantum ens, primæ philosophiæ esse adæquatum subiectum: ex cuius profecto notitia non parum luminis accessurum putamus, ad ea, quæ deinceps à nobis erunt enuncianda, atque enucleanda. Titulus ergo quæstionis est talis: Ens reale per se, in quantum est tale, est subiectum in prima philosophia. ens, inquam reale, vt secernatur ab ente, quod & reali, & rationis enti est commu- *Ens reale commune*
ne, illud enim, cum nullam rei dicat vnitatem, nisi vocis tantum, realis scientiæ subiectum esse non potest. Ens igitur *finito, & infinito subiectum meta.*
reale per se, quoniam authore philos. *accidens non est ens per se, sed est ens diminutum*, atque imperfectum, commune enti finito, & infinito, (primus sane philosophus non solum circa ens finitum, verumetiam circa infinitum versatur) est *6. met. 8.*
subiectum adæquatum metaphysicæ: nullum certe participans rationem entis, metaphysici speculationem subterfugere potest: nec vicissim metaphysicus, aliquid, nisi ratione, qua est ens, speculatur, atque considerat. Porro, quod dicitur à philos. metaphysicum scilicet, & logicum loqui de o- *4. met. 5.*
mnibus, atque ita in ente conuenire, quod etiam à commentatore confirmari videtur, sic dicente: metaphysicum & logicum in ratione subiecti esse vnanimes: de subiecto materialiter, non formaliter sumpto, intelligi debet. etenim metaphysicus, veram entitatem cuiuslibet entis, vt entitas est, perscrutatur: logicus vero satagit, quomodo cuilibet enti, aliquam ex secundis intentionibus attribuat. Item, logicus de omnibus considerat ab aliquibus communibus procedendo; metaphysicus vero ex proprijs; propterea ille opinionem, iste autem scientiam generat. Itaq;, in subiecto adæquato, secundum rationem formalem, metaphysicus, & logicus non sunt concordes, sed abinuicem dissentiunt. Cæterum, ens, hoc modo acceptum, esse adæquatum primæ philosophiæ subiectum, sic patefieri potest: Illud est primæ philosophiæ subiectum adæquatum, cuius passiones, quæ ipsi primo, & per se conueniunt, in huiusmodi scientia 1.
considerentur; hoc enim decet habere cuiuslibet scientiæ subiectum. sed propriæ entis realis passiones, vtpote transcendentia, actus, & potentia, finitum & infinitum, sub metaphysicæ speculatione continentur: ergo &c. Sed *dubitabit aliquis* ac dicet: Philos. quod *in* 4. dixit esse subiectum met. *4. 9. 10. met.*
in 10. prædicamenta diuisit. Metaphysicus ergo, entis pas- *5. met. de ente.*
siones considerat, quatenus in 10. prædicamenta diuiditur,

Ens est subiectũ met. similiter & ipsum est. *Dico*, philosophum 4. *lib. tex.* 1. di-
xisse, quendem esse scientiem, ene in quantum ens, specu-
lantem. ec quæ illi insunt secundum se, exemplis *tex.* 3. pro-
palasse, nampa vnum, ac alia transcendentia, quæ plane nõ
consequuntur ens prædicamentale, sed reale potius. falsum
est ergo, firmiter asserere, philos. *lib.* 5. *cap. de ente*, diuisisse
eo etantum in decem prædicamenta. cum ubi palam diui-
sarit per potentiam, & actum; ac vtramque in diuersis libris
diuisionem prosequatur: alteram quidem, quæ est in 10.
Dua entis diuisiones. prædicamenta in lib. 7. & 8. Alteram vero, in nono eiusdẽ
philosophiæ libro. Sane, diuisio entis in 10. prædicamenta,
non est prima entis diuisio, sed alia est prior, qua ens diui-
ditur in finitum, & infinitum, deinde ens finitum in 10.
prædicamenta: omne autem ens prædicamentale, est fini-
tum, Deus autem infinitus, ideo est extra omne genus, ex
2. quo patet arguentem nihil concludere. *Secunda ratio.* Ens in
quantum ens, passiones habet de ipso demonstrabiles: ali-
cuius ergo scientiæ erit subiectum, non quidem physicæ,
nec etiam metaphysicæ: quoniam scientiæ particulares par-
4. met. 2. tem entis considerant. Quare, si hac in philosophia non est
subiectum, alicuius tandem erit, quæ esset hac vniuersalior,
quod est falsum, tunc etiam hæc prima philosophia dici nõ
3. posset: ergo quod prius. Item, huic sententiæ fauet autho-
6. met. 3. ritas philos. sic arguentis, si non est altera substantia præter-
quam natura consistens; tunc plene physica esset prima sci-
entia: esset enim de omnibus entibus, sicut nunc est de om-
nibus entibus naturalibus. omnia namque entia tunc essent
naturalia, ac vnum haberent subiectum commune. Igitur
subiectum primæ philosophiæ est aliquod communissi-
mum, hoc est, ens: alioqui falsa esset philosophi conseq.
4. Ad hæc. Ad primam philosophiam spectat, primas causas
speculari, *prologo met.* igitur primarum causarum effectus
consideret; eiusdem enim scientiæ est considerara causam,
& effectum. sed primæ causæ ex seipsis, & secundum seipsas,
sunt causæ entium, in quantum entia: ens igitur in quantum
ens est, vt primum, ac adæquatum istius scientiæ subiectum
5. consideratur. Amplius, maxime scientia circa maxime sci-
bilia versatur: sed maxima scientia est metaphysica, maxi-
mum vero scibile, est ens in quantum ens, vt postea dice-
mus: ergo &c. maxima namque scibilia, vel ea dicenda
sunt, quæ prius cæteris sciuntur, ac sine quibus, alia sciri
non possunt, vtpote ens in quantum ens, & quidquid ens
hoc modo consequitur. vel illa plane, quæ certissime sunt,
cuiusmodi sunt principia, & causæ; quæ profecto eo sunt
certiores, quo fuerint priores: atque ex illis dependet om-
nis posteriorum certitudo. Itaque, vtroque modo, non
quidem seorsum, ob vnitatem scientiæ conseruandam, sed
coniunctum, seu sub aliqua ratione communi, metaphysi-
ca, siue maxima scientia illa contemplatur. Ex his ergo, at-
que similibus patet, quomodo ens reale, quatenus est tale,
ac finito, & infinito enti commune, sit primum, atque adæ-
quatum primæ veræque Theologiæ, seu sapientiæ, maxi-
mæque scientiæ subiectum. Hæc, quæ dicta sunt, rei verita-
ti, atque rationi conformia esse puto. Verum, ne aliorum
rationes nihil fecisse videamur; in medium nonnullos ad-
ducere placuit, qui aliter sentire videntur. Apud *Alphara-*
In codicillo de diuis. scient. *bium*, Deus est primæ philosophiæ subiectum: idem nam-
que est abstractiuæ, & intuitiuæ sapientiæ subiectum. sed il-
lius intuitiuæ est Deus: ergo & abstractiuæ. Sane, illud est
Quod Deus sit subiectum met. in scientia subiectum, ad quod omnia attribuuntur, quæ in
illa considerantur, quodque principaliter consideratur in
illa scientia. sed in prima philosophia, Deus obtinet huius-
modi dignitatem: ipse ergo est illius subiectum. Adde, quod
1. philos. 6. *met.* dixerit, primam philosophiam esse de separa-
2. bilibus, & immobilibus. sed Deus est summe immobilis,
summeque ab omnibus secretus, & remotus: ergo quod
prius. Hæc Alpharabij doctrina, Auicennæ minime placu-
it, ideo multis aduersus illam argumentis pugnare non de-
stitit. *Nulla*, inquit, *scientia probat suum subiectum. at Deum esse,*
probatur in hac sapientia: Deus ergo non est huius scientiæ subiectum.
c. phys. vltimo. Auerroes argu contra Auicennam, qui posuit ens in quan-
tum ens, metaphysicæ esse subiectum: *Qui*, inquit, *dicit,*
quod prima philosophia nititur probare entia separabilia esse, peccat;
genus enim entium separatorum esse, non demonstratur
nisi in scientia naturali; hæc enim entia sunt subiectum pri-
mæ philosophiæ, & impossibile est aliquam scientiam de-
monstrare suum subiectum esse. sed concedit ipsum esse,
aut quia est manifestum per se, aut quia est probatum in a-
Alia rationes. lia scientia: vnde peccauit Auicenna, qui dicit primum phi-
losophum demonstrare primum principium esse. Acce-
3. dunt ad commentatoris sententiam tuendam, atque de-
fendendam, & aliæ non parui faciendæ rationes. Reuera, si

omnis propemodum metaphysicus labor, ad librum 12. Ens est subiectũ metaph.
tendit, qui de separatis loquitur substantijs; non temere
quis dixerit, huiusmodi substantias esse primæ philosophiæ
subiectum: hæc sane præcipue est inter alias subiecti condi-
tio. Adda, quod hæc scientia cum sit maxime diuina, illius a.
maxime interest, diuinissima speculari, cuiusmodi est Deus 6 met. a.
benedictus. Item, *Prima*, inquit, *philosophia est circa separabilia,* 3.
& immobilia: Deus ergo est subiectum primæ philosophiæ.
Verum his aduersantur nonnullæ rationes: inprimis, quia
illa quæ demonstrantur in hac scientia, siue de subiecto i-
stius scientiæ, sunt actus & potentia, idem & diuersum, cau- 1.
sa & causatum, & quæ sunt generis eiusdem, quæ Deo opti-
mo maximo non competunt. Amplius, principium subie- 2.
cti, atque scientiæ, non est eiusdem scientiæ subiectum, *sed*
Deus est principium scientiæ metaphysicæ, vt habetur, ergo. Sane, 12. met.
quæ in scientia hac pertractantur, sub Deitatis ratione non 1. 3. 6.
considerantur, sed potius sub entis ratione. at omnia, quæ
in aliqua scientia consideranda sunt, sub ratione subiecti e-
iusdem metiuntur: Deus ergo non est subiectum in prima
sapientia, seu philosophia. Sed *dubitabit aliquis*, & quidem *Quomodo*
non temere, si substantia separata est principium subiecti *substantia*
met. principium autem scientiæ, siue subiecti in eadem sci- *abstracta*
entia demonstrari potest, demonstratione signi, authore *sit subiectũ*
Auerroe. *Declarat*, inquit, *per signum, & per demonstrationem* *met.*
simpliciter. & 22. primum autem motor impossibile est, vt declare- 2. phys. a6.
tur, nisi per signum naturale: quare ergo 1. *phys.* *comment.* *vlti-*
mo, dixit non posse demonstrari? similiter. *Diuinus*, inquit, 8. phys. 3.
accipit prima principia mouentia a naturali, & nullam habet viam
ad demonstrandum esse primum motorem, nisi accipiat ipsum pro
constanti à naturali. Et quod existimauit Auicenna, quod diui-
nus debet monstrare principium esse, est falsum: & via eius, quam
finxit, & vsus est in libro suo. Similiter Algazel sequens ipsum, est
tenuis, & non est demonstratiua. Eodem modo 12. *met. comm* 5.
Diceret fortassis aliquis, hoc ita contingere, quia substantia
separata non modo est principium; verumetiam pars sub-
iectiua, quam idem Commentator fatetur, demonstrari
non posse. Atqui, tunc idem esset suipsius principium; quia
nimirum principium, & pars. sed hoc est absurdissimum,
sicut haberi potest ex 2. *de anima* 27. Quemobrem, intelli-
gendum est quid ab eo dicatur 1. comm. 12. met. vbi meta-
physicam sapientiam, in duas partes diuidere videtur: qua-
rum altera, substantiam abstractam speculatur, quæ est pars
entis, secundum primam sui diuisionem: altera vero, sub-
stantias consideret, materiæ coniunctas; cuius, profecto
substantiæ separatæ sunt principia, secundum quidem fina- *Quomodo*
lis, formalis, ac efficientis causam. Itaque, cum scientia di- *est subie-*
uina, substantias speculatur abstractas; ipsæmet substantiæ, *ctum.*
vicem subiecti subire queunt, quod dicit demonstrari non
posse à diuino, cum hoc accipiat à naturali, qui via motus ad
illarum cognitionem peruenit. sicut palam docet Auer. 12.
met. comm. *Consideratio*, inquit, *istarum formarum est in scien-* 12 met 5.
tia naturali, non in prima philosophia, sicut putauit Auicenna. Et 1 phys. a6.
scientia naturalis consideret de esse formarum quousque
perueniat ad vltimam formarum materialium, & prima-
rum abstractarum, nempe ad animam intellectiuam, quæ
est media inter diuinas, & brutales. Cum vero considerat
substantias materiæ coniunctas, quarum substantiæ abstra-
ctæ sunt principia, vel vniuoca, vel analoga; tunc ostendi
possunt demonstratione signi. Hæc si ita intelligentur, fa-
cile erit cognoscere, quomodo substantia separata sit subie-
ctum met. Ad Alpharabij, aliorumque rationes dico, idem
esse primum vtriusque metaphysicæ subiectum, primitate
vtique perfectionis, nempe Deum benedictum, de quo
quidem præsens inquisitio non dubitat. Cætera, ex iam
dictis, sunt manifesta. Præterea, si quis vellet omnino con-
tendere, ac firmiter asserere, quod Auerroes senserit sub-
stantias abstractas esse omnibus modis primæ philosophiæ
subiectum; is plane affirmabit, Auerroem à seipso discre-
pare. Etenim 12. *met.* 1. affirmat metaphysicam esse de ente, *Quid A-*
in quantum est ens, & de his, quæ ens consequuntur: *Dixit* *uerr. sen-*
Alexander, inquit, *quod sua intentio in hac arte fuit loqui de ente in* *serit de*
eo quod est ens. Eodem modo 4. *met.* 1. & 3. *met.* Quando er- *subiecto*
go disputat contra Auicennam, dicit quodammodo con- *met.*
trarium; recte profecto est intelligendus, quippe, cum ipse 1. phys. vlt.
non senserit entia separata hac in scientia subiectum esse
adæquatum: tum quia in eodem commento præmiserat
hanc scientiam esse de ente simpliciter: *Consideratio*, inquit,
de formis est duarum scientiarum; quarum vna scilicet naturalis *Scientia*
considerat de formis materialibus: secunda autem de formis simpli- *concedit*
cibus abstractis à materia: & est illa scientia, quæ considerat de ente *suum sub-*
simpliciter. hoc autem genus entium separatum, in hac tan- *iectum.*
tum scientia declaratur. impossibile est autem aliquam
scien-

Ens est subiectū met. 1 an. 17. 25. 1. & 3. cæl. 4.

scientiam declarare suum subiectum esse; sed concedit ipsum esse, aut quia manifestum per se, aut quia demonstratum in alia scientia. Hoc idem habetur alijs locis supra adductis. Tum etiam quia locutus est in plurali, et vnius scientiæ, vnum tantum debet esse subiectum. Quando ergo Comment. asserit, substantias separatas esse subiectum metaphys. hoc certe voluit in ferre, quod scilicet principaliores, perfectioresque essent adæquati subiecti partes, sicut paulo ante dictum est. Sensus ergo Commentatoris aduersus Auicennam, talis est: Quemadmodum nulla scientia probat suum subiectum adæquatum; ita etiam nec suas partes principales. Aliæ rationes, hoc tantum concludunt, ens separatum esse primum primitate perfectionis: ens igitur, in quantum ens est subiectum adæquatum primæ philosophiæ.

CAP. II.

Ens prædicamentale, id est diuisum in x. prædicamenta, esse subiectum met.

Quod Commentator non senserit ens prædicamentale esse subiectum met.

Qvidam arbitrati sunt ad mentem Comment. se loqui, si ens prædicamentale dixerint, subiectum esse primæ philosophiæ; sed ij profecto longa videntur à vera Comment. mente recedere: nam si metaphysici interest, entia abstracta speculari, sicut iā dixi, ex mente Comment. abstracta autem apud Comment. non sunt in prædicamento substantiæ, sed corruptibilia tantū: igitur in metaphysici considerationem non caderent, quod expresse pugnat contra Comment. sententiam: nunquam ergo Comment. sensit, ens prædicamentale esse subiectum met. Qui ergo arbitrātur ens diuisum in 10. prædicamenta

1. esse subiectum met. ita arguunt: Illud est subiectum in met. cuius principia, & causas quærimus 4. *met.* sed in ea, quæ dicitur prima philosophia, solius entis prædicamentalis principia, & causas quærimus: ens namque quatenus ens, non habet principia, & causas, alioqui omne ens esset huiusmodi, atque ita ad primum ens non esset deueniendum, quod

2. est plane falsum, ergo, &c. Sane, si ens, quod est commune Deo, & creaturis, est primæ philosophiæ subiectum; pari quoque ratione, ens quod est commune enti reali, & enti rationis, cum illa plane membra sub entis specie contineantur, esset primæ philosophiæ subiectum, quod est falsum: rationali enim, & reali scientiæ, commune aliquod subiectum esse non potest: vnde Arist. 6. *met.* à primæ philoso-

3. phiæ contemplatione, ens rationis exclusit. Adde, quod omnes conditiones subiecti adæquati, enti prædicamentali attribui possunt: igitur subiectū erit metaphysicæ adæquatum. Item, ens simpliciter sumptum non est met. subiectū, quod sic comprobabo: Vnius scientiæ realis, vnum est subiectum reale; per vnum enim habitum, vno vtimur actu. sed actus vnus, est circa vnum subiectum, vtpote pulsatio vna, circa vnum pulsabile: sed prima scientia est vna, & realis: vnum ergo habebit subiectum reale. ens autem non est vnum, quia multiplex, nec reale, quia non est vniuocum, vt dictum. si autem æquiuocum, aut analogum; conceptus potius est mentis, quam aliqua vera realitas ergo, &c. Sane, quæ se totis distinguuntur; nihil certe commune reale habere poterunt: oppositum enim prædicati infert oppositum subiecti. sed Deus, & creaturæ, se totis distinguuntur, alioqui Deus non esset summe simplex, quippe, qui haberet, quomodo cum creatura conueniret, pariterque dissentiret: igitur, ens Deo, & creaturæ commune, non est ali-

4. quod vnum reale. Amplius, quod scientiam formaliter non distinguit, neq; denominet à suo proprium, ac verum subiectum dici non potest; hæ; lat suot primi subiecti conditiones. sed enti sic intellecto, huiusmodi conditiones desunt; nam denominare nequit, nec etiam distinguere. profecto metaphysica à philosopho 6. met. à mathematica, & naturali secernitur, vocaturque Theologia, quia scilicet circa diuina versatur: igitur ab ente, Deo, & creaturæ com-

5. muni non distinguitur, neque denominatur. Ad hæc, beatitudinem in metaphysica contemplatione consistere; decimus docet *ethicorum liber*. Porro, speculatio ad subiecti nobilitatem refertur, quæ sua virtute, eorum quæ in scientia tractantur, notitiam continet. sed in speculatione entis simpliciter, huiusmodi speculatio haberi non potest: imperfectissimum plane cum sit, imperfectissimam habebit notitiam: non erit ergo beatitudinis causa, & ex consequenti, nec in prima philosophia subiectum. Præterea, si ita res se habet; tunc certe omnes aliæ scientiæ, metaphys. subalternarentur. sed conseq. est falsum: ergo; tunc enim primæ philosophiæ subiecto, cuiuslibet subiectum scientiæ subderetur, quod spectat ad proprietatem scientiæ subalternæ, vt ex primo posteriorum colligitur. At, 6. *met.* contrarium docet philosophus: in tres namque partes speculatiuam distinxit scientiam; quod profecto non fecisset, si metaphysicæ subalternare credidisset, alioqui plures eddidisset. Accedit ad hoc authoritas philos. 1. *post.* asserentis oportere notum esse subiectum. si est, & quid est, quod certe enti sic accepto non conuenit: aut enim est æquiuocum, secundum Porphyrium, æquiuocum autem non habet quid: aut communissimum, quod genus supra se non habet, neque differentiam, neque ex consequenti diffinitionem, atque ita non habet quid; diffinitio siquidem dicit quid esse rei, vt legitur 1. *Top.* Item cuilibet subiecto, passiones insunt de i- 7.
pso demonstrabiles, vt dicitur primo post: sed enti tales non insunt; passio siquidem à subiecto essentialiter differt, & de eodem denominatiue prædicatur, & non è conuerso, quia prædicationes per se (vt dicit primus posteriorum) non conuertuntur. at ens cuilibet rei essentialiter inest, & de quolibet conuertibiliter prædicatur: igitur passionibus caret, & ex consequenti authoritate subiecti. Adde etiam ex eodem libro, cuiuslibet scientiæ subiectum propria habere principia, & partes. et, cum ente nil sit prius, principium autem principiatum præcedit; subiecti vtique ratio illi non congruit, alioqui quodlibet ens haberet principia, si ens in quantum ens haberet principia: sic enim arguit philos. 1. *priorum cap.* de reduplicatione, Si iustitia esset bonum in eo quod bonum: omne ergo bonum esset iustitia. sed conseq. est falsum, esset profecto in principijs, & principiatis processus in infinitum: ergo. &c. Præterea, substantia est pri- 8.
mum huius scientiæ subiectum teste philos. *Vbique*, inquit, 4. *met*. 2.
vero proprie primi est scientia, & ex quo alia pendent, & propter quod dicuntur quod si hoc est substantia, ipsum philosophū principia substantiarum, causasque habere oportet: igitur non est ens; vnius enim subiecti, vnum est, & non plura prima subiecta. Sane, si ens in quantum ens, est metaphysicæ subiectum: igitur, omne ens; quod enim competit alicui secundum quod ipsum; competit etiam omni. sed hoc est falsum, alioqui ens rationis esset subiectum met. Denique, præstantissimæ scientiæ, præstantissimum conuenit subiectum. at, præstantissima est metaphysice, nobilissimum vero ens, est Deus: Deus ergo, & non ens in quantum est primæ philosophiæ subiectum. Adhuc, qualibet subiecti par- 9.
te, ipsum subiectum debet esse prius, saltem secundum rationem. sed ens neque re, neque ratione, est prius Deo; nam vnum, siue idea vnitatis, iuxta Platonis doctrinam præcedit ens: ergo quod prius.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

Ad 1. ens in quantum est subiectum metaphysicæ, quod certe non habet principium effectiuum, materiale, formale, aut finale; alioqui Deo illa essent tribuenda, quod est falsum. Quando ergo 1.
philosophus dicit, quod principia, & causæ quæruntur entium, in quantum entia; media vtique intellexit, quibus entis de ente proprietates probantur, quæ profecto causæ, & principia formalia dicuntur in cognoscendo: negatur ergo assumptum minoris, quod ens in quantum ens, non habeat causas, & principia. Reuera, cuiuscunque scientiæ subiectum, habet principia, & causas, primo poster. ex quibus, quæ de subiecto demonstranda sunt, patefiunt, à priori scilicet, vel à posteriori; quatenus vnicuique conuenit scientiæ. sed ens est huiusmodi (sicut dictum est) ergo. Adde, quod philos. clare docet, omnem scientiam particularem, principia considerare, & causas sui subiecti: habet igitur ens, modo iam dicto, causas, & principia. Ex quo etiam patet, primam causam, quatenus cadit sub considerationem metaphysici, habere causas, & principia formalia apud nostrū intellectum, quæ plane sunt primæ causæ effectus, vel conceptus. Nec hoc repugnat perfectioni vniuersali primæ causæ, quum hoc non sit principium in genere entis, sed potius in ratione cognoscendi, respectu nostri intellectus. Itaque illud, vnde incipit nostra cognitio, respectu nostri intellectus principium, respectu vero Dei, effectus nominatur; vnde prima causa, tum secundum rem, tum etiam secundum rationem est primum principium, licet nostri debilitas in-

Ens habet principia & causas.

6. *met.* 1.

Ens est subiectū met.

tas intellectus, ad illam pertingere hoc modo nequeat. Ad
1. *Neg. conseq.* metaphysica enim cum sit scientia realis, sub-
iectum vtique reale est illi attribuendum: ens autem, enti
2. reali, & enti rationis commune, non est quid reale: sed ab
vtroque abstrahit; ideoque non est eadem ratio. Ad *confir.*
neg. anteced. 1. ens enim prædicamentale non adæquat me-
taphysici negotium, quippe, cum metaphysici intersit, de
passionibus considerare, quæ, ens in 10. prædicamenta, di-
uisum præcedunt; non ergo, omnes adæquati subiecti con-
3. ditiones continet. Ad 3. *Minor est falsa:* ens namque quate-
nus est Deo, atque creaturæ commune, vnum profecto di-
cit conceptum realem. Ad *prob.* dico, Deum, ac creaturam
se totis, in realitate quidem, non autem in conceptu reali di-
stingui: conceptus namque entis, communis Deo, & crea-
turæ, est imperfectus, quia realitati inadæquatus; abstra-
hit enim ab vtroque: est nihilominus realis, & in illo Deus
& creatura conueniunt, qui se totis distinguuntur conceptu
reali perfecto, vtriusque realitati adæquato. Etenim duplex
est conceptus: alter perfectus, & rei adæquatus, quo conci-
pitur res cum suo modo intrinseco, veluti conceptus albe-
dinis, vt quatuor. alter vero imperfectus, & rei non adæ-
quatus, quo realitas sine suo intrinseco concipitur modo,
vt conceptus albedinis sine quatuor. Itaque, Deus conue-
nit cum creatura conceptu entis imperfecto, differt vero
modo intrinseco; ideo compositio in Deum nō cadit, quæ
4. sine conceptu perfecto esse non potest. Ad 4. Prima philo-
sophia non solum versatur circa illa, quæ à particularibus
scientijs considerentur; verumetiam circa illa præcipue,
quæ sunt abstracta, tum à motu, tum etiam à quanto: cuius-
modi sunt substantiæ immateriales, quæ in aliarum non ca-
dunt considerationem scientiarum. Quamobrem, cum hæc
ab alijs secernitur scientijs, per illa, quæ maxime in hac con-
siderantur scientia, conuenientissime distinguitur: scientia
ergo non solum distinguitur, atque denominatur à subie-
cto; sed etiam à causis, rebusque, quæ in illa principaliores,
nobilioresque habentur. vnde & Theologia vocatur, pro-
pter nobilissimas causas. Ad 5. Dico, beatitudinem in me-
5. taphysica contemplatione consistere, quia scilicet circa se-
paratarum contemplationem substantiarum, quæ sunt præ-
cipuæ metaphysicæ partes, versatur. Cum ergo infertur: ens
in quantum ens, non esse met. subiectum. & *neg.* & *ad prob.*
dico, illam admittendam non esse, cum sub metaphysicam
considerationem cedant etiam supernæ mentes, in quarum
6. contemplatione, beatitudo consistit. Ad 6. Dico, subalter-
nis, tribus opus esse conditionibus, quo vere subalternæ di-
ci possint prima quidem, vt ipsarum subiectum, sub supe-
rioris subiecto contineatur: deinde, vt aliquam subiecto su-
perioris addat, accidentalem differentiam: postremo, vt
sua principia, à superiori scientia probentur. Hæ sane con-
ditiones metaphysicæ subiecto non congruunt. Recte,
nullæ scientiæ, aliquem enti accidentalem differentiam ad-
dere potest; nihil enim enti est accidentale. aliarum quoque
principia scientiarum, non demonstrantur à priori in me-
taphysica. Patet ergo quomodo metaphysica, alias sibi non
subalternet scientias. Ad *confirm.* patet solutio ex dictis: ens
profecto medium est inter purum vniuocum, & æquiuo-
cum, ideoque quid habet (vt ita dixerim) mixtum, & hoc
7. sufficit ad illius subiecti constitutionem. Ad 7. Dico, ens
habere proprias passiones, sicuti patet ex 4. met. in princi-
pio. Est scientia, inquit philosophus, quæ speculatur ens, in
quantum ens, & quæ huic insunt secundum se, sicut postea
dicturi sumus. Ad *prob. resp.* illud essentialiter, formaliter
sonare, seu significare. Ad aliam, non admitto quod ens
prædicetur in quid de proprijs passionibus, sicut patebit. Ad
aliam confirm. patet solutio ex responsione ad primum argu-
mentum, quomodo ens habeat principium. Ad 8. *Neg. an-*
8. *teced.* & ad authoritatem philosophi dico: substantiam esse
præcipuam primæ philosophiæ partem, & hoc dicere vo-
luisse philosophum suis *in lib. 4. & 7. met.* vbi dicit substan-
tiam, alia entia, triplici prioritatis dignitate præcedere. non
ergo sequitur, substantiam esse met. subiectum. Ad *confir.*
sufficit quod substantia nobilissima sub metaphysicam cō-
9. siderationem cedat. Simili facilitate soluitur 9. *argum.* quod
certe veritatem habet; quando pars subiecti, non est prin-
cipium subiecti: itaque ens in quantum ens est primæ phi-
losophiæ adæquatum subiectum. His itaque excussis, ratio-
nes Commentatoris sunt examinandæ paulo diligentius, si
nimirum verum sit, primam philosophiam probare non
posse Deum esse. Et reuera, vtramque philosophiam hoc
præstare posse, constat satis, & primam maxime. Sane, si me-
taphysica, effectuum conditiones, quibus ad primæ cogni-
tionem causæ habendam perducimur, præcipue speculatur:
perfecta autem illarum cognitio, sine primæ causæ notitia

Si subiectū possit demonstrari.

habeti non possit; sequitur, vt saltem demonstratione quia, Ens est subiectū met.
primus philosophus Deum esse probare possit: & eo magis,
quo generaliores entis proprietates considerat. Ex hoc et-
iam patet, Deum non esse subiectum met. quippe cum vni-
us scientiæ, vnum sit subiectum, 1. *post.* Sane, si Deus est sub-
iectum met. aliquod commune vniuocum illi est attribu-
endum, vnde huiusmodi scientia, vnitatem habeat: illud
ergo, aut ens, aut substantia erit. si ens: igitur ens, & non
Deus tantum est metaphysicæ subiectum. si vero substantia
fuerit multa sequuntur absurda, nempe, Deum esse in ge-
nere per se; & ex consequenti diffinibilem, quod est fal-
sum: deinde metaphys. non magis immateriales, quam ma-
teriales speculari substantias: communis namque scientiæ,
æque de omnibus negotiatur. Et hoc quoque est falsum, vt
paulo ante annotauimus. Adde præterea illud, quod ab A-
uerroe dictum est, quod scilicet nulla scientia possit suum
demonstrare subiectum, & hoc quoque non omnibus mo-
dis est amplectendum, vt quidam dicunt. Nam si omnis
scientia, vti valet demonstratione quia: probare ergo, vel
probare potest suum subiectum esse. Profecto, quemadmo-
dum per causam probatur effectus propter quid; ita vicis-
sim per effectum probatur causa, quia scilicet demonstra-
tione. Itaque nulla scientia potest demonstrare suum sub- *Subiectum in scientia propria nō demonstratur.*
iectum à priori, & propter quid, cum subiectum sit primum
cognitum prioritate naturæ; potest nihilominus illud de-
monstrare, demonstratione quia, & à posteriori. Scientia
namque, quæ præsupponit aliquem conceptum, puta quid
nominis, apud intellectum, de subiecto, ac de illo conce-
ptu, primo per effectum ergo it, quod sit, deinde, quod alia
sibi insint. Auicenna 6 *naturalium*, ex animæ operationibus,
animam esse demonstrauit, cum anima sit illius libri. Ve-
rum, si bene perpendantur verba Comment. *Subiectum*, in- *1. phys. vlt.*
quit, *aut est per se notum, aut sumitur tanquam notum à scientia*
superiori, in qua fuit probatum; patebit omnino, subiectum
nulla demonstrationis specie posse demonstrari: si enim per
se est notum, demonstratione non indiget. si sumitur tan- *Principia vel partes subiectinon demōstrari.*
quam notum, eodem quoque modo, demonstratione opus
non habet, credit enim superiori scientiæ, in qua erat quæ-
situm. neque est aliquod absurdum, si in vna scientia fuerit
quæsitum, & in altera concessum. Quærere ergo causam, ob
quam subiectum in qualibet scientia est indemonstrabile,
perinde est, ac velle scire, quare subiectum sit subiectum.
Quid enim est aliquid subijci in scientia, quam concedi, &
præsupponi? Itaque subiectum ex sua natura in scientia, cu-
ius est subiectum, omnibus modis est indemonstrabile. si-
mile quoque iudicium est de partibus subiectiuis, quando
fuerint per se notæ. at, si fuerint ignotæ, atque habuerint
medium, quo illas demonstrare queat; per illud vtique de-
monstrari possunt. verum quia hoc raro contingit, deno-
minatio autem fit ab eo, quod frequenter contingit; hac de
causa dixit Auerroes, partes subiectiuas non demonstrari.
Approbantur hæc à Comment. *Artifex*, inquit, *non potest, nisi* 2. an. 19.
illud, quod est per se manifestum, & illa dimittit, quæ non sunt ma-
nifesta, donec perscrutetur de eis. Porro, principia subiecti si fu- *Principia subiecti demonstrari.*
erint occulta, et illius scientiæ medium notius extiterit; per
illud certe, demonstratione signi, demonstrari possunt. sic
prima materia, & primus motor, quæ sunt principia cor-
poris mobilis, quod est subiectum in philosophia naturali;
siquidem transmutatio substantialis, esse primæ materiæ,
motus vero localis, primi motoris substantiam demōstrat.
Quod si illa principia occulta, priora, ac notiora habuerint,
veluti sunt principia subalternantis scientiæ, respectu subal-
ternatæ; tunc demonstratione propter quid potuerunt de-
monstrari. Si, inquit Auerr. *causa subiecti artis, priores causas* 2. phys. 22.
habuerint; tunc illarum demonstratio causarum, per demonstratio-
nem simpliciter in illa arte fiet. erit etiam per signum in illa arte: &
hoc totum erit, quando causa subiecti artis latuerint. Si quis hæc ne *Soluuntur rationes præcedentes.*
intellexerit, tunc ad rationes prius positas sic resp. valebit.
Inprimis, *maior* 1. arg. est falsa, non enim omnis scientia vti
potest demonstratione: nam in scientijs mathematicis, teste
Comment. à naturæ & nobis prioribus, notioribusque pro- 8. 1. phys. 3.
cedimus. Ad demonstrationem præterea signi, non solum 7. met. 10.
opus est, vt habeat effectum, per quem possit demonstrari;
verumetiam illud, quod demonstretur, occultum sit, & nō
per se notum, necesse est. Ad *prob.* iam dictum est, quomo-
do subiectum non possit demonstrari, quia subiectum est:
principia vero demonstrantur, quia principia sunt. Ad il-
lud Auicennæ dico ostendisse esse animæ cognitum per syl-
logismum hypotheticum, qui non probat simpliciter, quo
vti solemus in his, quæ inuentione indigent. *Multa res*, inquit
Auer. 1. *priorum sunt scita per se, sicut est inuentio animæ, & alia*
sunt, quæ scimus per hanc viam ostensiuam. & impossibile est, vt sit
vna, & eadem via cum agatur ad stadium super scita per se, & igno-
ta per

Ens est primum cognitũ. 2. *phys.* 3.

ta per naturam. Et: *Per syllogismos*, inquit, *hypotheticos, nullum ignotum declaratur omnino: sed vtimur ad confirmandum illud, quod est manifestum per se: indiget tamen modo ulla inductione, sicut vtitur diuisio, & inductio.*

QVÆSTIONIS NONÆ
CAP. I.
Ens est primum cognitum.

QVomodo ens de suis prædicetur inferioribus, siue æquiuocum, vniuocum, vel analogum: denique quam ob causam, rationemque sit primæ philosophiæ subiectum, hactenus dilucidare curaui. at, modo obuiam mihi venit, illa obscurissima, pariterque vtilissima quæstio, scilicet de primo cognito, quæ olim veteribus illis, atque illustribus sapientiæ cultoribus, magnam peperit controuersiam, contentionemque non paruam dicendi; nostræ quoque tempestatis hominibus, similem altercandi studium ingessit; nec temere, cum vndequaque percelebres habeat propugnatores, atque defensores. Ego autē inter tot percelebres duces, clypeo diuini Pymandri, eiusque lucidissimi verbi, ac spiritus vtriusque munitus, pertransibo securus. Principio igitur illius quæstionis, Platonis est mihi præponenda cæteris sententia, velut antiquior, atque famosior: deinde aliorum, temporibus ipsorum distributis, compendiose breuiterque prosequemur. Itaque, Plato in *Phædone*, in quo de animæ intellectiuæ dignitate doctissime disputauit: nostrum scire, esse quoddam reminisci notorum prius, quæ nobis prius inerant, clarissime docet:

Scire est reminisci.

Antequam, inquit, *inciperemus videre, aut audire, aliisque vti sensibus, oportuit nos æqualis ipsius scientiam possedisse, videlicet quid ipsum sit; si modo æqualia hæc, quæ sensibus subiacent, ad ipsum adrelaturi sumus, vt iudicemus ea esse quidem hæc omnia talia, quale ipsum est, cupere; verumtamen deteriora relinquere. Sumus ergo ante ortum, atque statim nati, non solum ipsum æquale, maiusque, & minus: verum etiam eiusdem generis omnia. Est ita, ac si acceptis scientiis, non semper obliuisceremur, oportet & cum ipsis nasci, semper etiam per omnem vitam scire. nam scire, est acceptam alicuius rei scientiam retinere, nec amisisse. obliuio enim scientiæ iactura est. Porro si acceptam ante ortum scientiam, nascendo amisimus deinde vero freti sensibus circa ipsas scientias, illas quas ante habueramus, recipimus. Nonne id, quod discere appellamus, est scientiam propriam recuperare, atque id reminiscentia recte nominatur? fieri enim potest vt cum quis aliquid senserit, vel videndo, vel audiendo, vel aliter sentiendo, aliud quiddam ex hoc agnoscat, quod erat oblitus, cui quidem hoc quodammodo propinquabat. Ita quod iam prædixi, e duobus alterum: aut enim scientes nati sumus, scimusque per omnem vitam omnes: aut quod deinde dicimus discere, duntaxat reminiscuntur, atque disciplina reminiscentia est. Reminiscuntur ergo, quæ aliquando didicerant.*

Quid scire.

Reminiscentia quid.

Arbitratus est Plato, animas nostras, ob excellentiam, seu substantiæ illarum dignitatem, ante corpora à sancto Pymandro conditas fuisse, quod etiam multi Græcorum angelis attribuerunt, ac insitas rerum species accepisse, quas propter corporis commertium, quasi enerues, atque à propria virium dignitate deiectæ, obliuiscuntur: etenim sensuum lenocinio deprauatæ, carnisque petulantia, ac blanditiis labe infectæ, sacrorum, quæ aliquando inspexerant, obliuionem acceperunt. *vnde posita in ambiguo,* secundum authoritatem Plotini, *discursu rationis vtitur. enis namque sollicita, & quasi iam eneruata, discursu eget, ad vitæ vero atque sufficientiam, ex quodam mentis detrimento: quemadmodum & consultatio rationis in artibus accidit, quando artifices ambigunt, tanquam à perfecto deficientes. at, vbi nihil difficultatis defectusque opponitur, statim ars superat, atque agit.* Consentiens & his quoque videtur noster Mercurius in Asclepio: *Multiformis*, inquit, *variaque humani generis species, à suo genere descendens, omnium aliarum specierum multas, & prope omnium per necessitatem, coniunctiones facit: propter quod & prope Deos accedit, qui semento, qua diis iunctum est, diuina religione iunxerit: humani vero qui medietate sui generis contenti sunt. & reliquarum omnium species in similes erunt, quarum se generis speciebus adiunxerunt.* quasi diceret: multiformi discursu, anima vtitur, propter corporis coniunctionem, societatemque: in quo quidem aberrat frequenter, & in multa caligine versatur. Arist. etiam non longe ab hoc positum esse, mihi videre videor: nam etsi 3. *de anima* dicat, intellectum nostrum esse instar tabulæ rasæ, in qua nihil est depictum; *in lib. tamen de gener. animalium,* eum de foris accedere fatetur. Quod si ita res se habet, præexistat, necesse est, antequam corpori vniatur: alitar quomodo veniet, quod nihil est? si ergo longe ante præfuit, quā

enn. 4. l. 3. c. 18.

Mercurium.

ad corpus accederet, plena fuit sapientiæ, quam postea, propter nimium materiæ fluxum, obliuioni tradidit, rursumque doctrina, ac studio, amissam recuperauit. Ad id autem munus obeundum, ætate iam prouecta, accedit, quando fluxus materiæ refluxit. Fauet huic proposito authoritas eiusdem. *Sedatis*, inquit, *passionibus, sublatoque impedimento, incipit anima scire, & sapere*: est enim, scientiæ primæ acquisitio, non alt generatio: scire certe & sapere dicimus eo quod quieuerit, & constiterit intellectus: cum ergo scientia nullo tempore conquiratur, sed quæ in habitu erant, in actionibus prodeunt, ad eam certe non est motus: *Cen. inquit dormiens, aut ebrius expergefactus, quod prius scierit, & obliuioni mandauerit, illud denuo memoratur.* Auerroes, quamuis à vera philosophia aberret; quædam tamen dicit huic instituto accommodata, eam pa intellectum esse vnicum, & immortalem, omnium specierum plenissimum, semperque adaptum esse; sed quatenus corpori coniunctus est, per varia phantasmata, varia intelligere. illius ergo tabulæ rasæ similitudo, ad operationem illius, vel illius indiuidui respectu, functionem, seu operationem referenda est; ast anima intellectus in pura potentia ad intelligendum in hoc, vel in illo per phantasmata. sic etiam ad scientiæ primæ huius hominis acquisitionem, per quietem & constantiam intellectus, illa tabellæ ratio referenda est, quam reminiscentiæ nomine Plato significauit. Sunt ergo in nobis quædam incommutabiles formulæ, siue leges, quas à principio nostræ conditionis accepimus; & mersi animus nostræ tempore, corporis non praecesserint, in quibus discenda, & quæ didicimus, virtute quadam continentur: vnde August. *Tanto*, inquit, *melior est, iudico, quæ oculis cerno; quanto viciniora pro sui natura sunt hu, quæ animo intelligo.* Et lib. 2 *de lib. arb. cap.* 10. *Satis est, quod istas tanquam regulas, & quædam lumina virtutum, & vera, & incommutabilia, & siue singula, siue omnia communiter adesse ad contemplandum eis, qui hoc valent sua quisque ratione, ac mente conspicere.* & 39. *Illuc tende, vnde ipsum lumen rationis accenditur.* Hæ autem formulæ, non sunt à simulachris, seu à totalibus effectiuis, nec partialibus productæ: sunt enim ideis diuinis viciniores, ideoque nobiliores simulachris omnibus. Proinde figmenta dici non possunt: figmentis nāque res veræ minime cognoscuntur: sed huiusmodi formulis, res veras perpendimus, & agnoscimus: ergo illæ quæ huiusmodi leges, siue formulæ, velut quædam sigilla à Deo nostris animabus imprimuntur: sic per sigillum veritatis vera, iustitiæ iusta, animus cognoscit. Quod ipsi, plane probatur August. sic disputanti: *Vbinam sunt istæ regulæ? vbi quid sit iustum, ab iniusto cognoscitur: vbi descripta sunt, nisi in libro illius lucis, quæ veritas dicitur, vbi lex omnis iusta describitur: & in cor hominis (qui operatur iustitiam) non migrando, sed tanquam imprimendo transfertur, sicut imago annuli ex annulo, in ceram transit, & annulum non relinquit.* Alibi. Nonnulla dicit, quæ quodammodo speciem intelligibilem statuere videntur: *Quia corpora*, inquit, *sunt, quæ menti foris per sensus carnis adamauit, eorumque diuturna quadam familiaritate, implicata est: nec secum potest introrsum, tanquam in regione incorporea natura ipsa corpora inferre imagines eorum conuoluit, & rapit factas in semetipsa de semetipsa.* Possit ergo aliquis dicere, species ergo intelligibiles, secundum August. educuntur de potentia subiecti, hoc est, de fœcunditate prolis intellectus. verum, quæ ab eo subducitur, contrarium annunciant: *Illas*, inquit, *animæ partes, (quæ corporum similitudinibus informantur) cum bestiis nos habere communes, sentimus*, quibus constat de simulachris phantasiæ loqui, & non de speciebus intelligibilibus. Animus igitur, à Deo scientiarum semina non minus quam ager segetum possidet: proinde qui docet, minister potius, quam magister est appellandus. Non temere ergo *Socrates* seipsum obstetricis filium appellauit in *Theæteto Platonis*, quod scilicet in erudiendis hominibus non induceret scientiam, sed educeret: sicut illæ conceptos iam fœtus educunt. *Orpheus*, Musas esse dicit, Iouis, & memoriæ filias, quia videlicet, scientiæ in profunda memoria lateant, nobis olim à Deo tributæ: qui etiam hæc de memoria tradidit, totam mentem continens humanorum animorum familiaris, commemorans omnia, quorum notionem quisque semper animi finibus occulit. vnde *Plato*. *Id* (videlicet diuinum) *nullo pacto verbis exprimi potest, quemadmodum cætera disciplina, sed ex diuturna circa ipsum consuetudine, vitaque ad ipsum coniunctione, subito tandem, quasi ab igne scintillante lumen refulgens in anima se ipsum alit.* quasi diceret: animæ morali purgatione, ac resolutione contemplatiua, diuinis formis coniunctæ, diuina percipiunt. Zoroastres, *Paterna mens*, inquit, *inseruit animabus coniecturalia signa.* Et Orpheus, *Omnia*, ait, *Proteo prima na-*

Ens est primum cognitū.

Quomodo sit anima sapiens. Tepin. 5. 10.

5. om 5.

Tabula rasa quomodo intelligatur.

Leges incommutabiles.

de vera relig. c. 31.

Formulæ non sunt figmenta.

14. Trinit.

10. Trin. h

Animum habere semina instar agri.

Socrates filius obstetricis.

ep. 7. ad Dionys.

Animarum origo.

tura indidit, id est, animæ rationali quæ per Proteum in Theologia Orphica intelligitur. Essentiæ igitur animæ nostræ, omnes huiusmodi sigillationes, Deus suis ideis impressit, quæ vice intelligibilium specierum, apud Platonicos, funguntur. Vnde Pythagoras cecinit. *Tu autem confide, quoniam genus est hominibus, quibus sacra natura proferendo in lucem omnia monstrat.* Ex quo patet, secundum illorum sententiam nec vniuersale, nec minus vniuersale, aut singulare esse priuatim intellectui nostro cognitum: cum hæc enim à natura coæqualiter insint, de ordine potius, reminiscentiæ, quam cognitionis, interrogatio est facienda. Phantasma namque, quod prius occurrit, latentem excitat formulam animæ impressam. Cæterum quamuis, ad mentem istorum, regulas illas contueamur, ac secundum illas de alijs iudicemus; proximæ tamen eorum, quæ nobis iudicanda erunt, regulæ esse non possunt; sunt enim nimis vniuersales, ac communes respectu rerum particularium, de quibus nobis est ferendum iudicium: vniuersales autem huiusmodi mediæ esse non possunt inter animam, & res, de quibus iudicamus.

Aliæ formulæ necessariæ.

Aliæ ergo formulæ animæ necessariæ sunt, quibus particularia vniuersalium idearum simulachra metiamur, atque hoc modo metientes, quæ congruunt formulis, atque non congruunt, probamus reprobamusque.

CAP. II.

Animas humanas ante corpora non fuisse.

INter multos, ac varios errores, qui olim exorti sunt de animæ origine, vnus quidem extitit, cui plurimi, philosophandi arte illustres adhæserunt: de quo D. Hieronym. scribit: *Primus error*, inquit, *fuit quod anima lapsa sit de cælo, vt Pythagoras, Platonicique philosophantur.* Confutatur ille error atque euincitur, & quidem doctissime à Diuo Hieronymo: *Si fuit anima*, inquit, *antequam Adam in paradyso formaretur, in quolibet statu, & ordine, & vixit, & egit aliquid (neque enim possumus incorporalem, & æternam, in modum glirium immobilem torpentemque sentire) necesse est, vt aliqua causa præcesserit, cur quæ prius sine corpore fuit, postea circundata sit corpore. Et si animæ naturale est esse sine corpore: ergo contra naturam est esse in corpore. Si contra naturam est esse in corpore: ergo resurrectio corporum contra naturam erit. sed non fiet resurrectio contra naturam: ergo iuxta sententiam vestram, corpus quod contra naturam est resurgens, animam non habebit.* hæc autem ratio sufficiat Catholico. At philosophus, qui fortassis resurrectionem non admitteret, hanc accipiat, nequaquam contemnendam: *Si ante corpus condita, aliquanto tempore constitisset anima: vnio ergo illius cum corpore, non paruum illi detrimentum attulisset, nempe sapientiæ obliuionem: atque ita illa vnio non esset naturalis, sed violenta; natura enim studium ad meliora, potioraque semper pronebit: Digni ergo sunt reprehensione*, inquit August. *qui animas dicunt præesse corporibus tempore. Nam, aut vniri appetunt tunc, aut non. si primum, ipsa appetentia affliguntur. & ita pœna esset ante culpam. si non: ergo animæ non naturaliter corporibus vnirentur, atque generatio hominis non esset naturalis, quod omnes propemodum sapientes execrantur.* Dicendum est ergo, animam post debitam corporis organizationem à Deo ex nihilo creari, & corpori infundi, habereque naturalem inclinationem, ad corporis vnionem; tametsi illa dici non possit actus elicitus. Vnde August. *Si ad hoc fit anima*, inquit, *vt mittatur in corpus: quæri potest, verum si noluerit, compellatur? sed melius creditur hoc naturaliter velle, hoc est, in ea natura creari, vt velit. Sicut naturale nobis est, viuere velle, male autem viuere; iam non est natura, sed peruersa voluntatis.* Et de ecclesiasticis dogmatibus, *Animæ*, ait, *non sunt ab initio inter cæteras creaturas, nec simul creatæ, neque enim corporibus per coitum seminantur, sed de nihilo creantur, & corpori organico infunduntur.* Scribit Diuus Hieronymus Pythagoram dixisse, se in bello Troiano fuisse militem Euphorbum, & ibi occisum à Menelao. Platonem quoque Pythagoræ dogmata sequutum fuisse, ac putauisse, animas hominum post mortem reuolui vsque ad corpora bestiarum. Hunc sequuti sunt *Apuleius, Plotinus, Porphyrius, Varro, Virgilius, Tertullianus, Orig.* hi puras animas ab initio conditas arbitrantur, & eas, quæ ab omni contagione corporis liberæ sunt, cœlum possidere: appetitiuas vero corporum, latenti desiderio, de cœlo prospicere, & pondere terrenæ contagionis, paulatim in inferiora dilabi, corporibus diuersis coniungi: & ab his tandem resolutas, & purgatas, non ea, qua descenderant porta, ad superos reuerti; duas siquidem in cœlo portas pro ascensu, & descensu animarum, Macrobius in somnio Scipionis ad mentem Platonicorum explanat. *Prima est porta hominum, & descensus, Cancer. Altera Capricornus, descensus deorum; qua rursus ascendentes animæ, immortalitatem deorum consequuntur: galaxia autem per signiferum protensus circulus locus est beatorum. Cætera autem signa transeuntes, quasi ebriæ ex vitijs diuersis, obliuiscuntur eorum, quæ habebant in cælo. In sphæra Saturni, acquirunt intelligentiam. in Ioue vim agendi: in Marte, animositatem ardoremque: in Sole, entiendi, opinandique naturam: in Venere, motum voluptatum: in Mercurio interpretandi vigorem: in Luna, vim augendi. Purgatas quoque euocari ad lethæum flumen, vt inde bibentes, obliuiscantur præteritorum malorum, quæ in corporibus passæ sunt & ad superiora conscendant, & ab his rursus in inferiora reuerti cupiant.* Reprehenditur hæc Platonis sententia à Porphyrio, auctore Aug. *Dixit Porphyrius*, ait, *Deum ad hoc animam mundo dedisse, vt materiæ corporalis cognoscens mala, ad patrem recurreret: nec aliquando iam talium polluta contagione teneretur. Mundata postmodum. & cum patre constituta, nunquam iam mala huius mundi vltra passura est. Qua sententia profecto abstulit, quod esse Platonicum maxime perhibetur, vt mortuos ex viuis ita viuos ex mortuis semper fieri. falsumque esse ostendit, quod Platonice dixit Virgilius, in campos Elysios purgatas animas missas. Quo nomine, tanquam per fabulam videntur significari gaudia beatorum, ad fluuium lethæum euocari, hoc est, ad obliuionem præteritorum: scilicet immemores supera conuexa reuisant: rursus & incipiant in corpora velle reuerti.* Merito displicuit hoc Porphyrio, quoniam reuera credere stultum est, ex illa vita beatissima, desiderare animas corporum corruptibilium labem, & inde ad ista remeare, tanquam hoc agat summa purgatio, vt inquinatio requiratur. Itaque anima non fuit ante corpus; nec vnitur corpori, vt carceri; sed vt perfectio suo perfectibili. Explosa igitur hac falsa opinione, videndum est an anima à suæ creationis exordio, formulas, seu leges scientiarum incommutabiles à Deo accipiat, quibus imbuta, ætate accedente, atque phantasmatibus occurrentibus & singularia, & vniuersalia intelligat. Aug. *Et ita*, inquit, *mens per formulam hominis, quæ latebat in mentis arcanis, idea quadrat humana: sicut cera, quæ ab annulo formata est, quando diligenter annulo admouetur, suo congruit exemplari.* Quæ quidem quadratio, vera, & distincta est hominis intelligentia, qua homo eas veras parere dicitur. Insunt ergo, secundum Augustinum, animæ formulæ illæ, secundum quas ipsa iudicat: vnde *de vera religione cap. 39.* animam recordari posse primam pulchritudinem, quam reliquit, constat satis, quando de ipsis suis vitijs potest: bonitas namque Dei à summo vsque ad extremum, nulli pulchritudini, quæ ab ipso esse posset, inuidit, vt nemo ab ipsa veritate deijciatur, qui non excipiatur ab aliqua effigie veritatis, quod his oculis videri non potest, nec illis, quibus phantasmata cogitantur, per eosdem oculos animæ impacta, vocat oculos animæ, intellectum agentem, atque possibilem, sed illis, quibus ipsis phantasmatibus dicitur: *Non estis vos, quod ego quæro, neque illud estis, vnde ego vos ordino: & quod mihi inter vos fœdum occurrerit, improbo: quod pulchrum, approbo; tam pulchrius sit illud, vnde improbo, & approbo quare hoc ipsum magis approbo: & non solum vobis, sed illis omnibus corporibus, vnde vos hausi, antepono.* formula ergo veritatis, animæ nostræ, tanquam ceræ, ab ipso annulo Deo impressa, omnia intelligimus, omnibusque anteponenda est phantasmatibus. Et alibi: *Iudicamus secundum illas interiores regulas veritatis, quas communiter cernimus.* Et *cap. 16. Transcende animum artificis, vt numerum sempiternum videas. Iam tibi sapientia de ipsa interiori sede fulgebit, & de ipso secretario veritatis. quæ si adhuc languidiorem aspectum tuum reuerberat: refer oculum mentis in illam viam, vbi se ostendebat hilariter.* Et *ipsa*, inquit, *formula inconcussa ac stabilis veritatis, mentis nostræ aspectum impertur babili æternitate perfundit.* Et 9. de trinit. 14. *Stant ipsæ intelligibiles, & non sensibiles rationes, ad quas mentis aciem peruenire paucorum est.* Et rursus, *Habet*, inquit, *animus nonnullam speciei notæ similitudinem.* Sunt ergo in anima ipsæ incommutabiles veritatis regulæ, quibus vera intelligimus: vnde Psal. ait, *In lumine tuo, videbimus lumen*, id est, per formulam veritatis à te nobis impressam, & Deum, & Dei opera cognoscimus. Reuera, sol sine sole, & aer, sine aere haberi non potest; plenus enim lumine oculus, cernit lumen, & plena aere auris, audit aerem; sic Deus, sine Deo non cognoscitur. Plenus ergo animus, veritatis formarum ac desuper gratia illustratus superna, capax fit veritatis, & compos naturæ rerum. Amplius, sicut nullus ager quantumcunque cultus, fructum afferre poterit, sine solis beneficio, de potentia ad actum fructum attrahentis; sic, nec animus noster, in sapientiæ studijs colendis, aliquid erit profecturus, sine veritatis formulis intus impressis, ac diuino lumine, illas excitante atque souente. Quam ob causam dixit Plato in conuiuio, animum diuinæ pulchritudinis amatorem, quando diuinas rationes attingit; tunc non amplius, simulachra rerum attingere, sed res veras parere in seipso, parataque nutrire, familiaremque Deo fieri, ac præ cæteris immortalem. Vnde Euangelista ait: *De plenitudine eius, omnes nos accepimus.*

nempe

Hier. ad Marcellinum. *lib. contra Ioannianum.* *Anima nõ fuit ante corpus.* *August. 7 super. Gen. c. 24.* *ibid. 27.* *August. de animarũ origine.* *lib. 2. cont. Ioannianum. c. 35* *Duæ portæ in cœlo.* *Galaxia.* *Animarum origo.* *Septem sphæra.* *40. ciuit. 30.* *Aug. lib. 83. qu. q. 46.* *Formulæ in mente.* *Oculi animæ.* *lib. 2. de lib. arbit. &* *Regulæ veritatis in anima.* *9. Trin. 7.* *9. Trin. 11.* *Psal. 35.* *Rationes.* *Ioan. 1.*

Animarum origo.
Cor. 1. 6.

nempe de plenitudine diuinæ gratiæ, ac rationis. Sana, *qui adhæret Deo*, teste Apostol. *vnus fit spiritus cum eo.* Et Plato in Epinomide ait: Animum contemplatoris purgatum, postea hærere Deo, & penes diuinam vnitatem, vnum prorsus euadere. Ex diuina ergo vnione, ac formularum excitatione, rerum veritates metimur. Nec mirari quisquam debet, si in se huiusmodi formulas non animaduertat: nam quemadmodum, oculus per speciem coloris informatus, colorem quidem videt, speciem vero, per quam videt, non cernit; ita plane intellectus, per ideam formatus lapidis, ipsum certe intelligit; ideam tamen ipsam non perspicue intuetur; sed cum pergit contemplando, ipsam quoque suspicit clarius, agnoscitque: sed vbi eam suspiciat, nondum discernit.

Formulæ non cognoscuntur à nobis.

Sic etiam pueri, dum ipsorum figuras in aqua intuentur, eas in aquæ fundo non in superficie, se videre arbitrentur. Actus ergo intelligendi ab ampla Dei mente, & formulis nobis connatis, dependet. Bene ergo dictum est à Dauid, *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Et Paulus. *Opus legis dicit esse scriptum in cordibus fidelium.* Archytas Tarentinus ait: *Deum rerum omnium ideas homini infudisse, per quas atente valeat, notiones rerum non aliter procreare, quam ore per linguam, rerum nomina fingere.* Recte ergo dictum est à Poeta nobilissimo: *Ab Ioue principium musa, Iouis omnia plena.*

Psal. 4.
Rom. 2.

CAP. III.

Intellectum omnia intelligere.

CVm de primo cognito loqui voluissem, in mentem venit Platonis philosophia, in hoc quidem speculationis genere nequaquam contemnenda: de qua quidem, pauca disputando perstrinximus. Iam tempus est, vt ad philosophi doctrinam, aliorumque in hoc disputandi genere præclarissimorum virorum transeamus, atque quid ipsi de hac re senserint in medium afferamus.

Intellectus intelligit omnia.
3. an. 4.

Inter multa autem præclara de animæ humanæ dignitate dogmata, quæ à philosopho varijs in locis traduntur, vnum est, quod ab ipso profertur; quo profecto ostendere nititur, intellectum non esse corpus, neq; virtutem in corpore: *Necesse itaque est*, inquit, *quoniam omnia intellectus intelligit, impermixtum esse, sicut dicit Anaxagoras.* Nam si alicui rei esset permixtus, aptitudinem non haberet ad omnia intelligenda; intus enim apparens, extraneum prohiberet. Itaque cum omnia intelliget, est necessario immixtus, *atque ideo fortasse est aliquod diuinum*, vnde quodam modo *potentia est intelligibilia, sed actu nihil, antequam intelligat, sed est tanquam tabula rasa, in qua nihil est depictum* quod paulo ante à nobis explicatum est.

1. an. 66.
3. an. 14.
Intellectus æternus.

Porro, qui intellectum speculatiuum dicunt esse æternum, veluti *Auer. Algazel, Auicenna*, & similes: ij profecto coguntur asserere, intellectui nihil esse prius notum. Nam cum omnia, ad mentem ipsorum, in intellectu sint æterna: in æternis autem nihil tempore prius; absque dubio, intellectui prius, aut posterius aliquid notum esse non possit. Itaque ordo intelligendi apud ipsos, non ex parte quidem intellectiuæ apprehensionis fit, sed copulationis potius eius in nobis.

Bifariam intellectus nobis copulatur.
Dianæa.

Etenim cum bifariam nobis intellectus copuletur; aut, vt principium essendi, vel intelligendi: copulatio vero essendi sit naturalis, vt quamprimum Dianæa, hoc est, rationalis, seu cogitatiua ex semine nobis adsit; reliquum est, vt illa, quæ est principium intelligendi, per phantasmata in nobis fiat. Pro ratione ergo phantasmatis occurrentis, erit ratio intelligendi, quum autem illa sit anceps, & incerta; nihil ergo certi de prioritate intelligendi, ex his haberi potest. Hac igitur opinione, cum veræ philosophiæ, tum etiam sacræ contraria Theologiæ explosa, ad rei veritatem accedamus. Inprimisque non ignorare oportet, aliquam in hoc negotio præsupponendam esse naturam, intelligentem videlicet, cui sentientem, cui huiusmodi cognoscendi ordo asscribi possit. De intellectiua igitur vt de nobilissima, prius nobis erit disputandum. Porro, bifariam illam diuidit, nempe in intellectum agentem, & possibilem ad plenum philosophus in *lib. de anima* docet: de quo plane genere disputandi, ea pro fesso differere nunc non intendo; alterius enim, atque longioris est speculationis. Ille autem intellectus potentia, interdum alia per simplicem intelligit apprehensionem, nonnunquam vero discurrendo.

Distincta.
Confusa.
Actualis.
Potentialis.

Simplex autem apprehensio, nunc distincta, aliquando confusa appellatur. Distincta autem est, quando rem ita cognoscit, vt ad illius essentiam pertingat: & hæc quidem duplex, actualis videlicet, & potentialis; vniuersale enim, quod ab intellectu percipitur, aut est totum diffinibile, quod rei actualitatem indicat, aut totum vniuersale, quod potestatem ostendit. Cum ergo ad rei diffinitionem, seu essentiam accedo, distinctam ac actualem me habere profiteor rei cognitionem. at si sub toto vniuersali comprehendo, potentialem potius, seu virtualem: prima namque ad actum ipsius rei peruenit: secunda vero, obiectum attingens, quod virtualiter in ipso includitur, apprehendit.

Intellectus intelligit omnia.
Confusa actualis.
Virtualis.
Qua cognoscitur confusa actuali.

Eodem modo, prima confusa cognitio actualis est, cum totum diffinibile cognoscitur, in partes diffinitiuas non resoluendo, & hæc quidem vocatur confusa actualis; secunda confuse virtualis, quando totum vniuersale, absque ipsius ad partes subiectiuas compositione, intelligo, vtpote noui quid sit animal; non tamen in suis speciebus. Cæterum, cognitione confusa actuali, substantia in seipsa cognoscitur; absque tamen illius essentiæ penetratione, siquidem hæc cognitio, substantiam rei non attingit: sic homo, animal, corpus cognoscitur. Confusa vero virtuali, cognoscitur substantia, corpus, animal, & quæ sunt huiusmodi, sine compositione ad inferiora. Cognitione distincte, atque actuali, substantia animal, corpus &c. quidditatiue cognoscuntur: distincta autem virtuali, substantia cum suis inferioribus, totum vniuersale cum suis partibus percipitur.

Qua virtuali.

Quoniam autem, via originis, confusa actualis est prior cæteris; dubium est apud Theologos, an via originis, respectu confusæ cognitionis, prius cognitum sit ens, vel species specialissima. Primum autem cognitum dici potest, quod maxime virtutem perficiat cognoscentis, & hoc proculdubio ad primũ ens pertinere dicimus, quod vniuersale in causando, à quãplurimis nominatur, nobisque difficile cognitu.

Primum cognitum triplex.

Etenim, omnis nostra cognitio cum ortum habeat à sensu; profecto, quæ maxime à sensu separantur, maxime quoque à nostra cognitione remouentur: *sed huiusmodi sunt vniuersalia in causando*, authore philos. *ad quæ sic nos habemus, sicut oculus noctuæ ad lumen solis*, idque ob nostram paruitatem, teste comment. non tamen omnimodam indicat impossibilitatem, sed difficultatem secundum commentatorem. Nam 8. *met. com. vltimo* loquens de simplicium cognitione substantiarũ, ait, talium ignorantiam, non esse cæcitati similem, 3. *de anima com.* 36. Mouetur quæstio, quæ animæ conuenit, vitæ statum præsentis possidenti: *Vtrum*, inquit, *contingit aliquod separatorum intelligere, nostrum intellectum non existentem separatum.* Sed hanc ibidem quæstionem non soluit. Latinis quam plurimis hæc commentatoris sententia non probatur. Itaq; vniuersalia in causando propter nostram imbecillitatem, nobis sunt cognitu difficillima; illa enim cum semper sint in actu, actus autem est ratio cognoscendi, sunt facilia cognitu. At vniuersalia in causando, qualia sunt prima principia, sunt profecto, sicut locus ianuæ in domo, quem nullus ignorat.

2. met. 1.
Vniuersale in causando.

Quamobrem demonstrationes, quæ ex illis constant, sese habent instar elementorum, ad composita. Primum præterea dicitur, secundum quandam adæquationem, quod plane non excedit, neque excaditur à virtute intelligentis: & hoc est vniuersale in prædicando, quod à Græcis vocatur vniuersale in multis, seu primarum intentionum: veluti est ens, & reliqua transcendentia, & actus, & potentia; quæ de omnibus prædicantur simpliciter, vel disiunctim, ac cognitione confusa nobis facilia cognitu.

2. met. 1.
Primum adæquatū.
Vniuersale in prædicando.

Sane, à maxima vniuersalibus innata est nobis via procedendi: vnde de vnoquoque ferimus sententiam, quod sit ens, vnum vel multa, substantia vel accidens, in potentia vel actu, simplex vel compositum. Via autem huiusmodi a facilioribus est, atque notioribus, alioqui inutilis, quippe cum ex ignoto, aliud ignotum non percipimus. Sunt ergo huiusmodi nobis nota; quemadmodum docet Aristot. *Sunt*, inquit, *nobis primum manifesta, & certa confusa magis, vnde ex vniuersalibus, ad singularia oportet procedere.*

1. post. 9.
Confusa magis nota.

Quoad vero ad cognitionem distinctam, quoniam habent rationem totius, plura sub se continentis explicite, sunt difficillima cognitu. Sane, maxima vniuersalia distincte cognosci non possunt, nisi omnes gradus entium atque naturarum, quæ sub ipsis continentur, distincte & lucide cognoscantur. sed hoc est factu difficile, quoniam inter purum actum, & puram potentiam, difficile est gradus medios distincte cognoscere. ad quod si quis ascenderit, felix, iuxta Auicennæ sententiam: est appellandus. hanc ob causam philos. *in prologo met.* de huiusmodi vniuersalibus loquens, dixit, *maxime vniuersalia, difficillima esse ad cognoscendum.* Itaque *in 1. phys.* de confusa, *in prologo vero met.* de distincta cognitione, loquutum fuisse philosophum, arbitrantur.

lib. 9. met.
Maxime vniuersalia minus nota.

Tertio modo primum dicitur, secundum viam originis, quod profecto tunc fieri dicimus, quando ab intellectu secundum diuersas apprehendi potest rationes; & tunc quærimus, vtra illarum prius ab intellectu percipiatur. Cui

Intellectus intelligit singularia.
tur. Cui plane cognitioni, illud conuenit vniuersale, quod
à Græcis vocatur vniuersale post multa, latini vero vocant
genus, & speciem. Titulus igitur quæstionis sit talis, an via
originis ab intellectu, propria virtute, siue natura, ac cogni-
tione simplici, prius genus, quam species intelligatur, sin-
gulare, an vniuersale. Ad hoc respondet Them. 2. *poster.*
Singularia prius intelligũtur.
cap. 37. In processu naturali, intellectui singularia prius oc-
currere, singularesque, vel indefinitas propositiones: *Puer*,
inquit, *à rerum singularium accidentibus motus, intelligere incipit:*
ipse quippe nullum vniuersale intelligit: sicut & brutum, cui puer
Pueri omnes homines vocant patres.
tunc temporis est conferendus. vnde illa authoritas 1. *phys.* à pue-
ris sumpta, recte est intelligenda: quod pueri, omnes homi-
nes vocant patres, & fœminas matres, alioqui pari facilita-
te, bruta quoque vniuersalia intelligerent: nam capella,
quamlibet capram, vt matrem sequitur: deinde sensuum
vigore accedente, matrem ab alijs discernit, atque distin-
guit. Voluit ergo philos. illo suo exemplo, hoc nobis debe-
re esse persuasum, nempe imperfectius prius cognosci, quã
perfectum siue discretum: quam ob causam, vt in proces-
su demonstratiuo ostenderet vniuersalia esse imperfectio-
ra, naturæ procedentis, siue negotiantis exemplo vtitur, in
quo quidem singularia veluti imperfectum est prius cogni-
tum. Sane, si vniuersale est conceptus communis; ex pluri-
2. *met.* 4. bus vtique singularibus, vt fiat, necesse est. *Illæ autem res sin-*
gulares non sunt à sensu, sed ab intellectu apprehensæ. Vniuersalia
sunt collecta ex particularibus in intellectu, qui accipit in-
ter ea similitudinem, & facit ea vnam intentionem: Intel-
lectus ergo, & non sensus circa hæc negotiatur. Patet hoc
1 *phys.* 5. per Auer. *Licet*, inquit, *indiuiduum non sit principium in scientia*
Quod intellectus intelligat singularia.
demonstratiua; est tamen principium acquisitionis vniuersalis, quod
est principium doctrinæ demonstratiuæ. Item, opus est animæ 3.
de anima com. 4. intentiones, quæ in virtute sunt imaginatiua,
considerare: sicuti sensui, sensibilia. sed hæc talia sunt sin-
1. gularia: intellectus ergo intelligit singularia. Reuera, intel-
2. lecta in actu, *comm.* 5. *eius. lib.* vnum habent subiectum, per
3. quod sunt vera, scilicet formæ, quæ veræ imaginationes
3. *an.* 30. sunt. sed hæ sunt singulares: ergo quod prius. Amplius,
phantasmata se habent ad intellectum, vt sensibilia ad sensum. Et
Auerr. *comm.* 33. ait intellectum comprehendere medianti-
bus formis imaginum: sed hæc sunt singularia: ergo. Adde
4. authoritatem philos. *comm.* 12. asserentem, intellectum, spe-
cies intelligere in phantasmatibus, sicuti visum, res sibi præ-
sentes. Et *comm.* 39. *Cum intelligens*, inquit, *speculatur sensibi-*
lia, necesse est simul phantasma aliquod speculari: imagines namq;
sunt loco sensibilium nostro intellectui, inquit commenta-
tor ibidem; sunt enim sensibilia non materialia. Ex his er-
go philosophi, atq; commentatoris authoritatibus, intelle-
ctum singularia intelligere discimus.

CAP. IV.

Rationes, quibus ostenditur intellectum, singularia intelligere.

1. QVod intellectus intelligat singularia, non modo
his, quæ dicta sunt, sed quamplurimis etiam ratio-
nibus statui potest: quarum vna esse potest talis:
Per intellectum sensum circa sensibile singulare
errantem, animaduertimus; solem enim pedalis esse quan-
titatis sensus arbitratur, sed ab intellectu, per rationis dis-
cursum, illa percipiente, corrigitur. Ille ergo sol singularis
2. ab intellectu cognoscitur. Amplius, prudentia est circa sin-
gularia, 6. eth. cap. 6. & 8. ex altera singulari, & altera vni-
uersali, singularem conclusionem concludentibus. sed
sensus, quoniam vniuersale non cognoscit, par non est, vt
huiusmodi sit propositionis deductor. Nec licet asserere,
singularem quidem à sensu, vniuersalem ab intellectu fieri:
3. nam cum conclusio ex vtrisque simul dependeat, ex altera
2. *anima* illarum inferri non potest. Adde, quod virtus distin-
144. guens inter aliqua, quodlibet illorũ necessario cognoscit.
Vnde visus iudicat colorem, qui est proprium subiectum
ei; quatenus est visus: & iudicat differentias proprias, quæ
sunt in illo subiecto, album scilicet nigrum, & media. Sed
intellectus, hanc albedinem in hac pariete existentem, à
virtutibus sensitiuis, per quam illam sentimus, & ab intelle-
ctu, per quem intelligimus, distinguit, atque discernit: nec
alia quæuis virtus ad hoc agendum aptitudinem habet: ab
alia certe virtute, ipse intellectus minime deprehenditur.
ab intellectu igitur, huiusmodi differentia cognoscitur, &
Com. 3. discernitur. Suffragatur huic proposito, Comment. *Quod*,
an. 9. inquit, *comprehendit alteritatem inter duo, necesse est, vt sit vnum*
uno modo, & multa alio modo: & ista est dispositio intellectus, *Intellectus intelligit singularia.*
in comprehendendo alteritatem, quæ est inter formam & in-
diuiduum: comprehendit enim formam per se, & indiui-
duum mediante sensu. Reuera, cognoscit vniuersale per
propriam naturam, singolare vero per accidens, nempe re-
flectendo se ab vniuersali, ad phantasma, & ab ipso ad sin- *Quomodo*
gulare sensatum. Iterum, si intellectus non intelligeret sin- *singularia*
gularia, profecto non esset practicus, & consultiuus intelle- *cognoscatur.*
ctus; ille enim circa singularia versatur: rebus præterea sin- 4.
gularibus à cognoscente nomina imponuntur: ergo. Intel-
lectus quoque per se intelligit ens, maximum ergo ens, ma-
xime intelligit: sed singularia sunt maxime entia, nempe v-
niuersalibus perfectiora: maxime ergo intelliguntur. Pro-
fecto, vna eademque virtute ambo correlatiua intelligun-
tur: sed vniuersale, & singulare sunt correlatiua: ab eadem
ergo virtute comprehenduntur, qui est intellectus, non au-
tem sensus. His ita excussis, sit vna ad propositam quæstio- *Species spe-*
nem talis responsio. Primum cognitum cognitione actuali *cialissima*
confusa, est species specialissima, cuius singulare primo ef- *est primũ*
ficacius mouet sensum. Sane, causa naturalis, ab omni *cognitum.*
prorsus impedimento libera, secundum vltimum suæ po- 1.
tentiæ operans, effectum producit perfectissimum; sed a-
gentia, ad actum intellectus primum, sunt causæ naturales
liberæ ab omni impedimento: producunt ergo effectum
perfectissimum, nempe conceptum actualem confusum
speciei specialissimæ: alioqui si talis conceptus esset alicuius
communioris; nunquam profecto ab illis agentibus, speciei
specialissimæ conceptus produci posset. potentia siquidem,
in effectum, ipsius perfectissimo effectu, perfectiorem, non
agit: sed effectus speciei specialissimæ, est perfectior conce-
ptu communiori, sicut totum sua parte: prius ergo actu cõ-
fuso species specialissima mouet intellectum, quam genus.
Adde, quod sit actualior genere: Igitur fortius mouet: quã-
do enim sunt aliqua duo agentia naturalia, passo debite
disposito æque proxima, quod est actuali, citius, ac fortius
agit in passum. Item, *termini* metaphysicales, vel *vniuersalissi-* 2.
mi, via doctrinæ, authore Auicenna, *sunt vltime actualiter no-* 1. *met.* 3.
ti; arbitratur enim via doctrinæ, metaphysicam, esse vlti-
mam: *Ordo*, inquit, *huius scientiæ est, vt discatur post scientias na-*
turales, & disciplinas. sed termini illi sunt vniuersalissimi: vni-
uersaliora ergo non sunt prius actualiter nota. Sane, ordo
scientiarum, ordinem sequitur scibilium, idque quantum
ad nos pertinet. Quare, si metaphysica est vltima scientia-
rum ordine doctrinæ: illius ergo termini (quo ad nos) sunt
vltimo noti. Amplius, si ante speciei conceptum, vniuersa- 3.
liora necesse sit concipere; tunc supposito sensu in actu, &
intellectu soluto, magnum intercideret temporis interual-
lum, priusquam intellectus, speciei cognitionem attingeret:
inter supremum namq;, & infimum, plurima media prædi-
cata descendunt. Adde, id prius cognosci, quod facilius ab-
strahi potest: intellectus certe abstrahendo intelligit. proin-
de sicut se habet ad abstrahendum, ita etiam ad intelligen-
dum. sed species specialissima est facilis abstractu, à simili-
oribus namq; facilior, quam à dissimilioribus fit abstractio:
sed huiusmodi est species: ergo &c. Illud præterea vniuer- 4.
sale prius cognoscitur ab intellectu, à cuius singulari fortius
sensus mouetur: etenim nostra cognitio intellectiua, ortum
habet à sensu. sed singulare speciei specialissimæ, fortius
cæteris, sensum mouet. nam cum sensus moueatur à singu-
lari: quo ergo magis, seu maius fuerit singulare; eo magis
sensum mouebit, per illam regulam, *prim. topicorum, sicut*
simplex ad simplex &c. sed maximum singulare, est speciei spe-
cialissimæ, vtpote determinatæ, & naturæ, & singularitatis,
per aliquam aliam naturam amplius non determinabilis,
quod profecto indiuiduis superiorum non conuenit: ergo.
Insuper est actualius, atque perfectius singulare: fortius er-
go mouet. Amplius, quod est magis compositum est prius 5.
notum. *Illa*, inquit, *quæ sunt cognita apud nos primo de rebus na-* 1. *phys.* 3.
turalibus sunt composita. Simile quiddam habetur 3. *cæli, com.*
61. sed species specialissima, est magis composita, quam a-
lia superiora, quippe quæ abundat à genere, secundum
Porph. cap. 3. de differentia: igitur species specialissima est
primum cognitum, cognitione actuali confusa. vnde, quod
ante dictum est, de cognitione vniuersalium, sibi minime
constare videatur. Etenim quæ sunt priora secundum natu- 6.
ram, sunt posterius nobis nota 1. poster. sed maxime vni-
uersalia, sunt priora secundum naturam: prius enim secun-
dum naturam est, à quo non conuertitur consequentia sub-
sistendi: vnde licet à minus vniuersali valet consequentia
subsistendi, ad vniuersale maius; non tamen è conuerso.
Minus ergo vniuersale est posterius secundum naturam, &
ex consequenti prius notum. Reuera causæ, & principia,

quoad

Intellectus intelligit singularia. quoad nos, posterius cognoscuntur; ex effectibus enim, ad
causarum, atque principiorum cognitionem accedimus; quia
sensui magis nota iudicantur, sed maximè vniuersalia, sunt
causæ, & principia: igitur minus nota: ergo, &c.

CAP. V.

Soluuntur Argumenta.

QVamuis huiusmodi rationes, atque argumenta, ra-
1. tioni, philosophique doctrinæ satis congruere vi-
deantur; quibus tamen non probantur, sic solue-
re nituntur. Ad 1. neg. vltimum assumptum, nem-
pe perfectissimum effectum, specificum esse conceptum:
sed aiunt esse conceptum entis: nec vllum alium pro tunc
assignari posse. Et ad aliud assumptum, negant consequen-
tiam, & ad probationem respondent, id verum esse de ef-
fectu perfectissimo simpliciter, non autem de effectu per-
fecto secundum quid, vt est in proposito: proinde virtutem
illam pro aliquo posse priori, obscura est responsio, nec vim
argumenti auferre videtur, præsertim cum conceptus en-
tis apud illos sit distinctus, & non confusus, vt postea dice-
mus. Ad 2. dicunt terminos metaphysicales nequaquam
2. primo cognosci, eo quod abstracti sunt abstractione for-
Triplex abstractio. mali; ipsi vero aiunt significatum huius termini, ens concretũ
quidditatis sensibilis esse, & sic primum cognitum cogni-
Totalis. tione confusa actuali: ponunt nam quasi abstractionem tota-
lem, abstrahentem vtique à singularibus speciebus, & gene-
ribus: & ita ens est totum vniuersale. sed huiusmodi propo-
sita non congruit quæstioni, quæ scrutatur de cognitione
confusa actuali, non autem virtuali. Addunt & formalem,
Formalis. quæ à speciebus, & generibus abstrahit, & sic volunt, ens
esse terminum metaphysicum. Tertio modo dicunt fieri
Ens concretum. abstractionem, à singularibus tantum: & hoc modo ens es-
se primum cognitum affirmant, vocantque ens concretum
quidditatis sensibilis; nulla enim illarum à quidditate gene-
Differentia abstractionum. rica, siue specifica abstractionum separatur. vocatur autem
abstractio formalis, quia vt forma abstrahitur eius, à quo
abstrahitur: duplex siquidem abstractio fit per intellectum:
1. vna qua formale abstrahitur à materiali: & altera qua to-
2. tum vniuersale abstrahitur à partibus subiectiuis. Porro,
in abstractione formali, manet vterque conceptus, & for-
malis, & materialis completus, & seorsum consistens; linea
enim sine materia sensibili, & vicissim materia sensibilis, si-
ne linea diffiniri potest. Non sic autem in abstractione to-
tali. Adde, quod in abstractione formali est actualitas, in
3. totali vero potentialitas, & confusio. Insuper in abstractio-
ne formali, quo magis aliquid est abstractius, eo magis est
notius naturæ; abstrahit enim à materialibus, & potentia-
libus: in abstractione autem totali, notius nobis; abstrahit
siquidem à specificis actualitatibus, à quibus, quanto ali-
quid est abstractius; tanto potentialius, atque confusius,
& minus intelligibile: *actus* namque secundum se *est notior*
6. met. 2. *potentia.* Postremo, secundum diuersos abstractionis for-
4. malis modos; scientiæ speculatiuæ, vt dicitur 6. *met. in prin-
cipio*, diuersæ quoque reputantur, atque distinguuntur:
quod plane abstractioni totali, minimè conuenit; est enim
omni scientiæ communis. Quare hoc modo metaphy-
Abstractio metaphys. sica non se habet ad naturalia, instar totius vniuersa-
lis ad partes subiectiuas; sed potius vt formalis ad mate-
rialia: licet enim vtraque abstractio metaphysicæ conue-
nire possit; in quantum tamen sub consideratione meta-
physicali cadunt, respectu naturalium, vniuersalia dicen-
da non sunt; sed formæ potius, & naturalia sunt earum ma-
teria. Entis ergo abstractio formalis est, quando scilicet à
Entis abstractio formalis & totalis. specificis, atque genericis rationibus præcisum, & separa-
tum, intelligitur: totalis vero, quando vt totum vniuersa-
le, potestate genera, & species omnes complectens intelli-
gitur. Itaque ens concretum quidditati sensibili, abstra-
cta à singularibus est primum cognitum, sic illi philoso-
phantur. Ad 3. Dicunt, ordinem essentialem inter con-
ceptus confusos non inueniri, ideo non oportere tantum
3. temporis interuallum interuenire. Quod autem inter con-
Inter conceptus confusos non est ordo essentialis. ceptus confusos actuales prædicatorum quidditatiuorum,
essentialis ordo originis non inueniatur, in causa est, quia si
aliqui conceptus ita se haberent, extremos generari, nisi
prius mediis genitis, fieri non posset; alioqui non esset ordo
inter illos essentialis originis. sed nos concipimus homi-
nem, & substantiam, mediorum conceptibus ignoratis. er-
go, &c. Ad *confir.* aiunt, quod sicut duplex est abstractio spe-
Duplex abstractio. ciei specialissimæ, nempe separatio à singularibus, quæ fit
per actum intellectus agentis: & actualiter speciem, & non

genus inhæreri, idque per actum intellectus possibilis; ita pla- *Intellectus intelligit singularia.*
ne conceptui entis confuso actuali, duplex est abstractio ne-
cessaria: altera quidem à particularibus, quando quælibet
species ab intellectu agente abstrahitur: altera fit ab intelle-
ctu possibili, quando in quacunque quidditate sibi primo
actualiter præsentata, ens primo concipit, cætera actualiter,
quæ in illo sunt non concipiendo. Ex quo patet, faciliorem
esse entis abstractionem, facilius est enim concipere actua-
liter prius, sine posteriori, quam è conuerso: abstractio ergo
ille, de qua loquitur argumentum, cognitioni confusæ ne-
quaquam necessaria esse videtur. Ad 4. *Minor est falsa*, & 4.
conseq. prob. non valet; sensus enim non mouetur à singula-
ri, quatenus singulare: proinde ille modus arguendi tenet,
quando prædicatum conuenit subiecto, secundum quod i-
psum: quod certe in proposito non inuenitur. Sane hic co-
lor, non in quantum talis, sed potius in quantum color, mo-
uet sensum. Ad *confir.* maior assumpta, non est vniuersali-
ter vera: nam coloratum magis mouet visum, quam hoc
nigrum, quia à remotissimis mouet. Præterea, plura sin-
gularia imperfecta, fortius mouent, quam vnum actualius,
& perfectius, quia profecto omnia sunt singularia entis.
Quam ob causam cogitatiua pueri, in quo noua incipit ori- *Cogitatiua pueri.*
ri cognitio, à singularibus entis, & non à singularibus spe-
ciei, mouetur magis. cum autem *intellectus, vniuersale accipi-
at à singularibus multis.* hac de causa, prius cognoscit ens, *2. post. 221*
quam speciem. Maior ergo argumenti est vere, cæteris pa-
ribus. at plura singularia entis, fortiora sunt, paucioribus
singularibus speciei: ergo, &c. Ad 5. Dicunt composi- 5.
tum, vt sic quidem, non autem absolute notius esse: & hoc
modo confuse prius nos cognoscere hominem, quam par-
tes eius diffinitiuas: absolute vero prius magis vniuersale:
proinde textum illum aliqui legunt, confusa, & non com-
posita. Ad 6. Secundum naturam, bifariam intelligi po- 6.
test, aut secundum perfectionem naturæ, aut secundum
processum tantum, qui est ab imperfecto, ad perfectum: sic-
ut patet in generatione viuentium. Secundum primum
sensum, *maior* admittitur, & *minor* neg. Et ad *prob.* dicitur,
quod illa propositio intelligenda est de prioritate secun-
dum processum naturæ, & non de prioritate secundum na-
turæ perfectionem. at, si secundo modo intelligatur, neg.
maior: Et ad *prob.* dico, Arist. loqui de priori secundum na-
turam, secundum primum sensum. In processu autem na-
turæ, quoniam magis vniuersale est prius; prius enim ge-
neratur animatum, quam sensitiuum; & sensitiuum, quam *Aliquando à magis vniuersali venimus ad minus vniuersale*
intellectiuum: ideo prius cognoscimus, atque facilius ma-
gis vniuersale, quam minus vniuersale. Ad *prob.* neg. *maior*:
non enim semper in omnibus est vera: nam mathematicæ
demonstrationes sunt à priori, quæ procedunt ex primis,
notioribus, & causis conclusionis: & in proposito à magis
vniuersali, in cognitionem minus vniuersalis descendi-
mus. Proinde in tali processu, cognitio magis vniuersa-
lis, est causa atque principium minus vniuersalis. *Minor* *tn. n. 63*
quoque ab Aristot. disputante contra Platonem, constan-
tissime negat. Hæc sunt, atque similia, quæ in ipsorum
sententiæ corroborationem, defensionemque adduci so-
lent ab illis viris, quorum rationes posthac sunt à nobis
proponendæ, vt quilibet accipiat, quod sibi libuerit. sed *Quod species non sit primum cognitum.*
prius expendatur illa sententia, an species specialissima sit
primum cognitum, cognitione actuali confusa. Sane, il-
lud via originis, primo nobis cognitione actuali occur-
rit, quod certa est notius, certiusque nostro intellectui. via
enim nobis innata à certioribus, atque notioribus. sed ma- 1.
gis vniuersale est notius minus vniuersali, quippe cum cir-
ca illud minus errare contingat; magis ergo vniuersale
cognitione actuali, est certius nostro intellectui minus v- 2.
niuersali. Amplius, sine accidentium speciebus à nostro
intellectu nihil intelligi potest; nemo enim cognoscit a-
nimal, nisi à motu, & sensu. illud ergo prius obuiam venit
nostro intellectui, via originis, cognitione actuali, cuius
accidens prius occurrit. Sed tale est accidens magis vni-
uersalis; quo enim accidens communius, eo certius; co-
gnitio ergo magis vniuersalis est prior. Posset *aliquis ad hæc
respond.* cognitionem actualem distinctam, & confusam
adducendo, asserere in processu diffinitiuo, per cogni-
tionem confusam speciei, intelligi debere quid nominis il-
lius: in omni siquidem processu diffinitiuo, quid nomi- *Ens cognosci distincte.*
nis est præcognoscendum: per distinctam vero, metho-
dum diffinitiuam: ideoque ens distincte, & primo cogno-
scitur, quia est simpliciter simplex: deinde quia ab eo, om-
nis diffinitiua methodus originem ducit. Reuera, quod ha-
bet conceptum simpliciter simplicem, distincte, & non
confuse cognoscitur: cognitio siquidem actualis confusa
contingit.

Vniuersale confuse cognoscitur. contingit, quando intellectus quod intelligit, non resoluit secundum omnes sui partes obiecti illius. sed ens habet conceptum simpliciter simplicem: ergo irresolubile, ideoque necessario distincte cognoscitur, alioquin illius conceptus esset compositus. Itaque via originis, & cognitione actuali distincta, primum cognitum est ens: distincte enim cognoscere, est resolute cognoscere sed ipsum ens est irresolubile: igitur est primum cognitum. species vero specialissima primo cognoscitur, cognitione actuali confusa, cuius singulare fortius mouet sensum: agens enim naturale, approximatum passo, sufficienter disposito (sicut dictum est) perfectiorem (quoad potest) producit effectum. at, intellectus agens, & omnia, ad cognitionis generationem concurrentia, sunt agentia naturalia, actum voluntatis in illo prioti præcedentia: igitur, perfectiorem producunt effectum, nempe speciei specialissimæ, quæ est perfectior genere cognitione, actualia enim semper minus actuale præueniunt in agendo. sed vnum est, quod huic sententiæ maxime aduersari videtur, hoc videlicet, si species est actualior genere, distinctius ergo cognoscitur: ad actum enim spectat distincta cognitio. Præterea, si ens, siue genus est quid potentiale, igitur confusius intelligitur: quæ enim sunt in potentia, quia nondum sunt distincta, confuse intelliguntur. sed addamus aliorum rationes.

Distinct. *Confuse.*

CAP. VI.

Vniuersale confuse cognoscitur.

Vniuersale confuse intelligi.

QVi putant vniuersale cognosci confuse à nobis, sic arguere consueuerunt. Quoniam cognitio nostra intellectiua, aliquo modo à sensitiua primordium sumit, sensus autem est singularium, intellectus vero vniuersalium; hac de causa, quo ad nos, singularium cognitio, vniuersalium cognitionem præcedit: verum, quia noster intellectus de potentia in actum proficiscitur, ad actum incompletum, qui est medius inter potentiam, & actum, prius accedit, quam ad actum perfectum: siquidem
1. actus perfectus, perfectam, atque distinctam habet cognitionem, actu vero incompleto, res confuse cognoscuntur, quippe cum secundum quid, & in potentia cognoscantur.
1. phys. vnde philosophus ait: Quod sint primum nobis manifesta, & confusa magis: posterius autem cognoscimus distinguendo distincte principia, & elementa. vniuersal autem quum sint quædã confusa; confusa igitur cognoscuntur.
2. Amplius, distincte aliquid cognoscere dicimur, quando omniũ, quæ sub illo continentur, notitiam habemus. sed hoc modo vniuersale non cognoscimus, quum omnes illius species apprehendere, atque differentias, non omnium sit: confuse ergo, & non distincta à nobis cognoscitur. Sane, quemadmodum totum integrale cognoscitur, ita plana, & totum vniuersale. sed vtrumque totum, in quadam confu-
3. sione, sine partium distinctione, cognoscitur: ergo quod prius. Item, illud primo à nobis cognoscitur, quod primo nostro occurrit intellectui. sed prius occurrit cognitio cõfusa; prius enim sese intellectui nostro offert animal, quam homo: igitur vniuersalia confuse à nobis cognoscuntur. Sane, sicut cognoscere animal indistincte, est cognoscere animal, in quantum animal; ita plane cognoscere distincte, est cognoscere, in quantum est animal rationale, vel irrationale. Eadem quoque ratio est, si magis vniuersale, minus
4. vniuersali comparetur. Ad hæc, sicut se habet intellectus ad intelligibile; ita sensus ad sensibile. sed intellectus in rebus cognoscendis, exit de potentia, ad actum; sic etiam & sensus: par enim in vtrisque apparet cognitionis ordo: communius enim, & secundum locum, & secundum tempus, magis quam minus commune, citius & prius per sensum apprehendimus; aliquid enim in remotis positum, prius deprehenditur esse corpus, quam animal. & puer prius distinguit hominem à leone, quam hunc ab illo hominem. Reuera, qui nouit aliquid indistincte, est adhuc in potentia, vt distinctionis principium sciat: sicut qui scit genus, est in potentia, vt differentiam sciat. ex quo patet indistinctam cognitionem, mediam esse inter potentiam, & actum, atque ma-
5. gis vniuersale confuse à nobis cognosci. Præterea, quando aliquid à nobis intelligitur, indiscretum ab alijs, atque indistinctum; confusa vtique, & indistincte à nobis percipitur. sed quam plurimi, ens intelligunt, & illius rationem propriam, ab accidente, & à substantia non discernunt: & habent nihilominus actualem entis conceptum, ac totum attingunt, sed non totaliter comprehendunt: ergo quod prius. Reuera, *communissima, vt ens, & res,* authore Auicen-
1. met. 5. na *prima impressione imprimuntur in anima:* igitur primo cognoscuntur cognitione confusa. Tenet conseq. quia *imperfectiora sunt priora via generationis* conceptus autem entis confusus, est imperfectissimus omnium, vt patet. ergo. &c. Iterum, species specialissima non est obiectum communissimum simpliciter: cognitio ergo eius actualis confusa, non est prima simpliciter & consequenter non est primum cognitum. Antecad. sic constat esse manifestum; genus enim est confusius specie: species ergo non est confusissima. Etenim quod plura continet, est confusius sed genus plura continet, quam species: Consequentia nota est, ex illa sententia asserente, speciem specialissimam primo confuse cognosci: ergo quod prius. Item, totum, & magis confusum, est nobis magis notum ex authoritate philos. *Confusa, inquit, & indeterminata sunt nobis magis nota.* sed magis vniuersale, est totum, & confusum: igitur confuse, & prius cognoscitur. Amplius, si vnum quodque sicut se habet ad esse, sic se habet ad cognosci. sed species specialissima, est verius, & perfectius est, quam vniuersale: igitur perfectius, & distinctius debet intelligi.

Vniuersale confusa cognoscitur. 9. met. 15. 7. 1. 8.

C A P. VII.

Soluuntur Argumenta.

AD 1. Concedo quod intellectus prius intelligat aliquid in potentia, quam in actu, hoc est, quod prius intelligat speciem, quam genus; non autem quod procedat de notitia imperfecta, ad perfectã; non enim est vniuersaliter vera: nam interdum procedit à notitia præmissarum, ad conclusionis notitiam, & à cognitione causæ, ad effectus cognitionem. Præterea, intellectus prius recipit actum, quam habitum; actus autem perfectior est habitu: non ergo necesse est ei, vt prius ad actum imperfectum, quam ad perfectum perueniat. Amplius, minus vniuersale est notius magis vniuersali: ergo falsum est quod dicitur, nempe, magis vniuersale esse magis notum. Sane, teste philosopho *definitum est prius cognitum partibus definientibus.* sed minus vniuersale est definitum; species enim est illa, quæ definitur: igitur prius nota. Nam, *prima forma in re prius cognoscitur*, sed talis est species, &, *Intellectus*, inquit, *natus est abstrahere quidditatem à singulari,* & ipsam intelligere, ac sic abstrahẽdo quidditatem, à quidditate, ad simplicem tandem quidditatem pertingere. Ad de authoritatem, 1. *poster.* *Quæ,* inquit, *sunt proxima sensui, sunt notiora nobis.* quæ vero remota à sensu, nobis minus nota. sed longiora à sensu sunt magis vniuersalia: igitur minus nota. Amplius, intellectus proficiscens ad cognitionem minus vniuersalis habendam, non est necesse illum scire prius magis vniuersalia, alioquin ad notitiam speciei non pertingeret, nisi prius cognitis intermedijs, & vniuersalibus, & differentijs. si ille ordo esset essentialis; quod si accidentalis extiterit, indifferens erit ad magis, & minus vniuersalia intelligenda: ergo quod prius. Si quis autem malit tueri primam in argumentis positam sententiam, posset ita ad contrarias rationes resp. & inprimis dicere, neutro illorum modorum propositionem esse intelligendam. sed hoc modo potius, cum intellectus ex potentia, ad actum vltimate perfectum sit migraturus, idque per multos actus medios; prius vtique ad actum imperfectum, quam perfectum discurrendo accedit, vt testatur Philosoph. *Et manifestum est,* inquit, *quod omne generatum est diminutum, & semper currit ad principium: nam si non esset diminutum, non moueretur ad complementum, & ita necesse est, vt omne posterius, secundum tempus in generatione, sit prius secundũ naturã.* eodẽ modo alibi: *quod priora, via generationis, sint imperfectiora:* intellectus ergo, distinctã speciei cognitionẽ cupiens habere, per multos actus medios generũ trãsit, quæ mediæ cognitiones dicuntur: igitur intellectus magis vniuersale, prius distincte cognoscit, quã minus vniuersale; est nulla cognitio, speciei confusa virtualis, & distincta eiusdem generis, quæ licet sit distinctio actualis generis; ipsius nihilominus, ac speciei confusa vocatur, quia nimirum in illa, species, & ipsius generis potestas confusa cognoscitur. Quod autem dicitur, intellectum procedere de imperfecta ad perfectam notitiam, hoc veritatem habet in processu generationis, atque in hoc imitatur naturam, quæ ab imperfectioribus exordiens, ad perfectiora semper contendit: sic animal prius generatur, quam homo. at in processu generationis, ac causalitatis efficientis, vel finalis (in quo etiam innanitur causæ prioritas effectui, vel finalis) non semper proceditur ab imperfecto simpliciter, sed secundum quid, ad perfectius secundum quid.

Quod minus vniuersale sit notius. 1. 1. phys. 5. 3. de an. 10. 36. 2. Defensio. 8. phys. 9. met. 15. 2. de part. 1

Reuera,

Vniuersala confusa cognoscitur. Reuera, vnum altero perfectius, pot est asse dupliciter: simpliciter scilicet, vel secundum quid, eidemque possunt hæa duo congruere: sicuti substantia, generatione, causalitate finali, & efficiente, est prior accidenta: secundum quid vero, est illo imperfectior; quatenus respectu accidentis, est in
Dupliciter perfectius. potentia, & causalitatem materialem participet. Quando ergo dicitur, præmissas asse priores &c. sic intelligendum ast, præmissas non solum via generationis; verumetiam
2. phys. 31. causalitatis effectiuæ ordine, conclusione esse priores. Suf-
1. post. 41. ficit ergo illarum notitiam, sacundum quid essa imperfectiorem. hac de causa in genere causæ materialis collocantur: pari modo respondetur ad processum causæ ad effectum. Actus præterea præcadens habitum, non ast simpliciter habitu perfectior, licet id vatum sit in actu, qui ab ipso habitu elicitur, vt dicitur primo ethicorum: talis autē ast habitu posterior: hoc modo illi tuentur partem suam.
2. Ad 2. Neg. *minor: & ad prob.* dico, quod quamuis vniuersalia vocentur confusa; non tamen confusa à nostro intellectu intelliguntur, sed distincta, vt dixi. confusa antem appellantur, eo quod plura contineant. Cum sarmo ergo aorum sit da processu diffinitiuo, in quo, vt vna est omnium sententia, semper vniuersaliora sunt prius nota, via diuisionis, & compositionis à magis vniuersalibus, ad minus vniuersale, tandem ad speciei diffinitionem, atque cognitionem diuidendo, & componendo pertingunt. Itaqua diffi-
Quare confusa. nitiua methodus, à confuso, id est, ab illo, quod plura continet, exordium habet; non tamen à confuso confusa, sed
Distincta. distincta cognito. Cognitio ergo illa, hanc ob causam, confusa dicitur, quia plura contineat: distincta vero, quia in superiora ast resolubilis. Per potentiam ergo, ignorantiam intelligunt, & per actum scientiam, quæ habetur da definito per illius definitionem: hoc modo intellectus exit da ignorantia diffinitionis, ad illius actum, id est, notitiam,
3. atque cognitionem. Pari facilitate soluitur tertium argumentum, quod scilicet prius cognoscimus animal, quam hominem, per mediorum enim cognitionē, ad definitionem accedimus: si hæc recte, & quieto animo intelligantur, nō multū inter vtramq; sententiam interesse videtur,
Notitia in vniuersali est notitia completa. licet id multis persuaderi non posit. Sed *arguet aliquis* contra prædicta, notitiam in vniuersali nō esse notitiam incōpletam, aut secundum quid: Demōstratio in vniuersali, est
1. præstantior demonstratione particulari: igitur, notitia in
2. vniuersali, quæ demōstratione vniuersali acquiritur, particulari est nobilior. Item, aliud est loqui de notitia actuali obiecti, & aliud da eorum virtuali notitia, quæ in ipso includūtur: vnde, quamuis particularium virtualis notitia, in vniuersali sit confusa; notitia taman actualis ipsius vniuersalis, est distincta. Et quia ab his, quæ actualiter cōfunduntur in obiecto, attenditur confusio notitiæ: cum notitia specificetur ab obiecto, his, quæ sunt intrinseca, distincta, & non confusa est dicenda notitia. Verum ad hæc sic
1. *respondere* posit, & ad 1. quidem dicendo argumentū laborare in æquiuoco illius termini vniuersale: Arist. siquidem demonstrationem vocat vniuersalem, in qua passio de suo subiecto damonstratur, idque tam in genericis, quam in specificis passionibus, illamqua doctrinam, seu notitiam, sic partam nobiliorem, potioremque appellat ea, quæ de parte subiecta primi subiecti habetur: Illi autem aiunt, sa loqui de cognitione, non antem da demonstratione vniuersali. Porro, cognoscere aliquid in vniuarsali, sicuti ho-
2. minem in animali, est imperfecta cognitio. Ad 2. Dicunt notitiam animalis distinctam, quatenus est totum diffinibile, esse notitiam confusam eiusdam; quatenus est totum vniuersale, & ex consequenti confusam specierum, atqua ita æquiuocationem non accidere; contingit enim animal diuersimode, nempe distincte, & confuse notum asse: sicut dictum est. Nec quia simul inueniuntur, sunt eædem notitiæ, cum altera actualis, virtualis altera nominetur. Cum autem dicitur, quod talis notitia confusa dicenda non sit, falsum est, quippe cum minor sit actualis, quam potentialis confusio: Id quod vltimo obiicitur, ab obiecto scilicet specificari notitiam, atqua ab illius intrinsecis; non facit ad rem; confusa enim, & distincta, non sunt cognitionum species; alioqui cum sint aiusdem obiecti, eiusdem plane non assent speciei, sicque notitia non specificaretur ab obiecto: assumptum igitur in proposito, contradictionem
4. implicat. Ad 4. *Negant* sensum cognoscere magis commu-
Sensum cognoscere singulare tantum. na *Sensus*, inquiunt, *cognoscit singulare tantum*: ergo prius non cognoscit magis communia; natura enim illa communis non est ratio mouendi sensum: nam quod est ei, aut repugnat ratio mouendi, & re, & rationa idem; non est vtique illi ratio mouendi. sed natura communia, est eadem re, & rationa singularitati, cui repugnat ratio mouendi: ergo.

&c. Natura namque & singulara (apud illos) non distinguuntur realiter, neque ea natura rei, nec etiam ratione. *Vniuarsale confusa cognoscitur.*
Reuera, distinctio rationis, intellectus actum sequitur. sed in illo priori, nullus est actus intellectus, quippe cum actus realis, ab ente rationis minime dependeat. sed sensatio est actus realis: obiectum autem sensibile, rationis distinctio- 1.
nem in se habens, est ens rationis: ab eo ergo nequaquam dependet. Amplius, quæcunqua secundum rem sunt indi- 2.
stincta omnino, si vnum terminat ad aliquam actionem realem, & alterum similiter terminabit eandem. sed natura magis communis, & minus communis (debita ad sensum approximatione supposita) sunt huiusmodi: ergo. &c. Sana, idem sensus, id primo cognoscit, quod species sensibilis primo repræsentat. sed species sensibilis primo repræsentat singulare speciei specialissimæ, debita distantia posita: ergo. &c. *Minor* autem istius *confir.* multis constat rationibus, species namq; sensibilis, sub ea certā ratione, obiectum repræsentet, sub qua sese imprimit sensui. Sed sub ratione naturæ specificæ ab obiecto, sensui imprimitur, partim quia est actualior, atque perfectior; partim vero, quia *Singulare speciei specialissimæ primo repræsentatur.* 1.
species illa, ast naturalis similitudo, ab obiecto causata, ipsum (secundum rationem essentialiua sibi congruentem) adæquate repræsentans: itaqua, magis ipsum rationa, quæ sibi essentialius, & perfectius competit, quam sub ratione minus principali, repræsentat.

Soluuntur huiusmodi rationes sic: Natura talis, puta color, & non natura communis, id est, color communis, est ratio mouendi. Ad *prob.* neg. *minor*: in rebus siquidem ma- 1.
terialibus, natura & singularitas distinguuntur realiter: vnde licet post sensationem sit distinctio rationis, ipsam nihilominus fundamentaliter præuenit, & hoc sufficere, aiunt. Ad *confirm* dicunt, obiectum sensibile non assa obie- 2.
ctum rationis, nec aggregatum ex ente reali, & rationis; siquidem distinctio rationis supra rem, fundamentaliter addit nihil. Sensatio præterea ab ipsa natura, talem habente conditionem, causatur, & non à naturæ distinctione. Etenim, color, in quantum color, non in quantum à sua singularitate distinctus, mouet. Quare, si illa distinctio esset ens rationis, adhuc nihil concluderet. Ad aliam confir- 3.
mationem, maior est falsa, quoad actiones nihil reale ponentes suis in terminis, quales sunt actiones immanentes: Dei siquidem sapientiam intalligere possum, eius bonitatem non intelligendo. Ad alias *confirm.* non admittitur ab 4.
eis, singulara speciei specialissimæ, à specie sensibili primo repræsentari, nec speciem sensibilem, à natura specifica primo imprimi, sed potius à primo sensus obiecto: nullum autem primum sensus obiectum, est species specialissima; ideoque species visibilis, à visibili primo imprimitur, in quantum scilicet ast coloratum, non autem quatenus est album, val nigrum. nec refert albedinem actualiorem esse colore, cum illi adhuc necasse sit, vt primum sit obiectum potentiæ. Sensibili præterea nequaquam specialissima natura, quam generis, assentialius inest; imo huic visibili, vt sic essentialior est color, quam albedo, siue nigredo; illis enim sublatis, manet visibile, sine hoc autem, minime.

CAP. VIII.

Soluuntur alia quatuor argumenta.

AD 4. Dicunt duplicem esse perfectionem: obiectiuam scilicet, & euidentiæ. Porro, ille conceptus 4.
ast obiectiue perfectior, qui obiectum perfectius positiua habet: auidentiæ vero perfectior, cuius obiectum pauciora includit. Quare, si in argumento sit sermo da perfectiona euidentiæ, *maior* est falsa, & minor ast vera si vero da perfectione euidentiæ, maior est vera, & minor falsa. Verum aiunt illi, minorem etiam da perfectione euidentiæ, esse veram, nempe conceptum actualem confusum entis, quoad auidentiam esse imperfectissimum. Sane, ille conceptus est omnium ineuidentissimus, sub quo intellectus existens, ab aliorum abest cognitione. sed conceptus actualis entis est huiusmodi: ergo. &c. maior *Conceptus entis confusus.*
patet, euidentia enim conceptua, cum sit propria intellectus perfectio, quo maior extiterit; eo magis intellectum ad aliorum cognitionem aptissimum reddet: præsertim cum intellectus, ex euidentibus, ad ineuidentia naturaliter pergat. minor quoqua nota est. nam alii conceptus, ipsum entis conceptum actualiter includunt, non autem è conuerso. habens ergo entis conceptum, longe abest ab aliorum cognitione: imperfectissimus ergo. Ad 5. Dicunt, 5.

Vniuersale confuse cognoscitur.

duplicem esse cootinentiam: vnam actualem: alteram vero potentialem, & id esse confusius, quod plura actualiter, non autem potentialiter continet. sed genus, potentia, species vero actu, plura continet: illa ergo ast confusior genare. Contra, confusius est, quod sine urdine plura continet: quemadmodum genus, vtpote in potentia, species autem quoniam ordinate continet partes diffinitiuas, confusionis opprobrium non sustinet. Contra, genus continet species ordinate, quia scilicet, eas respicit per medias differentias, quæ sunt valde ordinatæ. Contra, genus, potentia sola, & non actu, species & differentias continet (teste Porphyrio, *cap de differentia*) indistincta ergo continentur

Genus est confusius specie.

7 met. 49. à genere: nam authore Philos. *actus est qui distinguit*: igitur vltima continentur indistincte: non ergo ordinate; ordo siquidem, sina distinctione inueniri non potest. Itaque, non solum species; verumetiam differentias inter sa ordinatas, genus absque ordina continet: non ergo continentia plurium causa est coosufionis, alioqui ipso vniuersu confusius nihil, sed plurium continentia inordinata. Hæc illi, verum consultius esset, si iuxta priorem modum hæc
6. interpretarentur. Ad 6. Patet responsio ex dictis; siquidam pauca bene intellecta, aliorum intelligentiam habent.
7. Ad 7. Vniuersale est magis confusum, respectu eorum, quæ continet; non tamen est magis confuse cognitum (sicut paulo ante dixi) vniuersale præterea maius, minori comparatum, & totius, & partis rationem subire potest: totius, inquam, quia non solum minus vniuersale, sed alia quoque, sua potentia continat, & complectitur; sub animali enim non solum homo; verumetiam & equus continetur: partis vero rationem suscipit, quatenus sub minus vniuersali, & ipsum, & alia continentur, sicuti sub homine, & animal, & rationale. Itaque prius animal, quam homo, nostro occurrit intellectui, quatenus vt totum intelligitur: homo vero prius quam animal, si vt illius pars consideratur, sicque nihil prohibet, prius partes, quam totum intelligere. at, quatenus sunt in toto, si intelligantur, totum prius, quam partes, necesse est intelligere. Hæc quidem breuissima inserere placuit. Quoniam vtraque pars de primo cognito loqui videtur, secundum processum ordinemque diffinitiuum: in ordine autem diffinitiuo, vniuersaliora (vt omnes propemodum sentiunt) sunt notiora, ac distincte cognoscuntur, distincta vtique cognitiona potentiali. quia vero, sua inferiora actu nequaquam continet, cognitionem actualem confusam habere videntur; hanc ob causam vna pars asserit, magis vniuersalia distincte, altera autem, confuse cognosci. Quoad vero ad speciai cognitionem, similis est controuersia, & eiusdem controuersiæ par vtiqua causa. nam, quia species plura continet, idcirco pars quædam ait, speciem confuse cognosci; plurium enim continentia, confusionam significat: altera vero dicit, speciem distincte cognosci; species enim est actus: actus autem distinguit. igitur distincte cognoscitur. Adde, quod ea, quæ sub ipsa continentur, ordine debito gaudent; vbi autem est ordo, nulla est confusio: igitur species distincte cognoscitur. Et reuera, si species est, quæ diffinitur; actualem vtique habere videtur cognitionem: qnoniam vero infinita quodam modo sub se continet indiuidua, potentialem habet cognitionem confusam: & hoc est, quod ab illis dicitur, speciem specialissimam, via originis ab intellectu primo cognosci. Cæterum. si alicui hæc non arriserint, abundet in sensu soo; nos autem minime approbamus obstinatum animum contradicendi. Quod si loquamur de primo cognito (sicut dictum est) secundum processum demonstratiuum per inuantionem emergentem, primum cognitum, experimentarix, atqua singulares sunt propositiones, deinde vniuersalissimæ: secus autem est, si per doctrinam processus ille emerserit; tunc enim, vniuersalissimæ propositiones sunt primum cognitum, siua substantiala, siue accidantale illud extiterit: siquidem in scientiarum arta, doctrinaqua, præceptoris auxilio, nobis comparanda, à magis vniuersalibus, ad minus vniuersalia semper proficiscimur: Aliter autem res se habet, si in notitia rerum acquirenda, natura taotum ducimur, sine extrinseci adminiculo docentis: tunc plane, quod primo, & magis mouet, est nostrum primum cognitum, & tale vtique est species specialissima. Et quoniam ars præcedit naturam, ac processus naturæ simpliciter est prior artis processu, singularia simpliciter sunt prius cognita. Sed de primo incognito satis. Cæterum, ratiooi quoque consentaneum est, vt de primo cognito secundum sensum, aliquid dicamus, quibusdam distinctionibus præmissis. Inprimis igitur, non ignorare oportet, duplicem esse naturam, siue virtutem sensitiuam interiorem vnam, alteram vero exteriorem. Poreo, exterioris quinque sunt sensus, interiori vero duplex. alter quidem, qui omnium cognoscendorum, quæ ab extrinsecis parantur sensibus, virtutem habet, vocaturque sensus communis, cuia interest, eorum, quæ à sentibus exterioribus apprehenduntur, differentiam ponere. alter vero, qui tum in præsentia, tum etiam in absentia virtutem habet cognoscendi, diciturque phantasia, siue cogitatiua: memoria autem, quoniam nihil cognoscit, ad hoc speculationis genus non spectat. Poreo, cognitum à virtute sensitiua exteriori, est ipsum sensatum, aut per se, aut per accidens. Iterum, aut per se primo, veluti color respectu visus, aut secundario, ceu sensibilia communia, nēpe numerus, magnitudo, figura, motus, quias, & quæ sunt generis eiusdem: cognitum vero per accidens, quia scilicet ab alio per se intelligitur; substantia namque ab intellectu per se, à sensu autem per accidens percipitur. sic etiam virtus intellectiua, propria virtute vniuarsale, quatenus vero annexa est sensui, singulare intelligit. Itaque, primum virtutis sensitiuæ cognitum, via originis, est proprium illius obiectum: deinde obiectum commune: postremo obiectū per accidens; visus siquidem prius obiectum proprium, nempe colorem; deinde communem, hoc est, magnitudinem, figuramque, hominis, vltimo substantiam apprehendit. Sane, quælibet virtus sensitiua, ex sui natura, ad proprium fertur obiectum, quippe cum sensibile proprium sit per se, & primo sensibile; cætera varo secundario percipiuntur. Obiectum autem proprium à virtute sensitiua exteriori, sub ratione minus vniuersalis primo apprehenditur, si in debita situm fuerit distantia, aliter contrario modo se habebit. de sensu autem communi simile est indiciū; à sensibus enim exterioribus suam mendicat notitiā. Phātasiæ autem primum cognitum, est obiectum commune, vtpote illi sæpius occurrens, ac familiariter adhærens: deinda sensibilia propria. Quod autem sensus possit vniuersale percipere, patet satis. 2. enim *posteriorum*, philos. aperta docet, vniuersale à sensu apprehendi posse: *Sensus*, inquit, *est vniuersalis, sentire vero, singulare*. Et *Visus non decipitur circa colorem, quoniam color; neque auditus circa sonum, quoniam sonus, sed circa coloratum*. visus ergo non solum circa hunc, vel illum versatur colorem; verumetiam circa colorem communem, & vniuersalem. Differt tamen sensus ab intellectu; intellectus namque sub vniuersalitatis, sensus vero sub singularitatis ratione, vniuersale percipit: idque ex speciei intelligibilis, sensibilisque diuersitate manare asseueramus. Etenim species intelligibilis, à phantasmatibus separata ast, atque sine conditionibus indiuiduantibus, ipsam rem repræsentat: intellectus vero tali actuatus specie, super vniuersalem fertur naturam; quatenus vniuersalis est, hoc est, à singularibus abstracta: sensibilis autem spacies, quoniam à conditionibus indiuiduantibus, non est discreta, atque diuisa, hac de causa, vniuersale, ad hoc, vel ad illud singulare contractum repræsentat. Sensus quoque, quoniam in obiectum non fertur, nisi specie sensibili prius actuatus extiterit, proinde natura vniuersalis (medianta singularitate) ab eo cognoscitur. Recta ergo dictum est à philos. *2. post.* Sensus est vniuersalis, scilicet obiecti, sentire autem est singulare: hoc est, mediante singularitate, vniuersale attingit. Itaque obiectum sensus est vniuersale, quoad vero ad attingentiam, est singulare: vnde licet sonus, secundum genus, fit obiectum auditus, sonum tamen non audit, nisi isto, vel illo sono mediante. Et hoc est, quod dicit Auer. *Rem sentiri ab materiam, atque subiectum: sensibile autem est hoc singulare per materiam*: ratio vero sentiendi, siue quæ monet visum, est vniuersala, potestate quidem, non autem actu, id est forma sensilis, vtpote in colorato color, in sonoro sonus, & id genus alia multa. Itaque forma cuiuscunqua compositi, est vniuersale in essendo, vt animalium anima, corporum corporeitas, hominum anima rationalis, coloratorum color, non quidem actu, sed aptitudine, quia concipi potest vt prædicatum de pluribus: actu autem est pars compositi singularis. Ex quo patet, primum sensus obiectum esse vniuersale, non quidem actu, sed potestate: coloratum quoque videri, quatenus est particeps coloris, non hoc, vel illud; siquidem formæ illi, quæ est color, præter singularia colorata, realis respondet vniuersalitas, non actu certe vniuersalis, nec penitus singularis, sed media potius: igitur quod sentitur, est singulare compositum, conditio autem sensibilis, ast illius materia, ratio vero sentiendi, & primum obiectum, est illios forma sensibilis. Sed *dicet aliquis*, si coloratum, in quantum color, & non in quantum hoc singulare, est ratio intelligendi; non ergo erit ratio sentiendi: nam sicut potentiæ sunt diuersæ; ita quoque diuersæ sunt obiectorum rationes.

Propria sententia.

Processus diffinitiuus.

Processus demonstratiuus.

Singulare primum cognitum.

Primum cognitum sensus.

Vniuersale confuse cognoscitur.

Sensus communis.

Phantasia.

Proprium obiectum.

Commune obiectum.

Vniuersale à sensu percipitur.

2. de an. 63

Differentia sensus & intellectus.

Vniuersale mediante singulari cognoscitur.

12. met 14.

Forma compositi vniuersalis potestate.

Et

Singulare est obiectum sensus. Et 1. *cæli, com.* 92. Sensibile dicitur esse per formam intelligibile, per materiam vero sensibile ergo &c. *Duo* non esse parem vtriusque rationem intelligendi & sentiendi; siquidem in intellectu, & quod intelligitur, & ratio intelligendi, & conditio rei intellectæ sunt idem: quod enim proprie ab intellectu intelligitur, est vniuersale, & ratio, & conditio similiter: sicut patere potest in colore, qui ab intellectu percipitur. In sensu autem, conditio & ratio sentiendi non sentitur, sed ast singulare compositum: cum igitur ratio intelligendi sit vniuersale actu, seu forma actu vniuersalis, ratio vero sentiendi, forma compositi sensibilis, potestate, non actu vniuersalis: non ergo est par ratio in vtrisque.

1. Ad arg. 1. *neg. consequ.* singularia enim per se ab intellectu, non intelliguntur: vtriusque vero potentiæ maxime ab inuicem distinguuntur: nam etsi color adæquata sit potentiæ visiuæ ratio; non tamen intellectiuæ: differunt ergo ab inuicem: intelligendi namque ratio adæquata, est sine materia, ac conditionibus indiuiduantibus intelligere: sentiendi vero est forma, actu nequaquam à materia, eiusque

2. conditionibus secreta, siue segregata. Ad 2. comment. rei intellectæ conditionem, atque sensu perceptæ differentiam posuit tantum, alia vero reliquit, quasi proposito suo minime congruerent. Dicit itaque rei intellectæ conditionem esse formam, siue vniuersale: rei vero, sensu perceptæ, materiam. Quod ergo sit primum cognitum apud sensum, dixi.

CAP. IX.

Singulare esse rationem formalem obiectiuam sensus.

1. *Arist. de somno & vigilia.* NOnnullis argumentis contra prædicta sic arguitur. *Cuius est actus, eius est potentia*, teste philos. sed sentire est singulare ex primo post. ergo sensus est singularis. Et *primo met. cognitiones singularium sunt maxime propriæ sensibus.* Et 2. *de anima, singulare dum sentitur, vniuersale dum intelligitur.* Sane, si vniuersale est obiectum sensus: igitur idem erit intellectus, & sensus obiectum. Etenim, si singularitas sit sensus ratio obiectiua; erit vtique ipsa natura, singularitati subiecta. sed talis est obiectum intellectus: ergo &c. Ad diuersarum siquidem potentiarum, diuersa quoque sunt obiecta; singulare igitur est obiectum sensus. Amplius, intellectua tantum in rebus

2. *1. ani. 8. 12. Met. 4.* vniuersalitatem facit, *Vniuersale*, inquit, *aut nihil est, aut posterius.* Et igitur nihil in quantum vniuersale, est obiectum sensus; nullum enim vniuersale est ante sensum. Adde, quod tunc alicuius potentiæ, aliquod daretur, sub aliqua ratione obiectum, sub qua ab eodem nunquam attingeretur. sensus profecto cognoscit sentiendo. sed sentire, est singularis: vniuersale igitur ab intellectu percipi non potest. Accedit ad hoc, quod si color sit primum obiectum sensus in quantum vniuersalis, hæc autem albedo eum sit color: erit ergo primum obiectum sensus in quantum vniuersalis. Conclusio est falsa ergo aliqua præmissarum. non quidem minor: maior ergo. Modus syllogizandi est ex maiore reduplicatiua, & minore absoluta,

3. *prim. priorum* Adhæc, & similia, ita *resp.* & ad 1. illud verum esse subiectiue, non autem obiectiue: cuius enim subiectiue est potentia; eiusdem subiectiue est actus. vult sane ibidem philosophus probare, actum sentiendi esse compositi, & potentiam similiter: & non animæ tantum. Ex philos. ergo authorit. hoc tantum habetur, nempe in eodem, scilicet in coniuncto, & non in sola anima recipi sensum, in quo & sentire recipitur. quod si velis asserere, obiectiue esse intelligendum, vt sit sensus, actus, & potentia, à

Quare sentire dicitur singulare. qua est actus, sunt eiusdem obiecti; nullum adhuc sequetur absurdum: philosophus namque non intendit dicere, sensationis obiectum esse singulare, tametsi sentire sit singulare, sed hoc potius, sensum, cuius obiectum est vniuersale, mediante aliquo singulari exire in actum sentiendi, in quo actus sentiendi, ab intelligendi discernitur. Ad *confir.* sentire est singularium, tanquam eorum, quæ sentiuntur, non autem, vt rationes sentiendi; ratio enim singularitatis, actui sentiendi necessaria est, non quidem vt ratio formalis obiecti, sed vt causæ, sine qua non. Ad aliam *confir.* patet solutio ex supradictis, diuersa siquidem ratione vniuersale ab intellectu & sensu deprehenditur, tametsi sit vtriusque obiectum.

3. Ad 3. Quamuis nullum sit actu vniuersale, ante intellectus operationes; bene tamen potest esse vniuersale in potentia, veluti cuiusque compositi forma. Ad *confir. neg. conseq.* visus enim sub coloris ratione apprehendit omnia: cum quo tamen stat, rationem illam communem, in singularibus per accidens sentiri. Syllogismus autem alterius *confir.* est ex puris particularibus, in quo maior, vniuersalis esse non potest, alioqui esset falsa. Mutatur præterea suppositio: nam color in prima stat simpliciter, & in secunda, personaliter. Cæterum in singulari, duo nobis consideranda sunt: alterum ipsa quidem singularitas: alterum vero, natura singularitati subiecta, quæ ad hoc esse, ex se est indifferens, sicque singularitatem illam præcedit, & in illo priori indifferentiam habet, atque vnitatem realem, numerali vnitate minorem. Itaque, cum singulare sentitur; ipsa vtique natura, singularitati subiecta, est ratio obiectiua formalis; tametsi totum, vt quod semper sentiatur. Ipsa autem singularitas, quamuis non sit ratio formalis obiecti; se habet tamen, vt causa sine qua non. Ex quo patet, ipsam indiuidualem proprietatem, non esse rationem agendi, sed conditionem agentis: ipsam vero naturam rationem, tum mouendi, tum vero agendi, & dici, & esse in sensu quidem; non tamen sine singularitate. Itaque, obiectum sensus est ipsa natura indifferens, quæ per singularitatem sentitur: sic color in quantitate videtur, tametsi ipsius non sit obiecti ratio formalis, sed potius ratio sine qua non. Sed de his satis.

Ens diuidi in 10. prædicamenta. *Propria opinio.* *Obiectum sensus.*

QVÆSTIONIS DECIMÆ

CAP. I.

Ens diuidi in 10. prædicamenta.

HActenus de primo cognito, nonnulla balbutiendo locuti sumus: reliquum nobis est, vt alias percelebres, magisque vtiles entis quæstiones prosequamur: nobis enim, alijsque consulere cupientes, sub vno contextu, ordineque redegimus, ac redigere studemus omnia, quæ sparsim ab alijs digesta posita fuisse vidimus. Quoniam autem paulo ante à nobis mota est quæstio, hæc scilicet. ens diuisum in 10. prædicamenta, esse met. subiectum, illique profecto congruebat proposito, hanc exoluere controuersiam: præpediti autem occurrentis quæstionis de primo cognito, cupidine, desiderioque sciendæ, id perficere nequiuimus. illa ergo absoluta, ad huiusmodi quæstionis indagationem accedendum, nobis necesse est, arbitrati sumus, de qua Arist. philosophatus est: *Per se autem*, inquit, *ea dicuntur esse, quæ prædicamenti figuræ significant, hoc est, entia per se dicuntur, quæ significant figuræ, id est modi, siue genera prædicamenti; tot enim ipsum esse significat, quot modis ipsæ figuræ dicuntur.* Et postea eandem entis diuisionem substituit, vbi commentator palam profitetur, ens essentialiter in 10. prædicamenta esse diuisum: *Quod autem est essentialiter*, inquit, *in 10. prædicamenta diuiditur.* *Primo* autem *phy. com.* 25. contra Parmenidem disputans, illius rationem ostendit esse friuolam; *quia* inquit commentator, *ente, quod multipliciter dicitur tanquam simpliciter dicto, vtebatur.* Ex quo patet ens de decem prædicamentis, formaliter dici. de substantia autem simpliciter, & absolute, quia per se subsistit. accidentibus autem, quia sine substantia subsistere nequeunt, non ita proprie congruit entis denominatio: vnde philos. accidentia non esse entia dixit, quia sunt entis, nimirum, vt ait commentator, non sunt entia simpliciter; ens enim simpliciter, & principaliter est substantia, quia est separabilia, & per se existit, aliorum vero nullum, ipsa sola constans per se, alia vero in substantia: vnde hoc modo accidentia dicuntur non entia, quia scilicet sine substantia nequeunt existere; non quia aliquod formale esse non habeant; tametsi illud sit imperfectum, vt dictum est. Porro, prædicamentum, vno modo idem est, quod intentio, quæ est ordo, vel relatio inter genera, & species secundum diuersum modum prædicandi, atque ita est secunda intentio, & ad logici considerationem spectat: alio modo, res prædicamentales significat, quæ sunt potius entitates, quam prædicamenta formaliter: tertio sumitur pro rebus, quæ stant sub intentione prædicamentalitatis, nempe pro re, quæ est substantia, vt fundat generalissimi, & subalterni, ac specialissimi intentionem. Prædicamenta quoque res diuersæ vno modo esse dicuntur; quatenus scilicet in diuersis habentur prædicamentis, atque secundum rem prædicamentariam dissentiunt. Vnde Arist. monet hanc quæstionem: *vtrum principia 10. prædicamentorum sint eadem vel diuersa.* Et: longo sermone ostendit,

Ens diuiditur in 10. prædicamenta. *5. Met. 14.* *6. Met. 4.* *Quomodo accidentia sint entia.* *12. Met. 23.* *Prædicamentum tripliciter sumitur.* *12. Met. 19. vsque ad 26.*

Ens diuidi in 10. prædicamenta.

principia proxima eadem, remota vero esse diuersa. Alio modo si res intelligatur, pro ente reali, quod potest existere sine alio; sic proculdubio, nullum prædicamentum, excepta substantia res dici potest, atque ex consequenti neque inter se, neque à substantia, res diuersæ esse dicuntur.

Diuisio entis in 10. prædicamenta.

Diuisio autem entis in 10. prædicamenta, secundum Boetium in lib. prædic. *est vocis in significata.* Et Auer. 10. met. com. 10. ait, ens significare 10. prædicamenta sine medio. Non ergo vera diuisione in 10. prædicamenta diuiditur, nec per modos essendi, nec etiam per modos prædicandi. Alio modo intelligi potest si 10. prædicamenta, sub nomine ens significata, per diuersos essendi, prædicandique modos distinguantur, atque hoc modo, ens in 10. prædicamenta dicimus esse diuisum.

Modi prædicandi.

Modi autem prædicandi sunt in duplici differentia: nam quidam sunt excogitati per opus intellectus discursiui, vt *Chimera est animal*: nonnulli vero rem habent realem sibi correspondentem, ex sui natura: *vt esse principium, & finem, prædicatur de puncto*; vterque enim modus prædicandi vere fundatus est super puncti naturam.

Modi essendi.

Modi quoque essendi, quidam actu distinguuntur, vt esse album, & esse dulce in pomo: à qualitatibus namque distinctis, esse distincta largientibus, sumuntur. Alij vero non sunt actu distincti, sed ex modo, correspondendi distinctis conceptibus, separantur. hoc autem contingit, quando vna, eademque res, habens vnum modum realem, & essentialem, diuerso a fundat conceptus; qui profecto correspondenter, non autem actu, nominantur distincti modi essendi.

Principia distinctiua.

Principia insuper distinctiua, quædam sunt proxima, vt qualitates contrariæ in elementis; quædam vero vltimata, in quibus fundantur proxima, vt formæ substantiales eorundem.

His igitur ita dilucidatis, dico quod prædicamenta pro rebus prædicamentalibus præcise sumpta, seipsis tantum distinguuntur; sunt enim primo diuersa, & in nullo vniuoco conuenientia: propositio autem in qua vnum prædicamentum negatur de alio est immediata, *ex primis post.* Quod si sumantur pro rebus prædicamentalibus, vt substant decem intentionibus prædicamenti; sic per decem modos de ipsis primis substantiis, distinguuntur: quatenus enim substant prædicamentis, eatenus in ratione prædicandi de primis substantiis, ab inuicem separantur: sic enim ait philosophus 5. met. com. 14. diuersa esse per figuras prædicationis, id est, per diuersos modos prædicandi, distingui.

Modi intelligendi.

At quoniam modi prædicandi, super modos intelligendi fundantur: etenim quemadmodum intelligimus, sic prædicamus, & enunciamus: modi autem intelligendi, super modos fundantur essendi. Conceptus siquidem, ni vanus extiterit, reale habet fundamentum. sed distincti modi prædicandi atque distincti conceptus intelligendi, vani nequaquam sunt: super igitur distinctas res, vel super vnam eandemque diuersimode conceptibilem, modi prædicandi fundantur, quibus prædicamenta distinguuntur.

Quod ens diuidatur per modos prædicandi.

Ex hoc autem apparet, quam ob causam quidam arbitrati sint, ens diuidi in 10. prædicamenta secundum diuersos modos prædicandi: alij vero, secundum diuersos modos essendi. Primi autem sic arguere consueuerunt: Differentia est extra generis essentiam; non enim participat genus. at extra entis essentiam nihil esse potest, quod per additionem ad ens, aliquam entis speciem constituat. Sane, quod est extra ens, est profecto purum nihil, quod
1. alicuius differentia esse nequit. Ens ergo non per aliquas differentias, sed per diuersos contrahitur modos prædicandi, qui certe consequuntur diuersos modos essendi.
2. Item, prædicamenta formaliter à prædicatione sumuntur, vnde & cathegoriæ dicuntur, quia secundum diuersas prædicationes distinguuntur, quibus diuersimode de primis substantiis prædicantur.

Ordo prædicamentorum.

Porro, *omne quod de primis substantiis prædicatur: aut est idem illis, aut in illis. primo modo est prædicamentum substantia: secundo autem est in illis simpliciter, aut secundum quid. si simpliciter, aut absolute, aut relatiue, si relatiue, habetur prædicamentum ad aliquid: si absolute, aut per intrinsecam rationem, vtpote per materiam, & sic est quantum; si vero per formam, & sic est quale. Si vero per rationem extrinsecam, aut per modum measuræ permanentem, vtpote, vbi, quod relinquitur ex adiacentia loci, si per successiuum, est quando, quod relinquitur ex adiacentia temporis. At si sumatur ab eo, quod est in prima substantia secundum quid; aut est secundum ordinem partium in loco, & sic est situs aut sine ordine, & hoc vel secundum rationem principij, & ita est agere, vel secundum finem, & sic est pati.* hoc modo prædicamentorum numerus colligatur per diuersos prædicandi modos, qui de primis substantiis prædicantur.

Plato.

Plato, authore *Philopono primis priorum*, vnum tantummodo posuit prædicamentum, cuius generalissimum, est ipsum ens. Alij, quatuor posuere prædicamenta nempe substantiam, quantum, quale, & ad aliquid.

Ens diuidi in 10. prædicamenta.

Cætera vero prima nequaquam esse arbitrati sunt: nam positio est in prædicamento relationis, actio & passio, quia sunt motus in prædicamento quanti habitus, vel dispositio in prædicamento qualitatis. quando, & vbi, in quanto, logici putant in prædicamento qualitatis omnia prædicamenta secundum esse collocari,

Quæ sint prædicamenta.

voces enim, siue conceptus, illa esse opinantur: proinde quouis modo fuerint, qualitates erunt. Huic autem positioni *Boetius* fauere videtur, qui librum prædicamentorum, *librum de decem vocibus* censuit esse appellandum: vnde secundum esse, vnum quidem, secundum vero significationem, decem sunt prædicamenta. *Simplicius* autem simile quiddam fatetur: *Intentio,* inquit, *in hoc negotio est de simplicibus, & primis, ac generalibus vocibus; quatenus scilicet sunt rerum significatiua. Auicenna autem & Auer.* super prædicamenta arbitrati sunt librum prædicamentorum, principaliter esse de rebus, & ex consequenti, & secundario de vocibus.

Auicen. 1. parte logica.

Alij putant tria tantum esse prædicamenta secundum rem diuersa, videlicet substantiam, quantum, & quale. Nonnullis visum est, hanc propositionem esse Dialecticam, quippe quæ ex solis terminis euidens esse non possit. nec ab Aristotele est alicubi per demonstrationem ostensa.

CAP. II.

Ens diuidi in 10. prædicamenta per modos essendi.

Ens descendere per modos essendi.

NOnnulli, ingenio, & scientia illustres, diuisionem entis in decem generalissima, nequaquam voluerunt esse bimembrem, aut trimembrem, sed immediatam; quia scilicet ens in decem genera descendit non per diuersos prædicandi modos, sed per modos essendi ex natura rei distinctos: quorum quilibet, respectu entis, contractiui quidem, respectu vero alicuius prædicamenti, constitutiui rationem habet. Etenim, sicut ens prima sui diuisione, per finitum, & infinitum, in ens creatum & increatum, tanquam per modos intrinsecos simpliciter descendit; ita plane ens finitum & creatum, quod diuiditur in 10. genera, prima & immediata diuisione, per proprios modos essendi, in 10. genera contrahatur, & descendit.

Responsio ad argumenta.

Ad *arg.* autem 1. ita *resp.* Quamuis, inquiunt, ens per differentias proprie sumptas non contrahitur; contrahitur tamen per aliquos modos essendi, qui plane
differentiæ quædam, tametsi improprie, dici possunt, & 1.
cum infertur Essent ergo non ens: admitto, formaliter loquendo; contractiuum enim semper est extra rationem formalem contrahibilis. si pergis inferre. nihil ergo erunt: nego consequentiam, erunt namque ens realiter, non formaliter: datur sane inter ens formaliter, & nihil, ens realiter
Ad aliud dicunt, ens non diuidi in 10. prædicamenta, 2.
sicut vox in significata diuiditur, cum ens non sit æquiuocum ad decem genera, vt paulo ante dictum est.

Rationes, quod ens diuidatur per modos essendi.

Quando ergo dicit philosophus, quod quoties diuiditur ens, toties esse significatur: & propter hoc ea, in quæ primo diuiditur, vocari prædicamenta, quia distinguuntur secundum di-
uersum modum prædicandi, dicunt illud esse, dicere pri- 1.
mam intentionem, & illud esse significare idem vnicuique cathegorice. Arguunt deinde contra primam aliquorum sententiam: Modi prædicandi, inquiunt, sunt duo, scilicet, in quid & in quale, & tantum. 4. prædicata ex 1. *topicorum*, & quinque sunt vniuersalia apud *Porphyrium*. penes ergo modum prædicandi, decem nequaquam sunt prædicamenta. Reuera, tunc in omni prædicatione de tertio adiacente, esset nugatio: cum enim dicitur homo est substantia per copulam intelligitur esse, & substantia nam (vt illa opinio dicit) modi prædicandi, super modos essendi fundantur: bis ergo dicitur esse. Adde, quod res primæ intentionis, per res secundæ intentionis minime distinguantur. sed prædicamenta sunt res primæ intentionis, modi vero prædicandi, ac essendi sunt res secundæ intentionis; esse siquidem quandam compositionem significat, quam sine extremis non est intelligere ex prim. perim. sed illa compositio causatur ab intellectu: ergo & esse quod autem causatur ab intellectu, est ens secundæ intentionis: ergo &c. Ens enim s. intentionis non diuersificatur per res primæ intentionis. nec è conuerso. *Dices*, duplicem esse modum prædicandi, alterum quidem intentionalem, alterum vero, qui se tenet ex parte rei nec quemlibet modum intentionalem, posse prædicamenta distinguere, sed illum
tantummodo, qui est modus ipsarum rerum. *Contra*, si 2.
diuer-

Ens diuidi in 10. prædicamenta. diuersus modus prædicandi ex parte rei, prædicamentorum distinctionem ponit: in quolibet ergo genere sunt duo modi prædicandi, nempe abstractiue, vt albedo est color, & concretiue, vt sortes est coloratus: modi namque intentionales prædicandi, qui ab illis excluduntur, non causant falsitatem in propositione, sed modi abstracti, & concreti, vt album est albedo: illa autem est vera, albedo est albedo: isti ergo modi sunt ex parte rei. Adde, quod si diuersus modus prædicandi de substantia prima, differentiam efficit prædicamentariam; tunc sola concreta essent in prædicamento, quia sola concreta prædicantur de primis substantiis. Sed hoc Auicennæ aduersatur, vbi vult, *lib. 3. Phys. 2.* quod eatenus aliquid genus est appellandum; quatenus prædicatur in quid. Quare, si qualitas est genus, est in quantum prædicatur in abstracto, & in quid de suis inferioribus, & non in quantum prædicatur in concreto de prima substantia, veluti accidentia sumpta in concreto, vt quantum, & non quantitas.

3. Iterum, si prædicamenta per diuersos modos prædicandi distinguuntur; aut illi modi sufficiunt ad distinctionem prædicamentorum causandam: aut præter illos adhuc necessaria est diuersitas rerum, à quibus illi modi sumuntur. non primum, alioqui magis distinguerentur homo & equus, cum distinguantur realiter, quam duo prædicamenta, quæ per te non necessario distinguuntur realiter, sed per solos modos prædicandi. nec secundum, aliter distinctio prædicamentorum, secundum diuersos modos prædicandi non erit prima, *Quod ens non distinguatur per modos essendi.* quod est contra te. Tenet *conseq.* res enim quæ prædicatur, præcedit modum prædicandi: aliquid ergo distinguit prædicamenta, priusquam à modo prædicandi distinguantur. Sane, primi termini seipsis differunt. igitur non per diuersos prædicandi modos. His, atque similibus rationibus arguunt contra modos prædicandi.

4. Iam audiamus alias rationes contra modos essendi: Si ens ad 10. prædicamenta contrahitur per modos essendi, cum illi sint tantum duo, scilicet in quid, & in quale: duo ergo tantum essent prædicamenta. Sane, si per diuersos modos ens in 10. descendit genera: igitur prædicamenta inter se non distinguuntur realiter. Tenet *conseq.* modus enim rei (vt omnes propemodum sentiunt) non variat rem formaliter. Accedit ad hæc, quod illi modi ens commune includere nequeunt, quia contractum non est de ratione contrahentis, alioqui genus esset de ratione differentiæ: cuius oppositum sentit *3. Met.* philos. Sunt ergo diuersi ab ente communi, & sic sunt non ens, atque ita prædicamenta distinguerentur per non ens, quod est absurdum.

5. Iterum, quando dicitur, substantia est ens: aut illud per se tenetur positiue, aut negatiue. non positiue; perinde enim esset ac si diceretur, quod sit causa sui ipsius: quod in quolibet genere causæ est impossibile. nec etiam negatiue, alioqui ens, per aliquod negatiuum ad substantiam contraheretur, & sic tale esset de ratione substantiæ. Reuera, contrahens aliquod commune, id, ad quod contrahitur, præcedat necesse est: sicuti rationale contrahens animal, perfectione hominem præcedit. Quare, si ens, ad substantiam per esse per se contraheretur; esse per se, substantiam necessario præcederet, & sic esset aliquis conceptus entis prior, conceptu substantiæ, quod est falsum.

6. Adhæc, idem est diuisiuum superioris, & inferioris constitutiuum. Quare, si esse, virtutem habet contrahendi ens ad accidentia; pari quoque ratione virtutem habebit, & accidentia constituendi. sed esse in alio ab accidente separari non potest; contradictionem enim implicat: igitur ab esse, ens non contrahitur. Sane, per illos modos, ens immediate non contrahitur ad 10. prædicamenta, cum prius contrahatur ad finitum & infinitum, atque ita illa propositio, qua vnũ prædicamentũ negatur de altera, non esset immediate; sed posset demonstrari, cuius contrarium sentit philosophus primo posteriorum: ergo quod prius.

7. Præterea, quando dicitur, accidens est ens in alio: quandam innuit habitudinem, quæ profecto, relationem rationis dicere nequit; ab ente enim rationis, ens reale nequaquam contrahitur. nec ad illius spectat rationem. neque etiam relationem realem; siquidem aut contrahit, ens absolutum, aut relatum. non relatum, nihil enim seipsum contrahit. non absolutum: cum enim absolutum & relatio ad diuersa genera pertineant, vnum ab altero non contrahitur genus: ergo ens non contrahitur ad 10. prædicamenta per modos essendi.

Quod non sint 10. prædicamenta. Adest etiam locus disputandi de numero prædicamentorum, sic obiiciendo. Non sunt decem partes entis. Nam,

8. quot modis vnum oppositorum dicitur; tot etiam & reliquum 5. met. cap. de vno: sed substantia & accidens opponuntur: aut ergo duo tantum sunt prædicamenta: aut totidem substantiæ, quot accidentis. Reuera, omne prædicamentum est prædicabile. sed quinque sunt prædicabilia: igitur quinque sunt prædicamenta. Aut quatuor tantum sunt prædicamenta, quia totidem prædicata nec maior de vno, quam de altero, ratio haberi potest. Denique, quod per superabundantiam dicitur, vni soli conuenit. sed prædicamentum vocatur generalissimum, quod est nomen superabundans: vnum ergo tantum est prædicamentum; vnum siquidem est rerum principium: ergo vnum prædicamentum: prædicamenta namque rerum principia vocantur.

Ens diuidi in 10. prædicamenta.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

AD 1. *neg. anteced.* si illi modi intelligantur, quatenus fundati sunt super modos essendi; illi siquidem sunt decem, & decem quoque modi prædicandi. Ad confirmationem negatur consequentia: esse namque non eodem modo dicitur; in prædicamento enim dicitur simpliciter, in verbo vero complexe, atque ita eodem modo bis esse nequaquam repetitur. Ad aliam *confir.* quamuis res primæ intentionis, si absolute considerentur, per intentiones non differant; si tamen vt substant intentionibus intelligantur, per modos intentionales distingui possunt. 1.

Ad 2. Prædicamenta non per quoscunque modos prædicandi, sed per modos prædicandi de prima substantia distinguuntur: proinde nego quod res alicuius prædicamenti, de prima substantia in abstracto prædicatur. Ad *prob. neg. conseq.* non enim necesse est, vt eo modo sint prædicamenta, quæ prædicantur de substantia; sed quod à tali prædicatione sumatur ratio distincti prædicamenti, quatenus enim in tali natura fundatur prædicamentum, est generalissimum, subalternum, & specialissimum. proinde res sic intellecta, Auicennæ non aduersatur. Reuera, in prædicamento est modus prædicandi de prima substantia, à quo ratio distincti prædicamenti sumitur: quia enim qualitas alio modo de prima prædicatur substantia, quam quantitas; idcirco sunt ab inuicem distincta prædicamenta. Alius modus est, qui de suis inferioribus prædicatur: qualitas namque prædicatur de sorte, & de habitu, & de naturali potentia. Ab hoc autem secundo modo sumitur ipsum prædicamentum intrinsece. Sane, si in qualitate generalissimum, subalternum, ac specialissimum assignari non posset; non esset vtique prædicamentum. 2. *Duo modi prædicandi in prædicamento.*

Ad 3. Dicimus diuisionem insufficientem esse; distinctio enim requiritur secundum modos prædicãdi sumptos à modis essendi, qui plane modi, aut actu, aut correspõdenter distincti sint necesse est. Nõ ergo sufficit præcisa distinctio secundum modos prædicandi absolute sumptos, neque necessaria est rerum diuersitas, in quibus distincta fundantur prædicamenta. Dicis, sortem, & equum magis distingui, quam duo alia prædicamenta: verum quidem est quoad realem, non autem quoad formalem distinctionem. Porro, distinctio formalis inter prædicamenta est maxima. Reuera, vt dicitur 1. poster. propositio immediata vocatur, quando à prædicamento prædicamentum negatur: non autem quando species à specie; conueniunt enim in genere: & de subalternis, simile est iudicium. *Dicis*, ergo distinctio entis in 10. prædicamenta non est in prædicamenta realiter distincta, quod philos. non probatur 6. *met. Resp.* quod quamuis vltima prædicamenta non differant à tribus primis quoad rem denominantem; differunt nihilominus quoad denominationem extrinsecam: vnde tenendum est prædicamentã dicere absolutum cum denominatione extrinseca, ad quam consequuntur quidam respectus. Ad aliam *confir.* quod si primi termini pro illorum significatis intelligantur, sic seipsis distinguuntur; si vero pro rebus, vt intentionibus substant; sic differunt per modos prædicandi. 3. *Soluuntur argumenta de modis essendi.*

Ad 4. Si quale accipiatur, quatenus est qualitatis concretum; sic certe sunt plures modi essendi, quam quid & quale. scilicet quantum, agere, &c. at si pro omni accidentis prædicamento intelligatur, hoc modo in 9. modos essendi, sicuti accidens in 9. modos accidentium subdiuiditur. Quale autem non constituit vnum prædicamentum in genere, sicut quid, quia nimirum, omnibus sub se contentis, vniuoce non conuenit, sicut quid, his, quæ sub illo continentur. Ad 1. *confir.* dico modum accidentalem non distinguere rem, ac speciem variare, sed 4.

[illegible]
de ratione contrahentia, nisi in differentiis propriè [illegible]
ctis, quales non sunt huiusmodi modi. Ad contrahendum
autem ens, sufficit eis, si aliquid formaliter dicant, quod
non explicatur per entis communis conceptum. Ad 5.
5. vtroque modo tenari potest, illud enim per se, modum
proprium essendi substantiæ, non autem causalitatem di-
cit illo autem modo, substantia ab accidente distingui-
tur esse namque ens per se, & esse ens in alio, sunt modi op-
positi. potest etiam teneri negatiue: nihil sane refert, ali-
quod negatiuum esse de ratione substantiæ, quatenus ca-
dit sub nostro intellectu. prima namque genera, & sim-
plicia, sicut & abstracta, per negationem à nobis appre-
henduntur. Ad confir. esse per se, licet secundum nostrum
modum intelligendi, substantiam præcedat; non ob id ta-
men præcisum habet conceptum à conceptu substantiæ,
modo concretiue substantia sumatur hoc autem dixerim,
quia vetus rei, diuersi esse possunt modi concipiendi ex
parte concipientis: proinde substantia diuersis modis con-
cipi potest. Ad 6. Esse in alio actualiter ab accidente sepa-
6. rari potest; non tamen posse esse in alio, quia nimirum dif-
finitio non potest separari à diffinito. hic autem modus est
7. proprius accidentis. Ad 7. dico illam habitudinem esse
realem, atque ens reale commune, vt abstrahit ab abso-
De numero prædicamentorum. luto, & relatiuo, contrahere: quando autem dicitur, re-
lationem & absolutum, ad diuersa spectare genera, veri-
tatem habet in relatione, & absoluto prædicamentali.
at illa habitudo designata per illud esse in alio, est rela-
tio transcendens, & ideo nihil ad rem. Ad 8. Illa regula
8. valet in suppositis, in quibus est eadem multiplicatio-
nis ratio. Præterea, opposita sunt in duplici differen-
tia. quædam enim sunt opposita formaliter. secundum
In quo differt prædicabile à prædicamento. proprias rationes, atque differentias: in quibus illa re-
gula, suum servat ordinem alia vero opponuntur, vt ma-
gis & minus perfectum & hæc secundum esse non variant
speciem; bene tamen secundum essentiam. substantia au-
tem & accidens hoc secundo opponuntur modo. Ad confir.
[illegible] prædicabilia enim per diuersos modos prædi-
candi speciales, ac per diuersa subiicibilia distinguuntur:
Omne enim prædicabile prædicatur in quid, vel in qua-
le. si in quid, aut de pluribus differentibus specie, & sic ha-
betur genus, vel de pluribus differentibus numero, vt spe-
cies. si in quale, aut essentiale, vt differentia: aut accidenta-
le conuertibiliter, & ita spectat ad proprium. aut non con-
Prædicata differunt à prædicamentis. uertibiliter, & sic est accidens. at prædicamenta distin-
guuntur secundum diuersos modos prædicandi funda-
tos quippe super diuersos modos essendi, qui à diuersis
entis gradibus sumuntur. Neg. ergo similitudo: & sequentis
etiam confirmationis similiter. prædicata siquidem su-
muntur, quatenus de ipsis, secundum artem dialecticam,
problemata terminari possunt. non sic autem prædica-
menta, aut prædicabilia. Quamobrem species prædica-
rum non dicitur; nihil enim illi subiicitur, de quo per ar-
tem dialecticam aliquid terminari formaliter possit, sub-
sunt namque illi singularia fluxa, & corruptibilia. Ad
aliam dico, generalissimum interdum negatiue, non non-
quam vero affirmatiue exponi posse. Primi modi talis est
sensus, hoc est generale, & eo generalius vniuocum nihil,
atque ita omnia prædicamenta, generalissima appellan-
tur Secundi vero talis, hoc est, generale, & omnibus aliis
generalius. quod si simpliciter intelligatur; nulli conue-
nit prædicamentorum, si vero in genere, sic cuilibet con-
uenit prædicamento. Itaque, quod per superabundan-
tiam dicitur omnibus modis, & simpliciter, vni soli com-
petit, quod vero in genere, multis. Ad aliam. prædicamen-
ta sunt principia formalia, non autem effectiuum, quum
sit vnum omnium rerum principium effectiuum princi-
pia autem formalia multa. Audiuimus ergo quomodo ens
in 10. prædicamenta descendat, vbi illa controuersia non
magna aduersitate quatitur, cum sit persuasum mo-
dos prædicandi super modos essendi vl-
timate, & resolutorie
fundari.

De passionibus entis.

ETSI hactenus de multis, quæ ad entis negotium
spectant solicite disseruerimus quia tamen co-
gnoscendi subiecti, passiones eiusdem magnum
afferunt adiumentum, nobisque intentio sit de
ente copiose, atque vtiliter loqui, hac de causa, superiori-
bus hanc de entis passionibus vtilem, necessariamque do-
ctrinam inserere placuit. Inprimis igitur, scitu, & nequa- *Ens habere veras passiones.*
quam neglectu digna quæstio est proponenda, habeat ens
veras ac demonstrabiles passiones necne. Et quidem philosophus
hoc quodammodo innuere videtur. *Est*, inquit, *scientia qua-* 4. Met. 1.
*dam, quæ speculatur ens in quantum ens, & quæ huic insunt se-cun-
dum se*, hoc est, de accidentibus essentialibus (teste Com-
mentatore) quæ profecto sunt illius passiones. Et tex. 6.
*Quod quidem igitur vnius scientiæ, est ens in quantum ens, & de ac-
cidentibus entis*, Et comm. 5. *Esse quadam ait propria entis in quan-
tum ens, veluti numero par vel impar.* Subdit Commentator:
*Ens secundum quod ens est habere propria accidentia, quæ per se
sibi insunt.* Ex his ergo, atque similibus philosophi, atque
Commentatoris sententiis, palam esse videtur, enti pro-
prias inesse passiones. Verum non sine caligine intelligi
potest, quomodo hæc res se habeat; passio enim nondum
ratione, sed etiam formaliter, à subiecto discrepat illæ
autem quæ vocantur entis passiones, vt pote vnum, bo-
num, verum, res, aliquid, ab ente nequequam ita dissen-
tiunt. Comment. in hoc non satis sibi constare videtur.
Nam & aperte fatetur, *ens, & vnum, eandem dicere naturam, se-* 4. Met. 9.
cundum modum, & rationem diuersam, quod etiam philoso- Ens.
phi litera clare exprimit. *Vnum, inquit, & ens sunt idem.* Et *Vnum.*
alibi *Ens & vnum significant idem secundum subiectum & diuer-* 10. Met. 8.
sa secundum modum. Esset plane nugatoria enuntiatio di-
cere: ens est ens, vel dicere ens & ens, & non dicere ens
est vnum, vel ens & vnum. vnum ergo non est synoni-
mum enti. 6. met. comm. 8. tum philos. tum Comment.
differentiam ponunt inter bonum & verum; bonum *Bonum.*
enim in rebus. verum autem in intellectu reponunt. *Fal-
sum, inquit, & verum non sunt in rebus, sicut bonum & ma-
lum, sed in cognitione.* Verum alibi ait, *bonum esse entis synoni-* 1. Ethic. 7.
mum. idem dicit 10. met. comment. 5. & hoc nomen vnum
quod est synonimum enti. hoc idem approbat in lib. d. d *Ens & vnum esse*
disp. 5. in solutione dub. 3 Philosophus 4. met comm.; *Idem, inquit,* *synonima.*
est vnus homo, & homo, & ens homo. & nihil aliud vnum [illegible]
præter ens per nihil ergo distinguitur ab ente. Et, *Quoniam igi-* 4. Met. 3.
tur, ait, *vnum in quantum vnum est, & ens in quantum ens est,
eadem per se passiones sunt, sed non vt numerus, aut linea aut ignis,
palam, quia eiusdem scientiæ est cognoscere & quid ea sunt, & ac-
cidentia ipsius.* Ex quo patet vnum non esse entis passio-
nem, sed synonimum Verum hæc contradictio, quæ in
hisce iam adductis sententiis esse videtur, facile solui po-
test vt dicamus secundum rei veritatem, ens & vnum,
aliaque transcendentia idem esse omnino: differre autem
secundum consuetum vsum loquendi, quippe cum enti
ali vnc indiuiso addatur. Secundum hanc igitur sen-
tentiam, enti veræ passiones non insunt, sed ea, quæ ab *Ens non habet veras passiones.*
aliquibus entis passiones vocantur, sunt illi synonima.
Re vera, passio formaliter differt à subiecto. sed ens & v-
num, & alia similiter transcendentia, sunt inuicem syno-
nima, vt vestis, & tunica. igitur non sunt propriæ, ac
veræ entis passiones. Accedit ad hoc authoritas Auicen- 1.
næ, dicentis, *ens, & rem prima impressione, anima imprimi nostræ:* 2.
vna ergo, eademque conceptione percipiuntur. Am- 1. Met. 5.
plius, plura vni æque primo competere nequeunt. Qua- 3.
re, si plures insunt enti passiones, æque primo illi inesse
non possunt. Aliquis ergo ordo inter illas haberetur. sed
nullus ordo in illis inueniri potest: ergo nulla ex illis,
propria entis passio est appellanda. Adde, quod vna esset
medium alterius demonstrandæ, quod certe fieri non
potest, vna sane altera non est superior, neque vniuersa-
lior, omnes enim conuertuntur cum ente, atque illius dif-
finitiones nequaquam sunt, nec vltimæ differentiæ, nec
propriæ: sunt ergo enti synonima. Amplius, quando plu- 4.
res vni insunt passiones, quælibet illarum formaliter ab
altera, & ab ipso distinguitur subiecto, cui profecto ali- *Quare transcendentia*
quid addit. at transcendentia, ad ens se ita habere non pos-
sunt; siquidem à qualibet illarum enti additur nihil, nec [illegible]
etiam alteri, quum contineatur sub illis. illa ergo sex sunt
idula.

Passiones entis. inuicem synonima. vocantur autem transcendentia, quoniam sub nullo prædicamentali genere clauduntur, quamuis à philosopho hoc nomine nequaquam vocentur, ac tria tantum à philosopho posita fuisse legantur, nempe *Quomodo enti insint passiones.* vnum, bonum, & ens. Ab Auicenna ens, & res: recentiores plura addiderunt, actum scilicet & potentiam necessarium, & contingens, causam & causatum, & id genus multa. Competunt autem enti eorum passiones, quæ sub ipso continentur entium: non tamen per se primo. Exempli gratia, primæ substantiæ passio, est per se existere, accidenti vero, alteri inesse, substantiæ separatæ, æternitas, atque immobilitas. Ab huiusmodi autem passionibus ens separatur, sicut animal ab homine. Sane, nihil est in homine quin insit animali, non tamen è conuerso: proinde immobilitas substantiæ separatæ in hoc ab ente discrepat, quia scilicet ens, & illi & aliis competit. illa vero substantiæ separatæ soli. Nec quispiam mirari debet, cur philos. in vno statuendo tantum insudauerit 4. & 11. *met.* si vnum sit entis synonimum, cum inibi contra Platonem disputet, qui arbitratus est, vnum esse prius ente. Hæc quidem dicta sint ad philosophi mentem, atque sententiam.

Ens habere proprias passiones. Quidam non contemnendæ doctrinæ viri, ens proprias passiones habere arbitrati sunt, atque argumentis suam stabiliuere sententiam: Si ens, inquiunt, proprias non haberet passiones demonstrabiles: igitur in metaphysica,
1. nulla inueniri posset demonstratio, quod est falsum; est
1. Post. 10. enim vera sapientia. Tenet conseq. *In omni*, inquit, *demonstratione, necessario includitur primus, & secundus modus per se*, re *quod conclusio demonstrationis sit in secundo modo per se*; concluditur enim passio de subiecto per diffinitionem subiecti & passionis. si ergo ens non haberet passiones, de ente conclusio demonstratiua formari non posset demonstrabilis; & ex consequenti in metaphysica non fieret aliqua vera de-
2. monstratio. Amplius, quod est commune omni subiecto scibili, subiecto primæ veræque philosophiæ deesse non condecet, tum scientiæ nobilitate, cæteris præstet omniũ scientiarum subiectis, (subiecto theologiæ, ac sanctarum scripturarum duntaxat excepto) sed *habere passiones demon-*
1. Post. c. 22. *strabiles*. authore philos. *est commune omni subiecto scibili*: *Vna*, inquit, *scientia est, quæ est vnius generis*. hoc est, vnius subiecti, *cuius sunt principia, partes & passiones* ergo. Fauet huic propo-
1. Met. 3. sito Auicenna. *Propria*, inquit, *accidentia, quæ metaphysicus considerat non sunt propria alicuius prædicamenti, nec possunt accidere*
3. *alicui, nisi quod est ens in quantum ens*. Iterum; vnum, bonum, verum. & ens, res, & aliquid, prædicantur de ente conuersim. sunt igitur propria, vt patet ex 1. *topi.* *ex diffinitione pro-*
Soluuntur rationes. *prii* Sane, quæcunque ita sese habent, quod vnum illorum inest per se primo iis, quæ sub ipso continentur, aliud vero non ita per se; illud vtique erit accidens primi. sed ens, & vnum ita se habent, respectu eorum, quæ sub ipso continentur; prius enim competit ens, quam vnum omnibus sub ente contentis. ergo quod prius.

Ad hæc autem atque similia facile est respondere; sufficit enim enti, passiones habere, non quidem primo: & per se,
Quare ens non habeat proprias passiones. sed eorum, quæ sub ipso continentur. Etenim cum sit scientia communis, determinatis, ac constitutis caret principiis, ex quibus propriæ passiones fluere solitæ sunt: secus autem res se habet in scientiis particularibus, quibus insunt determinata subiecta, ac prima principia, ex quibus illarum propriæ passiones descendunt. Porro, omnes illæ authoritates, & philos. & Comment. & Auic. prudenter sunt intelligendæ, nempe ens habere proprias passiones, non quidem primo. vnde & Arist. ait, quæ huic insunt per se, sed non dixit primo. Itaque, hoc modo omnes illæ
1. authoritates solui possunt. Ad 1. ergo *arg.* dico, de primo subiecto. quod est primum, primitate vniuersalitatis, non haberi scientiam demonstratiuam per se primo, sed per se non primo. sic habetur scientia de figura, quod habeat tres, propter triangulum, sed per se non primo. at, de subiecto primo, primitate immediationis, per se, & primo,
2. scientia demonstratiua habetur. Ad 2. Dico, ens esse subiectum scibile, non tamen per se primo, tametsi in tota scientia sit per se notum, quia prima impressione nobis impressum, ex hoc tamen sequitur, ens non perfecte sciri, quoniam non primo per se scitur, siue cognoscitur. Ad 3.
3. Dico, illa quinque non prædicari de ente: sicut tunicam de veste; sed illam enuntiationem esse eiusdem de seipso. Ad *confir. neg. minor*, ens siquidem, & illa quinque eadem perseitate insunt omnibus contentis sub ente: proinde vnum, quod cum ente conuertitur, per se, quemadmodum, & ens de omnibus prædicatur; vnam enim, eandemque naturam cum ente significat, quod cum ente conuertitur. Itaque ens secundum philosophi, ac Comment. doctrinam, pro- *De vno.* prias passiones non habet, sed illa, quæ de ipsis dicuntur, sunt illi synonima, de quibus posthac disputabimus.

CAP. II.

De vno, atque aliis synonimis, siue passionibus entis.

PAulo ante secundum quendam modum disputandi, probauimus, enti veras non inesse passio- *Transcendentia non prædicantur formaliter de ente.* nes. verum penitius hoc disputationis genus perscrutari cupientes, inquirere placuit, si vnum, atque alia transcendentia, de ente formaliter prædicentur: formalem autem voco prædicationem, iuxta quam, diffinientia essentialia prædicantur de diffinito. Et primo 1.
quidem in mentem aliquæ rationes, nequaquam contemnendæ venerunt, nempe illa etsi identice, atque essentialiter sint idem enti; formaliter tamen ab ipso discrepare. Reuera, bonum, & vnum, aut includunt ens formaliter, aut non. si non, habetur propositum. si sic, cum non sint omnino idem; alia enim est ratio vnius, & alia boni: igitur quo conueniant, & quo differant, aliquid inter se habere, necesse est: Bonum ergo, & vnum, non erunt primo diuersa, nec vltimæ differentiæ, sed aliis discrepant differentiis, de quibus similis erit quæstio, & sic ibitur in infinitum. Stabitur ergo ad aliquas, quæ formaliter ens non includunt, illæque solæ erunt vltimæ entis differentiæ. Am- 2.
plius, quemadmodum ens componitur ex actu, & potentia in re, ita plane conceptus compositus per se vnus, ex potentiali, & actuali conceptu, siue ex determinabili, & determinante componitur. Quare, sicut resolutio entis compositi, ad actum vltimum stat, vltimamque potentiam, quæ sunt primo diuersa, quorum alterum ab altero non includitur, alioqui non essent prima; ita conceptus compositus stabit ad conceptus simpliciter simplices, qui sunt primo diuersi, & vnus nihil includit alterius. Ex quo patet ens de vltimis differentiis in quid nequaquam prædicari. Præterea, subiectum teste philos. 7. *met.* se habet ad 3.
passionis diffinitionem, vt additum: de illa ergo in primo modo dicendi per se nequaquam prædicabitur: talis enim prædicatio est per intrinseca & quidditatiua prædicata, quæ ad rei essentiam spectant. sed ens comparatur ad vnum, sicut subiectum ad prædicatum ergo. Ens præ- 4.
terea, in ens creatum, & increatum. & in 10. prædicamenta, & in partes essentiales, de quibus quidditatiue prædicatur, sufficienter diuiditur. at passiones entis, quoniam sub aliquo illorum nequaquam continentur. iure ergo asserere possumus, ens de illis formaliter, siue quidditatiue non prædicari. Sane, si vnum contineretur sub ente increato: omne ergo vnum, esset increatum. & si sub ente creato. ergo omne vnum, esset ens creatum. & cum vnum conueniat Deo: sequitur ergo, Deum esse creatum, quod nefas est dicere. Adde, quod si vnum, ens quidditatiue includeret, aut præcise, aut aliquid vltra. non primum, alioqui committeretur nugatio: idem sane esset dicere, ens est vnum, & ens est ens. si secundum, de illo alio similiter erit quæstio, videlicet, an ens includat. quod si ita fuerit: vnum ergo bis includit ens. si vero non: illud ergo erit passio entis. Ex quo patet, passionem entis, quidditatiue ipsum ens minime includere. Amplius, nihil prædicatur 5.
formaliter de aliquo, cuius ratio, ab alterius ratione formaliter discrepat. sed ens & vnum ita se habent. *Ens*, in- *4. Met. 3.*
quit, *& vnum eandem dicunt naturam, secundum modum, & ra-* *10. Met 8.*
tionem diuersam: ergo. Ex his ergo apparet vnum, atque *Vnum formaliter distinguitur ab ente.*
alia transcendentia non esse entis synonima, sed formaliter differre, tametsi identice sint eadem.

Posset *aliquis contra* prædicta sic *insurgere*: Omne su- 6.
perius prædicatur de suis inferioribus in quid. ergo formaliter. sed ens est superius ad vltimas differentias, quia est vniuersalissimum prædicatum: ergo. &c. sed maior istius argumenti vera est de superiori vniuoco, non autem de æquiuoco, siue analogo, sicut supra dictum est. Præterea, ens est superius formaliter ad ens creatum & increatum, & ad 10. prædicamenta, atque ad partes essentiales, id est, ad genera & species; ad differentias vero vltimas, atque ad suas passiones virtualiter tantum, eo quod in his, de quibus ens formaliter prædicatur, continentur; entia enim passiones in ente creato, & increato, & differentiæ in speciebus numerantur, siue contineri dicuntur. Iterum ille argueret: Pas-

Dico [illegible] ens ad illorum [illegible]. Amplius, 2. rualis [illegible] huiusmodi est ens ad illorum [illegible]. ens prædicatur de suis differentiis, quippe cum nihil illius prædicationem subterfugere queat: igitur prædicatur formaliter. Tenet conseq. ex 3. met. tex. 10. vbi Arist. probat ens non esse genus, quia genus de suis differentiis non prædicatur. nec modus ille prædicandi potest esse [illegible]: genus enim, & differentiæ sunt idem realiter: siquidem hæc vera, rationale est animal: igitur ens formaliter de suis prædicatur vltimis differentiis, atque passionibus. Dici potest exemplum non esse simile: nam animal ad rationale est genus vniuocum, non sic autem ens ad suas differentias. Iterum ille arguit: Vnum in suo conceptu dicit indiuisionem, ex 10. met. non quidem indiuisionem tantum, 3. quia sola negatio, entis passio esse non potest. Addit ergo aliquod positiuum, quod quidem est ens; nihil enim nimi enti est communius ipso ente: ens ergo formaliter de suis passionibus prædicatur. Dico, illud positiuum esse quidem realiter ens, non autem formaliter, quippe cū non ad entia conceptum, sed vnius pertineat: conceptus autem ad formalem illius rationem spectat. Adda, quod ens cum sit subiectum, vnum vero ipsius passio, diffinitur vtique per subiectum, vt per additamentum ex 7. met. huiusmodi autem diffinientia non prædicantur per se primo, sed solum diffinientia intrinseca, & essentialia. Sed ille instaret, asserens diffinitionem per additamentum non inueniri, nisi in accidentibus, vel in substantiis, quæ habent rationem partis, vt quando diffinimus animam per corpus, cuiusmodi non sunt passiones entis. In 1. præterea poster. cap. de modis per se, non solum in primo modo ponuntur diffinientia intrinseca essentialia, sed quæcunque sunt in ratione dicente, quid est, vbi datur exemplum de puncto, qui licet sit terminus lineæ, non tamen ad eius essentiam pertinet, nec instans ad essentiam temporis. Dico, quod quamuis

Soluuntur argumenta. passiones entis nō sint accidentia, diffiniuntur siue describuntur tamen per additamentum, propter entis æquiuocationem, seu analogiam. illa enim conueniūt generi vniuoco, non analogo. Conantur nonnulli *soluere priora argumenta*. Ad hoc, inquit, quod bonum & vnum sine primo

1. diuersa, non est necesse, quod in nullo conueniant, aliter decem prædicamenta non essent primo diuersa, cum in ente conueniant, eiusque passionibus, sed sufficit illa non conuenire in aliquo vniuoco. Insuper seipsis primo sunt diuersa. verum si seipsis primo sunt diuersa igitur conceptus

2. vnius non includit alium, & ita formaliter differunt. Ad 2. Neg. similitudinem, & ad prob. neg. an. consequētiam; omnis enim conceptus resoluitur in conceptum entis, qui quemcunque alium conceptum ingreditur sicut omnis veritas, ad veritatem primi principij complexi resoluitur. Neg. ergo, quod possint dari duo conceptus simpliciter simplices, ita quod vnus nihil includat alterius. Quod si dixeris non dabuntur ergo duo conceptus primo diuersi. negatur cōsequentia: quæ enim conueniunt in aliquo analogo, possunt huiusmodi conceptus distinctos habere, alioqui Deus & creatura non essent prima diuersa. Dico, quod quamuis bonum, & vnum, ac alia transcendentia includant conceptum entis realem, quia nimirum sunt entia, non tamen conceptum entis formalem, immo distinctis, & primo diuersis conceptibus comprehenduntur. alius enim est conceptus entis, & alius conceptus boni, & sic de singulis. Ad

3. 3. *Anteced.* est verum in passionibus, quæ realiter distinguuntur à subiecto, vt risibile ab homine, non autē in passionibus transcendentibus, quæ ab ente ratione tantum distinguuntur. verum negant illi risibile realiter distingui ab homine, vt postea patebit, nec transcendentia dicunt esse entia rationis sed formales, ac distinctos habere con-

4. ceptus. Ad 4. Neg. anteced. diuiditur enim ens per vnum &

5. multa primo [illegible] de hoc postea. Ad 5 Dicunt, vnum includere aliquid vltra, nempe indiuisionem. & cum quæritur, si illud additum includat ens, negant: Quia negatio, inquiunt, est. & cum infertur: ergo illud additum est passio entis, negant iterum consequentiam. nam passio entis non est indiuisio, sed ens vt stat sub indiuisione. Verum tunc ens esset passio [illegible] sumptus. nam si vnum est passio entis,

Vnum dicit aliquod positiuum. vel vtique ratione entis, & ita ens esset passio sumptus, quod est absurdum: vel alicuius additi supra ens: quod plane [illegible] positiuum, vnum vtique [illegible] aliquod po-

6. sitiuum, & [illegible] consequenter form[illegible] ente Negatiuum autem esse non potest: quippe cum nulla nega-

[illegible] vnum ergo pri-

uatio [illegible] quid formalis [illegible], in priuationibus, non datur primum, vtpote summum malum, sed omnia reducuntur ad summum bonum: sic etiam omnia, quæ vnius nomine censentur, ad primum vnum, quod plane rationem priuationis formaliter subire non potest. Profecto, nulla priuatio suscipit magis & minus. sed vnum suscipit magis & minus; simplex namque est magis vnum quam compositum: vnum ergo solam non dicit priuationem. Sed posset *aliquis* his rationibus ita *obuiare*: verum quoad suum materiale est idem, quod ens: quoad vero suum formale, in intellectu tantummodo obtinet esse; proinde tale imperfectio, nec perfectio simpliciter dici potest formaliter, sed materialiter potius. Ex quo patet entia reducta ad vnum per intellectus operationem, nec vnum esse magis vnum altero formaliter, nisi operante intellectu. Instaret ille, negatio non habet rationem mensuræ, quippe cum mensura sit aliquod positiuum: sed vnum habet, in quolibet genere rationem mensuræ, 10. met. ergo. Item, aliquod positiuum componi intrinsece ex priuationibus, est plane impossibile. sed numerus est aliquod positiuum, quod intrinsece ex vnitatibus componitur: vnitates ergo non sunt priuationes formaliter. *Soluuntur hæc*: Extra intellectum nulla est mensura, nulleque est ratio vnius: ideo autem vnum dicitur mensura, quia dum consideratur id, quod est mensura, vnum esse cognoscitur. Præterea, nullum esse numerum extra animam formaliter, constat satis, sed bene ea, quæ sunt numerus: ex quo patet extra animam, numerum ex negationibus non esse compositum. Adde, quod vnum proprie non est passio entis, sed secundum opinionem potius, quia scilicet aliquam indiuisionem enti addere videtur: secundum rei tamen veritatem, non est entis passio, cum sit eiusdem prædicamenti cum ente: passio vero in eodem subiecti prædicamento non reponitur. Itaque, quamuis transcendentia sint realiter idem, distinguuntur tamen formaliter, nempe per intellectus operationem.

CAP. III.

Auicennæ opinio de ente, & vno.

QVamuis ea, quæ iam dicta sunt, his difficultatibus soluendis, sufficere quis dicere posset: quo tamen huius obscura inquisitio, clariori illustretur intelligentiæ lumine, operæpretium me facturum putaui, si *Auicennam* de hac re disputantem, in me- *Auicennæ opinio.*

dium adducerem. Itaque *Auicenna*, ens & vnum, diuersam 1.

dicere naturam, subiecto quidem eadem, natura vero differre dixit. Denique, vnum esse de genere quantitatis, minimeque cum ente conuerti, postremo simul prædicari de omnibus entibus & hoc quidem ex seipso patet. Aliud au- 2.

tem patet: nam si vnum & ens natura non discreparet, tunc plane multitudo non esset ens, cum non sit vnum, essetque nugatio dicere ens, vnum. Insuper vnum denominatiue 3.

dicitur de ente: igitur aliam ab illo indicat naturam. Sane, vnum, quod cum ente conuertitur, constituit numerum: igitur est principium numeri. Denique, quod est in ente, *Soluuntur rationes Auicen.*

est etiam in aliquo indiuiduo; sed indiuiduum est vnum numero, siue principium numeri: ergo. Ad 1. Auicennæ 1.

rationem dico: Vnum, quod cum ente conuertitur, bifariam accipi posse: vno quidem modo communiter atque simpliciter, & ita esse passionem entis, cum ipso ente conuertibilem. alio vero modo stricte, & secundum quid, sic que opponi multitudini, atque esse passionem entis cum quadam disiunctione conuertibilem: hoc modo, verum est, vnum & ens, vnam eandemque naturam simpliciter nequaquam dicere, quippe cum ens de multitudine, non tamen vnum prædicetur, nisi large, & communiter vnum intelligatur. Auicenna igitur [illegible] de vno, & sim- 2.

pliciter, & secundum quid [illegible], siue accepto. Ad aliam rationem neg. conseq. [illegible] idem bis omnino repetitur: stat namque cum [illegible] reali, ex natura rei, vel formalis distinctio [illegible] nugationem aufert. Ad 3, 3.

Duplex est numerus [illegible] duplex est vnitas: quedam principium numeri [illegible] genere quantitatis existens: alia transcendens, quæ cum ente conuertitur. Itaque, vnitas principium

De vno & ente.
cipium numeri, qui ex diuitione nascitur continui, ad ge-
nus spectat quantitatis, de quo profecto vno non est no-
ster sermo, sed de vno, qui est principium numeri causati
ex essentiarum diuisione. Liquet ergo quonam modo Aui-
cennæ rationes neruosæ non sint; imo si bene inspiciantur,
Rationes contra Auicennam.
minime sibi constant. Reuera, quæcunque sunt idem rea-
liter, eandem plane dicunt naturam. sed ens & vnum, sub-
iectum & passio, sunt idem realiter, alioqui vnum sine al-
1. tero consistere posset. eandem ergo, & non diuersam di-
2. cunt naturam. Sane, si propria passio esset à subiecto sepa-
rabilis; tunc inesset contingenter: scientia autem cum sit
de necessariis, syllogismus concludens passionem de sub-
3. iecto, non esset scientificus, quod est falsum. Item, quanti-
tas aliis prædicamentis esset posterior; vnum enim cum sit
passio omnium plane prædicamentorum, passio autem
natura, subiectum sequatur. omnia ergo prædicamenta, v-
num præcederent, & ex consequenti quantitatem, si vnum
est de genere quantitatis. at substantiæ immediatius cæte-
ris prædicamentis, est prædicamentum quantitatis. vnum
ergo quod cum ente conuertitur, non est de genere quan-
4. titatis. Præterea, vnum siue vnitas, sine quantitate intelli-
gi potest. non ergo spectat ad genus quantitatis: substantia
namque prior est omni accidente. in suo ergo priori, prius
cognoscitur, sine posteriori. Nullum insuper transcẽdens,
est determinati generis. sed vnum est transcendens, vt po-
te, quod conuertitur cum ente: vnum ergo non est deter-
5. minati generis quantitatis. Adde, quod nihil vnius prædi-
camenti, extra illud, est passio alterius. sed vnitas est passio
omnis entis: non ergo est alicuius determinati prædica-
menti; passio siquidem est eadem realiter cum suo subie-
cto, prædicamenta vero sunt realiter distincta, & imper-
mixta. ergo. Auerroes 4. & 10. *met.* arguit contra huiusmo-
di Auicennæ sententiam: Si, inquit, *vnum dispositionem entis
superadditam diceret: esset processus in infinitum.* sit homo vnus
per dispositionem superadditam naturæ entis: illa ergo
dispositio, vel est ens, vel nihil. non potest esse nihil. erit er-
go ens. at omne ens, est vnum per dispositionem superad-
ditam: in infinitum igitur fit processus eundi. Ratio sana
Comment. est talis: si ens est vnum per intentionem addi-
tam, illa autem si non est vna: vnum ergo de quolibet non
prædicabitur: si vero sit, aut est vna per se, hoc est, non per
dispositionem additam, vel per accidens, id est, per dispo-
sitionem additā. hoc modo Auer. ratio si intelligatur,
Quod vnum & ens non dicant vnam naturam.
argumentem non timebit. Sed *arguet aliquis*: si vnum & ens,
eandem significant naturam, tunc ista erit vera tantum v-
num est ens: quod à philosopho in reprehendendo Parme-
nide, multis argumentis, atque rationibus confutatur.
Conseq. autem valet: nam quando aliquid prædicatur con-
1. uertibiliter de aliquo; de eodem quoque cum dictione ex-
clusiua prædicatur, sicut ista est vera: homo tantum est ri-
2. sibilis: ergo, &c. Item, diuidens non significat eandem na-
turam cum diuiso, alioqui vnum diuidens, quia opponi-
tur condiuidenti, non participaret diuisum; si enim ratio-
nale, eandem cum animali dicerent naturam, irrationale
vtique non participaret animal: cum igitur vnum, & mul-
ta diuidant ens, si ab vno, eadem plane, quæ ab ente signi-
ficaretur natura, multitudo ergo, ens dici non posset, at-
3. que ita vnum, & multa non essent differentiæ entis. Ite-
rum, vnum opponitur multitudini, ens autem minime:
realiter ergo distinguuntur. Sane, duo ita se habent, quod
vnum corrumpitur, altero remanente, absque dubio rea-
liter discrepant. sed vnum corrumpi potest, ente iam re-
manente; priuatiue namque opposita fiunt circa idem, vn-
de priuatio corrumpit habitum, subiecto remanente: vt
dicitur in postprædicamentis. sed vnum priuatiua oppo-
nitur. suum ergo oppositum corrumpit, ente remanente:
4. ergo quod prius. Præterea, vnum significat aliquid priua-
tiuum, ens autem aliquid positiuum. sed maior est diffe-
rentia inter positiuum, & priuatiuum, quam inter duo
positiua. ergo. Reuera, subiectum & propria passio, non si-
gnificant vnam, & eandem naturam, quum distincta pos-
sideant prædicamenta. sed ens, & vnum se habent sicut
subiectum & propria passio. ergo. Adde, quod non minus
separatur bonum, quam vnum ab ente. sed bonum dicit
aliam naturam ab ente, vtpote ordinem ad voluntatem,
qui plane est realis, cum sit esse natura rei, atque ita reali-
ter distinctum ab ente: eo igitur, & bonum diuersa natu-
Soluuntur argumenta.
ra gaudent. Ad hæc autem, atque similia argumenta *sic re-
spondere* valemus: Ad 1. si vnum accipiatur transcendenter,
valet consequentia. sed Parmenides, vnum accipit parti-
1. culariter, vt dicit philosophus. veritas autem huius rei de-
2. clarata in 1. lib. in positione Parmenidis. Ad 2. Vnum, à quo
ens diuiditur, est vnum determinate, atque secundum
quid, quod profecto eandem cum ente conuertibilem na- *Ordo passionũ entis.*
turam non habet: & sic ratio illa militat; negatur vero de
vno, quod est simpliciter vnum, quod eandem cum ente
naturam conuertibilem indicat. Ad 3. Neg. *conseq.* vnum e- 3.
nim, & ens distinguuntur formaliter, licet sint idem reali-
ter: hac de causa, non est necesse, vt cuicunque opponitur
vnum, opponatur etiam & ens. verum nihilominus est,
multitudinem eo magis priuari entitate; quo magis vni-
tate priuatur. Ad *confir. minor* est vera, in formarum priua-
tione specialium, vtpote visus, & cæcitatis; non autem in
ea, quæ est inter terminos transcendentes priuatione, quæ
propter vniuersalissimam entis naturam, esse totaliter
auferre non potest; imo priuatio entis fundatur in ente,
quod formarum specialium priuationi accidere nequit.
Ad 4. Dictum est, vnum non dicere priuationem aliquam 4.
positiuam extra intellectum: idcirco similitudo illa nega-
tur omnino. Eadem facilitate soluitur confirmatio, pas-
sio siquidem transcendens non differt realiter à suo subie-
cto, sed formaliter, siue ratione tantum intellectus. Ad
aliam *confir.* dico, bonum transcendens non differre reali-
ter ab ente: nam etsi addat ordinem ad voluntatem; ille
tamen ordo non differt realiter ab ipso bono: ad suam au-
tem naturam spectat, ipsam immutare voluntatem, cuius
potentia, apta nata est mouari à bono, & est ipsa volitiua
potentia.

CAP. IV.

Entis paßionum diuisio multiplex, & earum ordo.

ENtis passiones, de quibus paulo ante disputaui, *Ordo passionum entis.*
sic à nonnullis numerantur: vnum, verum, bo-
num, aliquid, & res. Aliquid autem dicitur, quasi
aliud quid. alteri namque comparatum, est aliud *Aliquid.*
quid distinctum ab eo. Res autem à ratus rata, eo quod ens *Res.*
reale, præter opus animæ, sit certæ, & firmæ entitatis. Ve- *Verum.*
rum, est rei natura, quæ est extra animam, & ab eius intel-
lectu cognoscibilis. Bonum, quia appetibile: appetitur au- *Bonum.*
tem, quia perficit appetentem: perficit autem, quia habet
esse; siquidem esse est prima actualitas, primaque perfe-
ctio. sed in tantum habet esse, in quantum est ens: ens ergo
est bonum, quia est. Vnum, vtpote in seipso indiuisum, ab
aliis vero diuisum, & secretum. ordo autem secundum ra-
tiones illarum formales, est talis. Vnum, alia præcedit *Vnum.*
transcendentia; primum enim positiuum est, quod post *Ordo vnum.*
ens à nobis concipitur. Sane, prius à nobis concipitur ens:
deinde non ens; ex opposito namque oppositum cogno-
scitur. tertium est diuisio; statim enim apprehendimus di-
stinctionem inter ens, & non ens: quartum est indiuisio:
omne enim ens in seipso est indiuisum; proinde recte di-
ctum est à Philos. Quod non est vnum non est ens: vlti- *10. Met. 7.*
mum est conceptus vnius: cum enim omne ens sit indiui-
sum à non ente, & indiuisum in seipso, necessario ergo post
ens, vnum concipimus, Post vnum vero, aliquid, intelli- *Ordo aliquid.*
gimus: nam si ideo apprehendimus vnum, quia ens indi-
uisum in seipso apprehendimus, & a quolibet alio diui-
sum: igitur aliquid immediate occurrit, quod perinde est
quasi aliud quid, nempe ab aliis diuisum, atque separa-
tim. Post aliquid concipitur res, à sua enim propria quid-
ditate, vel essentia, sic dicta est, quæ si non est in seipsa in-
diuisa, & ab aliis diuisa, propria dici non potest. Recta *Ordo rei.*
ergo post aliquid, concipimus rem, id est firmam, & ra-
tam cuiusque propriam essentiam, siue naturam. Post *Ordo veri & boni.*
conceptum rei, sequitur conceptus veri, qui ad intelle-
ctum spectat: intellectus autem voluntatem præcedit; sic
etiam conceptus veri, boni conceptum. Verum insu-
per consequitur ens absolute; bonum autem ens in actu:
prius ergo venit in mentem. Nonnulli alio ordine, ens *Alius ordo.*
esse distribuendum, atque diuidendum dixerunt, nem-
pe ens reale vniuersalissimum, prima sui diuisione in
quantum & non quantum. Deinde ens quantum, per
finitum & infinitum: postea per vnum & multa. Per
quantum autem qualitatem vtique virtualem, quæ
est rei perfectio, intelligi volunt, non quantitatem di-
mensiuam, & per infinitum, ens infinitæ perfectionis,
quale is est Deus, per finitum, ens finitæ perfectionis,
veluti homo, leo &c. Nec temere sic ens esse diuisum af- *Rationes.*
firmant: nam rationi consentaneum est, in ea quæ sunt 1.
cuilibet enti intima, ipsum ens diuidi debere. sed cuilibet
enti intimior est infinitas, siue finitas virtualis, quam
vnitas, seu multitudo; ideo per finitum & infinitum ens
priua

Ordo passionũ entis. prius diuiditur: genus namque per differentias essentiales,
tanquam per intimiores, & priores prius diuiditur: dein-
de per proprietates, quæ differentias consequuntur: *maior*
autem patet; finitas enim & infinitas, in esse quidditatiuo,
& in primo modo dicendi per se, rei conueniunt; quiddi-
tatum siquidem, quæ ad inuicem comparantur, vna est al-
tera perfectior. nam teste philos. 8. *met.* quidditates rerum
se habent, sicut numerorum species: vnde equinitas igno-
bilior est homanitate: finitas igitur & infinitas rei conue-
niunt in esse quidditatiuo; vnitas autem & multitudo,
quoniam sunt entis passiones in secundo modo dicendi
per se, rei conuenire, ex multis liquet philosophi sententi-
2. is. Iterum, vnum supponit suam perfectionem enti, ipsum-
que sequitur posterius quam finitum, & infinitum secun-
dum perfectionem. Reuera, perfectius est esse vnum, quam
multa, alioqui in prima causa, multitudo potius, quam v-
nitas esset ponenda, cum in illa sit summa perfectio.

Solutio rationum. *Soluunt* nonnulli has rationes, & ad 1. quidem *neg. mino-*
1. *rem*, & ad *prob.* aiunt, finitatem & infinitatem rei nequa-
quam in esse quidditatiuo conuenire prius, omni prorsus
esse reali secluso. Et cum dicitur, quidditates rerum præci-
se sumptę, vna est perfectior altera, negatur; imo vt sic nul-
la est perfectior altera. Et cum dicitur, quidditates rerum
se habent vt numeri: ergo &c. Dicunt, ex hoc tantum ha-
beri, perfectionem illarum, scilicet fundamentalem tan-
tum, non autem formalem; humanitas siquidem apta est
recipere nobilius esse quam equinitas. Itaque finitas, & in-
finitas præsupponunt esse, & ex consequenti posterius ens
consequuntur quam vnum & multa. Etenim vnum con-
sequitur ens simpliciter, finitum autem & infinitum, sicuti
etiam & bonum, ens in actu. *Arg.* sic formari potest. Vnum-
quodque est finitum, vel infinitum perfectionaliter, in
quantum est perfectum. sed vnumquodque in tantum est
perfectum, in quantum est bonum, quia bonum habet ra-
tionem perfectiui. sed in tantum est bonum, in quantum
habet esse; prima sane perfectio est esse: ergo finitum, & in-
2. finitum supponunt esse. Ad 2. negant antecedens, & ad pro-
bationem negant, vnum præcise sumptum, vt abstrahit à
quolibet esse, perfectius dici posse quam multa. Et cum
probatur, aliter multitudo potius, quam vnum in prima
causa poneretur: huius probationis authoritas ab ipsis
paruifit; dicunt enim vnitatem ab esse, perfectionem acci-
pere: vnde ex se fundamentaliter tantum dicitur esse per-
fecta: Vnitas inquiunt, in prima causa ideo est perfectior
quam multitudo, quia habet esse indiuisum: perfectius
autem est habere esse indiuisum, quam diuisum: primam
ergo rei perfectionem, dicunt siue appellant, ipsum esse:
hæc illi obiicere solent contra prædicta. Sed facilis est pri-
mæ sententiæ intellectus, si quis animum habuerit inue-
niendæ veritatis, non euertendæ fraternitatis: illi plane
comparant finitum ad infinitum, ad vnum, & ad multa,
non ad vnum, & ad esse, neque enim verisimile est, viros il-
lius sententiæ in theologia, ac philosophia præclaros igno-
rasse, quod esse sit prima cuiuslibet rei perfectio: hoc igitur
illi dicere voluerunt. Entis, quod est vniuersalissimum,
aliud est infinitæ perfectio, nempe ipse Deus; aliud vero,
finitæ, vt creatura: hæc sunt enti cæteris aliis intimiora;
propterea per illa ens primo diuiditur: vnũ autem & mul-
Entis diuisio multiplex. ta, non ita intrinsece dicunt entis naturam. Cęterum, mo-
dernos quoque non latet, multiplices, ac varias esse entis
diuisiones: aliquæ namque dantur per differentias sub-
stantiales, hoc est quidditates, ac partes subiectiuas, veluti
8. Phys. 4. per substantiam, & accidẽs. Quam ob causam Auer. ait, *sub-*
stantiam & accidens, esse primas entis differentias: aliquæ vero
dantur per relatiuę opposita, inter quas, actus & potentia
primum locum obtinent; sunt enim valde opposita, atque
9. Met. 11. circumeunt omne genus. Omne enim ens extra animam,
Actus & potentia. est substantia, vel accidens. & omnis substantia, aut acci-
dens, est in actu, vel potentia: aliquæ dantur per priuatio-
nes & habitus, diuisio entis per vnum, & multa, est prima
in huiusmodi diuisione, 10. *met. com.* 8. Vnum enim super-
addit enti indiuisionem, 4 *met. com.* 3. Et ia 3. *disp. in sola.* 14.
Vnum diuidit ens, & conuertitur cum ente. *dubii d. d.* vnum & multa opponi priuatiue, à commentato-
re firmiter proclamatur. Significatio ergo vnitatis entis,
est significatio priuatiua; addit enim modum, qui est pri-
uatio diuisionis, sicque opponitur multitudini, cui certe
non opponitur ens, sicque vnum diuidit ens: quatenus ve-
ro eandem cum ente significat naturam, conuertitur cum
ente. Ex quo facile est animaduertere duplicem esse diui-
sionem, entitatiuam scilicet, & quantitatiuam: quare non
4. Met. 3. sine causa reprehensus fuerit Auicenna, qui vnum trans-
1. Met. 10. cendens, ab vno, quod est principium numeri non discre-
uit; vnum namque quod est principium numeri, est acci-
dens, atque numeri prædicamentalis principium. is certe *Ordo*
ex continui diuisione causatur, & in rebus materialibus *passionũ*
inuenitur. Aliud est vnum transcendens, quod cum ente *entis.*
conuertitur, cui primo inest esse simplex, deinde esse indi- *Vnum transcendens dicit aliquid positiuum*
uisum, vt quidam aiunt. Siquidem 10. *met.* vbi philosophos
disputat contra Pythagoram, & Platonem, an vnum sit
idea, vel aliquid separatum, dicit vnum in vnoquoque ge-
nere, naturam simplicem esse. Reuera, cuius modi, aut spe- *Rationes.*
cies, in quas aliquod commune diuiditur, sunt positiui, & 1.
ipsum commune est positiuum. sed modi, seu species, de v-
no ab Arist. 5. *met.* assignatæ, vtpote, vnum continuitate,
genere, specie, in substantia, in quantitate, in qualitate, di-
cunt aliquod positiuum; sua enim opposita, scilicet discon-
tinuum, inæquale, dissimile, dicunt priuationem: vnum
ergo formaliter est aliquod positiuum. Sane, à philos. po- *10. Met. 21.*
nitur relatiua oppositio inter vnum & multa, vt inter
mensuram & mensuratum. sed mensura dicit aliquod po-
sitiuum formaliter: & vnum ergo similiter, cui ratio men-
suræ tribuitur. Adde, quod si vnum formaliter priuatio-
nem dicit; similitudinis ergo & æqualitatis relationes, quæ
super vnum fundantur, non erunt reales positiuæ. sed re-
lationum negationes, atque ita reductiue, & non per se e-
runt in genere relationis, quod plane philosopho aduersa-
tur 5. *met.* aliter docenti. Amplius, si vnum formaliter dicit 2.
indiuisionem; nullius ergo momenti erunt responsiones
datæ à commentatore contra Auicennam 4. *met. com.* 3. Et
10. *com.* 8. Auicenna enim intendens probare, vnum addere
aliquid supra ens, sic arguit: *Si vnum non addit aliquid supra*
ens; igitur est nugatio dicere ens est vnum. Respondet com. hoc
non sequi, nisi significet eandem intentionem, & eodem
modo. at nos dicimus, eandem significare intentionem,
sed diuersis modis. Tunc *argus* si vnum diceret formaliter
indiuisionem, non bene arguisset Auicenna, si ens & vnum
sunt idem; est ergo nugatio, dicere, ens est vnum: sicut non
est nugatio dicendo, homo est cœcus: nec etiam dicendo,
ens indiuisum. Deinde à Comment. planius responsum
fuisset, nempe non esse nugationem: quia licet eandem si-
gnificent essentiam; ens tamen significat eam positiue, &
vnum priuatiue. Et tunc nulla dubitatio fuisset in respon-
sione Com. modo autem dubitari potest, quia dixit diuer-
sis modis, vnde potest intelligi de modis priuatiuis, & po-
sitiuis. Si igitur Auicenna apparenter arguit, & commen-
tator rationabiliter respondit: vnum ergo non dicit for-
maliter indiuisionem. Adde, quod com. sic arguit: vnum *4 Met. 3.*
& ens differunt non essentialiter, sed intentionaliter, hoc
est, diuersis modis: ergo positiue; modus enim non est ne-
gatio. Postremo, in eodem loco reprehendit Auicen-
nam, quia existimauit hoc nomen vnum significare ca-
rentiam diuisibilitatis, & quod illa carentia, sit alia à natu-
ra illius rei.

CAP. V.

Soluuntur Argumenta.

RAtio vnius, vt quibusdam placet, duo complecti- *Ratio entis duplex.*
tur: materiale scilicet, per quod non distingui-
tur ab aliis transcendentibus, cum se habeat vt
genus, & commune prædicatum, in quo omnia
transcendentia conueniunt: & formale, per quod ab aliis
transcendentibus, discernitur. Itaque ratio entis quoad *Materiale entis.*
materiale, positiua quidem, quoad formale est negatiua.
Cum enim id sit ens, in quod omnes conceptus resoluun-
tur, rationem positiui habet, quoad suum materiale: nam
quoad suum formale, huiusmodi esse non potest, quia o-
mne positiuum est ens, erit etiam vnum; ens enim & v-
num conuertuntur. Tunc quæro de illo vno, aut est vnum
formaliter per aliquod positiuum: aut per negationem. *Formale.*
si per negationem, eadem ratione standum erat in primo.
si per positiuum, cum tale sit ens, erit etiam vnum; & sic
vel procedetur in infinitum, vel formale in vno, est nega-
tio, atque ita ratio vnius, quoad suum formale, est nega-
tiua. Contra huiusmodi rationem argutum fuit superius,
quod scilicet tunc idem ens esset realiter negatiuum, &
positiuum. Dicunt illi se intelligere vnitatem stantem sub *Vnum positiuum.*
indiuisione, dicere indiuisionem. sed contra hoc etiam
fuit argutum. Etenim vnum est passio entis, vel ratione
fundamenti, vel ratione additi. non primum; fundamen-
tum enim est ens: idem ergo esset passio suiipsius. Ratione
ergo additi, sed additum non est negatio, quæ non potest
esse passio entis: additum ergo cum sit positiuum: formale
ergo in vno erit positiuum. Vnum ergo non dicit puram
negationem, tum quia vnitas est perfectio simpliciter,
aliter

De bono.

Duarum opinionum examinatio.

aliter non esset in Deo: deinde vnum suscipit magis & minus, non autem negatio. insuper numerus non componitur ex negationibus. Sed tum dicunt illi: omne positiuum est ens, & omne ens, est vnum: igitur illud positiuum erit vnum. Sed tunc similis insurget quæstio de illo vno, quomodo sit per aliquod positiuum, atque ita processus fiet in infinitum. E contra illi, si vnum dicit indiuisionem, non quidem puram; sed quatenus stet sub indiuisione: aut igitur ens erit passio suipsius: aut negatio erit passio entis, quorum vtrumque est falsum. Vnum ergo dicit aliquod formale positiuum.

Medius modus.

Inter has duas partes litigantes, potest esse modus quidam medius facilior intellectu: vt dicamus, vnum, bonum, verum, quę videntur enti aliquid superaddere, quoad materiale, idem profecto esse, quoad vero formale, opere tantummodo intellectus differe; mentis enim cogitatione sola, vnum, bonum, verum, & ens distinguuntur.

Soluuntur rationes.

Ad authoritates comment. *resp.* vnius modos esse positiuos fundamentaliter, non autem formaliter: fundamentum autem cum suo formali, est entitas rei indiuisa, atque in hoc sensu 5. *met.* vnum à philos. diuiditur. negant postea, quod sue opposita dicant priuationem, imo aiunt, quod idem dicit formaliter indiuisionem, quæ est vt priuatio; diuersum autem dicit diuisionem, quæ est vt habitus. Ad *confirm.* quia ad rationem mensuræ spectat, esse indiuisibile; ideo esse mensuram, proprietatem esse dicunt quæ vnius naturam consequitur. *Argum.* ergo probat, formale in vno non primum, sed secundarium, quod est proprietas, esse positiuum. Ad alium, *negant* consequentiam, non enim fundatur super vnum, quoad suum formale, sed quoad suum materiale: vt stat sub suo formali. Sed hæc paulo ante perscrutati sumus.

2. Ad 2. Auicenna putabat in scientia reali nugationem committi per duorum identitatem realem, at per alicuius realis additionem auferri: in logica vero per distinctas rationes formales, duorum identitate stante reali. At comment. per distinctas, nugationem, rationes tollit formales, stante inter ea identitate reali. Auicenna ergo apparenter arguit, & commentator bene respondit, asserens vnum per esse indiuisum, quod est suum formale, ab ente separari. Ad aliam *confirm.* *negatur* consequentia; non enim modus est positiuus, sed aliquis est priuatiuus, vtpote modus vnius. Ad alium, maxime reprehenditur à commentatore Auicenna. quod vnum transcendens non distinxerit ab vno, quod est principium numeri. sed quomodo vnum dicat positiuum formale, satis.

Vnum & multa quomodo opponantur.

His ita excussis, quærendum nobis est, quomodo vnum opponatur multitudini. Reuera, si vnum intelligatur, quatenus habet propriam formam, ab aliis distinctam; sic vtique multitudini opponitur: ratio enim formalis vnius, est esse indiuisibile, multitudinis vero, esse ens diuisibile. Porro, diuisibile & indiuisibile inuicem esse opposita, constat satis. At si vnum intelligatur, vt est pars alterius, & potest esse inclusum in altero, sic multitudini non opponitur, quum in ipsa multitudine includatur, multitudo enim constat ex vnitatibus. sed nullum oppositum includitur in suo opposito, nec ipsum constituit.

Vnum est prius multitudine.

Vnũ præterea est prius multitudine, prioritate naturæ: nã si vnum est, multitudo est, non autem è cõuerso. Pars præterea est prior toto, & constituẽs cõstituto. at si loquamur secundum nostram cognitionem, multitudo est prior, quam vnum, quia nimirum est magis sensibilis, sicut compositum simplici: vnde sicut cognoscuntur simplicia, per composita: sic cognoscitur vnum, per multitudinem.

QVÆSTIONIS DVODECIMAE

CAP. I.

De bono, quod est passio entis.

Bonum passio entis.

POst vnius inquisitionem, in qua multa difficilia intellectu, nobis obuiam venerunt, ad alterius passionis indagationem examinandam accessit tanto libentius, quanto illius nomen est mihi cæteris suauius, atque amabilius. Itaque bonum est passio entis, & cum ente conuertitur: quælibet namque res est bona, quia appetibilis; nam bonum ex se est appetibile 1. eth. Appetibile vero, desiderium perficit appetentis; perficit vero, quia habet esse; quoniam esse est prima actualitas, primaque perfectio. habet ergo esse, quia est ens. Res ergo intantum est bona, in quantum est ens; igitur bonum, & ens sunt idem,

6. met. vlt.

philos. *Bonum & malum sunt in rebus*, inquit, *verum & falsum in anima*; bonitas ergo est passio entis extra animam, cuicunque enim inest bonitas, aut est actus, aut habens actum: proinde ratio actualitatis, est participatio bonitatis.

De bono.

Bonum extra animã.

Deus bonum.

1. cal. 100.

Vnde primus actus cum sit summum bonum, illius participatione, entia sunt bona, à quo in illa communicatur omne bonum. *A primo quidem principio*, ait philos. *communicatum est esse, & viuere omnibus, his quidem clarius, his vero obscurius; quatenus magis minusque actus sunt participia.* Reuera, si bonum consideretur, vt amatum, sic plane finis rationem habet, mouetque vt amatum, & desideratum. At si, vt largiens, atque effundens suam naturam, subit rationem efficientis

12. met. 36.

Triplex ratio boni.

3. *phys.* 11. At, vt vniuocum, habet rationem formæ 4. *met. com.* 4. & 7. *met.* tem. 23. Omnia igitur appetunt bonum, quia appetunt esse, ac vnitari cupiunt summum bonum, in quo est summum esse, prima forma, atque primus, & simplicissimus actus, hac de causa. materia teste *Themistio*, frequenter suscipit formas, quia appetens est diuinitatis:

1. phys. 81.

Quare materia appetat formã.

Existente, inquit philos. ibidem, *quodam diuino & optimo*: subiungit commentator, *hoc est perfectio diuina maxima, cui omnia appetunt similari, secundum quod possunt.* Itaq; materia, bonitatem participat; quatenus participat formam, quæ est quædam diuini esse participatio. Et *Naturalissimum*, inquit, *opus est viuentibus*,

2. ani. 34.

quæcunque perfecta. & non orbata, aut generationem spontaneam habentia, facere tale alterum, quale ipsum, animal quidem animal, planta autem plantam, quatenus ipso sempiterno & diuino esse participant, secundum quod possunt: omnia enim illud appetunt, & illius causa agunt omnia, quæcunque agunt secundum naturam: esse ergo actuale, habet rationem boni: vnde bene ostenderunt bonum esse. quod omnia appetunt, natura siquidem semper intendit bonũ, quia mouetur ab intelligentia dirigente, & non errante. 12. *met. com.* 18 sicut sagitta, à sagittante.

Natura appetit bonum.

Agentia autem voluntaria, cum à propria voluntate moueantur, frequenter mouentur in bonum apparens, & non verum. *Aliquod* inquit, *bonum videtur*, *sed non est bonum; nemo tamen intendens in malum operatur: Omne igitur quod mouet appetitum, aut est verum, aut apparens bonum.*

2. phys 32.

3 an 51.

Quare Deus dicitur bonus.

Quamobrem, si omnia appetunt bonum absque dubio, appetitu naturali Deum appetunt omnia, in quo sunt omnes rationes boni: sicut ex multis Mercurij sententiis, satis constare potest. Bonum namque dicitur ab eo, quod est, quia sic perficit desiderium appetentis: igitur ex sui natura cupit esse, ac magis magisque suum esse propagare: nam quo magis fuerit propagatum, eo magis erit bonum; hac de causa ex sui natura sese diffundit. atque communicat, dans omnia, & nihil recipiens: vnde tanto diuinius, quanto communius. hoc profecto soli Deo competere Mercurius firmissime docet: nam 2. dialogo Pymandri:

Mercurius dial. 2.

Deus est ipsum bonum, inquit, *nec aliquid, siue aliud quicquam præter bonum. Reliqua omnia ab ipso boni natura secreta sunt: bonus enim porrigit vniuersa; nec accipit quicquam. Deus exhibet omnia, cupit nihil*: Hæ igitur sunt duæ conditiones boni, *dare omnia, & nil capere*: sequuntur ex his aliæ conditiones, scilicet nullius esse indigum, & à nullo vinci posse: quod enim exhibet omnia, & aliorum cupit nihil igitur est *sibi sufficiens*, & omnibus numeris perfectum, nullisque passionibus subditum: *Ego dixi Domino meus es tu*, ait Dauid, *quoniam bonorum meorum non eges.*

Psal.

Hoc idem à Mercurio dialogo 6. ad Æsculapium dilucidissime ostenditur: *Bonum ô AEsculapi*, inquit, *in nullo penitus nisi in vnico Deo, imo ipsum bonum, Deus ipse semper, nullius rei indigus, vt illius adeptione fiat malus*: ecce tertia conditio. Sequitur quarta: *Nec est*, inquit, *illo validius aliquid, à quo expugnetur.* Sequitur quinta: *Vbi passio, nullo modo bonum, vbi bonum, nec passio penitus vlla: Deus autem quoniam est perfectissimum bonum, nulli subditus est passionibus. In homine comparatione mali, bonum est minus malum: vnde bonum hominis, est mali portio minima: inquinatur enim hoc bonum ad mixtionem malorum, infectum vero vlterius bonum non permanet.*

Bonum hominum.

Loquitur Mercurius de perfectissimo bono, cui bonum nostrum comparatum, malum potius, quam bonum reputatur.

Mundus congeries malorum.

Mundus quoque participatione boni, est bonus. bonum dico, in quantum scilicet ipse etiam omnia efficit, qua quidem ex parte bonus est mundus: in reliquis omnibus, non bonus. patibilis est, & omniũ præterea causa passionum, mundus enim est congeries malorum. Cum igitur bonũ det omnia, accipiat nihil nullius rei sit indigũ, à nullo vinci possit. vt illius admixtione fiat malus, nullisq; subiaceat passionibus: igitur nõ est otiosum, sed actiuum, & nunquam potest deesse. & hæ quidem duæ aliæ conditiones numerantur: sic enim docet Mercurius, ad Tatium loquens,

Dial. 10.

Nouem conditiones boni ex Mercurio.

Bonum, inquit, *ipsum actiuum est, vult esse, & est, & omnia propter ipsum, nullo tempore deficit, & vniuersa vult esse. Proprium quippe boni ô Tati, sese notum*

De bono.

num præbere. Nouem ergo conditiones boni ex Mercurio numerantur: nempe omnia *largiri: nil cupere: nullius rei esse indigum: à nullo vinci: sine vllam habens admixtionem mali: nullis passionibus subdi: semper esse actiuum: nunquam deficere: omnia fieri propter ipsum: sese notum præbere.* Hæ profecto conditiones perfecti absolutiq; boni, soli Deo conueniunt optimo maximo. Plato in principio Timæi, aliam addit conditionem, videlicet *nulla inuidia moueri. Si quæris*, inquit, *quam ob causam ille rerum author hoc vniuersum constituit, bonus erat. bonum autem nulla vnquam aliqua de re inuidia tangitur. Ergo cum liuor ab eo alienissimus esset, omnia sibi, quantum fieri poterat, similia fieri voluit.* hoc idem à Mercurio approbatur: *Mortalium passiones Deo non sunt ascribendæ, inuidia, superbia, ignorantia, imbecillitas; nisi enim Deus faciat omnia, aut superbus est, aut potius imbecillus: quorum vtrumque nefarium: Deus enim vnicam propriamque naturam habet, idque ipsum bonum est: bonum autem nec superbum est, nec impotens: ipsum vero bonum Deus est: bonum quippe ipsa vis omnium agendorum.* In Asclepio. *Voluntas Dei, ait, est bonitas omnium. hæc eadem bonitas omnium rerum, ex diuinitate eius natura, est nata; vt sint omnia sicut sunt, & fuerunt, & futuris omnibus de hinc natura ex se nascendi sufficiat.* Et paulo post: *Voluntas Dei caret initio, quæ eadem est, & vbique est sempiterna: vult autem omnia bona, & habet omnia, quæ vult omnia autem bona, & cogitat, & vult.* Non temere à Platone in Minos, siue de lege, vir bonus Deo simillimus dicitur: sacratissimus omnium ast vir bonus: prophanissimus contra vir malus. Bonum etiam vim habere attrahendi *in libro de amicitia* docet. *Bonum est*, inquit, *quod trahit, non alterius, sed sui gratia.* Bonum igitur secundum Platonem, est Dei similitudo, atque ex se attractiuum, ob sui honestatem: igitur est omnium finis, fauens omnibus, nulli rei noxium, alioqui sui gratia, alia ad se trahere non posset: hanc ob causam *in Hipparcho* ait, bonum esse *duplex: vnum, quod est finis: alterum, quod est ad finem. Illud propter seipsum, hoc propter aliud expetendum: illius appetitio, voluntas, huius electio: illud venerandum, hoc vtile: illo fruimur, hoc vtimur: illius adeptio, beatitudo, huius lucrum vocatur. lucrum igitur est boni vtilis acquisitio, quod ad veri boni consequutionem conducere potest. quod vero huic non prodest, nec ipsum vtile est, nec eius adeptio, lucrum.* quasi diceret Plato, *est duplex bonum: vnum simpliciter, aliud secundum quid: primum est finis, secundum est ad finem: in primo est beatitudo, in secundo est vtilitas, si ordinetur ad primum. sin vero, detrimentum: in primo est fruitio, in secundo est vsus: abusus vero, si vtimur fruendis, & fruimur vtendis.* Dialogo 2. de repub. *Bonum est Deus, nullum autem bonum noxium, quod autem innoxium est, mala non facit.* Et 6. *de legibus*, vocat Deum patrem bonum, & filium ideam boni. Itaque conditiones veri summique boni secundum Platonem tot, ac tales numerantur, *omnia largiri: nulla inuidia moueri: ad se ob sui gratiam trahere omnia: nulli rei esse noxium: mala non facere, omnium esse perfectum, & absolutum finem, ad quem omnia sunt ordinanda, atque dirigenda.* His consentire videtur Philosophus 3. met. com. 3. *Bonum est, per quod disponitur causa finalis, bonum est natura prius malo, quia bonum est ens, malum autem non ens, vtpote priuatio boni.* *Pythagoras* dicit Deum monadem esse, filium vero dualitatem: hoc est, Deum esse principium bonorum, filium vero malorum. hac de causa Aristoteles defectus omnes ad materiam reduxit. *Numenius* Platonicus nobilis, viam boni inueniendi, dicit esse inuentu difficilem: *Via*, inquit, *intelligendi boni optimi vna est, vt primum negligantur sensibilia omnia: deinde vt in disciplinis numeris ipsi inspiciantur, ac inde ad intelligendum ipsum ens eleuari.* Hæc in primo libro de bono. & in quinto, *Quatuor*, inquit *sunt, primus Deus, qui est ipsum bonum: imitator eius, qui est omnium creator, qui est bonum: essentia vero, altera quidem primi, altera vero secundi, non quidem distinctas substantias, sed personas ostendit: nam aliquando vsia. personas significabat.* Itaque qui cœpit doceri scientiam veri boni, à sensibus sese abstrahat, cum nullum sit phantasma talis boni.

Dial. 14.

Voluntas Dei bonitas eius.

Deus vult semper bonum.

Boni conditiones ex Platone.

Duplex bonum.

3. met. 3.
9. met. 19.

Modus cognoscendi veri boni.

CAP. II.

De bonitate Dei, secundum Philosophos.

QVamuis, quæ dicta sunt, sufficere possent; quia tamen huius rei inquisitio, ad pietatem maxime facit, addam & alia, ab vnoquoque vere philosopho, hilari animo suscipienda. *Plato*, huius diuinæ virtutis, seu naturæ, diligentissimus inuestigator, *in Protagora sic loquitur*, atque asserit, *hominem bonum inuenire perdifficile esse, fieri autem posse, vt ad aliquod tempus sed cum bonus fuerit, perseuerare in bonitatis habitu*, vt dixit Pythagoras, *impossibile, minimeque humanum, sed solum Deum hoc honore præditum.* hoc ergo nomen, bonum, soli Deo congruere Plato apertissime docet. Cum ergo mala, id est, peccatorum pœnæ à Deo nobis inferuntur, ob id tamen, Deus author malorum minime est dicendus: *Melius est autem* (inquit Plato in Gorgia) *sic nos castigari, quam permanere in scelere.* In sexto de repub. ideam boni dicit esse scientiæ, & veritatis causam. Et 107. de repub. *Hæc idea boni omnibus omnium rectorum, & honestorum causa est, veritatem & mentem præbens: quam necesse est videre, qui prudenter, aut priuate, aut publice aliquid agere cupit: Quemadmodum*, inquit, *sol efficit, vt omnia videantur corporaliter; sic summum bonum in regno intelligibili.* Deinde, *sicut sol dat lucem, & facit visionem; non tamen est visio, nec sparsa lux; sic summum bonum non est ipsa cognitio, radius aut mens cognoscens, sed maius.* Postremo, *quemadmodum sol dat ortum, augmentum, alimentum visibilibus, ipse autem non est generatio, res facta; sic bonum, non solum præbet rebus, vt intelligantur, sed & ipsum esse, & substantiam: ipsum autem non est substantia, sed maius, & melius dignitate, & potestate vltra substantiam.* Adde, quod *sicut præest huic mundo sol, & imperat; sic imperat ipsum bonum mundo intelligibili.* In septimo de repub. *fingit habitantes in terra, quasi in subterraneo specu esse, qui à pueris assueuerint illic videre in pariete sola rerum simulachra ob aliquo lumine repræsentata.* Sic nos inter vmbras esse, veritatis autem campum, verasque res, apud superos esse, vbi est idea boni. Simile quiddam à Numenio dicitur *Corporalia*, inquit, *à signis, & similibus quibusdam comprehendere possumus, ipsum vero bonum à nullo insito signo.* Quare, sicut aliquis in specula sedens, paruam nauiculam solam in magno pelago inter vndas, acutie visus vno intuitu perspexerit; sic longe à sensibilibus sedens solum intueri potest. Si quis autem sensibilibus detentus, ipsius boni quasi phantasmatibus mouetur, ac ideo putet bonum ipsum perspexisse, vehementer peccat: nullum enim phantasma ipsius est. Simplicius super Epictetum, contra eos, qui duo principia ponebant, bonum, scilicet & malum ex *Zoroastris impietatibus*: *Vnitas*, inquit, *necessario præcedit multitudinem, cunctaque ex participatione vnitatis extiterunt. In principio operis diuini, omnium rerum fons, & principium est ipsum bonum. Nam quod omnia concupiscunt, id omnium est principium & finis. A seipso quoque bonum cuncta producit, prima, media, & extrema. Neque principium temporis habet bonitas diuina, à qua bene cuncta fiunt: neque Deus aliquando adest, aliquando abest; hæc enim corporea sunt, sed ipse semper adest omnibus, ab omnibus segregatus: & prouidentia eius, quia ipse semper, & vbique est, & bonum est, omnibus rebus infunditur, vt quodque meritum est. Et quemadmodum à lumine solis omnia irradiantur, aliaque vident; alia videntur; alia germinant, alia prosemina ntur; aliaque albescunt, alia nigrescunt, vnumquodque vt aptum est, sine luminis labore; sic, imo multo magis ex immensa bonitatis fonte omnia accipiunt esse, & congruentem naturæ ipsorum, modum, ordinemque.* Proclus. *A natura*, inquit, *diuina, omnium aggregatio bonorum: siquid in orbe boni dimittitur inde.* Itaque ex doctrina *Platonis, Numenij, Simplicij*, atque *Procli, Dei bonitas, causa est omnis boni, omnisque veritatis, sed cognitu difficilis, ob eam, quam cum sensibus habemus, amicitiam, ac familiaritatem noxiam. Non mirum ergo, si veris, æternisque bonis neglectis, simulachra sequimur veri æternique boni.* Hos etiam imitatur Plotinus, *Illud*, inquit, *est verum bonum, omniumque præstantissimum, cuius virtute cætera quoque boni participia sunt. Cætera vero duobus præcipue modis ita bonum habent, tum quia illi similia facta sint, cum quia operentur ad ipsum: proinde, si appetitio, actioque ad optimum est bonum, consequens est, ipsum bonum ad aliud non aspicere, nihilque aliud exoptare: esse vero fontem, quietumque omnino principium, secundum naturam exordium actionum, quod quidem cætera ad sui similitudinem efficit bona. hoc autem bonum super essentiam existit, super actionem, intellectum, atque intelligentiam. Quin etiam idipsum bonum oportet asserere, ad quod omnia referuntur, ipsum vero ad aliud non refertur: sic enim illud quoque verum esse constat, ipsum bonum esse, quod omnia appetunt. Oportet itaque ipsum firmiter permanere, & ad ipsum cuncta conuertere: quemadmodum reuoluitur circulus circa centrum, à quo lineæ singulæ producuntur. Exemplo nobis ad id sol esse potest, qui quasi centrum est ad lumen, quod ab ipso dependet, simul ad ipsumque annectitur, ideoque vna cum illo existit vbique, nec ab illo alicubi separatur. Omnia igitur bona, à summo bono fluunt, & in illud refluunt; quia scilicet vnde exeunt, redeunt flumina. Omnia sane appetunt bonum illud, sed diuersimode nam inanimata, ad animam reducuntur, anima vero ad ipsum bonum per intellectum: intellectus vero post ipsum bonum sedem obtinet. Quapropter vita illis, quibus viuere datum est, bonum est iudicanda: similiter intellectus quibuscunque intelligentia conuenit. Itaque, vbicunque vita vna cum intellectu viget, dupliciter adest bonum.* Hæc est Plotini secreta, de summo bono, atque abscondita Theologia. Deus plane sua nos condidit bonitate, & eadem ad se tra-

De bonitate Dei.

Deus solus bonus.

Idea boni causa veritatis.

Quatuor similitudines bonitatis.

lib. 1. de bono.

Bonum verum non facile cognoscitur.

Bonitas est æterna.

Similitudo.

Enn. 1. lib. 7. c. 1.

Bonum est sicut circulus.

Quomodo bonum sit vita.

De bonitate Dei. *Intellectus post bonum*

trahit, qua condidit: ipsa est vita animæ intelligentis, & intellectus post ipsam: nam si vita intelligentiæ, siue intellectus, est veritatem intelligere: veritas vero, sine Dei bonitate intelligi non possit, vt patuit ex Platonis doctrina: bonitas ergo Dei, in anima intelligentis, primum vitæ gradum obtinet, deinde intellectus. Alibi boni naturam abunde describit.

L. 1. enn. 1. c. 2. *Boni natura ex Plotino.*

Est, inquit, verum & summum bonum, à quo omnia dependent, quodque omnia appetunt, accipientia ab ipso principium, eiusque penitus indiga: ipsum vero nullius egenum, ipsum sibi sufficiens, nihil penitus appetens, mensura omnium, atque terminus. ex seipso producens intellectum, essentiam, animam, vitam, rursus actionem circa intellectum: ipsum est supra pulchrum, & super ea quæ sunt optima in mundo regnans intelligibili; quia sane intellectus est intellectus inquam, non qualis noster, sed qui habeat omnia sit omnia, secum habitet sibi prorsus vnitus, habeat cuncta non habens: non enim ea possidet tanquam alia, nec ipse existit alius, neque quæ sunt in eo, singula segregantur a singulis; imo vero quodlibet est vniuersum, & vbique, neque tamen confunduntur cuncta, sed rursus singula distinguuntur. Sunt autem & prima bona, sunt & secunda, sunt quoque tertia: cunctaque circa regem vniuersorum ipseque rex bonorum omnium causa est, & illius gratia omnia. Denique, circa secundum secunda sunt, & tertia circa tertium.

Intellectus diuinus.

Mirabilis plane hæc Plotini theologia, quæ & boni naturam, & intellectus diuini, atque attributorum vnitatem, ordinemque, denique sanctæ Trinitatis mysterium, subtiliter, profundeque descripsit. Similia quædem ab eodem depromuntur alibi: *Quando dicimus vnum, inquit, & quando dicimus ipsum bonum, vnam eandemque naturam intelligimus. Illud vero primum dicitur, quia simplicissimum, seipso sufficiens, quoniam non constat ex pluribus, alioquin ea, ex quibus componitur, referretur. Rursus non est in alio, quoniam quidquid est in alio, est & ab alio: nulla ergo in eo compositio, & nihil eo superius.*

Enn. 2. l. 9. c. 1.

Reuera, si tale est bonum, procul dubio eius vita, est purus actus, quo cætera sunt in actu, & viuunt; sic enim docet Plotinus. *Primo, inquit, intellectus, vita, anima sapiens in boni gradu versantur: nam & vita ipsius boni. cap. 21. actus est; primo vero actus ex ipso bono dependens, a quo amor accenditur intelligentiæ corpore profecto animi inspecta, quam voui lumen acceperit, ipseque animus ex se recedit resupinus. Postquam vero à boni lumine animus est accensus, corroboratur, debacchatur, stimulis incitatur, sursum attollitur, ab eo sublatus, qui infundit amorem, & intellectum. Neque quisquam mirari debet, ipsum, quod animam sequitur bonum, tantam potentiam habere, dum videlicet ad seipsum trahit, quia nihil se melius esse patitur, cum sit ipsum omnium optimum, cuius notitia est magna, quæ illius intuitum præcedit, ad quem enim accesserimus, completur in nobis boni cognitio.* Itaque bonum verum, & summum (vt Plotinus docet) est, à quo omnia dependent; quodque omnia appetunt ad quod omnia redeunt: quod est super omnia: sibi sufficiens: nullius rei indigum: ad se trahens omnia: primum bonum animæ: lumen intellectus: veritatis, & scientiæ causa: amoris fons, & origo: denique omnium bonorum principium, medium, & finis, actus purus, & vitæ.

Bonum est actus & vita. *Enn. 6. l. 7. c. 20.* *Vis summi boni.*

CAP. III.

De bonitate Dei, secundum theologos.

ADmodum præclara sunt, quæ de Dei bonitate, ex illis sapientiæ studiosis depromuntur testimonia, ideoque animum alliciunt, vt diuino quodam spiritu afflatos, putem esse locutos. Post ergo illorum admirabilem, sublimemque doctrinam, ad theologorum, ac sanctarum oracula scripturarum, transeundum mihi esse arbitror; vt ex illis, veluti ex firmis testibus, mira de Dei bonitate audiemus, percipiamus, denique sapiamus: nam & ipsa bonitas, secundum quandam dictionem hebraicam, Taam, proprie saporem, & gustum significat. *Sapor eius*, inquit Moyses, *sicut placenta*. Transfertur autem ad saporem externum, id est, ad decorem, seu bonam rerum dispositionem, quæ inde consurgit, quando in omni parte vitæ seruamus decorum, & honestum: Psal. 118. *bonitatem, & disciplinam*, alter, bonum saporem: Græce est *χρηστότητα*, *bonitatem* seu *comitatem*, *benignitatem*, *humanitatem*. Paulus cum autem *χρηστότης*, id est, *benignitas, & amor* erga homines *apparuit*. Rom. 11. *Vide ergo bonitatem Dei, si permanseris in bonitate.* Augustinus, vertit *suauitatem*. Ambrosius. *Iocunditatem fecisti cum seruo tuo*, hoc est, fecisti vt delectaret me bonum. Hebræi, bonum vocant, Tob, quod significat amabile, iocundum, vtile, gratum, humanum, benignum. Congruit hoc ipsius boni naturæ, quæ ex se amabilis est, vtilis, & grata: hac de causa frequenter in scripturis Deus vocatur bonus. Psal. 118. *Bonus es tu*, id est, beneficus, & suauis. Et 72. *Quam bonus Israel Deus*. Et 117. *Confitemini Domino quoniam bonus*. Et 134. *Laudate Dominum, quia bonus dominus*. Iudith 11. *Tu solus bonus*. Paralip. 30. *Dominus bonus propitiabitur cunctis*. Ier. 3. Lam. *Bonus est Dominus sperantibus in eum*. Matt. 19. *Vnus est bonus Deus*. Proprie bonitas in diuinis Spiritui sancto congruit. Psal. 142. *Spiritus tuus bonus*. Heb. bonitas. Nam quemadmodum potentia patri attribuitur, & filio sapientia; sic etiam Spiritui sancto bonitas: hac sane bonitate recreamur, accendimur, renouemur. Itaque, *Deus est summum bonum, quia incommutabilis est.* (inquit Isidorus de summo bono) *& corrumpi omnino non potest. creatura vero bonum est, sed non summum, quia mutabilis est.* Recte ergo dictum est à Dionysio Areop. boni nominationem excellenter, sempiternæ deitati, theologos attribuisse. ipsa enim ad omnia existentia, suam extendit bonitatem. Etenim sicut noster sol non ratiocinans, neque præeligens, sed per ipsum sui esse, illuminat omnia, illius lumen participare valentia; ita quod est bonum super solem, per suam essentiam, omnibus existentibus proportionabiliter, immittit bonitatis totius radios: propter illos substiterunt intelligibiles & intellectuales omnes, & substantiæ, & virtutes, & operationes. propter istos sunt, & vitam habent indeficientem, & imminorabilem ab omni corruptione. Ex bonitate Dei habetur in ipsis, & collocatio, & continentia, & custodia, & esse, & bene esse, & ad ipsam (sicut est possibile) sese configurant, & boniformes sunt, & sequentibus communicant; sicut diuina lex induendo ad ipsas, ex bono venientia. Inde vniones, discretiones inconfusæ, & quæcunque sunt cœlestis Hierarchiæ ex fontana sunt bonitate, ex qua datum est illis, manifestare occultam bonitatem, & esse nuntios diuini silentij: & sicut lumina clara interpretatiua eius, quæ in abditis proprietas. Sed & post illas sacras mentes, animæ, & quæcunque animarum bona, sunt propter bonam bonitatem. Sed & de ipsis irrationabilibus animalibus, & animabus (si oportet dicere) quæcunque aerem secant, & quæcunque in terra extenduntur, & in aquis vitam sortita sunt, & sub terra cooperte viuunt, propter bonum animata sunt, & viuificata. Et plantæ omnes motiuam, & nutritiuam habent vitam ex bono, & quæcunque inanimata, & non viuens substantia propter bonum est. Itaque manifesta diuinæ bonitatis imago magnus est ille, & semper splendens sol; ipse enim illuminat, illuminari valentia omnia, creat, viuificat, continet, perficit, mensura est existentium, & æuum, & numerus, & ordo, & ambitus, & causa, & finis. auget, mondat, renouat, ornat. Pulchre etiam modus inueniendi veri boni ab August. describitur: *Excedat, inquit, cor vestrum omnia visa, intentio, vniuersas cogitationes: totum ab animo tenete, quidquid occurrerit quod cogitare possitis. dicite, non est illud. non enim si illud esset, tibi iam occurrisset. Ita desiderabitis quoddam bonum, omnis boni bonum, vnde omne bonum. dicitur enim bonus homo, bonus ager. adiunxisti, quotiens dixisti, bonum, bonum simplex, ipsum bonum, quo cuncta sunt bona. Ista, quæ videntur non sunt bona, quia sunt mutabilia.* Et Psal. 70. *Deus est bonus, & de se bonus, & summe bonus, & nullo alio bono. bonus recedendo inde, eris malus, dic ergo: Domine quis similis tibi?* Quamobrem Dionysius Areopagita sæpe de Deo dicere consueuerat: *Deus non est ens, sed super ens, super diuinum, super bonum &c. quia ipse est cunctarum essentiarum excellentissima, & sufficientissima causa, omne namque bonum aut est Deus, aut a Deo, secundum triplex causarum genus. Cum audis igitur bonum hoc, & bonum illud, tolle hæc omnia, & bonum tenentes incommutabile, quo melius nihil, dignius, nobilius cogitari potest.* Basilius Magnus vero: *Huius*, inquit, *summa, ac veri boni contemplatio angelorum thesaurus est. hæ autem eiusmodi sunt, vt cum perfectiores eorum pro se quisque singuli cognitionem, possessionemque adipiscantur; vniuersis tamen minime deficiat.* Et contra Eunomium lib. 3. *Bonus Deus*, inquit, *& dicitur. & est. non astructam habens bonitatem, sed naturæ sibi insitam.* Et super primum Psal. *Bonus est Deus, ad quem respiciunt omnia, quem vniuersa appetunt, natura immutabilis. nulli obnoxius perturbationi. expers mœroris & tristitiæ, temperies totius. fons scaturiens, luculenta, & exundans bonitas, thesaurus nunquam exhauriendus, cuius naturam amantiores huius mundi ignorantes, sæpeque nullius sunt momenti admirantur.* Et in Psal. 114. *Bonum est, quod omnia expetunt: bonum autem Deus, & primum, ac perfectissimum bonorum.* Chrysostomus super illum versiculum: *Bonitatem fecisti: bonitas fecit firmum bonum, quæ radicem fixam habens, in conscientia culmen suum, frondescat, grandescit: nec aliunde ascendunt virtutes, nisi à bonitate boni, hæc bonitas, bonos facit: perfectos constituit ciues vitæ æternæ: colligit suos, vt ament se bonos, habentes vnam bonitatem matrem, & amicam; & illa amet filios, & amicos suos.* Itaque Deus est summum bonum simpliciter, quippe qui habeat omnes boni conditiones perfectissimas, ab eoque fluant omnia bona. non quidem velut à causa vniuoca, sed potius æquiuoca, vnde & excellentiori modo in ipso inuenitur, sicuti calor in sole; bonum habet rationem perfecti: ergo appetibilis,

Bonitas quid significet. *Exod. 16.* *Psal. 118.* *Ad Tit. 2.* *Hebræi.* *Psal. 118.* *Psal. 72.* *Psal. 117.* *Psal. 134.*

De bonitate Dei. *Iudith.* *Paral. 30.* *Hier.* *Psal. 142.* *De diuin. nom. 4.* *Bonum soli comparat.* *Bonitas Dei in angelis.* *Bonitas Dei in hominibus.* *In aliis rebus.* *Sol imago bonitatis.* *Super Ps. 26.* *Bonum simplex.* *Const. mon. c. 19.* *Bonum natura.* *Bonitatis virtus.*

De bonitate Dei.

bilis; vnumquodque enim sua sponte, ad perfectionem tendit, quod est vltimum appetibile: & hoc dicitur bonum simpliciter. alia vero quia hac perfectionis dignitate vacant bona secundum quid, & non simpliciter dici possunt. Bonum quoque subit rationem finis, præsupponitque efficientis, atque formalis causæ rationem: quod enim est primum in causando, vltimum est in causato: ignis namque primo calefacit, quam formam inducat; calor nihilominus in igne, formam substantialem consequitur. In causando bonum primum inuenitur & finis, qui mouet agentem: deinde actio efficientis mouens ad formam: postremo accedit forma. In causato autem ordo inuertitur: nam primum est ipsa forma, deinde virtus effectiua: postremo ratio boni. Cæterum, quamuis bonum & pulchrum idem sint subiecto, quippe quæ super eandem formam fundentur; ratione tamen ab inuicem dissentiunt: bonum enim ad appetitum. pulchrum vero ad vim cognoscitiuam attinet: bonum est, quod omnia appetunt finis rationem: pulchrum autem rationem formæ obtinet; siquidem in debita proportione consistit, quia nimirum, rebus debite proportionatis, sensus maxime delectatur: sicut in sibi similibus; sensus enim quædam ratio est, omnisque virtus cognoscitiua. Quoniam autem, per assimilationem, cognitionem fieri scimus, similitudo vero formam intuetur: iure ergo, ad causæ formalis rationem, pulchrum respicere diximus. bonum in volontate consistit, quæ rum finis, tum actus rationem habet: respicit namque finem, vt obiectum, actumque, vt sui perfectionem; hac etiam de causa in debito ordine, specie, atque modo inueniatur, ac subsistat, necesse est omnino. Reuera, in tantum vnumquodque dicitur bonum, in quantum est perfectum; sic enim est appetibile: perfectum autem dicitur, cui secundum suæ perfectionis modum deest nihil: id autem esse non potest, nisi per suam formam: forma autem aliqua præsupponit, & aliqua ad ipsam necessario consequuntur: igitur, vt aliquid sit perfectum, opus est, vt & formam habeat, & ea, quæ ad ipsam consequuntur. Porro, principiorum materialium, seu efficientium determinatio, seu commensuratio ad formam præexigitur; & id quidem modum indicat: nam mensura modum præfigit: ipsa vero forma speciem; vnumquodque enim per formam in specie constituitur. ideoque dicitur, numerum speciem præbere. diffinitiones certe numerum significantes sunt sicut numeri 8. *met.* Etenim quemadmodum numerus per additionem vnitatis variatur; ita plane diffinitio, per differentiæ adiunctionem, ablationemque. Ad formam autem, inclinatio ad finem, seu ad actionem, vel ad aliquid huiusmodi consequitur: nam vnumquodque quatenus est actu, in id, quod suæ congruit naturæ, agit, tenditque; quod plane ad pondus, ordinemque spectare videtur: ex quo patet quomodo in modo, in specie, atque in ordine ratio boni consistat. Cæterum, sicut motus corporis naturalis terminatur quidem simpliciter ad vltimum; secundum quid vero, ad medium, quo itur ad vltimum, à quo motus terminatur, diciturque terminus motus, eo quod aliquam motus partem terminet, ipse quoque vltimus terminus, vel est res ipsa, in quam tenditur, vtpote locus, vel forma, aut quies in re illa: id, quod est appetibile, motum appetitus terminans secundum quid, idque vt medium, quo tenditur in aliud, vtile vocatur: id vero quod appetitur, vt vltimum, instar rei, in quam per se appetitus tendit, motus appetitus totaliter terminans, nominatur honestum; honestum siquidem dicitur, quod per se desideratur. Id autem, quod appetitum terminat, vt quies in re desiderata, est delectatio. Ex his autem patet, solum Deum & dici, & esse bonum, quia per suam essentiam est perfectus: nam illius essentia est suum esse, cui nullum accidens contingere, seu accidere potest, denique ad aliquod extrinsecum non ordinatur: & hæc est triplex perfectio, quæ soli Deo congruit. Cætera vero omnia, bona dicuntur, causaliter & extrinsece, ob bonitatem diuinam; proprijs autem bonitatibus, formaliter, & intrinsece. Sane, vnumquodque est bonum, effectiue, exemplariter, atque finaliter, bonitate quidem diuina, similitudine autem illius, formaliter, sicuti aer lucidus luce solari. Itaque, vnumquodque bonum appellatur, diuinæ bonitatis sibi inhærente similidudine, quæ est formaliter sua bonitas ipsum denominans.

Bonum est appetibile. *Bonum est finis.* *Bonum differt à pulchro.* *Pulchrum respicit formam.* *Ratio boni consistit in specie modo & ordine.* *Modus.* *Forma.* *Ordo.* *Vtile.* *Honestum.* *Delectatio.* *Solus Deus bonus.*

QVÆSTIONIS DECIMÆTERTIAE

De vero.

CAP. I.

De vero, quod est passio entis.

Expedita à bonitatis negotio, ad veri, veritatisque indagationem transire festinauimus, vt absolutum de entis passionibus studium habeamus. Porro, verum bifariam intelligi potest: vno quidem modo, quatenus contra falsum distinguitur, alij dicunt, formaliter, & sic est relatio quædam, qua compositio, vel diuisio, quæ est secunda mentis operatio, vera vel falsa, dicitur: ab eo enim quod res est vel non est dicitur oratio vera vel falsa: hæc autem quoniam abstrahit à relatione reali, & rationis, non est idem cum ente reali; idcirco illius passio dici non potest. alio modo accipitur, quatenus distinguitur contra fictum, vt aurum verum, & aurichalcum, quod à nonnullis nominatur materialiter, dicitque rei naturam habentem ordinem intelligibilitatis ad intellectum. Verum ergo materialiter est rei natura, vt intelligibilis, vel cognoscibilis ab intellectu. Itaque ens reale, & verum materialiter sumptum sunt idem, quippe cum quodlibet ens, sit seipso intelligibile: igitur seipso verum. Ens ergo & verum sunt idem. Sane, vnumquodque est intelligibile per suam entitatem; res siquidem, quæ maioris sunt entitatis, ex sui natura sunt magis intelligibiles; & quæ minoris, minus; & quæ nullius, nihil: quod enim non est, non contingit scire 1. *poster.* igitur vnumquodque est intelligibile seipso, quoniam non distinguitur res & entitas rei. nam sicut ad entitatem coloris, sequitur visibilitas; ita ad cuiuscunque rei entitatem intelligibilitas, quæ est apta conformari intellectui, quum anima sit quodammodo omnia. Cum igitur verum, & ens conuertantur ad inuicem, & ens sit primæ philosophiæ subiectum, vt dixi paulo ante; eiusdem vtique erit contemplatio veritatis. Etenim quælibet scientia speculatiua, magnopere incumbit veritati inueniendæ, atque habendæ; illius enim finis est veritas, & finis quidem 1.
vltimus. sed prima philosophia est talis: igitur ad ipsam maxime spectat consideratio veritatis. Amplius, scientia veritatis per causam habeatur necesse est; verum namque non 2.
per falsum, sed per verum cognoscitur, & scitur; demonstratio enim, quæ facit scientiam, est ex veris, & his similibus, 1. *poster.* sed *prima philosophia, est causarum consideratiua,* igitur est scientia veritatis. Item, illa scientia, quæ circa ve- 1. *met.* 4.
ritatis studium maxime occupatur, est proprio nomine ve- 3.
ritatis scientia: à rerum namque consideratarum nominibus, scientiæ denominationem sortiuntur. sed prima philosophia, maxime vera contemplatur, vtpote primas causas, primaque principia, ex quibus omnis veritas profluit, atque proficiscitur, præsertim in causis vniuocis: igitur speculatio veritatis primæ competit philosophiæ. Reuera, quemadmodum bonum, id potissimum nominatur, in quod tendit appetitus; ita plane verum id dicitur, in quod tendit intellectus: hoc autem interest inter vtrumque, quod nimirum cognitio, est in cognoscente; appetitus vero, ad id, quod appetitur, inclinatur. atque terminus appetitus, quod est bonum, est in re appetibili: cognitionis vero terminus, quod est verum, in ipso intellectu. Porro, res intellecta, interdum per se, nonnunquam vero per accidens, ordinem habet ad intellectum: per se quidem, quia ab illo suum esse dependet: per accidens autem, quia ab illo cognoscibilis: vnaquæque autem res absolute vera dicitur, secundum eum profecto, quem ad intellectum, à quo pendet, ordinem habet. hac ob causam res artificiales propter ordinem ad intellectum, vere esse dicuntur; domus namque vera dicitur, quæ formæ quæ est in mente artificis, similitudinem assequitur. Oratio, quoque vera est, quatenus est veri intellectus signum. Eodem modo res naturales veræ esse dicuntur, quatenus diuinarum, quæ in intellectu diuino sunt specierum, similitudinem attingunt: veritas igitur in intellectu primo, ac præcipue, deinde in rebus, quatenus ad intellectum, velut ad principium referuntur, consistat, necesse est. Sane, quidquid voce significatur, est ens in anima, aut extra animam: non quidem extra; nisi forte causaliter tantum: in anima ergo: non per simplicem terminorum apprehensionem, quæ format quidditates, sed per eorundem compositionem diuisionemque. Adest ergo veritas intellectui, per secundam illius operationem. Sane, cuiuslibet perfectio illi formaliter 1.
inest, cuius est perfectio. sed veritas est perfectio intellectus, illa per compositionem, diuisionemque acquirentis: inest ergo intellectui formaliter. Amplius, quælibet cognitio perficitur, 2.
si co-

Verum duplex. *Formale.* *Materiale.* *Quomodo est passio entis.* *Veritatis scientia pertinet ad met.* *Verum est in intellectu.* *Rei veritas respondet veritati in anima.* *Quomodo veritas sit in anima.*

De veritate. si cognita similitudo rei sit in cognoscente. sed veritas est perfectio intellectus cognoscentis, qui iudicando, & discernendo ad illud peruenit munus dignitatis, ergo quod
3. prius. Iterum, omne perfectibile, naturaliter suam perfectionem desiderat. sed intellectus est imperfectus, quoadusque rei veritatem attigerit: igitur est veritate perficiendus, & per consequens veritatis sedes est intellectus, & huius sedis perfectio, est ipsa veritas. siquidem in illa intellectus sua operatione non tantum rei similitudinem obtinet, verumetiam supra illam reflectitur, tum illam cognoscendo,
4. tum etiam iudicando ex illa. Etenim quamuis, prima intellectus operatio, rei similitudinem habeat; non iudicat tamen, quia secundæ est operationis iudicium. In sensu quoque rei similitudo inuenitur; sed similitudinis ratio non quidem à sensu, sed ab intellectu cognoscitur. Veritas ergo est perfectio intellectus, atque bonum, quia in ipso est rei cognitæ similitudo, quæ ab ipso cognoscitur intellectu, & diiudicatur;
Diffinitiones veritatis. non autem à sensu, siue prima illius actione. *Ex lib. 9.* primæ philosophiæ colligitur diffinitio veritatis, nempe quod veritas sit adæquatio rei & intellectus. Cum enim verum sit in intellectu, atq; omnis res vera sit, quatenus naturæ suæ propriam formam habet: necesse est ergo, quod intellectus in quantum est cognoscens, sit verus, quia scilicet rei cognitæ similitudinem habet, quæ est ipsius forma cognoscentis: hac de causa ex conformitate rei & intellectus, veritas diffinitur: nam si quis conformitatem illam perceperit; ve-
Sensus non percipit veritatem. ritatem vtique percipit. hanc autem sensus minime cognoscit: nam etsi visus rei visibilis similitudinem habeat; comparationem tamen, quæ est inter rem visam, & id, quod ipse apprehendit de ea, nequaquam discernit. Intellectus vero cognoscere illam valet, non quidem secundum quod cognoscit de aliquo quod quid est; sed potius dum diiudicat rem ita se habere sicut est forma, quam de ea apprehendit: tunc plane cognoscit, dicitque verum, idque facit componendo, ac diuidendo; ideoque veritas proprie est in intellectu componente, & diuidente, nō autem in sensu, vel in intel-
4. met. 27. d.d. disp. 1. sol. dub. 22. lectu cognoscente quod quid est. Auer. *Verum est illud*, inquit, *quod extra animam est, sicuti est in anima, falsum vero, si fuerit e conuerso.* Et alibi: *Putans diuisum diuidi, & compositum componi verus est. Mentitur autem contrario habens, ac res ipsa se habent.* vnde
Veritas intellectus speculatiui. in procemio primæ disp. ait. veritatem à virtute intellectuali supra cæteras res maxime appeti. Cæterum veritas, quæ intellectui inest speculatiuo, est bonum simpliciter, *3 de anima com.* 34. Falsitas vero eiusdem est malum simpliciter.
Operatiui. At veritas, quæ est in intellectu operatiuo, est bonum in respectu, falsum vero, in eodem similiter se habet. Adde, vt ex textu com. 25. eiusdem libri colligitur, quod veritas quæ est in intellectu potentiæ, opposita sit falsitas: quæ vero in intellectu agente, atque separatis intelligentijs, est veritas simplex, cui mendacium non opponitur: ex quo patet non omni veritati, falsitatem oppositam esse. Auicenna, *veritas vniuscuiusque rei, est proprietas sui esse, quod stabilitum est ei.* Anselmus, *veritas est rectitudo sola mente perceptibilis; nam rectum est, quod principio concordat.* Hilarius: *Verum est declaratiuum, aut manifestatiuum esse.* Augustinus de vera religione: *Veritas est, qua ostenditur id, quod est:* Et iterum: *Veritas est summa similitudo principij, quæ sine vlla dissimilitudine est.* Hac de causa Plato de summo bono, ait, mentem esse veritatem, aut omnino certe simillimam, atque verissimam: quasi doceret,
Dial. 6 de rep. mentem esse veritatis sedem. Vnde *veros* appellat *philosophos, qui odio habent falsitatem, diliguntq; veritatem.* Quapropter discendi cupidum necesse est statim à pueritia veritatem omnem summopere affectare. Et in *Phædro* ait: mentes illas cœlestes veritatis contemplatione nutriri: *Quæcunq;*, inquit, *conuenientem sibi conditionem susceptura est, intuita per tempus id, quod est, contenta veritatis contemplatione nutritur, & gaudet. Cum autem redierit, auriga ad præsepe sistens equos*, id est, intellectum, & voluntatem, ad Dei visionem, *obijcit illis ambrosiam*, hoc est, veritatem intellectui, *& post ipsam nectar potandum*, id est amorem voluntati. *Atque hæc est deorum vita, veritas, & amor.*
Obiectum intellectus. Itaq; veritas in intellectu consistit, atque illius est obiectum, si verum materialiter atque absolute intelligatur: nam quatenus relationem importat, sub qua intellectus in suum fertur obiectum; illius vtique obiectum esse non potest; quia verum & falsum sunt in anima *6. met.* Obiectum autem intellectus, est aliquid extra animam consistens. Nec est simile de bono, & vero. quia bonum est formaliter in rebus, ve-
Verum est prius bono. rum autem in anima. Verum præterea prius est quam bonum; enti enim propinquius est, quia ipsum esse simpliciter, & immediate intuetur; boni vero ratio consequitur esse, quatenus scilicet perfecti habet rationem; sic namque est appetibile. Adde, quod si cognitio præcedit appetitum: verum ergo præcedit bonum, quia ad cognitionem respi-

cit, illud vero ad appetitum. Ex his autem patet, *Deum esse veritatem:* nam si veritas est, & quatenus res, & apprehen- *De veritate.*
ditur ab intellectu habetque conformem ordinem intelli- *In Deo est*
gendi, in intellectu consistit; procul dubio cum in Deo ple- *summa*
nissime, perfectissimeque hæc omnia habeantur; in ipso *veritas.*
vtique perfectissima est veritas. Etenim suum esse non solum est suo intellectui conforme; verumetiam est ipsum suum intelligere, & mensura, atque causa cuiuslibet alterius esse, & intellectus: quamobrem *non modo in ipso est veritas; sed etiam summa & prima veritas, à quo est omnis veritas; & sine quo nulla veritas.* Ipsa autem æterna Dei, & vnica ve- *Vnica quæ*
ritate, sunt & aliæ veritates, vnde & res omnes veræ deno- *veritas.*
minantur, intellectus siquidem diuinus, quia est æternus, in ipso solo est veritas æterna, nec esse potest opinionum alternatio, quippe cum eius scientiam, res aliquas subterfugere nequeat; idcirco in Deo est immutabilis veritas. In nostro autem intellectu, qui subditus est & varietati, & falsitati, veritas immutabilis non inuenitur, imo quatenus veritas exulat, secundum vniuscuiusque intellectus rationem, non vna, sed plures sunt veritates: & in vno eodemque intellectu secundum plura cognita, plures quoque reperiuntur veritates: vnde illud. Diminutæ sunt veritates à filijs *Psal. 11.*
hominum.

CAP. II.

De diuina veritate secundum diuinas scripturas.

QVoniam hæc diuina nomina, nempe vnum, bo-
num, verum, diuinam præseferre videntur maie- *Pater est verax.*
statem; hac de causa, copiosiorem cæteris; de illis institui sermonem. Quare, postquam ostendi, quomodo verum sit passio entis, & quonam pacto sit in intellectu, atque Deus sit summa, & vnica veritas; visum est rectum, id, quod postremo dixi, diuinarum oraculis scripturarum stabiliendum esse. In diuinis autem literis est frequens visus istius nominis, soli que Deo propria conceditur; vnde ipsa veritatis magister veritatem se nominat: *Ego sum,* *Filius est*
inquit, *veritas*: & recte quidem, *quia gratia, & veritas per Iesum* *veritas.*
Christum facta; nam vmbra erat lex futurorum: Corpus autem *Ioan. 14. 18*
Christi, ait Apostolus. Propterea disputans cum Pilato dixit se *Heb. 10.*
natum ad hoc, vt testimonium perhiberet veritati: venerat siquidem destructurus, atque penitus euersurus opera illius, qui in veritate non stetit, quia veritas in illo non est. Pater quoque appellatur verax. *Sed qui misit me verax est*, inquit Io-
en. Verax pater, veritas filius, veritas Spiritus sanctus, quia *Ioan. 8.*
Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: Veritas lex. Psal.
118. *Et lex tua veritas. Pater autem verax*, ait Augus. *utpote de suo,* *Pater verax.*
genuitque veritatem, aliud enim est homo verax, quia tantum percipit veritatem: aliud est verax Deus, qui genuit veritatem; non enim est verax participando, sed generando veritatem. Veritas filius, quia verbum plenum gratiæ & veritatis: omniaque præstitit, quæ per se,
aut per suos promisit. Veritas Spiritus sanctus, qui veteri errore sub- *Spiritus veritas.*
lato, veritatis diuinæ nos effecit participes. Veritas lex, per quam est *Lex veritas.*
cognitio peccati, & testimonium perhibetur diuinæ iustitiæ. Iudicia
Dei veritas, Psal. 118. *Et in veritate tua humiliasti me. Humiliatus* *Iudicia veritas.*
sum, inquit, *vt cognoscerem vera iudicia tua, quia ij, qui exaltati sunt corde, oculos ad veritatem aperire non possunt. cum autem humiliamur*, ait Ambro. *peccata nostra cognoscimus, & ipsa humilitate delicta nostra purgamus.* Mandata Dei veritas, Psal. 118. *Omnia mandata tua veritas, Hebraice, Amunah id est, fides, veritas, fidelitas constantia. In Cantico Moysi Infideles filij.* Hebr. in quibus non
est fides. Isa. 25. *Cogitationes antiquas fideles, Amen*, id est, cer- *Deut. 32.*
tissima veritas. Psal. 11. *Quoniam diminutæ sunt veritates à filijs hominum.* Græce ἀλήθεια, id est, veritas. Omnia autem manda-
ta Dei veritas, quia à veritate, & ad veritatem, & pro verita- *Græce.*
te sunt posita, ordinata & concessa. Veritas domini nul- *Mandata veritas.*
li generationi defuit, Psal. 118. *In generatione & generatione ve-* *In omni generatione.*
ritas tua, id est, *per omnes generationes* teste Augustino, *à quibus nunquam defuit veritas Dei in sanctis suis, modo paucioribus, modo pluribus.* Ambros. *In generatione id est, in synagoga, quæ habebat eloquia Dei, & in generatione Christianorum, in qua est veritas euangelica:* Cæteræ vero generationes, veritatis diuinæ fuerunt extorres. omnia verba Dei veritas Psal. 118. *Prin-*
cipium verborum tuorum veritas. Hiero. *Caput verborum tuorum* *Verba Dei vera.*
veritas, id est à capite, à principio persuasum est hominibus, quod verbum tuum sit verum, quia à veritate tua, verba tua procedunt, inquit Augus. *ideo veracia sunt, & neminem fallunt, quibus pronunciatur vita iusto, & pœna impio.* propterea in alio versu ait: *Et veritatem tuam nimis.* hoc est, ostendisti clarissimis argumentis te esse iustum & fidelem, ac voluisse vt iustitia & veri-

De veritate. tae tuanimis, id est, magnopere à nobis custodirentur. Viæ domini veritas, Psal. 118. *Et omnes via tua veritas.* Sane in tribulationibus suis, quod eas non immerito patiuntur, tribuere Deo veritatem, sanctorum est vsitata confessio. Ita Regina Hester. Ita sanctus Daniel. Ita tres pueri in camino ignis confitentur. *Quari potest*, inquit, August. *quomodo hic dictum sit Omnes via tua veritas, cum in Psal. 24. legatur: Vniuersa via domini misericordia & veritas. sed & erga sanctos, & vniuersa via domini misericordia, & vniuersa via domini veritas, quia & in iudicando subuenit, atque ita non deest misericordia: & in miserando id exhibet, quod promisit, ne veritas desit. Erga omnes autem, & quos liberat, & quos damnat, omnes via domini misericordia & veritas, quia vbi non miseretur, vindicta veritas exhibetur. Multos quippe immerites liberat, immeritum autem neminem damnat.* Veritas tanquam fidelis comes, ac consiliarius, à diuinis nunquam abest consiliis: vnde Psal 88. *Tu potens es domine, & veritas tua in circuitu tuo*, hoc est, vndequaque vallatus es veritate. In Psal. 90. ait *Scuto circumdabit te veritas eius.* Et dominus in Euangelio *Cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.* Veritas ergo in exhibitione promissorum, in præliandis, in conferendis his, quæ pollicita est circumdat suos instat scuti fortissimi: tuetur vt pugnator fidelis: liberat, vt potens imperator. Ecclesia est columna, & firmamentum veritatis.

Hest. 14. Dan. 2. & 3. — *Via veritas.* — *Misericordia veritas.* — *Veritas in circuitu Dei.* — *Ioan. 8.*

1. Tim. 3. Ecclesia est columna veritatis. Non quemadmodum fuit olim illud Iudaicum templum: sed hæc est ecclesia Dei viuentis, cuius lex est veritas: pastor est veritas: protector, & doctor spiritus, spiritus veritatis prædicatores veritatis: doctor gentium in fide, & veritate: promissa veritatis. hoc est solium veritatis de quo Isa. 16. *Et sedebit super ipsum in veritate:* hæc est gens custodiens veritatem, de qua idem propheta: *Aperite portas, & ingrediatur gens custodiens veritatem*, hæc est via veritatis, *Psal.* 118. quam elegit Dauid. hoc est labium veritatis firmum, de quo Salomon loquitur. hæc illa speciosa, de qua Sapiens vaticinatus est: *In meo omnis gratia vita & veritatis*, quæ iuxta Paulum *cangaudet veritati. qui facit veritatem, & crescit in charitate.* Ephes. 4. *Qui habet verbum veritatis.* Sine qua nulla potest esse fidei veritas. Omnia ergo constant veritate. Veritas autem quomodo nascatur, atque quomodo Christo aptissime conueniat, eleganter subtiliterque docetur ab August. *Si*, inquit, *falsitas est, qua id putatur esse, quod non est: eam ergo intelligimus esse veritatem, qua ostendit id, quod est.* At si corpora in tantum fallunt, in quantum non implent illud vnum, quod conuincuntur imitari, à quo principio vnum est, quidquid est: ad cuius similitudinem quidquid nititur naturaliter, approbamus, quia naturaliter improbamus quidquid ab vnitate discedit, atque in eius dissimilitudinem tendit: datur intelligi esse aliquid, quod illius vnius solius, ita simile sit, vt hoc omnino impleat, ac sit ipsum, & hoc est veritas, & verbum in principio: & verbum Deus apud Deum. Cætera illius vnius similia dici possunt in quantum sunt: in tantum enim & vera sunt. Hæc est eius similitudo, & ideo veritas. Quapropter vera sunt, in quantum illius principij similia sunt: falsa vero cum à similitudine illius principij peccando recedunt. Veritas ergo perfecta est filius Dei, de quo propheta Psal. 84. *Veritas de terra orta est*, hoc est, de beata virgine, quæ est terra nostra, & dedit fructum suum. Vnde Isa. *Erit fructus terra sublimis*, terra quam fundauit altissimus super maria: terra immaculata & benedicta, *& iustitia de cælo prospexit*, vt iustificaretur homines diuina gratia. Hæc veritas est incommutabilis, mentes reficit, nec deficit, mutat vescentem, non ipsa in vescentem mutatur. hæc veritas aliquando per malos, & nescientes loquitur, occulto quodam ionstinctu mentē hominis mouens: *Non sanctitatis illius merito*, inquit Aug. *sed iure propria potestatis.* Sic per Balaam, per Caiphā, per Iudæos, malos male perdet, inquiunt. Hæc est illa veritas, de qua psal 35. *Et veritas tua vsque ad nubes*, id est, prædicatores verbi Dei, ait August. de quibus profecto nubibus dicit Isa. 5. *Mandabo nubibus, ne pluat*, & psal. 88. *Magnificentia eius in nubibus.* vsque ad nubes autem veritas domini venit; ideo per nubes Dei misericordia annunciata est nobis. Et reuera prædicatores sunt nubes verbi veritatis. Quando minatur Deus, tonat per nubes. Quando miracula facit, coruscat per nubes, terret, irrigat, pluuiam voluntariam spargit. Psal 88. vocantur cœli: *in cælis præparabitur veritas tua.* Et 18. *Cœli enarrant gloriam Dei*, id est, in sanctis Apostolis implenda fuit præparata veritas Christus, ad mundi totius conuersionem complendam. Optat Propheta Psal. 118. Ne ab eo auferatur verbum veritatis. *Et ne auferas*, inquit, *de ore meo verbum veritatis vsque quaque*; tollitur enim ex ore verbum, cum dicitur peccatori: Quare tu enarras iustitias meas? *Et ipsa obmutescit facundia*, ait Ambrosius, *si ægra sit conscientia. sermo cohibetur indigni animi, non obstruitur pœnitentia: eatenus tamen est, ne certis cogitationibus obsonans, lucem veritatis amittat.*

Paulus doctor veritatis. — *Verbum veritatis.* — *Prou. 12.* — *Eccl. 27.* — *1. Cor. 13.* — *2. Tim. 2.* — *36. de relig.* — *Christus est vera veritas.* — *Falsitas vnde.* — *Veritas de terra orta est.* — *2. lib. de cons. euan 70.* — *Veritas aliquando loquitur per malos.* — *Veritas vsque ad nubes.* — *Prædicatores sunt nubes* — *Veritas in cælis.* — *Verbum veritatis*

Augustinus: *Superbia à nobis tollit verbum veritatis.* Angeli, teste August. de ciuit lib. 16. cap. 6. veritate nutriuntur. *Ab angelis*, inquit, *piis cogitationibus consulitur immutabilis veritas, tanquam lex æterna in illa eorum curia superna; neque enim sibi ipsi sunt veritas. sed creatricis participes veritatis. Ad illam mouentur tanquam ad fontem vita, vt quod non habent ex seipsis, capiant ex ipsa & ideo eorum stabilis est iste motus, qua veniunt, qui non recedunt.* Bene ergo dictum est à domino: *Qui est ex veritate, audit vocem meam: Quamuis enim*, inquit, August. *omnes creauerit veritas, non tamen omnes sunt ex veritate, quia non omnes obediunt veritati: O insensati Galatha, quis vos fascinauit non obedire veritati?* esse ergo ex veritate, est obedire veritati, sicut filij lucis: *fructus autem lucis*, ait Paulus ad Ephes. 5. *est in omni bonitate, iustitia, & veritate* bonitate, malitia, iustitia, proximi fraus, veritate, hypocrisis excluditur. Vnde *qui Deum orant, in spiritu & veritate debent orare, vt sint veri adoratores*, hoc est, in filio, & Spiritu sancto: alioqui si aliquem ipsorum negauerint, non placabit Deo eorum sacrificium. Sed ecce *lux venit in mundum, & dilexerunt homines tenebras magis quam lucem, quia non erant ex veritate; omnis enim qui odio habet veritatem, non venit ad lucem ne arguantur opera eius.* Itaque quocunque vertamus oculos, veritatem blandientem, arguentem, adiuuantem, docentem semper & vbique inuenimus: quam si quis negare contenderit, Deum vtique negabit. sed veritatis vires non effugiet: omnia enim veritati testimonium perhibent, quod veritas sit pater, filius, Spiritus sanctus. Angeli veritatis alumni, iudicia, verba, mandata, viæ domini veritas. Ecclesia columna veritatis. Apostoli, Prophetæ, Martyres, omnes quippe testes veritatis: Cœli, elementa, animata, inanimata, pariter conclamant, viuat veritas, id est, dominus Iesus Christus, veritas patris, legis & prophetarum, nouæ legis veritas, charitas, principium, medium & finis, Amen.

De veritate. — *L. 16. ciuit 6.* — *Angeli nutriuntur veritate.* — *Qui sint ex veritate.* — *Lucis fructus veritas.*

CAP. III.

Veritatis potentia.

AVdiuimus nonnulla sanctarum scripturarum oracula, quæ Dei veritatem mirifice commendant; libet modo illius potentiam intueri, qua cæteris prorsus rebus & potentior est, & validior. *Veritas*, teste Chryso. Psal. 100. *tres habet syllabas, & 7. literas, quia in septima die requieuit Deus ab omnibus operibus suis, qua fecit.* & quia in ipsa veritate requiescit Deus: cum in nobis illam videt firmatam, ibi facit mansionem. Nihil ergo fortius eo, in quo Deus omnium fortitudo habitat. 1. Amplius, quod omnia parit, etiam fortissima est omnium fortissimum. 2. sed talis est veritas; ipsa enim iustitiam creat; siquidem iustitia, sine veritate esse non potest; misericordiam parit, sanctitatem procreat; misericordia namque absque veritate, & sanctitas quoque, fictæ sunt, & inanes. Veritas insuper falsitatem impugnat, repellit aduersitatem, nusquam offendit, nusquam errat, ducit vsque ad secretarium iudicis, ibi iudex, dux, & testis est. Præterea, illud est maximæ fortitudinis, 3. quod nemo potest amittere inuitus, maximaque animum liberat. sed *huiusmodi est veritas*, teste Augu. *Veritas est nostra libertas, qua librat nos à morte.* Ioan 8. Nulla re fruitur animus cum libertate, nisi qua fruitur cum securitate. Nemo autem securus est in his bonis, quæ potest inuitus amittere: veritatem autem nemo inuitus amittit; non enim locis separati ab ea quisquam potest; sed ea, quæ dicitur à veritate separatio, peruersa voluntas est, qua inferiora diliguntur. Nullæ sunt ei angustiæ. nullus in ea defectus, amatores non recipit inuidos: omnibus est communis, & singulis casta: nemo alicui dicit, recede, vt etiam ego accedam: remoue manus, vt etiam ego amplectar: omnes inhærent, ipsam omnes tangunt. Cibus eius nulla ex parte discerpitur: nihil de ipsa bibis, quod ego non possim bibere. Item, ad fortis 4. naturam spectat, sibi posse constare, ac nulla ex parte à seipso discrepare, inconstantia plane, animi debilitatem, paruitatemque indicat. sed veritas est sibi constans. *Verum, vero consonat ex omni parte. falsum autem statim dissonat à vero.* Et alibi. *Veritas sibi testatur omni modo*, quippe, quæ in varias partes scindi non potest, diuisionem refugit: varietatem non nouit, immobilis est, atque immortalis; quia veritas domini manet in æternum. hæc est gloria fidei nostræ, cuius veritas est perpetua: synagoga vero hæreticorum instabilis, continuo fluctuans erroribus: & instar maris spumat confusiones suas. Mendacium sane sibi non constat, quia ex contrarijs atque sibi mutuo pugnantibus partibus conflatur, hac de causa vis mendax instabilis est in omnibus

Veritas omnia vincit. — *Tres syllaba 7. literæ.* — *2. de lib. c. 14.* — *1. eth. c. 10.* — *3. an 5.* — *Mendacium.*

viis

De veritate. vijs suis. *Ne ergo contradicas verbo veritatis ullo modo, & de mendacio tuæ ineruditionis confundere.* & Plato, *veritati irasci nefas est.* *Eccl. 4. Dial. 5 de rep.* Item, veritate nihil esse potentius, Esdr. clarissime docet: *Super omnia,* inquit, *vincit veritas.* omnes populi clamauerunt & dixerunt: *magna est veritas, & præualet.* Sanè talis est conditio mendacij, vt etiam sibi nullo assistente, consenescet: è
5. *Esdr. 3. c. 3. 4.* diuerso veritatis status est, vt etiam, multis impugnantibus crescat. Magna plane vis veritatis, quæ contra omnium ingenia calliditatem, solertiam, atque contra fictas hominum insidias, facile se per seipsam defendit. Itaque mendacio imbecillius nihil, etsi innumeris obtegatur operimentis, nam *Mendacij imbecillitas.* etiam sic deprehenditur, & effluit facile, veritas autem nuda, omnibus proponitur, volentibus eius pulchritudinem intueri: neque latere vult, nullum timet periculum, nullas insidias tremit. omnia excedit: excedit ignis potentiam, nam *Veritas fortior igne.* *Abraham de Hur liberauit Chaldæorum, & tres pueros de camino ignis.* excedit maris fluctuantis procellas; *ipsum enim Noe, ex aquarum vorticibus eduxit: & Mosen ex rubri profundo liberauit.* excedit catenas ferreas, & carceris vincula, *in Ioseph* leonum ferociam *in Daniele,* tyrannicam potentiam *in Dauide,* alijsque sanctis *in martyribus.* excedit calumniæ proteruiam, *in sancta Susanna* mortem, dæmonum turbam, infernum, peccatum
6. *in Christo,* cuius veritate hæc omnia victa sunt. Amplius, in hoc maxime ostenditur veritatis potentia, quod res sit communis, & vndique stipata comitibus, ac auxiliaribus præsidijs: tacere non potest, labijs non clamat, corde vociferatur: *communis est omnibus, non est mea, nec tua,* teste August. *In psal. 75. Veritas à dextris Dei.* *& fortassis ideò media, vt in circuitu eius sint omnes, qui diligunt eam.* Veritas sane non diligit angulos, sed palàm omnibus loquitur: vult ab omnibus videri & sciri: cupit omnibus adesse, & nulli deesse. hæc communis est Deo, angelis, & hominibus: non sic sapientia, robur, diuitiæ, pulchritudo. hæc vna est ex duabus, quibus tremenda illa Dei sedes præparatur: *hæc à dextris sedet omnipotentis, eius via sunt misericordia & veritas: hac angeli nutriuntur, cæli subsistunt, elementa gubernantur: homines viuunt, leges custodiuntur: infernus suos castigat. Gygantes gemunt: dæmones contremiscunt, mundus vincitur, mendacium profligatur.* *Modus inueniendæ veritatis.* Cæterum quum hæc sit omnibus communis, quid causæ est, illam paucos admodum habere sui participes? hæc plane sunt in causa, quia cum cognitio, & actio dona sint Dei, beatumque hominem faciant: sicut in cognitione cauendus est error; ita in actione nequitia. Errat autem, quisquis putat se veritatem posse cognoscere, eum adhuc nequiter viuat. Nequitia autem est mundum istum diligere, & ea quæ sunt in mundo, prima veritate relicta atque despecta. *Qui ergo confidunt in domino, intelligent veritatem.* Non sine causa autem sic *Orat. 2. Alcib.* Socrates orat. *O amice Pan atque cætera numina, date obsecro, vt intus pulcher efficiar.* Veritatis diuinæ cognitionem petebat, quam dare solus Deus potest, quam accipere solus animus pulcher, id est, temperatus valet. Amplius, quo res est ma-
7. gis vnita, siue vna; eo maiore pollet fortitudine. sed veritas est vna, & non multiplex: omnium ergo est fortissima. Vnius sane scibilis vna tantum est scientia: vna est ergo veritas. *Vna est veritas. 4. met. 21.* Quare qui putat se aliquid scire, & veritatem ignorat, quasi qui volantia persequitur. hæc autem veritas per seipsam apprehenditur; extra enim veritatē, non est veritas: sicuti extra humanitatem, non est humanitas. & circularitas extra circularitatē. Itaque vna tantummodo est veritas, sicuti vna est vnitas. Etenim vt in numeris vna est vnitas; ita plene in omnibus veris, vna est veritas. Quare, si aliquis vnitatem numeri non attigerit, numerum semper ignorabit: eodem quoque modo, qui veritatem in vnitate non assequitur, nihil plane vere scire poterit, quia ab eo non videtur, vt in veritate videri potest. Hæc autem vera, & propria veritas menti insidet diuinæ, à qua veritatis radij, in alias mentes conditas emanarunt, semperque emanant: in alia quoque per quandam rei similitudinem proportionemque, ita vt omne verum ab illo supremo & incommutabili vero descendat. Sane, si in vnoquoque rerum genere, vnum est omnium metrum, & mensura: vt in calidis est ignis, & in albis est nix; ita & in veris est vnum primum verum, à quo est *Vnitas est veritati similis. Psal. 11.* omnis veritas. *Veritas vna est,* inquit, August. *qua illustrantur animæ sanctæ.* sed quoniam multæ sunt animæ: in ipsis multæ veritates dici possunt: sicut ab vna facie, multæ in speculo imagines apparent. Et in Psal. 30. *Veritas,* inquit, *nec quadra est, nec rotunda, nec longa, vbique præsens est, si cordis oculos ad eam pateat.* Et de vera religione cap. 31. *Supra rationalem creaturam est incommutabilis veritas, quæ lex omnium artium recte dicitur, & ars omnipotentis artificis.* vnde sicut nos ex hac veritate, de inferioribus iudicamus; tanto enim meliora esse dicimus, quæ oculis cernimus, quanto viciniora sunt ijs, quæ animo intelligimus; sic certe de nobis, quando eidem cohæremus, sola ipsa veritas iudicat. Vna ergo veritate æterna, & incommutabili, omnium metro, & mensura, iudicantur *De veritate.* atque discernuntur vera & falsa; rectum namque est cognitio sui, & obliqui: sic spiritualis iudicat omnia. Cum ergo *Vna veritate iudicantur alia.* veritas sit vna, & immutabilis: omnium ergo est fortissima. Accedit ad hæc authoritas Basilij magni. *Verum,* inquit, *omnium potentissima est veritas, difficilis inuentu; ideoque vndique nobis est inuestiganda* & Homel. 26. *Ne pudeat nos veritatis, ne veritatem verborum ornatu obuoluamus. Nuda est veritas, absque* *Lib. de Sp. S. c. 1.* *patrocinio ipsa seipsam declarans.* Et in expositione illius versiculi Psal. 14. *Qui loquitur veritatem in corde suo: Si veritas,* inquit, *est dominus noster, impressam, & quodammodo signatam hanc quisque in corde suo retinere debet.* Exponit quoque illud Pauli 1. Rom. *Qui veritatem Dei in iniustitia detinent: Quotiescunque,* inquit, *data sibi à Deo bona, ad proprias voluntates abutitur, quod vitium in se negauit fuisse Apostolus 2. Cor. 2. Non enim sumus, sicut plurimi, adulterantes verbum Dei &* Thess. 1. cap. 2. *Neque aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis: neque in occasione auaritiæ, Deus testis est: neque quærentes ab hominibus gloriam, neque à vobis, neque ab alijs.* Hieronymus. *Veritas,* inquit, *laborare potest, vinci non potest.* Et in procemio in 5. comment. Ieremiæ. *Lib. 1. cont. Pelag.* *Veritas claudi & ligari potest, vinci non potest: quæ & suorum paucitate contenta est, & multitudine hostium non terretur.* Et exponens illud cap. 4. ad Eph. *Sicuti est veritas in Iesu: In solo Iesu fuit veritas: alij ex parte cognoscebant: in solo Iesu veritas apparuit, qui loquitur confidenter: Ego sum veritas, & veritas liberabit vos.* Cyrillus in cap. Ioan. 6. *Veritatis pulchritudo plurimos latet,* inquit, *non enim possunt in doctiores, qui quodcunque sibi visum fuerit, absque diligenti examinatione sequuntur, veritatem recte intelligere.* Origenes Homel. 30. in Matt. veritatis potentiam fulgori comparat, qui exit ab oriente, & paret vsque in occidentem. *Exit* inquit, *fulgor veritatis ab oriente, id est, ab initio Christi, apparet vsque ad dispensationem passionis ipsius, in qua est occasus ipsius.* Item, *veritas Dei exit ab oriente, id est, a primo initio creaturæ mundi; & apparet vsque in occidentem, hoc est, vsque in finem mundi.* Nihil ergo veritate potentius, quæ nulli tempori deest, omniaque perlustrat suæ fulgore potestatis. Quoniam igitur veritas, est sanctitatis mater, iustitiæ parens, misericordiæ genitrix, ac à nemine inuito amittitur, sibi ipsi consentiens, ac nulla ex parte dissentiens. Quoniam inquam, violentiam ignis, maris sonantis procellas, catenas, calumnias, ferociam tyrannicam, & tormenta superat omnia. Insuper, quia communis est omnibus, & nusquam deest: fugientes persequitur: sui dilectores amplectitur: vna sibi est, & vinci non potest, nec multitudine hostium terretur; patet satis, veritate nihil esse validius, nihilque potentius. *hæc est thesaurus fidei, ecclesiæ gemma: corona prædicantium: fortitudo sapientum: spei fundamentum, charitatis augmentum: virtus pugnantium, flagellum infidelium, fons vitæ, arra gloriæ.*

CAP. IV.

Veritatis inueniendæ, atque intelligendæ difficultas vnde oriatur.

Cognitio veritatis partim quidem inuentu difficilis est, partim vero facilis: quatenus intelligentis, aut rei intellectæ causa aliqua contingere potest. Etenim, quoniam veritatis contemplatio, ad primā attinet sapientiam, cuius finis est veritatis cognitio: si illa ab intellectu creato apprehendi non posset; frustra profecto natura cognoscendæ veritatis inuincibilem dedisset appetitum, quod de ipsa natura sentire nefas est. Porro, difficultatis indicium est, quod nemo, hanc contemplatricem sapientiam perfecte attigerit: facilitatis autem, quod neque vniuersi aberrarint, sed vnusquisque aliquid de natura dixerit, quibus coagestis magnitudo quædam emersit. Cæterum in veritatis contemplatione, ea, quibus ad aliorum cognitionē, patet accessus, nempe prima principia, sunt veluti ostium domus: circa conclusionis vero non eadem facilitas, neque via resolutionis, neque compositionis. Difficultas autem duobus modis fit, 2. *met.* fortassis non in rebus, sed in nobis est difficultatis causa. Nam, vt vespertilionum oculi sese habent ad lucem diei; sic & nostræ animæ mens, ad ea, quæ omnium manifestissima sunt natura. Porro, in cognitione rerum materialium, difficultatem ex parte rei intellectæ contingere, Comment. arbitratur. Sane intellectus possibilis est in potentia ad omnia intelligenda, modo fuerint in actu. at entia materialia non sunt actu, sed potentia tantum intelligibilia, egentque intellectu extrahente de potentia ad actum. hac de causa difficultas intelligēdi ex eorum materia dependet. Reuera, *cognoscibilitas consequitur ens in actu. potentia entia ad actum reducta inueniuntur,* id est, co-

Veritatis cognitio quomodo se habeat. *Prima principia.* *Difficultas ex parte rei.* *3. ani. 18.* *Cognoscibilitas vnde.* *9. met. 10.*

Pymandri Tomus Tertius. H 3 gnoscun-

De veritate.

nosceuntur, ait philo. sed multa entia sunt, quæ minus habent de actu, vt pote materia, motus, tempus, infinitum, priuationes, negationes, & quæ sunt generis eiusdem: parum sunt ergo intelligibilia, ac difficultas intelligendi ab ipsis non ab intelligente proficiscitur.

Difficultas ex parte intelligentis.

In cognoscendis autem substantijs Immaterialibus, quæ sunt entia in actu, ac proinde maxime intelligibilia, ex debilitate nostri intellectus nascitur difficultas, qui est infimus in genere substantiarum intellectualium; siquidem illæ substantiæ non indigent, vt extrahantur de potentia ad actum, cum sint ipsæ actus, vnde Comment. vbi supra: *Si essent*, inquit, *vniuersalia Platonica extra animam, non opus esset ponere intellectum agentem.* sed noster intellectus, qui in intelligendo depēdet à sensu: illæ vero cum sensuum phantasmatibus non subsint, etiam si ex ipsarum natura sint maxime intelligibiles, quia maxime in actu; se tamen habent

Oculus noctuæ.

ad illas, vt oculus noctuæ ad lumen solis, vbi non impossibilitatem, *sed difficultatem*, inquit Com. *ostendit intelligendi.*

2. post. 33.

Vnde ait philos. *Quod si aliquis sensus defecerit, necesse sit, & aliquam scientiam deficere.* & 7. met. com. 10. *Quæ singulis*, inquit, *nota sunt, & prima multoties debiliter nota*, scilicet quoad naturam, *& parum, aut nihil entis habent; attamen ex male quidem noscibilibus, ipsi autem noscibilibus, quæ omnino noscibilia, noscere tentandum.*

Quomodo diuina intelligimus.

in procemio met. dicit vniuersalissima esse difficilia ad cognoscendum, quia sunt à sensib. remotissima. Nec proinde vult comment. esse ignota omnino, sed *percipi saltem secundum intellectus, etsi non secundum rei capacitatem*

2. cœl. 60.

in quibusdam rebus homo non potest enuntiare secundum naturas rerum, sed vt est in natura hominis. Suffragatur huic

9. met. c. vlt.

proposito philos. vbi asserit simplicium substantiarum ignorantiam nobis non inesse, ac cœcitas inest cœco. Ex his ergo patet, quomodo simplicium cognitionis substantiarum difficultas, ex nobis pendeat, aliquorum vero, ex parua illorum entitate.

Quod omnis difficultas sit ex ex parte nostra.

Aiunt nonnulli omnem plane difficultatem intelligendi ex nostro pendere intellectu. Si, inquiunt, difficultas intelligendi entia materialia ab ipsis pendeat maxime: eodem ergo modo ad diuinum intellectum se habebunt; huiusmodi enim substantiæ eædem sunt,

1.

cuicunque intellectui comparent. sed consequens est falsum: ergo. Adde philo. verba: *Fortasse*, inquit, *non in rebus sed in nobis est causa huius difficultatis.* Quod si dixeris, quare vna

Duplex perfectio cognitionis.

perfectius quam altera res cognoscitur. Dico duplicem esse perfectionem cognitionis: proportionis vnam, simpliciter alteram: proportionis autem modo, & materialia, & immaterialia æque perfecte intelliguntur: nam ite paruus ignis

2.

secundum proportionem suæ virtutis agit in combustibile, ac magnus. At si spectes modum simpliciter, non æque perfecte intelliguntur omnia: in causa autem est, quia *sicut res*

2. met.

se habet ad esse, sic se habet ad intelligi. Materialia autem, quoniam non sunt ita disposita ad actum intelligendi, sicuti im-

3.

materialia; ideo minus possunt intelligi: ergo &c. Item, intellectus non intelligit, quia est improportionatus obiecto. sed hæc improportio, aut est propter excedentem, & perfectam obiecti entitatem, vt patet in abstractis. aut propter minimā rerum materialium entitatem, sed vtraque ex nostri intellectus debilitate proficiscitur. De prima quidem constat satis: de secunda vero extat philosophi authoritas de sensu & sensato. Quod si visibile decrescit in minus in infinitum, inquit, necesse est visum crescere in maius in infinitum, si debet tale visibile videre. ergo ad cognitionē minimi cognoscibilis, necesse est potentiam cognoscitiuam esse perfectiorem. Quod ergo intellectus noster non possit intelligere minima intelligibilia, qualia sont materialia potentialia, ex illius imperfectione nascitur. Omnis ergo difficultas intelligendi, ad nostrum intellectum reuoluitur. Si quis autem *obijceret*

9. met. vlt.

illud philos. *multa entia esse in potentia*, vtpote materiam, motū tempus, infinitum, ac ideo minime intelligibilia. *Soluunt illi* hoc modo: entia in entitate imperfecta, non habere quidem perfectam cognitionem simpliciter, sed proportionatam tamen, sicut dictum est. Iterum *ille instabit:* sicut se habet materia summe disposita ad formæ susceptionem, ita plane intellectus summe dispositus ad rei intellectionem. sed quādo materia est bene disposita, in forma recipienda; nullam ex parte sui difficultatem patitur: exemplo nobis esse potest lumen in medio bene disposito, vbi medium nullum sustinet impedimentum luminis recipiendi. Eodem modo si noster intellectus sit bene dispositus, vtpote non habens contrarietatem intrinsecam: nulla ergo ex parte sui potest esse difficultas intelligendi. *Soluunt* illi, & aiunt minorem esse falsam, & ad probationem dicunt: hoc non contingere propter contrarietatem, sed propter debilitatem potius intellectus: sicut oculus noctuæ non habet contrarium lumini solis. Rursus *ille arguit*: sensus corrumpitur ab excellenti sensibili, intellectus autem excellenti intelligibili vigoratur: ille est potentia organica: iste autem nequaquam: ergo &c. *Dicunt* difficultatem intelligendi nasci, non quidem propter organi impedimentum, sed propter ipsius virtutis intellectiuæ debilitatem in intelligendo. Porro, sensui vtraque inest difficultas, & organi, & virtutis.

De veritate.

Contraria rationes.

1.

Hæc quidem illi, & meo quidem iudicio bene, quamuis non desint, qui huiusmodi rationes funditus euertere nitantur, & in caput retorquere argumentum: Si inquiunt, res ex parte sui est cognitu difficilis, respectu cuiuscunque intellectus; eodem modo difficultas intelligendæ rei ex parte rei, cuilibet attribuetur intellectui: omne enim tale per se, & absolute, est de omni. sed hoc est falsum in intellectu diuino: ergo, &c.

2.

Iterum, si secundum proportionem, quædam sunt facilia intellectu, quædam vero difficilia: hoc autem ex parte intellectus contingere non potest, quia est in potentia fieri ad omnia: ex parte rerum ergo.

3.

Amplius, si intellectus quædam cum difficultate recipit: illa igitur cum difficultate in intellectum, cognitionem agunt; agens enim difficulter agit, quia patiens difficulter patitur. Erit ergo tum ex parte rei intellectæ, tum etiam ex parte intelligentis, par difficultas.

Quare intellectus eā difficultate intelligit.

Verum si hæc candide examinentur, absque libidine contra dicendi, facile animaduertemus, omnem difficultatem intelligendi, ex parte intelligentis dependere: nam vnumquodque ens sicut se habet ad esse; sic se habet ad intelligi: nec vllam ex parte sui ingerit differentiam intelligendi; sed omnibus secundum suæ virtutis proportionem, se offert intelligendum: quod autem à quibusdam quidem intelligatur clare, à quibusdam vero obscure, ex qualitate procedit intelligentium. Solis lumen ab oculis aquilarum in reuerberatis luminibus conspicitur: ab oculis autem noctuæ minime: nulla est ibi contrarietas, sed debilitas ex parte videntis. Intellectus angelicus intelligit hæc inferiora per species innatas, & illico, nos autem hoc modo nequaquam: & similia multa se offerunt intelligenda diligenti inquisitori. Ex his ergo bene intellectis facile soluuntur, quæ præcedunt argumenta.

Ignorantia vnde.

Accedit ad virtutem intellectiuam determinatam ad intelligendum secundum suæ proportionem virtutis, (quippe cum omnia indifferenter intelligere, Dei sit solius,) inclinatio ad oppositum scientiæ, nempe ad ignorantiam, atque errorem, idque ob sensuum famulantium deceptionem multiplicem, partim quidem ob rationem copulationis cerebri, compositionis, vel figuræ, teste Galeno 2. *Thegna*, partim vero ob spirituum turbulentiam, subtilitatem, crassitiem, mobilitatem, tenacitatem: partim etiam, secundum *Ptolomæum*, ob occultam stellarum virtutem. vnde quosdam asserit poeticis esse inaptos, quosdā vero rethoricis aptos, & quæ sunt id genus multa. hæc & similia subseruiunt, siue officiunt intellectui entia intelligere cupienti. Si alicui hæc ratio non placet, abundet in sensu suo, quantum libuerit.

August.

August. difficultatem intelligendæ veritatis, ex peccati labe proficisci arbitratur: *Errat*, inquit, *quisquis putat veritatem se posse cognoscere, cum adhuc nequiter viuit.*

De agone Christ. cap. 13.

De baptismo contra Donatistas veritatem non reuelari discordibus ait. *Veritas*, inquit, *non reuelatur, nisi ambulantibus in via pacis, & in nullam vnitatis præcisionem dementibus.*

Lib. 2. c. 5.

Veritatis cognitio parua.

propterea lib. 18. de ciuit. cap 4. paruam dicit esse in hac vita veritatis cognitionem: *Perceptio*, inquit, *veritatis in hac vita, qualis, aut quanta est, quando, sicut legimus in veraci sapientia. 9. corpus corruptibile aggrauat animam: & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem?* In Manuale docet qualis esse debeat cognitio veritatis: *Primo*, inquit, *cognoscere teipsum, quid esse debes, esse studeas: quod autem corrigendum est, corrigas. Deinde cognoscere, & amare creatorem tuum; hoc enim est totum hominis bonum, ad quod nos perducat ipsa veritas Christus amen.* Quomodo ergo verum sit passio entis, & quid sit ipsa veritas, dixi,

QVÆSTIONIS DECIMÆ QVARTAE

CAP. I.

Ens non potest esse genus.

Ens non esse genus.

1.

HActenus de vno, bono, atque vero locuti sumus, quæ entis passiones à nonnullis appellantur; reliquum nobis est scire, si ens sit genus nec ne. Et reuera si propria ratio generis in hoc maxime consistit, vt prædicetur in quid de suis inferioribus. sed ens non est vniuocum ad alia entia: igitur non prædicatur in quid de alijs entibus, & ex consequenti generis naturam subire non potest.

2.

Amplius, genus non prædicatur de suis differentiis, sed ens prædicatur de omnibus: igitur proprie genus dici non potest. Sane, genus sed aliquas contrahitur species, per aliquas differentias extra ipsum existentes; genus enim deter-

De ente. determinabilie, differentia vero rationem subit determi-
nantia: simol ergo coincidere nequeunt. at nihil est, qood
3. rationem entis lubterfugere queat: ergo quod prius. Item,
nulla differentia participat genus, quippe cum genus à ma-
teria, differentia vero à forma sumatur, vtpote rationale à
natura intellectiua: animal vero à sensitiua. Porro forma,
potentia non actu in materia includitur, vnde genus, poté-
state tantum differentiam continet, & ex consequenti ad
illius intellectum non pertinet. sed nulla differentia accipi
potest, ad cuius intellectum ens non pertineat: igitur ens
non potest esse genus. Sed *dicet aliquis*, illud quod se habet,
Obiectiones, quod ens sit genus.
vt genus, ad omnia, quæ sub ipso continentur, habet vtique
rationem generis: sed huiosmodi est ens ad alia entia, teste
philos. 4. *met. Primi,* ioquit, *philosophi est considerare de omnibus*
1. *substantiis*; quia omnia entia sunt vnius generis, id est, vnius
eoue: ens ergo habet rationem generis ad sua inferiora. Sa-
na, quod immediate prædicatur de pluribus differentibus
specie, in eo quod quid est; genus vtique est appellandum,
vt constat ex generis diffinitione. sed ens prædicatur de de-
cem prædicamentis: ergo &c. Reuera, genus generalissi-
mum est, supra quod non est aliud superueniens genus. sed
2. tale est ens: igitur est genus. Amplius, si ens non esset genus;
hoc plane accideret, quia non vnam dicit naturam. sed id,
ad generis naturam constituendam, minime est necessa-
7 phys. 31. rium; nam cum multa lateant in genere non opus est, ali-
quid vnum dicere: ergo quod prius. siquidem, quod per
differentias contrahitur, sine dubio, generis subit naturam.
sed eos per differentias, boc est, per esse in se, & in alio, ad
substantiam, & accidens contrahitur; igitur est genus: alio-
quiquomodo prima philosophia, vna dici posset scientia,
si ens, genus non esset; vnitas namque scientiæ vt dicitur pri-
3. mo poster. ex generis vnitate dependet? Amplius, Potentiæ
distinguuntur per obiecta, authore phil. 2. & 3. de anima
com. 33. igitur ens est genus. Tenet *conseq.* obiectum enim
intellectus est ens; sed intellectus est vnus genere; ens quo-
que similiter se habeat, necesse est, atque ita ens habet ratio-
nem generis. Quod si quis dixerit, ob sui illimitationem,
eos noo esse genus, neque in genere, hoc parui refert: nam
Deus est illimitatæ naturæ, & tamen est in genere, vt dicitur
4. 10. met. & primo eth. Iterum, Ens se habet vt vniuersale re-
spectu prædicamentorum: igitur est genus; non enim est
species, aut differentia, proprium, aut accidens: ergo est ge-
nus, ex loco à sufficienti diuisione. Adde, quod ens vniuocè
de substantia, & accidente prædicatur: genus est ergo. con-
sequentia patet, antecedens etiam constat satis; ens nam-
que ab actu essendi dicitur. sed huiusmodi actus, tum sub-
stantiæ congruit, tum etiam accidenti: vniuocè ergo de illis
prædicatur, quia scilicet secundum idem nomen, eandem-
que rationem. Sane, si ens prædicatur de substantia, & acci-
dente, non quidem accidentaliter, quia non est accidens: es-
Soluuntur argumenta. sentialiter ergo, idque vt genus: igitur ens est genus. Sed hu-
iosmodi argumenta sic solui possunt. Ad 1. quamuis ens sit
vnum genus scibile, omniaque entia sub obiectu scibili con-
1. tineantur; non tamen est vnom genus prædicamentale, nec
omnia entia sunt vnius generis prædicamentalis; ideoque
non licet inferre, ens esse genus. Ad *confir.* licet ens prædice-
tur de pluribus differentibus specie; quia tamen prædicatur
analogicè, & non vniuocè, genus proprie dici non potest.
Ad aliam *confirm.* ens non potest appellari genus, quia non
congruit illi generis diffinitio, tametsi non habeat supra se
2. superius genus aliquod. Ad 2. licet in genera plurimæ la-
teant æquiuocationes, physicè loquendo: si tamen logicè
loquamur, genus est quoddam vniuocum. Ens autem non
est vniuocum, vniuocatione logica, quæ contra analogam
prædicationem distinguitur; ideoque non est simile de en-
te, & de genere logico. Ad *confirm.* Ens non contrahitur ad
substantiam, & accidens, per aliquas differentias, sed potius
per quosdam modos intrinsecos, qui sunt esse per se, & esse
in alio. Ad aliam confirmationem, ad vnitatem scientiæ
specificam sufficit vnitas generis scibilis: proinde non est
3. necessaria prædicamentalis generis vnitas. Ad 3. Quod ens
non sit genus, non est in causa, eius illimitatio, quandoqui-
dem per modos intrinsecos contrahatur; sed potius qood
non contrahatur per differentias constitutiuas specierum,
quæ sunt extra rationem generis. Ad *confirm.* dicemus post-
ea, an Deus sit in genere. Ad aliam patet solutio ex superio-
ribus; ens namque est vniuersale, siue genus, non quidem
4. prædicamentale, sed scibile. Ad 4. Quamuis ens communi-
ter sumptum sit prædicabile; quia tamen est aliquid reale li-
mitatum; hac de causa, vniuocationem generis suscipere
nequit. vnde consequentia non valet, quum sub aliquo præ-
dicabili nequaquam contineatur. Ad confirmationem, con-
sequentia quoque non valet; actus enim essendi, non æque
conuenit substantiæ, & accidenti, sed prius substantiæ, & per *An Deus sit in genere.*
substantiam ipsi accidenti. Ad aliam confirmationem. di-
cimus ens prædicare analogice; siquidem prædicare essen-
tialiter, ad genus pertinet, quod certe enti nô competere di-
ximus. Quomodo ergo ens genus proprie dici non possit, pa-
tet satis. Accedit authoritas phil. 4. met. Non est possibile, in-
quit, genus existentium vnum esse, neque ens: nam necesse
est differentias cuiuslibet generis esse, & vnam esse quamli-
bet: igitur vnum commune genus omnium non est ens.

CAP. II.

An Deus sit in genere.

QVoniam soluendæ sunt philosophi sententiæ, nec
commode solui poterant, nisi particularis de hac re
quæstio texeretur; hac de causa, præcedenti spe-
culationi, hanc adiungere studui, in qua, paulo v-
berius pro rei dignitate, hoc negotium erit mihi pertractan-
dum. Et inprimis non ignorare oportet, genus multiplex
esse: nam quoddam est genus logicum, quod plane nihil *Genus logicum.*
aliud est, quam intentiones secundæ, secundum ordinem
rerum, quæ subiciuntur, atque prædicantur, ab ipso intel-
lectu distributum; intellectus enim, à quo fiunt intentio-
nes secundæ, illas secundum ordinem primarum, habitu-
dinemque adaptat. Itaque si formaliter loquamur, logi- *Prædicamentum logicum.*
cum prædicamentum, est intentio secunda generis genera-
lissimi, subalternorum, speciei specialissimæ, differentiarum
indiuiduorum, vel indiuidui vllius generis. Est autem in- *Intentio secunda.*
tentio secunda quidam respectus, qui fit ab intellectu, ad
primas intentiones illum comparante. vnde aliter sic potest
describi: Genus logicum est, quod prædicatur in quid de
pluribus differentibus specie; quatenus illud ab intentione
secunda, quæ super ipsum fundatur intellectum, concerni-
tur; ideo enim logicum genus nominatur. genus vero me- *Metaphysicum.*
taphysicum appellatur, quod de pluribus differentibus spe-
cie prædicetur, & à motu, atque materia physica, est abstra-
ctum. Genus vero physicum est, quod prædicatur de pluri-
bus differentibus specie in quid, atque motui est, & materiæ
physicæ, seu naturali coniunctum. Porro, prædicamentum
metaphysicum, est aliquorum multitudo, ex natura rei dis-
tinctorum, secundum realitates magis, minusque commu-
nes de se inuicem ordinata prædicabilium, quæ profecto
realitates, primæ intentiones dici possunt. Ex quo patet præ- *Prædicamentum substantiæ.*
dicamentum substantiæ, multitudinem esse substantiæ cor-
poris. corporis animati, animalis, hominis, fortis, leonis &c.
& differentiarum lateralium, quæ per se non sunt in prædi-
camento; sed per reductionem ad illa, quæ genus diuidunt,
atque constituunt. Cæterum, genus metaphysicum, secun-
dum philosophum, abstrahit à materia, & motu: sed hoc
maxime spectat ad primam substantiam. genus autem phy- *Genus physicum.*
sicum accipitur pro materia, quod est physicæ transmutatio-
nis principium: quare illa sunt eiusdem transmutationis, siue
generis physici, quæ adinuicem transmutari possunt, vtpote
corruptibile, & aliud simile: non autem corruptibile, & in-
corruptibile, quæ differunt plusquam genere physico.

His ita elucidatis, ad rei indagationem accedamus, atque
inprimis sit talis sententia: Deus non est in genere Metaphy-
sico, siue logico, alioqui in Deum caderet compositio; genus *Genus & differentia dicunt distinctas realitates.*
enim & differentia, in essentia eius, quod per se est in genere,
distinctas realitates enuntiant. sed ex huiusmodi, vnum per
se fieri, est impossibile, nisi vna alteri, sicut actus potentiæ
fuerit composita. at in Deum non cadit compositio: ergo
&c. quod autem genus & differentia sint tales, constat satis,
alioqui vna realitas prædicaretur de altera in absoluto, vt
animalitas est rationalitas, quod philosopho, aliisque sapien-
tibus non probatur. genus siquidem, (vt dicitur 3. *met.* & 6.
Topic. & postea nos disputabimus) non prædicatur per se de
differentia: alter tunc vnum animal esset duo animalia. Ete- 1.
nim si de quocunque prædicatur: genus per se, de eodem
prædicaretur differentia eius per se; tunc plane de boue, ra-
tionale per se prædicaretur, quod est absurdum. Reuera, si 2.
genus dicit totam speciei realitatem; pari quoque ratione, &
ipsa differentia, atque ita in diffinitione, quid esse rei bis habe-
retur, & per consequens alterum superflueret. nulla præter-
ea diffinitio esset prima in eodem diffinito, quippe cum ni-
hil sit bis primò sibi idem; diffinitio namque semel quid ipsum
rei enuntiat. Præterea, Aristoteles 8. metaphys. disputans 3.
contra Platonem, ait, ideam diffiniri non posse, quoniam tu
diffinitio est sermo longus, & habens partes: idea vero est
simplex sine partibus, quæ profecto philosophi ratio nullius
esset momenti, si generis, & differentiæ eadem esset realitas.
Adde, quod potentiale perfectibile, & actuale, distinctas omnino 4.
dicunt realitates; nihil enim est per seipsum perfectibile rea-

An Deus liter. sed genus (teste Porphyrio) est potentiale, nullas dif-
fit in ge- ferentias actu complectens : differentia vero quid actua-
nere. le: igitur proprijs realitatibus distinguuntur. Amplius, sic-
5. ut se habet tota diffinitio, vt dicitur 7. *met.* ad totum diffini-
tum, sic pars diffinitionis, ad partem rei, siue diffiniti. sed to-
ta diffinitio, totam dicit substantiam diffiniti: partes ergo,
partem dicent, & non totum. sed genus, & differentia sunt
partes diffinitionis : quodlibet ergo illorum, partem dicet,
Quod Deus non sit in genere. & non totam substantiam diffiniti. Deum autem in genere
non esse, adhuc multis clare rationibus, ob suam simplici-
tatem in genere esse non posse, patuit. Hoc idem ostendi
1. potest ex infinitate eiusdem : Deus est intensiue infinitus
8. (vt dictum est lib. primo) omnia igitur componibilia in i-
pso, sunt eadem realitas. At genus non dicit eandem reali-
tatem cum differentia, vt dictum est, tametsi in eodem com-
posito, seu supposito conueniant : Deus ergo non est in ge-
3. nere. Amplius, si necesse esse habet genus (teste *Auicenna* 8.
met.) intentio ergo generi, aut ex se necesse erit esse, aut non;
si ex se est necessaria : in vltima ergo erit actualitate, atque ita
erit aliquod genus sine differentia, quod est absurdum. si ve-
ro ex se non est necessaria; non erit in his, quæ necesse est
esse; & sic genus dici non posset. sed Deus est necesse esse:
igitur non est in genere. Reuera, quod proprie est in gene-
re, ab quam in se realitatem habet, cui non repugnat esse in
alio : vtpote animalitas potest esse in alio, quam in homine.
sed cuilibet diuinæ realitati hoc nequaquam competit, alio-
qui Deus esset ens contingens: Deus ergo non est in genere.
4. Rursus, Deus est causa cuiuslibet generis, secundum o-
mnem illius generis realitatem : igitur non est in genere, a-
lioqui suæ esset realitatis causa, imo suipsius, quod nefas est
sentire. Sane per realem identitatem, quamlibet generis
perfectionem continet: sub aliqua ergo generis natura clau-
5. di, seu contineri non potest. Item, omne quod est in genere,
Quod Deus sit in genere. includit genus, tanquam partem essentialem. sed hoc Deo
nequaquam congruit, quia est simpliciter simplex : igitur
non est in genere. Ex his ergo atque similibus constat, Deum
1. non esse in genere.

Sunt aliqui, qui aduersus huiusmodi sententiam sic ar-
guere conati sunt. Illud, quod est mensura omnium in ge-
nere substantiæ, vtique in prædicamento substantiæ con-
numerari potest : velutt albedo mensura omnium colo-
rum, est in genere coloris. sed primus motor est huiusmodi
10. met. ergo Deus est in genere, saltem in genere logico, cui
non est necessaria compositio ex parte rei, sed tantum ex
parte rationis, quod certe Deo nihil imperfectionis addit,
2. si ea addere potest. Amplius, in Deo (*iuxta Boetium*) duo ma-
Lib. de Trinit. nent genera, substantiæ scilicet & relationis; substantia e-
nim continet vnitatem, & relatio multiplicat realitatem:
Deus ergo, vel aliquid in Deo, est in genere. Accedit ad hoc
Sol. arg. authoritas Damasceni *in elementario cap. 9.* vbi ait, incorpo-
ream substantiæ differentiam esse, atque sub illo Deum an-
gelosque concludi: ergo quod prius. Deum ergo esse in ge-
nere patet. Sed facile est huiusmodi difficultates auferre.
1. vnde ad primã, & ad authoritates philosophi in præcedenti
quæstione positas sic respondeo. Deus non est mensura en-
tis intrinseca, sed extrinsece. philosophus vero de intrinse-
ca, quæ est eiusdem generis, cum mensurato, disputauit. *in*
1. autem Ethic. secundum gentilium errorem locutus est, qui
2. corpus cœleste, pro Deo colebant. Ad 2. Non fuit Boetij in-
tentio, aliquod in diuinis prædicamentum ponere, sed hoc
innuere volebat, nempe quod omne prædicamentum, vel
est absolutum, vel respectiuum; & hæc quidem substantiæ
& relationi maxime attribui, & id quidem in creaturis, non
autem Deo, cum hæc Deo atque creaturis vniuocè non con-
ueniant. Ad Damasceni author. dico, ipsum abuti illa vo-
cula substantia, pro omni eo scilicet, quod non inhæret, &
differentia substantiæ incorporea, pro eo, quod non est cor-
pus. Eodem modo, cum natura diuina ab eo, suppositorum
species nominatur.

CAP. III.

Genus per se non prædicari de differentijs.

IN præcedenti quæstione plurimis probaui rationi-
bus, genus, & differentiam realitates distinctas pos-
sidere, pollicitusque sum de hac re copiosiorem
me facturum esse sermonem. Volens igitur stare
Quot modis dicitur per se prædicari. pollicitis, ac consulere cupiẽs vtilitati legentis, hanc propo-
sui quæstionem. Et reuera huiusmodi speculationes sunt ita
sibi connexæ, vt vnius notitia, ex alterius pendeat cognitio-
ne. Ne quis ergo putet, quod me delectet per copiosos quæ-
stionum campos spatiari, sed vtilitati potius ac doctrinæ
consulere lectoris diligentis: inprimis non ignorare opor- *De genere.*
tet, prædicari per se, aliquando idem esse, ac prædicari natu-
raliter, hoc est, quando id, quod natura est prædicatum, suo 1.
fungitur munere, & subiectum similiter, vt homo est ani-
mal, & paries est albus. Interdum perinde est, ac si diceret: 2.
prædicatum dicit rationem subiecti, vt animal, & rationale 3.
de homine. nonnunquam, quando subiectum dicit ratio-
nem prædicati, vt nasus est simus : numerus est par, vel im-
par: homo est disciplinæ capax. Hæc omnia habentur ex pri-
mo posteriorum Arist. Iterum, quando prædicatum inest 4.
subiecto, sine subiecto medio, 5. *met.* vt superficies est per se
alba, corpus vero per accidens : vtpote per medium superfi-
ciei. Amplius, quoties est tale sine causa, hoc est per suam na- 5.
turam, vt homo est homo sine causa, id est, per suam natu-
ram. Denique prædicari per se est, quando prædicatum soli
inest subiecto; & quidem separatim, vtpote ridere de homi-
ne: solus enim homo inter cætera animantia huius orbis in-
ferioris, ridet. His ita excussis dico, genus non prædicari per
se de sua differentia. Sane, si ita res se haberet, tunc iuxta *Genus non prædicatur per se de sua differentia.*
philosoph. 6. *Topic.* vnum animal, puta homo, esset plura a-
nimalia, quod est falsum. Consequentia autem patet: nam
si animal in conceptu rationalis includitur, aut est idem, &
sic esset nugatio dicendo : homo est animal rationale; idem 1.
enim bis frustra repeteretur. Si autem non est idem, habe-
tur intentum ; homo siquidem est animal, & non illud,
quod in rationali includitur : ergo multa animalia. Rursus, 2.
quamuis genus & differentia (*teste Auicenna 5. met.*) prædi-
centur de toto, id est de specie ; non tamen significant per
se totum. sed genus significat materiale, differentia vero
formale ; vtrumque autem speciei partem significat, per
modum totius. vnde quemadmodum materiale est extra
formale, sic conceptus generis est extra differentiæ conce-
ptum : genus ergo non prædicatur per se in primo modo de
differentia, nec etiam in secundo modo, cum proprietatem,
aut nomen proprietatis non habeat respectu differentiæ.
Iterum, genus non ponitur in diffinitione differentiæ, quia 3.
differentia non participat genus, 4. *Topic.* igitur non prædi-
catur de differentia in primo modo per se, nec differentia in
diffinitione generis ponitur, alioqui vbicunque inueniretur
genus, & differentia similiter, atque ita rationale prædicare-
tur de leone, quod est falsum. nec etiam in secundo modo
per se, vt dixi, cum subiectum non sit de ratione prædicati.
Amplius, primo diuersa, in nullo conueniunt, sed differen- 4.
tiæ diuisiuæ generis, sunt primo diuersæ in genere : igitur
non conueniunt in genere. nam si per illas immediate genus
descendit : igitur illæ in suo genere sunt primo diuersæ; ac
ex consequenti, de illis genus per se non prædicatur. Reue-
ra (vt diximus) contrahibile est extra rationem contrahen-
tis. sed genus se habet, vt contrahibile, differentia vero lo-
cum tenet contrahentis : vnius ergo conceptus, in alterius
conceptu non includitur : genus ergo per se non prædica- *Quomodo genus prædicetur de differentia.*
tur de sua differentia. Licet autem affirmare, genus de diffe-
rentia prædicare, prædicatione naturali; est enim superius,
& naturale prædicatum ad illam, atque immediatum, &
differentia similiter ad genus, immediatum subiectum : de
differentia ergo modo per se prædicandi immediato pote-
rit prædicare : rationale namque per suam naturam, suam-
que formam est animal, animalis siquidem atque rationalis
vna est forma. Differentia autem prædicatur de genere,
quatenus videlicet non per medium aliquod subiectum,
aut causam ; non tamen, vt naturale prædicatum, sicut di-
ctum est. Patet ergo quomodo hæc prædicentur. Contra *Genus prædicatur per se de differentia.*
autem solent nonnulli ita arguere. Quod est animal per
suam formam, est per se animal 5. *met. cap. de per se.* vbi ponit
primum modum per se, qui profecto est, quando aliquid est
tale per suam formam. sed rationale est animal per suam 1.
formam, vtpote sensitiuam, ad quam sequitur esse animal:
rationale ergo per se est animal; & sic de differentia genus
per se prædicatur. Porro, quæ à philos. dicuntur, teste Com- *5. met. 8.*
ment. ex certa determinatione non sunt dicta, & in Topicis
ex probabilibus argumentatur. Quare nihil certi de hac re
ex philosopho haberi potest. Item, quod recidit in idem, 2.
homo per se est animal, quod sic probatur : homo per se est
rationalis: ergo rationale per se est homo; propositio enim
necessaria ex primo priorum conuertitur in necessarium,
vtpote per se in per se. ergo rationale est per se animal, quia
homo est per se animal. Reuera, si homo est per se animal,
& homo per se est rationalis ; ergo rationale est per se ani-
mal sicuti enim ex præmissis necessarijs, sequitur conclusio
necessaria ; ita plane ex præmissis per se, conclusio etiam
per se. animal ergo per se de rationali prædicatur. Præterea, 3.
si genus non prædicatur per se de differentia : ergo per ac-
cidens : inter hæc enim non datur medium, sicuti neque in-
ter ens

De genere. ter ens per se, & ens per accidens. sed tunc rationale, & animal constituerent vnum per accidens: atqui constituunt vnum per se, nempe speciem. Adde, quod prædicatio per accidens, quando accidens de subiecto, aut è conuerso, aut accidens de accidente prædicetur, in quibus plane omnibus, vnum fit per accidens. Profecto, si genus per accidens de differentia prædicatur, de specie similiter prædicabitur; differentia enim in specie formaliter includitur. sed hoc est falsum: ergo &c.

4. Ad hæc, quando aliquid prædicetur de alio per se primo modo; in abstracto quoque vnum de altero prædicabitur, vt docet septimus metaphys. Quare, si iste est vera in primo modo dicendi per se, homo est animal: ergo quoque illa erit admittenda humanitas est animalitas, atque ita concretum prædicabitur de concreto in primo modo dicendi per se, & habetur intentum. Accedit ad hoc, quod omne diuisum prædicatur per se de diuidentibus; diuisum certe non est aliud quam sua diuidentia, sed genus diuiditur per differentias, teste *Porphyrio*, de differentiis: ergo per se prædicatur.

Soluuntur argumenta. Verum ad hæc facile est respondere. & ad primum quidem.

1. Rationale est animal: est prædicatio per se entitatiua, quia secundum suam naturam est animal; non tamen per se prædicatiue, quia prædicatum non est de ratione subiecti, nec vicissim subiectum de ratione prædicati, alioqui de omnibus similiter prædicaretur.

2. Ad 2. eadem facilitate soluitur: quia enim rationale est per se homo; eadem plane est per se animal entitatiue, & non prædicatiue. Similiter soluitur confirmatio; per se enim in præmissis tenetur prædicatiue, in conclusione vero entitatiue. extrema namque comparata ad medium, eandem habitudinem quam retinent ad inuicem comparata, vt habeant, nequaquam est necessarium; non enim sequitur, homo necessario est animal: homo necessario est substantia: igitur substantia necessario est animal.

3. Ad 3. dico, genus prædicari de differentia, non pure quidem accidentaliter, sed per quandam accidentis similitudinem, quæ profecto contingit, quando vnum est extra alterius rationem, cuiusmodi est prædicatio generis de differentia. sed ex hoc non constituitur vnum per accidens.

4. Ad 4. Ratio philosoph. quæ ponitur 7. *met.* veritatem habet in accidentibus, non autem in substantiis. Adde, quod rationale in concreto, per modum totius significatur, ideo de homine prædicatur: in abstracto autem partis rationem suscipit; hac de causa de toto nequit prædicari: parti namque non conuenit de toto prædicari. proinde hæc est falsa: humanitas est animalitas. Ad *confirm.* patet solutio ex superioribus, genus enim proprie per accidens de differentia non prædicatur.

CAP. IV.

Ex genere & differentia fit vnum per se.

Ex genere & differentia fit vnum per se. DIxit ex genere & differentia non fieri vnum per accidens, quia genus de differentia proprie accidentaliter non prædicatur: si ergo non fit vnum per accidens: vnum ergo per se efficiant, necesse est. *Propter quod quidem* (inquit philos.) *vnum est, eam rationem, diffinitionem esse dicimus.*

7. met. 42. vbi philosophus innuere videtur, diffinitionem vnum per se significare, quamuis constet ex genere & differentia, quæ plura significare videntur.

1. Etenim differentia addita generi; non quidem vt forma, vel natura à genere realiter distincta additur, sed potius vt determinatum indeterminato; ita tamen, vt eadem natura, indeterminate concepta, generis, determinate vero differentiæ rationem subeat: atque ita ex his duobus, vnum per se, non autem per accidens constituitur. Secus autem se habet res in subiecto & accidente; accidens namque qualecunque fuerit, est quid extraneum, & à subiecto distinctum.

2. Insuper vtrunque est actu; ideoque vnum per se ex vtroque fieri non potest: alterum certe illorum deberet esse in potentia, & alterum in actu. Quoniam igitur genus & differentia reali distinctione ab inuicem non separantur, nullum inde sequitur absurdum, quod ex illis fiat vnum per se, non autem per accidens: genus certè identicè, non formaliter de differentia prædicatur, propterea non est inter illa compositio realis, quæ extrema realiter distincta requirit, sed rationis potius. Suffragatur huic sententiæ Comment.

7. com. 42. *Dicere*, inquit, *quare homo albus non significet vnum, hoc est in causa, quoniam alteram istorum non est reliquum essentialiter.* quasi diceret, ideo genus & differentia constituunt vnum per se, quia sunt idem essentialiter, quod plane subiecto & accidenti congruere non potest. *Nonnullis* autem *placuit*, ita huiusmodi rem distinguere: Formæ, inquiunt, multiplicantur in substantiis compositis, sicut & prædicata illius quidditatiua: proinde ex genere proximo & differentia finali fit vnum per se; quoniam genus quidem formam dicit generalem, puta animam sensitiuam: differentia vero finalis, formam specificam, puta animam intellectiuam: differentia autem sic intellecta, ac generi hoc modo comparata, est sicut actus perfectus ac completus, ad actum incompletum, & imperfectum. *Hæc autem opinio non multum laudatur*; genus enim non dicit formam generalem, distinctam realiter à forma specifica. nec ipsa quoque differentia vltima, ad medias differentias actum addit perfectum, quasi mediæ differentiæ, formam imperfectam, à forma specifica realiter distinctam dicerent. Adde, quod nullum compositum est vniuersale; *vniuersalia enim sunt formæ.* animal namque nihil aliud est, quam animalis forma. veluti nigrum, nihil aliud est, quam nigredo. Omne enim compositum habet formam, & tale apud Auer. est indiuiduum: nullum ergo compositum potest esse genus, nec etiam differentia: vt fautores illius sententiæ dicere videntur. Quomodo ergo ex genere, & differentia fiat vnum per se, patet satis.

Vniuersale non est compositum. *7. met. 17.* *7. met. 28.*

1. *Sed aliquis sic posset arguere*: genus non inest differentiæ, nec è conuerso, distinctis enim conceptibus separantur: ex genere ergo & ex differentia non fit per se vnum. Tenet consequentia ex philosophi authoritate 7. *met.* *Ex duobus*, inquit, *quorum vnum, alteri non inest, non fit per se vnum*: nec quia differentia & genus, vni insunt speciei, vnum constituere possunt, alioqui accidentia, id efficere possent, quæ vni insunt substantiæ.

2. Item, ex subiecto & accidente non fit vnum per se: nec ergo ex genere & differentia; differentia enim accidit generi, cum ad illius essentiam non pertineat: aliter certe sine ille intelligi non posset, quod est falsum. Ad hæc autem, & similia sic respond.

Sol. argu. 1. Ad primum, quoniam genus & differentia, vni insunt essentialiter, atque intrinsece, nullamque illi addunt nouam essentiam, propterea vnum per se efficiunt. nec obest, quod tunc in vno essent duo contraria, nempe differentiæ contrariæ, cum in illo potestate, non actu contineantur: genus potestate, differentias continet: (sicut mox dicemus) ex hoc patet solutio ad confirmationem.

2. Ad 2. *neg. ant. & conseq.* differentia namque non ita accidit generi, vt nouam addat essentiam, sicuti album homini; hac de causa, proprie accidens generis dici non potest; in generis tamen potestate continetur. genus siquidem potentia indeterminata, suas continet differentias, ex sese plane, ad vnam, vel ad alteram determinare se nequit differentiam. Nec eo modo se habet ad differentiam, quomodo se habet materia, quæ est in potentia ad formam, quam non habet, quia scilicet genus non habet actu differentiam, sicut habet species, & propterea dicitur abundare à genere, hoc est, genere ditiorem esse. quia ergo genus indeterminate se habet ad differentiam: ideo differentia potestate contineri dicitur, potestate nempe indeterminationis. Ex quo patet differentiam speciem habere a genere, in cuius potestate continetur; actu enim differentias diuisiuas non habet.

Differentia est qua species abundat à genere. *Quomodo continet differentias potestate.*

Nascuntur autem differentiæ à genere non quasi ex latibulo prodeuntes; sed potius quia in ipsa forma generica indistinctæ, ad proprias actualitates recipiendas, ex illo procedant, atque ita potestas generis ad actum reducitur, fitque communis ipsum genus omnium, quæ in eius potestate erant differentiarum. Porro, potestas generis, est essentiæ ipsius aptitudo per diuersas differentias, atque ad diuersas species determinanda. sic natura animalis de se est communis, & suarum respectu specierum indeterminata. Hæc etenim generis potestas, aliquando ambitus ipsius, atque communitas nominatur, quippe quæ sine delectu communis sit ad omnes: interdum habitus differentiarum generis confusus nominatur, quod in tali aptitudine confusa eius differentiæ contineantur, quæ postea ab illo esse confuso extrahunt ab intellectu, ac in proprias actualitates distinguuntur. hæc autem generis potestas ratione tantum, non autem realiter ab eius essentia discernitur; essentia enim est ens absolutum, potestas vero, respectiuum. Ex his ergo patet, quomodo, aut qua potestate genus, differentias contineat.

Potestas generis. *Habitus confusus.*

1. *Sed dicet aliquis*, differentia nihil addit realiter vltra genus, cum in genere realiter contineatur: per differentias ergo species non abundat genere, siue supra quam genus, si enim adderet aliquid vltra genus; non diceret plane totam speciei essentiam: genus enim est in specie essentialiter. Adde, quod si differentia separata est à genere, vt dicitur 4. *Topicor.* igitur est separata à specie: igitur non abundat plus quam genus. *Respond.* quod genus dicit essentiam indeterminate quidem, differentia vero eandem determinate: addit ergo determinationis modum.

2. Ad 2. differentia est extra genus formaliter, non autem identice; idcirco non sequitur, quod

De genere. quod infertur. Quod si quis dixerit, proprium inesse speciei actu, generi vero potestate: igitur abundat plusquam genus, non est simile; proprium enim non inest essentialiter sicut differentia, sed consequitur essentiam. Audiuimus quæ ab huiusmodi viris dicta sunt; & quidem secundum communem propemodum omnium sententiam, quæ etiam rationi sunt admodum consentanea. Verum huic quæstionis veritati, aliam necessariam esse video, nempe an vniuersale sit aliquid extra animam, alioqui solutio illius quæstionis tenuis est, & minime neruosa. *Vniuersale an sit extra animam.* Etenim si genus, & species sunt tantummodo in mentis conceptu; eodem modo, eademque potestate differentia inerit generi, ac ipsi speciei. in mentis enim conceptibus, non est delectus realitatum: nec plus actus in vno inuenitur, quà in altero. Porro, de hac quæstione cum apud veteres, tum etiam apud iuniores, non parua extitit controuersia. *Heraclitus* atque *Cratilus*, vniuersalia è medio penitus abstulerunt, quippe qui intellectum, sensum esse dixerunt, & ex consequenti intelligibile esse sensibile. quare intelligibilia erant apud eos mera sensibilia, ac singularia, atque ita neque in re, neque in mente aliquod vniuersale collocarunt. Mens quoque apud eos erat sensus, siue potissima cognitiua via: ex hac ratione coacti sunt negare scire, atque scientiam, quæ sine vniuersalium adminiculo haberi non potest. Sed iam pridem, velut irrationalis, rectæque philosophiæ minime consentanea, explosa est hæc sententia. *Plato* posuit vniuersalia, à singularibus separata, de qua quidem sententia in 1. Pymandri, vbi de ideis locutus sum, abunde disputaui: si quem ergo huiusce rei speculatio delectat, non pigeat illum, librum illum illustrem, & vtilissimum consulere. Et reuera, dimissis ideis diuinis, Plato ideo putauit formas esse vniuersalia, quia formæ sunt aliud à singularibus compositis; ideoque dixit esse ideas separatas; non quidem secundum esse existentiæ, vt *Xenocrates*, aliique putauerunt; sed potius separatione, qua forma differt à composito, quod plane philosopho probatur, qui certe magis contra malos Platonis interpretes, quam contra ipsum Platonem pugnare videtur. Alia opinio posita est in lib. 1. *Quid sit vniuersale.* Cæterum, vniuersale est nomen concretum secundæ intentionis secunda autem intentio, est quidam respectus rei conceptæ, per actum intellectus collatiuum attributus, vt hæc intentio genus, species &c. prima autem intentio, est conceptus rei obiectiuus, quæ absolute apprehenditur. *Vniuersale duplex.* Porro, omne concretum (secundum Auer.) & pro forma, & pro re formæ subiecta, accipi potest. *5. met. 34.* Quare ipsum vniuersale, tum pro intentione, tum etiam pro re intentioni subiecta intelligi potest: quod si pro re subiecta intentioni intelligatur, adhuc subdiuiditur, nempe in subiectum propinquum, quæ est ipsa natura per intellectum indeterminate sumpta: & in subiectum remotum, quod est ipsa natura, quæ potest esse in pluribus. *Vniuersale non esse separatum à singularibus.* Cum igitur hæc ita se habeant; quæro an vniuersale aliquo istarum acceptionum modo sit à singularibus separatum. Sed reuera, cum à singularibus re, aut diffinitione non separetur, à singularibus non videtur esse discretum: nam si naturarum distinctiones per operationes inuentæ sunt,
1. vna autem cum sit hominis huius, & hominis operatio, nulla inter huius hominis, & hominis naturam (præter intellectus operationem) videtur esse distinctio: & per consequens vniuersale non est separatum à singularibus.
2. Amplius, si natura humana (circumscripto omni opere intellectus) est communicabilis: est ergo talis per essentiam, atque ita suapte natura separata, & per consequens intelligibilis per essentiam, atque ita frustra poneretur intellectus agens, pro vniuersalis fabrica construenda.
3. Præterea, aut hic homo, est homo participatione huius hominis, aut hominis: aut idem est homo, & hic homo, & non participatione huius hominis; alioqui nihil esset homo, nisi per participationem istius hominis, quod est falsum, homo enim absolute est homo, & non participatiue, alioqui esset ens imperfectum, sicuti sunt entia per participationem. Nec hic homo, est homo participatione hominis, alioqui daretur homo per essentiam, qui non esset hic homo; non enim est idem participans, & participatum, quod est falsum. Igitur, idem est homo, & hic homo, præter intellectus operationem.
4. Iterum, ante actum intellectus, natura humana, est vniuersalis in potentia: est ergo actu singularis; potentia enim & actus sunt opposita circa idem. Quare, si natura, est potestate vniuersalis; est ergo actu singularis, atque ita non est vniuersale extra intellectum. Reuera, actus & potentia sunt eiusdem generis; imo circa idem numero. sed *actu vniuersale est per intellectus operationem*, *3. ani. 18.* species enim intelligibilis ab intellectu agente producitur: vniuersale ergo potentia erit etiam per intellectus operationem: igitur extra animam non datur vniuersale.
5. Amplius, quicquid est in potentia ad aliquid præter operationem intellectus, ad actum tandem, sine vlla prorsus intellectus operatione deducendum est; *De vniuersali.* actus enim, secundum eandem rationem, potentiæ correspondeat, necesse est. Quare, si illa natura (præter omnem intellectus operationem) est potentia vniuersalis, quandoque erit actu vniuersalis, intellectu nihil operante: quod est falsum: quicquid certe est extra animam, est particulare. Adde, quod res ante, & post intellectionem, eodem modo se habet, hoc est, æque vnum & ens est; nihil enim mutationis rei accedit per nostrum intelligere, vt dicitur in lib. de interpretatione. semper ergo eodem modo erit singularis. Patet ergo quomodo vniuersale non sit extra animam. Sunt ergo formæ rerum singularium, per mentis fabricationem inuentæ, de quibus habetur scientia, quia significantur per nomina communia. *1. met. 27. 12. t. 6.*

CAP. V.

Vniuersalia habere esse extra animam.

QVoniam præclara ingenia acutioribus quæstionibus maxime delectantur: in quarum numero hæc, quam præ manibus habemus, numerari potest; hac de causa, aliorum rationes in medium adducere curaui, qui arbitrantur vniuersalia extra animam esse habere. Porro, nomine vniuersalis, aliquando vniuersalitas, quæ est relatio rationis, interdum res, quæ vniuersalis appellatur ab ipsa quidem vniuersalitate, nonnunquam aptitudo significatur, quæ apta nata est esse in multis: & hæc quidem in dubium vertitur: nam relatio, quæ vocatur vniuersale formaliter, fit ab intellectu, res vero, quæ denominatur vniuersalis, atque vniuersale obiectiue in potentia, est extra animam igitur dubium est: *Vniuersale formaliter. Vniuersale obiectiue.* An aptitudo illa, extra omne opus intellectus, sit extra animam, & hæc quidem vocatur vniuersale obiectiue in actu: an resistit extra animam, aptitudo vero essendi in multis, in anima tantum? Cæterum, quia illa aptitudo, vniuersalis rationem in actu obiectiue sumendo vniuersale, complet, non autem formaliter, ob hanc rationem, quærere an res apta nata esse in pluribus sit extra animam, perinde est, ac si quis quæreret, An vniuersale obiectiue in actu sit extra animam. Itaque vniuersale formaliter, est ipsa vniuersalitas, quæ est relatio rationis. Vniuersale obiectiue in actu, est res vna cum aptitudine illa. Vniuersale obiectiue in potentia; est res sine illa aptitudine. Vniuersale subiectiue non datur; vniuersalitas enim in nullo est subiectiua, cum sit ens rationis. Quæstio ergo est de vniuersali obiectiue in actu. Quidam ergo arbitrantur huiusmodi vniuersale inueniri extra animam, atque ita argumentantur à diffinitione ad diffinitum: *Argumenta.*
1. Circumscripto quocunque actu intellectus, res est apta nata esse in pluribus. ergo datur vniuersale extra animam. Tenet conseq. quia vniuersale obiectiue in actu, vt distinguitur contra singulare & prædicabile diffinitur *primo* [illegible]: *Vniuersale est, quod aptum natum est esse in pluribus.* Anteced. probatur, quia si non inest illi aptitudo, qua potest esse in pluribus: repugnat ergo illi, nec conferri sibi potest saltem ab intellectu, alioqui conferri posset & indiuiduo, vtpote Sorti, vel Platoni &c. igitur præter operationem intellectus, natura humana est alia à natura singulari, eiusque vnitas ab illius vnitate.
2. Iterum, natura coloris est ratio formalis obiectiua visus terminandi, non autem hic color. sed color, qui est ratio assimilandi; singulare enim sub propria ratione singularitatis non est apprehensibile ab intellectu. differunt ergo ex natura rei. Reuera, vniuersale in actu, est proprium obiectum intellectus: præcedit ergo actum intellectus; nam *obiectum est prius actu*, *3 de an 33.*
3. Adde, quod obiectum scientiæ realis, est ens extra animam. at vniuersale in actu, est obiectum scientiæ realis: igitur est ens extra animam. Præterea, *relatio mensuræ est realis*. *5. met. 20.* sed illa fundatur in aliquo vniuersali; decet enim, vt aliarum mensura specierum sit vnum non quidem numero (secundum philosoph.) erit ergo vniuersale. Rerum ergo realium mensura, & vna est, & realis, quippe cum mensuratum à mensura dependeat: ens autem reale non dependet ab ente rationis sed vnitas speciei, apud philosophum, est prima generis mensura, qua mensurantur, quæ sub ipso genere continentur: est ergo realis non in aliquo, quod est vnum numero, sed in vniuersali actu existente.
4. Amplius, vnitas naturæ, in qua aliqua comparantur realiter, debet esse realis, quia etiam entia comparata sunt realia. sed in vnitate speciei, Indiuidua eiusdem comparantur: realis est ergo. Sane, omni prorsus remoto opere intellectus, maior est inter Mercurium & Platonem,

quam

De vniuersali. quam inter Mercurium & Leonem conuenientie. Ineſt ergo illis (ſine aliqua intellectus operatione) ille ſimilitudo,
cuius fundamentum, eſt natura communis realis; relationi
5. namque reali fundamentum competit reale. Item, operatio
ſeu paſſio realis primo & adæquate ineſt vniuerſali vt intel-
1. poſt. 39. ligete homini. Datur ergo vniuerſale extra animam. Accedit ad hoc, quod contrarietas, eſt oppoſitio, eiuſque extrema ſunt vniuerſalia, non autem ſingularia; dantur ergo vniuerſalia extra animam. alioqui ſi ſit ſolummodo ab intellectu, quomodo vniuerſale eſt æternum, & incorruptibile, & quomodo vniuerſalium eſt diffinitio, ſcientia, & quomodo prædicamenta ſunt entia vniuerſalia extra ani-
6. mam? Ad hæc, ſi nihil eſſet in rebus niſi ſingulare, nulla eſſet vnitas realis, niſi numeralis, quæ eſt propria ſingulari, quod eſt falſum: alioqui omnis diuerſitas realis, eſſet numeralis; *idem enim & diuerſum, 10. met. ſunt immediate oppoſita*, ſed tunc omnia æqualiter differrant, quod eſt abſurdum omnino. Etenim quæ ſolo numero differunt, ſine intellectus operatione, non ſunt ſpecie diſtincta. valet argumentum à negatiua de prædicato finito, ad affirmatiuam de prædicato infinito cum conſtantia ſubiecti. ſunt indiſtincta ſpecie præter operationem intellectus; datur ergo vnitas quædam
7. ſpecifica. Profecto, ſi differentia numeralis non deſtruit vnitatem ſpecificam: permittit ergo illam, atque ita cum diſtinctis numero, ſtat vnitas realis ſpecifica, etiam ſine omni intellectus operatione. Ad hæc, quæ non diſtinguuntur realiter, ſecundum omnem, quam habent inclusam rationem, in aliqua ratione reali conueniant, neceſſe eſt. ſed ita ſe habent Mercurius & Plato, quippe cum Plato à Mercurio, inquantum homo non diſcrepet, alioqui à ſeipſo diſcreparet: ergo quod prius. Accedit ad hoc authoritas com-
7. met. 48. ment. *Nullum*, inquit, *vniuerſalium prædicabilium, ſecundum quod de re demonſtrata, ſignificatur ea ſecundum quod eſt demonſtrata, & indiuidua, ſed ſecundum quod ie ea eſt natura ſimilis naturæ, quæ eſt in quolibet indiuiduorum illius*, id eſt, natura communis præter naturam propriam vnicuique eorum; eſt ergo natura vniuerſalis actu exiſtens præter ſingularia. Simile quiddam inuenies 1. met. com. 9. *Species hominis*, inquit, *non eſt forma hominis tantum, vt dicit Plato, ſed congregatam ex materia & forma*: eſt ergo aliquid in rebus præter ſingulare. Et com. 5. *eiuſdem libri ait*, quod qui ponunt vniuerſalia eſſe nomina tantum, quibus nulla correſpondeat in re intentio communis, ſcientiam deſtruunt omnino. Accedit etiam alia au-
1. phyſ. 25. thoritas. *Genus*, inquit, *& differentia debent eſſe entia in rei veritate, quia partes rei, quæ ſunt ſecundum diffinitionem, præcedunt rem in eſſe*. Ex quo patet, quod ſi datur natura ſpecifica realis, detur, neceſſe eſt vnitas realis generi correſpondens. Ex his ergo, atque ſimilibus patet, quomodo non eſt abſurdum aſſerere dari, ſiue inueniri vniuerſale extra animam, præter o-
8. mnem operationem intellectus. Præterea, vniuerſale, ſecundum illius deſcriptionem, eſt aptum natum dici de pluribus. ſed res etiam eſt huiuſmodi: igitur vniuerſale eſt aliquid reale exiſtens, non in mente tantum conſiſtens. Sane, ſi prædicatur de re: eſt ergo in re extra animam exiſtente, quippe cum ſit ipſum quod quid abſoluta; diffinitio enim ad vniuerſale ſpectat: vniuerſale ergo eſt ens reale extra a-
9. nimam. Iterum, ignis generans ignem, non intendit ignem ſingularem; ſingularia enim ſunt præter artis naturæque intentionem. Ad vniuerſalem ergo ignem reſpicit, atque ita dari ignem vniuerſalem realem, neceſſe eſt omnino. vniuerſale ergo eſt ens reale extra animam.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

IN hac magnorum controuerſia Theologorum, ac phil. principum, non puto nobis eſſe multum laborandum, cum breui illius difficultas, atque obſcuritas auferri poſſit. Reuera, ſi vniuerſale pro ſecunda intentione accipiatur; ſic abſque dubio, eſt tantummodo opus intellectus, & hoc innuere volebant primæ rationes. At ſi pro re intelligatur, in qua eſt illa aptitudo, vt ſit in multis; illa profecto eſt realis, ſine operatione intellectus, & hoc aſtruere conantur, hæc quæ modo recitauimus argumenta. Verum illa aptitudo rei exiſtens realiter, non manet extra rem realiter, quaſi quoddam coreale, & abſolutum per ſe exiſtens; ſed ſolummodo per operationem extrahitur, congregatur, atque diſtribuitur intellectus negotiantis. hæc profecto ſi ita candide intelligantur, omnis prorſus ceſſat altercationis controuerſia: vnde vtramque partem recte; diuerſimode tamen ſenſiſſe profiteor. Cæterum, qui ita non intellexerunt, aut intelligunt, præpoſitas Vniuerſalia an
rationes, ſic eas ſoluere nituntur: & primam quidem hoc habeant
modo, nempe antecedens non eſſe verum dicunt, nec eiuſ- eſſe ex-
dem probationis conſequentiam: quia, inquiunt, natura i- tra ani-
pſa, circumſcripto actu intellectus; abſtrahit ab illa aptitu- mam.
dine, qua poteſt eſſe in multis. Porro, ſi ita res ſe haberet, vt
illi dicunt; tunc illa aptitudo eſſet accidens, vtpote ab in- 1.
tellectu producta. atqui accidens non producit ſubſtantiam: quomodo ergo ineſſet ſpeciei aptitudo eſſendi in multis naturalis? vnde licet hæc non ſeparetur à ſingularibus; ineſt tamen illis realiter, & non per operationem intellectus tantum. Natura ſiquidem humana, eſt alia à natura ſingulari, ſecundum illam aptitudinem; non tamen alia à natura ſin-
gulari, quia non alia à ſeipſa. Ad 2. Extra animam, nec color, 2.
nec hic color eſt ratio obiectiua; bene tamen color eſt in re aliquid, quod à nobis intelligi poteſt vt ratio formalis obiectiua viſus, idque per conceptum coloris formatem nobis occurrentem: hoc autem accidere dicunt ex parte intellectus concipientis. Sed tunc dubium eſt, ſi ille conceptus eſt coloris particularis, vel communis, & ſpecifici; ſi enim, vt quidam volunt, ſingulare non cadit ſub ſpeculationem intellectus: igitur ratio obiectiua formalis, conſtat ex communi illa aptitudine, quæ ineſt realiter ipſis ſingularibus: & ſic remanet adhuc lis ſub iudice. Ad confirm. dicunt, vniuerſale in actu, & rem, & aptitudinem ſignificare, rem vero obiectum, aptitudinem vero eſſe modum obiecti, ſine quo res nequaquam obiecta eſſe dicitur. Itaque res, non autem modus rei, actum præcedit intellectus, ſed hoc quoque eſt difficile intellectu. Etenim, ſi res non poteſt eſſe obiecta, ſine modo ſiue aptitudine eiuſdem: igitur, ſi vnum præcedit obiectum, & alterum ſimiliter. Ad aliam confirmat. eadem facilitate reſpondere tentant, quod videlicet res obiecta ſcientiæ realis ſit extra animam, non modus eiuſdem: vniuerſale autem in actu vtrumque ſignifi-
cat. Quam ob cauſam non ſequitur, vt vniuerſale ſit extra *Quomodo*
animam, quia res eſt extra animam. Sed hoc quoque mihi *vniuerſale*
perſuadere non valeo; ſi enim vniuerſale eſt illa aptitudo, *eſt extra a-*
quæ rei realiter ineſt: igitur ſi res eſt extra animam, & apti- *nimam.*
tudo ſimiliter, atque ita vniuerſale eſt extra animam, eo quidem modo, ſicut dictum eſt. Nec puto, eos, qui dixerunt vniuerſale extra animam inueniri, aliquod vniuerſale ab omnibus prorſus ſingularibus ſeparatum finxiſſe, alioqui abſurdiſſima eſſet illorum ſententia, ſed aptitudinem illam rei inſidentem, vniuerſale quidem fundamentaliter, non autem formaliter appellarunt; nam proprie vniuer-
ſale eſt opus intellectus. Ad 3. Dicunt relationem menſuræ 3.
non eſſe fundatam in aliquo vniuerſali, aut ſingulari, ſed in natura vna formaliter, quæ in ſingulari reperitur. ſed quænam ſit hæc natura, non explicant; fortaſſis eſt illa aptitudo, quæ ab aliis vniuerſale vocatur; nam ſi à ſingularibus non eſt ſecreta, & relationis menſuræ eſt fundamentum: eſt ergo illa natura formaliter, aptitudo ſpecifica, atque com-
munis. Ad 4. Indiuidua, extra operationem intellectus, in ali- 4.
qua communi natura comparari non poſſunt, proinde in rerum natura, non eſt aliqua diſtinctio: confirmatio quoque faciliter ab illis ſoluitur: dicunt enim Mercurium & Platonem, vna ſimilitudine non comparari, ſeu aſſimilari, ſed pluribus. Sed hoc mihi videtur deſtruere vnitatem ſpecificam, ac philoſophiæ fundamentum, quæ aperte docet omnes homines, participatione ſpeciei eſſe vnum hominem: illa autem ſpecies non eſt pura intellectus intentio, alioqui non eſſet ſubſtantia, quod eſt contra Porphyrium, & philoſophum. Præterea, ſi non eſt vna natura ſpecifica, in qua conueniant indiuidua humana; non maior erit inter Platonem & Mercurium, quam inter Platonem & piſcem naturæ conuenientia, quod omnibus modis eſt abſurdum.
Ad 5. Eodem modo ſoluunt, vniuerſale videlicet pro re ac- 5.
cipi extra animam: ſed dixi iam, rem illam non intelligi ſine illius aptitudine, quam ipſi vocant rei conditionem, atque modum; nam res ex ſui natura eſt particularis, aptitudo vero vniuerſalis, ſicut dictum eſt. Ad confir. ſimiliter reſp. videlicet res ipſas extrema contrarietatis eſſe: non res particulares, neque vniuerſales, alioqui hæc albedo, & hæc nigredo non eſſent contrariæ: Sed hæc reſponſio eandem patitur difficultatem, quam paulo ante moui, quum non explicentur illæ res, quæ, & quales ſint: ego autem illas voco aptitudinem illam ſpecificam. Ad aliam confir. aiunt, vniuerſale quod pro re accipitur, prædicari quidem, nõ tamen fieri ab intellectu, ſed vniuerſale tantummodo, quæ eſt aptitudo; quippe cum prædicatio rebus non debeatur, niſi aliquã habuerint intentionalem conditionem. Verum, res, quæ eſt extra animam, quomodo eſt vniuerſale, quum ex ſui natura ſit ens ſingulare? Itẽ, aptitudo, ſi omnino fiat ab intellectu, ita vt

non

Vniuersa. an habeant esse extra animam.

non in sit rei extra animam existenti, erit vtique pura intentio, vnde vniuersale dici non potest: non enim est substantia: vniuersale autem substantia est, alioqui genus & species, secundæ substantiæ nequaquam dicerentur. ex quo apparet, vniuersale non esse puram mentis fabricam, sed fundamentum habere extra animam, quæ plane est ipsa rei aptitudo, sicut dictum.

6. Ad 6. sub singularis nomine duo intelligi posse arbitrantur, nempe ipsam rem & singularitatem. si autem ipsa singularitas intelligitur, negant conseq. si vero res, tunc admittunt quidem consequentiam, sed antecedens negant; aiunt enim in singulari, multas vnitates existere, & non vnam tantum numeralem. Certe si plures sint vnitates in singulari; illæ profecto sub numero comprehenduntur: quare si nulla est vnitas specifica; sola profecto manebit vnitas numeralis: & sequentur, quæ recitauimus absurda. Ad confirmationem aiunt, differentiam numeralem permittere quidem vnitatem specificam: nam quamuis nonnulla numero sint discreta: sub eadem tamen specie continentur, quam tantum participant per operationem intellectus. sed eadem manet difficultas, nempe speciem non esse substantiam, pura sane intellectus intentio, substantia nequaquam est dicenda.

7. Ad 7. dicunt differentiam numeralem, & specificam non esse oppositas: propterea quæ numero differunt, specie conuenire, & hoc quidem illismet rebus, quibus inter se numero dissentiunt. sed hoc quoque est obscurum ad intelligendum: etenim si Mercurius & Plato, quatenus sunt homines à semetipsis non discrepent, in aliquo vno conueniant, necesse est. hoc autem esse non potest numeralis vnitas, multæ quippe sunt illæ: Igitur necesse est, vt sit vna specifica natura, in qua Plato, & Mercurius conueniant. Ad *confir.* aiunt, naturam intendere singulare non quidem discrete, sed confuse tantum: igitur speciem discrete, atque distincte intendit: primum enim studium naturæ est circa speciem conseruandam; hoc enim modo perpetuitatis æmula, voti compos redditur. Ad Auerro. rationes vnica ratione respondent, quod scilicet ipse pro natura passim intelligat formam.

7. met. 44. vnde ait, indiuiduum non inesse substantiam, nisi materiam & formam, ex quibus constat. Et ad authoritatem primi physicorum, dicunt, genus & differentiam explicare formam, quia nimirum ab eadem forma sumuntur, ideoque esse partes rei, atque ipsam, eo modo, quo forma præcedit compositum, rem in esse præcedere. Cæterum, si genus & species sumuntur à forma; illa profecto non est particularis, sed aptitudo illa, de qua sæpius locutus sum: & tunc sequitur idem, quod paulo ante statuere conati sumus. Itaque vniuersale non est pura intellectus fabrica, neque ens reale omnino per se existens, sed ex vtroque mixtum: ab vno quidem fundamentaliter, ab alio vero formaliter dependens. Cæterum, cui hæc non placent, abundet quantumlibet voluerit in sensu suo: ego autem his acquiesco.

Quomodo differentia sit in genere.

Ex his ergo patet, quomodo genus, differentiam quidem potentia, speciem vero actu contineat: nam cum illa aptitudo speciei sit proximior, eiusque conseruandæ studium gerit, idcirco actu differentiam specificam continere dicitur: genus vero magis remote, ac in quandam confusio: vnde & prædicatur de pluribus differentibus specie in eo quod quid, in illa vtique sua amplissima potestate, de qua sequens erit sermo.

QVÆSTIONIS DECIMÆ QVINTAE

CAP. I.

Genus secundum totam eius essentiam est in qualibet specie.

EXcussa iam illa controuersia de vniuersalis subsistentia, ad locum, vnde fluxit redeat oratio, nempe ad generis potestatem inuestigandam. Dixi enim genus suæ potentiæ plenitudine, differentiam complecti; libet modo quærere, & quidem non temere, si genus secundum totam eius essentiam sit in qualibet specie: etenim si potestate, differentias complectitur, iustum est percontari, an eadem essentiæ æqualitate sit in qualibet specie.

Quot modis dicitur genus.

Verum antequam hæc in medium afferantur; operæpretium fuerit scire, quam multiplex sit huius nominis significatio, tum secundum philos. 5. *met.* tum etiam secundum Porphyrium in prædicabili de genere:

1. Genus inprimis est continua aliquorum generatio, vnam speciem habentium: siue est multorum coordinatio ad vnum principium: Est, inquit Porphyrius, *aliquorum hominum aggregatio, qui quidem ad vnum aliquid, & inter se habent respectum.* Sic Romanorum collectio dicitur genus ab vnius habitudine, nempe Romuli: multitudo ergo Romanorum, connexam habet habitudinem adinuicem, quæ ab aliis distinguitur hominum generibus; & ad vnum aliquid, quatenus scilicet originem habet ab illo. *De genere.*

2. Dicitur etiam genus, quod est vniuscuiusque generationis principium, vel ab eo, qui genuit, vel ab eo loco, in quo quis genitus est; sic enim Orestem quidem dicimus à Tantalo genus habere: Platonem vero Athenienſem genere esse: Pyndarum vero Thebanum. Cæterum, principium generationis proprie est initium originis, nempe vis aliqua in patre, siue in patria manens; hoc enim indicant ipsamet Porphyrij verba: *Vel ab eo,* inquit, *qui genuit, vel ab eo loco, non ille qui genuit, nec ille locus,* q. d. principium generationis voco, vim aliquam occultam in patre, siue in patria manentem; de vi autem in patre latitante, sunt nobis præsto exempla, quæ in eius liberis continue perspicimus, vtpote morum, similitudinis, naturæq; conformitatem. *Pater.* De vi quoque, quam locus obtinet in his, quæ ibidem generantur, non modo homines nobis fidem faciunt, verumetiam cætera animantia, arbores, lapides, & id genus plurima, quæ loci naturam præseferunt: videmus enim quædam animalia in vno loco generari, in alio vero minime. *Locus.* Reuera, locus & vim habet generandi, & conseruandi, cuius præcipua pars est benigna cœlorum clementia, atque influxus. *Principiũ generationis.* Cæterum, istæ duæ generis significationes, quandam habent cum genere logico cognationem: nam quemadmodum genus primo modo multorum collectionem significat; ita etiam genus logicum, multorum dicit collectionem specierum: deinde sicut genus secundo modo, est generationis principium; sic genus logicum est intrinsecum suarum specierum principium. *Genus logicum.* genus autem logicum sic diffinitur: quod scilicet prædicetur de pluribus differentibus specie in eo quod quid. Cæterum, genus sumi potest pro secunda intentione, quæ hic proprie diffinitur, non ipsa quidditas sub illa secunda intentione, vt quidam volunt; quidditas enim sic concepta, non dicit vnũ conceptum per se, sed potius per accidens, vtpote ex re, & intentione aggregatum. atqui, vt dicitur 7. met. diffinitio dicit vnum per se. ergo &c. *Intentio diffinitur.* Adde, quod logicus per se, secundas speculatur intentiones, primas vero non ex professo; sed quatenus sunt secundarum fundamenta. Intentiones igitur logicæ, quæ significant conceptus in anima per se vnos, diffiniuntur. Accedit ad hoc, quod *complexorum non sit diffinitio*. *7. met. 18.* quod igitur diffinitur, vnum sit in natura, necesse est. Itaque, quocunque modo dicatur, nempe, quod res sub intentione, siue ipsa intentio diffiniatur in concreto; ad hoc tandem deueniendum est, vt dicamus, ipsam intentionem diffiniri, in eo quod quid; genus enim significat essentiam per modum substantiæ: substantiæ autem proprium est, aliis substare. *Quomodo genus significat substantiam.* Cum ergo materia substet formæ, vtpote formarum receptaculum, atque fundamentum, genus vero vicem materiæ subeat; hac de causa, sic illud prædicare dicimus: genera namque atque species per modum per se stantis significantur; ideo in quid prædicari dicuntur, & re, & modo simul: differentia autem, re tantum. Itaque intentio, quatenus est apta nata fundari in quidditate sic prædicabili, sic diffinitur: nam intentio sola de pluribus differentibus numero prædicatur: fundamentum ergo intentionis prædicatur, cuius termini sunt ipsæ species, de quibus prædicatur genus: ergo est relatio prædicabilis, quod prædicatur de pluribus differentibus specie. *Qualis intentio.*

4. Adhuc & quarto modo apud Porphyrium genus nominatur, cui supponitur species. Ad horum fortasse similitudinem dictum est: etenim principium quoddam est huiusmodi genus earum, quæ sub ipso sunt, specierum.

5. Videtur etiam multitudinem continere omnium, quæ sub eo sunt specierum. genus præterea nominatur aliquarum passionum subiectum, sicut superficies, figurarum superficialium genus dicitur, & corpus figurarum corporearum genus. hoc autem modo vocatur genus subiectum, quod alij vocant genus philosophicum, nempe generationis corruptionisque materiam. Ex quo patet illa esse eiusdem generis philosophici, quæ eandem participant materiam transmutabilem; propterea corruptibile, & incorruptibile plus quam genere differre, nonus meta. liber protestatur. Illa autem sunt eiusdem generis logici, quæ in communi prædicabili conueniunt, quod de pluribus differentibus specie prædicatur. His ita elucidatis, dico genus prædicabile, quatenus est contractum ad aliquam speciem per differentiam specificam, secundum totam ipsius essentiam, virtutemq; illi inesse, atq; in illa saluari. *Quomodo genus adest speciebus.* Animal siquidem contractum ad hominem, non potest esse alicuius operationis principium, quæ ab homine fieri non possit, nisi per accidens aliquid impedierit. Itaq; totũ vniuersale, cuilibet parti, secundum totam virtutẽ, atq; essentiam adest:

non

De genere. non sic autem totum potentiale, atque integrale; alterum enim nec secundum totam essentiam, neque etiam secundum totam virtutem adest: alterum vero, vna illarum, essentia scilicet, non autem virtute.

CAP. II.

Argumenta contraria.

1. Contra prædicta sic arguere possumus: Id diffinitur,
cui conuenit diffinitio. sed rei subiectæ, non autem intentioni conuenit diffinitio; id enim, quod prædicatur de speciebus in quid, non est intentio generis: Etenim absurdum est dicere: homo est genus: sed bene homo est animal. Neque conuenit aggregato ex re, & intentione, quippe cum huiusmodi aggregatu prædicatio in quid conuenire nequeat: altera namque pars illius, ad alicuius speciei attinet quidditatem. Animal ergo, quod generis intentioni subijcitur, prædicatur de homine & leone: non autem animal genus, neque genus. Adde, quod omne prædicabile dicit formam totius. sed genus materiæ partem sumit, differentia vero formæ: non conuenit ergo illi forma totius, & ex consequenti prædicabile dici non po-
2. test. Non ergo genus de specie prædicatur. Item, omne quod prædicatur, totum illius esse de quo prædicatur, enuntiat. at genus non dicit totum esse speciei, nempe esse, quod à differentia recipit: igitur genus non prædicatur de specie. Accedit ad hoc, quod si genus prædicetur, non tamen de pluribus speciebus, quod sic patet: Quæ conueniunt in aliquo indiuisibili, sunt idem essentialiter: sed genus est indiuisibile secundum essentiam: quæ ergo sub illo conueni-
3. unt, sunt idem essentialiter. Amplius, genus etiamsi pro re subiecta intentioni sumatur; adhuc tamen non prædicatur de pluribus differentibus specie: pars siquidem non prædicatur de toto: genus autem cum se habeat vt materia, differentia vero vt forma S.inet. Est ergo pars essentialis speciei: non ergo prædicatur de specie. Adde, quod genus est quoddam vniuocum, quia scilicet est prædicabile: non ergo est analogum, nec dicitur secundum prius & posterius. Sane, vnius rei vna est diffinitio, 6. Top. non ergo tot modis genus est diffiniendum. Diffinitio præterea per priora atque notiora datur, 6. Topic. sed huiusmodi diffinitio non est talis; prædicari enim cuiuslibet est vniuersalis proprium. Insu-
4. per, species non est prior, neque notior genere; correlatiua enim sunt simul vera, simulque nota: ergo, &c. Præterea, genus in vna tantummodo specie saluari potest: non ergo prædicatur de pluribus differentibus specie. Sane, in quocunque saluatur diffinitio alicuius; & ipsum quoque diffinitum saluari potest. sed diffinitio animalis in solo homine saluari potest, cæteris eiusdem speciebus destructis: igitur animal in solo homine saluari potest. Reuera, si fuerit aliquod vniuersale, vt dicitur primo poster. sub quo vna tantum species continetur, demonstreturque passio de illa specie, poterit vtique in illa saluari. Ergo, &c. Adde, quod genus prædicatur denominatiue: ergo non prædicatur in quid. Quantitas enim de linea, superficie, & corpore denominatiue prædicatur: nam dicimus lineam esse quantam, superficiem, atque corpus: Ex his ergo atq; similibus patet, generis diffinitionem nō esse legitimā, ac recte dispositam.
5. *Contra alia sic arguo:* si genus secundum suam essentiam esset in qualibet specie; tunc plane duæ differentiæ oppositæ formaliter in eodem actu inuenirentur: differentiæ enim diuisiuæ generis virtutem, potestatemque consequuntur. propterea diffinitio esse rei indicat: diuisio vero, posse. Quare, si genus secundum totam eius essentiam esset in qualibet specie; duæ quoque differentiæ generis essent in qualibet specie, quod est impossibile. Accedit ad hoc, quod tunc genus in vna eademque specie saluari posset, eidem namque speciei, differentiæ formaliter oppositæ inessent. sed hoc aduersatur philos. 5. physicorum, vbi loquens de differentiarum sub eodem genere, oppositione, ait, quod si vnum oppositorum inuenitur in rerum natura; necesse, & alterum inueniri. Quare, vtramque differentiarum in rerum natura, necesse est inueniri: genus ergo in vna specie saluari non poterit, & ex consequenti non est secundum essentiam in qualibet specie. Patet ergo quo nam pacto genus non sit
Soluuntur argumenta. essentialiter omnino in qualibet specie. Porro, ad hæc atque similia sic respondere poterimus: & primi quidem negatur maior, quippe cum illud, quod prædicatur, non
1. diffiniatur, sed intentio potius, quæ in id fundatur, quod prædicatur, quæ quidem per suum nota fit fundamentum. Neque id quispiam absurdum reputabit, nempe rationis relationes per sua diffiniri fundamenta, cum philos. 5. *met.* relationum realium species, siue modos, per ipsarum fundamenta distinguat. In causa autem est, modica specificarum entitas differentiarum, quæ nos facile fugit: Relationes autem rationis minoris sunt, quam relationes reales entitatis. Itaque maior illius argumenti sic est intelligenda: illud diffinitur, cui plane quidditatiua conuenit diffinitio. sed tunc minor est falsa, quippe cum rei substratæ, generis diffinitio nequaquam conueniat quidditatiue, sed denominatiue potius: ipsi vero intentioni, quidditatiue. Ad *confir.* dico, genus habere rationem totius vniuersalis respectu specierum, atque de ipsis prædicari, quando consideratur in communi, sub nulla specie contractum: secus autem se habet, si sub vna conclusum specie consideretur: tunc enim subit rationem materiæ, siue partis materialis: species vero totius. Ad 2. Quamuis genus non dicat totum esse speciei 2.
distinctum; bene tamen eiusdem indicat esse confusum; species namque à genere, confusum, à differentia vero distinctum obtinet esse. Ad *confir.* patet solutio ex prædictis: species enim non actualiter, sed potentialiter in genere cōtinentur, hac de causa, non est necesse, vt quæ in genere conueniunt, eiusdem sint speciei. Ad 3. Pars non prædicatur de 3.
toto per modum partis; nam falsum est dicere. homo est animalitas; bene tamen ratione suppositi, quod concernit, per modum totius prædicari poterit in concreto; adeoque hæc est vera homo est animal. Ad *confir.* dico, genus bifariam accipi, proprie scilicet, vtpote, quod in speciei diffinitione ponitur, & prædicatur in eo quod quid, atque ita est vniuocum prædicabile: alio vero modo communiter, sicque sese extendit ad quodcunque ipsius significatum: vnde hoc modo non est vniuersale, sed analogum. Ad aliam *confir.* verum est vnius rei, vno modo consideratæ, vnam tantum diffinitionem esse. At diuersimode intellecta, plures habere poterit: propterea genus diuersis est diffinitionibus distributum. Ad phil. auth. dico, illam esse intelligendam de vera diffinitione, non autem de hac descriptione, quæ tamen per notiora datur: species namque, vt terminus ad quem, notior est genere, vt termino à quo. Patet ergo, quare ge- 4.
nus tot contineat descriptiones. Ad 4. Prædicabile aptitu- *Quomodo*
dinem, non autem actum indicat prædicandi: proinde spe- *genus saluatur in*
cies in vno quidem indiuiduo, genus vero in vna specie, *vna specie.*
saluari potest. genus præterea accipi potest pro communi sua amplitudine, qua sese extendit ad quodlibet sui significatum; & sic absque dubio, in vna tantum specie saluari non poterit. Alio modo, pro genere prædicabili intelligitur; & hoc etiam bifariam, vel pro genere physico, & ita secundum totam suam potestatem, in vna sola specie nequit consistere, præsertim si corruptibilium genus extiterit: alio vero modo pro genere logico; & hoc iterum dupliciter, vel in sua latitudine, vel vt contractum ad aliquam speciem: primo quidem modo minime: secundo autem bene saluari poterit, sicuti dictum est. Ad *confir.* dico, quantita- *Denominatiue.*
tem non proprie denominatiue de aliqua suarum prædicari specierum, sed communiter tantum: proprie namque prædicatur concretum accidentale, vt album de homine: communiter vero, quidquid huius simile. Itaque cum dicitur, linea est quanta, id est, habens quantitatem, tanquam accidens, falsa est oratio: vera autem, si dixeris: linea est habens partes integrales. Ad 5. quamuis duæ differentiæ for- 5.
maliter oppositæ, generis in sua communitate considerati, potestatem consequantur, atque ita in vtra illarum saluari non possit; non tamen generis ad aliquam speciem contracti potestatem sequuntur: duo ergo formaliter opposita in eodem esse, argumentum probare non potest. Ad *confir.* ex
prædictis patet solutio. Sed *dicet aliquis*, cum species conue- *Genus non*
niant in genere, nunquid genus dicat vnum ex parte rei an *dicit vnū*
tantum ex parte intellectus? Sane, genus vno modo secun- *ex parte*
dum se, & absolute considerari potest, sicque nec vnum, ne- *rei.*
que plura dicit; sed de eo tantum recta ac vera prædicatio- 1.
ne ea prædicantur, quæ ad illius essentialem, & quidditatiuum intellectum pertinent. Alio autem modo, secundum 2.
esse, quod in singularibus habet, neque ita vnum dicit ex parte rei, cum propemodum tot sint naturæ, quot indiuidua, si realiter loquamur. Postremo, genus intelligi potest 3.
secundum esse, quod habet in intellectu, atque ita genus dicit vnum prædicabile de multis. ex quo patet genus, citra omnem intellectus operationem, non dicere vnum ex parte rei. Reuera, quidquid significat vnum ex parte rei, aut vnum indiuiduum, seu naturam, aut quidditatem communem pluribus significat: quorum aliquid generi non competit. propter suam scilicet potentialitatem, speciei vero congruit essentia, siue natura communis, quia videlicet est magis in actu; hac de causa, hæc vnum ex parte rei; illud vero dicit minime. Ex quo patet, genus eiusdem non esse cum specie conceptus obiectiuus: Est autem cōceptus obiectiuus, *Obiectiuus*

De genere. ipsum obiectum conceptibile, quod formali concipitur, &
intelligitur concepto: formalis vero est species intelligibi-
Formalis. lis, siue actus intelligendi, qui plane multiplex est, secundum
obiectorum multiplicitatem: de hoc autem dubium non
est, quin non sit vnus speciei, generisque conceptus: de obie-
ctiuo vero, nempe, an huic nomini animal, siue alterius ge-
neris, aliua præter obiectiuos specierum, respondeat conce-
ptus, nonnulla est inter sapientes controuersia. quam vt cō-
modius intelligatur, in alio capitulo examinandam esse
puto; sic enim omnia distinctius, faciliusq; intelligi possunt.

C A P. III.

Generis, ac speciei non esse vnum, eundemque conceptum.

Genus habet distinctum conceptum. De hac controuersia, quidam sic locuti sunt, conce-
ptum videlicet generis obiectiuum vnum esse, ab
aliarum conceptibus specierum discretum, atq; ex
natura rei distinctum. Reuera, intellectus, de gene-
1. ris conceptu non ambigit, dubitat vero de conceptibus spe-
2. cierum non est ergo vnus vtriusq; conceptus. Sane, eadem
in vno eodemq; conceptu conuenire, atq; differre, est omni-
no impossibile. sed species conueniunt in conceptu generis,
conceptibus autem differentiarum distinguuntur: conce-
ptus ergo generis est per se discretus, atq; distinctus à conce-
3. ptibus specierum. Adde, quod genus prædicatur in quid, &
vniuoce. vnum ergo dicit conceptum, secundum cuius vni-
4. tatem de suis speciebus vniuoce prædicatur. Adde, quod
pars distat à toto, siue partiale à totali. sed generis conce-
ptus simul cum conceptu differentiæ, speciei cōstituit con-
ceptum, ab vtroq; ergo distinguitur. Profecto, circumscri-
pto omni actu intellectus, adhuc tres conceptus apparent
distincti, atq; discreti: nam eum concipitur genus, aut certe
aliquid rei in specie cōcipitur, aut nihil. si nihil, fictitia pro-
fecto esset talis conceptio. Si vero aliquid rei in specie, aut
idem, aut aliud. si vero idem, tunc absque dubio, idem esset
conceptus generis & differentiæ, quod antea reprobaui. si
vero aliud, habetur intentum, quod videlicet distinctio in
5. re, conceptuum distinctionem præcedat. Præterea, vna res
conceptibilis, vnius conceptus adæquati formandi aptitu-
dinem habet: non potest ergo simul diuersos formare con-
ceptus. Accedit ad hoc, quod differentia, omni rationis actu
prior, est differentia ex natura rei. sed obiecta naturaliter
præcedunt actus; & obiectorum vtique distinctio, actuum
distinctionem præcedet. In re igitur, est aliqua actualis di-
6 stinctio, quæ conceptuum distinctionem præcedit. Hæc at-
que similia adducta sunt, & adduci possunt, quibus gene-
ris conceptum distinctum esse ostendunt. Profecto, si idem
omnino est conceptus vtriusque; tunc verum esset dicere,
quot sunt conceptus specierum, tot esse & generis, quod est
falsum. sin autem idem sit vni tantummodo speciei; tunc de
vna tantum prædicabitur. Adde, quod tunc genus esset æ-
quiuocum; esset enim multa, secundum multas rationes
specierum. At genus de suis speciebus æquiuoce non præ-
dicatur: genus ergo habet distinctum conceptum ab aliis
Soluuntur rationes. specierum conceptibus. Porro, *his ita respondere* quidam co-
nati sunt, & ad primam quidem sic: Intellectus, inquiunt,
1. de conceptu generis obiectiuo certus esse potest, de conce-
ptibus vero specierum obiectiuis, dubius, non ob id tamen
à rebus, sed à modo concipiendi diuersitas proficiscitur v-
triusque. sed quomodo, quæso, conceptuum diuersitas ha-
beri potest, nisi ex obiectorum diuersitate? obiectorum au-
2. tem diuersitas, à rerum diuersitate procedit. Ad 2. eadem
facilitate respondent, nempe alium esse conceptum gene-
ris, à conceptibus specierum, non quidem ante conceptio-
nem, sed in ipsa tantum conceptione, siue dum illi concipi-
untur. Sane hæc responsio in idem labitur, si firmum erit il-
lud fundamentum, scilicet genera & species non esse puros
mentis conceptus, sicut paulo ante dixi folio 231. alioqui, si
illud fundamentum in ruinam iuerit; tota quoque moles
3. ædificii erit casura. Ad 3. sic *resp.* Quia, inquiunt, prædicatur
in quid vniuoce, ideo alium habet conceptum obiectiuum;
non quidem ante conceptionem: volunt ergo isti conce-
ptus obiectiuos ex sola pendere animi cogitatione, quod
quidem approbo, & idem ipse sentio; formaliter tamen,
non autem fundamentaliter, sicut superius diffuse, copio-
seque differendo ostendi. Ex his patet, quid sit ad illarum
Alia rationes quod genus habeat distinctum conceptum. rationes dicendum. Accedunt ad illam primam sententiam,
& aliæ rationes nequaquam contemnendæ. Reuera, si ge-
nus proprie, & in quid prædicatur de specie. secundum ergo
conceptum, à speciei conceptu distinctum, prædicatur; alio-
qui eiusdem de se esset prædicatio, quod est absurdum. No-
1. men præterea generis non esset vniuocum, nisi vnum si-
gnificaret conceptum. Item, quæ in aliquo vnō conueni- *De differentia.*
unt; in illo profecto sunt magis vnum, quam in illo, in quo
differunt, alioqui non essent differentia, sed potius primo 2.
diuersa. Illud ergo, in quo sunt idem, est magis vnum, quam 3.
illa, in quibus differunt. sed species propriis differentiis di-
stinguuntur, & genere conueniunt genus ergo est magis v-
num, quam differentiæ, quibus species inter se sunt discre-
tæ, atq; distinctæ, quod profecto fieri non posset, nisi gene-
ris, in quo conueniunt, aliquis vnus esset conceptus, alioqui
inter conceptus generis, & differentiarum nihil interesset,
quod plane constat absurdissimum esse. Tunc sane nulla es- *Quomodo conceptus generis sit vnus.*
set specierum connexio, & æque homo a leone, ac à lapide
differret. Sed *dicet aliquis* quonam modo conceptus generis
est vnus? dico genus posse per se primo intelligi, vt ad a qua-
enim intellectus obiectum, atque ita, conceptus generis est
vnus numero, sicuti intellectio est vna numero: alio modo,
genus non per se primo intelligi potest, veluti in speciebus
existens, sicq; in diuersis distinguitur; tametsi in se sit vnus
numero bene ergo dictum à philo. 10. met. genus hoc modo
esse diuersum in diuersis speciebus. Patet ergo, quomodo
conceptus generis sit vnus, quomodo etiam se habeat ad
species: Etenim differentia est vltimus actus, quo species est *Actum vltimum.*
in actu, ac suam obtinet potestatem. genus vero ad vlti-
mum actum se habet, vt quoddam potentiale. Reuera, sicut
se habet diffinitio ad diffinitum; sic partes diffinitionis ad
partes diffiniti 7. met. & 8. met. dicit diffinitionem debere
esse longam, ac quid, & quale exprimere. Porro, in specie,
quæ proprie diffinitur, duæ tantum sunt partes essentiales,
nempe actus vltimus, id est, differentia specifica, & actus *Potentiale.*
potentialis, genus scilicet. A differentia igitur vltima, spe-
cies & rei, & diffinitionis vnitatem sortitur, quippe cum sit
causa vnitatis completiua: genus vero se habet, vt quod-
dam potentiale ad huiusmodi actum. Isti autem conceptus
generis, & differentiæ non fiunt sola intellectus operatio-
ne, quippe cum vnicæ rei, vnius actus producendi conue-
niat aptitudo, aliter non esset cognoscibilis; secundum e-
nim illum actum, immutat intellectū ad sui cognitionem,
atque notitiam: varietas ergo in conceptibus, ex varietate *Varietas obiectorum.*
pendet obiectorum: obiecta autem præcedunt actus, & di-
stinctio obiectorum, distinctionem actuum. Itaq; diuersi-
tas intentionis, quæ est in conceptibus, diuersitatem in ob-
iectis indicat priorem esse, eamq; realem, vel saltem ex na-
tura rei. Ne ergo generis, atq; differentiæ conceptus sint o- *Distincti conceptus.*
mnibus modis fictitii, & pura intellectus machinamenta,
libere fateri possumus, aliquam in rebus naturam illis cor-
respondere, etiam sine omni prorsus mentis fabrica, atque
structura. Sunt præterea inter se distincti, vt sæpe dixi. sunt
enim essentialiter intra conceptum generis & differentiæ.
Quare, aut vtraq; ratio est essentialis intra conceptum spe-
ciei, aut non. si non: diffinitio ergo aliquid includit, quod
non spectat ad speciem essentialiter, quod est falsum. si vero
sic; conceptus ergo generis, & differentiæ sunt inter se di-
stincti. Adde, quod tunc esset nugatio, vt dixi. nec excusa-
tur, ex diuerso modo intelligendi. Sane diffinitio est eadem
adæquate diffinito. sed conceptus iteratus non est ita. aliter
ergo conceptuum superabundaret. Patet ergo quomodo
conceptus generis sit vnus, distinctus à conceptibus specie-
rum, atq; differentiarum, deniq; quomodo ex parte rerum,
aliquam habeat correspondentiam. alia patent ex superio-
ribus.

C A P. IV.

An differentia diuisiua generis inferioris, includat formaliter differentiam superioris.

Quoniam hactenus ostensum est, quomodo genus
conceptum habeat distinctum, à speciei, atq; diffe-
rentiæ conceptu, subit in animum, si de differen-
tiis inter se diuersorum generum, idem sit sentien-
dum. Vt autem hoc facilius sit intellectu; non ignorare de-
bemus, in vnoquoq; prædicamēto (teste Porphyrio in præd.
de specie) inueniri quædam generalissima, & rursus alia spe- *Generalissimum.*
cialissima: & inter generalissima, & specialissima, alia me- *Specialissimum.*
dia Est autem generalissimum quidem, supra quod non est
aliud superueniens genus: specialissimū autem, post quod
non est alia inferior species. Inter generalissimum autem,
& specialissimum, genera & species sunt eadem, secundum
diuersum respectum prædicanda. Porro, quæ à Porphyrio
dicta sunt, collectiue sunt intelligenda, vt sit sensus: in o-
mnibus prædicamentis, quædam sunt, quæ generalissima
vocantur, non quod in singulis prædicamentis plura sint
generalissima, sed quod in singulis, singula sint generalissi-

ma. Et

De differentia. Arbor Porphyrii. Subſtantia. Corpus. Corpus animatum. Animal. Homo.

ma. Et quod hæc extiterit Porphyrii ſententia, contextus verborum eiuſdem manifeſtat. Sit, inquit, *manifeſtum in vnoquoque prædicamento, quod dicitur: ſubſtantia eſt quidem & ipſa genus ſub ſubſtantia autem eſt corpus: ſub corpore animatum corpus, ſub quo, animal: ſub animali vero, rationale animal ſub quo homo: ſub homine vero Socrates & Plato. horum autem ſubſtantia generaliſſimum, eo quod genus ſit ſolum. homo autem ſpecialiſſimum, eo quod ſolum ſpecies ſit. corpus vero ſpecies eſt ſubſtantiæ genus autem corporis animati: & animatum corpus ſpecies quidem eſt corporis genus vero animalis. animal autem ſpecies quidem eſt corporis animati genus vero animalis rationalis. ſed rationale animal, ſpecies quidem eſt animalis, genus autem hominis. homo vero ſpecies eſt rationalis animalis, non autem genus particularium hominum ſed ſolum ſpecies: & omne, quod ante indiuidua proximum eſt ſpecies erit ſolum & non genus.* Deſcendentibus autem ad ſpecialiſſima, opus eſt per media deſcendere, ac ſpecificis differentiis diuidere, atque ita per multitudinem ire: aſcendentibus autem ad generaliſſima, colligere multitudinem, in vnum enim collectiuum multorum, in vnam naturam, ſpecies eſt, & magis id, quod eſt genus. Cæterum, hoc intellige de extenſiua collectione, non autem intenſiua. nam ſic ſpecies eſt magis collectiua, dicit enim naturam omnino indiuiſibilem formaliter: vnde & atoma vocatur. genus vero naturam formaliter diuiſibilem ſignificat. Accedunt ad hæc differentiæ laterales, quæ ſunt ſuperioris diuiſiuæ, inferioris vero conſtitutiuæ. vt ſubſtantiæ, diuiſiuæ differentiæ, corporea, & incorporea: omnis enim ſubſtantia, aut corporea eſt, aut incorporea. corporis vero, animatum, & inanimatum: corporis autem animati, ſenſibile, & inſenſibile: animalis vero, rationale, & irrationale: animalis autem rationalis, mortale, & immortale: homo demum, quæ eſt ſpecies ſpecialiſſima. His ita delucidatis, dubium modo eſt, an differentia ſpeciei, vtpote rationale, formaliter includat, ſuperiorum differentias generum, nempe corporeum, ſenſitiuum, & id genus alia. Et quidem in principio, multæ in mentem rationes veniunt, quæ nobis ſatis efficaciter perſuadent, ſenſitiuum formaliter in rationali non includi.

Quod differentia inferior includit ſuperiorē.

1. Etenim ſi vltima differentia, omnes præcedentes ſuperiorum generum includeret, hoc profecto ei non competeret, ni totam rei ſubſtantiam diceret, quod plane conſtat eſſe falſum; tunc enim genus ad rei diffinitæ ſubſtantiam non pertineret, quod certe philoſopho aduerſatur 7. & 8. aſſerenti rei diffinitioni duo adeſſe neceſſario, genus ſcilicet, & differentiam: quorum alterum, formæ, vtpote differentia; alterum vero, materiæ, nempe genus, vice fungitur.

2. Amplius, omnis diffinitio, aut datur per genus primum, & differentias intermedias, ad vltimam vſque differentiam ſpecificam: vel per genus proximum, & ſpecificam, atque vltimam differentiam tantum. Si ergo differentia vltima formaliter ſuperiores includit, quouis iſtorum modorum res diffiniatur, ſemper continget nugatio. Reuera, ſi omnes propemodum differentiæ intermediæ, in rei diffinitione ponerentur, atque in vltima omnes clauderentur; idem abſque dubio, bis repeteretur, quod certe rectæ diffinitioni minime congruit. Adde, quod rectæ diffinitioni, rectus ac legitimus ordo eſt attribuendus, qui plane in hoc maxime conſiſtit, vt vnum ſeſe habeat; vt materia, & prius: aliud vero, vt forma & poſterius. Quod ſi vltima differentia, cæteras formaliter includeret, periret penitus ordo huiuſmodi, deſtrueretur que. Item, ſi res ita ſe haberet; tunc differentiæ non eſſent primo diuerſæ: ſiquidem rationale, & irrationale in differentia ſuperiori generica primo conuenirent, denique prædicatio vnius de altera, non eſſet immediate negatiua, quippe, quæ in generica conuenirent. Accedit ad hoc proceſſus in infinitum; nam ſi rationale, & irrationale in ſenſitiuo conueniunt: aut igitur ſeipſis, aut aliis differentiis differunt: non quidem ſeipſis; tunc enim eſſent primo diuerſæ, & ita in nullo conuenirent. ſi vero aliis, ſtabitur tandem ad primo diuerſa, aut ibitur in infinitum.

4. Præterea, quod includit aliquas differentias actu, atque formaliter, proculdubio, veræ ſpeciei rationem habet: ſi ergo vltima differentia, alias formaliter includeret; ſpecies eſſet, & non differentia: & ſic conſtitueretur, & non conſtitueret. Hæc autem, atque ſimilia dici, & adduci poſſunt ad huius poſitionis ſtatuendam ſententiam.

Soluuntur argumenta.

1. Poſſet tamen ſic *ad argumenta reſpondere*, & ad 1. quidem aſſerendo, vltimam differentiam eſſe totam rei ſubſtantiam virtualiter; non tamen ſecundum omnem modum cognoſcendi. Sane Philoſ. 7. *met.* dicit diffinitionem eſſe rationem, quæ eſt ex differentiis, & harum ex finali, ſubſtantia rei eſt, ſi diuiſio fiat ſecundum rectum. Itaque, finalis differentia eſt tota ſubſtantia rei: ſubſtantia vero rei, differentias priores complectitur omnes, & genera

etiam. Vltima ergo differentia formaliter complectitur præcedentes. Dices, ſi ita res ſe haberet; tunc genus ſuperfluum aliquod in diffinitione reputaretur. differentia præterea eſt pars non ergo totam dicit ſubſtantiam rei. Philoſophus quoque ita eſt intelligendus, vltima differentia eſt tota ſubſtantia rei, completiue ſcilicet, quia nimirum totam complet diffinitionem: non autem quod totam diffinitionem includat. Verum ad hæc ſic *reſpondere* valemus, nempe genus ſignificare totam rei ſubſtantiam, confuſa quidem, atque per determinabilis, contrahibilisque modum; differentiam vero determinate, atq; per modum contrahentis, atque determinantis. Qualibet præterea pars diffinitionis, totam ſignificat rei eſſentiam. Neque dicendum eſt, vltimam differentiam ſignificare totam rei ſubſtantiam completiue tantum, alioqui non prædicaretur de diffinito in recto in primo modo dicendi per ſe, quod plane contra philoſophum militat primo poſt. pars enim, etiam eſſentialis non prædicatur de ſuo toto; nam illa eſt falſa homo eſt anima, aut homo eſt materia; tametſi ſint hominis partes eſſentiales. Itaque illud, quod per ſe prædicatur de aliquo in primo modo dicendi per ſe; ſine dubio, in illo formaliter includitur. ſed ſuperioris generis differentia per ſe de differentia vltimi generis prædicatur. quemadmodum docet philoſophus 7. met. diuidere differentias per differentias per ſe, & non per differentias per accidens: ergo, &c. *Dices*, hoc eſſe intelligendum prædicatiue, non autem diuiſiue, veluti fixio pedum diuidit hominis pedes per ſe; non tamen pedalitas, vt ita dicam, de fixione pedis prædicatur. Verum, ſi omne diuiſum eo modo in modis diuidentibus includitur, quo plane modo diuiditur: igitur, ſi differentia communis, ſiue ſuperior, in differentias vltimas per ſe diuiditur; in illis vtique per ſe erit incluſa. 1.

Dicendum ergo huiuſmodi ſic *ſolui* poteſt, vt dicamus differentiam vltimam, materialiter acceptam, & quantum ad id, quod eſt, non ſolum ſpeciem; verumetiam præcedentes concludere differentias: formaliter vero intellectam, & ſpeciem conſtituere, & genus contrahere, non autem differentias ſuperiores includere, ſiquidem hoc modo genus per ſe de differentia non prædicatur, neque differentia de alia differentia. Ad

2. tunc nugatio contingeret, quando idem, eodem modo bis repeteretur: quod autem in propoſito ſecus ſe habet; nam prius confuſe, atque indeterminate, ſecundo vero diſtincte, atque determinate intelligitur. Quando igitur, magis commune minus commune includit, modo illud præcedat, aliud vero ſequatur, nullum committitur nugationis vitium; non enim eſt nugatio, ſi quis dixerit, animal hominem currere, nec etiam ſenſibile rationale, quandoquidem maius in minori, non autem minus in maiori includatur. 2.

Ad *conſe.* dico, in diffinitione ordinem inueniri, qui certe eſt inter magis minusque commune; idemque non eſſe impedimento, quo minus differentia vltima, ſuperiores includat. Ad 3. differentiæ ſunt primo diuerſæ, quia etſi in ſuperiori differentia conueniant; illa tamen per alias non diuiditur differentias. Ad *conſeq. neg. conſeq.* immediata enim illa dicenda, qua in ſyllogiſmo non eſt altera prior, ſicuti eſt illa, nullum rationale eſt irrationale. hac namque, nulla eſt ſyllogiſtica prior. Ad aliam *conſe.* dico, ea quæ conueniunt in ſuperiori differentia, ſeipſis differre; nec opus eſſe, vt quæcunque in aliquo conueniunt, ſi differentiæ fuerint, per alias differentias diſtingui, atque diſcerni. ſiquidem in proceſſu huiuſmodi, ad eas tandem deueniendum eſt, quæ ſeipſis diſtinguuntur, veluti ſunt differentiæ, quibus genus generaliſſimum diuiditur. 3.

Ad 4. quod includit aliquam differentiam, ſicuti conſtituta res, conſtituentem includit; illa proculdubio, vera ſpecies vocari poteſt. at ſi differentiam incluſerit per modum contrahentis tantum, ſic veræ ſpeciei authoritate carebit. Patet ergo quomodo differentia vltima, ſuperiores includat, denique qualis ſit in diffinitione ordo. res enim diff. nibilis ſi ſecundum ipſius partes conſideretur, ordinem quidem habet; ſi vero ſecundum ſignificationem partium, ordine vacat: qualibet namque pars diffinitionis, totam dicit eſſentiam rei, diuerſimode tamen. Hoc modo ſit reſponſum ad primam quorundam ſententiam. 4.

Quod differentia materialiter non formaliter includat superiores.

Ad aliam vero dico ſi differentia vltima, materialiter tantum, non autem formaliter, ſuperiores includeret; multa profecto ſequerentur abſurda, inprimis quia differentia quantum ad id, quod eſt, ſiue, vt alii dicunt, materialiter intellecta, eſt potius ſpecies, quam differentia: ſpecies autem formaliter ſuperiores includit differentias. 1. Si præterea ob rationem materialem, aliquid poſſet includi in albo formaliter. tunc ſane in albo ſubſtantia includeretur, album enim quoad ſuum materiale eſt corpus, quod eſt formaliter ſubſtantia; & tamen 2.

De differentia. nemo audebit dicere in albo substantiam includi. Adde,
quod tunc differentia superior absolute esset extra omnem
3. differentiam inferiorem; formale enim illius, ab alterius
formali esset discretum: à formali autem sumitur potissi-
4. ma distinctionis ratio. Item, quod prædicatur de aliquo in
abstracto, in illo formaliter includitur; in abstractis enim
7. met. 43. prædicatio vera non est, nisi formalis. sed *differentia superior prædicatur de inferiori in abstracto.* fixio est pedalitas, vbi fixio,
inferioris, pedalitas vero, superioris subit rationem differentiæ: superior ergo differentia, est de formali conceptu
3. inferioris. Reuera, si ad conceptum formalem inferioris
non spectaret; tunc inferior esset simpliciter simplex; cum
aliquo enim non conueniret formaliter. sed hoc est falsum,
generalissimo namque simplicior esse non potest: ergo
quod prius. His accedit, quod tunc vltima differentia, ad
8. met. 8. prima prædicata spectaret, quod plane Auerroi aduersatur
vbi decem numerat prima prædicata. Sane, si de differentia genus non prædicatur; nec etiam differentia superior: de
ipsa ergo nihil prædicabitur, atque ita ad prima prædicata
attineret: perspicuum ergo est, quomodo secunda sententia
est dubia, atque incerta. Stat ergo veritas rei, vt dicamus,
superiorem differentiam non includi in inferiori formaliter, quatenus esse idem formaliter à ratione formali proficiscitur; formale enim illius, à formali inferioris est discretum, atque distinctum: nam etsi ab eadem forma descendat; non tamen eundem formæ gradum obtinet. quod si
formaliter includi, perinde sit, ac eandem formam possidere; tunc plane dicere possumus superiorem in inferiori
formaliter includi differentia. Etenim superior differentia,
atque inferior dicunt eandem formam, vt sensitiuum &
rationale in homine. à forma autem deducitur formalitas:
sunt ergo sic formaliter. Itaque, quomodo vna differentia
formaliter claudatur in altera, dixi, reliquum modo nobis
est, vt modum vtriusque prædicandi distinguamus; diximus namque superius, genus prædicari de pluribus differentibus specie in eo quod quid. iam de modo, quo prædicatur ipsa differentia, loquamur.

CAP. V.

Differentia prædicatur de pluribus differentibus specie in eo quod quale.

EX multis, quæ inter genus & differentiam describuntur, rebus, ante nostræ oculos mentis, lucidior
euadit notitia vtriusque, hac de causa, post aliqua
quæ de generis natura, proprietate, conditioneque
Differentia quot modis dicitur. dicta sunt, ad differentiæ cognitionem aliquanto longiorem, exactioremque inuestigandam accessi, vt sic bono, ac
candido lectori magis proficere possim Porro, differentia,
teste Porphy. multipliciter dicitur: quædam enim est com-
Communis. munis differentia, qua alterum ab altero, & etiam à seipso,
Propria. quadam alteritate differre dicitur. Sic Socrates differt à
à Platone, & ipse à se sene, vel iam putro, vel iam faciente aliquid. Quædam vero propria, qua alterum differt ab altero inseparabili accidente, vtpote nasi curuitate, oculorum
Magis propria. cæcitate, & similibus. Magis autem propria vocatur specifica differentia, qua homo differt ab equo. & hæc est quæ
facit aliud, hoc est, dicit specificam substantiam: aliæ vero
faciunt alteratum, id est, accidentaliter discrepare, atque
Separabilis. differre. Itaque, differentiarum aliæ quidem sunt separabiles, vt moueri, quiescere, sanum esse, & quæ sunt generis eiusdem. aliæ vero inseparabiles, vt aquilinum esse, simum,
Inseparabilis. rationalem, & irrationalem. Inseparabilium quidem aliæ
quidem sunt per se, vt rationale, & irrationale: aliæ per accidens, vt aquilinum esse & similia. Quæ autem per se sunt,
in ratione substantiæ accipiuntur, & faciunt aliud, nempe
aliam substantiam specificam: quæ vero secundum accidens, neque in substantiæ ratione accipiuntur, nec faciunt
aliud, sed alteratum. Et illæ quidem quæ per se sunt, non
suscipiunt magis & minus; genus enim nō prędicatur magis
& minus de eo, cuius est genus; similiter & rationale, sicuti
ante disputaui. Aliæ vero suscipiũt magis & minus. Rursus,
Diuisiua. quæ per se sunt differentiarum, aliæ quidem sunt, secũdum
quas diuidantur genera in species: aliæ vero secundum
quas, quæ diuisa sunt, specificantur, vt animati, & sensibilis
differentia, constitutiua est animalis substantiæ; est enim
Constitutiua. animal substantia animata sensibilis: ea vero, quæ est mortalis & immortalis, & rationalis & irrationalis, diuisiuæ
sunt animalis differentiæ; per eas enim genera in species diuidimus, sicut dictum est. Sed & hæ quidem, quæ diuisiuæ sunt differentiæ generum, completiuæ sunt specie- *De differentia.*
rum. His ita distributis vnu modo differentia sic diffini-
tur: *Differentia est, qua abundat species à genere.* Diffiniunt & *Prima diffinitio.*
iterum hoc modo: *Differentia est, quæ prædicatur de pluribus differentibus specie in eo quod quale*; rationale enim prædicatur de *Secunda diffinitio.*
homine in eo quod quale. quid est homo interrogatis nobis conueniens est dicere, animal: quale autem inquisiti,
quoniam rationale & mortale conuenienter assignabimus. Etenim homo communis & specialis, ex materia, id
est, ex genere, & ex forma, hoc est, ex differentia consistit.
Cæterum, hæc diffinitio conuenit differentiæ formaliter, *Quomodo prædicatur de pluribus differentibus specie.*
atque absolute intellectæ: non quidem positiue, sed non repugnanter; differentia siquidem est vniuersale, cui non repugnat prædicari de pluribus differentibus specie. sic quantitati non repugnat diuidi in infinitum, in quantum quan- *Differentia vltima.*
titas, quod tamen repugnat quantitatibus physicis; ita etiam differentia in quantum differentia, prædicatur de pluribus differentibus specie. hæc autem diffinitio vltimæ non
competit differentiæ, quia sic contrahit differentiæ rationem, vt sibi repugnet huiusmodi modus prædicandi: quod
tamen non repugnat differentiæ rationi: proinde licebit.
asserere, differentia vltima, in quantum est differentia, prædicatur de pluribus differentibus specie. Alii aiunt, diffinitionem illam differentiis tantummodo subalternis congruere. sed prior sententia mihi magis probatur, in eo quod *In eo quod quale.*
quale, vtique essentiale, quod est ipsi speciei intrinsecum, &
ab eo nullo pacto separabile. vnde Auicenna sic diffiniuit: *Differentia*, inquit, *est vniuersale prædicatum essentialiter de pluribus differentibus specie in eo quod quale.* Quoniam ergo
differentia est qualitas essentialis generis atque speciei, idcirco prædicatur, in quale, qualitas certe idem sonat, quod
formalis determinatio: determinatur autem non modo
subiecti potentia secundum accidentale esse, per formas
accidentales, & materiæ potentia secundum esse substantiale, per formas substantiales; sed etiam generis potentia
secundum esse quidditatiuum, per differentias. Profecto, *Quale determinat genus.*
animal secundum se, est indeterminatum ad rationale &
irrationale, per rationale vero determinatur ad hominem:
per irrationale autem, ad bruta. Patet ergo quomodo differentia sit generis qualitas. Porro, speciei est essentialis *Quale determinat speciem.*
qualitas, quia eius est determinatiua, vt formale principium atque intrinsecum compositum determinat: species
autem non est in potentia ad differentiam sicut & genus:
proptèrea non eadem ratione, vtriusque qualitas, differentia nominatur; genus enim non specificatum supponit; ideoque illud qualificando, ad determinatæ speciei rationem
trahit: speciem vero efficit, ac actu constituit. Genus prætera, & differentia, secundum veritatem, vna res sunt, *Quomodo genus & differentia sint vnum.*
quod à partibus est alienum, propterea genus materiæ simile proportionaliter dicitur, & differentia formæ, & species toti composito. Itaque, sicut forma est qualitas materiæ, quia ab ipsa formaliter determinatur, ita plane prædicatum quod se habet vt forma, prædicatur in quale; quia
scilicet actum formæ participat, qui est formaliter determinare. His accedit alia diffinitio: *differentia est, quod est aptum natum diuidere ea, quæ sub eodem genere sunt*, rationale e- *Tertia diffinitio.*
nim & irrationale, hominem & equum, quæ sub eodem *Actus differentiæ est diuidere.*
genere sunt, diuidunt. Sanę huiusmodi actus, nempe diuidere, differentiæ ex propria ratione conuenit, atque ab ipsa
separari non potest. diuidit autem non solum species sub
genere; sed & ipsum genus, diuersimode tamen: Diuidit
enim genus, vt terminum, à quo diuidendo specierum separationem inchoat, ad quas diuisio vltimo terminatur.
Etenim diuisio aliquid respicit, vt terminum à quo, illud
vnum videlicet, quod diuidendo scinditur; & aliquid vt
terminum ad quem, vtpote partes illius diuisi, ad quas diuisio terminatur, cuiusmodi sunt generis species. *Sed anceret aliquis*: quare non dicitur, quod differentia diuidat ge- *Quare non dicitur quod differentia diuidit genus.*
nus, & ea, quæ sub genere continentur? quia nimirum ipsa
generis essentia per differentiam non scinditur; genus namque & totum essentiale, & totum potestatiuum continet.
Porro, totum generis essentiale per differentias non diuiditur in species, quippe cum partes essentiæ eius, species
non sint; per resolutionem tamen in partes suæ rationis diuiditur, vtpote in genus superius, ac differentiam constitutiuam. Quamobrem in singulis speciebus est tota generis essentia, nec aliquo modo distracta, aut ad vnam speciem magis quam ad alteram contracta. Totum vero po- *Totum potestatiuum generis.*
testatiuum, per differentias in species diuiditur; partes enim eius potentiales, species sunt. Quoniam autem diuisum non remanet vnum; ideo potestas generis hoc modo,
non seruatur vna, atque eadem in singulis speciebus: animal enim contractum ad hominem vim sua potestatis
amit-

De differentia. *Species partes potestatiua.*

amittit, amplitudo siquidem illius in rationali quidditate contracta, potentiæ suæ magnitudine gaudere non potest: simili quoque modo se habet in aliis eiusdem speciebus. Non temere ergo species ipsæ, potestatiuæ generis partes appellantur; quælibet enim species, est pars eorum, ad quæ potestas generis terminatur: potestas autem generis ad omnes sub se extenditur species, vel certe species; ideo potestatiuæ generis partes nominantur, quia scilicet nulla specierum euacuare siue perficere potest amplissimam generis naturam. Cum igitur hæc ita se habeant, non immerito dictum est, differentiam esse, quæ diuidit ea, quæ sub genere sunt, quo intelligamus, differentiam diuidere totum generis potestatiuum, non autem essentiale. Sub eodem genere, eo quod differentia non facit diuersorum generum species; rationale enim non diuidit hominem, ab albedine, sed à bruto: diuidendo ergo species, genus in sua vnitate relinquit: nam etsi generis essentiam diuersificet secundum vnitatem distinctionemq. specificam, ad quam trahit generis naturam; genericam tamen vnitatem violare non audet, quia deest talis potestas agendi. Quomodo ergo genus diuiditur secundum potestatem, non autem secundum essentiam ex his, quæ dicta sunt, diligenti lectori satis patere puto.

Quarta diffinitio. Assignant etiam & aliam diffinitionem hoc modo: *differentia est, qua differunt a se singula*, namque secundum genus non differunt; sumus enim animalia & nos, & irrationalia; sed additum rationale, disiunxit nos ab illis: rationales sumus, & nos & Dii, teste Porphyrio; sed mortale appositum nobis disiunxit nos ab illis. Profecto, vt dicitur *primo met.* omne cuicunque comparatum est idem, vel diuersum: non autem idem vel differens; diuersitas namque sonat alietatem inter quæcunque distincta: differentia autem alietatem non importat inter quæcunque distincta; sed inter illa tantum, quæ ita sunt distincta, vt tantum in aliquo vno conueniant. Quamobrem illa differre dicuntur, quæ vnum diuersimode participant, cuiusmodi sunt, quæ sub vno genere conueniunt; ideoque res diuersorum generum, diuersæ potius, quam differre dicuntur.

Quinta Diffinitio. 7. met. 43. *Differentia itaque est, qua differunt a se singula, quæ sub eodem genere conueniunt.* Addunt & quintam diffinitionem: *differentia est substantia rei, & diffinitio* 7. met. com. 43. vnde Porphyrius: *Interius perscrutantes*, inquit, *& speculantes, differentiam dicunt non quodlibet eorum, quæ sub eodem sunt genere diuidentiam esse differentiam, sed quod ad esse conducit & quod est pars eius quod est esse rei*,

Nauigare. neque enim quod aptum natum est nauigare, erit homini differentia, etsi proprium sit hominis; dicimus enim animalium hæc quidem apta nata sunt ad nauigandum, illa vero minime, diuidentes ab illis; sed natum esse & aptum ad nauigandum, non erit completiuum substantiæ, nec eius pars, sed aptitudo quædam: idcirco non est talis, quales sunt differentiæ, quæ specificæ vocantur.

Esse rei. Ratio rei. Erunt ergo specificæ differentiæ, quæcunque alteram faciunt speciem, & quæcunque in eo quod quale est accipiuntur. Cæterum, nomine esse rei, vel ipsum speciei esse essentiale, vel eius ratio intelligitur: primo modo differentia non est pars, sed totum esse rei: secundo autem modo pars vocari potest.

CAP. VI.

Argumenta contraria.

1. QVamuis de differentia bene recteque à sapientiæ cultoribus disputatum sit; aliqua tamen exercendi ingenii gratia adducenda esse putaui, quæ prædictis obuiare videntur: & inprimis quod differentia non prædicetur in quale, hoc modo. si differentia prædicatur in quale: ergo diffinitio similiter prædicabitur, *vnumquodque enim*, teste Philos. *ab actu potius, quam a potentia denominatur*.

2. phy. 9. met. diffinitio vero cum ex genere, & differentia constet, differentia autem sit diffinitionis actus: ab ea ergo iure recipere debet modum prædicandi. At, diffinitio prædicatur in quid, quippe quæ dicit substantiam rei: differentia ergo non prædicatur in quale. Sane, si differentia in quale prædicatur; esset vtique qualitas, quod est falsum: qualitas enim sequitur substantiam, differentia vero præcedit speciem. Conseq. patet, quia modus prædicandi sumitur à modo essendi; modus enim, rem, cuius est modus, consequitur. Quam ob causam si differentia prædicatur in quale, simili quoque modo essendi gaudebit: ergo quod prius.

2. Amplius, quod dicit quidditatem, prædicatur in quid; quid namque à quidditate denominatur. sed differentia dicit quidditatem eius, cuius est differentia, vt pote rationale dicit quidditatem hominis: non ergo prædicatur in quale.

De differentia. Suffragatur philos. huic sententiæ 1. *post. Oportet*, inquit, *prædicata in quid sumere in diffinitione*, at differentia in diffinitione sumitur: in quid ergo prædicatur. His autem accedit, quod differentia sit illud idem, cuius est differentia, idem plane est homo, & rationale non ergo prædicatur in quale; illud enim de ea re non prædicatur in quale, cui est idē. Iterū, differentia non dicit totū esse rei; est enim pars speciei, & 3.

esse cōfusum, quod species recipit à genere enūtiare nequaquam valet: igitur differentia non est prædicabile. omne siquidem prædicabile, dicit totum esse rei. Adde, quod differentia non sit terminus vniuocus; rationale enim, & homini, & angelo secundum diuersas competit rationes, nempe homini, ob rationem sensitiui, angelo autem ob rationem intellectiui: igitur differentia non est pars rei essentialis, nec diffinitionem ingredi potest, quæ est terminus vniuocus. Sane, terminus vniuocus est terminus simplex, plura significans eadem plane diffinitione. sed differentia diffinitionem non habet, alioqui differentiam haberet; & sic esset processus in infinitum. igitur differentia non est terminus vniuocus, nec pars diffinitionis, atque ex consequenti de specie nequaquam prædicatur. Iterum, rationale est differentia; non tamen prædicatur de pluribus differentibus 4.

specie: nam si dixeris prædicari de homine & angelo, dico hominem & angelum aut non differre specie, aut non eadem diffinitione rationale participare. Rationale ergo non prædicatur de pluribus differentibus specie. Profecto, differentia solum prædicatur de specie, quam constituit. sed vna differentia, vnam constituit speciem: igitur differentia de vna tantum prædicatur specie. Adde, quod tunc etiam genus esset differentia; per genus enim vna species distinguitur ab altera.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

ADhæc sic *resp.* possumus, & ad 1. quidem *neg. conseq.* 1.

& ad *prob.* dico, ab aliqua suarum partium modum prædicandi diffinitionem nequaquam accipere, sed à seipsa. similiter sentiendum est de specie. Quare, sicut species prædicatur in quid; ita quoque diffinitio prædicatur in quid: differentia vero prædicatur in quale, vtpote per modum determinantis, sicut dictum est. Ad *confir. neg. conseq.* non enim valet, prædicatur in quale, igitur est qualitas; non enim prædicatur in quale, quia est qualitas; sed potius quia habet modum qualitatis. Ad 2. vt ali- 2.

quid prædicetur in quid, non modo illi necesse est, vt dicat quid: verumetiam modus dicendi in quid, qui profecto eum desit differentiæ, vt dictum est; hac de causa differentia non prædicatur in quid. Ad *confir.* dico, prædicata in quid in diffinitione esse sumenda, quia nimirum omne superius in diffinitione sui inferioris ponitur; ex hoc tamen non sequitur, esse prædicatum in quid, omne illud, quod in diffinitione ponitur. Ad aliam *confir.* negatur consequentia: licet enim sint idem realiter; distinguuntur tamen formaliter. Ad 3. differentia est pars speciei, non quidem quan- 3.

tum ad esse, sed quantum ad modos essendi; dicit enim esse speciei per modum actuantis, atque determinantis, non per modum confusi, qui ad genus spectat. Itaque, differentia, & totum esse speciei dicit; & tamen est illius pars, propter modum prædicandi. Ad *confir.* dicunt nonnulli, rationale sic competere homini, vt angelo eodem modo competere nequeat; homo enim sua vtitur ratione discurrendo, ac syllogizando, angelus autem illico discernit, atque diiudicat. *Rationale quomodo homini conueniat & angelo.*

Aliis autem videtur, vt vti ratione idem omnino sit, quod rationalem esse; ideoque homini, atque angelo eodem modo inesse dicunt: verum autem anima hominis specie distet ab angelo, dixi 6. *lib.* vbi de anima ex professo disputaui. Rationale igitur non est æquiuocum, sed vniuocus terminus, hominique atque angelo vniuoce conuenit, licet in modo ratiocinandi nō sit idem ordo, ille tamen rationem vniuocationis non mutat. Ad aliam *confir.* dico habere diffinitionem; non tamen proprie dictam, quæ fit per genus & differentiam, & ita non sequitur processus in infinitum. Ad 4. paulo ante dixi, quomodo 4.

differētia prædicetur de pluribus differentibus specie, & illa sufficere puto. Ad *confir.* vltimam dico, genus largo quidem modo posse differentiam appellari, non autem proprie. Differentia siquidem proprie est, qua genus in species diuiditur, & vna sub eodem contenta genere species ab altera diuiditur, siue distinguitur. Quomodo ergo differentia prædicetur in quale, & quam rationem habeat ad genus, dixi. Cæterum, quia naturam generis, non solum ex diffe-

De specie. rentiæ notitiã; verumetiam ex speciei maximẽ intelligere possumus; hac de causa vt exacta, perfectaque de ipsius generis natura cognitio baberi possit, speciei speculationem substituendam esse decreui, atque in medium adducendam esse putaui.

QVAEST. DECIMAESEXTAE
CAP. I.
Species prædicatur de pluribus differentibus numero in eo quod quid.

Diffinitiones speciei. QVoniam nondum absolutam esse video generis notitiam, speculationemque, sed semiplenam potius, idq; in causa est, quia speciei cognitio nondũ nobis propalata est, atque ostensa: palam ergo fiat, vt perfecta generis notitia à nobis haberi possit. Itaque ad speciei cognitionem inuestigandam accedamus. Species à Porphyrio sic diffinitur: *Species autem dicitur quidem & de vniuscuiusque forma, secundum quam dictum est.* Priami quidem species digna est imperio, paulo ante tetigimus formæ significata, quæ latissime patent. *Species, id est, pulchritudo.* Cæterum, species proprie formositatem rei venustatemque denotat, quapropter non immerito, id quod est generis pulchritudo, species appellatur. Et reuera, genus ex sui natura, est quoddam confusum, atque difforme, omni prorsus venustatis decore vacuum; idcirco maxime appetit esse specificum, vt inde suæ difformitati consulere possit, ac illius commertio venustari. Latissime patet huius nominis significatio, cum apud philos. atq; oratores, tum etiam apud sacros. Psal. 44. *Speciosus forma præ filiis hominum*, id est, omnium hominum pulcherrimus. Et Isa. 53. *Non erat ei species neque decor.* Græce est εἶδος, latina effigies, forma, figura: inde ideæ dictæ sunt, de quibus in primo libro circa finem abunde copioseque disputauimus. Cicero 1. Offic. *Quadam* (inquit) *vtilitatis specie.* Virgil.

2. Æneid. *Non tulit hanc speciem furiata mente Chorœbus,*

id est, aspectum, siue rem visam. Aliquando obiecti similitudinem ostendit, siue denotat 2. *de anima*: *Lapis* inquit, *non est in anima, sed species lapidis.* Nonnunquam vero pro natura specifica: interdum autem pro secunda intentione, quæ in ipsa fundatur, atque ita diffinitur, sicuti & generis data est diffinitio: *Species 2. intentionaliter.* species namque, quatenus est secunda intentio, est respectus rationis causatus per actum nostri intellectus comparantis ad tale significatum. Natura siquidem specifica, si absolute intelligatur, non est profecto vniuersalis, neque particularis: hoc enim modo sub aliquam secundam intentionem non cadit. At si respectum habeat ad indiuidua, sic vtique vniuersalis dicitur. Tertio autem modo, respectum habet ad genus, à quo eius intentio accipitur. vnde secundum huiusmodi respectum, specificat genus illiusque confusam potentialitatem discernit atque distinguit; speciei enim proprium est specificare, id est, in species distinguere generis confusam naturam. Recte ergo dictum est, speciem esse formam, id est, generis pulchritudinem: nam si pulchritudo in actu consistit, genus autem non fit in actu, *Species est pulchritudo generis.* nisi in speciebus, teste Commentatore com. 45. *Animal*, inquit, *non habet esse in actu, nisi in suis speciebus, in quas diuiditur*, cõstat speciem esse generis venustatem: *3. met. 12. 7. met. 45.* propterea in eodem commento vocatur generis perfectio, perficit certe generis potentiam, quæ ex se est indeterminata atque confusa. *Secunda diffinitio.* Iterum, species sic diffinitur *species est, quæ ponitur sub assignato genere*, id est, determinato & non vago genere, quælibet enim species sub determinato ponitur genere: actu siquidem genus includit, ideoque sub vago indeterminatoque genera degere nequit. *Duplex ordo.* Sub genere, inquam, & ordine quidem positionis & participationis naturalis: species namque est inferior genere, & potestatem generis participat. Iterum, nosse autem oportet, quoniam genus est alicuius genus, & species alicuius species; idcirco necesse est in vtrorumque rationibus vtrisque vti. *Quomodo genus & species sint relatiua.* Non ergo mirum est, si vnum in diffinitione alterius positum sit; animaduersione tamen dignum est, quod si genus & species fundamentaliter, siue pro rebus subiectis, intelligantur; tunc plane relatiua dici nõ possunt: animal enim & homo non sunt correlatiua, sed substantiæ. Quod si formaliter, siue pro intentionibus accipiantur; hoc certe modo relatiua dicuntur: ad inuicem siquidem referuntur. *3. Diffinitio.* Assignant ergo & sic speciem: *species est, quæ sub genere ponitur, & de qua genus in eo quod quid sit prædicatur.* Sane, species multipliciter accipi potest, ideoque multipliciter diffinitur: interdum enim accipitur vt inferius, quod in recta prædicamentali linea, suum superius respicit; & tunc sic diffinitur, species est, quæ ponitur sub assignato genere. Aliquando vt subiicibile intelligitur, quod suum quidditatiuum prædicabile intuetur, & sic diffinitur: species est, de qua prædicatur genus. *De specie.* Nonnunquam vt est prædicabile ab aliis distinctum, & hoc modo tunc diffinitur: species est, quæ prædicatur de pluribus differentibus numero in eo quod quid. *Ordo diffinitionum.* Quoniam autem prima diffinitio est causa secundæ, ideo enim genus prædicatur de specie, quia scilicet species sub ipso in recta prædicamentali linea collocatur; hac de causa primo dictum: species est, quæ ponitur sub assignato genere: deinde dictum est de qua genus prædicatur in eo quod quid. *Differre numero.* At vero quoad est prædicabile distinctum, dicitur prædicare de pluribus differentibus numero: differentia autem numero dicuntur, quæcunq; specificis conditionibus conueniunt, materialibus autem distinguuntur. *Quomodo est prædicabile.* Numerus certe ex continui diuisione causatur; ideoque eius diuisio materialis est & non formalis. Porro, hæc diffinitio conuenit speciei secundum quandam eius proprietatem; nam quatenus respicit genus, prædicabilis rationẽ nequaquam subire potest. Proprietas autem illa, esse sequitur speciei: nam ex eo quod species posita est sub genere, fit vt ipsa sub se aliqua habeat, de quibus prædicetur in eo quod quid. Diuiditur autem species diuisione materiali, vtpote per diuersas partes, in quibus multiplicatur secundum esse: quoniam autem ex hac diuisione indiuidua prodeunt, siue causantur; propterea species prædicatur de pluribus differentibus numero. genus vero, quia diuiditur diuisione formali, nempe per formales differentias, generis essentiam, ad diuersas species formaliter contrahentes; hac de causa, genus prædicatur de pluribus differentibus specie in eo quod quid. Sensus autem huius diffinitionis sic est intelligendus: *Species est, quæ solum prædicatur de pluribus differentibus numero in eo quod quid*; alioqui & generi congruere posset: Est autem adhuc & alia ratio, quia genus sic immediate non prædicatur. Hæc autem diffinitio est speciei specialissimæ, cuius participatione plures homines sunt vnus homo; conditione namque illa distrahitur præiacens prædicatum: *Plures homines vnus homo.* nam vnus homo, est vnitas numeralis, quæ est omnium maxima, propterea non licet inferre, plures homines participatione speciei sunt vnus homo: ergo sunt vnus homo: sic etiam non valet, bos & leo sunt idem genere: ergo sunt idem. Quare perinde est dicere participatione speciei, ac si quis diceret, plures homines sunt vnum in homine; id est, in natura specifica. Itaque inferiora, quæ plura sunt inter se, in superiori adunantur, cuius participatione vnum esse dicuntur; pluralitate siquidem sublata, & differentiarum multitudine amota, quibus genus diuiserunt, remanent id, quod sunt: nempe vnum in specie; non enim diuiduntur, nisi proprietatibus indiuidualibus, quas in natura specifica habere non possunt.

CAP. II.
Argumenta contraria.

Speciem & genus non esse relatiua. VNum correlatiuorum non debere poni in diffinitione alterius, sic ostendere possumus: Diffinitio datur causa innotescendi 6. *Top.* sed vnum correlatiuum non est notius altero, quia sunt simul natura: vnum ergo poni non debet in diffinitione alterius, & 1.
ex consequenti species poni non debet in diffinitione generis, nec vicissim genus in diffinitione speciei. Sane, si vnum relatiuum diffiniri reliquum: idem ergo in sumptius diffinitione poneretur. patet hoc ex 2. *Top. cap.* 5. vbi dicitur, quod loco nominis potius in alicuius diffinitione, eius ratione quis vti possit. verbi gratia: si genus & species mutuo se diffiniant, & diffinitio speciei illa sit; species est, quæ ponitur sub assignato genere: loco autem istius voculæ, genere, poneretur generis diffinitio, atque diceretur: species est, quæ ponitur sub assignato prædicabili de pluribus differentibus specie, in eo quod quid; tunc plane species in diffinitione speciei poneretur. Amplius, illa, quæ sunt omnibus 2.
prędicamentis communia, in aliquo prædicamento determinato esse non possunt. sed species & genus sunt omnibus prędicamentis communia, quippe cum in omni prædicamento sint genera & species. genera ergo & species non sunt in aliquo prædicamento determinato. igitur non sunt in prædicamento relationis. Adde, quod relatiua sunt simul natura, vt dicit philos. in postprædicamentis: at genus & species non sunt simul natura; genus enim naturaliter speciem præcedit. prius siquidem (vt dicitur in postpræd.) est à quo non conuertitur subsistendi consequentia sed huiusmodi est genus, & species: ergo, &c. contra 2. diffinitionem 3.
sic arguo: illa diffinitio est insufficiens, atque diminuta, quæ profecto conuenit aliis à diffinito: nam bona diffinitio soli conuenit diffinito. sed ita se habet hæc diffinitio, quippe

cum

De ſpecie. cum indiuiduo conuenire queat: Socrates enim directe ſub genere ponitur, quod eſt animal, & huiuſmodi genus de Socrate in eo quod quid prædicatur. Quod ſi dixeris indiuiduum immediate ſub genere non poni; hoc certe parui refert: nam indiuiduum generis, nempe hoc animal, directe, ac immediate ſub genere ponitur; & tamen ſpecies nequaquam dicitur. Simile quoque iudicium eſt de aliis huius generis indiuiduis, vt de hoc corpore, de hac ſubſtantia, &c. Sane magis commune, ſub minus communi non eſt collocandum; inuerteret enim naturæ ordinem. ſed ſpecies eſt communior genere; plures enim ſunt ſpecies, quam genera: de pluribus ergo dicitur quã genus, & per conſequens non ponitur ſub genere. His accedit, quod mulier & vir differunt ſpecie: igitur homo ſpecies ſpecialiſſima eſt genus, &
4. non ſpecies. Item, contra vltimam diffinitionem, ſic arguo: omnis bona diffinitio debet conuenire diffinito, in quantum huiuſmodi; diffinitio enim hominis, conuenit homini, in quantum huiuſmodi, id eſt, in quantum homo. at, hæc diffinitio non conuenit ſpeciei, in quantum ſpecies: ſpecies namque, vt ſpecies genus reſpicit, cuius ſane reſpectu, vniuerſale eſſe non poteſt, neque prædicabile, ſed vt inferius ſubiicibile potius. nõ ergo eſt bona diffinitio. nec dici poteſt, quod ſpecies, vt ſpecies, & genus, & indiuidua reſpiciat, quandoquidem relatiuum ſemel tantum referatur. Itaque, hæc diffinitio non conuenit ſpeciei, vt ſpecies, ideoque legitima diffinitio dici non poteſt. Sane, quod eſt in alio, eſt ens imperfectum, & potentiale. at ſpecies eſt ens perfectum, vtpote in actu: non eſt ergo in pluribus, & per conſequens non prædicatur de pluribus. Adde, quod omne prædicabile dicit totum eſſe ſui ſubiicibilis. ſed ſpecies non dicit totum eſſe indiuidui, vtpote materiam accidentibus ſignatam: igitur, non eſt congrua, & bona ſpeciei diffinitio.
5. Præterea, indiuiduis non ineſt quidditas, ſiue diffinitio, quæ naſcitur ex genere & differentia, igitur, ſpecies non prædicatur, de differentibus numero in quid, quia nimirum non dicit indiuiduorum quidditatem. Adde, quod materia prædicatur in quid de hac, & illa materia; nec tamen eſt ſpecies, cum non ſit forma totius: genus quoq; prædicatur in quid de differentibus numero, vt animal, de Platone, & de Mercurio. Non ſola ergo ſpecies prædicatur de pluribus differentibus in eo quod quid: igitur non eſt bona diffinitio. Inſuper anima humana prædicetur de pluribus differẽtibus numero in eo quod quid, vt de anima Mercurii & Platonis; & tamen non eſt ſpecies. Multæ quoq; ſunt ſpecies, quæ vno tantum indiuiduo gaudent, nempe, Sol, Luna, & quæ ſunt generis eiuſdem. Igitur non omnibus congruit ſpeciebus diffinitio huiuſmodi.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

2. AD 1. ſi vnumquodque ſecundum modum ſui eſſe quidditatiuum definiendum eſt, relatiuum autem eſſe quidditatiuum eſt ſui correlatiui, vt in prædicamentis dicitur: ſine ergo ſuo correlatiuo diffiniendum non eſt. Sane, non eſt quærenda vniformiter omniũ rerum diffinitio, ſicuti nec eſſentia; ſubſtantiarum enim completarum diffinitio abſque addito fit, quia nimirum earum eſſentia abſoluta eſt omnino: formarum vero & ſubſtantialium, & accidentium diffinitio, aliquid additum recipit, nempe ſubiectum, quia abſoluta à ſubiecto entia non ſunt. Et ſimiliter relatiuorum diffinitio additum recipere debet; non eſt enim ens à termino abſolutum. vnde bene à nonnullis annotatum eſt, relatiuum non diffiniri per reliquum, ſed ad reliquum, hoc eſt, non per cauſalitatem, prioritatemque ſui correlatiui, ſed potius per eiuſdem reſpectum, ac neceſſariam connexionem. vnde Auicenna in ſua logica ait: *Dicentes* (inquit) *vnum relatiuum diffiniri per reliquum, non aduertunt differentiam inter eſſe notum cum alio, & eſſe notum per alium*: vnum ergo relatiuorum in diffinitione aſſumitur, vt neceſſario connexum, atq; connotum, non autem, vt prius, aut magis notum, nec eſt mirum ſi ſingulare genus entium, ſingularem diffinitionis, atque notitiæ modum ſibi vendicet. Ad *confir. neg. conſeq.* authoritas namque phil. intelligenda eſt de his, quæ intrinſece cadunt in illius nominis rationem, & non de his, quæ cadunt, vt additum: correlatiuum autem, in alterius diffinitionem correlatiui cadere, vt additum, conſtat ſatis, ideoq; non ſequitur, idem diffiniri à ſeipſo. Exempli gratia, ſi dicatur: homo eſt animal rationale: loco illius dictionis animal, poſſet poni eius diffinitio, quia nihil habet in ſua ſubſtantia additum, & dicatur, homo eſt ſubſtantia animata ſenſibilis. At loco voculæ rationale non poteſt poni tota ſue ratio; aliquod enim additum intrinſece includit, puta, potens vti ratione. Quãdo ergo ponitur aliquid vt additum, non poteſt poni loco nominis eius diffinitio, alioqui ſequeretur nugatio in diffinitione. in ratione namque differentiæ claudi tur genus vt additum: & ideo, ſi loco differentiæ tota eius diffinitio poneretur, genus bis in diffinitione poneretur, ſemel quidem ſui, & ſemel differentiæ ratione. Patet ergo quomodo ſit intelligenda Philoſophi authoritas, & quomodo vnum relatiuum non diffiniat ſeipſum. Multa de relatiuorum natura ſcripſi in lib. 2. vbi hanc materiam ex profeſſo digeſſi. Ad 2. verum quidem eſt, genus & ſpeciem eſſe in quolibet prædicamento denominatiue, eo quod omnium prædicamentorum res denominent; quidditatiue tamen in ſolo ſunt relationis prædicamento. Ad *confir.* dico, quod ſi genus & ſpecies accipiantur pro his, quæ principaliter ſignificant, tunc certe ſunt ſimul natura, atq; vnum, alterum non præcedit. At ſi pro his intelligantur, quæ denominant, ita profecto genus, ſpeciem præcedit, vt animal, hominem. ſed hoc modo relatiua nequaquam dicuntur, genus enim & ſpecies ſignificant intentiones in anima, generibus & ſpeciebus in quolibet prædicamento communes, atque ita ſunt relatiua tranſcendentia, quæ in quolibet reperiuntur prædicamento. At ſi accipiantur pro his, quæ denominant, vtpote pro his, de quibus prædicantur, nempe pro homine & animali; ſic certe relatiua dici non poſſunt. Ad 3. Illa præpoſitio (ſub) non tantum poſitionis, participationisque ordinem denotat; verumetiam genus eſſe totius poſitionis principium. Poſitionis autem ſpeciei ſub genere principium, eſt ipſum genus: nam quod addit ſpecies ſupra genus, nempe differentiam, ipſam ſpeciem ſub genere conſtituentem, ex ipſo plane genere procedit; differentiæ ſiquidem ſunt quædam generis proprietates, ac qualitates. Poſitionis autem indiuidui ſub genere principium, ex ipſa materia accidentibus ſubiecta, non autem ex ipſa generis eſſentia procedit: Quapropter nequaquam verum eſt, eodem modo ſpeciem, & indiuiduum ſub genere reponi, atque collocari. Ad *confir.* dico, ſpeciem eſſe genere communiorem, ſi pro intentione ſumatur; at ſi pro re intentioni ſubiecta intelligatur, pro qua hic diffinitur, ita certe eſt magis determinata quam genus, minusque communis. Ad 4. Dico, vltimam diffinitionem conuenire ſpeciei in eo quod ſpecies, non quidem quidditatiue, ſed concomitatiue potius, ac ſecundum quandam ſpeciei proprietatem. Ad *confir.* dico, quod quamuis ſpecies ſit ens, eſſentiali, atq; formali perfectione completum; non eſt tamen ſuppoſiti perfectione abſolutum, atque perfectum; hac de cauſa non eſt per ſe ſubſiſtens, ſed poteſt eſſe in multis: ſicuti ſuperius in ſuo inferiori, non eſt tamen in alio, vt accidens in ſubiecto. Ad aliam *confir. reſp.* quod ſpecies dicat totum eſſe indiuiduorum ſpecificum, quod plane illi ſufficere poteſt, vt de illis prædicare poſſit: non autem dicit eſſe materiale, quod indiuiduum citra ſpeciem habet. Ad 5. Bifariam indiuiduum intelligi poteſt: vno quidem modo, vt eſt quoddam diſcretum, ac intra ſeſe includens accidentia indiuiduantia. & ſic profecto non habet eſſentiam, niſi per ſuas partes: de diuerſis enim prædicamentis includit eſſentias. hoc autem modo ſpecies de indiuiduo non prædicatur. Alio autem modo indiuiduum eſt res particularis, quæ fluxum naturæ terminat, ſicque & eſſentiam habere dicitur, & quidditatem, atque de illo indiuiduum prædicatur. Ad *confir.* licet materia ſecundum modum prædicetur in quid de differentibus numero, non autem ſecundum rem prædicatur; non enim eſt forma, quæ dicat eſſe huius vel illius materiæ. Ad aliam *confir.* genus prædicatur mediate de pluribus differentibus numero, ſpecies vero immediate. Vnde quamuis diuerſæ ſpecies ſubſtantiæ per ſe, & primo differant numeroſitate eſſentiæ, non tamen numeroſitate ſuppoſiti, de quo eſt hic ſermo. Ad aliam *confir.* ſpecies proprie ponitur recta linea ſub aſſignato genere, & prædicatur de differentibus numero, non quocunque, ſed numero naturæ completæ: anima autem, & punctus, & ſimilia non ſunt huiuſmodi. ergo, &c. Ad vltimam *confir.* dico, ſpeciem dici non poſſe rem ſecundum ſe ſumptam, neq; ſecundum eſſe, quod habet in ſingularibus, ſed ſecũdũ eſſe, quod habet in intellectu; proinde quatenus abſtrahit ab indiuiduis cõditionibus ſpecies nominatur, & hæc certe prædicatur de pluribus differentibus numero.

Relatiua non ſunt entia abſoluta.

Vt additũ.

De ſpecie

2.

3.

4.

5.

Quomodo prædicatur de differẽtibus numero.

QVÆSTIONIS XVII.

CAP. I.

De proprio.

QVoniam multa dicta ſunt de genere & ſpecie, & differentia; de proprio quoq; & accidente, aliquid dicere decreui, ad lectoris vtilitatem. Porro,

De proprio.

Proprium primæ intentionis. proprium potest esse terminus primæ intentionis; & sic quoddam significat complexum, quod alteri communicari non potest, opponiturque communi. Cum vero terminus est secundæ intentionis, rationis respectum ostendit, qui quoad denominationem, alicui cognito, seu significato adæquato termini propriæ passionis attribuitur; vt sensibile, *Secunda intentionis.* & risibile, & de tali proprio nobis loquendum. Itaque, proprium secundæ intentionis est vna relatio rationis, causata in tali natura, per comparationem intellectus. Quæ plane natura, siue proprietas, si ad speciem comparetur, cuius est proprium, appellatur proprium, non tamen prædicabile, eo *Proprium quando prædicabile.* quod predicabile, respectum habeat ad plura. Quod si comparetur ad indiuidua speciei; tunc quidem rationem subit prædicabilis, atque ita sic potest definiri: *Proprium est, quod prædicatur de pluribus differentibus numero, in quale accidentale per se, intransmutabiliter*, in quo differt ab accidente per quale autem differt à genere & specie, per quale autem accidentale, differt à differentia, quæ prædicatur in quale essentiale. *Proprium emanat ex principiis speciei.* Quoniam vero ipsum proprium, siue propria passio emanat ex principiis speciei, sicut risibilitas, & disciplinæ capacitas, ratione formæ, consequitur hominis speciem: denique quia conuertitur cum sua specie, & est in secundo modo dicendi per se, propterea ponitur proprium post differentiam prædicamentalem, quando de proprio philosophi sunt locuti. Porro, proprium quatuor modis accipitur. *Primus modus proprii.* Primo quidem modo, *soli, sed non omni conuenit speciei*, eo quod causetur contingenter, & non necessario à principiis speciei, mediante intellectu, & voluntate, vt esse medicum, esse grammaticũ. hoc autem intelligi debet de esse in actu, & non de esse aptitudinali; tali enim modo, omnes possunt esse medici, & grammatici. *Secundus modus.* Secundo autẽ modo, *inest omni, sed non soli speciei*: inest autem quia principia speciei cõsequitur, non autem soli, quia illa principia non sunt adæquata ipsi speciei, sed multis communia, ideo competit omni, sed non soli, vt esse bipedem, quæ quidem dispositio necessaria est homini, propter suarum operationum vsum necessarium. Similiter, & aliis animantibus. Iste autem secundus modus proprii aptitudinem potissimum dicit. *Tertius modus.* Tertio modo, *inest omni, soli, sed non semper*. Inest autem omni, quia necessario consequitur principia speciei, in quantum stant sub aliqua determinata dispositione inest: vero soli, quia sola illius speciei principia consequitur, sed non semper, quia illa principia non semper sunt sub illa determinata dispositione, sicut canicies, quæ causatur ex frigiditate cerebri: *Canicies vnde sit.* nam cum cerebrum sit frigidissimum, eiusque frigiditas temperetur per calorem cordis, & in senibus deficiente calore, frigiditas illa non temperetur, inde caput canescit, frigiditas enim mater est albedinis. *Quartus modus.* Quarto modo, *inest omni, & soli, & semper*, vt risibile, quia principia speciei hominis inseparabiliter insequitor. Inest soli, eo quod principia adæquata habet, inest semper quod principia non consistant sub aliqua determinata dispositione; semper enim homo aptitudinem habet ad ridendum. Quartus autem modus facit prædicabile, ab aliis distinctum. Porro, hoc quarto modo, quoniam respectu speciei, proprii locum obtinet, de ipsa specie conuertibiliter prædicatur: respectu vero indiuiduorum nequaquam; subit enim *Aristo. distribuit proprium.* rationem communis. Aristo. 1. *lib. Top.* proprium in tres modos distribuit, nẽpe in proprium ad aliquid, sub quo duos priores modos est complexus: in proprium quando & sub isto continetur tertius modus iam assignatus: & in proprium simpliciter, vt risibile. Deinde non ignorare oportet, quod proprium acceptum pro prima intentione, alicuius proprietatem denotet, alteri non communicabilem. si vero pro secunda intentione accipiatur; adhuc bifariam subdiuiditur, scilicet pro passione transcendente, siue illimitata; & sic species vniuersalis dici non potest; illimitatis siquidem rebus non competit: alio modo proprie & stricte, quatenus secundam intentionem, propriæ & limitatæ passioni denotat attributam. Et ita proprium est species vniuersalis, & de tali proprio disputat Porphyrius. *Proprium species vniuersalis.* Vnde proprium quatenus est species vniuersalis, propriis, & limitatis attribuitur passionibus, cuiusmodi sunt risibile, flebile, sensibile, ita quod quælibet passio limitata dicitur esse proprium pro denominato. *Duplex proprium.* Ex quo licet colligere, quod sicut duplex est differentia, nempe generica, & specifica, ita quoque duplex proprium inuenitur: genericum scilicet, quod conuertitur cum genere, vt sensibile, quod conuertitur cum animali. & specificum cum specie, vt risibile cum homine. Deinde nota, non esse de ratione proprii immediate de pluribus prædicari; nihil enim tale in eius definitione continetur. *Prædicari immediate dupliciter.* Ad hæc accedit, quod aliquid immediate de aliquibus prædicari, duobus modis intelligi possit: vno quidem modo immediatione modi prædicandi, ita vt inter ipsum, & sua subiicibilia, nihil mediet, quod scilicet respectu illorum subiicibilium, talis fungatur modo prædicandi, & hoc modo risibile de Socrate & Platone immediate prædicatur; nihil enim interponitur, quod prædicetur in quale accidentale, & intransmutabile. *Proprium quo modo est prædicabile.* alio modo immediatione causæ, vel subiecti; & sic non prædicatur immediate; risibile enim prædicatur de singulis hominibus, mediante homine. Verumtamen huiusmodi modus mediandi non est impedimentum, quominus proprium non sit prædicabile proprie sumptum. In quantum autem est prædicabile, non prædicatur conuertibiliter, sed in quantum est propria passio & simplex respectus aptitudinalis. siquidem risibile formaliter aptitudinem, siue respectum ad risum importat. Ex quo patet, quamlibet passionem simpliciter, & proprie dictam, cum illo, cuius est passio, idem esse realiter, distingui vero formaliter, quod quidem sic probari potest: Quod alicui subiecto necessario inest, ita vt eius oppositum implicationem denotet; idem realiter est cum illo. sed quælibet propria passio ita se habet cum suo subiecto. ergo Minor patet, quia si ita non esset; de propria *Passio differt formaliter à suo, subiecto.* passione haberetur conclusio contingens, & non necessaria, quod est falsum: aut de contingentibus haberetur scientia, quod philos. non probatur primi posteriorum.

CAP. II.

Proprium non diuidi in quatuor modos.

Argumenta. POsset aliquis *contra* prædicta sic *arguere* Modi quarti prædicabilis sunt tres, & non quatuor: valet ab authoritate phil. à quo assignati sunt tres modi tantum, scilicet, proprium ad aliquid: proprium 1. quando: & simpliciter. Confirmatur, quia secundus modus nõ distinguitur ab vniuersali innominato; proprium enim distinguitur à communi, aliter proprium nõ est proprium. sed esse bipedem, multis speciebus est commune, & non alicui proprium: omne autem tale habet rationẽ generis, vel communis analogi: igitur secundus modus est reiiciendus, & sic sunt tantum tres, & non quatuor. Item, quod conuenit speciei, conuenit omni indiuiduo, quod sub ipsa conti- 2. netur, superius enim est de essentia inferioris. sed proprium primu modo inest speciei proprie, & non aliis à specie: conuenit ergo omni indiuiduo: nõ ergo soli, & non omni. Item, vltima differentia speciei proprium secundo modo dici nõ 3. potest. illud enim conuenit aliis à specie: vltima autem differentia, minime, alioqui non esset vltima. Sed bipes est vltima hominis differentia; nam homo sic definitur: homo est animal gressibile bipes, non alatum. ergo. Confir. quia bipes non accidit homini; importat enim duos pedes, qui sunt partes integrales substantiæ, quiꝗ nulli hominum accidũt, sed insunt illi à natura: ergo quod prius. Item, quod conuenit omni conuenit pluribus, & non soli. sed proprium ter- 4. tio modo conuenit omni: ergo non conuenit soli. Adde, quod canes, & lupi canescunt, & plures homines etiam in senectute non canescunt, & aliqui canescunt adhuc iuuenes: ergo proprium tertii modi non recte ponitur. Item, illud est 5. alicui essentiale, quod sibi inest per suam essentiam sed proprium inest speciei per suam essentiam, nempe per sua principia essentialia: essentiale est ergo, & non accidens. Confir. quia accidentia magnam partem conferunt ad cognoscendum quod quid est, & præcipue accidentia propria. sed proprium quarto modo est huiusmodi, quia facit cognoscere quidquid est speciei. igitur, non recte dicitur, pro- 6. prium non indicare esse speciei. Item, omnis bona definitio non conuenit aliis à definito; definitio enim, & definitum conuertuntur. sed definitio proprii quarti modi competit vltimæ differentiæ, quæ conuenit omni, & soli, & semper, vt rationale competit homini: igitur non recte assignata est definitio proprii quarto modo dicti. Adde, quod nulla bona definitio debet dari per opposita; definitio enim vnum dicit, opposita autem non dicunt vnum, quia omni & soli opponuntur: ergo quod prius. Item, illa definitio non est bona, in qua ponitur species opposita alterius disfiniti. sed in definitione proprii, ponitur accidens, sic verbum accidit: at proprium & accidens sunt intentiones, & species disparatæ: igitur definitio proprii non est bona. Confirm. quia omnis definitio data per copulationem, non est bona; illa enim copulata, diuersas partes denotant. sed definitio proprii est huiusmodi; datur enim per hæc tria, omni, soli, & semper: ergo. Denique illa definitio non est bona, in qua vniuoco disfinito, opponitur æquiuocum, sed talis est definitio proprii, proprio enim oppo[illegible] accidens: ergo quod prius. Item, illa definitio non est bo[illegible] 8. qua nõ ponitur proprium genus, nec loco sui ratio ge[illegible]eris:

patet,

De proprio. patet, quia omnis bona definitio constat ex proprio genere, & propria differentia: proinde, vbi aliqua istarum conditionum non aderit, bona definitio non dicitur. sed ita res se habet in definitione proprii, quia in ea non ponitur certum genus, nec ratio loco generis, vt expresse apparet: ergo quod prius. Item, proprium necessario non inest: ergo.
9. Prob. quod necessario inest, semper inest, aliter non est necessarium, sed contingens potius, quod potest inesse, & non inesse. sed risibile non semper homini inest. nec valet dicere, inesse homini secundum aptitudinem, non autem secundum actum; quandoquidem substantia præcedit omne accidens natura, & tempore, *7. meth.* ergo aliquo tempore, est substantia sine accidente, subiectum sine proprio. Omnis præterea potentia passiua, est potentia contradictionis, *9. meth.* sed subiectum potentia est passiua ad proprium, quia est eius materia. igitur potest esse sub proprio, & sub eius opposito, & consequenter proprium non necessario inest.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. AD 1. ita *resp.* omne proprium fluere à principiis essentialibus speciei: aut ergo illa principia sunt adæquata speciei, & intransmutabilia, & sic se habet quartus modus, vt risibile: vel sunt transmutabilia, & sic tertius modus comprehenditur. Quod si non fuerint adæquata, vel excedunt principia speciei, & sic est secũdus modus, qui in pluribus speciebus inuenitur: vel non excedat, cuiusmodi est primus modus huius prædicabilis. Itaque sub tribus modis positis ab Aristotele *prim. Top.* quatuor illi comprehenduntur; proprium enim simpliciter, est proprium quarti modi: proprium autẽ ad aliquid, est proprium primi, & secundi modi, sed proprium quando est tertii modi. Ad confirmationem, nihil prohibet esse idem proprium, & commune; diuerso tamen respectu: est enim commune respectu indiuiduorum, proprium autem respectu
2. speciei. Ad 2. Quod necessario inest speciei, inest etiam necessario omni indiuiduo. sed adhunc modum non se habet primus modus, quia à principiis speciei contingenter & libere proficiscitur. *Contra:* Archangelus Raphael vocatur medicus: ergo non soli homini conuenit. *Soluitur,* Ille angelus non vocatur medicus, per habitum medicinæ, per studium acquisitum; sed potius per habitum infusum, siue concreatum, & ideo non est simile. Ad 3. Licet in definitio-

Raphael Archangelus medicus.

3. ne quidditatiua, in qua ponitur propria differentia, sub nomine quarti prædicabilis, vltima differentia sit conuertibilis cum definito, vt rationale cum homine: non tamen idem sentiendum est de differentia, quæ per circumlocutionem tantum habetur, sicuti est ista: homo est animal bipes gressibile: hæc enim duo gressibile, & bipes, propriam differentiam circumloquuntur, rationale scilicet. Quapropter non est necesse, vt bipes cum homine conuertatur. Ad confirmationem, duos habere pedes, accidit homini; potest enim homo absque illis viuere: non autem accidunt indiuiduo, cum ab extrinsecco illi non adueniant. Ad 4. Licet il-

Homo bipes.

4. lud quod inest omni, insit pluribus indiuiduis; non tamen inest omnibus speciebus, sed potest tantum vni speciei inesse: omni igitur ad indiuidua, soli vero ad speciem refertur. Ad *confir.* canicies proprie homini, & non aliis animalibus refertur, siue competit. Quod vero aliqui nõ canescant, in causa esse potest particularis complexio, aliis præstantior atque fortior. Quod vero aliqui canescant in iuuentute; vel ex nimia cura rerum agendarum causatur. vnde Boetius: Intempestiue funduntur vertice cani: vel ex læsione capitis, propter defectum caloris: vel propter malam complexionem; phlegmatici enim, & melancholici cito canescunt. Ad 5. Aliquid dicitur essentiale dupliciter: vel quia est de essentia eius; & sic proprium non est essentiale speciei: alio modo quia necessario consequitur essentiam, & sic proprium essentiale dicitur esse speciei. Ad *confir.* licet

Aliqui nõ canescunt aliqui cito.

Phlegmatici & Melancholici cito canescunt.

5. proprium, quoad nos, & à posteriori, conferat ad cognoscendum quod quid est; non tamen à priori, sicut à principio essentiali, ideoque proprie non indicat quid esse rei, nisi
6. accidentaliter tantum. Ad 6. Proprium quarti modi, accidentaliter quidem, vltima autem differentia, speciei competit essentialiter, ideoque non est simile. Ad *confir.* illa non opponuntur, quia referuntur ad diuersa: nam omni, ad indiuidua, soli autem refertur ad speciem: risibile enim inest omni indiuiduo, contento sub specie humana, & inest omni speciei humanæ: non ergo sunt opposita; quia non sunt cir-
7. ca idem, neque secundum idem. Ad 7. accidens tribus modis potest intelligi: vno quidem modo, vt accidens reale, quod per se consideratur à metaphysico, per accidens autem à logico: alio certe modo, vt accidens intentionale, & illud est duplex, quia quoddam est prædicatum non essentiale, cuiusmodi ponitur in definitione proprii. tertio modo est secunda intentio, sumpta à proprietate rei, vel accidẽtis realis, & sic est quintum vniuersale. argumentum ergo currit de accidente tertio modo sumpto, in definitione vero proprii, accidens secundo modo accipitur. Ad *confir.* argumentum verum esset, si illa copulata, diuersas partes dicerent: cum vero dicant vnum, nihil concludit; etenim illa tria, scilicet, omni, soli, & semper, quædam est circumlocutio, significat sane conuertibiliter prædicari. Ad aliam *confir.* argumentum procedit de accidente primo modo, in proprii autem definitione, ponitur accidens secundi modi, vt paulo ante annotatum est. Ad 8. definitio proprii constat ex 8.

De proprio.

Accidens tribus modis consideratur.

proprio genere, & propria differentia: nam illud verbum, accidit, tenet locum generis; habetur enim modi prædicandi in quale accidentale. Differentiæ vero locum seruant illa copulata, scilicet, omni, soli, & semper, per quas differentias descendit vniuersale in proprium: per accidit vero habetur ratio prædicati, & modus prædicandi, scilicet prædicari de pluribus in quale accidentale, quod subit rationem vniuersalis. Ad 9. proprium necessario inest, posita e- 9.
nim causa immediata, ponitur eius effectus. sed forma specifica subiecti, respectu proprii, est huiusmodi, quia proprium egreditur à principiis subiecti, maxime vero à forma. Cum autem subiecto semper insit sua forma; quia per illam habet esse: semper ergo necesse est, vt illud comitetur eius propria passio. Dico ergo ad argumentum, risibile semper inesse, non autem ridere; actus enim ridendi inest homini, vt accidens separabile: aptitudo vero semper est in actu. Ad *confir* substantia, quantum spectat ad suam naturam, potest esse sine accidente, eo quod præcedat omne accidens, contingenter tamen quando est substantia, & accidens pariter; quia accidens immediate substantiam consequitur. Ad aliam *confir* subiectum non solum est in potentia passiua ad proprium, siue propriam passionem; verumetiam in potentia effectiua: ex ipso enim subiecto propria passio procedit. *Contra,* materia & efficiens non coincidunt, vt dicitur 2. phys. Si ergo subiectum tenet locum materiæ, efficientis locum minime possidebit. *Resp.* id veritatem habere in materia in qua, & de efficiente sine transmutatione: non autem in materia ex qua, & de efficiente per transmutationem; hoc enim modo, subiectum subire potest vicem & materiæ, & efficientis.

Substantia potest esse sine accidente.

CAP. IV.

Proprium non esse vniuersale.

COntra prædicta aliquis sic *arguet*. Omne illud quod prædicatur de pluribus, est vniuersale: valet à definitione ad definitum. sed proprium, vt potestisibile prædicatur de omnibus hominibus: ergo. *Resp.* 1.
Nullum oppositum prædicatur de opposito, quia prædicatum dicit esse subiecti. sed oppositum non dicit esse sui oppositi, habent enim esse diuersum. atqui proprium, & commune sunt opposita, esse oppositum habentia: igitur proprium non est commune, nec vniuersale; à quocunque enim remouetur commune; remouetur & vniuersale. Item, nulla 2.
secunda intentio potest vere prædicari in abstracto de re primæ intentionis; abstractum enim non prædicatur de concreto. sed proprium est secũda intentio apud logicum: nam risibile est proprietas, & risibile est proprium: igitur est proprietas, & per consequens non prædicatur de prima intentione, atque ita non potest esse vniuersale. Item, omne 3.
vniuersale refertur ad aliquid, quia omne prædicabile refertur ad aliquid, scilicet ad suum subiicibile. sed omne vniuersale est prædicabile. ergo refertur ad aliquid. sed proprium non refertur ad aliquid, quia illa quæ referuntur adinuicem, sunt simul natura. sed proprium non est simul natura cum suo subiecto, cuius est proprium; subiectum siquidem naturaliter propriam passionem præcedit: ergo quod prius. Item, proprium est ens reale extra animam: nam tri- 4.
angulum habere tres angulos æquales duobus rectis, etiam nullo cogitante, semper est verum. sed vniuersale logicum, non est ens reale; quia est secunda intentio, quæ non est ens reale extra animam: igitur proprium non est vniuersale logicum, de quo est quæstio. Item, vniuersale prædicatur de pluribus, quia vniuersale est, quod est, & dicitur de multis; sed proprium dicitur de vna tantum sola specie: igitur non est vniuersale. *Confir.* quia non videtur distinctum à specie. Etenim quorum eadem sunt principia illa non distinguuntur ab inuicem; distinctio namque rerum 5.

pendet

De proprio.

pendet ex distinctione principiorum. sed species & propris eadem sunt principia: animal namque & rationale sicut constituunt speciem, hominem scilicet; ita quoque & proprium, nempe risibile. Adhæc accedit, quod quæcunque habent eadem subiicibilia, à se inuicem in ratione prædicandi, minime distinguuntur. prædicari siquidem dicit respectum de quibus prædicatur. sed homo, & risibile habent eadem subiicibilia, nempe indiuidua, de quibus prædicantur: non ergo sunt distincta prædicabilia.

CAP. V.

Soluuntur argumenta.

Proprium nomen æquiuocum.

PRo clara solutione argumentorum habenda, non ignorare oportet, proprium esse nomen æquiuocum; potest enim esse primæ intentionis, & sic proprium opponitur communi. potest quoq; esse nomen primæ intentionis, vel proprium indiuidui, vt schola Socratis, vel speciei, vt risibilitas est proprium hominis potest quoque esse nomen secundæ intentionis, quæ significat prædicatum conuertibile cum specie; non tamen prædicans essentiam speciei. Si itaque proprium accipiatur pro secunda intentione, applicabili alicui conuertibili cum subiecto, est species vniuersalis; vniuersale enim in ipsum proprium descendit per differentias eius diuisiuas per prædicari scilicet conuertibiliter in quale accidentale. *Resp.* ergo ad 1. arg. proprium & commune, esse quidem relatiua, & vnum relatiuum de altero dici, ex hoc tamen non sequitur oppositum dici de opposito: opposita enim sunt illa dicenda, quæ sunt respectu eiusdem. sed proprium dicitur commune, & vniuersale respectu indiuiduorum, quæ continentur sub specie, proprium vero, respectu speciei. Patet ergo quomodo recte, & proprium, & commune dicatur. Ad 2. intentio secunda prædicatur in concreto, & non in abstracto. Et cum dicitur, quod risibile est; tunc committitur fallacia accidentis, quia variatur suppositio; nam risibile est proprietas, est nomen primæ intentionis in abstracto, quod non potest prædicari de concreto. Cum vero dicitur, risibile est proprium, est fundamentum, siue ens, & res primæ intentionis: variatur ergo suppositio. Ad 3. proprium secundum rationem proprii, ad speciem refertur, in quantum species habet proprium. Ad *prob.* dicitur. subiectum proprii posse dupliciter considerari: vno quidem modo secundum se, & sic proprium, siue propriam passionem præcedit: alio autem modo, in quantum habet proprium; & sic sunt simul natura. Ad 4. quamuis fundamentum proprii sit in re, ex natura rei, nullo intellectu negotiante, non tamen hæc secunda intentio proprii, absque intellectu comparante risibili potest inesse. Idem intelligendum est de proprii definitione, quæ de aliquo, absque intellectus operatione, verificari non potest. Ad 5. proprium prædicatur de specie, non vt abstracta ab indiuiduis, sed potius, vt ad indiuidua inclinationem habente. Ad *confir.* habent eadem principia materialiter, non autem formaliter; sunt enim principia speciei intrinsece, & formaliter, in quantum scilicet, accipiuntur per modum potentiæ & formæ: proprii vero sunt principia extrinsece, per habitudinem totius essentiæ ad actus, siue ad operationes consequentes: non ergo oportet proprium esse substantiam. Ad *minorem secundæ prob.* dico non habere eadem subiicibilia formaliter. nam si indiuidua considerentur, quoad principia essentialia, quæ sunt hæc materia, & hæc forma, sic subiiciuntur speciei. si vero quantum ad illa accidentia, quæ ratione speciei, ipsa indiuidua consequuntur; sic proprii subiicibilia numerantur. in quantum autem, includunt conditiones indiuiduantes, sic subiiciuntur accidenti.

Proprium quomodo species vniuersalis.

1.

2.

3.

Subiectum proprii duobus modis considaratur.

4.

5.

CAP. VI.

Proprium est distinctum prædicabile ab accidente.

PRo intellectu eorum, quæ sunt disputanda, animaduertere necesse est, accidentium quædam subiecto extrinsece, quædam vero intrinsece, accidere. Eorum autem, quæ ab extrinseco proficiscuntur, quædam ratione formæ eueniunt specificæ, cuiusmodi sunt accidentia propria. quædam vero ratione materiæ, cuiusmodi est qualitas: quædam vero ratione primarum qualitatum actiuarum. & sic sunt qualitates secundæ, quæ dicuntur qualitates posteriores, & sensibiles, vt colores: primæ autem, vt siccitas, humiditas, frigiditas, caliditas. Porro ex coloribus, quidam sequuntur principium actiuum caliditatis, vt nigredo, aliqui principium actiuum frigiditatis, vt albedo. Vocantur autem sensibiles qualitates; quia à sensu apprehenduntur. secundæ vero, per respectum, quem habent ad primas. Quod si illa accidentia ab extrinseco proficiscantur; hoc certe bifariam fieri potest: primo quidem, cum causis effectiuis in subiecto non permanentibus, effectus tamen permanet. Exempli gratia, calore solis, siue ignis recedente, remanet exustionis, siue æstus vestigium. Alio modo, quando causa & effectus simul adsunt, simulque recedunt, vt circulationes causatæ in aqua per iactum lapidis. Itaque proprium, vt est secunda intentio, accidentibus non attribuitur, quæ ab extrinseco originem habent; quia huiusmodi secundæ intentionis, nullum ex illis potest esse fundamentum. Præterea, nulla secunda intentio, quæ est proprium, siue proprium, vt secunda intentio, accidentibus applicatur, quæ oriuntur vel a materia, vel à primis qualitatibus. In causa autem est, quod talia sint accidentia, quæ ratione indiuidui, subiecto sunt attributa. Quam ob causam, proprium, in quantum est vniuersale, accidentibus applicatur, à forma specifica emanantibus. vnde illud accidens reale, quod emanat à principiis speciei, secundæ intentionis, quæ est proprium, appellatur, dicitur esse fundamentum. Accidens autem sumptum pro secunda intentione, quæ est quintum vniuersale, communibus applicatur accidentibus, quæ ab extrinseco, vel intrinseco, ratione primarum qualitatū, proficiscuntur. Itaq; accidens proprium, & accidens cōmune, multis modis ab inuicem distinguuntur. Primo quidem, quia accidens proprium, siue propria passio, speciem habet pro principio sui, commune vero indiuiduum. Deinde differunt ratione subiecti; nam subiectum propriæ passionis, sine suo proprio, esse, vel intelligi non potest, neque sub modo opposito, puta irrisibilitatis, subiectum vero accidentis communis sub modo opposito intelligi potest, vt coruus sine nigredine. Tertio modo, ratione conuertibilitatis, proprium enim conuertitur cum suo subiecto, non autem accidens: nequaquam siquidem sequitur, quod si omnis coruus sit niger, quod omne nigrū sit coruus: sicut sequitur, omnis homo est risibilis, & è conuerso. Quarto differunt, quia propria passio necessario inest subiecto: & in secundo modo per se, de subiecto prædicatur, accidens vero commune contingenter prædicatur, & in quarto modo, vt coruus nigredine est niger. vnde in syllogismo demonstratiuo, propria passio locum obtinet prædicati; in cōclusione enim propria passio prædicatur de suo subiecto: accidens autem à demonstratiuo syllogismo excluditur, vt dicitur in primo posteriorū. Denique, vt semel dicam, accidens proprium, est idem realiter cum suo subiecto, distinguitur vero formaliter; quia cum identitate reali, manet distinctio formalis: accidens vero commune, non est idem realiter cum suo subiecto. Ex quo patere arbitror, hæc duo prædicabilia esse ab inuicem distincta.

Qualitates prima & secunda.

De proprio.

Proprium quomodo attribuatur accidenti.

Fundamentum secundæ intentionis, quod est proprii.

Accidens commune, & proprium quibus modis distinguantur.

CAP. VII.

Proprium non distingui ab accidente.

COntra prædicta posset aliquis sic arguere: Propriū vel est substantia, vel accidens: valet à sufficiente diuisione, siue enumeratione. Non est substantia; quia omnis substantia, vel est essentialiter eadem speciei de genere substātiæ, vel diuersa, idem enim & diuersum, circa ens, sunt immediate oppositæ differentiæ. Non est dicendum propriam substātiam esse essentialiter distinctam, & diuersam a specie, nō enim prædicaretur de specie. neque esse de substantia speciei, eo quod in eius definitione non ponitur, alioqui esset medium demonstrationis; definitio enim est medium in demonstratione potissima. vnde propriū ex ea parte, qua esset idem essentialiter cū specie, esset vtriusq; terminus inferens, ex parte vero, qua proprium dicitur; esset terminus illatus, quod est falsum. Item, omne diffinitum prædicatur de diffinitione, conuertuntur enim. sed omne accidens diffinitur per suum subiectum, vt risibile per hominem, & simitas per nasum, & similia: igitur omne accidens prædicatur de suo subiecto in secundo modo dicendi per se. & in demonstratione concluditur: & per consequens est proprium, per regulam demonstrationis: igitur omne accidens est proprium. Item, sumatur albedo, tunc quæro, an illa insit homini per se, aut non. si per se inest; vtique erit proprium, si non per se, sed per accidens, tunc illud accidens, per aliud accidens, & sic processus esset in infinitum in subiectis, quod est falsum. ergo quod prius. Item, proprium diffinitur per accidens ergo non differt essentialiter ab accidente: valet sequela, quia nihil differt essentialiter ab eo, per quod diffinitur. *Confir.* quia vel est accidens separabile, vel inseparabile: non primum: ergo secundum.

1.

2.

3.

4.

De proprio.

CAP. VIII.

Soluuntur argumenta.

1. AD 1. arg. procedit de accidente primæ intentionis; nam cum dicitur proprium, vel est substantia, vel accidens: ista est diuisio entis realis in substantiam, & accidens, tanquam in membra opposita ad inuicem. Atqui hic est sermo de proprio & accidente, quatenus sunt secundæ intentiones. Quare sumendo proprium pro accidente intelligibili, vel pro accidente, quod est prædicatum, non indicans essentiam rei, nullum sequitur ab-
2. surdum. Ad 2. quidem sic resp. omne accidens determinans sibi subiectum, vt simitas, difinitur per suum subiectum. sed omne accidens non est huiusmodi: non ergo est necesse, vt omne accidens per suum subiectū debeat diffiniri. Contra. Ex hoc enim sequeretur accidens esse rem absolutam, & consequenter substantiam, quod est falsum. Dicendum ergo, omne accidens, quod diffinitur per subiectum, & manat à ratione formali subiecti, in secundo modo per se de subie-
3. cto prædicari. sed non omne est huiusmodi: ergo. Ad 3. illud per se potest intelligi duobus modis: vel per se, scilicet sine medio: vel per se, quia procedit à principiis illius subiecti. Itaq; albedo inest per se superficiei, quia sine medio, non autem inest per se homini, quasi per causam per se, sed per ac-
4. cidens. Ad 4. accidens positum in diffinitione proprii, non est quintum vniuersale, neque accidens reale; sed accidens, quod non dicit essentiam subiecti. Ad confir. proprium non est accidens separabile, neque inseparabile, talis enim diuisio est communis accidentis. Propterea cuicunq; non competit diuisio, nec illi competunt membra diuidentia. Quod vero non sit accidens inseparabile, patet, quoniam subiectum potest intelligi sub opposito accidentis inseparabilis, non autem cum opposito propriæ passionis. Quomodo ergo proprium sit distinctum vniuersale ab accidente, dixi.

CAP. IX.

Propriam passionem non distingui realiter à suo subiecto.

1. QVoniam in supradictis dixi, propriam passionem esse idem realiter cum suo subiecto; hoc paulo fusius explicabo hoc modo. Aliqua propria passio est idem realiter cum suo subiecto: ergo omnis passio; eadem enim ratio est de omnibus. Antecedens patet, quia
2. vnum, *quod est propria passio entis, est idem realiter cum ente* Item,
4. met. 3. quod scitur necessario inesse alicui subiecto, ita, quod eius oppositum non possit inesse, est vtique idem cum illo realiter, sed quælibet propria passio est huiusmodi, ergo. Minor patet, quia si propria passio non inest necessario; conclusio
3. de illa, non esset scientifica, quod est falsum. Item, causa exi-
7. met. 53. stente immediata, necessaria, adæquata in aliquo subiecto, talis causæ effectus subiectum semper consequitur, cui illa causa tribuitur. sed illa causa, est specifica forma subiecti, effectus vero propria passio, & compositum specificum est in actu, per talem formam in actu. igitur effectus est semper in
4. actu. Amplius, non potest esse posterius sine priori, nequa totum sine suis partibus essentialibus, ita nec potest esse homo sine rationali determinante hominem in esse specifico. Ex huc sic formatur arg. rationale semper est in actu, & risibile semper erit in actu; valet consequentia à causa necessaria, & adæquata ad suum effectum. Quod si risibile semper inest homini; necessario, & simpliciter inest, quia non potest se aliter habere. Omne autem tale identificatur realiter cum homine propter perpetuam inhæsionem ad subiectum: igitur propria passio est idem realiter cum suo sub-
Rationale causa efficiens. 2. phys. 29. iecto. Cæterum, forma specifica, vt rationale, est causa efficiens propriæ passionis. causa autem efficiens est duplex: quædam cum motu, & transmutatione, quam philos. *principium vnde motus*, nominat. alia est causa efficiens sine motu, & transmutationa, vt Deus creans, intellectus intelligens, & subiectum producens passionem. Ex quo patet, huiusmodi subiectum à suo effectu realiter non distingui, sed illud, quod agit cum motu, & transmutatione.

CAP. X.

Argumenta contraria.

COntra prædicta arguet aliquis sic: omne quod potest separari ab aliquo, non est idem realiter cum eo: implicat enim, posse separari, & esse idem realiter. sed proprium est separabile à subiecto, quia ei non inest essentialiter, sed formam specificam potius consequitur: omne autem tale, est separabile, quia superius potest esse sine suo inferiori igitur propria passio non est idem realiter cum suo subiecto. Confir. quia *substantia præcedit omne accidens, tempore definitione, & cognitione.* atqui, subie- 7. met. 4.
ctum est substantia: præcedit ergo suam propriam passionem tempore. sed quæ sunt idem realiter vnum non præcedit aliud tempore: ergo. Item, *causa materialis in qua, & causa* 2.
efficiens, non coincidunt. sed subiectum respectu propriæ pas- 2. physic.
sionis, est causa materialis in qua recipitur propria passio: igitur non est causa efficiens eiusdem, quod prædictis aduersatur. Item, omne quod scitur, per aliquod medium, a- 3.
licui rei inessa, vtique ab eo realiter distinguitur. alioqui idem sciretur de seipso, & per ipsum. sed propria passio scitur inesse subiecto per medium, id est, per definitionem: igitur realiter à subiecto distinguitur. Confir. quia omnis causa realiter distinguitur à suo effectu: ergo subiectum, quod est causa propriæ passionis, realiter ab ea distinguitur. Item, 4.
quidquid est in aliquo instanti, in quo non est aliud, est ab eo realiter distinctum. sed subiectum est in aliquo priori naturæ, in quo non est propria passio. igitur distinguitur realiter ab eo. Confir. quia possumus intelligere, illam propriam passionem immediate à Deo produci, siue produci subiectum sine propria passione: omne autem tale, non est idem realiter cum suo subiecto: ergo.

CAP. XI.

Soluuntur Argumenta.

AD 1. risibile non est actu separabile ab homine, cum sit eius propria passio, quæ necessario sequitur 1.
subiectum. Et cum dicis, quia non inest essentialiter, concedo quantum ad esse quidditatiuum, nō autem quantum ad esse completum subiecti, ad cuius complementum, non solum sunt necessariæ partes essentiales; verumetiam & propria passio, quæ ex ipsis partibus proficiscitur. Ad confir. illa propositio intelligenda est per se, quæ ex sui natura habet, vt subiectum sit simul tempore cū sua propria passiona, cuiusmodi est homo, seu rationale, & risibile. Ad 2. duplex est materia: quædam in qua, cuiusmodi est subiectū propriæ passionis: quędam vero ex qua fit compositum, cum forma inest. Similiter duplex est efficiens, 2.
quoddam sine transmutatione, vt subiectum respectu suæ passionis: & quoddam cum transmutatione, sicut efficiens physicum. Itaque materia ex qua, & efficiens physicum non coincidunt; quia rationes principiandi istorum principiorum, sunt specifice distinctæ: materia vero in qua, & efficiens sine transmutationa, bene possunt coincidere vt dixi. Ad 3. *maior* non est vera, & ad probationem dicitur, non essa conuenienа, idem realiter, distinctum vero formaliter, 3.
sciri de seipso. Ad confirmationem, causa realiter à suo effectu distinguitur, quando ab ea cum motu producitur, quia motus non fit simul, non autem in causa, quæ producit sine motu, sicut est in proposito. Ad 4. *neg. maior.* nam aliud prius 4.
natura, nihil aliud videtur esse, quam ab illo non conuerti subsistendi consequentiam. vel quia illi, quantum est de se, non repugnet esse sine illo posteriori, sicut homini, quantum est de se, non repugnat esse sine risibili; tametsi secundum esse completum, & simpliciter repugnare omnino videatur, propter identitatem realem, quam habet cum illo posteriori, cum sua vtique passione. Sed *aliqui* non temere *dubitabit*, si in illo priori instanti seu priori naturæ, in quo homo præcedit risibilitatem, sit risibilis nec ne. Dicitur, neutro modo se habere. *Contra*: ergo duo contradictoria erunt vera de eodem. Dicitur, quod licet duo contradictoria absolute sumpta, non possint vere negari, & affirmari simul de eodem; bene tamen possunt, cum sint aliquibus circumstantiis determinata, nempe in primo instāti quidditatiue per se primo modo. Ad *confir. maior* est simpliciter *falsa*, noster enim intellectus aliqua intelligere potest, quæ Deus non potest producere, cuiusmodi sunt, quæ contradictionem implicant.

QVAEST. DECIMAEOCTAVAE

CAP. I.

De quinto prædicabili siue vniuersali.

PRo intellectu quinti vniuersalis, non ignorare oportet, accidēs esse æquiuocū, ad accidens reale, & intētionale. Est autē accidēs reale extra animā, vtpote, nigredo, & albedo, sunt enim in rerū natura, Accidens est æquiuocum.
etiam

De accidente.

etiam nihil nobis cogitantibus. De tali autem accidente per se considerat physicus, per accidens autem logicus; albedo enim in quantum quidditas est, & ens, spectat ad metaphysicum: in quantum vero est secundæ intentionis fundamentum, species nominatur, & consideratur à logico. species modo diuiditur ens 5. *met* in substantiam & accidens. & ponitur à commentatore in prooemio 7 *met* 13. Cæterum, accidens sumptum pro secunda intentione, est commune ad duo vniuersalia, ad proprium scilicet, & ad accidens. Porro, accidens quod in propria definitione ponitur, idem est quod prædicatum non essentiale, denotatque esse, in, scilicet propositionem denominatiuam, non autem esse, de, quæ est prædicatio superioris, de suo inferiori; verumtamen, in quantum est quædam intentio secunda, sumpta à proprietate, quæ sorte intenditur, sub quo accidente, absque repugnantia, eius oppositum intelligi potest, est quintum vniuersale. Sed *dices*, quomodo accidens, subiectum erit accidenti? *Resp.* aliquod præsupponendum est subiectum substantiæ, puta Platonem, cui albedo inest, & respectu Platonis est accidens, & in concreto est prædicatum denominatiuum, atque fundamentum intentionis secundæ, & ita accidens erit subiectum accidentis. Porro, intentio illa secunda, à proprietate albedinis sumitur, & causatur. Illa autem proprietas est, accidens esse alteri, inhærens, & mutabile ab illo subiecto. Hæc autem secunda intentio, sumpta à tali proprietate albedinis, ipsi post modum albedini per intellectum applicatur, in concreto, tanquam eius proprio fundamento. Accidens ergo sic consideratum, & intellectum pro secunda intentione, est quintum vniuersale, & species quinta vniuersalis. Itaque accidens reale per se consideratur à metaphysico, vt quidditas: per accidens vero à logico. Accidens vero intentionale, quoddam est prædicatum, non essentiale, sub quo potest intelligi eius subiectum, & non oppositum illius, sine repugnantia, & tale ponitur in propria definitione. quoddam est, quædam secunda intentio à re, vel accidentis realis proprietate sumpta, quæ quidem potest cum eius opposito intelligi: cuiusmodi est quintum vniuersale. Porro, accidens, si fuerit primæ intentionis, vel contingit raro, & in paucioribus, vt dicitur 2. *phys.* 48. vel accidit rei post esse completum, & sic est commune æquiuocum ad nouem prædicamenta. Item, accidens si fuerit intentionale, aut accipitur pro extraneo, vt in fallacia accidentis: aut pro eo, quod ex intellectus consideratione causatur, & sic numeratur inter quinque vniuersalia: vel accipitur pro prædicato non essentiali; & sic est commune duobus vltimis prædicabilibus: vel pro prædicato non essentiali, & non conuertibili; & sic est quintum vniuersale. Sane, id censendum est vniuersale, cui conuenit diffinitio vniuersalis. sed accidens est huiusmodi, quoniam prædicatur de pluribus: ergo. Item, vniuersale descendit ad accidens per hanc differentiam, quæ est prædicari in quale accidentale non conuertibiliter. ergo est vniuersale.

Accidens intentionale. *Accidens quomodo est quintum vniuersale.* *Intentio secunda vnde causatur.* *Accidens de numero vniuersalium.*

CAP. II.

Argumenta contraria.

1. Contra prædicta sic aliquis *arguet*: omne quod est in singulari, est singulare; quia omne receptum, se habet per modum recipientis. sed accidens commune, cui applicatur hæc intentio, est in singulari: igitur est singulare, & non vniuersale. Item, omnis bona diuisio
2. datur per opposita. sed diuisio entis in substantiam, & accidens est huiusmodi: datur ergo per opposita: atqui, vnum membrum diuisionis, substantia scilicet, est ens reale, & aliud quoque similiter, atque ita accidens erit ens reale, & non intentionale; illa enim non sunt opposita. Item,
3. nulla secunda intentio prædicatur de prima. sed accidens per se prædicatur de prima intentione, vt qualitas est accidens: igitur accidens sumptum ex parte prædicati, est ens reale, & non ens rationis. *Prob. minor*: nam iste est per se: qualitas est ens: ergo qualitas est accidens. valet consequentia per regulam Topicam: Denominatum à superiori, denominatur etiam ab inferiori: ergo accidens est ens reale, & non intentionale, & per consequens non est vniuersale.
4. Item, nulla vniuersalis species, singulari applicari potest, patet inductiue; hæc enim propositio est falsa: hoc animal est genus, hic homo est species. sed hæc est vera: hæc albedo est accidens, quia potest adesse, & abesse, & est quædam operatio, quæ non nisi singulari conuenit, vt huic, vel illi albedini, & non albedini, in communi. Cum igitur diffinitum sit singulare: species ergo vniuersalis esse nequit.

Soluuntur. Ad 1. *resp.* hæc intentio accidens est in subiecto communi, vt in albo, vel in nigro, vel in aliquo alio simili, cui applicatur, sicut species in communi subiecto, qui dicitur homo. Porro Aristotelis sententia intelligenda est de illo, cui hæc intentio accidens applicatur, sicut album nigrum; illud enim primo inest singulari, quia secundum se non consequitur principia speciei. Contra, si illud, cui primo applicatur intentio, est singulare, intentio quoque, quæ in illo est, sicut in subiecto, erit singularis. ergo idem quod prius. Dico illud, cui applicatur hæc intentio, album, vel nigrum, secundum esse materiale, primo poni in singulari, sed eo modo, non esse secundæ subiectum intentionis: sed potius quatenus consideratur ab intellectu, vt extractum à singularibus. Ad 2. arg. locum habet in accidente reali, non autē intentionali; ens enim diuiditur in substantiam, & accidens reale, non autē intentionale. Ad 3. hæc propositio, qualitas est accidēs, est per se, si accidēs sumatur ex parte prædicati, pro accidente reali, & pro vno signato ouē generū accidentium. In casu autē est, quia tunc est prædicatio superioris de inferiori. si autem sumatur pro intentione secunda, sic est prædicatio denominatiua, sicut hæc, homo est species. Ad 4. hæc propositio est falsa, hæc albedo est accidens, sumendo accidens pro secunda intentione: dixi enim secundam intentionem, in singulari alicuius accidentis in communi fundari posse. veruntamen hæc propositio est vera. hæc albedo est accidens, si accidens sumatur ex parte prædicati pro accidente reali. Cæterum, hæc secunda intentio accidens, quod est quintum vniuersale, non applicatur albedini in communi, vel huic albedini singulari; sed albo in communi, & non huic albo. Ad *prob.* adest, & abest, est circumlocutio, per quam vnum prædicatum accidentale exprimitur, non per se conuertibile, quod quidem prædicatum dicitur applicari albo in concreto, cui applicatur hæc secunda intentio, quæ est quintum vniuersale.

De accidente *Argumentorum solutio.* 1. *Secunda intentio applicatur subiecto communi.* 2. 3. 4.

CAP. III.

Argumenta contra primam definitionem accidentis.

Contra primam definitionem accidentis aliquis sic *instabit. Nulla bona definitio datur per opposita copulatiue sumpta* destruunt enim vnitatem definitionis. sed prima definitio accidentis, est huiusmodi, scilicet, adesse & abesse: non ergo est bona definitio. *Confir.* quia accidens est vniuersale, quod non mutetur, vt dicitur in libr. posteriorum. Si ergo accidens est vniuersale, non recte illa opposita ponuntur in definitione accidentis. Item, *si accidens* 1.
abest. ergo non est. quia non habet esse separatum à subiecto. quod si accidens non est; neque subiectum erit, sunt enim relatiue: omnis enim species vniuersalis est relatiuum; siquidem accidens refertur ad subiectum, cuius est accidens, & subiectum ad accidens. *Confir.* quia quod semper est in subiecto subsistens, non abest à subiecto. sed accidens est tale: ergo quod prius. *Confir.* etiam, quia mors, combustio sunt accidentia, quæ tamen abesse nequeunt, sine subiecti corruptione. ergo. Item, *omnis definitio ideo est bona, quia competit omni definito.* sed hæc non est huiusmodi, quia viuere est accidens, cum non sit de essentia viuentis; & tamen non potest abesse à subiecto, præter eius corruptionem: ergo. *Confirm.* quia accidens corrumpitur per corruptionem sui subiecti, & sic non potest abesse sine corruptione subiecti. Item, *diffinibile debet habere esse necessarium. quia contingentia corruptibilia non sunt diffinibilia.* sed accidens habet esse contingens & indeterminatum: igitur non est diffinibile, & per consequens eius definitio non potest esse bona. Item, si accidens per se adest: ergo non potest abesse, quia vnum extrudit alterum. *Confir.* quia accidens necessario est accidens: ergo necessario inest, & ita non potest abesse, quod est contra primam definitionem accidentis. Item, contra aliam definitionem, sic arguo. *nulla bona definitio debet desipere negationem*, quia negatio non explicat quod esse rei. sed secunda definitio accidentis, est huiusmodi: sic enim diffinitur: quod non fit genus, nec species, neque differentia, neq; proprium ergo. Adde quod calor est accidens, & tamen est genus, & species qualitatis: igitur definitio conuenit aliis à definito. Item, *alia prædicabilia ab accidente, non definiuntur per negationem accidentis*, & aliorum: similiter quoque modo quintum vniuersale definiri debuerat. Item, *quod non datur aliquod accidens separabile*: si aliquod accidens est separabile: illud vtique potest esse sine subiecto: sed nullum accidens per potentiam naturalem, potest esse sine subiecto, quia hoc soli substantiæ conuenit: ergo Nullum ergo accidens fit separabile. *Confir.* quia si accidens potest adesse, & abesse: idem ergo erit simul separabile, & inseparabile, quod est falsum. Reuera, accidens inseparabile

2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.

De accidente. parabile coincidit enim proprio; eo quod totam speciem consequatur, sicut videre est in albedine cigni, quæ in quolibet individuo illius speciei invenitur, & in nigredine in coruo, & æthyope; & sic non erunt duo prædicabilia distincta.

CAP. IV.

Soluuntur Argumenta.

Accidentis definitio. Pro intellectu definitionis huius vniuersalis, necesse est scire, accidens à philosopho primi Topicorum 4. sic definiri: *Accidens est quod contingit eidem inesse, & non inesse.* Et hæc quidem definitio coincidit cum definitione prima accidentis, paulo superius annotata. Porro, adest vel abest, teste Porphyrio, aut esse vel non esse, teste Aristotele, pro prima intentione accipi possunt, vt loquitur Aristoteles, Accidentis esse, est inesse. similiter 8. *phys. 62. Impossibile est idem simul adesse eidem subiecto, & abesse ab eodem subiecto.* Vbi adesse & abesse sumitur pro prima intentione. Pro secunda autem intentione, eorum prædicamentorum, quæ sunt extra essentiam subiecti, prædicationem denominatiuam, atque accidentalem denotant. Porro, inesse sumptum pro secunda intentione, potest accipi tripliciter, proprie, communiter, & communissime. Proprie autem communibus competit accidentibus, vt albo, cui proprie competit inesse. Communiter vero conuenit singularibus accidentibus, vt huic albo. Communissime, vt prædicatum inest subiecto. Cum autem hic diffinitum sit secunda intentio, diffinientia quoque, scilicet adesse, & abesse, pro secunda intentione accipiantur: recte ergo data est definitio accidentis per inesse; proprie enim conuenit communi accidenti: communiter autem, cuilibet accidenti: communissime autem prædicato, quod inest subiecto. Itaque sumendo adesse pro secunda intentione, tenet locum generis, abesse vero differentiæ. Accidens ergo adest & abest, secundum considerationem intellectus, præter destructionem essentialis intellectus, siue conceptus subiecti. Dicitur essentialis intellectus propter conceptum accidentalem, qui corrumpitur. Sed *aliquis dicet*: si accidens non abest secundum rem à subiecto, nisi secundum considerationem tantum; proculdubio definitio accidentis non distingueretur à definitione accidentis: subiectum enim proprii potest sine proprio intelligi, sicut subiectum accidentis, sine accidente. *Respond.* subiectum proprii non posse intelligi cum suo opposito, sicut subiectum accidentis. Hæc ergo definitio cum illa non coincidit. His præmissis, ad 1. *arg. Respond.* adesse, & abesse accipi pro secunda intentione, præter subiecti corruptionem, quia sine eo subiectum intelligi potest, & cum eius opposito, sine destructione sui intellectus, & sine repugnantia intelligendi. Adesse ergo & abesse, in quantum sunt nomina secundæ intentionis, propriam prædicationem significant, quæ sunt extra essentiam subiecti, vel alterius generis à subiecto: sicut prædicari de, dicit propriam prædicationem essentialium, quæ sunt in eodem genere cum subiecto. Itaque per adesse & inesse intelligitur genus accidentis: cum vna differentia, nempe prædicatum non essentiale, neque conuertibile. per abesse vero, differentia, & correlatiuum diffiniti. Ad probationem, adesse & abesse conueniunt accidenti in vniuersali, vt sunt aptitudines. In quantum vero sunt actus, & actualem denotant inhærentiam, particulari conueniunt accidenti. Atqui hic diffinitur accidens pro significato, siue pro secunda intentione, non pro accidenti

7. met. 2. Adesse & abesse quid significent.

Accidens diffinitur per inesse.

Soluitur primum argumentum.

2. particulari. Ad 2. Quamuis accidens abest, vt hic sumitur abesse: non tamen inde sequitur, ipsum non esse. Quia licet subiectum, sine accidente, imo cum eius opposito possit intelligi, ex hoc tamen non concluditur, ipsum non esse. Præterea, nullum sequitur inconueniens, si dixerimus, accidens corrumpi secundum esse, quod habet in isto vel in illo particulari, non autem secundum esse commune, quod est abstractum à particularibus. Ad *prob.* subiectum manet, accidente destructo; quia præcedit accidens, & ab eo non dependet. Destruitur autem esse relatiuum, destructo eius correlatiuo. Ad primam confirmationem dico, accidens quamdiu est, semper esse in subiecto subsistens, cum vero non est in subiecto, tunc quidem corrumpi, non simpliciter sed secundum esse materiale, quod erat ei in subiecto. Ad 2 *confirmat.* mors, corruptio, combustio, non sunt proprie accidentia prædicabilia, sed potius mori, corrumpi, & comburi. Mors igitur materialiter accepta, in quantum dicit alterationem, viuentis corruptionem præcedentem, accidens nominatur, quia potest adesse, & abesse à subiecto: formaliter vero accepta pro corruptione viuentis, qua mutatur de esse in non esse, non est accidens, sed mutatio substantialis. De combustione quoque simile potest esse iudicium. Ad 3. Si viuere intelligatur pro esse substantiali viuentis, in quantum viuere est esse in viuentibus, hoc modo vita & viuere substantiam viuentis denotant. Quod si accipiantur pro operationibus viuentium, audire, videre, sentire, & huiusmodi; sic viuere est accidens, & potest adesse, & abesse præter subiecti corruptionem. Ad *confirm.* Accidens tribus modis corrumpitur: vno quidem modo per accidens sibi contrarium, vt frigus per calorem: alio modo per destructionem causæ, per quam subiecto inest, vt lumen corrumpitur in aere per recessum solis: tertio modo per remotionem termini dependentis, vt pater cessat esse pater, per remotionem filii. Potest ergo accidens corrumpi, sine corruptione subiecti. Ad 4. Accidens secundum esse particulare, quod habet in subiecto, non est necessarium, & finitum, sed bene secundum esse vniuersale, & sic potest definiri. 4.

Accidens quomodo adest & abest.

Mors quomodo est accidens.

De accidente.

Viuere quomodo est accidens.

Accidens tribus modis corrumpitur.

5. Ad 5. *Conseq.* aliquo modo potest esse bona. sed antecedens est distinguendum secundum compositionem, & diuisionem, ob illam particulam, scilicet, per se; etenim si illa determinet inhærentiam, sic vtraque propositio, & consequentia, est vera; si vero determinet inhærens, sic vtraque est falsa; sed hoc modo non ponitur in definitione accidentis. Sensus ergo est, adest, & abest, per se insunt accidenti, sed idem prædicatum determinatum, siue acceptum per se, non inest illi subiecto. Itaque, vt dixi, in hac definitione accidentis, verbum illud, adest, vice fungitur generis; per se enim intelligimus prædicatum non essentiale: differentiæ autem remotæ, non essentia, specificæ vero præter subiecti corruptionem. Ad 6. 6.

Sensus definitionis.

Genus & differentia definitionis.

Accidens dicitur duobus modis formaliter, & materialiter: formaliter autem est pura negatio; & sic nulla definitio debet dari per puram negationem: bene autem materialiter, quatenus ex consequenti ponit aliquam affirmationem; per vnum enim oppositum intelligitur alterum, & per negationem affirmatio intelligitur. Ad *confirm.* Color non est genus respectu sui subiecti, cuius est accidens, sed per respectum ad suas species. *Contra,* anima Platonis non est genus, neque aliquod Prædicabile, & tamen inest corpori: igitur definitio competit aliis à definito. *Resp.* animæ Platonis non competere prædicare de multis: inest præterea subiecto, vt forma substantialis, quod accidenti tribui non potest: igitur ei non competit definitio accidentis. Ad 7. negatur conse- 7.
quentia, & ratio diuersitatis est, quia accidentia minorem habent rationem prædicabilis, quam alia vniuersalia, cum non sint de essentia subiecti, neque conuertantur cum subiecto; ideo per negationem diffiniuntur, & non è conuerso, sicut ex imperfecto perfectum cognoscitur. Ad 8. Esse in sub- 8.
iecto bifariam intelligi potest, aptitudine scilicet, & actu: primo autem modo, accidens semper est in subiecto, non autem secundo modo, nisi quamdiu est in subiecto: ideoque separari potest præter subiecti corruptionem. Ad *confirmat.* Accidens duobus modis potest intelligi: vno quidem modo, quatenus habet respectum ad substantiam sui subiecti; & sic dicitur separabile, quia non spectat ad definitionem quidditatiuam subiecti. Alio autem modo, quatenus respicit conditiones, & complexiones particulares; & sic dicitur inseparabile. Iterum aliquis arguet; illa definitio non est 9.
bona, in qua definitum est secunda intentio, & vniuoca: & partes definitionis sunt entia extra animam. maior patet, quia entia realia non diffiniunt entia intentionalia. sed adesse & abesse sunt entia realia, quia conueniunt accidentibus extra animam; diffinitum autem hic est secunda intentio quæ conuenit rebus diuersorum generum: definitio ergo non est bona. Soluitur, adesse, & abesse sumuntur pro secunda intentione, & ita sunt partes diffinientes, & conueniunt definito. sunt etiam partes vniuocæ, quemadmodum & definitum. *Minor* quoque *neg.* quia illa non concipiuntur pro prima, sed pro secunda intentione. Item, omnis secun- 10.
da intentio, cui inest, necessario inest, quia inest per intellectum: ergo immutabiliter inest, & sic necessario; & per consequens non potest abesse: igitur accidens non potest adesse, & abesse. Confirmatur, quia ista operatio intellectus, est vniformis; est enim quantum ad esse immateriale, & esse cognitum: esse autem immateriale, & specificum, mutabilitati non subditur. Soluitur, Necessarium potest determinare inhærentiam, vel inhærens, vt dixi. primo modo est verum, secundo autem est falsum. Quid sit ergo accidens quintum prædicabile dixi. Sed tempus est, vt ad locum, vnde fluxit, redeat oratio. Etenim vera, principium & finis sibi consentiunt; ab actu enim cœpimus, & ad actum huic de ente speculationi terminum imponere decreuimus: species enim est actus generis, proprieque substantia. Alia vero, quæ dicenda erant de hoc negotio, vtpote de ente, & essentia,

Color quomodo est genus.

Accidens quomodo est separabile.

Actus est quomodo se habeant in creaturis, & primo omnium prin-
prior po- cipe, in primo Pymandri digesta sunt. Ad actus ergo atque
tentia. potentiæ speculationem redeamus.

QVAESTIONIS XIX.

CAP. I.

Actus est prior potentia.

Actus est prior potentia. QVid sit actus, supra declaraui. Et in 2. Pymandri plu-
ribus: quare pauca mihi dicenda esse puto, eaque
plane, quæ sunt scitu digna. Inprimis ergo scrutari
1. placuit, vtrum actus sit prior potentia, & reuera: si
forma est actus, & materia est potentia, & forma materiam
2. præcedit: actus ergo præcedit potentiam. Sit ergo ista sen-
9. met. 13. tentia vera, atque firma: *actus est prior potentia, ratione & cogni-
tione.* Suffragatur nobis philos. *Id, inquit, per quod aliquid diffi-
nitur, est prius eo, diffinitione.* sed per actum diffinitur poten-
3. tia; nam per coniungere acto esse possibile, est quod primo
Ratione. possibile, puta, dico ædificatorem potentem ædificare, & vi-
sibile potens videri. Amplius, actus est prior potentia, co-
gnitione: hoc est, est aptus natus prius perfectiusque co-
gnosci. Quod enim magis participat de entitate, magis vtique
2. met. 4. participat de cognitione. etenim res *sicut se habet ad esse, sic et-
iam se habet ad cognosci.* sed actus magis participat de entitate,
9. met. 13. *Potentia* (inquit Comm.) *est sicut non esse, actus autem est esse*: a-
4. ctus ergo suapte natura, cognitione potentiam præcedit.
Item, actus antecellit potentiam cognitione, etiam quoad nos:
Cognitione potentiæ, inquam, quatenus se extendit ad actiuam & passiuam, de-
nique ad quodcunque motus principium. Profecto, quod prius mo-
uet nostrum intellectum, prius à nobis cognoscitur, ex eo e-
nim quod intelligibile mouet intellectum, intelligitur: ergo
si prius mouet, prius intelligitur. sed actus prius mouet intel-
lectum quam potentia. *Quæ sunt in potentia*, inquit, *non inueni-
untur*, hoc est, cognoscuntur à nobis, nisi reducantur ad a-
9. met. 20. ctum. Et quod semper existimabitur aliqua species mo-
3. phy. 17. uens, & speciem sumit pro actu. Ergo actus etiam quoad
5. nos, cognitione potentiam præcedit. Præcedit etiam tem-
Tempore. pore potentiam passiuam, in diuersis quidem, non autem in
vno eodemque indiuiduo: hominem autem quempiam,
qui modo est in actu, materia, quæ erat homo in potentia, tē-
pore præcessit: similiter quando mouetur de potentia ad
actum, prius est in potentia, quam in actu. At si hæc in diuersis
considerentur; tunc absque dubio, actus præcedit potenti-
am: quod enim est in potentia, non deducitur ad actum, nisi
per aliquod existens in actu: homo namque in potentia à
generante producitur, qui est homo in actu: & de aliis huius-
modi, simile est iudicium. At si loquamur de potentia acti-
ua, adhuc necessaria est subdistinctio: quædam enim exer-
citio acquiritur, vt opere, scientia, ars &c. & hanc, absque du-
bio actus præcedit; nemo enim doctrinam nanciscitur, nisi
per docentem in actu. Quædam vero potentia actum præce-
dit, veluti sunt potentiæ naturales. Adde, quod si actus vt
Compara- actus, comparatur potentiæ, vt potentiæ, secundum philos.
tione. doctrinam; tunc actus non est prior potentia, nec vicissim
Materia potentia prior actu, æterno namque nihil est prius duratio-
prima. ne, aliter non esset æternum nam si potentia passiua, nempe
materia, est æterna; ita plane actus est æternus, siue intelliga-
tur substantia immaterialis, vt dicitur 12. met. siue forma in-
formatiua materiæ. Quamuis enim nulla forma educta, siue
educibilis de potentia materiæ, sit eadem numero æterna;
est tamen secundum speciem, siue secundum genus æterna,
idque ad mentem phil. asserentis, species rerum corruptibi-
lium successione æternas esse, materiamque ab æterno aliqua
forma semper vestiri. At si actus comparetur potentiæ se-
2. cundum speciem, nec hoc quidem modo est prior potentia;
2. de gen. 55 nam secundum philos. *generatio est perpetua*: quapropter
semper fuit homo actu & erit, & semper etiam fuit homo
generandus, & erit; alioqui generatio humana suæ haberet
durationis principium, atque finem, quod plane philos. non
3. probatur. Porro, si comparetur actus secundum speciem,
12. met. 16. potentiæ secundū indiuiduum; tunc actus tempore potenti-
4. am præcedit: *causa enim mouens, & agens, præcedit illud, cuius est
causa*, & in hoc distinguitur causa agens à forma, quod illa
simul sit cum eo, cuius est causa, hæc autem præcedit causa-
tum: homo siquidem in potentia producitur ab homine in
actu existente. Itaque actus secundum speciem, in generatio-
ne præcipue vniuoca potentiam secundum indiuiduum
præcedit. Cæterum, si actus secundum indiuiduum compa-
retur potentiæ secundum indiuiduum; tempore potentia Actus est
posterior est: sed hæc coincidunt cum aliis, quæ iam diximus prior po-
de potentiis actiuis, atque passiuis. In potentiis autem actiuis, tentia
quæ exercitio habentur, actus vt dixi, præcedit potentiam. *Operatio*
vnde Comm. qui addiscit cytharizare, cytharizat, vt addi- *præcedit*
scat, & acquirat artem cytharizandi. & com. 14. *Actus*, inquit, *potentiam.*
præcedit potentiam, id est, habitum, qui exercitio acquiritur. In
Memnone sic arguitur: Qui addiscit cytharizare, cytharizat, 9. met. 14.
non autem cytharizat, nisi qui scit cytharizare: igitur addi- *Quomodo*
scens est sciens, quod contradictionem implicat. Nihil ergo *aliquid*
de nouo addiscimus. *Ad quod dicimus*, animæ nostræ non in- *addiscimus.*
esse scientias, & artes congenitas, sed principia quædam, ad
illarum acquisitionem parandam: vnde *Asinus non addiscit*
cytharizare, neque homo, qui non est innatus cytharizare: 9. met. 13.
tunc ad argumentum dico, quod addiscens per actionem
imperfectam, quæ sibi inest, addiscit: non autem per actio-
nem perfectam quæ inest scientiæ addiscendæ. Ad impro- *Memnonis*
bationem, negatur conseq. non enim eodem modo est ad- *error.*
discens, quo sciens, est enim addiscens, & imperfecte sciens:
non autem addiscens, & perfecte sciens. Decipitur ergo *Actus est*
Memnon, qui tradidit non habentem artem nullo modo *prior poten-*
posse artis actionem habere, quandoquidem innata habeat *tia secun-*
principia. Quomodo ergo actus sit prior tali potentia, patet. *dum sub-*
Actus quoque præcedit potentiam substantia, id est, ratione, *stantiam.*
siue perfectione, authore philos. *Omnis*, inquit, *talis prior est a-*
ctus ratione & substantia, & tempore. Sane, priora generatione,
sunt imperfectiora. sed potentia hoc modo, actum præcedit: 1.
imperfectior ergo. Item, finis perfectione antecellit his, quæ
sunt ad finem. sed operatio potentiæ, est finis potentiæ, igi-
tur est perfectior potentia. Secundum ergo mentem Arist.
idem vt actu, est perfectius seipso, vt potentia. Exempli gra- 2.
tia, cytharedus vt potens cytharizare, est seipso imperfecti-
or, vt cytharizante. & huic proposito suæ congruunt ratio-
nes: Etenim agens, vt in actu, est seipso posterius, vt in po-
tentia, prius siquidem est potens agere, quam agat, siue agens.
Agens præterea, vt in actu, est finis suiipsius, vt in potentia. illæ 3.
ergo rationes hoc modo sunt intelligendæ, nempe in eodem
genere, agens profecto, quod potest agere, & quod nunc a-
git sunt generis eiusdem, atque ita in huiusmodi priora genera-
tione sunt imperfectiora: in his autem, quæ genere differe-
pant, hæc quæ dicta sunt, locum habere non possunt.

CAP. II.

Argumenta contraria.

ACtum non esse priorem potentia, diffinitione, sic 1.
arguendo ostendere possumus: *Actus & potentia* 9. met. 11.
sunt relatiue opposita. Relatiuorum vero vnum, non
præcedit alterum, cum sint simul natura: actus er-
go, non præcedit potentiam. Adde, quod nec etiam prior
nobis notus ipsa potentia, alioqui substantiæ abstractæ, quæ
sunt actus purissimi, prius nobis essent notæ, quam hæc infe-
riora, quæ se habent ad illa beatissima entia, vt potentia ad a-
ctum. sed hoc est falsum, vt longo sermone disputatum est
in primo Pymandri: ergo &c. His accedit, quod confusa 2.
sunt cognitione priora 1. phys. sed potentia est quid confu-
sum, actus vero, quid distinctum, cum separet, atque distin-
guat potentiam: ergo quod prius. Amplius, principium præ-
cedit principiatum etiam ratione, principium enim in diffi-
nitione principiati ponitur, alioqui diffinitio, vt dicitur 7.
met. à prima potentia vsque ad vltimum, ipsum diffinitum
nequaquam notum redderet. sed potentia est principium *Quod poten-*
actus, vt potentia calefactiua ignis, est principium caloris, 5. *tia præce-*
met. potentia ergo ratione præcedit actum, & non actus po- *dit actum.*
tentiam. Sane, potentia diffinit actum, vt patet in diffinitione
animæ, qua sic describitur: Anima est actus corporis &c. po-
tentia ergo præcedit actum ratione, atque diffinitione; *id*
enim quo aliquid, diffinitur, teste philos. *est prius diffinito*, etiam ra- 3.
tione. Insuper potentia actiua Dei, præcedit actum creatio- 9. met. 15.
nis creaturarum: non ergo in vniuersum hæc sententia, est
vera dicenda, quod actus præcedat potentiam. Quod etiam
non præcedat tempore: si enim sunt relatiua; vnum certe
non est prius altero. sed vno posito, ponitur & reliquum, si-
ue alterum: igitur actus non est prior potentia tempore. Ad-
de, quod materia tempore præcedit formam. sed materia est
potentia, vel saltem in potentia, & forma est actus: igitur po-
tentia actum tempore præcedit. Sane primus actus est coe- 4.
lum, siue Deus: prima autem potentia, est prima materia,
quæ ambo apud philos. sunt æterna. inter illa ergo nulla est
prioritas temporis. Item, illud quod potest esse, altero non
existente, est profecto prius tempore. sed potentia actiua
agentis,

Actus est prior potentia. agentis, sine sua potestactione consistere: & non è contrario,
igitur tempore suam præcedit actionem. Adde, quod est pri-
us generatione: ergo est prius tempore; potentia autem est
5. prior generatione, quam actus; ergo &c. Potentia quo-
que inest agenti per se, actus vero per potentiam: igitur a-
ctum præcedit. propinquius præterea adhæret agenti: ergo
quod prius, remota namque potentia, remouetur actus, non
autem è conuerso: igitur potentia actum præcedit tempore.
Præterea, si actus præcedit potentiam, quæ exercitio acqui-
ritur: in aliquam ergo causam, à qua producitur, reuocetur,
necesse est: illa autem habitus erit, aut potentia naturalis,
nondum habitum habens. At, secundum primum modum,
res stare non potest; effectus enim non præcedit, sed subse-
quitur causam. si vero secundum alium modum: actus ergo
præcedens habitum, & actus productus ex habitu, non
sunt eiusdem rationis; vnus siquidem à potentia naturali
6. nondum habituata, alter vero à potentia habitu ornata pro-
ducitur. Actus igitur præcedentes, cum sint quasi æquiuoci,
habitum generare nequeunt, ex quo postea consimiles a-
ctus eliciantur: actus ergo est posterior potentia, sicuti ad
sensum patet. Iterum, omne agens antecellit suo effectui,
non solum tempore, verum etiam naturæ dignitate, atque
nobilitate: etenim principium nobilitate præcedit rem; cu-
ius est principium. sed potentia actiua, præcedit secundum
substantiam, suum actum cuius est principium: igitur est illo
perfectior. Adde, quod potentia sit res absoluta, actus vero,
7. relationem includit. absolutum autem (vt omnes propemo-
dum sentire videantur) nobilius est respectiuo: igitur poten-
tia nobilitate naturæ præcellit. Iterum, illa inter quæ cadit
comparatio, vt simul sint, omnino est necessarium, alioqui
comparationem suscipere non possent, sed actus & potentia,
teste Auerroe 1. de cœlo, simul esse non possunt; adueniente
enim habitu, cessat potentia illius: igitur actus dici non po-
test nobilior potentia.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. AD 1. dico, diffinitionum aliam esse perfectam, aliam
vero imperfectam: perfectam autem voco, qua
diffinitur potentia per actum; actus enim simplici-
ter prior est quam potentia, atque eiusdam natu-
ram sufficienter ostendit: imperfectam vero, quando actus
per potentiam diffinitur, quæ quidem nostro proportionata
est intellectui, qui modum habet procedendi de potentia ad
actum, de imperfecto vtique ad perfectum. & hæc quidem
notificatio potius, magis quam diffinitio est appellanda. Ita-
que, quamuis sint relatiua, quia tamen diuersimode se mani-
Quomodo actum præcedat poten tia ratione. festant; nulla certa inde sequitur circulatio. Ad *confirm. neg.*
conseq. procedit enim in diuerso genere; siquidem corru-
ptibilia, & incorruptibilia genere distinguuntur. Ra-
tio autem philosophi valet in eodem genere; per rosam e-
nim in actu cognoscimus rosam in potentia. vnde phil. dicit
9. met. 20. *geometram cognoscere triangulum habere tres angulos, ex actuali li-
neæ protractione.* Ad aliam dico, illud intelligi debere de con-
fusa notitia: nos autem de diffinitiua ratione loqui. Cæte-
rum, nonnullis visum est hac de causa, actum diffinitione es-
se potentia priorem, quia non refertur ad potentiam, sed po-
tentia ad ipsum, vnde in diffinitionem potentiæ cadere ne-
9. met. 11. cesse est, & non è contrario. Huic sententiæ aduersatur Auer.
vbi palam testatur actum & potentiam esse relatiua con-
traria, atque alterum in alterius diffinitione poni. De hoc ne-
gotio multa dicta sunt in 2. *Pymand.* in tractatu de Relatiuis.
Argui etiam *potest* contra primam solutionem hoc modo;
7. met. 42. 43. perfecta diffinitio, vt dicit Auer. totam explicat rei essenti-
am. at vnius relatiui essentia, est ad aliud se habere: igitur, æ-
qua erit vtriusque diffinitio. Quidam dixerunt, actum exi-
stendi, siue obiectiuum esse diffinitione priorem potentia
existendi, siue obiectiua: quia, inquiunt, actus hoc modo se
habet, vt habitus, potentia vero, vt priuatio. at habitus est
9. met. 13. prior priuatione: igitur actus est prior potentia. Sed
hæc opinio non placet Auerroi, qui per *potentiam*
intelligit generatim *principium motus, & quietis*, &
non ipsum non esse existere, vt isti dicunt. Verior ergo sen-
tentia videtur esse, vt dicamus, actum & potentiam formali-
ter intellecta, esse relatiua, sicque simul esse natura, tempore
2. atque diffinitione: materialiter vero, actum diffinitione
potentiam præcedere. Ad 2. *Argum.* laborat in æquiuoco;
nam quamuis principium formale atque essentiale, illud
cuius est principium ratione præcedat non tamen principi-
um potentiale, & effectiuū, id, cuius est principium, ratione

præcedit. Ad *confirmationem* patet solutio, quomodo vnum *De potent-*
relatiuorum, diffiniatur ab altero. Ad aliam dico, potenti- *tia.*
am actiuam, in quantum actiua diffinitiue ab intellectu con-
cipi non posse, nisi per actum; siquidem per actum diffini-
tur. Ad 3. Dico, actum tempore præcedere potentiam ma- 3.
terialiter, non autem formaliter; non enim sunt puri respe-
ctus, quippe cum purus respectus non sit principium agen-
di, neque patiandi, nec vllam dicit perfectionem. loquimur
autem de actu, quatenus comparatur potentiæ passiuæ, siue *Quomodo*
ipsius actus receptiuæ, vtpote formam materiæ comparan- *præcedit*
do, aut hominem actu, homini producibili. Ad *confirmatio-* *tempore.*
nem respondeo, veram esse philos. sententiam, pro potentia
propinqua, non autem de prima materia. siquidem ens in a-
ctu secundum speciem, est omni ente secundum indiuidu-
um tempore prius, quod quidem est in potentia propin-
qua, semper enim aliquod ens in actu, à quo illud profici-
scitur, est tempore prius. Ex hoc enim patet solutio ad aliam
confirmationem. etenim, vt dixi, philosophus loquitur de
potentia proxima, quæ ab agente educitur, tanquam media
dispositio ad vltimum actum. Ad 4. Potentia passiua in v- 4.
no eodemque numero indiuiduo, actum præcedit; similiter
& potentia naturalis, & hoc modo procedunt obiectiones
illæ, quare facile solui possunt. Ad 5. Dico, ad potentiam 5.
naturalem nondum habitu ornatam; principia tamen, at-
que semina habentem, actum illum, potentiam exercitio ac-
quirendam, esse reducendum; & tunc illam consequenti-
am non valere. nam licet actus præcedens, & subsequens
non sint à potentia eodem modo se habente; specifice ta-
men atque formaliter nequaquam distinguuntur, sed potī-
us vt minus & magis perfectum, quæ non diuersificant spe-
ciem. sunt ergo vniuoci, atque artis generatiui; à naturali e-
nim prudentia, in qua sunt prima artis principia, producun-
tur. Ad 6. Duplex est ordo naturæ: generationis scilicet 6.
& perfectionis; principium igitur, ordine generationis, id,
cuius est principium, præcedit: non autem perfectionis or-
dine, quod certe ad principium completum attinet, cui om-
nia insunt, quæ ad effectus productionem sunt necessaria. *Quomodo*
At potentia ad actum, sicuti ad suum finem, perfectionem- *præcedit*
que ordinatur; non enim est actus, siue operationis principi- *perfectione.*
um completum. Eodem modo aliæ eiusdem dissoluuntur
probationes, confirmationesque. Ad 7. Quamuis actus & 7.
potentia, non sint simul tempore; sunt tamen simul ratione
concipiendi: & hoc dico sufficere.

QVAESTIONIS XX.

CAP. I.

De potentia.

POsteaquam nonnulla de actu dicta sunt, restat, vt de *Potentiæ*
potentia, aliquid addamus. Actus autem & poten- *diuisio.*
tia, vt dicitur 12. met. com. 26. quodlibet genus en-
tis diuidunt, idque omnibus probatur quodam-
modo, qui hanc rem studiose contemplantur; agnoscunt
enim potentiam actiuam, & passiuam. vnde, quia actiuum, vt *Potentia*
sic opponitur passiuo; ideo hanc esse entis realem diuisio- *obiectiua.*
nem affirmarunt. Verum, & nonnulli potentiam obiecti-
uam, & actum obiectiuum addiderunt; vnde & ens hoc mo-
do diuiserunt; huiusmodi enim arbitrantur, quod subie-
ctum formæ receptiuum, siue materia prima, respectu for-
mæ substantialis extiterit, siue respectu formæ accidentalis,
possit ad formam recipiendam ab agente moueri siue trans-
mutari, ad quam profecto, vt potentia passiua, ad actum for- *Materia.*
malem comparatur. Aiunt quoque huiusmodi passiuam
potentiam, ipsammet materiam esse, ab actu formali realiter
distinctam, quippe cum actus actuet, aut perficiat seipsum,
nec in seipso recipiatur, nec cum seipso compositionem fa-
ciat. Ipsum autem formalem actum, siue formam actuare,
perficereque materiam, atque ex ipsa & materia, substanti-
am compositam fieri satis constare. Addunt adhuc, quod *Forma.*
in materia, siue in subiecto sit potentia formæ, quatenus for-
ma potest esse in materia, & educitur de potentia ad actum,
per actionem agentis. hæc autem potentia, est ipsamet for-
ma, ab agente producenda, quæ profecto non est passi-
ua, nec formæ receptiua, sed obiectiua. siquidem forma
producenda est obiectum, quod potest produci ab acti-
ua agentis potentia: & in hoc à potentia passiua discrepat, *Potentia*
quod potentia passiua, sit transmutationis, siue motus sub- *obiectiua*
iectum: obiectiua vero terminus à quo; ex rosa enim in *non distin-*
potentia, fit rosa in actu. Hæc autem distinctio est realis; *guitur ab*
actu.

De potentia. nam subiectum manet, terminus autem à quo non manet 1. phys. Insuper aiunt, potentiam obiectiuam, ab actu sibi correspondente realiter non distingui, qui dicitur actus obiectiuus, & terminus ad quem, puta rosa antequam producatur, est potentia obiectiua, postquam vero est producta, est actus obiectiuus; credunt enim in subiecto, siue in materia, duas esse potentias realiter distinctas: vnam certe, quæ est formæ susceptiua: & aliam, quæ est ipsa forma in esse potentiali, quæ per actionem agentis de esse potentiali reducitur ad esse actuale, recipiturque in materia. Atqui in materia sola esse videtur vna potentia, nempe passiua; neque enim aliud videtur esse, formam, potentia, siue potentialiter esse in materia, quam in materia recipi posse, quemadmodum formam esse in potentia agentis, perinde est, ac posse ab agente produci. Verumtamen illi sic arguendo, ipsorum sententiam, quam sequuntur, firmare muniteque

Rationes.

1. student: In materia, inquiunt, siue in subiecto est potentia, qua ab agente, vt formam recipiat, moueri potest. & est etiam potentia ad ipsam formam, siue esse formæ, hoc est, ipsa forma, quatenus habet esse potentiale. & hæ quidem potentiæ realiter distinguuntur; quod enim potest moueri ad formam, non est forma, quia scilicet receptiuum non est ipsum receptum. sed potentia materiæ, qua potest mouari, siue transmutari ab ipso agente, est ipsa materia: & potentia ad esse formæ, est ipsa forma, quæ est actu: ergo potentia obiectiua, & actus obiectiuus, sunt idem. Amplius, tidem

2. est potentia passiua materiæ, & potentia formæ in materia: idem ergo est, de materiæ potentia formam educi, & formam esse receptibilem in materia. sed hoc est falsum, alioqui anima intellectiua, cum sit in materia receptibilis, de materiæ potentia educeretur: ergo quod prius. Suffragatur huic sententiæ Commentator 8. met. comm. 15. exponens illud philosophi: illud quod est in potentia, fit in actu: Est, inquit, hic aliquid vnum, quod primum est in potentia, & post transfertur ad actum; translatio enim eius non largitur multitudinem, sed perfectionem in esse. hoc est, quod erat in potentia, & postea fit in actu, non sunt duo, sed vnum: igitur potentia est actus, hoc modo. Verum, quamuis hæc sint subtiliter dicta; *posset tamen aliquis hoc modo obuiare:* Termini per

Opinio contraria.

1. se motus, & transmutationis nō sunt idē realiter; sunt enim oppositi, vt dicitur 1. *phys.* sed potentia obiectiua, & actus obiectiuus (vt ipsimet fatentur) sunt termini motus, & trāsmutationis. potentia siquidē est terminus à quo, & actus obiectiuus, est terminus ad quē; non ergo sunt idem realiter. Item,

2. aliqua duo non possunt esse idem realiter, quorum altero pereunte, alterum remanet. at potentia obiectiua transit, re iam genita, manetque actus obiectiuus: non sunt ergo

3. idem realiter. Item, quæcūque sunt idem realiter, vno posito, ponitur & reliquum; oppositum enim huius, contradictionem implicat. sed quando ponitur potentia obiectiua, non ponitur actus obiectiuus, aliter rosa generanda, suam generationem præcederet: actum ergo & potentiam, quouis modo sumantur, esse idem realiter, est impossibile.

t. ann. 6. Fauet his Comm. *Potentia,* inquit, *& actus sunt differentia, quæ contingunt omnibus prædicamentis, & sunt valde opposita:* igitur non sunt idem realiter, atque numero, sic quod illa potentia quandoque fiat actus. Constat autem secundum ipsius tali potentia, atque actu ens diuidi. Ex his autem *patet* ad argu-

1. menta *solutio,* & ad 1. *neg. maior;* in materia enim vna tantum est potentia, nempe passiua, qua ab agente transmutari potest: & forma alio modo non est in materia, nisi in potentia passiua: quare in materia nō est potentia, quæ est ipsa forma, quoniam omnis potentia materiæ, est ipsa materia: forma ergo non est in materia, nisi per potentiam passiuam. Ad si ita res se haberet; omnia profecto forma de foris accederet, atque ita nulla educeretur de potentia materiæ. si quicquid est

2. in materia, est ipsa materia. quapropter diligens lector hæc consideret. Ad 2. *neg. conseq.* formam enim educi de potentia materiæ, perinde est, ac per transmutationem materiæ, & per agens naturale in actum exire; agens enim naturale non solum ad formam recipiendam, materiam disponit; sed ipsam quoque formam productiua attingit. vnde hoc interest inter formam intellectiuam, & alias formas, quod illæ per transmutationes naturales, per agens quoque naturale, in actum exeunt, atque in materia recipiuntur: hæc autem per agens diuinum, tametsi huiusmodi transmutationibus materia disponatur, ad animæ humanæ receptionem. Sed *aliquis contra* huiusmodi solutionem sic *argueret posset.* si agens naturale, cum transmutationibus naturalibus attingit formam: aut illa forma est in materia, aut in agente, aut venit de foris, si est in materia est ergo idem realiter cum illius potentia; inest enim materiæ potentia tantum. si autem in agente, vel de foris, igitur non educitur de potentia materiæ, quod profecto soli conuenit animæ intellectiuæ, quæ ex materiæ potentia non educitur: igitur, idem est potentia, & forma producenda, licet non sit idem modus essendi. *Considera hæc quæso.* Ad 3. dico, Comm. loqui de ipso composito, quod

3. non est duo, sed vnum reductum de potentia ad actum: non ergo loquitur de potentia formæ, neque de forma in actu sed de composito. Sed *huic etiam responsioni quæ obijcere posset,* esse eos exemplum non esse simile, differt enim hæc vnitas ab illa; nam hæc est ratione compositi, non ratione rerum, quæ sunt in composito: forma enim, & materia, quamuis sint idem in composito; realiter tamen abinuicem discrepant potentia autem obiectiua, & actus obiectiuus sunt idē realiter, vnde si quis vellet hanc partem tueri, quam puto esse veriorem, sic ad contraria argumenta respondere posset. Ad 1. quidem dicere, inter potentiam obiectiuam, &

Responsio ad alia argumenta.

1. actum obiectiuum, veram oppositionem non esse, sed per quandam potius similitudinem, nempe quod forma, quæ prius latitabat in materia, veluti in termino à quo, cum apparet, est quasi in termino ad quem. Ad 2. dico, alterum

2. illorum penitus non destrui quidem secundum esse, sed secundum modum essendi, alioqui ipsa materia destrueretur. Ad 3. similiter patet, actum & potentiam non dif-

3. ferre quoad positionem realem, sed quoad modum ponendi; forma enim alium modum essendi habebat in potentia, quam habet in actu: Realiter vero semper sunt idem.

Forma & potentia idem.

Diuiditur autem his quodlibet ens, quia vnumquodque eorum, aut est in actu, aut in potentia; ex hoc tamen non sequitur, illa non esse realiter idem. Et reuera (vt communis est propemodum omnium sententia) omnes formæ (humana duntaxat excepta) sunt in materia, quæ in actum exeunt per virtutem, actionemque agentis: in materia autem, est potentia, quæ est realiter forma latitans: igitur hæc abinuicem reali differentia non separantur; alioqui alterum duorum esset: vel quod omnes formæ extrinsecus accederent, vel quod plura inessent ipsi materiæ, quam eius potentia, eaque ab illa realiter differrent, atque ita materia ex se, sine alio extrinseco esset composita, quod est falsum. Ita quidem ipse sentio. cui hæc non arrident, abundet quæso, in sensu suo, citra charitatis dispendium. Vtrum ergo potentia actiua, & passiua realiter different nec ne, siue vt alij dicunt, obiectiua, & actus obiectiuus, dixi.

CAP. II.

Potentia quot modis dicatur apud philosophum.

QVoniam hæc perscrutatio, ad multa valet; propterea de illa prolixiori vtcunque ordine, disputare libet: inprimisque necessarium esse puto, vt huius vocula significata intelligamus; sic enim facilius reliqua possunt intelligi. Itaque potentia vno modo est mutationis principium in alio, in quantum aliud, vocaturque potentia actiua, sicuti potentia ædificandi non est in ædificato, sed in ædificante. Item, dicitur principium motus, siue mutationis ab alio, in quantū aliud; & hæc est potentia passiua, qua patiēs aliquid patitur; omne enim patiens ab alio patitur, & omne motum ab alio mouetur. Ad hæc, est principium faciliter aliquid faciendi, patiendique, qua qui carent, ad illud agendum, potentiam non habere dicuntur. Postremo, omnis forma, siue dispositio, qua, aliqua impassibilia, immobiliaque redduntur, potentia dicitur: vt durum, quod facile secari non potest, & similia multa. Auerr. autem potentiā multipliciter dici; est n. potētia in substātia, in alteratione, & vbi. Potentia autem ad vbi est in corpora coelesti, quod tamen caret potentia ad aliquam dispositionem *phys.* 1. *com.* 63. & 12. *met. com.* 10. *Corpus cæleste,* inquit, *non habet potentiam diuisibilem secundum diuisionem corporis.* idem cap. vltimo de substantia orbis. vnde. *com* 26. dicit potentiam & actum omnium decem prædicamentorum esse principia; quia nimirum quodlibet illorum quandoque est in actu, quandoque vero in potentia, quæ profecto potentia, æternis competere non potest. *vndecimo autem met. comm.* 11. & 4. *phys. com.* 1. 20. & 8. *phys. com.* 46. dicit potentiarum numerum, generabilium sequi numerum specierum. Quod autem potentia sit, constat satis; nam *si potentia non sit ens; agens omnino non erit* atque ita si agens non esset; nihil quoque esset in actu. & 9. *met.* dicit ad hoc ostendendum non opus esse demonstratione: impossibilia siquidem contingerent potentiam esse negantibus. Sunt ergo potentiæ. & quidem multiplices, secundum multiplicem rerum naturam conditionemque; conuenit enim non modo rebus naturali-

Modi potentia. 1. 2. 3. 4. *12. met. 41.* *Potentia ad vbi.* *Esse potentia.* *12. met. 18.* *Multiplex potentia.*

bus

De potentia. 9 Met. 13. ro.
bus, verum atiam artificialibua: *Quadam, inquit, existunt per naturam, vt sunt potentiæ naturales: quadam per consuetudinem, vt virtutes morales: quedam per disciplinam, velute sunt scientia.* Et reuera, nmnis potentia ct eata, aut est naturalis immatertalis actiua, sicutt intallectus agens: aut immaterialis passiua apprehensiua, vt intellectus possibilis: aut appetitiua, sicuti est volitas. aut est naturalis materialiepure, sicuti est potētia inanimatorū, vt potentia ignis: aut est potentia animalie actiua, vt vegatatiua in animali: aut passiua apprehensiua, sicut potentia sensitiua: aut appetiuua, veluti est appentus sensitiuus. Apprehensiua autem est duplex; quædam est generalis, sicut est sensualitas: alia vero particularie, veluti sunt sensus patticulares, qoorum quidam ioteriores, alii exteriores numerantur. *Sed de his hactenus.*

Actiua & passiua.
Ad actiuæ ergo, atque passiuæ potentiæ indagationem accedamus. Cæterum, quemadmodum ex lib. de anima constat, duplicem actum cognouimus: primum videlicer, & secundum. Primus aotem est forma: secundus vero est operatio. communis autem hominum sententia, hoc nomen, operationi potius, quam formæ attribuit: deinde formæ, quatenus ipsa est operationis finis, atque principium. Cum autem poteotia ab actu dicatur, duplicem quoque licebit agnoscere potentiam, nempe actiuam, & passiuam. Actiuæ autem, actus, qui est operatio: passiuæ vero actus, qui est forma, conuenit, atque congruit. Profecto, sicut nisi passiuæ potentiæ ratione patitur nihil; ita plane, nisi ratione primi actus, qui ast forma, agit nihil. Noo temere ergo à principio huius tract. formam esse actum, dixi.

Quid sit potentia passiua.
Est autem potentia passiua (teste philosopho 9. met. com. 2.) principium transmutationis ab alio, in quantum aliud: potentie vero actiua, est principium traosmutatioonis in aliud, in quantum aliud. vbi Comm. annotat, ideo dictum fuisse ab alio, in quantum aliud; quia nihil patitur à seipso: & ideo in aliud, io quantum aliud, quia nihil agit in seipsum. simile quiddam habetur *d. d. disp. 1. fol. r. dub. y. & 3. de anima comm.* 4.

Dupliciter.
Cæterum posse pati ab alio, bifariam dicitur; potest enim & in bonum, & in malum referri: aliquando vero impotentiam denotat, siquidem posse aliquem defectum pati, impotentiæ conceditur: & eundem pati non posse potentiæ.

Communiter.
Porro, passio si communiter intelligatur, id affedicitur, quod ab alio perfectionem racipit; vnde hoc modo, & ipsum intelligere, quædam passio oominatur. At si proprie dicatur, est aliquid, cum sui transmutatione, ab eo, quod illi à natura inest, recipere.

Propria.
Quota passio dicitur potentia, aliquid abiciens à sita quidem sobstantia, quod certe, vt per aliquod contrarium fiat, nacesse est. Itaque, id proprie pati dicitur, quod suæ aliquod contrarium naturæ patitur. sic & ægritudines, quædam dicuntur hominom, animaliumque passiones. si quid vero, alicuius naturæ conforme accesserit, non pati illud dixerim, sed perfici potius.

Perfici.
Habere præterea potentiam patiendi, vno modo idem sonat, quod aliquid ab eo pati possit, atque ita potentia passiua, à potentia actiua realiter nequaquam differt, quia enim habet potentiam actiuam; ideo potentiam habet, vt aliquid patiatur ab eo: alio vero modo, vt dixi, est posse pati ab alio; & sic ambæ potentiæ, ordinis quidem vnitate, non autem realitatis sunt vna potentia. siquidem hoc modo potentia actiua, atque passiua in diuersis subiectis inueoiuntur:

Passiua.
nam poteotia passiua est in ipso patiente, qui plane, ob aliquod sibi adhærens principium patitur; huiusmodi autem principium, est materia, qoæ potentia passiua nominatur. Potentia vero actiua ast in agente, vt calor in calefactiuo, & ars ædificatoria in ædificante. Ex quo patet, quomodo potentia actiua, & passiua sic intellectæ (n oo sicut dixi de potentia, & actu obiectiuo) sint realiter distioctæ. Non est autem necesse, vt semper supposito distinguaotur; in aodem enim supposito coalescere possunt:

Vno supposito possunt esse.
nam idem suppositum in seipso agere potest; quateoos in vna eius parta est in potentia actiua, in alia vero pati; quatenus est in potentia passiua: proinde hac ratione, animatum, in partem mouentem, & in partem motam distinguitur, veluti si manus percutiat pectus, & cerebrum infrigidat stomachum. In vna etiam eademque parte inueniri possunt: nam oculus caosat visionem, & eam recipit in seipso, similiter intellectua causat actum intelligendi, & eundem in seipso recipit. verumtamen quocunque modo hæc se habeant, realiter nihilominus abinuicem distioguuntur: oculus enim causat visionem; quatenus actuatus est obiecti visibilis specie, at quatenus oculus, illam recipit. Cæterum, quamuis huiusmodi potentiæ in eodam supposito, siue parte esse possint; non tamen eodem modo, eademque ratione: Etenim, sicut se habet agens, ad ipsum patiens; sic plane potentia actiua, ad passiuam: agens enim est, quia habet potentiam agendi: patiens vero, patiendi. sed idem secundum idem, & eodem modo, atque formaliter, esse agens & patiens, est aperta contradictio (vt ipsa contradictionis diffinitio manifestat) igitur potētiæ huiusmodi distinguūtur; aliquin irēt simul, atque eodē modo esset in actu, & in potentia, quod fieri non potest: duo quoque accidentia absoluta solo numero distincta, per alterationem acquisibilia, sa inuicem compatereotur.

Quomodo potentia passiua & actiua sint in eodem.

veluti si aliquod infrigidet seipsum; habet vtique potentiam infrigidandi, quæ est ipsa frigiditas: & infrigidatur à seipso, in quantum frigiditatem recipit, atque ita in eodem erit principium, per actam infrigidatione, & terminus infrigidationis. sed frigiditas, quæ est principium infrigidandi, & frigiditas, quæ est terminus infrigidationis, non sunt eædem, quia nihil seipsum causat; sunt ergo distinctæ, & eiusdem speciei; de formali enim frigiditate loquor, atque ita erunt duo accidentia absoluta, quod est absurdum.
1.
2.
3.

Huic sententiæ non obuiat Cōmentator; nam etsi 3. *cœli, com.* 28. & 4. *cœli com.* 22. dicat, graue mouere seipsum; non tamen aodem modo: firmiter enim fatetur, quod forma grauis, quatenus est mouēs, nō sit mota: mota vero est, quatenus est forma in materia existens. Quomodo ergo potentia dicatur multis modis, & passiua distinguatur ab actiua, dixi.

Potentia physica & metaphysica.
Alii vocant potentiam physicam, quæ est in rebus mobilibus, quæ per motum & transmutationem agunt, veluti sunt corpora cœlestia, atque hæc inferiora: aliam vocant metaphysicam: & hanc substantiis à motu, materiaque separatis attribuunt; possunt enim illæ sine motu physico agere: veluti est intelligere, velle, delectari, & quæ sunt generis eiusdem. Sic ergo diuidunt potentiam actiuam, passiuam vero in naturalem, & methaphysicam.

Naturalis.
Naturalis autem ab eis nominatur potentia receptiua materiæ siue subiecti, quam generans, atque alterans naturale supponit. aliam appellant nominantque metaphysicam, & hæc inuenitur in rebus iotellectualibus, quæ ab aliquo extrinseco perfici possunt. Vnde 3. *de anima tex.* 17. ponit philosophus intellectum possibilem, sicut, materiam: idem est de sensu respectu sensibilium, iudicium: sed de his plus satis.

Arg. 1.
Contra prædicta posset aliquis sic arguere: & in primis per philosophi sententias, quarum vna habetur 9. *met. com.* 1. *Quapropter*, inquit, *in quantum simul natum est, nihil patitur ipsum à seipso.* Et *primo de gener. tex.* 48. *si simile à simili, pati possibile est, & ipsum à seipso &c.* reputat consequens impossibile, aliter nihil concluderet. Similiter 5. *met.* diffiniens potentiam actiuum, atque passiuam, dixit: *Potestas dicitur alia quidem principium motus, aut mutationis in diuerso in quantum diuersum, vt ædificatiua potestas, qua non existit in ædificato: alia scilicet passiua à diuerso in quantum diuersum.* Patet: ergo philos. non probari, idem esse actiuum & passiuum, in distinctis ergo suppositis vt sint, necesse est omnino: 2.

Item si forma substantialis, veluti est anima intellectiua, non est sua potentia: nec ergo forma accidentalis calefactiui, est ipsi potentia, calor ergo non est potentia actiua existens in calefactiuo. 3.

Adde, quod ars ædificatoria est habitus quidam: non ergo est potentia; hæc enim abinuicem separantur.

Responsio.
Verum ad hæc, atque similia ita *resp.* valemus. 1.

Ad 1. phil. sententiæ ita sunt intelligendæ, ipsum in quantum ipsum, eodem modo se habens, non patitur à seipso, sed tunc nihil contra nos.
2.
Ad 2. in diffinitione potentiæ actiuæ & passiuæ, non sumit diuersum, siue aliud pro essentiali, sed reali distinctione, quæ inter duo supposita, inter partem & totum inuenitur; aliquis enim modus distinctionis realis esse videtur, dum alterum agentis, alterum vero patientis vice fungitur.
3.
Ad 3. *neg. similitudo.* anima siquidem est suæ operatioois principium mediatum: forma vero accidentalis, immediatum. Ad *confir.* dico, potentiam accipi pro omni eo, quod alicuius operationis passionisue potest esse principium. Cæterum, quando aliquid est operationis principium immediatum, quotiescunque fuerit in actu, semper est dispositum ad operandum. sed anima per suam essentiam est actus: igitur si esset realiter sua potentia, & ex consequenti illius operationis principium immediatum: semper ergo operaretur opera vitæ. Itaque apparet quonam modo potentia actiua, & passiua distinguantur.

[De potentia.]

CAP. III.

Potentia actiua præcedit actum suum.

[Potentia præcedit actum.] Numeratis potentiæ modis, ad alia pergamus enucleanda, quæ ad illius naturæ cognitionem habendam spectare videntur. Prodest autem non parum huic negotio, si sciuerimus actiuam, suum actum præcedere; nam nonnulli extiterunt, qui aliter senserunt, [9. met. 5.] quemadmodum phil. aperte docet: *Sunt autem*, inquit, *quidam, qui dicunt, vt Megarici, quando operatur solum posse; arbitrabantur enim nullum agens habere potentiam actiuam*, quod à philosopho diligenter reprehenditur, cuius profecto doctrina ita est intelligenda, vt potentiam actiuam, suum actum præcedere dicamus natura, vel tempore; nam aliqua est potentia actiua, quæ semper actui est coniuncta: veluti est actiua solis illuminatiua potentia, & intelligentiæ potentia motiua: in his certe potentia actiua, natura suum actum præcedit: in corruptibilibus autem, atque in artificiatis, potentia & tempore, & natura, præcedit; animalia siquidem habent visum, antequam videant, & potentiam gradiendi, antequã gradiantur. [Rationes. 1.] Et reuera, nihil seipsum, alteri à se realiter distincto communicat, nisi prius sibi insuerit, sed agens per potentiam actiuam, communicat se alteri à se distincto, nempe suo effectui: in se ergo prius habet potentiam actiuam: alioqui illa absurda sequerentur, quæ 9. *met. com.* 5. enumerantur. *Tunc*, inquit, *non erit ædificator, nisi ædificet*; nam ædificatorem esse, est esse potentẽ: similiter & in [2.] aliis artibus. Item, artes inuentione, & præceptore addiscuntur: abiectione, amissione, obliuione, ægritudine amittuntur: quomodo ergo artifex cessans ab ædificando, amittit artem ædificandi? aut quonodo fit ædificans, si prius non didicerit? stulta est ergo Megaricorum sententia. inanimata quoq; similiter se habebũt; neq; n. frigidũ, neq; calidum, neq; dulce, neq; omnino sensibile erit non sentientibus, tunc plane sensibilia erunt nõ sensibilia, cũ cessent agere in sensus. Quare, Protagoræ sophistæ rationem eis dicere contingit, [3.] qui recte esse arbitrabatur, quia nos ita esse putamus. Adde, quod si potentia tunc est, quando aliquid agit in actu, & cessat, cum cessat ab actu; tunc igitur animal sensum non habebit, nec sentiet, quia cessat ab actu. Itemque in vno eodem die, homo sæpius erit cæcus & videns, quoties scilicet [4.] cessauerit ab actu videndi: errant igitur Megarici. Amplius, quod caret potentia, impossibile erit factum esse; nam si potentiam non habet vt fiat, fiet minime. sed quod non fit secundum eos, caret potentia, tunc enim res est apud eos in potentia, vt fiat, cum fit igitur quod non fit, impossibile erit factum esse. sed tunc dicens aliquis quod non fit, esse aut futurum esse, mentietur vtique; factu enim impossibile di[5.]cet. Amplius, huiusmodi rationes auferunt motum; semper enim stans, stabit, & sedens sedebit semper. Sane, si sedet, non surget aliquando: impossibile enim est surgere, [6.] q. non potest surgere. Motus igitur destruetur: nã qui stat, nõ mouebitur; caret n. potentia ad motũ. Verũtamen hæc intelligenda sunt pro toto aggregato, nõ autẽ pro subiecto, pro subiecto n. ambæ possunt esse veræ. Quam ob causam, si non cõtingit hæc dicere, palã est, quod potentia & actus alterum sunt. Quare non parum aliquid destruere quærunt, destruunt enim omnem motum, primamque materiam, generationem, corruptionem, artesue omnes, & quæ sunt generis eiusdem. Recte ergo iam pridem explosa est illo[Obiectiones.]rum sententia Megaricorum. Sed dicet aliquis, si potentia actiua est sufficiens ad actum producendum: producit er[1.]go; posita enim causa sufficienti, ponitur effectus. sin vero ita non est: transmutatione igitur indigebit, vt sufficiens fiat, atque ita in passiuam commutabitur, & vtraque erit vna, [2.] quod est impossibile. Ad hæc, tunc opus esset illi determinante aliquo. atqui omne determinans aliud, potentiam habet actiuam; & sic profecto processus fieret in infinitum: in prima ergo standum est.

[Solutiones.] Dico ad 1. *conseq.* non esse bonam; nam vltra virtutis suf[1.]ficientiam, adhuc necessaria est debita in passo approximatio, atque dispositio, quæ cuilibet tempori adesse non potest: non ergo posita causa sufficienti, semper ponitur effectus. [2.] Ad 2. *neg. conseq.* si sermo fuerit de potentia naturali, quippe cum ex sua natura sit determinata, semperque exeat in actum. si circumstantiarum præsto fuerit debita dispositio, at si sermo sit de potentia rationali, conceditur prima consequentia, negatur autem falsitas consequentis. Intellectus enim, ab appetitu determinatur intellectiuo, quæ est voluntas in genere causæ efficientis: voluntas vero ab intellectu in genere causæ finalis, atq; ita nõ fiet processus in infinitum. Quomodo ergo potentia actiua præcedat actum, dixi. Sed dubitabit aliquis, & non temere quidem: si po- [De potentia.] tentia actiua præcedit actum, num cuilibet potentiæ actiuæ correspondet aliqua potentia passiua? [Cuilibet potentia actiua correspond. passiua.] Ad quod plane sic dici potest, nempe cuilibet potentiæ actiuæ naturali, aliquam correspondere potentiam passiuam naturalem, & è conuerso. Si enim, teste philos. potentia actiua est principium transmutandi aliud in quantum aliud, passiua vero trans- [1.] mutandi ab alio in quantum aliud, idque in quolibet motus [5. met. 17.] mutationisque physicæ genere; per se inuicem ergo diffi- [9. met. 2.] niuntur, atque sibi inuicem respondent. [2.] Amplius, agens naturale in generando supponit generabile, & in corrumpendo corruptibile, & in mouendo mobile, & quæ sunt id genus multa: ergo quod prius. Porro, de potentia metha- [Potentia metaphysica non respondet potentia passiua.] physica non est eadem apud omnes sententia; potentiæ enim diuinæ nõ correspondet proprie aliqua potentia passiua: nam cum potentia passiua ad materiam spectet, Dei vero potentia, sine omni materia, mundum condiderit: non habet ergo potentiam passiuam sibi proprie respondentem. Voco autem proprie potentiam passiuam; nam ea, quæ logica dicitur potentia, nempe possibile esse, vel fieri, diuinæ potest respondere potentiæ. Possibile autem logicum est, quod de possibili naturali, atque de omni contradictionem non implicante, prædicatur. Ex hoc apparet, quod quamuis mundus, ante sui creationem potuerit esse; non tamen semper fuit, in quo fuerit potentia passiua: sufficit enim quod potentia logica esse potuerit. Sed dubitabit ille ite- [Potentia passiua materiæ quomodo correspondeat agens.] rum, num in materia esse potest potentia passiua, cui naturale agens non correspondeat, quod sua potentia actiua, atque naturali, huiusmodi formam nequeat imprimere? Ad hoc quidam respondent, quod si pura materiæ potentia [1.] sit in rerum natura, necesse sit, & alterum oppositum esse, nempe agens, quod imprimendarum omnium formarum, potestatem habeat; ad quas materiæ potentia se extendit. nec tale agens, Deo est tribuendum; nam ipse est extra naturæ ordinem, extrema vero opposita sunt ordinis eiusdem. Agens ergo aliquod, infra naturæ ordinem constitu- [Cœlum est agens.] tum, omni carens potentia passiua, cuiusmodi est cœlum, [2.] & est virtualiter actu omnes formæ in materia receptibiles, potentiæ materiæ correspondeat necesse est. Adde, quod materia prima, & simplicium, & mixtarum elementarium sit receptiua formarum, atque accidentalium corporeorum, quæ substantiales formas consequuntur. Sed hæc omnia ab agente vniuersali, cuiusmodi est cœlum, produci possunt, mediate, & immediate, puta coagente sibi generante vniuoco particulari, in his præcipue, quæ per propagationem fiunt. igitur materia non est in potentia ad aliquam formam, quæ sibi ab aliquo naturali agente imprimi nequeat. Ad hæc sic *respondere* valemus, duplici materiæ potentia ostensa, nempe passiua naturali, & receptiua, siue passiua obedientiali: quarum prima, materiæ substantiam cum habitudine ad formam sibi vnibilem, per actiuam naturalis potentiam agentis, indicat: altero vero materiæ substantiam cum habitudine ad formam, per vir- tutem sibi vnibilem agentis diuini: argumentum igitur, [1.] quod primo positum est, potentiæ congruit materiæ naturali; nam obedientiali, actiua respondet diuina potentia. [2.] similiter patet responsio ad 2. Etenim materia secundum potentiam obedientialem, non modo est in potentia ad mixtas, atque elemẽtares formas recipiendas; verumetiam ad iussa omnia diuini superioris agentis, de quo quidem alibi latius. Quomodo ergo potentiæ actiuæ naturali correspon- [Potentia passiua est contradictionis.] deat passiua, dixi. Sed dicet aliquis, si materiæ duplex inest potentia, nunquid omnis potentia passiua est contradictionis; sic enim scribitur 9. *met. com.* 17. Conuenit hæc ratio rebus inferioribus: *Nam*, inquit, *quod semper agit sol, & astra, neq; est timendum, quod aliquando stent, non enim illis inest contradictionis potentia.* Imperfectissimus sane potentiæ modus in prima inuenitur materia, authore comm. *de substantia orbis cap. vlt.* quæ est potentia ad esse, est enim ad vtrumlibet *& per eam res potest esse, & non esse. In potentiis*, inquit, *actiuis naturaliter agentibus, non est contingens æquale*: quoniam [5. phys. 8.] natura eius, est natura materiæ, & non natura formæ: pri- [7. met. 22.] ma autem materia ad duo contraria, recipienda æqualiter [2. phys. 48.] est disposita; ideoque huiusmodi receptio inest illi naturaliter: hæc igitur sententia corruptibilibus rebus congruit: cœlo autem minime, quippe cum in eo sit tantum potentia ad vbi, quæ non est passiua, quæ duo contraria æqualiter recipiat. 2. *cap de substantia orbis*: *Nulla*, inquit, *potentia est in corpore cælesti*; omne enim, in quo est poten- [An sit potentia in corpore cælesti.] tia, non est potentia, nisi ad duo contradictoria. Sed *dicet aliquis*, cœlo quoque inesse contradictionis potentiam: nam si illi inest potentia ad vbi, & contra- [12. met. 42.] dictionis etiam: *corpus enim cæleste ex se mouetur*, & omne,

quod

De potentia.

quod ex se mouetur, possibile est, vt quiescat. vnde expresse ibidem affirmes, in cœlo hoc inueniri, vt quiescere possit. Dico, corpus cœleste quatenus est corpus simplex non compositum ex materia & forma, sic esse indifferens ad vtrumlibet, nempe ad motum, & ad quietem; motus enim cœli pendet ex dispositione motoris: proinde quatenus stat sub motore, non est in potentia contradictionis, quia *motor eius non est ad vtrumlibet*, secundum philos. mentem, *cum absit a materia, quæ ad vtrumlibet se habet.* Itaque, omnis potentia passiua est potentia contradictionis, quæ est in prima materia, idque simpliciter, et quæ est in corpore cœlesti, est tantum potentia ad vbi, quæ secundum quid contradictionis potentia vocari potest. Quomodo ergo potentia passiue, sit potentia contradictionis, patet. Sed *adhuc ille dubitabit*, & dicet: audiui quomodo potentia passiua, sit contradictionis: sed scire vellem num illa potentia, quæ non reducitur ad actum, sit ociosa omnino? Atqui scribitur, *Deum & naturam nihil frustra facere. aut fecisse.* Et *Deum nihil facere frustra*, neque deficere in necessariis. Et reuera potentia physica frustrari non potest; nam quicquid est possibile ex parte agentis; est etiam possibile ex parte passi secundum Comm. 1. *cœli, com.* 124. In causa vero est, quia actiua potentia per passiuam, & vicissim passiua per actiuam diffinitur. Hac ratione philosophus vsus est, quo probet intellectum agentem dari: *Quia*, inquit, *in omni natura, in qua datur vnum*, quod est omnia fieri, *& alterum dari, necesse est*, quod est omnia facere. Eadem quoque vsus est Comment. 12. *met. com.* 18. *Omnes formæ*, inquit, *sunt in potentia in prima materia, & in actu in prima forma, & in materia non est potentia, nisi apud separationem eius à forma.* Quamobrem cum substantia materiæ, sit in potentia, si aliqua existeret potentia materiæ, nunquam in actum exitura; illa profecto à natura otiose esset condita, quod plane non est fas sic de natura sentire. staret enim generatio, & corruptio pariter. Proinde, ait philosophus, quod *si natura dedisset astris virtutem motus progressiui, sibi quoque meandi instrumenta dedisset*: vt enim contingit, natura facit nihil. Idem sentiendum est de potentia agentis actiua, quod ex philosopho 3. *met. com.* 15. vbi agit contra loquentas, scire possumus. *Loquentes dicuntur*, teste com. *qui fine rationis loquuntur*: & tales dicit fuisse Saracenos, suæ vtique legis cultores. Ii, vnum agens nempe Deum, sine medio dicunt agere omnia. Sed tunc illis contingit dicere, quod scribitur, vt *nullum scilicet agens, naturalem habeat actionem.* quod si propriis carent actionibus entia; & effectus quoque proprios carebunt, atque sic inter entia nulla prorsus erit distinctio. quod cum sit omnium absurdissimum; ita plane & stultissimum omnium simile quiddam habet 12. met. com. 18. hæc Auerroes contra legis suæ sectatores. Sed *dicet*, materia in potentia passiua, plures habet formas, nempe indiuiduorum, quas nunquam est receptura, alioqui omnia necessario contingerent, quod philos. non probatur libro de interpretatione. & Comm. *Dicere*, inquit, *omnia ex necessitate euenire, est sermo falsus.* Ad quod quidem *dici potest*, nullam potentiam frustrari, quæ est secundum præcipuam intentionem naturæ: talis vero est intentio speciei propagandæ conseruandæque; in quo quidem negotio agendo, cum passiua, tum etiam actiua potentia, suo non frustrabitur, seu priuabitur actu. Itaque quonam modo potentia actiua, suum actum præcedat, atque aliqua passiua illi correspondeat, itemque quomodo potentia passiua, sit potentia contradictionis, & vtrum hæc sint in cœlo, denique an omnis potentia physica reducatur in actum, dixi.

7. met. 33. — *1. cæl. 32.* — *3. an. 45.* — *Potentiam physicam suo actu non frustrari.* — *Natura nihil agit frustra.* — *3. an. 17.* — *2. cæl. 60.* — *2. cæl. 50.* — *Potentia actiua quomodo non est frustra.* — *Loquentes qui sint.* — *met. 7.* — *1. phys. 48.*

CAP. IV.

Potentia quomodo sit in æternis.

Qvanquam in primo Pymandri, nonnihil de hac materia scripserim; quia tamen locus iam adest ad loquendum aptus, copiosius, atque diligentius disputare lubet, vt quod parcius ibi est dictum, hic copiosior sermo illius suppleat inopiam. Extat philos. sententia 9. *met. comm.* 17. Est, inquit, *nihil potentia sempiternum*: de his autem loquitur rebus, quæ sunt formæ à materia liberæ, purique actus, in quibus tamen æternis, secundum philosophi mentem, citra primam intelligentiam, licet non sit potentia realis, cum non distet esse à posse; inest tamen eis logicæ potentiæ modus. Sane, *intelligentia Saturni*, vt dicit Commentator, *in quantum est ens, non repugnat perfectionem fieri*: sic etiam talpæ, quatenus est animal, non repugnat potestas videndi: alioqui visio cuilibet repugnaret animantium. Sole ergo prima intelligentia libera est ab omnibus huiusmodi potentiis, quomodo autem in illa diuina maiestate sit potentia, ad mentem philosophorum, in primo Pymandri dilucidaui, cui tamen desunt, quæ modo dicenda esse constitui, nempe quomodo in Deo sit omnipotentia, & alia, quæ à theologis proponuntur: cum fauore igitur diui Pymandri, de illius potentia, siue omnipotentia loquamur. Deum omnia posse, non tamen omnia facere, in quæst. vet. ac nouæ legis August. docet. *Omnia*, inquit, *potest Deus, sed non facit, nisi quod conuenit veritati eius, & iustitiæ*; poterat namque cuncta facere simul, sed ratio prohibuit, id est, voluntas: Dei enim voluntas est rationalis & æquissima. Deus itaque omnia fecit quæ vult, & nihil omnino patitur. vult omnia bona, propterea *omnia quæ voluit, fecit*, dicit Dauid. Ideo autem omnipotens Deus vocatur, quia naturali potentia, non gratuita, sicut homo & angelus, potest quicquid vult fieri, & quicquid vult se posse. & nihil vult se posse, quod non possit: & omne, quod vult fieri, vult se posse: sed non omne, quod vult se posse, vult fieri: si enim vellet, fieret, quia voluntati eius nihil resistere potest. Vnde August. *Non ob aliud*, inquit, *Deus veraciter vocatur omnipotens, nisi quoniam quicquid vult potest. nec voluntate cuiuspiam creaturæ, voluntatis omnipotentis impeditur effectum.* Et de Spiritu & lit. cap. 31. *Non potest Deus facere iniusta, quia ipse est summa iustitia, & summa bonitas*: omnipotens vero est, non quod possit omnia facere, sed quia potest efficere quicquid vult: ita vt nihil valeat eius voluntati resistere, de qua quidem voluntate abunde locutus sum in primo Pymandri circa finem. Chrysostomus, omnipotens Deus dicitur, *in homelia quadam de expositione symboli, quia posse illius, non potest inuenire non posse*, dicente propheta. *Omnia quæcunque voluit fecit*, & Apost. *Eius voluntati quis resistit?* Nec ideo, omnipotens dicendus non est, quia peccare non potest, nam posse peccare, infirmitatis est, non potentiæ: si enim hoc posset, omnipotens non esset. *Magna est igitur Dei potentia*, teste Augustino *non posse mentiri, mori, &c. sunt enim quædam, quæ in aliis rebus potentiæ deputanda sunt: in aliis vero, minime: & quæ in aliis laudabilia sunt. in aliis vero reprehensibilia sunt. Non ergo ideo Deus minus est potens, quia peccare non potest, cum omnipotens nullatenus possit esse, qui hoc potest.* Et in lib. de symbolo. *Deus non potest mori, non potest falli. vnde ideo omnipotens, quia et hæc appropinquare non valent, potest tamen hæc in aliis operari.* Basil. mag. *Deus*, inquit, *est dominum natura, ipse est, qui quæ sua sponte fieri non possunt, vt fieri possint, facit, omnium enim rerum potens est, & arbitratu suo cuncta commutat.* Chrysost. *Si visibilia sufficiunt nobis*, inquit, *ad docendam potentiæ magnitudinem, vbi ad inuisibiles venerit virtutes, quæ mens, qui sermo sufficiet enarrare magnificentiam eius inenarrabilem?* Quamobrem Dauid cum quodam mentis raptu in Psal. 105. canebat: *Quis*, inquit, *loquetur potentiam domini?* & Psal. 144. *Potentiam tuam pronuntiabunt, quia omnia quæ voluit fecit in mari, in cœlo, in omnibus abyssis*: hanc ob causam hortatur, vt ad saluandum populum suum properet Psal. 79. *Excita potentiam tuam, & veni, vt liberes pauperem à potente*, vt suo pellas regno fortem armatum, qui nisi à potentiori vinci, extrudique non potest, & 88 *Tuum brachium cum potentia*: brachium domini Christus dominus, de quo Isaias 52. *Et brachium domini cui reuelatum est?* vnde beata virgo ait: *Fecit potentiam in brachio suo*, subdit illius brachii potentiæque virtutem: *Dispersit superbos mente cordis sui.* Magna Dei potentia, qua mors à morte vincitur, & superba potentia, humilitate saluatoris superatur: Iustitiæ iniustitia cedit, & paupertate, opum diuitiarumque gloria extruditur. Propterea Dauid, sese adhortatur ad huiusmodi laudes canendas: *Introibo in potentias domini, donec annuntiem brachium tuum*, potentiam tuam, generationi venturæ, huius autem potentiæ triumphum Psal. 75. accuratissime explicat: *ibi*, inquit, *confregit potentiam arcum & bellum.* ibi, inquam, nempe in cruce domini, qua victus est draco ille magnus, qui seducit vniuersum orbem. Hac de causa Paulus monet Ephesios, vt stent firmi in fide, hac Dei potentia confortati, *Confortamini*, ait *in domino, & in potentia virtutis eius*, & Coll. 1. *In omni virtute confortati, secundum potentiam claritatis eius.* vnde Dauid, *Accinctus potentia, qui conturbas profundum maris sonum fluctuum eius.* Itaque omnipotens dominus Deus in rerum creatione, in creaturis condendis: omnipotens quoque in illarum restauratione, atque redemptione. Sed de diuinæ scripturis satis.

Cæterum, omnipotentia vno quidem modo sic intelligenda est, quod illa immediate omnia ex nihilo produxerit, ad omniaque sese extendat, quæ contradictionem non implicant: immediate, inquam, quoad causæ extrinsecæ adiumentum, non autem quoad cuiuslibet effectus productionis, siue producendi rationem, immediationemque; hoc enim sapientum

Potentia in sempiternis. — *3. an. 5.* — *Potentia est in æternis.* — *Omnipotentia Dei ostenditur.* — *Quare omnipotens.* — *Psal. 113.* — *in Ench. cap. 90.* — *Rom. 9.* — *Deus non potest peccare.* — *15. Trin.* — *de const. monast. c. 2.* — *hom. 2. in 1. Gen.* — *Luc 1.* — *Psal. 70.* — *Ephes. 6.* — *Psal. 64.* — *Quid omnipotentia.*

Poten- probatur nemini. Hoc enim modo cum à philosophis, tum
tia est in etiam à Theologis omnipotens non dicitur; fieri enim to-
æternis. tum antequam partes fiant, rei natura non sustinet: non er-
Quod sit go, quia hoc atque huic similia à Deo fieri non possunt; pro-
omnipotēs. pterea Deus omnipotēs dicendus non est, cum non sit defe-
Rationes. ctus Dei facientis, sed rei patientis: Deum autem esse omni-
potentem, id est, posse facere omne, quod est possibile
factu, quodque contradictionem non implicat, ex supra-
dictis quidem constat satis, & ad hoc quoque sic constare
potest, atque demonstrari demonstratione propter quid .i.
1. propter causā. & aliquod prius. Sane, id est in se propter quid
demonstrabile, quod ex suis terminis habet, vt per aliquod
verum prius simpliciter, atque notius demonstrari possit:
Etenim, quemadmodum illud dicitur per se verum, quod
ex suorum constat veritate terminorum; ita plane demon-
strabile, quod ex suis terminis demonstratur. sed Deum
mediate, & immediate, saltim quantum ad aliqua, omnie
posse est tale aliquid demonstrabile à beatis demonstratio-
ne propter quid: Est enim causa prima, à materia nequa-
quam dependens in operando: potest ergo materiæ, atque
causæ secundæ vicem supplere, ni rei natura obstiterit: igi-
tur est per se demonstrabile, demonstratione propter quid
ab intellectu beatorum, atque viatoris per cognitionem
abstractiuam. Reuera, cuicunque rei inest alicuius termi-
ni intellectus simplex, immediatam principij veritatem,
Per notitiā atque conclusionis mediatam, virtualiter includens; ab ea
abstracti- profecto, veritas propter quid propositionis mediatæ, ha-
uam. beri potest. sed huiusmodi est intellectus beati, atque viato-
ris de diuina essentia, abstractiuam notitiam habentis: ha-
bet enim conceptum simplicem diuinæ essentiæ, quia in
ipsa beatificatur. sed notitia diuinæ essentiæ intuitiua, siue
abstractiua, immediatam aliquam continet veritatem, hanc
2. præcedentem nempe quod Deus sit omnipotens: medián-
te ergo illa, hæc intelligitur: igitur demōstratione propter quid
Deum esse omnipotentem, ab huiusmodi est demonstra-
bile. Profecto, omne verum mediatum, per immediatum,
Demōstra- hoc demonstrationis modo, est demonstrabile. sed Deum
tione quia esse omnipotentem, est tale aliquid, vtpote verum necessa-
& imme- rium mediatum: ab intellectu autem beato euidenter con-
diata po- cipi potest, & demonstrari. ergo &c. Sane, beatus diuinam
test demon cognoscens essentiam, eiusque intrinseca, intuitiue quidem,
strari. viator vero abstractiue, Deum omnipotentem esse, vtroque
modo demonstrare possunt. Adde, quod demonstratione
quia ostendi potest; nam quod verum est de causa, secun-
dum rationem causæ; est etiam verum per demonstratio-
nem quia, per effectus scilicet. sed Dei omnipotentia, est
Rationes. causa omnipotentissima & hoc est verum secundum ratio-
1. nem causæ, Deum scilicet esse omnipotentem: igitur de-
monstrari potest demonstratione quia: ex effectibus autem
omnipotentiæ, eius cognoscitur omnipotentia, etiam de-
monstratione quia & immediata. Etenim causa perfectis-
sima, in quemlibet potest effectum, sine alterius adminicu-
lo, cuius habet virtutem operandi. sed causa prima est hu-
iusmodi, quippe quæ causæ virtutem secundæ eminentius
contineat. ergo &c. Sane, si aliqui effectus, ita perfecte à cau-
sis producuntur æquiuocis, atque ab vniuocis, idque quia
illorum virtus in illis perfectius, eminentiusque contine-
tur, vt patet in sole, qui per seipsum immediate calorem in-
fundit: multo ergo magis id prima causa præstare poterit.
2. Amplius, ordinis essentialis necessitas, ex hoc vel maxime
pendet, quod vna causa in ordine constituenda, absque al-
terius dependentia, atque respectu constitui non potest,
alioqui huiusmodi necessitas cassa solitudine laboraret.
sed prima causa, cum eius virtus impediri non possit, in
esse quemlibet plane ponere valet effectum: ergo quod
prius. Adde, quod omne possibile, & obiectiue quidem, &
3. passiue, ob respectum, quem ad primam causam habet, di-
citur tale aliquid producibile. at prima productiua, & actiua,
potentia, est potentia diuina: per consequens ergo primo
producibile ab illa producitur. Reuera, posito primo pro-
ducibili, & primo productiuo perfecto, nullo modo im-
pedito, ponitur etiam productio, etiam quocunque alio
productiuo circumscripto; prius namque in suo priori à
Deum esse posteriori non dependet. Ad hæc, Deum esse omnipoten-
potentem tem mediate, sic patefieri posse arbitror. Rerum omnium
mediate. quæ productæ sunt, vniuersitas est causata, habetque cau-
7. sam, quæ ad rerum huiusmodi non spectat ordinem, alio-
qui esset causa sui. Aliquid igitur est extra vniuersitatem
rerum. Cum igitur, in causis non sit ascensus in infinitum;
aliqua igitur est causa, extra coordinatarum ordinem causarum,
à qua tota multitudo causata dependet. In illa ergo est sta-
tus, veluti in primo causante: hoc autem primum est sanctis-
simus Pymander. denique quāto causa effectiua cæteris præstat
nobilitate potentiæ, atque naturæ; tanto in causando, produ-
cendoque cæteris præstabit. sed causa prima effectiua, infi- *Potentia*
nita, sua nobilitate, omnibus rebus in infinitum antecellit: *est in æ-*
igitur in causando in infinitum vincet omnia. Cum igitur *ternis.*
infinitam habeat virtutem ad producendum, ex nulla igitur
causa dependet, in causando, producendoque, alioqui re-
spectu illius, à qua dependeret, imperfecta esset, & sic non in-
finita. Est igitur aliqua causa omnipotentissima, à qua cœ-
lum dependet, & natura omnium.

CAP. V.

Argumenta contraria.

SI Deo inest omnipotentia: nihil ergo noui ab eo fi- 1.
eri potest; cum enim sit agens omnipotens, agens
ex necessitate naturæ: immediate ergo omnia pro-
ducenda, produxit. sed hoc est falsum: ergo & an-
tecedens. Amplius, si Deus esset omnipotens, immediate 2.
moueret cœlum, quod est falsum; infinita siquidem eius
virtus moueret in non tempore. At si motus cœli fieret in
instanti; tunc plane omnes eius partes simul, ac semel essent
in eodem loco. Quæ profecto ratio incitauit Auerroem, vt
profiteretur, cœlum à primo mouente, immediate nequa- *12. met.*
quam moueri: sed secundam addidit intelligentiam, à qua
quidem motus, successionem, a prima vero, perpetuitatem, 3.
æternitatemque haberet. Præterea, si Deus potentiam ha-
bet immediatam ad omnem effectum producendum: igi-
tur quælibet causa secunda, & propria essentia, & actione
careret. Tenet conseq. nam frustra illi inesset; essentia enim
atque natura gratia operationis tribuitur. sed hoc est falsum
tunc enim ordo rerum essentialis funditus euerteretur: er-
go &c. Suffragatur huic sententiæ authoritas Comment. 6. *Auerr.*
met. *Moderni, inquit, ponunt vnum agens sine medio,* nempe De-
um, *& tunc contingit illis, vt nullum ens habeat rationem propri-
am naturaliter, & cum entia non habeant actiones proprias, non ha-
bebunt quoque essentias proprias, actiones enim non diuersificantur,
nisi per essentias diuersas.* Et hæc opinio est valde extranea, &
qui recipiunt huiusmodi, non habent cerebrum naturaliter
habile ad bonum. Item, nullum immateriale, teste phil. 4.
7. met. contra Platonem de ideis, immediate materiam trans-
mutare potest. sed Deus est ab omni prorsus materia liber:
igitur immediate non habet virtutem cuiuslibet effectus
producendi. Adde, quod tunc omnia necessario acciderent, 5.
atque ita nullus esset mali bonique delectus; Nam prima
causa ex necessitate agente, secundæ quoque causæ, primæ
nequaquam obuiaturæ, illius imperio, atque necessitati ce-
derent. Iterum, si Deus est omnipotens: omnia ergo erunt 6.
possibilia: nihil ergo impossibilia. Remoto autem impos-
sibili; & necessarium quoque remotum iri, necesse est; ete-
nim, quod necesse est esse, impossibile est non esse: si ergo
Deus est omnipotens, necessarium è rerum natura re-
mouendum esset omnino: Deus ergo non est omnipotens.
Amplius, omnis potentia per effectus ostenditur, alioqui vt 7.
dixi paulo ante, reputaretur otiosa, & inanis. si igitur poten-
tia Dei est omnipotentissima: est ergo infinita, atque ita ef-
fectum infinitum producere potest, quod est impossibile:
non est ergo omnipotens. Adde, quod non potest peccare, *2. Tim. 2.*
neque seipsum negare, & quod parcendo suam omnipoten-
tiam maxime manifestat. cum ergo hoc sit vltimum po-
tentiæ suæ; non ergo est omnipotens: nam munditer esse
plus aliquid, imo multo magis potentiæ denotat; igitur Deus
non est omnipotens.

Verum *ad hæc* atque his similia, *sic respondere valemus*, inpri- *Respond.*
misque scire oportet, inter theologos, atque philosophos *ad argu-*
hoc interesse, quod phil. dicant Deum esse omnipotentem, *menta.*
mediantibus tamen causis secundis: theologi vero, secluso 1.
etiam huiusmodi causarum adminiculo, Deo omnipoten-
tiam tribuunt, eamque in hoc consistere aiunt, quod cuius-
cunque secundæ causæ vicem supplere valeat: denique, quod
omnem possit effectum producere, cui non insit repugnan-
tia ex suorum formali ratione terminorum simpliciter sum-
pta. Cæterum, cum potentia nominetur propter possibi-
lia, quæ facere potest: Deus autem eum omnia posse dici-
tur: recte ergo omnipotens dicitur: quod omnia possibi-
lia possit. *Possibile* autem *duplex* dicitur, teste phil. 5. *met. cap.* *Possibile*
de possibili: alterum quidem per respectum ad aliquam potentiam, *duplex.*
sic quod humanæ subiacet potentiæ, homini esse possibile
affirmamus. Quod si ideo Deus dicatur omnipotens, quia
potest facere omnia, quæ ipsius subiacent potentiæ, perinde
erit, ac si quis diceret: Deum esse omnipotentem, quia potest *Primum.*
omnia, quæ potest. sed tum in notitia omnipotentiæ decla-
rande, circulationis vitium incurrimus. Præstat ergo, hac
ratione Deū omnipotentem appellare, quod scil. absolute pos-
sit omnia possibilia facere, & hoc ad secundū possibilis mo- *Secundū.*
dum

Potentia est in æternis.

dum refarendum asse, asserimus. Est autem, siue dicitur
aliquod possibile absolute, ex terminorum vtiqua habi-
tudina, puta quando prædicetum non rapugnat subiecto:
si vero repugnet, impossibile. Sane, si vnum quodque agens
agat sibi simile, vnicuique plane poteotiæ actiuæ, possibile,
aeu obiectum proprium, secundum illius actus rationem re-
spoodet, io quo huiusmodi actiua fundatur potentia: sic cale-
factiua potentia vti ad proprium obiactum, ad esse calafe-
ctibile refertur. Porro, asse, in quo diuinæ potentiæ ratio
fundatur ast infinitum, totius asse perfactionem in se habens.
Quare, quidquid habet rationē antis, sub possibilibus abso-
lutis, quorum respectu Deus dicitur omnipotens, continea-
tur necesse est: non ens autem opponitur enti, ideoque, quæ
non sunt, sub possibilibus absolutis non continentur, & per
consequens, non subsunt diuinæ potentiæ, idque non ob di-
uinæ potentiæ defectum, sed rei imperfectionem, quæ non
habet rationem io seipsa, vt ita fieri posiit. Quamobrem,
quæ contradictionem implicant, eorta daficientia factuque
impossibilia conuenientius dicenda sunt, quam quod à Dao
produci non possint, neque hoc obuiat sententiæ angeli
ita tubicinantis: *Non erit impossibile apud Deum omne verbum:*
quandoquidem quod contradictionem implicat, verbum
dici oon posiit; à nullo enim intellectu concipi poicst. Quo-
modo ergo Deus dicatur omniporane, ex his atque ex pau-
lo anta dictis, patera arbitror. Modo argumenta sunt nobis
soluenda: & ad 1. quidē sic *resp.* quamuis in primo & in 2. Py-
mandri de hac re copiosius disputarim, vbi distincta de mū-
di creatione sum locutus, Deum libere agera, & noo ex ali-
qua mouere naturæ necessitate, instar ignis naturæ necessi-
tate calorem emittentis, actio anim ast libera, quæ est na-
turæ libere agentis quæ est sua actio, ideoque noui ei aliquid
accidare nequit, quum nulla in Deum nouitas cadat, sed in
e. creaturam potius. Ad 2. Deus, quoad suam potentiam, in in-
stanti, motum cœli causare potast, sed hoc, ipsa motus na-
tura non patitur. *Dices*, aliqua ergo virtus finita, æquali tem-
pore, ac ipse Deus, cœlum mouere valebit. Admitto, ex hoe
taman diuinæ virtuti non est comparanda, quæ ex se mo-
do asset actu, posset mouere corpus infinitum; quam ob
causam, ratio Commentatoris, duas in primo orbe intelli-
gentias ponentis, nihili ast facienda; sibi enim contradicit.
1. Etenim, si æternitas, & successio non sunt idem: quælibet
ergo illarum propriam habet causam, atqua ita prima cau-
sa, motus æternitatem immediate causabit; nec tamen in in-
stanti. sin vero idem, vna illarum sufficit: altera ergo est o-
e. tiosa. Item, secunda intelligentia, primam impedire non
valet: æque argo cum illa in instanti mouebit, seu mouere po-
terit. Itaque, quod attinet ad diuinam potantiam, quæ est
infinita, motus fieret in instanti, sed id non fert natura rei,
3. quæ fit succassiue. Item, secunda intelligentia mouet, quia
primo à prima mouetur; non est ergo illi impedimēto, quo-
minus posset motum caussare in instanti. Reuera, duabus
causis, superiori scilicet, & inferiori ad eundem effectum
producendum concurrantibus, effectus superioris, vipote
potentioris naturam saquitur. sed superior intelligentia est
infinita: igitur moueret in instanti. Cum igitur motus ex sui
natura sit successiuue, non potest fieri in instanti, & hæc cum
3. animo reuerenti dixerim. Ad 3. Comm. loquitur contra
quorundam errorem, qui aiebant à Deo immediate fieri
omnia, quod certe August. non placet sic dicenti, res à Deo
4. ita administrari, vt eas proprios motus agere sinat. Ad 4.
vera est illa sententia ad mentem philosophi contra ideam
Platonis; huic tamen proposito deseruire non potest vt pa-
5. ter bene consideranti. Ad 5. Si Deus immediate agerat o-
mnia; in vniuerso non esset malum culpæ; aliquod tamen
esset contingens: sua enim voluntate libere, & contingen-
ter ageret. vnde quamuis sua actio sit necessaria io se & ex
natura rei; ad obiactum tamen extrinsecum transit con-
tingenter: alioqui si necessario transiret; ab illo vtique de-
6. penderet, quod est falsum. Ad 6. Omnipotentia Dai, impos-
sibilitatem, atque necessitatem à rebus non excludit; nam
etsi omnia sibi possibilia sunt, etiam quæ secundis causis pos-
sibilia non sunt; eb illis tamen huiusmodi impossibilita-
tem non remouat, neque imponit necessitatem. Ad
7. 7. *Minor* veritatem habet in agente vniuoco, cuius virtus
in suo effectu tota ostendi potest; potentia enim hominis
generatiua, amplius potest nihil, quam hominem generara.
In agente autem æquiuoco, siue non vniuoco, cuiusmodi est
Deus, cum quo creatura, genere, aut specie conuenire non
potest, fallit: quare effectu a minor est quam illius potentia,
Potentia præterea diuina, etiam si nullum extrinsecum opus
produxisset; adhuc tamen otiosa dici non posset, quippe
cum exterior effectus non sit diuinæ potentiæ finis, sed ipsa
potius sui finis effectus. Ad *confirmationem* patet solutio ex

superioribus; peccare enim ast à perfecta ratione deficere.
at posse deficere in agendo, diuinæ non competit omni
poteotiæ; idcirco Deus omnipotens peccare non potest.
quod autem dicitur à phil. 4. Top. quod possit Deus, & stu-
diosus praua agere, ad mentem gentilium locutus est, qui
homines in deorum numerum migrasse dixerunt. Ad aliam
confir. dico, Dei omnipotentiam in parcendo, atque mise-
rando ostendi maxime; quia nimirum summum est suæ po-
testatis indicium, libere posse peccata dimittere. Parcendo
præterea, ad infiniti consortium, toe ætatemque boni, qui est
diuinæ effectus potentiæ vltimus. Adducit homines, æternis
antea suppliciis obnoxios. Adde quod diuinæ misericordiæ
effectus, omnium est diuinorum operum fundamentum: in
hoc ipso autem, diuina manifestatur potantia, quod ad i-
psum omnium bonorum primo spectet institutio,

Denotētia absoluta & ordinata

Deus non potest peccare.

Potentia Dei in parcendo.

QVAESTIONIS XXI.

CAP. I.

Potentia Dei absoluta & ordinata,

AVdiuimus Dei omnipotentis omnia posse, quæ
sunt factū possibilia; præstat modo huiusmodi po-
tentiam distingaere in ordinatam scilicet, & abso-
lutam, vt hic commodius intelligamus, quæ sumus
disputaturi. Cæterum, agere ex potaotia ordinata, ad agens
liberum spectat, quod intellectu, eique voluntate agit. In
huiusmodi autem agente, tunc potentia ordinata cogno-
scitur, cum siquidem secundum institutam, rectamque agit
regulam. Quando vero illius regulæ limites transgreditur,
& quidem plurimum, potentia absoluta nominatur: eo
plane modo, quo iuristæ distinguunt, *posse de facto, & de iure.*
Reuera, quando est aliqua lex, quæ non iubeat potastati
agentis, sed voluntati instituentis, agens huiusmodi subdi-
tum legi, ordinate agat necesse est, inordinate vero, nequa-
quam. At si lex in potentia sit agentis, & cum hoc etiam re-
ctitudo legis, quia nimirum lex recta dicitur, quod a tali
sit instituta agente; tunc plane tale agens pro suæ arbitrio
libertatis, & legem mutare, & aliam condere, vt lubet po-
test, atque ita io tali agente ordinata, ab absoluta vincitur
potentia. Itaque, Deum agere secundum potentiam ordi-
naram, dicimus, quando quas condidit creaturarum leges,
seruat: secundum vero potentiam absolutam, cum illarum
terminos egreditur, non tamen suæ potestatis magnitudi-
nem. Quare Deum agere secundum potentiam absolutam,
non est eum sine lege siue legis rectitudine agere, sed non se-
cundum eas, quas in creaturis vidamus leges esse perscri-
ptas; potentia enim absoluta, ast diuina potentia executiua
eorum omnium, quæ in ipsa virtualiter continentur: *Agit*
ergo *secundum potentiam ordinatam*, quando aliquid, secun-
dum legem iam ordinatam agit: quando præter hanc agit,
secundum absolutam agere dicitur. Ex hic sic quidam ar-
gumentantur, nempe quod Deus posit multa agere secun-
dum potentiem absolutam, quæ tamen non potest secun-
dum potentiam ordinatam. Sane, agens liberum & contin-
gens, in cuius potestate ast huiusvel alterius voliti rectitudo;
in alterum exercere potest potentiam absolutam; licet al-
terum secundum potentiam ordinatam disposuerit at-
que ordinauerit. sed Deus est huiusmodi: argo &c. Sed di-
cet aliquis: potentia absoluta nihil potest omnino, nisi præ-
uia diuinæ voluntatis determinatione concurrente, & per 1.
consaquens scientia intellectus diuini. sed potantia execu-
tiua, quatenus ista concernit, est potentia ordinata: idem
sunt ergo. Item, quæ nunquam Deus est, vtrique po- 2.
tentiæ sunt æque impossibilia; super nullum profe-
cto illorum, diuinæ cadit voluntatis determinatio, nec 3.
atiam diuini intellectus scientia: ergo quod prius. Adde,
quod Deo, secundum potentiam ordinatam, possibile esse
videtur, nihil præterquam id, quod est futurum, sola enim
futura sunt à diuina voluntate detarminata. sed illa esse sic
determinata, nouit præcise intellectus diuinus: ergo &c. 4.
Amplius quod est necessario malum, in aliquam non ca-
dit Dei potentiam. sed in Dai virtute, reproborum salua-
tio, damnatio quoque iustorum continetur, quæ neces-
sario sunt mala: respectu igitur istorum, nulla est absolu-
ta potentia. *Respondent* ad hæc, & ad prim. hoc modo, as-
serentes potentiam ordinatam respectu illorum præcisa di-
ci, quæ à voluntate diuina sunt actualiter determinata; ab-
solutam vero, respectu eorum, quæ potantialiter tantum:
vtraque igitur potentia voluntatem sequitur, vna quidem
actua-

Potentia ordinata.

Absoluta.

Posse de facto & de iure.

Deum agere, secundū potentiam absolutam.

Obiectio

De potẽ. absolu. & ordinata. actualiter, potentialiter altera. Ad 2. dicunt voluntatem diuinam magis ad vnum, quam ad aliud determinari, puta ad totius vniuersi salutem, quam ad vnius muscæ creationem: vnde ob maiorem in vnum, quam in aliud determinationem, vnum altero possibilius dicitur. Ad 3. Dicunt sic *resp. Platonis Timæum*: Deum scilicet nihil posse facere, nisi ea, quæ secundum potentiam facit: *Nihil*, inquit, *est ortum, cuius causa legitima non præcesserit.* Aliter quoque sic respond. quod scilicet potentia ordinatã dupliciter considerari possit; nempe quatenus est sic actualiter ordinata, vel aptitudinaliter ordinanda: vnde Deus multa potest secundum potentiam absolutam, quæ tamen non potest secundum potentiam actualiter ordinatam; bene tamen secundum potentiam aptitudinaliter, siue aptitudinalem. Et hoc mihi summopere placere profiteor: siquidem quantum ad Deum spectat, vna eademque est potentia: respectu vero creaturarum, in quibus huiusmodi ordinem cernimus, absolutam ab ordinata distinguimus potentiam. Ad 4. Si illi effectus in diuina continerentur virtute, posset vtique Deus, secundum potentiam absolutam, illos producere. & si determinaret, tunc etiam posset, secundum potentiam ordinatam. At Deus seipsum negare non potest, quod quidem accideret, si suæ ordinem iustitiæ mutaret, iustos pœnis tradendo, improbos vero gloria æternæ vitæ donando, quod nefas est dicere. Sed *dices*: *potest ne Deus facere quæ non facit?* Profecto, circa huiusmodi negotium, apud studiosos fuit contentio, & quidem magna; quidam enim ex necessitate Deum agere, arbitrati sunt: proinde, sicut homo ex homine gignitur, sic ex Dei potentia, rerum ordinem affluere atque manare. sed huiusmodi errorem in primo Pymandri confutaui, atque rationabiliter explosi. Nonnulli vero dixerunt, cursum ordinemq; rerum, diuinam sapientiam, atque iustitiam sequi, sine quibus, Deus agit nihil. Quoniam autem Dei potentia (quæ est eius essentia) non est aliud quam eius sapientia: quod igitur diuinæ congruit sapientiæ, id tantum Dei potentia operatur: diuina enim sapientia, totum posse potentiæ, atque imperium complectitur. Verum *ad hæc sic respond.* ordinem rebus inditum à diuina sapientia (in quo iustitiæ ratio consistit) diuinam non coartare, atque limitare sapientiam; etenim tota ordinis ratio, quæ à sapiente, rebus à se factis imponitur, à fine est sumenda. sed finis rerum, est Dei bonitas, quæ in infinitum conditarum rerum conditiones superat: non ergo ab illarum ordine, atque cursu limitari, determinari potest. Potest igitur Deus facere alia, quæ non facit. *Dices*, quæ Deus non præsciuit, atque præordinauit, nunquam est facturus. sed non præsciuit se facturum, nisi ea, quæ facit: non potest ergo

Potest Deus facere quæ non facit.

Proprium pinio.

1. alia facere quam facit. Sane, Deus non potest facere nisi quod iustum est fieri, aut facere debet, aut bonum est fieri.
2. sed hæc talia iam facit: igitur non potest alia facere. Amplius, nihil facit aut dimittit, nisi optima & rationabili causa, licet nobis occulta, qua aliqua facit, aliqua vero dimittit. Porro,
3. illa ratio est æterna: quare illa manente, non potest aliud facere, quam facit; alioqui faceret aliud quam præsciuit. vnde
4. August. *Hoc solum, inquit, non potest Deus, quod non vult*: quasi

de sym. t.c. 2.

diceret, quod non possit aliquid facere, nisi quod vult, sed non vult, nisi quod facit: non videtur ergo posse, nisi quod facit. Item, *lib. 7. Conf. cap. 4.* ad Deum loquens, sic ait: *Nec cogeris inuitus ad aliquid, quia voluntas tua non est maior quam potentia: esset autem maior, si te ipso tu ipse maior esses.* Ex quo clare videtur, Deum non plura posse, quam velle, nec plura velle, quã posse; sicut n. voluntas non est maior potentia; ita nec potẽtia maior est voluntate: ergo, &c. *Dico*: nec voluntatem potentia, nec potentiam voluntate in Deo esse maiorem; vna enim eademque res est potentia & voluntas, nempe ipsemet Deus, qui seipso maior non est. Quod si dixerimus plura Deum posse, quam velle, Deum seipso maiorem non dicimus, sed plura diuinæ subiecta potentiæ esse, quam voluntati significamus. Plura igitur Deus potest facere, quæ non vult, & dimittere quæ non facit. Matth. 26. *An putas, quia non possum rogare patrem, & exhibebit mihi plusquam duodecim legiones angelorum?* August. in enchyridion cap. 85. *Omnipotentis voluntas, multa potest facere, quæ non vult, nec facit; potuit enim facere, vt duodecim legiones angelorum pugnarent contra illos, qui Christum ceperunt.* Et *in eodem cap.* cur apud quosdam non factæ sunt virtutes, quæ si factæ fuissent; egissent illi homines pœnitentiam: & factæ sunt apud eos, qui non erant credituri. Nec vtique iniuste Deus noluit saluos fieri, cum possent salui esse, si vellet. Et in lib. de natura & gratia, cap. 7. *Dominus Lazarum suscitauit in corpore: nunquid dicendum est, non potuit Iudam suscitare in mente? potuit quidem sed noluit.* Itaque Deus potest aliud facere quam facit; & tamen si aliud faceret, alius ipse non esset. Et potest aliud velle quam vult; & tamen eius voluntas nec noua, nec mutabilis aliquo modo

Plura potest quam vult.

Ad arg.

potest esse; potest enim velle, quod ab æterno potest voluisse: habet etiam potentiam volendi & nunc, & ab æterno, quod tamen nec modo vult, nec ab æterno voluit. Ex his autem patet quid sit; dicendum ad argumenta: & ad primum quidem dico, quamuis in Deo potentia, sapientia, & voluntas sint idem, quia tamen eius voluntas non agit ex necessitate, sed ex suppositione potius, neq; eius sapientia & iustitia determinari possunt ex rerum conditarũ ordine; nihil prohibet aliquid esse in potentia, quod ipsius voluntas non vult, neque subert, quem rebus indidit, continuari ordinem. Quoniam potentia officio fungitur exequentis, voluntas vero imperantis, intellectus & sapientia dirigentis; hac de causa, quod attribuitur potentiæ secundum se consideratæ, Deus dicitur posse secundum absolutam potentiam. Et huiusmodi est omne illud, in quo saluatur ratio entis: quod vero attribuitur potentiæ diuinæ, quatenus iustæ voluntatis imperium exequitur: secundum voluntatem ordinatam Deus agere dicitur. Tunc *ad argument. respond.* quod Deus potest aliqua facere de potentia absoluta, quam quæ præsciuit se facturum, atque præordinauit; non tamen potest esse, quod aliqua faciat, quæ non præsciuerit, & præordinauerit se facturum; quoniam ipsum facere præscientiæ subiacet & præordinationi, non autem ipsum posse, quod est naturale; ideo enim Deus aliquid facit, quia vult; non tamen ideo potest quia vult, sed quia talis est in sui natura. Ad 2. Deus sibi soli, non autem alicui debet aliquid, 2.
cum autem ipse sit iustus, & sapiens, non potest facere, nisi quod sibi conueniens est atque iustum: non quod modo conueniens est, atque iustum, hoc est, non secundum iustitiam atque sapientiam, quam in rebus esse videmus tantum, sed si adhuc aliud faceret; illud tamen sapienter, iusteque faceret. Ad *confirmationem*, licet rebus quæ nunc fiunt ordo optimus attributus sit, atque conueniens; posset tamen alias res condere, aliumque illis imponere ordinem. Ad 3. in 3.
Deo est voluntas æquissima, qua facit omnia: quapropter contra eam non faceret, si quæ modo facit, dimitteret, & alia faceret; semper enim secundum rectissimam ipsius voluntatem faceret. Cum ergo dicitur Deum non posse facere, nisi quod ratio est eum facere sic intelligendum est, non posse eum facere, nisi ea, quæ rationabilia sunt, quæ siue faciat, siue fierent, rationabilia sunt. Authoritas illa sic est intelligenda: Id solum non potest Deus, quod non vult, scilicet se posse. Ad 4. dictum est, quod voluntas potentia, aut potentia voluntate in Deo maior non sit: illa ergo sententia extrinsecus subiecta respicit, quæ diuinæ subdita sunt potentiæ. Itaque quid sit diuina potentia ordinata, & absoluta, dixi. 4.

CAP. II.

Deum posse meliora facere ea quæ facit.

CVm Dei potentia possit facere ea, quæ non facit, nunquid ea, quæ facit, meliora facere possit? ad quam quidem quæstionem Apostolus sic respondet: *Deus, inquit, potest omnia facere abundantius quam petimus, aut intelligimus.* Et reuera, si ea spectes, quæ ad rei essentiam attinent, sicuti esse rationale, quod est de essentia hominis, illa meliora fieri non possunt, tametsi aliquam rem illa meliorem facere valeat, quemadmodum quaternarium maiorem facere non potest, alioqui non esset quaternarius, sed alius numerus: eodem enim modo se habet in diffinitionibus, differentiæ substantialis additio; sicut vnitatis in numeris, 8. *met.* At si consideres ea, quæ extra rei essentiam continentur, veluti virtutes aduentitias, vtpote sapientem esse, eloquentiæ gratia ornatum: sic certe res meliores fieri possunt ab ipsarum opifice, & conditore Deo. Itaque, qualibet re condita, alia melior à Deo fieri potest. Sed *dices*, accepta aliqua determinata creatura ex parte inferiori, quæritur ascendendo, aut est status ad aliquam supremam; & sic habetur oppositum: aut non, & sic potest procedi in infinitum. At, quo magis creatura excedit; eo plane est perfectior, atque ita creatura, quæ in infinitum excedit, est in infinitum perfectior: erit ergo creatura, in se intensiua infinita, q est falsum. *Dico*, illam potentiam intelligendam esse de possibili absoluto, qua dixi, quacunq; creatura facta, perfectiorem fieri posse, nõ de possibili, q ad aliquam egreditur vlteriorem creaturam. sicut in numeris accidit: inexhaustibilitas ergo diuinæ potentiæ denotatur, atq; inconsummabilitas possibilis absolute: est n. diuina potẽtia infinitæ actualitatis simpliciter nullo

Ephes. 3.

Quæ Deus potest facere meliora.

Argumenta contraria.

actu

De potẽ. absolut. & ordinata. actu exhaurienda. Cum ergo arguitur: erit ergo processus in infinitum, negatur hoc de infinito vno simpliciter, qui est Deus benedictus; illud enim creatori tantum, non autem creaturæ conuenit: de infinito vero, cuius semper est aliquid vltra accipere, concedo, idque ex parte creantis, non autem
1. creaturæ. *Arguis iterum*: tanto fit aliquid melius, quanto sapientius. sed quicquid Deus facit, sapientissima facit. non ergo potest aliquid melius facere, quam facit. Sane, si potuit, & noluit, inuidus erat. sed inuidia longe abest à diuinis: igitur, vnumquamque rem in optimo, atque vltimo perfectionis constituit: non ergo meliora potest facere, quæ fecit. Suffragatur nobis authoritas Aug. contra Maximinum, sic dispu-
2. tantis. *Si Deus potuit, & noluit gignere filium sibi æqualem, inuidus fuit.* Amplius, quod est maxime bonū, non potest melius fieri; maximo enim nihil est maius. sed singula, quæ Deus fecit sunt bona, simul vero valde bona: *Et vidit*, inquit Moyses, *Deus vniuersa quæ fecit, & erant valde bona*: pulchritudo igitur vniuersi, non potest præstantior, atque melior fieri. Eadem habet *Aug. in Enchyridion*. Adde, quod homo Christus plenus gratiæ, & veritatis non possit esse melior, nec eiusdem mater beatissima, ac creaturarum beatitudo creata, quod sum-
3. mum bonum dicitur: non ergo omnia fieri possunt meliora. Ad hæc, si in specierum perfectione daretur processus in infinitum, quæ ex illis superior inueniretur; quoddam totale perfectionale respectu inferioris vocaretur, atque ita omnium aliarum perfectionem contineret creaturarum; superius enim inferioris perfectionem continet, sicque infinitæ esset perfectionis, quod plane creaturæ nullo pacto conuenit. Adde, quod quemadmodum processus ad mensuram est finitus; ita plane processus in perfectionibus specificis, ex 10. met. patet consequentia. huic accedit illud, nempe quod rerum vniuersitas à diuina perfectione, infinitæ differentiæ ratione distat, puta sicut finitum ab infinito. Non potest ergo in eam cadere processus in infinitū, quippe cum huiusmodi
4. processus, omnē prorsus finitam superet perfectionē. Item, processus ad vnitatem atque totalitatē est finitus: & iste ergo similiter; est enim ad vniuersi totalitatem, vnitatemque. Sane, id, in quod primo à Deo incipiendo, descenditur, dari necesse est: nō ergo ascendendo proceditur in infinitū. Consequentia nota est: antecedens patet ex illa Dionysii authoritate: Infima iunguntur supremis per media, ita quod supremum infimi attingit infimum supremi: ergo quod prius. Adde, Deum & infimam creaturam esse duo extrema distantia in infinitum, non quidem per modum medii intercedentis, sed per infinitatem Dei creaturam infinite excedentis: inter Deum igitur, atque creaturam, media infinita esse non possunt. Ex his ergo patet quomodo res conditæ à Deo meliores quam sunt, fieri non possunt.

Soluuntur argumenta. *Ad hæc* autem sic *respondere possumus*, si illa dictio, *melius*, sumatur *vt aduerbium*, atque importet *modum facientis*, sic absque dubio, Deus non potest facere melius, quam facit, quia non
1. maiori sapientia, atque bonitate. At si sumatur, *vt nomen*, significetque modum *ex parte facti*; sic absque dubio, meliores res facere potest, quam sunt, si rerum naturæ illius maioris perfectionis suscipiendæ capaces essent: omnia siquidem creata constant numero, pondere, & mensura. Ad *confirm.*
2. *neg. similitudo*; filius enim est naturaliter patri æqualis, non autem creatura. Ad 2. quamuis vniuersum, propter ordinatissimam rerum rationem, quem illi modo inesse videmus, melius fieri non possit, alioqui illius ratio, siue proportio violaretur omnino; potest tamen Deus alias res condere, illique addere, atque ita melius facere. Sed dubium est, an tunc idem maneret ordo vniuersi. nam si res nouæ adderentur, & quidem meliores; non video quomodo idem ordo manere posset. Ad *confirm.* dicen, quia humanitas Christi vnita est Deo. beata vero virgo, est mater Dei: beatitudo autem creata est fruitio: propterea meliores fieri
3. non possunt: Deo enim cui coniunguntur, melius est nihil. Ad 3. dico, multum interesse inter id, quod est infinitæ perfectionis simpliciter, & id, quod est infinitæ perfectionis in genere: proinde tota rerum vniuersitas, si simul intelligatur; est certe perfectionis specificæ, non perfectionis simpliciter. singula enim entia & omnia simul, per participationem entia esse dicuntur: eodem quoque modo, si aliqua vna creatura, si omnibus æquiualens esset; non habet et profecto infinitam perfectionem simpliciter, sed in genere tantum; perinde si essent infinita animalia, aut vnum animal eis æqualens, in genere animalis tantummodo esset infinita perfectio, non autem simpliciter. Patet ergo, quonam mo- *Creaturā non potest esse infinita perfectionis.* do nulla creaturarum infinitæ potest esse perfectionis: & per consequens non sequitur, quod infertur. Ad *confirmationem negatur similitudo*; non n. distinguit inter mensuram, materialē, & mensurā, quæ subest potentiæ logicæ, dixi n. ex parte creatoris nullā esse repugnantiam, siue difficultatem, vt res meliores fiant; quia est agens infinitæ perfectionis: sed id rerum naturam non ferre, quippe, quæ finitæ, determinatæque sit conditionis. Hoc autem modo, reliqua solui posse arbitror argumenta. Ad 4. æquiuocat de perfectione simpliciter, & in genere, nec videtur inter huiusmodi infinita posse procedi in infinitum simpliciter. Ille præterea processus, non est ad vniuersi totalitatem, atque vnitatem, quippe cum nullum terminum habeat: tum quia partiales processus, ad vniuersi vnitatem, in potentia logica & diuina tantum sunt, tum quia ad huiusmodi vnitatem, materialiter, & non formaliter se habent: profecto contradictionem non implicat, plures fieri creaturas etiam si inde nullum consurgeret vniuersum. Authoritas quoque Dionysii intelligenda est. de creaturarum inter se, non autem de ea, quæ est inter Deum, & creaturas connexione; datur enim primum factum, quod est finitæ perfectionis. Ad aliam *confirmat.* dico, infinitatem alterius extremi, infinita intercedentia media necessario inferre: etsi non quidem actu, potentia tamen. Ex his ergo, atque similibus patet, quomodo res possint meliores fieri. *Dices*, si Deus potest facere res præteritas, non præteriisse, audi philos. 6. *ethic.* de hac re ita loquentem: *Hoc solo, inquit, priuatur Deus, ingenita facere quæ sunt facta.* Et Augustin. contra Faustum: *Quisquis ita dicit: si Deus omnipotens est, faciat, vt quæ facta sunt, facta non fuerint: non videt se hoc dicere: si Deus omnipotens est, faciat vt ea, quæ vera sunt, eo ipso quod vera sunt, falsa sint.* Reuera, præterita non fuisse, contradictionem implicat, ideoque diuinæ non subiacent potentiæ. *Sed arguis*: si diuina potentia se extendit ad id, quod per se est impossibile; multo ergo magis ad impossibile per accidens. sed potest illuminare cæcum, mortuumque ad vitam reuocare, quod per se impossibile: poterit ergo facere, Mercurium non scripsisse, quæ scripsit; accidit enim ei scripsisse. Sane, si potuit facere, vt Mercurius nunquam scriberet: igitur postquam scripsit, potest facere eum non scripsisse; potentia enim eius diminutionis detrimentum non recipit. Adde, quod si Deus potest reparare charitatem amissam, multo ergo magis virginitatem perditam; maior enim est charitas, quam virginitas: ergo quod prius. *Dices*, præteritum sub ratione præteriti intellectum esse impossibile absolutum, atque contradictionem implicare, ideoque diuinæ non subdi potentiæ: præteritum tamen Mercurium scripsisse scilicet, est siue fuit contingens: at posteaquam transiit in præteritum, est necessarium absolutum. Ad *confirmationem*, verum est Dei potentiam non minui, sed entia minuuntur, quæ in præteritum transeunt, quum amplius a nobis factu possibilia dici non possunt, hac de causa diuinæ potentiæ non sunt subdita, nec esse possunt. Ad aliam, dico Deum, cum corporis corruptionem, tum etiam mentis auferre posse; non tamen quod mulier corrupta, corruptionis maculam, atque damnum non incurrerit. Quomodo ergo Deus non possit facere, vt præterita non præcesserint, me dixisse arbitror.

De possibilitatis causa. (right margin, beside the opening lines of this column)

4. (right margin, beside "arbitror argumenta. Ad 4.")

Deum non facere quod præterita non sint facta. (right margin, beside "quidem actu ... ethic.")

CAP. III.

Possibilitatis, & impossibilitatis causa vnde sit.

Postquam, Deo inesse potentiam, eamque infinitam esse audiuimus: postquam, inquam, quid sit illius potentia absoluta, & ordinata, & quomodo potest alia facere, eaque meliora; congruum est, imo necessarium, scire vnde huiusmodi possibilitatis, atque *Quid sit possibile. 9. met. 9.* impossibilitatis causa proficiscatur. quare, vt commodius, vtiliusque fieri possit, quid ipsum possibile, & quotuplex sit, audiamus. *Est aut possibile hoc*, inquit phil. *cui si extiterit actus, cuius dicitur habere potentiam, nihil erit impossibile*: solet sic etiam diffiniri: *Possibile est illud, ad quod non sequitur impossibile.* Et iterum; *possibile, est illud, quod postquam positum fuerit in actu, nullum sequitur impossibile.* Adhuc, *possibile est omne illud, ex* 8. phy. 3. 36. *quo non accidit impossibile, &* *possibile si positum fuerit in esse, nullum impossibile accidit.* & 62. *possibile non exit in actum, nisi ab aliquo agente in actu.* Idem 9. *met. com.* 13. *æternis autem*, *In æternis non est possibile.* philosophus 1. *cæli com.* 33. & 34. dicit, *non esse possibile tribuendum, sed necessarium tantum.* idem 3. *phys. tex. comment trigesimo secundo, & 12. met. commenta. trigesim.* nam possibile ex se, fieri necessarium ab alijs in substantiis, est impos-

De possibili. impossibile; tametsi id veritatem habeat in motu cœli, cuius
causa, siue ratio 11. *met. com.* 41. recitatur. Sed de hac materia
Quotuplex possibile. in primo Pymandri locutus sum. Cæterum, quoddam est
possibile in sensu diuiso tantum, ceu album possibile est esse
1. nigrum; quod tamen falsum est in sensu composito; nam
si poneretur in actu, sequeretur impossibile scilicet, album
est nigrum. Quoddam possibile est absolutum, vt Mercuri-
2. um regem esse; absolute enim loquendo, & potuit, & fuit.
3. Quoddam est quoque possibile, quod secundum se totum
4. est reducibile ad actum, veluti est ens positiuum permanens
finitum. Quoddam vero, secundum se totum in actu esse
non potest; suæ enim naturæ vis hoc ferre non potest: ha-
bet namque actum potentiæ admixtum, cuiusmodi est tem-
pus, atque motus, hæc quidem distinctio habetur 3. *phys. tex.*
57. vbi philos. declarat, quomodo infinitum in potentia sit
reducibile ad actum. Itaque illud est possibile, ad quod non
sequitur impossibile, si debitum habuerit ordinem: possi-
Possibile respicit actum. bile autem, quatenus possibile respicit actum: *Possibile*, in-
quit philos. *non intelligitur, nisi in respectu ad actum*: eodem quo-
9. met. 31. que modo & ipsa potentia. Idem sentit *com.* 20. *&* 12. *met.*
com. 37. Ex his autem habetur hæc doctrina, quæ etiam col-
ligitur ex 3. *phys. text.* 69. possibilitates in rebus, scilicet, quæ
in infinitum augentur, sicuti motum, tempus, numerum, di-
uersarum esse dispositionum, ac vnius nequaquam possibi-
litatis partes. Quam ob causam, quantus est numerus in
potentia, tantus sit in actu, nequaquam est necessarium. Pos-
sibilitates vero in rebus, quæ non crescunt in infinitum, sic-
uti contingit in magnitudinibus, omnes sunt vnius possibi-
Potentia respicit actum. litatis partes: proinde quanta est magnitudo in potentia,
tanta certe necesse est, vt sit in actu; magnitudo enim est
quantitas continua, non autem numerus. Possibile ergo, vt
dixi, respicit actum; possibile namque dicitur, aliqua po-
tentia possibile: omnia autem potentia respicit actum,
alioqui esset otiosa: impossibile vero respicere ne-
3. phys. 69. quit, respectu enim impossibilium nulla est potentia. Suffra-
Possibile, quod nunquam erit. gatur imo summe hæc sententia ex authoritate philos. *Quan-
tum, inquit, potentia contingit esse, & actu contingit tantum esse.*
9. met. 8. Quid ergo possibile, & quotuplex sit, dixi. *Sed dices*, nunquid
sunt omnia possibilia? aut aliquod possibile, quod nunquam erit?
Resp. phil. *Nihil prohibet*, inquit *possibile aliquod ens esse aut fieri, non
esse vero, aut non futurum esse, nonnulli non arbitrati sunt omnia esse
possibilia, licet nunquam fierent, aut essent. ponebant namque costam
Impossibilia. commensurabilem diametro, licet id fieret nunquam.* Sed huius-
modi error à philos. iustissime, doctissime exploditur, atque
9. met. 8. conuincitur: *Licet, inquit, aliqua sint possibilia, quæ nunquam
9. erunt; non tamen, quæ nunquam erunt, sunt possibilia: aliqua nam-
Com. sententia de possibili. que nunquam erunt, quia eis repugnat esse* & hæc qui-
dem impossibilia vocantur, puta diametrum commensura-
ri costæ: aliqua vero nunquam erunt, licet eis non repugnet
1. esse, vel quia possunt agere & non agere, aut aliunde possunt
impediri. Cæterum, Comment. aliud sentire videtur:
*Manifestum est, inquit, quoniam impossibile est, vt aliquod possibile
nunquam exeat in actum.* Et 9. *nihil habet potentiam ad corru-
ptionem, quin corrumpatur, & nihil habet potentiam ad genera-
tionem, quin generetur, quod est possibile esse, aliquando tandem erit.*
Et reuera, si aliquod possibile nunquam erit; aliquod profe-
cto possibile est semper non ens. atqui semper non ens, est
impossibile: sicut necessarium est semper ens; namque im-
2. possibile sibi oppositum, est semper non ens: aliquod ergo
possibile erit impossibile, quod est falsum. Amplius, omne
semper ens est necessarium. ergo omne semper non ens est
impossibile; semper enim ens, & semper non ens sunt oppo-
1. cæli. t. 27. sita; & similiter necessarium & impossibile. Conseq. patet:
nam sicut propositum in proposito; sic oppositum in oppo-
3. sito. Adde, quod secundum philos. 9. *met.* necessarium
semper est, impossibile vero semper non est: possibile au-
tem, non semper non est: ergo aliquo tempore est, & aliquo
tempore non est: non ergo potest esse aliquod possibile,
1. quod nunquam fit, alioqui possibilis ratio destrueretur. Ve-
rum *ad hæc sic respondere possumus*, vnica distinctione præmis-
sa, hac videlicet quod semper non ens, aliquando significat
id, quod nunquam habet esse: quia scilicet sibi repugnat es-
se, vt diametrum commensurari costæ, atque ita, quidquid
4. est huiusmodi, reputatur impossibile. Quando ergo philos.
dicit, impossibile esse semper non ens; hoc certe modo est
intelligendus. Etenim, quemadmodum necessarium dici-
tur semper ens, quia non potest non esse; sic profecto im-
possibile dicitur semper non ens, quia scilicet nunquam est,
nec esse potest. aliquando significat id, quod nunquam est
habiturum esse, tametsi non sibi repugnet esse; in causa au-
tem esse potest, aut libertas agendi, operandique: aut defe-
ctus alicuius causæ impedientis. hoc autem modo velle di-
cere, quod nunquam est futurum, impossibile esse appellan-

dum, non assentior hanc rem sic arguenti. Patet ergo re- De possibili.
sponsio ad duo primo posita argum. Ad 3. diffinitio possi-
bilis, qua dicitur, possibile est, quod non semper non est, pos- 3.
sibili in se, & secundum se considerato competit; quia enim
est possibile, potest ex se aliquo tempore esse. Quod si ad a-
ctum nunquam perueniat, aliunde causa huius proficiscetur
impedimenti, nempe vel ex contrariarum concursu causa-
rum, quarum vna ab altera impeditur, vel ex materiæ dispo-
sitione, aut ex libertate operantis, & in opposita agere valen-
tis. Non ergo omne quod nunquam erit, impossibile est *Possibile nõ est necesse aliquando esse.*
appellandum: aut omne possibile, aliquo tandem tempore
esse, necessarium est; alioqui aut omnia ex necessitate acci-
derent; aut rationalis creaturæ potestas non esset ad vtrum-
libet; & sic non esset libera, quorum neutrum est admitten-
dum: multa enim inde sequerentur absurda, sicuti in pri-
mo Pymandri dixi (& eodem fauente) in 7. lib. dicam.

CAP. IV.

Argumenta contraria.

SOlent nonnulli *contra prædicta sic arguere*: Possi- 1.
bile est omne corruptibile corrumpi: igitur ma-
teria potest manere sine omni forma; nam si da fa-
cto omne corruptibile est corruptum; materia pro-
fecto ab omni forma esset prorsus denudanda, quod est im-
possibile: ergo & cætera. Sane, si potentia rationalis pro
eodem instanti potest in opposita, & possibile est, quo posito,
nullum sequitur impossibile: igitur Mercurius in hoc in-
stanti vult sedere, & non sedere. quod si ponatur in actu, se-
quitur impossibile, nempe quod in hoc instanti stabit, & se-
debit: non ergo bene data est possibilis diffinitio. Am- 2.
plius, possibile est continuum diuidi in semper diuisibilia:
ponatur in esse: erit ergo infinitum in actu, quod est falsum.
Possibile ergo posito in esse, sequitur aliquod impossibile.
Sane, si possibile fuit, mundum fuisse ab æterno, si ponatur
in esse: igitur infinitas circulationes præcessisse est necessari-
um. sed in qualibet circulatione possibile fuit, Deum creasse
vnum hominem: actu ergo essent infinitæ animæ, atque ita
daretur infinitum in actu, quod philos. non placet. Profe- 3. Phys.
cto, si vera est illa sophysticantium maxima: Ad impossibile
sequitur quodlibet, tunc absurdum sequeretur, nempe ho-
minem esse bouem est impossibile: igitur hominem
esse bestiam, est possibile: quo posito in actu, ho- 3.
mo actu esset bestia, quod est falsum: ergo quod prius. Præ-
terea, falsum est omnia esse impossibilia: ergo omnia esse
possibilia, est verum, per legem contrariarum: possibile au-
tem & impossibile sibi inuicem contradicunt. 2. *periherm*:
Huic accedit, quod nihil entis rationem subterfugere po-
test: igitur omnia creata sunt possibilia, hoc enim spectat ad
naturam entis. Non ergo omne possibile potest fieri, aut om-
nia sunt possibilia.

Dico ad 1. possibile esse, omne corruptibile corrumpi, id- *Sol. arg.*
que diuisiue; signato enim quocunque corruptibili, potest 1.
corrumpi, etsi ponatur in actu, non sequitur impossibile:
nam ad corruptionem illius, sequitur generatio alterius, at-
que ita non remanebit materia sine omni forma. hoc autem
diuisiue est intelligendum; nam collectiue verum nequa-
quam esset: sensus enim esset, quod pro aliquo instanti, om-
nia corruptibilia simul sumpta possent corrumpi, quod non
est admittendum, alioqui argumentum procederet. Ad pos- *Potentia rationalis quomodo sit ad opposita.*
sibile ergo, eo modo, quo est possibile, non sequitur impos-
sibile. Ad *confirm.* dico, potentiam rationalem bifariam in-
telligi posse: vno quidem modo, quatenus determinat a-
ctum; & sic contraria actu in eodem instanti eligere est im-
possibile: alio vero modo, quatenus potentiam determinat,
& sic concedi potest, eadem enim potentia simul, id est, pro
eodem instanti potest in opposita; non quidem in sensu
composito, sed diuiso: duplex est enim simultas, teste Com-
mentatore, t. *cæli.* 119. simultas potentiæ, quæ est vera, quam- *Simultas potentiæ.*
que concedit philos. dicit enim, posse quidem contraria si- *9. met. 19.*
mul existere. vnde *tex.* 10. 9. *meth.* philos. ait: *Non enim ita
simul habent ipsam scilicet, contrariarum potentiam, nec est si-
mul faciendi potentia.* q. d. potentia rationalis non est oppo-
sitorum simul agendorum, sed quia ad hoc, vel ad illud de-
terminari potest, quod potestati irrationali minime com-
petit, quæ in oppositum determinari non potest, sed cum in
actum egreditur, in eum determinate procedit. Est etiam
potentia simultatis, & hæc quidem est impossibilis, quippe
quæ respiciat actus contrarios incompossibiles. Patet ergo
ex philosopho, atque eius commentatore, quomodo po-

tentia

De possibili. tentie rationalis sit in opposita. Ad 2. possibili posito in esse eo modo, quo debet poni, nullum sequitur impossibile;
2. continuum enim successione, hoc potentie, non autem actu est diuisibile in infinitum: non ergo sequitur, actu esse infinitum, sed potentia tantum. Ad *confirm.* dico, omnia quidem illa fieri potuisse ex parte Dei omnipotentis, non autem ex parte creaturæ producendæ; non enim dabilis est qualibet circulatio, alioqui infinitæ non essent, quia intellectus infinite transire non potest. Ad aliam *confirm. negat. assumptum*; falsum enim est, quod ad impossibile sequatur quodlibet, alioqui vnum contradictoriorum sequeretur ad reliquum; nam possibile, & impossibile sibi contradicunt: si ergo ad impossibile sequitur quodlibet; ad impossibile sequitur possibile: atque ita vnum contradictoriorum sequeretur ad reliquum, quod plane cum philosophis, tum etiam Theologis non probatur: falsa est ergo illa sophistarum maxima.
3. Ad 3. quamuis possibile & impossibile, respectu eiusdem dicti, sibi contradicant; non tamen illæ duæ propositiones adinuicem, videlicet, omnia esse impossibilia est falsum: & omnia esse possibilie, est verum. Sed de his in modalibus latius. Ad *confirm.* dixi, quomodo sit intelligendum ipsum possibile, nempe quod ex sui naturæ potest in actum exire; alique tamen possunt eius actum
Possibile duplex. impedire. Cæterum, non ignorare oportet, præter ea, quæ dicta sunt, *possibile dupliciter* accipi, siue intelligi posse:
1. *vno* quidem *modo pro omni eo, quod potest esse, & non esse*. atque ita est idem quod contingens, opponiturque necessario, &
2. impossibili; necessarium enim non potest non esse, & impossibile non potest esse: *alio modo pro omni eo, quod potest esse*, atque sic non opponitur necessario, sed impossibili; ad ne-
Possibile aliud Contingens. cessarium enim sequitur: nam quod non potest non esse: ergo potest esse. hoc autem vocatur possibile aliud, quod scilicet de possibili contingenti, & de necessario prædicatur. Itaque, si alicuius consequentiæ veræ antecedens, est possibile aliud; & consequens quoque est possibile in eodem sensu. Secus autem est, si in antecedente fuerit possibile contingens; tunc enim non est necesse, vt consequens sit possibile contingens; imo potest esse necessarium, vt Mercurius disputat, ergo Mercurius est homo. Reuera, si antecedens est possibile, & consequens est impossibile: ad possibile ergo sequitur impossibile, quod est contra diffinitionem possibilis. possibile certe dicimus, quo posito in
Consequentia possibilium. esse, non sequitur aliquod impossibile. Quod si consequens est impossibile, & antecedens similiter; alioqui idem sequeretur absurdum, nempe quod ad possibile, sequeretur impossibile. At si antecedens est impossibile; non est necesse consequens esse impossibile; imo potest esse possibile, contingens, & necessarium, & possibile aliud. Exemplum primi: si homo est lapis; homo est grauis: exemplum secundi, si homo est lapis; homo est substantia, & corpus: hæc autem elici possunt ex 9. met. comm. 9. vbi
Possibilitas agentis. philosophus de his disputare videtur. Cum hæc igitur, ita se habeant, scire oportet, quomodo se habeat possibilitas recipientis, ad possibilitatem agentis, vt intelligamus, quare creatura maiorem recipere, aut non recipere potest perfectionem; hac de causa paulo altius, huiusmodi materiam
Possibilitas rerum. perscrutari volui. Ex *lib. d. d. disp. prima in sol. dub.* 21. habetur, & *tt. met. com.* 18. quod de rerum possibilitate, duæ extiterint philosophorum opiniones: quarum altera, omnem rerum possibilitatem tribuit agenti; altera vero loquentium suæ legis, in priuatione simpliciter potentiam fundari putauit. Aduersus autem huiusmodi opiniones disputat *in lib. d. d. loco iam dicto*: & primam quidem conatur euertere, ostendens possibilitatem agentis differre à possibilitate patientis: secundam vero, probans possibilitatem, non esse
Materia non fit ex materia. possibilitatis subiectum: *Materia*, inquit, *in quantum materia, non generatur; alioqui materia haberet materiam ad infinitum*: & vt dicit in *prime phys. com.* 82. *Si materia fieret ex materia; tunc eadem esset, antequam fieret.* Sed de hac materiæ cognitione, atque conditione nobis loquendum est, & quidem copiose, cum de materiæ natura sese obtulerit occasio. Vnum tantum dicam, omnes propemodum philosophorum rationes, huic inniti fundamento, nempe quod omne factum
6. phys. 7. Opinio Catholica. esse, præcedat fieri; omne vero fieri, posse esse præcedit. Et hoc certe à philos. atque Comment. clarissime docetur. Ad hæc vero, *Catholici respondent*. duplex esse fieri *per motum* scilicet, atque *per emanationem* simplicem, quod creari, siue creationem appellant, atque secundum hunc modum, mundum creatum esse à Deo, etiam ad mentem philoso-
Opinio philosophi de mundi creatione. phi, tueri satagunt. Verum etsi secundum rei veritatem, fideique documenta, mundus conditus sit à Deo, habeatque suæ creationis principium; velle tamen asserere, hoc etiam philosophum sensisse, difficile est posse tueri, quandoquidem contra huiusmodi opinionem, & verba ipsius, & sen-
De possibili. tentiæ maxime pugnare videntur cum 8. *phys. com.* 15. simpliciter fatetur, mundum esse æternum, quod plane non esset facturus, siue non fecisset, si de creatione per motum non loqueretur; alioqui eius verba essent inania, nec tanto philos. atque oratore digna. Item, *primo cæli* narrat duas opiniones, *tex. com.* 2. de mundi genitura, atque tandem approbat, quod si mundus est factus, æternus dici non possit.
Rationes philosophi de mundi æternitate. Ad hæc 12. *met com.* 41 & 8. *phys. vlt.* ostendit primum principem esse ens simpliciter, & æternum, nec alio medio, quam per viam motus æterni: motus ergo cæli secundum philosophum est æternus. Præterea, *illa est dicenda propositio*, *8 phys. 26.*
primis principiis magis conformis, quæ maiorem habet cum sensatis *22.*
affinitatem. sed fieri aliquid ex nihilo, quam longissime abest *3. post. vlt.*
à sensibus: igitur secundum philosophum non datur creatio. Sed de hac re in principio primi Pymandri latius disputaui, ad quæ legenda remitto lectorem diligentem: nunc autem possibilitatis negotium prosequamur. Cæterum,
Possibilitas agentis. secundum philosophos, possibilitas recipientis differt à possibilitate agentis, nec perfecte tribui potest agenti, nisi conueniat recipienti. Arbitrantur profecto, Deum secundum vltimum posse, atque ex necessitate agere, quod sæ-
Propria opinio. Formalis. pius à nobis explosum est, & à recta philosophandi ratione aberret maxime. His igitur explosis, rei veritatem afferamus, dicamusque rationem possibilis, seu possibilitatis, à Deo quidem originaliter, à creatura vero formaliter proficisci; creatura enim ex sua ratione formali habet, quod sit producibilis; producibilitas enim est passio entis: siue rei producibilis: ideoque si quis quidditatem hominis cognosceret, facile intelligeret, ex sui natura esse producibilem. Potentia siquidem passiua, vel obiectiua, originaliter ex
Originaliter. parte Dei accipi non potest, sed ex parte rei creatæ; quia nimirum nihil se originet, seu producat. Possibilitas ergo creaturarum, siue vt sint creaturæ, à Deo quidem dependet originaliter: à se autem formaliter; non enim repugnat creaturæ esse, & fieri: igitur secundum se, & formaliter est possibilis: impossibilitas etiam ei contingit, ex parte illius formali. *Dices*, omnis respectus dependet à termino, & à fundamento. sed producibilitas dicit respectum, terminus autem ipsius est productiuitas, dependet ergo à productiuitate, atque ita productiuitas est prima causa producibilitatis creaturæ. *Dis*, relationem formalem à termino dependere, fundamentalem vero, minime; Deus enim, nec aliquid in Deo, aliquo modo dependere potest: habet autem, respectu alterius à se, vim productiuam, & sic est ad aliud, quæ profecto relatio, à fundamenti natura pullulat, sicut passio à subiecto. Itaque creaturæ possibilitas, & impossibilitas, ex illius formali ratione procedit. fundamentali vero, à Deo opifice.

CAP. V.

De causa possibilitatis variæ sententiæ.

Ex parte rei omnis possibilitas. INter multos, qui de hoc negotio disputarunt, nonnulli inuenti sunt, qui omnem prorsus possibilitatis, atque impossibilitatis causam, rationemque, creaturæ, non creatori attribuerunt. Deus, inquiunt, cum sit infinita potentia, quantum est ex se, creaturam infinitam facere potest. at, bene creatura infinitatem capere nequit; finitum enim, infiniti capax esse non valet:
Omnis ergo possibilitatis, atque impossibilitatis causa, ex 1.
parte creaturæ procedit. *Contra* hanc autem sententiam *sic arguere possumus*. sicut motiuum se habet ad mobile; ita productiuum ad producibile. sed impossibile est, esse aliquod motiuum, nisi respectu mobilis; ita etiam, nec productiuum, nisi respectu producibilis. Quare, si Deus, vim pro-
ducendi infinitatem habet: infinitum ergo est producibile, 2.
quod est falsum. Adde, quod frustra est illa potentia, quæ non deducitur, vel potest deduci in actum. Quare, si in Deo est virtus producendi creaturam infinitam, illa nunquam exibit in actum, quia esse actu infinitum, creaturæ non cõ-
uenit, nec conuenire potest: esset ergo in Deo aliquid fru- 3.
stra, quod non solum est impium asserere, sed & quidem dicere. Item, omnis potentia sufficiens & perfecta, quæ non potest exire in actum, est plene imperfecta, atque impedita. sed in Deum non cadit aliquid tale: igitur omnis potentia, quæ est in Deo, potest in actum exire. sed hoc fieri non potest, nisi aliquod habuerit producibile. at, producere creaturam infinitam, implicat contradictionem. igitur de-
fectus producendæ creaturæ infinitæ, non est tantum ex 4.
parte rei creatæ, sed etiam ex parte creatoris. Amplius,

De possibile. sicut intelligibile est obiectum adæquatum intellectus; sic etiam producibile est obiectum adæquatum potentiæ. sed intellectus non potest intelligere, nisi fuerit aliquod intelligibile. ita plane, nec potentia productiua appellari poterit, nisi aliquod habuerit producibile. sed infinitum actu, non est producibile: ergo quod prius.

Rerum possibilitates, & impossibilitates ex Deo. *Verum*, rationes huiusmodi potentiæ conueniunt creatæ, non autem diuinæ, quæ etiamsi nihil ad extra produxisset, nihilominus est sua beatitudo, atque perfectio. Alij, oppositum tueri videntur; dicunt enim ante creationem, non esse, nisi denominationem creaturæ extrinsecam; ideoque Chymeram non esse producibilem, quia scilicet Deus non habuit virtutem producendi. E contra, alias creaturas producibiles fuisse, quia Deus illas producere potuit. Sane, ante

1. creationem nihil erat, quod producibile, vel improducibile simpliciter diceretur: omnis ergo possibilitatis atque impossibilitatis causa ex Deo pendet: creatura namque ex se, & intrinsece, non est formaliter ens; sed tantum deno-

2. minatiue à diuina potentia. Amplius, ab illo, esse productibile, vel possibile principaliter sumitur, à quo plane, esse sumitur productiuum; cuius enim est potentia, eiusdem est & actus. sed esse producibile, sumitur ex parte diuinæ potentiæ, ad quem relatiue producibile refertur: ergo & i-

3. psum esse productum. Profecto, ab eo est possibilis ratio sumenda, quod certe in se realiter potentiam habet, quemadmodum denominatio dextri, vel sinistri in columne, ab eo præcipue accipitur, quod dextri, sinistrique rationem habet, nempe ex animali. sed Deus in se realiter habet po-

4. tentiam, non autem creatura: ergo quod prius. Item, impossibilitas non solum est nihil; verumetiam sibi repugnat esse omnino: igitur conuenit creaturæ, quæ ex se est nihil; nam Deus cum sit purum esse, huiusmodi rationem habere non potest. Reuera, ex parte illius, in quo nulla est impotentia, impossibile accipi non potest. sed Deo impotentia non conuenit: igitur impossibilitas illi tribui nullo modo

1. potest. Hæc & similia adducere consueuerunt. *Verum ad hæc sic respond.* valemus, ad primum quidem dicimus: hoc solum concludere, quod antea diximus, nempe possibilitatis, & impossibilitatis causam à Deo esse originaliter, à

Formaliter producibilis. creatura vero formaliter. Quando ergo dicitur, creaturam ex se formaliter non esse possibilem, sed denominatione tantum extrinseca, à diuina omnipotentia, negamus omnino, tum quia formaliter contradictionem non implicat, quia sibi non repugnat formaliter esse; alioqui nunquam ab aliquo esse posset: possibile enim & impossibile, sibi contradicunt: quare, aut creatura ex sua natura est producibilis, & sic ex parte Dei produci potest. aut ex sua natura non est producibilis, & hæc tota ratio impossibilitatis ex Deo non dependet, tum quia possibile est, differentia entis, atque ipsi entí, intrinseca denominatione competit. cum dicitur, creatura non potest ex se esse ens, nego; verum quidem est, creaturam non esse ens à se: non tamen formaliter est prorsus non ens, alioqui non posset esse ab æterno, nec existens, nec exemplata. nam etsi creatura non sit ex se ens formaliter in actu; est tamen ens in potentia possibile. Ad

2. 2. dico, esse producibile, seu possibile accipi ab intellectu diuino: esse vero productum ab omnipotentia. Sane, per intellectum diuinum, creatura primo habet esse possibile: intellectus autem non est formaliter omnipotentia in Deo: igitur per Dei omnipotentiam, creatura non habet primo esse possibile, nam agens, teste Auicenna 4. *met.* non potest aliquid agere, nisi illud fuerit sibi possibile. sed omnipotentia non est principium dandi esse, nisi in re tantum: igitur per omnipotentiam res non habet primo esse possibile. Patet ergo quomodo possibile, siue producibile sit à Deo. Ad

3. 3. dico, possibilis rationem originaliter ab eo accipi, quod in suo exemplo, potentiam rationalem habet; ex hoc tamen non infertur, formaliter creaturæ conuenire

4. non posse. Ad 4. Impossibilitatis ratio formaliter ex creatura dependet, cui conuenit nihileitas, vt ita dicam, originaliter autem, ipsi Deo, cui inest potestas annihilandi omnia. & sic soluitur prima confirmatio: ad secundam vero dico, quod impossibilitas rei ex parte Dei, non denotat illius impotentiam formaliter, sed originaliter tantum quod certe, vt clarius intelligatur, de hac re nobis disputandum est quid sit impossibile, & quotuplex dicatur: *Impossibile est,*

Impossibile quotuplex sit. *quod contradictionem implicat, ac in natura fieri non potest.* & id quidem multiplex, *aliquod enim est, quod nullius subditum est*

Chymera. *potestati*, puta Chymera, quod est ens prohibitum; ideoque alicui non subijcitur potentiæ; nam etsi quodcunque ens per se, Deus producere possit; non tamen quodlibet in quolibet, sicut albedinem in anima, aut animam in lapide, sed in corpore tantum organico: Chymera autem, cum ex multarum constet partibus specierum, quæ simul coalescere nequeunt, vt animam recipere valeant; absque dubio ens est prohibitum, nullique subditum potestati: secus

De possibilitatis causa. autem se habent monstra, quæ non ita sunt prohibita entia.

2. Impossibile. *Aliud impossibile est, quod non subiacet creatæ, limitatæque, sed diuinæ tantum potentiæ*, nempe quod virgo pariat: vnde Angelus ad virginem: *Non erit impossibile apud Deum omne verbum.* huiusmodi sane corporis translatio à virtute finita fieri nō potest; est tamen in habitudine ad Dei virtutem simpliciter

3. Impossibile. possibile, quia eius subdita potentiæ. *Aliud impossibile vocatur per accidens*, vtpote motus hesternus solis, quatenus præterito coniungitur tempori, est impossibile per accidens, accidit enim illi, sic coniungi: huiusmodi autem impossibile per accidens, propter connexionem, quam cum præterito habet tempore, fit per se impossibile, nullique subditum

4. Impos. potestati, ob annexam quam habet contradictionem. *Quartum impossibile nominatur, quando termini ex se quidem sunt possibiles, sed eidem simul inesse nequeunt*, puta idem simul album ac nigrum esse non potest: hoc autem impossibile, quando contradictionem implicat, diuinæ non subditur potentiæ, contradictoria enim ex suis rationibus formalibus, sibi contradicunt, propterea recte sunt impossibilia. *Impossibile au-*

Impossibile simpliciter. *tem simpliciter* illud *dicendum est*, *quod rebus incommutabilibus aduersatur*, in quas non cadit alicuius potentiæ dispensatio; radix vero impossibilitatis, est incompossibilitas; ideo enim Deus creaturam infinitam non facit, quia finitum & infinitum sunt incompossibilia. incompossibilitatis autem ra-

Radix impos. dix, sunt rationes formales incompossibilium; nam quia tales sunt; ideo certe sunt incompossibiles. & quia incompossibiles; hac de causa, aliquid ex illis fieri, est impossibile.

Futurum non præteritū Deus potest mutare. *Dices*, si Deus potest annihilare futurum, vt non sit; quare etiam non eadem potentia potest annihilare præteritum; par enim in vtroque conspicitur difficultas, cum vtrumque sit non ens? *Dico*: ob causam huiusmodi id accidere, quia scilicet futurum voluntate efficaci Deus intuetur; ideo enim est futurum, quia Deus sic determinauit: quod si illius voluntas aliud determinauit: tunc illud tempus non erit: præteritum vero, voluntate complacentiæ respicit, ex qua quidem non sequitur rem esse vel non esse. vnde quemadmodum voluntas complacentiæ circa obiecta, nihil immutare potest: sic etiam voluntas complacentiæ Dei circa futura, nihil immutat. Adde, quod futurum, etsi non sit ens

Præteritū est purum non ens. in actu, est tamen ens in potentia: præteritum autem neque in actu, neque in potentia; ideoque est extra omnem rationem entis: hac de causa nullius potest potentiæ subesse. In-

Incompossibilia quæ. compossibilia præterea multa sunt, quæ contradictionem nequaquam includere videntur: puta relatiua opposita, nempe quod idem gignat seipsum. Contrarie opposita, quod idem sit summe album, & summe nigrum. Priuatiue opposita, vt idem sit cæcus & videns. Alia vero maxima, quæ contradictionem implicant, vt idem sit album, & non album: itaque, vt dixi, ex rationibus formalibus incompossibilitas nascitur.

MERCVRIVS.

Nihil est in rerum ordine vacuum. Solum vero quod non est, quod priuatur existentia, vacuum nuncupandum: Nihil enim reperiri potest, quod cum existat, vacuum sit. Ad quem Æsculapius: Nonne reperiuntur etiam quædam vacua Trismegiste? veluti dolium vacuum, vacuus puteus, & similia quoque quamplurima. *Tris.* Heu, quam procul à veritate vagaris ô Æsculapi: quæ ampla & maxime omnium plena sunt, ea tu vacua putas. *Æsculap.* Quomodo id ô Trismegiste? *Tris.* Aer profecto corpus est, id corpus reliqua penetrat, discurrensque replet omnia.

Commentum VII.

INitio sacri aduentus sic nos alloquitur Apostolus: *Iam hora est, nos de somno surgere.* & puto à Mercurio similia mihi dici posse, nempe tempus esse, vt ad sapientissimi Mercurij textum elucidandum redeam: Et reuera paululum plus debito immoratus sum, ideo quia in ea ista fuit altissimarum speculatio rerum, quæ breui explicari non poterant sermone. imperfectas vero reliquisse, turpe mihi videbatur esse, atque indecorum: quapro- *Rom. 13.* *Exposit. text.*

pter

De vacuo.

pter veniæ locum mihi concedendum esse arbitror, quo iã impetrato, ad nostrum Mercurium lætus reuertor. Posteaquam à sapientissimo Mercurio ostensum est Æsculapio, omne quod mouetur in aliquo, & ab al quo itaote, moueri, approbeuitque Æsculapium dicentem, in illo mutari oportere, quæ mutantur, subiunxit: *In rerum, inquit, ordine non datur vacuum*, alioqui motus fieret in instanti, quod etiamà philos. defenditur, sed id, motus naturem prorsus euertit: nullum ergo vacuum admittit pulcherrimus ordo naturæ, quæ est principium motus & quietis: In rebus ergo naturalibus vacuum inueniri non potest. vnde subdit, *Solum vero, quod non est, quod priuatur existentia, vacuum est nuncupandum*, quasi diceret: vacuum est his attribuendum rebus, quæ sunt citra naturæ ordinem, at illæ esse nequeunt, cum nullum sit ens extra ordinem naturæ: vacuum ergo nusquam esse potest: hoc etiam contextus Mercurij significat: *Nihil enim reperiri potest*, inquit, *quod cum existat, vacuum sit*. hoc est, omne ens vacuo caret: vacuum ergo est nihil; nam si vacuum sit aliquid: ergo otiosum, atque imperfectum erit in natura. Dei autem opera sunt perfecta, minimeque otiosa: vacuum ergo in rerum ordine, locum habere non potest: *Deus enim otiosus non est*, inquit Mercurius *Dial. 11. alioqui otiosa forent omnia cuncta siquidem plena sunt Deo: otium vero in nullis mundi partibus reperitur*. Nomen profecto vanum est otium, tum secundum id quod agit, tum etiam secundum id, quod agitur. Et reuera secundum ethymologiam Græcam, κενὸν, inane, atque vanum, seu vacuum sonat, ac proprie naturam corpore vacuam. Proinde quamadmodum plenum Paripathetici appellant, corpoream naturam; ita plane vacuum, naturam corpore vacantem. Hoc modo vacuum in rerum ordine inueniri posse, dixerim: sic tamen intelligendo, vt res huiusmodi, secundum sui essentiam intelligatur. Sic *Plato*, materiam κενὸν vocauit, hoc est, vacuum, quippe, quæ ex sui natura corpore vacet; potentetamen corpoream recipere naturam, atque ita intra mondi ordinem, vacuum inueniri, tueri possumus, materiam enim primam, infra lunæ globum contineri, *Philoponus* affirmat, cæterique quam plurimi. Alio modo vacuum dici potest res, quæ tum corpore vacat, tum etiam potestate corporis habendi: cuiusmodi sunt intelligentiæ, quæ natura suot à corporibus liberæ, sic dictum est in 2. Pymandri. Item, vacuum, magnum vastumque aliquid significat: sicut Virg. loquitur. *Vacua atria ditis*, & in saltibus vacuis errant. Vacuum quoque aerem vocamus, quod suo corpore vacua omnia impleat. Vacuus autem animus, id est, otiosus nuncupatur, quod quidam & in bonam, & in malam partem accipi potest: sic etiam vacui dies, vacuæ noctes. Moyses in principio Geneseos, vocat *terram inanem & vacuam*, Hebraice est, thon vabohu, idem significant. Interdum inanitatem, ipsumque nihil; nonnunquam vero vastitatem, ruinam, & quasi vastitatem; ideo septuaginta verterunt, ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, id est, inuisibilis, & incomposita. Chaos indicant ab antiquis celebratum, cuius corpus ex confusis elemeons aerat conflatum, quod Ouidius vocat rudem indigestamque molem. *Plato in Timæo*, Deum in condendo mundo, nihil aliud vult fecisse, quam confusa elementa in ordinem redegisse. Cuius sententiam explicans *Cicero*, inquit, *Hæc nimirum gignendi mundi causa iustissima: nam cum constituisset Deus, bonis omnibus explere mundum, mali nihil admiscere, quoad natura pateretur, quicquid erat, quod in cernēdi sensum caderet; id sibi assumpsit, non tranquillum & quietum, sed immoderate agitatum & fluctuans, idque ex inordinato, ad ordinem reduxit*. Quomodo autem hæc sint intelliganda, in primo Pymandri ostendi, vbi Platonis sententiam de motu inordinato adduxi. Fuit contem apud vetustissimos homines opinio, ante mundum conditum, æternam quandam fuisse priuationem, æternas tenebras, sempiternamque caliginem, è qua mundum Deus effecisset, id est, quatuor elementa, cum in mondo nihil sit aliud: & quoniam in illa priuatione, omnia indigesta delitescabant, propterea appellata est ἀταξία, id est, inordinatio, quod posteri Theologi non recte intelligentes, crediderunt hanc priuationem fuisse iam existentium elamentorum confusionem, idest, chaos. Sed profecto hæc vera fuit apud vetustissimos de chao sententia, quod scilicet chaos sempiterna illa ante creationem mundi priuatio extiterit, purumque nihil, siue ipsum non esse, quod à thou fortassis deriuatum, gentes vero per linguæ diuersitatem, chou appellauera, factumque est à chou ad chaos transitus, maxime in desinentia Græca, in qua omnia fere Hebraica nomina, siue in v, siue in i, desinent, in os mutantur: thou autem, vt diximus, rem indigestam atque inordinatam significat. *Aristoteles* ἀπὸ τοῦ χωρεῖν dici putauit, quasi omnium rerum receptaculum. *Proclus* vero dixit, Orpheum per chaos materiam primam intellexisse. *Hesiodus: Extitit ante chaos, post hæc latissima tellus: Quæ super immensum pondus terrena iacebat imme*. Consentit cum Moyse dicente: *Terra erat thou & bou*, hoc est, *terra erat nihil*; tam enim Hesiodus, quam Moyses per terram intelligũt totum mundum; eo quod ei sunt admixta & annexa reliqua elamenta. Hesiodus ergo dicit ante terram fuisse chaos, id est, nihil: Moyses vero terram fuisse nihil, hoc est, antequam terra effecta est, fuisse ipsum nihil, Mercurius in Pymandro: *Erant*, inquit, *tenebræ infinitæ in abysso, & aqua, & spiritus tenuis intelligibilis*, quæ diuina virtute erant in ipso chao. Tenebras itaque appellat sempiternum illud nihil. Tenebræ, Abyssus, & chaos idem fuer apud Mercurium, quæ à Moyse vocantur thou, & bou; Abyssus enim dicitur profunditas illa tenebrarum, non existente otium rerum, & quasi æterna nocte sepultarum. Nox igitur illa æterna, tam à Moyse quam à Mercurio, abyssus nuncupatur. per aquam autem intelligunt ipsam memoratam abyssum. In principio Pymandri Augustinum de hac re profunde disputantem, in medium protulimus. *Aquila*, secundus post septuaginta, interpres, thou & bou vertit κένωμα καὶ οὐδέν, *vanitas & nihil*. *Symmachus*, otiosum, & indigestum, *Theodotion* κενὸν καὶ οὐδέν, inane & nihil. Chaldaica editio: Terra erat deformata & inanis Basilius: *Terra*, inquit, *erat inuisibilis, & incondita*, ἀκατασκεύαστος inornata. Itaque secundum Moysis atque Mercurij doctrinam ante mundi creationem, non erat vacuum, sed purum nihil, nisi ipsum vacuum, nihil appellare volueris. Quamobrem recte dictum à Mercurio, quod solum priuatur existentia, vacuum esse appellendum. Sequitur textus. *Nonne*, inquit AEsculapius, *reperiuntur quædam vacua Trismegiste? veluti dolium vacuum, vacuus puteus, & similia quoque quamplurima*. Vulgarium sententiam profert, qui quidem, quod non vident, vacuum esse putant; sed multum profecto à vero aberrant, cum vacuum sit teste phil. locus corpore vacans: nullus autem locus, corpore visibili, aut inuisibili vacat: hac de causa, AEsculapius à Mercurio iuste corrigitur. *Heu*, inquit, *quam procul à veritate vagaris AEsculapi. Quæ ampla, & maxime plena sunt, ea tu vacua putas: Aer profecto corpus est, id corpus reliqua penetrat, discurrensque replet omnia*. Quasi diceret: non datur vacuum in rerum ordine, nec locus in hoc mundo inferiori, sine corpore, sed vno corpore excluso, mox alterum ingreditur, ita vt nulla sit penetratio corporum, nec locus corpore vacuus. Hæc est antiquissima, verissimaque Mercurij de vacuo philosophia, à quo posteri phil. multa mutuati sunt sapientiæ monimenta, vacuum ponentes sunt bipartiti: quidam enim ponunt vacuum à corporibus separatum: quidam vero, corporibus imbibitum; vtrique tamen decipiuntur. quod enim à corporibus discretum, atque seiunctum, aut res est incorporea, veluti, Deus, angeli, anima, quorum alicui vacuum non competit, quippe, cum vacuum corpus esse, dicant: aut nihil. & hoc illis assentimur. neque est imbibitum corporibus; alioqui esset penetratio corporum: nam cum quælibet pars corporis, sit plena corpore, si vacuum addideris, quod est corpus; fiet igitur necesse est corporum penetratio: vacuum ergo non est in corpore, nec extra corpus. Cæterum, aerem esse corpus, & non aliquid inane, phil. approbat vires ipsorum quentas: aerem quoque quasi validum ostendentes, ipsumque in clepsydris includentes: Vires nempe inflati aere, inquit Auer. resistunt comprimenti. Quod plane fieri non posset, si aer aliquid non esset; ex clepsydra quoque aqua non descendit, nisi prius in illam aer subintrauerit. Aer ergo aliquid est. propterea non temere Mercurius tantopere de hac re, AEsculapium instruxit, atque instruere satagit, vt textus sequens indicare potest.

Marginal notes: *Vacuum non dari. 4. phys. 72.* — *Vacuum otiosum.* — *Quid significet vacuum.* — *Virg. 6. æn.* — *Chaos.* — *Antiqua opinio de chaos.* — *Error quorundã.* — *Chaos vnde dicatur.* — De chao. — *Hesiodus.* — *Moyses.* — *Mercu-rius.* — *Abyssus.* — *Tenebra.* — *Aqua.* — *Hom. 2. Hexam.* — *Arist. 4. phys. 12. de vacuo.* — *4. phys. 43.* — *Vacuum non esse in corpore, nec extra corpus.* — *4. phys. 52.*

Mercurius.

Corpus enim huiusmodi, est ex corporalibus non compositum; quo fit, vt quæcunque tu vacua nuncupas, plena sunt aeris. Itaque concaua potius ista, quam vacua nominari debent: nam & existunt, & aeris spiritusque sunt plena. Æsculapius. Inuicta, atque indubia hæc est ratio Trismegiste: Aer corpus est, id corpus in reliqua permanat, atque influens complet omnia.

De vacuo.

Commentum VIII.

QVÆSTIONIS PRIMÆ

CAP. I.

Aer ex quibus constet partibus. QVoniam aerem, cum ex philosopho, tum etiã ex Mercurio, corpus esse cognouimus, tametsi in sensum videndi minime cadat: omne autem corpus, ex partibus constet corporalibus, eiusdem vel alterius speciei, AEsculapium iamiam percontari cupientem, ex quibusnam partibus huiusmodi corpus compositum sit, præueniendo admonuit: pariterque instruxit: *Animaduerte*, inquit, *AEsculapi, aerem corpus esse homogeneum, cuius partes, oculis minime patent, ob illarum vtique tenuitatem, subtilitatemque; corporea tamen sunt, quia eiusdem sunt speciei cum tota: verum quia oculis cerni non possunt, omne autem tale, incorporeum reputatur, hac de causa, te scire velim, corpus huiusmodi ex corporalibus non esse compositum*, hoe est, ex visibilibus: *quo fit, vt quæcunque tu vacua nuncupas, plena sint aeris*: aer enim ob suam tenuitatem, subtilitatemque, facile penetrat omnia, quibus sese sponte ingerit, *Corporalia quæ.* nullumque vacuo in rerum ordine locum relinquens: à pulcherrimo naturæ opificio, omnem prorsus inanitatem extrudit. *Concaua.* Itaque, inquit, *concaua potius ista, quam vacua nominari debent; nam & existunt, & aeris spiritusque sunt plena.* Commendat AEsculapius, hanc Mercurij sententiam, dicens: *Aer est corpus.* *Inuicta*, inquit, *atque indubia est hæc ratio, Trismegiste, aer corpus est, omnia complens, atque replens*. etiamsi sensui nostro non satis constet. Phil. & Comm. *Aer*, inquiunt, *sentitur secundum tactum esse corpus, etsi secundum visum existimetur nihil esse*: cum non habeat colorem, & visus comprehendit colorata. *4. phys. 78.* sic 2. *de anima com. 78. Color*, inquit, *secundum quod est color, est visibilis*. Et 97. dicit colorem habere duplex esse: vnum in corpore colorato, quod est esse corporale: & aliud in diaphano, & illud est esse spirituale. Est igitur aer corpus, sed non videtur, quia colore caret, siue quia non est coloratus. Quã ob causam tum aquam, tum etiam aerem diuisioni passionique subdi non posse, phil. 8. *dicit phys. com. 85*. nec etiam habere aliorum differentias sensibiles affirmat. Constat ergo hoc plus satis, de quo latius disputo *lib. 5.* *1. phys. c. 54. 1. gen. 19. 2. an. 113.* Satis quoque est humanæ consentaneum rationi, in hoc mundo inferiori, vacuum nullo modo inueniri. Posset tamen aliquis ambigere, atque dubitare, sicut Stoici dubitauerunt, ac dicere: *Vacuum esse extra cœlum.* vacuum extra cœlum inueniri, idque non sine argumentis, & quidem magnis. Etenim, si cœlum est in loco; omne enim corpus est in loco:

1\. est ergo in vacuo: extra enim cœlum nihil est. Reuera, si aliquis sit in extremo; possit vtique manum extendere, non quidem in aerem, cum inibi non sit: in vacuum ergo. Adde, quod si plenum inuenitur, & vacuum;

2\. talis namque est naturæ ordo in contrariorũ dispositione constituẽda: vt si vnum admiserit, alterum sustineat necesse sit. Amplius, sicut res se habet cum paruo mundo;

3\. ita etiam cum magno. sed homo, qui est paruus mundus, constat ex vacuo & pleno. sic igitur se habebit magnus mũdus, atque ita extra cœlum erit vacuum. Sed *huiusmodi arg.* facile *solui* possunt: & primum quidem sic: Extra cœlum non esse locum, in quem manus possit extendi, nisi tantum secundum imaginationem, atque ita imaginarium vacuum

1\. fingere possumus: secundum autem rei veritatem nihil est.

2\. Ad 2. *respondet* Auerroes, corpus tantummodo rectum in loco esse; sphæricum vero, vt sphæricum, esse potius circa *4. phys. 43. 45.* locum quam in loco. Ad 3. dicimus regulam illam valere

3\. in his, quæ ad naturæ perfectionem spectant: vacuum autem cum naturæ ordinem destruat, non est ad huiusmodi rationis regulam reuocandum. Amplius, si huiusmodi vacuum esset extra cœlum; tunc plane talis dimensio, teste Auer. 4 *phys. com.* 1. substantia esset separata, imo infiniti vigoris, quæ quidem si in subiecto esset; tunc aliquod sensibile *Quod vacuum non sit extra cœlum.* corpus, extra cœlum inaniretur, quod est absurdum. si vero in subiecto non sit, possit tamen inesse, & nunquam in-

1\. sit; otiosa profecto esset illius potentia. At si non inest, nec apta est inesse; tunc plane esset substantia abstracta, infiniti vigoris, quod soli Deo competit. Deinde, illud vacuum,

2\. aut alicuius, aut nullius esset perfectionis: non quidem nullius, alioqui nihil esset; ens enim & perfectum idem. si vero aliquantæ: mundus ergo non esset perfectus, ex tota sua materia minima constaret, vniuersamque intra se perfectionem non clauderet, quod *Platoni in Timæo* non probatur.

3\. Item, vacuum illud esset infinitum, non autem finitum, *An vacuum sit, si mundus* quia non magis vna quam altera parte finiratur. at infinitũ est infinite capax: eius ergo profecto potentia esset otiosa, quæ infinitum corpus nunquam esset susceptura. Vacuum *De vacuo.* ergo extra cœlum inueniri, rerum ordo, naturæque potestas non patitur. Sed *dicet aliquis*, numquid vera est ratio Comm. *est conditum.* qua sic arguit: *Si mundus de nouo genitus est: ergo præcessit locus, in* *1. 4. phys. 6.* *quo generatus est.* sed in ibi ante mundi generationem non erat corpus, & erat capax corporis, alioqui nunquam mundũ capere potuisset: in eo ergo loco erat vacuum. fortassis ex verbis phil. eiusdem textus sic dicentis, hæc accepit: *Amplius*, 2. inquit, *vacuum affirmantes, dicunt locum esse*. Rursus, sicut Deus hunc mundum condidit; ita potest & alium condere. quod si faceret, aut inter huiusmodi mũdorum vltimarum sphærarum connexitates aliquod medium, aut nihil esset. Si primum; ergo vacuum: cum ergo sit diuisibile, & non repletũ corpore: est ergo capax corporis. Si secundum: aut ergo isti mundi tangunt sese in puncto: aut in aliquo diuisibili, non in puncto tantum; nam inter istarum sphærarum indiuisibilia quæcunque, est aliquod certe diuisibile medium, & non nisi vacuum: ergo &c. Si vero dixeris se tangere in aliquo diuisibili, impossibile pronuntias; sphæricum enim tangere sphæricum, secundum aliquod diuisibile, fieri non potest; nam superficies tangens superficiem conuexam in aliquo diuisibili, quantum ad illam partem, quam tangit: est concaua, atque ita vltimæ sphæræ superficies esset concaua, quod est impossibile: vacuum ergo mundi creationem præcessit. *Solu. arg.* Dico, cum mundo locum simul esse creatum, mundique locum vltimam esse circumferentiam, locantem atque circumdantem omnia; nam extra vltimam circumferentiam, non est aliquod circumdans corpus, aut locus capax corporis: secus autem res se haberet, si vltima sphæra de nouo condita esset in loco: tunc sine dubio, extra cœlum vacuum esset ponendum. Ex quo patet, falsum esse Commentatoris fundamentum, quo nititur probare locum totius mundi creationem præcedere debuisse; eiusdem enim rationis nõ est, mundi & particularis corporis generatio: quodlibet namque particulare corpus, in aliquo ex elementis generatur, ideoque in loco gigni necesse est: mundi autem generatio seu potius creatio, in aliquo non est facta corpore, aut loco, sed simul cum mundo facta sunt omnia. Ad 1. argo arg. *neg.* 1. *consеq.* & ad *prob. neg. antecedens* in corporis totius vniuersi generatione, cuius plane generationem, corpus aut vacuũ, siue locus non præcessit. Ad 2. conceditur casus, insuper af- 2. firmo huiusmodi mundos posse esse distantes, atque posse seipsos tangere, eo quidem modo, quo sphæricum à sphærico tangi potest, nempe in indiuisibili. Et cum dicitur, aut habet aliquod medium &c. dico, non habere aliquod spatium reale, sed imaginarium, quod certe vacuum nominare non potest; ad vacui enim rationem spectat, non solum *Phil. vacuum non esse probat.* esse spatium imaginatum; sed realiter quantum cum reali aptitudine corporis recipiendi, quod profecto medio illi imaginato non competit, tangarent se in puncto. Et cum infers: Inter &c. negatur de medio diuisibili reali. Patet ergo quomodo vacuum mundi creationem non præcesserit. Ceterum, vacuum in rerum ordine non inueniri, sic philos. 4. *phys. com. 68.* clare ostendit: *Si vacuum detur*, inquit, *mobile vbicunque positum quiesceret*: in causa autem est, quia non habet superius & inferius, cum sit infinitum, *com.* 67. Denique, in eo non est diuersitas, eo quod non sit ens, sed non ens. non ens autem est priuatio, & in priuatione non est diuersitas: propterea com. 65. omnium decem prædicamentorũ priuationem, vacuum appellauit. Itaque vacuo dato, mobile, aut semper quiesceret, aut semper moueretur, quippe cum in eo non sint loci differentiæ naturaliter, nempe superius & inferius: sic scribitur 4. *phys.* 64. 65. 66. *com. item* 30. 36. 42. Porro, *tex. com.* 71. *vsque ad* 75. aliam addit rationem, nempe *Motum fieret in instanti.* quod motus fieret in instanti; sic enim arguit contra antiquos: *Vos*, inquit, *dicitis corpora in pleno moueri non posse, ideoque necessarium esse vacuum, in quo moueri possint, quod plane si detur, corpora in instanti mouerentur.* sed motus in instanti, vt di- *Ratio phil.* citur 6. phys. fieri non potest, cum ad illius rationem successio spectet: vacuum ergo nullo modo est concedendũ. 1. Arguit autem phil. hoc modo: *Proportio motuum in velocitate est sicut proportio mediorum in subtilitate*: & est sensus, omnis motus determinata velocitas sit ex medij plenitudine: diuersitas vero velocitatis, ex diuersitate subtilitatis, atque densitatis, insuper ex medij plenitudine: remota ergo medij plenitudine, infinita erit atque indeterminata velocitas, sic qua motus fieret in instanti. Amplius, tempus in motu re- 2. quiritur, vt arguit Auer. contra Auenpa. aut propter resistentiam, quando scilicet motor distinguitur à mobili, atque mobile in aliquo vbi positum, motor in oppositum transferre satagit: sicut intelligentia ab oriente in occidentẽ mouet solem; quia sunt duo vbi opposita, atque soli pro eodem instanti inesse non possunt: aut propter pleni medij resistentiam,

De vacuo. tiam, veluti patet in naui mota in aqua: aut propter vtrumque, vti in rebus animatis cernimus. At in motu grauium, motor non distinguitur à mobili, quippe cum à sua moueatur forma: resistentia ergo ex parte medij causatur. Quare, si grauia mouerentur in vacuo, vbi nulla est medij resistan-
3. tia; mouerentur vtique in instanti. Præterea, si tanta virtus mouet tantum mobile, per tantum spatium in tanto tempore, vt dicitur *7. phys.* dupla virtus mouebit illud idem mobile per tantundem spatium in medietate temporis. sed dupla virtus, ideo citius mouet, quia citius scindit medium. igitur si medium sit vacuum, nulla erit diuisio, atque ita mo-
4. tus fiet in instanti. Item, si motus in vacuo esset in tempore, inquit Auer. in fine digressionis: tunc magis graue, & minus graue, æquali motu mouerentur; remota enim medij pleni resistentia, sola remanet incompossibilitas terminorum, quæ respectu magis ac minus grauis, æqualiter se habet, dummodo imaginemur, in spatio vacuo æque extenso, vtrumque moueri. sed hoc est absurdum: ergo quod pri-
5. us. Ad hæc, si graue descendens in vacuum moueretur in tempore; non moueretur vtique naturaliter motus enim intenditur in finem, si fuerit naturalis. sed in vacuo nulla est resistentia: à principio ergo vsque in finem, vniformis erit ve-
Defensio opinionis. locitas. Reuera hæc positio defendi posset, si vera sit antiquorum sententia, qui ex spatij plenitudine, omnem resistantiam motus atque successionem manare arbitrantur. Adde, quod ad grauium leuiumque motus successionem, spatium est necessarium, in quo extrema realia atque medium reale inueniri necessa est at in vacuo hæc inueniri nũ possunt igitur si fieret motus in vacuo, esset in instãti. at, qui motus resistentiam, non solum ex spatij plenitudine; verũ etiam aliunde metiuntur, sic ad argumenta respondere cõsueuerunt: & quidem meo iudicio, rationibus minime contemnendis dispiciendisque.

CAP. II.

Quod in vacuo non fiat motus in instanti.

Plenitudo spatij non est totalis causa successionis. IN motu locali successionis causam totalẽm, non esse solam spatij plenitudinem, sic probare nituntur: Quæ ad alicuius rationem formalem spectãt, conueniunt ex sua natura, & non per aliquod extrinsecum illi conueniunt; siquidem prædicata formalia, atque
1. quidditatiua, in primo modo per se, huiusmodi rei competunt, sed continuitas & successio, vt dicitur *6. phys.* ad formalem rationem motus spectant: conueniunt ergo motui, ex propria ipsius natura, & non ex spatij plenitudine, quod est quoddam extrinsecum à motu. Quare ex necessitate sequitur, motus est: ergo continuitas, & successio etiamsi spatij vacuitas non adsit, siue plenitudo. Motus ergo necessario erit in tempore, & non in instanti; continuum namque successiuum, in tempore & non in instanti mensuratur. Quare si motus fieret in vacuo; etiam fieret in tempore: nam qui fit in instanti, non est proprie motus dicendus; sed cuiusdam potius mutationis finis, sicuti est instantanea
2. illuminatio. Amplius, mobili, ex sola spatij quantitate, semper inest aliqua opposita dispositio, dispositioni à motore in
Motum nõ fieri in instanti. suo mobili per motum localem inducendæ. Quare, si motus fieret in vacuo; fieret etiam in tempore, idque solius quãtitatis ratione: etenim, pro eodem instanti, atque simul in eodem dispositiones oppositæ sese non compatiuntur: mobile autem mouendum super spatium quantum, est in vbi opposito ad vbi acquirendum: quæ profecto duo vbi, sunt velut dispositiones oppositæ, si comparentur ad mobile, quibus suo resistit motori. Motus ergo fieri in tempore ex sola quantitate mobilis. Sane, duo vbi in motu locali opposita se habent, sicut duæ qualitates in alteratione oppositæ. sed vna illarum alterabili insidens, prohibet ne alterans statim alterabile in oppositam transferat qualitatem: sic ergo & huiusmodi vbi, ne motus fiat in instanti. Et reuera, idẽ mobile in oppositis vbi, atque in eodem instanti simul esse, fieri non potest: sicuti idem subiectum, pro gradibus intensis, ac pro eodem instanti, sub qualitatibus contrariis. *Huic* autem rationi nonnulli sic conantur *occurrere*: In eodem, inquiunt, instanti, mobile esset sursum & deorsum, quod est impossibile: in vacuo ergo fieri motus non potest. *Sed hæc* ratio non est multum neruosa; nam etsi secundum rei veritatem, motus in vacuo esse non possit; secundum imaginationem tamen, atque intellectum nihil difficultatis habet, cum vacuum sit spatium imaginarium, & ex sua extensione motus possit habere successionem. At, idem mobile, pro eodem instanti esse sursum & deorsum, omnibus modis est impossibile, cum contradictoria secundum quamuis mo-

dum non sint vera: ergo &c. *Dices*, si motus fieret in vacuo, *De vacuo.*
non esset in oppositum, in vacuo enim nulla est partium differentia. *Dico*, hanc quoque obiectionem simili facilitate posse dissolui: nam si imaginaria datur spatium; datur quoque extensio imaginaria, atque ita extremorum distantia, quæ est binarum oppositio. Quare, spatium quodcunque, partium differentiis vera aut imaginaria non carebit. *Dices*, non esse
Graue in vacuo moueretur in tempore. idem motum fieri in non tempore, & in instanti; quoniam non tempus, est breuissimum tempus, non autem instans. Sed hæc quoque est abusio vocis: omnium enim propemodum est sententia, non tempus pro instanti accipi, atque intel-
ligi. Itaque, si graue moueretur in vacuo; moueretur in tem- 1.
pore, & non in instanti: etenim, sicut in spatio reali dantur duo extrema realia, sursum videlicet & deorsum; ita plane in spatio vacuo imaginato, duo extrema imaginata opposita. de vtrisque enim simile est iudicium. Item, omne quod 2.
mouetur de extremo ad extremum, prius peruenit ad medium: in omni autem continuo reali, aut imaginario, in quo dantur extrema, & medium similiter: si ergo lapis descenderet ab extremo imaginato, non statim esset in altero ex-
tremo: in tempore ergo, & non in instanti moueretur. *Hoc ita elucidatis*, facile est argumenta soluere: & ad primum qui- *Solu. arg.* 1.
dem patet ex dictis responsio: phil. enim atque Comm. authoritas valet, atque admittenda est ad mentem antiquorum.
Ad 2. dico, illam rationem Comm. qua dicit medium non 2.
resistere, nisi quia plenum, multis non probari; siquidem mobile & medium, ob quantitatis dimensiuæ rationem, in motu, causa sunt successionis, quatenus scilicet mobile est in vno vbi opposito, alteri vbi acquirendo: quæ profecto in eodem, & pro eodem instanti compatiuntur se minime. *Dices*, quantitas remota per intellectũ non resistit, nã quãtitas, vt quãtitas nõ est actiua: omnis aũt potẽtia quæ resistit, est actiua ex *9. met.* remota igitur medij plenitudine. motus grauium in vacuo fieret in instanti. *Respondeo*, rationem illam valere in resistentia positiua, non autem priuatiua, quæ ex sola materia, quatenus est sub quantitate prouenire potest. Itaque graue, non solum formæ, qualitatisque; sed etiam quantitatis ratione resistit idque priuatiue: graue autem, quatenus est quantum, longe abest ab illo vbi, ad quod mouens ipsum transferre satagit: mobile igitur, vt quantum, non
potest in instanti moueri. Ad 3. dico, in motu velocitatis 3.
differentiam ex virtute manare mouentis, quæ quo fuerit fortior, eo fortius mobile de vno, ad alterum vbi oppositum mouebit: non ergo tm causa est medij diuisio. Ad 4. 4.
neg. conseq. velocitatis enim causa, est virtus mouentis, non
medij resistentia, sicut sæpe indicauimus. Ad 5. Ratio illa 5.
locum habet in locis locati conseruatiuis, non autem in vacuo, in quo non sunt, siue esse possunt diuersarum loca naturarum conseruatiua. Cæterum, huiusmodi rationes parum inter se discrepare videntur, quippe cum secundum rei veritatem motus in vacuo esse non posit, nisi secundum quandam imaginariam mentis intentionem.

AESCVLAPIVS.

Locum, in quo omne mouetur, quid esse dicemus? *Trismegist.* Incorporeum ô Æsculapi. *Æsculap.* incorporeum vero quid? *Trismegist.* Mens ac ratio sese complectens, libera ab omni corporis mole, ab errore aliena, impassibilis, intangibilis, ipsa sibi assistens, purgans, atque seruans omnia: cuius radii sunt bonum & veritas, principale lumen, primaque animarum forma.

Commentum IX.

QVÆSTIONIS PRIMÆ

CAP. I.

POsteaquam sapientissimus Mercurius, in rerum ordine, vacuum nequaquã inueniri posse, clarissime, doctissimeque ostendit: loci modo naturam percontanti Æsculapio dilucidat; locus enim cum vacuo, quandam affinitatem cognationemque habere videtur: Etenim, quemadmodum vacuum saltem mentis imaginatione, est quid inane, atque incorporeum; ita plane locus non est corpus, sed corporis superficies, seu quid incorporeum alioqui corpora capere
non posset. *Locum* inquit Æsculapius, *quid esse dicemus, in quo* *Locus quid sit.*

 omnia

De loco.

omnia mouentur? Assentiunt enim tibi illa omnia, quæ doctus sum à te, de vacui natura, in quibus mirifice me oblector; iam profecto instrui vellem, ac instruendum me à te esse confido, quænam sit loci natura. *Ad quem Mercurius: Incorporeum, inquit, ô AEsculapi.* Et amplius illi sciscitanti, quidnam sit illud incorporeum, sublime aliquid sonuit, ac velut diuino afflatus spiritu, è corporeo, ad incorporeum locum transuolauit: *Locus, inquit, verus, quem naturaliter appetunt omnia, in quo viuunt, & conseruantur omnia: in quo denique omnia perfectissime quiescent: est Sanctus Pymander, mens ac ratio sese complectens, libera ab omni corporis mole, ab errore aliena.* Sane, quæ mens est, aut natura, quæ non sit errori subdita? Angelorum namque natura, si ab errore omnino libera extitisset; profecto pessimi illi spiritus à suæ beatitudinis arce nunquam corruissent; similiter & hominum natura: sola ergo natura diuina à statu suo nescit moueri, quia sola est suum esse. Sequitur textus, *Impassibilis*, hoc est, ab omni prorsus passione immunis, quod certe angelis competere nequit, quorum natura passioni saltem perfectiuæ est obnoxia, aliquid enim de nouo intelligere, est perfectio intelligentis: & id in angelo accedit: hominis vero natura, & perfectiuæ, & actiuæ subditur passioni. *Intangibilis ipsa sibi assistens*, & hoc quoque ad diuinam attinet naturam; nam etsi natura angelica tangibilis non sit, quia corpore vacat; non tamen sibi, sed diuinæ assistit naturæ: Ego, inquit Angelus, qui vultui Dei semper assisto. vnde apud Danielem legimus millia millia angelorum, Dei vultui assistentium. Sola ergo diuina natura sibi assistit, ac seipsam complectitur, quippe, quæ seipsam perfecte intelligat, ac superiorem non habeat se naturam, cui assistere debeat: *purgans, ac seruans omnia.* Et hoc plane solius Dei, cuius interest, & purgare, & conseruare omnia: de quo quidem modo ex professo disputare non intendo, sed suffecerit hoc tetigisse. *Cuius radii sunt bonum, veritas, principale lumen, primaque animarum forma.* De bono, paulo ante locuti sumus. De vero autem, fol. 211. & sequentibus. De lumine autem in primo, & secundo Pymandri. At de forma, pauca subscribam; Deus namque dicitur prima animarum forma, quia est vita, & actus viuentium: vnde quemadmodum forma naturali recedente à supposito, destruitur penitus ratio totius compositi; sic plane, imo multo magis, diuina gratia ab animis hominum, discedente. Quamobrem *Plotinus. Et Iamblichus de myst. AEgypt. cap. 1. & 5.* volunt, quod quemadmodum materiam perficit semper quantitatis interminata dimensio; sic mentem creatam diuinæ amplitudinis virtus immensa, quæ quotidiana sua luce, mentes angelorum, hominumque perficit, & informet. Quamobrem, quo magis anima perficitur, & diuina luce informatur; eo magis in diuinam transformatur imaginem; & iuxta Apostolũ scribentẽ ad Cor. à claritate, in claritatem, tanquam à Domini spiritu: *Nos, inquit, reuelata facie transformamur in eandem imaginem.* Mercurius formam appellat. Plato in *Timæo* vocat speciem: *Fateri oportet, inquit, esse speciem, quæ semper eadem sit, sine ortu, atque interitu, quæ nec in se accipiat aliud aliunde, nec ipsa procedat ad aliud quicquam, sensuque corporis nullo percipiatur, atque hoc est, quod ad solam intelligentiam pertinet, cuius Dij quidem omnes, homines vero admodum pauci participes sunt.* Participatione igitur diuinæ gratiæ, quæ à Mercurio, omnium rationabilium animarum prima forma appellatur, homo, siue Angelus fit Deificus. vnde Plotinus. *Quisquis, inquit, ideo uit: cognoscit certe quæ loquor. Quemadmodum scilicet anima tunc aliam agit vitam, atque progrediens, & iam progressa. & Deum denique consequuta, plane cognoscit iam prorsus affecta, quod adsit ipse vera vita largitor.* Paulus vero. *Qui adhæret Deo, vnus spiritus fit cum eo:* propterea ait Plato in Epinomide, animum contemplatione perfectum, penes diuinam vnitatem, vnum prorsus euadere. Reuera, si anima viuit Dei vitam, & vita in animato, est à forma: Deus igitur est animarum forma: nec quæuis, sed primaria supernaturalis, qua anima fit diuinæ consors naturæ. Quomodo autem fiat animæ cum Deo vnio, vt duo sint, & vna vita, sicut dicit Paulus: *Viuo iam non ego, viuit vero in me Christus:* fidem nobis facere possunt duo lumina, quorum vnũ, sine confusione, alteri iungi atque vniri potest. vnde quamuis in vnum conspirent, & vbique ambo sint, alterum tamẽ secerni potest ab altero. Ita plane, Deo mens vniri potest, & eidem menti diuinæ, plures humanæ coniungi: & vnum quodammodo ex his fieri, absque illarum mixtione, confusioneque: non secus, ac multæ lineæ à circumferentia in centrum reflexæ per puncta sua, medium circuli punctum tangunt: vbique vnum quodammodo fiunt linearum puncta cum centro, atque vnum fiunt puncta inuicem singula. Profecto, si ea quæ in homine sunt, licet multa; ob formæ tamen substantialis vnitatem, vnum esse dicuntur: multo ergo præstantius, mentes Deo adhærentes, & cum Deo, & sibi inuicem vnum possident, vnitatisque splendore vestiuntur. Deus ergo, sicut dicit Mercurius, est prima animarum forma. Amplius, sicut sphæræ minores, intra maiorem, centris suis, centrum maioris attingunt; ita mentes, quasi minores circuli, sub bonitate diuina comprehensi, veluti sub maiori sphæra, per centra, id est, vnitates proprias reuoluti, vnitati diuinæ, tanquam centro sese copulant. Itaque, si quis animam Deo vnitam, ac in Deum transformatam intuetur, non tam animam, quam Deum conspicit: veluti, si quis guttam aquæ in mare projiceret, non amplius guttam, sed mare videret. Et cum hoc tamen mentes, cum ab inuicem, tum à Deo sunt distinctæ. Sane, *animus tunc factus iam*, ait Plotinus, *altus, tanquam centrum cum centro contingit. neque huiusmodi vnio credita est difficilis, aut ratione caret omnino, siquidem, quod duo quædam difficile coalescantur in vnum, in causa sunt vel dimensiones vtrinque solidæ nimium, vel repugnantes insuper vtrinque formæ. Ferrum conflatur in ignem, atq; ita igne formatum, iam agit vt ignis potius quam vt ferrum, non enim dimensiones igne sunt solidæ, quin per ferri poros penetrare valeant: facilius autem aer igniter, vbi nec densitas molis, nec tanta diuersitas qualitatum præstat impedimentum. facilius etiam idem aer fit sub sole lucidus. cum nulla in lumine dimensio, contrarietasue eum vtrinque retardet. facilius & arctius insuper corpus naturaliter præparatum, ab anima formatur, atque per eam iam agit vt viuens.* Ex quibus sequi videtur, vt facillimum omnium sit, animam nostram, ex diuina mente formari, vbi nec dimensionis soliditas, nec formarum contrarietas, vnionem huiusmodi impedire valet. Reuera, cum formæ proprium sit formare atque perficere, quo præstantius forma extiterit, eo facilius subiectam sibi formabit, perficietque materiam. sed Deus est nobilissima forma, & anima exactissima inter materias, atque Angelus: anima ergo atque Angelus, perfectius atque absolutius à diuina mente formantur, quam corpus ab anima. & quidem tanto melius, quanto videlicet Deus forma est perfectior, quam anima: & animæ est subiectum perfectius, quam corpus, nam cum Deus vbique sit, & animæ rationalis illi inhærere valeat, ad Deum conuersa formatur, viuitque deinceps vitam Dei, cuius naturæ facta est particeps. Etenim, sicut in aere fieri lucidum, & lucere idem est: & in corpore idem est animari, & sub forma viuere: & in ferro, idem calere sub igne, & lucere, ac calidum esse; ita plane in anima nostra, idem esse putandum est, sub intellectu diuino esse, & Dei vitam viuere. Profecto, quanto forma est purior, simplicior, atque efficacior, tanto ex ea, & subiecto vna congredientibus, arctior prouenit copula, quam prouenire solet ex quibusuis corporalibus vna mixtis, aut ex anima cum corpore coeunte. Auget huius copulæ modum, quod Deus ipsa vnitas est atque bonitas. Quare cum vnitatis vis rerum omnium copula fiat, & per vim bonitatis vbique fiat attractio, & propinquatio; nusquam vnio verior prouenit, quam vbi mens cum vnitate conspirat atque coniungitur. Profecto ex intellectu & intelligibili magis fieri vnum, quam ex materia & forma, Comm. 3. *de anima*, quia scilicet nulla dimensio intercidit. vnde Mercurius ait: ex mente atque ex Deo, vnum spiritum coalescere. Plato ait: Theologum idoneis demonstrationum fundamentis, & gradibus ascendere vsque ad principium vniuersi, tangere ipsum, atque tenere, denique adhærere semper his, quæ Deo adhærent. Tactus autem ille non fit sensu, sed intellectu: proinde Plotinus ait, quod *sicut sensus omnes tactu quodam rem percipiunt sentiendam; ita intelligentia, imo multo magis cognoscenda tangit, cum res penetret, earum intima discernendo, quod plane sensus efficere non potest.* Quam ob rem, quatenus anima Deum tangit intellectu, formaliter perficitur ab eo. August. ait illum, qui etsi non operatur, tamen videt quod operandum sit à diuina voce tangi. Iamblichus *cap. 1. de mysterijs: Ante omnem rationis vsum, est insita nobis naturaliter deorum cognitio, imo tactus quidam diuinitatis melior quam notitia.* Dionysius Areopag. *Ineffabiliter atque incognite Deo copulamur per vnionem, inquit, quadam potentia, actione nostra, tum rationali tum intellectuali præstantiore.* Itaque, à principio nobis impressa est sancta diuinæ vnio maiestatis, quam sanctus Pymand. quotidie suscitare studet, qui est prima animarum forma, bonum, verum, lumen principale, Deus semper benedicendus.

Marginalia: *Deus est locus omnium.* — *Natura diuina quid.* — *Libera.* — *Impassibilis.* — *Intangibilis.* — *Assistens.* — *Purgans.* — *Quatuor radij Dei.* — *Deus est forma.* — *enn. 1. lib. 3. c. 6.* — *Anima informatio.* — *2. ad Cor. 4.* — *Enn. 6. l. 9. c. 9.* — *1. Cor. 6.* — *Exempla vnionis.* — 8. — 2. — *Rationes vnionis.* — *Aeris exemplum.* — *Exempla de materia.* — *Deus est forma perfecta.* — *Maxima vnio qua sit.* — *Plato. 7. de rep.* — *enn. 3. lib. 7. c. 6.* — *14. Trin. 15.* — *cap. 1. de diuinis nominibus.*

C A P. II.

Quid sit locus.

DEum esse omnium locum, primamq; animarũ formam, breui complecti placuit; iam quid sit corporalium rerum locus, & quonam modo res sint in loco,

Quid locus materialis.

De locu. in loco, paulo altius, æque copiosius differamus: non par
uæ enim puto fore vtilitatis, his, qui sunt cupidi discendi
multa, atq; intelligendi. Cæterum à philos. sic proponitur
4. phys. 41. loci diffinitio, siue descriptio: *Locus est rei continentis extremum,*
immobile primum. siue: *Locus est vltima superficies corporis conti-*
nentis, immobilis primum, veluti est concaua aeris superficies,
corpora circumdantis. *Per extremum*, inquit Auerroes, *ca-*
uam rei superficiem intellexit, per primum vero, proprium; locus e-
nim proprius dicitur primus, quia æquali, & sui ratione,
non autem alterius, corpore locat; immobilis vtique per
Immobilis. se, quia est terminus motus, inquit Auerroes. Etenim, si eo
motu, eaque velocitate, qua ad ipsum fertur locatum, ipse-
met locus ageretur; frustra profecto locatum moueretur,
cum nunquam locum attingeret. Si præterea locus moue-
retur localiter per se, vel per accidens, alius ipsius locus es-
set, atq; ita processus fieret in infinitum: insuper, & quiescés
moueretur, eo quidem motu, in quo ipsum quiescit, mo-
ueretur & ipsum; moueri enim localiter, est successiue no-
Superfi- uum locum semper acquirere; corruptiue tamen per acci-
cies. dens, ratione rei contentæ, locus dici potest mobilis. Ex hac
4. phys. 47. autem loci diffinitione, teste philos. dubitationes soluun-
tur omnes. Vera est ergo loci tradita diffinitio, sicut ait
Comm. *com.* 31. vnde *com.* 47. Zenonis soluit argumentum,
locum non esse, probare contendentis; sic enim arguebat:
Quemadmodum locus superficiei, est superficies; ita plane locus cor-
poris, est corpus. sed hoc fieri non potest; alioqui locus esset in
loco, & sic in infinitum: ergo &c. à Comm. soluitur, ex loci
diffinitione Zenonis fallacia: *Si*, inquit, *res ita se haberet, vt*
corpus esset locus corporis, & linea, locus lineæ. tunc bene sequeretur
processus in infinitum. At dictum est à philos. locum esse extremum
corporis continentis; ideoque absurdum illud sequi, non est
necesse. Eadem facilitate soluit illorum sententiam, qui a-
iunt, locum esse tres dimensiones separatas; superficies e-
Non est nim continentis, non separatur à continente. Hac præterea
corpus. diffinitione, non solum dubia, quæ circa traditam loci diffi-
nitionem, possunt contingere, clare, distincteque soluun-
tur; verumetiam loci proprietates manifestantur. Propriū
autem loci est, æqualem esse locato; & id quidem compe-
tit vltimo continentis, quod est immediatum ipsi contento:
Loci pro- locatum autem æque, atque præcise à continente contine-
prietates. tur: nec plus, minusque capit. Ad locum præterea spectat,
tueri, conseruareque locatum: & hoc quoque congruit vl-
timo continentis: sic vltimum aquæ, terram conseruat. vl-
timum vero aeris, aquam, & sic deinceps per singula pro-
cedendo, idque per influxam cœlitus virtutem: locus ergo
Locus di- est superficies corporis continentis. Loci autem multiplex
citur mul- potest esse significatio; aliquando enim *perinde est, ac corpus*
tipliciter. *continens*, quemadmodum dicere consueuimus, dolium es-
1. se locum vini. Commentator aliquando accipit *pro eo, per*
2. *quod aliquid locatur*, licet ab eo non circūdetur. & hoc modo
3. putauit infra centrum mundi, locum esse; nam cœlum esse
in loco per centrum, arbitratus est. Item, locus dici potest,
circa quem agentis, etiam immaterialis *versatur operatio*. Et sic
apud philos. 1. *cœli*, cœlum est locus Deī, eo quod per mo-
tum maxime ibi operetur: eadem quoque ratione, cor-
pus vocatur animæ locus, quia in corpore, animæ opera
4. manifestantur. Ad hæc, locus dicitur à nonnullis *situs*, *siue*
5. *vbi*, quod per motum localem acquiritur. Item, sumitur
pro virtute conseruatiua, cœlitus immissa locanti, qua non so-
lum continetur; sed etiam conseruatur locatum. Sexto,
pro immediato continente locatum, ita vt superficies continen-
tis concaua & superficies contenti conuexa sint simul, &
secundum continentiam æquales. Et secundum hunc mo-
dum à philosopho data est loci diffinitio. *Dices*, si superficies
continentis, & contenti sunt simul; non remanebunt ergo
duæ distinctæ, sed vna tantum, quod est falsum; alioqui lo-
catum à loco separari non posset. Consequentia valet; sola
enim quantitas facit distare quantitatiue. quod si simul es-
sent huiusmodi superficies; nullam prorsus haberent quā-
titatem mediam: vna ergo & non plures superficies essent.
Dico, hoc non esse necesse, quia superficies est indiuisibilis
secundum profunditatem; proinde si vna superponatur
alteri, licet sint simul; remanent tamen distinctæ: vnde ve-
rum est quantitatem, ex ea parte, qua quantitas est, distan-
tiam facere quantitatiuam, non autem ex ea parte, qua est
Tertia cō- indiuisibilis. Cæterum, præter duas superius annotatas lo-
ditio loci. ci conditiones, aliæ quoque addendæ sunt, quo clarius loci
diffinitio intelligatur. Tertia igitur loci conditio, siue pro-
prietas est huiusmodi, nempe *quod locus sit per se continens*; ita
vt huiusmodi conditio, ad formalem illustrationem perti-
neat. Quarta loci conditio est, *locum non esse intrinsecum loca-*
4. *ti*, sed vltimum locantis. Quinta, quia est *separabilis à locato*,
5. ideoque formam dici non posse, aut materiam: sic enim ar-
guit philos. *Siquidem aut forma, aut materia est locus, locus erit in* *De loco.*
loco. sed consequens est falsum: ergo & antecedens. Sane, si *4. phys. 20.*
forma & materia sint compositi partes: vbi ergo est com- *Materia*
positum; inibi quoque & partes erunt. sed compositum est *& forma*
in loco, & mouetur localiter: similiter ergo se habebunt *non est lo-*
materia & forma. atque ita, si materia, & forma sunt locus, *cus.*
locus esset in loco, & locus moueretur localiter, quod est
falsum. Nam si locus est in loco, aut in seipso, aut in alio. non
primo, alioqui continens, & contentum idem esset, quod
est impossibile: neque secundo, aliter fieret processus in
infinitum ergo. Clarius autem sic intelligi potest philoso-
phi ratio, qua disputat contra antiquos: partes compositi
semper mouentur ad motum compositi: locus vero raro:
igitur partes compositi, id est, materia, & forma, loci ratio-
nem subire non possunt. Sane, locus non semper mouetur
ad motum locati, sed locantis, & id quidem raro: ergo lo-
cus non est materia & forma. *Dicis*, ad subiecti motum, acci-
dens semper moueri. sed locus est accidens, vtpote superfi-
cies locantis ergo, &c. Accidens præterea semper est in eo-
dem loco per accidens, in quo est suum subiectum per se,
sed locus est accidens, igitur est per accidens in loco. *Dico*,
quod locus, quatenus est locus, abstrahit à loco corporis
fluidi, & solidi, ideoq; raro accidit, ipsum moueri ad motum
locantis, atque esse in loco cum locante: siue igitur ponatur
locus in loco per se, siue per accidens, materiam atque for-
mam non esse locum philosophus sufficienter ostendit. Se-
xta conditio loci talis à nonnullis esse dicitur, *locum scilicet*
esse extrinsecam locati mensuram; mensura enim intrinseca lo-
cati, est vltima ipsius superficies à locato nequaquam diui-
sa, ideoque eius locus dici non potest: locus namque est à
locato separabilis. Quæ autem sint loci conditiones breui-
ter dixi: quomodo ergo locus sit vltimum continentis,
dixi. Dicam quomodo sit primo immobile, de qua quidam
re, nonnulla videtur inter sapientes esse controuersia; nam
ideo locum ad motum locati non moueri, Commentator *Loci im-*
ait, vt iam dixi, quia frustra locatum moueretur ad ipsum; *mobilitas*
postquam enim ad locum peruenisset, vbi quietem se in- *vnde sit.*
uenturum putabat; adhuc tamen minime quiesceret. Lo-
cus præterea continet locatum; non tamen necessario mo-
uetur ad motum locati; nam etsi aliqua pars ignis adhærens
concauo lunæ moueretur deorsum; non inde tamen, con-
cauum orbis lunæ deorsum descendere esset necessarium.
Clara plane est huiusmodi sententia, aliud tamen philoso- *Philosophi*
phus sentire videtur: vbi vult totum fluuium esse locum *sententia.*
nauis; totus namque fluuius, quatenus eundem seruat li- *4. phys. 41.*
tum, manet immobilis, partibus continuis vicibus in præ-
ceps decurrentibus. Respectu igitur totius fluuii, nauis sem- *Nauis in*
per est in eodem loco: respectu vero partium, sub naui sub- *fluuio.*
terlabentium. in alio semper, atque in alio est, & vertitur
loco. Eodem quoque modo, licet quælibet pars vniuersi,
sit mobilis; totum tamen vniuersum non mutat locum;
idemque locus sursum dicitur immobilis, quia nimirum *Sursum.*
orbis lunæ concauum, eadem distantia distat à centro. si-
militer locus deorsum est immobilis, quia eadem à centro *Deorsum.*
ad concauum lunæ perseuerat distantia. Quare, si locus sur-
sum, & deorsum mutandus esset; totum etiam vniuersum
mutari necessarium esset. Adde, quod locus non solum ex
ordine ad vniuersum, immobilitatem consequitur; verū
etiam ex polorum centrique fixione. Immobilitatis ergo *Respectu*
loci ratio, in ordine consistit, atque respectu, quem loca- *totius.*
tum habet, ad totum corpus cœli sphæricum, ad centrique
atque polorum cœli fixionem. Hæc quidem de loci immo- *Vnitas nu-*
bilitate dicta sint, de eius vero numerali vnitate, pauca di- *meralis.*
xisse sufficit. Ad numeralem loci vnitatem, sufficit idem di-
stantiæ ordo, secundum speciem in omnibus speciebus ae-
ris, aut aquæ locatum circumdantis, ad primum continens,
quod manet idem numero, & secundum subiectum im-
mutabile. Sic flumen, idem semper manere dicitur propter
eundem ordinem, secundum speciem ad vnicum fontem
ipsius principium; non enim aqua, quæ in hac parte hodie
est, cras erit, aut idem ordo numero, sed specie tantum. Di-
cunt tamen nonnulli, quod licet ordo superficierum aeris
successiue locantium, sit vnus specie, alius autem, atque a-
lius, propter subiecti, & fundamenti varietatem, ad huius-
modi tamen diuersas species, idem numero manet primi
ordo continentis. nec impedit huiusmodi ordinem, alium,
atq; alium semper terminum habere, hoc est, superficiem:
quandoquidem relationis vnitati, sufficiat subiecti, at-
que fundamenti vnitas, etiamsi non ad-
sit termini vnitas.

De loco.

CAP. III.

Argumenta contraria.

CONTRA *prædicta sic arguere valemus*: In rebus natura-
1. libus aliquod longum & latum profunditate ca-
rens minime inuenitur; omnis enim substantia corporea est lata, longa, & profunda: locus ergo non est superficies, quia superficies profunditate caret: lo-
2. cus autem minime: ergo &c. Item, locus est positio, siue si-
tus; igitur non est superficies; illa enim sunt eadem essentialiter, atque quidditatiue, quorum sunt eædem differentiæ. sed loci & positionis sunt eædem differentiæ; ante enim & retro, sursum & deorsum, dextrum & sinistrum sunt positionis differentiæ, & eædem quoque ad locum pertinent; locus profecto in huiusmodi differentias per se diuiditur: ergo &c. Ad hæc accedit, quod huiusmodi differentiæ corpori continenti, in quantum est continens, nequaquam conueniunt, sed per determinatæ ponus positionis rationem; continens namque vt continens, nullam sibi determinat loci differentiam, sed quatenus in sito determinato ponitur: locus igitur quidditatiue est positio: non ergo est superficies. Sane, locari est situari: igitur locus est situs siue
3. positio. Amplius, aliquid potest esse in loco, etiam sine su-
perficie circumdante: igitur non conuenit loco essentialiter superficies, sed per accidens potius. Conseq. patet: antecedens probatur: Si tria superiora elementa essent penitus deleta, terra vero iuxta lunæ interstitium poneretur, atque ad suum moueretur locum naturalem, nempe ad centrum; in toto vtique suo descensu, in aliquo non erit continente, & tamen modo hic modo illic erit. Superficies er-
4. go per se loco non conuenit. Iterum, locus & superficies
sunt species eiusdem generis; diuersæ tamen: locus ergo non est superficies. Omne præterea accidens per suum diffinitur subiectum. sed locus est accidens, & per superficiem diffinitur: non ergo est superficies, sed eiusdem accidens potius. Ad locum insuper spectat conseruare locata, quod certe superficies præstare non potest: igitur locus est virtus cœlestis in vltima superficie corporis continentis. &
5. hæc à phil. appellatur vltimum corporis continentis. Item,
locus refertur ad locatum, vt dicitur 4. *phys.* est ergo ens respectiuum. at superficies est ens absolutum: non ergo locus est superficies. Adde, quod non sit subiectiue in locante. igitur non est superficies locantis, omnis namque forma, aliquod denominans subiectum in eo est subiectiue. sed locus denominat locatum. est ergo in locato; dici enim denominatiue, præsupponit esse in subiecto: locus ergo non est superficies continentis. Item, quod locus sit mobi-
6. lis, sic valemus ostendere: Dicunt nonnulli locum esse im- *Quod sit mobilis.*
mobilem quoad suum formale, qui est ordo vniuersi stabilis & immobilis: atqui possibile est saltem secundum imaginationem, totum vniuersum cœlum, versus alteram cœli regionem motu recto moueri, terra fixa manente, atque ita ordo mutaretur, rei loco non mutato. Sane, illud formale, cum non sit substantia. erit ergo accidens in locante superficie subiectiue existens, atqui alia continue potest esse superficies. similiter ergo & alius ordo potest continue succedere; mutato enim subiecto, & accidens mutari necesse
7. est. Amplius, omne ens limitatum est naturaliter mobile.
sed locus est huiusmodi: ergo &c. Maior patet satis; mobilitas enim est passio propria, & adæquata entis limitati. Sane, superficies concaua orbis lunæ, est locus ignis, atque circulariter mota: igitur locus mouetur circulariter. Profecto, quocunque modo subiectum loci mouetur, siue est mobile, & locus similiter; nobis enim motis, & quæ in nobis sunt moueri necesse est. Quando præterea, loci subiectum mutatur, vel locus corrumpitur; & sic locus mutatur: vel non corrumpitur, atque ita in alio erit subiecto: & per consequens de subiecto, in subiectum migrando, mouebi-
8. tur: locus ergo non est omnino immobilis. Ad hæc, for-
male, seu illa distantia, per quam loci immobilitas conseruatur; aut est subiectiue in locante particulari: aut in cœlo. Non primum; omne enim locans particulare, est mobile: illa ergo distantia erit variabilis, alioqui in alio locante, priori locante succedente, remaneret, atque ita, accidens de subiecto, in subiectum migraret, quod plane fieri non potest. Non secundum, quia aut est in parte diuisibili ipsius cœli, aut in puncto indiuisibili. non in parte diuisibili; nam cum quælibet cœli pars moueatur; talis quoque distantia moueretur: non ergo locus erit immobilis. neque in indiuisibili; indiuisibile namque in cœlo est polus tantum: omnia ergo loca, quoad suum formale, essent simul in eodem polo. et talis polus est inuariabilis: nullum ergo corpus, de loco ad locum, moueri, mutarique posset, suo formali im- De loco.
mutabili permanente, quod plane falsum esse constat om-
nibus: ergo quod prius. Præterea, poli sunt quædam pun- 9.
cta imaginata: illa ergo ad polos distantia, non est aliquid reale, sed imaginarium potius. sed locus est quid reale: illa ergo distantia non est formale in loco. Adde, quod repugnat rectæ rationi, esse aliquid immobile per aliquod mobile sed ordo ille ad totū corpus sphæricum cœli, est accidens; accidēs aūt subiectiue est in corpore cōtinente: igitur ad motū illius, moueri necesse est; subiecto enim moto, accidens, ipsum informans, non moueri, intellectus non capit. Ex his ergo, atque similibus patet, locum per se non esse immobilem.

CAP. IV.

Soluuntur Argumenta.

AD 1. *respondeo*, sententiam huiusmodi, Philos. ob- 1.
uiere maxime, atque resistere, aperte testanti, lo- *Locus non*
cum corporis, non esse corpus; esse enim vltimū, *est corpus.*
& illud, cuius est vltimum, non sibi consentiunt. 4. *phys.* 41.
Locus præterea *proprius, & locatum proprium, sunt æqualia.* sed *Ibid.* t. 30.
corpus continens, & corpus contentum non sunt æqualia; corpus enim continens, cum corpus contentum secundum se totum complectatur, secundum superficiem conuexam, illud vnque excedit: igitur corpus non est locus. Adde, quod locus suapte natura est immobilis: omne autem corpus est per se mobile: locus ergo non est corpus. Ex his autem patet ad argumentum solutio: nam etsi superficies sine profunditate, mente concipi possit, rei autem veritate, sine profunditate, inuenitur minime. Ad 2. *neg. minor*: nam 2.
etsi positionis, & loci differentiæ, eisdem nominentur terminis; in significato tamen minime conueniunt; nam respectu loci, continentis rationem suscipiunt: respectu vero positionis, contenti, atque situati. Itaque ratione actiua, ad locum, passiua autem ad positionem spectant. Ad *confirm.*
neg. conseq. locari namque ad locatum respicit: locus vero *Locus non*
ad locantem. vnde locari est situari, perinde est, ac dicere, *est positio.*
locatum est situatum. locus ergo non est positio. Sane, locus est subiectiue in locante, locus enim est, quo locans capit locatum. sed positio & situs, quatenus rei locatæ in loco ordinem dicunt, non sunt subiectiue in locante, sed in locato, vt dicit author sex principiorum: positio ergo non est locus, nec locus positio. Ad hæc, locus est in prædicamento quantitatis, positio vero in prædicamento situs: ergo &c. Præterea, partium locati in loco, passiuam situationem positio dicit; ita vt poni, sit situari, ac locari ordinate in loco. sed locus huiusmodi situationem nequaquam dicit, sed actiuam potius continentiam: igitur quod prius.
Ad 3. *neg. antecedens, & ad prob.* dico, casum illum veritatem 3.
habere non posse; in vacuo enim loci differentiæ inueniri non possunt; idcirco terra illa descendens, non esset modo hic, modo illic: in vacuo namque esset. Præterea, esse continens, vel superficiem circumdantem per se, & non per accidens, loco conuenit, teste philos. *Cui quidem*, inquit, 4. *phys.* 43.
corpori inest aliquid extra corpus continens ipsum, hoc in loco est: 4.
cui vero non, minime: falsa est ergo illa similitudo superius po- *Locus non*
sita. Ad 4. dico, locum non esse virtutem cœlestem; nam *est virtus*
cœlum agit in hæc inferiora, motu, & lumine tantum, vt *cœlestis.*
dicit Auerro. vbi causam, rationemque reddit, quare vnum 2. *cœl.* 42.
elementum ab altero, locetur, huius cœlestis non meminit 49. 4. *cœl.* 23.
virtutis. Aristoteli insuper hæc aduersatur sententia, locum continere locatum, eique æqualem esse asserenti, quod plane virtuti cœlesti congruere non potest. Arist. præterea hic diffiniuit locum, quatenus est terminus cor- *Materia,*
poris moti, qua ratione, superficies locus dici potest; locus *forma, finis loci, &*
ergo corporis sic diffiniti, est ipsa superficies; locus vero *efficiens.*
corporis naturalis, est virtus illa cœlestis, siue respectus vniuersi. Itaque, materia loci, est corpus, forma vero, vt est locus corporis, superficies: vt autem locus naturalis corporis, virtus, seu respectus vniuersi, finis, respectu corporis moti, est terminus continens; respectu vero corporis naturaliter moti, est virtus eiusdem conseruatiua, efficiens autem, est corpus contentum; nisi enim huiusmodi corpus daretur; nulla plane cauæ superficies inueniretur. Ex his autem patet argumenti solutio; superficies enim est genus, & non loci species, tametsi in prædicamentis Arist. secundū famosiorē sententiā, locum pro interuallo acceperit. Ad *confir.* dico, poni subiectū, corporis videlicet continētis; accidēs siquidē in abstracto, per subiectū in obliquo diffinitur, vt simitas est cauitas nasi. Ad aliā, locus est naturalis, &
proprius; quatenus est terminus corporis naturaliter moti. 5.

Ad 5.

De loco.

5. Ad 5. *resp.* locum capi formaliter pro toto aggregato, ax superficie scilicat, & continentia actius, vel distantia à cœlo, & polis, atq; centro mundi, atq; ita distinitum fuisse à phil. habet tamen locus aliquid, quod materiale à quibusdam appellatur, nempe superficiem, vltimum continentis: circumscribēs locatum, *Absolute.* habet etiam aliquid formale, qui est respectus locantis ad locatum, siue superficiei circumscribentis ad locum circumscriptum, vocaturq; actiua circumscriptio siue locatio. Locus ergo sic intellectus pro significato, non autem pro denominato, non est quantitas, tametsi philos. in prædicamentis, vt dixi, secundum famosam opinionem, locum esse spatium separatum inter latera corporis continentis dixerit. *Materialiter.* Locus vero materialiter sumptus, ac pro suo denominato, est bene quantitas atq; entitas absoluta, sicque est vltimum corporis continentis. Ad *confir.* dico, extrinseca non autem intrinseca denominatione, locatum à loco

6. denominari. Ad 6. Admisso casu, non remaneret idem locus formaliter, perinde ac totus fluuij alueus mutaretur, ac nauis in medio semper fluminis permaneret; eundem tamen locum formalem non diceretur habere, propter totius fluuij mutationem. Ad *confirm.* dico, illud formale tandem numero in diuersis manere subiectis; non enim à subiecto, sed à ratione depēdet intrinseca, cum sit relatio à fundamento & termino dependens: ijsdem ergo causis manentibus, eadem manebit relatio. Loci ergo immobilitas ad centrum & ad mundi polos refertur: sic autem à superficie distinguitur, quæ talem respectum nequaquam includit: huiusmodi ergo respectus est formale in loco, superficies vero materiale.

7. Ad 7. Locus quoad suum materiale est mobilis, non quidem per se, sed per accidens: sed quoad suum formale, tum per se, tum etiam per accidens est immobilis; formale enim loci, est ipsius distantia à duobus polis, & à centro terræ: & talis quidem distantia secundum suum formale est immobilis, secundum vero suum materiale, quia scilicet superficies potest mutari, mobilis est atq;

8. mutabilis. Ad 8. Dico, talem distantiam mutuam esse relationem, ac in particularibus locantibus specificam, non autem numeralem identitatem habere, quæ profecto pro seruanda loci vnitate numerali, sufficere potest. Quam ob causam etsi mutato locante, hæc distantia secundum numerum mutetur; manet tamen secundum speciem immutabilis. hæc autem distantia in cœlo fundatur in polis & in centro, ex quibus cœlum secundum subiectum immutabilitatem habet: quoniam autem poli & centrum non mouentur; hac de causa ex suo fundamento, hæc distantia est immobilis. Et cum dicitur: omnia ergo loca, quoad suum formale, erunt simul, negatur; nam huiusmodi distantia nō solum est in polo: verumetiam quatenus subiectiue est in corporibus locantibus, secundum numerum multiplicari potest. Ex quo patet, nullum corpus, ex ea parte, qua distantia est in cœlo subiectiue, mutare locum formaliter: sed ex ea, qua

9. est subiectiue in corpore particulari locante. Ad 9. dico, in cœlo esse puncta realia, & non solum imaginata immobilia, omnis enim orbis circulariter motus, super polos & centrum mouetur. *Varia sententia de loci immobilitate.* Ad *confirm.* patet responsio: siquidem illa ordo, quatenus subiectiue est in locante particulari, mobilis est secundum numerum; remanet tamen idem accidens secundum speciem. Sed de loci immutabilitate satis esse dictum putarem, nisi etiam alijs occurrendum mihi esset, qui de hac realiter sentire videntur; nonnulli enim putant, loci immobilitatem, ex spatij immobilitate pendere: alij ex vacui immobilitate; alij per comparationem ad polos mundi. alij per respectum ad centrum, quod est simpliciter immobile, loci immobilitatem metiuntur. Sed primi falso innituntur fundamento; siquidem illud spatium est mobile, quia eius partes sunt homogeneæ; ideoque æque sunt mobiles. Secundi quoque errore labuntur; vacuum enim, vt dixi, in rerum ordine non inuenitur: nec de illa immobilitate est nostra inquisitio. *Pythagoras de vacuo.* Neque his suffragatur Pythagoricorum opinio de vacuo, quandoquidem illa sit alio modo intelligenda: aiebant Pythagorici, mundum esse animal magnum, extra quod est spiritus, atque halitus infinitus. Quoniam autem animal respirat, mundum de infinito illo halitu inspirasse ferunt, quem halitum vacuum appellant: vacuum igitur esse asserunt, quod rerum naturas determinat, tanquam vacuum, eorum quæ sunt, separatio sit atque determinatio, idque in numeris primum esse; vacuo namque rerum naturas distingui arbitrantur. *Interpretatur Pythag.* Verum Pythag. sententia boni est consulenda, & vacuum illud externum, qui spiritus, siue halitus infinitus à quibusdam vocatur, in Deum referre oportet, qui est ab omni materia liber. hunc extra mundum esse, Pythagoras dixit, vtpote ab omni varietate immunem. vnde 3. *phys.* vocatur infinitum, cuius spiritu mundus iste exterior formatus est: *De loco.* *Vacuum non esse locum.* vacuum vero corporibus imbibitum, rerum formas nominat, quibus res ipsæ distinguuntur, atque in ordine collocantur, quas Deus mundo inspirauit, quatenus ipse est anima mundi, à quo omnium vitæ dependent. Nihil ergo his prodest Pythagoræ sententia, neque etiam illi qui dixerunt, vacuum esse corporis spatium; ea enim ratione, qua locus spatium dicitur, nihil est plane: similiter ergo & vacuum. Duobus autem modis locum, veteres nacti sunt: altero scilicet ratione termini, nempe, quod locus sit terminus corporis continentis, atq; ita locus est in rerum natura: altero *Duobus modis locum intelleptum est.* vero, ratione æqualitatis, quod nimirum æqualis sit corpori contento, sicq; dixerunt, locum esse spatium in corpus cōtentum, per singulas illius partes penetrans. Sed hoc modo nec locus, nec vacuum in rerum natura reperitur; visum tamen est illis, vacuum aliquid esse, quia & locus aliquid est: insuper, vacuum existimauerunt esse causam motus, in quo res mota mouetur; nam quemadmodum sine loco nō fit motus; sic etiam arbitrati sunt sine vacuo fieri non posse. sed hæc consequentia non valet; nam corpora mobilia cedunt sibi in locis adinuicem, etiamsi nullum sit spatium separabile, præter corpora, quæ mouentur, quod plane tum in continuorum, tum etiam in humidorum conuersionibus constat; aer enim cedit lapidi, & aqua ligno. neque etiam ex condensatione, vacuum stabilire possunt, nam illa, per *Locus in quo sit prædicamento.* extrusionem corporum in meatibus contentorum fiat, quibus extrusis, minorem quam prius occupant corpora locum. Hæc quidem dixerim contra eos, qui loci immobilitatem à vacuo procuratam esse volunt: De immobilitate autem loci, hæc sufficiant. Cæterum, locus, si vt ambiens, & continens locatum consideretur; ad prædicamentum spectat quantitatis; ambitus enim & commensuratio, atque æquatio, dimensiuæ sunt quantitates. At si vt conseruans locatum intelligatur; sic absque dubio ad qualitatem attinet: quantitas enim vt quantitas, non est loci conseruatiua.

CAP. V.

Locum esse.

AVdita loci diffinitione, ex qua ipsius naturam, proprietates seu conditiones percepimus, ipsum iam esse, eiusdemq; diuisionem atque differentias audire libet. *4. phys. 3. Locū esse.* Porro, *locum iam esse*, inquit phil. *ex trāslatione constare videtur*; vbi enim nunc aqua est, inde sicut è 1.
vase exeunte, aer erit: locus igitur est aliquid, & receptaculum. alterum ab vtrisque, in quod & ex quo mutatum
est. Amplius, ea, quæ sunt, omnes opinantur, alicubi esse, 2.
quæ vero non sunt nusquam esse; vbi enim erit hircoceruus aut Chymera? Insuper, motus principalissimus, quem
lationem vocamus secundum locum est. Naturalium præ- 3.
terea corporum, atque simplicium, vt ignis, terræ, & id genus, lationes non solum ostendunt, quod aliquid sit locus, sed quandam potentiam habere; fertur enim vnumquod-
que non prohibitum ad suum locum: vacuum esse affir- 4.
mantes, locum esse dicunt; vacuum enim est locus priua-
tus corpore. Amplius, quod locus sit aliquid, & omne cor- 5.
pus sensibile in loco, per hæc sane quispiam suspicabitur, quod etiam *Hesiodus* recte sentit, faciens ante omnia chaos. Dicit igitur, primum omnium chaos factum, post hoc latissima tellus, vt receptaculum rerum esset; nam quam plurimi arbitrantur cuncta esse alicubi, & in loco: quod si ita sit; erit profecto natura loci admiratione digna, & omnibus prior; id enim sine quo cætera nequeunt esse, ipsum vero sine cæteris; primum sit necesse est. sed hæc sententia paulo ante à nobis excussa est. Locus, in communem & proprium à philos. diuiditur, *Quoniam*, inquit, *aliud quidem secundum se, aliud vero secundum aliud dicitur: sic & locus, alius communis, in quo omnia corpora sunt: alius proprius, in quo primo*: *4. phys. 141 Diuisio loci. Communis.* vt tu nunc es in cœlo, vt in loco per aliud, quia es in aere, qui quidem in cœlo est. Rursus in aere non es primo, & per se sed adhuc es per aliud; quia scilicet es in terra, quæ est in aere: in hac autem non es per se, sed per aliud, quia nimirum in hoc circulo es, qui te solum continet. Locus autem proprius est, qui primo, & secundum se, & non ratione *Proprius.* alicuius contenti in eo, continet locatum, cui adæquatus est, vt aeris superficies corpora circumdantis. Itaque, locus communis omnibus est vltima sphæra: proprius vero, est cuiuslibet corporis propria aeris superficies. Post hæc operæpretium fuerit scire, quot modis vnum in alio esse dicimus, vt clarius intelligere possimus, quomodo corpora sint in loco, & incorporea quoque. De his abunde phil. 4. *phys. com.* 123. Aliud in alio multis modis esse dicitur. vno *Quot modis vnum est in alio.* quidem modo, quo *digitus est in manu, & pars est in toto.* Item,

que

De loco. quo *totum est in partibus*; totum enim non est præter partes.
1. Ad hæc, *quo homo est in animali, & species in genere.* Præterea,
2. quo genus est in specie, vel pars speciei in ipsius speciei ra-
3. tione. Quinto, vt *sanitas in calidis*, & frigidis, & omnino *for-*
4. *ma in materia.* Sexto, vt *res Græcorum in rege*, & omnino *in pri-*
5. *mo aliquo mouente.* Septimo, vt *in optimo*, & omnino *in fine*.
6. hoc autem est id, cuius gratia fiunt. omnium proprißimus
7. dicitur, quo res ipsa in aliquo est, tanquam in vase, & vni-
Compositum esse in seipso. uersaliter in loco. Compositum autem ex parte, & parte:
quarum altera est in altera, vt in loco. dicitur esse in seipso,
non quidem per se, sed ratione partis illius, quæ in altera est.
Quomodo Deus est in seipso. vt amphora & vinum. totum hoc ex vtrisque mixtum, cor-
pus & anima; esse enim in seipso, vt in loco, infert negatio-
nem, qua dicitur non esse in alio, vt in loco. Et ita Deus est
in seipso, quia non est in alio, vt in loco. Et affirmationem,
qua dicitur esse in seipso, vt in loco, & sic Deus non est in se-
ipso, quia non constat ex partibus: nam esse in seipso, vt in
loco, est quia vna pars est in altera. Nisi æquiuoce dicatur
esse in seipso, quatenus sua virtute continet mundum, ex
partibus constantem. Amphora igitur non est in seipsa, ne-
que vinum. vini autem amphora erit; nam vinum quod in-
est, & amphora in qua est, sunt partes eiusdem compositi ex
Totum nõ est in seipso. vtrisque: sic igitur contingit aliquid esse in seipso, per se au-
tem & primo, minime. Album est in corpore, quia superfi-
cies est in corpore: scientia est in anima, sed per se primo; sic
aliæ in homine appellationes, vt crispus propter capillos,
dentatus propter dentes. Totum autem non dicitur totum
in seipso quomodolibet ipsius partibus dispositis; nam am-
Duo corpora nõ sunt simul. phora & vinum cum sunt quidem seorsum non sunt, sed
cum sunt simul; tunc id erit in seipso, veluti albedo est in
homine, quia in corpore est, & in hoc, quia in superficie est:
in hac autem non est rursus per aliud. Hæc autem duo spe-
cie differunt, atq; aliam vim naturamque vtraque habent.
Naturam quidem, quia diuersorum sunt prædicamentorũ:
vim autem; quoniam superficies non mouet visum, sicut
albedo. Ex his igitur patet, nihil per se esse in seipso, alioqui
duo corpora essent simul: patet etiam sicut dixi, & commu-
nem & proprium locum esse, ac nihil esse in loco commu-
ni, quin primo in loco proprio extiterit, atq; æqualis primus
enim locus neq; maior, neq; minor est: continet autem illud,
cuius est locus, & non est aliquid illius. neq; est ab omni cor-
Separabilis. pore separabilis, sed quatenus in eodem loco, diuersa cor-
pora sibi succedere possunt: sicq; locus in aliquo semper e-
rit corpore, tametsi à corpore separabilis sit. Itaque, aliquid
in cœlo esse dicimus vt in loco communi, quia in aere est,
Locus cõmunis. qui in cœlo est: & in aere autem non omni, sed propter vlti-
mum illius & continens, id in aere esse dicimus; nam si vni-
uersus aer alicui locus esset, locus profecto cuiuscunque æ-
qualis non erit vnicuiq; locato. at, æqualis videtur esse: talis
Locus proprius. autem est is, in quo primo aliquid est. Locus autem proprius
debet esse continens, & diuisum à contento, atque mutuo
contangens. Totum autem continens partes, non est illarũ
locus; quoniam est ab illis diuisum. Cum vero diuisum sit,
& contangens, in primo quodam est, quod est vltimũ cor-
poris continentis, quod neq; pars est ipsius. quod est in ipso,
Quando continens est diuisum, à contento. neque distantia maius, sed æquale, nam eorum, quæ se tan-
gunt, vltima sunt simul in eodem: continens igitur si fuerit
contento continuum; contentum non mouebitur ad illud
continens, sed cum illo; non enim pars mouetur ad totum,
sed cum toto, quod ipsam continet. Si autem continens
fuerit à contento diuisum; contentum mouebitur ad illud
continens, siue continens ipsum moueatur, siue prorsus nõ
moueatur. Esse autem in illo dicetur contentum, vt in cado
aqua, atq; in dolio vinum; manus enim cum corpore, aqua
vero ad cadum mouetur. si vero contentum non erit diui-
sum à continente; erit profecto sicut pars in toto, aut vt for-
ma, veluti in oculo visus, aut in corpore manus. Quomodo
Cælum in loco. ergo contentum sit in continente, siue in loco, & quonam
Triplex motus localis. modo moueatur ad locum dixi. Et reuera, non quæreretur
locus, nisi motus aliquis esset secundum locum; propter
hoc enim & cœlum maxime in loco opinantur, quia sem-
per est in motu. Localis autem motus est triplex: videlicet
latio, auctio, diminutio. in latione, motus clarißime patet:
in augmento autem, & decremento similiter. Etenim in
augmento & decremento res transmutantur in maiorem
vel minorem locum. Mouentur autem alia quidem per se;
vt animalia & elementa: alia vero per accidens. Et horum
quæ per accidens, alia per se moueri possunt, vt homo in na-
ui, & in corpore membra: alia vero non contingunt per se
moueri, vt albedo & scientia. hæc autem pro tanto locum
mutant; quoniam id in quo sunt, mutatur. Itaq; loci inqui-
Locus non est forma. sitio, motus præsupponit naturam, diuersitatem, conditio-
nemq; de quibus paulo ante disserui. Dixique locum non
esse formam, licet propter continentiam, forma esse videa- *De loco.*
tur; in eodem namque sunt vltima eius, quod continet, &
eius quod continetur. Igitur ambo fines erunt. sed non e-
iusdem; forma enim finis est eius, quod continetur: locus
vero finis corporis continentis; nam locus, vt dixi, est vlti-
ma superficies corporis locantis, siue continentis. Formam *Locus non*
ergo locum non esse patet satis. Nec etiam interuallum; nul- *est inter-*
lo enim modo tale spatium dari necesse est: nam quamuis, *uallum.*
eodem continente manente, contentum multoties trans- 1.
feratur, veluti aqua ex vase; nihilominus spatium minime
datur, sed aliquod corporum quæ transferuntur, atq; tan- 2.
gendi aptitudinem habent, incidit. Si enim locus esset spa-
tium aptum, in eodem sane loco manens; infinita profecto 3.
essent loca: translato enim aere & aqua, idem facient partes
omnes in toto, quod nunc vniuersa aqua in vase, si enim
spatium esset locus, corpus ipsum ingrediens; vndique ab
illo penetraretur, atq; partes corporis locati erunt actu diui-
sæ, quæ cum sint infinitæ, & simul attiguæ, pariter etiam e-
runt & loca. partes enim in toto non communæ, sed conti-
guæ erunt: sicut aqua in vase contigua est, quo fieret, vt loca
pro numero partiũ infinita essent. Præterea, si locus sit spa- 4.
tium; tunc intra cauum vasis, locus transferretur, atque ita
loci esset locus, & ita plura loca simul. Neque alius locus
partis eius in quo mouetur, cum vas totum transfertur, sed
idem; aer enim & aqua, aut aqua partes, in eo, in quo sunt,
mouentur. Patet ergo locum non esse spatium. Locus quo- *Locus non*
que non est materia, quippe cum materia, à re diuisa non *est materia.*
sit, nec rem ipsam contineat: locus autem vtrumque habet. 1.
Succeßio in materia est corruptiua: in loco autem est motti-
ua. quod erat aer, nunc est aqua, idq; per succeßionem cor-
ruptiuam: locus vero per succeßionem translatiuam; quia
vbi nunc est aer; inibi postea est aqua: locus ergo non est
materia. Plato in *Timæo* & locum, & materiã idem esse pro- 2.
fitetur. Et receptiuum, & locus vnum & idem. sed alter ibi
receptiuum dicens, & in his: quæ agrapha dogmata appel-
lantur; locum tamen & receptiuum idem esse professus est.
Atqui, vt dixi, locus est separabilis à corpore, cuius est locus, 3.
idq; sine subiecti corruptione, materia autem minime. locus
ergo non est materia. Amplius, locus est aliquid extra loca- 4.
tum, materia autem non est aliquid extra id quod est in ipsa.
Item, quomodo res in suum ferrentur locum, si locus esset 5.
materia aut forma? cuius enim non est motus; nec sursum
nec deorsum, locum esse, fieri non potest. Præterea, mate-
ria est in loco: ergo non est locus, alioqui loci esset locus, vel
esset in loco, & ita processus in infinitum. Locus ergo non
est forma, materia, aut interuallum. Itaque, locum esse in
rerum ordine, & vnum quidem communem, alterum ve-
ro proprium, habereque virtutem conseruandi locata, ac
illis æqualem esse, separari quoque à locato, & ad quem lo-
catum suapte natura fertur, ac extremum esse corporis lo-
cantis: non autem materiam, formam, aut interuallum, bre-
uiter ex phil. sententijs collegi, quod quidem absque tex-
tuum citatione faciendum esse putaui, ne intellectum tur-
barem sagacis legentis. Quoniam vero hæc, multa ample-
ctuntur scitu, ac notatu digna, infructuoso silentio tegenda
esse non iudico, propterea ordinatim de singulis quibusque
disseramus: & inprimis quonam modo locus virtutem ha-
beat conseruandi locata, deinde quomodo sit æqualis loca-
to, & sic de singulis.

CAP. VI.

Locus habet virtutem conseruandi locata.

PRiusquam de cõseruatiua loci proprietate aliquid *Platonis*
dicamus, Platonem de loco disputantem, in me- *sententia*
dium adducendum esse puto, vt & ea, quæ philos. *de loco.*
meminit, melius intelligantur, ac Platonis doctri-
na clarior lucidiorq; fiat. Cæterum, de hac re Plato multi-
pliciter disseruit; nam in Phædro locum pro subiecto acce-
pit, proinde ait: corpus esse animæ locum: *Corpus inquit, ter-*
renum, animam suscipit, tanquam ipsius habitaculum, & locum.
Commendatur huiusmodi opinio à phil. 3. *de anima.* vbi
specierum locum animam esse, clare profitetur. Interdum
locus apud Platonem perinde est ac perfectum, in quo im-
perfectum continetur, atque ita in *Symposio* Deum esse o-
mnium locum dixit: Mercurium fortassis secutus, Deum,
vt dixi, omnium locum esse profitentem. Aliquando, vt po-
te in *Timæo*, locum dixit esse receptaculum, nempe materiam
omnium formarum receptaculum, quod plane vult esse
chaos, ex quo prodierunt elementa, ac vniuersi ordo, &
ornatus: *Locus inquit, interit nunquam, sed omnibus quæ gignun-*
tur sedem exhibet: de quo hæc mea mentis summatim sententia, ante
cœli ortum tria fuisse: existens, locum & generationem; ortum pro

orna-

De loco. ornatu posuit; nam ornatus huiusmodi, quidam quodam modo ortus rerum est, dum in mirifica illa ornatus pulchritudine res atque natura conspicitur. Quamobrem *in fine Timæi* laudauit Hesiodum dicentem: ante mare & terram fuisse chaos, quod materiam & receptaculum appellat.

Chaos.

Aliquando apud Platonem locus sumitur pro spatio, non quidem reali, sed intelligibili in quo res ipsa recipitur: & ita accepit in agraphis dogmatibus: nonnunquam accepit pro octaua sphæra, omnia continente, qui profecto locus magnitudo in actu, à philosopho nuncupatur: Plato ergo de loco, multifariam locutus est. Hæc quidem de Platone dixisse puto sufficere; propterea ad propositam de loco redeam quæstionem: *Locus*, inquit, philos. *habet quandam potentiam; fertur enim vnumquodque in locum suum non prohibitum.* Sane, vnumquodque ad proprium locum fertur, propter conuenientiam, quam ad suum locum habet: hæc autem conuenientia, à potentia naturali in loco huiusmodi existente proficiscitur. Locus igitur habet potentiam trahendi locati, conseruandique. Trahens autem potest esse duplex: aliud quidem vt efficiens, & huiusmodi non est locus: aliud vero vt finis, per quod profecto, id quod trahitur, suam perfectionem consequitur; finis enim habet rationem boni, bonum vero est eius perfectiuum siue perfectio, cuius est bonum: locus ergo trahit vt finis; at enim illud mouet trahitque vt finis, ad quod cum peruenerit id quod trahitur, quiescit: nec inde abstrahitur, nisi violenter; finis enim quietat affectum quærentis. sed huiusmodi conditiones naturali loco conueniunt, quippe cum ad eum corpora ferantur atque quiescant: igitur mouet vt finis. Adde, quod trahens vt finis, vt dicitur *7. phys. com.* 10. non mouetur, sed rationem habet mouentis: efficiens vero mouetur cum tracto: locus ergo in mouendo habet rationem finis. Suffragatur nobis philos. *Omnia*, inquit, *mouentur ad id, quod conuenit ei.* Et 25. mouentur ad locum, ad quem est possibile ire, & ad quantum de eo, & ad quale, omne enim mobile primo mouetur à re agente, aut à re mouente, id est, à loco. Et 4. *phys. com.* 48. *Omne corpus*, inquit Comm. *mouetur naturaliter ad vltimum alterius corporis donec tangat ipsum & illud corpus, ad quod mouetur, est vnigeneum cum eo.* Causa igitur in hoc est, qua corpora mouentur ad loca propria, quia vltimum corporis continentis conueniat cum vltimo rei motæ: & hoc non inuenitur in vacuo, in quo non est natura vnigenea, aut diuersa. Et com. 36. *Fines corporum diuersantur*, inquit, *secundum diuersitatem naturarum corporum, & in eis inuenitur superius & inferius. & omnia corpora mouentur ad sua vltima propria, vt perficiantur per illa, & vt tangant illa.* Ex his ergo patet, quare corpora ad propria loca moueantur. His accedit conseruatiua loci virtus: frustra enim ad propria loca corpora mouerentur: nisi aliqua illis inesset virtus conseruandi. Ad quid enim diuersæ corporibus inditæ sunt qualitates, si locis, ad quæ corpora naturalia mouentur, virtus deesset conseruandi? Multa nobis exemplo esse possunt, quantum virtutis locus habeat, & ad conseruandum, & ad generandum; quandoquidem Elephantes in tertio climate generentur: aromata vero in primo & vltra. In aquilone homines magnis viribus: ingenio vero paruo, nascuntur: in meridie autem è contra se habet natura cum animalium tum etiam hominum. Respirantia animalia viuunt in aere, suffocantur in aquis: pisces autem in aere moriuntur, & quæ sunt generis eiusdem multa: locus ergo conseruat locata. A cœlo autem virtutem generandi conseruandique locum mutuare dicimus, quemadmodum 1. Meteor. præclare à philos. describitur, omnem scilicet huius inferioris mundi virtutem, à superiori regi atque disponi. Locus etiam perficit locata, non quidem intrinseca sed extrinseca potius perfectione. Et re vera, vnumquodque in suo loco perficitur, dum suæ naturæ conuenientem consequitur perfectionem. Recte ergo dictum est à philos. locum causam esse, quod plane loco congruere dicimus; quare enim ex superna sibi immissa à primo locante; qualitate, disponitur. neque enim alia ratione corpus in suo naturali loco ponitur, atque locatur, nisi vt in eo conseruetur: hanc igitur ob causam in rerum ordine locus existit, vt locata conseruet, conseruare vero aliquid ad causam spectat: igitur si est locus naturalis, causa vtique aliqua erit, aliter frustra poneretur. Cæterum, si locus consideratur modo mathematico, hoc est, quatenus est quantitas siue dimensio, quemadmodum loci naturam antiqui contemplabantur, sic profecto causarum aliqua illi tribui non potest: non enim est materia rei locatæ, quippe cum ex materia, non autem ex loco, res constituatur in esse. Neque forma illi congruere potest, siquidem contemperetur locatum, quando de loco ad locum transiret. sicut enim res habet esse per aduentum formæ; sic etiam illud amittit, eadem forma recedente. Nec etiam est efficiens; nam mathematica abstrahit à motu, & ab efficiente. 3. met. similiter non est finis: mathematica enim abstrahit à bono: ergo à fine; bonum enim habet rationem finis. At si consideretur vt locus naturalis, in quo locata conseruantur; sic proculdubio aliqua ex causis illi est tribuenda, nempe causa finalis, sicut dictum est. Est ergo locus rei locatæ finis, non quidem intrinsecus, cum non sit forma, sed extrinsecus, qui profecto in elementis illud esse dicitur, ad quod simplicis corporis motus localis terminatur. vnde à Comm. 11. finis extrinsecus appellatur. Est igitur locus naturalis causa finalis, ad quem corpora naturalia mouentur, vt in eo quiescere possint. Post hæc non ignorare oportet quomodo locus sit æqualis locato, sicut phil. testari videtur: *Amplius*, inquit, *primum neque maiorem neque minorem esse.* Et com. 43. propriam loci æqualitatem intelligendam esse secundum continentiam, non autem secundum communem mensuram respectu locati legitur. Et *com. 77. loci æqualitas cum locato non est dimensionum.* ait, hoc est, quoad commensurationem, sed est æqualitas continentiæ Sane, cum locus sit concaua continentis corporis superficies, & per vltimam superficiem conuexam res locatur: ambæ igitur erunt indiuisibiles secundum altitudinem, & ex consequenti æquales, æqualitate vtique continentiæ, non autem dimensionum. æqualitas autem dimensiua in tribus consistit dimensionibus, quæ profecto inter locum & locatum, æquales nequaquam habentur; continens enim maius est contento. Itaque locus proprius & locatum, longitudine, atque latitudine æqualia sunt, non autem profunditate; in duas namque locus, in tres vero locatum dimensiones diuiditur. Et hæc est communis propemodum apud omnes sententia, locum proprium æqualem esse locato, secundum extensionem; superficies namque vtriusque secundum omnes partes simul atque æqualiter coextensæ sunt. Simili quoque modo continentiæ æqualitas ab omnibus conceditur; nam si quoad continentiam, locus esset maior locato, tunc profecto vacuum daretur, in illa vtique parte, qua locatum excederet. At si locatum esset maius suo loco: locatum ergo ex aliqua parte esset sine loco. sed vacuum dari, & corpus sine loco, est omnino impossibile: locus ergo est æqualis locato, secundum autem æqualitatem dimensionum, idque essentialiter atque formaliter, sine dubio, locus est inæqualis locato, quandoquidem locus sit superficies, cui essentialiter conuenit longitudo tantum, atque latitudo, corpori vero longitudo latitudo & profunditas: corpus autem in loco ponitur, non solum secundum superficiem; verumetiam secundum essentiam, cui trina conuenit dimensio. At, secundum æqualitatem dimensionum per effectum, siue virtualiter, quando scilicet ex effectu æquipollent habenti formaliter, vt sol æquipollet igni. sic dici potest, locum esse æqualem locato: nam etsi locus non habeat profunditatem per essentiam; habet tamen per effectum; loci enim continentia, ad locati centrum terminatur: sicque per effectum, locatum penetrat, ac si profunditatem haberet; totum namque locatum conseruat: virtualiter ergo totum penetrat locatum. Quare, sicut locatum tres habet dimensiones; ita plane & locus: illud autem essentialiter, iste vero effectiue.

Marginal notes (left column): *Locum habere virtutem conseruandi.* — *Locus mouet vt finis.* — *Locus naturalis est finis.* — 4. cal. 24. — *Locus habet potentiam conseruandi.* — *Locus perficit locatum.* — 4. phys. 11. — *Locus est causa.* — *Non est materia. Non est forma. Non efficiens.* — 4. phys. 4. — *Agrapha.*

Marginal notes (right column): *De loco.* — *Finis tribuitur.* — *Locus est æqualis locato.* — 4. phys. 30. — *Æqualitas continentiæ.* — *Æqualitas dimensionum.* — *Trina dimensio.*

Qvæstionis Secvndæ

CAP. I.

Locus vnus, ac idem non recipit duo corpora simul.

Duo corpora simul esse in eodem loco non possunt.

His, quæ dicta sunt, illa congruere mihi visa sunt, quæ de corporum situ, seu situatione à nonnullis moueri solent, an scilicet duo corpora in eodem loco simul esse queant, quod profecto fieri non posse, affirmamus, idque propter ordinem vniuersi, qui secundum situm, quo vnum est extra aliud, attenditur. Etenim, quem- 1.
admodum vacuum repugnat ordini vniuersi; ita etiam duo corpora in vno loco simul inueniri. Sane, totum vniuersum contiguum est, quæ certe contiguitas dissoluenda esset, si suo debito ordine priuaretur. sed si duo corpora simul esse possent, eadem quoque facilitate & infinita; æqua enim in omnibus difficultas esse videtur, atque ita pulcherrimo naturæ ordine perturbato, omnia simul conciderent: duo ergo corpora eiusdem prædicamenti simul esse nõ possunt.
Amplius, ob corporis quantitatem, quæ habet partem extra 2.
partem,

De loco.
partem, ec suis dimensionibus locum occupat, locus illi
tribuitur: igitur duo corpora in vno loco simul esse non
possunt; alioqui non duo, sed vnum esset corpus, quod ast
Dissimilis qualitatũ, quantitatum.
impossibile: ergo quod prius. Sane, duorum corporũ qua-
litates, formæ atque materiæ per distinctas discernuntur
quantitates & dimensiones; qualitates enim suis subiectis,
& formæ suis materijs, & materiæ suis quantitatibus distin-
guuntur: nam primum materiæ distinctiuum, est ipsa quã-
titas. At quantitates non solum suis subiectis; verumetiam
proprijs sitibus distinguuntur: quomodo enim duarum di-
stinctionem linearum, nisi ex situum distinctione percipe-
re possumus? Quare, si duo corpora per sua principia essen-
tialia, in vno loco simul cohabitare possunt, non duo, sed
Duo corpora vnũ corpus.
vnum erit corpus; per suas enim dimensiones sunt in loco:
dimensiones vero à situum diuersitate distinguuntur. at si
duorum corporum dimensiones distinctæ non remanent:
nec ergo eorundem principia essentialia, nempe formæ,
materiæ, qualitates. atque ita si principia duorum corporũ
essentialia sunt eadem; & corpora etiam, quod fieri nõ pos-
Facilius est vacuum inueniri, quam duo corpora simul.
se dicimus. Duo ergo corpora simul esse, secundum prin-
cipia intrinsece essentialia, fieri non posse, affirmant om-
nes. Sed *dices*, vtrum istorum est facilius: vacuum in rerum
ordine inueniri, an duo corpora simul? Vacuum facilius
inuentu *dicerem*, quam duo corpora simul; minus est enim
difficile, naturæ operationem impedire, quam contra na-
Per potentiam Dei duo corpora possunt esse simul.
turam agere, quod profecto in huiusmodi negotio contin-
geret. Verum ex diuina virtute, dimensiuæ quantitatis effe-
ctum causante: atque supplente, duo corpora simul esse pos-
se, affirmamus, quod quidem clarissime cernitur in Sacra-
mento altaris, in quo est corpus Christi verum, & adæqua-
ta hostiæ quantitas. Similiter in natiuitate eiusdem, in que
de clauso matris vtero exiuit, & in resurrectione, intactis si-
gillis sepulchri foras prodijt. eodem quoque modo, quan-
do clausis ianuis ad discipulos intrauit: & similia multa di-
Effectus quantitatis tres.
uina potentia contigisse, in diuinis legimus scripturis. Cæ-
terum, ex dimensiua quantitate tres prodire, causarique ef-
fectus legimus: quorum primus est, partium extensio, at-
que diuisibilitas, quæ à corporeitate causatur; ad quantita-
tis enim dimensiuæ rationem spectat extensio, atque diui-
1. sibilitas. vt 5. *met dicitur, cap. de Quanto.* Et hic quidem ef-
fectus à diuina potentia mutari non potest; implicat enim
contradictionem, corporeitatem, sine partium diuisione,
2. atque extensione esse. Alius autem corporeitatis effectus
est, quo vnum corpus, altero adueniente, è suo loco pelli-
tur; nam vt diximus, duo corpora, ex principijs naturali-
bus simul esse non possunt: *Successio,* inquit philos. *corporum*
4. phys. 32. *in eadem loca, fecit cognoscere locum.* Et hic quidem effectus,
quoniam non est primus formalis effectus; sed secunda-
rius, à corporeitate suspendi potest. Quare, licet diuina vir-
tus calorem impedire nequeat, quin rei, cui inest, esse cali-
dum præstet, quia nimirum huiusmodi effectus est primus
formalis; potest tamen impedire, ne obiectum debite dis-
positum calefiat. Potest ergo diuina virtus impedire, ne v-
num corpus ab altero, ex eodem loco pellatur. Et reuera,
sicut causa efficiens secunda non agit, nisi mota à causa pri-
ma, sic omnis eius effectus secundarius à diuina virtute su-
3. spendi potest. Tertius effectus quantitatis dimensiuæ est,
quod scilicet ex corporeitatum distinctione, naturaliter
proficiscitur corporum distinctio; ex materia enim subie-
cta quantitati, vel ex forma illam delata à quantitate, phy-
sica corpora distinguuntur: quantitates vero ex distinctis
Deus conseruat proprietatum distinctionum.
partium locis, siue sitibus. Et hic quoque effectus diuinæ
subest potentiæ, quippe, qui ad formalem dimensiuæ quã-
titatis rationem non spectet, situ distingui; vnum enim præ-
dicamentum, de alio, vt 1 *post.* dicitur, affirmatiue, atque for-
maliter non prædicatur. Duarum ergo distinctio corporei-
tatum, etiam in eodem situ existentium, à diuina potest ser-
uari potentia. Sane, omni extraneo excluso prædicamento,
rei naturam non consequente; naturalis rei proprietas à
Deo seruari, siue conseruari potest. sed situ distingui, respe-
ctu dimensiuæ quantitatis, extranei est prædicamenti; non
enim magis spectat ad formalem quantitatis dimensiuæ ra-
tionem, distingui situ, quam ad rationem formalem acci-
dentis, actu inhærere subiecto, cum sola aptitudo illi suffi-
Esse duorũ corporum distincta.
cere posit: nam sine actuali inhærentia: accidens à Deo cõ-
seruatur, vt patet in sacramento altaris: igitur corporum
distinctionem, in eodem situ, Deus conseruauit, ac conser-
uare potest; potest namque duorum corporum esse distin-
cta, absque dimensiuarum secundum situm quantitatum
distinctione: & esse quoque distinctum duarum quantita-
tum, quatenus sunt accidentia, quæ suis distinguuntur sub-
iectis, conseruare. Hæc autem metaphysico probari non
possunt, qui ex situum distinctione, quantitatis dimensio-
nes metitur. Itaque Deus potest facere, vt duo corpora in De loco.
eodem loco simul sint, absque illorum esse confusione. Sed
contra praedicta, aliquis sic arguere posset. Elementa, teste Comm.
3. cæli comm. 23. remanent in mixto: & in ferro, ignis & ferrum *Arg. contr.*
sunt simul: igitur duo corpora possunt esse simul. Sane, mo- 1.
tus non fit in vacuo; quia vacuum non inuenitur in rerum
ordine: igitur in pleno atque ita duo corpora essent simul.
Iterum, si duo corpora non distinguuntur situ, sed in eo- 2.
dem esse possunt: igitur duæ partes quantitatiuæ eiusdem
corporis, similiter se habere possunt; vtriusque namque par
esse videtur difficultas. sed duæ partes quantitatiuæ situ di-
stinguuntur; ad quantitatem enim continuam attinet, ha-
bere partem extra partem, quod profecto est situ distingui:
duo ergo corpora in eodem situ esse non possunt. Am- 3.
plius, duo calores per diuinam virtutem, eidem subiecto si-
mul inesse non possunt: nam illi calores, si æquales gradus
haberent; tunc subiectum sub vno illorum existens, ad al-
terum, pro æquali gradu habendo, in potentia esse non
posset; sub tali enim gradu existit. si vero inæquales; tunc
idem subiectum numero, esset magis minusque calidum,
quod certe contradictionem implicat. Si ergo hæc à diuina
potentia fieri non possunt; multo ergo minus per eandem
duo corpora in eodem loco simul esse possunt. Præterea, 4.
non minor videtur esse repugnantia, duo corpora simul es-
se, quam duo contraria perfecta, & intensa, eodem in
subiecto simul esse accidentia. Etenim, quemadmodum
contrario adueniente, alterum subiecto pellitur; ita plane
nouo corpore introducto, prius extruditur. sed accidentia
contraria perfecta, atque intensa in eodem simul coalesce-
re subiecto, est impossibile. nam si duo contraria essent si-
mul, & contradictoria etiam, vt 4. ostenditur met. igitur
duo corpora simul esse non possunt. Item, quod duo cor- 5.
pora simul esse non possint, in causa est immutabilis dimen-
sionum situ distinctarum conditio: illarum ergo est forma-
lis affectus. at, talis effectus à forma separari non potest: i-
gitur duo corpora simul coalescere, sine dimensionum di-
stinctione, est impossibile. Sane, si duo corpora in eodem 6.
loco distincta manere possent; tunc certe principia per se
nota apud Geometram funditus ruerent, quorum opposi-
ta contradictionem implicant: siquidem apud Geometrã,
duos circulos non se tangere, nisi in puncto, & inter duo
puncta non dari, nisi vnam lineam rectam, pro principio
habetur. At si duo corpora sphærica in eodem loco essent;
duo plana circuli sese tangerent secundum totum, quippe
cum situ nequaquam distinguerentur, atque inter duo
puncta signata, duorum corporum locatorum, duæ lineæ
rectæ inuenirentur. sed hæc apud illum sunt factu impossi-
bilia: ergo quod prius. Duo ergo corpora simul esse in eodẽ
loco, est impossibile.

Ad hæc, & similia, *sic respondere* possumus: & ad primum *Soluuntur argumenta.*
dico, elementa in mixto non esse quoad eadem quantitate
numero: præterea ratio illa militat contra duo corpora 1.
mathematica. Ad illud de ferro dico, ferrum aliquibus
in partibus esse porosum, in quibus plane poris, ignis coa-
lescit. Ad *confirm.* motus non recipitur in pleno, neque in
corpore, sed corpora sibi vicissim cedunt, vt dictum est.
Ad 2. *negat. consequ.* & ad probationem dico, bifariam intel- 2.
ligi posse, nempe habere partem post partem, id est, partem
à parte realiter distinctam, atque ita ad continuæ rationem
quantitatis attinere dicimus, partem extra partem habere:
interdum vero, habere partem extra partem, hoc est, situ di-
stinctam: & hoc modo negamus, ad quantitatis continuæ
rationem spectare. *Dices,* conuenit continuæ quantitatis ra-
tioni, secundum philosophum in prædicamentis, positio-
nem habere. sed positio est situs. ergo &c. *Dico,* positionem
illam non esse situm; sed partium permanentiam dicere, at-
que copulationem interess, ad rei successiuæ differentiam:
positionem vero, quæ est situs, locatarum partium ad partes
loci, ordinem ostendere, qui profecto non pertinet ad con-
tinuæ rationem quantitatis: quandoquidem nullum præ-
dicamentum sit de formali alterius prædicamenti ratione:
positio autem, quæ dicit ordinem partium locati in loco,
prædicamentum vtique est: proinde proposito non con-
trahit illa authoritas. Ad 3. negatur antecedens: nam et- 3.
si subiecto non distinguerentur; diuina tamen virtute,
seipsis distingui possent: nec vlla inde in vtroque modo
contradictio sequeretur; quoniam si idem subiectum
esset magis, minusque calidum; id tamen accideret, non
vnius respectu, sed duorum, & quidem inæqualium. simi-
liter existeret in potentia ad calorem æqualem haben-
dum, non quidem separata, sed simul coniuncta. Præ-
terea, accidentia se habent ad subiectum informatiue,
corpora vero ad locum contentiue. negatur ergo similitu-
do; ma-

De loco. do, magis enim rationi naturæ aduersatur, idem subie-
ctum duabus formis, eiusdem speciei informari, quam duo
corpora in eodem loco cōtineri exemplum argo huius non
4 valet, ideoq; non est admittendum. Ad 4. maior est falsa; non
enim est æqua ratio. etenim causa, qua vnum ab altero ex-
pellitur contrarium, talis profecto est contradictoriorum
incompossibilitas: propterea necesse est, vnum contra-
rium, ab altero expelli, ne contradictoria dentur; nam hu-
iusmodi expulsio, quoniam contradictionem implicat, di-
uinæ non est subdita potentiæ. Secus autem res se habet in
corporum expulsione, siquidem cum sit secundarius effe-
ctus, à Deo impediri, atque suspendi potest. nec inde duo se-
quuntur contradictoria, hoc est, duo corpora, esse vnum
corpus: quandoquidem duorum distinctio corporum
quoad esse physicum, à diuina potest conseruari potentia.
5. Ad 5 neg. conseq. incompossibilitas enim illa, non est dimen-
sionum situ distinctarum formalis effectus; sed causæ po-
tius efficientis, nempe dimensionis: aut certe effectus se-
cundarius, qui à Deo suspendi potest, ideoque duo corpo-
ra simul esse, eorum dimensionibus situ nequaquam di-
6. stinctis, Deum præstare posse affirmamus. Ad 6. dico, Deum
posse facere duo corpora physica, quoad esse physicum, in
eodem loco simul inueniri. nam etsi duorum corporum
quantitates situ quidem nequaquam essent distinctæ; ex
suis tamen subiectis, siue ex seipsis distinctionem haberent:
hoc autem pro persuasu mathematicus sibi habere non
vult, quia scilicet quantitatis distinctionem ex situs diuer-
sitate contemplatur. Circuli igitur ex suorum distinctione
subiectorum distinguerentur similiter & duæ lineæ à qua-
tuor punctis traherentur; in vtroque enim duorum corpo-
rum, essent duo signabilia puncta, quæ ex suis subiectis phy-
sice essent distincta.

CAP. II.

Vnum corpus posse simul esse in pluribus locis.

Vnum corpus potest esse in multis locis. SI duo corpora in eodem loco simul esse possunt;
consequens esse videtur, idem corpus posse esse si-
mul in pluribus locis, & quidem localiter. Etenim
idem corpus in multis locis esse, perinde est, ac plu-
1. res, ad diuersa vbi, respectus habere. sed eadem albedo, ad
diuersas albedines, diuersas habet similitudines, quæ pro-
fecto respectus sunt intrinsecus aduenientes: minor ergo
videtur repugnantia esse cum relationibus extrinsecis, quæ
minime sequuntur conditiones subiecti: vnum ergo corpus
2. potest simul esse in pluribus locis. Amplius, in essentialiter
ordinatis, ad prioris multiplicationem non sequitur neces-
sario posteriorum multiplicatio; imo econtra res se habet:
multiplicantur enim indiuidua, non multiplicata ratione
specifica. de accidentali quoque forma simile potest esse iu-
dicium sed corpus, siue locabile, est prius loco; facit enim
latera distare, atque ita videtur locum efficere. variato in-
super corpore, variatur locus secundum figuram, & non è
conuerso: vnum ergo corpus, absque sui mutatione, potest
esse in multis locis localiter. Profecto non plus difficultatis
videtur habere, vnum locū, duo corpora simul capere pos-
se, quam vnum corpus in multis locis esse. Quare, si vnū ad-
3. missum est; & aliud quoq; erit admittendum. Item, quod
idem accidens in multis subiectis esse non possit, in causa
quidem est, quod idem effectus, plures causas totales habe-
re non potest. sed locus in locatum, aliquam causalitatem
habere non potest, sed potius econtrario. igitur quod prius.
Adde, quod forma, quæ non dependet à subiecto, siue à ma-
teria, potest esse in qualibet parte subiecti. sed ita res se ha-
bere videtur inter locatum, & locum: igitur potest esse in
diuersis partibus subiecti; ita etiam vnum corpus in diuer-
4. sis subiectis. Amplius, si duæ similitudines, vt dixi, in ea-
dem albedine, ad diuersa habitudinem habentia, esse pos-
sunt, ita plana idem corpus, imo multo magis, ad duo lo-
ca, duas potest, siue plures habitudines habere; albedinis
enim illæ duæ similitudines, sunt respectus intrinseci, plu-
ra vero loca, respectu vnius corporis, extrinseci. At, ma-
gis mutari aliquid debet, ad alicuius sibi intrinseci, quam
extrinseci mutationem, quia nimirum fundamentum re-
spectui extrinseco minus adæquatur, quam intrinseco: id-
eoque in eodem subiecto, secundum idem fundamentum,
non minus plura vbi fundari possunt, quam super idem
fundamentum plures similitudines ad terminos diuersos.
5. Sane, omnis forma absoluta, prior est naturaliter ipso vbi:
propterea, quando aliquod corpus, diuersis in locis ...ni-

tur, quæcumq; inerant sibi accidentia, illud vbi præceden- De loco.
tia illi quoq; inesse poterunt, vbicumq; locetur, nam variato
vbi, ista variari non est necesse. At, impossibile est in eo-
dem subiecto simul esse priuatiue opposita, quod plane se-
queretur, si illa duo in vno loco, seu locatu tantum, & non
in alio haberent esse: ergo quod prius, nempe, quod ad va-
riationem vbi, corpus quoque non varietur. Ad multipli-
cationem ergo posterioris, prius quoq; similiter multipli-
cari, nō esse opus, dicimus. Item, sicut duobus, vel pluribus 6.
actiuis, si passiuum proximum fuerit etiam in vno loco ex-
istens, ab eisdem pati posset, atq; aliquam absolutam reci-
pere formam; ita etiam, idem corpus, plurimis locis appro-
ximatum, aptitudinem habet similem formam recipiendi.
In causa autem est, quia eadem ponitur actiua, atq; passiua
potentia, hinc, & inde sufficienter approximata. Adde,
quod sicut corpus actiuum se haberet ad diuersa passiua si-
bi approximata, in vno loco existens; sic etiam in pluribus
locis existens, ad illa vniformiter se haberet, sicut ex ratio-
ne præcedenti clarissime patet. Et reuera, quandoq; aliquod
corpus, diuersis in locis, ac in quolibet locorum, eadem
pollet aptitudine, quia nimirum productiuū principium,
est prius ipso vbi, tametsi actio sit posterior; in pluribus v-
tique locis potest simul esse. Præterea, Deo est possibile fa- 7.
ctu, quod contradictionem non implicat, sicuti superius
dictum est. sed vnum corpus esse in pluribus locis non im-
plicat, quamadmodum etiam non implicat contradictio-
nem, plures respectus præsentiæ corporis dominici, in plu-
ribus sacramentalibus speciebus fundari: itaque, sicut cor-
pus Christi est in pluribus locis sacramentaliter; ita etiam
& localiter. nam sicut in primo non obstat corporis limi-
tatio, plures huiusmodi respectus fundantis, & eos qui-
dem eiusdem rationis; ita nec corporis Christi limitatio,
quin plures locales respectus habere queat. Vnum igi- *Argumenta contraria.*
tur corpus potest esse in multis locis. Hæc quidem sunt in-
tellectu difficilia, naturæ viribus, quæ modo sunt cogni-
tæ, quodammodo impossibilia: sed quæ naturæ virtuti 1.
sunt impossibilia, possibilia sunt Deo, omnium opi-
fici.

Aduersus hæc præclarissimorum non desunt virorum *ar-
gumenta*, quibus huiusmodi fundamentum omnino auer-
tere conantur. Sic ergo argumentari soliti sunt: Si idem
corpus per virtutem diuinam potest esse in multis locis: er-
go in infinitis. Tenet conseq. nam Deus est potentiæ infini-
tæ, & corpus vniformiter se habet ad quælibet loca. At, hoc
nulli subditur potentiæ, vt idem corpus sit in locis infini-
tis: vnum ergo corpus non potest esse in multis locis simul.
Item, locus & locatum pari ratione commensurantur; non 2.
enim maior ratio, vni quam alteri tribui potest: igitur im-
plicat contradictionem, idem corpus simul esse in pluribus
locis, perinde ac aliquid esse locatum circumscriptiue, &
loco non commensurari. Sane, fieri non potest, idem cor-
pus, proprios egredi terminos, veluti propriam exire, siue
prætergredi quantitatem. at, si idem corpus in pluribus lo-
cis inueniretur, hæc absurda sequerentur: ergo quod prius.
Amplius, primi per se termini motus, sunt formaliter in- 3.
compossibiles in eodem; alioqui nulla esset ratio quæren-
da, quare motus distare facit corpus motum, illud à termi-
no à quo expellendo: & ad terminum ad quem inducen-
du. sed duo vbi circumscriptiua, termini motus localis, de
vno in aliud esse possunt. sunt ergo incompossibilia forma-
liter. Sane, vt idem corpus pluribus figuretur figuris, fieri
non potest, quod profecto necessario contingeret, si idem
corpus in multis locis circumscriptiue locaretur; loca-
tum enim suis locis configurari necesse est. Præterea, 4.
quemadmodum indiuiduum suapte natura in aliquo col-
locatur genere; ita etiam & corpus, sua quantitate, lo-
cum sibi determinat. sed vnum indiuiduum, in diuer-
sis generibus esse non potest: nec ergo idem corpus actu
in diuersis locis: *locus enim est æqualis locato.* qu... plana 4. Phys.
non esset, si in diuersis locis simul esset. insuper idem es-
set à seipso discretum, quod non est fas dicere. Profe-
cto, si idem corpus non potest esse simul in diuersis tem-
poribus; nec etiam in diuersis locis. Tenet consequentia;
successiue enim in diuersis locis, sicut in diuersis tem-
poribus, idem corpus inuenitur: ergo quod prius. Ad- 5.
hæc, oppositis relationibus idem ad se referri est impos-
sibile; omnia enim opposita (vt dicitur in postpræd.)
contradictoria inferunt. vnum ergo corpus, non potest
esse simul in pluribus locis; alioqui simul esset sursum, &
deorsum, dextrum & sinistrum, calidum, & frigidum, pro-
pinquum, & distans, moueretur, & quiesceret, esuriens,
& satur, vnum, & multa, atque alia, quæ sunt generis e-
iusdem. quæ profecto omnia cum sint opposita, eadē conue-

De loco. nire nequeunt. Iterum, pluribus mutationibus idem mutari simul, & quidem oppositis, n[illegible] non patitur sed si idem corpus simul in diuersis locis inueniretur, diuersis simul mutationibus subderetur. ergo, &c. Reuera, si idem alimentum in pluribus locis simul esse posset, tunc eadem materia numero, diuersis formis simul esset informanda: etenim illius alimenti substantia, in diuersorum animalium naturam conuersa, diuersis simul naturis informaretur, quod philosophis, rectæque rationi, minime probatur: eadem enim substantia esset homo, & equus. Ex his ergo, atque similibus constat satis, vnum corpus in diuersis locis simul esse non posse.

C A P. III.

Soluuntur Argumenta.

1. AD 1. dico *conseq.* non valere; alioqui corpus Christi esset infinitum, atque immensum: etenim, quemadmodum pluribus locis sacramentaliter potest adesse; ita quoque & infinitis, neque ex hoc sequeretur, Christi corpus esse infinitum. *Dices, esse vbique, Deo* soli conuenire: *verum* quidem est propria virtute, ac necessario. vnde hoc interest, inter Deum, & corpus, quod Deus scilicet cuilibet loco existenti, immediate, necessario, ac propria natura adest: corpus vero virtute diuina, ac minime necessario. similiter, Deus ad omnem locum vniformi-

2. ter se habet non sic autem corpus ergo, &c. Ad 2. negatur antecedens; dictum est enim paulo ante, in vno loco, virtute diuina plura posse inueniri locata: ergo in pluribus locis idem locatum. Sane, quemadmodum fieri potest, pluribus locis, per plures respectus intrinsecos idem corpus adesse, & eisdem intrinsece commensurari; ita etiam secundum plures respectus extrinsecos, quod quidem idem est, ac plura, vbi circumscriptiua habere. Itaque, in pluribus locis potest esse vnum locatum, sicuti in vno loco, plura locata: nec eadem connumerationi, & commensurationi, est ratio tribuenda; loci namque circumscribentia commensuratio, & locati, ad ipsorum spectat rationem: connumeratio vero accidit; secundum continuum enim, & non secundum numerum locant, & locantur. Quando ergo sunt aliqua totaliter adæquata, veluti vnius subiecti quantitas, multis est adæquata accidentibus. sed corpus est adæquatum loco secundum quantitatem continuam, non autem discretam; ideoque vnum exceditur ab altero. Ad *confir.* dico, eadem omnino sequi absurda, si in vno loco, plura possint esse locata: nam sicut se habent termini corporis ad terminos loci, ita, econtra termini loci, ad terminos corporis. Quare, si propter vnitatem terminorum corporis ad diuersa loca corpus proprios terminos egreditur; ita etiam propter vnionem multorum corporum in vno loco, terminos proprios locus egrederetur. atqui diximus duo corpora, absque loci egressu, in vno eodemque loco consistere posse. igi-

3. tur æquali ratione, vnum corpus est in pluribus locis. Ad 3. si res ita se haberet tunc pari ratione, corpus Christi in multis locis sacramentaliter esse non posset, quod est fal-

Vbi termini. sum. [illegible]enet c[illegible] nam si termini motus sunt duo vbi circumscriptiua, ita etiam termini mutationis alicuius corporis, duo vbi præsentialia, seu sacramentalia. Quare, si illa non possunt simul circumscriptiue, nec ista quoque sacramentaliter. Dico igitur affirmationem, atque negationem per se, mutationis, siue motus terminos esse, simulque stare non posse: quibus iam profecto conuenire asserimus, vt motus, siue mutatio, subiectum motum, ab altero distare faciat positiuum nihilominus huiusmodi negationem concomitans, ex parte termini ad quem; ab ipsa vtique est separabile, atque cum termino ad quem, simul consistere potest. Itaque, vbi & vbi non sunt per se termini oppositi motus, neque incompossibiles, quandoquidem in vno corpore inueniri possunt, sed affirmatio, & negatio. vnde, quamuis sit impossibile, idem corpus habere aliquod vbi, & ad illud moueri; bene tamen fieri potest, vt in vno existens, in alio quoque esse possit, quemadmodum paolo ante annotauimus. Ad confirmationem respondeo, non opus esse pluribus figuris idem corpus figurari, sicuti neque plures quantitates habere, etiam si fuerit in pluribus locis, se-

4. cundum concauum loci, & conuexum locati, sibi æqualibus. Ad 4. *neg. similitudo:* indiuiduum siquidem, de genere in genus [illegible] anfire non valet. corpus ver[illegible] bene potest de loco i[illegible] om migrare, ideoque similitudo non est admittenda. Ad [illegible] ob[illegible] [illegible], locum & locatum secundum continuam, non autem discretam adæquata esse, quantitatem. [illegible] seipso nequaquam separari, asseros [illegible] sed idem in [illegible] eman[illegible] tamen [illegible] d[illegible]um. [illegible] diun dum corpora, licet [illegible] co[illegible] men sunt vi[illegible] inuem[illegible] etiam licet [illegible] tanuum dici [illegible] locis sacramentaliter [illegible] ceretor. itaque, si idem [illegible] pore habe[illegible] in locis longe, vel in propinquo positis, secundu[illegible] respectus, & sibi propinquum, & di[illegible] quæcunque localiter simul esse di[illegible] localiter esse dicatur & cum alio etiam [illegible] bit: vt si aliquis sit in aere, & in aqua simul, aquæ aerisque superficies, simul quoque fore necesse erit: nam quæcunque vni & eidem sunt eadem, & inter [illegible] quoque sunt eadem [illegible] hæc quidem regula, sicut in ordine formal[illegible] ita etiam [illegible] ordine situque locorum, autoritatem habere videtur. *Respondeo, ass[illegible] ta[illegible] esse* quandiu enim illud tertium est illimitatum, vtpote sub illorum limitibus non contentum, non opus est, illa esse coniuncta. Sic in triduo tum anima Christi, tum etiam corpus, diuinitati fuit vnita, non tamen inter se fuisse vnita, necesse fuit; quia [illegible] illud tertium, cui erant connexa, erat illimitatum, nec sub vtriusque terminis contentum. Porro, illa regula absolute in omnibus veritatem non habet; non enim est verum dicere, Plato, & Mercurius sunt idem in homine: igitur sunt idem inter se. neque, quia albedo, & dulcedo in lacte, in eodem sunt subiecto, dulcedo erit in albedine; ita illa loca sunt corpori eidem præsentia. sunt ergo idem inter se. Regula ergo illa sine talibus modificationibus valet, per habitudinem vtique, quam habet ad intrinseca. Ad aliam *Locus & tempus differentia.* confirm. *neg.* similitudo, ratio enim temporis non est permansiua, sed successiua: loca vero permansiua; idem enim tempus non potest esse in pluribus temporibus simul, quia nec plura tempora, in eodem tempore: non sic autem loca se habent. Ad 5. relationibus oppositis, non eiusdem quidem, sed diuersorum respectu fundamentorum, idem ad se referri, non est inconueniens. cum autem [illegible] diuersa, sed vnum tantummodo fundamentum non refert, si ad oppositas relationes referatur prorsus contraria, eidem, secundum idem minime insunt, aut inesse dicuntur, sed potius secundum aliud & aliud. quemadmodum soli inest similitudo, & dissimilitudo, igni comparatus; luce namque, non autem calore, illi similis esse dicitur. Idem quoque corpus in vno vbi quiescit & in altero mouetur nec inde sequitur: ergo mouetur, & quiescit, cum non sit respectu eiusdem: propterea committitur fallacia conse-

quentis. Ad 6. si res ita se haberet, idem quoque inconueni- 6.

ens sequeretur, siue inueniretur in eo quidem modo, quo corpus Christi, nunc sursum, nunc deorsum [illegible] situ [illegible] inuenitur quod profecto idem est, ac si eadem res mouer[illegible]tur localiter sursum, & deorsum. simile quoque iudicium haberi potest, de eiusdem rationis mutationibus, quando mirum, eadem dispositione sub diuersis hostiis poneretur. Quare, sicut virtute diuina, ad plura vbi, corpus Christi sacramentaliter inuenitur, ita etiam, eadem virtute, idem corpus, ad plura loca circumscriptiua mouebitur. Ad *confir.* eadem manet difficultas: nam sicut idem alimentum, si in pluribus esset locis, à diuersis posset animalibus sumi [illegible] in locis existentibus, ita plane in vno loco existens [illegible] bus inibi existentibus diximus enim in eodem [illegible] corpora inueniri. Rem igitur intelligendam esse [illegible] vt ante dictum est, est enim admodum obscura, & humano intellectui incognita.

C A P. IV.

Cui conueniat esse in loco.

POsteaquam audiuimus quid sit locus, & quomodo se habeat ad locata, operæpretium erit [illegible] *Quibus conueniat esse in loco.* bus conueniat esse in loco, & quom[illegible] per se, aliqua vero per accidens fiorentia loco. [illegible] quo quidem abunde disputat philosophus: *Cui corpori,* inquit, *4. Phys. 43* *inest aliquod corpus ext[illegible] continens ipsum, hoc in loco est cui vero non, minime.* Aqua secundum totum quodammodo est mobilis secundum quod est totum, non transmutatur [illegible] locum: alio modo mouetur circulariter. corpora [illegible] in loco sunt, quæ [illegible] corpus [illegible] a se habent, non sic v[illegible] [illegible] atque [illegible] non [illegible] in loco hoc autem manife- *Quomodo [illegible] cælum.* ste [illegible] nam loco [illegible] corpo[illegible] continentis sed quomo[illegible] cælum locali motu mouetur, si loco [illegible]

Mouen-

De loco Dei.

Mouentur partes, non totum, locum enim simul non mutat, sed secundum partes tantum. Itaque, vniuersum, quatenus est vniuersum, nō est in loco, sed ipse est locus omniū; quatenus vero per partes mouetur, & per partes etiā est in loco. Ex quo perspicuum est, alia esse in loco, per se, alia vero per accidens: per se quidem, quæ extrorsus habens corpus, quo plane modo, vniuersum non est in loco, cum externum non habeat corpus, à quo contineatur. Potest autem dici esse in loco, ratione partium, quarum altera alteri inhæreat, atque sub altera contineatur. Alia sunt in loco per accidens, sicuti anima, & cœlum: anima quidem, quia est in corpore, quod per se est in loco: cœlum vero, hoc est, vniuersum, quod est in loco per accidens, quia est in partibus, quarum vna, aliam per se locat; omnes namque partes quodammodo sunt in loco: circumquaque enim, alia aliam continet. sicut enim anima est totum corporis; ita vniuersum est totum partium: quare, vt anima, ratione corporis, est per accidens in locu, ita etiam & vniuersum. Itaque, vniuersum alicubi non est; quod enim alicubi est, & ipsum est aliquid & insuper aliquid aliud extra se habere oportet, in quo sit, & à quo contineatur. at, extra totum vniuersum, nihil est omnino: vniuersum ergo vt iam diximus, in loco proprie esse nequaquam potest. Quocirca cœlum omnia mortalia corpora continet, in quo, veluti in loco communi, omnia mortalia sunt. Extra autem cœlum, nullum est mortale; omne enim corpus, aut continet, aut continetur: cœlum autem non continetur, sed continet: cœlum ergo est locus omnium, & id quidem cœli vltimus finis quiescens, quo mortale, sine mobile corpus tangit: quiescit autem ille finis non simpliciter, sed à motu, quo mortale corpus mouetur. Quapropter & terra in aqua est, hæc autem in aere, hic vero in æthere, æther vero in cœlo: cœlum autem non amplius in alio est. Ex his autem pates, locum non augeri, neque puncti locum esse, neque duo corpora in eodem loco; quia non necesse est, ipsum locum esse corporis interuallum: nam corpus quoduis locatum, siue ignis, siue aer, siue quoduis intra locum est: non autem tale corpus locatum est intra corporis spatium per penetrationem, est enim alicubi locus, non autem in loco, sed vt finis in eo, quod est finitum; non enim est in loco omne quod est, sed mobile corpus. Quomodo igitur, quædam sint in loco, & quidem per se, alia vero per accidens, dixi. Dicam posthac quomodo vnumquodque in suo loco naturaliter maneat. Sane, manet suapte natura vnumquodque in proprio loco, quia est quodammodo pars illius, pars, inquam, diuisibilis ad totum. Quod autem locatum se habeat, vt pars, idem perspicuum
1. esse potest, quod sit illo minus, atq; similare. Locatum præ-
2. terea, est veluti materia: corpus vero, vt forma. At materia est pars formæ, atque illi cognata; aer namque, & aqua ita sese habent adinuicem; vt aqua materia aeris sit, aer vero vt forma, siue actus. aqua namque potestate est aer, & aer a-
3. lio modo, potentia est aqua. Amplius, res mouetur ad proprium locum; quia vltimum corporis continentis, conuenit cum vltimo rei motæ, saltem in altera qualitate. Aqua igitur potentia est aer, atque ad ipsum, veluti pars ad totum se habet. vnde & his tactus inest, copulatio, cum vtraque vnum fiunt. Res certe quamprimum sunt continuæ, tam primum cessant agere, & pati, atque cum sunt tangentes, & discontinuæ, agere possunt & pati. Vt igitur, vnum elementum, alterum locet, duo sunt necessaria. alterum, vt sit locato affine alterum, vt sit natura antecedens, locatum vero, natura immediate consequens. sic ignis locat aerem, & non econuerso. hinc ignis non locat terram, licet sit illi in altera qualitate affinis. Causa autem quietis, vnius elementi in altero est, quia vnum est pars alterius, locatum pars continentis, sola diuisione differens. Locatum igitur est pars, scilicet perfectionalis, quæ naturaliter quiescit in suo toto, maxime, cum in illo sit sua perfectio, ex quiete consequens.

Per se in loco. *Per accidens.* *Anima per accidens est in loco.* *Cœlum est locus omnium.* *Puncti locus.* *Vnumquodque naturaliter manet in suo loco.* *Elementorum locatio.* *Causa quietis.*

QVÆSTIONIS TERTIAE
CAP. I.
Locus Dei.

QVibus in loco esse, & per se quidem atque per accidens, ex philosophi sententia, percepisse lectorem arbitror: verum ne dictorum breuitatem excusare valeat, de singulis quibusque, paululum copiosius, distinctiusque disputare conabor. Et inprimis, quomodo Deus sit in loco, cum secundum philosophos, tum etiam secundum Theologos. Mercurius in Asclepio: *Deus est supra verticem summi cœli, consistens vbiq; est, omniaq; circumspicit. sic est enim vltra cœlum locus sine stellis, ab omnibus rebus corporeis alienus talem locum obtinet Deus.* Primo cœli tex. com. 22. cœlum Dei locum esse, ex omnium propemodum legum consensu, philos. præclarissime docet. *Omnes* inquit, *qui Deos esse arbitrantur, tam barbari, quam Græci, ipsum supremum locum, Deo attribuunt: vt videlicet immortale, ad immortale sit accommodatum, quippe cum alio modo sit impossibile: si igitur est aliquid diuinum, quemadmodum est, cœlum colit, illiusque sedes reputatur.* Est autem Deus in cœlo, non sicut corpus est in loco per circumscriptionem: neque vt aqua est in vase per æqualitatem sed potius per manifestissima sua operationis insignia: inibi enim magis elucet sua diuinitatis, bonitas atque potentia. Et tex. comm. 100. *Quocirca ait, ea, quæ illic sunt, nec apta sunt esse in loco, neque tempus ipsum facit senescere, neque vlla est eorum est vlla mutatio, quæ super vltima sunt constituta lationē; ipsum tamen esse, atq; viuere, aliis quidem clarius, aliis vero obscurius communicatum est*: in conuexo namque primæ sphæræ, siue in primo orbe, propter velociorem motum inibi existentem Deum esse, eo quidem modo, sicut dixi, philosophus arbitratur. Et id quidē 8 *phys. com.* 84. ab eo præclare describitur. *Aut, inquit, in medio, aut in circumferentia illud sit, necesse est; ea enim, quæ propinqua sunt mouenti, celerius mouentur. talis autem est vniuersi motus, illic igitur est ipsum mouens.* Itaque Deus, quatenus est primus motor, & à quo est omnis motus, in eo loco esse dicitur, vbi maior motus conspicitur, nempe in prima circumferentia: at vero, quatenus est centrum omnium, atque quies, in medio esse, secundum Platonis sententiam, dicitur; in medio enim est quies maior, fortior, atque diuturnior: *Anima mundi*, id est, Deus, *in medio cœli habitat*, vt scribitur in *Timæo*. Sane, duo sunt vniuersi orbis principia, centrum videlicet, principium ex quo, & circumferentia, qui est finis, siue principium ad quem. Quare, aut in medio, aut in circumferentia, principium primum, præclarissimi illi philosophorum principes esse putauerunt. Profecto, ibidem agens versari dicimus; vbi eius actionem clarius conspicimus. sed primam, atque præcipuam primi actionem motoris, motum esse, arbitrati sunt, qui certe motus in vltimæ sphæræ circumferentia latissime patet. illam ergo rati sunt sedem primi esse mouentis; in prima namque circumferentia, est tum validior, tum vniformior motus. Quamobrem ad id statuendum, tribus rationibus nititur comm. *Actio,* inquit, *primi motoris. & hæc in circumferentia vltima, maxime apparet.* postremo, de hoc communis est omnium sententia: verumtamen idem primus motor, diuerso tamen respectu, vniuersum, & quiescere, & moueri facit: quiescere, inquam, earum priuatione causarum, quibus motu recto moueretur: moueri vero, ob formam sibi tributam. *Sed dicis*, primam sphæram, quam Dei locum appellas, cæteris tardius moueri animaduertimus, & ita proximos sibi planetarum orbes: quomodo dictum est à philosopho, celerius moueri, quæ primo sunt proximiora mouenti? *Respondet* Auerr. hoc intelligendum esse de motu diurno, quem 24. horarum spatio, absoluit. Sed *argues*, si ita res se haberet, essent vtique duo primi orbis motores: alter scilicet motus diurnus: alter vero motus retrogradus siue contrarius, vt ita dicam. at, tunc alter illorum, nempe à quo motus diurnus dirigitur, esset in circumferentia primi mobilis: alter vero, à quo motus contrarius producitur, in cœlo lunæ consisteret. *Dico*, motum retrogradum primi mobilis, ac motum superiorum planetarum, inferiorum motibus, citius absolui, quo ad motum spectat, non autem quoad circulationem, idque propter vastam, & quodammodo immensam illarum molem sphærarum atq; magnitudinem. Et reuera, maius corpus, maiori pollet virtute motrice: & quo proximius est summo, eo magis est tale. & in mouendo orbe, & in cæteris perfectionibus exhibendis. *Deus* primus motor non est corporeus: proinde in loco esse non potest: quomodo ergo mobilia mouenda, celerius mouebuntur, propter propinquitatem, quam ad primum dicuntur habere motorem? Ad hæc *respondet* Auerr. appropinquationem illam intelligendam esse, secundum esse, hoc est, secundum operationem seu actum primum, siue secundum, non autem secundum locum: motor enim atque motus, quo primo vicinior extiterit, eo perfectior, atque velocior iudicatur: nam cuius operatio est præstantior; & eius quoque substantia similiter se habebit. vnde 2. *cœl. comm.* 58. *Quod igitur, inquit, magis propinquum est primo orbe, magis desiderium habet Dei & amandi, & obseruandi: quoniam propinquitas in loco illic, est similis propinquitati essentiarum adinuicem, quæ est propinquitas in scientia & in intellectu rationali. quanto enim magis intellectus primus motor est fortior, tanto magis desiderium erit perfectius. & quanto magis desiderium est fortius, tanto motus erit velo-*

De loco Dei. *Quomodo Deus sit in cœlo.* *In circumferentia.* *Plato dicit Deum esse in medio cœli.* *8. phys. 84.* *Quomodo primi orbis citius moueantur.*

De loco Dei. *Enn. 6. lib. 9. c. 6.*

cior patet: ergo quomodo primus motus est velocissimus. Plotin. in hanc materiam multa pulchra descripsit, *Locus*, inquit, *illi est nullus, nullo enim indiget fundamento, quasi se sustinere non possit.* Sane, quod quærit locum, proculdubio est egenum. Deus vero nullius indiget: locus igitur illi non est tribuendus, sicuti cæteris tribuitur creaturis. Quamobrem *lib. 8. eiusdem Enn. ca. 16. ait, Deum esse vbique, & nusquam esse, vbique plane, quia nulli loco deest: nusquam, quia nullo loco includitur. ipse namque supremus existens, subdita habet omnia, quæ ad ipsum sufficiunt: ipse intra se æque per totum, quasi perfertur, seipsum amans puram lucem, hoc ipsum quod amat, existens; siquidem actus est permanens, & quod sibi amabilissimum est, velut intellectus existit. Intellectus autem ipsius est opificium, quapropter opificium ipse est. Reuera, si ex eo maxime est, quoniam quasi sibi innititur, & quasi respicit ad seipsum, ipsumque velut esse sibi, est respicere ad seipsum, nimirum quasi efficit seipsum. Non igitur est vt contingit, sed vt ipse vult neque voluntas ibi temeraria est, & vana; optima enim voluntas, temere atque fortuita esse non potest: Deus igitur sibimet exhibet subsistentiam, quia est hoc ipsum quod existit, nempe actus ad seipsum. Quare si eius actio facta non est, sed semper existit, quasi vigilantia quadam, nec aliud ibi vigilans est, aliud vigilantia, quæ quidem superintelligentia quadam est semper vigens, profecto sic est, sicut & vigilauit. Non ergo sicut contigit, sed vt ipse voluit; sic Deus existit.* Mirabilia profecto sunt hæc Plotini verba, quibus diuinæ maiestatis natura, tam breuiter atque acute, præclareque describitur, de qua in primo atque in secundo Pymandri abunde locuti sumus. Deus certe, est sua actio atque suum esse ex seipso & in seipsu, & nihil extra seipsum, sed omnia ab ipso & sine ipso nil: per seipsum ergo, & in seipso subsistit. Proinde *Deus*, inquit, *ita positus est alicubi, vt etiam non destituat alia, sed vbicunque est quod possit attingere, ipse Deus est præsens, solum non potenti non adest.* Et *lib. 8. enn. 6. cap. 10. Non licet dicere, Deum, priusquam fieret, extitisse; quandoquidem non erat antequam fieret, sed iam totus erat agendo, quippe cuius actus sit prorsus liber atque ita à seipso existit: nam si in suo esse seruaretur ab alio: non ipse primus ex seipso prorsus existeret, quod est erroneum: Deus igitur est actus liber, atque æternus, libenter in seipso existes. Quid enim est ipsius, quod non sit ipse? Quidnam est ibi, quod non agat ipse? Quod si in eo foret, non opus eiusdem haudquaquam vel esset pure liber, vel omnia potens.* Itaque, quis sit locus Dei, hæc ex diuina Plotini philosophia, colligere tentauimus. Diuus quoque Aug. *Deo*, inquit, *nullus est latus aut angustus locus, quia non minus in angusto quam in latu totus est. Per mundi partes, partibus suis, non est ipse diffusus, omnibus quæ fecit operibus adest ineffabiliter vbique totus, & implet, & continet: Cælum*, inquit Ieremias, *& terram ego impleo. Sane, neque in iis quæ diuiduntur, ipse diuiditur: neque in iis quæ mutantur, ipse mutatur, alioqui in rebus mutabilibus ordo quidam consistit ac dispositionis eius incommutabilis nequaquam permaneret.* Et epist. 57. ad Dardanum, *Fatendum est*, inquit, *vbique Deum esse per diuinitatis præsentiam, sed non vbique per habitationis gratiam: propter hanc autem habitationis gratiam dicimus: Pater noster, qui es in cælis: vt templum eius, potius in oratione commemoremus, quod & nos ipsi esse debemus: & in quantum sumus, in tantum ad eius societatem, & adoptionis familiam pertinemus. Si enim populus Dei nondum factus æqualis angelis eius, adhuc in ista peregrinatione dicitur templum eius; quanto magis est templum eius in cælo, vbi est populus angelorum, quibus aggregandi, & congregandi sumus.* Verum ergo dictum est a Propheta: *Dominus in templo sancto suo: Dominus in cælo sedes eius; nam templum Dei nos sumus*, iuxta Apostolum. *Si quis autem templum Dei violauerit, disperdet illum Deus. Anima iusti*, ait sapiens, *sedes est sapientiæ.* Et Apo. *Domus Dei nos sumus.* Locus igitur Dei est anima iusta. Vnde Sermone 2. *Domini in monte, sicut dictum est. Terra es & in terram ibis: sic cælum, iustus è contrario dici potest: propterea in oratione dominica petimus: Pater noster qui es in cælis.* Dicis, quomodo Deus est vbique totus, quando in aliis est amplius, in aliis minus? Sane, ideo vbique est totus, quia nulli parti rerum absens est: ideo totus, quia non parti rerum partem suam præsentem præbet: & alteri parti, alteram partem, æquales æqualibus, minori vero minorem, sed cuilibet parti totus pariter adest. hique ab eo longe esse dicuntur, qui peccando dissimillimi facti sunt: & hi ei propinquare, qui eius similitudinem pie viuendo recipiunt. Itaque, Deus vbique est, quia nusquam est absens: in seipso autem totus, quia non continetur ab eis, quibus est præsens, tanquam sine eis esse non posit: Neque enim ad habitandum diuidit se per hominum corda, seu corpora; sicut lux ista per aditus, & per fenestras domorum, sed potius sicut sonus, quem surdus non capit, surdaster non totum, acutus autem percipit: vnde tanto magis alius alio capit; quanto est acutioris, & tanto minus, quanto est obtusioris auditus, cum ille non varie minusque insonet, sed in eo loco in quo sunt, omnibus æqualiter præsto est.

Deus est vbique & nusquam. — *Deus est quod amat.* — *Voluntas Dei non est vana.* — *Deus semper vigilat.* — *Enn. 6. lib. 9. c. 7. Deus est in seipso & à seipso.* — *Deus est actus liber.* — *Lib. de fide ad cor. c. 3.* — *Ierem. 23.* — *Deus est vbique.* — *Nos sumus locus Dei.* — *Psal.* — *1. Cor. 3.* — *Heb. 3.* — *Gen. 3.* — *Vbiq. totus.* — *Quomodo inhabitat.*

CAP. II.

De loco Dei.

Locus Dei secundum scripturas.

Inter diuinarum oracula scripturarum, quæ de Dei loco, seu habitatione, locuta sunt, Dauid, & numerositate oraculorum, & claritate eorundem, omnibus propemodum antecellit: nam Deum vbique esse Ps. 138. mirifice depingit. *Si ascendero in cælum tu illic es*, inquit, *& si descendero in infernum, ades.* q. d. Tu es vbique, tuumque aspectum effugere non valeo. Etsi assumptis pennis, mane primo quoque tempore, vt longius procedere die tota valeam, & extrema orbis attigero, eris certe in his extremis mundi locis incognitis, ac cæteris terrarum partibus. Quod si sumpsero pennas auroræ, dat auroræ pennas, quibus nihil sit velocius; ista enim alis aurora repente ab ortu deuolat ad occasum, vnoque momento vsque ad vltimum Oceanum excurrit. Nam cum dies terris irradiare cœpit, quæ aurora dicitur, breuissimo temporis interuallo omnia lustrantur. Pennæ igitur auroræ, est velocissimus auroræ per omnem mundum decursus. Si igitur hac sim præditus, inquit, velocitate, fugiens conspectum tuum; nihil tamen profecero. Etenim, tantum abest, vt te effugiam, vt illuc manus tua deducat me, & teneat me dextera tua. Ex hoc autem Dauid oraculo, Deum esse vbique, clarissime patet. Ab eodem tamen Propheta, præcipuus quidam locus Deo tribuitur, in quo Deum esse, per quandam suæ maiestatis operationem, dicere soliti sumus: vnde & ecclesiam Dei, locum Dei appellamus, qui profecto multis nominibus appellatur. vocatur enim locus pascuæ: *In loco pascuæ ibi me collocauit*, id est, in ecclesia, quæ est cæteris omnibus, sancti spiritus charismatibus pinguior, mons incaseatus, mons pinguis. *Psal. 25.* appellatur locus habitationis gloriæ domini: *Domine*, ait, *dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ. Locus*, inquit August. *gloriæ, in quo Deus glorificatur maxime. Psal. 67.* vocatur locus sanctus: *Deus in loco sancto suo, qui habitare facit vnius moris in domo.* Cum *ille vbique sit totus*, ait August. *& nullis enim contineat corporalium spatiorum locis, quomodo in loco erit, subdit, locus eius est, vbi est vnanimitas animorum.* hic est locus sanctus, in quo habitat Deus. Propterea *Psal. 75.* nominat locum pacis: *in pace factus est locus eius.* Profecto si est Deus pacis, locus quoque pacificus sit necesse est: locus enim, & locatum sunt proportionabilia. *Psal. 70.* vocatur locus munitus. *Esto*, inquit, *mihi in Deum protectorem, & in locum munitum.* Nos sane sumus locus Dei, quatenus suam in nobis testatam esse vult bonitatis magnificentiam, & habitando, & tuendo, & magnificando. Deus vero est locus noster, quatenus est quies, & centrum nostrum est. *Qui prima erat metus fuga, factus est locus refugii, locus munitus. Quid metuimus, cum ad illum locum confugerimus? dic mihi quos aduersarios formidabis? Psal. 30.* nominatur locus spatiosus. *Et statuisti in loco spatioso pedes meos* locus plane charitatis latitudine dilatatus, quem tribulationum multitudo, insidiarum acerbitas, angustum facere non valet. Quam ob rem *Psal. 118.* ait, *Et ambulabam in latitudine: Mens polluta*, inquit Hilarius, *hospitio Deum non recipit; spatiosum enim domicilium inconceptibili Deo opus est: & idcirco in amplitudine propheta ambulat, quia in se loquentis habitatio est. Peccatis coarctatur in nobis animi amplitudo, ac difficilia omnia, & angusta sunt, cum diuini verbi habitatione sumus indigni: Latam ambulat*, inquit Arnobius, *quem affectus non ligat carnis: spatiatur quem rerum sarcina non coarctans.* vnde Ambrosius: *Sapiens in cordis sui ambulat innocentia, & de eius fonte superfluunt aquæ super eius plateas, qui mentem non intra corporalia & terrena concludit, sed dirigit ad cælestia, vt conuersatio eius sit in cælo.* August. *Ambulabo in latitudine, id est, in charitate, quæ diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis.* hanc cordis latitudinem sentiebat Apostolus scribens ad Cor. *Cor nostrum dilatatum est ò Corinthii, non angustiamini in nobis, sed dilatamini & vos.* Sic etiam Dauid in eodem Psal. profitetur: *Viam mandatorum cucurri, cum dilatasti cor meum: Cor*, inquit Hilarius, *dilatatur, quod per fidem capax doctrinæ Dei panditur, in quo sacramentum patris & filii residet, in quo capaci habitatione, spiritus sanctus dilatatur; de credentibus enim dicit Apostolus ad Cor. Vos enim estis templum Dei viui;* sicut dicit Deus. *Quoniam inhabitabo in illis, & ero illorum Deus: & ipsi erunt mihi populus.* Quam magnus & spatiosus est locus, per quem ambulat Deus: *O Israel*, inquit Propheta, *quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius*: magnus vtique & immensus propter latitudinem charitatis. propterea *3. Regum cap. 4.* scribitur, Deum dedisse Salomoni latitudinem cordis, quasi arenam, quæ est in littore maris. *Cordis autem dilatatio* ait August. *iustitiæ est delectatio, hoc munus est Dei, vt in præceptis eius non timore pœnæ angustemur, sed dilectione, & dilatatione iustitiæ dilatemur.* Locus igitur Dei est spatiosus, quia est

Psal. 138. — *Pennæ auroræ.* — *Ps. 22.* — *Locus pascuæ.* — *Locus gloriæ.* — *Locus sanctus.* — *Locus pacis.* — *Locus munitus.* — *August.* — *Locus spatiosus.* — *2. Cor. 6.* — *2. Cor. 6.* — *Leuit. 26.* — *Bar. 3.*

De loco Dei. est locus charitatis, quod est latum mandatum nimis. In *Psal.* 102. locus dominationis nuncupatur: *Benedicite*, inquit, *dominũ omnia opera eius, in omni loco dominationis eius*: *Locus dominationis.* locus ergo Dei est, cui ipse dominatur, in quo benedicitur & magnificatur. *Ne ergo dixeris* (inquit August.) *non possum benedicere dominum in oriente, quia ad occidentem profectus est, quia vbique est, vt vbique benedicatur: & vndique est, vt illi vndique iubiletur. sic autem vndique benedicitur, vt vbique bene viuatur.* Moyses *Exod.* 3. terram sanctam appellat: *Solue calciamenta pedum tuorum, locus enim in quo stas, terra sancta est.* *Terra sancta. Hom. 5. in Iosue.* Locus sanctus appellatur (inquit Origenes) *propter præsentiam domini, qui locum sanctificauerat: sic etiam nos per domini præsentiam, locus eius efficimur, si soluerimus à pedibus animæ nostræ, si quid in eis vinculi mortalis annexum est. Isti sunt pedes, quos lauat Iesus, quos nisi lauerit non habebimus partem cum eo.* Et *homel. vnica super lib. Reg. Priusquam templum*, ait, *ædificaretur in Ierusalem, domino sacrificia offerebantur in Silo, quod interpretatur calciamenti resolutio, siue auulsio.* *Silo.* Et quidem recte; locus enim in quo peccata purgantur, auulsio dicitur, quia inibi auellitur cor lapideum, & inseritur cor carneum: vel discalciatio, quia cum domini locus efficimur, mortalitatem deponimus. *Calciamenta Moysis.* Habebat Moyses calciamenta de pellibus mortuis, & erat veluti quadam mortalitate constrictus. cum vero cœpit proficere ad virtutem, & ascendere montem Dei, atque ibi immortalibus ministrare mysteriis; tunc dicitur ad eum, vt indicium mortalitatis abiiceret, quæ in calciamentis pelliceis designantur. *Calciamenta Apost.* Iubetur Apostolis, vt sine calciamentis incederent, quatenus ipsorum pedes, qui currebant ad pacem nuntiandam, omni carerent mortalitatis indicio. Itaque, ei sunt mortalitatis calciamenta deponenda, qui locus Dei effici cupit. Dei locus à Iob solicite quæritur, nec inuentu facilem esse fatetur: *Iob. 28.* *Qui*, inquit, *est locus intelligentiæ, non inuenitur in terra suauiter viuentium*, hoc est: *Eorum* inquit Hieronymus, *qui nullo iugo disciplinæ tenentur. Abyssus dicit non est in me*, id est, infernus: *Et mare*, id est, mundus, *loquitur, non est mecum. non dabitur aurum obrizum pro ea non appendetur argentum pro ea*; hoc est, *nulli terreno est pretio conferenda. non confertur tinctis Indiæ coloribus, nec lapidi Sardonico, vel Saphyro.* Ecce timor domini, ipsa est sapientia, & recedere à malo, intelligentia. Locus ergo sapientiæ, est anima iusta, cui inest timor domini sanctus, manens in seculum seculi: sine quo nulla vera potest esse iustitia. Et reuera, vt dicitur in Prouerbiis; *Prouer. 6.* *Anima iusti, ipsa est sedes sapientiæ.* Isaias autem cap. vlt. *Cælum mihi sedes est* id est, anima iusti, quæ cœlo comparatur, ob vitæ quidem eminentiam, Et Ieremiæ; *Ierem. 23.* *Cælum & terram ego impleo, dicit dominus*, hoc est, animum & corpus: propterea oramus, vt Dei voluntas fiat in cœlo & in terra, hoc est, vt & corpori & animæ dominetur, quia totum hominem vult sibi locum esse, qui totum hominem assumpsit, & totum sanaturus venerat, denique qui totum hominem sanauit in sabbato. Nos sumus ergo locus Dei, & templum altissimi. Vnde Basilius Magnus sic loquitur: *Epist. ad Greg.* *Dei*, inquit, *habitatio est, insidentem in tui Deum, memoria complecti; hac namque ratione templum Dei efficimur, quando nec terrenis curis perpetuus tenor memoriæ interpellatur, nec improuisis perturbationibus intellectus tumultuatur. si ergo nos præsentia Dei iam dignos reddiderimus, præsentem Deum habebimus: Inuocantes enim se, Deus sequitur*, inquit Chrysostomus, *& trahit, & non repugnat: sanctos diligit, flagitiosos fugit.* *Ser. 8. de ref.* *Is igitur Deum habitatorem non habet, qui dominum abesse compellit.* *Quod sit vbique.* Locus ergo Dei præcipuus, sunt spiritus sanctorum, mentes purgatissimæ, tametsi vbique sit per suæ potentiæ virtutem, maiestatis immensitatem præsentiæ intelligentiam. Sane, cuiuscunque rei limitatio, imperfectionem sonat, quemadmodum & ipsa finitas, vt ita dicam. Quare, si Deus non esset vbique, creaturæ esset comparandus, quæ locorum conditionibus subiacet. Profecto, si omnia tempora, loca, atque creaturas Deus producit & continet. cuilibet ergo illorum Deum adesse necesse est; alioqui in nihilum, vnde venerant redirent o-

8. mnia, proprio conditore & conseruatore destituta. Amplius, Deus est immutabilis (sicut dictum est in primo Pymandri) igitur est vbique, aliter alicui esset mutabilitati obnoxius; de loco ad locum enim moueretur: operatione saltem, siue aliquo contactu, vbi prius non erat, quod plane Deo conuenire non potest, cœlum & terram implenti. Reuera, quamuis, quosdam nouos in creaturas Deus producat contactus; adest tamen prius, etiam sine illorum ostensione: & id quidem aliis non conuenit creaturis, quæ vbique adesse non possunt. Deus igitur est vbique totus, *cuius*

3. *sedes cœlum est: terra autem scabellum pedum suorum.* Isa. 66. *Qui*

Isa. 66. 40 *cœlum metitur palmo, & terram pugillo* concludit. 40. Isa. quia nimirum ipse est interior, & exterior, ipse inferior & superior: regendo superior, portando inferior, replendo interior, circumdando exterior. Sic autem est intus, vt portet; sic vero circumdat vt penetret: sic præsidet, vt portet: sic portat vt præsideat. Et cum tam magnus sit, & immensus; tamen præsepis angustias non horruit, sed in angusto nasci voluit præsepio, vt latitudo nos exciperet cœli: cui est honor & gloria in secula seculorum. *De loco primæ sph.*

CAP. III.

An prima sphæra sit in loco.

Congruum erat huic proposito, vt de loco angelorum loqueremur; verum quia *in secundo Pymandri*, de hoc disputauimus, iterum disputandum nobis non opus esse arbitrati sumus. *Locus vltimæ sphæræ.* Quam ob rem ad locum vltimæ sphæræ inquirendum, non temere transiuimus. Diximus paulo ante quibus conueniat in loco esse: rursus de his exactius atque diligentius erit disputandum: & inprimis an vltima sphæra sit in loco. Ad hoc autem sic *Themistium* respondisse, didicimus, nempe primam sphæram esse in loco per partes quas continet; accipit enim primam sphæram simul cum cæteris, ex quibus omnibus vnus orbis efficitur. *4. phys. 43.* cum autem aliæ sphæræ sint in loco, vtpote quæ ambiente sphæra contineantur, vltima vero ambientem orbem non habeat; recte ob sphæras sub se contentas, vltima in loco esse dicitur: quemadmodum etiam respectu partium ipsum vniuersum in loco esse affirmamus. Sane, vltimæ sphæræ locus, est sphæra Saturni, idque secundum partes concauas: ita vt conuexum Saturni octauæ sphæræ concaui locus esse dicatur. *Locus vltimæ sphæræ.* Reuera, corpori moto aliquis est locus tribuendus, qui plane his corporibus, quæ motu recto aguntur, facile tribui potest: nam secundum se totam primo relicto, nouum occupant locum. His vero, quæ sphærico motu agitantur, non æque facile, quandoquidem secundum se tota, locum non mutent, imo propter polorum immobilitatem, ac centri etiam, eundem semper locum obtinent. Quare, ratione partium sibi inuicem succedentium locum mutare videntur: sufficit ergo vltimæ sphæræ, si hoc modo in loco esse dicatur. *Argumenta contraria.* Obuiant nonnulli, Comm. maxime huic Themistii sententiæ: Si, inquiunt, prima siue 1.
vltima sphæra est in loco per partes intrinsecas. ergo potentia tantum & non actu erit in loco, quod est absurdum; actu enim mouetur secundum locum: ergo actu erit in loco; Consequentia valet, cum partes continui, actu existentes in continuo, non sint actu in loco *4. phys. com. 44.* sed partes quantitatiuæ, quæ vltimæ sphæræ insident, sunt huiusmodi: igitur potentia, non autem actu erunt in loco. Am- 2.
plius, totum non est aliud, quam omnes partes. Quare, si vltima sphæra mouetur secundum partes omnes igitur secundum totum. Suffragatur nobis phil. asserens totam *Lib. 6. t. 76* sphæram, etsi non secundum subiectum; secundum formam tamen loci mutationem suscipere, partes vero secundum vtrumque: vltima ergo sphæra, non solum secundum partes; verumetiam secundum seipsam totam mutat locum, & per consequens est in loco. Item, si vltima sphæra 3.
secundum philosophum, est in loco per partes intrinsecas, quatenus circa septimam mouetur, septima quoque erit locus octauæ, atque ita incideremus in errorem Auenpac. Sane, si octaua est in loco per septimam, cum septima ab octaua contineatur, illius locus esse non potest; locus enim continet, & non continetur à locato. *Resp.* ad argumenta: & ad primum quidem dico, illam consequentiam valere in his, *Soluuntur argumenta.* quæ motu recto mouentur. nam cum primum locum deserant, & nouum subintrent; actu in vtraque sint, necesse est. cum autem hæc in motum sphæricum non cadant; nec etiam illa necessario sunt requirenda. Partes ergo vltimæ in loco esse possunt potentia & non actu, atque ita vltima sphæra per partes suas intrinsecas, hoc est, per stellas primo in mobili affixas, quæ circa inferioris corporis conuexum mouentur, in loco esse dicitur. *Dices*, frustra est illa potentia, quæ nunquam in actum reducitur, cuiusmodi est vltimæ sphæræ partium: nunquam enim actu ab inuicem separantur, atque ita illorum potentia, nunquam actum aliquem sortietur. Sane, si impossibile est huiusmodi partibus esse in loco: nulla plane est illis tribuenda potentia: potentia namque cum impossibili non constat. si vero possibile, aliquod contingeret absurdum, imo impossibile, nempe partes vltimæ sphæræ actu diuidi à toto, quod plane illi corpori congruere non potest: ergo quod prius. *Dico.* huiusmodi obiectionem contra phil. etiam militare, asserentem partes continui esse in loco in potentia. *4. phys. 4.* Et cum dicitur: actu nunquam diuidentur. Approbo, idque quatenus illius sunt corporis partes, cui ob suæ incorruptibilitatem naturæ, diuisio talium tribui non potest: non autem quatenus sunt corporis absolute considerati. *Qua potentia dicitur frustra.* Etenim corpus, vt corpus diuisioni sub-

De loco primæ sphæræ.

iacet, eiusque partes ab inuicem diuidi possunt. Dicis, illam potentiam esse otiosam, quæ nnn perducitur ad actum. verum quidem esset, quando nullo modo impedita, in actum exire non posset. At partes vltimi orbis diuidi abinuicem, & locari actu non possunt, quia talis corporis, non autem, quia talis continui partes esse dicuntur. Profecto, si vltimi orbis materia, rei plane corruptibilis forma vestiretur; illius partes actu vtique diuidi possent, sicut & cæterorum partes elementorum. Illarum ergo partium otiosa non est appellanda potentia. Sane, in quantum sunt partes diuidi possunt, nec inde vllum nascitur impossibile; nam omne corpus, quatenus est corpus, diuisioni subiicitur, eiusque partes similiter. Ex parte ergo ipsorum nulla
2. sequitur absurditas. Ad 2. Quamuis tum corpus motum motu recto mutet locum, tum etiam motum motu sphærico, non tamen eodem modo: illud enim secundum se atque secundum omnes ipsius partes priori loco relicto, nouum locum sortitur: istud vero secundum partes tantum, idque secundum formam, non autem secundum subiectum. Itaque Themistii sententia sic est intelligenda sphæram vltimam
3. secundum totũ, non mnueri, asserentis. Ad 3. Duplex Auenp. error describitur, pariter & reprehenditur à Commentatore 43. Dicebat enim, primam sphæram per se, atque essentialiter in loco esse: deinde secundum se totam locari circa septimam: postremo omnes partes ipsius concauas, septimæ conuexas tangere. Arguit Commentator contra primum

Auenpa. triplex error.

1. hoc modo: Omne locatum essentialiter & per se habet continens exterius; huiusmodi namque proprie congruit loci diffinito. sed vltima sphæta, vt patet, non habet continens
2. exterius: non ergo est in loco essentialiter. Aduersus secundum sic: locus est æqualis locato. sed octaua sphæra non est æqualis septimæ secundum conuexum, sed tantum secundum concauum: igitur per se, circa septimam, secundum se totam, octaua sphæra nequaquam lotatur. Quoad tertium, Comm. ab Auenp. non dissentit: Ad *confir. neg.* similitudo; nõ enim eodem modo septima est ab octaua extrinseca, sicut centrum: nam illa æqualis est octauæ secundum extensionem, non autem centrum, propterea nun est simile. Si quis ergo Themistii opinioοem sequi voluerit, hãc teneat viam defendendi. Cæterum explosis exclusisque aliurum sententiis, suam inserit Commentator, asserens vltimam sphæram esse in loco, quia mouetur localiter: omne siquidem tale, supponit esse in loco. Quoniam autem ab aliquo continente non concluditur per se in loco esse non potest. Est ergo in loco per accidens; quia nimirum per centrum: siquidem fixionem, atque immobilitatem, secundum subiectum à centro accipit. Sane non magis vno quam altero tempore, cẽtro proximior, siue remotior iudicatur; alioqui motu sphærico puro, ac simplici nequaquam moueretur: habet ergo locum à centro, a quo etiam immobilitatem habet. *Aduersus* autem huiusmodi Comm. sententiam, sic *arguere possumus*. Aliquid mouetur in loco per accidens, quia nimirum illud, in quo est mouetur: igitur aliquid est in loco per

Vltima sphæra habet locum à centro.

4. phys. 32. accidens, quia in eo continetur, quod est in loco per se: *Hæc enim* inquit Phil. *transmutant locum. quod in quo sunt, transmutantur.* At, velle dicere, aliquid esse in loco per accidens, quia nimirum aliquod, quod est omnino extrinsecum ab ipso, sit in loco per se, doctrinæ aduersatur phil. sed centrum est ab vltima sphęra extrinsecum omnino: igitur vltima sphæra non est in loco per accidens; quia centrum est in loco per se. *Solui potest* hæc quidem obiectio, hoc modo: si illud extrinsecum & subsistentia, & continentia esset ab vltima sphæra diuisum; tunc huiusmodi ratio locum haberet: centrum autem, etsi non subsistentia; contioentia tamen ab vltima sphæra non est separatum: cum ab vltima sphæra saltem mediate contineatur. Itaque, quamuis centrum ab vltima sphæra extrinserum sit; quoad motum tamen ad ipsum centrum habitudinem habet, vtpote fixionem, immobilitatemqoe ab ipso recipiens, atque ideo in loco per ipsum. *Dices*, locum rei contentæ esse receptaculum, contioet enim & non continetur. sed centrum continetur potius, quam continet vltimam sphæram: igitur vltimæ est sphæræ locatum magis, quam locus. Præterea, si vltimæ sphæræ, centrum locus appellatur, quia fixionem atque immobilitatem ab ipso recipiat, eadem facilitate cardines ostu eiusdem locus dici possunt, & anchora locus nauis. Ex quo patet remota continentia, loci rationem consistere noo posse. *Dici posset*, duplicem esse locum, per se scilicet, & per accidens: per se vero esse vltimum corporis continentis: per accidens autem quatenus est corpus, circa quod corpus sphæricum mouetur. Grauia ergo & læuia, quæ motu recto mouentur, per se in loco esse dicuntur: sphæræ vero contentæ in loco per accidens per se. sed vltima sphæra in loco per accidens, quia nimirum non habet extrinsecum mobile: vltima ergo sphæra non in centro, tanquam in loco per se ipsam ambiente, nec etiam in alio loco circumscriptiuo, centro mediante, sed potius penes quod, eius immobilitas cognoscitur. cum circa ipsum continuo & vniformi, agitetur motu, quæ plane sunt conditiones loci per accidens. Adde, quud vltima sphæra esse posiit in loco circumscriptiue: nam cum sit corpus finitum, ipsius non aduersatur naturæ, sub ambitu alterius contineri, tametsi de facto nnn contineatur, & proinde non sit in loco circumscriptiue, nec ipsa nec partes ipsius: denique, neque hoc modo localiter moueatur, quemadmodum Alexander Aphrodiseus sentire videtur; ait enim supremum orbem non esse in loco per se, aut per accidens, neque secundum totum, neque secundum partes, quia eo modo est io loco, quo plane modo mouetur. sed non mouetur secundum totum, quippe cum secundum totum, locum non mutet: neque secundum partes, cum actu à toto minime sint diuisæ. Prima ergo sphæra, hoc modo circumscriptiuo, tum secundum seipsam totam, tum etiam secundum ipsius partes, in loco esse non dicitur. Est autem in loco diffinitiue, ob illius præsentiam, quam ad eos habet, qui sub ipsa continentur orbes. Per centrum vero non est in loco circumscriptiue, aut diffinitiue, sed sicut iam diximus. Si quis hoc modo Auerrois sententiam tueri voluerit, non multos patietur labores. At si Themistii magis illi arriserit sententia, accipiat defendendam, vtraque enim defendi potest, (& vt mihi videtur) rationi est consentanea. Sunt & aliæ de hac materia sententiæ, quas Comm. *com.* 41. diligenter recitat, ad quem locum mitto animum lectoris diligentia.

Loc. per accidens.

De locatione.

Alexandri opinio.

CAP. IV.

Locatio elementorum.

POstquam audiuimus, quonã modo vltima sphæra sit in loco, operæpretium erit scire, quomodo vnum elementum, locus sit alterius: & ioprimis, ooonnulla quæ in verbis Commentatoris conspicitur, est auferenda controuersia. Sane, 1. *cœli com.* 17. & 4. *phys. com.* 46. vnum elementum esse alterius locum, clarissime docet: quod plane philos. aduersari videtur, asserenti medium mundi, id est centrum, esse locum elementi simpliciter grauis. sed hæc sibi inuicem aduersantur, quia simul consistere nequeunt: nam sicut vnius corporis simplicis, est vnus tantum motus naturalis; ita etiam & vnus locus naturalis, quare elemento terræ duo simul tribui non possunt loca naturalia, nempe concauum aquæ, & centrum mundi. Præterea, si concauum aquæ est locus naturalis terræ: ad ipsum ergo terra naturaliter mouetur, vt in eo conseruetur, & in eo quiesceret, & non nisi ab eo violenter moueretur. denique, ab illo vndique circumdaretur. At, terra mouetur ad medium, & non ad illam aquæ soperficiem; nec in illa naturaliter quiescit: postremo non vndique circumdatur ab aqua, alioqui terra tota esset obruta aquis. non videtur ergo, quod aqua sit naturalis locus terræ: *Dico*, dupliciter locum naturalem posse intelligi, vno quidem modo pro eo, quod etsi non circumdet, contineatque locatum; ab eo tamen locatum rationem habet, vt in tali vel tali continente locetur, vocaturque locus a quo, siue locus originatiue: eo enim posito, suo in loco locabitur naturaliter locatum, & eo remoto, non locabitur. Alio modo accipitur pro superficie extrema continentis, in qua locatum conseruatur, quam locatum naturaliter appetit, atq; est æqualis locato. Primus autem locus naturalis conuenit ceotro, quo vnius in alio est ratio locatiua elementi; ideo enim, quia centrum aquæ, est idem cum mundi centro, in concaua eius superficie, terra naturaliter continetur: & sic de cæteris simile habetur iudicium. Quod si centrum aquæ esset aliud à centro mundi; in eius concaua superficie, terra nequaquam naturaliter locaretur. Secundus autem locus naturalis, est superficies vnius elementi, alterum ambientis, quatenus scilicet in tali situ, seu distantia à cœlesti orbe locatur, à quo virtus fluit conseruatiua locati. Itaque, centrum est locus naturalis, quo quodlibet elementum, sub suo proximo continente; naturaliter collocatur. non autem superficies vltima corporis, locatum continentis. Sane, determinata rotundi, seu sphærici corporis distantia, secundum circuli diffinitionem, ex centro accipitur. sed omnia elementa sunt sphæricæ figuræ: à ceotro igitur sumunt rationem locandi, & vt etiam locentur. *Dices*, centrum esse rem indiuisibilem: igitur loci ratio ad ipsum non attinet, cuius proprium est continere locatum. *Dico*, loci

Vnum elementum esse locum alterius.

4. phys. 42.

Si aqua sit locus naturalis terra.

Locus naturalis duplex.

Locus quo.

Centrum.

Secundus locus naturalis.

Quomodo centrum sit locus.

ratio-

De locatione elementorum.

rationem propric conuenire corpori continenti: non autem ei, quod est tantum ratio locatiua: quemadmodum est centrum. Verum quoniam ab eo determinatæ ratio distantiæ sumitur tantum, nihil impedimenti patitur, quo minus sit ratio locatiua, etiamsi indiuisibile sit.

Quomodo aqua sit locus terræ.

Non est autem concaua corporis superficies locantis; quia non adæquatur locato. Concaua autem aquæ superficies, in tali distantia situque posita ab orbe, locus terræ naturalis dicitur; ad ipsam namque non impedita, naturaliter mouetur, & inde non nisi violenter recedit. Hæc autem intelligenda sunt, quatenus in tali situ & distantia ab orbe posita sunt: non autem quatenus præcisa est aquæ superficies; alioqui si aqua esset in sphæra ignis; ad ipsam terra naturaliter moueretur, quod est absurdum:

Locus corporum grauium.

quemadmodum docet Commentator, graue quærere locum deorsum, quatenus est medium totius, non autem quatenus aquæ finem. Concaua ergo aquæ superficies, quatenus in tali situ, atque distantia ab orbe posita est. & terræ locandæ, & conseruandæ virtutem habet. verumtamen elementa grauia, per centrum potius, qoam per superficiem corporis continentis, suis in locis oaturalibus conquiescunt: è contrario leuia.

Solutio controuersia.

Profecto, aqua & terra, hac ratione suis in locis naturalibus conseruantur, quia earum centrum est idem cum centro mundi: ratione ergo centri locantur, quandoquidem corporis continentis superficies, respectu quem habet ad centrum, virtutem habeat locandi. Ignis vero & aer, licet idem centrum habeant cum centro muodi; in orbe tamen lonæ tantum quiescit, & aer in concaua ignis superficie. Potius ergo leuia in superficie corporis continentis, quam in centro mundi, quietem naturalem habere videntur. Ex his ergo patet, nullam in dictis phil. siue Commentatoris controuertiam inueniri. nec vllum sequitur inconuentens, duo loca vni elemento esse concessa, sicuti dictum est. Cæterum, secundum phil. doctrinam, duo sunt necessaria elemento locanti: naturæ affinitas, & loci vicinitas, atq; præcessio. sic aqua affinis est terræ, loco propinqua, atque antecedens. elementum igitur locans est vnigeneum ex parte cum locato. Etenim, sicut est proximitas situs inter ea, ita

Ordo situs & naturæ.

etiam & naturæ: ordo enim situs in partibus, naturæ ordini respondet. Quamobrem, elementa quædam symbolum habent adinuicem: quædam vero minime: inter duo ergo elementa, quorum vnum locat aliud, est naturæ affinitas, quia teste Commentatore, *comm. 48.* vnumquodque mouetur, ad id, quod est sibi vnigeneum, atque affine, aliter ad illud non moueretur: sicut dicitur *4. phys. comm. 48 Cum videamus*, inquit, *vnum elementum ferri ad concauam alterius superficiem; aliquid certe cum alio habet natura societatis.* si ita intelligere malueris; tunc plane, nec concauum lunæ leuium, nec centrum mundi, grauium corporum, locus merito dicentur, sed cuiuslibet elementi affinis, & concaua superficies.

Quomodo vnum elementum patiatur ab altero.

Adde, quod elementum locans habet etiam qualitatem contrariam qualitati locati, agitque, atque repatitur alterando locatum; contraria enim approximata agunt, & patiuntur adinuicem, quandoquidem hæc sit contrariorum natura. quatenus vero est vnigeneum locato, secundum superficiem concauam, non agit in locatum, sed conseruat potius. Reuera, simile, vt simile non agit in suum simile; quia omnis actio naturalis est inter contraria: & ex consequenti inter dissimilia. sed elementum locans, & locatum, hanc habent similitudinem, cum similitudo inter illa sit vnigeneitas, hoc ergo modo, vnum elementum non patitur ab alio. Porro, duobus modis hæc res à *Themistio* absoluitor, atque explicatur: vno quidem modo arbitratur, concauam vnius superficiem elementi, alterius locum esse, idque quatenus motu recto aguntur, vtpote corpora recta existentia: alio autem modo, quatenus sunt corpora sphærica, & sphærice mouentur, conuexam vnius locum

3. cael. t. 3.

esse alterius. Auerroes elementi qualitatem, atque respectum tantum ponit; ignis enim est locus aeris, non ratione, siue respectu contrariæ qualitatis, sed symbolicæ, & elementaris, & cœlestis: cœlum enim agit in hæc inferiora lumine & motu, ex quibus calor per accessum, frigiditas vero per recessum producitur: calor igitur ille cœlestis, simul cum elementari, causa est locationis, & frigiditas similiter.

Locus ignis. Aeris. Aqua. Terra.

Quam ob causam *ignis in concauo lunæ conuenientissime collocatur*, quippe qui propinquitate motus & luminis ferueat: *aer vero in concauo ignis*, qui profecto locus, calorem habet aereæ naturæ conformem. *Aqua in concauo aeris*, qui plane eo in loco, aquæ frigiditati est cognatus. *Terra vero in concauo aquæ*, ob similem certe rationem. Vnigeneitas ergo, atque conuenientia inter elementa, substantialibus elementorum formis congruere videtur, quas profecto habent ex influentia corporis cœlestis, quod est omnium pri-

Vnum elementum non esse locum alterius propter formas substantiales.

mus corporum locus, cætera locatiuam tribuens virtutem corporibus: quatenus vero, vnum elementum est contrariæ qualitatis, est alterius corruptiuum elementi.

De loco terræ.

Dices, vnum elementum, non esse locum alterius propter formas substantiales, sic arguendo: Formæ accidentales cum sint quasi quædam substantialium organa formarum, indicant præcipuam alterationis causam, esse rei naturam: igitur, 1. non solum ob rationem actiuarum, atque passiuarum qualitatum; verumetiam secundum formarum substantialium, in elementis ratio sumitur alterandi, atque transmutandi. Ratio ergo, quare vnum elementum non patiatur ab alio, à substantialibus formis sumi non potest. Amplius, 2. si vnum elementum est locus alterius, ob substantialem formam, in quam non cadit transmutatio: quodlibet ergo elementum absque delectu, aliud locare posset, quippe cum vnum ab alio, ob formæ substantialis rationem, pati, seu transmutari nequeat elementum. Itaque, si vnum est in alio naturaliter, quia vnum non patitur ab alio: igitur quodlibet poterit esse in quolibet. Præterea, naturalis non ab- 3. strahit à transmutatione, nec à motu, nec à materia sensibili. sed sensibile per qualitatem cognoscitur: naturalis ergo sensibilibus semper est coniuncta contemplatio. Quare, si quis de loci natura disputans, sensibiles relinqueret qualitates: non quidem vt naturalis, sed potius, vt mathematicus ageret: ergo quod prius, nempe, quod forma substantialis non sit causa locationis, sed qualitas symbolica.

Qualitas symbolica non sufficit.

Dico, qualitatem symbolicam non sufficere. nam in locante est nimis intensa: in locato autem multum remissa, sicuti est calor in igne, & in aere: ageret ergo in locatum: siquidem forma intensa, & remissa, non ita ea, in quibus sunt, similia reddunt, quin vnum agat in aliud. Sane, minus calidum pati à magis calido sensus manifeste nos edocet: inter locatum igitur & locum, impassibilitatem, sola qualitas symbolica saluare non potest.

Influxus cœlestis.

Cum ergo non sufficiat, qualitas symbolica, necesse est, vt cum forma substantiali, influxus concurrat cœlestis, tanquam primus, & vniuersalis locus, à quo virtutem attrahendi, atque conseruandi locata, ipsa habent elementa. Quare, etsi vna qualitas obuiet alteri, illius tamen influxus virtute, vnum, ab altero locatur elementum, trahitur, atque conseruatur. Elementi ergo forma substantialis, cum qualitate alteratiua, est principium elementi alterandi, & cum cœli influxu, eiusdem conseruandi. Ex his ergo, ad argumenta patet solutio.

CAP. V.

Locus terræ.

Communi elementorum locatione ostensa, ad singularem terræ locum, siue situm inquirendum, accessimus; res enim scitu digna est, quæ multorum virorum ingenia exercuit, de quibus philosophus 2. de cœlo text. com. 72. præclarissime disputat:

Opiniones de situ terræ.

De situ terræ, inquit, non omnes eodem modo sentiunt; nam plurimi quidem, vt *Anaximander, Anaximanes, Anaxagoras, Empedocles, & Plato*, ipsam in medio collocarunt, qui cœlum ipsum finitum inquiunt esse. nam qui dicunt ipsum esse infinitum, vt *Parmenides, & Melissus*, non ponunt eam in medio, neque in latere; infinitum namque & principio caret, & medio. Alii vero vt *Pythagorei*, contrarium sentiunt: nam in medio quidem ignem esse aiunt. Terram vero instar stellæ se habere, ferri in orbem circa medium, atque hoc modo diem, & noctem efficere; existimabant enim cœlum, & eius astra quiescere, solamque terram moueri in orbem, atque circumgirare. insuper etiam huic contrariam terram constituunt, quam terram aduersam nuncupant, quamque à nobis non videri asserunt, ob nostræ terræ interstitium; dicebant enim, nobiliori corpori, nobiliorem esse locum tribuendum.

Rationes Pythagoræ.

1. sed ignis, cæteris nobilitate antecellit elementis, & medium mundi, cæteris locorum dignitatibus: ignis ergo locus, est medium mundi. 2. Præterea, id maxime conseruari decet, quod in vniuerso est præcipuum, atque id, quod est in medio tale; ideo ignem, qui hunc locum tenet, Iouis custodiam appellant: propterea in loco abdito repositum, aut quia inibi pœnas soluere cogit animas impiorum.

Ignis thesaurus Iouis.

Soluit philos. has Pythagoricorum rationes, medii diuisione præmissa:

Duplex medium.

Est, inquit, *medium vniuersi duplex, nempe magnitudinis, atq; ita est centrum mundi: & medium rei secundum naturam, à quo, ea, quæ talia in re existunt, conseruantur*, sic cor dicitur mediū animalis, cū ab eo totū animal cōseruetur. Sphæra quoq; stellarū fixarum dicitur medium rei secundum naturam vniuersi; suo enim motu, & influxu, inferiora conseruat in esse. Illa ergo Pythagoricorum

De loco terræ. sententia conuenit medio rei secundum naturam, & sic attinet ad sphæram stellarum fixarum non autem medio magnitudinis. *Quare in superiori.* Ignem ergo esse in centro mundi non est necesse, sed loco in superiori potius, quo magis propinquet nobiliori. Ignis præterea non est thesaurus Iouis, cum non sit corporũ nobilissimum, nec locus centri similiter. sed vltima sphæra, & medium naturæ, quod quidem est pretiosum vtpote corporum propemodum omnium conseruatiuum.

2. Cœl. 74. Arguit Auer. *Si cor est in medio animalis,* vt dicit 3. de animalibus, *vti Rex in medio sui regni: quare philos. in 2. cœli ait, medium naturæ, à quo virtus proficiscitur cæterorum conseruandorum, locandorumque corporum, in extremo esse repositum? Resp.* *Quare cor in medio animalis.* Auerr. in animali magno, hoc est, in mundo, nobiliorem partem esse circumferentiam, ideoque Dei locum appellari. non temere ergo inibi, medium naturæ collocatur, cum omnia corpora contineat. In animali autem paruo, pectoris concauitas, ast pars nobilissima, in qua cor hominis, velut nobilissima eiusdem portio reponitur. Sane ad cœlestium attinet perfectionem corporum, alia continere: quo magis ergo aliquod corpus erit à terra remotum, eo magis perfectius dici potest: merito ergo medium naturæ, quod est perfectissimum, est in vltimi orbis circumferentia. Cæterum, si terra in centro non esset, non semper Zodiaci nobis medietas appareret, quippe cum plura, quam sex signa supra nostrum Orizontem, videnda sese oculis intuentium offerrent: quod plane astronomis, in hac scientia doctissimis non probatur: alii vero, & ipsam in centro collocatam, moueri asserunt circa polum, qui per vniuersum extenditur: veluti *Platonis opinio.* *in Timæo* scriptum est. Platonem non sic sensisse, Simplicius arbitratur, quandoquidem in Phædone dixerit, terram in medio quiescere, vt centro alligatam: Et *in Timæo* scripserit terra ἰλλομένην circa polum, quod plane verbum, per iota, alligationem significat; philosophus vero per diphthongum εἰ legit εἰλλομένην quod sonat vertere. Timæus præterea Platonis *Terra circa polum.* asserit, terram esse in centro alligatam. In Timæo sic legimus: *Terram*, inquit, *altricem nostram circa polum per vniuersum extensum alligatam, dies noctisque effectricem, & custodem esse voluit,* Cæterum, ex hac Platonis sententia, non habemus terram moueri ad motum poli, sed stabilem potius esse, vtpote alligatam, cuius obiectu, siue interstitio, noctis, atque diei vices decurrunt, idque ob cœli motum, qui circa axem reuoluitur. Hoc *in Phædone* late patet. vbi terræ quietem diligenter exquirit: *Nonnulli*, inquit, *vertiginem cœli imponentes terræ, sub cœlo eam stabilem faciunt.* Alii vero, tanquam latum pistoris alueum aere velut base suffulciunt: potentiam vero ipsam, qua nunc ita disposita sit, vt optime disponi poterat, neque perquirunt, neque dæmoniacam quandam vim habere putant, sed Atlantem quendam robustiorem, & immortaliorem, magisque omnia continentem, inuenisse se opinantur: ipsum autem bonum atque decens connectere, atque continere reuera nihil existimant. Terræ quietem, ex diuina pẽdere potentia arbitratur quemadmodum Dauid *Ps. 23.* canit, *Quia ipse* scilicet Deus, *super maria fundauit terram, & super flumina præparauit eam.* *Basilius.* Proinde *Basilius magnus*, solum domini imperium pro fundamento terræ esse dixit. nonaquam, neque aliud quippiam conuenit, cum Platone di- *Chrysost.* cente, esse dæmoniacam, id est, diuinam virtutem. *Chrysostomus*, aquam terræ subiacere dixit, instar fundamenti. *Terra super aquas.* Hæc autem intelligenda sunt secundum quasdam aquarum partes, quæ in multis terræ concauitatibus inueniuntur: & in locis cauernolis subtercurrunt partes quædam maris, quas maria propheta nuncupauit. Sub terra quoque flumina longo interuallo feruntur, & tandem emergunt, in huiusmodi aquis montes stabiliti sunt, & fundata permanet terra, solo factoris sui mandato contenta. Et Psal. 103. *Fundasti terram super stabilitatem suam*, id est, supar seipsam, idque diuina virtute: non inclinabitur in seculum seculi. *Is. 40.* Isaias his suffragari videtur. *Tribus digitis terra sustentatur.* *Qui appendit*, inquit, *tribus digitis molem terræ.* Digitus Dei, diuinæ dicitur operationis effectus: proinde terra, tribus digitis, id est, vna trium diuinarum potentia personarum appensa continetur. *Molem terræ*, inquit Hieronymus, *& excelsa montium colliumque quasi tribus digitulis, & statera parua momento, Deus appendit, per quæ Dei maiestas, & creatoris potentia designatur.* Septuaginta verterunt, *& omnem terram pugillo mensus est, & cœlum palmo, manu vero aquam.* Palmus sane extentam significat manum à pollice vsque ad extremum digitum. sin autem contrahamus manus, pugillus efficitur, vt per palmum, cœlos, per pugillum vero, terram extentam esse intelligamus: diuinam ergo potentiam di- *Quomodo sit terra in medio mundi.* cunt sacri, terræ immobilitatem præstitisse. Cæterum, terra, quoad suæ magnitudinis centrum, in medio mundi sita nequaquam est; alioqui tota profecto aquis cooperta esset: secundum enim omnes suas partes, æqualiter distaret à cœlo, cum sit sphæricæ figuræ, atque ita aquæ, æqualem super *De loco terræ.* omnes terræ partes, decursum haberent, quarum est maxime, ad decliuiores, humilioresque partes decurrere. Illa ergo terræ pars, quæ aquis non subiacet, alia aquis obruta, cœlo est proximior: proinde terra, secundum omnes partes suas, non est æqualiter grauis. Pars siquidem discooperta, solis stellarumque calore exsiccata, rarescit, atque minus grauis existit: Pars vero cooperta, grauior, at- *Duplex centrum terræ.* que magis densa. Ex quo apparet, duplex centrum, ob eius in partibus difformitatem, terræ esse tribuendum: difformium sane corporum varia centra numerantur. Itaque, terra, secundum centrum magnitudinis, non est sita in medio mundi; bene vero secundum centrum grauitatis, sicut docet philosophus secundo cœli. Etenim quælibet pars terræ ad mundi medium mouetur, ibique naturaliter quiescit: & tota terra igitur similiter se habebit, in eodem enim loco pars requiescit, & totum: partes vero terræ, ad ipsius quasi ad mundi medium mouentur. *Locus terræ naturalis.* Sana, si sagitta, vi alicuius impulsa, sublimia petat, mox ad ima, vnde pulsa fuerat, quasi ad connaturalem sibi locum reuertitur; ita plane terra, quocunque agatur, ad mundi medium, vti ad suum centrum, locumque naturalem indefesso labore decurrit. Patet etiam, ignem, & terram, motus habere contrarios, quia nimirum ad loca contraria, motu naturali feruntur, atque terram circulariter non moueri. nam si ille motus esset terræ naturalis: igitur quælibet illius pars, sic etiam moueretur, quod est falsum; partes enim ter- *Terra non mouetur circulariter.* ræ non mouentur circulariter. Quod si esset præter naturam, diu consistere non posset, atque ita terra non esset perpetua, quod plane, non tantum antiquæ philosophorum doctrinæ; verumetiam sacræ aduersatur scripturæ, terræ

stabilitatem profitenti: *Terra*, inquit Salomon, *in æternum* 1.

stat. Adda, terram moueri non posse circulariter circa centrum sibi extrinsecum, alioqui centrum grauitatis terræ non esset centrum mundi, quod falsum esse, patet satis: ali-

ter quomodo terra in medio mundi sita esset? Amplius, cir- 2.

ca proprium centrum, atque circa proprios polos à meridie ad septemtrionem, circulari motu, terra nequaquam mouetur; nobis alioqui magis eleuatus polus arcticus, interdum vero minus: nonnunquam penitus non videretur, tunc scilicet temporis, cum per terræ giruuagationem, ad plagam meridionalem, delati essemus. Quoniam autem noster polus, nostris semper æqualiter capitibus imminet, terræ vtique stabilitatem manifestissime indicat. Ad hæc, terram nõ moueri circulariter circa proprium centrum ab Oriente in Occidentem, clare constare docent philosophi. Sane, si ita res se haberet; tunc lapis sursum proiectus in eandem postmodum non descenderet terræ portionem, quippe quæ motu ad aliam partem fuisset deducta. sed con- *Nec motu recto.* trarium experientia docet. Terra ergo circulari non agitur

motu. Præterea, si moueretur ab Oriente in Occidentem 4.

(& vt quidam dicunt) cœlum quiesceret: omni ergo plenilunio, luna pateretur ecclypsim, & alia multa contingerent absurda. Iterum, terra secundum se totam non mouetur motu recto extra suum locum proprium; alioqui quocunque moueretur, semper ascenderet, cœloque proximior fieret. Verum tamen est, motu recto quamlibet terræ partem moueri posse: aquarum namque illuuione, atq; fluminum impetu, & potentia partes quædam terræ deferuntur, vnde & montes fiunt; proinde ait philosophus 2. meteororum, aliquibus in locis, vbi mare prius extiterat, nunc terram esse aquis discoopertam. Ex tali ergo decursu, terra in vna parte diminuitur, in altera vero augetur, atque ita idem non remanet grauitatis medium, sicut ante: medio autem grauitatis mutato, illud quod de nouo factũ est medium grauitatis, deorsum mouetur, vt sit medium mundi: & quod ante erat medium grauitatis ascendit, parte in aquis discoopertam versus, atque ita per talem fluxum, atque motum (si præsens rerum ordo esset perpetuus) terra, quæ est in medio mundi esset in circumferentia, & è conuerso.

CAP. VI.

Punctus & locus puncti sunt idem.

Locus puncti. CVm terra se habeat instar puncti, ad vniuersum si comparetur, & de illius loco, nonnihil dictum sit; arbitror nõ esse à ratione alienum, si de loco puncti aliquid dixerimus, præsertim cum huius meminerit philosoph. loquens vtique ad mentem antiquorum asserentium idem esse punctum & locum puncti. Sane, punctus, & locus puncti, si à naturali considerentur, distincta esse affirmabis: nam quorum entitas distincta est, atque

natura;

Deus quid fit. Naturalis dicit distingui. Mathematicus non distinguit.

natura; & ipsa quoque similiter. sed punctus & locus puncti ita se habent: ergo, &c. Mathematicus autem rerum distinctionem, ex situs, locique diuersitate metitur. sed punctus, & locus puncti, situ neqoaquam distinguuntur: idem est ergo apud Mathematicum punctus, & locus puncti. simpliciter autem non est eadem ratio, si lucus sit superficies corporis continentis. secus vero res se habebit, si ad mentem antiquorum, locus dicat spatium, siue dimensiones, quæ sunt inter latera cōtinentis; ponebant enim dimensiones, totum corpus locatum attingentes: vnde sequebatur, vt dimensiones spatii, & corporis locati, situ nequaquam essent distinctæ. Itaque, quomodo punctus, & locus puncti sint idem, dixi. Et cum hoc etiam de loci inquisitione finem facere dispositi, & ad alia sapientissimi Mercurii secreta enucleanda properare.

MERCVRIVS.

AEsculapius. Deus quid est? *Trismegistus,* Quod nullum ex iis est, horum tamē omnium vt sint, causa, præsens quidem cunctis, præsens etiam vnicuique, nec quicquam permittit non esse. omnia ex his quæ sunt procreantur, de nihilo autem nihil prouenit: nam quæ minime sunt, naturam nullā habēt, qua fieri valeant, at naturam potius, qua non valeant: Contra ea, quæ sunt, naturam non habent, per quam aliquando non existant. *AEsculapius.* Quid igitur ais Deum esse aliquando? *Trismegistus,* Deus profecto mens non est: at vero, vt sit mens causa est: neque spiritus, sed causa, qua spiritus existat; neque lumen, verum causa qua lumen existit.

Commentum X,

Deus quid fit.

QVid sit Deus, & quot apud varios multosque populos, nominibus vocitetur, in primo Pymandri, satis dictum esse puto; quapropter breuiter me expediam, & sapientissimi Mercurii verba, studio diligentiori prosequar. AEsculapius, prudens diuinarum rerum inquisitor, vbi didicit Deum esse omnium locum, eiusque diuinissimos radios conspexit, nempe bonum, verum, lumenque principale, atque primam animarum formam, multa Mercurii familiaritate fretus, sublimius aliquid molitur, percontaturque Mercurium grandia, dictuq; difficilia, imo impossibilia: *Audiui,* inquit, *te plurima de Deo disputantem, cuperem semel à te doceri, quid sit Deus.* Ad quem Mercurius. *Deus nullum ex iis est, & horum omnium quæ sunt, causa est.* Sensus est, Deus non est aliquid ex iis, quæ sunt condita, & est causa, vt condita subsistant. *Præsens quidem cunctis, præsens etiam vnicuique* quia scilicet vbique totus, sicut dixi paulo ante, *nec quicquam permittit non esse:* nam cum ipse vere sit, vult omnia esse, atq; sui similitudinem gerere. Porro *dialo.* 4. dicit, *Deum esse bonum sine termino infinitum, quo ad se nunquam incipiens: quoad humanam cognitionem, principium habens; eiusmodi tamen cognitio, non eius initium est, sed nobis ipsius cogniti principium exhibet* q. d. Deus est sine principio quoad se, quum seipsum perpetuo intelligat: quoad nos vero, qui incipimus eum cognoscere, quoddam habere videtur cognitionis principium: vnde subdit, *ipse est omnium principium, quia absque principio nihil: initium vero ex nullo habet, nisi ex seipso dependens.* Et *dialo.* 5. ait: *Deum vbique esse. propterea non esse necessarium, vt appareat; nam quod latet, sempiternum est. quod vero se offert aspectui, genitum. ante oculos quidem reliqua ponit; ipsum vero secretum manet,* veluti quod vita fruitur sempiterna: in lucem plane educit omnia in aditis ipse delitescit. Hoc idem dicit Isaias: *Vere*

Deus absconditus.

tu es Deus absconditus. Sane, cum nobis non pateat, quasi absconditum reputamus. sed reuera adeo se notum præstat, vt non intelligere modo; sed manibus etiam ipsis (vt ita dixerim) liceat attrectare: nam vndique nostris oculis eius obuersatur, seseque obiicit, & inculcat imago. *Quod si intimum tui lumen te lateat, quomodo aut teipsum, aut eum inuenies?* quasi diceret: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Prius ergo nobis cogitandum est de corde mundando, si Deum videre, & intelligere voluerimus. Quod si lumen, id est, ratio est in nobis extincta, in qua, veluti in speculo, siue in pupilla, iuxta Platonem, Deum ipsum conspicimus, quomodo illius videndi aptierimus? Itaque loquit Mercurius: *Nihil est in omni natura, quod ipse non sit. Est ille siquidem, quæ sunt: est ea etiam, quæ minime sunt. quæ quidem sunt, deduxit in lucem; quæ non sunt occulit in seipso. Hic Deus nomine melior, hic occultus, hic rursus omnium patentissimus, hic menti conspicuus, hic præsens oculis, hic incorporeus, hic (vt ita dixerim) multicorporeus, nam nihil est in corporibus, quod ipse non sit, omnia enim ipse solus existit. nomina insuper habet omnia: nomen quoque nullum habet.* Et *dialogo* 6. *Partes Dei sunt pulchrum, & bonum ex his Deus cognoscitur, has Deus amat, & vicissim ab his ipse Deus amatur. Ad hæc autem vnica via est, pietas cognitioni coniuncta.* Et reuera *pietas* est cultus Dei, & ad omnia valet secundum Apostolum *dial.* 7. Deum sola mente conspici posse, affirmat: *Deus, inquit, nec auribus percipitur, nec cernitur oculis, nec sermone profertur. sola mens eum perspicit, sola mens prædicat. Inprimis autem oportet vestem, quam circumferimus exuere, indumentum inscitiæ, prauitatis fundamentum.* Sane, corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena cogitatio, siue inhabitatio sensum multa cogitantem. Terrestris igitur domus, quam inhabitamus, quia lutea est, & velamen opacum, magno nobis est impedimento, quominus Deum, quid sit intelligamus, & videamus. *Dial.* 9. eorum, qui vere Deum cognoscunt mores conditionesque describit, & id quidem, non vt philosophus, sed vt verus Theologus. *Pietas, inquit, est Dei cognitio. Deum qui cognoscit, bonis refertus omnibus notiones diuinas assequitur. notiones, inquam, haud multorum similes. Qua de causa si qui huic se cognitioni dederint, nec ipsi vulgo placent, nec vulgus ipsis.* Idem sentit Apostolus. *Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo:* Et rursus. *Si hominibus placerem, Christi seruus non essem.* Mercurius: *Insanire demum putantur, risumque reportant.* Simile quiddam habet Apostolus. *Nos stulti propter Christum: vos prudentes in Christo,* & cætera quæ sequuntur. Mercurius, *Interdum etiam odio habentur, vitaque priuantur:* sic etiam legitur in euangelio: *Et eritis odio omnibus hominibus.* Itaque, cognitio Dei inimica est mundi, & cum illo bellum perpetuum gerit; propterea non despondeant animum ii, qui Dei cognitionem sectantur, si mundus illis aduersetur; quandoquidem hæc sibi inuicem aduersentur. vnde subdit Mercurius: *Veruntamen,* inquit, *homo Deo deuotus, cum primum diuinam prægustauerit visionem, omnia reliqua obliuioni tradit.* Sic etiam Apostol. loquitur: *Quo retro sunt obliuiscens, ad brauium tendo supernæ vocationis.* Hæc verba igitur Mercurii, Apostolicam sapiunt doctrinam, atque catholicam veritatem. vnde circa finem huius noni dialogi, spiritu quodam prophetico vaticinari videtur, & fidei Christianæ laudes efferre: O AEsculapi, inquit, *extra Deum nihil est, extra nihil ipse. Intelligere Deum, credere est: at non credere, procul dubio ignorare; firmo enim mens in ipso fide decora requiescit:* quasi diceret cum Paulo: *Accedentem ad Deum, oportet credere.* Dialo. 10. de Dei cognitione sic loquitur; *Dei cognitio est diuinum silentium & intentio omnium sensuum cogitatio. Qui id intelligit, nihil potest aliud cogitare, audire, intueri, neque denique corporis sui membra mouere, quippe, qui animam abstrahit à corpore, & totam in Dei essentiam transferet.* De his loquitur, qui sunt scrutatores maiestatis & opprimuntur a gloria. Et iterum: *Deus non ignorat hominem, sed curam eius habet, ab eoque cognosci se vult. hæc vnica salus hominis, cognitio Dei: hæc ad Olympum ascensio.* Intelligite igitur insipientes in populo, & stulti aliquando sapite, qui Dei prouidentiam circa hæc terrena versari negatis: *Deus,* inqoit Mercurius, *vult ab homine agnosci, quia vir ipsum ob illo cognoscitur, & curam illius gerit.* Vnde *Psal* 39. *Dominus solicitus est mei.* Et Apostolorum princeps: *Proiicientes in eum omnem solicitudinem vestram, quia ipsi cura est de vobis.* Dixi de hoc copiosius, in *quarto lib. Pymandri.* Recte ergo dictum est à Mercurio extremum esse prauitatem, non recognoscere Deum. Sane, qui ignorat, ignorabitur, & ignorantiam Dei quidam habent: ait Apostol. *Deus autem in operatione cōspicitur; nam per ea, quæ facta sunt, Dei inuisibilia intelliguntur,* sempiterna quoque eius virtus, & diuinitas. In hymno 13. *dialogi* vocat Deum circulum immortalem, id est, sphæram infinitam, cuius centrum est vbique, quia vbique est, & circumferentia nusquam, quia scilicet loco non concluditur: Deus igitur secundum Mercurium, est omnium principium, & omnia in omnibus: & non est aliquid omnium, sed ipse est extra omnia: & ab omnibus vult se agnosci, vt curatorem, & factorem omniū. Vnde sequitur textus. *Nec quicquam non esse permittit; nam cum ipse summe sit, vult omnia esse,* quod est similitudo sui, non esse vero nihil. Sequitur text. *Profecto omnia ex his, quæ sunt procreantur.* De mundi creatione non loquitur, sed de his potius, quæ de prima materia procreantur, nam mundum solo Dei verbo conditum esse, *Dial.* 4. apertissime docet: *Vniuersum,* inqoit, *mundum verbo non manibus fabricatus est opifex.* Et in fine primi Dialogi: *Sanctus es, qui verbo cuncta constituisti.* Porro, creare, siue constituere aliquid verbo, non est ex præexistent

Deus est omnia.

Pietas 1. Tim. 4.

Gal. 6. Gal. 1.

1. Cor. 4.

Cognitio Dei habet mundum contrarium.

Credere est intelligere. Philip. 3.

Fides commendatur. Heb. cap. 11. Dei cognitio quid sit.

Vnica solus hominum.

Deo cura est de nobis.

1. Cor. 15.

Deus est sphæra inuisibilis.

Deus verbo creauit omnia.

Deus est bonus.

stequi materia in actu aliquid facere, sed ex nihilo potius. Creationem autem etiam à Philosopho esse concessam, in primo Pymandri ostendi. Et in 2. etiam, de creatione multa locutus sum. *De nihilo autem nihil prouenit, hoc est, de eo, quod est purum nihil, & simpliciter, & secundum quid*, nihil enim fieri potest, quod aliquod esse non prius non habeat, aut in materia, ex qua fiunt mixta: aut in voluntate, & intellectu primi opificis, in quo prius erant omnia, antequam fierent, atque ita fuerunt in potentia propinqua, vt possent esse obiectum omnipotentiæ. Potest tamen ex simpliciter nihilo, quod scilicet non habet aliquod existentiæ esse, siue essentiæ constitui aliquid, non autem creari. Etenim, in esse intelligibili, non ex aliquo esse simpliciter, aut secundum quid, vel ex parte sui possibili in huiusmodi esse, creatura produci, non autem creari potest; quippe, cum huiusmodi produci non sit creari; quandoquidem ad esse simpliciter, siue secundum quid, nequaquam terminetur. Sane, nihil non est de ratione creationis; impossibile est enim, priuatiuum de ratione esse positiui. at, creatio est aliquid positiuum, nihil vero, priuatiuum: nullam ergo habent cognationem adinuicem. Reuera, terminus creationis est essentia creaturæ, & ipsa est productio permanens, quæ profecto non manet in tota creaturæ duratione, vt est de nihilo. Adde, quod omnis habitudo positiui ad nihil, est habitudo rationis. at, per huiusmodi ens reale diffiniri non potest ergo quod prius. Itaque, recte dictum est à Mercurio ex nihilo nihil prouenire, quia nimirum mixta, ex materia fiunt elementorum: elementa vero, ac vniuersa ex esse in mente primi existente opificis. vnde subdit: *Nam quæ minime sunt*, inquit, *naturam nullam habent, qua fieri valeant. at naturam potius, qua non valeant*: q. d. quæ omnino non sunt, vt chymera, & centaurus, factu sunt impossibilia, atque ex huiusmodi prouenire aliquid nequit: quia ea non constant natura, qua in lucem venire valeant, atque hoc est illud purum nihil, ex quo nihil fieri, affirmant omnes. Sequitur text. *Contra ea quæ sunt*, nempe in esse actuali ad extra, siue in mente primi artificis, *naturam non habent, per quam aliquando non existant, sed potius, per quam existant his Deus præsens est, & causa est, vt sint, & non permittit non esse.* Cum hæc audisset AEsculapius, nec plane intelligeret, quod tantopere scire cupiebat, iterum percontatur Mercurium; Quid igitur ais, Deum esse aliquando? q. d. Dic semel, quid sentias, & me diutius ne protrahas obscuritate verborum, atque sententiarum inuolucris. Ad quem Mercurius. *Deus profecto mens non est: at vero vt sit mens, causa est. neque spiritus, sed causa. qua spiritus exstat: neque lumen, verum causa qua lumen existit.* Et est sensus. Cupis semel doceri, quid sit Deus: audi paulisper attente: Deus, non est mens, sicut nos, & angeli sumus neque lumen, quod videmus: neque spiritus, quo constamus: sed causa istorum omnium, & super omnia sese ferens; non enim negare intendit Deum mentem non esse, aut lumen; alioqui sibiipsi aduersaretur, quippe, qui superius dixerat, Deum, & lumen, & mentem esse, sed sicut dictum est.

De nihilo aliquid fieri.

Purum nihil.

Deus non est mens.

MERCVRIVS.

Vnde Deum colere oportet duobus his cognomentis, quæ soli competunt illi: cæterorum vero nulli penitus congruunt. Etenim ex iis, qui præter ipsum appellantur dii, seu dæmones, siue homines, nullus esse tam bonus potest, quam Deus vnicus; is enim ipsum bonum est, nec aliud quicquam præter bonum: reliqua omnia ab ipsa boni natura secreta sunt. Corpus quidem & anima locum habent nullum, quo bonum capiant; tam ampla enim est bonitas, quam existentia rerum omnium, tum corporalium, tum etiam incorporalium, sensibiliumque & intelligibilium: id bonum est, id Deus est. Caue itaque ne quando dixeris aliud quicquam bonum; prophanus enim hic foret error: neque etiam dixeris Deum aliud quiddam præter solum bonum; in eandem quippe impietatem incideres. Sermone igitur ab omnibus bonum pronunciatur: quid tamen sit, non ab omnibus intelligitur: idcirco Deus non cognoscitur ab omnibus: verum propter ignorantiam tum Deos, tum etiam nonnullos homines, bonos nominant: nunquam tamen esse boni possunt, neque etiam fieri. Reliqui igitur Dii cuncti immortales honorati nomine Dei: Deus autem bonum, non secundum honorationem, sed ipsa sui natura: vna enim Dei natura est, ipsum scilicet bonum, vnum quippe est in vtrisque nominibus, vnde cuncta genera profluunt, bonus enim porrigit omnia, nec accipit quicquam. Deus exhibet omnia, cupit nihil: igitur Deus bonum, ac bonum Deus.

Deus est bonus.

Commentum XI.

PAulo ante de Dei bonitate cum secundum philosophos, tum etiam secundum diuinos, satis me locutum fuisse puto; quapropter breuiter me expediam. *vnde Deum colere oportet duobus. &c.* quasi diceret: Cum Deus sit super omnia, & causa omnium, & sine quo nihil omnia: illi ergo conuenit verum esse, quia causa est, vnde sunt omnia. At omnia appetunt esse, vt bonum omnibus appetibile: soli Deo ergo hoc nomen proprie conuenit, qui solus est per se, & causa, qua subsistunt omnia. *Etenim ex iis, qui præter ipsum appellantur Dii, &c.* hoc est, quamuis & angeli, & heroes, & homines, præclarissima quædam sint naturæ lumina, in quibus conditoris patefit sapientia & bonitas; quia tamen mutuo acceperunt, quæ habent omnia, boni, proprio nomine vocari non possunt, vnde subdit, *nullus esse tam bonus potest, quam Deus vnus*, id est, omnis creaturarum bonitas, cum diuina non conferenda bonitate; ipsa enim sola in immensum bonitati creaturarum antecellit omnium. probat quod dixerat: *Is*, inquit, *ipsum bonum est, nec aliud quicquam præter bonum: reliqua omnia ab ipsa boni natura secreta*: Et est sensus: Quemadmodum Deus est à se, ita pla e est sibi bonum: vnde sicut non potest suum esse amittere, nec etiam suum bonum. Deinde, quia nullius est indigus, & dat omnia: recipit autem nil: est ergo vere bonus, & non est aliud quam bonum, nec vicissim bonum aliud quam Deus. creaturæ vero, quia ex nihilo conditæ sunt, possunt non esse; quia etiam superioris indigent ope, bonæ peculiari bonitatis titulo, dicendæ non sunt: *Corpus*, inquit, *& anima locum nullum habent, quo bonum capiant*. q. d. bonum illud cum sit infinitum, à creaturis, nempe à corpore siue anima capi, hoc est, contineri seu concludi non potest, quasi in creaturis sit conclusum, & à primo fonte diuisum: non enim vult, diuinæ creaturas bonitatis participes non esse, sed eandem diuinam circumscribere, atque complecti non posse bonitatem. vnde sequitur. *Tam ampla enim est bonitas, quam existentia rerum omnium, tum corporalium, tum etiam incorporalium, sensibiliumque & intelligibilium.* sensus est, omnium existentiam rerum, cum visibilium atque corporalium, tum etiam inuisibilium, & incorporalium, superat ampla Dei bonitas. *Id bonum est, id Deus est. Caue itaque, ne quando dixeris aliud quicquam bonum; profanus enim hic foret error.* Et hæc quidem intelligenda sunt de peculiari boni acceptione, quæ soli Deo conuenit: non autem de vulgari illa, atque communi boni intelligentia, de qua legitur in *principio Geneseos: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.* Et Paul. ad Timoth. *Omnis creatura Dei bona est.* Profecto quicquid est, in quantum est. bonum vocari potest, quia nimirum participat esse, & boni gerit similitudinem. *Neque etiam dixeris Deum aliquid quoddam præter solum bonum, in eandem quidem impietatem incideres.* Nam *Deus non aliud quam bonum*: siquidem bonum habet rationem finis, & appetibilis, & esse: at Deus est finis omnium vltimus, summe appetibilis, summeque ac vere existens. igitur est bonus, & solus vere bonus. *Sermone igitur ab omnibus bonum pronuntiatur. quid tamen sit, non ab omnibus intelligitur: idcirco Deus non cognoscitur ab omnibus, verum propter ignorantiam, tum etiam nonnullos homines bonos nominant.* Et est sensus, quia quamplurimos latet natura boni, hac de causa quid sit vere bonum ab eis ignoratur: vnde fit, vt Deum quoque nesciant, atque ita cœcutiant, vt angelos aut homines bonos appellent. Adde (sicut sæpius dictum est) proprio ac peculiari nomine boni: *Nunquam tamen*, inquit, *esse boni possunt, neque etiam fieri*, scilicet, qualis est Deus. quemadmodum subiungit: *Reliqui igitur Dii cuncti immortales honorati nomine Dei. Deus autem bonum non secundum honorationem*

Quare Deus bonus.

Creatura non est comparanda creatori.

Creatura est particeps boni.

Deus & bonum idem sunt.

Angeli quomodo boni dicantur.

Deus est pater omnium.

rem, sed ipsa sui natura. Iam palam loquitur, & aperit, quod prius sub velamine dixerat. Ecce, inquit, semel tibi hoc cordis secretum pandam. Deus est natura bonus. angeli vero honoratione seu participatione tantum, ob eas quas superius recitauimus causas. vna enim Dei natura est, ipsum scilicet bonum, vnum quidem in vtrisque numinibus, vnde cuncta genera profluunt. bonus enim porrigit vniuersa

Natura boni.

& non accipit quicquam. Et reuera ad bonum spectat, alijs seipsum communicare, & ab illis accipere nihil. qui enim ab aliquo accipit, imperfectus vtique est appellandus, quippe qui accipiat quod prius non habuerat. [illegible] verum, cuiusmodi est Deus, est omnibus mo[illegible] perfectum; non potest ergo aliquid recipere, quod prius [illegible] non inerat, vnde Ps. 15. Ego dixi Deus meus es, quia bonorum meorum non eges. Bene ergo dictum est à Mercurio: *Deus exhibet*

Deus dat omnia homini.

omnia, cupit nihil. igitur Deus bonum, ac bonum Deus. *Deus,* inquam, *quia est bonum. homini dedit omnia, sua congratulatus imagini.* Inprimis sua illum obsignauit imagine, qua sui esset capax opificis, illumque intelligere posset, ac sic intellectum amaret. demũ sua esset fruitio, atq. possessio. Deinde omnia vsui concessit humano, cuius gratia condiderat omnia, oues & boues, volucres cœli, & pisces maris. Addidit spiritus illos cœlestes, mentesq; beatas, in socios & ministros. Prophetas in æterni regni nuncios: Apostolos in doctores & pastores. Filium in pretium & exemplum: spiritum sanctum in pignus & in ducem. Denique seipsum cum vtroque in præmium sempiternum: ipse autem cupit nihil, quasi nostrorum bonorum indigus. Bonus igitur es domine Deus noster, & propter bonitatem, sicut fecisti & redemisti; ita nostri miserere, quia tu solus bonus, & omnis boni author.

MERCVRIVS.

Deus est pater.

Altera Dei appellatio Pater est, ob eam causam quod omnia gignit; Patris enim officium est, gignere. Quapropter præstans id in vita, censetur studium, atque pium apud sapientes, procreatio liberorum. Extrema vero omnino calamitas, & impietas accidit illi, qui absque liberis ex vita decedit. Qua de causa dæmonibus dat pœnas post mortem. Supplicium denique

Sterilis ignominia.

huiusceemodi est, vt sterilis anima in corpus quoddam per iudicium migret, cui nec maris, nec fœminæ natura insit, Quod quidem à sole eleuatum est, atque connexum. Igitur, ô Æsculapi, cum homine, qui nullos genuit filios, nullum habeto commercium; infelicitatis tamen eius miserere, cum noueris quæ hunc mulcta post interitum maneat. Tot igitur & talia dicta sint o Æsculapi, ex quibus præcognitio quædam omnium naturæ colligitur.

Commentum XII.

Deus quare pater dicatur.

POst primam Dei appellationem, quam soli Deo proprie congruere, sapientissimus Mercurius profitetur, ad secundam accedit nihilo prima inferiorem, qua Deum patrem dicendum appellandumque esse arbitratur. de qua quidẽ in principio huius tertij adductis eiusdem Mercurij authoritatibus, hinc inde collectis solicite disputaui. Cæterum, Deum esse omnium patrem, Moyses in Deuterono-

Deut. 32.

mio clarissime docet: *Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit te & fecit & creauit te?* Est ergo Deus, iuxta Moysis vaticinium, pater noster, creatione, quia de nihilo produxit; formatione, quia nimirum ad suam effinxit imaginem: possessione, quia illius sumus possessio, populus eius, & oues pascuæ eius. Isaias clamat & audet.

Isai. 63.

Tu enim pater noster, & Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos. Tu Domine Pater noster, & redemptor noster, à seculo nomen tuum: Pater noster (inquit Hieronymus) *quia creator es omnium. Nesciit Abraham & ignorat Israel, quia te offendimus. nec cognoscunt filios quos à Deo suo intelligunt non amari. hoc est ergo omne quod postulant, vt quia pater eorum est, & hoc eos dignatus est nomine: non obliuiscaris filiorum suorum, ne per ipsos nomen Dei blasphemetur in gentibus.* Et cap. 64 idem propheta precatur *Et nunc Domine Pater noster es tu, nos vero lutum, & fictor noster tu, & opera manuum tuarum omnes nos. Quanquam lutum simus,* ait Hieron. *& opera manuum tuarum & fictor noster sis, nec vas figulo valeat respondere, quare sic me fecisti; tamen scientes*

Ierem. 3.

esse nos filios audemus dicere: Nostra sicut domine facta Ierem. hoc idem describit, adhortaturque populum, vt Deum patrem vocet: *ergo saltem à modo voca me pater meus, dux virginitatis meæ es tu: Erubescant igitur hæretici,* inquit Hieronymus, *qui nolunt ad meliora conuerti, nec regredi ad patrem. creatorem, sed filium à modo voca me pater meum, dux virginitatis meæ es tu.* [illegible] *defendit animam vestram aut lex[illegible] sua* David. *Quomodo miseretur pater filiorum,*

Deus est pater omnium. *Hieron.* *Ps. 102.*

misertus est dominus timentibus se. Iam sancta quantum vult, pater est! inquit August. *Filius si plus est sub patre plora [illegible] in indignatione, noli enim typo superbiæ. Medicina est, non pœnæ castigatio non damnatio.* Et exponens illud Matth. 6. *Pater noster, qui es in cælis:*

Serm. 126. de temp.

Inprimis inquit, bonitatem Dei & gratiam protestamur. nam quando nos terrestres, miseri, & imbecilles, & inutiles, et ut auderemus vultum leuantes ad Deum dicere. Pater noster, nisi ipse per filium nobis vnigenitum, hanc fiduciam præstitisse: sicut scriptum est: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. his qui credunt in nomine eius. Accepta igitur potestate patrem vocamus Deum; quia per fidem spiritum adoptionis accepimus: vt nos filios Dei [illegible] gratulemur. vnde Apostolus: *Huius rei flecto genua mea ad patrem*

Ephes. 3.

Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælis & in terra nominatur. Et 4. eiusdem epistol. *Vnus Deus & pater omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Non enim,* inquit Chrysostomus, *super te quidem maior, super illum vero minor inuocatus est, sed est super omnia. hoc est. dominus & omnium supremus; per omnia prouidens & gubernans. Et in omnibus vobis, id est, inhabitans.* Et exponens [illegible] illud. *in quo obsignati estis in die redemptionis,* capitis eiusdem. *Patrem vocas Deum, non quidem à natura, neque a virtute, sed à sola benignitate, & multa misericordia. Si patrem inuocatis eum, qui sine personarum acceptione iudicat vnumquemque: in omni conuersatione oportet vos sanctos esse sicut & ipse sanctus est: Sancti,* inquit, *estote, sicut & ego sanctus sum. Quid ergo est opus filij Dei? Inimicis ignoscere pro crucifigentibus precari pro odio habentibus sanguinem fundere. Quare ergo fratrem vituperas? si vero non est frater tuus, quomodo dicis: Pater noster? illud enim, Noster, multas personas designat.* Ambrosius in eandem Pauli authoritatem sic scribit: *Pater est Deus,* inquit, *quia a nullo debet quod est. Per omnes est, quia ex eo omnes, & super omnia est quia ex eo sunt omnia, quia ex eo sunt, & in omnibus nobis est, per spiritum suum, quem dedit nobis.* & libr. 3. de virginibus, exponens illud Ioan. 20. Ascendo ad patrem meum, & patrẽ vestrum. *Pater est nobis iuxta diuinam generationem: iuxta adoptionem, pater vester est.* Hieron in cap. 4. ad Eph. *Super omnes est Deus pater, quia author est omnium. per omnes filius, quia cuncta transcurrit. vndique per omnia in omnibus Spiritus S. quia nihil absque eo est.* Tale quid de creaturis, & de Deo etiam Zeno cum suis Stoicis suspicatur, quẽ secutus Virgilius ait: *Deum namque ire per omnes terrasque, tractusque maris, cælumque profundum. Principio cælum ac terras camposque liquentes lucentemque globum lunæ titaniaque astra. Spiritus intus alit, totamque infusa per artus Mens agitat molem & magno se corpore miscet.* Et exponens illud Prou. cap. 1. *Audi fili mi disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ. Pater omnium electorum,* inquit, *Deus est mater vero est ecclesia, de qua Ps. 112. loquitur: Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem.* Et iterum in expositione illius versiculi c. 3. *Quem diligit dominus corripit: & quasi pater in filio complacet sibi. Tanto ergo minus de flagello. quo castigamur, murmurare debemus, quanto certius in eo paternæ dilectionis pignus tenemus. vnde & ipse dicit. Ego quos amo, arguo, & castigo* Basilius quoque 2. lib.

Apoc 3.

aduersus Eunomium, quare Deus noster pater dicatur, egregie interpretatur: *Deus,* inquit, *non affectione, aut translatione, sed proprio, ac vero nomine pater appellatur. quippe qui per hos corporeos parentes à nihilo nos ad esse produxerit, & curet sibi adiungere.* Noster ergo pater est, creatione, adiunctione, adoptione, cura, solicitudine, miseratione, obligatione, hæredi[tate], honore pariter & timore, fœcunditate operum, & quæ sunt generis eiusdem. Itaq; recte dictum à Mercurio, Deum proprie atque peculiariter, patrem esse appellandum; est enim omnis fœcunditatis principium, atque vtriusque sexus fœcunditate plenissimus. *Patris enim officium est generare. Qua-*

Patris officium.

propter præstans id in vita, censetur studium atque pium apud sapientes, procreatio liberorum. Extrema vero omnino calamitas & impietas accidit illi, qui absque filijs ex vita decedit Plato 6. de legibus, iubet infœcundas mulieres à viris esse separandas. In lege Moysi sterilis prohibebatur templi ingressu sacrificij interesse siue offerre cuiusmodi plurima extant in diuinis literis virorum mulierumq; exempla. Verum animæ sterilitas

Quæ sterilitas sit vitanda.

summopere cauenda est, quam huiusmodi leges præ se tulisse videntur. Quam ob causam David precatur Psal. 34. Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ. Ego attuli fœcunditatem, ipsi vero retribuebant sterilitatem. Ego vitam, ipsi mortem. Ego honorẽ, ipsi contu-

August.

melias. Ego medicinam, ipsi vulnera, & in his omnibus quæ retribuebant, vtique sterilitas erat. hanc sterilitatem in arbore dominus maledixit, sicut legitur in Euangelio Matth. 21. vbi fructum cum quæreret nõ inuenit, folia erant & fructus non erat: verba erant, & facta non erant. vide in verbis

nume-

Dei nomina. numerositatem, & in factis sterilitatem. Qui prædicas non furandum, furaris, &c. Tales erant, qui Christum interrogabant, quæ ipse ignorabat. *Rom. 2.* Alioqui si ita res se haberet, non esset vtique fœcunditati anteponenda virginitas: quod profecto omnibus propemodum legibus, minime probatur. *Masculus.* Itaque, animus infœcundus, nobis cauendus est, sterilisque voluntas: quorum alter masculinæ prolis, alter vero fœmininæ gerit imaginem. Is ergo, qui cum intellectus fructibus, tum etiam voluntatis vacat: *induet corpus quoddam per iudicium, cui nec maris, nec fœminæ natura insit.* *Fœmina.* hoc est, pœnas dabit, animi, voluntatisque sterilitati congruentes: quippe, qui omni caruerit fœcunditate. Monstrosam igitur, & quasi naturæ incognitam pœnam subibit. Nam qui omni tum animi, tum etiam voluntatis, bonis affectibus caruerit, non rei animatæ, sed inanimatæ potius est conferendus. *Quod inquit, corpus a sole eleuatum est, ut sine conneaum,* id est, aeri deputabitur, ventis & turbinibus expositum, vel aliæ cuiuis pœnæ, suæ sterilitati conformi. a qua quidem sterilitatis pœna, liberet nos sanctus Pymander, cum suo verbo lucidissimo, & spiritu vtriusque, per merita Christi, eiusque matris, & omnium sanctorum, Amen. *Dei nomina.*

Finis Dialogi secun[illegible]

DIALOGVS TERTIVS,

DE NOMINIBVS DEI.

MERCVRIVS.

Gloria omniũ Deus, diuinũ, diuina natura, principium vniuersorũ Deus, Mens, Natura, Materia, sapientia ad cunctorum demonstrationem, principiũ, diuinitas, actus, necessitas, finis & renouatio.

Commentum I.

MVlta, & quidem præclara, perpaucis tamen verbis, hoc in Dialogo à sapientissimo Mercurio describuntur: in[illegible]s admiranda Dei epitheta: in formis deinde materiæ ornatus, aptusq; compositio: angelorum ministerium: amorque præcipuus in mundi exordio, rerumq; distributione facienda: hominis conditiones, finisq; præcipuus. demum omnium resurrectio, atq; renouatio. de quibus omnibus ordinatim nobis disputandum est, fauore atq. benignitate diui Pymandri, qui est gloria omnium, sic- *Deus quid significat.* ut in principio positum est Dialogi: *gloria omnium Deus.* Cæterum, hoc sanctum & admirabile nomen, iuxta Damasceni sententiam lib. 1. cap. 1. à thein, quod est currere, atq; vniuersa fouere dicitur. Aut ab ethin, hoc est, ardere, est enim ignis consumens secundum Apostoli authoritatem: vel à theaste, quod est considerare omnia. Quam ob causam ab vniuersali prouidentia, Deum vocamus, vtpote omnibus prouidentem, vniuersaq; spectantem. *Dionysius.* vnde Dion. 12. de diuinis nominibus. Omnia videt Deus bonitate, & prouidentia perfecta. *Aratus.* Et Aratus. A Ioue, inquit, nos sumus, ille fauet, & vires cunctis ministrat. *Plato.* Plato in Cratylo. Equidẽ, inquit, ita coniicio, videntur vtiq; mihi Græcorũ prisci, Deos solos putasse eos, quos etiam his temporibus barbarorũ plurimi arbitrãtur, Solem, lunam, terram, stellas, cœlum. Cum hæc omnia perpetuo in cursu esse conspicerent, ab hac natura [illegible] nominasse videntur: deinde & alios animaduertentes eodem nomine nuncupasse. Videtur igitur Plato alludere ad thein, quod est currere, siue fouere, vel a vita nomẽ sortitur, quod scilicet vita sit omnibus viuentibus. *Iouis nomen.* vnde & Iupiter dictus est. Iouis autem nomen, quidam [illegible] quidam vero [illegible], vocant, quæ partes in vnum compositæ, naturam Dei ipsius ostendunt. Hic Iupiter Saturni filius, [illegible] dicitur, quod quidem nomen, nõ puerum, sed puritatem significat mentis ipsius, & synceram integritatem. Est autẽ is cœli filius, quippe aspectum habens ad supera. Aut [illegible], id est, timor, quod colentibus sit timori, de quo in Psal. legimus. Timor domini sanctus permanet in seculum seculi. Alias sapientum authoritates super hac materia in primo Pymandri fol. 104. videre poteris, & fol. 89. & 91. *Elohim.* apud Hebræos Deus vocatur, El, vel potius Eloha, idem est, quod Deus. Elohim, plurale nomen, latine, Dii, quod quidem etsi pluralitatem designet, cum verbo tamen singularis numeri iungi solet, quoties in scriptura sacra pro Deo vero accipitur: sic enim legitur Ge- *Creauit Gen. 1.* nesis 1. In principio creauit dii cœlũ & terram. Bara creauit, non bareu, creauerunt; personarum trinitatẽ indicans diuinarum, atq; vnitatem. Sic Rabbi Hunna professus est. Et iterum, creauit Dii Adam. Et 11. Descendamus, & cõfundamus labia eorum, & subditur: Et descendit Dominus ad videndum turrim. Et 35. Quia ibi apparuerunt ei dii, & postea *Deuter. 4.* subiungit Fac ibi altare Deo, qui apparuit tibi. Deut. 4. Quæ est gens, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest nobis? Et in vltimo. Non poteris seruire Deo; quia dii sancti ipse. Dii, & ipse, non ipsi. Iere. 23. Et peruer- *Ieremi.* tistis verba Deorum viuentium, domini exercituum, non dominorum dixit. Itaque, si istod nomen, quando Deum verum significat, semper singulari numero coniungeretur, nun diceret in Genesi 1. faciamus, sed faciam. Ex illa ergo Genesis authoritate, qua dictum est Faciamus hominem ad imaginem, & non ad imagines nostras, personarum trinitas, cum essentiæ vnitate, clare intelligitur.

Iehoua.

In primo Pymandri fol. 91. nonnihil de hoc nomine lectum à me dictum est, de quo paulo copiosius disputabitur. Hoc est nomen Tetragrammaton, quod præ cæteris Deo attributis nominibus, proprius diuinam indicat essentiam. Inter veteris legis interpretes, quidam dictus est Rabbenus *Rabbenus.* Heccados, latine doctor noster sanctus, is ad interrogationes Antonii vrbis Romæ Consulis. Deus, inquit, non habet nomen, cuius nos cognitionem habere possimus. quandoquidem ipsius substantia, nomen ipsius sit, quæ nobis incognita est, & nomen similiter. Quamobrem, diuina nomi- *Nomen 4. literarum.* na, Dei potius attributa, quam illius substãtiam, diuinamq; naturam ostendunt, licet nomen quatuor literarum operationibus diuinis peculiarius sit attributum, atque accommodatum. hanc ob causam Hammephoras, id est, nomen expositum vocatũ est, hoc est, nomen (authore Rabbi Moyse Ægyptio) sine mixtura ostendens creatoris substantiam. Sane huiusmodi nomen non est æquiuocum, nihilque Deo, & creaturæ significat commune: sicut cætera ipsius nomina gloriosa, vtpote *Adonai*, à verbo, Adon, quod est Dominus, *Adonai.* deductum; hoc enim nomen creaturis communicatum fuisse, scriptura clarissime docet. *Genesis* 18. Angelo tribuitur: *Adonai*, inquit, *si inueni gratiam in oculis tuis.* Sic *Dayyan*, id est, iudex. *Zadic*, id est, iustus, *Hannun*, gratiosus vel pius, misericors. At nominis, quod quatuor scribitur literis, deriuatio ignoratur, nec ipsum cum alio participat. Vide huius *Excellentia huius nominis.* maiestatem nominis: *Non dicebatur, nisi in sanctuario a sacerdotibus sanctificatum, & in benedictione sacerdotum tantum, & tunc etiam a sacerdote magno in die ieiunii, sanctificationis gloriosa.* Nume. 6. *Sic benedicetis filiis Israel.* id est, cum Hammephora. Quidam putant, falso tamen, nomen Iouis ab hoc esse deriuatum, quandoquidem illæ quatuor literæ, sic vt punctatæ, sunt, יהוה nõ Ioua, sed Iehoua reddunt atq. efficiunt quam- *Iouis nomen.* uis Iudæi illud pronuntiare non audeant, sed loco illius, Adonai proferant: qui autẽ in nostris literis, Ioua sonare cõtẽdunt, id [illegible] eo potissimũ probare conãtur, quod Hebræorum Grammatici dicunt: cum sceua aliqua literarũ gutturis sequitur, plerumq; & sceua ipsum, & gutturis literam simul per syncopam auferri. Exempli gratia, Iehuda, Iuda, si- *Non est addendum nec minuendum.* militer Ioua, non Iehoua. sed tunc esset trium literarum nõ quatuor, quod ne cogitari quidem licet; nefas enim est eo in nomine quicquã vel addi, vel minui, sed sic omnino debet scribi & pronuntiari (si tamen pronuntiandũ est) sicut Deus mandauit Moysi. Quocirca Grammaticorum regula in eo locum non habet, præsertim cum raro in sacris literis repe- riatur, nisi apud Talmudistas. Ipsum igitur nomen quatuor literarum cum sceua, h, litera, quæ lenem habet aspirationem; & scribi, & pronuntiari debet. Apud autem Hebræos *Significatio nominis.* hoc nomen multa significat, nempe generans, vt dicũt quidam: alii essentiam, siue, quia dat omnibus esse: alii vnus omnia, siue vnus omnia eminenter continens, nomẽ istud significare affirmant. Plane, nomẽ est ineffabile, diuinæ Trinitatis indicans sacramentum. Sane, cum ipsum nomen generantem significet, generans autem sine generato esse non possit, nec generans, & genitum sine amore: in se ergo continet sanctæ Trinitatis admirabile, sanctumq; sacramentũ. *Literæ huius nominis.* Literæ huius nominis, etsi quoad numerum quatuor sint, in veritate tamen non sunt, nisi tres, scilicet, *Iod. He. Vau.* Ex eo autem quod He, ponitur secundo, & quarto loco, quatuor esse censentur. Tres igitur huius nominis literæ, tres diuinas designant hypostases, nã prima quidem, nempe Iod, *Iod.* *principium* interpretatur, eo quod omnium aliarum principium sit, rectissimeq; *patrem* in diuinis insinuat. Secunda, *He.* *He*, quæ *esse*, vel *viuere* significat, *filium* innuit, per quem facta sunt

Dei nomina. cta sunt omnia, & viuunt vniuersa, & quicquid factum est, in ipso vita est. Tertia est, *Vau*, quæ est copulatiua, *Spiritum* *Vau.* *sanctum* optime exprimit, qui est nexus amborum. Secunda autem geminatur, ad insinuandum, solum filium, duplicem habere respectum, nempe productum & producentem, *Duæ naturæ.* duplicem sub vna persona consistere naturam, diuinam ab æterno, humanam ex tempore, Deus æternus, homo in fine temporum. In antiquis Hebræorum codicibus per tria Iod *Tres Iod.* scribitur, hoc modo, (י״י) Iod, principium significat, quod quidem in operibus trinitatis, intrinsecis soli patri tribuitur: in operationibus tamen extrinsecis, tribus est commune personis. Itaque illa tria, tres sunt diuinæ personæ, vnica vero Camez Iod supposita, diuina est natura, quæ vnicuique *Circulus.* personæ tota impartibiliter communicatur. Circulus autem, quo tres literæ includuntur, est diuinæ essentiæ identitas. Itaque, sicut tres huiusce nominis syllabæ simul sumptæ vnum nomen efficiunt; ita tres personæ sunt, vnus Deus. Ex quatuor vero illis literis, tria nomina diuina componuntur, Iah, hu, Vehu. Primũ, ex prima & ex secunda com*Iah.*ponitur, hoc est, ex Iod, & He, hoc modo (Iah) quod idem est, quod *Deus*: & patrem designat, qui totius diuinitatis fons *Hu.* est. Secundum vero nomen, ex secunda & tertia (hu) quod, *ipse*, interpretatur, & filium significat; quia ipse profecto est, quem prophetæ prædixerunt, vnde Isa. 35. Elohim hu iaba; *Deus ipse veniet & saluabit nos.* Tertium nomen ex tertia & *Vehu.* quarta, scilicet, ex Vau, & he, vehu, quod interpretatur (*Et ipse*) quia scilicet ipse quoque post filium mittendus erat, & quidem visibiliter. In hoc autem, quod secundum nomen descendit à primo, & tertium à secundo; litera enim, He, *Trinitatis mysterium.* communis est primo ac secundo nomini: Vau, vero secundo & tertio, ostenditur plane, filium ei, à quo genitus est patri, consubstantialem esse; Spiritum quoque sanctum consubstantialem filio. Profecto, filius est in patre, & pater in filio, Spiritus autem sanctus in vtroque. Amplius, omnes huius nominis literæ eædem sunt, ex quibus tria tempora præteritum, scilicet, præsens & futurum, verbum substantiuum indicatiui modi apud Hebræos significant; verbum namque substantiuum indicatiui modi stabilitatem significat: cætera vero fluxibilia sunt. Itaque, verbum substantiuum, personarum innuit stabilitatem & tria tempora, hatah, *fuit*, houe, *est*, ihie, *erit*, earundem æternitatem insinuat, nempe patrem, filium, ac Spiritum sanctum esse, fuisse, atque fore semper. Hæc sunt, quæ in hoc sacro nomine Tetragrammaton abscondita sunt mysteria. Quid igitur significet Deus, patet.

MERCVRIVS.

Gloria omnium Deus.

Commentum II.

QVid significet hoc nomen, Deus, breuiter, succincteque complexi sumus: quomodo autem sit gloria omnium, sicut dictum est à sapientissimo Mercurio; eadem quoque diligentia, breuitateque nobis est amplectendum. Cæ*Quid sit gloria.*terum, quid sit gloria à Cicerone sic describitur: *Gloria est solida quadam res, & expressa, & non adumbrata. Ea est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de excellente vir*-*3. Tusq.* *tute. Ea virtuti resonat tanquam imago* 3. Tuscu. Præclara est Ciceronis de gloriæ definitione sententia; siquidem ea sunt gloriæ plena iudicanda, quæ nullo falsitatis velamine teguntur, reique nulli instabili innituntur: denique quæ probia, atque incorrupta hominibus probantur. Tria ergo veræ gloriæ sunt tribuenda, stabilitas, veritas, atque consentiens bonorum iudicium. Et reuera, teste Quintiliano, con*2. de inuẽt.* sentiens laus bonorum, gloria appellatur. vnde ipsemet Cicero ait: *Gloria est illustris, ac peruagata multorum magnorum, vel in suos ciues, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum.* Sane, ea est laus, & gloria recte factorum, magnorumque in republica meritorum, quæ cum optimi cuiusque, tum etiam multitudinis testimonio comprobatur. Hæc *Deo soli debetur gloria.* si ita sint, soli certe Deo sunt attribuenda; ipse enim est per se stabilis, imo ipsa stabilitas, atque veritas, causaque, qua alia vera sunt atque stabilia, de omni bene meritos creatura, cuius larga beneficia super omnia sua opera diffuse, laudant omnes. Adde, quod *si* (vt idem dicit pro Planco) *is gloria maxime excellit, qui virtute plurimum præstat.* Profecto, sicut Deus virtute cæteris omnibus antecellit creaturis idque in infinitum; ita etiam & gloria: soli ergo Deo gloria debetur, qui est *1. Cor. 10.* gloria omnium: quia secundum Apost. *Qui gloriatur, in domi*-*Ierem. 9.*

no glorietur. Et Ieremias 9. *Non glorietur sapiens in sapientia, nec* *Deus est* *diues in diuitiis, nec fortis in fortitudine, sed in hoc tantum nosse me.* *gloria omnium.* Sane, quid habet omnis prorsus creatura, quod a Deo non acceperit? *si autem accepisti, quare gloriaris, quasi non acceperis?* *1. Cor. 4.* Quod August. 10 epist. ad Valentinum, & de correptione & *Aug. ep.* gratia, & ad Bonifacium contra duas epistolas confirmat: *Quis, inquit, efficit, vt ex filio iræ fieres hæres vitæ æternæ? Qui enim gloriantur quasi non acceperint; ij profecto in seipsis, & non in domino gloriantur.* *Vnde constat*, ait Chrysost. in eundem Pauli locum, *esse dignum, qui laudetur? Certe, si habeas gratiam, & hominum iudicium non corrumpatur: adhuc tamen omnia à Deo accepisti: Quid igitur tibi simulandum est, quod non habes? Num ipse per te recte operatus es? Non sane, sed accepisti, si accepisti, non tuũ accepisti, si nõ tuũ gloriare igitur in domino.* Itaq; Deo proprie est gloria attribuenda, qui propria virtute præstat omnib. Sanctis quoq; gloria debetur, sicut Scriptura docet: *Gloria hæc est omnibus sanctis eius.* sed ipsi quoque in domino gloriantur, a quo acceperunt, vt gloria illis debeatur. Seneca lib. 3. epist. *Gloria est frequens de aliquo fama cum laude*; fama igitur laudi mixta, eaque frequenti, gloria nominatur sed quæ frequentior fama cum laude, quam ea, quæ vere, & soli Deo est tribuen*Lib. 7. c. 2.*de? Valerius Maximus. *Expedita, & compendiaria via eos ad gloriam peruenire Socrates dicebat*, inquit, *qui id agerent, vt quales videri vellent, tales essent.* qua quidem prædicatione aperte monebat, vt homines potius ipsam virtutem haurirent, *Cicero.* quam vmbram eius consectarentur. Sane, si iuxta aliam Ciceronis descriptionem: *Gloria est alicuius magnifici, vel bonæ artis late patens præconium: & vt perhibent, qui de magnis maiora loquuntur, secundam vitam dat gloria: si quis igitur ad gloriam assequendam laborat, talem se præbeat, qualis vult haberi.* Et is profecto Deus est, qui pater est, & bonus, & vt Deus, & pater, & bonus, vult haberi, & coli. Reuera, *si ostentatione inani, & ficto sermone, vel vultu, stabilem se gloriam quis assequi arbitretur;* *Vera gloria.* *vehementer errat; vera enim gloria radices agit, ficta autem omnia, celeriter tanquam flosculi decidunt, neq; simulatum quicquam potest esse diuturnum.* Quam ob causam recte dictum est à Pro*Iob. 20.*pheta Iob. *Gaudium hypocritæ ad instar puncti esse, si ascenderit vsq; ad cælos superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur: & qui eum viderant, dicent: vbi est? velut somnium auolans non inuenietur.* Ficta ergo gloria debetur hypocritis, quorum gaudium est, ad instar puncti: Deo autem vera, & sempiterna, vtpote veræ, & sempiternæ maiestati. Plato de legibus: *Vtiliter, inquit, ciuitatibus præcipitur, vt bonam* *Plato dial. 12.* *apud multos existimationem non paruipendant Maximam sane atq; rectissimum est, vt cum sis probus, ita gloriam quæras, aliter minime, si modo perfectus vir futurus es.* At, cui constare poterit, se perfecte futurum; illi ergo, qui semper est perfectus, imo ipse perfectio, vera gloria tribuatur Plotinus. *Vel iuste habetur,* *Enn. 1. lib. 3. cap. 4.* inquit, *gloria, vel iniuste si iuste, tunc omnium existimantium æqualitate comparata est; si iniuste, ex honorantium iniustitia proficiscitur.* Simile quiddam habetur in psalmo. *Laudatur peccator in desideriis, & iniquus benedicitur* Et psalmo 51. *Quid gloriaris* *Psal. 6.* *in malitia, qui potens es in iniquitate?* Sed Deo multis, iustisque officiis in nos præstitis, omniumque consensu, gloriam illi impendimus. Vere est ergo omnium gloria, & illi propriæ *Deus est gloria omnium.* vera persoluitur gloria. Itaque, iuxta huiusmodi sapientum sententiam, Deus est gloria omnium, quippe, qui verax sit, & stabilis, virtutum pater, omnis gloriæ, splendorisque principium, & origo, omnium consensu, atque iudicio laudatus. Iure ergo optimo est pater gloriæ, largitor, atque conseruator, in angelis concinentibus, gloria in excelsis Deo: in hominibus, qui illius participes facti sunt gloriæ, In cœlis enarrantibus gloriam Dei: deinque in vniuerso *Gloria Dei gratiã significat.* orbe, qui plenus est maiestatis gloriæ suæ. Cæterum, in diuinis literis gloria interdum accipitur pro gratia: seu remis*Rom. 3.*sione peccatorum, quam Deus ostendit, cum iustificat impium: *Omnes*, inquit Paulus, *peccauerunt, & egent gloria Dei*, id est, gratia iustificante, per quam suam manifestat gloriæ magnitudinem, aliquando gratiam significat perfectam, atque completam, diuinam ipsius visionem, quæ est vita æterna, finis, complementum, atq; perfectio rationalis creaturæ, hanc habere Moyses summopere cupiebat. *Ostende,* *Exod. 33.* inquit, *mihi gloriam tuam*, id est, te ipsum. Dignare me, tuæ *Psal. 16.* ineffabilis admirabilisque visionis aspectu. David, *Satiabor cum apparuerit gloria tua*: Cum te videro, inquit. Et psalm. 83, *1. Cor. 15.* *Gratiam & gloriam dabit dominus*: Gratiam, inquit Augusti. *2. Tim. vl.* *de qua Apostolus ait: Gratia Dei sum id quod sum, & gloriam, de qua idem Apost.* 2. Tim. vlt. *Superest mihi corona iustitiæ.* Et ad Rom. 2. *2. Cor. 1.* *Reddet his, qui secundum patientiam boni operis, gloriam & hono*-*Gloria Pauli.* *rem.* Et iterum, *Gloria & honor, & pax operanti bonum.* gloriabatur Apostolus, sed in testimonio bonæ conscientiæ, sicut ipse professus est. *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ*

 nostræ.

Natura quid sit. *nostra.* Et cap. 10. dicit se gloriari secundum mensuram quam à domino acceperat: *Non, inquit, in immensum gloriamur, sed secundum mensuram regulæ*, q. d. in domino, & non in nobis gloriamur. vnde cap. 11. *In his, quæ infirmitatis meæ sunt, gloriabor*, hoc est, in humilitate mea, quæ est causa gloriæ meę, per gratiam illius, qui est gloria omnium. De hac gloria, quæ est gratia perfecta loquitur Dauid, *Psal. 149.* *Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilib. suis.* Cubilia sanctorum, est requies perfecta, hæreditas sancta, pax opulenta, quæ in hac vita perfecte haberi non possunt. Cum igitur Deus benedictus sit gloria omnium, secundum Mercurium, quia nimirum, teste Apostolo, qui gloriatur, in domino debet gloriari: *Deo gloriam damus.* *Psal. 28.* *Afferamus* ergo cum Dauide, *domino gloriam & honorem: afferamus gloriam nomini eius. Gloriam quidem*, inquit Basilius, *per bona opera, per sobrietatem, perque sanctimoniam eos peculiariter contingentem, qui se ex professo obstrinxerunt tuendæ religioni, atque glorificant Deum in membris suis: & gloriantur in Deo, cuius nomen, & gratiam cognouerunt.* Vnde Dauid: *Psalm. 5.* *Et gloriabuntur in te, qui diligunt nomen tuum. His enim solis licet maxime gloriari*, ait Chrysostomus; nam *qui de his, quæ ad hanc vitam pertinent, gloriatur, is nihil differt ab iis, qui in somno voluptate fruuntur.* Quid enim est in rebus humanis, de quo quis vere possit gloriari? Non vires corporis, cum in nostro arbitrio non sint positæ: similiter nec diuitiæ, laudes, copiæ rerum, & quæ sunt generis eiusdem: hæc omnia tempori subiacent, & cum ipso tempore defluunt. Quid, inquam, habet homo, de quo possit gloriari? cum de præterito meminit se habere, de quo doleat, de futuro autem, quod timeat? *Deus nostra gloria.* Sola igitur gloria nostra, est Pymander noster, qui est gloria omnium, pater gloriæ, princeps virtutis, cui soli proprie debetur gloria, in quo gloriatur, qui de suis bonis meritis gloriatur; denique qui est gloria, & magnificentia omnium.

MERCVRIVS.

Diuinum, diuina natura.

Commentum III.

QVAESTIONIS PRIMAE

CAP. I.

Diuinitas quid. POst primum Pymandri epithetum, ad secundum nobis est accedendum, eiusque dilucidationi vacandum: *Deus, inquit, non solum est gloria omnium, verumetiam est diuinum, atque diuina natura.* Quid sit diuinitas apud Mercurium paulo ante huius libri ostendere curauimus; idem enim esse ait diuinitatem, essentiam, ipsamque Dei naturam. Porro, quot modis accipiatur essentia, & quomodo esse, & essentia in Deo sint idem, in primo Pymandri disputauimus. quomodo vero se habeat ad personas diuinas, in eodem & in secundo. quam ob causam illa mihi repetenda non esse, censeo, sed ad aliorum elucidationem transeundum, quæ hactenus non attigi. Quia autem hic sese offert occasio ad loquendum de natura, de qua propositum erat mihi loquendi, etiamsi de diuina Mercurius loquatur natura; ad hanc tamen inquisitionem conducere arbitror, si naturæ proprietates, conditionesque manifestentur: de natura ergo ipsa loquamur, atque quid ipsa sit audiamus: *Natura quid sit. Philosophus. Simplicius.* Naturam, teste philos. 2. phys. tex. com. 3. est principium quoddam, & causa quietis & motus eius, in quo est primo per se, & non secundum accidens. Principium autem, iuxta Simplicij sententiam, aliorumque Græcorum, pro causa ponitur efficiente. Sane in re naturali duplicia sunt principia sui motus, nempe principale, & secundarium, quod instar instrumenti se habet ad primum: sicut videre licet in igne, in quo est forma ignis, & leuitas: fertur autem ignis sursum, à sua quidem forma principaliter, sed mediante leuitate. Itaque, *Principiũ.* natura est principium, primum scilicet, atque principale, nempe forma substantialis, non qualitas naturalis. Et reuera, si forma substantialis sit primum principium essendi rei naturalis, atque distinguendi à re non naturali; erit ergo præcipuum motus quietisque principium in re naturali, & ex consequenti principaliter natura per se, primo, & non per accidens; ad differentiam vtique principij intrinseci in aliquo existentis, non quidem vt talis: Medicus enim sanat seipsum, non quidem vt medicum, sed vt infirmum: ars ergo medendi natura dici non potest; quia non est per se, sed per accidens, aliquem, & medicum, & infirmum esse. Principium ergo, quod natura appellatur, est per se primum, per se *Natura quid sit.* tale, atque intrinsecum determinatum, propriè, & principaliter. Auicenna lib. 1. ca. 5. suæ sufficientiæ sic diffiniuit: *Auicennæ opinio.* Natura est principium motus, si fuerit, & quietis similiter. sed præstat dicere naturam esse principium motus & quietis, si res, in qua inuenitur, capax sit vtriusque, sin minus, sufficit eo modo illius esse principium, quo eius congruere putamus naturæ: partes namque centrales terræ, aptæ sunt moueri, deinde quiescere. Nam si extra centrum extraherentur, & suæ post modum naturæ relinquerentur; illico suam primam quietem peterent. In cœlo autem licet natura possit esse vtriusque principium; quia tamen tali est ordinatione disposita, vt quies illi congruere non possit, secundum philosophum, sufficit, si illi sit solum motus principium. Reprehenditur ab Auicenna eodem in loco, quorundam sententia, qui sic naturam diffinire tentauerunt: Natura est vis *Alia diffinitio.* insita rebus, quasi prima diffinitio, naturæ tantum indicaret effectum: propterea addendum putauerunt, naturam esse virtutem, per corpora diffusam, quæ tribuit eis formas, & figuras: Sed inania, inquit, est hæc additio; quia virtus, quam posuit, quasi genus in descriptione naturæ, est vis efficiens, & cum eam diffinierit, diffiniet, quod est principium motus vnius in aliud, vnde est aliud. Et per virtutem, intelligitur aliud nihil; nisi quod sit principium motus in re existentis: nec habeat rationem formantis, aut figurantis, sed mouentis. Hoc ergo modo ab Auicenna talis confutatur additio. Itaque, natura est principium per se primo motus, & quietis, eius in quo est; in hoc enim naturalia ab arti- *Quomodo naturalia differunt ab artificialibus.* ficialibus discrepant, eo quod illa, naturalia sui motus, intrinsecum habeant principium, & quietis similiter: hæc vero, extrinsecum: idque quatenus artificialia sunt, non quatenus artificiatorum materia; nam ferrum, lignum, & huiusmodi, quatenus naturalia sunt, principium habent intrinsecum motus, & quietis. Per esse ergo per se principium motus, & quietis, naturalia ab artificialibus distinguuntur. Cæterum, quamuis, diuersitas figurarum artificiatorum, *Motus artificiatorum.* motum in eodem artificiato, diuersum efficiat, vt motus figuræ planæ, & Pyramidalis, aut sphæricæ & habitus acquisiti, vtpote ars cantandi & saltandi sint principia motuum in eo, in quo sunt; aliud tamen est habere in se principium motus, aliud vero, principium qualitatis, aut modi motus. Primum enim soli tantum conuenit formæ naturali, secundum vero, artificiali. Etenim lapis, in quantum est grauis, sub quacunque detineatur figura, deorsum mouetur: in quantum vero est figuræ latæ, tardius; quia medium sic scindi faciliter non potest, velocius vero si Pyramidalis figuræ extiterit. Itaque artificiata, quatenus talia sunt, mo- *Artes non sunt principia motuum.* dum, non autem intrinsecum in se habent principium motus. De habitibus etiam, vtpote de arte saltandi, atque canendi simile est iudicium; Cantor enim à virtute naturali tinnitulis, & neruis insita: ab arte vero, ordinem, & concinnitatem habet canendi: artes ergo non sunt principia motuum, sed modi, qualitatisque mouendi: ex quo patet, formas artificiales, naturales dici non posse. Sed dices, quemadmodum materia est in potentia ad formam ferri recipiendam; ita forma ferri erit in potentia ad formam gladij, atque ita eadem ratione, sicut illa, sic & ista forma appellabitur naturalis. Dico, non esse simile, cum formæ desint artificiali, quæ naturali ascribuntur; tria enim illi sunt necessaria, vt naturalis, & esse, & dici possit. Inprimis, vt ab agente *Conditiones formæ naturalis.* naturali per actiuas, atque passiuas introducta sit qualitates: deinde, vt in materia immediate recipiatur, quippe cum substantialis formæ subiectum, sit ens in pura potentia: postremo, vt per totum recipiatur, & non per superficiem tantum. Hæc quia in forma gladij nequaquam inueniuntur; propterea naturalis non est dicenda. Itaque, omne naturale in se habet illius motus principium, quo est aptum moueri; non enim quodlibet naturale, absque aliquo delectu in se habet cuiuslibet motus principium, nec hoc docuit aliquando philosophus; principium siquidem intrin- *Principiũ motus non est vniuocum.* secum motus non est vniuocum, nec eiusdem in omni ente naturali, rationis. Et illud principium, inquit Commentator lib. 2. phys. comm. 1. quod est in alterato simplici & transmutabili, est aliud à principio, quod est in mobili localiter, & in augmento secundum genus, & in generabilibus, & alterabilibus compositis: quoniam illud principium, quod est in compositis, est secundum formam, in simplicibus autem est *Principiũ motus in cœlo.* secundum materiam. Quamobrem, cœlum dicimus habere principium intrinsecum sui motus localis, actiuum quidem respectu intelligentiæ mouentis: passiuum vero respectu sui; habet enim naturalem potentiam passiuam, vt moueatur. Elementa autem habent principium intrinsecum mo- *Elementa inanimata.*

tus

De natura. tus localis, alterationis, corruptionis, generationisque. Mixta vero inanimata, quoad motum localem, principium habent intrinsecum ab elemento prædominante, quoad vero ad generationem, & corruptionem, principium habent passiuum, nempe materiam priuationi subiectam: non autem principium actiuum per se, cum nihil seipsum producat, neque corrumpat, sed magis in esse conseruet. Quantum vero ad motum alterationis, principium habent passiuum, omne enim generabile est alterabile, alteratio siquidem generationi est præuia. *Mixta animata.* Corpora autem mixta animata, quoad motum alterationis, generationis, corruptionis, principium habent intrinsecum passiuum: secundum vero dissimiles partes, principium actiuum alteratiuum, vtpote in animali, cor temperatur à cerebro, & epar calefacit stomachum: quoad vero ad motum augmenti, & localem, principium habent actiuum; anima siquidem, per vegetatiuam, atque motiuam potentiam, est huiusmodi motuum principium actiuum. 2. de anima tex. 4. 8. autem phys. tex. 28. docet, animata seipsa mouere, cui consentit Commentator 2. phys. comm. 1. Quomodo ergo natura sit principium motus & quietis per se, primo, & non secundum accidens in omni ente naturali, dixi,

CAP. II.

Quid sit natura secundum multorum sententiam philosophorum.

Commentator. Commentator 2. met. comm. vlt. ait; naturam esse principium quietis, his quæ transmutationi subiacent. Et 2. cœli com. 84. idem innuere videtur: Sicut, inquit, naturalis ponit naturam esse naturalis motus principium; ita etiam quietis in his, quæ sunt apta moueri, & quiescere. *Principiũ.* Proprie autem causam, principium, aut virtutem agentem habere non vult; quia scilicet quies est priuatio, & non potentia. cap. vlt. de substantia orbis. Sic stellæ, quia illis carent causis, quæ corporibus insunt cœlestibus, hac de causa, quietem dicuntur habere perpetuam, quæ est priuatio motus: de terræ quoque quiete simile habet iudicium: *Terra, inquit, quietem habet infinitam, quia caret agente motum in sui infinitum;* quies ergo terræ non est per vir- *3. cœl. 102.* tutem, sed per priuationem virtutis. *Causa.* Vnde, *Medium,* inquit, *non est causa quietis terræ, sed eius grauitas.* quod si causa extiterit; erit vtique causa conseruans potius, quam agens quietem. Itaque, principium in naturæ diffinitione positum, motum, causam vero, quietem respicere, asserit. Sane, corpora naturalia, quæ vtrisque subiici possunt, quietem naturaliter appetunt; hac enim ratione mouentur, vt quiescant, *Quies magis naturalis.* proinde quies est illis magis naturalis, quam motus: elementa namque in suis locis naturaliter quiescunt, & inde non nisi violenter mouentur. *4. cœl. 26. 31.* Quam ob causam ait Comment. *diffinitiones grauis & leuis datas, per quietem aptius, quam per motum illorum naturales dispositiones ostendere; elementum* enim, vt *3. cœl. 28. 8. phys. 32. 9. phys. 13.* ipse dicit: *natura, manet in suo loco:* natura ergo est principium respectu motus, & causa respectu quietis. Ergo Comment. sentire videtur, hanc diffinitionem diuisim esse intelligendam, nimirum *in cælo, naturam esse principium motus,* siue ciens motum sempiternum: *in terra vero sempiternam quietem in cæteris autem motum, & quietem.* Alter senlit *Simplicius,* alijque Græcorum doctissimi, quibus plurimum à doctissimis quibusque creditur. Ij autem aiunt, in cœlo quietem inueniri tum quidem respectu centri polorum, & axis, tum etiam respectu totius, quod non mutat locum, saltim secundum subiectum. stellæ præterea, quæ sunt nobiliores cœli partes, non *Natura prius dicitur motu locali.* mouentur. Cæterum, quoniam motus, de locali, & alijs motibus analogice dicitur, principaliori modo de locali, secundario de alijs motibus, natura dicitur; motus enim localis, est prior alijs motibus, vt dicitur 8. phys. comm. 55. natura, tempore, diffinitione. primo cœli cum vellet philosophus probare, omne corpus physicum esse mobile, ex naturæ diffinitione probauit. Itaque motus localis in naturæ diffinitione principaliter demonstratur: alij vero consecutiue. *Argues* cum *Boetio,* motus cœli est à voluntate, & à principio separato: igitur non est naturalis. & per consequens illa diffinitio non conuenit corporibus cœlestibus. Adde, quod natura non mouet motum infinitum, quia semper *1. cœl. 5.* circa eundem locum mouetur: ergo &c. Atqui philos. volens scire quænam esset cœli substantia, illi innititur propositioni, veluti firmissimo fundamento, quod scilicet *omne corpus physicum, sit mobile secundum locum,* idque ex naturæ diffinitione corroborat: quod vtique minime fecisset, si naturæ diffinitio, cœlo tribui non posset. Ad aliud *respond.* à Comm. illud locum habere in natura inferiorum; ideoque motum cœli non esse naturalem, sicuti est motus ele- *Natura quid sit.* mentorum. Idem docet 2. *com.* 3. Cæterum, motus cœli po- *lib. d. diff. 3. sol. dub. 4.* test dici naturalis ex parte orbis, qui mouetur, cum enim sit corpus simplex, & cuiuslibet corporis simplicis, aliquis sit motus naturalis: aliquo ergo necesse est motu moueri, non *Motus cœli est naturalis.* quidem sursum, aut deorsum, cum non sit graue, aut leue: circularis ergo: habet ergo potentiam, vt circulariter ab intelligentia moueatur. Potest quoque dici naturalis etiam ex parte intelligentiæ, quæ licet sit principium separatum; est tamen illi orbi appropiatum principium in mouendo, sicuti forma appropiata materiæ, inquantum illi motum influit, forma eiuidem nominatur. sic Comment. 2. cœli com. 3. Intelligentia igitur quia cœlo est cõiuncta per operationem; & cœlum hoc modo, quodam modo animatum dicitur; idcirco eius motus naturalis nominatur. Sic etiam legitur 8. *phys.* 27. vbi plane docetur motũ corporisũ ex parte corporis, tum etiam ex parte animæ esse naturalem. quod profecto intelligendum est secundum similitudinis proportionem. Sane, sicut formæ est materialis in proprio subiecto motum causare; ita proportionabiliter intelligentiæ in orba; *motus enim cœli naturalis non est alius a voluntario,* quomodo ergo *1. cœl. 3.* motus cœli sit naturalis, & quid sit resp. ad Boetij obiectiones, patet. *Dices,* natura est aliquid absolutum, diffinitio vero dicit respectum: ergo &c. *Dico,* naturam secundum rei veritatem, formam esse, atque materiam, quæ licet sint entia ab- *2. phys. 26.* soluta; quatenus tamen à physico considerantur, in respectu consistunt, nempe quatenus sunt principia motus, actiuum scilicet, & passiuum. Nomen ergo, quia principij respectum indicat; hac de causa in eius diffinitione principium ponitur loco generis. nec impetit principium pro causa sumi efficiente. quandoquidem causa huiusmodi efficiens sit ipsa forma, quæ licet sit pars essentialis intrinseca, efficit tamen motum, distinctum à motore extrinseco. Patet er- *Quomodo conueniat cœlo.* go quomodo diffinitio naturæ, & cœlestibus, & corruptibilibus conueniat corporibus: simpliciter quidem, & quoad naturam, cœlestibus prius: nam quando aliquod nomen de duobus dicitur, quorum vnum est causa alterius; prius quidem de causa, posterius vero dicitur de causato. Quo- *8. phys. 7. 8. met. 7.* niam igitur causæ rerum corruptibilium, & generabilium sunt corpora cœlestia, vt dicit philosop. in principio met. ideo naturæ diffinitio illis, est prius attribuenda: secundum vero famositatem, & quoad nostram cognitionem; quia illa sunt nobis notiora, quorum operationes sunt nobis magis notæ, corporibus corruptibilibus prius attribuitur. Clare ergo conspicitur ex 2. *met. com. vlt.* diffinitionem naturæ diuisiue esse intelligendam. Consentit his *Porphyrius,* & *2. cœl. 84. 9. met. 13.* *Themistius 2. phys. Cæleste, inquiunt, & diuinum corpus excipimus, in quo natura est ciens sempiternum motum; non autem est causa, aut principium quietis.* Sic etiam ab Auerroe docetur. *Natura,* inquit, *est vniuersaliter principium transmutationis in rebus transmutabilibus per se: in cælis autem dicitur secundum æquiuocationem*: quid ergo sit natura secundum Peripateticos, patet. *Plotinus,* adducit Platonis sententiam, mala ex antiqua natu- *Enn. 1. l. 8. c. 7.* ra esse asserentis. vocat autem antiquam naturam, materiam nondum exornatam. Itaque chaos illud, antiqua vocatur natura. Cæterum, natura apud philosophos, siue physicos, materiam significat & formam: quorum altera est *Natura varie accipitur.* principium actiuum, altera vero passiuum. ab hac autem denominatur agens naturale, siquidem ex materia, & forma componitur, agitque per formæ essentiam, per materiæ vero patitur: hoc autem modo de natura philosophus in physicis loquitur. In lib. de nat. animal. illud à philos. vocatur natura, quod est ab agente naturali, siue per calorem seminalem, qui in menstruis recipitur, siue per calorem putredinalem, qui in aliqua inuenitur materia, menstrui vice fungente. Pro nexu etiam ordineque accipitur causarum; quatenus scilicet secundæ causæ connexum mutuum habent adinuicem, de qua quidem natura, *Plinius* se loquuturum promisit: vnde illius libri de natura, siue naturales appellantur. Apud theologos, natura diuina, est ipsa diuina essentia, est ipsemet Deus, quod etiam sensit Mercurius: *Deus,* inquit, *gloria omnium, diuina natura*: hoc est, qui est diuina essentia. hæc quidẽ natura est suo instituto omnia naturans, redigensq; in finẽ. de qua quidẽ natura locutus est *Cicero in libris de natura Deorũ.* Aristoteles 1. *cœli, tex.* 20. Deũ, naturã appellat: *Recte videtur,* inquit, *natura futurũ ingenitũ, & incorruptibile exemisse à contrarijs.* ob hanc etiam causam, natura aliquando dicitur prouidentia: de qua Ouidius: *Hanc Deus & melior litem natura diremit*: vbi Deum, meliorem natu- *1. metaph.* ram appellat, q. d. hanc litem, Deus, qui est melior natura, diremit, diuisit, distinxit. *Medici* naturam vocant complexionem, vt *Celsus* dicere videtur. Patet ergo, quomodo non

De natura. *Deus quare dicitur natura.*
tem ere à sapientissimo Mercurio, Deus vocatus sit natura,
cum ipse sit natura suprema, naturans omnia, & ad vnum
effectum cuncta deducens. Natura, inquam, vtpote totius
naturæ pater, & conseruator. vnde, quemadmodum opus
naturæ semper est ad vnum, eundemque modum, atque or-
dinem seruat, paterox æmula imaginis; ita Deus benedi-
ctus, ad vnum, hoc est, ad seipsum, creaturas dirigit, eodem
modo semper sa habans ad illas. Cæterum, plures naturæ
modi à philosopho describuntur. Inprimis natura dicitur
generatio viuentium, quasi nascitura, vel à natiuitate sic di-
Modi naturæ. 5. met. 5. cta: *Natura*, inquit, *dicitur vno modo eorum, quæ nascuntur, ac pul-*
lulant generatio. Sane, hæc in stirpibus proprie dicitur germi-
natio, in animalibus fœtura. Renera, quod hi, id nasci, & ger-
2. minari dicimus: & quod in generationem ducitur, in natu-
ram duci; omnis enim progressio in speciem perfectam,
2. est genaratio. Amplius, natura ast principium motus intrin-
secum in re naturali, oampa materia & formæ: alio modo
id, ex quo primo oascitur, id est, efficitur, siue generatur,
3. ita vt inquit. Item, pro quacunque essentia, vel quidditate,
sicut soliti sumus dicere, aliam essa naturam substantiæ, a-
liam quantitatis, & quæ sunt huiusmodi. Præterea, inquit,
id dicitur natura, vnde primus motus in vnoquoque est eo-
rum, quæ natura sunt, quatenus ipsum est In hoc ergo ter-
tio modo, secundum *Alexandrum*, forma naturalis intelli-
4. gitur, vnde est principium motus naturalis. Ad hæc, oatu-
ra accipitur pro quacunque differentia spacifica essentiali-
ter distinguente. præterea natura dicitur id, ex quo primo
aut est, vtpote natura hominis est rationalis, & equi hinni-
bilis: aut sit aliquid aorum, quæ natura constant, videlicet,
quando aliquid, suæ formæ, materiæque seruata conditio-
5. ne, formam tamen recipit eius, cui subiicitur. Iterum, natu-
ra interdum significat proprietatem, rem inseparabiliter
consaquentem. vnda dicere consueuimus, hominem na-
tura, id est, oaturali inclinatione, cupere scientiam. Alio
præterea modo, ait, natura dicitur eorum substantia. Ab
Auer. vocatur forma, quæ est altera pars compositi: ab *Ale-*
xandro autem forma totius, quæ dicitur prima compositio;
nam hac accedente, quamprimum compositum asse dici-
tur. hæc à nonnullis vocatur tertia entitas, ab aliis vero v-
nio essantialis, quæ resultat ex materia, & forma substantia-
6. li. Amplius, pro caussa motus vniuersalibus ipsius vniuer-
si sumitur, tam intellectualibus, quam corporalibus. proin-
de sermo communis dicere solitus ast, totam naturam Deo
comparari, vt instrumentum principali agenti: & conser-
uationem speciei per se intentam esse à natura: corruptio-
nem vero, siue mortem à natura vniuersali, non autem par-
Forma est proprie natura. ticulari. Verum ex iis, quæ dictæ sunt naturis, substantia eo-
rum, quæ principium motus in seipsis habent, vt ipsa sont,
prima est profacto, propriaque natura vocatur. Sane, singu-
la, quæ dicuntur natura, par attributionem ad formam di-
cuntur, quæ est proprie natura, licet nobis sit posterius nota,
qui priora, ex posterioribus intelligimus, vtpota virtutes ex
actibus: sic generatio naturæ nomen prius sortita est, quam
forma, quæ ast prior, atqua præstantior.

Mercvrivs.

Principium vniuersorum Deus.

Commentum IV.

Qvaestionis primae

CAP. I.

Deus est principium omnium.

SEcundum Epithetum; seu diuinæ maiestatis titulus, nomine principij appellatur: Deus, inquit sapientissimus Mercurius, non solum est omnium gloria, & natura naturans omnia; verumetiam ast principium vniuersorũ. Principium, inquam, naturæ, quod nunquam natura formauit: vt ipse dicit *in hymno primi dialogi Principium, à quo cuncta solo verbo condita sunt.* Principium sine principio, sine termino infinitum: vt legitur *dialog. 4. Deus*, inquit, *est insuperabile bo-* *Pater principium deitatis.* *num, sine termino infinitum. quoad se nunquam incipiens, quoad humanam cognitionem principium habens: principium itaque complectamur: hoc enim cognito, vniuersa celerrime discurremus.* Et iterum, *Monas, id est vnitas omnium principium, radix, & origo est: absque vero principio, nihil. initium autem ex nullo, nisi ex seipso dependens.* Clarè ergo docet, Deum esse vniuersorum principium, ipsum vero principium sine principio. Addit esse *Deus est principium omnium.* principium non principij; sed alterius, quia scilicet *pater, cui tribuitur omnis est principium*, inquit August. *totius deitatis, quia* *4. Trin. 20* *ipse à nullo est, non enim habet de quo sit, vel de quo procedat.* sed ab eo filius est genitus, & Spiritus sanctus procedit: non ergo dicitur principium deitatis, quod vel sui, vel diuinæ essentiæ principium sit; sed quia principium est filij, & Spiritus sancti, in quibus singulis tota diuinitas est. Sane, si gignens ad id, quod gignitur, principium dicitur, pater ad filium, *Filius est principium.* principium est, quia genuit eum: sic pater & filius principium Spiritus sancti, à quibus procedit: tota vero simul trinitas, eorum, quæ condita sunt, vnicum principium. Vnde Iudæis petentibus, quisnam esset: *Principium*, inquit, *qui &* *Ioan. 8.* *loquor vobis.* Et Paulus de tota trinitate loquens, sic ait: *Ex ipso,* *Rom. 11.* *& per ipsum, & in ipso sunt omnia*: Omnia, inquit Augustinus, *naturalia, non autem peccata. non enim ex ipso sunt peccata, quæ naturam non seruant.* Basilius magnus in expositione: *In principio erat verbum*: *Multa*, inquit, *sunt principia diuersorum gene-* *Multa principia.* *rum in hac vita, sed vnum est principium, quod omnia præcedit. Vitæ principium bona vita dixit prouerbium: sed via quidem principium primum motus, & principium sapientiæ timor domini.* Principia quoque dicuntur ciuiles potentatus dignitate præcellentes: Principium lineæ punctum, & principium superficiei, linea, & principium corporis, superficies, & principia orationis elementa. At pater est principium filij, & ipsa sancta trinitas, omnium creaturarum principium: in 1. locutus sum de hoc principio. In Genesi legimus: *In principio creauit &c.* Hebraice (Reseith) à capite deductum est, *roi*, propterea omne initium, inchoationemque significat, siue temporis, siue loci, siue operis: in eo autem loco temporis inchoationem significat, sicut ex Chaldaica editione facile cognoscitur, quæ loco *Reseith*, habet, *Cadmin*. quæ vox Chaldeis, temporis exordium sonat. Aliqui interpretantur in filio: sic Mercurius *dialog. 4.* asserit Deum solo verbo cuncta creasse. Secunda quoque Chaldaica editio in principio vertit, in sapientia: sic etiam legimus: *Deum omnia in sapientia fecisse*: Sapientia *Psal. 103.* autem Dei à Paulo filius appellatur. *Dico autem Christum Dei* *1 Cor. 1.* *sapientiam &c.* Hos autem imitari videtur Origines. *Quod* *Hom. 1. in Gen.* *est*, inquit, *omnium principium, nisi dominus noster, & saluator omnium Christus Iesus, primogenitus omnis creaturæ?* In hoc ergo principio (*hoc est in verbo suo*) *Deus cælum & terram fecit: sicut dicit Ioan. Omnia per ipsum facta sunt.* Non ergo hic hic aliquod temporale principium dicit: sed in principio, id est, in saluatore, Deum cuncta fecisse, affirmat. Et, super in principio erat verbum: *In principio*, inquit, *id est, in patre, erat verbum.* *Hom. 39.* Principium ex quo omnia, pater est: principium per quod omnia, filius est: patre loquente verbum suum, hoc est, gignente suam sapientiam, omnia fiunt. Diuus quoque *Ambrosius*, simile quiddam eloquitur: *In principio fecit Deus &c.* *In 2. cap. Hexam.* *Initium rerum, authorem mundi, creationem materiæ comprehendens vt Deum cognosceres ante initium esse mundi, vel ipsum esse initium vniuersorum, sicut in euangelio Dei filius dicentibus sibi: Tu quis es? Principium quod & loquor vobis: & ipsum dedisse gignendis rebus initium, & ipsum esse creatorem mundi, non idea quadam duce imitatorem materiæ, ex qua non ad arbitrium suum; sed ad speciem propositam, sua opera formaret.* *Vnde Dauid cum de cœlo, & terra, & mari loqueretur, ait*: Omnia in sapientia fecisti; *Psal. 103.* *pulchre quoque ait: In principio fecit. vt incomprehensibilem celeritatem operis exprimeret, cum effectum prius operationis impleta, quam indicium cœpta explicuisset, fecit. ne mora in faciendo fuisse existimaretur. Dedit ergo principium mundi, ne in creatum, & diuinæ consortem substantiæ crederemus.* Potest etiam referri ad *Principiũ temporis.* tempus, vt si velis dicere: in quo tempore Deus fecit cœlum & terram: In principio, in exordio mundi, quando fieri cœpit. Potest quoque referri ad numerum, vt sit sensus: in principio, id est, inprimis fecit Deus cœlum & terram, deinde colles, regiones, fines inhabitabiles. *In principio itaque temporis, cælum & terram Deus fecit.* Item, Diuus *Hieronymus*, huic secundæ magis videtur expositioni fauere super traditiones Hebraicas in Genesim: *Plerique*, inquit, *existimant in Hebræo haberi, in filio fecit Deus cælum & terram: quod falsum esse, ipsius rei ueritas comprobat. nam & septuaginta interpretes, & Symmachus, & Theodotio, in principio transtulerunt. Et in Hebræo scriptum est*, Bresith, *quod Aquila interpretatur in capitulo. & non* Baben: *quod interpretatur, in filio.* Neque tamen negat de filio posse intelligi: *Magis*, inquit, *secundum sensum, quam secundum verbi translationem de Christo accipi potest, qui tam in ipsa frone Geneseos, quæ caput librorum omnium est, quam etiam in principio Ioannis Euangelistæ, cœli & terræ conditor approbatur.* vnde in Psal. de seipso ait. *In capite libri scriptum est de me*, *Psal. 39.* id est, in principio Geneseos. Itaque, diuus Hieronymus vtrique fauet expositioni: quarum alteram literam, alteram

vero

Deus est principium omnium.

vero sensum literæ sapere, affirmat. Diuus *Basilius*: In principio &c. *in eo nimirum principio, quod simul fuit cum tempore.* Principium sane dicitur primaria quæuis motio: si igitur discere cupis quo primum tempore constiterit mundi origo, ex hodierno die ad superiores regressus, diem inuenies quo subsistit primum. Item, in principio, i. citra omnem temporis morulam; principium enim est quoddam impartibile: sicut principium viæ, via nondum est, nec domus quoque principium, itidem & principium temporis, non est tempus, nec temporis quidem minima portio. Alij dixerunt ἐν κεφαλαίῳ in summa, siue summatim fecit Deus, hoc est, simul omnia. Et quia complures eorum, qui mundum ab æterno cum Deo fuisse sunt opinati, non ab ipso factum esse; sed quasi adumbratio quædam potentiæ ipsius esset, sponte emersisse ipsum asserunt, atque causam ipsius Deum esse fatentur; causam tamen voluntate non concurrente: sed perinde atque corpus vmbræ. sed huiusmodi error Moysis verbo aufertur. *Fecit*, inquit, non subsistit aut produxit: fecit, inquam, *vt bonus*, quod vtile est. *vt sapiens* quod pulcherrimum est, *vt potentia præditus*, quod maximum est. Diuus Chrysostomus super Genesim, vtramque amplectitur interpretandi rationem, dicitque Moysen pro auditorum capacitate, suum temperasse sermonem, ideoque de angelorum creatione palam non fuisse locutum: nec etiam de bijs Dei æternitate, per quam facta sunt omnia: *In principio*, inquit, *fecit Deus*: *hoc vnicum verbum sufficit nobis ad subuertendas omnes aduersariorum turres.* Sic Paulus ad Athenienses loquitur. *Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, hic cæli & terræ quum sit dominus, non in manufactis habitat templis.* Quia ergo talem eis congruere sciebat doctrinam; ideo hac est vsus doctrinæ ratione. Ad Colossenses vero, quos sciebat vesci solido cibo, de principio, per quod facta sunt omnia, clarissime locutus est. *In ipso*, inquit, *filio Dei creata sunt omnia, quæ in cælis sunt, & quæ in terra, visibilia & inuisibilia.* An non & hoc Moyses dicebat? sed dignum non erat, vt solido pascerentur cibo, quibus lactis alimonia opus erat. Nam Moyses quidem cum primus omnium instituendam suscepisset humanam naturam, docuit auditores prima elementa. Ioannes autem & Paulus his quos à Moysa acceperunt, postea perfectiora tradidêre. Patet ergo ex *Chrysostomi* sententia, quare Moyses dixerit in principio, & non in filio, creauit Deus cœlum & terram; quia nimirum consuluit ruditati audientium. Diuus *Augustinus*, de domino Iesu interpretandum esse arbitratur: *Necesse*, inquit, *est, vt per verbum intelligatur factum, quod Deus fecit: verbum autem patris est filius.* Non ergo repugnat hoc capitulum verbo Ioannis dicentis: *Et per ipsum facta sunt omnia.* Adde, quod si propterea in Genesi non intelligitur filius, quia non est dictum, quod in filio creauit Deus cœlum & terram: nec etiam in euangelio legitur, quod Deus per filium aues pascit, & lilia vestit &c. Similiter Apost. *Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia* & filium non nominat. Sic ergo quamuis filium non nominet; ipsum tamen intelligit. Item, contra aduersarium legis, & prophetarum bifariam intelligi posse arbitratur: *Aut ergo*, inquit, *sic intelligendum est, vt principium sit ex quo esse cœperunt; non enim Deo coæterna semper fuerunt, sed facta, initium ex quo esse inciperent, acceperunt. Aut certe quia in principio sibi coæterna fecit Deus cælum & terram, hoc est, in vnigenito filio, ipse est enim sapientia, de qua dicit Apostolus primo Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam.* Et Psal. 103. *Omnia in sapientia fecisti.* Et Colos. 2. *Quoniam in ipso condita sunt vniuersa.* Et ad Heb. 1. *Per quem fecit & secula.* Et lib. 1. de Gene. ad lit. cap. 1. simile aliquid dicere videtur. In primo autem libro de Genesi contra Manichæos apertè docet cap. 2. de Christo esse intelligendum: *In principio*, inquit, *id est, in filio, fecit Deus cælum & terram.* Sed præstat hæc simul amplecti, vt Deus fecerit mundum in principio temporis, & per suum filium, qui est omnium principium.

Hom. 1. Hexam.

Fecit.

Act. 17.

Colos. 1.

Quare Moyses sic locutus sit.

Lib. cont. adamant.

Matt. 6.

Duobus modis intelligit. Lib. 1. c. 2.

1. Cor.

CAP. II.

Deum esse principium omnium secundum phil.

QVomodo pater sit principium filij, & pater & filius principium Spiritus sancti, in primo Pymandri satis declaratum esse arbitror. Quonam autem modo sit rerum principium, in primo quoque Pymandri, vbi ex professo de mundi principio, & in secundo, in quo de creatione disputaui, idem similiter censeo. Pauca ergo ad hanc materiam, ex phil. thesauris depromere sufficit. Plato, omnium propemodum phil. facile princeps, huic proposito consentanea scripsit: *Deus*, ait, *sicut antiquus sermo testatur. principium, finem & media rerum omnium continens, recte peragit secundum naturam circuiens.* Itaque, iuxta sententiam Platonis, non modo est principium; verumetiam medium & finis omnium. Et id quidem recte; nam cuncta ab eo esse acceperunt, quod plane conseruari, perficique non potest, nisi eo authore, ac duce, quo & condita sunt; ipsa namque vt principium, producendo, efficit omnia: vt medium, conseruando auget. vt finis, perficit reducando, hac de causa, ait; Circa omnium regem, omnia esse, non vnum, vel alterum, sed omnia prorsus ab eo pendere demonstrans. Quam ob causam *6. de rep.* bonum appellat cunctorum principium, supra intellectum, supra essentiam principium autem, & simplicissimum esse debet, & optimum. Nihil autem vnitate simplicius, vel bonitate melius. In *Timæo*, vocat Deum patrem mundi atque opificem: igitur principium est mundi pater, cura, & beneuolentia, opifex vero artificiosæ magnitudine sapientiæ. In *Parmenide, & Sophista*, omnes entium gradus ab vno principio deduci protestatur: materiam quoque ab eo esse, per intellectum autem formari diuinum, animamque vniuersi procedere: aperte profecto, tres personas omnium rerum principium, ostendens. In *sexto de repub.* duos mundos constituit: inuisibilem vnum, visibilem alterum: & primum quidem, suo proximum esse parenti, eiusdemque præseferre imaginem: alterum vero vtpote visibilem, ob multiplicem partium dissectionem, aliarumque rerum diuersitatem, à suo parente dissimilem; vtriusque tamen Deum esse principium, *parentem*, atque opificem: *Quemadmodum*, inquit, *sol visibilis se habet in mundo visibili; ita filius boni in loco intelligibili ad intellectum, & ad ea, quæ intelliguntur, quem pater genuit sibi consimilem, hunc ego partum boni eloquar. Cauendum tamen est mihi, ne inscium ipse, vanã de filio boni reddã rationem.* Itaque Plato, & diuinam confessus est trinitatem, & eandem dicit esse omnium creatricem, nutricem, atque conseruatricem. Plotinus eadem plane sentire videtur. *Deus*, inquit, *est omnium principium, quod appetunt omnia: ipse vero super essentiam existit, super actionem, intellectum, atque intelligentiam. Oportet autem ipsum firmiter permanere, & ad seipsum cuncta conuertere, quemadmodum reuoluitur circulus circa centrum, à quo lineæ singulæ producuntur*: Deus ergo secundum Plotinum, non solum est principium omnium, sed etiam finis, quandoquidem ab ipso fluunt & in ipsum refluũt omnia: nam sicut circuli à centro deducuntur, & in centrum redeunt; ita plane creata omnia à Deo procedunt, & in ipsum redire festinant; Sane, *motus omnium, animæ præsertim est circularis. circa centrum igitur versatur*: Deus igitur est velut centrum, in quem omnia quasi centra concurrunt: quod quia ita res se habet: Deus ergo est principium, medium, & finis omnium. Et *Enn. 5. lib. 5. cap. 12.* Deũ nominat mundi patrem. *Pater*, inquit, *ille est dominus potestatis, nullo modo indigens his, quæ generantur ab ipso, sed idem prorsus existens, qui & prius, quam hæc produceret, atqui sua quoque nihil interesset, si hæc producta non fuissent. ipse namque Deus non existit cuncta. sic enim omnibus indigeret, sed omnia supergrediens, potuit omnia constituere, atque permittere sibiipsi animea, ipse quidem omnia superemineus.* Iam palam ostendit, Deum esse omnium principium, conditorem atque parentem, eorum quæ condidit, ope non indigentem: Et reuera, vt dicit propheta; *Ego dixi, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non indiges.* Et, *Si intellectu diuinum est ante omnia, vtique principium est omnium, à cuius natura procul abest fortuna temeritas, ipse enim omnium est principium, quo nihil maius, nihilque melius cogitari potest quippe cum seipso id, quod est, existat, ad seipsum, & penitus in seipsum, & totus in seipso, à quo, & per quem, & secundum quem totum id quod est, constituitur.* Et cap. 18. *Deus est supra mentem, ex suaque potentia generat intellectum. denique, est causa causa, potiori ratione causa existens, vtpote omnes causas complectens. Quis ergo casus aut euentus fortuitus apud potestatem tãtam omnium procreatricem vereque effectricem accidere potest?* Reuera, omnia fecit, non vt cõtigit, sed vt ipse voluit: voluntas autem eius non erat rationis expers, neque temere frustraque ferebatur, neque vt sorte protinus incidebat, sed potius vt decebat, quippe cũ nihil ibi sit temerarium & vanum: hinc Plato, ipsum appellauit decens, atque opportunum, cupiens ostendere Deum esse à sorte fortuita remotissimum, omniaque fecisse, secundum rectissimam rationem, suæ conuenientem bonitati. Itaque, Deus (secundum Plotinum) omnium est principium, omniaque rectissime iacit, à quo longe abest casus, & omnis fortunæ temeritas. Cum ergo hæc ita se habeant, non sunt audiendi *Pythagorici*, qui duo principia posuere; bonorum vnum, malorum alterum, hoc est, duos Deos, & principes mundi. Contra huiusmodi scholam disputauimus in primo Pymandri. Sane, si plura essent mundi prima principia, siue principes: aut essent æque perfecta: aut

4. de leg.

Deus est prin. omn.

Deus est principiũ, medium, & finis.

Pater mundi.

Trin.

Sol.

Filius Dei.

Enn. 1. lib. 7. c. 1.

Enn. 6. lib. 8. c. 0.

Deus centrum.

Pater.

Non est indigus.

Enn. 6. l. 8. c. 17.

Principium.

Fortuna longe à Deo.

Pythagorici excluduntur.

Deus est principium omnium.

vnum altero perfectius. Non primum, alioqui illorum nemo Deus esset dicendus, cum vnus non sufficeret. quod si vnus sufficit; non opus est ergo multitudine. neque secundum; imperfectior enim Deus nequaquam dignus est appellari. Quod si vnus nequit alterum pellere regno, neuter

Vnum principium non duo principia.

plane eorum Dei nomine dignus reputatur: quomodo enim Deus est vocandus, qui malos aut punire non potest, aut minimè vult? si non potest, non est Deus, cuius potentiæ aliquis resistere valet. Si non vult, non est bonus, qui vult malos esse quod si non est bonus, nec etiam Deus; Deus namque non est aliud, quam bonum, nec bonum aliud quam Deus, vt paulo ante dixi. Vnus est ergo Deus, qui est omnium

Pluralitas principum mala.

rerum vnicum principium. Amplius, pluralitas principum mala, vt dicit *Homerus*, & *Philos.* vnus ergo princeps. Sane, tunc vnus, atque idem affectus, aut bis esset, aut geminus: nam si fuerint pares potentia; pares vtique erunt in paris potentiæ effectu producendo, alioqui vnus altero potentiæ erit inferior: & ita non pares, si autem pares, à pari ergo virtutis qualitate par producetur effectus, sicque primus motus, qui est præcipuus Dei effectus, erit geminus, aut bis simul. sed etiam volunt malè disponi, vtpote rerum confusionem sustinere: vnus ergo princeps pater mundi, opifex vniuersi. Adde, quod si essent, plura prima principia simpliciter; essent quoque plures primæ formæ, plures quoque primi fines, atque prima mouentia; primum enim principium est primus finis, atque primum mouens: sed vnus est tantum omnium finis, & vnus primus motor: vnum ergo erit, & non plura principia. Quod si secus res se haberet, tunc plane omnium atque singularium rerum essent duo eiusdem perfectionis, eiusdem naturæ, vtpote duo Mercurij, duo Platones, sicut

Tex. 90. 92.

innotuit *primo cæli.* Cum ergo hæc sint omnibus veræ philosophiæ cultoribus absurdissima, relinquitur, vt vnum sit omnium principium perfectissimum, atque simplicissimum, à quo omnia dependent, Deus nimirum benedictus, pater

Principiũ malum.

mundi, opifex vniuersi, omnium creator. Porro, principium malum, siue malorum, sicut dixi circa finem primi Pymandri, vbi de causa mali disputaui, subiectiue est ipsa materia, quæ iuxta phil. sententiam in physicis, maleficium machinatur: & hæc quidem vocatur principium in quo, & ex quo: Principium autem in quod, quæ dicitur quoddam diuinum & optimum, est ipse forma, de qua superius multa locuti sumus. si hoc modo velis intelligere illa duo rerum principia, quomodo fortassis Pythagorici intellexerunt, nequaquam

Malum priuatio boni.

aberrabis. At, si formaliter contendas inuenire in tenebris, sine dubio te versari, scito, quippe cum boni priuatio ipsum malum sit, ideoque veteres noctem, theologi vero nihil, id est, nullius rei causam appellant. Itaque bonum, hoc est, Deus benedictus, est omnium principium rerum primum, vnicum, & perfectum. Suffragetur huic sententiæ phil. & aper-

1. cæl. 100.

tissime docet, esse vnum principium primum summum, à quo omnia accipiunt esse, & alia quidem clarius, alia vero obscurius: *Primum, inquit, ipsum atque summum est intransmutabile, quo non est aliud præstabilius, quod quidem moueret; esset enim diuinius ipso. Neque praui quicquam habet, neque bonorum suorum aliquo indiget: habet ergo vitam beatissimam, atque sufficientissimam à seipso, nulli naturæ aut fortunæ necessitati subiectam.* Et 12.

A Deo pendent omnia.

met. com. 38. vocet Deum principium omnium necessarium, & simplicissimum; *Ex necessitate, inquit, est ens. & in quantum necessitas, bene, & sic principium non contingens aliter, sed simpliciter.* Ex tali igitur principio dependet cœlum & natura, id est, cœlestia omnia, & quæque terrena, non solum dependentia emanationis, sed etiam creationis. Nam si Deus est so-

Non esse æternam materiam.

lum ens necessarium simpliciter, nec indiget extrinsecorum auxilio rerum, vt sit beatus, cum seipso sit beatus: igitur cœlum, tempus, & materia, illi coæterna necessario esse non possunt; alioqui, aut Dei beatitudo ex illis dependeret: aut æque, ac ipse Deus, essent necessaria, atque ita, non vnum tantum primum ens necessarium, sed & multa, quod est fal-

Deus est solus principium.

sum. Præterea, non parum diuinæ derogant potentiæ, maiestatique diuinæ, qui eum putant, naturali agenti esse conferendum: vt quemadmodum illud ad suorum actiones operum perficiendas, materia indiget præexistente; sic omnium opifex, in cœli, naturæque condendis operibus. Sane, tunc non esset agens infinitum, vniuersale, atque perfectissimum; quod ipsimet huius sapientiæ studiosi, asserere minime audent. Cum igitur Deus benedictus sit ens, per se necessarium simpliciter, alia vero omnia, entia contingentia, cumque nullius egeat auxilio, vt sit beatus, denique cum sit agens vniuersale & perfectissimum: omnium ergo est principium, & creando, & fouendo, & reducendo. Igitur recte dixit Mercurius, Deum esse vniuersorum principium.

Mercvrivs.

Deus est mens.

Deus est mens.

Commentum V.

Mens quid significet apud Mercurium.

Qvamuis in primo Pymandri de hac materia locutus sim; quia tamen sapientissimus Mercurius, eandem Dei titulis inserere studuit mentem, paulo exactius de ea mihi loquendum esse putaui. Inprimis igitur non ignorare oportet, de hac vocula Mercurium diuersimodè fuisse locutum, nam interdum Deum mentem appellat, primo Pymandri, & hoc in loco: interdum vero dicit esse supra mentem, sicut expositum est antè: cum autem Deum mentem nominet, illius naturam spiritualem, atque fœcundam demonstrat: vnde & in primo Pymandri, Deo patri mentem attribuit, cuius germen est verbum lucidum, Dei filius. Nam sicut mens seipsam intelligens, gignit verbum, hoc est, par-

Mens pater.

tum seu conceptum suum; ita plane mens paterna æterno conceptu, parit filium, verbum Dei, de quo in primo Pymandri disputaui: & aliquid addere, non erit inutile, vt clarius nobis fiat, quare pater, mens appelletur: & filius verbum. Cæterum diuus August. 15. *de trinit.* triplex verbum

Verbum triplex.

distinxit: nempè *sensibile, intellectuale, & medium: intellectuale autem dixit esse ipsam notitiam actualem, intellectualemque natu-*

Verbum intellectuale.

raliter productam. verbum autem sensibile, ipsam vocem prolatam: medium vero *notitiam quandam*, siue cogitationem *de voce prolata*, siue proferenda. Porro, primus modus, magnam cum verbo diuino cognationem habet: duo autem reliqui non ita, verbum autem Dei, secundum primum modum, sic à

Lib. 1. c. 13.

Damasc. describitur, *verbum est naturalis intellectus motus secundum quem mouetur, & intelligit, & cogitat.* August. 15. *de trin. Si quis potest intelligere verbum, non solum antequam sonet; verum etiam antequam sonorum eius imagines cogitatione voluantur: iam potest videre aliquam verbi Dei similitudinem.* Sanè, ipse conceptus cordis, secundum ipsius naturalem rationem, ab alio procedit, nempe à notitia concipientis: vnde verbum in diuinis est partus paternæ mentis, à qua procedit. Anselmus

Anselmus.

Monol. 37. *Mens rationalis, inquit, cum se cogitando intelligit, habet secum suam imaginem ex se natam, id est, cogitationem sui, ad similitudinem sui formatam: quæ imago verbum eius est. Similitudo autem*

Tria in verbo. Filium.

illius verbi diuini, tria plane complectitur. emanationem scilicet, siue originem, dispositionem, & vnionem: origine filius, dispositione vero, mundus archetypus, & ars patris, omnium viuentium rationibus plena. vnione autem verbum caro nominatur. Similitudo est in origine: etenim quemadmodum per modum naturæ, patri per omnia similis, filius producitur, ita plane verbum per modum naturæ procedit, per omnia ei simile à quo procedit. vnde & conceptus dicitur mentis. Dis-

Dispositio.

positio autem nominatur, quia ab opere non dependet: sicut enim dispositio nostra potest esse, etiamsi opus non sequatur; sic etiam dispositio æterna, absque operis executione consistere potest, cum ab eo minime dependeat. Vnio ad verbi incarnati refertur naturam. Nam sicut

Vnio.

verbum mentis coniungitur voci, vt innotescat eo in vocem minime transeunte, sed integro in mente concipientis perseuerante; sic verbum patris, vnitum est carni; in carnem tamen non transiit, sed apud patrem semper totum & integrum perseuerat. Cæterum, verbi no-

Verbi nostri imperfectionem.

stri similitudo non est per omnia Dei verbo conferenda: siquidem frequenter, quæ nolumus, cogitamus, atque ita verbum nostrum annexam habet displicentiam: interdum cogitamus quæ nescimus, & sic adest illi fallacia: nonnunquam quæ non possumus, & hoc modo præsto est illi impotentia: hæc autem diuino in verbo inueniri non possunt, quippe cũ sit verbum placentissimum, sapientissimum, omnipotentissimum; verbum ergo Dei est conceptus mentis paternæ. Du-

Duplex conceptus.

plex autem mentis conceptus in nobis inuenitur: vnus informis & imperfectus: alter vero formatus & perfectus: in causa autem est, quia ab imperfecto ad perfectum nostra procedit cognitio, ideoq; de re primo confusum habemus conceptum, qui plane verbum propriè dici appellariq; non potest, sed cogitatio potius. Conceptus autem perfectus à philoso-

Conceptus perfectus.

phis appellatur diffinitio, à theologis autem verbum: vnde quot sunt in nobis perfecti conceptus, tot vtiq; verba numerantur. hoc autem nobis accidit vnico conceptu, mentis nostræ naturã exprimere non valentibus. at Deus benedictus, quia perfectissimum habet conceptum, suæ mentis naturam perfectissimè exprimentem: vnicum ergo tantũ habet concep-

Vnicus conceptus Dei.

tum, quia nimirum *semel loquutus Deus*, vt in Dauid, vnicũ habet verbũ *per quod fecit, & secula.* Adde, in nobis verbũ nostrũ esse accidens, & quid transiens siquidẽ nõ semper actu intelligimus, at in diua mẽte est substantia, quia scilicet nõ patitur quicquã admixtionis accidẽtis seu alicuius extraneæ naturæ consor-

Deus est mens. consortium: est ergo verbum mentis diuinæ æternum, perfectum, actu semper existens. Non temerè ergo à sapientissimo Mercurio, sanctus Pymander mens nominatur, cum suo partu vnico, & æterno peperit verbum, quod à Chaldæis vocatur *patricon nun*, id est, mens patris; mens namque secundæ menti tradidit omnia, quia per verbum facta sunt omnia. In dictis Magorum à *Zoroastre* descendentium, hoc
Mens secunda. habetur: *Omnia perfecit Deus, & menti tradidit secundæ, quam vocabant primogenitam, & vnigenitam.* *Anaxagoras*, omnium rerum principium, mentem appellauit, & hanc aggressam chaos modificasse, digerendoque res, motum eis dedisse, & ordinem Plato *in Phædone*: *Audiens, inquit, ex libro Anaxagoræ, mentem esse mundi ædificatricem, hac sum mirifice lætatus, nullamque puto probabiliorem reddi posse rationem. Nam cum mens sit summa sapientia, omnia sapientissime fecit.* Et in Cratylo: *Esse, inquit, iustitiam, quam Anaxagoras mentem dixit, asserit Cratylus, quæ cum sit imperatrix, nullique commixta, eam tradidit omnia creare, per omnia commeantem*: vnde Platonicus poeta: *Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.* Macrobius in somnio Scipionis: *Primum bonum omnium, inquit, mentem ex se genuit, originales species rerum continentem.* Itaque mens, menti est parens, hoc est, pater menti est pater, & mens patris. vnde Proclus tria posuit, *bonum, mentem*, & *animam*, id est, *patrem, filium*, & *Spiritum sanctum.* Plotinus in lib. de tribus imperat. expresse confitetur ipsum bonum, & mentem, vnam eandemque habere substantiam: & de bono: *Vestigium, inquit,*
Enn. 3. lib. 8. c. 8. *vita est vestigium mentis.* Et, *Mens, inquit, vt scribitur in Timæo, Ideas in eo quod viuens est; insitas continetur.* hinc mundi artifex cogitauisse dicitur in hoc mundo includere, quæ mens in eo, quod viuens, siue animal est, contemplatur: quæ solum sunt per intelligentiam diuisa; vbi enim dicitur, intellectus intuetur ideas, non significat omnino in alio contueri, sed
Quare dicatur mês. in seipso intelligibile possidere. Quamobrem, secundum aliam rationem, Deus mens appellatur, quia seipsum intelligens, intelligit omnia, & ex seipso producit omnia, non labore extrinsecus aliquo adhibito, sed mentis actu producentis. Cyrillus aduersus Iulianum Imperatorem: *Diuina substantia, inquis, tres habet descensus: primus est altissimus Deus per se bonus. post eum secundus, mens artifex, & opifex. deinceps est ani-*
Tertia mens. *ma mundi*, quæ à Trismegisto mens tertia vocatur in primo Pymandri dicens: Pymandrum cum suo verbo peperisse aliam mentem, qui est ignis sanctus, & spiritus numen. Pater igitur est prima mens, filius secunda, tertia Spiritus sanctus. tres, inquam, secundum supposita, vna vero ob naturæ vnitatem. A phil. alia ratio traditur, quam annotauimus prim. Pymand. quare Deus mens nominetur: *Nostri, inquit, melior pars est mens, mens autem Deus est, qui seipsum contemplatur, & contemplando est beatus: vnica beatitudo est, quod seipso fruatur. Quamobrem, qui secundum mentem operatur*, vt dicitur
Quis Deo gratus. 10. eth. *& hanc excolit, is videtur Deo acceptissimus.* si qua enim cura rerum humanarum est diis, sicut apparet; vtique rationabile est, eos delectari ea optima, sibique proxima: hæc autem mens est, quam qui diligunt, eedamaci eos à diis, tanquam rerum sibi acceptarum curatoribus, affirmant. Qui præterea, mundi causam, mentem esse dixit, euigilasse videtur, ad comparationem eorum, qui antè temerariè loquebantur; siquidem mens, id est, ipse Deus, omnibus rebus principium, & motum dedit. Mens igitur Deus, mente est colendus, cuius sacrificio maximè delectatur, sicut do-
Ambrosius. cet Apostolus: *Orabo spiritu, orabo & mente: Mente,* inquit Am-
August. brosius, id est, *animo: quam enim potest habere fructum, qui ignorat quæ loquatur?* Et August. *Prophetia quodammodo vocabatur spiritus, vt anima quadam mente inferior, vbi corporalium rerum similitudines exprimuntur. Mens autem illa intelligit, quæ à spiritu proferuntur. Itaque magis Ioseph propheta, qui intellexit quid significarent septem spicæ, quam Pharao qui viderat; orabo igitur spiritu, orabo & mente.* Mens igitur apud Mercurium, ali-
Mentis significat. quando est sanctus Pymander, cuius germen est verbum lucidum, quod est mens de mente: aliquando est Spiritus sanctus, & omnes tres vna mens, quia nimirum vnus intellectus, vna sapientia atque natura. Item, interdum significat spiritus rationis participes, vtpote mentes angelorum atque hominum; & tunc censet Deum mentem non esse appellandum, sed supra mentem: nonnunquam significat donum mentis, & intelligentiæ, secundum quem profecto modum dicere consueuimus, prophetas fuisse, siue habuisse mentem Dei, hoc est donum intelligendi, quæ mens diuina fieri vellet. hanc autem mentem non omnibus inesse affirmat Dialogo 4. *Sermonem quidem ô Tati singulis hominibus Deus*
Quare vocatur mens. *impartit. mentem vero nequaquam*, hoc est, donum intelligendi; est enim mens, apex intellectus, quo Deo proximi sumus, & gratificamur. Insuper vocatur mens, qui Deus est ab omni concretione liber, omnia penetrat, mentis nutu gubernat omnia: denique omnium est mentium genitor, perfectio atque felicitas. *Deus est materia.*

MERCVRIVS.

Deus est materia.

Commentum VI.

QVAESTIONIS PRIMAE

CAP. I.

VIRA Mercurii sapientia, quæ sic omnia perscrutatur, & à summis ad ima tam facili cursu descendit. Sane, post diuinæ perscrutationem, inuestigationemque maiestatis, post altissima illa Dei epithata, mox ad humilia flectitur, ad ima recurrit, vt Deum diceret esse materiam. Non parui
Materia quid sit apud Mercurium. plane interest, Deus est mens, & natura diuina, & Deo est materia. Igitur, quia Mercurium sequimur, cum eodem nobis descendendum est ad vile, atque amplum materiæ negotium examinandum. Et inprimis, quid significet materia apud Mercurium dicam, & quonam modo Deus sit materia. de quibus omnibus sub vno ordine atque contextu, mihi disputandum esse censeo, additis aliorum sententiis, consulens vtique meæ atque legentium breuitati, vtilitatique, Diui ergo Pymandri fauore implorato, hanc non vereor magnâ ad disputandum, & ad loquendum subire prouinci-
Prima materia vocatur humida natura. am. In primo Pymandri dialogo primam materiam, ex qua elementa prodierunt, naturam humidam appellauit; quia nimirum voluntati subiacet artificis, sicut in principio primi Pymandri disputaui. Idem sentit in 3. *Dialogo: Ex humida natura*, inquit, *elementa eduxit* Et reuera, natura non modo de forma; verumetiam de materia dicitur. *Dialogo* 5. decla-
Quomodo Deus est materia. rat quomodo Deus materia dici possit; *Nihil, inquit, est in omni natura: quod ipse non sit*; nam nihil est in corporibus, quod ipse non sit. omnia enim ipse solus est siue existit. sed hoc profecto intelligi non potest de re materiali; si enim Deus est mens: igitur non est corpus. Est ergo omne, quod est in omni natura, non quidem formaliter sed effectiue; est enim causa, vt sint omnia. Est ergo Deus materia, hoc est, causa vt sit materia: denique supplet vicem materiæ. Sane, quilibet artifex, absque materia, suæ artis nequit exequi studia, operaque agenda. At Deus benedictus in mundi conditione, sine vlla prorsus extra se materia existente, visibilia produxit in lucem: *vnde quæ sunt, ille quidem est: est etiam & illa quæ non sunt: Quæ quidem sunt, deduxit in lucem: quæ non sunt,*
Similitudo materiæ. *occulit in seipso*: Quam magna ergo est ista materies, ex qua prodierunt, quæ videntur, & plura occulit in seipsa, quæ non videntur? habet ergo se Deus ad instar materiæ, imo longe amplius quam materia; nam ex materie omnia proficiscuntur, formis duntaxat, incorruptibilibus seclusis; ex Deo vero, & illæ, & ipsa quoque materia. Est ergo Deus materia, quia ab ipso sine alterius auxilio, siue mixtione prodierunt omnia, ad ipsum redeunt omnia, & in ipso constant. Hæ autem sunt primæ materiæ conditiones, vt ex ipsa alia fiant, & in ipsam reuertantur. At in Deo sunt omnia, ab ipso omnia, præbet omnia, nihil suscipiens, omnia habens, id ipsum quod nō habet, nihil: Deus igitur est omnia, nec aliud
Deus est omnium. præter Deum quicquam. Hoc ergo modo Deus materia, quia ab ipso omnia proficiscuntur: *Materia*, inquit, *Mercurius purissimus aer, aeris anima, animæ mens, mentis denique Deus. Dialogo 6.* dicit, quod materiæ concessa sit omnium participatio,
Materia recipit omnes. quia scilicet omnes formas recipere potest, & quoad sui naturam, est inexhauribilis, atque inexplebilis. Atqui Deus ex se omnia produxit atque creauit; omnium ergo est particeps: nec aliquod creatum, aut omnia creata, & creanda simul, illius possunt euacuare potentiam: illa enim sunt finita. hæc autem infinita; finitum vero quantumlibet sit magnum, & numero, & magnitudine, infinitum euacuare seu exhaurire nō potest: hac ergo ratione, à sapientissimo Mercurio Deus vocatur materia, non autem proprie, siquidem Deus mutationem nullam admittit: materia vero perpetuæ est subdita mutationi. Dialogo octauo dicit materiam esse
Materia etiam immortalis. immortalem; quæ nimirum non conseruatur formis sibi ipsi succedentibus plurimis, & variis: *Pater Deus, inquit, mundum in molem congerens. totum sphæricum reddidit, imprimensque qualitatem materiæ existenti immortali. rationemque materiæ sempiternam habenti.* sed Deus est natura immortalis. & sempiternam habet rationē immortalitatis: igitur secundū hunc
Incorruptibilis mater a vnde pa... modū materia appellatur Animaduertendum tamen est secūdū Mercurii sententiā, materiā ex sua huiusmodi immortalitatē, incorruptibilitatēq; nō habere, sed ex impressa sibi

Deus est materia.

cœlitus qualitate: *Exornare, inquit, voluit Deus id quod post ipsam est, quasi immortalitate fulciens omne corpus, ne materia ab huiusmodi congressu discedere volens, in suam deformitatem iterum resolueretur.* Addit vnam eandemque esse, & cœlestium & terrenorum corporum materiam, sed diuersum modum, ordinemque obtinere: siquidem in corporibus terrenis ob quasdam exiguas crescendi, decrescendique qualitates, siue naturam, deformis apparet. In cœlestibus vero incorruptibilis perseuerat, ideoque pulchra & minime confusa: *Habet hæc materia, inquit, circa qualitates quasdam exiguas reuoluta crescendi partes, & decrescendi naturam, quam homines mortem vocant: huiusmodi autem confusio circa terrena viuentia, cœlestium quippe corpora vnum atque eundem seruant ordinem, quem scilicet primum a patre suo sortita sunt.* Ex Deo ergo habent ipsa incorruptibilitatem. Itaque, materiæ incorruptibilitatem, cum terrenorum quidem corporum, tum etiam cœlestium, ex solo Dei patris omnium munere pendere, sapientissimus approbat Mercurius. Non ergo materia suapte natura est æterna, atque incorruptibilis. *Dial.* 10. Mundum bonum esse non posse, ait, ob materiæ rationem: *Mundus, inquit, pulcher quidem, non tamen bonus: etenim ex materia constat, passionibusque subiicitur, primusque est eorum, quæ patiuntur. Indigus præterea, atque natura. factus aliquando, atque genitus.* Tria ergo annuuntur à Mercurio, nempe mundum non esse per se bonum, esse indigum, & tandem aliquando factum. tametsi *dialog.* 11. obscure dalioc loquatur: *Materia, inquit, mundus potentia Dei æternitas, opus æternitatis est mundus.* Sane, si materia est mundus, & mundus est opus diuinæ potentiæ, igitur factus est mundus, & materia similiter. Sed dicit factum ab æuo: Factus, inquit, non aliquando, factus autem ab æuo. q. d. Est quidem factus, sed ab æuo, declarat quod obscure dixerat: *Origo materiæ pendet ex æuo; nam æuum immortalitatem atque perseuerantiam materia præstat: æuum autem pendet ex Deo.* Porro, quid sit æuum in 2. Pymandri disputaui. Cæterum, quamuis hic obscure loquatur, quando mundus factus sit; factum tamen esse dicit, atque materiam ex se incorruptibilitatem, immortalitatemque non habere. Ex quo licet colligere, materiam esse factam, & nullo modo æternam esse decernendam. Vnitatem præterea materiæ in eodem met dialogo 11. ostendit, in quo de vnitate factoris loquitur: *Vna, inquit, existente materia, si plures essent mundi rectores primi, ad quem illorum potissimum fabricatio pertineret, quod si ad vtrumque, ad quem prouincia maior? imbecillior profecto potentiori inuideret, ex quo seditio quædam exoriretur.* Itaque, omne corpus viuens, seu mortale, siue immortale, ex materia constat, & anima: non viuens vero nuda pene est materia. Et iterum, *vita vna, vnaque materia.* vna est ergo materia, secundum Mercurium, viuentium, tum corruptibilium, tum etiam incorruptibilium, & inanimatorum etiam. Et dial. 12. idem profitetur: *Materia quidem vna, inquit, Deus est circa animam, simul atque per omnia, mens circa animam, anima circa aerem, aer circa materiam: necessitas autem prouidentiaque & natura, organa mundi sunt, ordinisque materiæ.* de quibus suo loco erit mihi disputandum. Vnam ergo esse omnium corporum materiam, ad mentem Mercurij, satis clare ostenditur. Si autem cupis scire, quid sit materia, secundum Mercurium, audi eum disputantem circa finem dialogi duodecimi. *Quid aliud existimas fili, esse materiam, quam rudem indigestamque molem, siue congeriem? hanc existere posse ne credas nisi formetur. quod si formatur, ab aliquo certe formatur.* Quæ autem sit materiæ forma, siue vita, paulo superius exposuit: *materiæ quidem vita, spiritus est, ait, mentis autem anima. Ex mente viuens omne prosiluit.* Itaque, materia secundum suam naturam, est indigesta congeries, cuius vita, siue forma est spiritus, vna omnium corporum, naturam habens crescendi, & decrescendi in corporibus terrenis: in cœlestibus vero permanentiam, atque immortalitatem, idque ex munere patris omnium, stabilitatem illi largientis. Insuper est creata, & nequaquam æterna. In Asclepio apertissime testatur, materiam creatam fuisse. *Fuit, inquit, Deus & hyle, quem credimus mundum, & mundo comitabatur spiritus. sed non similiter vt Deo, nec Deus sunt hæc, de quibus mundus est; idcirco non erant, quando nata non erant, sed in eo iam tunc erant, vnde nasci habuerunt.* Clarissime iam docet mundum, seu materiam, non esse æternam, nam si non erant, quando nondum nata erant: æterna ergo non sunt, quæ principium natiuitatis, atque creationis habent: in eo autem erant, vnde nasci habuerunt. hoc est, in Deo, à quo condita sunt; ipse enim est omnium creator. sic enim ait in principio Asclepij loquens de Deo: *Ipse est, inquit, creator omnium in quo fuerunt omnia, antequam creassent omnia.* Ita clarus est sermo ipsius, vt inficiari (excepto Pulto) debeat nemo. Sane, si Deus est omnium creator, & omnia erant in creatore, antequam crearentur: materia ergo creata est, & non æterna extra mentem existens opificis. De natura si credendum est antiquis: quare ergo non credendum est tam sapientissimo & antiquissimo Mercurio, ita sapienter & vere de materiæ origine disputanti? subdit postea Mercurius, *vnde fiant omnia, & à quo fiant omnia? ex materia, de qua fiunt. & ex Dei voluntate, omnia natura efficiuntur alia.* loquitur de rebus conditis, quæ principium materiale habent à materia prima: efficiens vero à Dei voluntate; ex hoc tamen non licet inferre, materiam creatam non esse. Dices, aperta atque clara esse Mercurij verba, quibus protestatur, materiam creatam non esse. *Materia, inquit, creabilis est, tametsi creata non est.* Dico, aperte multis in locis à Mercurio dictum esse, Deum esse omnium creatorem, & illa, aliquando non fuisse, nisi in mente opificis tantum: quare si hæc ita essent intelligenda; tunc plane Mercurius sibiipsi aduersaretur. Præterea, quæ natura alicui conueniunt, per aliquam potentiam ab eo remoueri non possunt: si ergo materia, secundum sui naturam est creabilis, & est in rerum natura: est ergo creata, & non potest non esse creata. Illa ergo authoritas non est intelligenda, de ipsius materiæ creatione, sed per respectum eorum, quæ ex ipsa materia fiunt; sic enim non est creata, cum omnia fiant, & quasi creentur ex ea.

Vna materia omnium corporum.

Mundus non est bonus ob materiam.

Mundus est factus.

Æuum.

Materia est facta, & vna est,

Vnitas materiæ.

Quid sit materia.

Materia formatio. Materia vita.

Deus est creator omnium.

Materia est creata.

C A P. II.

Materia quid sit secundum Platonem, aliosque philosophos.

Plato de materia origine.

POst sapientissimi Mercurij doctrinam, Platonis quoque sapientiam Mercurij æmulam, addere disposui, cui satis plurimum tribuo, mihique admodum placere profiteor. Quid autem Plato de materiæ origine, conditione, atque natura senserit, si philosophum consulemus, parum profecto vtilitatis in Platonis libris, nos inuenturos esse putabimus: siquidem, & Platonem de hoc non recte sensisse, multis in locis philos. ostendit. In *primo phys. tex. comm.* 79. dicit Platonem non distinxisse inter materiam & priuationem. Similiter, 66. & 89. & 3. *cæli, com.* 17 & 05. nihil de prima materia sciuisse. Commentator affirmat. *Plato autem nihil sciuit, inquit, de prima materia.* 3. *phys. comm.* 25. ait, Platonem posuisse infinitum, sensibilium principium rerum; posuit enim infinitum in causa materiali, quod (secundum ipsius sententiam) est magnum & paruum: & magnum quidem crescit in infinitum, paruum vero similiter decrescit. Et alibi: *Plato, inquit, posuit duo pati, & vnum agere.* Et 2. *de gene. tex.* 18. Platonem, ait, posuisse tria principia, nempe magnum & paruum, & vnum. Et 2. *de gen. comm.* 4. dicit posuisse materiam priorem elementis, sed non manifeste declarasse, sit in actu illa sit, necne. Item, 1. *met. tex.* 9. aperte profitetur, Platonem posuisse magnum & paruum, velut materiam, Italicos, infinitum, Empedoclem quatuor elementa, Anaxagoram partes similares infinitas. Ex his ergo, atque similibus philosophi sententiis videtur, quod Plato, aut primæ prorsus materiæ naturam ignorauerit, aut non recte de illa senserit. Aiunt autem, *Platonem, Parmenidis* doctrinam fuisse secutum, sic de materiæ natura disputantis: *Quod, inquit, est præter ens in actu, non est ens.* sed materia non est ens in actu, nisi per formam: igitur, materia non est ens. Quam ob causam, ait philos. *Tetigêre quidem igitur ipsam aliquidam, sed non sufficienter; primum enim ex non ente simpliciter aliquid fieri fatentur quatenus Parmenidem recte dicere, sentiunt.* Sic autem Plato arguebat, vt ipsi dicunt: Materia est non ens, quia non est ens in actu. sed omne quod fit generatur ex materia: fit ergo ex non ente. Miratur *Simplicius*, hanc Platonis doctrinam, contra seipsam pugnantem; nam in *Sophista*, contra Parmenidem disputans, non omnia vnum ens esse, pluribus verbis ostendit. Arguunt ergo Platonem inconstantiæ, & paruæ prudentiæ, quod scilicet non distinxerit, nec sibi constiterit. Sed paulisper, quæso, Platonem *in Timæo* disputantem, audiamus: nec quenquam condemnemus, eius rationibus non auditis. Sane, *in Timæo* ita loquitur, cuius verba in medium adducam; vt quam rectissime de prima materia loquatur, legenti constet satis: *Apertius, inquit, quod volumus, exponamus. si quis enim cunctas figuras ex vna eademque auri materia fictas continue in alias & in alias reformet, deque vna quadam illarum præsens aliquis quid sit, quærat, vere admodum, & tutissime respondere possimus, aurum illud esse. sola quippe illa responsione tanquam tutissima contenti esse debemus. eadem de illa natura, quæ cuncta recipit corpora ratio est.* hæc Plato. Si materia quæ cuncta recipit corpora, natura à Platone appellatur, natura autem cum apud Aristo. tum etiam apud Platonem, non ens nequaquam dicitur: materia ergo apud Platonem est ens: ens, inquam, in aliquo

Tria principia. 1. *phys.*

Quomodo materia est non ens. 1. *phys.* 79.

Platonis verba examinantur.

Materia est natura.

gradu

De materia.

gradu entis, hoc est, entitas quædam actu distincta à forma, & per se; quia nimirum simplicis seipsis distinguuntur; non tamen est in actu distincto ab ipsa forma, quum per ipsam formam in actu consistat. Plato, siquidem ex propria potentia recedit nunquam; *suscipit enim semper omnia, nec vllam vnquam in similem vllo pacto formam contrahit.* Hæc Plato. Simile quiddam legimus in *primo cap. de substantia orbis*: *Materia*, inquit Comment. *sustentatur per posse, & potentia est differentia substantialis materiæ.* atqui si ita nude hæc Commentatoris sententia intelligeretur, sibiipsi aduersaretur: siquidem alibi sic loquitur: *Si potentia*, inquit, *esset de essentia materiæ; tunc materia corrumperetur in aduentu formæ.* Sensus ergo Comment. talis est, licet materia in prima sui notione sit quædam res absoluta; est tamen in secunda notione in respectu ad alterum, atque ita sibi competit potentia: sic albedo, etsi non pertineat ad rationem hominis; pertinet tamen ad rationem hominis albi. Hoc ergo modo intelligenda sunt Platonis verba, asserentis, materiam nunquam recedere à potentia propria, respectu vtique aliorum, non respectu sui; alioqui esset in potentia ad seipsam, quod certe nequit intelligi; materia ergo non est purum nihil secundum Platonem.

Potentia est natura materiæ.

1. phys. 70.

Materia non est purum nihil.

Sequitur text. Platonis: *Suscipit enim semper omnia, nec vllam contrahit in similem formam.* similis habetur sententia *3. de anima, com. 5.* *Recipiens debet esse denudatum à natura recepti:* quod ita intelligendum esse, asserit Comment. *in solut. quæst. 3.* Recipiens esse debet denudatũ respectu rei recipiendæ: ipsum autem nihil esse in actu, minime necesse est. Sic ergo materia prima, quia ad omnes absque delectu formas recipiendas, naturam habet; nulla illi inesse potest prima, ac determinata forma. ob hoc tamen, ipsam non esse actu materiam, licet ad alia à se, sit in potentia, non licet dicere. Hoc idem dicitur à Platone: *Recipit*, inquit, *omnia; nullam tamen contrahit formam*, hoc est, non contrahitur ad vnam formam tantum, sed potentia est ad omnes; ex hoc tamen non sequitur, materiam nihil in se esse. Consentit huic sententiæ philosoph. *Materia*, inquit, *neque quid, neque quale, neque quantum, neque vniuersaliter aliquid eorum, quibus ens est determinatum. sed est potestate omnia hæc.* & est sensus: materia non est quid, id est, substantia in actu, veluti est forma, & habens formam; similiter non est quanta in actu, aut qualis: sed bene est substantia in potentia ad omnia hæc. sic etiam *Auerroes* intellexit. Licet ergo materia respectu omnium tum substantialium, tum accidentalium formarum sit in potentia; in se tamen secundum naturam, prius est aliquid actu, posterius vero potestate ad alia. Materia ergo est denudata ab eo, quod recipit, non tamen ab esse simpliciter. Commentator quoque *5. phys. com. 8.* suffragatur etiam huic proposito; sic enim loquitur: *In esse materiæ*, inquit, *non admiscetur actus omnino.* Sensus est, licet materia sit quædam entitas, quæ est subiectum, in quo sita est ad omnem formam, priuationemque potentia; in eius tamen essentia actus non includitur, tametsi in se considerata, diuersa sit ab omni actu, & substantiali, & accidentali. Platonis verba: *Omnis sane natura fictioni subiecta, agitataque ab ingredientibus, & figurata quodam modo, alias aliter se habere videtur.* Sensus est, omnis natura, id est, prima materia, quæ capax est ad omnes propemodum formas recipiendas, fictioni subiecta, hoc est, variæ figurationi est subdita, proinde varia sortitur nomina ob varietatem ingredientium formarum, alias aliter semper videtur: veluti auri materia, nunc Cæsaris, iam louis vocamus symulachrum. Porro, si prima materia, varietati multiplicium subdita est formarum, & varias inde subit appellationes nominum: non est ergo purum nihil apud Platonem: nec de illius natura perperam Plato disputauit. Platonis verba: *Quæ vero ingrediuntur, & exeunt, vere, ac semper existentium rerum symulachra sunt, mire & vix explicabili modo ab ipsis rebus, quæ vere sunt figurata*: hoc est, formæ rerum actu quidem sunt in primo artifice: potentia vero in prima materia. *Sunt ergo symulachra idearum, quæ sunt in mente primi opificis.* Similia quædam dicuntur à Commentatore 10 met. Sequitur Plato: Tria in *prædicamento genere sumenda sunt: vnum quod gignitur, aliud in quo gignitur. aliud à quo similitudinem trahit, quod nascitur, idcirco comparare hæc ita decet. Quod recipit, matri, vnde recipit patri, naturam istorum mediam proli.* Quid clarius hac Platonis sententia? materiam, matri comparat, idque rectissime; nam, quemadmodum mater nouorum gignendorum semper fœtuum agitur desiderio, virtutemque habet intrinsecam ad illorum partum edendum; nec tamen ipsa idem, quod noui quotidie, quos peperit fœtus, ita plane materia semper gestit ad nouarum editionem formarum, ad quarum partum, intrinsecam & quasi inexplebilem habet

7. met. 8. *Materia non est quid, neq. quale, neq. quantum.*

Recipiens est denudatum à natura recepti.

Prima materia capax est omnium formarum.

Symulachra rerum verarum.

Materia, matri comparatur.

virtutem pariendi, nec ipsa tamen est, quæquam illarum ingredientium, & exeuntium formarum: est ergo materia ens, & nequaquam non ens, secundum Platonem. Circa, Com. aliud sentire. nam sic loquitur. Quod *materia non habet aliquã dispositionem neq. substantialem, neq. accidentalem: igitur non est substantia neq. accident.* Dico, Comm. sententiam sic esse intelligendam; materiam scilicet non habere propriam formam, alioqui apta non esset, quæ posset alias recipere; sic enim dicit in lib. de substantia orbis: materiam aliã formam recipere non posse: nisi priori corrupta; siquidem vnam tantummodo formam substantialem subiectum habeat, necesse est. Quare, si aliqua inesset materiæ forma coæterna; omnis profecto transmutatio, teste ipsomet *Comm.* in accidentibus esset numeranda. Præterea, si materia esset solummodo in potentia, & nullum actum haberet; tunc plane nihil esset omnino. atqui, teste *Com.* materia in potentia, fundatur in ente in actu: materia ergo prius est aliqua in se actualitas, quam sit potentia ad alia. Amplius, ens in potẽtia, est ens secundũ quid *5. met. com. 7.* sunt n. entia in anime. 1.
sed ens in anima est ens diminutũ *6. met. com. vlt.* Si ergo materia est ens in potentia tantum: est ergo ens diminutũ. Quod certe non probatur *phyl.* asserenti, materiam non esse ens in actu, quemadmodum est compositum, neque esse non ens per se, & simpliciter: sed esse ens medium in actu, & purum nihil, hoc est, ens in potentia, sicut dictum est. Item, *6 met. com. 4. Et in principio septimi*, substantia à philosopho diuiditur 2.
etiam in materiam & formam. sed substantia est ens ergo materia est ens. Quando enim alterum de altero prædicatur, quidquid prædicatur de prædicato; prædicatur etiam de subiecto. simile quiddam habetur *2. de anima*, vbi diuiditur substantia in formam, & materiam, & in compositum ex vtraque. Nam substantia, inquit Comm. non componitur ex non substantiis. Et, volens probare materiam ab aliis esse diuersam, ait, *omnia prædicamenta dici de substantia*, substantiã 3.
vero de materia. Quamobrem, si substantia, quæ est vna de condiuidentibus ens, prædicatur de materia; & ens ergo similiter. Iterum, si materia est purum nihil; non potest plane esse transmutationis subiectum: siquidem quod omnino nõ est, non est, nec esse potest cuiusubiectum, nec etiam est ens rationis; nam rerum realium subiectum debet esse, & ipsũ reale: igitur materia est ens reale, & non ens rationis, aut purum nihil. Itaque, non video quid discriminis sit inter *Platonem*, & *Philosophum*, atque *Commen.* de materiæ natura disputantes, nisi fortassis, quod Platonis verba aut legere neglexerint, aut alio modo interpretari voluerint: Mihi tamen satis aperta esse videntur, quod certe, vt clarius fiat, reliqua subscribemus.

De materia. 2. cœl. 17. & de materia habet vnã formam

1. phys. 63.

3. cœl. 29. Materia non est sola potentia.

phys. 78.

7. met. 8.

CAP. III.

Timæus Platonis de prima materiæ proprietatibus.

SED ita intelligendum est, inquit, *quod cum esse debeat ipsius rerum omnium formarum varietate distincta, nunquam: vocat illud ipsum formationibus eius gremium bene esse præparatum; nisi informe sit. & suapte natura omnibus formis, quas recepturum est, careat. nam si erit alicuius eorum, quæ in se recipit simile, cum contrariam eius, cuius simile est, naturam, aut aliam prorsus suscipiet. nequaquam eius similitudinem & effigiem exprimet, cum præsetulerit suam. quo fit, vt nullam sibi propriam habeat speciem, quod est omnia genera suscepturum. vt, qui vnguenta suauiter redolentia confectura sunt, humidam materiam, quam certo odore condire volunt, ita præparant, odorem nullum propriam habeat. Et qui materijs mollibus, impressionique cedentibus figuras imprimere aliquas volunt, nullam omnino priorem in eis figuram apparere patiuntur, sed … æquissima quadam leuigatione eas poliunt. Ita illud quod in omnibus passim æternorum simulachra recte figurandum est, hoc omnibus formis natura sua careat, necesse est.* Hæc Plato, quibus manifestissime docet primam materiam, quam gremiũ recipiendarum formarum appellat, omni prorsus propria, ac peculiari forma vacere, alioqui nullo modo apta esset; quæ nouas perpetuo posset recipere formas. Materiæ ergo natura est talis, teste philo. *7. met. vlt.* vt nouam semper formã recipere valeat. Idipsum approbat *Comm. lib. de subst. orbis*: Et *Natura*, inquit, *materia substantiatur per posse.* Et *8. met. tex. 33.* *Materiam dico, quæ non est hoc aliquid ens actu; potestate tamen est hoc aliquid: nam natura materia est talis quod per eam potest res esse, & non esse.* quod plane fieri non posset, si propriam formam materia haberet. *Nam*, vt dicit Plato, *intrinseca forma obsisteret, vt ingredientis effigiem exprimere*

Materia vocat gremium.

Materia non habet propriam formam.

2. phys. 15.

7. met. 5. 4

De materia.

mere non posset: vacat ergo prima materia ingredientium, atqua exeuntium formarum similitudine, non autem propria entitate. *Dices*, quomodo materia sit in potentia ad infinitas formas, cum sit ipsa finita? *Resp.* se habere●d instar infiniti in potentia, quæ plane non est respectu actus, aliter asset finita, sed potius respectu potentiæ, quæ semper materiam comitatur: vt 9. *met.* 11. vnde 12. *met.* 14. Materia, quia non habet formam propriam; ideo non habet naturam propriam, sed sua natura est in comparatione, quod plane intelligendum est de secunda, & non de prima significatione materiæ.

Materia quomodo est in potentia ad infinitas formas.

Porro, materiam non habere formam propriam, clare docetur 1. *phys. comm.* 63. *Necesse est*, inquit Comm. *vt istud subiectum, scilicet materia prima sit vnum, quia non habet formam, & tamen nomen, & diffinitionem vnam.* Et *comm.* 66. *Ipsa*, inquit, *materia non habet in se formam propriam, neque priuationem propriam*, nam si haberet propriam, non reciperet omnem formam: similiter si haberet priuationem propriam. Et *comm.* 69. *Si haberet formam propriam, nullam aliam reciperet, ipsa permanente: sed statim corrumperetur, quam cito alia forma generaretur*: Et *comm.* 79. *Omne habens materiam*, inquit, *est generabile & corruptibile*; nam in natura materiæ est priuatio formæ. at si in sua natura esset formata, non reciperet formas, nisi eno generaretur ex ente: quemadmodum si in sua natura esset priuatio simpliciter; tunc omnino nihil generaretur ex ea. est igitur quasi composita ex esse, & non esse. Et est sensus: materia quia in se considerata, est aliqua entitas, habet esse; quia vero non habet formam propriam, & illius actus entitatiuus, pendet ex forma, habet quasi non esse. 4. *phys. comm.* 59. declarat quomodo materia non habeat formam; verba autem *philos.* sunt ista: *Et alio modo dixerunt illud, in quo non est aliquid demonstratum, neque substantia corporala, & ideo dixerunt quidam quod vacuum sit materia corporum, & isti dixerunt materiam esse locum, & non bene dixerunt, materia enim non est separata à rebus.* subdit Commentator, *cum dicimus materia nihil esse demonstratum in actu: non intelligimus, quod possit denudari à rebus demonstratis in actu; sed intendimus quod in sua essentia non sit aliquid demonstratum: quoniam si ita esset non reciperet res demonstratas.* Nam, *si aliqua forma, aut aliqua priuatio esset essentialiter in materia, non reciperet alias formas.* 3. *cæli comm.* 67. discrimen ponit inter elementa, & primam materiam:

Materia non est sine forma.

7. met. 8.

Materia prima differt ab elementis.

Elementa, inquit, *sunt materia corporum compositorum prima, vero materia, corporum simplicium primo deinde mediantibus elementis, corporum compositorum. Necessarium autem est, vt receptibile careat forma, quam recipit, non autem omnino omni forma, quia vero prima materia, est receptibilis omnium formarum; ideo non debet habere aliam formam omnino, quia est materia vniuersalis: elementa vero quia non sunt receptibilia omnium formarum. hac de causa non debent denudari à suis formis.* Itaque hæc Com. doctrina, atque philos. à Platone non dissentit, dicente in *Timæo*, primam materiam, propriam formam non habere. Sequitur Plato: *Quamobrem vniuersi quod & genitum est, & sensibus omnibus manifestum, matrem ipsam, receptaculumque, neque terram, neque aerem, neque ignem, neque aquam esse dicamus: neque rursus ex his aliquid constitutum, aut aliqua, ex quibus proprie hæc ipsa subsistant, sed inuisibilem potius speciem quandam, & informem sinum omnium capacem, qui modo quodam ambiguo, & vix explicabili, diuinæ, & intelligibilis naturæ sit particeps.* Hæc Plato.

Materia nomina.

Multis nominibus materiam appellat, nampe matrem, gremium, sinum informem, omnium capacem, speciem inuisibilem; receptaculum omnium formarum, denique diuinæ, & intelligibilis naturæ æmulatricem.

Mater. Gremium. Sinus. Species.

Matrem vtique ob eas, quas diximus rationes: gremium, cum omnia propemodum, quasi ex suis prodeant visceribus: sinum autem, quasi omnia fouentem, & recipientem: speciem inuisibilem, vtpote habentem suam pulchritudinem, & entitatem, nobis autem incognitam. denique omnium receptaculum, ac diuinæ naturæ participem.

Receptaculum.

Sane, quemadmodum ex Deo omnia, cum corporalia, tum etiam spiritualia prodeant; sic & ex prima materia, & simplicia, & composita nascuntur corpora: quamobrem, Deus à Trismegisto. materia, vt diximus vocatur. deinde sequitur: Materia prima, inquit, non est aliquod ex elemantis, nec ex elementis constituta, sed potius quædam inuisibilis species. distinguit vtique materiam à quatuor elementis.

Reprehenditur philos. & Commentator.

2. gen. 4.

Quare ergo philos. à Platone inter primam materiam, & quatuor elemanta, nullum discrimen positum fuisse dicit? sic enim loquitur: *In Timæo nullam Plato determinationem posuit, non enim dixit manifeste.* Sic etiam Commentator: *Plato in Timæo hæc quatuor posuit, & materiam priorem eis. Sed non manifeste*, inquit, *vtrum ista materia sit existens in actu, an non: neque dixit in hoc sermone quicquam manifeste, nisi, quod materia est recipiens tantum.* Hæc Comment. Bone Deus! Si Plato dixit, primam materiam non esse aliquod ex elementis. distinxit ergo eam ab elementis, & actum, siue aliquam entitatem habere profitetur; nam quomodo aliquid potest esse omnium formarum receptaculum, nisi aliquam habuerit entitatem, præsertim si à quatuor distinctum fuerit elementis. Sed modeste profitetur, materiam primam, vix intelligi posse, eam tamen aliquam habere entitatem, affirmat. Vnde sequitur in Platone: *ipsa autem comprehendi per se nullo pacto potest: sed quantum ex supradictis naturam eius attingere licet.* & post pauca. *Hæc ma eria, omnium, quæ gignuntur, sedem exhibet, sine tangentis sensu tangitur, adulterina quadam vix opinatione cognita.* Hæc Plato.

Adulterina cognitio.

3. de an. 44

Itaque, materiam habere entitatem, Plato affirmat: sed cognitu difficilem esse: eiusque cognitionem adulterinam appellat, quia nimirum (teste Themistio.) *Cognitio extranea, adulterina nuncupatur*: cognitio autem extranea est, quando rem, non per ipsius faciem, sed per alterius similitudinem, contemplamur.

Cognitio materia difficilis.

At materia carens propria forma, quasi sine facie conspicitur; omne enim, quod cognoscitur, in quantum est in actu cognoscitur: forma autem est actus. Quia ergo materiæ non inest propria forma, ex qua pendet legitima cognitio, & per analogiam ad alia cognoscitur, & difficilis, & adulterina, ipsius vocatur cognitio. Hæc est Platonis, de cognoscenda materia, syncera, veraque doctrina: à qua profecto philos. eiusque Comm. (vt mihi videtur) non longe absunt, neque dissentiunt: *Materia*, inquit Comment. exponens textum philosophi, *subiecta natura scibilis est per analogiam, nō potest intelligi per se, cum non sit aliquid in actu habens quidditatem, sed intelligitur per comparationem, propter latentiam suæ substantiæ; ideoque cum volumus dare substantiam eius, dicimus ipsam esse illud, cuius proportio ad substantiam esse, est sicut proportio cupri, ad idolum, aut ligni ad scamnum*, q. d. quia caret propria facie, cognoscitur per relationem ad faciem alterius, scilicet formæ, quæ est causa suæ cognitionis, cum sit actus, & mouens.

1. phys. 69.

Forma est causa cognitionis.

vnde licet vnum, sine alio cognosci non possit: materia vero non est suæ cognitionis causa; quippe, quæ non sit actus, nec speciem moueat: forma autem, & suæ, & materiæ cognitionis causa; non tamen seorsum à materia, sicut albedo est visibilis; non tamen sine subiecto. Sic à Commentatore annotatur 4. phys. comm. 16. *Vltima causa entium*, inquit, *sunt materia & forma, prima principia simplicia entium, & scire quidditates principiorum vltimorum, est difficile: & scire formam absque materia, est impossibile*. sic etiam philos. & *cognitio istorum duorum, absolutum ab altero, non est facile.* Amplius, ad huc propositum faciunt, quæ dicuntur 12. *comm.* 14. materiam scilicet non habere esse, nisi per hoc, quod sentitur, & non per se: *Materia*, inquit, *esse non est, nisi secundum quod sentitur*, id est, propter illud, quo fit sensibilis, & hæc est forma; materia enim est sensibilis per formam, & per illud habet esse, per quod sentitur. quia nimirum per illud est in actu: & per quod est in actu sentitur, & cognoscitur.

Commentator.

Amplius, materiam non esse elementum, neque ex elementis, vt dicit Plato: non nadem habetur 8. *met. com.* 8. *Materia*, inquit philos. *non est elementum, neque ex elementis.* Itaque, si candido animo Platonis doctrinam, de materiæ origine perscrutati fuerimus, à philosophi, atque Commentatoris speculatione, non multum dissonare videbimus.

Materia non est elementum neque ex elementis.

CAP. IV.

Plotini philosophia de origine, atque natura primæ materiæ.

QVid sit prima materia secundum Platonem, hactenus me elucidasse puto: quod Plotini vere Platonici doctrina, muniendum esse putaui, ne fortassis ad mentem nostram, Platonem accommodasse videremur. Hic igitur de re Enne. ex professo Plotinus sic loquitur: *Cætera quidem omnia*, inquit, *quæcunque aliquid in potentia sunt, id habent, vt etiam in actu aliud quiddam sint. Quod quidem cum iam sit, vergatque ad aliud, esse in potentia iudicatur. At vero materiam ipsam, quam esse entia omnia in potentia quanam conditione esse actu entium aliquid possumus affirmare?*

Enn. 2. lib 4 cap. 4

Et est verborum Plotini talis sensus: reliqua entia omnia (excepta prima materia) ita sunt in potentia; vt tamen habeant actum per se entitatiuum, hoc est, propriam formam. prima autem materia cum sit in potentia ad omnes formas, propriam formam non habet, ideoque per se non est aliquod ens actu. vnde subdit: alioqui non iam entia cuncta in potentia esset. si igitur entium nullum est; necesse est neque vnum quidem ipsam esse. Itaque cum nullum sit entium, quomodo actu aliquid esse poterit? Plotinus, materiam esse omnino non ens, nequaquam affirmat. sed non esse

Materia prima non est in actu.

Quomodo materia non sit ens.

De materia.

non esse ens in actu completum, quippe, quæ formam propriam non habeat; sic enim ea, quæ sequuntur verba, sonare videntur: *Forsan, inquit, nullum est horum, quæ in ipsa sunt. Quid tamen prohibet hanc aliud quiddam esse?* quasi diceret, etsi non sit aliquid eorum, quæ in ipsa sunt; per se tamen est aliqua entitas, ab aliis distincta. Nam etsi materia non habeat actum entitatiuum, hoc est, actum existentiæ, qui à forma procedit per se, cum illum habeat in composito, cuius ipsa est pars, per potentiam formæ; habet tamen actum entitatiuum, quia nimirum est quædam entitas à formæ entitate distincta, & natura, & substantia. siquidem pars substantiæ, est substantia: materia autem est pars substantiæ demonstrata; ideoque est substantia, & elia ab ipsa forma: non ergo

Materia non est pura potentia.

materia est pura potentia, & nihil in actu; alioqui esset pura priuatio: sed est quædam entitas habens actum suæ essentiæ, & existentiæ; quatenus est Dei effectus, non existens purum nihil: in composito autem apta nata est recipere actum formæ, actum vtique existendi; quatenus forma, & ipsius materiæ, & compositi, actus existit. Itaque, materia est quædam entitas; non tamen à se habet actum existendi. Sequitur Plotinus: *Siquidem neque omnia entia in materia sunt. Profecto, si nihil sit eorum, quæ sunt in ipsa, hæc vero sint entia, non ens dicetur.* intellige sicut dictum est. Declarat, quare non ens appelletur. Item. *Quatenus informe aliquid cogitatur, inquit, non est species: neque igitur in illis quidem velut ens numerabitur.* Sensus est, materia, si rei speciem, seu formam habenti

Materia non ens.

comparetur; quia propriam formam non habet, quasi non ens reputabitur; sic enim loquitur: *Ad illa, inquit, comparata, non ens censebitur.* cap. 5. fortius arguens, materiæ naturam maxime perstringit, & quasi ad nihilum reducere videtur: *Materia, ait, esse in potentia consistit; quatenus in ea futurum consideratur at ens mei ipsi solum est idipsum, quod futurum permittitur, quippe cum esse ipsius in illud quod erit, referatur, atque differatur.*

Quomodo non sit in actu.

Quod igitur in potentia, non quidem aliquid, neque secundum seipsum ens aliquod est. sed ipsum, quod est, materia est, merito non est in actu. si enim aliquid sit in actu, idipsum quod est in actu, materia non est: merito ergo non est in actu. Est idem sensus, siquidem actus existendi pendet à forma, materia vero prima careat propria forma, ad futurum quasi suum esse transmittit, non quia ipsa sit purum nihil. Quamobrem, vt dicit Plotinus, *materia est quasi reiecta, & segregata ab ente, quia seipsam permutare non valet, sed quod ab initio erat. erat enim non ens, ita sese semper habet.* Non dicit omnino à numero entium esse reiectam, sed quasi reiectam, quia scilicet optimum entium illi proprie non inest; ideoque quasi à numero entium exulat,

Non est in ordine entium.

& suæ patitur ignominiæ repulsam: *Vbi, inquit, entium ordo desinit, hæc iam apparet, atque ab his quæ post ipsam fiant, coercetur: & cum vtrisque coerceatur, in actu quidem est ad neutrum: soluta vero residet in potentia, relictaque est debile quiddam, & vmbratile simulachrum, formari non valens.* Est igitur aliquid, tametsi debile aliquid, quia sua priuatur fortitudine, nempe, quæ est rei compositæ species, fortitudo, atque actus. vnde licet materie coarctetur ab vtrisque, nempe à puro nihil, & ab ente

Materia tenet medium.

perfecto in actu; ipsa tamen in actu est ad neutrum, hoc est, est medium inter purum nihil, & ens in actu. Simulachrum est veri entis; non tamen est verum & per se subsistens ens: *Quapropter, inquit, ipsa materia in ipso non esse, suum esse habet; habet enim essentiam suam in potentia proinde si actum introduxeris, substantia illius causam sustulisti.* Sensus est, esse materiæ est in non esse, propter carentiam propriæ formæ, ob cuius gratiam, esse, quod naturaliter habet, est quasi non esse: in aduentu autem nouæ formæ, quasi suum esse quod est in potentia, amisisse videtur. Porro, primam materiam non esse

Materia prima non est purum nihil nec corpora elementorum.

purum nihil, nec aliquid ex elementis lib. 4. Enn. 2. cap. 6. satis clare ostendit; nam & corporum susceptaculum ab eo vocatur, Platonem vtique secutus: *De susceptaculo, inquit, corporum deinceps ita dicatur. Principio quod oporteat corporibus aliquid esse subiectum, quod aliud quiddam sit præter corpora mutua elementorum commutatio nobis ostendit.* Hæc Plotinus. Si materia prima est corporum susceptaculum, & non vnum ele-

Materia susceptaculum & subiectum.

mentorum: aliquam ergo habet entitatem, & non est purum nihil. *Cognoscitur, ait, ex corporum transmutatione, siquidem omnia corpora in ipsam resoluuntur, ipsa vero minime. Quatuor autem elementa, prima materia non sunt, quoniam dissoluuntur: sine materia autem non sunt, alioquin molem atque magnitudinem non haberent: species vero ad qualitatem spectat & formam, materia autem ad subiectum.* Plus satis constare arbitror, ex Plotini sententia, cum à quatuor elementis, tum etiam à forma, siue specie primam materiam esse distinctam: ipsa namque est corporum receptaculum atque subiectum; nec tamen est aliquod elementum neque forma: habet ergo aliquam entitatem. Addit, elementa non sunt materia prima, quia re-

Materia prima non est corruptibilis.

soluuntur: igitur materia prima non resoluitur: est ergo incorruptibilis. Idem senot philos, *Est, inquit, ingenita, & incorruptibilis secundum se, corrumpitur autem per accidens: quia corrumpitur priuatio.* Hæc phil.

De materia. 1. phys. 82.

Dicit, quare ergo materia non dicitur corruptibilis propter formam, quæ etiam accidit materiæ, & corrumpitur; quia scilicet forma non est per se corruptio, sed generatio; priuatio vero è contra. vt igitur

Qua materia sit incorruptibilis.

amphora corrumpitur propter vinum, quod in ipsa corrumpitur, sic materia propter priuationem, quæ per se corrumpitur. Ea vero materia est incorruptibilis, quæ est vna numero omnium, & susceptiua omnium formarum: vna autem numero dicitur in illo priori, in quo formas præcedit; sic enim est vna numero, quia solum de seipsa prædicatur: communis vero per subiectionem, quoniam omnium est formarum susceptiua. Itaque, prima materia non est aliquod elementum, sicut ipsemet Plotinus scribit capite septimo. Proinde contra *Empedoclem pro materia,*

Opiniones falsæ confutantur.

Elementa ponentem: Elementorum corruptio ipsa reclamat, inquit. Anaxagoras quoque, mixturam quandam inducens, velut agnom, dicensque, hanc non aptitudinem quandam habere ad omnia, sed actu omnia continere: profecto intellectum quem introduxerat tollit è medio: quippe cum non enim dicat formam speciemque tribuere, atque priorem esse materia, sed cum materia simul. Impossibile quidem est simul esse. si enim mixtura ipsius esse, est particeps; certe eas ipsam antiquum est: quod si & ipsum ens mixtura quadam est, alio quodam his opus est tertio. Quamobrem, si necesse est, rerum artificem esse priorem; quidnam oportuit species secundum exiguas in materia esse: deinde intellectum inextricabili negotio confusa discernere. Porro, quæ fuerit Anaxagoræ, de mundi origine sententia, in principio Pymandri, satis puto clare ostensum fuisse. cap. 8. lu-

Quid sit prima materia.

cidius sese interpretatur, aperiens tandem, quid sit ipsa prima materia: *Oportet, inquit, ipsam nihil esse compositam, sed simplex, & vnum quiddam suapte natura; nam ita demum omnium erit vacua.* cap. 14. discrimen ponit inter materiam & priua-

Quod non sit priuatio.

tionem. *Sunt, inquit, vnum subiecta, ratione vero duo: tametsi materiæ accidat priuatio; diffinitione tamen distinguuntur.* Enneadis 3. lib. 6. cap. 7. Materiæ nomine atque proprietates mystice depingit: *Materia prima, inquit, est incorporea, quoniam corpus posterius est atque compositum: & ipsa vna cum alio complet corpus,* vocatur sic à Plotino, quia caret proprie forma: omne autem corpus & propriam formã & materiam habet. Sequi-

Nec corpus nec anima.

tur: *Cum vero, inquit, materia neque anima sit, neque mens, neque vita, neque species, neque ratio, neque terminus, neque potestas; entis vtique appellationem sortiri non debet, sed merito non ens nominabitur: neque tamen ita non ens dicitur, vt motus, vel status non ens dici solet, sed reuera non ens, simulachrum & imaginatio molis, appetitusque substantiæ siue subsistentia stans quidem non in statu, secundum se inuisibile, & videre volentem effugiens. & quando quis non videt, tunc quodammodo præsens: quando vero quis intentius inspicit, non perspectum. Rursus in seipso contraria semper apparens paruum, magnum*

Materiæ conditiones.

minus, magis, deficiens, superexcedens, simulachrum neque manens, neque rursus aufugere valens, neque vel hoc vnum valebit, quippe cum valorem ab intellectu nunquam acceperit, sed in defectu totius entis factum fuerit. Quapropter in qualibet sui denominatione, mentitur & fallit, nempe si magnum excogitetur, certerum paruum est, ac si magis, est minus, atque est, quod in eius imaginatione occurrit: non ens est, velut lubricum quiddam fugiens, adeo, vt quæ in ipso fiere videntur, lubrica sint, simulachra in simulachro, profecto sicut in speculo, vbi alibi quidem situm est aliquod, alibi vero apparens, & quod videtur impletum, nihil habens, apparens vero omnia. Quæ

Materia ceu speculum & simulachrum informe.

vero ingrediuntur, & exeunt imitamina entium, atque simulachra circa simulachrum informe, & quia informe, ideo ibi visa, videntur quidem in subiectam materiam nonnihil efficere: faciunt vero nihil, vtpote quæ debilia fluxaque sunt, neque soliditatem vllam habent, sine vllam repercutiendi virtutem. Materia quoque cum nullam soliditatem habeat, penetrant in eam non diuidentia, vt imagines in aquam, vel forte perinde, ac si quis in id, quod vacuum dicitur quasi formas immittat. Hæc Plotinus.

CAP. V.

Diui Augustini sententia de materia prima.

QVoniam amplissima est de primæ materiæ natura, proprietate, atque origine, disputatio; hac de causa latissime quoque mihi scribendum esse putaui, & non modo, quid phil. senserint, differendum; verum etiam quid phil. pariter ac theologi disputarint. Cum autem hoc esset mihi faciendum, à theologorum principe, nempe à diuo Augustino exordiri volui, eiusque rationes in medium adducere. Itaque Aug. de natura primæ materiæ sic

August. de materia origine. lib. 12. conf. 42

loquitur: *Ego vero domine si totum confitear tibi ore meo, & calamo meo, quidquid de ista materia docuisti me, cuius antea nomen audiens, &*

non

De materia. Primo opinio Augusti.

inintelligens, ne trantibus mihi eis, qui non intelligerent, eam cum speciebus innumeris & variis cogitabam, & ideo non eam cogitabam, sed foedas & horribiles formas, perturbatis ordinibus, voluebat animus; sed formas tamen. & informe appellabam non quod careret forma, sed quod talem haberet, & vt si appareret, insolitum, & incongruum auersaretur sensus meus, & conturbaretur infirmitas hominis. Verumtamen autem illud quod cogitabam, non priuatione omnis formae, sed comparatione formosiorum erat informe, & suadebat vera ratio, vt omnis formae qualescunque reliquias omnino detraherem, si vellem prorsus informe cogitare, & non poteram; citius enim non esse censebam, quod omni forma priuaretur, quam cogitabam quiddam informe: inter omne informe sit propenihil.

Prope nihil.

sed intendi in ipsa corpora, eorumque mutabilitatem altius inspexi, qua desinunt esse, quod fuerant, & incipiunt esse, quod non erant, eundemque transitum de forma in formam, per informe quiddam fieri suspicatus sum, non per omnino nihil: sed nosse cupiebam, non suspicari.

Non est omnino nihil.

Mutabilitas sane rerum mutabilium, capax ipsa est formarum omnium, in quas mutantur res mutabiles. Et haec quid est? Non animus, non corpus, non species animi vel corporis: Si dici posset, nihil aliquid est, & non est, hoc eam dicerem; & tamen vtcunque erat, vt species caperet istas visibiles & compositas. A Platonis philosophia, vir Platonicus, nequaquam dissentit, qui materiam primam, formarum receptaculum appellat, propria forma carens; ideoque & esse, & non esse videtur. Sequitur August. *Et vnde vtcunque erat nisi esset à te, à quo sunt omnia, in quantumcunque sunt: sed tanto à te longius, quanto dissimilius, fecisti enim caelum & terram, non de te. nam esset aequale vnigenito tuo, ac per hoc & tibi: & nullo modo iustum esset, vt aequale tibi esset, quod de te non esset, & aliud praeter te non erat, vnde faceret ea, & ideo de nihilo fecisti caelum & terram, magnum quiddam, & paruum quiddam. Duo quaedam fecisti, vnum prope te, & aliud prope nihil: vnum, quo superior tu esses, alterum quo inferius nihil esset. Tu domine fecisti mundum de materia informi, quam fecisti de nulla re. Illud autem terum, nempe chaos, prope nihil erat, quoniam adhuc informe erat; iam tamen erat, quod formari poterat.* Et alibi: *Prima, inquit, materia facta est confusa & informis, vnde omnia fierent, quae distincta atque formata sunt, quod credo a Graecis chaos appellari; sic enim & in Sapientia legimus: Qui fecisti mundum de materia informi: alij codices habent, De materia inuisa. Et ideo Deus rectissime creditur omnia de nihilo fecisse, quia etiam si omnia formata, de ista materia facta sunt, haec ipsa omnino materia de omnino nihilo facta est. enim potens si quidem, nulla re adiuuandus erat, quam ipse non fecerat. si enim ad eas, quas facere volebat, adiuuabat eum aliqua res, quam ipse non fecerat, sicut operantur aliqui opifices, qui materiam ipsi non faciunt, non erat omnipotens, quod sacrilegum est credere. Informis ergo illa materia, quam de nihilo Deus fecit appellata est primo caelum & terra, & dictum est: In principio fecit Deus caelum & terram, non quia iam hoc erat, sed quia iam hoc esse poterat. nam & caelum scribitur postea factum. Quemadmodum si semen arboris considerantes, dicamus ibi esse radices, & robur, & ramos, & fructus, & folia non quia iam sunt, sed quia inde futura sunt, sic dictum est In principio fecit Deus caelum & terram, quasi semen caeli & terrae, cum in confuso adhuc esset caeli & terrae materia.* Ex hac autem Augustini interpretatione, vna videtur esse omnium corporum materia, ac eiusdem plane rationis. Reuera, si materia est prope nihil, ita vt inter ipsam & nihil, medium aliquod excogitari non possit, sin coelestium atque inferiorum non esset eadem corporum materia; profecto coelestium ratio corporum, nobilior esset iudicanda, atque ita à terrenorum ratione dissentiens, & à nihilo magis recedens, sicque materiae rationem amitteret, & formae rationem subiret. In causa autem, quare coelestia corpora corruptioni subdita non sint, est, quia illorum corporum formae substantiales, actiuarum qualitatum, atque passiuarum vacant controuersia seu contrarietate. Quamobrem, non inest illis passio cum abiectione contrarij. Sane, ignis & terra (teste philos. in lib. de sensu & sensato) non agunt & patiuntur ad inuicem, quia huiusmodi, sed quia ad inuicem habent contrarietatem: hanc etiam ob causam, corpora elementaria, & mixta propriam habent passionem, atque ad inuicem

Nomina primae materiae.

Confusa materia.

Vna materia omnium corporum.

Vnde corpora coelestia sunt incorruptibilia.

1\. transeunt, agunt & patiuntur. Itaque, hoc modo inest corporibus coelestibus materia eiusdem rationis cum inferioribus, quatenus est pars compositi in genere substantiae, non habens proprie adiunctam priuationem.

2\. Amplius, si materia secundum philosophum & Commentatorem vt dictum est, substantiatur per suum posse: igitur circumscripta omni forma, materia, quae est in genere substantiae, & pars compositi, non potest intelligi, nisi pura potentia. sed cum ad actum proprie pertineat, distinguere & per potentiam nulla possit fieri distinctio. Reliquum est, vt omnium corporum forma, per intellectum circumscripta, aliquid remaneat, vnde haec ab illa materia distinguatur: sed eiusdem plane remanebit rationis.

3\. Item, si in corporibus coelestibus non esset materia, quae est pars substantiae compositae; tunc essent formae actu intelligibiles, vtpote à materia separatae: quod est falsum. Comment. aliud sentire videtur, de quo postea disputaturi sumus. Caeterum, ad diui Augustini doctrinam redeuntes, quam alibi scripsit. *Manifestum, inquit, est, omne mutabile ex aliqua informitate formari.* Et cap. 15. *Non quia, inquit, informis materia, formatis rebus, tempore prior sit, cum sit vtrumque simul concreatum, & vnde factum est, & quod factum est. sunt enim vox, materia est verborum. verba vero formatam vocem indicant: non autem qui loquitur prius emittit informem vocem, quam possit postea colligere, atque in verba formare; ita creator Deus, non priorem tempore fecit informem materiam, & eam postea per ordinem quarumcunque naturarum, quasi secunda consideratione formauit, sed quia illud, vnde fit aliquid, etsi non tempore; tamen quadam origine prius est, quam illud, quod inde fit. Potuit diuidere scriptura loquendo temporibus quod Deus faciendo temporibus non diuisit. Itaque, simul vtrumque Deus fecit, & materiam quam formauit, & res in quas eam formauit, & vtrumque à scriptura dictum est. non tamen simul, quia scilicet informe, origine praecedit formatum.* Item, lib. 5. cap. 5. eandem videtur innuere sententiam, nempe omnia simul condita fuisse. Illi ergo sex dies, in quibus legitur factam fuisse distributionem rerum, non ad operis alicuius creationem, distinctionemque, secundum Augustinum, sunt referendi, sed ad angelicae cognitionis distinctionem, quam duplicem esse dicit. alteram quidem rerum in proprio genere, appellari vespertinam; alteram vero in verbo, quae dicitur matutina. Sane, omnis creatura ad Deum comparata, quae est lux per essentiam tenebrarum magis rationem subit, quam lucis. Diuus *Ambrosius in principio Hexameron*, ad hoc propositum sic loquitur: *Quid igitur, inquit, tam inconueniens quam aeternitatem operis cum Dei coniungere aeternitate. vel ipsum opus Deum esse dicere ac caelum, terram, & mare, diuina prosequi honoribus?* Et cap. 7. eiusdem libri: *Si hylen dicunt sine principio esse. vbi nam erat? si in loco: ergo etiam locum sine principio fuisse astruitur, in quo erat materia rerum, quae principium non habebat. sed hoc est absurdum: vbi ergo erat hyle, nisi forte dicatur quadam de mentium ratione, quia in Deo erat? sed stultum hoc est atque sacrilegum: simul omnia ergo sunt condita.* Consentit his Basilius sanctissimus, pariter & doctissimus: *In his, inquit, qui versi sunt, & vnius Dei ignoratione caligabant, causam illam primariam, negarunt prudenti mente esse praeditam, quae rerum omnium moderanda generationi praeesse. sed & se totos permittentes, atque accommodantes primae illi suae de Deo ignorantiae, quae videmus ad ortum progredi, hac ita emergere conseruerunt perpetua quadam successionis serie. Quo contigit, vt horum nonnulli ad materiae praeiacentis principia, tanquam bases quasdam vniuersi confugerint, causam totius creaturae, acceptam ferentes, mundi istius elementa.* Haec Basilius: at eos qui haec dixerunt, Deum ignorasse penitus fatetur. Diuus Cyrillus asserit Pythagoram putasse & Stoicos etiam, mundum quidem esse genitum à Deo, & quantum ad naturam attinet, corruptibilem & sensibilem esse, & idcirco corporalem; non corrumpendum tamen prouidentia, & continentia Dei. Epicurus corruptibilem, vt animal, & plantam. vnam ergo mundi materiam, eiusdemque rationis, omnibus inesse corporibus, ij confessi sunt, sed diuersi modo quidem. Addit postea, quod Plato & Pythagoras, ideo modestius caeteris de Deo locuti sunt, quia conuersati sunt inter Aegyptios, apud quos certe creber de sapientissimo Moyse sermo erat, & doctrinae eius vsque ad miraculum obseruabantur. *Porphyrius* dicit opinari quidem Platonem de coelo, quod corporea eius superficies constiterit ex quatuor elementis.

De materia. Materia praecedit formam tempore. Lib. 1. de gen. ad lit. cap. 14. Prius origine.

Omnia simul facta fuisse.

Ambrosius de materia origine.

Hom. 1. in hex.

Cont. Iul. l. 11.

Quaestionis Secundae

Cap. I.

Materia est aliquod ens positiuum, distinctum essentialiter à forma.

Materiam non esse purum nihil, sed ens, siue aliquam entitatem in ordine entium, ex his quae dicta sunt, patere arbitror. Et reuera, si est subiectum, ex quo

Materia est ens.

1\. aliquid fit, & quod omni transmutationi subijcitur, profecto non ens, dici non potest. Sane, si materia esset non ens, productio naturalis esset ex nihilo, quod est falsum; fit enim ex materia. Amplius, si materia est pars substantiae sensibilis, & primum formarum receptiuum: constat ergo, esse ens reale & non fictitium, haec enim, nisi enti

2\. reali conuenire non possunt. Adde, quod materia non possit esse accidens; est enim primum subiectum: non ergo potest esse in subiecto: substantia est igitur. patet consequentia, quoniam ens reale, per substantiam & accidens, sufficienter

De materia. 1. phys. 1. de gen. 7. met. 8.

cienter diuiditur. Hæc conclusio ita placuit antiquis, vt *solam materiam substantiam appellarent, formas autem, etiam substantiales, accidentia.* Quam obrem Comment. *com.* 8. ait, quod materia videatur esse magis substantia quam alia. Cæterum materia est ita substantia, quod tamen est in pura potentia apud phil. & Comment.

Materia est ens in potentia.

Etenim, postquam omnia prædicamenta à materia remouere, quod videlicet non esset aliquid illorum actu, addiderunt, esse quodlibet illorum in potentia: sic etiam alibi: *Possibile est,* inquit, *vnum per se fieri ex materia & forma, quia materia est potentia, & forma est actus.*

8. met. 15.

Verum sunt nonnulli, qui dicunt materiam esse quid actu, distinguentes potentiam per obiectiuam & subiectiuam, & subiectiuæ quidem formalem, obiectiuæ vero, obiectiuum actum respondere, vnde dicunt, *phil.* velle, materiam esse quidem in potentia subiectiua; esse tamen nihilominus in actu obiectiuo.

Potentia subiectiua. Obiectiua.

Dicunt enim in subiecto formæ receptiuo, siue sit materia prima respectu formæ substantialis, siue sit subiectum respectu formæ accidentalis, duo inueniri: primum quidem ipsum subiectum, quatenus ab agente, ad formam recipiendam transmutatur, seu transmutari potest, ad quem profecto veluti potentia, ad actum formalem comparatur. hanc autem potentiam, ipsemmet esse materiam, fatentur, ab actu formali plane distinctam, quippe cum nihil actuet atque perficiat, neque recipiatur in seipso, sed actus formalis sitia ipsa forma quæ in materia recipitur. Secundum vero in subiecto esse formæ potentiam, quatenus scilicet potest esse in materia, & de potentia ad actum educibilis per actionem agentis. hanc vero potentiam ipsammet formam esse dicunt ab agente producendam. Hæc igitur non est potentia passiua, siue receptiue formæ, sed obiectiua, & ipsamet forma; est enim obiectum, quod produci potest ab actiua potentia agentis, & à passiue distinguitur.

Differentia inter potentiam passiuam, & obiectiuam.

Potentia siquidem passiua, est motus transmutationisque subiectum: obiectiua vero, terminus à quo; ex rosa namque in potentia, fit rosa in actu. Et hæc quidem distinctio est realis; nam vt dicitur *primo phys.* subiectum manet, terminus autem à quo non manet. Porro, actus obiectiuus qui est terminus ad quem, non distinguitur realiter à sua potentia, vt rose antequam producetur, est in potentia obiectiua, postquam est producta, est actus obiectiuus. Putant enim isti in materia duas potentias, realiter distinctas inueniri: vnam quidem formæ susceptiuam: alteram vero, quæ est ipsa forma in esse potentiali, de quo ad esse actuale educitur per actionem agentis. Alij vero aliter sentiunt, nempe materiæ solam inesse potentiam passiuam, & formam esse in potentia, aliud esse nihil, quam in materia recipi posse: quamadmodum formam esse in potentia agentis, idem est, ac ab agente posse produci: at illi dicunt istas duas distingui; nam potentia quæ potest esse forma, & deinde ast forma, est idem cum forma.

Materia est ens in actu.

Quod autem potest moueri ad formam, non est forma, quia receptiuum non est ipsum receptum: distinguuntur ergo ab inuicem. Confirmetur hoc per Comment. vbi ait, quod translatio non largitur ei multitudinem, sed perfectionem. q. d. quod erat in potentia, & postea est in actu, non sunt duo, sed vnum.

8. met. 15.

Qui huius sunt opinionis sectatores, aiunt materiam esse, aliquid in actu, atque ita arguunt, scilicet, quod materia post sui creationem sit ens in actu formaliter, non sicut forma in potentia materiæ, nec sicut effectus in virtute, sine potentia suæ causæ, nec sicut elementa in mixto. sed ens distinctum in actu formali per propriam entitatem intrinsecam, à creante sibi inditam.

1\. Sane, in rerum natura est substantialis in actu transmutatio, vt in generatione patet: igitur huiusmodi subiectum erit in actu, ens namque in potentia, veluti homo ante sui creationem, nequit esse generationis subiectum. sed materia est generationis subiectum, vt dicitur *1. phys.* Et *1. de gen.* est ergo ens in actu.

2\. Reuera, alicuius existentis in actu, vtpote compositi, causa per se intrinsece, est absque dubio, ens per se in actu; causa enim soli enti congruit, & causere in actu, est entis in actu. sed materia est causa rei compositæ. 5. *phys.* igitur, cum sit causa & principium entis; necessario vtique erit ens, alioqui ens dependeret à nihilo, seu non ab ente, quod est impossibile.

Quare materia dicitur ens in potentia.

Dicitur nihilominus ens in potentia, quia quanto aliquid minus habet de actu; tanto profecto magis habet de potentia, sine est in potentia.

3\. Amplius, materia sub terminis oppositis atque sub potentiis numero diuersis, quæ in ipsa corrumpuntur, manet eadem; est enim creationis terminus: atque ideo ergo realitas à forma distincta, & quid positiuum appellari potest: quamuis ens in potentia nominetur, quia nimirum plus potentiæ quam entitatis habet. Denique, quia respectu earum, quas receptura est formarum, cum accidentalium, tum etiam substantialium, in potentia est maxime, profecto, illud in quo sibi inuicem diuersæ formæ succedunt, & quidem incompossibiles; & tanquam in subiecto, est profecto aliquod positiuum reale, sicut dictum est. sed materia est huiusmodi: ergo quod prius.

4\. Item, si materia non est per se ens: igitur est priuatio; inter ens enim & non ens non datur medium. sed materia non est priuatio, quippe cum nulla priuatio, ad esse pertineat entis positiui: positiuum enim non est priuatiuum, seu negatiuum. Igitur est ens positiuum.

Materia non est priuatio.

Adde, quod si materia esset omnino priuatio; non faceret per se vnum: ex positiuo namque & priuatiuo, tum in conceptu, tum etiam in effectu, non fit per se vnum. sed materia est per se vnum: non est ergo non ens, & pura priuatio. Denique, illud, quod stat cum opposito priuationis, priuatio dici non potest. sed talis est materia quæ stat cum forma: non est ergo priuatio. Arguit præterea phil. 1. *phys.* aduersus eos, qui inter materiam & priuationem nullum posuere discrimen: quod plane falsum esset, si materia esset non ens, & pura priuatio.

Esse materiæ distinctum ab esse formæ.

Dicit, admitto, materiam habere quandam entitatem; non tamen à forma distinctam; siquidem sic se habet materia prime ad formam; sicut sonus ad cantum. sed sonus & cantus essentialiter non distinguuntur: nec ergo esse materiæ ab esse formæ, præsertim cum totum esse compositi dependeat à forma. Sane, in transmutatione substantiali simpliciter, prima materia, eiusque entitas perfectius ac nobilius in formæ, quam in suipsius esse conseruatur: igitur vnum est esse vtriusque. Sed *contra sic arguo.*

Materia habet esse distinctum à forma.

Actus & potentia, quæ sunt principia entis, sunt primo diuersa. sed materia & forma sunt huiusmodi; alioqui formæ nequaquam competeret potestas esse largiendi, si eiusdem cum materia esset rationis; nec materiæ esse recipiendi.

5\. Sane, si aliquid formæ inesset materiæ; forma vtique receptiui potius, quam recepti rationem subiret. Similiter si aliquid materiæ in forma clauderetur: sunt ergo omnino alterius rationis, & primo inter se diuersæ.

6\. Amplius, materia est aliqua essentia, alioqui non esset pars compositi, & creationis terminus. Est ergo extra causam suam, & habet aliquod esse. Adde, quod generationis vel transmutationis subiectum à quolibet ipsius termino, essentialiter separatur; subiectum enim generationis præexistat in actu necesse est: aliter non esset transmutatio. sed materia est substantialis transmutationis subiectum: forme vero eiusdem terminus quo, & compositum, terminus quod: materia ergo essentiam aliam habet à forma, & per consequens alium actum.

7\. Item, in quo plura positiua sibi inuicem succedunt, à quolibet illorum essentialiter distinguitur. sed in eadem materia plures formæ sibi succedunt, ipsa eadem manente: necessario ergo, à qualibet formarum succedentium distinguitur. Reuera, si agens creatum, materiam in formam transformandi virtutem haberet, competeret vtique illi authoritas creandi, quia posset aliquid producere, cuius nihil præsupponeret: materia enim si actu proprio careret, est nihil. sed hoc est impossibile: ergo quod prius.

8\. Ad hæc, transmutatio ea dicitur, in qua aliquid aliter nunc se habet, quam prius, at si materia non habeat proprium actum, propriamque transmutationem, nullo modo hoc transmutationis negotium ingredietur, sicque transmutatio proprie nequaquam appellabitur. Adde August. asserentem, materiam origine formam præcedere, & ab ea esse distinctam, ac illius esse capacem; nec tamen omnino nihil.

12\. confess.

Arist. quoque in *1. phys.* dicit esse principium aliud à forma. 5. vero *phys.* vocat substantialium transmutationum subiectum. *2. phys.* aliam causam nominat. Et *7. met.* materiam dicit id esse, qua res potest esse, & non esse. Hæc igitur omnino intelligi nequeunt, nisi materia proprium actum habuerit, distinctamque à forma quidditatem.

Solutio argumentorum.

Ad hæc & similia respondent Peripathetici, sicut paulo ante annotauimus, materiam in se consideratam habere aliquam entitatem in ordine rerum; non tamen actum entitatiuum, quandoquidem actus entitatiuus pendeat à propria forma. sed materiæ non inest propria forma: nec igitur actus proprius entitatiuus. Verum quo clarius intelligatur, subscribam contraria argumenta.

CAP. II.

Materiam non esse ens in actu.

Qui contendunt materiam non esse ens in actu, sic arguere solent: Si materia est ens in actu: generatio ergo erit alteratio, teste phil. 1. *de gener.* vbi arguit antiquos, materiam aliquod corpus in actu esse asserentes. Et reuera, quicquid accidit enti in actu, accidens est; & ex duabus igitur entitatibus per se positiuis in actu, vtpote ex forma & materia (si esset per se in actu) non fieret

De materia.

vnum per se. sed ex materia & forma fit vnum per se, & forma est actus: materia ergo necessario non erit in actu. Adde, quod vt dicitur primo de gener. totum transmutatur in totum, quod certe non fieret, si materia esset ens dis-
2. tinctum à forma. Amplius generans non largitur multitudinem, teste Comment. 8. *met.* sed si forma distingueretur à materia; tunc plane multitudinem largiretur, nempe materiam & formam. Et 7. *met.* ait, materiam transire illud, quod fit ex ipsa. sed forma fit ex materia: non ergo ab illa distinguitur. Adde, quod potentiale alicuius generis, aliam non habeat actualitatem, ab illius esse actuali distinctam. sed materia est potentiale formæ, siue generis substantiæ:
3. non est ergo ens distinctum à forma. Item, transmutatio simpliciter prima non præsupponit aliquod ens in actu; per eam enim habetur primum ens in actu. sed illa transmutatio simpliciter prima præsupponit materiam: materia ergo non est aliquod ens in actu. Adde, quod materia sit medium inter esse & non esse, vt dicitur 1. *met.* & August. 13. *Confess.* sed inter contradictionis medium est nihil: ergo quod prius. Denique, communicatio in materia non est, nisi pura priuatio. at si materia esset aliquod ens positiuum, communicatio in ipsa, non esset pura priuatio: ergo &c. Materia insuper non est cognoscibilis, nisi per analogiam ad formam: igitur materia non est ens positiuum in actu à forma distin-
4. ctum. Præterea, quod non potest esse sine alio, essentialiter ab illo non distinguitur, præsertim si vtrumque sit creatum. sed materia non potest esse sine forma, quia est pura potentia: non ergo ab ea est ens essentialiter distinctum; nam si est pura potentia non est ens in actu. Sane, quod mouetur est ens in actu, quod autem generatur est ens in potentia, vt dicitur 5. *phys.* similiter ergo subiectum generationis, quæ est materia; vniformiter enim accipit moueri & generari subiectiue. Materia ergo est ens in potentia. Diximus præterea superius, ex authoritate phil. 7. *met.* materiam non esse quantum, nec quale, & similia: igitur non est ens in actu. Dicis, non est ens in actu, sed tamen est ens in potentia. Contra, materia non est materia in potentia, nec est forma, nec com-
5. positum: ergo est nihil. Item, materia non est scibilis, nisi per analogiam ad formam, quod quidem necessarium nequaquam esset, si esset per se ens in actu, siquidem per se sibi esset intelligibilis. Adde, quod si materia esset aliquid; esset vtique aliquis actus: ens enim positiuum extra animam, actus quidem est. sed non est actus, quia actus distinguit & diuidit. materiæ autem nullum illorum congruit. quippe, cum in fundamento naturæ, vt dicitur 7. met. nihil sit distinctum: ergo quod prius. Sane, si materia esset actus, aut compositum, aut forma, aut ipsamet. Non compositum, quia est principiatum, & non principium. nec forma, alioqui vnum tantum compositi principium & non duo: nec ipsamet materia, quia ex duobus entibus in actu, non fit per se vnum: materia ergo non est ens in acto, & per consequens est nihil. Hoc etiam sentire videtur Comment. 1. *phys.* com. 15. asserens materiæ formam esse priuationem. sed illud, cuius forma est priuatio est non ens: igitur materia est non ens.
6. Amplius omne ens in actu, est ens reale. sed materia non est ens reale, quia non est: non ergo ens in actu. Sane, materia est subiectum generationis, vt dicitur primo de gener. est ergo id, quod generatur, sicuti subiectum alterationis, id quod alteratur. sed id quod generatur, non est, vt dicitur 5. *phys.* materia ergo non est. si enim esset; substantia vtique esset. sed non est quid, neque quale, neque quantum, teste phil.
7. 7. met. non est ergo ens. Ad hæc, si materia haberet esse, aut certe illud haberet à se, aut ab alio. Non à se, quia nihil est causa sui esse. Neque ab alio, alioqui posset non esse, essetque generabilis, vt dicitur 5. *phys.* sed materia est ingenerabilis, 1. *phys.* ergo quod prius.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

IN primis non ignorare oportet, ex vna parte, materiam in actu esse posse, & non in potentia; quatenus potentia & actus sunt differentiæ entis; non tamen actus: quatenus tamen propriam, atque distinctam habet entitatem, in actu esse dicitur. Ex alia autem parte, qua actus ab eo diuiditur, à quo actus recipitur, sic absque dubio materia, actus nequaquam dicitur, sed actus capax atque receptiua; omne enim huiusmodi ab omni actu simili liberum esse oportet, quo pars esse possit omnis entis, atque per omnem actum distingui. Reuera, si materia sit ens in pura potentia, omnem actum excludens, tum obiectiuum, tum etiam entitatiuum, siue existentiæ; actu

Distingui actu dupliciter.

vtique non distingueretur à forma. omnis enim distinctio De materie fit per aliquem actum. Dicunt aliqui distingui actu dupliciter intelligi posse. aut quia vnum non est alterum, & sic aiunt materiam à forma distingui: aut quia vtrumque est separatum atque discretum, & primum habet esse, nec vnum aliquod constituunt: veluti sunt duo supposita, quo plane modo nolunt materiam à forma esse separatum. Quapropter illam philosophi sententiam de secundo, non autem de primo modo intelligendam esse volunt. His ita præmissis, ad formam arg. *sic resp.* esse puto. Et imprimis *neg. conseq* valet enim illa contra antiquos, qui corpus habens formam substantialem posuerunt esse materiam, & generationis subiectum, ex quo omnem prorsus generationem, alterationem fecere. at nos non ponimus materiam actuatam, & per aliquem, formam substantialem distinctam: argumentum igitur huiusmodi contra nos minime pugnat. Et cum dicitur ex duobus entibus non fieri vnû, falsum est, nam alterum illorum est in potentia, vtpote materia, quæ non per se actuata forma substantiali, alterum vero est actus illius vnum ergo est in potentia ad aliud: igitur ex duabus entitatibus in actu positiuis eiusdem generis, nempe generis substantiæ, fit aliquid vnum per se, si vna sit potentia, & altera actus. Stant ergo illa duo simul, videlicet materia sit actus, quatenus est differentia entis, & sit potentia, prout est pars, & principium entis vtpote formæ antequam fit. Ad *confir.* dico, quod totû transmutetur in totû, hoc est, quia quoddâ totû corrûpitur, & quoddâ aliud totum generatur, eadê in vtroque materia manête. Ad 2. Quâuis materia & forma sint essentialiter distinctæ; non tamen faciunt proprie multitudinem, 2.
secundum propositum *Comm.* sed vnitatem, vtpote aliquid vnum per se, potest etiam dici generans multitudinem minime largiri, quia totum quod erat in potentia, in actu producitur, vnde & perfectionem, id est, actum largitur essendi: non quia materia fiat forma, vel in formam transeat: licet bene transeat ad ipsam, sicut subiectum ad formam. Ex hoc patet solutio ad aliam eiusdê sententiâ, nêpe materiam transire per accidens in id, quod ex ea fit, non etiam in ipsum migrare, aut ipsum fieri; per modum enim subiecti transit ad formam, & ex vtraque fit ipsum compositum. Ad aliam *confir.* dico: quod licet materia sit ens in actu; ad formas tamen est in potentia, quippe quæ nullam alicuius habeat actualitatem formæ intrinsecam. Ad 3. Transmutatio 3.
simpliciter prima, aliquod ens in actu præsupponat, nec esse est, quia nimirum præsupponit subiectum actu existens, quod per ipsam haberi non posset. at generatio est transmutatio simpliciter prima ad substantiam, præsupponit ergo materiam, aliquam in actu entitatem habentem. Ad *confir.* dico, materiam inter contradictoria proprie medium non esse, nec abnegatione quidem, nec participatione: eam autê ob causam medium dici potest, quod ab vno in aliud fit transmutationis subiectum. Porrò, quod 2. met. dicitur, generationi magis congruit, quæ est via, & ab vno in aliud transmutatio. Ad aliam *confir.* *Comm.* loquitur de materia, quatenus est vna, quam talem dicit esse, quia caret omni forma. Ex quo patet, non velle eum dicere, priuationem materiæ esse entitatem, sed vnitatem potius. Præterea, materiæ vnitas, talem priuationem atque potentiam præcedit: non ergo materiæ entitas est pura priuatio. Ad aliam *confir.* dico, materiam secundum se in sua essentia esse cognoscibilê; omnis enim entitas absoluta in se est cognoscibilis: sed materia est huiusmodi, vtpote quæ habeat ideam in Deo, vel ex parte obiecti, vel ex parte essentiæ; à nobis tamen per comparationem ad formam, cognoscitur. Nam etsi forma sit magis cognoscibilis quam materia: non nisi tamen ex operationibus cognoscitur, quanto magis ipsa materia? Cognoscimus autem materiam, teste Comm. per transmutationem; videmus enim vnam formam nouam post aliam, idque ex noua operatione intelligimus: manet ergo commune transmutationis subiectum, nempe ipsa materia. non igitur sequitur; materiam per analogiam ad formam cognoscimus: in se ergo non est cognoscibilis. Ad 4. dico, 4.
materiam esse posse sine forma, & cum dicitur, illam esse puram potentiam, respondeo, quod materia postquam creata est, non fit pura potentia obiectiua, sed est in actu. nam etsi materia sit sua potentia subiectiua, habet tamen in actu entitatem positiuam. Ad philos. auth. 5. *phys.* resp. Aristotelem hoc velle dicere, nempe subiectum motus esse in actu substantiali per formam; ob id tamen necessarium non est, vniuersaliter de subiecto generationis esse intelligendum. Etenim, quamuis materia, ante generationem sit ens in actu; non est tamen per aliquam formam substantialem per se, & vniuersaliter loquendo: probat ergo generationem non esse motum. Reuera, nam etsi materia non sit quid,

Respon. ad arg.

Quomodo materia sit actus & potentia.

Materia quomodo est cognoscibilis.

Materia est subiectum generationis.

De materia. sit quid, quantum, aut quale, quatenus ista formam dispotani; est nihilominus omnium istorum receptaculum: igitur aliquod ens in actu extra intellectum, atque extra causam suam. Præterea, entitas actualis non est mobilis ratio motus recipiendi, sed potius, quatenus est enim potentia; est tamen actus necessario requisitus, vt moueri possit. Sic etiam loquitur philosophus dicens, quod mouetur est non quia hæc sit propria, atque per se mobilis conditio, sed magis per accidens; nam propria illius conditio, est esse in potentia. Patet ergo quomodo aliquid conueniens alicui per accidens, est tamen necessario requisitum: vocatur autem per accidens, quia in illius formæ ratione non includitur: necessarium vero requisitum, quia sine illo istud non esset. sicut privatio principium per accidens nominatur, necessarium tamen. Sufficit ergo philosopho, quod generationis principium non sit ens in actu necessario, sed etiam potentia: et vero, quod mouetur ens in actu coniungitur, licet per accidens. Itaque materia respectu formæ recipiendæ, necessario est in potentia; per accidens tamen ens in actu. *Materia est actus.*

5. Ad 5. dico, quod si actus, pro actu materiam informante, intelligatur; sic absque dubio, materia actus non dicitur: si autem pro eo, quod extra suam constituit; sic materia dicitur actus, vel ens in actu: communis tamen dicendi modus, soli formæ actum attribuit, & hic magis ad Peripatheticos accedit. Ad *auth. Auerr.* dico: priuationem esse quasi formam materiæ, quia est inseparabilis à materia.

6. Ad 6. dico, materiam esse ens reale, quatenus est extra intellectum, & causam suam, atque est formarum receptaculum, pars compositi, & principium entis; non est tamen ens reale, habens formam substantialem, distinctam, & propriam. Ad *confirm.* verum est materiam esse generationis subiectum, atque ideo necesse esse, aliquo modo formam præcedere: in illo ergo priori, aliquid est, cum non sit purum nihil.

7. Ad 7. diximus supra, materiam à Deo conditam esse: quapropter suum esse à Deo recepit. Est ergo aliquid, non quidem aliquod prædicamentum, neque purum nihil, ens enim simpliciter & contra purum nihil, & contra ens diuisum in decem prædicamenta diuiditur, cum apud philosophum, tum etiam apud Platonem (teste Iamblicho de secta Pythagorica) hoc ergo modo materia subente continetur, & vnitas, & dualitas, & omne, quod non est nihil. vnde philos. per se autem ea esse dicuntur, quæ prædicamenti figuram significant; tot enim ipsum esse significat, quot modis ipsa dicuntur. *5. met. 4.*

CAP. IV.

Materiam per diuinam potentiam posse esse sine omni forma.

Materia potest esse sine forma diuina virtute. QVoniam, materia postquam creata est, aliquid est in actu, secundum aliquam certe actualitatem, quæ non est aliqua forma, nec ex forma, alioqui quomodo esset creationis terminus? creatio enim terminatur ad esse. Quærere libet, nunquid possit per diuinam potentiam esse sine omni prorsus forma. Quod id fieri non possit per potentiam naturalis agentis, dubium non est, quandoquidem generatio vnius sit corruptio alterius & è conuerso. Nunquam ergo materia omnipenitus forma ab agente naturali destituitur, atque denudatur.

1. Porro, hoc præstare posse materiæ à Dei potentia, sic ostenditur: Omnis entitas absoluta habens secundum se aliquem actum, vel aliquam entitatem, ab alia essentialiter distinctam, à Dei potentia, sine alterius adminiculo, in esse constitui potest; nullam enim implicat contradictionem. sed materia est huiusmodi, alter ad alicuius compositi absoluti constitutionem ordinandam intrinsece, minime concurreret: igitur potest esse sine forma.

2. Amplius, si accidens, quod est natura subiecto posterius, diuina virtute, potest esse sine subiecto; quanto magis ipsa materia, quæ formam origine præcedit, teste Augustino, eadem virtute, posset sine forma consistere? sed prioris exemplum in sanctissimo altaris sacramento patet: ergo &c. Sane, ad nullam formam, essentialem dependantiam, atque actualem necessitatem materia habet. potest ergo sine quacunque forma in actu consistere; non enim ad formam communem: in communi enim sic nullus est respectus realis: illa siquidem forma hoc modo non est ens, nisi ratione tantum: nec ad hanc formam; nam sic est sub vna, quod potest esse sub altera: ad nullam ergo formarum necessariam habet omnino dependentiam, sed habitudinem tantummodo siue aptitudinem: ergo quod prius.

3. Iterum, si materia hominis, ad animam intellectiuam recipiendam disposita, absque forma esse non potest: in illo ergo instanti necessario anima creatur à Deo: vel materia ab eodem conseruari non potest, quorum vtrumque est falsum; nihil enim ad extra à Deo necessario fit: aut necessario conseruatur, seu annihilatur. Itaque, diuina virtute, materia, sine forma subsistere potest, cum liberum est animam non infundere materiæ præparatæ, atque ad eam recipiendam, dispositionem habenti. *De materia.*

4. Præterea, quod accidit materiæ est separabile ab ea, sicut dissinimus accidentis 5. Topico 1. sed forma accidit materiæ, cum ad illius essentiam non pertineat: igitur materia potest esse sine omni forma. Profecto, si omnis forma separaretur à materia; aut materia remanere. eadem, aut non: si sic, habetur intentum. si non, certum peretur ergo, quod plane aduersaretur philos. asserenti materiam esse ingenitam, atque incorruptibilem. *1. phys. t. 82.*

5. Item, absolutum distinctum, & prius alio absoluto, sine vlla contradictione, sine illo consistere potest. sed materia respectu formæ, est huiusmodi: ergo &c. minor patet, maior probatur, prius enim in eo quod prius, à posteriori non dependet. sic namque scribitur *5. met. tex. 16. Priora, inquit, sunt, quæ possunt esse sine aliis alia vero non sine ipsis* ergo &c. Reuera, quicquid absolutum fit à Deo in creaturis, mediante causa secunda, quæ non est de essentia causati; sine illa vtique ab eodem fieri potest. sed materia à Deo fit, mediante forma, quæ non pertinet ad essentiam illius: potest ergo fieri, & esse sine illa.

6. Amplius, quicquid Deus immediate creat, immediate conseruat, vel conseruare potest. sed materia immediate à Deo creatur. conseruatur ergo immediate, vel potest conseruari: ergo sine omni forma. Sane, Deus vult materiam; non tamen necessario, quia est extra se: nihil autem extra se, vult necessario: non vult ergo materiam, nisi propter necessariam connexionem. sed inter materiam, & formam, non est necessaria connexio: ergo &c. Si enim esset necessaria connexio; materia sibi necessario formam describeret, seu determinaret: quod enim determinat sibi genus formæ, determinat sibi aliquam speciem in genere illo. *Quod materia non determinet sibi formam.* Et quod determinat sibi speciem, determinat sibi esse in aliquo indiuiduo illius speciei. nam omne, quod de necessitate est homo, necessario est hic, vel ille homo. sed consequens est falsum; materia enim nullam sibi perscribit propriam formam, alioqui non esset in potentia ad omnes formas: et si determinaret sibi genus formæ; necessario quoque vnum indiuiduum eiusdem generis sibi determinaret: vnum enim essentiale, & vnum singulare à pluribus dependere essentialiter eiusdem generis, est impossibile. sed materia est vna singularis, & essentialis. a pluribus ergo formis generis eiusdem dependere non potest. Necessario ergo determinaret sibi aliquod genus formæ, & per consequens aliquam vnam formam, quod est falsum: igitur materia potest esse sine forma.

CAP. V.

Soluuntur Argumenta.

1. QVamuis ingeniose, & subtiliter rationes huiusmodi dictæ sint; ad illas tamen, sic respondere valemus. & ad primam quidem, negamus minorem; nam etsi nulla forma signata, sit essentialis & propria materiæ, ideoque possit esse sine hac & illa; non tamen sine omni prorsus forma: esset enim arguere à diuisim ad coniunctim. Itaque licet non sit essentiale, & proprium materiæ, esse sub aliqua vna forma signata; est tamen eius proprium, esse semper sub aliqua. Nunquam certe, teste Comment. de substantia orbis, materia omnibus formis denudatur: non est ergo entitas absoluta, quæ sine alterius auxilio consistere nequit. *Materia non est ens absolutum.*

2. Ad 2. *arg. similitudo*; materia enim tum in esse formali, tum in esse actuali à forma dependet: accidens autem non dependet formaliter à subiecto. Quare Deus potest facere accidens sine subiecto, non autem materiam, sine forma: sicut non potest facere aliquid esse, sine hoc, quod habeat esse, nec aliquid habere esse actu, sine actu: actus autem est forma rei. Ad *confir.* dico, materiam ad hanc formam signatam, vel illam necessario non referri, sed sine forma, actum entitatiuum completum habere non posse; non ergo sine omni prorsus forma, in rerum ordine, in quo sunt entia perfecta, materia inueniri potest.

3. Ad 3. verum quidem esse, Deum creasse immediate materiam primam, quia scilicet non aderat, nec adesse poterat alius creator; non tamen creat, seu creauit, seu creare potuit sine forma, à quipiam materia habere esse; necesse enim illam esse sine esse, quod implicat contradictionem. *Dicis*, materia prima, teste August. super Genesim fuit creata informis: potest ergo esse sine forma per virtutem creantis. *Obiect.*

4. Sane, quæcunque sunt realiter distin-

De materia. cta, Deus potest ea separare, & separatim præseruare. sed ma-
teria & forma realiter distinguuntur; sunt enim principia
2. realia compositi: vnum ergo potest esse sine altero. Item,
substantia corporalis per se subsistens, naturaliter genita est,
& existit: vt patet de planta, quæ nunc est: materia ergo est, &
3. actu per se. Reuera, omnis substantia naturaliter genita, ha-
bet aliquam partem essentialem, quæ suæ præfuit genera-
tioni, & hæc quidem non est forma, quoniam illa non est ge-
nerationis terminus: materia ergo talis est. quod si præfuit:
ergo fuit verum dicere: Materia est. assumptum probatur:
Si nulla pars præfuit: totum ergo genitum est, & sic omnis
pars genita, est simul genita. ergo ex penitus non ente geni-
tum est, & sic non naturaliter; physice enim, ex puro non
3. ente, nihil fit. Iterum, materia est ingenerabilis, ex 1. phy. igi-
tur, materia est: nam si materia non est, & tamen potest esse:
est generabilis ergo; illud enim est generabile, quod non
4. met. 15. habet esse; & tamen potest esse. Conseq. est falsum secun-
dum philos. ergo. Materia ergo est. Confirmatur per Com-
ment. *Quod non est actu, inquit, non est ens.* sed materia non est
Solut. ens. ergo est actu per se. Dico materiam fuisse creatam in-
1. formem, dupliciter posse intelligi. vno quidem modo, quia
sine omni prorsus forma substantiali; & sic contradictio-
nem implicat: alio vero modo, quia sine debitæ ordinatio-
nis ornatu sub formis determinatis; & sic materiam pri-
mam informem creatam esse, nullum sequitur inconue-
niens. Ad *confirm. resp.* illa esse intelligenda de his, quæ nec es-
sariam habitudinem, & dependentiam non habent adinui-
cem. at propria passio ad subiectum, & materia ad formam,
adinuicem dependentiam necessariam habent; ideoque v-
4. trum sine altero esse non potest. Ad 2. *neg. conseq.* & ad proba-
tionem dico: assumptum duplicem habere sensum, primi
sic, quod aliqua videlicet pars præfuerit; ita quod ex se ha-
buerit esse actu, vel ex se extiterit. & sic negatur. Aut, quod
aliqua pars præfuerit, non quidem per se existens actu, sed
per formam præcedentem, à qua actuabatur, & post gene-
rationem, per formam rei genitæ, & sic conceditur assum-
ptum: & negatur consequentia, quæ non valet, nisi assumpto
concesso in primo sensu, non enim sequitur: ignis genitus
est: ergo partes suæ sunt, inter quas est materia. Materia ergo
est, nam partes non eo modo sunt, quo est totum; totum e-
nim est, quod est, & est per se existens: partes autem non sunt
simpliciter, sed sunt in toto. Propterea negatur hæc, mate-
ria est, & conceditur ista: materia est in toto, & non aliter.
5. Ad 3. *neg. conseq.* & ad probationem, necnon negatur conse-
quentia. nam, vt aliquid sit generabile, debet esse per se exi-
stens, siue quod possit per se existere. propterea dicit philo-
sophus, formam, & materiam per se non generari, sed com-
positum; quoniam de eo proprie verificatur propositio de
inesse de secundo adiacente, nullo addito, vel subintelle-
cto. De materia vero, & forma in hoc sensu, quod sint in
composito, non verificatur. Ad *confirm.* dico, Comment. sic
intelligendum esse, nempe contra antiquos sic disputan-
tem: Quod non est actu, est non ens, id est, non ens determi-
natum; est tamen ens interminatum, vtpote ens in poten-
tia ad terminum, id est, ad formam, quæ terminat, cuius est
forma, nempe ipsam materiam. Materia igitur ita est in po-
tentia, vt neque in genere existentium, neque in genere in-
formabilium, sit in actu per se. Ad 4. principalem *resp. neg. ma-*
4. *iorem*, siquidem risibilitas ab homine separari non potest:
tametsi accidat homini. pendet præterea forma à materia,
licet sit extra ipsius essentiam. Ad *confirm.* dico, quod si omnis
forma separaretur à materia, ipsam materiam non esse re-
mansuram. neque hoc obuiat philosopho dicenti, materiam
esse ingenitam, quippe cum ipse velit dicere, materiam esse
ingenitam, secundum suæ rationem, seu considerationem
naturæ. Cum hoc tamen sequitur, vt posito antecedente
impossibili, consequens sequatur impossibile; quatenus sit
sub illo antecedente: nam etsi cœlum sit incorruptibile; hæc
tamen conditionalis est vera. si cœlum esset alterabile: esset
corruptibile. sic etiam, si materia denudaretur omni for-
ma, desineret esse; omni namque forma priuari, est impos-
5. sibile. Ad 5. *neg. maior*; partes enim essentiales simul sumptæ,
sunt priores toto, & tamen sunt sine toto. Prædicamentum
præterea quantitatis est absolutum, prius qualitatis prædi-
camento, quoad quartam speciem præsertim, sine tamen
figura, quantitas continue fieri non potest. ex hoc etiam pa-
tet, quod si forma non sit de essentia materiæ, est nihilomi-
6. nus de essentia materiæ existentis. Ad 6. medium esse du-
plex, effectiuum, & formale. Vnde quicquid Deus creat im-
mediate affectiue, sine causa media effectiua, conseruare po-
Connexio test. non autem sine causa media formali: cuiusmodi est for-
necessaria. ma respectu materiæ. Ad *confir. neg.* inter materiam, & for-
mam, non esse necessariam connexionem: & ad prob. *neg.*
conseq. cuius falsa est maior; per id enim, quod additur, ho- De mate-
mo necessario est hic, vel ille, nihil aliud habetur, nisi quod ria.
materia necessario determinet sibi genus formæ; ideo sine
omni omnino forma esse non posse. vagè valet hoc non au-
tem determinate. Ad aliam *confirm.* eodem modo respon-
dendum est; materia enim non contingenter, sed necessa-
rio ea habet, ad quodlibet indeterminatè, & vagè. Ad aliam
confirm. dico: vnum essentialiter vnum, & singulare negati-
uè, sicuti est materia prima, à pluribus eiusdem generis inde-
terminatè, & vagè, quatenus illa sunt habentia vnam ratio-
nem, in esse essentialiter dependere posse. sic in proposito o-
mnes formæ in hoc conueniunt, quod scilicet dant esse a-
ctuale: vnam ergo habent rationem. Præterea, quantitas
continua, figuræ genus sibi determinat, nullam tamen fi-
guram. *Dices*, quod præcedit aliud ordine, illud potest fieri Obiect.
à Deo sine alio. sed materia præcedit formam ordine na- 1.
turæ, authore August. 13. *Confess.* vbi ait materiam esse de ni-
hilo factam, formam vero mundi ex vi formatiua: ordine
ergo naturæ præcedit formam. Item, forma non est cau- 2.
sa formalis materiæ, sed compositi: igitur potest facere ma-
teriam sine forma. Adde, quod quicquid intellectus hu-
manus potest intelligere, Deus potest facere. sed intellectus
potest intelligere materiam sine forma, quia potest intelli-
gere prius, sine posteriori. ergo quod prius. Profecto, quod
non implicat contradictionem, potest humanus intelle-
ctus intelligere, & à Deo quidem fieri. sed materiam sine
forma substantiali esse, contradictionem non implicat,
quia prædicatum non repugnat subiecto: ergo &c. *Dico*, Solut.
August. non velle dicere, materiam sine omni prorsus for-
ma conditam fuisse, sed sine debito ornatu, qui ad debi-
tam creaturarum pertinet condecentiam. Ad *confirm.* asse-
ro formam esse causam actuantem materiam, & ad actua-
litatem informantem; non tamen causam, ex qua materia
componitur: sed causam compositi, cui competit per se es-
se. Ad aliam *confirm.* dico eius minorem esse falsam; nul-
lus enim intellectus creatus potest intelligere materiam es-
se in actu, sine forma: nec prius sine posteriori intelligi po-
test, si ab eo in esse actuali dependeat. Implicat ergo contra-
dictionem, materiam esse in actu, sine actu.

CAP. VI.

Materiam sine forma esse non posse.

Si alterius partem tueri volumus, sic arguere vale- 1.
mus: Omne ens in actu, est à forma: ideo enim for-
ma nominatur, quia scilicet informat, & dat esse
in actu sicut albedo dat esse album: ponere ergo
aliquid in actu sine forma, implicat contradictionem; per-
inde enim est, ac ponere album, absque albedine, & actum
sine actu. Suffragatur nobis Commentator 1. phy. comm.
69. Materia, inquit, quæ est subiecta substantiæ, non potest
intelligi per se, cum non sit aliquid in actu habens quiddi-
tatem ergo quod prius. Reuera, si materia est pure poten-
tia, non potest actu existere, nisi per formam, quæ est actus.
Amplius, si materia sine forma existeret; haberet vtique es- 2.
se substantiæ in actu. Et illud quidem, aut cum materia idem
esset, aut aliquid aliud, non idem, alioqui materia esset per
se ens subsistens, atque ita naturaliter esset separabilis à for-
ma, sicut anima à corpore, quæ est naturaliter subsistens. si
vero aliud: aliqua ergo forma esset materiæ, & ita mate-
ria non est sine forma: ergo quod prius. Præterea, diuersa- 3.
rum formarum priuationes, ita adinuicem oppositæ sunt,
vt quemadmodum & formæ, ita & ipsæ sint incompossi-
biles: simul ergo in materia esse non possunt. At, si materia
omni penitus forma denudaretur; omnium plane forma-
rum priuationes, eidem simul inessent, quod est impossibi-
le. Materia ergo non est sine forma, nec esse potest quacun-
que virtute, humana videlicet, aut diuina. Præterea, quo 4.
magis aliqua faciunt vnum per se; eo minus abinuicem
sunt separabilia. sed materia & forma magis faciunt vnum
per se, quam subiectum & propria passio. sed hæc sunt in-
separabilia: ergo & illa. Sane, si materia posset esse sine for-
ma, non esset vtique minima inter entia naturæ; non enim
esset minoris entitatis, quam ipsa relatio, quæ sine funda-
mento, & termino, siue extremo nequit consistere. sed hoc
falsum est: August. enim dicit materiam prope nihil esse. Sa- Lib. 12.
ne, omni, quod potest per se esse, aliquid inferius fieri po- conf.
test: quod enim per se non est; est vtique eo inferius, & à
Deo fieri potest. sed nullum ens est materia inferius, vtpote
entis in potentia, quo inferius est nihil: ergo quod prius.
Item, si materia posset esse sine omni prorsus forma; duo 5.
plane contradictoria simul vere inueniri possent, nempe
materiam

De materia. materiam esse in actu sine omni forma, & non esse in actu; forma enim est, quæ dat esse rei. sed hæc sunt falsa: ergo &c. *Dices*, materiam sine forma in actu specifico, & formali, esse non posse, bene autem in actu entitatiuo. sed hoc mens vix intelligere potest, quandoquidem impossibile sit esse aliquod ens actu, sine omni operatione. sed forma est causa, atque principium operationis: materia ergo cum sit ens
6. reale, & in actu, sine forma consistere non potest. Iterum, si materia esset sine omni forma; haberet profecto esse substantiale, vel accidentale: inter hæc enim non datur medium. non quidem accidentale; præsupponit enim esse formale, seu substantiale. at si habeat esse substantiale: habebit ergo formam substantialem. Nam sicut esse accidentale pendet à forma accidentali, & ab ea nomen accipit; ita etiam esse substantiale à forma substantiali: ergo &c. Reuera, maiorem habet materia ad formam dependentiam, quam forma materialis, ad materiam. sed forma materialis non potest esse sine materia, multo minus ergo, materia sine for-
7. ma. Præterea, si materia esset ens actu sine forma, seclusa omni operatione intellectus creati; vel esset ens sub aliqua specie, aut non. si non; aliquod ergo erit ens in genere, quod in alicuius indiuiduo speciei non inuenietur: quod plane (vt quidam sentiunt) ad dogma Platonicum spectat. si vero sit; igitur, formam habebit specificam; omne siquidem contentum sub aliqua specie, essentiam speciei participat, & formam. atque ita erit ens actu specifico, & formali. Patet ergo, quomodo forma sit actus materiæ, & quemadmodum materia sine forma esse non possit.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

QVia huiusmodi conquisitio, siue ingeniorum & quidem nobilium controuersia, ex vtraque parte sapientes, atque peracutos habet disputantes; placuit, ad vtrumlibet illam disputare, vt vnusquisque pro sua libertate accipiat, & sapiat. Itaque, ad supradictas rationes, præmissa diuisione, sic respondere valemus. Diuisio autem, siue distinctio talis est: possibile non necessarium, quod in creatura inuenitur, duplex est, quemadmo-
Potentia subiectiua. dum & ipsa potentia: vnum quidem subiectiuum à potentia subiectiua: actualitas vero illi correspondens, est certe informans actuale, seu actus, quæ est forma tali inhærens possibili. Porro, potentia & actus, si ita intelligantur; non sunt differentiæ entis, sed partes potius; simul enim in eodem per se stant compositio: vt autem sunt differentiæ entis, minime. Aliud est possibile obiectiuum, quod alicuius potest esse obiectum, siue terminus actionis productiuæ, qua
Potentia obiectiua. in actu produci potest. huic autem possibili obiectiuo, à potentia obiectiua deriuato, actus correspondet sibi essentialis, & sunt differentiæ entis, ideoque eidem simul inesse non possunt. Ex his autem sic arguere possumus; Materia ante sui creationem erat ens possibile, vt crearetur: at postquam creata est in actu; habet actualitatem, illi possibilitati oppositam, quam certe actualitatem, si quis à materia remouere voluerit; apertam in contradictionem incidat, necesse est, nempe, materiam esse, & non esse creatam: habet ergo per se actum obiectiuum, non autem formalem, quæ est actua-
Materia est in actu, & in potentia. litas formæ informantis. Ex quo patet, materiam esse in actu, & in potentia, & nullum inde sequi absurdum; est enim post sui creationem in actu obiectiuo, alioqui nõ esset creata, & est in potentia subiectiua respectu formæ recipiendæ: potentia autem subiectiua præsupponit actum, qui est entis differentia. Si hæc ita intelligantur, parua, aut nulla erit in argumentis soluendis difficultas; illa enim de actu formali specifico: nos autem de actu, qui est differentia entis, siue
1. obiectiuus, loquimur. Ex his autem ad *arg.* 1. *resp.* & ad 1. quidem *nego maiorem*. non enim omne ens in actu est à forma, nisi ens in actu formali, non autem in actu obiectiuo, siue qui est differentia entis. Hanc ob causam *neg. similitudo*; esse enim album pendet ab actu formali, de quo nos non loquimur: quandoquidem idem asseramus, esse scilicet in actu formali, à forma dependere, atq; proficisci. Ad *Comment.* sententiam idem est dicendum, loquitur enim de actualitate formali. Ad aliam *confir.* dico, materiam esse in pura potentia subiectiua, quia nimirum ex se non habet actum formalem, quæ est forma; est tamen in actu, in quo non fuit antequam crearetur. & non in potentia, sicut ante sui creationem: æqui-
2. uocatio ergo committitur, in hac dictione actu. Ad 2. subsistere bifariam potest intelligi, nempe subsistere in esse completo, & ita materia per se non subsistit; esse namque completum sine forma esse non potest: nec materia per se potest facere vnum suppositum. alio vero modo, vt sit non inesse *De materia.* alteri, vt forma, & habere aliquam actualitatem entitatiuam; sic absque dubio, materia subsistit, quia non inest alicui vt forma, & aliquam per se habet entitatem; non enim est purum nihil, neque ens actuale completum, sed medium quoddam, quod certe aliquam habeat actualitatem necesse est, aliter nondum esset creata. Difficultas ergo non pendet ex materia, quin possit esse sine forma, sed ex parte natura- *Materia potest esse sine forma.* lis agentis, quod materiam sic spoliare omni forma non potest, quin illi alteram largiatur, atque exhibeat. Ad 3. plu- 3.
rium formarum incompossibilium priuationes, non ita inter se pugnant, sicut plures formæ earundem; nam in materia lapidis, vna tantum forma est, aliarum vero plus mille priuationes formarum sibi mutuo incompossibilium. Præterea, nullæ in eodem sunt priuationes oppositæ, nisi formarum oppositarum, immediatarum, circa idem necessario sequentium. quod si ita res se habeat; priuationes vtique non sunt incompossibiles: ita enim formæ oppositæ se habent, quod si altera aderit susceptiuo; altera vtique abest, alioqui aperta esset contradictio; formas scilicet necessario saltem susceptiuum, & sine eis posse consistere. Materiæ nullæ formæ sunt immediatæ simpliciter, nisi respectu naturalis agentis, quod non agit, nisi in quanto, quia ad nudam materiæ essentiam immediate pertingere non potest. Philos. *Quare philosophus negauit materiam sine forma esse in rerum natura.* præterea, quia necessariam posuit connexionem causarum, ita vt prima, sine secundis minime agat, ideo arbitratus est, materiam sine forma esse non posse. quod si secus sensisset; non vtique illi visum fuisset impossibile, materiam sine forma à Deo recipi potuisse. Ad 4. *argum.* procedit de vnitate identitatis, qua aliqua dicuntur vnum, quia idem realiter; 4.
& sic minor est falsa, & maior est vera. Quod si intelligatur de identitate vnionis aliquorum in tertio; sic maior est falsa: illo enim modo in maxima dependentibus potest esse ordo ad aliquod vnum, & in quibus minima conspicitur dependentia, ad aliquod vnum ordinari non possunt. Ad confirmationem dico. omne subiectum, à propria passione *Subiectum sine propria passione.* essentialiter distinctum, in re constitui posse, sine propria passione in actu existente: & è conuerso, si propria passio fuerit absoluta. *Dices*, propria passio semper inest: verum est, actu, vel aptitudine. subiungis, ita etiam accidens commune. *Dices*, propriam passionem non distingui à communi accidente, per semper inesse actu; sed potius, quia conuenit omni & soli. Ad aliam *confirm.* minorem assero entitatem habere relationem, quam ipsam materiam; materia enim est substantia absoluta, relatio vero minimæ entitatis inter accidentia. Ad *August. authorit.* dico, materiam esse minimæ entitatis inter substantias creatas, vt vnum prope Deum, sit angelus, & vnum prope nihil sit materia. Ex hoc ergo patet, quomodo omne esse cuiuscunque generis alterius à substantia scilicet accidentis, imperfectius sit esse, quod est pars substantiæ, nempe materiæ. *Dices*, nihil alterius generis esse superius angelo. nihil ergo alterius generis, materia prima potest esse inferius. *Resp.* non esse simile; ideo enim non est superius; quia nullum genus est superius genere substantiæ, quippe cum alia genera sint inferiora. Ad 5. *negat. consequ.* 5.
& ad *probat.* dico: nos non loqui de actu formali, qui inest materiæ ab ipsa forma; sed de actu, qui est differentia entis, quem habet materia, quatenus est ens. Ad 6. duplex est 6.
esse substantiale, vnum quidem completum, quod pendet à forma, siue ab actu formali, & huiusmodi sine forma, materiæ inesse non posse, assero: alterum est esse substantiale, quod materiæ conuenit, quatenus est in genere entium actu; seclusa enim omni forma, materia non est purum nihil, vt omnes propemodum sentire videntur; est ergo aliquid, atque necessario aliquem actum habet; alioqui esse aliquid, & nullam habere entitatem, est aperta contradictio. Ad *confirm. negat. similitudo*: forma enim materialis nullum per se habet esse, nisi in materia; quia est natura posterior materia: materia autem est prior forma, saltem origine, principium, causa, & pars compositi: est igitur aliquod ens sine ipsa forma. Ad 7. dico materiam contineri sub aliqua spe- 7.
cie entis, nempe sub specie substantiæ; non tamen esse substantiam completam, ob eas, quas dixi rationes. Quomodo ergo materia possit esse sine forma, dixi satis.

De potentia materiæ.

QVÆSTIONIS TERTIÆ
CAP. I.
De potentia materiæ.

QVoniam quæ supra disputauimus, multa regi caligine, & difficultatibus premi, clare intelligimus; hac de causa, quid sit potentia materiæ, & vtrum ab ipsa realiter, an ratione tantum discrepet, adducere curauimus: hoc enim non paruum supradictis difficultatibus lumen allaturum esse putamus. Cæterum, de hoc negotio Auerroem primo de substantia orbis, sic loquitur: *Natura autem subiecti, inquit, recipientis substantiales formas videlicet prima materia, necesse est, vt sit natura potentiæ, scilicet, quod potentia sit eius differentia substantialis.* Quod si ita est, vt dicit Auer. potentia ratione aut formaliter, non autem realiter differt ab ipsa materia. *Potentia est differentia essentialis materiæ.* Idem sentire videtur phil. 1. *phy. tex.* 60. *Quoniam, inquit, aliquid oportet semper subesse quod fit. Et hoc, licet sit numero vnum, tamen secundum formam non est vnum.* q. d. à forma quidem realiter, non autem à sua potentia realiter distinguitur. Item, 5. *phy. tex. com.* 7. *Et intelligo, ait phil. per subiectum, illud quod significatur per affirmationem.* subdit Comm. *& intellige per non esse, non esse in actu. quod est esse in potentia, proprium primæ materiæ, non negationem simpliciter; negatio enim simpliciter significat non esse simpliciter. quod non recipit transmutationem.* Est igitur secundum phil. & eius Com. materia ens; non tamen in actu formali, cuius proprium est esse in potentia. Porro, cum Commentator, tum etiam phil. contrarium sentire videntur, nempe *materiam primam esse multam in potentia, qua de causa, inquit, sunt infinita, & non vnum.* *12. met. 11.* intelligendum est vna; si materia etiam fuerit vna: & illud erit in actu, quod materiæ fuit in potentia. *Vult narrare*, ait Commentator, *quod quamuis materia prima sit vna, tamen multa est in potentia, & habilitate. non enim quodlibet ens fit ex qualibet potentia, sed vnumquodque entium fit ex eo, quod est in potentia, illud quod fit, idest, ex potentia propria, ita quod numerus potentiarum sit, sicut numerus specierum entium generabilium.* *Materia prima est multa in potentia.* Et primo de gene. com. 22. *Est enim, inquit, vna secundum subiectum. & multa secundum potentias, & habilitates ad recipiendum formas contrarias.* Et com. 29. *Prima materia est vna numero, potentia autem plura.* Item 4 cœli com. 35. *Iam enim declaratum est, inquit, materiam esse vnicam subiecto, plura autem habilitate.* Et reuera, si agens est vnum, & materia vna, & vnaquoque potentia vnua igitur semper esset effectua. vnde *primi phys. tex. 70.* *Et modum esse a qua materia prima est*, ait, *quod non sit demonstratum in actu, sed est quasi medium inter non esse simpliciter, & esse in actu, & accidit substantiæ eius, vt sit in potentia omnes formas non quod potentia eius sit in substantia, ita quod sit pars diffinitionis, alioquin esse eius destrueretur ablata ea potentia, & præsentia formæ in actu scilicet ad quam habebat potentiam, vt reciperet.* *Quomodo potentia accidit materiæ.* Diceret aliquis, quomodo accidit substantiæ materiæ esse in potentia, si potentia est eius differentia substantialis? Dico, Auerroem loqui de potentia, quæ est pars diffinitionis, illa enim, si materiæ esset substantialis, aduentu nouæ formæ destrueretur atque periret. Itaque, materiæ potentia duobus modis intelligi potest: vno quidem vt est absoluta, quæ sine aliquo delectu ad omne genus speciemque refertur, ac ad omne formæ quoque individuum: & hæc quidem est materiæ propria affectio, ac propria materiæ naturalitas, per quam ipsa egreditur ad formarum receptionem, & est ipsius dimensio. *Propria potentia materiæ.* Porro, ab hac ratione tantum, non autem realiter ipsa materia distinguitur. Etenim, ideo materia est multa in potentia, quia est dimensio interminata, & est multa per potentiam generalem. Amplius, dimensio est proprium materiæ, & potentia est propria affectio materiæ: sunt ergo idem. Potentia namque materiam diuisibilem, dimensio autem, ad diuersas formas recipiendas potentem reddit. Alia vero potentia vocatur respectiua, quæ varium habet respectum, siquidem ad genus formarum, generalis: ad speciem vero, specifica: ad individua autem, individualis est. *Potentia respectiua distinguitur realiter.* Hanc autem à materia realiter distingui, affirmant nonnulli; hæc enim est relatio, illa vero est substantia.

1\. *5 phys. 10.* Profecto, si posse sanari (vt dicitur) & posse infirmari sunt idem, tunc plane sanitas & ægritudo essent idem. sed hoc est falsum: realiter ergo abinuicem distinguuntur.

2\. Amplius, illa non sunt idem realiter, quorum vnum manet, altero non manente, siue existente. sed potentia non manet, forma accedente, materia vero manet eadem: non sunt ergo idem, sed distinguuntur realiter. Profecto, potens, ab ea re per quam potest, distinguitur realiter. sed materia potest suscipere formam potentia, siue per potentiam: differt ergo ab ipsa materia realiter.

3\. Amplius, respectus realis non est idem realiter cum aliquo absoluto, alioqui non esset inter illa realis distinctio. sed materia est aliquod absolutum, vtpote substantia: potentia vero dicit respectum, & ordinem realem ad formam: ergo quod prius. Sane, potentia & actus sunt eiusdem generis; potentia enim non est in genere nisi per reductionem ad actum: si vnum ergo illorum differt realiter à materia, & aliud similiter. sed forma differt realiter à materia: ergo & potentia ad formam. Adde, quod illud, quod numeratur in materia, secundum specificarum numerum formarum, à materia realiter discrepat; materia enim est vna numero, & eadem omnium. sed potentia est huiusmodi, sicut ex supradictis authoritatibus colligi potest. Potentia ergo materiæ respectiua, ab ipsa materia realiter distinguitur. Dico potentiam materiæ realiter à materia non esse distinctam; siquidem, teste Auer. *Solutiones rationum. 12. met. 12.* *Materia per potentiam quæ est eius affectio, formas recipit generales, quibus mediantibus specificas recipit, & per illas individuas qualitates elementarias, quibus receptis, quadam in materia relationes, siue respectus innascuntur ad formas elementarias, post quarum receptionem, primus desinit respectus: & alius ad formam mixti consimilis, & homogenei consurgit, quæ iam accepta respectus præcedens deficit, & ad formam mixti perfecti nouus quidam exoritur.* Similia quædam ab Auer. 1. *phys. com.* 70. scribuntur. ex quo patet potentiam, quæ est materiæ affectio, a materia realiter non distingui, nec potentiam respectiuam, nisi ratione tantum. His ita elucidatis, ad 1. *argum. respond.* cum Auer. vnam esse contrariorum potentiam respectu primæ materiæ, diuersam vero respectu subiecti proximi. *1.* *1. cœl. 120.* Et *com.* 121. de potentiis ad contraria immediata, sic loquitur: *Quemadmodum, inquit, impossibile est contraria inueniri insimul in actu; ita plane impossibile duas potentias, ad duo contraria*, scilicet, immediata. sed potentiæ succedunt sibi inuicem vt contraria. Itaque vna est materia, & vna eius potentia, successione autem diuersa, respectu eorum, quæ in ipsa recipiuntur: respectu vero materiæ, eadem, siquidem talis est illius potentia, vt sine aliquo delectu recipere valeat omnes formas: & hoc quidem dixerim de potentia primæ materiæ, subiecti remoti. secus autem sese habet de potentia proximi subiecti, quæ pro diuersitate subiectorum atque formarum, diuersa quoque est potentiarum conditio. Ad 2. dico, potentiam formæ receptiuam manere, materia manente, eamque perfici per formam actu inhabitantem: manet autem potentia priuatione exclusa. *2.* Ad *confirm. maior non est vera*, siquidem in calore, calor potens calefacere, & potentia eius calefactiua non distinguuntur: nec ergo materia & potentia eius receptiua, distinguuntur realiter. Ad 3. Potentia materiæ non dicit respectum realem, nam cum potentia sit materiæ differentia substantialis, si esset respectus realis; non esset alicuius entis absoluti receptiua. *3.* Ad *confirm.* dico, potentiam obiectiuam & eius actum, eiusdem esse rationis & generis: per reductionem quidam, non autem potentiam subiectiuam, eiusque actum. *Quod potentia non sit respectiua.* Ad aliam *confirm.* de potentia respectiua, non video, quomodo possit esse realiter à materia separata. *1.* Sane, materiæ potentiam dicere respectum ad formam, est impossibile; quod enim non est in actu, nullius esse potest respectus realis in actu: respectus siquidem est habitudo ad terminum in actu: terminus autem naturaliter est prior quam respectus. sed forma, ante sui in materia receptionem, non est in actu; materiæ nihilominus potentia ad ipsam existente. Non est ergo potentia materiæ respectiua ad formam. Item, si materiæ potentia est respectus realis; in materia ergo essent infiniti respectus numero in actu; materia namque est in potentia ad infinitas formas, numero saltem: *2.* modo planum est, respectus numerari pro multitudine terminorum. sed infinita in actu, hoc modo non dantur: ergo, &c. Iterum, illa respectus non est substantia, quia non est forma neque compositum, neque ipsa materiæ substantia; illa enim est vna, hi autem plures: essetque præterea respectus ad non ens, vtpote ad formam nondum existentem. Est ergo accidens. Sed hoc tunc sequeretur, nempe ex materia, quæ est ens in potentia, non fieri per se vnum cum forma, quæ est actua, sed vnum per accidens quod est falsum; ex materia enim & forma fit vnum per se, vt paulo antè. *3.* Amplius, vel illa respectus est vnus vel plures: non est autem vnus, quia termini multiplicantur: neq; plures, aliter periret vnitas materiæ in transmutatione substantiali, nunquam planè esset vna materia plurium formarum: neq; est respectus ad formam in communi: respectus certè numero vnus, terminum habeat numero vnum signatum necesse est. Quod si fuerit vnus ad formas in speciali: manet ergo respectus in re & in actu, forma non manente, vel termino, quod planè est impossibile. si vero ad plures, materia, vt dixi, corrumperetur, vel desineret esse, sicut & forma. *4.* Adde, quod materia ponitur fundamentum

De potentia materiæ.

mentum naturæ: non est ergo respectus extra intellectum in actu, potentiæ obiectiuæ oppositus. Quod si materia dicat aliquod absolutum; aut certè illud distinguitur ex natura rei, ab huiusmodi respectu aut non: si non, habetur intentum, nempè materiam non dicere aliquod absolutum, ab huiusmodi respectu distinctum. Si vero est aliquod distinctum, illud certè distinctio realis non erit, propter eas, quas supra diximus rationes. Itaque, potentia quæ se tenet ex parte materiæ, bifariam intelligi potest: aut pro principio quo, receptiuo formæ; & sic à materia extra intellectum non est distincta: ipsa namque met materia per seipsam est in potentia receptiua formæ: quemadmodum forma per suam essentiam est actus potens informare materiam & eius complementum: alio modo potest accipi pro respectu quodam, vel ordine ad formam suscipiendam; & sic est respectus aptitudinalis siue actualis, qui planè est respectus rationis, & non realis.

Verior opinio.

Forma in potentia est potentia materiæ.

Alijs visum est, formam in potentia esse potentiam materiæ: sed quomodo possunt hæc fieri, siquidem formam potentia non est aliquid reale extra intellectum, sicut nec homo in potentia antequam creetur. sed potentia materiæ ad formam, est aliquid reale, quia est ipsamet materia realiter. Adde, quod forma in potentia fit forma in actu. sed potentia materiæ non fit forma, alioqui periret substantia eius, ablatione potentiæ & nouæ formæ ingressu. Amplius, quamuis idem possit esse in potentia obiectiua ad seipsum, non autem in potentia subiectiua: sicut nec potest sui ipsius subiectum esse. sed potentia materiæ, est potentia subiectiua: forma ergo in potentia, non est potentia materiæ ad formam. Materia insuper appetit formam, frustra autem appeteret potentiam sibi inhærentem, imo seipsam; forma ergo in potentia non est potentia materiæ: sed quonam modo materia appetat formam, deinceps nobis erit disserendum.

CAP. II.

Materia appetit formam.

Omnia appetunt assimilari Deo. 1. phys. 81.

QVid sit materia, & quæ illius potentia, dixi: placet modo inuestigare, quidnam sit illius appetitus; vnicuique namque rei creatæ inest naturalis appetitus suæ perfectionis habendæ. Sanè, hæc est perfectio diuina secundum Comment. aut omnia entia appetunt assimilari, & ea qua appetunt, acquirere secundum quod natura eorum potest recipere. Itaque materia secundum quod accidit ei priuatio, innata est appetere se assimilari primo principio, quoad illi est possibile: & hoc est appetere receptionē formæ. Et exponens illud phil. 2. de anima, com. 34. *Actio*, inquit phil. *quæ est magis conueniens omni viuenti. ex eis qua sunt perfecta, & non habent occasionē, neq; generantur casu per se, est, vt agat aliud simile, animal enim facit animal, & planta facit plantam: ita quod habent communicationem cum sempiterno diuino, secundum suum posse: omnia enim illud appetunt, & illius causa agunt omnia, quæcunque agunt secundum naturam.* Solicitudo planè diuina (teste Comment. ibidem) cum non potuerit facere ipsum generabile viuum corruptibile permanere secundum indiuiduum, misericta est in dando ei virtutem, qua potest permanere in specie. Et hoc non est dubium, scilicet quod melius sit in suo esse, quod habeat istam virtutem, quam non habere; omnia enim desiderant permanentiam sempiternam, & mouentur erga ipsam secundum quod innata est naturæ eorum ad recipiendum: & propter hunc finem agunt omnia, quæ agunt naturaliter. Et 2. cæli tex. com. 64. *Nobile perfectum*, inquit phil. *est vnum, non indigens operatione qua fit nobile: & quædam sunt ei propinqua pauca actione, quædam vero multa operatione, omnia enim entia*, ait Commentator ibidem, *non intendunt per suas operationes, nisi vt assimilentur perfecto nobili, quod est Deus: secundum quod in natura eorum est acquirere Dei assimilationem.* Et 12. met. com. 37. *Vnumquodque desiderium habet assimilandi primo enti, sicut amans vt assimiletur amato.* Cum ergo hæc ita se habeant; non temerè dictum est à phil. loquente de desiderio materiæ, sic materiam appetere formam. Arguit *Auicenna* contra phil. sententiam hoc modo: Materiæ aliquis appetitus vtpote animalis conuenire non

1. potest; cum à ratione animalis quam longissimè absit. Nec etiam appetitus naturalis; omnis. n. huiusmodi appetitus, aut propter formam fit, aut propter virtutem inclinationemque naturalem: planta namque ad nutrimentum mouetur. & graue deorsum: quorum neutrum materiæ minimè congruit.

2. Adde, quod si materia appetat formam; aut certè, quia omni prorsus forma caret, quod planè in rerum ordine non inuenitur. aut quia multas secum formas simul habere desiderat. & hoc quoq; fieri non potest: aut quia odio prosequitur formam secum habitantem. & istud etiam paris est difficultatis. *Dico* cum Commentatore, materiam appetere formam, qui profecto appetitus id sequitur, quod ipsa materia habet de motu ad formam. Vult ergo Auerroes, materiam appetere formam, non quidem appetitu animali aut rationali, sed naturali.

De appetitu materiæ.

Quoniam autem omnis appetitus sequitur formam, aut aliquid se habens, vt forma; bene ob causam ait, materiam non per suam naturam appetere formam, sed per illud, quod habet de motu ad formam.

Appetitus materiæ quid sit.

Quid autem sit iste motus ad formam diuersimodè à diuersis exponitur; quidam enim vocant, materiæ tendentiam seu inclinationem, idoneitatem vel ordinem ad formam: & hoc dicunt esse principium motus materiæ ad formam. Alij vocant appetitum naturalem passiuum, qui profecto est ipsa inclinatio, siue ordinatio ad formam. Sed tunc dubium esset, an pari facilitate, materia quoque priuationem appeteret: potentia namque merè passiua, vt scribitur 9. met. com. 17. æqualiter se habet ad esse, & non esse. Si ergo materia sit mera potestas patiendi; non magis certè propensa erit ad formæ priuationem, quam ad illius acquisitionem procurandam. Dici potest ex vna parte cum *Themistio* asserente, materiæ motum à diuina proficisci intelligentia: *Profecto*, inquit, *verissimum puto, quod dicitur, prouidentiam fuisse, quæ & turpe desiderium honestatis, & egenti opulentiæ quantum sit satis indiderit.* Ex iniecto igitur supernè desiderio, materia appetit formam. Porro, opus naturæ, vt dicitur 12. com. 18. est intelligentiæ non errantis: materia igitur extrinsecus mota à superiori intelligentia, & ex alia parte per intrinsecum appetitum, hoc est, per illud quod habet de motu ad formam, nempe per qualitatiuam atque quantitatiuam dispositionem, sine qua materia nihilo magis ad formam quam ad priuationem inclinationem haberet, appetit formæ consortium. Ad aliud Auicennæ *arg.* dico, materiam hoc appetitu omnes formas appetere; non quidem simul, sed alternatim: in causa autem est, quia post formæ receptionem, materia in potentia semper remanet ad aliam: non ergo ex odio alterius sibi inhærentis, sed ex desiderio absentis, ad quam innatam, atque inexplebilem habet naturam, nouas semper appetit formas. Sanè, vnumquodque ens perfectibile; suam appetit perfectionem. sed materia est ens perfectibile: appetit ergo formam, quæ est sua perfectio. Reuera, materia in quantum est ens in potentia inclinatur ad formam, vt ad suam perfectionem: vnum certè quodque, vt dixi, perfectibile, naturæ suam perfectionem desiderat. Naturali ergo appetitu illam desiderat. Appetitus autem naturalis est inclinatio rei ad suam perfectionem; sic enim vnicuique innatum est desiderium suæ perfectionis habendæ. Porro, Auicenna arbitratus est, appetitum naturalem, virtutem seu qualitatem esse additam rei, eamque naturaliter, hoc est, sine præcognitione, ad bonum suum tendere: hanc ob causam, ignem, leuitate ascendere: lapidem vero grauitate descendere; leuitas enim secundum Auicennam, est appetitus naturalis in igne, & grauitas in lapide. At cum materia præcisè sumpta, non sit aliqua virtute addita, quonam modo materia appetat formam, se non intelligere, apertè profitetur; verum si mentem phil. percepisset; non vsque adeo rem intellectu difficilem iudicasset:

Appetitus naturalis quid significet apud philos.

Appetitus nempe naturalis apud phil. non dicit formam aut virtutem rei essentiæ additam, sed ordinabilitatem potius rei in sinem, atque in suam perfectionem habendam. Quoniam autem materia ordinatur ad formam, vt ad suum actum, suamque perfectionem; idcirco dicitur, quod materia naturali appetitu, formam appetat: non quia fastidio illi sit forma, quam habet: aut tædio aliquo erga ipsam afficiatur; sunt enim huiusmodi conditiones animalis appetitus propriæ, aut quia cupiat simul plures habere, quandoquidem desiderium naturæ legitimè iudicantis non sit ad impossibile: formas autem contrarias, præcipuè specificas simul possidere non potest. sed potius in causa est, vt dixi, quia materia semper est in potentia ad nouas formas suscipiendas; nulla enim forma totam illius potentialitatem explet penitus atque complet.

Quare appetit nouam formam.

Etenim omnium est formarum inferiorum receptiua sicut lignum artificialium. Patet ergo, quare materia nouæ desiderio formæ semper teneatur.

Quomodo appetit Dei similitudinem.

Dices, quonam modo materia appetat Deo similis esse? *Resp.* materiam diuinam appetere similitudinem, quadam proportionis similitudine, ad quam mediante forma, pertingere potest; per formam enim naturalem est in actu, atque operatione, in quo quædam diuinæ similitudinis proportio conspicitur; Deus enim est purus actus ac simplex, & perpetua operatio. Itaque, forma est quid diuinum, quatenus est materiæ actus atque perfectio; quatenus vero est finis, est optimum quid, atque appetibile: sicut fœmina appetit masculum, i. e. masculinitatem, & turpe bonū, id est, pulchritudinē: καλὸν pro pulchro accepit.

Fœmina appetit masculum.

De appetitu materiæ.

materia autem, & turpis, & fœmina nominatur, ob masculinitatis priuationem atque carentiam. Appetit autem suam perfectionem, & per accidens sumptius destructionem: velut ignis, sumptius conseruationem appetendo in oleum agit, & sic tandem suam corruptionem machinatur. Per accidens, inquam, quoniam materia non est omnino idem, quod ipsa priuatio; alioqui appetens formam, per se appeteret sumptius corruptionem; ad præsentiam enim formæ sequitur priuationis absentia. *Dicis*, an priuatio sit causa appetitus materiæ? *Dico*, priuationem bifariam intelligi posse. vno quidem modo pro pura formæ carentia, sicque nullius esse appetitus causam, siue rationem; quod enim omnino non est, nullius potest esse causa. alio autem modo, pro illo motu, quem habet materia ad formam, atque ita priuationem, proximam esse materiæ dispositionem, affirmo, causamque appetendi. Sane, eodem modo priuatio est causa appetitus; quo plane est causa motus materiæ ad formam. sed materia non appetit formam, nisi per illud quod habet de motu ad formam: priuatio igitur, hoc modo est causa appetitus materiæ. cum autem ille motus nunquam redeat in materiam idem numero: nec ergo idem appetitus, eademque priuatio. *Dicis*, an aliquod indiuiduum possit appetere naturali appetitu, sumptius æternam permanentiam? Sane, impossibilium nulla est appetitio. sed indiuiduum corruptibile perpetuari est impossibile, secundum principia naturæ, quæ nobis cognita sunt: igitur non est appetibile. Dici potest pro inconuenienti haberi non posse, appetitionem esse impossibilium, modo illa impossibilia, sub aliqua ratione conditioni, siue desiderio conuenientia appeterentur; sic enim non est impossibilium, eo quod aliqua ex parte attingi possit, nempe in esse specifico, non autem in esse indiuiduali. *Dicis*, si appetitus sit idem cum ipsa materia appetente? *Resp.* idem plane esse subiecto, differre autem ratione; materiæ enim competit appetitus, etiam omni alio accidente circumscripto: semper enim materia per se est imperfecta, & caret forma: ideoque naturaliter, atque perpetuo appetit formam: non est ergo materiæ accidens extrinsecus adueniens, quod illi perpetuo inest, ac suam maxime patefacit naturam. Adde, quod appetitus materiæ, vt dixi, est appetitus naturalis, qui non distinguitur realiter ab essentia rei, nec dicit potentiam, vel actum additum essentiæ. sed est ipsamet rei essentia, tenditque ad suum proprium finem, suamque perfectionem obtinendam. Non sic autem se habet appetitus sensitiuus, qui est potentia animæ, qua animal tendit in bonum sibi conueniens, per sensum apprehensum, fugitque malum, quod sibi aduersari cognoscit. Naturalis siquidem rei naturam, sensitiuus vero, sensum siue cognitionem sensitiuam sequitur: & diuiditur per irascibilem & concupiscibilem. Intellectualis autem sequitur intellectum siue cognitionem intellectiuam: & voluntas nominatur seu appetitus liber, quo anima appetens potens est ad opposita. Hic autem appetitus est potentia animæ, siue naturæ intellectiuæ, qua tendit in bonum, & refugit malum, quatenus per intellectum apprehenditur. Naturalis in qualibet natura inuenitur, & in ipso quoque sensu & voluntate, vt sunt quædam naturæ, quæ ad suas inclinantur, sanctitasque perfectiones: sensitiuus in animali tantum: intellectiuus vero in natura rationali atque intellectuali, de quibus in sexto libro disputaui. Quomodo ergo materia appetat formam, & quis sit materiæ appetitus, breuiter me dixisse, puto.

Priuatio causa est appetitus.

An aliquis possit appetere semper permanere.

An appetitus sit idem cum re appetente.

Appetitus naturalis.

Sensitiuus.

Intellectiuus.

CAP. III.

Materia vnde cognoscitur.

Dixi paulo ante nonnulla de modo, quo ipsa materia cognoscitur, non quidem ex professo, sed incidenter potius; hac de causa paulo copiosius de hoc negotio nobis erit disputandum, nec temere quidem: iustum enim esse arbitror, posteaquam audiuimus, materiam aliquod per se esse possidere, aliquem denique appetitum atque potentiam, modum non ignorare, quo à nobis intelligitur. Decimo met. tex. com. 24. de hac re sic loquitur philosophus: *Materia negatione cognoscitur, Subiecta quidem natura scibilis est per analogiam ad formam. 7. met. com. 35. Materia secundum se est ignota, quia non habet quidditatem in actu*, ait Comment. Actus autem, qui est quidditas est ratio, ob quam aliquid est intelligibile. Naturalis cognoscit primam materiam per transmutationem substantialem, per analogiam quam habet ad formam: proinde *7. met. com. 7.* dicitur, quod materia sit velut æs, quod per respectum quem habet ad statuam cognoscitur. Et reuera, *esse primæ materiæ*, teste Comment. *via transmutationis à naturali cognoscitur*. Porro à diuino, qui eam contemplatur, vt est ens, & substantia per cuiusque formæ ac priuationis negationem, intelligitur. Etenim, intellectus innatos est adunata in esse diuidere, ait Comment. sicuti diuidit materiam à forma, hoc autem modo materia intelligitur esse vna numero, vnitate vtique numerali priuatiue, non autem positiue, sicut Mercurius dicitur vnus numero ab vna forma sibi dante vnitatem, sed per carentiam formæ talem sibi vnitatem largientis: sicque materia dicitur vna numero, cuius consideratio ad primum philosophum pertinet, siquidem materia sic intellecta, in mente tantum esse obtinet; nam extra animam, sine omni prorsus forma munita, est plane impossibile: quod enim non est in actu, esset in actu. Porro, intellectus quia altior virtus est quam natura: & multa potest diuidere, quæ natura non potest, teste Comment. 12. *meta.* 14. per omnium propemodum formarum priuationem, materiam intelligere potest. Itaque, naturalis cognoscit materiam per relationem ad formam; *materia enim* authore phil. *relatiue dicitur ad formam*, vnde Comm. ait, *materiam cognosci à naturali, quatenus est transmutationis principium*, quæ profecto consideratio est relatiua: consideratur namque à naturali similitate, vt est ens in potentia, habet certe entitatem diminutam, ac potentialem, quia nimirum per se non potest existere: ille ergo modus quo naturalis intelligit, est proprius, & adæquatus materiæ, tametsi in relatione consistat. Quoniam autē materia in prima sua notione, est ens per se, quia est substātia; hac de causa sub rationibus absolutis, atq; transcendentibus nempe entis, & substantiæ, à diuino intelligitur. Patet ergo, quare diuersimode phil. locutus sit, materiam scilicet per analogiam ad formam, & per omnium formarum negationem cognosci. Cæterum, cognitio quæ per analogiam fit à Platone illegitima nominatur; quippe quæ non fiat per abstractionem formæ, sed per negationem potius. similiter etiam locutus est Pythagoricus *Timæus*, quoniam est per negationem formæ ab ipsa materia, non autem per similitudinis abstractionem à re, quæ intelligitur; intelligentem enim oportet formam à materia remouere, sicque informe subiectum in potentia intelligere: per formæ ergo negationem. Verum nonnulli aiunt, materiam intelligibilem esse terminatiue, & per accidens, non autem motiue: motiue namque per se putant esse ens sensibile, nempe formā, vel habēs formam: terminatiua vero, quidquid intellectus operationem terminare potest. sed materia est huiusmodi. ergo &c. 1. Sane, quicquid continetur sub obiecto per se intellectus, est per se intelligibile. sed materia continetur sub ente, quia est ens, & non purum nihil: per se ergo est intelligibilis. Reuera, omne quod est in aliquo actu, est per se intelligibile. sed materia est in actu entitatiuo saltem, licet non sit in actu specifico: per se ergo ab intellectu intelligitur. Amplius, materia est pars quidditatis, vt postea dicetur: igitur per se est intelligibilis. 2. Adde, quod intelligibilitas sit propria passio entis. sed materia est ens, distinctum à forma, sicut supra dictum est: per se ergo terminatiua est intelligibilis. Porro, ad huiusmodi rationes sic respondere valemus: & ad primam quidem dicimus, obiectum per se intellectus esse ens sensibile, vel habens ens sensibile. sed materia non est ens sensibile, nisi ratione formæ, aut substantiæ compositæ: ergo &c. Tota vis istius arg. in hoc maxime consistit, si materia sit per se ens, hoc concesso; sine dubio aliud quoque esse: concedendum, nempe, materiam esse per se intelligibilem. Verum autem materia sit ens per se, paulo ante satis copiose abundeque à nobis disputatum est. Ad *confir.* eodem modo resp. materiam scilicet non esse ens sensibile, proinde nec posse mouere intellectum, quia nō est in actu sensibili: mouere autem & terminare intellectum idem est apud Peripatheticos. Ad 2. Materia non est pars quidditatis, nisi per accidens, quatenus scilicet vehiculum est formæ, quæ est tota quidditas. *7. met. com.* 34. 21. & 43. vbi Commentator videtur sentire, materiam non esse partem quidditatis, tametsi sit pars essentialis compositi: in rebus namque generabilibus compositis ex materia & forma, vt scribitur 3. *de anima tex. comm.* 9. multum interest inter essentiam & quidditatem; sic etiam sentiunt *Themistius* & *Alexander*: *Auicenna* autem tractatu 5. *met.* opinatur, formam non esse totam quidditatem, sed de hoc postea. Ad confirmationem dico, intelligibilitatem per se enti competere, ens autē proprie dicitur, q; per se mouet intellectum. sed materia nō potest per se mouere intellectū: nō igitur est p se intelligibilis. Sane, *omne per se intelligibile est in actu vel est actus*. sed materia nec est actus, nec habens actū: nō igitur est per se intelligibilis. Profecto, omne per se intelligibile, per se ipsū, aut per sua accidētia moueat sensum necesse est: alioqui per se intelligibilis rationem amittit. sed materia per seipsā sensum mouere non potest, quemadmodum neque per se est in actu, neque per propria accidentia, quia sicuti non habet

Materia negatione cognoscitur. 1. phys. 69.

Naturalis

7. met. 9.

Diuinus.

Materia vnde cognoscitur.

12. met. 39

Naturalis cognoscit per relationem ad formam. 2. phys. 26. 7. met. 9.

Diuinus intelligit absolute.

Motiue materia est intelligibilis.

Sol. 1.

Materia non est per se intelligibilis. 8. met. 10.

Materia est pars quidditatis. habet propriam formam; ita etiam nec propria accidentia: ergo quod prius. Amplius, *materia est ad aliquid.* igitur non est per se intelligibilis, sine eo, nempe forma seu substantia composita, ad quam refertur. Adde, quod materia non potest producere phantasma, alioqui per se posset mouere sen- 2. *2. phys. 26.* sum: igitur non potest ab anima absolute intelligi, anima enim sine aliquo phantasmate, nihil intelligit. Ad hæc & similia *respondent* illi, hæc argumenta vera esse de intellectione motiua, quæ procedit à bactu, vel ab eo quod habet actum, non autem de intellectione terminatiua, quæ materiæ tribui potest, etiamsi non habeat actum specificum; continetur enim sub ente, quod est primum intellectus obiectum, deinde habet actum entitatiuum, est substantia, & pars es- *Varius modus intelligendi.* sentialis compositi: potest ergo terminare actum intelligendi, sicut priuationes; eorum namque quæ ab intellectu percipiuntur, quædam tum in intellectu, tum etiam in sensibus proprias species producunt, veluti sunt sensibilia omnia. Alia vero, vt est prima materia, non facit propriam speciem aut phantasma, neque in sensibus, neque in intellectu, quia non est ens completum; continet tamen alique, quibus mediantibus, terminat actum intelligentis. Alia intelliguntur per proprias essentias veluti sunt species intelligibiles, actus intelligendi, & ipsa mei intellectus phantasmata. Quædam, vtpote substantiæ separatæ, nec species habent, *Quomodo per accidens est intelligibilis.* nec ex contentis conceptus faciunt: sed ad ea ordinem quendem habent, quæ conceptus vel species facere possunt, & per easdem intelligi vtpote per effectus. Itaque, materia per se est intelligibilis, terminatiue tamen. Amplius, materia dicitur intelligibilis per accidens, quoniam intelligitur per formam corporis naturalis, & per speciem abstractam à forma sensibili: species autem quæ abstrahitur à corpore naturali, quæ est substantia composita, per se quidem substantiam compositam, per accidens vero materiam repræsentat, quæ proportione ita se habet ad formas substantiales, vt corpus naturale ad artificiales atque accidentia: species quoque quæ à forma abstrahitur sensibili, per se primo, formam, per accidens autem formæ vehiculum, materiam scilicet repræsentat. Non temere ergo à Simplicio huiusmodi cognitio vocata est illegitima, sicuti à Platone & Pythagorico Timæo.

CAP. IV.

Materia an sit pars quidditatis.

Quoniam polliciti sumus hanc enucleare quæstionem, dum Auicennæ sententiam adduceremus, par est atque æquum nos stare pollicitis, præsertim cum de huiusmodi negotio præclarissimi viri *Auer. rationes.* varie disputerint. Et inprimis Auer. materiam non esse par- *7. met. tx. 34.* tem quidditatis naturalis, sed vehiculum potius quidditatis, aperte profitetur: *Essentia,* inquit, *rei, est substantia rei quidditatem declarans.* sed materia non est substantia declarans 1. quidditatem rei, *cum ex se sit ignota.* non ergo est alicuius de- *1. phys. 69.* claratiua, nec per consequens pertinet ad rei quidditatem. 2. Item, si quidditas hominis esset homo compositus ex materia & forma, tunc plane quidditas hominis haberet quidditatem: & sic quidditatis esset quidditas, quæcunque enim sunt idem, quidquid habet vnum; habet & reliquum. si ergo quidditas hominis, & homo compositus sunt idem, cum homo compositus habeat quidditatem; sequitur, quidditatem hominis habere quidditatem, quod est falsum: ergo quod prius. Quia ergo quidditas hominis est homo tantum secundum formam, & forma non habet quidditatem, cum sit ipsa quidditas, compositum vero quidditatem habeat, quia tantum habet formam; ideo non proceditur in in- *Sola forma est quidditas.* finitum. Sola ergo forma, secundum Comment. est tota quidditas substantiæ compositæ: atque ita quidquid est, quod est diffinitionis significatum soli conuenit formæ: materia vero, quia est vehiculum deferens ipsam quidditatem, licet non sit pars quidditatis; est tamen pars naturæ com- 3. positæ. Amplius, philos. soli formæ quidditatem concessit: *7. met. 20.* igitur forma tantum est quidditas. *Quoniam, inquit, in principio diximus, quomodo determinauimus substantiam: & horum quidem vnum videtur esse quod quid erat esse. speculandum est de ipso, & per quodquid erat esse. formam intelligit. forma ergo sola est ipsa quidditas.* Item, *Quod autem,* inquit, *vt species & forma, quod quid* *Tex. 17. 2. an. c. 8.* *erat esse.* Et alibi ait, animam, quam constat esse formam, esse quodquid erat esse corporis. Et 2. *phys. tex. 28.* partes diffinitionis in genere causæ formalis collocauit. vnde 10. *met. tex. 25* ait, marem & fœminem non variare speciem, quia sunt differentiæ materiales. Et rursus, materia est causa corruptionis, sensibilitatis, quidditas autem est essentia rerum in- *Materia est pars quidditatis.* corruptibilis, insensibilis: differunt ergo abinuicem. Præterea, distinxit essentiam à quidditate in rebus corruptibilibus, & generabilibus, exponens textum sic loquentem: In quibusdam idem est caro, & carnis esse; in entibus namque *3. de an. 9.* simplicibus idem est quidditas, & essentia: sic esse carnis est 4. idem cum carne: quia intentio carnis in eis, non est in materia. In compositis autem ex materia & forma, sola forma est quidditas; quia ipsa est obiectum intellectus, quippe cum vniuersale sit obiectum intellectus. *forma* autem, *est subiectum* *1. cal. c. 91.* *vniuersalitatis.* Materia autem, vt dicit Comm. non habet ali- *12. met. 141* quas vniuersalis intentionem aliquam intellectam ab ea; ideoque secundum se est ignota, ac proinde non est quidditas, nec pars quidditatis: tametsi prima materia sit essentia alia ab essentia formæ 1. *cæli, comm. 91.* Et 8. *phys. comm. 12.* vnde à Commentatore, 1. *phys. comm. 5.* materiæ & formæ appellantur partes secundum qualitatem. Ex his ergo patet, quomodo materia non sit pars quidditatis. Amplius, quidquid 5. est principium per se essendi compositi habentis quidditatē, *5. met. 40.* est illius per se quidditas. 7. sed sola forma est principium *2. met. 22.* per se essendi. Materia vero est per se principium non essen- *53.* di; quia est id, quo res potest non esse. forma vero, vt dicitur *7. met. com. 37.* est pars, quæ cum fuerit, erit res. Sola ergo forma est causa, qua compositum habet quidditatem: per materiam autem habet non esse. Ad hæc, id non est pars 6. quidditatis, per quod ipsum compositum diffinibile, est sensibile, & non intelligibile. sed per materiam, compositum est sensibile, per formam vero est intelligibile, vt dicitur in *lib. cæli.* Et 1. *met. comm. 27.* ergo. Adde, quod illud est principiū quidditatis 1. *met. comm. 29. & 12. met. com. 14.* quo ipsum diffinibile, vniuersalitate participat. sed forma est huiusmodi, materia autem singularitate potius participat: forma ergo est tota quidditas compositi. Itē, quidditas (vt dicitur 12. *met.* 7. *comm. 14.*) est vniuersale. sed materia est singulare, quia est vnum numero in specie materiæ, alioqui non esset hæc materia alia ab illa; hoc profecto contingeret propter formā, & accidentia, quibus ipsa materia suapte natura caret: proprie ergo, atque per se, ipsa materia non est quidditas, nec pars quidditatis. Ad hæc solent nonnulli *sic respondere*: & ad 1. *neg. minorem.* nam etsi materia solitarie sumpta sit ignota; *Solutio.* formæ tamen specificæ, siue genericæ coniuncta, declaratiue 1. est alicuius. Ad 2. *neg.* quidditatē hominis habere quidditatē, 2. Et cum probatur: Si reliqua duo &c. Aiunt hanc propositionem non esse vniuersaliter verem; alioqui eadem facilitate sequeretur: quod sicut genus habet differentias; ita differentia habeat differentiam. genus enim & differentia sunt essentialiter idem. sed hoc est falsum. ergo &c. Ad 3. & quæ se- 3. quuntur, vnica responsione solui possunt, videlicet formam esse principaliorem partem quidditatis, atque ideo interdum à philosopho appellari quod quid est; non ob id tamen *Materia* ab eodem negari, materiam partem quidditatis esse. Nam *est pars* 2. *phys. tex. comm. 27.* materiam, naturam appellat. sed id, quod *quidditatis.* est pars humanæ naturæ, est pars quidditatis humanæ, quia natura & quidditas sunt idem: materia ergo est pars quiddi- 1. tatis. aliter in forte essent duæ naturæ partiales, quippe, quæ 2. non essent partes alicuius naturæ, quod plane falsum est, atque impossibile. Amplius, 1. *met. com. 7. & 8. met. tex. com. 15. & 16.* causam assignans, quare diffinitio compositorum sit vna; quia, inquit, ex actu & potentia natum est fieri vnum: quidditates autem simplices seipsis habent vnitatem, eò quod sint formæ tantum. Itaque, si substantia, siue essentia, aut quidditas substantiæ compositæ esset sola forma, non opus fuisset philosopho, causam edicere, quare diffinitio sit vna: forma enim seipse est vna. Eadem sentit 9. *met. com. 22.* *In compositorum, inquit, non in simplicium quidditatibus accidit error, ad propter multitudinem partium, ex quibus constant.* Patet ergo essentiam compositi, esse compositam, & non simplicem tantum: & quidditatem materialis substantiæ, à quidditate substantiæ separatæ plurimum dissentire; illa enim essentialiter simplex est, hæc autem essentialiter composita. Amplius, incisio, vt dicitur *7. met. comm. 13.* non pertinet ad diffinitionem, sed quæ sillabæ ad eam, quæ est elementorum, at, elementa pertinent ad materiam. Sensus est, si sillaba diffinitur per elementa, ex quibus componuntur: elementa autem respectu sillaberum, causæ materialis, partē obtinēt, *8. phy. t. 31.* materia igitur spectat ad quidditatem diffiniti. Adde, quod si sola anima non sit totum animal: igitur non est tota quidditas. Parabola præterea Platonis non se recte habet: non n. est simile de circulo, & homine: superfluū n. est materiā auferre à quidditate rerū. quædam namq; sunt hoc in hoc, id est, forma in materia, sicut in naturalibus. Materia ergo spectat ad quidditatē compositi. Ad hæc, 8. *met. tex. com. 6.* lau- 4.

dantur

Materia est pars quidditatis.

dantur à philosopho, qui in diffinitione cum materiam, tum etiam formam collocant. Ergo com. affirmat omnem diffinitionem habere quid, & quale: & necesse esse, vt vnum sit, vt materia, alterum vero vt forma: materia ergo non est remouenda à quidditate compositi. Quod si ita non se haberet; sententia philosophi non recte pugnaret, aduersus Platonem. Etenim, si sola forma est quidditas: idea ergo est diffinibilis, cum sit forma tantum. Adda, quod 7. *met. com.* 33. ratio omnis, partes habet, & sicut partes rationis ad rationem; ita partes rei, ad rem se habent. sed omnes partes rei, totam rem exprimunt. sic igitur omnes orationis partes, totam rationem rei. sed tota ratio rei, est ipsa quidditas. ad illam ergo cognoscendam, necessaria est omnium partium cognitio.

5. Præterea, quidditas est forma totius, quæ in sui ratione, formam partis, & materiam complectitur, & ex ambarum vnione consurgit. materia ergo spectat ad quidditatem. Sane, anima in homine est forma partis, humanitas vero forma totius, quæ resultat ex vnione formæ partis cum materia. & differt à forma partis, sicut compositum à simplici.

Humanitas.

Reuera, humanitas est essentia hominis, essentia autem est, quam significat diffinitio: diffinitio autem non significat solam formam, sed formam & materiam: igitur, humanitas constat ex forma & materia. Differt autem ab homine, quia nimirum humanitas sola significat essentialia speciei principia:

Homo.

homo autem, & illa quidem, & à sui generatione indiuiduantia non excludit, homo enim dicitur, habens humanitatem: quare non abnuit à se, quin alia habere possit principia: rei ergo compositæ naturalis quidditatem, non esse solam formam, sed materiam, & formam, constat satis.

6. Item, materia, quæ est pars potentialis in substantia composita, accepta absolute, & non contracta ad materiam indiuidualem, aut specificam spectat quidditatem: quod enim est essentia, & quidditas alicuius; illud profecto est sufficiens ratio intrinseca, vt illud sit, cuius est essentia, quacunque alia re ab eo realiter differente, circumscripta. sed si sola forma hominis, vtpote anima, est tota quidditas; igitur, sola anima est ratio, qua homo potest consistere. atque ita homo esset homo, sine materia, quod est absurdum. Profecto, si albedo, est ratio, qua subsistit superficies alba: multo ergo magis quidditas, est

7. ratio sufficiens, qua id subsistit, cuius est quidditas. Item, si tota compositi quidditas, est sola forma, & materia non ingreditur diffinitionem rei: igitur nec substantia naturalis composita, causatur à materia in genere causæ materialis, quod plane falsum esse, patet. & quidem laussime, alioqui materia non esset causa, neque pars substantiæ naturalis compositæ. Cuius siquidem essentia non pendet, nec causatur à natura in genere causæ materialis. nec illud etiam, cuius est essentia, pendet à materia, nec causatur ab eo in genera causæ materialis; quidditas namque est idem

8. cum eo, cuius est quidditas: ergo quod prius. Amplius, sub-

7. met. c. 27

stantia habet diffinitionem simplicem, & non ex additione. quicquid ponitur in diffinitione substantiæ, ad illius quidditatem spectare cognoscitur. sed in diffinitione substantiæ materialis, vt scribitur *6. met. comment.* 2. materia poni debet, alioqui si ad rationem diffinitionis non spectaret; diffinitio vtique ex additione componeretur: ergo

9. quod prius. Iterum, quod quid est, est illius quod est primo ens, & cuius est primo esse. sed quod primo est, ad com

2. met. c. 3. *Solutio.*

positum spectat: *Substantia composita*, inquit, *est simpliciter hoc aliquid, & separabile primo per se existens*: igitur quidquid est, est compositi ex materia, & forma. Patet ergo, quomodo materia sit pars quidditatis.

Quidditas quid sit.

Verum *ad hæc sic* posset aliquis *respondere*: & in primis asserere, non parum interesse apud Peripatheticos dicere, aliquid esse essentiam, & quidditatem rei, idque in corruptibilibus, atque generalibus rebus: quidditas enim (vt dicit Commentator 7. *met. comm.* 21.) hominis, est homo vno modo, & non est homo alio modo, & est forma hominis: & non est homo, qui est congregatus ex prima materia, & forma. Itaque, si homo intelligatur pro hominis quidditate; tunc plane sola forma hominis, est homo: si vero, pro essentia illa, quæ est quid congregatum ex materia & forma; sic vtique quidditas hominis non est homo. Patet ergo ex Comment. materiam non esse partem quidditatis, ponendam nihilominus in diffinitione substantiæ, ex materia & forma compositæ.

Diffinitio ex additamento.

Ex hoc tamen non sequitur, compositæ substantiæ diffinitionem ex additamento esse, quia nimirum materia non est pars quidditatis. Etenim, corpus, ad animæ quidditatem non spectat; in quidditatiua tamen eiusdem diffinitione ponitur. Sic namque

2. de an. c. 5

à philosopho anima diffinitur: *Anima est actus corporis organici habentis vitam in potentia.* Illa ergo diffinitio non est ex additamento, licet per id detur, quod ad animæ quidditatem minime spectet, ex materia namque, & forma fit per se vnum, non autem ex subiecto, & accidente: ideo non est par ratio diffinitionis assignandæ. Talia namque accidentia, teste Comm. aut non habent quidditatem & diffinitionem veram: aut alio modo, tamque secundario, siquidem talium subiecta accidentium, tum secundum genus, tum etiam secundum naturam diuersa sunt, quod profecto illi non accidit, quod ex materia & forma constituitur: sit enim ex illis vnum per se in actu.

Compositum addit aliquam entitatem.

7. met c. 27 *Accidentia non habent veram diffinitionem.*

Si hæc distinctio bene intelligatur, & quæ proposita sunt, & proponenda facile solui possunt argumenta. Sane, si forma est magis natura, quam materia, & compositum; vt ante dixi. ipsa ergo est vera quidditas rei, cum sit vera natura, vnde esse habet, & materia, & compositum. Materia ergo non est quidditas, nec pars, sed vehiculum potius; est nihilominus pars substantiæ compositæ, quæ ex ambarum vnione consurgit.

CAP. V.

Compositum addit aliquam entitatem realem super materiam, & formam.

Disputauimus ad vtramque partem, an materia sit pars quidditatis, quod profecto, clariori elucidatione indiget; idcirco, hanc examinandam proposui quæstionem, nempe compositum, distinctam, atque realem dicere entitatem, supra materiam, atque formã:

Entitas totius.

entitatem, inquam, vtpote partem totius, non autem partem super partem, alioqui processus esset in infinitum. Totum siquidem se habet instar hominis, supra materiam, atque formam, humanitatem dicentis, quæ reuera est entitas specifica perfecta realis, absoluta totius hominis, non quidẽ alicuius partis diuisim, materiæ, aut formæ, sed entitas tertia ab ipsis causata, veluti ex causis per se intrinsecis. Est autẽ

Humanitas.

humanitas quædam substantia, & natura, aut essentia specifica hominis, per quam, in genere, seu prædicamento per se reponitur. Simile quiddam philos. sentire videtur, naturam

5. met.

in formam, materiam, atque compositum distinguens. Profecto non est verisimile, per compositum, materiam, aut formam intellexisse, nec illa simul, quum sit tantummodo aspectus. neque diuisisse, naturam in materiam, formam, & nihil, sed in compositum, quod tertiæ subit rationem substantiæ. Similiter locutum fuisse legimus *in principio 2. de anima*, vbi substantiam, in materiam, & formam, & tertiam, quæ est composita distinxit. Humanitas ergo dicit totum

Natura conuenit composito.

compositum, quæ est natura hominis nec temere quidem. Etenim, si natura est principium motus, & quietis, planum est, huiusmodi diffinitionem, cõpositæ conuenire naturæ: tũ si pro principio subiectiuum, tũ & effectiuũ intelligamus. Cõpositum certe est tale principium, & perfectiori quodam modo, quam ipsius partes, quatenus sunt subiectiuæ. Compositum ergo dicit tertiam entitatem, quod etiam rationibus sic dilucidandum esse putaui.

Rationes.

1. Compositum per se est in prædicamento positiuo, absoluto substantiæ: igitur dicit per se aliquam entitatem absolutam; neque enim per se esse posset in prædicamento substantiæ, nisi etiam per se haberet entitatem absolutam: dicit ergo aliquod positiuum, supra formam, atque materiam, & illa simul sumpta quandoquidem illorum vnio, respectum dicat, qui per se non est in prædicamento absoluto positiuo.

2. Adde, quod materia per se primo non sit generationis terminus, neque etiam forma, quia nimirum non principaliter intenduntur à generante, sed compositum: igitur est generationis terminus; & per consequens, distinctam habet entitatem. Potest tamen dici, formam esse primum generationis terminum, primitate originis. compositum vero, perfectionis. Siue ergo sit terminus quo, siue quo & quod, quocunque autem modo intelligatur, semper ipsum compositum, hanc perfectionis primitatem habere videtur.

3. Iterum, quemadmodum compositum per se primo generatur; ita plane per se primo corrumpitur: igitur aliquam dicit entitatem absolutam, eadem plane ratione, sicut dictum est de eo, quod primo generatur. Adde, quod causatum per se à causis intrinsecis, aliquam dicat entitatem absolutam, necesse est; nihil enim est causa sui. sed compositum causatur à materia, & forma, velut à causis intrinsecis. ergo &c.

2. phys. 5. met.

Sane, id absolutum vocatur, cui certe conuenit aliqua per se existentia absoluta. sed tale quid est ipsum compositum, cum illi insit propria passio, non materiæ, aut formæ communis, neque ex vtrisque vnitatis: ergo quod prius. Præterea, compositum per se vnum in genere substantiæ

est

Compositum addit aliquam entitatem. est magis vnum, quam compositum per accidens; quia nimirum istud est per se, illud autem per accidens. sed si compositum non dicit aliquam entitatem: igitur non est magis vnum, quam compositum per accidens. Accedunt ad hoc plurimæ philosophi, atque Commentatoris authoritates 7. *met.* de toto per se substantiali loquens, ait, sine contradictione, partes, sine toto coniunctim, siue diuisim, intelligi posse. Ibidem enim dat exemplum de a. & b. quod scilicet intelligi possint, non intellecta syllaba, ab, ideoque professus est, partes totum non esse. Similia quædam à Comment. *Commentator.* dicuntur 3. *de anima*. Ex materia, inquit, *& forma resultat aliquod tertium, addens aliquid supra partes.* 5. *met.* bis tria non esse sex, *Auicenna.* expresse philos. docet: & planum est, bis tria simul accepta, coniunctim, & simul accipi. Quam ob causam, Auicenna 2. *met.* dixit, si denarius congregatur ex nouem & vno, simul vnius; aliquid aliud, certe prouenit ab vno, & nouem, quod est decem. hac de causa dixit ille, quod bis, & tria non sint sex: sed semel sex, sint sex: vel sex non esse bis tria: sed vnum sex. Porro, huiusmodi authoritates, de composito per se vno loquuntur, quod constat ex potentia, & actu. Compositum ergo, aliquam per se dicere entitatem, realem, positiuam, absolutam; quæ non est entitas alterius partis, nec amborum: patet satis.

CAP. VI.

Argumenta contraria.

a

1. Qui aliud sentiunt, quam dictum est, sic arguere consueuerunt: Quod addit aliquod reale positiuum, est vtique aliquid aliud distinctum, atque secretum ab illis; alioqui nulla esset realis positio. sed totum per se vnum, non est aliud à partibus: igitur non dicit entitatem realem positiuam. Nam si totum est aliquid reale absolutum, illud ergo reale erit in toto, vel sicut pars in toto, vel sicut accidens in subiecto, quorum neutrum verum est: ergo quod prius. Adde, quod si totum adderet aliquid absolutum; non plene à philosopho dicta esset causa, quare ex materia, & forma fieret vnum. quia, inquit, vnum est potentia, & alterum est actus. Alia namque ratio fuisset illi quærenda; nempe illa tertia entitas, quæ ex vnione materiæ, & formæ consurgit. Compositum ergo non addit entitatem absolutam.

2. Amplius, id, quod alicui additur, non opus est, vt ea complectatur, siue includat, quibus additur: idem enim sibiipsi non additur. sed humanitas per se complectitur materiam, & formam; ex illis certe illa consurgit, atque subsistit: non ergo supra materiam, & formam, aliquid addere potest. Accedit ad hoc, quod illud additum esset vtique generationis terminus. sed humanitas non est per se generationis terminus, quia quidditas non generatur 7. *met.* addit ergo nihil.

3. Item, quod addit aliquid supra partes; est profecto aliquid vltra partes, seu supra quam partes: alioqui non esset aliquid superadditum. sed humanitas, siue totum non est aliquod additum supra partes, cum illud non sit intelligibile: ergo &c. Sane, illud additum, non est materia, neque forma: addit enim super vtramque: neque compositum, aliter compositi esset compositum, quod est absurdum: daretur namque processus in infinitum: ergo est nihil.

4. Præterea, diffinitum nihil aliud est præter diffinitionem. sed partes sunt diffinitio totius compositi. anima enim & corpus, sunt diffinitio totius hominis: & materia, & forma totius compositi 7. *met.* compositum ergo non addit aliquid supra partes. quod si adderet, vnionem vtique videretur addere. sed vnio, præter vnita, vel totum, nihil est aliud, nec etiam respectus: Totum ergo nihil addit. *Vnio nihil addit.* Sane, vnius per se generationis, vnus est per se terminus. sed compositum, & natura, siue essentia, & vnio, est per se terminus generationis: sunt idem ergo: vnio igitur, non est relatio, nec aliquid præter compositum.

5. Ad hæc, compositum in genere substantiæ, non est accidens, neque vnum per accidens. at si vnio esset relatio; compositum profecto esset accidens; compositum enim, vnione est compositum, siue vnum: esset ergo accidens, aut saltem aliquid accidentale, & non per se vnum. Reuera, illa, quorum vnio est ordo, vel relatio, non sunt simpliciter vnum. sed materia, & forma faciunt vnum simpliciter: vnio ergo ipsorum, non est relatio, nec ordo. Adde, quod vnio, quæ non est actio, vel passio, non est aliud à composito, nec per consequens est relatio. sed ista partium vnio, non est passio, vel actio; manet enim, illis non existentibus: compositum ergo, supra partes addit nihil, nisi vnionem, quæ profecto nihil addit vltra partes: ergo quod prius.

6. Iterum, si compositum addit aliquid supra partes absolutum, distinctum ab eis, quarum vnio naturaliter præcedit naturam compositam; potest ergo fieri partium vnio, ipsa humanitate non existente, quod est impossibile; omne namque prius, natura essentialiter distinctum ab alio, sine illo vtique potest consistere. sed hæc fieri non possunt: ergo &c.

7. Amplius, licet in aliis ab homine, aliquid absolutum, vtpote forma corrumpatur; in homine tamen nihil corrumpitur, sed fit tantum separatio partium: nihil ergo positiuum absolutum, compositum habet in homine præter partes. Sic enim loquitur August. *Aug. contra Felicianum.* *Hæc, inquit, hominis mors est, quæ non vnita consumit, sed ea tantum distinguit.* Sane, si totum adderet aliquid supra partes, adderet vtique aliquam formam totius, quæ sicut argutum est, posset esse sine partibus, & sic processus fieret in infinitum. Huc accedit, quod forma vltima non esset specifica, atque ita anima in homine non esset forma specifica, sed alia, quæ est forma totius, vtpote posterior: hoc autem est falsum: ergo & cæt.

8. Item, si propter philosophi authoritatem, vt dixi de a. & b. aliquis posuerit totum addere aliquid supra partes; quia nimirum illæ intelligi possunt, toto non intellecto; is certe animaduertere debet, similia sibi dicenda esse de composito per accidens, puta de homine albo: homo enim, & albedo intelligi possunt, non intelligendo hominem album. sed compositum per accidens, non addit aliquid absolutum: ergo &c. Accedunt ad hæc authoritas August. *7. de Trinit.* *Homo, inquit, nihil aliud est, quam anima, & corpus.* Et Damasc. *lib.* 3. *Verbum nunquam dimisit, quod semel assumpsit.* quod si humanitas aliquid addit; in morte vtique fuisset dimissum, cum partium facta sit diuisio, atque discretio: ergo &c. Philos. etiam 4. *phys.* similia profitetur. *Totum nihil aliud est, quam partes simul sumptæ.* *7. met. c. 18* Et Comment. hoc idem profitetur. Et 1. *phys.* *Vnaquæque partium per se sumpta, ait, est aliud à toto.* sed omnes simul sumptæ, nihil aliud sunt à toto. Totum igitur, compositum ex materia ex forma, non addit aliquid reale positiuum super partes suas, proinde nihil aliud, quam partes simul sumptæ non aliqua entitas absoluta.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

Ad 1. dico, compositum esse aliquid vltra partes non quidem, sicut pars est alia, ab altera parte; sed potius, sicut aliud includens, atque complectens partes. Ad *confirm. respond.* illud additum cum ut totum, non esse in toto: sicuti neque totum est in seipso; sed partes tantummodo esse in illo, sicut in toto. Itaque illud non est in toto, sicut accidens in subiecto, neque sicut partes in toto. Ad aliam *confirm* similiter dici potest. quod quamuis non sit alia causa intrinseca, cur compositum constet ex materia, & forma, nisi quia altera, potentiæ vice fungitur, altera vero actus fungatur officio; non ob id tamen, excludit, quin compositum, tertiam dicat entitatem, à materiæ, & formæ entitate distinctam. Illa autem tertia entitas non est ratio causalis, quare ex materia, & forma fiat vnum per se; sed ipsa est ipsum vnum, quod compositum est ex materia & forma: vel saltem idem cum tali composito, differens tantummodo, sicut abstractum à concreto. *Tertia entitas.*

2. Ad 2. *negat. similitudo*, siquidem illa partibus, non toti congruit; pars enim si parti addatur, non illud includitur, seu complectitur, cui additur: secus autem se habet totum, quod etiam illa complectitur, quibus additur. Quando autem dicis, idem non addi sibiipsi, nec numero à seipso distingui. *Respond.* hoc esse intelligendum, quando est idem totaliter; totum enim non addit sibiipsi totum: nec pars sibiipsi, sed totum partibus. Ad *confirm.* dico, totum compositum concrete acceptum, vtpote hominem habentem humanitatem, quæ propriam superaddit entitatem, esse primum generationis terminum, & quod primo generatur, non autem humanitatem in abstracto: ratio ergo non militat contra argum. supra positum.

3. Ad 3. maior est vera in partium additione, quando scilicet vna pars additur alteri, non autem in additione, quæ additur à toto supra partes; illas vtique à se non præscindendo, seu remouendo; sed amplectando, atque includendo. Si quæris iterum, quid sit, quod à toto partibus additur. Dico, esse specificam compositi entitatem, vel ipsummet totum compositum, quod partes entitate specifica, seu formali complectitur, & includit. *Dices*, si compositum addit aliquid absolutum; seipsum vtique, & non aliquod aliud addit, in seque ipso ipsa ex se includit partes: igitur addit partes supra partes, & sic in infinitum; *Compositum quod addat.* essent enim ibi plures materiæ, & plures formæ in infinitum, quod est falsum. *Dico*, compositum per se addere entitatem propriam causatam per se vnam, à partibus aliam, non ita tamen, vt partes à se præscindat, quasi partes ex

vno

Compositum addit aliquam entitatē.

vno latere intelliguntur: totum vero superaddens, & par-
tes includens, ex altero; sed potius, quod partes includat,
quibus tertiam superaddit entitatem. Ex quo patet, partes
semel tantum, non autem bis numerari, nec partes, partibus
addi, siue superimponi. quod plane contingeret, si vnum
adderetur ad totum, ex partibus sub toto minime conclu-
sis. Ad *confirm. resp.* illud superadditum non esse materiam,
neque formam, neque ista simul; sed ipsum compositum,
neque proinde compositi esse compositum, quia scilicet
compositum non additur composito; sed partibus, atque
ideo non esse compositi compositum, sed potius partium
4. compositum. Ad 4. verum est, diffinitum nihil esse extra in-
tellectum, atque completam ipsius diffinitionem animam
tamen, & corpus, seu materiam & formam non esse diffi-
nitionem, sed diffinitionis partes. Porro, philosophi autho-
ritas, similiter etiam est intelligenda; nusquam enim fassus
est materiam & formam, diffinitionem esse; sed diffinitio-
nis partes, quæ ipsam ingrediuntur diffinitionem. Incon-
grue certe interroganti, quid sit homo, responderet aliquis,
esse animam, & corpus, sed potius, esse substantiam ex ani-
ma, & corpore constantem. Ex quo satis planum est, partes
ponendas esse in obliquo, non autem in recto, atque in hoc,

Differentia diffinitionis.

diffinitio data per materiam, & formam, ab ea discernitur,
quæ per genus, & differentiam datur: quælibet namque pars
illius, est in recto: non sic autem illa. In causa autem est, quia
quælibet illarum per se primo de diffinito prædicatur, &
totam dicit essentiam diffiniti. propterea verum est, diffini-
tionem super genus, & differentiam nihil addere. quod pro-
fecto de materia, & forma dici non potest; quia scilicet neu-
tra illarum, totam dicit substantiam diffiniti, nec simul ac-
ceptæ, illius essentiam dicunt, sed partes eius tantum. Itaque
diffinitio hominis, quæ per partes, nempe per animam, &
corpus, datur, est substantia constituta ex corpore, & ani-

Homo non est anima & corpus.

ma; non tamen est corpus, & anima. Totum ergo, vtpote
homo, non addit illam vnionem supra partes, quasi aliquid
sibi extrinsecum, sed propriam, atque absolutam entitatem.
Cæterum, quod vnio sit aliquid aliud præter partes, sic fieri

Vnio est aliquid præter partes.

potest manifestum: Si vnio nihil esset, præter quam partes
vnitæ, profecto ita se haberent, ac si non essent vnitæ, atque
ita non magis facerent vnum per se, quam si non essent v-
1. nitæ, quod est absurdum. Amplius, si ita res se haberet, par-
tes vnquam non generarentur, nec corrumperentur, neque
aliqua illis inesset passio positiua, quod est falsum. *Dices*, v-
nionem non esse nihil, sed ipsum compositum. *Contra*: Si
compositum (secundum tuam sententiam) nihil includit
præter partes simul vnitas, vnio autem nil dicit vltra vnita-
tem partium. ergo idem quod prius. Si dixeris aliquid ad-
dere; aut certe illud est absolutum; & sic habetur proposi-
tum. aut respectiuum, & illud est vnio: igitur vnio addit ali-
quid: aut dicit aliquid vltra partes vnitas, quod plane con-
2. tra repugnare videtur. Deinde palam faciam, vnionem esse
respectum hoc modo. Illud, quod per se absolute intelligi
non potest, nisi per respectum ad alia; est plane essentialiter
respectiuum, seu respectus. absolutum enim per se, sine al-
terius adminiculo, siue respectu intelligitur. sed vnio par-
tis ad partem, nempe materiæ ad formam, absque alterius
partis respectu, intelligi nequit, implicat certe contradictio-
nem, perinde, ac si quis vellet intelligere paternitatem, non

Vnio est respectus.

intelligendo filium. igitur vnio est respectus. Item, quando
forma actu vnitur materiæ; aliter vtique se habet ad mate-
1. riam quam prius: aut ergo illud est absolutum, aut respecti-
2. uum. Non quidem absolutum, quandoquidem ex sui cum
materia coniunctione, forma, nihil absolutum acquirat, si-
ue recipiat. igitur, aut secundum nihil, aut secundum aliquid
respectiuum. non primum: ergo secundum, quod profecto
3. ad vnionem spectat: ergo quod prius. Adde, quod forma
non dicitur vnita ad se, sed ad alterum, nempe ad mate-
riam, idque per vnionem: igitur est respectus; quod enim
ad aliud refertur vel dicitur, est respectiuum siue respectus.
Verum autem iste respectus, sit mutuus inter materiam &
formam, dici potest, sufficere formæ respectum inhæren-
tiæ, siue informationis, quem habet ad materiam; forma e-
nim est complementum, & actus materiæ, & illi inhæret vt
actus, & forma: materia vero est subiectum formæ; & ad
illam naturaliter refertur, veluti perfectibile ad suam per-
fectionem. His ita excussis, patet quid ad arg. proposita sit

Vnio non est terminus generationis.

resp. Vnio siquidem non est per se terminus generationis, nec vt
quod, nec vt quo; sed ipsum compositum absolutum ter-
minus, vt quod: forma, terminus, vt quo. nec est idem cum
aliquo istorum, tametsi à composito præsupponatur, & sit
5. forma posterior, sicut respectus suo fundamento. Ad 5. prin-
cipale dico, compositum non esse vnum per illam vnionem
formaliter, tametsi ipsius vnitas, sicuti etiam & entitas, il-
lam vnionem præsupponere, necesse sit, sed esse vnum per
suam entitatem fundamentaliter, & per suam vnitatem
formaliter, quæ quidem vnitas non nisi negationem dicit
super entitatem: proinde, licet per istam vnionem partes
sint vnitæ; non tamen totum est vnum. *Argues*, partes esse
vnitas per accidens, & non facere per se vnum. *Respond.* hoc
bifariam intelligi posse. vno quidem modo sic, vt illarum
vnio sit accidens, quia scilicet vna est in potentia respectu
alterius: & tali modo conceditur, nec est impedimento,
quominus illæ partes, vnum per se facere nequeant: alio au-
tem modo, partes per accidens esse vnitas, quia scilicet ali-
quod accidens additum partibus, ratio sit, & basis huiusmo-
di vnionis: atque ita pars non est in potentia ad aliam, nec
alteri per se vniri poterit; nisi per medium accidens inter
partem, quæ vnitur, & vnionem. sed hoc modo, non vnitur
forma materiæ per accidens: vnio namque huiusmodi non
esset ratio formæ recipiendæ; quippe cum forma imme-
diate insit materiæ. Ad *confirmationem* dico, illa, quorum
vnio est ordo, vel relatio, & vnum per se, non esse in poten-
tia ad alterum, & alterum; actus namque eorum non faci-
unt vnum per se, veluti sunt partes domus, & totius per ac-
cidens. at materia & forma secus se habent, tametsi acci-
dens sit vnio ipsarum. Ad aliam *confirm.* similiter *respond.* ta-
lem vnionem non esse actionem, aut passionem; sed habi-
tudinem, & relationem realis partis ad partem, quæ est ali-
quid causatum per actionem alicuius agentis, formam cum
materia vnientis. Ex his autem patet solutio sexti argu-
mento. Ad 7. dico, in hominis morte, siue corruptione, ali- 7.
quod absolutum positiuum corrumpi, quod est ipsum to-
tum. August. autem recte dicit, in hominis corruptione par-
tes ab inuicem segregari, cum hoc tamen stat, aliquod ab-
solutum corrumpi. neque hoc ab ipso August. negatur; li-
cet enim mota, partes non consumet vnitas; consumit ta-
men ipsum totum positiuum absolutum, atque ita saluatur
corruptio substantialis. Ad *confir.* dico, nullum sequi
processum in infinitum: nam etsi illa quidditas formalis to-
tius, se habeat sicut forma respectu suppositi, & illud sicut
materiale; quia tamen non se habet sicut forma partialis
informans ipsum suppositum: & quidditas eius non est si-
cut forma, quæ est pars ad materiam, quæ etiam est pars;
ideo non sequitur, quod dicitur. Cum autem arguitur:
Contingit intelligere suppositum & quidditatem, non in-
telligendo totum compositum, falsum profecto; ipsum
enim suppositum est ipsum totum, & ipsa etiam humanitas,
vel ipsa quidditas abstractiue significata, ideoque istorum
non est aliud totum, sicut totum est aliud à materia & for-
ma, nec est aliquis processus in infinitum. Ad aliam *confir.*
dico, animam rationalem esse formam specificam homi-
nis, tribuentem esse specificum, per modum formæ partia-
lis, esseque nobiliorem partem inter partes partiales: quid-
ditatem vero formam totalem animæ, sicut totum, parti
antecellere. Ad 8. Dico, non posse intelligi hominem, & 8.
albedinem simul vnita siue non vnita, non intelligando to-
tum per accidens; quandoquidem illud, vtpote homo al-
bus, non sit, nisi homo & albedo, sine istorum vnio; sicuti
totum aggregatione, non est nisi partes vnitæ atque ordi-
natæ ad inuicem; hæc autem ratio non conuenit toti sub-

Diffinitio hominis secundum August.

stantiali, quod facit per se vnum. Ad auth. August. homi-
nem scilicet nihil aliud quam animam & corpus: *resp.* quod
illud vltimum, quod est totus homo, non refertur ad cor-
pus & animam, sed ad totum, quod prius nominauerat
cap. 40. *Placuit, inquit, nominari totum, quod est totus homo, &*
etiam corpus animam, ex quibus anima est subtilior. Quod si velit
dicere corpus & animam esse totum hominem; tunc pro-
fecto non erit eiusdem prædicatio formalis, sed materialis;
quo plane modo partes comparantur ad totum sicuti ma-
teriales & in potentia. Et est sensus, anima & corpus sunt
omnes partes essentiales hominis, ab ipso veluti à toto con-
tentæ; non tamen sunt ipsum totum. Ad Damascenum
dico, Christum non reliquisse, quod assumpsit, quia nimi-
rum aliquo modo causaliter, etsi non formaliter, in suis
partibus mansit assumptum. Ad phil. autem sententias si-
militer resp. quod videlicet totum sit ipsæ partes, non qui-
dem per prædicationem formalem, sed per continentiam
potius, quia totum continet suas partes, licet aliud sit à par-
tibus. Aut si fuerit prædicatio formalis, toti aptari potest
per accidens vel aggregatione, non autem toti per se com-
posito ex materia & forma. simili quoque facilitate Comm.
sententia soluitur. *Dices*, sicut partes possunt esse sine toto,
sicut patuit in morte Christi; ita etiam totum sine partibus;
absoluta namque essentialiter distincta, si vnum potest esse
sine alio; & reliquum etiam. sed hoc implicat contradictio-
nem, nempe totum esse sine partibus: igitur non dicit ali-
quod

De materiæ vnitate.

quod ebsolutum. *Dico*, maiorem esse veram in essentieliter distinctis: quorum neutrum intrinseec alterum includit, siue complectitur. Totum eutem licet essentialiter sit distinctum à partibus, & vicissim pertesà toto; quatemen ex totius partibus huiusmodi non proocnit distinctio, sed potiusex parte partium; haedeceuis, partes possunt esse sine toto, non autem totum sine partibus. In his vero, quorum neutrum includit reliquum, sicuti, in accidente & subiecto, & quæ sunt generis eiusdem vnum potest esse sine altero, & è conuerso.

Qvaestionis Qvartae

CAP. I.

De vnitate materiæ.

Mercurius dicit vnã esse materiam.

POsteequam visum est, qoid sit materia, ac quomodo se habeat ad formam, & qualis sit illius potentia, appetitus, intelligibilitae: denique en sit pars quidditatiua compositi, & an ipsum cõpositum tertiam dicat entitatem positiuam absolutem à partibus; rationabile esse puteui seire an vna sit omnium materia oeane, an fortassis diuersa. Sepientissimi Mercurii sententia *Dialogo* 12. clarissime docet, vnam esse omnium materiam: *Vna*, inquit, *existente anima, vnaque materia, ad quem illorum potissimum fabricatio pertineret?* sensus est. Si plures essent mundi opifices, cum vna sit qua constet vniuersum materia, ad quem illorũ disponendarum rerum pertineret distributio? Plato similia in *Timæo*, sicut paulo ante dictum est sentire videtur; vocat enim materiam effigiẽ omnium atque receptaculum, nutricem, matrem, locum, subiectum. Materiæ proprium esse vult omnes generationes suspicere, ac nutricis instar eas fouere, omnes item formas capere, cum ipsa suapte natura omnis formæ qualitatis, & speciei sit expers. *Conuenit*, inquit, *vniuersali materiæ, si modo formas omnes susceptura sit, nullam illarum habere naturam, sed absque qualitate omni, atque specie, subijci speciebus.* Et cum huiusmodi sit, neque corpus erit, neque etiam incorporea, sed potentia corpus, quemadmodum æs potentia statua; quoniam speciem suspiciens, statua fiet. Vna est ergo omnium materia, secundum Platonem. Porro, quid phil. de hoc senserit, nonnullæ ipsius sententiæ, contrarium præseferre videntur: siquidem *primo cæli, tex.* 20. volens ostendere cœlum non esse corruptibile: quia, inquit, non habet contrarium: igitur non habet materiam; quoniam

Cœlum nõ habere materiam.

materia est subiectum contrariorum. 1. *phys. tex.* 69. Atque ita non omnium rerũ est vna & eadem materia. Item 1. *phys.* Et 7. *met.* Dico autem materiam, per quem res potest esse,
1. & non esse. sed cœlum cum sit secundum phil. sententiam æternum & incorruptibile: non ergo potest esse, & non
2. esse; Amplius. 9. *met. tex.* 17. *Omnis potentia passiua*, inquit, *est potentia contradictionis.* sed in cœlo non est potentia contradictionis: nec ergo potentia passiua, atque per consequens
3. non est materia: igitur omnium rerum corporalium non est vna materia. Verũ ad *hæc* sic *resp.* valemus, & ad 1. quidem,

Soluuntur rationes.

quod quamuis philosophus probet cœlum contrarium non habere; quia nimirum motus circularis, motum contrarium non habet, non ob id tamen negat, materiam non ha-
1. bere. Et cum dicitur, materiam esse contrariorum subiectum, dico id tantum ei conuenire materiæ, quæ est priuationi annexa. Quamobrem, materia est subiectum contrariorum, substantialiter quidem, quatenus inferioribus, accidentaliter vero vt superioribus conuenit rebus; materia enim superiorum corporum, est in potentia ad contraria
2. vbi. Simili quoque facilitate secundum argumentum solui potest: etenim cœlum sua materia est in potentia ad aliquod esse accidentale, & ad aliquod non esse accidentale; quatenus scilicet acquirit nouum vbi, priori relicto. Neque enim necesse est, quicquid habet materiam, esse in potentia ad simpliciter non esse. Ad 3. dico, duplicem esse po-
3. tentiam passiuam: alteram quidem ad esse substantiale, vtpote materiæ primæ potentiam: atque ita omne quod est in potentia ad esse substantiale, nudum habitum habens, esse simpliciter corruptibile. huiusmodi autem sunt omnia inferiora, quorum materia est in potentia ad formam, quam non habent, & ex consequenti ad esse, quod recipiunt à forma. Cœli autem materia, quia non est in potentia ad

Duplex potentia passiua.

formã, quã non habet, nec nisi ad esse, quod habet; idcirco corruptioni nõ est obnoxia. altera vero potentia passiua est ad esse accidentale, sicuti potẽtia subiecti accidens, vt potentia aquæ ad calorem: huiusmodi aũt potentiæ esse accidentale, siue fuerit absolutũ, siue respectiuũ; est certe corruptibile secundum quid: sicut enim per accessum talis accidentis habet esse secundum quid, ita etiam per recessum eiusdem, amittet esse secundum quid. Hoc modo cœlum esse corru-

Quomodo cœlum sit corruptibile & incorruptibile.

ptibile secundum quid, nullum sequitur absurdum; est siquidem in potentia ad diuersa vbi. Sol namque existens in oriente, est in potentia, vt partes obtineat occidentis: & luna est in potentia ad lucem diuersimode recipiendam. vnumquodque igitur, eo modo est corruptibile, quo est in potentia passiua. Sic ergo est intelligenda sententia phil. *Omne quod habet potentiam passiuam est corruptibile. quia est in potentia contradictionis.* Commentator ibidem, aliquem modum istius potentiæ, cœlo perscribit *Est possibile*, inquit, *vt in quibusdam æternis sit potentia aliquo modo modorum potentiæ, scilicet passiua, exempli gratia, vt partes eorum sint in potentia in aliquo loco, & in aliqua qualitate; hoc enim non est prohibitum. Istæ autem qualitates, quæ possunt esse, & non esse in corporibus cælestibus, sunt aliæ ab eis, quæ attribuuntur alterationi* &c. Concedit igitur

9. met. t. 17

Commentator, aliquo modo cœlum esse in potentia passiua, non ob id tamen corruptibile: non ergo necessario sequitur, quod si in cœlo sit materia, quod cœlum sit simpliciter corruptibile, hoc autem aliquo modo siue secundum quid. Cæterum, corpus cœleste habere materiam sic probare volemus: Corpus cœleste est aliquid actu, aliter nequa-

Cœlum habet materiam.

quã moueretur; subiectum n. motus nõ est ens in potentia tũ: quãdoquidem quod mouetur, partim fit in actu, partim vero in potentia. sed omne quod est in actu, aut est forma subsistens, vt formæ separatæ: aut habet formam in alio, quod se habet ad formam sicut materia, & sicut potentia ad actum, corpus autem cœleste non est forma subsistens, alioqui esset intellectuale, & intellectum in actu, atq; ita non caderet sub sensus cognitionem, quod est falsum: est ergo habens formam in materia. *Dico*, cœlum est actus, non tamen intelligens in actu, nec aliquid quod non cadit sub sensus cognitionem; hoc enim illi tantum actui conuenit, qui est à corpore separatus. sed cœlum est actus corporeus; quia nimirum ob accidentia sensibilia quæ habet, & extenditur, & sentitur: igitur quamuis est actus; non tamen est intelligens. *Dico*, cœlum omni extensione carere, si omni materia corporali careret: extensio enim & dimensio absque materia corporali in actu esse non potest. proinde Commentator *t. de substantia orbis*, ait: *Quod si forma, dimensionẽ in materia præcederet; non esset vtique extensa. sed indiuisibilis potius, forma namque extensione materiæ tantum extenditur.* Respondes, hoc sensisse Comment. de forma generabili & materiali, quæ non extenditur, nisi per materiam quantitati subiectam: non autem de forma ingenerabili, cuiusmodi est cœlum. illa siquidem non est nata extendi per corpoream materiam, sed potius per quantitatem, sibi vt subiecto simplici inhærentem. *Dico*, nullum simplex quod est actus, sensibilia recipere accidentia; recipere enim est pati, vt dicit ibidem Comm. quod est actui contrarium. Inuenit namque Aristoteles, ait, indiuidua substantiæ esse omnium accidentium substantiam, quæ profecto indiuidua substantiæ sunt in actu, ex formis & subiecto composita. Accipitur autem signum, quod hoc subiectum non recipit accidentia contingentia; nam si esset actu simplex, non posset certe accidentia actu recipere: pati enim contrarium est actui, sed nunc videmus accidens, nempe quantitatem in cœlo recipi: igitur non est

Secunda ratio.

actus simplex; sed compositum ex actu & materia, qua mediante, recipit quantitatem. Ex quo patet, aut Comment. sibiipsi aduersari, aut in cœlo proprie esse materiam. Iterum sic arguo: Qualitates sensibiles, vt patet, sunt in cœlo: ergo & materia, quæ est pars compositi. Tenet *conseq.* sensibiles namque qualitates in sua diffinitione, materiam concernunt sensibilem, sicut simitas: atque in hoc à quantitatibus ex modo diffiniendi distinguuntur. vt late patet. 6. met. tex. 2. igitur materia proprie ac vere est in cœlo. Sed

Arg. contraria.

dicet aliquis, si in cœlo est materia, quæ est pars cõpositi ergo cœlum est generabile, & corruptibile, quod est falsum. 1.
Conseq. patet; quoniam materia est ens in pura potentia ad esse simpliciter, ex sui natura nihil actualitatis entitatiuæ complectens, sed indifferenter se habens ad esse, & non esse. Si ergo cœlũ habet materiã partẽ cõpositi; potest ergo esse, 2.
& non esse, & sic esse generabile & corruptibile. Item, si materia proprie dicta est in cœlo, aut est propter corporeitatem cœli, & hoc quidem nõ cogit; siquidẽ forma dat illi esse 1.
corporeum, & non materia: aut propter quantitatem, & hoc quoque similiter non valet: nam etsi quantitas interminata insit ratione materiæ; non tamen quantitas terminata, 2.
hæc enim inest ratione formæ. sed in cœlo est tantum quantitas terminata: non ergo inest materia, quæ est pura poten- 3.

De materiæ vnitate. tia: aut propter qualitates sensibiles. at tales qualitates non sunt in cœlo, vtpote humiditas, frigiditas, caliditas, & siccitas; quia cœlum est inalterabile. Qualitates vero, quæ in cœlo esse conspiciuntur, nempe motus localis, diaphaneitas, raritas, densitas, & lux non sunt alteratiuæ, ideoque esse possunt in cœlo, non quidem materiæ, sed formæ ratione.
4. Neque, quia cœlum esset nobilius anima, quia vtitur materia, anima siquidem intellectiua, ob suæ operationis dignitatem, est cœlo nobilior.
5. Neque propter motum localem; quippe cum talis motus insit, non ob materiæ absolutæ, sed corporeitatis rationem. Natura itaque corporea, absque eo, quod materiam habeat, potest esse in loco, & moueri ad locum. Talis ergo natura, quæ est corporeitas, habet potentiam ad vbi, non autem ad formam substantialem.
6. Neque ob luminositatis variationem, quam videmus iugiter in luna fieri. hac siquidem variatione, lunæ substantia intrinsece non variatur seu transmutatur, aut ob ea aliquid positiuum abiicitur, sed lucis priuatio tantum, quæ materiam necessario in cœlo existentem minime requirit. Cum igitur nullus istorum modorum cogat, vanum est materiam in cœlo ponere, quæ scilicet sit proprio nomine materia.

CAP. II.

Soluuntur Argumenta.

1. POssunt rationes adductæ sic solui, & prima quidem hoc modo: Potentia ad esse est duplex: quædam ad esse coniunctum: & quædam ad esse remotum. Ex hoc apparet maiorem non esse veram, nisi de ente ad esse remotum, quod profecto non est in cœlo, sed potius secundum primum modum, ex quo non sequitur, quod cœli substantia possit esse, & non esse. Sed *dices*, si materia est in cœlo in pura potentia, sub determinata forma consistens; hoc certe implicat contradictionem: quod enim est in pura potentia, sub vnius habitudine rei contineri non potest, sed indifferens est ad omnem formam. Quare, si materia cœli est pars compositi & in pura potentia: sub nulla ergo forma determinata continetur. *Dico*, hoc verum esse de materia pura simpliciter, non autem de materia cœli, quæ tantum est in potentia ad formam cœli, ideoque habitudinem includit ad formam determinatam. hoc autem contingit propter formæ nobilitatem, conditionemque,
2. quæ talem exigit materiam. Ad 2. & ad primam eiusdem obiectionem dico, vbi non inuenitur materia, non inueniri quoque esse corporeum. In causa autem est, quia esse corporeum, composito tantum congruit; compositum autem
Corporeitas. corporeum, sine materia esse non potest. Itaque licet materia non det esse corporeum, nulla tamen forma sine materia esse corporeum, composito largiri potest. Ad *aliam obie-*
Quantitas. *ctionem* de quantitate dico, quantitatem terminatam siue interminatam sine materia non posse consistere, sicuti clare conspicitur. 7. *met. tex. com.* 8. Vbi Cõmentator, ipsamet veritate coactus, professus est, per trium dimensionum ablationem, remotionemque ipsam materiam non auferri. sed
Qualitas. illas bene per materiæ ablationem. Ad 3. *obiect.* dico omnem qualitatem sensibilem materiam necessario requirere: siquidem materia est 10. prædicamentorum subiectum. 7. *met. text. comm.* 8. cuius esse distinctum est ab aliorum esse prædicamentorum; prædicamenta enim accidentium, de substantiæ prædicamento dicuntur; substantiæ vero
Cœlum. prædicamentum de eo, quod est materia. Ad 4. obiect. si cœlum esset à materia omnino absolutum; esset vtique anima nobilius, atque præstantius; non enim penderet ex materia, ex qua, neque in qua, nec per informationem, sed operationes penitus à materia liberas haberet, & materiæ minime communicabiles: anima vero, præter intelligere, organis vtitur corporeis. Ad 5. dico, quod quamuis talis motus
Motus. insit ratione corporeitatis, ipsa tamen cœli corporeitas, sine
Illuminatio. materia esse non potest: siquidem remota materia tres quoque dimensiones, vt dicitur 7. met. remoueri necesse est. Motus præterea localis est motus naturalis, cuius principium est natura, quæ est materia, aut forma in materia 8. *phys.* Cœlum ergo cum naturali motu moueatur; necesse est omnino materiam habere. Ad vltimam patet solutio, etenim pe omnem qualitatem sensibilem, materia indigere, propterea falsa est illius consequentia. Patet ergo, quomodo materia proprie ac vere cœlo sit tribuenda. Cæterum,
Materia triplex. Commentator tripliciter materia vti consueuit: nonnunquam certe pro Hyle, siue pro materia, quæ est potentia contradictionis, quæ proprie est substantialis formæ subiectum, de qua philos. loquens. 1. *phys.* inter principia naturalia eam collocauit: aliquando vtitur materia pro illa natura, quæ aliquid constituitur in esse mobili, & hæc est natura corporea; omne enim mobile ex 6. *phys.* est corpus: interdum accipit pro eo, quod habet quodammodo materiæ proprietatem, quæ est esse subiectum formæ receptiuum. Primo autem modo materia non est in cœlo, secundum Comm. quamobrem dixit 1. *cœli com.* 5. *Quod si corpus cæleste esset compositum ex materia & forma; esset vtique generabile & corruptibile.* Porro, si quæ aliæ Comm. authoritates aliud sentire videntur; illæ profecto secundo & tertio modo sunt intelligendæ, vtpote authoritas. 12. *met. com.* 10. *Omnia,* inquit, *quæ transmutantur habent materiam,* id est, sunt naturæ corporeæ, propter quam sunt in potentia in oppositos terminos. Et 9. *met. com.* 17. Cœlum semper habere potentiam in vbi, non prohibet vt sit materia, sed bene prohibet ipsum esse formam. Sensus est, cœlum est materia localis, & subiectum simplex, non autem forma generabilis, & corruptibilis, tametsi forma sit, quatenus est per se existens. Et
primo cæli, ait, *cælum esse sensibile:* igitur habet materiam; sensibile enim aliquid est per materiam: intelligibile vero per formam. Accipit autem materiam in 3. sensu, nempe naturã subiectã quãtitati, & per quãtitatẽ qualitati sensibili. Quoniã aũt cœlum, secundum ipsius sententiam, est subiectum quantitatis, raritatis, densitatis, & lucis; hac ratione putauit esse sensibile per materiam, non tamen arbitratus est, materiam secundum primum modum cœlo esse attribuendam Vnde *lib.* 1. *cap.* 1. *de subst. orbe*: *Quoniam autem hæ duæ naturæ, existentes in his generabilibus & cælestibus corporibus non sunt conuenientes specie; causas enim corporis cælestis & generabilis, easdem esse, est impossibile: igitur has duas ex quibus componitur corpus, nempe materiam & formam, non esse eiusdem speciei, neque eiusdem generis cum duabus, ex quibus componuntur generabilia, patet satis.* Hæc ille. Ex quo patet, secundum *Auerroem,* in cœlo non esse eiusdem rationis cum istis inferioribus, materiam enim corporeitatem de cœlesti & terreno, siue inferiore corpore, æquiuoce dici. *Auicenna* putauit cœli materiam & inferiorũ eiusdem esse speciei, atque in vtraque materia coæternam esse corporeitatem de genere substantiæ, ipsaque mediante, cœlum animam recipere, quam imaginatiuam nuncupabat, postquam dimensiones terminãtur: deinde ipsi orbi intellectum, id est, intelligentiam copulari. Verum *si itares se haberet,* inquit Auerr. *tunc vnum atque idem corpus esset corruptibile & æternum*: corruptibile, inquam, propter materiam, incorruptibile vero propter formam. Adde, quod natura indifferens ad vtrumque efficeretur necessaria, atque ita vna eademque natura verteretur in aliam, genere & specie differentem, quod est absurdum, ne dicam impossibile. Itaque, arbitratur Auer. materiam cœli immadiate ab intelligentia perfici, vtpote non habentem dimensiones ante formæ receptionem. Quoniam autem dimensiones sequuntur intelligentiam; ideo intelligentia est indiuidua, materia vero est ad esse tantum, & in potentia solum ad intelligentiam, propter dimensiones consequentas, non autem antecedentes, diuisa: vna numero in actu semper per formam. Et reuera, non videtur esse necessaria illa forma media, quæ vocatur anima ab Auicenna: neque forma cœlestis, quam ponebat *Auenpaces,* Auerrois magister, sic enim dicebat, cœli materiam, cœlestem primo formam recipere, quæ nec est anima, nec intellectus, sed cœlestis forma extensa, videlicet elementaria in materia elementi: & hæc quidem non est grauis, neque leuis, sed neutra potius, qua certe recepta, dimensiones postea recipiuntur, & cætera accidentia: demum toti orbi intelligentia, vt motor applicetur Intelligentia ergo est actu motor, cœlum autem seclusa intelligentia est actu mobile: ex his autem fit quasi vnum animal actu mobile. sed sufficit ipsa intelligentia, quæ plane, quoniam ante dimensiones recipitur, intellectus, & quidem indiuiduus remanet. *Dices,* si materia ita se habet cum intelligentia: igitur cœlum mouebitur in instanti. Tenet *conseq.* nihil enim resistit motori: non quidem ipse sibi, nec cœlestis materia eidẽ, nam cum sit in potẽtia, nullius est resistentiæ; resistit enim quod est in actu. Quare, si potentia ens resisteret; tunc certe materia elementi resisteret formæ: atque ita in vacuo elementum non subito moueretur: ob materiæ namque rationem resisteret. sed hoc aduersatur Auerroi 4. phys. com. 61. ergo &c. Dico, hoc dici posse de materia communi, non autem de materia cœli, quæ est limitata ad vnam formam, & ad certum, non autem ad omne vbi. hoc autem modo habet vim resistendi positiue, nec opus est in actu vel actum esse, sed satis est eam limitatam esse, atque diffinitam ad certum actum. Materia vero communis, cum sit potentia ad omnes formas: est in potentia ad omne vbi, & ex cõsequenti illi non resistit motori, qui mouet

De materiæ vnitate.

Quod in cælo non sit materia.

Quare cælum non mouetur in instanti.

4. phy. 61.

De materiæ vnitate.

mouetur ad quodcunque vbi. sic profecto loquitur Auerr. *cæli, comm.* 63. & passim propemodum, vbi cœlum asserit certa velocitate moueri, qui nimirum motor ad mobile cœleste certam habet proportionem. Theologus diceret, hoc contingere ex libera voluntate motoris, atque ex natura motus, qui in instanti fieri nõ potest. In 2. *lib. de substantia orbis ait*, *Corpus cœleste non componi ex forma & materia, sicut generabilia & corruptibilia componuntur; nulla enim potentia est in eo omnino, quia omne, in quo est potentia, nõ est potentia nisi ad duo contradictoria, scilicet potentia quæ est in substantia. Et manifestũ est etiam, quod forma qua mouetur, non sit generis formarum quatuor elementorum: quoniam si ita esset; esset vtiq; graue aut leue, & non moueretur per se, & etiam per accidens, vt declaratum est 8. phys.* Hæc ille. Ex quibus patet satis materiam cœli non esse eiusdem rationis cum illis inferioribus, nec formam similiter.

Quod materia cœli non sit eiusdem rationis.

Et reuera, si materia cœli sit eiusdem rationis, id est speciei, cum materia inferiorum, solo numero distincta, cum materia, quatenus materia, sit in pura potentia ad formam: igitur ad quamcunque formam est in potentia materia lapidis, erit etiã materia cœli, quod certe est impossibile; alioqui esset in potentia ad formas inferiores, & sic natura corruptibile, quod phil. minime placet. *Dices*, quod quamuis materia cœli, ex sui natura sit in potentia ad formas, quas nõ habet; eius tamen appetitus à forma quam habet, completur omnino, atque ea perficitur, vt aliam appetere nequeat, neque habeat: non ergo habet potentialitatem ad aliam formam. *Dico*, potentiam passiuam non nisi in adeptione formæ nondum existentis terminari atque quiescere: frustra igitur poneretur illa, quæ suum appetitum nunquam expleret. Materia ergo cœli non est eiusdem rationis cum materia inferiorum. Adde, quod si materia lapidis eiusdem sit rationis cum materia cœli; esset vtique in potentia passiua naturali ad formam cœli, & cum omni potentiæ passiuæ naturaliter respondeat potentia actiua naturalis; sequeretur quod aliquod agens naturale formam cœli in materiam lapidis introducere posset, atque ita cœlum esset corruptibile, quod paulo ante reprobauimus. Materia ergo cœli est alterius rationis, & non est in potentia nisi ad formam cœli quam habet, ipsaque potentia semper est actui coniuncta.

Dua materia distinguuntur intrinsece.

Itaque, materia cœli non solum distinguitur à materia inferiorum, quia habet formam dispositionibus contrariis carentem; verum etiam secundum intrinsecam dispositionem, quæ nihilominus pendet ab extrinseco, quia quatenus est in potentia, est ens respectiuum; potentia enim vt potentia dicitur ad actum. Cum igitur materia cœli sit in potentia actui semper coniuncta; distinguitur à materia inferiorum per propriam differentiam intrinsecam, sed illam mutuat ab intrinseco, nempe à forma: est enim ens respectiuum. secus autem se habet ens absolutum, cuius distinctio sumitur à principio intrinseco, vt rationale ab anima: potentiæ vero sensitiuæ, differentias essentiales mutuant ab obiectis.

CAP. III.

Materiam cœli esse eiusdem rationis cum materia inferiorum.

Opinio exponitur.

Quidam opinati sunt, materiam cœli eiusdem esse rationis cum materia inferiorum, & nihilominus cœlum esse incorruptibile, non quidem ex principio intrinseco passiuo, sed ex defectu contrarii, ipsum corrumpere valentis. vnde licet cœlum sit natura corruptibile; quia tamen habet formam contrario carentem, quod illius naturam vincere posset; hanc ob causam dicunt esse incorruptibile, atque ad huiusmodi rei veritatem statuendam, sic arguere consueuerunt:

Arg. 1.

In pura potentia nulla potest esse distinctio. sed materia cœli & materia inferiorum sunt pura potentia: in eis ergo nulla erit realis distinctio: igitur sunt eiusdem rationis. *Minor* ex materiæ diffinitione patet, *maior* vero ex 7. *met.* vbi docetur, actum esse qui
1. distinguit. Materia ergo cum sit in pura potentia, nullam ex se habet intrinsecam virtutem diuidendi. Si igitur inter huiusmodi materias aliqua fuerit distinctio; hæc profecto ab extrinseco, nempe à forma manabit, quia scilicet forma cœli caret contrario, inferiorum vero contrario modo se habeat: ergo &c. Amplius, si materia cœli differt specie aut genere à materia inferiorum: vna ergo magis quam alia à
2. puro actu distabit, quod est falsum, Tenet *conseq.* nam species & naturæ sunt sicut numeri. Sicut est impossibile duas
8. met. species primas numerorum ab vno æque distare; ita plane duas primas materias rationibus distinctas, à puro actu: falsitas autem consequentis patet. Etenim sicut in primo ente, gradus assignari non possunt, ita etiam nec in infimo simpliciter. sed materia prima vniuersaliter, & in sua tota latitudine accepta, est infimum ens: igitur illi gradus aliquot non sunt attribuendi. Item, quæcunque conueniunt in eadem
differentia substantiali, eiusdem sunt rationis. sed materia 3.
cœli & materia inferiorum in eadem conueniunt differentia substantiali, nempe in pura potentia, quæ ita de materia cœli, ac de materia inferiorum prædicatur: eiusdem ergo sunt rationis. Adde, quod quæcunque in vno genere conueniunt, in vna quoque materia conueniant, etiam secundũ eandem rationem, necesse est, genus enim à materia sumitur & de suis inferioribus secundum eandem rationem dicitur, sed corpora cœlestia & hæc inferiora in eodem genere, nempe in corpore conueniunt: igitur eiusdem sunt rationis. Præterea, quorum est vna forma, eorundẽ est vna eademq;
materia. sed omniũ plane corporũ est vna forma, corporei- 4.
tas scil. à qua materia denudari non potest: omniũ ergo corporũ est vna eademq; materia. Sane, si non esset omniũ corporũ vna materia, in causa fortasse esset ordo, seu dispositio huiusmodi materiæ ad diuersos actus. sed hæc profecto causa leuis est atque imbecillis; alioqui omnium generabilium vna eademque nõ esset materia, siquidem ad diuersos actus ordinari dispositionemque habent: ergo quod prius. Iterum, in cœlo non est vera materia, aliter cœlum
esset natura corruptibile; vera enim materia est potentia 5.
contradictionis, quæ corpori cœlesti non est concedenda, alioqui aliquod violentum esset in cœlo, potentia vtiq; passiua contradictionis, sub vna forma contenta. sed de cœlo hoc sentire non licet: ergo quod prius.

Sol. arg.

Dices, materiam cœli non esse eiusdem rationis cum materia inferiorum; ideoque non esse in potentia contradictionis. Contra: igitur duæ essent materiæ primæ, quod est falsum, sicut duæ primæ causæ efficientes, & duo vltimi fines. His igitur atq; similib. rationibus conantur nonnulli ostẽdere, materiã cœli eiusdẽ esse rationis cum materia inferiorum: quæ profecto sic solui
possunt. Ad 1. dico, maiorem bifariam intelligi posse: vno 1.
quidem modo, vt nullum sit distinctiuum intrinsecum, sumptum ab intrinseco, & sic admittitur: alio autem modo, vt distinctiuum sit quidem intrinsecum, sed ab extrinseco sumatur, & ita negatur. cum enim sit materia propter formã, secundum ergo formæ exigentiam necessaria est materiarũ diuersitas. Itaque, licet istæ duæ materiæ nullum dicant actum intrinsecum; ordinantur tamen ad diuersos actus, à qui-
busprincipium ipsarum distinctiuum sumitur. Ad 2. *negatur* 2.
falsitas consequentis, & ad probationem negatur similitudo: supremum enim ens, quia non ordinatur ad aliud nec intrinsece, nec extrinsece; ideo in eo gradus esse non possunt. sed quia materia est pura potentia; idcirco ad extrinsecum, nempe ad formam, à qua recipit principium distinctiuum ordinatur, ideo gradus habere potest. Sic materia cœli, quia nobiliorem formam sortitur; propterea minus quam materia inferiorum à puro actu discrepat. Qualis ergo erit distinctio vel gradus distantiæ inter formas; talis
vtique reperiatur inter materias. Ad 3. Si in differentia sub- 3.
stantiali specifica conueniant, maior est vera: falsa autem, si differant. sed pura potentia in qua conueniunt materia cœli, & materia inferiorum non est specifica, sed generica; ideo ratio illa non valet: accipiuntur enim sub ea duæ differentiæ speciales, nempe pura potentia ad formam, illius potentialitatem totam complectentem atque perficientem, & pura potentia ad nouas formas recipiendas. Ex quo patet huiusmodi differentias esse essentialiter distinctas. Ad *confirm.* dico, genus bifariam posse intelligi, physice quidem & logice. Porrò, corruptibilia & incorruptibilia, si secundum physicam naturam considerentur, non modo conueniunt, sed differunt genere. At si logice intelligantur, vnum vtique est genus omnium corporum ob vnam plane corporeitatis rationem. Itaque, corpora cœlestia & inferiora, non in vno genere physico, sed logice conueniunt; ideo non sunt eiusdem rationis. Ad 4. Dico, omnia corpora non conuenire in vna forma physica, sed logica tantum; ideoque non sequi, esse vnam eandemque formam physicam omnium corporum. Ad *confir.* respondeo, materiam cœli esse aliam à materia inferiorum, tum quidem intrinsece, tum etiam quia extrinsece ordinatur ad nobiliorem & perfectiorem formam: nec est in potentia ad alias formas, sed ad illam tantum, nec admixtam habet priuationem, quippe, quæ semper actui sit coniuncta: illa vero dissimiliter se habet. Quamobrem sequitur eius-
dam non esse rationis. Ad 5. Dico, materiam tripliciter 5.
accipi posse: vno quidem modo communiter, quatenus scilicet indifferenter se habet ad formam, & ad vbi, hoc au-

In cœlo esse materiam.

De priuatione.

tem modo materia est in cœlo; subiicitur enim motui locali ad vbi. deinde propriissime, nempe, pro potentia ad formam substantialem, priuationi admixta, atque ita cœlo nequaquam est attribuenda: postremo, proprie, hoc est, pro potentia apta nata informari aliqua forma substantiali, quæ nihilominus admixtam non habet ad formam substantialẽ, sed ad vbi tantum, priuationem. hoc autem modo materia est in cœlo; siquidem omnis substantia sensibilis est composita ex materia & forma ex 7. *met.* sed cœlum est substantia sensibilis, & non est materia tantum, neque forma. constat igitur ex materia & forma. *Dices*, in cœlo esse materiam ad vbi tantum, quæ quidem non est pars compositi sed cõparatur ad vbi, sicut subiectũ ad accidẽs. *Resp.* quod vbicunque sunt positionum differentiæ, ibi necesse est, & dimensiones inueniri. sed in cœlo sunt positionum differentiæ, etiam ex natura rei distinctæ. 2. cœli, in cœlo ergo sunt dimensiones: igitur & vera materia. Adde, quod illud subiectum in potentia ad vbi, non est forma tantummodo, neque materia similiter: igitur compositum ex materia & forma, atque ita recidit in idem. Cæterum, quia in rebus generabilib. & corruptibilibus, generatio & corruptio, ad materiam cognoscendam nos auexerunt; quia nimirum in illis vnum debet esse subiectum, formæ priuationique commune: hoc autem cum cœlo minime insit, nisi potentia ad vbi, hac de causa aliqui dixerunt in cœlo tantum esse materiam secundum locum. Inest ergo cœlo vera materia, neque ob id dantur duæ primæ materiæ; materia enim inferiorum se habeat secundum proportionis analogiam ad cœli materiam. Sane, nihil prohibet omnium corporum vnam esse materiã vnitate proportionis: Etenim, sicut se habet inferiorum materia ad generationis motum; ita plane materia cœli, ad motum localem corporum cœlestium. secus autem res se habet, si vnitas illa sit vniuocationis, & essentiæ naturalis, & non logica: hoc enim modo materia cœli non

Ad vbi quomodo sit materia.

Vna materia omniũ corporum.

1. est eiusdem rationis cum inferiorum materia; nam illa, quorum materia est vna, sunt adinuicem transmutabilia. 1. *de gener.* sed corpora cœlestia, & hæc inferiora non sunt adinuicem transmutabilia: igitur non habent vnam, eandemque
2. materiam. Amplius, quorum motus natura les sunt diuersi, & principia quoque eorundem, diuersarum sint rationũ, necesse est omnino. sed motus cœli est circularis, & motus inferiorum est diuersus: ergo &c. Huic accedit, quod illæ materiæ eiusdem sunt rationis, quæ æqualiter se habent: ad quãcunque formam recipiendam. sed hoc vtrique materiæ tribui non potest: sicut antea ostensum est: igitur materia inferiorum, non est eiusdem rationis cum materia cœli. Alij, alio modo soluunt, sed in idem recidit: Materia cœli, inquiunt, & inferiorum, ratione potentiæ absolutæ, eiusdem plane sunt rationis; vtraque namque est in potentia, & ad esse, & ad formam. Ratione vero potentiæ physicæ. & genere, & specie distinguuntur; materia enim corruptibilium, propter annexam, quam habet priuationem, est in potentia ad vtrumque: incorruptibilium autem, quia priuatione vacat omni, ad vnam tantummodo formam est determinata: igitur metaphysice conueniunt, physice autem distinguuntur.

Dices, nunquid materia omnium corporum cœlestium, sit eiusdem rationis. *Resp.* quod cum vnitas ratio materiæ ab eo potissimum sumatur, quod scilicet à forma actuari possit, distinctio vtique proprie à forma procedit: sed omnes formæ corporum cœlestium vnicum habent modum in materia actuanda, nempe totam illius capacitatem replendo, vt nulla illi relinquatur potentia, ad alterius formæ consortium habendum: omnium ergo corporum cœlestium materia, licet diuersimode, à diuersis actuetur formis; eiusdẽ tamen est rationis. Pari quoque ratione, sed contrario modo, materia omnium inferiorum est eiusdem rationis; formæ namque inferiores, non ita replent materiæ capacitatem quin aliquid priuationis illi relinquãt; hac de causa nouas semper formas gestit habere. Porro, isti duo modi actuandi, diuersarum sunt rationum, & materia quoque superiorum, & materia inferiorum similiter. Non solum autem ex diuersitate formarum; verumetiam materiarum sumitur distinctio. Cum hæc igitur ita se habeant, patet, quomodo omnium corporum cœlestium sit eiusdem rationis materia. Nec valet: Igitur sunt adinuicem illa corpora transmutabilia, quia conueniunt in materia; quandoquidem materia cœli non sit priuationi subdita, sicuti materia inferiorum. Porro, quomodo priuatio insit materiæ, & quænam sit natura illius, & an sit vnum de principiis naturæ postbac disputabimus.

Materia omnium corporum cœlestium est eiusdem rationis.

Duo modi actuandi.

QVAESTIONIS QVINTAE

CAP. I.

An priuatio distinguatur re ab ipsa materia?

De priuatione.

Voniam hoc arduum, atque obscurum; vt de tamen fatis de materia negotium, sine priuationis cognitione, plene recteque scite non potest; hac de causa de illa disputare constitui: & inprimis quærere quonam modo ab ipsa materia distinguatur. Pro huius igitur rei intellectu, nobis sciendum, priuationem bifariam posse intelligi primo quidem, quantum ad id, quod est: atque ita non esse ens reale, extra animã cõsistens, clarissime patet; priuatio enim (vt dicit philos.) formaliter non est, nisi negatio. *cap. de priuatione*, vbi modos priuationis declarauit, per non habere id, quod natum est haberi: negatio ergo, non modo nullum esse dicit; verumetiam ipsum negat omnino: alio modo priuatio intelligitur quantum ad id, per quod à simplici negatione distinguitur, sitque dicit aliquid reale: in sui enim ratione quatenus à simplici negatione distinguitur, subiecti ad formam habendam, aptitudinem complectitur includitque. Porro, sicut subiectum habet potentiam realem, ad formam sibi vnibilem, ita plane, & aptitudinem. Verum, quia huiusmodi aptitudo, ad priuationis quidditatem non pertinet; idcirco essentialiter, & non ex connotato loquendo, priuatio, esse reale dicit nullum. Nec est forma generanda (vt quidam dicunt) præexistens in materia sub esse imperfecto, ab agẽte generanti ad rei generationem, alioqui esset ens reale, quippe cum omnis forma naturalis, sub quocunque esse inueniatur, sit ens extra animam. Philos 1. *phys. tex.* 60. ait, materiam, siue subiectum, ex quo res fit, esse principium per se: priuationem autem, principium per accidens; in re namque producta, subiectum permanet; priuatio autem minime, alioqui forma introducta in subiecto, in eodem cum sui priuatione, simul inueniretur, quod certe contradictionem implicat. Distinguitur ergo priuatio à subiecto, non sicut substantia à substantia: neque sicut accidens ab accidente, aut accidens à subiecto; siquidem in his modis, vtrumque distinctionis extremum, est ens reale. atqui priuatio secundum suum esse formale, non est ens reale. Distinguitur ergo distinctione, qua distinguitur ens à non ente. Hæc autem distinctio, non est proprie relatio, sed potius negatio: nam quando est relatio; necessaria profecto est vtriusque entis præsentia: in negatione vero sufficit alterius, vtpote hoc non est illud: siue hoc sit ens, & illud non ens, siue vtrumque non ens, vt cæcitas non est surditas. Cæterum, quamuis priuatio distincta sit à subiecto; non est tamen ab eo diuersa, sed potius non idem. Reuera, quando ens cõparatur non enti, non seruatur diuersitas, vel identitas. vnde homo si comparetur Chymeræ, non est dicendum eidem esse illa, neque etiam diuersus, sed rectius non idem. Sic ergo priuatio à materia distinguitur. In *primo phys. tex.* 79. phil. manifeste arguit Platonem asserentem (vt ipse dicit) materiam, & priuationem numero esse vnã, Nos autem materiam, & priuationem alteram esse dicimus, & harum, hanc quidem esse non ens secundum accidens materiam, priuationem vero per se: & materiam, esse propa substantiam, priuationem vero nequaquam. Vnde Comm. vult, materiam, & priuationem se habere, vt subiectum, & accidens: quoniam materiæ accidit priuatio, ideoq; ait materiam esse non ens per accidens, quatenus scilicet denominatur priuata, vt non bos, non equus: ens autem dicitur ratione formæ. Cæterum, *Parmenides* sic arguebat. *Quidquid est præter ens, & præter vnum*; est vtique non ens, & dualitas. sed materia est præter vnum, quia præter Deum, qui est ipsa vnitas apud *Mercurium, Parmenidem*, atque *Platonem*, & præter ens, quia præter decem prædicamenta, quæ tantum sunt entia: igitur, materia est non ens, & dualitas, nempe magnum, & paruum. Hoc modo Plato in Parmenide videtur sentire, materiam & priuationem esse idem numero: in Timæo autem, materiam appellat formarum matrem, vt paulo ante dictum est. fol. 369. & sequen. Ne ergo quispiam putet, Platonem sibi aduersari: dicimus in Parmenide posuisse vnum ante ens, communius vtique, atque prius ipso ante: similiter in *Sophista*: & sub vno, Deum: sub ente autẽ, 10. prædicamenta collocasse, ab illa vtique vnitate manantia. Cum autem perspexisset, materiam non esse Deum, nec sub aliquo decem prædicamentorum contineri; ratus est esse præter vnum, & præter ens: non autem omnino nihil; quandoquidem illud sit omnino nihil, quod non modo est præter vnum, & ens; verumetiam, nullam dicit multitudinem, quod sane Platoni non

Priuatio duplex. 5. met.

Priuatio non est forma generanda.

Quomodo distinguatur.

Non est relatio.

Non est diuersa.

placet

De privatione. placet afferenti, materiam esse paruum & magnum. *Iamblichus* de secta Pytagorica, ait, ens duobus modis intelligi & id, quod distinguitur contra nihil; atque ita materiam esse ens, priuationem vero minime. Et id, quod in decem prædicamenta diuiditur, quodque à prima vnitate proficiscitur, sicque non esse ens: atqui hæc non dissonant à philosophi sententia. Quare, si recte, atque legitime Platonis doctrina intelligatur; non multum profecto à philosophi voluntate
1. discrepare videbitur. *Dices*, negatio visus vere est in oculo, etiam si nullus intellectus consideret: priuatio ergo non est ens rationis. Tenet *conseq.* ens enim rationis, absque intellectus consideratione esse non potest: aut igitur non ens, aut ens reale erit, non quidem non ens, cum 4. *met. comm.* 2. priuationes inter modos entis numerentur: igitur, priuatio
2. est ens reale. Amplius, 1. *phys. tex.* 80. philos. tenet, subiectam materiam esse vnum numero cum priuatione: non ergo abinuicem distinguuntur; quippe, cum ea, quæ sunt vnum
3. numero, abinuicem non distinguantur ergo &c. *Dico*, quod licet priuatio non sit ens, quatenus ens opponitur enti reali; quia tamen de priuatione negotiatur intellectus, formatque hanc propositionem affirmatiuam: cæcitas est in oculo, eam plane, velut quoddam ens complectitur, licet non sit vere ens; quoniam huiusmodi propositio affirmatiua, huic
Ens rationis. negatiuæ, nempe; visus non est in oculo apto nato habere visum, æquipollet. Est ergo ens rationis, nec opus est, omne huiusmodi ens ab intellectu fabricari; hoc enim proprie conuenit secundis intentionibus, vtpote intentioni speciei, & generis. Sufficit autem hanc disiunctiuam, hoc modo esse verã: omne quod est ens rationis, vel intellectus operatione est fabricatum, atque constructum, vel alium modum essendi non habet, nisi quia ab intellectu apprehẽditur, & circa ipsum negotiatur. Nec valet dicere, esse ens reale, quia absque intellectus consideratione, negatio visus sit in oculo: quandoquidẽ huiusmodi propositio æquipolleat negatiuæ, ideoque subiectum non modo nullum ponit esse reale; ve-
2. rumetiam negat potius. Ad 2. philosophi verba ita sunt intelligenda, subiectum est idem cum priuatione, hoc est, non ponit in numero cum priuatione: quæ enim ponunt in numero, vtrumque est ens; cum hoc tamen stat abinuicem distingui, sicuti ens à non ente: verum est enim dicere: ens non est non ens. Quod si ita res non se haberet; profecto
Priuatio est principium per accidens. aduersus seipsum philos. pugnaret: nam *tex. 79. eiusdem libri* aperte docet, materiam à priuatione distingui. *Dices*. Igitur priuatio est omnino principium per accidens, atque ita non erit principium naturale. *Resp.* priuationem, respectu rei productæ, non esse principium per se; esset enim principium intrinsecum, atque rei naturalis constitutiuum, sicque pars illius permanens cum composito. sed priuatio, cum formæ negatio in materia sit: non est ergo rei naturalis constitutiua, nec pars eiusdem, nec permanens cum re facta; alioqui forma, & priuatio eiusdem simul essent in materia, quod est
Principiũ per se est priuatio. plane impossibile. Quod si rem naturalem spectes, quoad fieri; sic profecto non est pure per accidens, sicuti ars citharizandi in ædificante, sine qua ædificare posset, sed potius per se, non tamen primo: sicuti materia est per se principium primum, formæ receptiuum. sed potius secundarium, & dispositiuum, velut quantitas, & qualitates, quibus disponi-
1. tur materia. Sane, nullum pure principium per accidens, alicui conueniens, est ei necessario coniunctum, aut necessario requisitum, sicut dixi de arte citharizandi in ædificatore. sed priuatio necessario requiritur ad ipsum fieri; quoniam est terminus, à quo incipit ipsum fieri: vt ex non homine, fit homo: ac necessario præcedit formam venturam: non ergo est pure per accidens, sed per se principium, licet non primo, & principaliter; quandoquidem hoc materiæ tantum congruat: priuatio vero conditio est, sine qua non est; est q. materiæ necessario coniuncta: materia namque si non esset priuata forma rei producendæ; non fieret vtique rei productio. *Dices*, quomodo priuatio est prin-
Quomodo est principium. cipium, cum nullus modorum, qui à philos. 5. *met.* de principio numerantur, illi possit ascribi? *Resp.* verum quidem, eo quod modi illi, rebus conueniant positiuis: priuatio autem, cum negatio formæ sit recipiendæ, sub nullo simpliciter illorum includitur modorum, nisi fortassis aliquo modo, ad primum reducatur, videlicet, vt sit principium, vt terminus à quo, vnde aliquis incipit mouere: vt principium viæ est, vnde quis incipit ambulare; sic principium fieri rei naturalis est illud vnde incipit ipsum fieri. sic ex non
Quomodo per accidens. 1. phys. 66. musico, fit musicus. *Dices*, quare philos. vocat priuationem principium per accidens; quia scilicet principaliter quærebat principia essendi: priuatio autem non est principium essendi. Vnde Comm. ait: *Generatum est ex materia per se, cum sit pars eius: ex priuatione autem per accidens: quippe, quæ non remanet pars generati*, respectu autem fieri, est, vt dixi, principium per se. Patet ergo quomodo priuatio sit principium rei naturalis. Arist. 1. *phys. tex.* 80. ait, Platonem priuationem despexisse, materiam vero, instar matris, vna cum forma, causam esse eorum, quæ fiunt: alteram vero contrarietatis partem, quia maleficium semper protendit, videri quasi penitus non esse. Commentator putat priuationem esse per se principium corruptionis, non autem generationis; alioqui per se faceret ad esse: quandoquidem generatio sit esse, vel via ad esse. sed priuatio non est huiusmodi: ergo &c. per se ergo est principium corruptionis, quia per se facit ad corruptionem. *Themistius* arbitratur, priuationem esse principium transmutationis, quatenus est transmutatio: non autem in aliquo genere causæ non quidem finis, alioqui esset cuiuslibet transmutationis finis; & via generationis, quod est falsum. de aliis autem generibus simile est iudicium.

CAP. II.

Priuationem esse ens reale.

Posset aliquis *contra* prædicta *sic insurgere*. Nihil separatur ab aliquo subiecto, separatione extra animã existente, nisi per aliquod positiuum, separatio enim entis realis, ab ente reali fiat, necesse est. sed lumen remouetur à medio per priuationem: priuatio igitur est ens positiuum, atque reale, extra animam existens, atque ita non est ens rationis. Sane, transmutationis, realis, & extra animam existentis terminus ad quem debet esse realis. sed corruptio est transmutatio realis, & terminatur ad priuationem: igitur priuatio est ens reale. Amplius, omnis opposi- 2.
tio realis constat vtroque ex vtroque termino reali, sed oppositio priuatiua est realis, & extra animam: vterque igitur terminus ipsius, est realis, & extra animam. Profecto, quod est per accidens sensibile; est vtique ens reale, & non sola mentis operatione fabricatum: alioqui ens sensibile per accidens nequaquam diceretur. sed priuatio est sensibile per accidens; nã visus (vt dicitur 2. *de anima*) est perceptiuus lucis, & tenebræ, ergo quod prius. Iterum, si priuatio est tantum ens rationis: igitur, præter intellectum operantem, nihil esset cæcitate captum. Tenet conseq. quia cæcitas, aut surditas sunt priuationes extra animam, nequaquam existantes. sed hoc est falsum, quia cæcitas est quid reale existens in oculo, absque vlla intellectus operatione: ergo &c. Adde, quæ distinguuntur realiter, quorum vnum, altero recedente perdurat, atque permanet. sed materia permanet pars compositi: priuatio vero corrumpitur: differunt igitur realiter. Huic accedit, quod illa videantur realiter differre, siue distingui, quorum vnum alicui aduersatur: alterum vero minime. sed priuatio, formæ aduersatur, materia autem nequaquam: realiter ergo abinuicem separantur. *Dico*, priuationem, vno modo reduci posse ad materiam, atque ita aliud esse nihil realiter, nisi ipsam materiam, carentiam formæ superaddentem, quæ est ens rationis: alio autem modo ad formam, atque ita esse absentiam formæ: veluti si corrumpatur ignis, & remaneat forma aquæ; priuatio vtique formæ ignis secundum esse reale, est forma aquæ, superaddens plane, formæ ipsius absentiam. Quocunque igitur modo priuatio consideretur, semper erit ens reale; non tamen realiter distinctum, nisi sola animi consideratione. Itaque, priuatio quoad suum signatum, sine esse materiale, est 1.
extra animã: quoad vero ad suũ formale, nõ nisi per animã. Ex his patet *ad arg. solutio*, & ad primum quidem dicen, formam induci, præsentia agentis, priuationem vero, eiusdem absentia: proinde lumen deficere medium, ob absentiam agentis conseruantis; ideoque priuationem succedere. Ad *confir.* assentior hoc tibi, nempe priuationem, quoad suum esse materiale, esse ens reale, vnde terminus ad quem corruptionis, est realis. Exẽpli gratia, corruptionis ignis terminus ad quem, est forma aquæ; quatenus est priuatio illius, & hæc quidem est realis: non autem, quantum ad id, quod est in priuatione formale. Ad 2. eadem facilitate solui potest: 2.
siquidem oppositio illa est realis, quia omnium est inter extrema realia, & priuatio quoque erit realis, fundamenti plane realitate. Ad *confir.* affirmo, atque approbo, priuationem per accidens sensibilem esse. Aer namque est tenebrosus, qui profecto est priuatio secundum esse reale; non ob id tamen priuatio differt ab illo, nisi ratione tantum. Ad 3, 3.
dico, sine intellectu operante, & negotiante, multos inueniri mente captos, oculis atque auribus, non tamen denominatione formali, absque intellectus operatione, nisi fundamenti

De principiis naturalibus.

menti tantum, siue materiæ ratione. Ad *confirm. resp.* priuationem non corrumpi, sed desinere potius, prædicatione formali denominare materiam. Ad aliam *confir.* dico, priuationem secundum esse formæ reale, ad quam reducitur, alteri formæ aduersari: formaliter vero nequaquam. Patet ergo quomodo secundum esse materiale, priuatio sit ens reale: secundum vero esse formale, coeretionis. Porro huic proposito Comm. fauere videtur. 12. namque *met. com.* 4. distinxit non ens, nempe in simpliciter, quod re quidem aut intellectu esse non habet: & in id, quod solo in intellectu esse possidet, vel ut est priuatio: & in illud, quod habet esse in re; non tamen in actu, vti est materia. Itaque priuatio secundum Commentatorem, in intellectu tantummodo esse habet.

Priuatio habet esse in intellectu tantum.

1\. Sane, quidquid est ens reale, propria realitate ab aliis distincta, potest vtique esse subiectum propositionis de secundo adiecente: esse enim aliud, nihil importat vltra entitatem, nisi compositionem, quæ profecto sine extremis intelligi non potest. Quare, si priuatio esset ens reale extra animam; verum esset dicere, priuationem esse hoc ens compositum, quod est falsum.

2\. Amplius, quod inest materiæ, omni ente reali ab ea circumscripto, profecto ens reale dici non potest. sed priuatio est huiusmodi; inest enim materiæ, omni ente reali circumscripto: ergo quod prius. Adde, quod priuatio non est substantia, sed eiusdem negatio: similiter & accidentis: igitur non est ens reale. Valet consequentia à sufficienti diuisione, omne enim ens reale, aut est substantia, aut accidens, aut denique aliquid illorum.

3\. Postremo, si ita res se haberet; tunc priuationis esset priuatio, quod est falsum. Consequent. patet: nam enti reali materiam habenti accidit priuatio. sed per te priuatio est ens reale compositum: habet ergo secum annexam priuationem. Priuatio ergo non est ens extra animam. Verum, sicuti dixi, hæc intelligenda sunt de esse formali, non autem materiali.

Quomodo est principium per accidens.

Dubitabit aliquis contra superius dicta: Si priuatio est principium per accidens: potest ergo non esse; hæc namque est natura principii per accidens. *Resp.* Comm. asserens duplex esse aliquid per accidens. necessario scilicet & raro. Porro, priuationem dicit esse principium, quia scilicet generationem necessario præcedit. Dixi paulo ante, esse principium per accidens rei genitæ, per se vero ipsius generationis.

1. phys. 66. Accidens quomodo est necessarium.

Diceret aliquis: Igitur priuatio posset non esse in materia; aduenienta namque forma cessaret. *Respond.* priuationem vniuersaliter materiam non deserere; semper enim materia admiscetur priuationi formæ contrariæ. *Argues* iterum, authoritate eiusdem. 8. *phys. com.* 36. Et 1. *met. com.* 8. *Omne scilicet accidens posse non esse, si quidem accidens ex sua natura non potest esse necessarium, sed contingens.* Quare, si priuatio est principium per accidens; nullo modo, nec alicuius respectu potest esse aut dici principium necessarium. *Respond.* Auerroem dicere, quod duobus modis aliquid dicitur esse per accidens: vno quidem modo per accidens cōtingēs, nēpe respectu ipsius accidētis, quod secundū suam naturam potest esse & non esse: altero vero necessarium respectu vo quærei, cui inest, vel ut albedo respectu Cygni, cui inhæret.

Quomodo per accidēs 2. phys. 66. 4. phys. 20.

Itaque accidens respectu sui se habet contingenter: respectu vero alicuius subiecti, necessario. Quāobrem, licet priuatio sit principium per accidens contingenter respectu rei genitæ seu conditæ, quippe, quæ post illius formæ ingressum abscedat, necesse sit; est tamen principium per accidens necessarium respectu rei generandæ siue faciendæ. Patet ergo quomodo priuatio sit principium per accidens. Cum igitur hæc ita se habeant, operæ pretium erit scire, an sint tria tantummodo principia naturalia: materia scilicet, forma, atque priuatio.

CAP. III.

Principia naturalia tria esse secundum phil.

QVoniam multa diximus de forma, de materia, atque priuatione; operæ pretium esse putauimus, his etiam addere quæstionem illam vulgatam, de principiorum naturalium numero: an tria tantū sint, nec ne: Phil. ratio, quæ 1. *phys. text.* 56. ponitur, talis est: *Si autem,* inquit, *quatuor existentibus, duæ erunt contrarietates; oportebit seorsum vtrisque esse alteram quandam naturam.* De primis loquitur contrariis, quæ sunt forma, & priuatio, si absolute considerentur. hæc autem sunt duo tantum, quoniam si essent quatuor; tunc quemadmodum duo prima contraria habent vnam naturam subiectam; ita plane eadem ratione, alia duo, alteram haberent naturam subiectam. Tenet consequ. quia vna prima contrarietas, est tantum vnius primi subiecti. Ex quo patet, quod vna tantum subiecta natura, nempe materia, vnam tantum habebit contrarietatem, quæ est inter formam & priuationem; nam album & nigrum, calidum & frigidum non sunt primo contraria: sed ideo potius contraria reputantur, quia scilicet alterum illorum, formæ, alterum vero, priuationis vice funguntur. forma autem & priuatio ex 10. *met.* ad priora contraria non reducuntur, quandoquidem primæ contrarietatis radix sit forma, & priuatio. Hæc autem phi. ratio, primis conuenit contrarietatibus, de quibus ipse loquitur; aliqui quoad alias contrarietates, non est necesse multiplicare subiectam naturam, secundum secundarum contrarietatum numerum.

Deus est necessitas.

Vna contrarietas.

Obiect.

1\. Sed *arguet aliquis,* principia per se naturalia esse duo tantum: materiam scilicet & formam, priuationem vero esse principium per accidens: sicut dictum est, alioqui si inter principia naturalia, principium quoque per accidens numerari debeat; profecto non tantum tria, sed plura numerabuntur principia: vtpote dispositiones qualitatiuæ & quantitatiuæ, sine quibus aliquid fieri non potest. igitur, aut duo tantum sunt principia naturalia: aut certe plura tribus. Facit huic proposito authoritas comm. *cap. 1. de subst. orbis*: vbi aperte docet, principium eorum, quæ in materia recipiuntur, tres esse dimensiones: ergo idem, quod prius.

Plura principia

2\. Præterea, cœlum est res naturalis; non tamen habet priuationem (vt ante diximus) non ergo omnia entia naturalia, ex tribus constant principiis naturalibus. Adde, quod hæc principia simul esse non possint; nam forma accedente, priuatio recedit: quomodo ergo eiusdem esse possunt principia, quæ se mutuo implacabili odio prosequuntur? *Ad hæc* & similia, ex his, quæ dicta sunt *patet responsio*: siquidem principia naturalia in facto sunt duo, in fieri vero tria. Duo principia sunt intrinseca: materia scilicet & forma, quæ videlicet cum re facta permanent: aliud vero maleficium alicuius molitur semper. His ergo absolutis, ad nostrum Mercurium læti reuertamur.

Solutio.

MERCVRIVS.

Deus est necessitas, finis, & renouatio.

Commentum VII.

QVAESTIONIS PRIMAE

CAP. I.

QVOMODO Deus sit sapientia, in primo Pymandri, quod autem sit principium, paulo ante in hoc libro, diuinum, & diuina natura: quod vero sit actus simplex, in primo Pymandri de simplicitate Dei copiose distincteque descripsi; Dicendum ergo mihi est deinceps, quomodo sit necessitas, idque fauore & benignitate diui Pymandri, qui est semper benedictus. Apud Mercurium necessitas perinde est, ac ordo quidam constitutus & immobiliter dispositus earum rerum, quæ certo ordine gradiuntur; *Aperte*: inquit *Dialogo* 12. *necessitatem illorum, quæ sensu percipiuntur, prouidentiamque cunctorum, quæ facta sunt ante, & quæ quotidie fiunt. Talem ac tantū Deū cum omnib. bonis & pulchris diis, dæmonib. & hominib. incedentem.* Cū ergo certis ordinatisque prouidentiæ legibus hæc omnia gubernentur, ipsorum authorem necessitatem appellauit, id est, ens necessarium, absolutum & immobile: aliter certus ac vniformis ordo in rebus inueniri non posset.

Deus est necessitas.

Quamobrem *Dial.* 11. ait, Deum non habere operis adiutorem, suapte natura efficacem, vt proprii operantem, versari in opere semper: *Siquando,* inquit, *influxum suum ipse subtraxerit, deficiente vita, in mortem corruerent vniuersa.* Cum autem viuant omnia, vnaque sit vita cunctorum: vnus est ergo Deus. Itaque quemadmodum vita respectu viuentis, est ens necessarium, imo, vt ita dicam, ipse necessitas: ipse plane Deus, respectu omnium, quæ sunt, fuerunt, atque erunt futura.

Ens necessarium.

Deus est ens necessarium.

1\. Tum ergo respectu creaturarum, tum etiam respectu suæ diuinæ essentiæ, Pymander non solum est ens necessarium; verumetiam ipsa necessitas. Sane, hominem esse leonem est impossibile, propter repugnantiam terminorum; esset enim rationale, & irrationale: ita quoque Deum non esse ens necessarium, est impossibile propter repugnantiam terminorum, quandoquidem esse sit de ratione Dei: proinde sicut hominem esse animal est omnino necessarium, ex habitudine terminorum; ita etiam Deum esse. Solus ergo Deus est necessarium esse absolute; quoniam solus habet esse ex se: & est penitus independens. Denique est actus purus, nullum habens intrinsecum corruptionis principium. Itaque per nullam causam nec intrin-

De necessario.

intrinsecam, tum etiam extrinsecam, Deus potest non esse. Ipse igitur est solus habens esse ex se, ens necessarium, atque necessitas. Quem ob causam dictum est Moysi *Ego sum, qui sum*, hoc est, ego vere sum, quia à me ipso sum, & ab aliquo non accepi, vt essem. Plato in *Timæo*, ait, *Deo conuenire verbum præsens*, hoc est, *esse*, qua nimirum semper est, eiusque esse temporis mutationi non subditur. Auicenna ponit vnum tantum ens necessarium, nempe *primum principium, quod habet ex se esse*, atque est omnino independens: reliqua vero entia possibilia; habent enim esse ab alio, sibique ipsis derelictis; omni alio circumscripto, habent non esse. Cum autem, animæ sint productæ, vt ipse dicit, locandæ sunt ergo inter entia possibilia. Auer. 12. *comm.* 41. posuit duplex esse necessarium: vnum quidem ex se, ex alio alterum. Ex se quidem, Deum, atque intelligentias; posuit enim intelligentias effectiue à Deo non esse productas: de quo quidem negotio multa pertractauimus in primo & in 2. Pymandri: vbi omnium rerum Deum esse causam effectiuam, satis aperte probauimus. Ex alio autem motum cœli, quem dicit esse necessarium; ex alio tamen dependentiam habere. Cæterum, iuxta fidem, ne(c) non veritatem à Deo sunt condita omnia, habentque ab eo principium & essendi, & conseruandi. quæ profecto, si ita intelligentur; absque dubio omnia entia sunt possibilia, partim quidem, quia ipsorum esse ab alio, hoc est ab ente primo, & necessario acceperunt: partim vero, quia si Deus subtraheret influxum, quo illa conseruantur, in mortem redirent vniuersa, vt dixit Mercurius. Quod si secundum principia intrinsece intelligantur; quædam sunt certe necessaria, quia nimirum nullum habent principium intrinsecum corruptioni obnoxium. In istorum numero haberi possunt angeli, animæ hominum, quæ carent materia, quæ est causa corruptionis. hæc si ita considerentur, cessabit omnis controuersia, quæ de hac re haberi potest. *Solent* autem *sic* nonnulli *arguere*. Quod est in se impossibile, nulli potentiæ potest esse possibile, alioqui impossibile fieret possibile. sed si substantiæ abstractæ non sunt possibiles non esse in se; sequitur, quod sit impossibile, non esse in se, æquipollent enim non possibile & impossibile: per nullam ergo potentiã poterunt non esse. *Resp.* possibile bifariam intelligi posse: vno quidem modo per potentiam intrinsecam actiuam seu passiuam. actiuam quidem, vt possibile est homini ambulare, habet enim intrinsecus potentiam progressiuam. passiuam vero, vt possibile est hominem mori, quippe qui habet materiam corruptioni subiectam: alio autem modo, aliquid dicitur possibile, non certe respectu potentiæ intrinsecæ, sed potius non repugnantiæ, quia scilicet ad illud non sequitur aliquod impossibile: aut quia non implicat contradictionem. primum reale, secundum logicum possibile nominatur. Hoc ergo modo substantiæ abstractæ sunt possibiles, & non primo. cum hoc tamen stat esse entia necessaria, necessitate intrinseca, quæ sumitur à forma vel à materia. A forma, vt necesse est hominem esse rationalem. A materia, vt necesse est elementum esse corruptibile. Et cum dicitur, quod in se est impossibile, nulli potentiæ est possibile: hoc tantum conuenit impossibili ex repugnantia terminorum, ad quod sequitur contradictio: vt impossibile est hominem esse leonem. Et cum arguitur, quod possibile fieret impossibile, negatur, sed bene ex possibili ex non repugnantia, impossibile per carentiam seu defectum potentiæ actiuæ, vel passiuæ. vt impossibile est talpam videre & angelum corrumpi; non enim sunt respectu eiusdem modi, ordinisque. Cæterum, quia apud Peripateticos, condita vniuersa, modum contingentem seu necessarium essendi, non à prima & remota, sed à proxima causa sortiuntur; hac de causa, intelligentiæ, entia necessaria nominantur; quia secundũ causã intrinsecã corruptioni non subdũtur: nõ sunt tamen omnibus modis necessaria, quia ipsorum esse ab ente primo dependet, quod omnibus modis est necessarium, & iuxta Mercurii sententiam, est ipsamet necessitas. *Dices*, si ita res se habent: igitur necessariorum erit esse aliqua causa: quod plane multis non probatur, vtpote *Alexandro*, *Philopono* asserantibus, omne causatum esse nouum, ideoque minime necessarium. Porro, est quoddam necessarium simpliciter, quod à nonnullis vocatur necessarium secundum consequens, quod non potest non esse: vtpote Deus: & illud de quolibet dicitur esse vel non esse. Aliud vero necessarium ex suppositione, quod necessarium secũdum consequentiã nuncupatur. Et hoc certe ex sui natura necessarium non est, sed ex alio posito. sic omne quod est, dum est, necesse est esse. Alio modo, est quoddam necessarium incõplexum, vt Deus & intelligentiæ: & entia incorruptibilia: & quoddam complexum, maximeque in primo modo dicendi per se: vt hominem esse animal. si autem de tali necessario fit quæstio; tunc sensus est, vtrum sit aliqua causa effectiua illius propositionis necessariæ. Ad quod quidem dicimus, complexum necessarium ex terminis constans, quibus nullum esse correspondet, veluti est, Chimæra est Chimæra, non habet causam efficientẽ; omnis n. causa effectiua, respectũ habet ad aliquod productũ, vel producendũ. Iterũ, cõplexum necessarium constans ex terminis, diuinum ens significantibus, omni prorsus causa efficiente caret. Etenim, quod Deus sit, nulla est causa, eo quod cum sit ens à se, est penitus independens. siquidem sua perfectio, est sua substantia, quæ non pendet ab alio. Amplius, complexum significans ens productum, vt homo est animal, respectu habitudinis terminorũ, nullam habet causam effectiuam, est enim relatio rationis, quæ si distinguatur contra ens reale; à nullo est effectiue. Quod si huiusmodi ens consideretur quoad esse actuale reale, pendet vtique à causa effectiua: siquidem homine existẽte, & animali existente, est ens reale actu, non quidẽ increatũ; creatum ergo. at, omne creatum habet causam effectiuam, vt in 1. & 2. *Pymandri* ostensum est: hoc ergo complexum necessarium habet causam effectiuam. Reuera, Eadem causa, quæ dat homini & animali existentiam, dat quoque homini existere animal: quod enim alicui conuenit secundum id, quod est; eodem quoque modo & causam habent. sed conuenit homini existere, secundum esse actuale reale, & animali quoque. Conuenit ergo homini existere animal, secundum quod homo existit; quia scilicet non potest aliter existere. Repugnat enim hominem esse, & animal non existere. sed homo existens, & animal existens habent causam effectiuam, quia nimirum non existunt à seipsis. Totum ergo hoc complexum, nempe homo est animal, similiter se habebit: atque ita aliquod necessarium habet causam effectiuam. *Sed dices*, quidquid habet causam agentem; finalem quoque habeat, necesse est: siquidem omne agens finem propter quem egit, producere intendit. sed hoc complexum, nempe homo est homo, caret causa finali. *Quærere*, inquit, phil. *propter quid homo est homo, nihil est quærere.* Hoc ergo complexum non habet causam agentem. Amplius, identitas, quæ est inter hominem & animal non habet causam efficientem; est enim relatio rationis, vtpote eiusdẽ de seipso. hæc enim relatio est ens rationis, quod causam non habet efficientem; quia scilicet causalitas efficientis, est causalitas realis. cuius profecto terminus, aliquod ens reale sit, necesse est; alioqui terminus minoris esset entitatis quã ipsa productio. ergo quod prius. Adde, quod si per impossibile, Deus non esset, nec aliqua creatura esset. adhuc tamen verum esset, hominem esse animal: propositio namque per se, est perpetuæ veritatis. Huiusmodi ergo complexum, nempe, homo est animal, licet sit necessarium; caret tamen causa efficiente. Iterum, Deum esse non habet causam efficientem: nec ergo, hominem esse animal; sunt enim æque necessaria, quia sua opposita sunt æque impossibilia. Implicat certe contradictionem, Deum non esse, & hominem non esse animal. Adde, quod est cõmune possibilib. & impossibilibus, causam efficiẽtẽ habere non potest. sed Chimæra, est Chimera: & homo, est homo, est cõplexũ necessariũ, vtrique cõmune: ergo quod prius. Huic accedit, quod rosa antequam generetur, habet hoc complexum necessarium, siue aliquo reali, nempe rosa est rosa. Nam si dicat aliquod reale productũ: vel est ipsa rosa, & esse rosæ vel ipsa oratio, rosa est rosa. Non quidem primum, quia rosa nondum est: neque etiam secundum, quia enuntiabile ab enuntiatione distinguitur. *Hæc et similibus* solent nonnulli *occurrere*, superius ostensæ veritati: quæ profecto ita solui possunt. Et primo quidem hoc modo: illud complexũ à philosopho consideratur in habitudine terminorum, atque ita, vt diximus, non habet causam efficientem, vel propter quid, non accipit pro causa finali, sed potius in ratione demonstrandi prædicatum de subiecto. Ad 2. Dico, complexum necessarium significans aliquod possibile esse, vt rosam possibile est esse rosam. possibilitatem huiusmodi, causam efficientem non habere, sed fundamentum possibilitatis, hoc est, rem produci possibilem habere causam, non actu quidem agentem, sed agere potentem, similiqoque modo, illam identitatem, vt relationem dico, non habere causam efficientem, sed fundamentum identitatis, nempe hominem existentem esse animal existens, eam causam efficientem habere, quæ est causa extremorum. Etenim agens, à quo fit, vt homo existat, & animal quoque, fecit, hominem animal existere. Ad *confir.* dico, antecedens esse falsum, si complexum intelligatur quoad esse actu reale. Cõcedo præterea, propositionem illam perpetuæ esse veritatis ex habitudine terminorum, atque ita causam efficientem non habere; ex hoc tamẽ nihil sequi contra nos; pro(p)ria

2. mot. 2. 3.

9. met. 4.

Quomodo aliquid est possibile.

Necessariũ.

Contraria ratio.

Quomodo substantiæ abstractæ sint possibiles & necessaria.

Possibile reale.

Logicum.

Impossibile.

Necesse.

An necessarium habeat causam effectricem.

Necessarium secundum consequentiam.

Incomplexum.

De necessario.

Necessariũ complexũ habere causam.

Deus est.

Homo est animal.

Vnde est causa.

Rationes contrariæ.

1.

7. met. 38.

2.

3.

Solutio.

1.

2.

De necessario. enim facit ad rem, nec proposito deseruit. Ad 3. *Neg. similitudo*: non enim sunt æque necessaria, nec sua opposita æque impossibilia. Etenim, Deum non esse Deum, & in sensu diuiso, & in sensu composito, est æque impossibile. Et in diuiso quidem, quoniam Deus vt Deus non potest non esse: in composito autem, quoniam Deus, vt existens, non potest non existere. Non sic autem se habet, homo non est animal, quippe quod in sensu diuiso non sit impossibile; homo enim, vt homo, potest non existere. quod si existat, necessario sequitur, vt sit animal: atque ita in sensu composito est impossibile. Ad 1. *confir.* verum est, non omne complexum habere causam effectiuam, vt dixi; aliquod tamen habere, non est impossibile. Ad *aliam* dico, quod quemadmodum rosa antequam generetur, est ens possibile produci; ita plane causam habet agentem in potentia. Eodem quoque modo hoc complexum possibile est, rosam esse rosam. Itaque si consideretur secundum suum esse reale potentiale; habet vtique causam agentem in potentia. Et cum dicis, hoc complexum non dicere aliquod reale: verum quidem est de reali in actu; quia sumitur rosa antequam generetur, non autem de reali potentiali; non enim dicimus fieri quid reale productum, sed productibile. Petet ergo, quonam modo aliquod necessarium complexum habeat causam effectiuam, & quomodo Deus sit necessitas.

Causa rosa antequam generetur.

CAP. II.

Intelligentias entia necessaria secundum philos. habere causam effectiuam.

DE necessario complexo audiuimus, quomodo causam effectiuam habeat; rationi puto esse consentaneum, hoc idem de necessario incomplexo scire, non quidem de Deo, sed de intelligentiis, quæ entia etiam necessaria, non solum intrinseca; verum etiam extrinseca ratione à nonnullis appellantur. Sane, teste philos. in æternis nihil fortuito, aut casu esse potest. sed mundus & intelligentiæ sunt æternæ. igitur necessariæ. Huius sententiæ falsitas in *primo Pymandri*, vbi de mundi principio disputaui, explosa est atque rationibus conuicta. Reliquum ergo nobis est quærere si intelligentiæ, etiamsi essent æternæ, an habeant causam effectiuam. Ad quod quidem dicimus: huiusmodi entia effectiue esse à prima causa: sicuti & *in primo*, & *in 2. Pymandri* satis aperte ostendi: nec piget iterum de eadem materia loqui, ob illius dignissimam ac scitu dignam cognitionem, vtilitatemque. In primis ergo sic arguo cum Auerroe. *Quod dat entibus separatis finem, dat etiam esse*, finis enim & forma in huiusmodi rebus sunt idem: forma autem est esse, id autem quod formam dat est agens. sed Deus dat illis finem: igitur est agens. Reuera, Deus (vt communis est omnium propemodum philos. sententia) est omnium intelligentiarum finis; igitur causa effectiua. Tenet *conseq.* ex commento 44. & 6. 12. *met.* Amplius, sola prima intelligentia est à potentia omnino libera: in causa autem est, vt dicit Auer. *in lib. d. d.* quia quælibet illarum est causata non autem dicitur causata à prima vt à fine tantum: aliter, authore Simplicio primo cœli, omnes essent æquales; ait enim, plures canes eundem cibum appetere posse, quia nimirum finis æqualiter appeti potest ab omnibus. sed intelligentiæ non appetunt æqualiter, nec æqualiter sunt beatæ, secundum Auerroem *in lib. de beatitudine*. A Deo ergo dependent non solum vt à fine, verumetiam vt ab agente siue causa efficiente. Iterum, inter motores illos est ordo essentialis: igitur est ordo dependentiæ; ordo enim essentialis inter, seu apud phil. est ordo dependentiæ; ordine enim quodam omnes dependent à prima. Adde, quod si mundus est factus ab æterno, vt vult Auerroes 8. *phys.* neque factus sit ex ente. necessario ergo ponenda est creatio æterna, in qua ipsum nihil præcedat esse secundum rationem; quatenus scilicet intelligitur res æterna causata. hoc autem non aduersatur philos. dicentib. ex nihilo nihil fieri; quandoquidem hoc sibi persuadeant de nihilo de nouo, non autem ab æterno, siue de æterno: aliquid n. fieri de nouo, sine motu, impossibile reputarunt; at ex nihilo posse aliquid fieri per motum, non est intelligibile: quod autem fit de nihilo ab æterno, de nouo fieri non est necesse; quia nimirum potest fieri seu creari sine motu. *Dices*, si ita res se habeat; illud igitur sic creatum ab æterno, est in nihilum vertibile: atque ita omne huiusmodi erit contingens. *Dic*, tale ens formaliter necessarium, esse ab alio effectiue: velut album quod seipso formaliter est album, effectiue vero ab albificante: proinde negetur consequentia; tunc enim in nihilum illud esset vertibile, quando ita ex nihilo conditum esset, vt suum esse, non foret illi formaliter necessarium. Itaque licet intelligentiæ sint necessaria entia, sunt tamen à prima effectiue. Igitur aliquod ens necessarium incomplexum habet causam effectiuam. Item, *Auerroes 4. cœli* ait, res æternas habere agens secundum similitudinem tantum: quia nimirum creationem à conseruatione non separat. proinde causa effectus æterni, est conseruatrix efficiens, vel effectrix conseruans; quia scilicet nunquam fuit causa sine effectu, nec vicissim effectus sine causa. Ad hunc modum loquitur 12. *met. com.* 44. vbi vult omnes motores esse à prima causa; non certe quod prius non extiterint, & postea conditi fuissent. Ex quo patet, quod quamuis à Catholicis dissentiat, cum ponit intelligentias æternas, in hoc tamen cum illis congruere videtur, asserens intelligentias effectiue à Deo esse productas. Arbitratur siquidem *lib. d. d. disput. 2. Deum ad extra necessario operari*: mundus igitur atque intelligentiæ, quæ sunt effectus Dei, immediate atque necessario ab eo producta sunt. sic etiam docet 8. *phys. com.* 15. ab æterno agente quicquid producitur, esse æternum atque necessarium. Itaque ad mentem istorum, nullum necessarium æternum habet causam effectricem per motum, neque agens non conseruans: sed causam effectricem conseruantem siue conseruatricem efficientem. Porro, necessarium ex suppositione vtrumque habere potest, & non conseruans, & agens per motum: omne siquidem quod per motum producitur prius fuit in potentia secundum philosophantium dogma. atqui omne huiusmodi est possibile esse: non igitur necessarium & æternum. Adde, quod non potest esse æternum & necessarium, si causa effectrix non extiterit æterna, tum in agendo, tum etiam in conseruando: ergo quod prius. Amplius, communior habetur efficientis ratio, ratione mouentis: similiter ratio effectus ad rationem producti per motum se habet; de efficiente enim agit metaphysicus denique, cui inest motus & efficiens. non tamen è conuerso. Porro, quod consideratur à metaphysico per indifferentiam ad mobilia & immobilia, substantiis congruit separatis sed efficiens & effectus, hoc modo à metaphysico considerantur: huiusmodi ergo ratio competit intelligentiis: atque ita in illis erit efficiens & effectus. Igitur intelligentiæ habent causam effectiuam, tametsi sint entia necessaria, sicut dictum est. Amplius, *id quod est maxime & verum, authore philos.* met. tex. com. 4. *in cæteris est entitatis veritatisque causa, etiam effectiua. Quælibet*, inquit, *res separata à materia, cuiuscunque rei est principium finale; est etiam principium effectiuum.* sed Deus tale est & principium finale intelligentiarum, erit etiam effectiuum. Quod si quis vellet tueri illam propositionem non esse vniuersalem sed indefinitam, aperte Comment. oppugnat: aperte inibi docentem in rebus separatis à materia, causalitatem effectiuam respectu eiusdem effectus finalem concomitari. Suffragetur etiam huic proposito auth. eiusdem *cap. 2 de substantia orbis. Cœlum*, inquit, *eget intelligentia non solum mouente, verumetiam largiente in sua substantia permanentiam æternam*, par quoque ratio intelligentiis est attribuenda. vnde ibidem ait Comm. quod finis significet agens significatione necessaria. Item, 12. *met. com.* 44. non solum ponit intelligentias à Deo esse productas; verumetiam productionis modum: propter quam causam reprehendit Auicennam, de huiusmodi negotio perperam philosophantem. Adde, quod habitudo intelligentiarum ad primam, est habitudo artium ad communem & primam. sed ars communis & prima, alias artes sibi subseruientes tum effectiue, tum exemplariter causat & producit: Deus autem benedictus est ars prima & communissima; aliæ autem intelligentiæ, veluti artes particulares, primæ subseruientes: ergo quod prius. Sed *posset aliquis contra prædicta sic arguere: Omnis productio ex tribus constat, nempe à quo, ex quo, & ad quod.* sed hæc in substantiis immaterialibus inueniri non possunt: nulla ergo in eis potest esse productio. Sane, *omne* huiusmodi *agens, agit per motum.* sed nulla causa intelligentiarum est huiusmodi: ergo intelligentiæ effectiue non sunt à prima causa. Amplius, *ex nihilo nihil fieri*, aperte docet philos. quod certe contingeret, si intelligentiæ effectiue essent à Deo. Adde, quod 12 *met. tex. com.* 44. in separatis à materia, non esse vere agere, ostendit Commentator similiter 4. *cœli comm.* 1. nullum æternum habere vere efficiens nisi per modum formæ, & finis. Huic accedit quod *nullum possibile ex se, est necessarium*: ex alio motu tantummodo cœli excepto. Si ergo intelligentiæ sunt effectiue à Deo; sunt vtique ex se possibiles, & non necessariæ, atque ita corruptibiles, quod est falsum: ergo quod prius. Præterea, causa effectiua per motum diffinitur; quia est principium

Margin notes and numbers (in order down the page):

De necessario.
4.
Incomplexum necessarium quomodo habeat causam.
Necessarium ex suppositione.
2. *sæcl.* 1. 33.
Quod habeant causam effectiuam.
1. *in lib. d. d. disp. 3 in solut.* 18.
5.
6.
2. *met.* 4
12. *met.* 36.
44.
2.
Finis significat agens.
7.
3.
Creatio æterna concessa est à phil.
Rationes contrariæ.
12. *met.* 4.
1.
1. *Reg.* c. 4.
2.
1. *phys.* 35.
Quomodo ex nihilo aliquid fit.
12. *met.* 48
3.

De necessario. pium, vnde motus. sed in simpliciter necessariis, non inuenitor huiusmodi causa, alioqui non esset necessarium & æternum simpliciter. Quod si sit necessarium, & non per motum: daretur igitur creatio omnino: quod certa philos. non probatur: ergo quod prius. Adde authoritatem Aueroïs *in lib. d. d. disputat. 3 in sol. dubij. 18.* sic protestantem: *Omne causatum est generabile.* sed omne generabile est corruptibile. sed intelligentiæ non sunt corruptibiles: nec ergo generabiles atque causabiles, & ex consequenti nec à prima causa effe-
4 ctiue. Amplius, si ens necessarium habet agens: igitur non habet ex se esse, sed nō esse. Tenet conseq. de prædicato finito negatiue, ad affirmationem de prædicato infinito cum constantia subiecti. 2. *de interpretatione*, habet de se non esse: igitur est possibile non esse: atque ita non est simpliciter necessarium. Accedit ad hoc, quod illa sint philos. na-
5. turali dicenda, quæ ex sensibus haberi possunt: sed esse aliquod agens sine motu, ex sensibus non habemus: intelligentiæ ergo non habent aliquod agens. Item, si necessarium simpliciter incomplexum habuerit causam effectiuam siue agentem; esset vtique compositum: omne enim factum componitur ex esse, & essentia; esse namque habetur, & essentia habet: esse, inquam, per actionem participatur, & essentia per actionem participat. Huic accedit il-
6. lud 12. *met tex. com. 39. Et lib. d. d. disputat. 2. in sola. 3. dubii. Omne causatum est nouum.* sed simpliciter necessarium non est nouum: ergo quod prius. Adhoc, si ita res se haberet, creationem & quidem æternam nequaquam effugere valeremus: etenim ex nihilo nihil fieri, ita æternæ, ac etiam nouæ creationi conuenire videtur. sed id philos. audire recusant: ergo &c. Adde, quod necessitas vel spectat ad entis necessarii essentiam; & sic ab ea diuelli non potest, etiam quocunque alio circumscripto: atque ita causam habere non potest effectiuam: vel ad illius rationem non attinet; & sic essentia esset vtique in potentia ad illam habendam, vnde & illam recipere & carere posset; quod profecto non conuenit enti, necessario, sed contingenti. Ex his ergo atque similibus constat, quomodo fieri non potest, vt intelligentiæ sint æternæ, & causam habeant effectiuam atque agentem.

CAP. III.

1. *Soluuntur Argumenta.*

AD hæc & similia sic *respondere* valemus, & ad primum quidem dicimus: illa omnia intelligenda esse de productione physica, quæ fit per motum & mutationem, diximus enim paulo ante, ideo philosophos pro comperto habere, creationem nouam non esse admittendam; quia ex nihilo aliquid fieri per motum, mens humana sibi persuadere nō potest; nō sic aūt, si fiat sine
7. met. tt. 2. motu, idque ab æterno. Ad *confirm.* dico, agens ibi accipi pro omni causante in genere causæ efficientis, atque ita communius esse mouente. non pro illo, quod ex sua actione infert passionem, sicut ibi phil. intellexit. Ad 2. Illæ authoritates de agente proprie dicto, deque productione physica
Quomodo intelligentia sint possibiles necessaria. loquuntur. Commentator præterea contra Auicennam arguit dicentem: vnam intelligentiam ab alis manare. Ad *confir. resp.* posse simul consistere, vt aliquid sit necessarium; ab alio tamen effectiue. Tenet *conseq.* omne enim carens potentia ad esse, & non esse, est ex se necessarium. sed intelligentiæ sunt huiusmodi, vtpote simplices formæ: corpora quoque cœlestia similiter secundum Auerroem, vel quia ipsorum materia, eam quam habet formam tantummodo capere potest: ergo &c. cum hoc tamen stat esse ab alio effectiue, vnum siquidē necessariū potest esse effectiue ab alio necessario sicut patet 8. *phys. text. 15. Cuius, inquit, æternitatis est aliqua causa.* similia loquitur 5. *met. tex. com. 6.* Ex quo patet, intelligentias, & corpora cœlestia duplici de causa esse entia necessaria, ex se quidem formaliter & intrinsece: ab alio autem effectiue, & extrinsece. Commentator autem 12. *met.*
Quæ non possunt esse necessaria. *com. 41.* ait, *id quod ex se est possibile, non posse ex alio esse necessarium*: non autem id, quod ex se est necessarium, ab alio similiter esse non posse. hoc modo si res intelligatur, multæ Commentatoris authoritates conciliari possunt. Secus autem res se habet in his, quæ habent potentiam intrinsecam ad non esse; hæc enim nullo modo possunt esse necessaria: talia quippe sunt, quorum aliquid habet potentiam ad aliud esse: nulla autem potentia appetit per se primo non esse: quia omnis appetitus per se tendit ad aliquod esse. verum quia cum illo, ad quod tendit, esse quod habet, consistere nequit. hac de causa appetit non esse: quæ est priuatio formæ quam habet. Necessarium autem est, vt dicitur 5. *met. comm.* 6. quod impossibile est, aliter se habere, quod scilicet caret potentia ad esse, & non esse. Ex his ergo patet, quomodo intelligentiæ sint ex se & ex alio necessariæ. *Dices*, quare
De necessario. Quomodo cœli motus habet causam. Commentator cœli motus tantum meminit, dicens illum causam habere effectiuam? *Respond.* quod quamuis cœlum secundum Comment. in triplici genere causæ ab ipsa intelligentia dependeat, quoad tamen ad æternitatem attendi, non parui quidem interest inter cœlum ac ipsius motum, siquidem motus ex sui ratione contrarium cum habeat, formaliter dici potest ens possibile: cœlum autem & intelligentiæ quia contrarium non habent, non sunt entia in potentia, ob aliquam intrinseci principii rationem proprietatemque. Quamobrem non temere, motus cœli specialiter meminit prudens Commentator; possibilitas namque motus ex extrinseco dependet: nam cum sit accidens successi-
12. com. 41. uum, nō habet intrinsecum principium passiuum, per quod possit non esse; accidentia enim sunt formæ simplices, & non habent materiam, ex qua constant, sed materiam in qua, hoc est ipsum subiectum. Itaque, motus contrarium habet extrinsecum, id est, ipsam quietem, quæ motui in quantum est talis, contrariatur: habet ergo ab ipsa intelligentia permanentiam. & hac ratione
3. dicitur ens possibile ab alio perpetuari. Ad 3. Dico, Aristot. causam efficientem per motum declarasse, vt hoc modo nos instrueret, inueniri causam efficientem, sine motu agentem, *Dices cum Auicenna*: Si necessaria habent causam: possunt ergo non esse, causa enim remota, ipsa quoque remouenda essent, atque ita non essent simpliciter necessaria. *Respond.* quod necessarium formaliter & effectiue, cuiusmodi est Deus, omnem aliam causam excludit: non autem necessarium formaliter tantum. Verum igitur est, quod si prima cessaret, seu remoueretur, omnes similiter intelligentiæ deficerent; ex hoc tamen non sequitur, intelligentias entia esse possibilia: est enim antecedens impossibile, & consequens similiter. Ad alias authoritates patet responsio, ad Auer. dico loqui de causato per motum. Ad 4. Concedo,
4. perpetuum atque necessarium effectum ex seipso esse nequaquam habere; nego tamen ex se habere non esse; prædicatum namque illius negatiuæ, est habens de se esse, & ita negatiua erit talis, non est habens de se esse, propterea sequitur; igitur est non habens de esse; sic namque prædicatum est infinitum, & hoc modo est admittendum. Ad *confir.* ex ordine essentiali quem inter motores esse videmus, ad ordinem dependentiæ, qui est inter creatorem, & creaturas, nos recte facillimeque ascendere. Ad 5. *Respond.* quod
5. quamuis sola prima intelligentia sit libera à potentia, omnique compositione; compositio tamen quæ angelis attribuitur, non est instar compositionis rei ex re altera; quia scilicet nunquam fuit essentia sine esse: nec vicissim potest esse ipsum esse sine essentia. sed se habent vt compositio per rationem; quia nimirum nos intelligimus illarum essentiam sine esse; quatenus scilicet in aliquo priori illa intelligimus, in quo nō sunt: sunt enim causata. Modo nihil causatum intelligi potest, quin in aliquo priori non esse per rationem saltem intelligatur. hæc autem dicta sunt ad philosophorū mentem, cum aliter res se habeat; siquidem res, quæ de nouo fiunt, in quarum numero intelligentiæ haberi possunt; sunt vere compositæ ex esse & essentia, quia essentia vere ac realiter esse præcessit. Ad 6. iam dixi, quomodo creatio æ-
6. terna à philosophis non contemnitur. Itaque, qualiter entia necessaria sint possibilia & non possibilia, patere arbitror.

Insuper quonam modo sanctus Pymander sit necessitas, dicamus posthac, quomodo etiam sit renouatio & finis:
Deus est renouatio. *Deus est renouatio & finis.* Ad vltimæ diei iudicium respicere videtur, in qua noua fient omnia: Ecce, inquit, noua facio omnia: hoc autem infinitæ cum sit maximæque potentiæ; soli profecto Deo est attribuendum. Quoniam igitur Dei potentia mundus, vt ipsemet, & in hoc tertio Dial. & in Asclepio profitetur, est innouandus; sic enim in isto Dialogo loquitur. *In renouatione Deorum, cursusque circuli numerosæ natura*: hac de causa, Deum renouationem appellauit, hoc est, huius maximæ renouationis authorem, & patrem. Renouabitur autem mundus, non quidem materiæ nouitate, sed pristino æ seruitutis deposita vetustate siquidem, iuxta Apo-
Rom 8. stolum scribentem. *Omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc, reuelationem seu adoptionem, filiorum Dei expectans; quoniam & ipsa liberabitur a seruitute corruptionis* Renouatio præterea nominatur sanctus Pymander, ob eam nimirum re-
Renouatio hominis. nouationem, quam facit in homine, dum iustificat impium: *Renouamini, inquit Paulus, spiritu mentis vestræ, & exuite veterem hominem, & induite nouum, qui est ad imaginem eius, qui fecit illam.* Fit ergo hæc renouatio in mente, in qua sita est Dei imago: & latet noster homo interior, qui de diem in diem renouatur. fit, inquam, infusione fidei, spei, & charitatis: fides suæ lucis splendore, intellectum illuminat,

De necessario. vt videat, & intelliget, quæ sunt illi petende. fides spiritum
impetrat: spiritus diffundit charitatem, charitas impler per-
ficitque voluntatem, spes erigit & complet memoriam,
atque ita fit nouus homo, ex semine diuino genitus, non au-
tem ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo
Quare dicitur renouatio. natus. Et reuera, rationi est multum consentaneum, iusti-
tiæ quoque rectitudini congruit, vt *si portauimus imaginem,*
terreni hominis, portemus imaginem cælestis, ait Paulus. Itaque,
1. Cor. 15. quemadmodum Deus vocatur iustitia nostra, qua nos
iustificat, siue induit dum iustos facit; ita plane dicitur reno-
uatio dum veteris vitæ exuuiis depositis, nouos efficit, vt de
cætero non amplius ambulemus in vetustate literæ, sed no-
uitate spiritus. *Nam in Christo Iesu, neque circumcisio aliquid va-*
Gal. 6. *let, neque præputium*, sed noua creatura: *Deus est finis.* Non
Deus est finis. solum, inquit, Deus est forma animarum, vt dictum est,
principium vniuersorum, natura, materia, necessitas, conti-
nuatio, sed etiã finis: & finis quidem nobilissimus, vltimus, &
supremus, ad quem omnia necessario tendunt, qui profe-
cto absolute finis nominatur Reuera, finis nobilior est iis,
2. phys. t. 31 quæ sunt ad finem. *Quædam*, inquit, *sunt vt finis, bonumque cæ-*
terorum; quod enim est id, cuius gratia optimum esse solet, atq; illorũ
finis: finis ergo habet rationem boni, sed omnia bonum appe-
tunt: igitur omnia appetunt Deum vt finem. Sane, quem-
admodum vnum esse primum motorem, necesse est, à quo
omnes alii motores ordinem accipiunt mouendi, & vir-
Vnus finis. tutem & motum; ita plane agentium, vnus sit, necesse est,
primus, & vltimus finis, ad quem alii fines ordinentur atq;
que tenduntque. *tex. 23.* Dicit, non cuiuscunque rei vltimum
finem esse dicendum; sed illius rei optimum, proinde iu-
ste reprehendit Euripidem dicentem, mortem esse finem
hominis, vtpote vltimum motum humanæ vitæ: *Non*, in-
quit, *omne vltimum est finis, sed optimum, vtpote forma, quæ est finis*
Finis supernaturalis. *agentis naturalis.* Quoniam autem homo ordinatur etiam ad
aliquod bonum supernaturale; alioqui omnium esset ani-
malium miserrimum: atque infelicissimum. est ergo aliquis
finis supernaturalis, qui est Deus, ad quem cum creatura ra-
tionalis peruenerit, inuenit requiem animæ suæ, perfectam-
que assequitur beatitudinem, quem si fortassis amiserit, in-
felicissima remanens & inanis, cassò labore fatigata, per-
petuo dolore & inanitate torquebitur. Ad hunc finem ha-
bendum, secundum proportionis similitudinem, quoad fie-
ri potest, etiam ratione, & sensu carentia, suapte natura fe-
runtur, quasi omnis natura, Deum suum finem, & parentem
compellens, & habere desiderans. Hic autem finis non est
6. phys. 32. de natura rei, cuius est finis: sic enim docetur 4. *phys.* 129. *Et*
finis rei non est res, cuius est finis. Sic Deus non est de natura en-
Qui perdit finem, perdit omnia. tium, quorum ipse est finis, sed quid extrinsecum atque su-
premum; alioqui non esset omnium finis. Qui hoc fine pri-
uatur, confundit plane, atque destruit omnia opera sua:
6. phys. 32. 46. nam 8 *phy. tex. com.* 24. dicitur: Finem destruens, destruit etiã
quæ sunt ante finem. Præterea, finis est indiuisibilis, & dif-
fert ab eo, cuius est finis. Et Deus quoque est indiuisibilis, tũ
secundum ipsius substantiam, tum etiam secundum mo-
dum diligendi; ipsius enim amor, aliquem quempiam ex-
traneum non patitur amorem. Item, finis significat agens,
Finis est mouens. vt ait Comm. 2. *cap. de substantia orbis*, significatione neces-
sarie, sicuti motus significat mouentem; finis enim est pro-
pter quem agit agens. Aeterna ergo illa habent, secundum
Commentatorem, Deum non solum pro causa finali, sed
etiam pro causa efficiente. Vnde in *lib. d. d. in disput. 3. in solut.*
dubij. 18. ait, *Amplius, quod dat entibus separatis à materia finem;*
dat quoque eis esse & formam: forma namque & finis sunt cau-
Vnum melius quam multa. sæ quæ sibi coincidunt: Deus ergo est finis, forma, materia,
& efficiens rerum omnium. Sane, sub vnum finem omnia
sunt reducenda; sub vno enim melius quam sub multis
8. phys. t. 48 atque diuersis finibus conseruantur. Hæc est apud philo-
sophum firma & inuiolabilis doctrina. *Vnum vero*, inquit, *po-*
tius quam plura & finita quam infinita putandum est esse. Item, 12.
met. tex vlt. ait pluralitatem principum esse malam, Homeri
in primo Iliados sententiam secutus. Et *primo cæli*, dicit
esse vnum primum *tex.* 100. atque supremum, quo nihil præ-
Natura appetit vnum. stabilius esse potest. De partibus animalium *lib. 3. cap. 4.* ex-
presse confitetur, vnum præstantius esse, quam plura: lo-
quitur autem ibi de venarum principio; proinde omnium
motuum, cor esse principium approbat, *primo phys. tex.* 50.
Empedoclis sententiam, *Anaxagoræ*, atque *Democriti* prætulit;
quia hi finita, illi vero infinita posuere principia. Reuera,
sicut ipse docet 1. *cæli tex. comm.* 32. *Deus, & natura, nihil frustra*
facit: quam ob causam, natura, quoad fieri potest, curat,
fugitque multitudinẽ; nam in plantis, non plures, sed vnam
tuetur radicem, cuique animalium speciei vnum constituit
principem, quem ipsa tota species sequeretur. 2. *de anima*
tex. comm. 88. dicit nos vnum habere anhelitũ, & ad respira- **De causa finali.**
tionem, & ad formationem vocis necessarium. Iam, inquit,
In artibus est finis. atque respirato vtitur natura ad duo opera: sicut lingua ad
gustum & locutionem. Quoniam vero ars imitatur natu-
Ars imitatur naturam. ram; hoc quoque in artibus verum esse comprobatur;
quam ob rem Com. 1 *phys. tom.* 80. ait, qui sanare potest me-
dica actione, agit actione artificiali: si autẽ labor euerit ma-
ior actione; aget otiose, & superflue. Conuenit ergo &
bono vniuersi & naturæ & artis pulchritudini, denique o-
ptimæ, verissimæque rationi, vt vnus sit vltimus omnium
finis, qui est Deus benedictus.

CAP. IV.

Causalitas finis, qua in re sit posita.

Finis ad duo comparatur. Posteaquam audiuimus, quomodo Deus sit omni-
um finis; operæpretium fuerit non ignorare, qua
in re ratio finis potissimum posita sit: ex hoc enim
quæ diximus, clarius intelligere valemus. Porro,
finis ad duo est comparandus seu comparari potest. ad a-
gens vtique, atque operans propter finem, & ad media, quæ
ordinentur in finem, sic sanitas & ad medicum & ad medi-
cinam comparetur. Si itaque finis ad causam agentem com-
paretur; illius profecto causalitas, siue ratio illud esse dici-
Natura finis dat amorem. tur, cuius amore aliquid agitur. Reuera, talis est finis natura,
nempe vt sui amorem transfundat in amantem, & notiuis
quasi quibusdem imprimat inclinationem amandi, quibus
trahitur animus amantis, ad fortius amandum. Profecto,
si huiusmodi vinculis amoris non traheretur animus dili-
gentis; nequaquam ita fortiter curreret animus amantis
ad finem obtinendum: finis ergo mouet agentem. Adde,
quod causalitas finis (secundum philosophi doctrinam)
est id, cuius gratia aliquid fit, hoc est, cuius amore agitur ali-
quid ab alio, & ab eodem esse habet effectiue; quia ex amo-
Largitur bonitatem. re agitur ab agente. Quod si comparetur ad media, quæ sunt
ad finem; eius profecto causalitas in hoc potissimum con-
sistit, vt det scilicet bonitatem quandam, atque amabilita-
tem supra eam quam habet à natura rebus, quæ ad finem
ordinãtur, hoc autem patet latissime in mediis arduis, & dif-
ficilibus, quæ amore finis habendi leuent molestia animos
laborantium. Sed *dicet aliquis*, cuilibet agenti hæc tribui non
posse, siquidem agere aliquid ob alicuius amorem, soli per
intellectum conuenit agenti: non autem agenti naturali, at-
que irrationali: ergo &c. Adde, quod potentia imprimendi 1.
amorem atque inclinationem in agente, causæ conuenit
effectiuæ, hoc enim modo imprimere, perinde est, ac amo- 2.
rem efficere. sed distincta sunt genere: igitur, aut ad finem
ille non spectent, aut non sunt tot genera causarum. Præter-
ea: mouere supponit esse sed finis, vt causa non semper 3.
est, sed sæpius producitur per actionem agentis: finis ergo
non mouet agentem. *Dico*, finem esse illud, cuius amore ali- 1.
quid fit: amor autem ibi accipiendus est non pro actu ap-
petitus, qui cognitionem sequitur, sed pro appetitu natu-
rali, qui impressus est agentibus, & mouentibus à primo
agente, vt suos effectus ad præstitutum finem deducere va-
leant. Et sic patet solutio ad primum. Ad 2. dico, huiusmodi 2.
causalitatem coincidere; diuersa tamen ratione: sanitas
namque, quatenus sui, ægrotanti imprimit amorem, effe-
ctiuæ causalitatis officio fungitur; quatenus vero, perfecti-
ue est laborantis, & illius gratia, medicina redditur amabi-
lis, finis authoritatem gerit. Ad 3. Ad motionem metapho- 3.
ricam, cuiusmodi est finis, sufficit esse potentiale cum ap-
prehensione; licet non sit in actu; possibilis tamen est vt sit,
Finis quomodo est causa 6. met. c. 15 & habeatur. Patet ergo in quo consistat causalitas finis. Sed
dicet aliquis, finis est causa, vt habet esse in anima, vel extra a-
nimam. *Auicenna*, putat esse causam, quatenus habet esse in
anima: *Finis (inquit) vt habet esse ad extra animam, est causa-* 1.
tus; est enim effectus agentis propter finem: veluti se habet sanitas
in infirmo causata: sic namque non est causa, sed effectus
agentis: finis ergo est causa secundum esse, quo mouetur a-
nimus agentis. sed finis mouet agens, vt præconceptus, &
appetibilis: est ergo causa secundum esse quod habet in ani- 2.
ma. Item, hac ratione finis est causa; quia scilicet ab ipso a-
liæ causæ accipiunt virtutem causandi, atque agendi: agens
enim egit propter finem, quem intendit, & huius etiam
gratia, forma dat esse, & materia recipit formam. Sed post-
eaquã productus est finis, nõ est amplius causa, vt aliæ causæ
agant, causauerunt n. siue produxerunt effectus suos. Ergo,
quod prius, nẽpe, quod causa finalis nõ sit causa, nec inueniatur
extra, sed vt inuenta in intentione agentis. Verũ huiusmodi
senten-

De causa finali.

sententia reprehensione non caret. Sane, finis secundum esse intentionale non habet rationem optimi, & vltimi, atque ita funditus perirei natura, & conditio finis. Adde, quod tunc nullum agens suo fine frustraretur; attingeret enim illum quodlibet agens per cognitionem saltim. Dicamus ergo cum commentatore: finem duo potissima complecti, & id quidem, ob cuius gratiam, causa nominatur, & est illud quo mouetur animus agentis: & id, sine quo non moueretur agens, id est, conditio necessario requisita. Itaque, finis possibilis produci, & haberi; sic tamen mente apprehensus, habet rationem causæ. sic plana loquitur commentator. *Forma balnei* (inquit) *ad extra, mouet vt finis, & vt est in intellectu, agit desiderium*, hoc est, forma balnei producibilis ad extra, quæ aliqua nostra actione attingi potest, mouet, vt finis, hoc est, habet rationem causæ finalis, cuius interest, agens mouere. Vt autem habet esse in intellectu, hoc est, quatenus ab intellectu apprehenditur, agit desiderium. Itaque, ex esse potentiali producibili ad extra, finis dicitur: ex apprehensione autem, actu appetitur: & hæc est conditio necessario requisita. Sed *dicet aliquis*: Inter finem, vt est causa, & suum effectum est relatio realis, quæ requirit extrema actu realia: finis ergo, vt est causa, debet esse actu ad extra: & non in potentia tantum. Adde, quod causare præsupponit esse: sed priusquam res producatur, non est: Antequam ergo res producatur, causæ rationem subire non potest. Quare, finis in intentione tantum, causa dici non potest. Denique, vt dicitur. 2. *phys. tex.* 31. finis vt est causa, habet rationem optimi, sed antequam producatur: habet tantum esse potentiale, in quo ratio optimi inueniri non potest; ergo, quod prius. *Dice* quod finis, vt est producibilis ad extra, & actualiter apprehensus sit sufficiens, vt fundet relationem realem: negatur ergo consequentia; sufficit enim habere esse potentiale, cum apprehensione actuali. Ad *confir.* dico, sufficere fini, vt possit esse causa, apprehendi possibilem produci, & productum, ipsius appetentis esse bonum perfectiuum. hoc autem non sufficit formæ, aut agenti, quæ esse largiri nequeunt, nisi fuerint in actu. Ad aliam *confir. resp.* quod finis, secundum philosophi sententiam, non habet rationem optimi, sed sit causarum optima; dat enim quoddammodo aliis causalitatem: quam ob causam, merito vocatur causa causarum: habet ergo optimam causalitatem; non tamen optimum esse, nisi post sui productionem. Itaque, quomodo finis sit causa, & causa causarum, patet. *Sed iterum non temere dubitabis.* postquam audiui, in quo consistet causalitas finis; vellem etiam scire, in quo consistat causalitas materiæ, formæ, atque efficientis. & quomodo istæ causæ se habeant adinuicem; sic enim melius intelligetur, quæ sit natura finis, & quomodo Deus sit finis, & causa omnium entium. Cæterum, si materia accipiatur pro quolibet formæ tam substantialis, quam accidentalis receptiuo, quo plane distinguitur à causa efficiente, formali atque finali; sic plane in hoc maxime consistit, vt formam recipiat & conseruet. Reuera, materia non est causa, quia formam producit; hoc enim interest agentis: neque quia dat esse formaliter, quia hoc spectat ad actum: neque quia forma ordinatur ad ipsam; forma namque nobilitate, materiæ antecellit, atque finis dicitur, sed quia formam recipit & sustentat. Adde, quod cum materia sit potentia passiua, in hoc potissimum sua potentialitas consistit, quod huiusmodi potentiæ proprie conuenit: formam scilicet recipere & tueri. Porro, ad huiusmodi rationem pertinet, formæ latitudinem cohibere, limitare, atque restringere: nam si forma in materia receptibilis, extra materiam inueniri posset; omnem profecto perfectionem, omnemque gradum suæ naturæ debitum obtineret. Patet hoc latissime in formis à materia separatis, quæ quodammodo quandam infinitatem habere videntur; quia nimirum nullo materiæ pondere grauantur? Et contra formæ, quæ materiæ subiacent oneribus, premuntur angustiis, finitæ sunt & multis subditæ laboribus. Cæterum, quamuis in hoc consistat causalitas materiæ, eiusdemque modi natura; non ob id tamen putandum est, materiam, aliquid perfectionis formæ largiri, nec eam perficere: sed ipsius amplitudinem terminare, non quidem iuxta formæ, sed ipsius capacitatem: patet quomodo causalitas materiæ ab aliis causarum generibus differat, atque distincta sit. *Sed dices*, causæ est causare: porro causare supponit esse in actu: materia autem est tantum in potentia: iure ergo, causæ nomen perdit: ergo &c. Adde, quod forma rationalis, id est anima humana non pendet à materia: non est ergo causalitas materiæ, virtus formæ sustentandæ, circa enim quamlibet formam similiter se haberet. Denique, forma ex sui natura est limitata & finita: non ergo eget materia limitante. Reuera, causa est nobilior suo effectu, sed materia non est nobilior composito. 7. *met.* comm. 7. igitur causa dici non debet. *Dices*, potentialitatem ex sui natura, potentiam, siue esse in potentia significare; proinde conuenire causalitati materiæ esse formæ receptiuā; dicit enim potentiam passiuam, & esse potentiale. Verumtamen, hoc cum causalitate agentis, siue efficientis consistere non potest; vnumquodque namque agens (vt dicitur 9. *met.*) in quantum est in actu, agit, & operatur. Ad *confir.* dico materiam sustentare formas ex ipsius potentia eductas, tum quoad esse, tum etiam quoad actum informandi: animam vero intellectiuam, quoad actum informandi. Ad aliam *confir. resp.* formas creatas habere esse illimitatum secundum quid, non autem simpliciter; sic enim omnes limitatæ sunt naturæ, nec egent limitante. Secundū quid ergo, sunt illimitatæ; quia si separatæ essent à materia; omnē prorsus perfectionis gradū, suæ naturæ conuenientem haberent. Ad aliam, dico, duplicem causam inueniri: actiuam vnam, eamque suo effectu nobiliorem; passiuam alteram, nempe materiam, suo effectu ignobiliorem 7. *met.* Patet ergo, in quo sita sit materiæ causalitas. Porro, causalitas formæ in hoc maxime consistit, vt faciat scilicet rem existere in actu; nihil enim authore philosopho tum in artificialibus, tum etiam in naturalibus, est actu in sua specie, nisi per formam. Dare ergo esse rei, facere rem esse in actu, quæ prius erat in potentia, constituere rem in propria specie, ad formæ causalitatem attinet: vnde & in numero causarum habetur. Modus autem causalitatis formæ, est artare, determinareque materiæ naturam, quæ ante aduentum formæ erat in potentia ad varias formas: deinde, sub ambitu, illius formæ continetur, non valens aliam recipere, quamdiu subiacet illius seruituti: hoc autem cuilibet conuenit materiæ. *Sed dices* largiri esse rei, siue facere rem actu esse, ad causam pertinet efficientem: homo enim generans hominem, facit actu esse hominem, qui prius erat in potentia: ergo &c. Adde, quod forma cœli, perficit materiam cœli, quantum est perfectibilis: non ergo proprietas causalitatis formæ est, artare materiam; aliquin vniuersaliter diceretur. *Resp.* vtramque causam, dare esse, siue largiri, formam quidem formaliter, id est seipsa, & non per actionem; esse namque naturaliter fluit à forma. efficientam vero causam, effectiue, aut illa intrinsecum, hæc autem principium est extrinsecum. Ad *confir.* dico, hanc proprietatem, formæ conuenire particulari, nempe formis inferioribus: non autem formæ cœli, quæ est forma vniuersalis, quæque virtute inferiores continet materiales: vel ista proprietas materiæ cōgruit multarum susceptiuæ formarū. Patet ergo, in quo posita sit causalitas formæ. Causalitas autem efficientis in hoc consistit, vt eo posito, ab eius distinguatur: remoto autem minime. Ad eius vero causalitatem spectat, rem producere, aut secundum totam ipsius substantiam, aut secundum partem, siue secundum accidens. in hoc autem à materia distinguitur, cuius est recipere & non dare esse, à forma, ad quam attinet formaliter esse largiri: à fine, cuius finis est id, gratia cuius &c. secundum totam substantiam, vt primum agens, secundum vero partem, vt agens naturale à quo producitur forma, materia vero supponitur in generatione substantiali. Aliud producit tantum accidens, vt ignis calefaciens aquam in generatione accidentali. *Dicet aliquis.* Actio est causalitas agentis, quia scilicet agens actione agit. Item, ab actione denominatur. Denique, actione posita, ponitur agens, & ea remota, remouetur. Causalitas ergo est in actione posita. Sane, hæc videntur simul coincidere, scilicet, actio, agere, efficere rem, dare esse effectiue, causare effectiue: ergo quod prius. Amplius, sunt quædam agentia, vt citharizans, audiens, videns, quorum finis non est aliquod operatum, sed ipsa operatio, nempe citharizare, audire, videre. Ad agentis ergo causalitatem non spectat rem efficere; alioqui cuilibet conueniret agenti. *Dico*, actionem esse effectum agentis; est enim idem realiter cum re facta: non est ergo causalitas agentis. ipse namque est ratio ipsi agenti, vt sit causa: sed rei ratio, quolibet eius effectu est prior: non ergo esse causa illius. Actio igitur, est necessaria agenti; ipsi tamen non primo præstat causalitatem: sicut non datur mouens sine motu; non dicitur tamen primo mouens propter motum, sed propter potentiam motiuam. Nec remota actione actuali remouetur agens; sufficit enim agenti, actionem fuisse, aut esse, vel fore possibilem. Ad *confir. nego.* esse idem quoad modum significandi; in concreto n. dicunt causalitatē agentis, non aūt in abstracto: actio enim significat formā, quæ est actio: agere vero, habere actionē, siue habere efficientiē super rē. Ad 2. Rem efficere, illi præcipue cōuenit agenti, quod vltra actio-

Finis quomodo est causa.

12. met. 36

Forma balnei.

In quo consistit causalitas materia.

Quomodo materia sit causa.

Virtus formæ separata.

Forma quomodo est illimitata.

2. phys. tex.

In quo consistat causalitas formæ.

In quo consistat causalitas efficientis.

2.

1.

3.

De numero causarū. actionem aliquid producit, huiusmodi est agens primum,
atque agentia naturalia. Conuenit etiam agenti præter, siue
vltra actionem nihil producenti: huiusmodi est agens, a-
ctione immanenti, actio siquidem talis æquiualet rei produ-
ctæ. Patet ergo, quonam modo respectu agentium, quorum
finis est ipsa operatio, res effecta, & cui agens dat esse, est ipsa
operatio; est enim effectus agentis. Constat ergo in quo
consistat causalitas finis, materiæ, formæ, atque agentis,

QVÆSTIONIS SECVNDAE

CAP. I.

Numerus causarum.

Causarum numerus. QVoniam quatuor enumerauimus causas, earumq́
causalitates totidem; congruum est, ac rationi cō-
sentaneum, huius numeri rationem inquirere: de-
inde alia, quæ huic negotio necessaria iudicantur.
Cæterum duas tantum causae antiquis fuisse notas, mate-
rialem scilicet, atque efficientem: finalem vero, atque for-
malem Socratis temporibus emersisse, atque in vsum venis-
se, philosophus docet. Reuera, causa prima formalis, & fina-
1.met. 5. lis à diuino considerantur: materialis vero & mouens à na-
1. turali 12.*met. com.*6. Antiqui autem cum naturalia tantum
secuti sint, materiam & mouens perceperunt. verum, *contra*
prædicta sic posset *aliquis arguere*: Efficiens & finis, atq́ for-
malis causa, sunt idem subiecto, & differunt secundum mo-
dō ex 12 *met.com.*6.*&* 10.*met.com.*7. Item. 2.*phys.com.*70. effi-
ciens & finis coincidunt in idem specie: forma vero & finis
in idem numero: non sunt ergo quatuor genera causarum.
2. Amplius, subiectum est causa accidentium vt dicitur 7. met.
com. 4. causæ ergo sont plures quatuor. Tenet conseq. sub-
iectum enim non est causa materialis, aut formalis acciden-
tium, quippe, quia materia & forma sunt partes intrinsecæ:
accidentia vero non componuntur ex materia & forma. 8.
*met.com.*12. Similiter subiectum non est causa efficiens ac-
cidentium; efficiens enim & effectus sunt siue esse debent
eiusdem generis. sed subiectum & accidens genere distin-
guuntur: ergo &c. Neque erit finis, forma namque & finis
3. coincidunt. quare idem esset materia & forma: ergo quod
prius. Item, efficiens est effectus causæ finalis; igitur non est
genus distinctum, alioqui prima causa esset causa efficiens;
siquidem in vnoquoque genere, vt dicitur 2.met. principi-
um est maxime tale. Atqui prima dici non potest causa effi-
ciens, quia nimirum absque motu agit: aliter inter ipsum &
creaturam, relatio realis esset: causa autem efficiens est prin-
cipium, vnde motus: ergo &c. Adde, quod effectus pro sui
similitudine, habet esse in causa. sed effectus hoc modo non
præexistit in causa efficiente, quippe, qui aliquando ab ea est
necessario specie distinctus: igitur causa efficiens non est
4. distinctum genus causarum. Præterea, effectus, nobilius
esse in sua causa, quam in seipso obtinet. sed in materia pro-
pter illius potentialitatem, contrario modo se habet: mate-
ria ergo non est causa reputanda. Sane, materiæ non est a-
gere, sed pati, causare autem est agere: causæ ergo ratio ma-
5. teriæ minime congruit. Ad hæc, finis causalitas eadem est
cum causalitate efficientis: non ergo distinguuntur ab inui-
cem. Profecto ad finem spectat, voluntatem mouere, vt su-
um finem amet, quatenus habet rationem boni at bonum,
siue finis, voluntatem mouet effectiue. coincidunt ergo. igi-
tur causæ minores seu pauciores sunt quatuor. Sic ergo pos-
1. set aliquis argumentari. *Ad cuius obiectiones*, ita respond. &
ad 1. causas coincidere in idem specie siue numero, bifari-
am intelligi posse: vno quidem modo materialiter; & sic
quidem verum est, quod coincidant: formaliter alio mo-
2. do; & ita specifice distinguuntur. Ad 2. Dico, subiectum
esse omnium accidentium causam materialem in qua, non
autem ex qua similiter esse causam efficientem, atque fina-
lem propriorum accidentium, non quidem reali transmu-
tatione, sed concomitantia naturali: subiectum ergo est o-
mnium accidentium quodammodo causa; quatenus illa
sustentat, non autem quod omnia ex principiis eiusdem
proueniant: nam quædam ab extrinseco veniunt, idque
violenter, vnde principiis subiecti aduersantur: vt calor in
aqua: quædam vero perficiunt, vt lumen in aere: quædam
ex principiis speciei, vt propriæ passiones: quædam ex prin-
cipiis indiuidui, vt accidentia communia. Patet ergo, quo-
nam modo subiectum accidentium, causa dici possit. Ad
3. 3. Quamuis efficiens in genere causæ finalis, sit illius effe-
ctus; est tamen ipsius causa in genere causæ efficientis: cau-
sæ enim sibi inuicem sunt causæ, in diuersis causarum gene- *De numero causarū.*
ribus. Ad *confirm.* dico, Deum non tantum esse causam ef-
ficientem sine motu, & transmutatione; verumetiam cau-
sam finalem, formalem, & exemplarem, de quibus omni-
bus antea locuti sumus. Cæterum, triplex est modus causæ *Quomodo*
efficientis. vnus quidem secundum causam æquiuoca a- *Deus est*
gentem, qualis est sol respectu caloris geniti; ipse enim non *causa a-*
est calidus, & tamen producit calorem. hoc modo Deus a- *gens.*
gens nequaquam nominatur; effectus enim ipsius aliquam
cum ipso cognationem habent, vt nostra sapientia, quæ est
diuinæ sapientiæ effectus: alius vero secundum causam v-
niuoce operantem sicut homo generat hominem, & ca-
lor calorem: & huiusmodi Deo tribui non potest; non e-
nim inuenitur effectus aliquis creatus, qui de Deo vniuoce
prædicetur: tertius est causæ analogice agentis, qui quidem
Deo congruit; ipse profecto est causa omnium rerum, à quo
omne esse creatum effectiue, & exemplariter dependet. Ad *Quomodo*
confirm. dico: Effectum esse in causa, posse duobus modis *effectus est*
intelligi: vno sane modo, in quantum causa dominatur ef- *in causa.*
fectui: vel vt actus nostri sunt in nobis, hoc autem modo
nullus effectus est in causa instrumentali, quæ non mouet
nisi mota: alio autem in quantum causa producit effectum
sibi similem: vel vniuoce, vtpote secundum esse naturale,
eandemque rationem, vt calor aeris est in igne calefaciente,
vel secundum esse naturale tantum. Aut quando est in causa
secundum esse spirituale: sicut similitudines artificiatorum
in mente artificis. Aut per modum cuiusdam influxus est
in causa: sicut effectuum similitudines sunt in instrumen-
tis, quorum medio in effectus à causa principalibus formæ
defluunt. Ex his ergo patet, quod quamuis aliquando effe-
ctus à sua causa, specie distinguatur; aliquam tamen habet
cum sua causa similitudinem cognationemque. Ad 4. 4.
Quamuis effectus non habeant nobilius esse in causa mate-
riali quam in seipsis; habent nihilominus nobilius esse in
causa agente, hoc est, in mente diuina, quia nimirum sic ha-
bent esse increatum. In propria autem natura habent varius
esse; ad illorum enim veritatem, necessarium est esse mate-
riale; sicut ad veritatem hominis, materia corporis necessa-
ria est. principalius ergo sunt in causa principali: verius in
propria natura. Ad *confirm.* dico, causare in genere causæ
efficientis, esse quidem agere, in aliis autem causæ generi-
bus, non opus esse, nisi agere pro actu imperfecto accipia-
tur; actus namque, vt dicitur 2. *de anima, com.*1. alter est im-
perfectus, cui competit moueri, & pati. Alter est perfectus,
& talis tribuitur agenti. Ad 5. Dico, efficientis esse moue- 5.
re realiter, & naturaliter: finis vero, intentionaliter, & ob-
iectiue. Patet ergo quomodo causarum numerus sit bene *Quare*
distinctus. Et reuera, *omnis causa cōcurrit ad esse rei intrinsece vel* *quatuor.*
extrinsece. intrinsece quidē, aut vt actus susceptiua, & sic materia di-
citur, aut vt actus informans. & hoc modo conuenit formæ extrinsece
vero. vel gratia cuius aliquid fit. & is modus ad finem spectat. vel est
principium vnde motus, a quo res est. & hæc causa nominatur effici-
ens: motus namq́ incipit ab agente effectiue, obiectiue vero, *Eiusdem*
& intentionaliter à fine. finis quoq́ opponitur efficienti, nō *plures cau*
quidem oppositione formali, sed principij & finis; quate- *sæ.*
nus motus incipit à causa efficiēte & terminatur ad finalem,
quæ plane est cuiusq́ naturæ bonum atque perfectio. Cum
ergo hæc ita se habeant, conuenit etiam sciscitari, si eiusdem
effectus possint esse plures causæ totales eiusdem generis,
eiusdemque ordinis: Totales, inquam, quarum quælibet
sufficit ad effectum producendum, eiusdem generis, vtpote
omnes formales, vel similiter eiusdem ordinis quia imme-
diatæ, & non subordinatæ: vt sol & homo. Dico, quod
quamuis eiusdem effectus possint esse multæ causæ; non ta- *Quomodo*
men totales eiusdem generis, & ordinis: alioqui à nulla illa- *non depen-*
rum effectus penderet causarum, idque essentialiter: quod *det.*
profecto falsum, quandoquidem ad determinatam effectus
spectet naturam, vt essentialiter, & per se à propria causa
dependeat. Conseq. patet; nam effectus non dependet ab
vna illarum; quia potest esse sine illa, neque ab altera simili-
ter: igitur à nulla, quod pro impossibili habetur. Iterum
aliquis arguet, si idem effectus possit esse, idem numero à di-
uersis agentibus. Ad quod *philos. resp.* diuersitatem effectu- *Distincta*
um, à materiæ proximæ, atque proprij agentis diuersitate *agentia.*
manare. Itaque, distincta agentia, eundem numero effe- *8.s.com.12.*
ctum producere nequeunt; siquidem cum habeant distin-
ctas actiones, ad distinctos terminos naturaliter producen-
dos, feruntur, qui plane sunt diuersi actionum effectus. Hæc
autem intelligenda sunt de agentibus per se, non partiali-
bus neque subordinatis. Etenim, sicut calidum est à calido;
ita plane, hoc calidum, est ab hoc calido præcise: & hic ho-
mo ab hoc homine præcise, alioqui inter causam efficien-
tem, & suum proprium effectum, non esset ordo per se, &
natura-

De causa in actu.

Vnus effectus à multis agentibus.

naturalis, sed potius à casu: nec causæ determinatæ, esset determinatus effectus, sed indifferenter se haberet ad quodlibet agens. Quod si sermo fuerit de agente per accidens; sic planè idem effectus numero à pluribus agentibus potest produci: idem namque leo à Platone interfectus, à Socrate interfici potuit: & ex consequenti, eadem numero forma cadaueris à quocunque, quippe cum illa materialis dispositio, eadem sit respectu cuiuscunque agentis, cuius virtute generatur forma cadaueris. Non ergo est impossibile, eandem formam cadaueris à diuersis causis totalibus per accidens produci; nam huiusmodi non propriè agunt, sed remouent ea, quibus actio præpediebatur impedimenta.
1. Sed *dicet aliquis*: Idem homo numero potest esse hodie à constellatione præsentis horę, & hinc ad 40. annorũ millia, ab eademmet constellatione, secundum Astronomos, vt dicit *Plato in Timæo*. sed hæc eadem præsentis horæ constellatio non redibit eadem numero; quia scilicet idem numero motus redire non potest. cum hæ numero distinguantur, & ab eisdem idem numero effectus proueniat: igitur idem effectus potest esse a causis per se simul, & numero distinctis. Huic accedit, quod idem mus potest esse ab efficientibus specie diuersis, vtpote à semine, & à putrida materia: ergo quod prius.
2. Amplius, sit aliqua materia combustibilis summe disposita, cui tres ignes adhibeantur, quorum quilibet sufficit ad ignis productionem. Ignis igitur ex huiusmodi materia producendus, non magis ab vno, quam ab altero igne producetur: atque ita à tribus generabitur, quod si non producatur; aliquod certe absurdum sequi necesse est, nempe agente naturali debite approximato, & materia debite disposita, actionem nihilominus non sequi: ergo quod prius.
3. Item, idem ignis, & ab hac, & ab alia aqua extingui potest: ergo & ab hoc, & ab alio agente generari. Tenet conseq. non n. maior hic quam ibi ratio esse videtur. ergo &c. Adde, quod si idem indiuiduum, ab hoc tantum, & non ab alio agente producitur; esset profecto inter indiuidua eiusdem speciei ordo essentialis, quod est falsum; quia in illis est processus in infinitum, in hoc autem minime: ergo &c.
1. Ad hæc *resp*. quod quamuis illa opinio sit falsa & hæretica, & à vera philosophia alienissima; non est tamen vera, vt suum concludat intentum. Etenim illa stellarum reuolutio nunquam rediret eadẽ, sed illi simillima. Ad *confirm.* dico, hoc contingere in animalibus imperfectis, de quorum natura postea dicemus.
2. Ad 2. Dico, ex illa materia ignem generari non posse; in causa autem est, quia daretur ignis sine proprię causæ dependentia, quod certe contradictionẽ implicat.
3. Ad 3. *Neg. conseq.* & ad prob. dico, maiorem hic quam ibi esse rationem, nam rem deficere, pluribus potest modis contingere: fieri vero vnico tantum. Huic accedit quod si omnes causæ corruptiuæ, essent generatiuæ: leo ergo posset ab igne vel aqua generari: quandoquidem & ab eisdem possit corrumpi. Ad *confir.* dico, inter indiuidua, causalitatis, nõ autem essentialem esse ordinem; ita enim vnum est ab alio, vt nisi ab illo esse non possit. Porro, causæ essentiales subordinatæ, ad diuersas pertineant naturas: & vna est formaliter perfectior altera. Ex quo liquet, quomodo inter indiuidua, huiusmodi ordo essentialis inueniri non possit. Quomodo ergo huiusmodi sit numerus causarum, & quomodo vnius effectus possint esse plures causę per accidens, non autem totales, & per se, breuiter, succinctèque dubitare, & enodare tentaui.

CAP. II.

An causa sit in actu, & effectus similiter.

Causa & effectus in actu.

SVperius dictæ conuenit doctrinæ, non ignorare quod à philosopho dictum est 5. *met. com.* 3. An causa in actu est, & effectus in actu simul. Quod profecto ita intelligendũ est, eo modo quo causa est causans in actu, & effectus similiter est causatꝰ in actu, atq. ita sunt simul, & non sunt. Quædam enim causa alicuius effectus est in fieri, tum in essendo, tum etiam in conseruando: sic sol illuminat aerem, suntque simul & non sunt. Quædã autem causa solum est in fieri: veluti se habet ædificator ad domum. Et tunc sensus philosophi talis est: hic ædificator ædificat hanc domum: hæc ergo domus ædificatur. simili quoque modo se habet negatiue, quoad esse autem, minime; non n. sequitur: Mercurius est genitor Tatij: est ergo Tatius; nec è conuerso; potest namque fieri, vt sit genitor, genito non existente: & è conuerso hoc autẽ in effectiuam conseruatiuamque causam non cadit: ipsa n. remota; & effectum quoq; remotum iri, necesse est. similem quoque modum inferiora ad cœlum habere videntur: nam si motus cœli cessaret, omnis prorsus generationis, corruptionisque ordo dissolueretur. Itaque, eo modo, quo est causa, eodem modo ponitur effectus: Etenim, si causa est potens causare; & effectus similiter potens causari. Et si causa est in actu, quoad fieri, ad esse, vel ad conseruari, effectus etiam consimiliter se habebit. similiter remota causa, remouetur effectus, eo plane modo, quo se habet causa ad effectum. Hæc si bene intelligãtur, obiectiones prorsus omnes facile soluuntur.

Diuersitas causarum.

De causa in actu.

Posset namq; *aliquis aduersus* huiusmodi, sic arguere: *Omnis causa est prior suo causato*; 1.
causa enim naturaliter suum effectum præcedit: non potest ergo simul, & non esse cum suo effectu, siue causato. simul enim causalitas & prioritas opponuntur. Adde, quod si posita 2.
causa in actu, necessario quoque ponitur effectus in actu: omnia igitur ex necessitate fierent, quod est falsum; nulla enim esset productio contingens: & ex consequenti, omne productum esset necessarium. Præterea, ignis calefacit lignum, vt generet ignem: ex aquæ autem superinfusione extinguitur, atq; ita non generat ignem, sicq; erit causa in actu effectu in
actu, nequaquam existente. Amplius, scitum in actu est causa scientiæ in actu. sed huiusmodi scitum potest esse sine scientia in actu; non enim à scientia dependet: aliter referretur ad scibile relatione reali: quod certe multis non probatur: ergo &c. Adde, quod in principio motus, cessaret motus, effectu enim existente in actu, cessat motus: in principio namq; motus, causa mouens est in actu: si ergo in principio similiter esset effectus, motus vtiq; deficeret: quod plane ad 3.
sensum patet esse falsum: ergo quod prius. Rursus Deus est 4.
semper causa in actu: igitur mundus ab æterno est in actu, idq; necessario, causa enim posita in actu perfectissima, effectus sequitur omnino: sed hoc fides Catholica nõ admittit: nec etiam recta ratio philosophandi: non ergo semper causa in actu, effectus similiter in actu consequitur. Adde, quod causa in potentia simul est cum effectu in potentia; correlatiua sunt enim atque ita simul sunt, & non sunt; & tamẽ non
sunt in actu. *Resp.* causam dupliciter sumi, vel quoad relationem, & sic simul est cum suo effectu; pater enim & filius sunt simul quoad denominationem: quoad vero ad entitatem, 5.
vnus præcedit alterum. Ad 2. Dico, posita causa in actu, ne- 2.
cessario poni effectum in actu in fieri siue in facto esse, necessitate vtiq; consequentiæ, non consequentis: proinde non sequitur, vt omne fieri, vel factum esse sit absolute necessarium, etenim necessitas consequentiæ non infert necessitatem consequentis. Ad *confir. resp.* quod licet effectus non sit in facto esse, est tamen in fieri: illa siquidem generatio, quatenus ad ignem generandum, ordinatur; ignis generatio dici potest, modo generatio pro alteratione precedenti intelligatur. Valet ergo hæc consequentia causa est in actu: igitur effectus similiter est in actu, quoad fieri, vel factum esse; sufficit enim alteram partem huius disiuncti esse veram. Ad 3. 3.
scitum in actu, & scientia secundum denominationem sunt simul, vnumque sine altero esse non potest. quoad vero ad adrem quę est scita, bene potest esse in actu sine actuali sciẽtia. Ad *confir. neg. consequentia*: & ad *prob.* dico, illud intelligendum esse de effectu cõpleto, non autem de effectu, qui existit in fieri: non est autem idem, effectum esse in mutato esse, & in mutari. Arg. ergo procedit ex falso supposito. Ad 4. 4.
Deus est agens per intellectum & voluntatem. proinde produxit omnia quando illi placuit: quoad extra non agat ex necessitate. Cum ergo hæc ita se habeant, non temere *aliquis dubitauit*: si causæ sint sibi inuicẽ causæ, diceteque id minime fieri posse; alioqui idem respectu eiusdem esset causa, & effectus, quod est absurdum, ne dicam impossibile; causa enim est prior effectu, sed tunc idem respectu eiusdem esset prius & posterius. Tenet conseq. finis namque mouet agentem, & est effectus agentis. Amplius, tũc omnino concedenda esset demonstratio circularis, quod philosopho non placet. Tenet conseq. efficiens enim per finẽ demonstrari posset, quatenus finis est causa efficientis: & vicissim efficiens est causa finis. Denique, idẽ esset causa sui ipsius. Etenim finis est causa agentis, & finis causatur in esse ab agente: finis ergo causat seipsum. Quicquid enim est causa causæ, est causa causati à causa. sed hoc est impossibile. ergo &c. *Dico*, idẽ esse causam, & effectum, sed non in eodem causæ genere; finis namque est causa agentis, vt finalis, & est eiusdem effectus, vt causæ productiuæ effectus. Sic etiam idem, respectu eiusdem, est prius & posterius; non tamen eodem modo, nec eadem ratione: desiderio namque atque intentione, finis est prior agente; agens enim prius intendit, & desiderat finem, quam agat: est autem posterior quoad
esse in actu. Ad 2. Philos. *in 1. posterior.* non admittit demonstrationem circularem in eodem genere, de qua hic non est loquendum, cum huiusmodi causarum ostensio, in diuerso genere consistat. Ad *confir. neg. conseq.* est enim in diuerso genere nam etsi finis sit causa agẽtis, & vicissim agens sit causa finis; non est tamẽ in eodẽ genere causæ. Patet ergo quo- 2.

Quomodo causæ sint sibi inuicẽ causa.

Quomodo finis est prior agente.

De cauſa in actu.
nam modo cauſæ ſint ſibi inuicem cauſæ. His ita breuiter e-
lucidatis, ad ea elucidanda nobis eſt redeundum, quæ cau-
Finis eſt cauſa cauſarum.
ſæ finali deeſſe videntur: & in primis oſtendere quomodo
finis ſit cauſa cauſarum. Audiuimus namq; à ſapientiſsimo
Mercurio, Deum eſſe finem, quem conſtat eſſe cauſam cau-
1. ſarum, operæpretiũ fuerit id apertius enucleare. Cæterum,
finem eſſe cauſa cauſarum, patet ſacis: Id enim eſt cauſa cau-
ſarum, quod in omnibus eſt cauſalitatis cauſa. ſed finis eſt
huiuſmodi, nam efficiens in quantũ agit, eſt cauſa: agit ve-
2. ro, quatenus à fine mouetur: finis ergo eſt cauſa cauſæ. Por-
ro, efficiens eſt cauſa cauſalitatis materiæ & formæ: igitur fi-
nis eſt cauſa cauſarum. Demonſtrationes præterea, tum in
naturalibus, tum etiã in artificialibus, & moralibus ſumũ-
tur à fine. in his, in quibus aliquid agitur propter finem. Sa-
ne, Intentio cauſæ prius, ac propriè fini conuenit; ideo illi
prius quam cæteris cauſis competit cauſare, eiuſque cauſa-
litas, aliarum omnium præcedit cauſalitatem cauſarum.
3. Materia eſt propinquior, ſiue prima ad rẽ cauſatam, quam
cæteræ cauſæ, propinquitate: efficiens vero, quoad ipſum
eſſe: quantum autem ad rationem principij mouendi, for-
ma: ſed finis intentione & proprietate cauſandi. hoc modo
finis prima dicitur cauſa; quia primo ei conuenit actus cau-
ſandi. Si autem conſiderentur cauſæ ſecundum propinqui-
tatis rationem, ſic certe, materia erit prior, deinde forma,
Diuerſus ordo cauſarum
poſtmodum efficiens, poſtremo ipſe finis. in naturalibus e-
nim res cauſantur per motum, cuius materia eſt ſubiectum:
forma vero, quia complet perficitq; materiam, terminatur
ad ipſam intrinſece; efficiens autem adducit materiam ad
formam propter finem. Quod ſi huiuſmodi cauſarum ordo
ad eſſe referatur, ſic abſq; dubio prior dicetur cauſa effici-
ens, cui prius competit eſſe extra animam: deinde materia,
forma, & finis: [illegible] reſpiciat rationem principij mouendi;
tunc forma erit cauſarum prima principium namq; rationis
mouendi a forma ſumitur. deinde efficiens finis & materia.
Quia vero inter omnes huiuſmodi actiones, intentio actusq;
operandi principatũ obtinet; hac de cauſa finis [illegible] cau-
1. ſa cauſarum. Sed *licet aliquis* quod ſolum eſt in p[illegible]
ci non poteſt cauſa cauſarum, ſed id potius, quod ſemper
eſt in actu. ſed finis, quatenus eſt fini[illegible] ſemper in poten[illegible]:
agens vero ſemper in actu, igitur illi potius conuenit huiuſ-
2. modi nomen, vt cauſa cauſarum nominetur. Adde, quod
finis cauſatur ab agente. non eſt ergo cauſa cauſarũ; impli-
cat enim contradictionem. Antecedens patet, forma enim
domus, quæ eſt ipſius domus finis, ab agente producitur,
3. nempe à domificante. Amplius, prima cauſa eſt cauſa cauſa-
4. rum. ſed talis eſt cauſa efficiens ergo quod prius. Iterum, ſi
ad cauſã pertinet largiri eſſe rebus, quę ex varijs cauſis con-
ſiſtunt. igitur finis cauſa cauſarum dici non poteſt. Tenet
conſeq. eſſe ſiquidem à cauſis profluit intrinſecis, pręcipue
à forma ergo &c. Sane, ſi à forma res accipit ſpeciem. forma
ergo eſt cauſa cauſarum, non autẽ finis, qui ad ſubſtantiam
rei non pertinet, cum ſit quid extraneum, & extrinſecum.
5. Præterea, finis non eſt cauſa, quia non habet principij ratio-
nem, ſed termini potius, vt dicitur 5. *met. com.* 1. Terminus
autem & principium opponuntur. Quare ſi finis nõ eſt cau-
ſa multo ergo minus erit cauſa cau[illegible]rum. Adde, quod ſi fi-
nis ſit cauſa aut certe quatenus habet eſſe extra animam, q
profecto fini non conuenit; ſic enim vltimi, & non principij
rationem haberet aut quatenus habet eſſe in intentione a-
gentis. ſed hoc quoq; non eſt admittendum, ſiquidem nul-
lum ens ſecundum rationem tantum, alienus effectus rea-
lis, cauſa poteſt eſſe realis cauſa namq; ſuo effectu; & eſt ante-
or eſt, atq; nobilior. Finis ergo non eſt cauſa. nec etiam cauſa
1. cauſarum. *Dico ad prim.* quod finis quatenus ad eſſe, ſit in po-
tentia, habeatq; rationem vltimi quoad vero eſt in intenti-
one agentis, moueat ipſum agens ad operandum, atq; ita di-
2. citur, & eſt cauſa cauſarum. Ad 2. ſi finis conſideretur quoad
eſſe, quod habet; ſic abſq; dubio cauſatur ab agente effecti-
ue: at ſi quatenus habet eſſe in volũtate agen[illegible]s, hoc modo,
3. non cauſatur ab agente. Ad 3. arg. illud de Deo loquitur, qui
eſt omniũ efficiens atque finis; ideoque nõ facit ad propoſi-
4. tũ. 4. Ex dictis patet ſolutio; finis enim dicitur cauſa cauſa-
rum, ratione actus mouendi, non autẽ propinquitatis, vel
5. eſſe. Ad 5. finis, quatenus eſt in executione poſitus, vltimi at-
que termini, nõ autem principij ſuſcipit rationẽ: atque ita
cauſa nequaquã dici poteſt. At vero, quatenus habet eſſe in
intentione agentis, cauſæ nomẽ meretur poſsidere. Ad *cõfir.*
dico, finem non habere rationem cauſæ ex ſolo eſſe, quod
poſsidet in intentione agentis. ſed etiam ex reſpectu, quem
habet ad eſſe extra animam, ſicut paulo ante diximus. Finis
Quod finis ſit cauſa.
ergo eſt cauſa cauſarum. Sane, phil. *phyſ.* tribus quaſi ratio-
nibus oſtendit finem, cauſam dici poſſe: tum *quia eſt terminus
motus & operationis*: tum *quia eſt principium in intentione agentis.*
Tertio, *quia per ſe eſt appetibilis*: ob cuius gratiã, bonum appel-
De ordine totius
latur, bonũ enim eſt, quod appetunt omnia. Porro, mouere
Quomodo mouet finis.
conuenit fini, metaphorice tantum: proprie autẽ & effecti-
ue, eſt actus ipſius efficientis. Reuera, mouere intentionali-
ter ſiue metaphorice, eſt mouere obiectiue, per modum ſci-
licet, amati & deſiderati, ſicut dicitur 12. met. tex. cõ. 38. hoc
autem modo non mouet efficiens. Patet ergo quomodo fi-
nis ſit cauſa. Cæterum, non ignorare oportet, eſſe duplicem
Duplex finis.
finem: alterum quidem, qui vocatur finis operis, nempe i-
pſam formam: alterum vero, qui nominatur finis operãtis;
cõpoſitio namque rerum, in quibus forma domus conſiſtit;
finis operis appellatur. vtilitas vero quę inde prouenit agẽ-
ti, eſt finis operantis. Quoniam autem finis operis, ad finem
operantis reducitur: hac de cauſa ex parte operantis, finis a-
ctionis conſiderandus eſt propterea rectiſsime Deus voca-
tur finis; quia omnia propter ipſum fecit altiſsimus.

Qværstionis Tertiæ

CAP. I.

Omne agens agit propter finem. 2. phyſ. à tex. com. 75. vſque ad tex. com. 87.

QVoniam hactenus audiuimus, quod Deus ſit om-
nium finis audiuimus pręterea quænam ſit natura
finis, & qua ratione ab alijs cauſarum diſtinguatur
generibus, hinc certe ſpeculationi neceſſarium eſſe
putaui ſcire, quoad humano conceditur intellectui, an ipſe
Quomodo Deus agit propter finem.
Deus omnium finis, agat propter finem Si enim omne agẽs,
agit propter finem, Deus autẽ cum ſit primum & perfectiſsi-
mum agens: agit ergo propter finem. ſed finis eſt eorum,
quæ non habentur, & perfectior his, quæ ſunt ad finem, Deo
autem perfectius eſt nihil, ei q; deeſt nihil. quomodo ergo a-
git propter finem? Dico, agere propter finem, bifariam eſſe
intelligendum: vel propter deſiderium finis, & ſic Deo mi-
nime conuenit: deſiderium namq; eſt eorum quæ non ha-
Bonitas Dei finis omnium.
bentur Deus autẽ eſt ſeipſo diues, & bonorum noſtrorum
non eget vel propter amorem finis: porro, amor rerom eſt
earum, quæ habentur. hoc autem modo, Deo agere compe-
tit, agit enim propter amorem finis, id eſt, bonitatis ſuæ, cu-
ius gratia omnia ſunt condita. hanc infinitam, infinite dili-
git hæc eſt omnium finis, primus, & communis, huius gra-
tia vult omnia. Reuera, *duplex eſt rerum finis*: *vltimus* ſcilicet
Duplex finis.
ſiue communis, & *is eſt Deus benedictus*: & *proprius* qui plane eſt
propria rei operatio; eodem enim ordine res referuntur in fi-
nem, quo a principio procedunt; quia nimirum aliquem in
finem, quodlibet agens ſuum ordinat diſponitq; effectum:
proinde ſecundum agentium ordinem, & ordo finium diſ-
ponitur. Porro, in rerum progreſſu à principio orbis, vnũ
eſt rerum principium, omnibus cõmune, ſub quo alia plu-
rima, atq; propria continentur. Ex quo patet vnum eſſe o-
mnium finem, qui eſt omnium principium. Ille autem finis,
habet rationem ſummi & vltimi boni. bonum autem in re-
Duplex ordo. 12. met. t. 44.
bus, ex duplici conſtat ordine, authore philoſ. Et vnus qui-
dem eſt rerum adinuicem connexum habentium: alter ve-
ro ad principem mundi, & patrem. Alicuius namq; totius
forma, quæ per quandam partium vnionem, ſeu ordinati-
onem vnum facit, ipſius profecto ordo nuncupatur. Itaq;
vniuerſi totius natura, non ſolum ſuarum habet partium
nexum, vnionemq; adinuicem; ſed etiam extrinſecum bo-
num, ad quod totius naturæ ordo dirigitur. Illud autẽ bo-
num ſeparatum, eſt principium mouens ex quo, veluti ex
Omnia communicant cum vno fine.
bono, & fine appetibili, dependet cœlum, & natura. Certe,
quorum eſt vnus finis, in ordine finis, ſeu ad illum finem
cõmunicent, neceſſe eſt; hoc enim facit pro bono vniuerſi,
vt in illius partibus, ſit vnum bonum ſeparatum, ad quod,
veluti ad ſuum vltimum finem, ordo vniuerſi dirigitur. Ex-
ercitus ſane bonum, eſt militũ inter ſe pacificus conuictus,
iuſtitiæ adminiſtratio: optimum autem illius, eſt ducis au-
thoritas, cui militibus eſt omnibus obtemperandum. Qua-
re, quemadmodum ſe habet exercitus ad ducem; ita plane,
vniuerſum ad ipſum Deum, qui eſt omnium rector, paſtor,
& finis vltimus. Profecto, quemadmodum alius eſt finis, cu-
Ordo totius.
ius gratia, natura pollicem fecit: alius etiam manus, aliorũ-
que membrorum. deniq; alius, ad quem habendum, totum
hominem formauit; ita, abſq; dubio, alius finis vnius ho-
minis, alius familiæ, alius ciuitatis, & alius regni. Nemo ve-
ro exiſtimet, proprii cuiuſque cœtus hominis, regni, cer-
tum eſſe finem, nullum vero totius. Nam ſi in ſingulis
humanæ

De ordine totius

humanæ vitę partibus, certos ordo cõſpicitur; in bono vniuerſi, quomodo eſſe poterit ordinis confuſio? Quàobrẽ, neceſſe eſt, certũ eſſe humani generis finẽ, eũq; quadã in actione cõſiſtere, qua, & ſuperiora ꝓ viribus imitatur, & inferiora diligenter gubernat. *Materia ſiquidẽ eſt propter formã.* Et elementa propter mixta, quæ ſunt propter vegetabilia. & illa ꝓpter animalia, in quibus viget magis ordo. Animalia vero propter hominem, Complementum ſiquidem animalium, & finis eorum, qui intendebatur in generatione animaliũ, eſt homo, ad quem cum natura perueniſſet, ſtetit, quippe, quę potita ſit, quod tantopere quærebat; nempe virtutem intelligibilem. Ariſtoteles autem 2. *de anima tex. com. 37.* ait, quod ſicut intellectus, gratia huius facit; eodem modo, & natura in animalibus, eſt anima, cuius gratia ſunt animalia, & corpora phyſica homines vero, Dei gratia creati ſunt. Itaque, vniuerſum eſt inſtar familiæ bene diſpoſitę; in qua graduum diuerſitas ad vnum rectorem reducitur. Filii, qui à patri propinquiſsimi ſunt, bono ordinis magis participant quam ſerui. Reuera, vnaquæq; res, ſecundum actionem ſibi debitam, atqoe naturalem, ad commune bonum ordinatur. Qui ergo ab hac naturali, debitaque actione nunquam recedunt, veluti ſunt intelligentiæ, ſeu angeli; ij profecto bono ordinis optime potiuntur: non ſic autem, qui continuæ mutationi ſubiacent. Porro, graduum inæqualitas, quæ in rebus conſpicitur, ad vniuerſi pulchritudinem facit, hoc n. modo, omnis propemodum bonitatis gradus in rerum conditione oſtenditur. Ex quibus vnus, in his, qui à bono ordinis nunquam deficiunt, clariſsime oſtenditur: alter vero in his, qui huius ordinis legem frequenter violant, & tanti boni defectum patiuntur. Etenim Deus, & natura, totius bono conſulunt; quia totum melius eſt, atque perfectius; ad cuius ſane perfectionem facit, ſi aliqua contineat, quæ à bono ordinis ſæpius recedunt: *Prouidentia* namq; teſte *Dyoniſio cap. 4. de diuinis nominibus, non eſt, naturam deſtruere, ſed ſaluare.* Pręterea, *Deus eſt adeo omnipotens, & bonus,* vt dicit Aug. in Enchyridion, *quod ex malis eliciat bona.* Patet ergo, quomodo quidam deficiunt ab vltimo fine: quidam vero, ab illius ordine nunquam recedunt. Vnumqoodq; igitur agens agit propter finem, & agens quidem æternum, propter finem amatum: agens vero temporale, propter finem deſideratum. Prętcrea, agentia æterna, ſecundũ commentatorem 2. *phyſ. com.* 88 non agunt propter ſuam ipſorũ actionem; ſed potius eorundem actio, eſt propter ipſa. *Secũdo cæli tex. com.* 17. *Dei* (inquit) *operatio eſt immortalitas,* neceſſe eſt n. vt actio rei diuinæ, ſit ęternitas: actio namq; rei diuinæ eſt ipſamet. quia ſuũ eſſe non eſt propter aliud. Actio autem entium, quæ non ſunt æterna, non eſt primo propter ſuum eſſe, ſed propter aliud, ſecundo propter ſe, diuinarum vero actio rerum, primũ eſt propter ſe, deinde propter aliud. Vnde philoſ. docet intelligentias mouere in ratione finis amati & deſiderati: vbi commentator admonet, intelligentiarum motum non eſſe propter iſtarum exitum formarum de potentia ad actum, quaſi ſit perfectio prima, ſed magis ea, quæ conſequitur primam. *Dices,* ſi agens corruptibile agit propter ſuam actionem, quæ eſt quædam qualitas accidentalis: accidens ergo eſſet nobilius, ſubſtantia; finis enim eſt nobilior his, quæ ordinantur ad finem. *Reſp.* quod agens corruptibile non ſit propter ſuam operationem principaliter, ſemper enim deterius eſt melioris gratia, 7. *politic.* ſed quatenus illa ſua operatione, finem vltimum conſequitur. omnia ſiquidem entia, teſte commentatore, ſuis operationibus, diuinam ſatagunt ſimilitudinem adipiſci: in cuius adeptione vltimus eſt illorum finis. Sic ignis motu aſcenſus atque naturæ leuitate ſuo coniungitur fini, graue vero deſcenſu: homo autem per intelligendi virtutem, ſuum finem aſſequitur: omnia ergo entia, ſuis operationibus, quoad illis poſsibile eſt, diuinæ participia ſunt bonitatis; vnde agentia corruptibilia agunt propter ſuas operationes, hoc eſt. vt ſuis operationibus, vltimum finem conſequantur, idque ſecundum quandam ordinis conuenientiam. Sane, Nihil inordinatum eſt eorum, quæ natura, & ſecundum naturam ſunt; 8. *phyſ. tex. com.* 15. natura enim eſt omnis ordinationis cauſa. Et 3. *cæl. tex. com.* 24. ordo, propria ſenſibilium natura eſt. bonum certe (vt dixi) vniuerſi in ordine conſiſtit. Patet ergo, quare agens corruptibile dicatur agere propter ſuam operationem: agens vero incorruptibile è contrario: Denique, quomodo Deus agat propter finem, & quomodo ſit omnium finis. *Dices,* nunquid eſt finis nobilior his, quę ſunt ad finem? *Reſp.* duplicem eſſe finem 2. *de anima tex. com.* 35. & 37. finem cuius, & finem cui: vt, felicitas eſt finis cuius: nos autem ipſi, finis cui, ſcilicet finis huiuſmodi optatur. bonitas Dei eſt finis cuius; illius ſiquidem gratia, agunt agentia ſecundum Ariſt. 1. *phyſ.* *tex.* 81. *Et 2. de anima* 34. Et natura entium, cui hæc bonitas communicatur, eſt finis cui. Ex his ergo patet, quomodo ſit intelligenda illa authoritas philoſophi. 1. *phyſ. tex.* 31. finem eſſe nobiliorem his, quæ ſunt ad finem, conuenit namq; fini cuius non autem fini cui, vniuerſaliter. Primo modo, materia eſt propter formam, & corpus propter animam; ſecundo autem modo è conuerſo 2. *phyſ. tex. com.* 91. Itaq; illa ſententia intelligenda eſt de fine principali. Par quoq; intelligendi ratio debetur vulgatę illi ſentẽtiæ, qua vti ſolent philoſophi, videlicet. agens naturale agit, vt aſsimilet ſibi paſſum. hoc eſt, agit propter acquiſitionem rei generandę: non quidem tanquã propter finem principalem, ſed potius propter eum, qui ſub fine principali, ordine ſcilicet, & pulchritudine vniuerſi continetur. Nam forma rei generandæ, aut eſt æque nobilis, aut minus. non minus, quia imperfectum non eſt finis perfectionis: non ęque, quia finis principalis eſt nobilior his, quæ ordinantur ad ipsũ. Cum ergo hæc ita ſe habeant, *dicet aliquis,* ſi finis, & ea, quæ ſunt ad finem, naturæ conformitatem, ꝓportionemq; habeant, quomodo Deus, cum ſit infinitus, earum poteſt eſſe finis rerum, quæ finitæ determinatęq; ſunt naturę? *Reſp.* duplicem eſſe finem. quendam certe rei, quæ eſt ad finem proportionatum: huiuſmodi autem, vt illius perfectio acquiritur. veluti eſt ſanitas ad ægrotum. quendam vero, rem quę eſt ad finem improportionabiliter excedentem, qui profecto non acquiritur, vt perfectio inhærens rei, quæ eſt ad finem; ſed potius, vt aliqua finis ſimilitudo, & hæc eſt diuina bonitas. *Dices,* ſi Deus improportionabiliter creaturam ſuperat: nulla ergo Dei ad creaturã poteſt eſſe relatio, q. eſt falſum. *Reſp.* Quod ſi intelligas proportionem, aliquem determinatum exceſſum; ſic abſq; dubio nulla poteſt eſſe proportio: ſiquidem finiti, ad infinitum nulla eſt proportio. Quod ſi intelligas ſolam habitudinem; ſic, abſq; dubio, inter Deum & creaturam poteſt eſſe relatio. qualis vero ſit illa, videre poteris in 1 Pymandri in tractatu de relationibus, vbi de hac materia abunde diſputaui. *Quæres,* num homo aliquo modo ſit finis creaturarum? etenim & omnium vltimus creatus, veluti vltimus creaturarum finis: & ſcriptura quoq; hoc proteſtatur, omnia ſcilicet homini ſubdita eſſe: denique Mercurius *in primo dialogo Pymandri, tex. com.* 1. *huius libri.* ait, q. Deus omnia vſui conceſsit humano: & philoſophus ait, quod nos quodammodo ſimus finis omnium. *Dico,* finẽ alicuius rei, bifariam intelligi poſſe. vel in quem res naturaliter tendit: vel quia ad ipſum res ordinatur, ex voluntate primi agentis, vt aliquam inde vtilitatẽ capiat: vtroq; autem modo, homo videtur eſſe creaturarum finis. Et primo quidem modo, ex parte operis, omnia enim facta ſunt propter hominem elementa namq; propter mixta, & mixta propter animalia; & animalia propter hominem: cœli & lumen, & motus propter generationem generatio autem omnis propter hominem: angeli propter hominem, ſiquidem ſalutis hominis, omnes ſunt adminiſtratorii ſpiritus. Deniq; Deus factus homo, ſemen Abrahę apprehendit, non autem angelos, vt omnium creaturarum quodammodo finem eſſe oſtenderet. Ex parte etiam agentis: nam mundi pater & artifex, condẽs hominem, ait *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, vt præſit volatilibus, piſcibus & iumentis:* deniq; vniuerſæ creaturæ præfecit: & omnium dominum conſtituit. Differenter tamen Deus eſt finis creaturarum & homo; diuina ſiquidem bonitas, eſt omnium rerum finis, ſicut vltimũ intentum ab agente, homo vero ſicut id, ad cuius vtilitatem creaturarum ordo eſt conditus, atq; diſtributus. Cęterum, *Deus dicitur omnium finis nobiliſsimo modo;* quia ipſe proprie, & eſſentialiter eſt omnium finis, non autem denominatiue finitus. Porro, quoad rationem huius vltimi finis, eadẽ propemodum eſt omnium ſententia; vnumquodq; enim hunc finem, id eſt, ſuam perfectionem deſiderat. in quo autem huius finis ratio inueniatur, multi ab inuicem diſcrepant. Patet ergo, quomodo Deus agat propter finem.

Homo finis animalium.

2. phyſ. t. 61

2. phyſ. 83.

2. an. 32.

Mundus eſt ſicut familia aliqua.

Duo gradus bonitatis.

Comment. Quomodo omne agens agat propter finem.

12 met. 36.

Solutio.

2. cæl. 64.

Natura eſt cauſa ordinis.

Finis eſt nobilior his, quæ ſunt ad finem.

Agens aſſimilat ſibi paſſum.

Deus eſt finis omnium.

Infinitum quomodo eſt finis.

Reſpon.

Homo eſt finis creaturarum.

Quomodo ſit finis.

Deus eſt finis, non tamen finitas.

CAP. II.

Deus eſt finis legis.

DEum eſſe omnis creaturæ finem, hactenus balbutiendo enodauimus, eundem quoq; eſſe finem omnis legis aperire tentabimus, vt ſic optimo ac veriſsimo iure appareat, Deum à ſapientiſsimo Mercurio finẽ fuiſſe appellatũ. De hoc autẽ negotio Paulus diſputans ſic locutus eſt. *Chriſtus eſt finis legis ad iuſtitiã omni credenti.* Cæterum, *duplex eſt finis, conſummationis* ſcilicet, & *perfectionis.* Chriſtus autem eſt finis perfectionis, quandoquidem in ipſo eſt perfectio, & conſummatio, ſiue complementum

Rom. 10. Chriſtus finis legis.

Finis est finis omnium. Matt. 5.

legis. Quamobrem loquens ad discipulos suos ait. *Non veni soluere legem, sed adimplere.* Lex plane per Moysen data est, veritas & gratia per Iesum Christum facta est. veritas namque impleuit vmbras legis: sanauit vero gratia infirmitatem naturæ. Christus meruit nobis spiritum sanctum, per spiritum sanctum *diffusa est charitas in cordibus nostris*, charitas vero adimpleuit legem: proinde ad Rom 13. dixit, quod *charitas sit plenitudo legis*. Et reuera, charitas efficit nos Dei filios ac diuinæ naturæ consortes. *Videte*, inquit S. Ioannes *qualem charitatem dedit nobis Deus vt filij Dei nominemur, & simus.* Hæc autem charitas in nobis est de corde puro, conscientia bona, & fide non ficta. Nequit autem esse cordis puritas, cui dominatur iniquitas. nec potest esse bona conscientia hoimo, qui est sibi male conscius. nec potest esse fides non ficta quæ non est à Deo inspirata, sed quã sibi contingit humana præsumptio. Charitas ergo est finis legis; præceptum namque pro tota lege accepit, in qua triplicia præcepta, nempe moralia, iudicialia. & cærimonialia continentur: *moralium namque præceptorum finis est charitas*; siquidem moralia omnia, si à charitate, veluti à fine perfectissimo non moueantur; otiosa plane sunt, & casso labore agitantur. *Iudicialium præterea finis est ipsa charitas*; nam quæ vera potest esse iustitia, si expers charitatis extiterit? Punit namque iustitia, flagellat, denique mortis damno aliquos afficit, sed charitatis amore ad bonum vtique eorum, qui tali pœna plectuntur. Ad aliorum exemplum, vt lauent vtique manus suas in sanguine peccatoris, ad iustitiæ maiestatem conseruandam, magnificandamque. Denique *cæremonialium finis est etiam charitas*; instar enim piji pædagogi nos erudiunt, vt Christum quæramus, cuius doctrina, charitas est, lex, veritas, vita, æternitas. *Totius ergo legis plenitudo, est charitas. Dices*, si finis præcepti est charitas: ex præceptorum ergo obseruantia gignitur. Sane, vt dicit August. in Ioan. exponens illud euangelij: *Si præcepta mea seruaueritis &c. Nemo ambigere debet, dilectionem præcedere in vnoquoque, ob seruationem mandatorum, nam vnde præcepta seruet is, qui non diligit? Quum ergo dicit. Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea: ostendit non vnde dilectio generetur. sed potius, vnde monstretur, ac sui vires aperiat & ostendat: neque enim ait: Si præcepta mea seruaueritis, dilectionem meam dabo vobis, sed manebitis* (inquit) *hoc est, ne putetis vos mansuros in dilectione mea, qua ego vocaui vos de mundo, nisi præcepta mea seruaueritis. Prius ergo ille dilexit, quam nos præcepta illius seruaremus: falsum ergo est, quod Pelagius putat esse tenendum, nempe hominem sui fretum liberi arbitrij potestate, posse sine peccato viuere; quandoquidem bene viuere nequeant qui Christum non habent: qui est via bene viuendi.*

Charitas finis legis. Rom. 13. 1. Ioan. 3.

Finis moralium.

Finis iudicialium.

Finis ceremonialium

Charitas præcedit mandata.

Pelagij hæresis.

Charitas est efficiens, & finalis causa.

Dices, si charitas in mandatorum obseruatione, locum subit efficientis: quomodo ergo finalis habere potest causæ rationem? Etenim efficiens, tempore præcedit finem. Adde, quod charitas sit id, quod præcipitur: non est ergo finis præcepti. Sane, si est id, quod præcipitur. quis ergo illius erit finis præcepti, quo charitas ipsa præcipitur? *Dico*, sicut hactenus dixi, causam efficientem, & finalem coincidere: Deus n. est principium omnium & finis. Quam ob causam nõ ignorare oportet, duplicem esse finem: vnum quidẽ, quem causa efficiens producere intendit, vtpote sanitas, qui intenditur ab ambulante: alterum vero, quem causa efficiens, operando producere non intendit, sed alteri communicare: hoc autem modo idem est causa finalis & efficiens. Sic namque Deus operatur nobiscum, opera nostra bona propter semetipsum; vt videlicet, suam nobis bonitatem communicet. Ex quo patet, quomodo bonorum operum principiũ, & finis, Deus sit: & sic soluitur primum argumentum. Ad 2. Dico, præcipi charitatis actum, finem vero illius, Deum esse, in quo per charitatem mens inhabitat, atque quiescit: veluti in summo & beatifico bono. Quare dicere possumus, *duplicem esse finem: vnum certe, quo quiescimus in Deo: alium autem, in quo quiescimus*, qui est ipse Deus, id est, charitas creata, & increata. Deus, quoniam nostræ non est voluntatis opus, nobis nequaquam præcipitur; quippe cum non detur præceptum aliquod, de eo, quod nostræ non subest potestati. Præcipitur autem nobis, vt in charitate, quæ est Deus, maneamus; sic n. manere, est nostri liberi arbitrii cœlitus adiuti. Charitas ergo creata & increata est finis; nec tamen duo fines, sed vnus vltimus finis, nempe charitas increata. de charitate autẽ increata, S. Ioanes sic loquitur: *Deus charitas est*, de creata vero, S. Paulus. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Sed dices, charitas est Dei donum non omnibus datum: non est ergo actus humanæ potestati subiectus: non cadit ergo sub præcepto. *Dico*, actum charitatis esse bonum, ideoque cadere sub præcepto, nã etsi voluntas non possit sibi charitatem infundere; cœlitus tamen adiecta, per fidei initia, ad charitatem sese disponere valet. Reuera, aliud est donum Dei, quod est virtus. aliud vero opus virtutis. Quemadmodũ docet diuus Augustinus super illum versiculum: *Feci iudicium & iustitiam: Virtutem* (inquit) *operatur Deus in nobis, sine nobis: opus autem virtutis, cooperantibus nobis. Non igitur nobis præcipitur, vt ipsas virtutes nobis infundamus. sed vt ipsarum opera exerceamus. idque per gratiam Dei cooperantis: Faciam* (inquit) *vt in iustificationibus meis ambuletis*: quonmodo? *Auferendo a vobis cor lapideum, vnde non faciebatis* ait August. *Et dabo vobis cor carneũ, vnde faciatis.* Itaque, vt velimus, *Deus operatur in nobis, sine nobis; ab ipso enim nostra præparatur voluntas: cum autem volumus, & sic volumus, vt faciamus, nobiscum cooperatur: sine illo tamen, vel operante, vt velimus, vel cooperante cum volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus.* Et ad Bonifacium lib. 4. Nos (inquit) *ambulamus, nos obsecramus; sed ille facit. vt ambulemus & obsecremus. Præcipitur ergo nobis opus virtutis. opus inferens nobis ipse, qui præcepit.* Patet ergo, quonam modo totius legis finis ipse Deus sit, Christus dominus, charitas increata, in qua requiescit mens operantis per charitatem creatam. *Dico* si res ita se habeat: charitatis ergo actus semper manet. *Resp.* quod de actibus, atq. habitibus virtutum, quæ theologicæ vocantur, non parua est inter præclarissima ingenia controuersia; quam modo in medium adducere non tentabo, cum non sit præsentis, & loci, & speculationis opus; proinde suffecerit, breuiter præpositæ obiectioni satisfacere. Charitatis habitus manet in æternũ, quia charitas est omnium donorum excellentissimum, quandoquidem sit sigillum summi regis, quo distinguuntur filij Dei, à filiis Iuchanæ. ipsa namque charitas transfert à sinistra ad dexteram. Sane, cum habitus charitatis sit habitus perfectus, quo magis ad finem suum accesserit; eo magis perficitur, & non destruitur. Abiecta ergo imperfectione, quæ erat in actu diligendi in via, habitus charitatis perficitur, & vltimã suam perfectionem consequitur. *Charitas nunquam excidit*; quia scilicet manet post hãc vitam, perfectiori, ac nobiliori modo, propter vnionem perfectissimam, quã tunc habebit cum suo obiecto, cum summo vtique & perfectissimo bono. *Non est autem illa Apostoli authoritas intelligenda* (vt quidã volunt) *charitas nunquam excidit*, id est, *habens charitatem non potest peccare*; alioqui, quomodo in Apocalypsi quidam reprehenditur, *quod primam charitatem suam reliquerit*? Amplius, quamdiu viuimus, in peccatum mortale incidere possumus, atque ita à charitate excidere; peccatum n. cum charitate consistere nequit. Sane, paruuli in baptismate donum charitatis accipiunt. quod nihilominus in adulta amittunt ætate Itaque patet quomodo charitas maneat, & quomodo sit finis legis, denique, quomodo sanctus Pymander, eiusdẽ verbum, ac Spiritus sanctus sint finis omnium, Deus vnus, æternus, benedictus in secula.

Duplex finis efficientis.

Finis quo, & in quo quiescimus

Deus est finis omnium.

Charitas increata, finis vltimus. 1. Ioan. 5. Rom. 5.

Quomodo charitas cadat sub præcepto.

Gratia cooperans De gratia & lib. arbit. c. 16. ibid. c. 12.

Charitas actus semper manet.

Charitas nunquam excidit.

Epilogus.

Laus tibi sancte Pymander, omnium bonorum principium, medium, & finis.

FINIS TERTII LIBRI.